

अप्रकाशितचरं

पश्चिमोत्तरशाखीयं

वाल्मीकीय-रामायणम्

तत्र चैतद

सुन्दर-काण्डम्

विश्ववन्धुशास्त्रिणा

नानादर्शपुस्तकधारेण संशोध्य, भूमिकोद्वोधितसंस्करण-
प्रक्रियानुसारेण च संस्कृत्य
सम्पादितम्

लवपुरम्

१९६७ वि०

Published
by
The D.-A.V. College
Research Department,
LAHORE.

(All rights reserved)

First Impression, 500 Copies ;

Price: Rs. 7—8—0.

Printed
by
Shri Krishan Dixit
at the Bombay Machine Press,
LAHORE,

CONTENTS (विषयानुक्रमणी)

	Page
FORWORD (प्रस्तावना)	7-13
INTRODUCTION (भूमिका) :—	14-106
I. DESCRIPTION OF BASIC MANUSCRIPTS	14
II. A COMPARATIVE VIEW OF THE MANUSCRIPTS :—	
(a) Statement of extrinsic considerations :—	
1. <i>Script</i>	27
2. <i>Initial propitiations and colophons</i>	27
3. <i>Extent of text</i>	28
4. <i>Sectional division of text</i> ...	29
5. <i>Appellations of sections</i> ...	32
(b) Statement of intrinsic considerations :—	
1. <i>Evidence towards unitary character</i>	35
2. <i>Further evidence towards grouping</i>	41
III. THE NORTH-WESTERN RECENSION :—	
(a) Consideration of internal evidence :—	
1. <i>General statement on textual deviation</i>	57
2. <i>Divergence in topical comprehension</i>	59
3. <i>Divergence in textual extent</i> ...	61
4. <i>A statement of topical exclusion</i>	64
5. <i>Variation in agreement</i> ...	70
(b) Consideration of external evidence	74
IV. INDICATION OF EDITORIAL TECHNIQUE	78
सुन्दरकाण्ड-ग्रन्थः (TEXT)	१-६४८

Abbreviations (संक्षेपः)

- ८ = उत्तरार्ध-(2nd half of a verse).
 तु० = तुलनीय-(Compare).
 दा = दाक्षिणात्यं वाल्मीकीय-रामायणम् (N. S. Press, Bombay, 1912).
 द्र० = द्रष्टव्य-(to be understood).
 पू = पूर्वार्ध-(1st half of a verse).
 वं = वंगशास्त्रीयं वाल्मीकीय-रामायणम् (Gorresio, Paris, 1850).
 N = Nil (शाखान्तरे पश्चिमोत्तरीयपाठाऽभावमूचको नञ्-पर्यायः).
 ? = संदिग्धस्थलीय-चिन्हम् ।
 (?) = कोष्ठबद्धं सन् प्रस्तुनरोध-रोध्यस्थलीयं चिन्हम् ।

FOREWORD.

In December, 1921, Pandit Ram Labhaya, M. A. secured two manuscripts of Vālmīkī's Rāmāyaṇa from Kaithal, a town in the South-East Panjab, on behalf of the Research Department, D. A.-V. College, Lahore. Substantial divergence in the text of these manuscripts from both the texts which were then available in print, namely, the Paris edition of Gorresio (1850) and the Bombay Edition (1912), further aroused the interest of the Department towards making further searches for more manuscripts of this most ancient and inspiring Indian national epic text. Abundant harvest awaited these assiduous efforts for, after a while, about two hundred codices of the different kāṇḍas of Vālmīkī's immortal work came to adorn the shelves of the Department.

The Ayodhyā-Kāṇḍa, work on which had immediately been started in the beginning of 1921, was issued in four fasciculi from April, 1923 to October, 1924 by Pandit Ram Labhaya, M. A. and the last one included in the entire, consolidated kāṇḍa, about four years after, in 1928, by Pandit Bhagavad Datta, B.A., who as the Head of the Department, had himself assumed the editorial charge. Vol. II consisting of Bāla (or Ādi)-Kāṇḍa, appeared three years after, in 1931. Work on Volume III, namely, the Āraṇya-Kāṇḍa had made some progress in the following years when the present writer who had been called upon to take over the charge of the Department in the middle of 1934, addressed himself to this task from the beginning of 1935 onwards after a six months' absence abroad. The above-mentioned volume was published during the same year (1935) and was followed up in exceptionally quick succession by Volume IV consisting of Kiṣkindhā-Kāṇḍa which appeared in 1936.

As pointed out in the Foreword to Vol IV, this expeditiousness in bringing out a complete volume in one year was the result of a plan which had been drawn up 'to complete the work by bringing out one kānda every year' But as further indicated there, 'it was doubtful if it would be practicable to continue on in this way in the absence of proper financial support from outside.' Fears of that time have come out to be but too true and this for the two reasons, namely, that no help came from outside and that the inner resources of the Department, meagre as they were, further assumed a dwindling tendency from day to day, considerably adding to the gravity of the situation This will explain how the present volume has again taken more than three years to see the light of day Would that one could hope that it would be made practicable to expedite publication of the Volumes VI and VII, namely, Lanka-Kānda and Uttara-Kānda, work on which has already sufficiently advanced

But the circumstance of ever-tightening financial stringency apart, further addition to the fulness in presenting the critical apparatus with a view to make it a complete picture of the basic manuscript material has in the main caused considerable delay in bringing out the present volume Comparatively speaking, its preparation has involved much more labour than that of any other previous volume It has been calculated on the basis of actual extent of its text and typographical compactness that 648 pages which its text and footnotes occupy, are, in reality, equivalent to 720, 1080, 864 and 1008 pages of the previously issued first four volumes with 490, 482, 412 and 366 pages of text and footnotes, respectively Thus, even in the ordinary routine, one could not expect to turn out this volume in less than twice the time taken by the Volume IV.

This increased extensiveness of textual materials has in a way been also responsible for the absence of the entire appendixical section which was a special feature of the previous volumes. There was, however, still another reason for withholding this section from this volume. As will be noticed, these appendices had not adhered to one, uniform standard in each of the previous volumes. While they had occupied barely 21 pages in *Ayodhya-Kānda*, they, gradually, developed from volume to volume till they were spread over 105 pages in *Kiskindhā-Kānda*. It is evident that in order that this important section of the present edition of the North-Western recension should become evenly treated and, in consequence, uniformly useful, its defective portions shall have to be done over again. Moreover, the text of the next volume, namely, *Lanka-Kānda*, being most extensive of all the volumes, considerations of bulkiness alone will not permit inclusion of the related appendixical section in it. In the circumstances, it has been considered desirable that the above-mentioned section as pertaining to *Ramayana*, as a whole, should subsequently be issued as a separate, consolidated volume.

Pandit Ram Labhaya and Pandit Bhagavad Datta had added small introductory sections to their respective volumes, critical value of which was limited to a brief description of their manuscript materials. When the present writer took up the work, he similarly made some reference to his manuscript materials in the Forewords to the two volumes previously issued by him but thought that it would be much better to discuss the several text-critical and other important aspects of the present edition in a separate volume to be published when volumes I-VII containing the entire text would have been issued.

Quite another circumstance, however, has caused this plan to be changed to some extent by bringing home to the editor the imperative need of supplying a

somewhat detailed text critical introduction to the present volume Dr S K De, a well-known critical scholar of the day in this line as he is, has done this work the ever so covetable honour of having reviewed its volume IV, namely, Kiskindhā-Kanda in the columns of Oriental Literary Digest Poona, for May, 1939 But as, unfortunately, sometimes happens in the case of over-busy and over worked people their best intentions and purest motives notwithstanding, the learned reviewer in the present case has been led into doing a grave injustice to this work by having passed adverse verdicts where, according to his own statement, absence of supply of detailed descriptive information on the part of the editor could well have suggested it to him that the best course for him would be to refrain from making any sweeping remarks in connection with the manuscripts used for this edition being either misch-codices or unconnected with the North-Western recension

Of a piece with these remarks of his is his unsupported stricture that "no recognisable critical principles have been followed in reconstructing the text" When the editor had not explained his method, the best course for the able reviewer should have been to subject some portions of the edited text to his own canons in this behalf and then opined how far it could stand that test. But this would have entailed patient labour, requiring sufficient time and close attention which it was in no way an easy thing for him to spare

This brings us to his third and most important indictment, namely, 'that no attempt is made also to make a comparative study of this recension with the South Indian and Bengal recensions, and (that) it is almost impossible even for the critical reader to find out the differences without consulting the rare and costly edition of Gorresio or the printed South Indian text, side by side" Apparently, he is thinking not in the terms

of a critical edition of one particular recension of Rāmāyana but in those of a critical edition of Rāmāyana as such. Otherwise, how could he expect, as he naively does, the present work to become for Rāmāyana what, for example, the Bhandarkar Institute edition of Mahābhārata was indeed intended as well as designed to be for that text, a thesaurus of the sum total of its textual tradition as preserved in its different recensions? The proper function of a recensional edition must remain within the textual orbit of a particular recension. Of course, if that recension did not happen to be previously distinctly known or recognised as such, it may be advisable for its editor to indicate, in a general way, the extent to which it differed from the other, previously recognised recensions.

Now it is passing strange that most exhaustively as this really much needed indication of this aspect has been made in this edition of this newly discovered recension, it has been most thoroughly misunderstood and, therefore, most unjustly misrepresented by this otherwise very wide-awake scholar. So, while N(=nil) denotes that particular lines and stanzas to which it has been prefixed or suffixed are not, as the case may be, found in one or both of the other recensions and that, hence, they belong exclusively, to that extent, to the North Western recension, it has been taken to possess just the opposite significance, namely, that they have been incorporated in the body of this text from the other recensions. It is, therefore, not surprising that upset as he is by confusion created by himself, he complains that it is not intelligible why lines or stanzas have been included in the N W text, which do not occur in it and which are marked by the editor himself with the *na*(?) or *nasti*, and such lines are numerous on every page." But, as explained above, this very presence of a large number of these exclusively N W recensional lines and stanzas on every

page as unmeaningly testified to by him, becomes a proof positive of substantial independence of this text

Entirely missed as he has the proper meaning of this most important and simplest contrivance of inter-revisional comparison as adopted in this edition, there hardly remains any point in his dubbing on this basis the present text as inclusive in the sense that some of its portions have been drawn from the other recensions. It has indeed been admitted that this edition is eclectic in that it is based not on one particular manuscript but on the judicious use of all the ten manuscripts, which have been drawn upon in accordance with certain definitely set and rigidly followed principles of textual criticism and reconstruction as explained in the sequel but not, as he has wrongly supposed, in that no recognisable principles have been followed. Eclecticism in respect of textual editing is often mentioned with a tinge of reproach. But there is no reason to suspect that Dr De could be a party to it if only because, as a Parvan-Editor of the Poona Mahābhārata, he himself has become sufficiently accustomed to this well established principle in the editing of ancient Sanskrit texts, especially, those of popular character as necessitated by the peculiar circumstances of their record and transmission. But it is one thing to be legitimately eclectic in this sense and quite another to be inclusive in the one intended to be superimposed on this edition by Dr De with the aid of a proof which, little as he expected has only shown his own absent mindedness in the matter. Be it as it may, the present editor is thankful to him for having thus suggested to him the desirability of supplying an introduction to this volume even though it meant, as already indicated, a little change in the original plan.

Main assistance in the production of this volume has been rendered by Shri Pitāmbara Datta Shastri Shri

Shiva Prasada Shastri and Shri Rama Sarupa Shastri have helped in the matter of copying and proof-reading. Shri A. N. Malik, M. A. has corrected the proofs of the Introduction. I am grateful to all these gentlemen for this cooperation.

LAHORE.
July 10, 1940.

Vishva-Bandhu Shastri.

INTRODUCTION

I DESCRIPTION OF BASIC MANUSCRIPTS

The following manuscripts have been utilised for this edition of the text of Sundara-Kanda of Valmiki's Ramayana in its North-Western recension and thus form the basis of the Critical Apparatus appended thereto —

1. आ

1 Lal Chand Library, D A V College, Lahore, No 4837, not available for the previous *kandas*

2 Folios 116, size, $13\frac{3}{4} \times 5\frac{3}{4}$ inches with $2\frac{1}{4} \times 1\frac{3}{4}$ inches left out for uniform margins

3 Generally 12 lines to a page, syllables per line ranging from 42 to 48, altogether making about 3900 *granthas* (i.e., units of 32 syllables each)

4 Indian, hand-made paper, marginally worn out but written space intact

5 Initial auspicious invocation and marginal lining on the first page only in red ink, yellow pigment used for deletion which has also been effected occasionally by a coating of black ink

6 Old Devanagari Script, bold, beautiful, even hand

7 Generally clean margins with occasional corrections, in small letters, presumably, by another hand, no variant readings and no interlinear additions

8 Left hand marginal top of each folio, on its reverse, generally bears a cipher representing the serial number of the folio underneath a signature such as र सु or सुन्दर, indicating the title of the work as well as the name of the *kanda*. The cipher is regularly repeated in the bottom of the right-hand margin, generally, with the title indication, राम० above it

9 The text is divided into 100 *sargas* which are not separately numbered whereas stanzas in each *sarga* are numerically differentiated. The first and the last *sargas* are entitled हनुमत् प्रवेश- and राक्षस-मन्त्रण- respectively. From the nineteenth *sarga* onwards the sub title लक्ष-पर्वन् is some-times found used in sectional colophons.

10 It is fairly correct in the beginning, but the standard of correctness gradually deteriorates. Promiscuous interchange of स् and श् as also न् and ण् is quite common. Sometimes व् is written for च्. Illustrations of these could be easily gathered from the Critical Apparatus.

11 It contains complete Sundara-Kanda. Sometimes, text is inadvertently repeated (e g, 82, 10).

12 It has been obtained from Agra in the United Provinces and is dated V S 1646 (ca A D 1589).

13 It begins with the invocation, ओ गणेशाय नमः and contains the following historically important colophon —

इत्यार्षे रामायणे सुन्दरकाण्डे लक्षपर्वणि राक्षसमन्त्रण नाम सर्ग ।
शुभमस्तु । श्ल्यागमस्तु । सवन् १६४६ पोष सुदि ११ मंगलवारे । श्री०
आगरा महाकोट । पातिशाह श्रीअकबर जलालदीन राज्ये ॥ ठाकुर
श्री सुदोदास इद श्रीरामायणपुस्तक लिपायित । श्रेतार कपूर लिपित ॥ यादश
पुस्तक दृष्ट्वा । तान्श्य० यन्ति सु० मम दोषो न दी० ॥

॥ फ

1 Lal Chand Library, D A-V College, Lahore, No 4839, not available for the previous *kandas*

2 Folios 136 (except for the first folio which is missing), size 12×4½ inches with 1½×2 inches left out for uniform margins

3 9 lines to a page with 52 syllables to a line, altogether making about 3850 *granthas*

4 Indian, hand made, strong paper of reinforced texture, marginally worn out, but text not damaged

5 Marginal lining as well as text in much faded

black ink on a ground which seems originally to have borne a thin coating of yellow pigment that has almost disappeared in the course of time; thick yellow pigment used for deletion purposes; ciphers for numerical indication of folios as well as sectional colophons have been decoratively written on round discs of red pigment.

6. Very old Devanāgarī Script; evenly and beautifully written in small characters.

7. Clean margins with occasional corrections in still smaller letters and in a different hand. No variant readings and no interlinear additions.

8 Each folio, on its reverse, bears mere cipher to indicate the number of the folio in the middle of the right-hand as well as left-hand margin with the above-mentioned red discs beneath them.

9. The text is divided into 85 *sargas* which are not separately numbered; nor are the stanzas in each *sarga* numerically differentiated. The initial and the final *sargas* are named लंका-प्रवेश- and समुद्र-तरण- respectively. The colophons of the tenth and the twenty-first *sargas* contain the additional sub-titles, उद्योग- and दिग्बिजय-, respectively.

10. It is almost correct. Occasional mistakes that occur are of the nature of replacement of य् by न्, म् by ब् and च् by ज् (cf. 61, 38; 66, 29; 56, 6 and elsewhere in the Critical Apparatus). Sometimes, textual misunderstanding on the part of the scribe has also been responsible for corruption; e.g., निपतत्सु महाजवां for निपपात महाजवा (55, 22).

11. It contains complete Sundara-Kāṇḍa except for the first folio that is missing. Folio 2 begins with stanza 12 of *sarga* 1. It is free from repetitional aberration.

12. It has been obtained from Fatehīpur in the United Provinces. Although it is not dated, it is probably the oldest of the Mss. utilised for this edition.

With due regard to its characteristically old form of script and even method of writing as well as to the condition of paper, ink and coatings and yellow and red pigments, it may safely be considered to be at least 400 years old.

13. The colophon reads as follows:—

इत्यार्षे रामायणे सुंदरकांडे समुद्रतरणो नाम सर्गः ।
समाप्तश्चायं सुंदर कांडः । शुभमस्तु ।

iii. अ

1. Lal Chand Library, D.A.-V. College, Lahore, No. 4923; also available for the previous *kāṇḍas*.

2. Folios 127; size, $13 \times 6\frac{3}{4}$ inches with $3\frac{1}{2} \times 2$ inches left out for uniform margins.

3. 14 lines to a page with syllables in a line ranging from 33 to 36, altogether making about 3800 *granthas*.

4. Kashmirian, glazed paper; well preserved, undamaged.

5. Decorative marginal triple linings on all the four sides in red, yellow and black inks with an additional lining on the first page; half stanzas separated by double *danḍas* in red ink; colophons generally in red ink but, also, sometimes, syllabically alternated with black ink.

6. S'aradā-modelled Devanāgarī Script, bold, beautiful, even hand.

7. Clean margins, entirely free from corrections or additions.

8. Left-hand marginal top of each folio, on its reverse, bears the signature रा० बा० सु० का० with the numerical representation of the folio under it. Similarly, right-hand marginal bottoms of folios, on their reverse, indicate the work by राम० with corresponding ciphers under them.

9. The text is divided into 99 *sargas*. These as well as the stanzas therein are irregularly and, often, erroneously numbered. It is, however, evident from the space regularly left out for this purpose between the red terminal *danḍas* that the scribe did intend supplying these numbers but, somehow or other, failed to do so. The first and the last *sargas* bear the titles हनुमच्छिन्ता- and राक्षसमन्त्र-, respectively. From *sargas* 55 onwards, the sub-title, उद्योगपर्वम्- is found in sectional colophons.

10. It is fairly correct with sporadic be-sprinkling of orthographic oversights (e.g. शुभावे for शुभाव at 13, 2).

11. It contains complete Sundara-Kāṇḍa with a fairly large number of gaps indicated by dots or dashes (e.g. 9, 30; 32, 39) and with occasional repetitions (e. g. 60, 1).

12. It was obtained from Amritsar; about 150 years old.

13. It begins with—श्रीगणेशाय नमः।

It ends with—

. इत्यपि रामायणे सुंदरकाण्डे राक्षसमंत्रो नाम सर्गः । समाप्तोयं सुंदरकाण्डः ॥

iv. च

1. Lal Chand Library, D. A.-V. College, Lahore, No. 4840; also available for the previous *kāṇḍas*.

2. Folios 146; size, 11×4½ inches with 1¼×1½ left out for uniform margins.

3. 10 lines to a page with about 45 syllables to a line; altogether 4000 *granthas*.

4. Indian hand-made thick hard paper which being brittle has been damaged in the margins but, towards the end, in the written space as well.

5. Written in black ink with double marginal linings on a yellowed or reddened ground; thick yellow pigment used for elision; red pigment not used for marking anything off.

6. Devanāgarī Script, midway between the old and S'āradā-modelled types; bold, even hand.

7. Marginal corrections in a different hand.

8. The signature रा. सु. and the cipher for the folio number on the left-hand marginal top and the signature राम. and the cipher in the right-hand marginal bottom on the reverse of every folio.

9. 103 *sargas*; no separative ciphers for *sargas* or stanzas. The names of the first and the last *sargas* are लंकावर्णन- and राक्षस-मंत्र-, respectively. From *sarga* 20 onwards, colophons occasionally add the sub-title, लंकापर्वन्-.

10. Considerable percentage of mistakes, relating to phonetic replacement (e. g., ग् by न्), orthographic replacement (e. g., म् by य्) and illusory dropping off of letters (cf. 82, 23; 87, 15 etc.).

11. Complete Sundara-Kāṇḍa with folio 2 missing and with occasional gaps (cf. 1, 1f, 8, 23; 30, 23f; 34, 33f; 65 etc.) and repetitions (cf. 56, 144; 59, 22 etc.)

12. Obtained from Chaniot (N. W. Panjab); about 200 years old.

13. It begins with—

श्रीगणेशाय नमः । श्री रामचन्द्राय नमः । श्रीबालमीकिमुनये नमः ।
जितं भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।
अजेन विश्वरूपेया निर्गुणेन गुणात्मना ॥

It ends with—

इत्यार्षे रामायणे सुंदरकाण्डे राक्षसमंत्रो नाम सर्गः ।
सुंदरकाण्डं समाप्तं ॥

४. ४

1. Lal Chand Library, D. A.-V. College, Lahore, No. 4924; also available for the previous *kāṇḍas*.

2. Folios 120, size, 12×7 inches with 3×2 inches left out for uniform margins.

3. 15 lines to a page with syllabic average of 35 per line; altogether 3900 *granthas*.

4. Kashmirian, glazed paper.
5. No yellow or red pigment.
6. S'āradā-modelled Devanāgarī Script; bold, beautiful, even hand.

7. Neither any marginal linings nor any corrections or additions.

8. The signature, रामा. सु. कां. with cipher for the folio number on the top of the left-hand margin and cipher only in the bottom of the right-hand margin on every folio, on its reverse.

9. 100 *sargas* without any kind of separative indications. हनुमल्लंकाप्रवेश- is the name of the first *sarga* and राक्षस-मंत्र-, that of the last one. From *sarga* 26 onwards, occasional occurrence of the sub-title, लंका-पर्वन्- in sectional colophons.

10. Fairly correct with occasional slips (cf. 82, 4 ; 83, 9 ; 84, 2, etc.).

11. Complete Sundara-Kāṇḍa with occasional lacunae (cf. 34, 73 ; 34, 24 etc.) and repetitions (cf. 56, 144 ; 59, 22 etc.).

12. Obtained from Bahawalpur (S. W. Panjab); about 150 years old.

13. It begins with—

ओं नमः सरस्वत्यै । जितं भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।

अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ॥

It ends with—

इत्यार्षे रामायणे सुंदरकाण्डे राक्षसमंत्रो नाम सर्गः ।

समाप्तश्चायं सुंदरकाण्डः । ओं ।

vi. छ,

1. Lal Chand Library, D. A.-V. College Lahore, No. 4922; utilised in the previous *kaṇḍas* under the name, म.

2. Folios 102; size $13\frac{1}{2} \times 7\frac{3}{4}$ inches, $4\frac{1}{2} \times 2\frac{3}{4}$ inches being marginal.

3 16 lines to a page with syllabic range of 39 to 43 per line , 3800 *granthas* in all

4 Kashmirian, glazed paper

5 No yellow or red pigment

6 S'aradā-modelled Devanāgarī Script, bold, beautiful and even hand

7 Clean, unlined margins with occasional supplementations in the scribe's own hand

8 The signature, श्री, रा सु का with cipher for the folio number at the left-hand marginal top of every folio on its reverse The corresponding right-hand bottoms regularly bear ciphers up to folio 36, whereafter they sometimes have ciphers or the word श्री and, sometimes, are left without any mark

9 103 *sargas* with irregular separative numerals up to *sarga* 50, stanzas not separated, the first and the last *sargas* are named हनुमन् प्रवेश- and राक्षस-मन्, respectively

10 Standard of correctness not high (cf 61, 3, 91, 113, etc)

11 Complete Sundara-Kanda with a large number of gaps (cf 19, 47, 22, 12ff, 23, 24 34, 39, 41 etc) and occasional repetitions (cf 56, 144, 59, 22 etc), folios 28 and 70 missing

12 Obtained from Lahore, about 150 years old

13 It begins with—

ओं नमो नारायणाय । अथ सुदरकांडे लिख्यते ।

ओं जित भगवता तेन हरिणा लोकाधारिणा । अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ॥

It ends with—

इत्थार्षे रामायणे सुदरकांडे राक्षसमन्त्रो नाम सर्गः ।

समाप्तोय सुदरकांडे पञ्चम इति शुभमस्तु सर्वजगता । अथातो लकाया युद्धपरं लिख्यते । जित भगवता इति शुभम् ।

VII C.

1 Lal Chand Library, D A V College, Lahore
No 6159, also available for the preceding *kānda*

2. Folios 92; size, $14 \times 7\frac{1}{2}$ inches, $4 \times 2\frac{1}{2}$ inches being marginal.

3. 16 lines to a page with syllabic range of 42 to 48 per line; 3850 *granthas* in all.

4. Kashmirian paper, not well preserved; margins coated with a thin layer of ochreish colouring.

5. No yellow or red pigment for deletion, correction or supplementation.

6. S'aradā-modelled Devanāgarī Script; bold, beautiful and even hand.

7. Clean, unlined margins, free from corrections and additions.

8. Left-hand marginal tops of the reverse folios bear the signature रा. सुं-कां and ciphers indicating folio numbers while the corresponding right-hand bottoms have the same ciphers only.

9. 102 *sargas* without any kind of separative numerals or terminal *daṇḍas* for individual *sargas* or the stanzas contained therein. Occasionally, however, numbers of *sargas* are indicated in words in sectional colophons.

10. Measure of correctness is poor (cf. 64, 30; 81, 8 etc.).

11. Complete Sundara-Kānda with a goodly number of gaps (cf. 12, 22; 16, 22; 21, 21; 34, 73 etc.) and occasional repetitions (cf. 56, 144; 59, 22; 87; 41, etc.).

12. Obtained from Lahore; about 125 years old; the statement, in a different hand, in the colophon that it was written as well as made a gift of in V. S. 1917 (ca. A. D. 1861) is obviously wrong in so far as its having been written in that year goes.

13. Its regular and original beginning was—

ॐ श्रीगणेशाय नमः । ॐ जितं भगवता तेन हरिणा लोकायारिणा ।

अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ॥

It is now preceded by a later, accretional pre-script—
 देवीचंद्र अमगोत्रेण कन्यायाः करपीडने वाल्मीकि-पुस्तकं दत्तं देविकायां
 तटे शुभे सं १६१७ आषाढ १६११

Similarly, the original colophon was—

इत्यापेण समाप्तये सुंदरकांडे राजसमंत्रो नाम सर्गः समाप्तोयं सुंदरकांडः
 पंचमः ॥ शुभमस्तु सर्वजगतां ॥ शुभं

It is now followed by a later but interesting postscript—

लिखितं देवीचंद्र अमगोत्रा जसरोट्टे राज विद्यो सलहणीदा पुरमंडलवासी
 सं १६१७ देवी चंद्र अमगोत्रेण कन्यायाः करपीडने वाल्मीकि-पुस्तकं दत्तं
 देविकायां तटे शुभे ॥

पुस्तक सुंदर कांड पण्डित देवकीनंदन दा ॥ शुभमस्तु सर्व जगति ॥

viii. प्र.

1. Lal Chand Library, D. A.-V. College, Lahore, No. 617 ; not available for the previous *kāṇḍas*.

2. Folios 80; size 11×6½ inches, 2½×2½ inches being marginal.

3. Lines per page ranging from 19 to 23 with syllabic range per line being 38 to 47; 3850 *granthas* in all.

4. Indian paper, thick and a little glazed.

5. Yellow pigment used for purposes of deletion.

6. Devanāgarī Script; ordinary hand; modern, longish, slanting characters.

7. Unlined margins containing corrections and supplementations in the same hand as well as in a different hand.

8. Only left-hand reverse marginal tops bear the signature सुं० कां० and ciphers for the folio numbers.

9. 103 *sargas* with separative numerical indications for them in the sectional colophons, but no such indication for individual stanzas.

10. Fairly correct with occasional mistakes (cf. 81, 18; 82, 20; 87, 10; 15 etc.).

11 Complete Sundara Kanda with many lacunae (e g 43, 2-4) and some repetitions (e g 55, 144, 59, 22)

12 Obtained from Prayag (Allahabad), dated V S 1880 (ca A D 1824)

13 It begins with—

ओ श्रीगणेशाय नम । जित भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा । अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ॥

It ends with—

इत्यार्षे रामायणे सुदरकांडे राक्षसमरो नाम सर्ग १०५ (sic) समाप्तश्चायं सुदरकांड । अत पर लकाकांडो भविष्यति । अशोतितमे वर्षे सप्तम्या रविसारे । जंष्टेमासे सिते पक्षे सुंदरो खेपितो धिया । यथारामेण विदुषा कथाव्याख्यानसिद्धये । शुभमस्तु ॥

IX २।

1 Lal Chand Library, D A V College, Lahore, No 6903, not available for the previous *kanlas*

2 Folios 169, size, $12\frac{1}{2} \times 5\frac{1}{4}$ inches, $2 \times 1\frac{1}{4}$ inches being marginal

3 Lines per page ranging from 10 to 13 with syllabic range per line being 28 to 35, 3850 *granthas* in all

4. Indian paper, thick and rough

5 Yellow pigment used for purposes of deletion

6 Modern Devanagari Script, ordinary slanting characters

7 Unlined margins with corrections both in the scribe's own hand as well as in a different hand.

8 Left-hand reverse marginal tops bear the signature २० सु० and ciphers for folio numbers, right-hand bottom margins have the signature शिव and the ciphers

9 103 *sargas*, separate *sargas* as well as stanzas have been marked off numerically, sometimes, words have been used for numerical ciphers

10 Fairly correct with occasional mistakes (cf. 5, 110, 63, 8, etc)

11. Complete Sundara-Kāṇḍa with a few lacunae and repetitions (e.g. 43, 2-4; 56, 144; 59, 22).

12. Obtained from Rawalpindi (N. W. Panjab); dated V. S 1900 (ca. A. D. 1844).

13. It begins with—

ॐ स्वस्ति श्रीगणेशायनमः । ॐ जितं भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा ।
अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन महात्मना ।

It ends with—

इत्यार्षे रामायणे सुंदरकाण्डे राक्षसमंत्रोनाम सर्गः १०४ (sic) समाप्तोयं
सुंदरकाण्डः अतः परं युद्धकाण्डो भविव्यति । यस्यायं प्रतिसन्धिः श्रीरामाय
नमः १६०० ।

x. म

1. Lal Chand Library, D. A.-V. College, Lahore, No. 4925; this is different from the manuscript म as used in the previous *kāṇḍas*. (cf. ल, above).

2. Folios 152; size, $11\frac{3}{4} \times 6\frac{1}{2}$ inches with $1\frac{3}{4} \times 1\frac{1}{2}$ inches being marginal.

3. Lines per page about 15 with a range of 28 to 35 syllables to a line; 4000 *granthas* in all.

4. Indian paper, somewhat glazed.

5. Yellow pigment, somewhat black coating also used for deletion; terminal *daṇḍas* of stanzas and *sargas* in red ink; sectional colophons marked off by ochreish coating.

6. Modern Devanāgarī Script; ordinary, bold hand.

7. Unlined margins full of supplementations and corrections as well as Sanskrit and Hindi gloss accompanied by interlinear notations on words in the order of their *anvaya*.

8. Left-hand reverse top margins bear the signature सुन्दर० and ciphers for folio numbers, while right-hand bottom margins have the signature रामा० and the ciphers.

9 103 *sargas* with separative numerals for *sargas* and stanzas therein from *sarga* 21 onwards, the sub title, लकापर्वन्- and from *sarga* 72 onwards, the sub title, उद्योगपर्वन् are included in the sectional colophons

10 Fairly correct with occasional mistakes

11 Complete *Sundarā Kāndā* with a few lacunae and repetitions (cf 43, 2, 53, 3 20, 56, 17-110 etc) besides the last folio which is missing

12 Obtained from Muttra about 75 years old

13 Its auspicious beginning reads—

श्रीरामचन्द्राय नम ॥ श्रीगणेशाय नम । ॐ जिन भगवता तेन हरिया
लोकाधारिया । अजेन विश्वरूपया निर्गुणेन गुणात्मना ॥१॥

As already indicated, the last colophon is missing

II. A COMPARATIVE VIEW OF THE MANUSCRIPTS.

(A) Statement of extrinsic considerations.

1. *Script.*

(a) As already indicated in the course of description of individual manuscripts, all of them are written in the Devanāgarī characters.

(b) Whereas a sharp distinction is observable in the case of a number of Devanāgarī characters, according as they belong to the one or the other of the Northern and the Southern varieties of this script as employed in Pre-typographical writings*, it is noteworthy that the entire lot of these manuscripts scriptorially falls under the Northern variety.

(c) But while generically pointing to the Northern Devanāgarī area as their provenance, they are further divisible into three sub-groups, to wit, (1) आ and फ which are palaeo-graphic (2) प्र, रा and म which are neo-graphic, and, lastly, (3) अ, च, व, ल_१ and ल_२ which embody neo-graphy, somewhat rounded on the model of S'āradā.

2. *Initial propitiations and colophons.*

(a) आ and अ propitiate Gaṇes'a and begin the text forthwith. In all likelihood फ did likewise; but as its folio is unfortunately missing, it cannot but be a subject of surmise.

(b) In च, व, ल_१, ल_२, प्र, रा and म, on the other hand, the following propitiatory stanza is also read :—

“जितं भगवता तेन हृदिष्या लोकाधिपत्या ।

अजेन विश्वरूपेण निर्गुणेन गुणात्मना ॥”

(c) Besides this main difference, there are some minor distinctions within these two groups. Thus आ reads आँ in the beginning whereas अ does not do so. Similarly, some members of the second group contain additional or substitutive propitiations of Rāmacandra,

* cf. Gauri Shankar Ojha : *Prācīna-lipi-mālā*, 1918, Pp. 69-70.

Valmiki and Sarasvatī as well as a few other descriptive augmentations presumably, according to the varying loyalties and, may be, whims of individual scribes (cf detailed information in the preceding chapter)

(d) While the colophon of आ refers to the Sundara-Kānda (sargas 1 100) of this edition as being Laṅka Parva of Sundara Kānda which, presumably, it would continue to include our Lanka-Kānda as being its Yuddha Parva, the colophons of all the rest as available, agree in the uniform termination of their Sundara-Kānda as such with our Sundara-Kānda. Indeed ल₁, अ and रा also refer, though in somewhat varying terms to the following kānda as being a separate unit not in anyway forming a composite part of Sundara Kānda

(e) Colophonal additions in आ, ल₂ and अ, interesting as they are as giving some personal information about their copyists or later owners can hardly impart any generic character to them

(f) Whereas similarity of initial propitiations as found in म may be a ground for surmising that its colophon might have been of a piece with the colophons of manuscripts other than आ it is rather difficult to postulate the exact form of the missing initial propitiation of ऋ. Judging however from the position of its colophon which is midway between the colophon of आ on the one hand and those of other manuscripts on the other, it seems that as already indicated its beginning might have substantially agreed with the simpler variety

3 Extent of text

(a) The following gradation table will give an idea of the textual extent of each manuscript separately -

Mss	Approximate Granthas	Actual Verses *
च	4000	3806½
म	4 000	3 804

* Anustubh and other measures have not been differentiated in these calculations of actual situation

आ.	3,900	3,724½
व	3,900	3,694½
रा	3,850	3,687
प्र	3,850	3,663
फ	3,850	3,655
ल _२	3,850	3,640
ल _१	3,800	3,626½
अ	3,800	3,612½

(b) It is evident from the above table that these manuscripts represent a practically equi-extensive and, therefore, fairly reliable textual tradition without offering much scope for the postulation of two versions, a longer one and a shorter one. The entire range within which they might differ from one another—whether on account of defects due to illegibility of exemplars, rendering it impossible to copy them and optical illusion on the part of scribes, causing some skipings in copying or by reason of genuine textual divergence—covers hardly more than 5% of the whole text. In other words, the variation range of the extent of text as read by these manuscripts remains within 200 verses in an aggregate of 3800 or so. And, even this divergence, small as it is, is further reduced when textual defaults, which apparently originated from optical illusion and other kindred circumstances, are taken into proper account.

4. Sectional division of text.

(a) The following gradation table gives the number of cantos into which each manuscript divides its text :—

i.	फ	85.
ii.	अ	99
iii.	आ	100
iv.	व	100
v.	ल _२	102

vi.	ल _१	103
vii	प्र	103
viii	रा	103
ix	म	103
x	च	103

(b) In relation to the edited text, it is noteworthy that 73 out of its 100 sectional divisions are common to all the ten manuscripts. These are cantos 1-4, 6, 9 24, 27, 28, 32 44, 48-52, 57, 61-69, 71, 74-77, 80 86, 88, 91-95, 97-100

(c) Of the remaining 27 cantos of the present edition, 17 cantos, to wit, 25 26, 29, 30, 45 47, 53 56, 58, 72, 73, 78 and 79 are co-extensive with the corresponding sections of the eight manuscripts, namely, आ, च, व, ल_१, ल_२, च, रा and म

(d) On the other hand, क and अ more or less take a line of their own in some of these cases. Thus, क reads the eight cantos, namely, 25 26, 53 54, 72 73 and, lastly, 78 79 as four cantos without splitting them up into two each as in all the rest. Similarly, अ treats cantos 55 56 and 58 59 as unbifurcated two cantos while the remaining nine manuscripts agree in reading them as four cantos. Also, क and अ concur as against all the rest in making one canto out of the two cantos, 29 and 30 and, yet, again differ from each other in the case of the three cantos, 45 47 in that क reads these as one canto and अ combines cantos 45 and 46 into a separate one whereas all the rest read them as three cantos

(e) Whereas आ agrees with च, व, ल_१, ल_२, प्र, रा and म in the above-mentioned 17 sectional divisions, it alone reads cantos 7 and 8 as two separate ones as against the entire array of the remaining nine manuscripts which combine these into one canto

(f) Thus, it is worthy of note that while in the above-mentioned 19 cases, आ, क and अ are seen to change

sides, sometimes, mixing up with others and, at other times holding entirely aloof, the other group consisting of seven manuscripts, namely, च, न, ल₁, ल₂, म, री and म, on the other hand, sticks to one, uniform ground

(g) What has been said above in connection with the unanimous divisional arrangement of the septenary group and alternating agreement and disagreement of the second group consisting of the remaining three manuscripts, is further borne out by the consideration of the next group of cantos, namely, 5, 31, 60, 70, 87, and 96. Thus, the entire larger group splits up canto 5 into four cantos (i.e., verses 1-21, 22-40, 41-95 and 96-146) आ keeps it as one canto but does not read verses, 9-21, 30-40, 73-95 and 96-126. In other words, it reads only 68 verses instead of 146 of the larger group. क divides it into two cantos (i.e., verses, 1-95 and 96-146) and, also, shortens the text by 11 verses (i.e., 30-40) आ agrees with क in this shortage of 11 verses but differs from it in that it divides the text into three and not two cantos (i.e., verses, 1-21, 22-95, and 96-146). In canto 31, आ, क and अ establish their affinity by uniformly reading it as one canto against the two cantos (i.e., verses 1-7, and 8-25) of the other group. Cantos 60 and 70 are divided into two cantos each (i.e., verses 1-11 and 12-27 and 1-20 and 21-36, respectively) by अ, but the rest agree in not making this sub-division. आ maintains unity of canto 87 against its bifurcation (i.e., verses, 1-21 and 22-51) as effected by all the others. In canto 96, both आ and क go in for its unity while अ shifts its allegiance to the larger group in dividing it into two cantos (i.e., verses, 1-78 and 79-115).

(h) The situation in cantos 89-90 is somewhat intriguing in that here, for the first time, one comes across a case of defection on the part of a member of the larger group. For, व is unique in developing a new

sectional unity by putting together canto 89 and verses 1-52 of canto 90. But apart from this precative departure, it follows the other members of its group in bifurcating canto 90 in a like manner (*s e*, verses 1-52 and 53-81). Of the other group, अ reads it as one, undivided whole whereas क has its own bifurcation (*s e*, verses 1-27 and 28-81) and अ takes shelter in a compromise by dividing it after the manner of क as well as that of the larger group (*s e*, 1-27, 28-52 and 53-81), thus hammering out three cantos out of one of अ.

5 Appellations of Sections

(a) As indicated above, 73 out of 100 sectional units of the edited text are co-extensive with the uniform manuscript tradition in that behalf. It is interesting to note that whereas there does exist a rich crop of divergence in the matter of giving different names to individual sections as done by each manuscript, there is also, side by side with this difference, a considerable uniformity which could be studied with advantage towards finding a clue to the mutual relationship of these manuscripts.

(b) The following sectional names are preserved in common by all the ten manuscripts —

Serial Nos	Edited text Section Nos.	Names in all the Mss
1.	8	हनुमन्चिन्ता-
2.	10	सीतादर्शन-
3.	14	सीतावर्णन-
4.	15	सीताप्रक्षोभन-
5.	16	सीतावास्य-
6.	21	त्रिमटाम्बुदरदर्शन-
7.	35	प्रमदावनविष्वंस-
8.	39	द्विद्वय-

Serial Nos.	Ed. Text Sec. Nos.	Names in all the Mss.
9.	40	जन्मुमालिन-
10.	44	हनुमद्महय-
11.	47	हनुमद्वाक्य-
12.	51	सरमावाक्य-
13.	57	थंगदवाक्य-
14.	64	मयिनिर्यातन-
15.	80	विभीषणवाक्य-
16.	81	रावणवाक्य-
17.	83	महोदरवाक्य-
18—20.	85—87	विभीषणवाक्य-

(c) In the following sections, आ and अ on the one hand and the septenary group on the other can be clearly differentiated, क representing a different tradition :—

Serial Nos.	Ed. Text Sec. Nos.	Names in आ and अ	Names in the larger group
1.	45	रावणदर्शन-	हनुमदर्शन-
2.	61	सुग्रीववाक्य-	मधुवनभग-
3.	100	राक्षसमन्त्रा-	राक्षसमन्त्र-

(d) In the following sections, क and अ are seen to maintain a separate tradition in contra-distinction to the common nomenclatural tradition of the rest.—

Serial Nos.	Ed. text Sec. Nos.	Names in क and अ	Names in the rest
1	9	अशोकवनिकाप्रवेशे हनुमद्विक्र-	अशोकवनिकादर्शन-
2	32	सीताप्रश्न-	सीतावाक्य-
3	42	सेनापतिवध-	पचसेनाग्रराक्षसवध-
4	52	सीतानुशोचन-	हनुमच्चिन्ता-
5	69	सुग्रीववाक्य-	उत्तरोत्तरवाक्य-
6	74	रामविलाप-	समुद्रतीरगमन-
7	79	मन्त्रियाक्य-	थोत्पातिकदर्शन-
8	11	सीतापरिज्ञान-	सीतान्वेषण-
9	17	राक्षसीसमादेश	सीतारावणसंवाद-

(e) In the following sections, आ stands apart from all the rest —

Serial Nos.	Ed. text Sec. Nos.	Names in आ	Names in the others
1	2	लंकाविचय-	लंकावर्णन-
2	3	चन्द्रोदयवर्णन-	प्रदोषवर्णन-
3	6	पानभूमिदर्शन-	पानभूमिवर्णन-
4	7	हनुमदिन्ता-	एरुपुरपचिन्ता-
5	98	सेतुनन्दन-	सेतुदन्ध-

(f) In the following sections, फ stands apart from all the rest:—

Serial Nos.	Ed. text Sec. Nos.	Names in फ	Names in the others
1	19	राक्षसीविभीषणवाक्य-	सीतातर्जन-
2	82	प्रहस्तमन्त्र-	प्रहस्तवाक्य-
3	24	विकल्प-	हनुमद्विकल्प-
4	66	अभिज्ञानप्रदान-	अभिज्ञानदर्शन-

(g) In the following sections, अ stands apart from all the rest —

Serial Nos.	Ed. text Sec. Nos.	Names in अ	Names in the others
1	1	हनुमदिन्ता-	लंकाप्रवेश-
2	13	राक्षसोपावर्तन-	रावणदर्शन-
3	33	सीतासमनुरागवर्णन-	हनुमद्वाक्य-
4	59	मधुवनभक्षण-	मधुमत्तण-
5	92	विभीषण-सी-ण (?)	दानमन्त्र-
6	88	विभीषणतर्जन-	रावणवाक्य-
7	78	राक्षसप्ररोध-	रावणमन्त्र-

(h) Whereas the sectional nomenclature as observable in connection with the remaining about one-half of the entire textual volume is too multifarious to lend itself to any systematic classification, the above study in itself, quite evenly spread over the whole text as it is, may well suffice for the present purpose of a general idea of classification of Mss on the basis of sectional names. Thus, whereas 20 identities of nomenclature point to the traditionally unitary character of all the ten manuscripts, 48 similar identities as reported above in the members of the larger group go a long way in further establishing their kinship. On the other hand, it is often observed that every one of the remaining three manuscripts, namely, अ, क and अ is seen ploughing its lonely furrow. Thus, it is remarkable that while these three are more or less busy in a game of hide and seek, now drawing towards and again receding far away from one another, the seven members of the other group like those of the Great Bear, keep constant company with one another even though there is and must be some measure of separation among them just to help them maintain their individuality apart.

(B) Statement of intrinsic considerations

1 Evidence towards Unitary Character

(a) A considerable portion of the text as preserved by these manuscripts embodies what may be described as a unitary textual tradition. If the variants based on minor graphical vagaries or unimportant substitutions or transpositions are overlooked, almost one half of the text may well be said to offer quite a uniform reading.

(b) Just to illustrate this point a few passages, selected at random, may be cited —

(1) *No variants whatever—*

1 इह सपातिना सीता रावणस्य निवेशने ।

आप्त्याता गृध्रराजेन न च पर्यामि मैथिलीम् ॥ (8, 13)

2. हा राम लक्ष्मणेत्येवं हाऽयोध्येति च साऽऽकृत् ।
विलप्य बहु वैदेही न्यस्तवेहा मविप्यति ॥ (8, 22)
3. अचिरोदितमूर्याभां ददर्श हनुमान् कपिः ।
मनोहरां दृष्टिहरां सौगन्ध्यव्राणहारिणीम् ॥ (9, 8)
4. तस्मिन् मलिनसंवीनां राक्षसीभिः समावृताम् ।
उपवासकृशा दीनां भर्तृदर्शनलालनाम् ॥ (10, 20)
5. पूर्वाचन्द्रनिभा श्यामा चारुवृत्तश्रीधरा ।
कुर्वन्ती प्रभया देवीं सर्वा विविमिरा दिशः ॥ (10, 29)
6. तां तर्ज्यमानां संप्रेक्ष्य राक्षसेन्द्रेणां जानकीम् ।
देवगन्धर्वकन्यास्ना विपद्दुःकमलेक्षणाः (17, 14)
7. वामः कामो मनुष्याणां यस्मिन् किल निश्च्यते ।
जने तन्मिंस्त्वनुक्रोशः स्नेइश्च किल जायते ॥ (17, 4)
8. तवादर्शनजेनार्ये शोकेन समभिप्लुतः ।
न शर्म लभने रामः सिंहार्दित इव द्विपः ॥ (34, 22)
9. यथाहं नस्य वीरस्य वञ्चयित्वा हृता बलान् ।
रक्षसा तद्भयादेव नथा नार्हति राघव ॥ (36, 28)
10. अन्तःपुरविमानेषु रावणस्य महाकपिः ।
निपपाताग्निसहितो मूर्निमानिव पावकः ॥ (50, 31)
11. अंगदोऽथ शुभं वाक्यं वायुपुत्रस्य धीमतः ।
श्रुत्वैव परमप्रीतो हरिमध्यगतोऽब्रवीत् ॥ (56, 9)

(ii) *Minor Variants** —

1. इति संचिन्त्य हनुमान् बुद्धया स कपिकुञ्जरः ।
रावणान्तःपुरं भूयो विचेतुमुपचक्रमे ॥ (6, 5)
2. परदारारोधस्य प्रसुप्तस्य निरीक्षणम् ।
इदं खनु ममात्यर्थं धर्मलोपं करिष्यति ॥ (6, 40)

* Paucity or insignificance of variants in these passages will be evident from the relevant critical apparatus which may be repeated here for the purpose of ready reference. Thus, 1 b- बुद्धया स->सुबुद्ध्या (sic) in रा and स्व-बुद्ध्या (sic) in च, व, म, प्र, ल₁, ल₂ and अ; 2a- पर-दार०->पुर(?)-

3. तदिदं मार्गितं तावच्छुद्धेन मनसा मया ।
रावणान्तःपुरं सर्वं दृश्यते न च जानकी ॥ (6, 47)
4. स शर्वरीं प्रेक्ष्य बहु प्रयातामपश्यमानो जनकात्मजां च ।
स शीघ्रकारी मतिमान् विमानादवारुरोहं त्वरितोऽयत्तस्मात् ॥ (6, 52)
5. विरूपरूपा विकृता विवर्चसो महानना दीर्घविरूपदर्शनाः ।
समीक्ष्य राक्षसाजग्रोपितो भयाद् विपन्ना जनकेश्वरात्मजा ॥ (7, 4)
6. वृक्षेभ्यः पतितैः पुष्पैरवकीर्णैः पृथग्विधैः ।
स्वराज वसुधा तत्र प्रमदेव विभूषिता ॥ (9, 18)
7. अस्यां हेतोर्वलोद्गमा हरयः कामरूपिण्यः ।
सुग्रीवेण समादिष्टा मार्गन्ते सर्वतो दिशः ॥ (10, 64)
8. सागरश्च मया क्रान्तः श्रीमान् नदनदीपतिः ।
अस्याःकृते विशालाद्याः पुरी चैयं निरीक्षिता ॥ (10, 67)
9. राज्यं वा त्रिषु लोकेषु सीता वा जनकात्मजा ।
मन्ये सर्वे त्रयो लोकाः सीताया नार्धमाप्नुयुः ॥ (10, 69)
10. तस्यापस्ताच्च तां देवीं राजपुत्रीमनिन्दिताम् ।
लक्ष्मणमास लक्ष्मीवान् हनुमान् जनकात्मजाम् ॥ (12, 19)
11. अलंकारो हि नारीणां दाक्षिण्यं परमुच्यते ।
दुर्लभं तच्च ते सीते कथं भर्तुं (:) प्रियया ह्यपि (P सि) ॥ (17, 10)
12. द्विष्ट्याऽहं वानरान् सर्वान् हरीणामीश्वरं च तम् ।
दृष्ट्वा देवीति वक्ष्यामि दृष्ट्वा रामं च सानुजम् ॥ (31, 14)

दार- in व; 3 a- तावत् > सर्व in रा and अ; 4 a- बहु-प्रयातां > -प्रभातां in फ and -प्रयत्तां (?) in प्र; 5 a- वि-वर्चसः > वि-वक्षसः in प्र; 5 c- वा > वै in रा, च, म, व, प्र, ल₁ and ल₂; 6 d- विभूषिता > वि-हूषिता (sic) in ल₁; 7 b- हरयः > वानराः in रा, व, म, प्र and ल₁; 8 d- सर्वतो दिशः > अं in अ, च and ल₁ and वासतो (?) दिशं in प्र; 8 c- कृते > हेतोः in अ; 9 b- सीता वा जनकात्मजा > accusative case in आ, अ and फ; 10 a- च > स in फ; 11 d- भर्तुः प्रिया > भर्तृप्रिया in अ; entire agreement in reading अपि which is probably inherited in common from an original misgraph or mislection for असि is remarkable, 12 d- सानुजम् > सानुगम् in च; 13 c- भारं / भावं in अ; 14 c-

13. कश्चिन्महात्मा न पराजितात्मा कश्चिन्न दैवं कुरुते प्रमाणम् ।
मनो हि यस्योद्धृतीव भारं तस्याग्रतो दैवमनुप्रयाति ॥ (32, 34)
14. तनो मां पतितां तत्र हरिश्चेष्ट महार्यावे ।
भक्तयेयुः प्रतिभयाद् ग्राहाः सागरवासिनः ॥ (34, 54)
15. अप्राप्तुवन्मां काकुत्स्थः प्राणानपि परित्यजेत् ।
रामं निपतितं दृष्ट्वा न भवेत्तदमयो ध्रुवम् ॥ (34, 67)
16. तेषां प्राणविर्षयासे किं शेषं स्यान्महात्मनाम् ।
शत्रुव्रस्य महाबाहोस्तथा राजकुलस्य च ॥ (34, 69)

(iii) *Minor variants analysed—*

1. As evident from the critical apparatus appended to the 16 passages which have been cited above, deviations of manuscript readings therein constitute but 18 variations altogether.

2. Of these, only three happen to be genuine variants, but, obviously, of very unimportant nature, two being mere synonymic repetitions, to wit, हरयः <—> वानराः (7) and कृते <—> हेनोः (8) and the third being an insignificant substitution, तावत् <—> सर्व (3) This kind of alteration would be naturally expected in a text like that of the Rāmāyaṇa which has continued to be a very popular object of constant recitals, often accompanied by gloss and paraphrase.

3. When original oral tradition was reduced to writing, this process of change, persistent as it was, would be further augmented by another process of apparent variation incidental to scriptorial transposition and corruption, often accompanied by an effort to make the thing understandable. The remaining 15 minor variants, as reported in the 16 stanzas cited above, pertain to this process. They are represented below, in a foot-

प्रतिभयात् > जलभवाः in फ (being, probably, an emendation to read sense, though redundant, into an intermediary misgraph, *प्रलिभवा); 15 a- अप्राप्तुवन् > -यान् (sic) in आ ; 16 d- च > वा in च and फ.

note, in the form of graphical formulas, supplying, *inter alia*, hypothetical intermediary stages in the order of their occurrence in these stanzas.

4. Unimportant though these variants are, they, nevertheless, give some idea of the range of mutual relationship or otherwise of the manuscripts. This will be clear from the comparative chart on the next page, wherein these minor variants have been referred to by the serial numbers of the verses in the preceding list which contain them and S. G. and B. G. stand for the Smaller and the Bigger Groups respectively:—

* (1) बुद्धया स > * स बुद्धया >

*स-बुद्धया { (a) *सु-बुद्धया > सुबुद्ध्या (sic).
(b) *स्व-बुद्धया > स्वबुद्ध्या (sic).

(2) पर-दार० > पुर-दार० ।

(3) बहु-प्रयातां > { (a) -प्रभातां ।
(b) -*प्रयातां (sic) > -प्रयत्तां ।

(4) विवर्त्तसः > *विवर्त्तसः > विवत्तसः ।

(5) वा < > * व < > वै ।

(6) विभ्रूपिता > *विभृपिता (sic) विहृपिता (sic) .

(7) सर्वतो दिशः < > सर्वतोदिशं > *सर्वतो० > *वसतो० > वासतो०? ।

(8) सीता वा जनकात्मजा > ०तां वा ०जां ।

(9) च > स ।

(10) भर्तुः प्रिया > *भर्तृ.प्रिया (sic) > भर्तृ-प्रिया ।

(11) सानुजम् > सानुगम् ।

(12) भारं > भावं (wrong emendation).

(13) प्रतिभयात् > जलभयाः (cf. the Critical Apparatus).

(14) अप्राप्तुवन् > अप्राप्तयान् (Sic).

(15) च > *व > वा ।

Ref. Nos.	S G	Migrations		B G	Isolations
		← To S G.	→ To B G		
(1)	आ, फ and अ		अ →	च, व, ल ₁ , ल ₂ , म, रा and म	→ रा
(2)	आ and फ		अ →	च, व, ल ₁ , ल ₂ , म and म	→ म
(3)	आ and फ	← रा, म, ल ₂ , च			→ आ
(4)	अ and फ	← whole group			→ फ
(5)	आ and अ	← " "			→ अ
(6)	आ and फ	← " "			→ फ, म
(7)			आ, अ →	च, व, ल ₁ , ल ₂ , रा, म	
(8)	फ		आ, अ →	व, ल ₁ , ल ₂ , म, रा, म	
(9)	आ, फ and अ	← च		...	→ च
(10)	" "	← व, ल ₁ , ल ₂ , म, रा, म			→ ल ₁
(11)	" "	← रा, म, च			→ म
(12)	" "	← च, व, ल ₁ , ल ₂ , रा, म	...		→ व
	" "	← च, ल ₁ , ल ₂ , म, रा, म	.		

2. Further evidence towards grouping.

(a) After having allowed sufficient margin for the considerable portion of the text which, as indicated above, is characterised by unitary nature, what has so far been said about the existence of the two groups into which the ten manuscripts may have to be divided, the unstable group of the three, आ, फ and अ and, comparatively speaking, the stable group of the remaining seven—whether on the basis of extrinsic considerations of the form of textual presentation or that of the general idea of the combinative range of minor textual variants—is confirmed by instituting a further study into more of variants, both graphical and genuine, as well as into cases of textual deficiency, augmentation, repetition, transposition and loss.

(b) Accordingly, some more variants of both the types may be taken for the purpose of this study.

i. Graphical variants.

Serial Nos.	Edited Text		Description.
	Sarga	Śloka	
(1)	1	53	आ, फ, ल ₁ , ल ₂ , प्र and म—सप्तमौमांश्व; रा—सुप्रमांश्व; व and अ—स प्रासादांश्व.
(2)	2	8	आ and फ—बृहन्नसमावृतं; अ, च, व, ल ₁ , ल ₂ , प्र, रा and म—०रत्तुः०.
(3)	2	22	आ and अ—स्मृतियोपपुरस्कृतैः; फ, ल ₁ and ल ₂ —प्रतियोप०; म—स्तुतियोपपुरस्कृतैः; व, प्र and रा—०स्कृतैः; च—०स्कृतं ।
(4)	3	19	आ—वक्राक्षिपद्माश्च सनेत्रमालाः; फ—०द्यामलने०; अ—रक्ताक्षपद्माम०; व, च, रा and म—वक्रापरासाध्वसनेत्रमालाः; ल ₂ —द्रा (?) द्वापरौसाध्वस०; प्र—वध्रामरा साधु सने०; ल ₁ —वध्राम्बुजोद्गापि (sic) तनेत्रमालाः .

Serial Nos	Edited Text		Description
	Sarga	Shloka	
(5)	5	82	आ, ल, प्र, रा and म—परिहारो (sic) पशोभिता , फ, अ and च—परिहासोप०
(6)	5	112	आ, फ and अ—सुतेजसो , the rest—स्वतेजसा
(7)	6	2	आ, व, ल ₁ , ल ₂ , प्र, रा and म—सचित्य , फ, अ and च—निश्चित्य
(8)	6	20	आ—वासैश्च स्वर्णमाल्यैश्च , फ, अ, च, व, ल ₁ , ल ₂ , प्र, रा and म—वासैश्चूर्णैश्चमाल्यैश्च
(9)	7	5	आ and फ—मति , the rest—गति .
(10)	7	18	आ and फ—विकृता . , the rest—विविधा .
(11)	8	7	आ, अ and च—विचिन्त्य , the rest—विचित्य .
(12)	8	12	आ—सास्ति , फ—चास्ति , the rest—सोस्ति .
(13)	8	30	आ—परमा प्रियाम् , the rest—परमप्रियम् .
(14)	9	26	आ, फ, अ, च, व, ल ₁ , ल ₂ and म—रुचे , रा— रुचके , प्र—विरुचे
(15)	14	22	आ and ल ₁ —सत्रीढ , फ and रा—सुत्रीढा , व and म—सत्रीढा , प्र—सत्रीढा , अ—अत्रीढा , च— सत्रीढा०, ल ₂ —सुमीवा
(16)	16	19	आ—राघवो , the rest—राघवम् .
(17)	21	3	आ, फ, अ and च—मासमेतद् यथा० , the rest— मास तस्य यथा०
(18)	22	29	आ, फ and अ—वैद्युतेन , the rest—वैकृतेन .
(19)	38	18	आ—आस्थित. कपि. , फ—तस्तदा , the rest— आश्रित.कपि
(20)	53	15	फ, अ and च—प्रसृत , the rest—प्रश्रित .

The following comparative chart gives an idea of the group fluctuations of the manuscripts in connection with the afore-mentioned graphical variants —

Serial Nos	Ref Nos	S G	Migrations		B G	Isola-tions.
			To S G	To B, G		
(1)	6 & 18	आ, फ and अ		अ →	च, व, रा, म, ल, ल, ल, and म entire group	
(2)	1, 2, 9 10 & 19	आ and फ		आ →		
(3)	5, 7 & 20	अ and फ	← च	← and फ →	entire group except च	
(4)	3	आ and अ	← ल, and ल _२	← and फ →		
(5)	4	आ, फ and अ	← च, व, रा, म, म and ल _२	← alliance	च, व, रा, म and म	
(6)	8, 12, 13 & 16	..	←	← अ and फ →	..	ल,
(7)	11	आ and अ	← च	← फ →	entire group	आ
(8)	17	आ, फ and अ	← च	←		
(9)	14	आ, फ and अ	← च, व, ल, ल _२ and म	←	all others except च	.. रा and म
(10)	15	{ आ फ }	← ल _२ रा	←		

iii Genuine variants

Serial Nos	Edited Text		Description.
	Sarga	S'loka	
1	1	4	आ—स्मयमानो व्यचिन्तयत्, अ—०नोऽभ्य०, व, ल ₁ , ल., प्र, रा and म—चिन्तयामास वानरा, फ and च missing
2	2	10	आ, फ and ल ₁ —हाटकान्तरतोमयौ, अ, च, व, ल ₁ , प्र, रा and म—०कोत्तरवेदिकै
3	5	98	आ, फ and अ—परमास्त्ररणास्तीर्णम्, the rest— ०रणां चैव
4	5	143	आ, फ and अ—नीलजलदे, the rest—जलदे नीले (apparently, an emendation to conform to later metrical tendency)
5	6	25	आ, फ, अ, च, ल ₁ and म—स्फाटिकै, व, ल ₁ and रा—राजते, प्र—विविधै
6	7	8	आ—विनिवर्तने, फ and अ—व्यतिवर्तते, च, व, ल ₁ , ल ₂ , प्र, रा and म—परिवर्तते (variations obviously brought into being through the immediately preceding mislection, कालरच <> कालस्य)
7	8	18	आ, फ and अ—शोलमात्मन, the rest—०मुत्तमम्.
8	28	2	आ, फ and अ—तैस्तैस्तपोभिर्नियमै, the rest— लुत्तृष्णाभ्या परिश्रान्ता
9	28	40	आ, व, ल ₁ , ल ₂ , प्र, रा and म—मूर्ध्नि दत्त्वा, फ, अ and च—कृत्वा मूर्ध्नि
10	34	7	फ, अ and च—सत्वस्वेति आ—सवत्सश्चेति. the rest—मम माक्येन

Serial Nos	Edited Text		Description
	Sarga	S'loka	
11	39	16	आ, अ and च—सीतायास्त्व कारणात्, म—सीता-दर्शनकारणात्, फ, व, ल ₁ , ल ₂ and प्र—सीतार्थे स भविष्यति, रा—missing
12	50	12	आ—सर्वे सरावणाम०, फ, अ and च—क्रुद्धा (sic) सरा०, the rest—क्रुद्धा (sic) रावणश्च म०
13	67	1	आ—हृदयम्, the rest—सौहृदम्
14	95	5	आ—सदा गुणा, the rest—कुतो गुणा

iv. The following comparative chart gives an idea of the group fluctuations of the ten manuscripts in connection with the above-mentioned genuine variants —

Serial Nos.	Reference Nos	S G	Migrations		B G	Isolutions
			To S G	To B G		
1	1, 3, 4, 6, 7 & 8	entire			entire	.
2	9	अ and फ	← च	आ →	entire except च	
3	2	आ and फ	← ल ₂	अ →	" " ल	
4	5	entire	← च, ल ₁ and म		व, रा, ल ₂	प्र
5	13 & 14			फ and अ →	entire	आ
6	10 & 12	फ and अ	← च		entire except च	आ
7	11	आ and अ	← च	फ →	ल ₁ , ल ₂ , व and प्र म and र	

v *Variants of obscure origin*

Whereas variants are generally divisible according as they happen to be mere graphical transformations or really different readings, sometimes, it is not so easy to allocate them to one or the other of the above-mentioned two classes owing to the obscure nature of their origin. To illustrate the point, a reference may be made to the following somewhat dubious cases from among the passages which have been considered above —

1 In 7, 18, original विकृता might have passed into विविधा through optical illusion caused by the preceding word विविधाकारा in the same line or, possibly, might have been the subject of the graphic formula, विकृता > *विवता > *विविता > विविधा । It is also just possible that both these processes might have been at work and the present variant विविधा as preserved by all the Mss other than आ and फ might have been finally arrived at through an attempt to read sense into a meaningless, intermediary misgraph. Probably, it belongs to the category of graphical variants. But the possibility of its inclusion in the other class is not entirely ruled out. For, the poet might have used विविध- in विविधाकार- in the sense of विशिष्ट-प्रकारक- and the same word in connection with the witches as being renderable as विरुद्धा विपरीता वा विधा (=शरीरप्रसाधन-प्रकार) यासाम् ।

2 In 8, 30, आ may be preserving the original reading परमा प्रिया (>सीता etc) as against the consensus of the rest in reading परमप्रिय (<*परमाप्रिया <परमा प्रिया)—arrayed against it. Or, as it is equally possible, the formula may have to be put the other way about (i.e., परमप्रियं > *परम प्रिय or, simply taken as being = परम प्रिय, and, therefore, emended by >परमा प्रिया). Anyway, this is a case of doubt limited to the field of graphical variation.

3 In 2, 8, the readings बहुरुच समावृता and बहुरुचसमावृता, likewise, offer yet another case of doubt about the

direction of process of the graphical formula involved (i. e., रज्ञ० <> *-रज्ञ० <> रज्ञः०).

4. In 7, 5, आ and फ read मतिः whereas all the others have गतिः ।

5. In 6, 2, फ, आ and च read निश्चित्य as against संचिन्त्य of the rest.

While in all the four cases (2—5), graphical origin of variations is quite presumable, it may also be permissible to surmise that a conscious effort at emendation might have been behind these readings which may therefore be genuine variants. But, obviously, whether such cases, duly marked off by means of a query, be shown under one or the other of the above-mentioned two classes of variants, should make no difference in so far as it concerns our present study into the fluctuations of these manuscripts in the matter of their mutual alliances.

(vi) The result of this study may be summarised as under :—

1. First, whereas the previous finding that there are two groups of these manuscripts, namely, आ,फ and अ on the one side and the remaining seven on the other, receives goodly volume of further confirmation, it is now discovered that considerations of relativity of the measure of migration as found in the case of the members of the one group as against those of the other apart, everyone of the ten manuscripts without exception does at times betray its own group and transfer its loyalty to the other by intermixing with all or some of the members of the latter. Also, while it is quite safe to postulate greater measure of fluctuation in the case of the members of the Smaller Group taken as a whole, it may be rather too hazardous at this stage of this study to make an effort to determine the gradation of individual members of the one group or the other in this matter.

2 Secondly, this study has revealed that while these manuscripts owe their allegiance to their respective groups in a general way, every one of them possesses a considerably independent entity of its own. Thus, there are cases when each of these manuscripts likes to enjoy its complete isolation by preserving what may be a mere corruption but, also, what, at times, may turn out to be the only real reading.

(c) *Corroborative support from textual deficiency*

1. The following is a list, in no wise an exhaustive one, of 20 cases of textual deficiency —

Serial Nos	Edited Text		Deficient Mss	Non deficient Mss
	Varia Nos	S'loka Nos		
(1)	5	30—40	आ, फ and अ	the Bigger Group
(2)	"	9—21	आ and फ	अ and the Bigger Group
(3)	91	4—83	फ and अ	आ and the Bigger Group
(4)	14	14	च, व, रा, म, प्र, ल, and ल _१	the Smaller Group
(5)	56	106	व, रा, म, प्र, ल and ल _१	च and the Smaller Group
(6)	71	20	आ, अ, च, व, ल ल _१ , प्र, रा and म	only फ
(7)	5	73—126	only आ	the remaining nine
(8)	65	4—7		
(9)	13	23	only अ	" " "
(10)	34	17		
(11)	90	68	अ and ल _१	" " eight
(12)	66	5	" " व	" " "
(13)	82	7	only च	" " nine.
(14)	83	19	" व	" " "
(15)	90	64	" ल _१	" " "
(16)	91	13		
(17)	80	31	ल _१ , प्र and रा	" " seven.
(18)	77	14	only रा	" " nine.
(19)	88	20		
(20)	66	14	" म	" " "

ii. The following comparative chart based on the afore-mentioned cases of textural deficiency gives an idea of the two main groups of the manuscripts accompanied by their varying sub-groupings or mere vagaries :—

Serial Nos.	Reference Nos.	S. G.		Migrations.		B. G.	Isolations.
				To S. G.	To B. G.		
(1)	1 and 4	आ, क and अ		च, ष, ल, लः, ढ, रा and म.	...
(2)	2	आ and क		...	अ	the whole group.	...
(3)	3	क and अ		...	आ		
(4)	5	आ, क and अ		च	...	all others except च.	...
(5)	6		
(6)	7 and 8	अ and अ	the whole group.	...
(7)	9 and 10	क and अ		
(8)	11	आ and क.		...	आ and क	all others except ल,	...
(9)	12	..		ल, } New alliance च	अ		
(10)	13	अ	all others except च	...
(11)	14		
(12)	15 and 16	S. G. →	" " "	...
(13)	17	"		
(14)	18 and 19	आ, क and अ		च, ष, ल, and म	...	ल, ढ and रा	...
(15)	20	" " "		all others except रा	...		

(d) *Corroborative support from textual augmentation*

1 The following is an illustrative list of 23 cases of textual augmentation —

Serial No ^e	Edited Text		Augmentive Mss	Non-augmentive Mss
	Sarga Nos	S'loka Nos		
(1)	64	24	आ, अ, च, व, ल _१ , ल _२ , प्र and रा	फ and म
(2)	31	6	फ, अ, च व ल _१ , ल _२ , प्र रा, and म	only आ
(3)	"	35		
(4)	"	7		
(5)	72	26	अ, च, व, ल _१ , ल _२ , प्र, रा and म	आ and फ
(6)	34	14	फ, अ, च, व, ल _१ , ल _२ , प्र, रा and म	only आ
(7)	39	59		
(8)	50	11	च, व, ल _१ , ल _२ , प्र, रा and म	the entire smaller Group
(9)	56	16		
(10)	48	15		
(11)	67	17	only आ	the remaining nine
(12)	51	1	" फ	" " "
(13)	5	1	" अ	" " "
(14)	"	134उ० } 135वृ० }	आ, फ, अ and च	" " six
(15)	3	35	फ, अ and व	" " seven
(16)	"	36	फ, व and प्र	" " "
(17)	5	10	only ल _१	" " nine
(18)	10	62	" ल _२	" " "
(19)	19	33	, प्र	" " "
(20)	50	13	" म	" " "
(21)	54	7		
(22)	65	19		
(23)	3	10	फ, व and च	" " seven

“ The following comparative chart based on the afore-mentioned cases of textual augmentation gives an idea of the two main groups of the manuscripts accompanied by their several sub-groups or mere vagaries :—

Serial No.	Reference No.	S. G.		Migrations.		B. G.	Isolations.
		entire	...	To S. G.	To B. G.		
(1)	6, 7	entire	entire	...
(2)	1	फ	entire except म	...
(3)	2, 3, 5, 8, 9	entire	...
(4)	4	वा and फ
(5)	10, 11
(6)	12
(7)	13 & 14
(8)	23	फ
(9)	15	फ and ल	entire except व	...
(10)	16	फ	entire except च and व	...
(11)	17	entire	entire except व	...
(12)	18	entire except व and प्र	...
(13)	19
(14)	20, 21
(15)	22
(16)	24
(17)	25

(1) }
 (2) }
 (3) }
 (4) }
 (5) }
 (6) }
 (7) }
 (8) }
 (9) }
 (10) }
 (11) }
 (12) }
 (13) }
 (14) }
 (15) }
 (16) }
 (17) }
 (18) }
 (19) }
 (20, 21) }
 (22) }
 (23) }
 (24) }
 (25) }

(e) *Corroborative support from textual repetition*

The following is an illustrative list of a few

cases of textual repetition —

Serial Nos	Edited Text		Repetitive Mss	Non repetitive Mss
	Sarga Nos	Sloka Nos		
(1)	60	9	आ, फ अ and च	the remaining six
(2)	56	144	the entire B G	the entire S G
(3)	82	1	only आ	the remaining nine
(4)	59	1	” आ	” ” ”
(5)	87	40	, ल.	” ” ”

“ The following comparative chart based on the above mentioned cases of textual repetition gives an idea of the main groups as well as sub groups or vagaries of the manuscripts —

Serial Nos	Reference Nos	S G	Migrations		B G	Isolations
			To S G	To B G		
(1)	1	entire	← च		entire except च entire	आ
(2)	2	,				
(3)	3			अ and फ →	”	अ
(4)	4			आ and फ →	”	अ
(5)	5	entire	← entire except ल.		”	ल _२

(f) Corroborative support from textual transposition.

i. The following is an illustrative list of textual transpositions:—

Serial Nos.	Edited Text		Transpositive Mss.	Non-transpositive Mss.
	Sarga Nos.	S'loka Nos.		
(1)	74	19	फ and अ	the remaining eight
(2)	39	20	फ and the Bigger Group	„ „ two.
(3)	55	11	अ, व, ल _१ , ल _२ , रा and म	आ, फ, च, and प्र
(4)	66	3	अ, च, व, ल _२ , प्र and रा	आ, फ, ल _१ and म
(5)	56	16	च, व, ल _१ , ल _२ , रा and म	आ, फ, अ and प्र.
(6)	59	27	only अ	the remaining nine.
(7)	90	50		
(8)	62	8	„ ल _१	„ „ „
(9)	„	9	व, ल _२ and प्र	„ „ six
(10)	56	17	only म	„ „ nine.

11 The following comparative chart based on the above-mentioned cases of textual transposition gives an idea of group-fluctuation of the manuscripts —

Serial Nos	Reference Nos	S G	Migrations		B G	Isolations
			To S G	To B G		
(1)	1	फ and अ		आ →	entire	
(2)	2	आ and अ		फ →	"	
(3)	3	आ and फ	← च and प्र	अ →	7, ल, ले, रा and म	
(4)	4	" , ,	← ल and लो	अ →	च, य प्र, रा and म	
(5)	5	entire	← प्र		entire except प्र	
(6)	6 & 7			आ and फ →	entire	अ .
(7)	8	entire	← entire except ले,			ले,
(8)	9	"	← य, ले, and प्र			
(9)	10	"	← entire except म		च, ले, रा and म	म

(g) Corroborative support from textual loss.

i. The following is an illustrative list of textual losses:—

Serial Nos.	Edited Text		Mss. with loss	Mss. without loss
	Sargas	S'lokas		
(1)	93	6	व, ल _१ and प्र	the remaining seven
(2)	91	12	च and ल _२	" " eight
(3)	"	31	प्र and ल _२	" " "
(4)	92	27	च, व and ल _१	" " seven
(5)	96	101	आ and फ	" " eight
(6)	100	90	अ and ल _२	" " "
(7)	94	17	only आ	" " nine
(8)	97	17		
(9)	91	94	" प्र	" " "
(10)	"	95		
(11)	21	21	" ल _२	" " "
(12)	96	68	" व	" " "
(13)	22	11—19	" ल _१	" " "
(14)	83	21	" अ	" " "
(15)	87	36		
(16)	87	39	" ल _२	" " "
(17)	84	22		
(18)	85	21	" व	" " "
(19)	34	13		
(20)	88	22	" म	" " "
(21)	89	15		
(22)	"	17	" रा	" " "
(23)	91	5		

ii. The following comparative chart gives an idea of the groupings of manuscripts as based on the fore-going list of textual losses:—

Serial Nos.	Reference Nos.	S. G.	Migrations.		B. G.	Isolations.
			To S. G.	To B. G.		
(1)	1	entire	← च, ल _३ , रा and म		व, ल _३ and म	
(2)	2	"	← व, ल _३ , म, रा and म		च and ल _२	
(3)	3	"	← च, व, ल _३ ; रा and म		म and ल _३	
(4)	4	"	← ल _३ ; म, रा and म		च, ल _३ and व	
(5)	5	आ and फ	← च, ल _३ and ल _२		व, म, रा and म	
(6)	6	" "	← च, ल _३ ; व, म, रा and म	अ	ल _२	आ
(7)	7 and 8	"	← ...	अ	entire	म
(8)	9 and 10	entire	← entire except म	फ and म	...	ल _२
(9)	11 and 17	entire	← entire except ल _२		...	व
(10)	12	"	← entire except व		...	ल _३
(11)	13	"	← entire except ल _३		...	अ
(12)	14, 15 & 16	आ and फ	← entire		...	च
(13)	18 and 19	entire	← entire except च		...	म
(14)	20, 21 & 22	"	← entire except म		...	रा
(15)	23	"	← entire except रा		...	

III. THE NORTH-WESTERN RECENSION.

A. Consideration of internal evidence.

(i) *General statement on textual deviation.*

(a) That Vālmīki succeeded so well in composing an ideal epic poem which presented the noblest sentiments and emotions that inspired the purest life-conduct of ancient Aryans in India in a language and style that was at once the simplest and most vigorous has indeed been responsible for the deepest love and highest esteem which Indian heart has ever cherished for the Rāmāyaṇa all through the long ages that have separated us from its immortal author. And, the circumstance of its extreme popularity in every part of India as well as Greater India has in its turn been the cause of continuous and varied diversifying activity of thousands upon thousands of people who have been engaged, generation after generation, on the meritorious work of preserving and transmitting this national literary treasure by committing it to memory, copying its manuscripts and reciting it to ardent audiences. No wonder that the Rāmāyaṇa, passing as it has been through this peculiar process of being handed over by one generation of scribes and reciters to another, has come down to us like the other Great Epic of India, the Mahābhārata and, for the matter of that, also, like the Vedic texts, in more than one recension. Thus, the Southern and the North-Eastern or Bengal Recensions are already known, both having been available in print since long. The present edition, based as it is on original manuscripts described in the previous chapters, represents the North-Western textual tradition.

(b) As it was so natural, each geographical unit could popularise and, in consequence, preserve what one may be permitted to call its own Rāmāyaṇa. Whereas each independent manuscript might well have possessed its distinct tradition, manuscripts hailing from places

situated nearby would have greater number of things in common and lesser number of mutual discrepancies than those belonging to distant places. In this way, major geographical regions would come to possess separate generic types of textual tradition which, while comprehending, in a general way, the sum total of variations of all the manuscripts of each particular provenance, would be readily distinguishable from one another. No doubt; there might still exist a number of inexplicable vagaries and confused admixtures in individual manuscripts, in special, in those coming from regional frontiers, but, on the whole, the geographical basis of distinction of textual tradition would be found to be sound enough to be depended upon. Accordingly, the distinction between major, generic textual traditions, commonly described as recensions, on the one hand, and minor generic textual traditions as preserved by certain sub-groups of manuscripts and known as versions or sub-versions, on the other, is one of degree and not of kind.

(c) In this way, whereas there do exist many minor group-fluctuations among the ten basic manuscripts of this edition as already indicated in the previous chapter, they are expected to represent, on the whole, one major textual tradition pertaining to the extensive North-Western region of the Indian sub-continent. Also, on account of the same geographical reasons, it has to be expected that the North-Eastern or Bengal Recension and the present North-Western Recension would be nearer to each other than either of them would be to the Southern Recension. But, as will be clear from a comparative view of the two Northern traditions as well, the extent of deviation of form and substance as found between them is quite sufficient to entitle them both to the status of being separate recensions.

(d) In the textual comparison that follows the Kumbhkonam edition as printed at the Nirnayā Sagar Press Bombay, in 1912 has been used for references to the Southern Recension and Gorresio's edition, printed in Paris in 1850, has been used for references to the North-Eastern Recension

(ii) *Divergence in Topical Comprehension*

1 According to the North Eastern Recension, Sundara-Kānda commences when, acting on the advice of Sampati, the South bound detachment of the Vānara army had climbed the Mahendra mountain and seen the vast expanse of the sea spread before them, causing great anxiety in their minds as to how to cross it. The first verse reads as follows —

“आरत्याते गग्रराजेन समुत्पत्य सवगमा ।
सहिताः प्रीतिसहृष्टा सिहनाद् विनेदिरे ॥”

It ends with the narration of the completion of the construction of the causeway and of vigilant Vibhīsana with his attendants getting posted up to avert any attack by the enemy during the night. The last verse reads as follows —

‘आश्वत्थस्य च तदा सर्वे स्तेषु सैन्येषु रेसिरे ।
पारे तस्य समुद्रस्य गदापायिर्विभीषण ।
परेषा प्रतिघातार्थमतिष्ठन् सहवान्धरै ॥’

2 In the Southern Recension, Sundara Kānda begins with the flight of Hanūman in the air with a view to search Sita in Lāṅka across the sea. The first verse reads as follows —

“ततो राखणीताया सीतया शनुर्शन ।
इयेऽ पद्मन्त्रेण्णु चारणाचरिते पथि ॥’

It ends with the description by Hanūman to Rama of what he had seen of Sita whom he had left with full

assurance of her speedy rescue. The last verse reads as follows:—

“नतो मया धामिन्महीनभाषिणा शिवाभिरिष्टाभिरभिप्रसादिता ।
जगाम शान्तिं मम गैरिहाहमजा तथाभिशोषेन तवाभिवीडिता ॥

3. The basic manuscripts of the present edition of *Sundara-Kāṇḍa* agree in beginning it with the observation of Lakṣmī by Hanumān from the peak of Palkūṭa mountain and his entrance into it after having traversed the whole intervening distance covered by dense forest. The last verse reads as follows:—

“स सागरमनापूर्व्यं विमग्न्य दृरिपुंगव ।
त्रिवृत्तदे हाङ्गां स्थित, स्वस्थो निरेक्षत ॥”

Likewise, they agree in ending it with the parting of Rāvapa with his counsellors on account of their persistent indifference even when he crossed the sea and was knocking on the door. The last verse reads as follows:—

“संगान् धीयतां तस्मान्मौयिली जनक
एशुत्वातिहायस्तु तूर्ण्यभूतो धभूः

4. From the above, it is evident that the North-Eastern and the Southern Recensions as well as end their *Sundara-Kāṇḍas* differently from the material of them in the commencement as well as in the end of their *Sundara-Kāṇḍa*. Further, it is also evident that while the North-Eastern Recension begins within the body of its *Sundara-Kāṇḍa* with the observation of the topics of the conference of Lakṣmī with its friends, the Southern Recension begins with the observation of the topics of the conference of Lakṣmī with its friends in the

to above excep
his minis
of these
thern
in
th

North-Eastern Recension make four cantos of Kiṣkindhā-Kāṇḍa in the Southern Recension and seven of the same in our edition. Similarly, the terminal matters included in Sundara-Kāṇḍa by both the Northern traditions but excluded from it by the Southern tradition form as many as twenty-two initial cantos of Laṅkā-Kāṇḍa of the latter. In other words, Sundara-Kāṇḍa in the Southern Recension happens to be the shortest one from the point of view of its topical extent. This is also obvious by its consisting of 68 cantos only as against 94 of the North Eastern edition and 100 of the present one.

(iii) *Divergence in Textual Extent.*

1. The entire topical range comprehending Sundara-Kāṇḍa in the North-Eastern, North-Western and Southern traditions, may be textually indicated with the help of the following table which, as will be observed, brings out in bold relief the most extensive nature of the North-Western tradition :—

Serial Nos.	Recension	Kiṣkindhā Kāṇḍa	Sundara- Kāṇḍa	Laṅkā- Kāṇḍa	Total No. of Cantos	Total No. of Verses.*
(1)	N.-E.	...	1—95 cantos	...	95	3308½
(2)	N.-W.	56—62 cantos	1—100 cantos	...	107	4202½
(3)	S.	64—67 cantos	1—68 cantos	1—22 cantos	94	3948

2. Most extensive as the North-Western text is, it is in no way to be taken as being a mere confused admixture of the other two traditions. This will be clear from the following further observations :—

*In this enumeration, *upajālī* and other longer measures have been counted as being at par with the ordinary *S'lokas*.

assurance of her speedy rescue The last verse reads as follows —

“ ततो मया वाग्भिरदीनभाषिणा शिवाभिरिष्टाभिरभिप्रसादिता ।

जगाम शान्तिमममैथिलात्मजा तवाभिशोकेन तवाभिपीडिता ॥ ’

3 The basic manuscripts of the present edition of Sundara-Kanda agree in beginning it with the observation of Lañka by Hanuman from the peak of the Trikūta mountain and his entrance into it after having traversed the whole intervening distance covered with dense forest The first verse reads as follows —

“ स सागरमनावृष्य विक्रम्य हरिपुगव ।

त्रिकूटतटे लङ्का स्थित स्वस्थो निरैक्षत ॥ ’

Likewise they agree in ending it with remonstrating of Ravana with his counsellors on account of their persistent indifference even when the enemy had crossed the sea and was knocking at their very door The last verse reads as follows —

‘ समान्य दीयता तस्मान्मैथिली जनकात्मजा ।

एवमुक्त्वातिक्रायस्तु तूष्णींभूतो बभूव ह ॥

4 From the above, it is evident that while the North-Eastern and the Southern Recensions begin as well as end their Sundara-Kandas differently, the basic manuscripts of this edition materially differ from both of them in the commencement as well as conclusion of their Sundara-Kanda Further, it has to be observed that while the North-Eastern Recension comprehends within the body of its Sundara-Kanda the entire range of the topics referred to above except the remonstrative conference of Ravana with his ministers which is wanting in its tradition, some of these topics are included in Kiskindhī Kanda by the Southern Recension as well as our manuscripts and still others in Lañka-Kanda by the Southern Recension Thus, the preliminary matters occurring in the beginning of Sundara-Kanda in the

North Eastern Recension make four cantos of Kiskindhā-Kanda in the Southern Recension and seven of the same in our edition. Similarly, the terminal matters included in Sundara Kanda by both the Northern traditions but excluded from it by the Southern tradition form as many as twenty two initial cantos of Lanka-Kanda of the latter. In other words, Sundara Kanda in the Southern Recension happens to be the shortest one from the point of view of its topical extent. This is also obvious by its consisting of 68 cantos only as against 94 of the North Eastern edition and 100 of the present one.

(iii) *Divergence in Textual Extent*

1 The entire topical range comprehending Sundara-Kanda in the North-Eastern, North Western and Southern traditions, may be textually indicated with the help of the following table which, as will be observed, brings out in bold relief the most extensive nature of the North-Western tradition —

Serial Nos	Recension	Kiskindhā Kanda	Sundara Kanda	Lanka Kanda	Total No of Cantos	Total No of Verses*
(1)	N - E		1—95 cantos		95	3308½
(2)	N - W	56—62 cantos	1—100 cantos		107	4202½
(3)	S	64—67 cantos	1—68 cantos	1—22 cantos	94	3948

2 Most extensive as the North-Western text is, it is in no way to be taken as being a mere confused admixture of the other two traditions. This will be clear from the following further observations —

*In this enumeration *upajātis* and other longer measures have been counted as being at par with the ordinary *S lokas*

(a) Out of the 4202½ verses as read according to the North Western text as many as 1294 verses are not found in the North-Eastern text. In other words about 31% of the North-Western text is foreign to the North-Eastern tradition.

(b) Out of the 4202½ verses as read according to the North-Western text, as many as 1163 verses are not found in the Southern text. In other words, about 28% of the North-Western text is foreign to the Southern tradition.

(c) And, out of these 4202½ verses of the North-Western text, as many as 554½ verses are not found in either of the other two traditions. In other words, a little over 13% of the North Western text is entirely its own.

3. Cantos 1-9 of the North-Western text correspond to cantos 9-16 of the North-Eastern text and cantos 2-14 of the Southern text. With a view to arrive at a still closer examination of the mutual relationship or otherwise as subsisting between the North-Western text on the one side and the other two texts on the other, the following observations have been noted in connection with the above-mentioned cantos —

(a) Out of the 559 verses as read in the cantos, 1-9 of the North-Western text, as many as 229 verses are not read in the North-Eastern text, that is to say, 41% of the North-Western text is not known to the North-Eastern tradition.

(b) Out of 419½ verses as read in the corresponding cantos 9-16 of the North-Eastern text, as many as 69 verses are not found in the North-Western text. In other words, over 16% of the North-Eastern text is not known to the North-Western tradition.

(c) Looking from the combined and correlated point of view as based on the above mentioned figures the North-Western text may be said to differ from the North-Eastern text to the extent of 41 % by inclusion and 12 % by exclusion. Likewise the North Eastern text may be said to differ from the North Western text to the extent of 16 % by inclusion and 55 % by exclusion.

(d) Coming to the Southern text, it is found that its cantos 2 14 fail to read as many as 132 verses out of the 559 verses as read in the corresponding cantos, 19 of the North Western text. It means that the North-Western text deviates inclusively to the extent of 24%.

(e) There are in all 451½ verses in cantos, 2 14 of the Southern text. Out of these, as many as 88½ verses are not found in the North-Western text. In this way, the Southern text, in its turn, deviates inclusively from the North-Western text to the extent of 20%.

(f) Correlating these proportions of deviation, the North Western text may be said to differ from the Southern text to the extent of 24 % by inclusion and 16 % by exclusion. And, the Southern text may be said to differ from the North Western text to the extent of 20 % by inclusion and 30% by exclusion.

(g) Out of the previous calculations, there are as many as 47 verses which are read in the North-Western text but are not found in either of the other two texts. This works out into an inclusive deviation of 8½% of the North-Western text and exclusive deviations of 12 % and 11 % of the North Eastern and the Southern texts respectively.

(h) It so happens that whereas there is no dearth of such verses as are common to the North Eastern and the Southern texts but are missing in the North-Western text, further on, verses of this kind are conspicuous by their absence in the above mentioned cantos which form the immediate subject of this study.

(13)	19	7-11	5	Hanun in describes specifically recognitive details of Rama and Lakshmana
(14)	19	14-41	19	Hanuman describes Rama's alliance with Sugriva
(15)	30	1-7	7	Hanum in describes Sugriva's sending detachments of his army in quest of Sita
(16)	34	76-78	3	Sita's admiration of Rama
(17)	35	21-27	7	Sita asks Hanuman to remind Rama of the episode of her having been attacked by a crow with his beak
(18)	36	1-53	53	Conversation between Hanuman and Sita
(19)	37	12-22	11	Hanuman's assurance to Sita
(20)	43	7-10, 12, 13 } 16-21, 25-27 } 30 and 31 }	16	Death of Aksha
(21)	44	20-22, 27-29 } and 33-64 }	38	Fight between Hanuman and Indrajit
(22)	50	26-31 and } 32-35 }	10	Hanuman sets fire to Lanka
(23)	55	39-41	3	Vinaras gather to hear the news of Sita
(24)	61	21-25	5	Sugriva tells Rama of the return of Vinaras
(25)	71	22-24	3	Rama and Lakshmana are carried by Vinaras to the sea side
(26)	76	1-29	29	Vibhisana tries to persuade Rama to return Sita
(27)	86	1-14	14	Conversation between Vibhisana and Indrajit

(iv) *A Statement of topical exclusion.*

I. The following table gives a list of such descriptive details of major topics only as are included in the North-Western text but are wanting or almost wanting in the North-Eastern text:—

Serial Nos.	N.-W. text		Topic	N.-E. Text
	Sargas	S'lokas		
(1)	1	58-60	3 Observation of the moon.	
(2)	2	36-40	5 Description of the Rākṣasas.	
(3)	5	3-40	38 Rāvana's residence and the Puṣpaka Palace described.	
(4)	5	113-22	10 Sleeping Rāvana described.	
(5)	6	27-34	8 Description of women in the Drink-room.	
(6)	8	46-77	22 Anxiety of Hanumān and his invocation of Brahmā and other gods while about to enter the As'oka garden for his success.	
(7)	9	54-60	7 Sitā's allusion to the inexorability of destiny.	
(8)	12	16-33	18 Description of Sitā.	
(9)	17	36-38	3 Description of Rākṣasis.	
(10)	18	1-21	11 Rākṣasis' attempt to persuade Sitā.	
(11)	20	47-69	13 Sitā expresses grief.	
(12)	22	11-19	9 " " "	

(13)	19	7-11	5	Hanumān describes specifically recognitive details of Rāma and Lakṣmaṇa.
(14)	19	14-41	19	Hanumān describes Rāma's alliance with Sugriva.
(15)	30	1-7	7	Hanumān describes Sugriva's sending detachments of his army in quest of Sitā.
(16)	34	76-78	3	Sitā's admiration of Rāma
(17)	35	21-27	7	Sitā asks Hanumān to remind Rāma of the episode of her having been attacked by a crow with his beak
(18)	36	1-53	53	Conversation between Hanumān and Sitā.
(19)	37	12-22	11	Hanumān's assurance to Sitā.
(20)	43	7-10, 12, 13 } 16-21, 25, 27 } 30 and 31 }	16	Death of Akṣa.
(21)	44	20-22, 27-29 } and 33-64 }	38	Fight between Hanumān and Indrajit.
(22)	50	26-31 and } 32-35 }	10	Hanumān sets fire to Laṅkā.
(23)	55	39-41	3	Vānaras gather to hear the news of Sitā.
(24)	61	21-25	5	Sugriva tells Rāma of the return of Vānaras.
(25)	71	22-24	3	Rāma and Lakṣmaṇa are carried by Vānaras to the sea-side.
(26)	76	1-29	29	Vibhīṣana tries to persuade Ravana to return Sitā.
(27)	86	1-14	14	Conversation between Vibhīṣana and Indrajit.

2 The following table gives a list of descriptive details of such major topics only as are included in the North-Western text but are wanting in the Southern text —

Serial Nos	N - W Text		Topics	S Text.
	S'lokas	Uargas		
(1)	1-5	4	Hanuman enters Lañka, feeling concerned as to how to recognise Sita	
(2)	49-55	4	Hanuman enters Ravana's palace	
(3)	31-35	5	Description of the Puspaka Palace	
(4)	1-11	33	Description of Rama's feeling of separation from Sitā	
(5)	23-26	50	Hanuman kills Raksasas	
(6)	32-34	55	Vānaras meet Hanum in	
(7)	18-33	57	Angada proposes to fight Ravana	
(8)	17-21	58	Vānaras seek Angada's permission to enjoy honey	
(9)	7-10 & } 16-28 }	59	Vānaras enjoy honey	
(10)	23-29	80	Vibhī ana advises Sitā being returned	
(11)	1-30	81	Ravana consults his ministers	
(12)	1-25	82	Speech of Prahsta	
(13)	1-23	83	Speeches of Raksasas	
(14)	1-23	84	Speech of Virupaksa	
(15)	1-26	88	Conversation between Ravana and Vibhī ana	
(16)	1-21	89	" "	" "

3 The following table gives a list of descriptive details of such major topics only as are included in the North-Western text but are found wanting in both the other cases —

Serial Nos.	N-W Text			Topics	N-E Text	S Text
	Sargas	Stokas	No of Stokas			
(1)	1	46-56	11	Description of Lan̄k̄		
(2)	3	25-30	6	Description of R̄ivan̄ s̄ h̄rem	5½ verses	
(3)	6	50-53	4	Description of sleeping R̄ivan̄ and inmates of his harem		verses
(4)	8	1-10	10	Hanum̄n's anxiety about Sit̄		
(5)	9	8-11	4	Description of the Asoka garden		
(6)	11	18-49	32	Hanum̄n describes setting of the Moon and rising of the Sun and expresses his anxiety about Sit̄		
(7)	27	7-23	7	R̄ivan̄ s̄ advice to Sit̄		
(8)	28	1-84	14	Sit̄ and Hanum̄n converse	2 verses	1 verse
(9)	30	21-25	5	Hanum̄n asks for message to R̄ima		
(10)	32	1-25	25	Hanum̄n speaks to Sit̄ and presents to her R̄ima's finger-ring		
(11)	34	20-25	6	Conversation between Sit̄ and Hanum̄n	7 verses	15 verses

(Continued on the next page)

(Continued from the previous page).

Serial Nos.	N.-W. Text			Topics.	N.-E Text	S. Text
	Sargas	Slokas.	No. of Slokas			
(12)	34	54-72	19	Sītā's hesitation to ride the back of Hanuman.	1 verse	14 verses
(13)	39	26-33	8	Kiñkaras are killed	4 verses	4 verses
(14)	50	9-17	9	Description of burnt Lañkā
(15)	51	1-18	18	Speech of Saramā.	14 verses	3 verses
(16)	56	1-12	12	Hanuman's report about Sītā.	.	..
(17)	61	29-35	7	Laksmāna converses with Sugrīva.	.	..
(18)	78	15-17	3	Praise of Rāvāna.	17 verses	..
(19)	85	1-21	21	Speech of Vibhīṣana	...	15 verses
(20)	87	1-51	51	Conversation of Vibhīṣana, Hara and Mahīpārs'va.
(21)	90	50-67	18	Vibhīṣana and Rāvāna converse.	3 verses	..
(22)	91	1-83	83	Vibhīṣana sees his mother.	.	..
(23)	100	1-39	39	Rāvāna consults his ministers.	.	..

4. The following table aims at giving just an idea of the other side of the picture, namely, some topics taken at random which are included in either of the other two texts but excluded from the North-Western text. Suffice as it should for the purpose of the present study, an exhaustive examination of both the other texts from this point of view can alone reveal the exact extent of their inclusive divergence from the North-Western text and, vice-versa, exclusive divergence of the latter from them —

Serial Nos	N.-W. Text		S Text		Topics.	N.-W. Text
	Sargas	No of S'lokas	Sargas	S'lokas		
(1)	3	20-52	Hannūn fights personified Laukī March of the Vānara army	..
(2)	4	58-69 & 75-90		
(3)	32	2-6	Sitī gets nervous on seeing the magnified form of Hannūn.	..
(4)	53	33-48	Saram's description of the burning of Laukī. Hannūn destroys the Chaitya Palace Rāvaṇa and Vibhīṣaṇa converse, &c.	..
(5)	43	1-13		
(6)	52	7-14, 25-28, 32 & 35	Description of Hannūn's setting fire to the dwellings of the Rūksasas.	..
(7)	54	7-20, 22-28, 30-34, 42-52		
(8)	31	28-31	...	54, 55, & 57-62	Sitī's message to Lakṣmana	..
(9)	32	11-30	Sitī's message to Rāma.	
(10)	33	1-14	Garden-keeper's report to Rāvaṇa.	

(v) *Variation in agreement.*

1 In spite of the afore-said substantial proportion of divergence of inclusive as well as exclusive character which exists between the North-Western text on the one hand, and either of the other two texts on the other, much more substantial proportion of common material is still left over. A brief study may now be instituted in what follows in regard to the representation of common materials with a view to see if it could also offer any basis of recensional distinction of the present text.

2 Looking from this point of view on the internal division of the text into separate *sargas*, it is found that the North-Western text takes a line of its own in this matter.

(a) Thus, *sarga*, 1 of the Southern text contains the entire portion of the story from Hanuman's flight from the Mahendra mountain up to his alighting on the Southern shore of the sea with full description of all the events that happened during the flight. This narrative is divided into two cantos in the North-Western text, namely, *Kiskindha-kanda*, cantos, 61 and 62. Similarly, cantos 35 and 36 of the Southern text correspond respectively to the triple groups of cantos, 29-31 and 31-33 of the North-Western text, canto 31 sharing partial correspondence with both.

(b) But consolidation is not a constant characteristic of the Southern text as compared with the North-Western text. Thus, the narrative stuffed in canto, 5 in the North-Western text is given in four cantos, 7-10 in the Southern text. Similarly, canto, 2 in the North-Western text corresponds to cantos, 3 and 4 in the Southern text.

(c) A like differentiation* is equally available in relation to the North-Eastern text. Thus, North-Western *Kiskindha-Kanda*, cantos, 61 and 62 correspond to North-Eastern *Sundara-Kanda*, cantos, 5-8 and North-Western *Sundara-Kanda* canto, 5 to North-Eastern *Sundara-Kanda* cantos 13 and 14.

3. Next, it is observed that individual common topics are described to varying extent, in all the three traditions. The following table will give an idea of this study from this standpoint:—

Serial Nos.	Topics.	N.-W. Text.		N.-E. Text.		S. Text.		
		Sargas	No. of S'lokas	Sargas	S'lokas	Sargas	S'lokas	
(1)	Hanumān's observation of Lañkā and description of Rāvana's entrance into his well-guarded palace.	2	1-40	9	57-67 } 1-22 }	3 } 4 }	1-19 } 1-28 }	47
(2)	Description of Puspaka.	5	22-40	13	1-5	9 } 10 }	10-16 } 1-8 }	
(3)	Jāmbavān disapproves Aṅgada's going to Lañkā.	ki. 56	66-87	1	61-97	ki. 65	20-34	15
(4)	Hanumān's self-description.	ki. 58	11-63	3	9-69	ki. 67	9-30	23
(5)	Heavenly beings observe Hanumān's fight over the sea.	ki. 61	23-38	11	4 & 5	1	27-35	9
(6)	Description of flying Hanumān.	ki. 61	39-90	52	18-31	1	36-90	55
(7)	Description of the evening entry of Hanumān into Lañkā.	1	45-60	16	9	2	48-58	11
(8)	Hanumān searches for Sitā.	4	1-17	17	1-16	6	16-27	12

4. Then, there is considerable deviation in the order of arrangement of several similar narratives. The following few examples will go to illustrate this point.—

(a) In the North-Western text, canto, 5, verses, 1-40 describe the palaces of Rāvana. This topic is pieced out in the Southern text, first, in canto, 9, verses 1-9, then, in canto 7, verses 1-17, again, in canto 9, verses, 10-16 and, finally, in canto, 8, verses, 1-8

(b) The North-Western canto, 5, verses 56-141 describe Hanumān's view of Rāvana as well as the inmates of his harem who were sleeping. This occurs in the North-Eastern canto, 13, verses, 2-41, 56-71; canto, 14, verses, 1-29 and, again, canto, 13, verses, 42-56

(c) The North-Western cantos, 10-12 describe the trees in the As'oka-vana observed by Hanumān before meeting Sītā. This is recorded in the North-Eastern canto, 17, verses, 1-22, canto, 18, verses, 1-22, canto 19 verses, 10-33, canto, 18, verses, 23-38, canto, 19, verses, 1-35 and canto, 17, verses, 23-36

5. Finally, we come to the consideration of the actual wording of the common narrative. However valuable the evidence as deduced from observations of augmentation, elimination, transposition and graphic variation of text may be, it is only the extent of genuine verbal divergence in the epic narration of common topics that can ultimately and decisively settle the question of the real distance that separates several textual traditions of an originally identical composition. It has been observed in the preceding chapter that a substantial proportion of the North-Western text has been uniformly reported by all the ten basic manuscripts and that

isolative vagaries. The following few comparisons, noted at random, will give an idea of how the readings of the North-Western tradition differ sufficiently from those of the other two traditions, internal deviations of the manuscripts of the former notwithstanding :

(a) Where N.-W. tradition is uniform :—

(1) N.-W. 8, 29—नखरात्मजौ and N.-E. 15, 40 and S. 13, 22—दशरथात्मजौ ।

(2) N.-W. 17, 3—उन्मार्गिणां बलाद्वेगं ; N.-E. 24, 33—द्रवतो मार्गमासाद्य and S. 22, 3—द्रवतोऽमार्गमासाद्य ।

(3) N.-W. 17, 19—प्रार्थयतोऽपि मनसा ; N.-E. 24, 14 and S. 22, 14—त्वदन्यस्त्रिषु लोकेषु ।

(4) N.-W. 20, 44—विनष्टां रक्षसां लंकां ; N.-E. 26, 39—अन्विष्य राक्षसी लंकां and S. 26, 25—अन्विष्य रक्षसां लंकां ।

(5) N.-W. 22, 19—तौ धारयन्तौ हि मृगाधिपस्य सत्त्वं च रूपं च नरेन्द्रपुत्रौ ; N.-E. 28, 9—तरस्विनो धारयतो मृगस्य व्याजेन रूपं मनुजेन्द्रपुत्रौ and S. 28, 9—तरस्विनौ धारयतो मृगस्य सत्त्वेन रूपं मनुजेन्द्रपुत्रौ ।

(6) N.-W. 22, 10—मोहान्मया तत्र तु तौ नियुक्तौ रामानुजो लक्ष्मणापूर्वजश्च ; N.-E. 28, 10—न्ययोजयं यत्तु विमूढचेता रामानुजं लक्ष्मणापूर्वजं च and S. 28, 10—यश्चार्यपुत्रं विससर्ज मूढा रामानुजं लक्ष्मणापूर्वजं च ।

(7) N.-W. 30, 16—त्वदर्शनकृतोत्साहः पुप्लुवे शतयोजनम् ; N.-E. 32, 29—आत्मवीर्यं च विज्ञाय सुतवान मकरालयम् and S. 36, 70—व्यवधूय भयं तीव्रं योजनानां शतं प्लुतः ।

(b) Where N.-W. tradition is deviative within itself :—

(1) N.-W. 39, 6—महाकायं महाबलं (v. 1. अतिक्रायं मनस्विनं) but N.-E. 38, 5 and S. 42, 5—अतिक्रायं महाबलम् ।

(2) N.-W. 39, 9—सर्वाङ्गशोभना (v. 1 राजीवलोचना); N.-E. 38, 8—the same as in N.-W.; but S. 42, 8—सर्वाङ्गसुन्दरी ।

(3) N -W 42 13—तेषां तु न गतिर्व्योम्नि न तेजो न पराक्रम
(v 1 न मतिर्न वलोत्साहो न रूप न पराक्रम N E 41 13—नैषा तेषां
गतिर्भीमा न तेजो न पराक्रम and S 46, 12 —नैव तेषां गतिर्भीमा न तेजो न
पराक्रम ।

(4) N W 54,13—सर्वैश्च सहितैः सत्त्वैः [v 1 सोऽपि चेत्
सहितैः सत्त्वैः , जगाम सह सत्त्वैश्च राम (ररास also) सहितैर्दृष्टैः] N E
54, 11—ररास सह ते सत्त्वैः and S 56, 42—ररास सह ते भूते ।

(5) N -W 56, 25—मया क्षुधितयक्षित (v 1 व्येप्सित) and
N E 56 56 and S 58 39—क्षुधिताया ममेप्सित ।

B Consideration of External Evidence

Like an inseparable companion Rāmāyana accompanied the ancient Indian Aryan to wherever his spirit of enterprise guided his footsteps. Nobility of its characters inspired him. Their humanity was a source of encouragement to him. It was on account of this extreme popularity of this immortal epic that besides the meritorious efforts which have been made everywhere towards preservation of the original text generation after generation of scholars has incessantly kept itself busy in developing a vast and varied literature on and around Rāmāyana. This process has ever since been and is still going on. In form this literature consists of epitomes and summaries as well as independent poetical and dramatic adaptations. A very considerable folklore has also developed alongside of this learned manifestation. Linguistically, this extensive Rāmāyana tradition covers the entire field represented by Epic and Classical Sanskrit and medieval and modern languages and dialects of every corner of India and Greater India. Important and useful as a thorough investigation of all the different phases and aspects of the Rāmāyana tradition must indeed be it is only a casual reference that the extremely limited scope of the present short study can permit us to

make to this vast material just to indicate how the stand that has been taken here for establishment of a separate, independent North-Western textual tradition as represented by the present edition could be further corroborated by evidence gathered from this quarter

(a) Ksemendra was a versatile poet who flourished in Kashmir towards the middle of the eleventh century of Christian era* That a text of Ramayana which, if not identical with the present edition, must have been quite closely related to it, any way, much more than it could have been to the North-Eastern text or the Southern text as available to-day, did exist in his days in Kashmir and, may be in other parts of North-Western India is indicated by presence in his epitome of Ramayana, known as Ramāyanamañjarī, of many topics which, while narrated in the present North-Western text, are often found missing from the other texts A few examples may be mentioned to illustrate this point —

1 It is mentioned in Ramāyanamañjarī (Su Ka 227) that while addressing Ravana Sita placed a blade of grass between him and herself This is found in the North-Western text (Su Ka 23) and the Southern text (Su Ka 21, 2) but is not referred to in the North-Eastern text

2 Ramāyanamañjarī (Su Ka 326) mentions that when Hanuman gradually went near Sita, she began to suspect him for Ravana who might be deceiving her in that way This is found in the North-Western text (Su Ka 28, 11-12) and the Southern text (Su Ka 34, 9-10), but missing from the North-Eastern text }

3 Ramāyanamañjarī begins its Yuddha-Kanda with the narration of what Vibhīṣana's mother told him This corresponds to the North-Western text (Su Ka 75)

* Keith A History of Sanskrit Literature, P 136

and the North-Eastern text (Su. Kā. 76), but has no parallel in the Southern text.

4. Rāmāyaṇamañjarī (Yu. Kā. 95-107) includes in the conversation between Rāvaṇa and Vibhīṣaṇa, a lengthy narration of questions and answers in reference to many problems of life-conduct. While this is absent from the Southern text, it is found in the North-Western text (Su. Kā. cantos 81-85 and 88-89) and the North-Eastern text (Su. Kā. cantos 81-84). Shorter as this narration is in the North-Eastern text, it lacks anything which may correspond to the following parallelism between Rāmāyaṇamañjarī and the North-Western text.

Rāmāyaṇamañjarī	North-Western text
Yu. Kā. 144.	Su. Kā. 90, 52.
रामे यद्यस्य रमते	हृद्यस्ते यदि काकुत्स्थो
दुद्धिर्विवुधमानिनः ।	विभीषणहिते रतः ।
तत्तमेव प्रयात्वेप	निर्गच्छ विषयादस्माद्
विरक्तः केन सहने ॥	नत्वां द्रुष्टुमिहोत्सहे ॥
Yu. Kā. 156.	Su. Kā. 90, 62.
तूर्णं निष्कास्यतामेप	अथ सं ज्ञापयामास
निलयान्निरपत्रपः ।	प्रहस्तं राक्षसेश्वरः ।
कैव्याद्भयाद्वा यस्येयं	राज्यान्मम परिभ्रष्टो
जाता शत्रुस्तवे मतिः ॥	दिशो यातु विभीषणः ॥
Yu. Kā. 166-167.	Su. Kā. 90, 63-64.
इत्युक्ते दशकण्ठेन	एवमुक्तस्ततो राज्ञा
संस्मन्नुलिवाङ्गदम् ।	प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
प्रहस्तो हस्तमुद्यम्य	उत्थापयामास तदा
धान्तध्रुयुगलोऽभ्यधात् ॥	रावणस्य यवीयसम् ॥
क्रुद्धस्ते रावणो राजा	न शन्यं भवता स्यातुं
दिशो गच्छविभीषण ।	गच्छ या ते गतिर्मता ।
नहनुष्टे दशमीये	क्रुद्धस्ते रावणो राजा
मुज्यन्ते भोगसम्पदः ॥	राक्षसाश्च महायलाः ॥

(b) Mammata, the author of *Kavya-Prakas'a* also hailed from Kashmir. In consequence, his exclusive familiarity with the *Ramayana* text as known to the present edition may be a further indication of the prevalence of this particular tradition in Kashmir and other adjoining regions of North-Western India in his days. Thus, he reads (Ka 9, 79) the following verse to illustrate the Figure of Speech, *Chel unprasa* —

“ ततोऽरुणापरिस्पन्द-मन्दीकृतवपु शशी ।

दध कामपरित्तामकामिनीगण्डपाण्डुताम् ॥”

While this is included in the North-Western text (Su Ka 11, 20), it is unknown to the North-Eastern and Southern texts *

* Descriptive of the Moon set as this verse is, several commentators of *Kavya Prakas'a* have been making a vain attempt to trace it to *Mahābhārata*, *Drona Parva*, *Adhyāya* 184 by identifying it with the following verse there which describes the Moon rise and which is quoted further on by Mammata himself (Ka 10, 88)

“ तत कुमुदनायेन कामिनीगण्डपाण्डुता ।

नेत्रानन्देन चन्द्रेण माहेन्द्री दिगलकृता ॥’

IV. INDICATION OF EDITORIAL TECHNIQUE.

The ten manuscripts on which the present edition is based have already been described. Both from the point of view of its respectable age and from that of its intrinsic merit, the Ms A was selected for being initially copied out for the purposes of collation from the remaining nine manuscripts. Its each half-s'loka or quarter-couplet, as the case may be, was first written out, in bold characters, on the top line of a horizontally as well as vertically ruled sheet of a special size. The variant readings from the other manuscripts were then entered horizontally along the lines, allotted separately to each of them, syllable by syllable, in each particular column, vertically below the corresponding portions of the readings of A. Marginal as well as interlinear emendations found made in the manuscripts were noted at the bottom of each sheet. Whenever additional stanzas were found in the nine collatory manuscripts, they were entered on the back of the particular sheets on which immediately preceding lines had been written out. The collations were finally checked before being taken up for the purpose of textual editing. The work of collation and checking was done by two different groups of specially trained assistants.

2. Generally laymen, but, not un-often, experts also; who evidently ought to know better, think that what a textual editor has to do after the above-mentioned work of collation and its checking has been done, is simply to exercise his judgment in singling out his oldest and best manuscript and to make its readings the basis of his text, relegating to footnotes whatever else differs from it.

It has to be observed, however, in this connection that in actual practice, it is not so easy to simplify in

this way the technique which a critical editor of a text should follow. In the first instance, the manuscript material as available for editing any ancient Sanskrit text is not sufficiently old. There is hardly a manuscript known so far that can claim a life of more than a few centuries. But this might have meant some positive gain to textual preservation if one could have felt confident that by the publication of the oldest manuscript of a particular work, the real condition of the text as it was, say a few hundred years back, would be made known. Even this much of satisfaction is, however, beyond our reach. It is especially so in the case of ancient works of popular character like Rāmāyana. As already explained, their extreme popularity itself has been the mainspring of their having been subjected to a peculiar process of transmission which has meant some transformation of form or substance at every change of hand. This process goes back to a time which is much older than any existing manuscript knows of. Thus, it is a bare statement of fact that there is not a single manuscript which may be entirely free from the defects of graphical error on the one hand and conscious contamination on the other. We have seen how, for instance, every one of our ten manuscripts suffers from textual augmentation, loss and repetition besides scriptorial blunders.

In these circumstances, whatever the age of any one of these manuscripts and however well known it may otherwise seem to be when compared to other manuscripts, it will only mean perpetuation and further multiplication of textual defects as they existed a few centuries earlier if a particular manuscript were to be selected to form the sole basis of a textual edition in the entire domain of ancient Sanskrit literature, more so in the case of, so to speak, the floating materials of epic and religious importance. Anyhow, an attempt of this nature

can hardly possess any critical value and is bound to be a deplorable failure from the point of view of construction of a homogeneous text

It is realisation of this situation that forces unavoidably a process of editorial eclecticism on workers in this field. This process must not be confused with haphazard textual admixture which is not cognisant of any rigid principles of critical sifting. When honestly carried out, it must quite to the contrary involve closest consideration of each individual word from the point of view of its relevancy or otherwise to the context in which it occurs on the objective basis of patient utilisation of complete available manuscript material on the one hand and sincerest effort toward entire elimination of personal factor on the other.

In these circumstances, it is evident that textual shortness alone of a particular manuscript in comparison with other manuscripts cannot be taken as a positive determinant of genuineness of its textual tradition because both this shortness of text in one manuscript and lengthiness of text in another might have resulted from the processes of textual loss and textual augmentation incidental to optical illusion peculiar to the respective scribes. Therefore, considerations of old age, textual shortness and scriptorial neatness have to be respected as being helpful in a general way but can in no way absolve a critical editor from his responsibility to adjudge every individual case of textual variation, augmentation or loss on its own merits.

3 The table which is given below, will give an idea of the range within which the text consisting of 3824 verses as adopted in this edition on the basis of aforementioned judicious eclecticism has come to deviate from each of the ten basic manuscripts. It will be observed that whereas आ suffers least and म most from the process

of exclusion, च is affected least and अ most. by that of augmentation from the standpoint of the edited text. From the point of view of accumulative deviation, च and अ will be further observed to maintain their extreme positions with records of 3.4% and 9.1% of total divergence respectively.

Serial Nos	Mss	No of Extra verses	Ed. Text- Proportional value	No. of verses wanting	Ed. Text- Proportional value	Total divergence in verses.	Aggregate Proportional value
1	अ	23½	6½%	123	3.2%	146½	3.8%
2	ल,	43½	1.13%	267½	6.9%	311	8%
3	व	46½	1.21%	176	4.6%	222½	5.8%
4	ग	47½	1.24%	184½	4.8%	232	6%
5	ल,	51½	1.34%	235½	6%	287	7.3%
6	प्र	53½	1.4%	214½	5.6%	268	7%
7	व	57½	1.5%	75	1.9%	132½	3.4%
8	क	57½	1.5%	238	6.2%	295½	7.7%
9	अ	73½	1.92%	285	7.2%	311	9.1%
10	म	113	3%	159½	4.1%	272½	7.1%

4. Instead of simply recounting the many considerations of grammatical, syntactical, rhetorical, prosodial, graphical and general literary nature as well as that of strength of manuscript support, which have guided the present editor severally as well as conjointly, in the reconstruction of his text, it may now be advisable to illustrate the same by taking up in what follows a few readings and to discuss briefly the principles involved in their adoption:—

(a) निरीक्षत (1, 1d) is the reading of manuscripts other than ल, which has the Present form, निरीक्षते. The former has been adopted not only because it is read by an overwhelming majority of the manuscripts but also because the context requires a Past instead of a Present

form Thus, in the verses that follow, Hanuman's appearance and activity after he reached Lanka, have been uniformly described by verbal forms in the Past Tense (e.g. दभौ, अर्धगच्छत and जगाम etc) In as much as ल, also records Past forms in the following verses, its Present form here seems to have been a mere graphical error, probably incident on defective pronunciation (i.e., निरीक्षत > *निरीक्षत > निरीक्षते)

(b) निष्कृतेषु (8, 3c) is the reading of the nine manuscripts other than अ which reads निभृतेषु instead of it. The former has been adopted not only on account of the overwhelming strength of manuscript authority being at its back but also because it better suits the context than its variant. Evidently, we want a substantive which should denote an object to which the adjective रम्य could be applied appropriately and also which must be closely related to the different kinds of palatial buildings which Hanuman is being described as looking into in his quest of Sita (i.e. प्रासादहर्म्य-, विमानभवन- and सज्जन-) Even if निभृत- which ordinarily is an adjective could be stretched to mean 'a secret bower', it can hardly be said to possess any affinity to the other substantives referred to above. निष्कृत-, on the other hand, signifies the harem of a king which, naturally, formed the chief locality of Hanuman's search.

(c) सोपसर्गा (10, 35a) has been adopted as an adjective of सिद्धि for similar reasons, to wit, primarily, on account of its contextual appropriateness and, secondarily, from consideration of majority of manuscripts supporting it. That सोपसर्गा as read by अ is a scriptorial error is quite evident. Although much less clear, सोमवर्जा of फ might as well have originated from the same source (possibly, i.e., सोपसर्गा > *सोमसर्जा > सोमवर्जा > -र्जा) सोपसर्गा of रा might have been the result of graphical absent-mindedness under the influence of the previous प or that of a

conscious attempt at emendation to produce an alternately alliterative effect (*i. e.* मोष—सर्षी). It, however, goes without saying that only उपसर्ग- in the sense of calamity is most appropriate to the context (*i. e.* success marred by calamity).

(d) व्यतीताया, the reading of आ, फ and अ, has been rejected in favour of प्रवृत्ताया (11, 46a) of the septenary tradition which is consonant with the description of night-fall in the preceding verses.

(e) समुत्पत्य (21, 17a) of आ, फ and अ has however been adopted against समुत्सृज्य of the septenary tradition because the former, in spite of its being the reading of the minority group, is more compatible with the Ablative, अद्भ्यात् as well as with the idea of attempting to grasp the Sun and the Moon occurring in the following line than the latter which presents unsurmountable difficulties of grammar as well as significance.

(f) विराजते, (19, 24d) of र and म has been preferred to वरानने, although the latter by virtue of its having been read by all the three manuscripts of the smaller group as well as five out of seven of the other group, might appear to be the original reading of the North-Western tradition as a whole. The clue to the right reading here is provided by the reading राजते of प्र, व, म, र, and स, for शोभते (19, 24b). It seems that the original scribe responsible for this reading was subject to a sort of progressive optical interception under the influence of which the original reading शोभते (19, 24b) was missed, the terminal portion राजते jumping up, as it were, from the next line. A similar process seems to have been at work when terminal वरानने (19, 25b) was copied out in place of विराजते (19, 24d) which was missed by the transmitters of the textual tradition through the above-mentioned first manuscripts as well as आ, फ and अ, all of which ए

this reading Or, possibly, we may be confronted here with the forked phenomenon of having arrived at the reading वरानने in प्र, व, ल_१, ल_२ and म through the above-mentioned illusory process and in आ, फ and अ through ordinary graphical oversight followed by conscious emendation (१ e, विराजते > *वराजते > *वराजने > वरानने) It will be recognised that the latter explanation has this advantage over the former that it could be employed to keep the distinctive integrity of the two groups intact not only in this case but also in other innumerable cases of apparent inter group confusion Of course, choice of reading here was primarily suggested by consideration of syntactical balance between the two illustrative lines of this verse by making two independent sentences of them instead of forcing them into one sentence as it would have been inevitable if विराजते had been substituted by वरानने

(g) In 5 146a, Hanuman's cracking and kissing his tail (पुच्छ) is included in how he expressed his glee at having found Sita Point as it does to the attentive insight of Valmiki as a nature poet, it is rightly reported by फ and र only against पुष्प which is read by the remaining six members of the bigger group but has hardly any appropriateness to the immediate context चेच्छन् of आ and चेच्छम् of अ, also, do not make any sense here Possibly, they originated from an attempt at subsequent rationalisation of what might have been a simple graphical error under an illusory influence owing to the presence of two palatal surds (च) in the preceding word (चुचुम्ब) and of another palatal doublet (च्र) in पुच्छ- itself (१ e, पुच्छ > *चुच्छ > चेच्छं > -म् > -न्)

(h) Similarly, गिरिदुर्गणि which is read by as many as eight manuscripts has been rejected in favour of

धनत्रानि of क and अ in 11, 7c in as much as Sitā is being described as having chosen to follow her lord in his exile to wilderness instead of remaining behind to enjoy the round of pleasures which unbounded wealth (धनत्रानि) could give. The reading, गिरिदुर्गाणि of the majority of manuscripts is hardly compatible with this description. Sitā cannot be said to have given up hilly regions when going into wild forests if only because in her itinerary both hills and forests were equally included. It seems that unmindful of the obvious contradiction into which he was running, some unwary scribe tried a hand at improving the text under the impression that he was bringing in hills, which had so much in common with and excluding jewelry, which had nothing in common with the retired life in sylvan solitude.

(1) In 11, 8b, भर्तृशुभ्रपणे परा of the eight manuscripts other than क and रा has been rejected for more than one reason. In the first place, the reading as it stands, presents an unusual adjectival usage of the base, पर for which support from Vilmiki himself is lacking. According to the idiom as followed not only by Vilmiki but by other writers as well, the original reading, if पर formed part of it, should be भर्तृशुभ्रपण-परा (१८, as one composite word). But, evidently, this would unnecessarily introduce an easily avoidable discordant note in Vilmiki's prosodial harmony. Thus, there are altogether, 48 verses in the S'loka measure in this canto. In all the remaining 95 lines of these S'lokas, the terminal scheme— $\sim\sim$ has been uniformly followed. It is hardly imaginable that the poet could ever tolerate any interruption of this kind in his natural flow. Moreover, it has to be observed in favour of the adopted reading र्ना that besides the grammatical and prosodial advantage that it has over its rival, it goes to make a well balanced phrase, quite in consonance with the preceding phrase, सतुषा कनमूचन, both

presenting, as it were, two facets of the picture of Sita's mental adjustment

(j) 11, 11d has been preserved by आ and फ as न भति च (left out in क) विभाति च and as न विभाति विभाति च by the rest. What is intended to be conveyed is Sita's being apparently without brightness on account of her having been afflicted by mental agony and become emaciated through her life of denial and, all the same, her being full of brightness, of course, on account of her unalienable natural beauty. The reading of the majority of manuscripts would fail to convey this dualism pointedly in as much as the prohibitive effect of its first portion, न विभाति might be lessened in its intensity through the presence of the adverbial Preposition वि, resulting in the improperly balanced contradiction between not fully shining on the one hand and fully shining on the other instead of between not shining at all and fully shining as the minority reading, न भति च विभाति च which has been adopted, quite clearly brings forth. It will also be observed that repetition of the particle च in this case further adds to the contradistinctive effect.

(k) In 15, 24a, preference has been given to the solitary record of ललस्व by आ over लभस्व as recorded by as many as six members of the septenary group other than ल₂ which reads लभस्व and रभस्व as read by अ and लभस्व as read by फ. Legitimacy of this preference is authenticated by the poet's predilection for the use of the same root (लल्) twice in the very next line. On this view, the manuscripts other than आ will be observed to have suffered from two varieties of pseudo-graphy. While ललस्व of फ represents corruption of the last syllable (i.e. ललस्व > *-भ्व -भ्), लभस्व of च, व, ल₁, प्र, रा and म indicates an original medial corruption which owing to its grammati-

cal and contextual incompatibility seems to have been subsequently extended to लम्बम् in ल and, presumably, also to रम्बम् in र which, much more significant as it was, must have required correspondingly greater amount of conscious effort

(l) Similarly, in 67 l, आ has evidently preserved the original tradition and as such its readings have been adopted in preference to the variants as read by the other manuscripts. As according to every variation the Past Participles, उक्त and ऋशित- (or अनुदर्शित-) have more of verbal than of adjectival bearing, the Instrumental दया of आ has a clear advantage over the Genitive दया of all the rest. हृदय- as read by आ and adopted here is not only simpler and older in form and usage but also richer in significance than साहृद of the rest, because it represents आ as having revealed the entire content of her heart. The alternative reading makes her show her attachment only which has already been indicated by the word स्नेह in the third foot. आ has also another advantage (this time, shared by क and आ) over the members of the other group in reading ऋशितम् and thereby clearly making a separate sentence by using the copulative particle, च as required by the context. The rival reading चारु in चारुदर्शितम्, whether adjectival or adverbial, renders the whole line syntactically loose and clumsy. Obviously, the original reading चानुदर्शितम् must have fallen an easy prey to the clutches of pseudo graphy (i. e., चातु > चारु)

(m) While it is most difficult to postulate in the case of any epic manuscript entire freedom from extra-revisional contamination or agreement, if only because of the original identity of the source materials on the one hand and unrestricted intercourse of manuscripts belonging to different versions and recensions in every part of the country, especially at centres of pilgrimage, on the

other it is observed that among our manuscripts, A is more often nearest to the ideal than the rest. In such cases, readings of A and for the matter of that, of any other manuscript which may possess this virtue along with or independent of it, have been accorded due preference over the inter-recensional variants as found in the other manuscripts which, however, need not be dubbed misch-codices simply on the basis of this much of evidence.

Just to illustrate, in 37, 26d A reads नित्य शिव तेऽस्तु हरिप्रवीर, while F and G read शिवश्च तस्मात्सु (sic) हरि-प्रवीर (cf S. 40 26) and the entire septenary group reads पन्था शिवस्तेऽस्तु हरिप्रवीर (cf शिवश्च पन्थास्तव हरिप्रवीर, N-E 37 25). In cases like this adoption of distinctive readings has been motivated by considerations of recensional differentiation without any prejudice to the ultimate readings which may have to be adopted if and when a really critical edition of Ramayana as based on original manuscripts pertaining to all recensions is undertaken.*

*An attempt has already been heralded in this behalf. Dr. Raghunath Vira has published from Lahore Fascicule I (1-16) of his critical edition of Ramayana. Every page is divided into three textual columns: the left hand one being reserved for the N-E text, the right hand one for the S text and the central one for the new text as adopted in this edition and referred to hereinafter as the R text.

Apparently, the N-W text has been ignored for it has not been mentioned. The editor must have his own good reasons for it. But lest one should think that either he had no knowledge of it or that he did not deem it worthy of recognition, it may be necessary to rule out both these surmises as being against the facts. For, a comparison of the R text with the corresponding cantos of the N-W text shows that about 88% of the latter, with occasional interchanges, often unwarrantable with its own variants as supplied in its critical apparatus, has been reproduced in the former, though without any indication or reference having been made to that

effect. Thus, out of 416 verses of the N.-W. text, as many as 361 have been canonised, as it were, and the remaining 55 relegated to the footnotes, presumably, on the hypothesis that only that which was common to the N. and the S. texts could represent the Ur-Ramayana.

But that textual elimination on this principle remained only a half-hearted affair with the editor is shown by his having copied out all the 144 verses of our canto III which, on account of his indecisiveness on the point, he could neither incorporate in his proper text nor dare exclude from it. In the circumstances, he must thank himself for having thus inevitably been forced into the inconsistency of having two cantos, both passed separately as No. III, one occupying pages 51 to 58 without any top-figures and the other occupying pages 59-72 with the additional confusion of having top-figures, indicating No. IV instead of No. III.

That in this bewilderment, he further exploited the N.-W. text in an unintelligible manner is revealed by another quite amusing piece of internal evidence which has been based on a comparative study of all the top-figures of the R. text. The subjoined chart will give just an idea of this study—

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Page.	No of canto-end.	N.-E. Text.	N. W. Text.	R. text top-figure.	R. Text.	S. Text.
37	I	110	101	101	87	100
50	II	47	47	47	41	42
58	III (a)	149 (III)	144 (III)	...	144 (III) a	...
72	III (b)	IV { 33	32	32	30 (III) b	38 (III)
81	IV		73 (40)	72 (40)	72 (40)	53 (23)
88	V	24	23	23	19	24
96	VI	29	29	29	17	28

In the absence of the column 4 which has been inserted from our own edition and with the figure-entries of which alone, those of the column 5 agree most completely, one may have to give up any attempt to understand the genesis of the top-figures of the R. text on the basis of the latter as an utterly hopeless affair. And, the pages given in the column, 1 have been selected simply on account

on P 59) and without the Principal Clause (vide extra text 83* P 73) with ददर्श as its Predicate having been allowed to follow it towards contextual completion, has been invested with the full status of an independent canto

Stranger still must be the technique which has been responsible for the opening verses of the canto IV (P 73) The first half of v 1, as indicated by its 'यच्च', has been removed from its real context as the conclusion of v 30 on P 72 and brought here only because the first Pāda, 'प्राप्तराज्यस्य रामस्य', also happens to be the first Pāda of v 1 of the canto IV of the S text As it stands, it has no connection, whatever, with the second half which is governed by कृत्वा in the next verse Now च after कृत्वा in v 2, presupposes चक्रे of the N text (cf extra text 83* on p 73) which corresponds to चकार of the S text (cf v 1) Indeed, if the canto IV of the N texts must needs be bifurcated, the best way of doing so would be to let the first half of v 1 of the present canto IV followed by the first six lines of the extra text 83* (P 73) form the legitimate conclusion of the canto, III (b) (P 72) and let the fourth verse (दृष्ट्वा च etc) of the said extra text become the first verse of the canto IV

It is clear that in its eliminative operations on the N marked parts of the basic N-W text, the technique of the R text has paid but little attention to considerations of grammatical and syntactical consistency Just to take another instance—if only for the sake of its peculiar interest in that in this case, even the evidence of the S text has been ignored—a reference may be made to vv 1, 53 and 54 (=N W text 1, 59 61, cf the corresponding top figures and extra text, 33* on P 27) As it stands in the N W text as well as the S text, the extra text, 33* is read after the line, 53 पृ (R text) Both these lines put together make a complex sentence in the Active Voice, with सुमीय as the common Subject of the Subordinate Clause with भुक्त्वा as its Predicate as well as of the Principal Clause with चकार as its Predicate The following two lines make another unit in the form of a simple sentence (the N W and the S texts) in the Passive Voice, with दानराज qualified by दु स्मिन् as the Subject and निवेदितम् as the Participial Predicate The same unit is read in the form of a compound sentence in the Passive Voice in the N E text, with चक्रे (as against तत् in the N W and S texts) as the Predicate of the first clause and निवेदितम् as that of the second one and with दानराज as the Subject of the first clause and the same as qualified by दु स्मिन्

31 and S. 13, 11), may not stand in need of any further justificatory elucidation.

5. Considerations essentially similar to those which have been responsible for adoption of one set of readings and rejection of the rival sets, if any, have also led to another process in textual reconstruction which could be described as augmentation from the point of view of such manuscripts as would appear to be suffering from textual loss in relevant contexts mainly owing to illusory phenomenon. A few illustrations which follow will make this point clear. A close study of cases like these will further authenticate what has already been said about the absence of any rule of uniform concomitance of textual shortness with textual originality and about the inevitability of editorial attention being focused mainly on contextual consonance and cogency which alone could be relied upon, at least, more than any other single factor, for guidance in the matter of the make-up of a critical edition of a text.

(a) The verse, 6, 37 is included, although it has been read only by the four manuscripts, अ, क, अ, and च and not read by the rest. It will be observed that this inclusion is needed by the context which will be consistent only when either both the verses, 37 and 38 are read or both of them are dropped. The Southern recension does not read them and the North-Eastern recension reads their parallels in advance. Whereas from inter-recensional considerations, a critical edition of Rāmāyaṇa as such could well afford to go without both these verses which seem to be superfluous here, a homo-recensional work like the present edition will hardly be justified in dropping these verses in as much as the second of these has been preserved by all the ten manuscripts. In the circumstances, the first one must also be retained because

(b) Verses 7, 18 to 7, 21 present another interesting study. That they were included not only in the original tradition of the North-Western recension but that of the Ur-Rāmāyana, is indicated by their having been read by both the other recensions as well. But apart from this support, the internal evidence of our own text is quite decisive on this point. Thus, व, ल, and ल, do not read the six lines between 18५ and 21३. Accordingly, Hanuman is represented here as having seen only female demons in their own forms or with deformed appearances and felt disappointed because he had not seen Sita. This is, however, incompatible with the allusion in the verse, 22 to his having seen some other charming women (मन्त्रा वस्त्रिय) who must have been other than the female demons whose hideousness was too patent to permit the use of the word, charming (वस्त्रिय) in connection with them. स misses to read four lines, namely, 18३, 19, and 21५. This makes an unconnected and redundant reading in as much as the description of female demons (18५) is left hanging in the air in the absence of proper Predicate on the one hand and a mere Predicate (21३) is repeated without any purpose in the absence of its proper Object on the other. ल omits three lines, namely, 19 and 20३. This takes away its separate Predicate from the Object mentioned in 20५ and thereby disturbs the otherwise uniformly balanced composition without offering any compensatory advantage. Consideration of these several circumstances coupled with the consistent record of the remaining five manuscripts including the two, व and प्र of the septenary group and with the mutual discord that exists among the five defective manuscripts in the matter of omission itself, points to the inevitable conclusion that the initial identity (दृष्टा हनुमन्ना तत्र) of the second lines of the verses, 18-21 must have been the common cause of the several scribes

having been led into skipping certain portions of this text, though discrepantly. ;

(c) After having failed to find Sitā in the places of Ravana (8, 4), Hanu in came out of the palatial area and extended his search into every nook and corner of the city with its innumerable water resorts, pleasure gardens and beautiful uplands (8, 5-9) But inspite of his indefatigable search everywhere, he could not trace out Sitā (8, 10). ॠ misses the five verses (8, 5-9) which describe Hanumān's extra-palatial quest. On an off-hand view, one would be tempted to exclude these verses under the impression that all the other nine manuscripts might have suffered from subsequent spinning out of the topic, especially when one observed that the North-Eastern recension did not possess anything corresponding to it and that although the southern recension touched it, it did so very briefly. But, on a closer view, inclusion of the five verses becomes necessary. Thus, Hānumān's fruitless palatial search having been concluded decisively (नेह [नेयं sic] सीतेति हनुमाश्चक्रे बुद्धिं महारपिः 8, 4उ), another immediate allusion to Hanumān having carried out an equally barren search everywhere else (8, 11पू) would be meaningless in the absence of the intervening verses which describe the places that he visited in the course of that search. Those places are again indicated by way of a summary in the following verse (8, 12पू) which is read by all the manuscripts including ॠ. Whatever may be in store for this context when an all-recension critical edition is attempted, its present situation in the North-western recension clearly requires retention of the above-mentioned five verses. That ॠ is defective here is indicated not only by the unanimous evidence of the remaining nine manuscripts being against it but also by its further corrupt reading चार्था for नार्था in 8, 12उ which exposes it to self-contradiction.

(d) In the absence of 10, 51 सू, which is not found in ५, the second line which enumerates the four afflictions of Rāma loses its significance. In consequence, both the lines as rightly read by the remaining manuscripts have been retained.

(e) The seven verses, 9, 54-60 present an intriguing situation in textual reconstruction. While the North-Eastern recension does not possess any parallel text, the Southern one does exhibit remarkable correspondence. Of our own manuscripts, आ and ५ of the smaller group and च and रा of the bigger group read all the seven verses whereas घ, प्र and लृ read six, म reads five and नृ, and अ read four. That at least four out of the seven verses are read by all the ten manuscripts goes to distinguish them from the North-Eastern recension which does not contain any of these verses. In as much as the six manuscripts which miss some of these verses, happen to be discrepant in this matter and, further, as it is quite within the bound of legitimate surmise that optical illusion owing to the repetitive occurrence of वनं also, नूनं or ध्रुवम्) एष्यति जानकी and रामशोकभिसंतप्ता may be responsible for this textual loss, the full text as authenticated by having been preserved by the four manuscripts, two belonging to the one group and two to the other, has been adopted.

6. It has already been indicated on the basis of a comparative view of the volume of text as read by the ten manuscripts that their range of variation is too limited to permit postulation of two textual versions, a longer one and a shorter one. There are only three cases where passages consisting of over ten verses are not read by some of the manuscripts.

(a) The first of these, namely, 5, 9-21 is not read by आ and ५ and has no parallel passage in the North-Eastern recension. While the Southern recension

contains verses corresponding to almost the whole of this passage, its order of presentation is quite different in that it allots a separate canto to it preceding the main context of the central palatial block occupied by Ravana, toward description whereof it is used in our manuscripts. It seems that whereas the North-Eastern tradition remained innocent of this descriptive enlargement, the other two traditions became cognizant of its presence in some common arch-type. It is also quite probable that its contextual occurrence had not yet been rigidly fixed in that arch-type. As it is, it retards to some extent the natural flow of epic narration and has, in consequence, been included as an authentic addendage separated from the main text by a wavy line but enumerated in continuation thereof.

(b) The second passage, 5, 30-40 is, also, not known to the North-Eastern recension and gets a separate canto to itself in the Southern recension. Our seven manuscripts other than अ, क and अ introduce it as a descriptive extension of the Puspaka Vimana topic and it has, therefore, been included as a secondary textual addendage under a wavy line. It will be observed that allotment to it of a separate, advance canto in the Southern recension has produced there a sort of contextual discrepancy. Thus, after Hanuman has been represented as having so fully seen the Puspaka Vimana (S canto 8), he is again described (S 9, 10) as seeing the same as if for the first time.

(c) 9, 4-83 is the longest single description which has been adopted here as an integral part of the text, notwithstanding its having not been read by क and अ. The Southern recension misses to give any corresponding text and the North-Eastern recension has another digressive episode in its place with significantly different

structure but with similar purpose of providing a supernatural back-ground to Vibhīṣana's alliance with Rāma. An overwhelming majority of our manuscripts supports its inclusion which is further strengthened by a critical examination of the defective manuscripts at this point. Thus, 91, 4५, which is read by ॡ as it is, becomes meaningless in the absence of the intervening description of how Vibhīṣana went to his mother and acquainted her with all that had transpired at Rāvaṇa's court and quite funny by being made the first half of 91, 84. Probably, the presence of almost identical words अजगाम and जगाम in the beginning of 91, 4 ३. and 91, 84 ३. threw some unwary scribe into the arms of an extensive illusion leading to his failing to copy out over 80 verses. अ reads दृष्टा in place of दृष्टुं in 91, 4 पू. and gives the impression that Vibhīṣana went to where Rāma was encamped to relate the whole thing (तत् सर्वं विनिवेदितुम्). It is, however, apparent that he would go to his mother only for this reporting business and to Rāma for the purpose of throwing in his lot with him and not for merely relating what treatment had been meted out to him by his elder brother. This is further supported by the evidence of inconsistency of seven other manuscripts which, although in the same boat with अ in respect of the mislection in 91, 4५, proceed with the full narration of Vibhīṣana's going to his mother after his having already seen her (दृष्ट्वा). That, obviously, 91, 4५, was subjected to some sort of confused process of emendation is shown by the jumble, विनिवेद्या (sic) च विनिवेदितुम् as found in अ. In these circumstances, it is quite legitimate to postulate the entire passage as being a genuine North-Western tradition as against its genuine absence in the Southern recension and its substitute in the North-Eastern recension.

7. The same two-fold principle, namely, consideration of strength of manuscript support and contextual

consistency, which has been followed in determining whether or not a particular passage should be included in the text in spite of its not having been read by some of the manuscripts as well as one or both of the other recensions, has guided the editor in the matter of certain other passages which, even though read by some manuscripts, have been excluded from the text. In contexts like 2, 35-36 and 31, 4, 6-7 (cf. 28; 4-6), extra verses as read by some manuscripts have not been adopted because they happen to be such descriptive enlargements and repetitions as go to produce a rather involved and confused text. On the other hand, additional lines of the type of one which is read by a large number of manuscripts after 64, 24, have been relegated to the critical apparatus because it appears that on account of certain line or lines of the original text having been missed as a result of optical illusion or some other kindred phenomenon, unconnected remnants as they have thus become, they obstruct clear comprehension of the context. In cases like this, comparison with the other recensions often clearly shows how these passages are really suffering from textual loss (cf. 67, 23). But extra-recensional contribution being not permissible in what happens to be a critical edition of one particular recension, it has been deemed advisable to smoothen the text by removal from it of the above-mentioned unconnected, residual lines.

It has, however, to be admitted that one often does not feel the ground under one's feet in this matter to be sure. In the circumstances, this process has been applied with maximum caution with the result that whereas, from the standpoint of some manuscripts, the ratio of augmentation to the edited text has been higher than 3% in the case of nine manuscripts and even 7.2% in the case of one particular manuscript, that of elimination remains well within 2% in the case of nine manuscripts and

barely reaches 3% in the case of only one manuscript (cf. the table on P. 81). In other words, this edition is more of an inclusive than exclusive character in the matter of drawing upon its basic manuscript material.

8. The passage 91, 4-83 has been discussed as being the longest single passage that seems to have been skipped through some illusory circumstances. It will be observed that there is another remarkable thing about it. The whole narration of how Indra and other Gods were defeated by Rāvaṇa who conquered their kingdom and brought Indra as a captive to Laṅkā, has been lost save its commencement in the line that follows 91, 55 and its conclusion with Indra's complaint about it to Brahmā in what has been counted in this edition as 91, 56. Obviously, a number of verses, it is not possible to say how many exactly, have been lost for good. As the context happens to be an exclusive feature of the North-Western recension, all the ten manuscripts of which, as available so far, fail to report it, the only thing that could be done under the circumstances, has been to indicate by means of dots that there is a lacuna in the text here. This gap must have occurred at a very early period of the North-Western recensional redaction in as much as all the members of both the groups of its manuscripts suffer from it in common.

9. While reconstructing the text, proper attention has been paid to what is now a generally recognised fact that the epic Sanskrit of Rāmāyana and Mahābhārata and, for the matter of that, of Purāṇas is a unit in itself from the point of view of grammar and syntax. The norm as standardised under the influence of the Pāṇinian School of grammar is, in consequence, not to be sought with too much of rigidity while dealing with this

literature Variation generally occurs in respect of the division of verbal roots into *Atmane pada* and *Parasmai-pada* on the one hand and into the ten *Ganas* on the other and of uses of tenses and moods of verbs and cases of nouns Strength of manuscript authority has been the main determinant in the matter of retention of the epic idiom In these cases, also, where this authority was found divided in itself, the epic usage, if, otherwise, not incompatible, has been given preference over what may be called the classical one

10 What has just been said about the Epics having their own standard of grammar, applies with remarkable aptness to the process of their observing as well as avoiding *Sandhi* Especially, inter-Pada *Sandhi* which was obviously thrust upon the original *Sandhi* free composition in later times, has in many places resulted in defective prosodial measures This aspect of textual reconstruction has received due attention and, in so far as practicable, original hiatus has been reinstated

11 This process of restoration of *Sandhi*-free composition of Valmiki's original text has helped very much in normalising many seemingly abnormal measures It has however to be recognised that there is still sufficient material left which necessitates recognition of a separate epic prosodial norm as applicable to the composition of several metres and as distinct from the one obtaining in classical Sanskrit poetry Judicious caution has been employed in avoiding violation of this aspect of the text in any way

12 Finally, it has to be mentioned that of all the factors leading to constitution of the text in the present edition, the process of emendation has but very sparingly been employed It has in fact been only the last resort when every other cognizable principle has failed to help make the situation clear In all those cases where

emendation has been sought to be introduced, original manuscript corruption has been kept intact as an integral part of the text followed by a query mark and proposed emendation inside round brackets.

13. There are a few cases where, while the sense is not clear, it has not been possible to suggest any emendation or any other way out of the difficulty. In all these cases, and, they are not too many, a query mark has been used to indicate the doubtful nature of the situation. This mark changes places, at the end of the first line or the second line or after the numeral indication of a verse, according as a particular line of a verse or a verse as a whole is affected by dubiousness of significance.

14. A complete inter-recensional collation of every stanza, linewise, is a special feature of this edition. The left-hand margin is used for collation from the North-Eastern recension and the right-hand margin for that from the Southern one. For the purposes of this collation being carried out in a thorough-going manner, every Anuṣṭubh line and every hemi-stich of other measures has been adopted as unit of comparison. The letter N. has been prefixed or suffixed to such units as having been exclusively read by the North-Western recension, have no parallels in the North-Eastern or the Southern recensions, in one or both as the case may be. Similarly, when N. is put before the second line of an Anuṣṭubh or the fourth foot of a couplet on the left-hand margin, or, for the matter of that, after the same on the right-hand margin, or before as well as after on both the margins, it indicates that there is no parallel to the whole verse in one or both of the other recensions. Total enumeration of these Ns. will thus show the entire extent of that portion of the text which belongs to the North-Western recension only. In the case of the remaining units and whole verses, corresponding units and whole verses of

the one or both of the other recensions have been numerically indicated chapter and verse. In the case of units, first half-s'loka or hemi-stitch is expressed by the abbreviation पृ (=पृथङ्-) and second half-s'loka or hemi-stitch by the abbreviation उ (=उत्तरार्ध-). This contrivance reveals, at a glance, cases where पृs of our recension are उs of one or both of the other recensions and, *vice versa*, where पृs of one or both of them correspond to उs of this recension.

15 The main function of the critical apparatus as related to every word, foot, line or verse and as given in the form of footnotes to every corresponding page, is faithful registration of all genuine variants and, sometimes, mislections as well wherever they are found. Every little detail of mutual divergence as obtaining among the manuscripts has been specifically mentioned. Wherever there are cases of textual repetition, transposition, augmentation or loss, the same have been exhaustively reported. Colophons have been copied out and internal textual sequence as well as division has been duly indicated. Peculiar faults, wherever found, have been pointed out. All such passages as have not been incorporated in the body of the text as edited, have been fully recorded here. In a word, combination of the text as adopted with the critical apparatus may be expected to present a complete picture of the basic manuscript material. Occasionally, there will also be found critical references to parallel readings in the other recensions and occurrences of peculiar Sandhi or hiatus in the text. Although, from an ideal point of view, a critical edition as this is, it could well have ignored to include presentation of certain clear cases of graphical error, the same has been permitted if only to afford a full view of the erratic tendencies which copyists of manuscripts generally exhibit and which, in consequence,

could be studied with advantage by scholars engaged on identical or similar work of textual selection or evaluation. Finally, it has to be mentioned that corresponding number of a foot-note when put at the top of the single Virāma-daṇḍa of a half-s'loka, indicates that the same refers to a particular half-s'loka only and when put at the top of the terminal double daṇḍa following the number of a s'loka or couplet, that the same refers to the entire s'loka or couplet.

16. In conclusion, a passing reference may now be made to a matter which is primarily related more to the form of scriptorial presentation of the text as edited than to the actual process of its editing. Owing to inter-vocable coalescence, a Sanskrit text sometimes becomes a subject of difficult and doubtful comprehension. To obviate this situation, a system of showing every vocable separately while retaining external Sandhi, has been devised and followed in a thorough-going manner. Thus, final consonants have been in a way accorded an independent typographical status in juxtaposition to the vowels and consonants following them, e.g., रात्रिखि० > रात्रिर् इखि० (23, 8), अवेक्षितमिदं > ०म् इदं (24, 4), रोपयन्नेव > ० न् एव (35, 17), ह्यसंयन्तः > ह् असं० (4, 7), गात्रात्तव > गात्रात् तव (33, 1) and इमाल्लोकान् > इमाल् लोकान् (35, 29). In cases of homo-vocal elongation and regressive diphthongal absorption of अ, the signs S and SS have been used to indicate that second members in these phenomena are short and long respectively, e.g., वराहर्हिः > वराहर्हिः (3, 14), मारुतात्मजः > मारुताऽऽत्मजः (4, 13), इतीवामन्यन् > इतीऽवाऽमन्यन्त (5, 63), हरीश्वरान् > हरीऽऽश्वरान् (30, 1), ०वाहूत्तर० > ०वाहूऽत्तर० (87, 26), वाहूरू > वाहूऽऽरू (43, 36), वायसेऽकुरुथाः > वायसेऽकुरुथा (35, 27) and अमोचोऽयम् > अमोचोऽयम् (35, 33). Components of prepositional as well as nominal, adjectival, and adverbial compounds have been distinctly shown by putting a hyphen (-) between them, e.g., निश्वसन्त्यतिदुःखार्त्ता > नि-

असन्त्य्-अति-दुःखार्त्ता (20, 8), व्यसृजन् > व्य्- असृजन् (20, 9), प्रसन्न-
 ताराधिपतुल्यदर्शनम् < प्रसन्न-ताराऽधिप-तुल्य-दर्शनम् (8, 76), उत्तिष्ठते > उत्-
 तिष्ठते and प्रसुप्तानां > प्र-सुप्तानां (6, 34). In compounds, the
 prepositional portion, whether consisting of one Preposi-
 tion or more than one, has been treated as one, consoli-
 dated unit for the purposes of its afore-said bifurcation,
 from the verbal, nominal, adjectival or adverbial compo-
 nent, *e.g.*, अतिप्रमाणा > अतिप्र-माणा (54, 19), संप्रविष्ट. > संप्र-विष्टः (56,
 44), समुपचक्राम > समुप-चक्राम (57, 9) and अभिनिर्दिश्य > अभिनिर्-दिश्य
 (61, 14). But when a prepositional compound has
 entered into further composition, the same has been
 separated as an undivided unitary component *e.g.*, सुव्य-
 वस्थितमन्त्रेण > सुव्यवस्थित-मन्त्रेण (81, 5), सर्वलोकविमानिना > सर्व-लोक-
 विमानिना (81, 6), अनामयम् > अन्-आमयम् (81, 6) and कार्यनिश्चयं >
 कार्य-निश्चयं (81, 7).

अथ
पश्चिमोत्तरशाखीये
वाल्मीकीय-रामायणे
सुन्दर-काण्डम्

[वं-२]= [प्रथमः सर्गः] =[दा-२]

१पृ] स सागरमनाधृष्यं, विक्रम्य हरिपुंगवः ।

२पृ] त्रिकूटस्य तटे लंकां, स्थितः स्वस्यो निरक्षेत ॥१॥^१ [१

ततः पादप-मुक्तेन, पुष्प-वर्षेण वीर्यवान् ।

N] अभिट्टष्टैः स्थितस्तत्र, वभौ पुष्प-मयो यथा ॥२॥^२ [२

२उ] सार-वान् सागरस्यान्ते, निरप्योत्तम-विक्रमः ।

३पृ] समाश्वंस्य कपिस्तत्र, न ग्लानिं सोऽध्यगच्छत ॥३॥^३ [३

N] आत्मसंस्थं मर्नः कृत्वा, चिन्तयामास वानरः । [N

३उ] शतान्यहं योजनानां, पुत्रेयं सुवहून्यपि ।

किं पुनः सागरस्यान्तं, परिसंख्यात-योजनम् ॥४॥^४ [४

४] स तु वीर्यवतां श्रेष्ठः, पुत्रतामपि चोत्तमः ।^२

१. ल, —निरीक्षते ।

२. फ च—श्रुतिः पाठः ।

३. रा—साभिष्टः ।

४. घ ल, ल_२ प्र—निमज्ज्योत्त० ।

रा—निमज्जो० ।

५. आ व ल, ल_२ प्र—समाश्वस्य ।

अ—समाश्वस्य ।

६. अ—ग्लानिमध्यगच्छत ।

ल_१—ग्लानिं चाप्य० ।

ल_२— ०निं चापि० ।

प्र रा—चाऽधिगच्छति ।

७. आ—आत्मसंस्थां ।

अ—आत्मसत्त्वं ।

८. अ—स विश्रान्तः ।

९. अ—स्मयमानोऽप्यचिन्तय

अ—स्मयमानोऽप्यचिन्तय

१०. अ—योजनानां सहस्राणि ।

११. घ म अ ल, ल_२ प्र—कां

रा—क्रमेण ।

१२. घ म ल, ल_२ प्र रा—

कथानगोचरम् ।

अ—भद्र संख्या न गोचरा

- जगाम मतिमान् लंकां, लंघयित्वा महोदधिम् ॥५॥' [५
 ५] शाद्रलानि च नीलानि, माल्यवन्ति वनानि च ।
 गन्धवन्ति च मध्येन, जगाम नर्गवन्ति च ॥६॥' [६
 ६] शैलांश्च तरु-सञ्छन्नान्, वन-राजीश्च पुष्पिताः ।
 N अतिचक्राम तेजस्वी, हनुमान् पवनाऽऽत्मर्जः ॥७॥'
 स तस्मिन् चले तिष्ठन्, वनान्युपवनानि च ।
 N] पर्वताग्रे च तां लंकां, ददर्श हनुमान् कंभिः ॥८॥
 शालान् तालान् कर्णिकारान्, खजूराऽऽम्रांश्चैव पुष्पितान् ।
 ७] पियालांन् मुचुकुन्दांश्च, कुटजांन् केतकानपि ॥९॥' [७

१ फ च—नारि । वृद्ध. पाठ ।

२. अ—शालवन्ति ।

३. य म ल, प्र—गंधेन ।

ल, —गंधीनि ।

४. अ—नमवन्ति ।

५. य प्र—शिलाभिश्चाभिस० ।

अ—शैलांश्च तरुसंघा० ।

६. अ—मारुतात्मजः ।

य प्र रा—प्लवगर्भः ।

७ ल, ल, —नास्ति ।

८. य प्र रा म—स च तस्मिन्

वने ।

९. य प्र ल, ल, —सपर्वतां ।

१०. य म ल, ल, प्र रा—पवना-

त्मजः ।

११. य प्र—स नलान् ।

म ल, —सरलान् ।

ल, —सनकान् ।

रा—कनकान् ।

१२. य प्र म ल, ल, रा—कर्णिकारंश्च ।

१३. रा—खजूरांश्च स पुष्पि० ।

१४. य म प्र—पियालांश्च ।

ल, —प्रियालांश्च ।

रा—पयालांश्च ।

ल, —मिथालांश्च ।

१५. य म प्र ल, ल, रा—मुचुकुन्दांश्च ।

१६. रा—कटकान् ।

१७. अ—कटकानपि ।

रा—कटकानपि ।

- N] प्रियङ्गुन् नागवृक्षांश्च, नीपान् समच्छदांस्तथा ।
 पनसान् क्रोविदारांश्च, करवीरांश्च पुष्पितान् ॥१०॥ [१०
 ८] पुष्प-भार-विष्टेदांश्च, तथा मुकुलितानपि ।
 पादपान् विहगाऽऽकीर्णान्, पवनोद्धूतमस्तकान् ॥११॥ [११
 ९] हंसकारण्डवाऽऽकीर्णा, वांषीः पद्मोत्पलाऽन्विताः । [१२पृ
 नदीः शुभ्र-जलाश्चैव, चक्रवाकोपशोभिताः ॥१२॥ [N
 १०] आक्रीडान् विविधान् रम्यान्, विविधांश्च जलाग्रयान् । [१२उ
 संवृतान् विविधैर्वृक्षैः, सर्वत्र कुमुमोज्ज्वलान् ॥१३॥
 ११] उद्यानानि च रम्याणि, निरीक्ष्य कपि-सत्तमः । [१३
 N] ददर्श मतिमान् लंकां, निविष्टां गिरिमूर्धनि ॥१४॥
 १२पृ] आससांदाऽथ लक्ष्मीवान्, लंकां रावणपालिताम् । [१४पृ
 N] समन्ताद् विचरद्भिश्च, राक्षसैरभिरक्षिताम् ॥१५॥ [१५उ

१. य प्र—०ङ्गागवृक्षांश्च ।

म रा—०ङ्गागवृक्षांश्च ।

अ—०ङ्गागवृक्षांश्च ।

ल_२—ङ्गागवृ० ।

२. य ल_२ प्र—समच्छदानपि ।

३. अ—०राप्रश्च ।

४ ल_२ रा—नास्ति ।

फ च—वृद्धितः पाठः ।

५. आ—०रपिनदांश्च ।

अ—०भारावन० ।

६. म—मुकुलितानपि ।

७. ल_२—नास्ति ।

८. य म ल_२ प्र रा—विहगांस्तत्र ।

९. फ च—वृद्धितः पाठः ।

१० अ—व्राप्यः ।

११. य म प्र रा ल_१ ल_२—०लावृताः ।

१२. ल_१—०लावृत्त ।

१३ य म ल_१ ल_२ प्र रा—पाद-
पैरुपशो० ।

१४. य म ल_१ ल_२ प्र रा—धारण्या-
न्विविधांश्च ।

१५. य म ल_१ ल_२ प्र रा—०साद-
चल० ।

अ—०साद सहस्री० ।

- १५५] परिखाभिरगाथाभिः, समन्तात् समलंकृताम् । [N
सीताऽपहरणोत्थेन, राम-तापेन तापिताम् ॥१६॥ [१५५
N] काञ्चनेनाऽऽवृतां रम्यां, प्राकारेण महापुरीम् ।
गृहैश्च गिरि-संकाशैः, शारदांऽवुद-सन्निभैः ॥१७॥ [१६
N] पाण्डुराभिः प्रतोलीभिर्, ऊर्ध्वाभिरुपशोभिताम् ।
१७५] अट्टालकशताऽऽकीर्णा, पताका-ध्वज-मालिनीम् ॥१८॥ [१७
तोरणैः काञ्चनैर्दिव्यैर्, युतां भक्ति-विचित्रितैः ॥
N] ददर्श लंकां हनुमान्, दिवि देवपुरीमिव ॥१९॥ [१८
२३३] गिरि-मूर्ध्नि स्थितामुच्चैः, पाण्डुरैर्भवनोत्तमैः ।
ददर्श स कपिः श्रीमान्, पुरमाकाशगं यथा ॥२०॥ [१९
N] पालितां राक्षसेन्द्रेण, निर्मितां विश्वकर्मणा । [२०५
N] प्लवमानामिवाऽऽकाशे, ददर्श हनुमान् कपिः ॥२१॥
२४३] द्वारमुत्तरंमारुह्य, चिन्तयामास वानरः । [२२

१. फ ब म ल, ल_२ प्र रा—

•स्राभिः सपद्माभिः ।

२. रा य म ल, ल_२ अ—

सौवर्णेना० ।

फ—काञ्चनैरावृतां ।

३. ल_१—नास्ति ।

४. य म ल_२ प्र रा—प्रचुराभिः ।

५. आ—•लीभिः कक्षाभिद० ।

ब म प्र—•लीभिश्चार्वाभिर० ।

रा—•लीभिः सर्वाभिद० ।

ल_२—•लीभिस्त्राभिद० ।

६. आ—पताकाद्यैश्च मूर्धितां ।

७ फ—•नै रम्यैर्जम्बैरति विचित्रिताम्

म ल_२ प्र—•दिव्यैः लम्बैरति-
विचित्रिताम् ।

ल_१—•दिव्यैः लम्बैरति-
विचित्रितां ।

८. अ—हनुमान्लंकां ।

९. य ल_१ प्र रा—पुरमागं गतस्तथा ।

ल_२—मेरोः मूर्ध्नि दिवं यथा ।

१० फ य म ल, ल_२ प्र रा—

•रमासाद्य ।

२४पृ] कैलास-शिखर-प्रख्याम्, आलिखन्तीमिवांबरम् ॥२२॥

दीप्यमानामिवाऽऽकाशे, काञ्चनेर्भवन्नोत्तमः । [२३

N] संपूर्णा राक्षसैर्वोरैर, नागैर्भोग-वतीमिव ॥२३॥ [२४पृ

वप्र-प्राकार-जयनां, विपुलांऽर्जु-धरांबराम् ।

N] शतश्री-शूलकेशाऽन्ताम्, अट्टालक-वतंसकाम् ॥२४॥ [२१पृ

१६उ] अचिन्तां मुकुत-स्पर्शा, कुबेराऽभ्युपितां पुरीम् । [२४उ

दंष्ट्रिभिर्वलिभिः" शूरैः," शूल-पट्टिर्ग-पाणिभिः ।

N] रक्षितां राक्षसैर्वोरैर, गुह्यंभीशी-विपरिव ॥२५॥ [२५

२५उ] तैस्यां च महतीं गुप्तिं, प्राकारं च निरीक्ष्य सः ।

रावणं चापि बलिनं, चिन्तयामास वानरः ॥२६॥ [२६'

१. आ अ प्र—कैलास० ।

२. आ—कोडमाना० ।

फ—दीप्यमानाभिः ।

म ल_१ ल_२ प्र रा—लीय-
मानाभिः ।

३. आ—रसयुक्तां ।

४. आ—पताकोद्भूतमालिनीम् ।

म ल_१ प्र रा—विपुलैर्भवन्नैर्बृताम् ।

अ ल_२—विपुलां भवनावृताम् ।

५. घ म ल_१ प्र रा—श्रीशतके० ।

६. फ—महाट्टालवरांशुकाम् ।

ल_२ रा—अट्टालकावतं० ।

७. फ य—अचित्यां ।

८. फ—सुहृतायेव ।

९. रा कुबेराभ्युपितां ।

१०. ल_१—भिवंदुभिः ।

११. आ—गुह्यां ।

१२. फ अ—शूलमुद्गरपाणिभिः ।

१३. फ—मंहीमा० ।

१४. फ—वस्याश्च ।

ल_२—स्यां च ।

रा—वत्यां स ।

१५. फ—चिति० ।

२६] आगताऽपीह हरयो, भविष्यन्ति निरर्थकाः ।

न हि युद्धेन वा लंकां, शक्या नान्वेषणेन च ॥२७॥ [२७

२७] इमां सुविषमां दुर्गां, लंकां रावण-पालिताम् ।

प्राप्य दाशरथी रामः, किं करिष्यति राघवः ॥२८॥ [२८

२८] अवकाशो न सास्त्रैश्च, राक्षसेष्वधिगम्यते ।

न दानस्यै न भेदस्य, नैव युद्धस्य दृश्यते ॥२९॥ [२९

२९] चतुर्णामेव हि गतिर, वानराणां महात्मनाम् ।

वालिपुत्रस्य नीलस्य, मम राज्ञश्चै धीमैतैः ॥३०॥ [३०

३०] यावज् जानामि वैदेहीं^{१४}, यदि जीवति वा न वा ।

३१] इमां सुविषमां दुर्गां, विचिंसे च महोपुरीम् । [N

N] तत्रैवं चिन्तयिष्यामि, दृष्ट्वा तां जनकाऽऽत्मजाम् ॥३१॥ [३१८

१. घ म ल_१ ल_२ प्र रा - आगता-
श्रेह ।

२. फ—भवन्तीह ।

३. फ—वै ।

४. म ल_२—लंकां ।

५. आ—शक्या चान्वेषणे अपि ।

फ—शक्या चान्वेषणेन वा ।

घ म ल_१ ल_२ प्र रा—प्राका-

रान्वेषणेन वा । (द्वितीयः पादः

विमर्षापेक्षः । शक्यैरर्थविशेष-

योगः क्रियान्तरमाध्यमनिरपेक्षं

सकर्मकत्वं च द्रष्टव्यम् ।)

६. फ—लंकां ।

७. फ—राक्षसेन्द्रेण पालितां ।

८. फ—अत्र ।

९. अ—रावणं ।

१०. घ ल_१ ल_२ प्र रा—सास्त्रस्तु ।

म—सांख्यस्तु ।

११. घ म ल_१ ल_२ प्र रा—राक्षसैः

चाधिग० ।

आ—राक्षसेष्वधिगम्यते ।

अ—राक्षसेनाधिगम्यते ।

१२. रा—धनस्य ।

१३. अ—सूर्यात्मजस्य च ।

१४. व ल_१—वैदेही ।

१५. ल_१—पुरीं रावणपालितां ।

प्र—विचित्ररथ महापुरीं ।

१६. अ—तथैव ।

ततः स चिन्तयामास, मुहूर्तं कपि-कुञ्जरैः ।

- N] गिरिश्रृंगे स्थितस्तस्मिन्, रामभ्याऽभ्युदये स्थितः ॥३०॥ [३०
 ३१.उ] अनेन रूपेण मया, न शक्यां रक्षमां पुरी ।
 प्रवेष्टुं राक्षसैर् गुप्ता, कुडैर् बल-मर्मन्वितैः ॥३१॥ [३१
 ३२.] उग्रौजसो महावीर्या, बलवन्तश्च राक्षसाः ।
 बधनीया मया सर्वे, जानकी परिमार्गता ॥३१॥ [३४
 ३३] लक्ष्याऽर्क्ष्येण रूपेण, रात्रौ लंकांमिमां पुरीमे ।
 प्रवेष्टुं प्राप्त-कालं मे, कुन्त्यं साधयितुं महत् ॥३५॥ [३५
 N] सै पुरीं तादृशीं दृष्ट्वा, मुदुर्धर्षा सुरैरपि ।
 ३४.उ] हनुमांश्चिन्तयामास, मुहूर्तं कपि-कुञ्जरः ॥३६॥ [३६
 केनोपायेन पश्येयं, मैथिलीं जनकाऽऽत्मजाय ।
 ३५.] अदृष्टो राक्षसेन्द्रेण, रावणेन दुरात्मना ॥३७॥ [३७
 ३६.पू] न विनश्येत् कथं कार्यं, वैकुण्ठं न कथं भवेत् । [३८पू

१. फ-पवं ? अ-एतत् सं० ।

२. रा म-कपिपुंगवः ।

३. फ-शैलश्रृंगे । अ-गिरिश्रृंगं० ।

४. फ-० दये रतः । फ अ-
 भिक्षाः । ० दयोचतः ।

५. अ-अनेनैव तु रूपेण ।

६. व ल, रा-शक्यं राक्षसीं पुरी ।

७. फ-दूरैर्बलसम० । म ल, ल
 रा-नागौ भोगवतीमिव ।

८. प्र नास्ति ।

९. अ-उमयोधा ।

१०. व ल, ल, प्र रा-नास्ति ।

११. व म ल, ल-लक्ष्याऽर्क्ष्या-
 ऽऽत्मरूपेण ।

१२. अ-लंका मया पुरी ।

१३. फ-हि नित्यं । म ल-मे-
 तत्वं । अ-वै कृत्यं ।

१४ व म रा ल, ल, अ-तां ।

१५. प्र-नास्ति ।

१६. फ-प्रवेशयेयं ।
 अ-पश्यामि ।

१७ व म ल, ल, प्र रा-वैकुण्ठं ।
 फ-वैकृत्यं ।

१८. अतः परमधिकः पाठः-

म अ-एकां कथं च पश्येयं, रहिते जनकात्मऽऽत्माय ।

सन्तोऽप्यर्या विनश्यन्ति, देशकालविरोधिनः ॥

- ३९७] लंघनं तु समुद्रस्य, कथं नु न वृथा भवेत् ॥३८॥ [४०७
 मयि दृष्टे तु रक्षोभी, रामस्य विदिताऽऽत्मनः ।
 ४०] भवेद्द्वयर्थमिदं कार्यं, रावणाऽनर्थमिच्छतः ॥३९॥ [४२
 कथं शक्यमिह स्थातुम्, अविज्ञातेन राक्षसैः ।
 ४१] अपि राक्षस-रूपेण, न शक्यमटितुं मया ॥४०॥ [४३
 वायुरप्यत्र नाऽज्ञातः, चरेदिति मतिर्मम ।
 ४२] न ह्यस्त्यविदितं किञ्चिद्, राक्षसानां वलीयसाया ॥४१॥ [४४
 इहाऽहं यदि तिष्ठामि, स्वेन रूपेण संवृतः ।
 ४३] विनाशं शीघ्रमेप्स्यामि, भर्तुरर्थश्च हींस्यते ॥४२॥ [४५
 तदहं स्वेन रूपेण, रजन्यां ह्रस्वतां गतः ।
 ४४] लंकायभि-पतिष्यामि, राववस्याऽर्थ-सिद्धये ॥४३॥ [४६
 रावणस्य पुरीं रात्रौ, प्रविश्य मुहुंरासदाम् ।

विक्रवं दूतमासाद्य, तमः सूर्योदये यथा ।
 अर्थाऽनन्तरे बुद्धिर्निश्चिताऽपि न शोभते ॥
 घातयन्ति हि कार्याणि, दूताः पण्डितमानिनः ।

- | | |
|---|---|
| १. घ ल, प्र रा—लंघनं च । | रा—शक्य घटितुं । |
| २. घ म ल, प्र रा—न निरर्थं कथं ।
ल _२ —लंघनं नु वृथा० । | ७. रा—अहमप्यत्र ।
८. प्र—अस्यावि० । |
| ३. घ ल, ल _२ प्र रा—दृष्टेपि । अ—
पृष्टे तु । | ९. फ अ—इहैव ।
१०. फ—तेन । |
| ४. फ—रावणेनार्थमि० । | ११. ल _२ —शीघ्रमिच्छामि । |
| ५. घ ल, ल _२ प्र रा—नहि शक्यं
कचिरस्थातुम्० । अ—नहि शक्य-
मवरथातुमविज्ञातेन । | १२. घ म ल, प्र रा—०र्थश्च हीयते ।
ल _२ —०र्थः महीयते । |
| ६. फ—शक्या भटितुं । अ—
शक्या गमितुं । अ—रावणमायितुं । | १३. फ—तेन ।
१४. घ म ल, ल _२ प्र रा—
च दुरा० । |

४५] विचिन्वन् भवनं सर्वं, द्रक्ष्यामि जनकाऽऽत्मजाम् ॥४४॥ [४७
४६पू] इति संचिन्त्य हनुमान्, सूर्यस्याऽऽत्मनं प्रति ।

N] आकांक्षन् मनसा वीरो, वैदेह्या दर्शनं तदा ॥४५॥ [४८
४७पू] द्वि-दंश-मात्रः स कपिर, वभूवाऽद्भुत-दर्शनः । [४९
स - तु पर्वत-शृंग-स्थः, पुरीमाश्रित वानरः ।

N] आलोकयामास तदा, पुरन्दर-पुरीमिन् ॥४६॥ [N
५०उ] अनेक-जन-संकीर्णाम्, उद्यान-शत-शोभिताम् ।
५०पू] सुविभक्त-महारथ्यां, चत्वरऽऽर्षणं-मण्डिताम् ॥४७॥ [N,
सर्ज-यंत्रोप-करणां, प्रभूत-बल-वाहनाम् ।

५१] हृष्ट-राक्षस-संपूर्णां, सर्व-काम-समृद्धिनीम् ॥४८॥ [N
४२पू] शिला-प्रवाल-वैडूर्य मुक्ता-काञ्चन-रत्नैः ।

५४पू] भ्राजमानां गृह-श्रेष्ठैर, नक्षत्रैर्गगनं यथा ॥४९॥ [N
४८पू] निविष्टां पर्वतस्याऽग्रे, प्रियामेक-गतामिव ।

१. घ ल_१ रा विचिन्वन् भवनं सर्वं ।
अ - ० चिन्वन् तं वनं स ।
फ - विचिन्वन् भवनान् सर्वान् ।

२. फ ल_२ - मनसा ।

३. घ ल_१ प्र रा - ० स्तमपं ।

४. फ अ - तदा ।

५. फ - चकाक्षे ।

अ - आकांक्षे ।

६. फ अ - प्रति ।

७. फ - ० शमात्रं ।

रा - प्रादेशमात्रः ।

८. फ - ० नसंपूर्णाम् ।

९. घ म ल_१ ल_२ प्र रा -

० धानवनशोभि०

म ल_१ - चतुरापणशो० ।

११. फ - शस्त्राय० । प्र - मन्त्रयन्त्रो-
पकाराणां ।

१२. घ म ल_१ प्र रा - ० तनरवा ।
ल_२ - ० तवनकाननाम् ।

१३. फ - वृष्णश० ।

१४. फ - ० सृष्टिदाम् ।

१५. घ अ - ० प्रवालवैडूर्ये० ।

१६. अ - ० नराजितैः । ल_२ -
० नभूपितैः ।

१७. फ - ० जमानैः गृ० । प्र -
लंकाभगनामिव ।

१८. घ म ल_१ ल_२ प्र रा - लंकाभेक० ।
ल_२ - लंकाभेक० । प्र -

- ५६पृ] उन्मिक्तैरवलिप्तैश्च, गक्षसैरावृतां पुरीम् ॥५०॥ [N
 प्रदोष-काले हनुमान, तृणमुत्प्लुत्य पर्वतात् ।
 N] प्रविशेण पुर्णि लंकां, मुविभक्त-मदा-पथाम् ॥५१॥ [५०
 प्रामादं-मालां वितेतां, स्तंभैः काधने-राजतैः ।
 N] शान्तकौम्भे-मयैः शृंगैः, गन्धर्व-नगरोर्षमाम् ॥५२॥ [५१
 ददर्श बहु-भौमांश्च, सं प्रामादांश्च वानरः ।
 N] तल्लैः स्फटिक-मंचीतैः, प्रामादैः स्वर्ण-भृषितैः ॥५३॥ [५२
 N] वैडूर्य-मणि-चित्रैश्च, मुक्ता-रजत-चित्रितैः । [५३पृ
 ५४पृ] भ्राजमानां गृहं-श्रेष्ठं, विद्युदिरिव चित्रितैः ॥५४॥ [N
 ताल्लैः शुशुभिरै तानि, भवनान्यत्र रक्षसाम् ॥५५॥ [५३
 N] काधनानि विचित्राणि, तोरणान्युच्छ्रितानि च ।
 N] लंकामुद्योतयामासुः, सर्वतः समलङ्कृताम् ॥५६॥ [५४
 ६१.३] अचिन्त्यामद्गुताऽऽकारां, दृष्ट्वा लंकां मदाकपिः ।

- | | |
|---|--|
| १. आ म—• कैरवलि• । फ—
• कैद्यावलि• । प्र—• कैरंकलि• । | १०. व म अ ल _१ ल _२ रा—• नां-
गिरिश्रेष्ठै• । |
| २. घ म ल _१ ल _२ प्र रा—• मुत्प्लु-
त्य वेगवात् । | ११. अ—तेयैः । |
| ३. अ—• मालाविततैः । ल _२ —
• मालाविततां । | १२. आ—तैः । फ—रतैः ।
म अ ल _२ प्र रा तल्लैः । |
| ४. अ प्र—• नरावितैः । | १३. आ—ऽगोव । |
| ५. आ—शान्तकौ• । फ—शत-
कुम्भ• । प्र—शान्तकौ• । | १४. आ—• नाम्येव । अ—• ना-
भ्यपि । |
| ६. घ फ म ल _१ ल _२ प्र रा—
• शेरमः । | १५. आ—राक्षसः । प्र—राक्षसा । |
| ७. ल _१ आ फ म ल _२ प्र—मज-
भौमांश्च । रा—मुपमांश्च स । | १६. घ म ल _१ ल _२ प्र रा—रवै-
भृषिता• । |
| ८. आ—स्पृष्टरु• । फ—स्पृष्टैः । | |

६२पृ] आसीद्विपण्णो हृष्टश्च, वैदेह्यां दर्शनोत्सुकः ॥५७॥ [५५

तां पांडुराऽभ्राऽऽभ-विमानं-मालिनीं,

मैहार्ह-जांबूनद-चित्र-तोरणाम् ।

यशस्विनीं रावण-ब्राहु-पालितां,

N] निशाचरैर् भीमवलैः समाऽऽवृताम् ॥५८॥ [५६

चन्द्रोऽस्य साचिन्यमिवाऽऽशु कुर्वन्,

तारागणैर् मध्य-गतो वि-राजन् ।

ज्योत्स्ना-वितानेन वितस्य लोकान्,

N] उत्-तिष्ठंतेऽनेक-सहस्र-रश्मिः ॥५९॥ [५७

शंख-प्रभं क्षीर-मृणाल-तुल्यमम्,

उद्-गच्छमानं दिवि^३ भासर्यतम् ।

ददर्श चन्द्रं स कपि-प्र-वीरः,

N] पोषुर्यमानं सरैसीज्व हंसम् ॥६०॥ [५८

हृद्यार्थं रामायणे सुन्दरकाण्डे हनुमल्लोकप्रवेशो

नाम प्रथमः सर्गः ॥१॥

१. ल_१—सीतासंद० ।

२. आ फ अ—पाण्डुरोद्भववि० ।

३. फ—प्रकृष्टजा० । ल_१—महाद्रिजा० ।

४. फ—विवेश वै ।

५. रा—चन्द्रस्य । अ फ—चन्द्रं ।

६. फ—समाधिष्यमि० । अ—

समाधिष्यमि० । म ल_१ प्र रा—

ष्यमिषापि कु० ।

७. ल_१—विराजयन् ।

८. म प्र—विचिंत्य । रा—विचिंत्य ।

९. ल_२—लोक० । य म प्र रा ल_१—

लोकं ।

१०. ल_२—० मुत्तिष्ठता० । य म ल_१

प्र रा—समुत्थितो० ।

११. य म ल_१ ल_२ प्र रा—वर्ण० ।

फ—गौर० ।

१२. आ—०मुद्यम्य० । फ—०मुद्य-

न्तमाशा० ।

१३. आ अ—व्यवभा० । फ—निशि ।

१४. य म ल_१ ल_२ प्र रा—प्रोद्गीव० ।

१५. फ—शरदीव हंसः ।

१६. फ—इति श्री ।

१७. ध—हनुमन्विता । आ—हनुमत्प्र-

वेशो ।

१८. फ म अ ल_१ ल_२ प्र रा—सर्गः ।

[वं-२, १०]= [द्वितीयः सर्गः] =[दा-३]

लैलम्बे शिखरे रम्बे, लम्ब-तोयैद-सन्निभः ।

N] सत्त्वमाऽऽस्थाय मेधावी, हनूमान् मारुताऽऽत्मजः ॥१॥ [१

निशि लंकां महा-सत्त्वो, जगाम कपि-कुञ्जरः ।

N] रम्यां काञ्चन-वेश्माऽऽङ्घ्र्यां, पुरीं रावण-पालिताम् ॥२॥ [२

N] शारदाऽऽध्र-गण-प्रख्यैर, भवनैः प्रति-मण्डिताम् । [३पू

६७उ] चण्ड-मारुत-संहांदां, यथा स्वर्गेऽमरावतीम् ॥३॥ [६पू

६८पू] चारु-तोरण-निर्-यूहां, पाण्डुर-द्वार-गोपुराम् । [४उ

४९पू] सागरोपम-निर्घोषां, सागराऽनिल-व्रीजिताम् ॥४॥ [३उ

सुवर्ण-खचितां गुप्तां, तथैव विटपावतीम् । [४पू

N] भुजंग-चरितामुग्रां, शुभां भोग-वतीमिव ॥५॥

१. आ ल_२—सलम्ब० । म—
ललम्ब । अ—प्रलम्ब० ।

२. आ—लंब । अ—तस्मिन् ।

३. घ रा ल_२ अ—० दसन्निभे ।
ल_१—लसत्तोयदसन्निभे ।

४. घ—हनूमान् ।

५. अ—द्विमशको ।

६. ल_२—० वेशाङ्घ्र्यां ।

७. रा—० भयन० । ल_१—शरद-
धरणप्रख्यै० । म—० भगणैः
प्र० । अ—शरदगुणधर० ।

८. फ—परिमं० ।

९. ल_१—चारुमा० । अ—चन्द्रमा० ।

१०. फ—संकातां ।

११. अ फ—यथैव । अ—यथेन्द्र-
स्या० ।

१२. आ फ—हमरावतीम् ।

१३. अ—० निर्व्यूहां ।

१४. अ—अर्णवानलनि० ।

१५. आ—० लयोजितां । म—
० जीवितां ।

१६. अ फ—० णरचितां । आ—
० णरचितां ।

१७. फ—भुजगरचि० । ल_१—
० जंगारचितमुग्धां । आ ल_१ ल_२
म प्र अ च—भुजगाचरिता० ।

१८. अ रा ल_१ ल_२ म प्र अ च—
शुभां ।

- N] आसाद्य सं कपिद्विष्टः, प्राकारमभिपेदिवान् । [७
 १६] शतकौम्भेन महता, प्राकारेण मुसर्वताम् ॥६॥ [६उ
 साऽभ्रां ज्योतिर्गणाऽऽकीर्णा, विद्युज्ज्वालाऽभिमण्डिताम् । [५
 N] महोच्चर्याऽद्राल-वतीं, यंत्र-गच्छ-समावृताम् ॥७॥ [N
 ५१पू] किंकिणी-जाल-निर्वोपां, बहु-रत्न-संमावृताम् ।
 ६०उ] विस्मयाऽऽविष्टहृदयः, पुरीमालोक्य वानरः ॥८॥ [८
 ५३उ] जांबूनद-मयैर् जालैर्, वैदूर्य-कृतै-वेदिकैः । [१५पू
 ५३पू] मणि-स्फटिक-मुक्ताभिः, प्रवाल-कृत-भूमिभिः ॥१॥ [१५पू
 तैर्-हाटक-निर्-ग्रहै, रंजिताऽमल-पांडुरैः । [१६उ
 N] वैदूर्य-तर्ज-संवाद्यैर्, हाटकैऽन्तर-तोरणैः ॥१०॥ [१०पू
 ४१उ] क्रौंच-वर्हिण-संघुष्टै, राज्ञ-हंस-निपेवितैः ।
 ६०पू] त्र्याभरण-निर्वोपैः, सर्वतः प्रतिनादिताम् ॥११॥ [११

१. अ आ—सहसा हृष्ट. । व रा
 ल, म प्र—च कपि० ।
 २. वफ रा व ल, प्र—शकवं सोऽ-
 म्भुपेखिवान् । ल_१—० रमभ्यु-
 पेपि० ।

३. आ—प्रकारेण ।
 ४. व ल, प्र—समावृतां ।
 ५. फ—साद्य० ।
 ६. आ—० युजाला० ।
 ७. अतः परमधिकः पाठः— अ—

विद्योतमानां शरदि, घामिव द्युनिशादिनीम् ।

८. व च—महाचप० । म रा ल, -
 महासाया० । अ—महीसाया० ।
 ल_२—अमलिहा० ।
 ९. फ अ—किंकिनी० ।
 १०. व रा ल, ल_२ अ च म प्र—
 बहुरत्नः तः ।
 ११. ल_२—० तवेदिभिः ।
 १२. आ—मणिस्फाटिक० ।
 १३. व रा ल, ल_१ म प्र—यूहराज० ।
 अ—० निर्युद्धै रा० ।

च—० निर्युद्धां रा० । आ—
 निर्युद्धै रज० ।
 १४. व ल, ल_२ म प्र रा च—
 लसंपतै० ।
 अ फ—संवाद्यै० ।
 १५. व रा ल, प्र म अ च—
 हाटकौत्तरवेदिकैः ।
 १६. अ—० वर्हिण० ।
 १७. च—० हंसैर्निपे० ।
 १८. च—त्र्यावरण० ।

६१पू] विश्वैकसार-प्रतिमां, समीक्ष्य नगरी तदा ।

N] खमिवोत्पैतितां कामार्त्वं, जहर्ष हनुमान् कपिः ॥१०॥ [१०

६२उ] तां समीक्ष्य पुरी लंकां, राक्षसाधिपतेः शुभाम् ।

अनुत्तमामृद्धि-युतां, चिन्तयामास वानरः ॥१३॥ [१४

६३] नेर्यमन्येन नगरी, शस्यै धर्षयितुं वलात् ।

६४पू] रक्षितां राक्षसवल्गैर्, उद्यताऽऽयुध-शालिभिः ॥१४॥ [१४

N] कुमुदांगदयोश्चापि, सुपेणस्यै तथै कपेः ।

प्रसिद्धेयं भवेद् भूमिर्, मैद-द्विविदयोरपि ॥१५॥ [१५

६५] कुमुदतस्तनू-जस्य, हरेर्श् च कुंशपर्वणः ।

ऋक्षस्य केतुमालस्य, मम चैव गतिर्भवेत् ॥१६॥ [१६

६६] समीक्ष्य तुं महाबाहो, राघवस्य पराक्रमम् ।

लक्ष्मणस्य च विक्रान्तं, तेन हृष्याम्यहं पुनः ॥१७॥ [१७

१ रा च—वस्वोकः । अ—
वस्वौकः ।

२ फ—समीक्ष्यानन्दवास्तथा ।

३. फ व ल, ल_२—० त्यतितु ।
अ च—यमिवोत्पतितु । म प्र—
० त्यतित ।

४ फ—कामो ददर्श । च—काम
जहर्ष । रा—कामाज्जहर्ष ।

५. फ च—० समा वृद्धिः ।

६ फ—नान्येन मन्ये न० । च—
नियमन्येन नगरी ।

७ फ—सहायैर । च—शक्या ।

८ फ—धर्षितु । रा—दृशयितु ।

९ फ—रक्षिता ।

१०. ल, —० सधेष्टदिता । प्र—
० युधशाधिभिः । अ—० तैर-

द्यता युद्धपाणिभिः ।

११ ल, प्र—कुसुमा० ।

१२ फ प्र—सुखेणस्य ।

१३ ल_२—महा० ।

१४ फ—तयोः ।

१५ फ—संविधेयं ।

१६ प्र—तथा ।

१७ फ—० न्द्विरुदयो० । फ रा
० न्द्विविधयो० ।

१८ व रा ल, ल_२ म प्र—कुश-
ध्वजतनू० ।

१९ आ—कपेश्च हृषपर्वणः ।

२० ल_२—च ।

२१ फ—महारमनः । प्र—पराक्रमात् ।

२२. फ रा म प्र—वीरस्य । अ—
विक्राते ।

सर्ग१.] संरक्त-वसनां दिव्यां, कोष्ठाऽऽगाराऽवतंसकाम् ।

१.] शस्त्र-यन्त्र-वतीमृद्धां, प्रमदामिव भृषिताम् ॥१८॥ [१८
भवनाद् भवनं गच्छन्, ददर्श पवनाऽऽत्मजः । [स०४

N] विविधाऽऽकृति-रूपाणि, भवनानि च सर्वशः ॥१९॥ [९
प्रनष्ट-तिमिरां दीपं, भास्वरैश्च महा-गृहैः । [स०३

२.] नगरां राक्षसेन्द्रस्य, प्रवेष्टुं रुरुचे कपिः ॥२०॥ [१९
स महा-पर्ययासाद्य, मुक्ता-विकृतमुत्तमम् । [स ४-[३३

६.] मीतंग-मद्-गन्धाऽऽढ्यं, चारु-प्रासाद-संघटैम् ॥२१॥ [N
सौ त्रयोऽऽकृष्ट-निर्देशः, प्रति-घोष-पुरैस्सरैः । [५३

३.] ज्वाल सा तदा लंका, रक्षो-गणै-गतैः शुभैः ॥२२॥ [६
ध्वजाऽग्र-सदृशं चित्रैः, पद्म-स्वस्तिक-संयुतैः ।

१ फ अ—स रक्त० ।

२ अ—कोष्यला० ।

३. म—वतंसकाय । य—वतं-
सिकां ।

४. फ—वतीं वृद्धां । ल_२—
अह्नव्यासव० । अ—यंत्रन्यास-
स्तनी० ।

५. प्र अ फ—कृतम् ।

६ ध रा—प्रगष्ट० । आ—प्रनष्ट-
तिमिरे ।

७. रा—दीप्तैर्मा० । म—पैर्मां सु० ।

८. ध रा च—महागजैः ।

९. य रा ल_१ ल_२ म प्र च—
प्रविश्य च महाकपिः । फ—
प्रविश्य रु० अ—पश्यन् सर० ।

१०. फ अ—धमास्थाय ।

११. विशेषेण कृतं परिष्कृतं शोभां

नीतमित्यर्थो द्रष्टव्यः ।

१२ फ रा प्र अ च—गंधाढ्यां ।

१३. फ—दसकृताम् । म प्र अ-
च—संपृताम् ।

१४. य रा ल_१ म प्र—सर्वोद्गुष्ट० ।
ल_२—सर्वोत्पुष्ट० । अ—
सर्वोत्कृष्ट० ।

च—सर्वोत्पुष्ट० ।

१५. ध रा प्र—स्तुतिघोषपुरस्कृतं ।
च—स्तुतिघोषपुरस्कृतां । म—
स्तुतिघोषपुरस्कृतैः । अ आ—
स्तुतिघोष० ।

१६. रा—महा० ।

१७ रा—रक्षोगणैः श० ।

१८. फ—शुभा ।

१९ फ अ—कंसंस्थितैः । प्र—
कंसैकैः ।

- ४] वर्धमान-निवेशैश् च, स्पर्धमान-गृहैस्तथा ॥२३॥ [७
 वज्र-वैदूर्य-चित्रैश् च, हैम-जाल-विभूषितैः । [५पू
 ५] गृहमेधैः (घैः) पुरी चैव, शुशुभे द्यौरिवांऽबुदैः ॥२४॥ [७उ
 तां चित्र-नानाऽऽभरणां, कपि-राज-हिते रतः ।
 ८] राघवास्यर्ककरः श्रीमान्, ददर्श च ननन्द च ॥२५॥ [८
 ११उ] शुश्राव मधुरं गीतं, त्रि-स्थान-स्वर-भूषितम् ।
 स्त्रीणां मद-समृद्धानां, त्रि-दिवेऽप्सरसामिव ॥२६॥ [१०
 १२] शुश्राव काञ्ची-नादं च, नूपुर-स्वन-संहितं मे ।
 सोपानानां निनादांश्चै, भवनेषु महा-कपिः । [११पू
 १३] आस्फोटित-निनादांश्च, क्ष्वेदितानि च वै तथा ॥२७॥ [११उ
 १४उ] स राज-पथमास्थाय, स्थितं रक्षोवलं महेव ।

१. फ—नद्यावतं० रा ल, ल२

म प्र अ च—वर्धमान० ।

२. फ य रा ल, ल२ म प्र अ च—
 हेमजाल० ।

३. फ—गृहमुधैः । ल, ल२—हकार्यैः ।
 गणार्थे बद्धर्थे च मेघमेघशब्दयोः
 प्रसिद्ध-यभावसामान्येऽपि मुयई-
 पाठसंवादाद् घ-यतः पाठस्यैव
 मूलतः प्रवृत्तिः संभाव्यते ।

४. घ—भूयः ।

५. प्र—द्यौरिवाभवैः ।

६. फ—प्रमाद्या० ।

७. घ—कपीवाज० । अ—कपाताम० ।

८. अ—प्रितादृश्व० । च य—

तालमन्द्रस्वरान्वितम् ।

६. च—वेश्वरभामिव ।

१०. प्र—काञ्चनादं । अ—काञ्च-
 नीनादं ।

११. आ—नूपुरस्वर० । अ—नूपुर-
 स्वरसंहितां ।

१२. ल२—सोपानानां ।

१३. य ल, ल२ म प्र च—निनादं
 च । रा—निनदं च ।

१४. फ अ—भवने स ।

१५. फ ल२ अ—द्वितांश्च तत्पञ्चतः ।
 रा—द्वितानि तथैव च ।

१६. य रा ल, ल२ प्र—कपिः ।

ददर्श बहुशस्त्राऽऽब्ध्यां(िब्ध्यां), रात्रणस्य च सोऽनुगा(िग)मा ॥२८॥ [१४
 १५] दीक्षितान् जटिलान्मुण्डान्, गोजिनांऽवर-वाँससः । [१५पू
 स्वाध्याय-निरतांस्तत्र, यौतुधानान् ददर्श सैः । [१३पू
 १६] दर्भमुष्टि-प्रहरणान्, अग्निकुण्डाऽऽयुधांस्तथा ॥२९॥ [१५उ
 वि-रूपान् बहु-रूपांश्च, विकटान् वापनांस्तथा ।^० [N
 N] पाश-मुद्गर-पाणींश्च, चण्डाऽऽयुध-धरानपि ॥३०॥ [१६पू
 १७पू] अति-स्यूलांन् अति-कृशान्, दीर्घ-जिह्वांस्तथाऽपरांन् । [१८उ
 स ददर्श महाबाहून्, राक्षसान् घोर-दर्शनान् ॥३१॥ [N
 १८पू] ददर्श बहु-रूपांश्च, वि-रूपांश्चैवं सर्वशः । [१९पू
 विशाले राज-मार्गे वै^०, स ददर्श महा-कपिः ॥३२॥ [N
 २०] स्रग्विर्णः स्वैनु-लिप्तोर्गं च, परमांऽऽभराणांऽवरान् । [२१पू

१. व -०शांबुदशस्त्रीघान् । आ—
 ०शं बहुशस्त्राख्यान् । रा-०बहु-
 शस्त्रीघं । ल_२-०शांबुदशस्त्री-
 घान् । ल_२-०शं बहुशस्त्रं च ।
 म-०शांबुदशस्त्रीघं । प्र—
 ०शं बहुशस्त्रीघान् ।
 २. व ल_१ प्र-च सानुगान् । ल_२
 रा-च सोनुगान् । आ फ अ
 च-धसानुगान् ।
 ३. घ-०वाससां ।
 ४.-व रा म प्र-ददर्श कपिकुण्डाः ।
 फ-जटुधानांस्तथा सः ।
 ५. अ-नास्ति ।
 ६. घ-०टण्पनसांस्तथा ।
 ७. अ-नास्ति ।
 ८. अ-प्राप्तमुद्ग० ।
 ९. फ घ अ-दण्डायुध० ।
 १०. घ रा ल_१ ल_२ म प्र अ च-

०नतिशान् कुब्जान्दीर्घास्तिथापरान् ।
 फ-०लातिविकृतानातिदीर्घास्ति-
 थैव च ।
 ११. फ ल_२ रा-ददर्श स ।
 १२. फ रा ल_१ ल_२ म प्र च-
 महाबाहू । अ-प्रदग्निद्वान् ।
 १३. अ क्लृप्तमर्णः ।
 १४. फ-विरूपान् ।
 १५. अ फ-सुरूपांश्च ।
 १६. फ-सुवर्चसः । ल_२-सर्वतः ।
 अ-सुसर्वशः ।
 १७. फ-तु ।
 १८. फ-०ग्विनः सुविलिप्तान् ।
 अ-सुखिनः स्वनु० । च-
 धग्विसः स्वनु० ।
 १९. फ च-परार्थाभर० । घ रा
 ल_१ ल_२ म प्र अ च-०रणा-
 न्वितान् ।

- १८३] एकांक्षाऽनेक-रुर्णांश्च, चेल्लुम्ब-स्तनोदरान् ॥३३॥ [१६३
 २१५] विवृतोरु-गिरो-ग्रीवांश्च, विकटान् उत्कटानापि । [N
 ११५] कैरालान् भेग्न-वक्रांश्च, वि-कटान् वामनांस्तथा ॥३४॥ [१७५
 २१३] परश्व-धरान् उग्रान्(वै), कांश्चिन् मुद्गर-धारिणः । [२०५
 N] तीक्ष्ण-शूल-धरांश्चैव, पाश-पाणींस्तथाऽपरान् ॥३५॥ [२१३
 N] चक्र-तोमर-दह्मतांश्च, शिला-पाशाऽऽयुधानपि । [N
 २२५] यन्विनः खड्गिनश्चापि, गतग्री-मुग्ग(?)लाऽऽयुधान् । [१७३

१. फ य ल_१ ल_२ म प्र अ—
 •क्षांश्चैक० । रा य—•क्षांश्च-
 वरु० ।

२. आ—•स्वतनुद० । य रा ल_१
 ल म प्र च—लंवितीळांस्तनु० ।
 अ—कर्णप्रावरणानपि ।

३. य रा ल_१ ल_२ प्र रा म अ च—
 विवृतोरु० ।

४. अ—विह्वानु० ।

५. आ—•लान्गुदव० । ल_१—
 •लमप्रव० ।

६. आ—शक्तिवृक्षायुधान् कांश्चि-
 त्पट्टिसायुधधारिणः । फ—पर-
 श्वधराः•क्षांश्चिन्कांश्चिन्मुद्ग० ।

प्र—नास्ति ।

७ फ—•तीक्ष्णशूलधरान्कांश्चिन्
 शतग्रीमुग्गलायुधान् । अ—•लव-
 रांश्चापि पाशपाणींस्तथापरान् ।
 च—•लधरांश्चापि प्राशपाणी० ।

प्र—नास्ति ।

अतः परमधिक पाठः—

फ—परिघोत्तमहस्तांश्च, शिलापाशायुधानपि* ।

य—चक्रनोमरहस्तांश्च, ददश स महाकपिः ।

८. फ—पाशपाणीं स्तथापरान् ।

६. य रा ल_१ ल_२ प्र म

अ च—नास्ति ।

अतः परमधिकः पाठः—

प्र य—यष्टिवृक्षायुचांश्चापि, पट्टिसायुधधारिणः† ।

† प्र—चक्रनोमरहस्तांश्च, शिलापाशाऽयुधानपि ।

* अ—अक्षनोमरहस्तांश्च, शिलाश्ण्डायुधानपि ।

† फ—शक्तिवृक्षायुचांश्चापि, पट्टिसायुधधारिणः ।

- भिण्डि-पाल-गदा-हस्तान्, ऋष्टि-हस्त, श्रं दंशिताम् ॥३६॥ [N
 N] रावण-स्तव-संयुक्तं, रक्षसां जैल्पितं बहु । [१३३
 शुश्राव हनुमांस्तत्र, सीताऽन्येपण-तत्परः ॥३७॥ [१२
 N] त्रिविष्टप-निभं दिव्यं, दिव्य-नाद-निनादितम् ।
 वाजि-हेर्षित-संयुष्टं, नादितं भूषण-स्वनैः ॥३८॥ [२५
 N] रथैर् यानैर् विमानैश्च, शुभैर् द्रुत-हयैस्तर्या ।
 N] वारणैश्च चतुर-दन्तै, राजताऽचल-सन्निभैः ॥३९॥ [२६
 भूषितं रुंचिर-द्वारं, वन्यैश्च मृग-पक्षिभिः । [२७
 N] राक्षसाऽधिपतेर्गुप्तम्, आविवेश गृहं कपिः ॥४०॥

इत्यापे रामायणे सुन्दर-काण्डे लंकावर्णनं
 नाम द्वितीयः सर्गः ॥२॥

१. फ—०न् रिष्टि० । अ—०हस्तानासिहस्ता० । फ—०श्च दपि० । आ—
 ०श्च रक्षि० । अत्रः परमधिकः पाठः—

अ—शक्तिवृक्षायुधांश्चापि, पट्टिशायुधधारिणः ।
 धन्विनः खड्गिनश्चापि, शतघ्नीमुशलायुधान् ।
 परिघोत्तमहस्तांश्च, स ददर्श महाकपिः ।

- | | |
|--|---|
| २. य रा ल, ल, म प्र च—
राक्षसैः । | ८. य रा ल, ल प्र म च—
द्रुमहयै० । ल, ल—शुभहयैल० ।
अ—वेनह० । |
| ३. अ—बहुजल्पितं । | ९. य—वानरैश्च । प्र—पैरावणैः । |
| ४. य रा ल, ल, म प्र अ च—
०पनिभां दिग्भां । | १०. फ प्र—रुचिरं द्वारं । |
| ५. य रा ल, ल म प्र च—
०दिनादितां । अ—०वि ना० । | ११. आ—०पतेयुष्टमा० । |
| ६. फ म—वाजिहे० । रा ल, ल, म प्र अ च—०वित संयुष्टां । | १२. य रा ल, म प्र—गृहं कपिः । |
| ७. रा ल, ल प्र म च—नादितां | १३. आ—०हनुमच्छंका विचयो । प्र—
लंकाविचयो । |
| | १४. आ फ ध म रा ल, ल, प्र च—
नादि । |

ततः सु-मध्यं गतेम् अंशु-मन्तं,
ज्योत्स्ना-वितानं मेह उद्धमंतम् ।

ददर्श धीमान् दिवि भानुमंतं,

३] गोष्ठे वृषं मँत्तमिव भ्रमंतम् ॥१॥ [१

लोकस्य पापानि विशातयंतं,

महोदधिं चाऽपि समेधयंतम् ।

भूतानि सर्वाणि च राजयंतं,

४] ददर्श शीतांऽशुमथाऽभियांतम् ॥२॥ [२

या भाति लक्ष्मीर्भुवि मन्दर-स्था,

तथा प्रदोषेषु च सागर-स्था ।

तथैव तोयेषु च पुष्कर-स्था,

५] रराज सा चारु-निशाकर-स्था ॥३॥ [३

१. फ रा ल_१ ल_२ म अ च—
स मध्वंग० । प्र—स मध्ये
गत० ।

२. व ल_१ ल_२ प्र च—ज्योत्स्ना-
वदतं रा—ज्योत्स्नावधतं ।

३. आ म—महदुद्धमं० । घ—सह
तद्० । रा अ—महदुद्धहन्तं ।

४ व रा ल_१ प्र—वृषश्रेष्ठमि० ।
ल_२—वृषं श्वेत० । म—वृषं
श्रेष्ठ० । च—वृषे वाच० ।

५. आ—तापानि ।

६ ल_२—निशातयं० । आ—दशा-
तयं० । अ—विनाशयं० ।
अतः परमधिकः पाठः—

रा ल_१ ल_२ म प्र च—ददर्श शीतांशुमथाभियान्तम् ।

७ रा—रग्वा मु० ।

८. घ—मंदिरस्था अ—मंवरस्था ।

९. घ रा ल_१ ल_२ म प्र—प्रदो
षेषु । फ—यथा प्रभाते ।

१०. फ—शितपुष्करस्था । अ—
अथ सागरस्था ।

११. फ—सागरस्था ।

१२. फ—तथा रराजैव ।

हंसो यथा राजति पुंस्कर-स्थः,

सिंहो यथा सुन्दर-कन्दर-स्थः ।

वीरो यथा दीर्घित-कुञ्जर-स्थः,

६] चन्द्रो विवभ्राजं तथाऽम्बर-स्थैः ॥४॥ [४

स्थितः कैकुत्सानिव तीक्ष्ण-शृंगो,

महाऽचलः श्वेत इवोर्ध्व-शृंगः ।

हस्तीव जाम्बूनद-वद्ध-शृंगो,

७] विभांति चन्द्रः परिपूर्ण-विंवः ॥५॥ [५

प्रकाश-चन्द्रोदय-नैर्दृ-दोषः,

प्रनैर्दृ-रोपः पिशिताऽऽशि-तोपः ।

रामाऽभिरामोचित-चित्त-दोषः,

८] स्वर्ध-प्रकांशो भगवान् प्रदोषः ॥६॥ [८

तैन्त्री-स्वनात् कर्ण-मुखान्निवृत्तां,

१. य रा ल, ल, म प्र—भाति
मुपकजस्थः ।

२. प्र—हंसो ।

३. आ—मंदरकंद० । फ—राजति
कंद० ।

४. फ—राजति कुञ्ज० ।

५. य रा ल, म प्र—चन्द्रस्तथा
भ्राजति ।

फ—राज चन्द्रोपि ।

६. य रा ल, म प्र—जाम्बरस्थः ।

अतः परमधिकः पाठः—

य रा ल, ल, म प्र च—रात्रिप्रविष्टो भगवान्प्रदोषः ।

१४. य—प्रणष्टदोषः । अ य—भिन्नाः—
प्रनष्टदोषः ।

१५. य—भिरामोचि० । ल, —
रोचितवित० ।

७. अ—ततः कुमुदानि० ।

८. आ फ ल, अ च—महाबलः ।
ल—कैलातशृंगः ।

९. य फ ल, म प्र—इवोर्ध्व० ।
ल, —किमु चोर्ध्व० ।

१०. फ—राज ।

११. य ल, प्र च—पूर्णः ।

१२. य रा ल, म प्र—शृंगशृंगः ।

१३. ल, —यदोपनष्टौ ।

१६. अ—स्वर्गोपमोमूढ ।

१७. य फ रा म प्र च—न्त्री

स्वनाः कर्णमुखाः प्रवृत्ताः । ल, —
शृंगसुखः प्रवृत्तः । ल, अ—

स्वपन्ति नार्यः पतिभिः सु-गुप्ताः ।

नक्तंचराश्चापि तथा प्रवृत्ताः,

९] वि-हर्तुम् अत्यद्भुत-रौद्र-वृत्ताः ॥७॥ [९

अति-प्रवृत्तानि समाकुलानि,

रैथाऽश्व-भद्रासन-संकुलानि ।

५] वीर-प्रियाभिश्चै समाकुलानि,

१०] ददर्श धीमान् विचरन् कुलानि ॥८॥ [१०

११, प्र०पा] परस्परं चाधिकमाक्षिपन्ति, [११प्र०पा

गात्राणि कान्तासु च विक्षिपन्ति ।

१२पू] रक्षांसि वक्षांसि समाक्षिपन्ति, [१२पू

N] केर्यूरभारांश्च विनिक्षिपन्ति ॥९॥ [N

ददर्श कान्ताश्च संमालपन्ति,

११उ] मत्त-प्रैलापान् अभि-संक्षिपन्ति^१ । [११त०पा

•कर्णसुखप्रवृत्ताः ।

१. व रा ल म प्र च—समेता ।

ल, अ—सुवृत्ताः ।

१२. फ अ—प्रमत्तमत्तानि । ल_२—

अति प्रमत्तानि । म प्र—अति-

प्रवृत्तानि । च—प्रमत्तवृत्तानि ।

३. फ—गजाश्वम० ।

ब—रयाश्वम० । ल_१—रया-

निभ० । प्र—रथौघम० ।

४. फ—•सनकुंडलानि ।

५. फ—वीरप्रिया चापि । अ—

फ य—मत्तास्तयान्योन्यमधिचिपन्ति † ।

च—केयूरहारांश्च (वि) निक्षिपन्ति ॥

वीरप्रियाश्चापि ।

६. व—गृहानि । अ—गृहाणि ।

७. फ—चापि रया क्षिपन्ति ।

८. फ अ—केयूरहारांश्च ।

९. व फ रा ल, ल_२ म प्र अ

च—नास्ति ।

१०. आ—समालभन्ति ।

य—परिस्पृशन्ति ।

११. घ म प्र च—•प्रलापानपि० ।

अ—•प्रलापानधि ।

१२. अतः परमधिकः पाठः—

†—च मत्तास्तयान्योन्यमधिचिपन्ति ।

तथाऽपराप्यत्रे सुखं स्वपन्ति,

१२७] महागुणे तु (त?) ह्यवरे, वसन्ति ॥१०॥ [१३७

महाजनैस्तत्र तथा वैसद्भिः,

सु-पूजितैर् लक्षणवत्-सुहृद्भिः ।

रराज पुंभिश्च विनिश्चसद्भिः,

१३] हृदी भुजङ्गैरिव निश्चसद्भिः ॥११॥ [१३८

प्रधान-बुद्धीन् रुचिराऽभिधानान्,

संश्रद्धधानान् जंगतः प्रधानान् ।

नाना-विधानां रुचिराऽम्बराणां,

१४] ददर्श तैस्यां पुंरि राक्षसानाम् ॥१२॥ [१३९

नेनन्द दृष्ट्वा सं च तान् विरूपान्

१. आ अ—०परेन्यत्र ।

२. फ—नास्ति ।

३. आ फ व रा ल, ल_२ म प्र
अ च—नास्ति ।

४. व रा ल, ल_२ म प्र अ च—
महागजैः । फ—०गजैः ।

५. फ—समैतैर्हृद्भिः । अ—तथा
स्तद्भिः ।

६. फ—०तैर्लक्षणतः सुहृद्भिः ।
रा—० तैस्तत्र..... ।

ल_२—०तैस्तत्र जये सुहृद्भिः ।
म—०तैस्तत्र समारचद्भिः ।

प्र—नास्ति ।

७. व म—अ समुच्छ्वसद्भिः । ल_२—
०अ समाश्चसद्भिः । अ—रक्षाम-
वनं प्रसद्भिः ।

८. व रा ल, ल_२ म प्र अ च—
इदं ।

९. व ल_२—०नबुद्धीन् ।
ल_२ अ—०नबुद्धी० ।

१०. व—०राविधा० । फ—०प्र-
चारान् । रा ल_२ प्र—०विधा-
नम् ।

११. आ—क्षतजप्रधानाः । फ—वप-
सो निधानान् ।

अतः परमधिकः पाठः—

रा ल, ल_२ व म प्र—सुशुद्धबुद्धीजगतः प्रधानान् ।

१२. आ—रुचिषराणां ।

१३. ल_२—तस्यामपि ।

१४. आ म—ननर्दा ।

१५. व म रा ल, ल_२ म प्र अ च—न ।

- इज्यावतो न्यायव्रतोऽभिरूपान् ।
 नानागुणांश्चाऽऽत्म-कुलाऽनुरूपान्,
 १५] ददर्श कांश्चिच्च पुंनर्विरूपान् ॥१३॥ [१६
 ततो वराऽर्हाः सुत्रिशुद्धभावाः,
 तेषां स्त्रियस्तत्र महानुभावाः ॥
 मियेषु भावेषु च सक्तभावाः,
 १६] ददर्श तारा इव सु-प्रभावाः ॥१४॥ [१७
 श्रिया ज्वलन्त्या ध्रुवयोर्पेगुदा,^१
 निशीथ-काले तमणोर्पेगुदाः ।
 ददर्श काश्चित् प्रमदाः सुगुदाः,^२
 १७] यथा विहंगीः कुंसुमोपगुदाः ॥१५॥ [१८
 अन्याः पुनर्हर्म्य-तलोपविष्टाः,
 तेषु मियाऽङ्केषु सुखोपविष्टाः ।^३
 भर्तृमिया धर्म-पथे^४ निविष्टाः,^५
 १८] ददर्श धीमान् मदनाऽभिविष्टाः ॥१६॥ [१९

१. व रा ल_१ ल_२ म प्र अ च—
 •सिष्टव० ।

२. व रा ल_१ ल_२ म प्र अ-विरु० ।

३. फ—नास्ति ।

४. य रा ल_१ ल_२ म प्र अ च—
 विकारूपान् ।

५. ल_२—नास्ति ।

६. मा—पतिषु ।

अ—पतिषु ।

७. फ—नास्ति ।

८. व रा ल_१ ल_२ म प्र—नास्ति ।

९. मा—मिया उच्यते । अ—

भियं उच्यते ।

१०. अ—वयोपगुदाः ॥

११. ल_२—नास्ति ।

१२. अ ल_२—नास्ति ।

१३. फ—स्तिग्धाश्च तत्र प्रमदा
 नवोदाः ।

१४. ल_२—तथा ।

१५. मा—विहंगाः ।

१६. फ म—काश्चित् ।

१७. व म प्र—द्वितीयस्य नृदीपया-
 देन, इत्ययम् ।

१८. ल_१—भर्तृपथे नि० ।

फ—धर्मपथोपविष्टाः ।

१९. प्र—मदनोप० ।

१९ प्र पा] सुप्रावृताः काञ्चनरश्मि-वर्णाः, [२० प्र पा

N] पुनश्च काश्चित् छशि-कान्ति-वर्णाः । [N

N] पुनश्च काश्चित् कमलाऽभि-वर्णाः, [N

१२ च पा] कान्तैः प्रवीणा रुचिराऽङ्ग-वर्णाः ॥१७॥ [२० च पा

ततः प्रियान् प्राप्य मद्राऽभि-रामांः,

सुप्रीति-युक्ताः प्रेसमीक्ष्य रामाः ।

शृंहे गृहे तैः परमाऽभि-रामा,

२०] हरि-प्रवीरः स ददर्श रामाः ॥१८॥ [२१

चन्द्र-प्रकाशा वैरवक्त्र-माला,

वक्राक्षि-पद्माश्च सनेत्रे-मालाः ।

१. व रा म च—०दिमवर्णः । अतः परमधिकः पाठः—क-

सुधोतवासाः शशिकान्तवर्णाः ।

२. ल_२—काश्चित् शशिकान्तवर्णाः । १०. व—प्रियैः समेतः । ल_२—

३. ल_२—०कमलासवर्णाः । रामभिरामाः ।

४. फ अ—कान्तप्रहीना व० । रा- ११. ल_२—चतुर्थः पादो नास्ति ।

कान्तप्रविष्टा व० । ल_१ प्र- १२. व ल_१—०काशामल० । रा म

काश्चित् प्रियङ्गुलतासवर्णाः । प्र च—०काशाश्च हि वक्त्र० ।

ल_२—दन्तावलिभ्रजितरम्यकर्णाः । ल_२—०काशपति व० । अ-

म—ददर्श सोध रुचिराभिवर्णाः । ०काशा शुचि० ।

५. व—कोप उत्तर पादग्रयं नास्ति । १३. व च रा म—वक्रपटु स्रग्ध्वस-

च—चतुर्थः पादो नास्ति । नेत्रमालाः । फ—वक्राक्षिपशा-

६. व रा ल_१ ल_२ म प्र च— मलनेत्रमालाः । ल_२—द्राष्टापर-

प्रियाः । स्रग्ध्वसनेत्रमालाः । अ—२शशु-

७. आ ल_२ च—सदाभि० । रा— पशामलनेत्रमालाः ।

स चाभि० । ल_१—वक्त्रागुभेदाभिराभिवर्णा-

८. फ—०युक्ताभि० । लाः । प्र—०वर्णाः । मातु-

९. रा—समवीक्ष्य । रानेत्रमालाः ।

विभूषणानां सं ददर्श मालाः,

N] शतं-इदानीमिव चारु-मालाः ॥१९॥ [२२

न त्वेवं सीतां परमाऽभि-जातां,

पथि म्रियतां राजकुले प्रै-जाताम् ।

लतां प्रफुल्लामिव साधु जातां,

२१] ददर्श तन्वीं मनसि प्रै-याताम् ॥२०॥ [२३

सनातने धर्मनि (णिं) संनि-विष्टां,

रामैर्पिर्णी तां मनसा नि-विष्टाम् ।

भर्तुर् मनः श्रीमद् अंनुं-प्र-विष्टां,

२२] स्त्रीभ्यो वराभ्यः संमथिप्र-दिष्टायं ॥२१॥ [२४

भावाऽन्वितां संप्रसृताऽऽशु (?श्रु)-कैर्णीं,

१. घ फ रा ल, ल म प्र अ
च—च ।

२. फ - शतद्रुमाणा० ।

३. घ रा ल, ल, म प्र च—
चैव ।

४ घ रा ल, म प्र—स्थिते फ
अ च—स्थिते ।

५. फ—०लप्रजा० । रा—रात्रनि
सुप्र० । ल, —०ले प्रजापतं ।

६. घ रा ल, ल, म प्र अ च—
अनभिप्रजाता । फ—अचिर-
प्रसृताम् ।

७. घ फ रा ल, ल, ल, अ म प्र च—
वामंनि ।

८ प्र—रामैर्पिणी । अ—समैर्पिणी ।
च—रामोर्पिणी ।

६. फ ल, द्वितीयः पादो नास्ति ।

१० व रा ल, म प्र—०मनच्छा-
दनसानीविष्टाम् । फ—०मनः
श्रीवदनप्रविष्टाम् । ल, —०मन-
स्कारुनसन्नि० । च—०मनधं-
दनसन्नि० ।

११. अ च भिन्नाः—०भ्यश्च सदा-
निविष्टां ।

च—०माध स० ।

१२ ल, —तृतीय. पादो नास्ति ।

१३. घ रा ल, ल, म प्र च—
तापान्वितां । फ—तोयान्वितां ।
अ—रूपांवितां ।

१४. व रा ल, ल, म प्र च—
सोनुसृतानु० ।

अ—अप्रवितौष्टकण्ठी ।

पुरा वराहोऽम्बर-निष्क-कण्ठीम् ।

मुजात-पैक्षामिव रक्त-कण्ठीं,

२३] वने प्रवृत्तामिव नील-कण्ठीम् ॥२२॥ [२५

अव्यक्त-रूपामिव चन्द्र-लेखां,

पांशु-प्रदिग्धामिव हेम-लेखाम् ।

२४] क्षीत-प्ररूढामिव वीण-लेखां,
वायु-प्रभ्रामामिव मेघ-लेखाम् ॥२३॥ [२६

स तामपश्यन् मनुजेश्वरस्य,

रामस्य भार्या वदतां वरस्य ।

वभूव दुःखाऽभिर्हृतश्चिरस्य,

२५] प्रभञ्जनो मर्ष्य इवाऽचलस्य ॥२४॥^{१४} [२७

समीक्षमाणो बहुधा, ददर्श कपि-कुञ्जरः ।

- | | |
|--|--|
| १. य ल—परा । आ—स्फुरद् । | १०. ल _१ —चन्द्रले० । |
| फ—वरां । अ—पुराण० । | ११. ल _१ —०मिहृते महारमा । प्र— |
| २. अ—०वहाम्बर० । | ०मि हतान्तरस्य । |
| ३. आ—०तपक्षामाति० । अ— | १२. आ य फ रा म प्र च ल _२ — |
| ०तपक्षामभिर० । फ—०तपस्यां । | प्लवङ्गमो । ल _१ —प्लवङ्गमानाम् । |
| रा—स जात० । अ—०क्षामति० । | १३. आ म—मन्दमिवात्त्रिस्य । |
| ४. निष्ककण्ठीं । फ—मधुराभिक० । | य रा च—०मिवानलस्य । |
| ५. अ—प्रवृत्ता० । प्र—कोपे चतुर्थः | ल _१ —अधिपो हनूनाम् । फ— |
| पादो नास्ति । | मन्द इवा० । ल _२ —अन्तरस्य |
| ६. य रा ल _१ ल _२ म प्र च— | इवानल० । प्र—सुनुरयानिल० । |
| वायुप्रभ्रामामिव । फ—पांशुप्र- | १४. आ—कोशे अतः परं सर्गसमा- |
| विष्टामिव । | सिद्धयते । |
| ७. य म—दावले० । ल _१ ल _२ — | १५. आ फ रा ल _१ ल _२ म प्र अ |
| चन्द्र० । प्र अ—मेघ० । | च—समीक्ष्य० । आ—कोपे |
| ८. फ—हतप्रण० । रा अ—कृतप्र० । | अत आरम्भ'आविवेश गृहं कपि' |
| ल _१ जात प्र । ल _२ —क्षतप्रण० । | रित्यन्तः पाठश्चतुर्थ—सर्गारम्भे |
| ९. य रा ल _२ च—चारु ले० । | द्रष्टव्यः । पाठभेदस्त्रिवहैव सर्वे |
| फ—हेम । | दर्शितः । |

- N] प्राकार-चर-संपन्नं, रावणाऽन्तःपुरं महत् ॥२५॥ [N
 पुण्डरीकाऽवतंसाभिः, परिखाभिः समावृतम् ।
 N] द्वार-तोरणै-सम्पन्नं, दर्दरी सँ महा-कपिः ॥२६॥ [N
 त्रिविष्टप-निभं दिव्यं, दिव्य-वादित्र-निस्वनम् ।
 N] वाजि-हेपितं-सम्पन्नं, नादितं भृषण-स्वनैः ॥२७॥ [N
 रथैर् यानैर् विमानैश्च, शुभैर् द्रुत-हयैस्तथा ।
 N] वारणैश्च चतुर्दन्तै, राजताऽचल-सन्निभैः ॥२८॥ [N
 भूपितं रुचिर-द्वारं, अन्यैश्च मृग-पक्षिभिः ।
 N] राक्षसोधिपतेर् गुप्तम्, आविवेश कपिर्गृहम् ॥२९॥ [N
 सुशुद्ध-जावूनद-जालवंतम्,
 मणि-प्रवेकोत्तम-वेदिकोन्तम् ।
 परार्थ्य-रत्नाकरम् ऋद्धिमन्तं,
 २६] स रावणाऽन्तःपुरमाविवेश ॥३०॥ [N
 इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे चन्द्रोर्दयवर्णनं नाम
 तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

१. फ अ—०रसच्छिन्नं ।
 २. आ—अलंकृतम् ।
 ३. घ रा ल_१ प्र—०रणमत्युच्चं ।
 ल_२ च -०रणमत्युग्रं । अ—
 ०रणसम्पन्नं ।
 ४. अ—स दर्दरी ।
 ५. फ—रथ्य ।
 ६. फ—०प्रनादितम् ।
 ७. फ अ—वाजिहे० ।
 ८. घ रा ल_१ प्र अ च—रथया-
 नैर्वि० ।
 ९. घ रा ल_१ प्र अ च—०भैः
 हृतह० । फ—हयैश्च गुणवत्तरैः

१०. प्र—पेरावणेश् ।
 ११. घ रा ल_१ ल_२ प्र अ च—
 ०चिरोदारम० । फ—०चिरं द्वा० ।
 प्र—०चिरोदारिर् वनजैः ।
 १२. अ—०सं प्रविवेश ।
 १३. घ रा ल_१ प्र—गृह कर्षिः ।
 १४. फ ल_१ ल_२ प्र म—स शुद्ध० ।
 रा—संशुद्ध० ।
 अ—सुतस० ।
 १५. घ रा—०घेकाभरणम्मा० ।
 ल_२—०प्रभाभिश्च विराजवतम् ।
 च—नास्ति ।
 १६. प्रदोषव० ।

[वं-१२]= [चतुर्थः सर्गः] =[दा-६]

- १५] स संक्षिप्याऽऽत्मनः. कामं, भविष्याऽनुपलक्षितः ।
 चिन्तयामास मनसा, मुहूर्तं ध्यानमाऽऽस्थितः । [N
 २] कपि-यवीरो हनुमान्, राघव-प्रियकाम्यया ॥१॥^१
 कीदृशे वन्यने वैदा, मुक्ता वा स्वैर-चारिणी । [N
 ३] काश्च रक्षन्ति राक्षस्यः, कथं-रूपा च पैथिली ॥२॥
 नै हृष्ट-पूर्वा च मया, भैथिली जनकाऽऽत्मजा । [N
 ४] इङ्गितैश्चाऽनुमार्तैश्च, मया ज्ञेया भविष्यति ॥३॥
 ५] एतां बुद्धिं तदा कृत्वा, हनुमान् मारुताऽऽत्मजः । [N
 प्राविशेऽपुं पुरीं रैम्यां, समृद्धां राक्षसाऽऽकुलाम् ॥४॥
 N] दंदेशं च ततो लङ्कां, वायु-पुत्रो महा-बलः । [N
 ५] अन्वियेप तदा सीतां, रामस्यै प्रिय-काम्यया ॥५॥^२ [N
 शिविकाम् विमानेषु, निपतन् पादपेषु च ।^३

- | | |
|---|---|
| १. अ-अत आरम्य विमपिणस्य
च उठ' ज्ञापन्तः प्रागो, नास्ति । | ८. ल _२ —अप्यवतारमत्तः । |
| २. अ. वा ल _५ —कीदृशी च वने ।
प्र—०शे च वने । ल _२ —०शे
सदने । फ्र—०शे वषणे । | ९. व रा ल _१ प्र. अ—लंकां । |
| ३. फ—यद्वां० । | १०. ल _२ —नास्ति । |
| ४. फ—वा स्वैरचारिणीम् । ल _२ —
चेद्वरचा० । | ११. व रा ल _१ प्र—०शे स.।
फ ल _२ अ—स ददर्श.। |
| ५. फ—अष्टरूपा.। म—न हृष्ट-
रूपा.। | १२. फ्र—अन्वेपयंस्तदा । |
| ६. फ—वैदेही.। | १३. फ्र. अ—राघव० । |
| ७. अ—अनुमानेन । | १४. ल _२ —नास्ति । |
| | १५. वा फ अ—स निकामं । |
| | १६. वा—अप्यवतन् । फ्र. अ—अप्य-
वतन्.। |
| | १७. ल _२ —नास्ति । |

N] प्राकार-वेर-संपन्नं, रावणाऽन्तःपुरं महत् ॥२५॥ [N

- पुण्डरीकाऽवतंसाभिः, परिखाभिः संपावृतम् ।

N] द्वार-तोरण-सम्पन्नं, दर्श स महा-कपिः ॥२६॥ [N

त्रिविष्टप-निभं दिव्यं, दिव्य-वादित्र-निस्वनम् ।

N] वाजि-हेपित-सम्पन्नं, नादितं भूपण-स्वनैः ॥२७॥ [N

रथैर् यानैर् विमानैश्च, शुभैर् द्रुत-हयैस्तथा ।

N] वारणैश्च चतुर्दन्तैः, राजताऽचल-सन्निभैः ॥२८॥ [N

भूपितं रुचिर-द्वारं, अन्यैश्च मृग-पक्षिभिः ।

N] राक्षसाधिपतेर् गुप्तम्, आविवेश कपिर्गृहम् ॥२९॥ [N

सुशुद्ध-जावूनद-जालवंतम्,

मणि-प्रवेकोत्तम-वेदिकोन्तम् ।

पराध्य-रत्नाकरम् ऋद्धिमन्तं,

२६] स रावणाऽन्तःपुरमाविवेश ॥३०॥ [N

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे चन्द्रोदयवर्णनं नाम

तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

१. फ अ—०रसंक्षिप्तं ।

२. आ—अलंकृतम् ।

३. घ रा ल, प्र—०रणमत्युषं ।

ल, च - ०रणमत्युषं । अ—

०रणसम्पन्नं ।

४. अ—स दर्श ।

५. फ—रथं ।

६. फ—०ग्रनादितम् ।

७. फ अ—वाजिहे ।

८. घ रा ल, प्र अ च—रथया-

नैर्वि ।

९. घ रा ल, प्र अ च—०भैः

शुद्धं । फ—हयैश्च गुणवर्तः

१०. प्र—पेरावणेश् ।

११. घ रा ल, ल, प्र अ च—

०चिरोदारमं । फ—०चिरं द्वी० ।

प्र—०चिरोदारैर् वनजैः ।

१२. अ—०सं प्रविवेश ।

१३. घ रा ल, प्र—गृह कपिः ।

१४. फ ल, ल, प्र म—स शुद्धं ।

रा—संशुद्धं ।

अ—सुतसं ।

१५. घ रा—०थेकाभरणमप्रा० ।

ल, —०प्रमाभिश्च विराजयंतम् ।

च—नास्ति ।

१६. प्रदोषव० ।

[वं-१२]= [चतुर्थः सर्गः] =[दा-६]

१पृ.] स संक्षिप्याऽऽत्मनः- कामं, प्रविश्याऽनुपलक्षितः ।

चिन्तयामास मनसा, मुहूर्तं ध्यानमाऽऽस्थितः । [N

२] कपि-प्रवीरो हनुमान्, राघव-प्रियकाम्यया ॥१॥'

कीदृशे धैर्येनै वैद्धा, मुक्ता वा स्वैर-चौरिणी । [N

३] काश्च रक्षन्ति राक्षस्यः, कथं-रूपा च मैथिली ॥२॥

नै दृष्ट-पूर्वा च मया, मैथिली जनकाऽऽत्मजा । [N

४] इद्वितैश्चाऽनुमानैश्च, मया ज्ञेया भविष्यति ॥३॥

५पृ.] एतां बुद्धिं तदा कृत्वा, हनुमान् मोहताऽऽत्मजः । [N

प्रविवेश पुरीं रम्प्रां, समृद्धां राक्षसाऽऽकुलाम् ॥४॥

[N] दंदं च ततो लङ्कां, बाहु-पुत्रो महा-बलः । [N

५] अन्वियेष तदा सीतां, रामस्यै प्रिय-काम्यया ॥५॥' [N

'शिविकोसु विमानेषु, निपतन् पादपेषु च ।'^{१०}

१. ञ्—अत आरभ्य 'विनीयणस्य

त्वं तव' इत्यन्तः प्रागे नास्ति ।

२. अ वा लृङ्—कीदृशी च वने ।

प्र—०शे च वने । लृङ्—०शे

सदने । फ्र—०शे बंधने ।

३. फ्र—यदां० ।

४. फ्र—वा स्वैरचारिणीम् । लृङ्—

चेश्वरचा० ।

५. फ्र—अदृष्टरूपा । म—न दृष्ट-

रूपा ।

६. फ्र—वैदेही ।

७. अ—०नुमानेन ।

८. लृङ्—०न्यवनात्मजः ।

९. य रा लृङ् प्र अ—लेकां ।

१०. लृङ्—नास्ति ।

११. य रा लृङ् प्र—०शं सः ।

फ्र लृङ् अ—स ददर्शं ।

१२. फ्र—अन्वेयंस्तदा ।

१३. फ्र अ—राघव० ।

१४. लृङ्—नास्ति ।

१५. आ फ्र अ—स निकामं ।

१६. आ—व्यपतन् । फ्र अ—व्यप-

तन् ।

१७. लृङ्—नास्ति ।

- N] विचचार कपिर लङ्गां, लघुप्रक्रम-विक्रमः ॥६॥ [१
 गृहाद् गृहं राक्षसानाम्, उद्यानानि च वानरः ।
 ६] वीक्षेमाणो ह्य असन्त्रस्तः, प्रासादांश्चापि बुद्धिमान् ॥७॥ [१६
 आँ-प्लुस च महा-वेगः, प्रहस्तस्य निवेशनम् ।
 ७] ततोऽन्यत्र पुप्लुवे वेश्म, महापार्श्वस्य वीर्यवान् ॥८॥ [१७
 अंथ मेघ-प्रतीकाशं, कुम्भकर्ण-निवेशनम् ।
 ८] विभीषणस्यै च ततः, पुप्लुवे स महा-कपिः ॥९॥ [१८
 महोदरस्य च ततो, महो-कायस्य चैव हि । ॥ [१९पू
 ९] विद्याजिह्वस्य भवनं, जंबुर्मांलेस्तथैव च ॥१०॥ [१९पू
 N] वज्रदंष्ट्रस्य च तथा, पुप्लुवे स महा-कपिः । ॥ [१९उ
 शुक्रस्यै च महा-वेश्म, सारणस्यै तथैव च ॥ ११॥

१. य रा ल, अ प्र-० प्राक्रमतायसः ।
 ल_२-० वाय च । फ-निप-
 त्योत्तमविक्रमः ।
 २. ल_२-नास्ति ।
 ३. ल_२-वानराणामु० ।
 ४. फ-रक्षसां ।
 ५. फ-वीक्ष्यमानो । ल_२ प्र अ-
 धीक्ष्यमाणो ।
 ६. ह्यसंभ्रान्तः । अ प्रपि संभ्रान्तः ।
 ७. य रा ल, ल_२ प्र-आक्रम्य ।
 ८. फ-स ।
 ९. प्र-प्रहस्तस्य ।
 १०. फ-नव ।
 ११. भा रा-तथा । अ फ-तदा ।

१२. प्र-प्रविवेश ।
 १३. य रा ल, ल_२ प्र-भवनं ।
 फ-च ततः ।
 १४. य रा ल, ल_२ प्र-स जगाम
 महाकपिः । फ-सुपार्श्वस्या-
 पि वानरः । अ-महावेगस्य चैव
 हि । अ-०स्य चैव हि ।
 १५. म-अत भारम्य 'उपस्थितमसं-
 हायै' रित्यन्तः पाठो नास्ति ।
 १६. अ-जंबुमा० ।
 १७. य रा ल, ल_२ प्र-नास्ति ।
 १८. फ-शुक्रस्य ।
 १९. य-जगाम हरियूथपः ।
 २०. प्र अ-नास्ति ।

- १०] ततश् चेन्द्रजितो वेश्म, जगाम हरि-यूथपः ।^१ [२०
 विद्युन्मालेः सुमालेश् च, भवनानि ययौ कपिः^२ ॥१२॥
- ११] रश्मि-कैतोश् च भवनं, सूर्य-शत्रोस्तथैव च । [२१
 धूम्राऽक्षस्यै च संर्यातो, भवनं मारुताऽऽत्मजः ॥१३॥
- १२] विरूपाऽक्षस्य भीमस्य, घसस्य प्रघसस्य च । [२३
 शुक्र-नासस्य वक्रस्य, शठस्य विकटस्यै च^३ ॥१४॥
- १३] ह्रस्व-कर्णस्यै दंष्ट्रस्य, भीमाऽक्षस्य च धन्विर्नः ।^४ [२४
 युद्धोन्मत्तस्य मत्तस्य, वज्र-ग्रीवस्य नादिर्नः^५ ॥१५॥
- [१४ विद्युदुल्केन्दु-जिह्वानो, तथा हस्ति-मुखस्य च । [२५
 करालस्य विशालस्यै, शोणितोऽक्षस्य शङ्किर्नः ।
- १५] क्रममाणः क्रमेणैव, हनुमान् व्यचरदं गृहान् ॥१६॥ [२६
 तेषु तेष्व् अपतदं वीरो, भवनेषु महा-कपिः ।
- १६] गृहे गृहे वृद्धि-भंतां, वृद्धिं^६ पश्यन्ननुत्तमाम्^७ ॥१७॥ [२७

१. अ-०क्षेत्रयुतो । २. ब ल_२
 प्र-नास्ति । ३. घ-मया । अ-
 यथा । ४. प्र-नारित ॥
 ५. घ रा ल_१ ल_२ प्र च-यहु-
 शत्रोश्च । ६. ल_२-सूक्ष्म० । ७. आ-
 ०क्षस्वाय । रा ल_२ च-०क्षर्यापि ।
 ८. आ फ ल_२ प्र अ च-संपातेर् ॥
 ९. प्र-प्रसूधस्य । १०. आ-
 शुक्रनाभस्य । अ-शंकुनाभस्य । ११
 च-च महाकपिः । १२. घ रा ल_१
 ल_२ प्र-नास्ति ॥
 १३. आ फ-ह्रस्ववर्णस्य । १४.
 फ-रक्षसः । १५. घ रा ल_१ ल_२
 प्र-नास्ति । १६. अ-वाजिनः । च-
 वादिनः । १७. घ रा ल_१ ल_२ प्र-

नास्ति ॥

१८. घ रा ल_१ ल_२ प्र च-०
 न्दुजिह्वस्य । १९. आ रा ल_१ ल_२ प्र
 अ च-विष्ठाक्षस्य । २०. ब ल_१-
 क्षोभिताक्षस्य । रा ल_२ प्र-शोभिता०
 ल_२-शोभिक्षस्य च । २१. आ रा ल_१
 ल_२ अ च-शंकुनः । प्र-चांकुनः ।
 २२ ल_२-०न्नचरद् । २३. फ-
 गृहम् । अ-तदा ॥

२४. घ फ रा ल_१ ल_२ प्र अ च-
 ०त्वपतन् । २५. अ फ-रुद्धिमतां
 वृद्धि । च-०ष्वात्मबतामृद्धि । २६.
 फ-कपिः । २७. घ रा ल_१ ल_२ प्र-
 नास्ति ॥

- स सर्वेषाम् अति-क्रम्य, भवनानि महा-कपिः । [२८पृ
 १७] आससादाऽथ लक्ष्मीवान्, रावणस्य निवेशनम् ॥१८॥
- १८पृ] प्राकारेणाऽर्क-चर्णेन, महता सु-समा-वृतम् । [२
 २५उ] रक्षितं राक्षसैर् भीमैः, सिंहैरिव महा-वनम् ।
 समीक्षमाणो नगरी, परिचक्राम वानरः ॥१९॥ [३
 १९] मणि-रत्नौर्ध-सम्पन्नैस्, तोरणैर् हेम-भूषितैः ।
 राजताभिर्द्वर्च कक्षाभिः, स्तम्भैर् हेममयैः शुभ्रैः ॥२०॥ [४ :
 २०] महा-सत्त्वैर् महार्मात्रैः, शूरैर्द्वर्च कृत-निर्द्वयैः ।
 उपस्थितम् असंहार्यैर्, हय-स्यन्दन-यौधिभिः ॥२१॥ [५
 २१] सिंह-व्याघ्र-तनुत्राणैर्, दान्तै-काञ्चन-राजतैः ।
 २२पृ] घोषवद्भिर् विचित्रैश्च, सदाऽनुचरितं रथैः ॥२२॥ [६
 ३२उ] बहु-रत्न-महा-कक्षं, परार्ध्याऽऽसन-भाजनम् ।
 N] महा-रत्न-समावायं, महाऽऽसव-वराऽर्म्भतम् ॥२३॥ [७
 प्रेष्यैश्च परमोदारैस्, तैस्तैश्च मृग-पक्षिभिः ।

१. घ रा ल, ल_२ प्र-नास्ति ।

२. आ-राक्षसस्य ॥

३. ल_१ प्र-रक्षितां । ४. घ फ रा
 ल_१ ल_२ प्र च-०सैष्यैः । ५. घ रा
 प्र-समीक्षयमा० ॥

६. आ-मणिरत्नौष० । घ-०घसं-
 पन्नस्यो० । ७. रा ल_२ अ-०हेम-
 भूषणैः । ८. फ-राजतीभिश्च । ९. घ
 रा ल_१ प्र-रक्षयामिः । १०. घ ल,
 प्र-रक्षयैर्हे० । फ-रैस्तु हेमपत्तिकृतैः ॥

११. फ-०महागायैः । १२. फ-

शुभ्रैः प्रकृतिनि० । १३. घ रा-०यैः
 स्यन्दनैरनपायिभिः ॥

१४. रा प्र-दन्त । १५. सदा-
 नुचरितं ॥

१६. ल_२-०हाकृदयं । घ रा
 ल_१ ल_२ म प्र च-वज्ररत्नम० । १७.
 घ रा ल_२ म प्र च-महाहस्त सं० ।
 ल_१-महारत्न सं० । अ-महारथम-
 संवाधं । फ-महद्वर्धमसंवाधं । १८.
 फ-०सवपरा० । घ रा ल_१ ल_२
 म प्र अ च-०सनवरा० ॥

४०] विविधैर् बहु-सोहस्रैः, परि-पूर्ण समन्ततः ॥२४॥ [८

[N] विनीतै रक्ष-पालैश्च, रक्षिभिश्च समा-दृतम् ।

४१पृ] मुख्याभिश्च वरस्त्रीभिः, समन्तात् परिवारितम् ॥२५॥ [९

मुदित-प्रमदं रम्यं, राक्षसेन्द्र-निवेगनम् ।

[N] सर्वाऽऽभरण-निर्हादैः, समुद्रमिव स-स्वनम् ॥२६॥ [१०

[N] दिव्येनाऽगुरुणा युक्तं, दिव्यैश्च वर-चन्द्रनैः ।

२२३] स्वाहाकार-वपदकारैर्, ब्रह्मयोर्पनिनादितम् ॥२७॥ [N

भेरी-मृदङ्गाऽभिहतं, गङ्ग-घोषाऽभिर्नादितम् ।

२३] निलेपित-महापूजं, सदा पर्वसु राक्षसैः ॥२८॥ [१२

२४पृ] समुद्रमिव गम्भीरं, पर्जन्यमिव स-स्वनम् । [१३पृ

यौतुधान-शतैर् गुप्तं, नागैर् भोग-वतीमिव ॥२९॥ [N

[N] महाऽऽत्मनो महा-वैश्व, महा-सत्यैः सु-रक्षितम् ।

महाजन-समाकीर्णं, हंसैः सर इवाऽऽकुलम् ॥३०॥ [१३

१. घ रा ल_१ ल_२ म प्र
च-विहितैर्व० । २. ल_१-परिपूर्णा ॥

३. आ फ अ-रत्न० । ४.

आ-क्रादिभिः । ५. व फ रा ल_१

म प्र-सुसंवृ० । ल_२-सुसंस्कृ० ।

अ-समावृ० । ६. रा-परस्त्रीभिः ॥

७. घ रा ल_१ ल_२ म प्र च-

मुदिवं सर्वतो रम्यं । ८. घ रा ल_१

ल_२ म प्र अ च-वत्तभाज० । फ-

०णसंहदैः । ९. आ रा-निस्वनं ।

फ-मुस्वनम् ॥

१०. घ ल_१ ल_२ म प्र च-सिकं ।

रा म-सकं । ११. घ रा ल_१ म प्र-

पैश्च नादि० । फ अ-०पनिना० । च-
०पैवि० ॥

१२. घ रा ल_१ ल_२ म प्र-

०क्षाभियुक्तं । १३. घ रा ल_१ ल_२ म प्र

अ-०पनिनादि० । १४. फ च-नास्ति ।

१५. ल_१ अ-नित्योद्यत० । ल_२-

०महापूजां । १६. फ-नास्ति ॥

१७. रा-०गुप्तं । १८. फ-नाद्यैश्च

सुमहामाप्यैः सदा पर्वेषूपूजितम् ॥

१९. फ-महासर्वं जनाकीर्णं । अ-

महासत्वजनाकीर्णं । ल_१-महाजनैः

समा० ॥

२६] वि-राजमानं वंपुपा, रथाऽश्व-गज-संकुलम् ।

२७] लंकाऽऽभरणमित्येवं, सौऽर्षेण्यत महा-चलः ॥३१॥ [१४

रावणस्य समीप-स्थानां(?)स्था)म्, ततः सं समुदैक्षत ।

N] विचरन् हरि-शार्दूलो, राक्षसीर् विकृतेक्षणाः ॥३२॥ [२९पू

शूल-तोमर-हस्तानां, शक्ति-मुद्गर-पाणिनाम् । [२९उ

३०] ददर्श विविधान् गुल्मान्, तस्य रक्षःपतेर् गृहे ॥३३॥

३४उ] रक्त-भेते-सिताश्चाऽपि, हरीन् अथ महा-जवान् । [३०पू

N] कुलीनान् रूप-संपन्नान्, ददर्श हरि-यूथपः ॥३४॥

ऋक्षकान् ताल-वर्णाश् च, शोण-पाटल-रोमकान् । [N

३५] मीलकाऽक्षान् प्रमाणोऽऽद्यान्, ह्रस्व-ऋणोऽष्टनासिकान् ॥३५॥

औरुजान् वाल्मिकान्श्च, काम्बोजान् शुभ-लक्षणान् । [N

१. व रा ल_२ म प्र-गृह
विराजद्गुपा । ल_१-गृहं विराजद्गुप ।

च-विराजमानं गृह वपुपा । २ व फ
ल_२ रा म प्र च-गजाश्रय सकु० ॥

३ व फ रा ल_१ ल_२ म प्र अ
च-०णमित्येव । ४ आ-शोभतेति ।

अ-सोवमन्यन् ॥

५ आ व रा ल_१ ल_२ म प्र
च-०स्थांश्रयसौ । ६ आ व ल_१

ल_२ म अ च-समवैक्षत । प्र-
समचक्षत । ७ व रा ल_१ ल_२ म

प्र च-विचित्रां । ८ आ-राक्षसैर्विकृते-
क्षणां । व रा ल_१ ल_२ म प्र च-
राक्षसान्विकृतेक्षणां ॥

९ व रा ल_१ ल_२ म प्र च-
शूलमुद्गरहस्ताः । फ च-शूलमुद्गर-
हस्तानां । १०. व रा ल_१ म प्र च-

गदातोमरधारिणः । ल_२ च-गदातो-
मरपाणिनः । फ-शक्तितोमरपाणिनाम् ॥

११ व रा ल_१ म च-रक्तधेवा
सिता० । ल_२-रक्तधेवास्तथा चपि ।

फ अ-रक्तधेवान् सितान् पीतान् ।
व-रक्तान्पीतान्सितान् नीलान् । १२ व

रा ल_१ ल_२ म प्र च-हरिश्चापि । व-
हरिश्च स ॥

१३ व-०टललोम० । अ-०टलि-
रोम० । प्र-०टलरूप० । १४ च-मल्लि-
कखान् । १५. व रा ल_१ ल_२ म प्र

च-प्रवालाद्यान् । १६ आ-ह्रस्ववर्णा-
ष्टनासिकान् ॥

१७ ल_२-भारुहान् । १८ फ-
वाहिजाश्च । १९. व ल_२-कामोतान् ।

२०. ल_२-शुभलक्षणान् ॥

३३] शुक्राऽऽननां च तुङ्गान्, ददर्श कसि-तुङ्गरः ॥३३॥

यः सुविदितात् दृष्टान्, विषा-दन्तात् सुपुष्टितान् । [N

३४] कुशानात् न्य-मन्दानात्, गैजान् परगजानु(ः)जाना ॥३४॥ ३४३

३४४] नि-श्रितात् गज-निजानात्, ऐगवण-ममात् सुरि ।

३४५] हन्तुं च पर-मन्यानां, गृहे तस्मिन् ददर्श नः ॥३८॥ [३२

N] क्षिप्तञ्च मंदा-मेयात्, चैवञ्च यथा गिरीन् ।

३४६] मेय-नानित-नियोषान्, दुर्वपान् ममगे परैः ॥३९॥ [३३

मंदञ्च वांजिन-मत्र, जाम्बून-परिष्कृतान् ।

३३] मं हेमंजालैर्-वितनाम्, तन्पाऽऽदित-संनिभान् । [३४४

३४७] ददर्श गजमेन्द्र-स्य, रावणस्य नि-वेगने^{१३} ॥४०॥ [३४३

शिविका विविधाऽऽकागः, म कपिर्-मान्ताऽऽत्मजः ।

N] लना-गृहाणि रम्याणि, चित्रंशाला-गृहाणि च ॥४१॥ [३५

क्रीडा-गृहाणि दिव्यानि, तथा मणि-गृहाणि च^१ ।

N] कामस्य चं गृहं रम्यं, निगा-गृहमनुत्तमम् ।^{१४} [३६५०

१. रा प्र-प विहि० । ल_१ ल_२ अ

च-सुविहितान् । २. फ-निषाद-

न्तात् स्वविष्टितान् । अ-निषादन्तात्

सुविष्टितान् । च-निषादनाश्च संयु० ।

म ष प्र रा ल_१ ल_२-विषादेन च

ई संयुक्तान् । ३. रा-जवान् । ४.

य रा ल_२ म प्र परगजारुजान् ।

अ च-परगजारुजः ॥

५. रा म प्र-दृष्टं ॥

६. य रा ल_१ ल_२ म प्र च-

गजैवत् । फ-क्षरन्तश्च । ७ य रा

ल_१ ल_२ म प्र अ च-यथा मेघान् ॥

८. आ ल_१ प्र-द्ववत्श्च । फ अ-

क्षरत्श्च । ९. फ-सुदुर्धरात् सुरैरपि ॥

१०. फ-पहस्रकाहि० । ११. य रा

ल_१ ल_२ म प्र अ च-हेमवलयैरवत् ।

फ-लैरवचितां । १२ य ल_२ म प्र

च-त्यसप्रभान् । ल_१-लसुप्र० ।

१३. आ-निवेशनम् ॥

१४. ल_२-यत्राणां ॥

१५. च-चन्दानि । १६. य रा

ल_१ ल_२ म प्र अ-नास्ति । १७. ल_२

च-कामस्य तु । फ-कामगन्तु । १८.

फ-दिव्यं । १९. अ-नास्ति ।

- ददर्श राक्षमेन्द्रस्य, रावणस्य निवेशने ॥४२॥ [३६उ
 ३७] स मन्दर-तल-प्रख्यं, मयूर-शत-संकुलम् ।
 ध्वज-यष्टिभिर् आ-कीर्णं, दैर्घ्यं भवनोत्तमम् ॥४३॥ [३७
 ३८] अनेक-रथ-संपूर्णं, निधि-जालाऽवतंसकम् ।
 ३९पृ] वीर-निष्ठितं-कर्मान्तं, गृहं भूत-पतेरिव ॥४४॥ [३८
 ४१उ] अर्चिर्पा चैव रवानां, तेजसा रावणस्य च ।
 ४२पृ] विरराजं च तद्वेङ्गम्, रश्मिर्वानिव रश्मिभिः ॥४५॥ [३९
 जाम्बूनद-मयान्य् एव, भाजनान्य् आसनानि च ।
 ४७पृ] भृपणानि च शुभ्राणि, ददर्श कपि-कुञ्जरैः ॥४६॥ [४०
 ४७पृ] मध्वाऽऽसर्वै-कृत-क्रेदं, मणि-भाजन-सं-कुलम् ।
 ४३पृ] मनो-रमम् अ-सं-त्रायं, कुबेर-भेवनोपमम् । [४१
 ४८पृ] शोभयन्ति स्म तद्रेङ्गम्, शोभमानो वर-स्त्रियः ॥४७॥ [N

य प्र-अ तः परमधिक पाठः

शिविका विविधाकाराः, स कपिमाहितात्मजः ।

लतागृहाणि रम्याणि, चित्रशालागृहाणि च ॥

१. आ-मंदरगृहप्रख्यं । २. मालिनः । अ-रश्मिभिः सुमगाहेतम् ॥
 य रा ल, ल, म प्र च-मयूरस्थानं । ६. य रा ल, ल, म च अ-
 ३. रा-नास्ति ॥ राजवान्यासः । १०. फ अ-भोज-
 ४. य ल, ल, म प्र च-रथ- । नानि । ११. य रा ल, ल, म प्र अ
 संकीर्णं । अ-रथसंपूर्णं रा-नास्ति । च-विचित्राणि । फ-घ मुष्टानि ।
 ५. य रा ल, ल, म च-धीरनिष्ठः । १२. य रा ल, ल, म प्र अ च-
 फ-धीरनिष्ठः । फ-धीरनिष्ठः । कपियूपपः फ-हरियूपपः ॥
 ६-भा-अभिपेदे म । फ-प्रभया १३. आ-वकृतपदं । १४.
 चैव । अ-प्रभया परः । ७. य रा य रा ल, ल, म प्र अ-
 ल, ल, म प्र च-विरराजाय । ८. सदनप्रमम् । अ फ-मघनप्रमम् ।
 य रा ल, ल, म प्र च-रश्मिभी रश्मि- १५. फ अ-यथा रथं ॥

४४७] नूपुराणां च घोषेण, काञ्चीनां निनदेन च ।

४५५] मृदङ्ग-ताल-घोषैश्च, घोषवद्विर निनादितम् ॥४८॥ [४२

N] प्रासाद-संघात-युतं, क्रौञ्च-सारस-नादितम् । [४३पृ

४५७] कृत्वाऽऽगार-शतैर् युक्तं, गन्धर्व-नगरोपमम् ॥४९॥ [N

चन्दनाऽगुरु-कर्पूरैर्, दिव्य-धूपैः प्र-धूपितम् ।

N] माल्य-दामभिराकीर्णं, पुष्प-भक्ति-विचित्रितम् ॥५०॥ [N

दिव्य-गन्धाऽवसिक्ताभिर, दीपिकाभिर् विदीपितम् ।

N] लोकपालान् पराजित्य, तत्प्रभाभिरिवोज्ज्वलम् ॥५१॥ [N

N] तुंगानि सौध-वेश्मानि, घोषयन्ति वराऽङ्गनाः ।

४८७] यथा कैलासं-शृंगाणि, शतशः किन्नरी-गणैः ॥५२॥ [N

४६५] 'स्त्री-वेपैः स्त्री-समाचारैर्, वनिताऽङ्ग-पयोधरैः ।'

N] उत्कृष्ट-नूपुर-रवैः, सरो हंसैरिवाऽऽवृत्तम् ॥५३॥ [N

१. घ रा ल, ल_२ म प च-
तालघोषेण । २. रा ल_२ प्र-घोषय० ।

ल_१-किंकिणीभिश्च ना० ॥

३. प्र-०दसंघतायुक्तं । ४. फ अ-
संकुलम् ॥

५. घ रा ल_१ म प्र-दिव्यैर्धूपै-
पैश्च धूपैः । ल_२-दिव्यधूपैश्च ॥

६. अ-०पिकाभिः प्रकाशितम् ॥

७. घ रा ल, ल_२ म प्र च-परित्यज्य ।

८. रा-०भिरिवोज्ज्वलत् ॥

९. आ-घोषिवेश्मानि । १०.

फ-शोभयन्ति स्म तद्द्वैशम शोभमाना
वरास्त्रियः । ११. फ अ-कैलास ।

१२. आ-किन्नरीगणः ॥

१३. घ रा ल, ल_२ म प्र-स्त्री-
वेशैः स्त्री० । १४. अ-०चारीश्रुतिता० ।

१५. अतः परमधिकः पाठः—

म—इतश्चेतश्च धावद्भिर्वृतं वर्षशतैरपि ।

अ—इतश्चेतश्च धावद्भिर्वृतं वर्षवरैराप ॥

१६. ल_२-स रत्नशतसंकुलम् । १७. अ आ-नास्ति ॥

N] इतश् चेतश् च धावेन्द्रिर्, वृत्तं वर्ष-धरैर् अपि ।

विनीत-जन-संवाद्यं, स्त्री-रत्न-भुसंभोक्तुलम् ॥२५॥^v [N

४१] म व्युद-कंसं हनुमान्, प्रविवेग महद् गृहम् । [४३३

N] गगना-नृपुर्ग-रवैर्, मनो हंसैरिवाऽऽकुलम् ॥२६॥ [N

हरदापै रामायणे सुन्दरकाण्डे संज्ञा-विषयो

नाम चतुर्थः सर्गः ॥२॥

१. प्र ष-०-द्रिंतेः । २. च रा म प्र ष-भ्रूरक्षं । ६. भा-नृ-
 म प्र ष-विरगैर् अपि । ३. च रा म विन्दुः । ७. भा फा वा ल, ल_२
 प्र-र्ध-वत्तमपु । ४. ल_१ ल_२ ध- य प्र ष ष-गते ॥
 म-वि ॥ ८. फा-वत्तवेगो । ल_१-मधम-
 ५. च रा-भ्रूरक्षप । फा ल_२ विषयो ॥

[३-१३]=

[पञ्चमः सर्गः]

=[दा-१]

तस्यै तेन प्रे(वि)को(ष्ट)ष्टस्य, मध्ये विपुलमायतम् ।

६] ददर्श भवनं श्रेष्ठं, हनुमान् हरि-यूथपः ॥१॥ [१]

स मार्गमाणो वैदेहीं, सीतां कमल-लोचनाम् ।

N] घानरः परि-चक्राम, हनुमाञ्छु-भूदनः ॥२॥ [३]

३पू] अर्थ-योजन-विस्तीर्णं, साऽर्थ-योजनम् आयतम् ।

N] तद् गृहं राक्षसेन्द्रस्य, बहु-मासाद-संकुलम् ॥३॥ [२]

चतुर-विपाणैश्च गजैर्, द्वि-विपाणैस् तथैव च ।

N] परि-क्षिप्तम् असंवाद्यं, रक्ष्यमाणम् उदाऽऽयुधैः ॥४॥ [५]

राक्षसीभिश्च पत्नीमी, रावणस्य निवेशनम् ।

आहृताभिश्च विक्रम्य, राजकन्याभिरावृतम् ॥५॥ [६]

तं नक्र-मंकराऽऽकीर्णं, तिमिगिल-ज्ञपाऽऽकुलम् ।

N] वायुचेर्ग-समुद्धूतं, पन्नगरं इव सागरम् ॥६॥ [७]

१. फ-तस्यालये । च अ-तस्या-

ल्ये । २. फ अ च-वलिष्ठस्य ।

३. फ रा च प म प्र ल_१ ल_२ अ-

भवनध्रे । ४. अ-माहवाराजः ॥

५. रा घ म प्र ल_१ ल_२-नास्ति ॥

६. वा अ-साप्रयो । च-

साप्रयोजनमायताम् ॥

७. वा ल_१ ल_२-रक्षमां य-

वदय ॥

८. च य म प्र ल_१ ल_२-राक्ष-

सीभिः । ९. फ-स बहुमी । च य

म प्र ल_१ ल_२-पत्नीमी । अ-स

बद्धीमी । १ म-नपस्वि । हरिता-

शित इव ॥

११. फ-उत्तु कर्मकृता । रा, प्र

ल_१ ल_२-उत्तुर्मकृता । १२. रा च

य म प्र ल_१ ल_२-गतमवलम्बं ।

१३. म-नास्ति ॥

या च वैश्रवणे लक्ष्मीर, या चेन्द्रे हरि-वाहने ।

[N] सा रावण-गृहे पत्नी, निलमेवाऽर्जपायिनी ॥७॥ [८

यादृशं हि कुबेरस्य, यमस्य वरुणस्य च ।

[N] तादृशं तद्विशिष्टं वा, तस्य रक्षः-पतेर् गृहम् ॥८॥ [९

[वं-N] ततो ददर्शाऽद्भुत-हेम-जालं, [दा-७]

व्यासक्त-वैहूर्य-सुहेम-जालम् । [१पू

विद्युद्विनन्दं सै-विहंग-जालं, [१*

तद्विद्विनन्दं स विहंग-जालम् ॥१॥ [N

ददर्श नानाविध-वाजि-शालाः, [N

प्रधान-शालाश् च शशांक-शालाः ।

मनोहराश् चाऽपि पुनर् विशाला,

ददर्श वेश्मादिषु चित्र-शालाः ॥१०॥ [२*

गृहाणि नानावसु-राजितानि,

देवाऽमुरैश् चाऽपि सु-पूजितानि ।

१. प्र-पथा । २. फ ल_१ ल_२-

हरिवाहणे । घ प्र-हरिवाहिनी । ३.

फ-या सा । रा घ म प्र ल_१ ल_२-

लक्ष्मीर् । ४. च प्र-वानुपायिनी ।

व-मेवावपा० ॥

५. फ-नाकम्पतेर्गु० ॥

१. च प्र ल_१ ल_२-०हूपसहेम०

२. ल_२-विद्युत्पिनन्दं । ३. म-हरिता-

लित इव पादः । ल_२-नास्ति । ४. ल_२-

तद्विद्विन्दं । ५. ल_१ ल_२-नास्ति

पादः । ६. आ फ-भतः श्लोकाद्गरभ्य

यावदुपजातिवृत्तं पाठो न दृश्यते ।

अ-गृहोत्तमं सुप्रतिपक्षरूपामिसन्तः

पाठो नास्ति ॥

७. प्र-नाना विविधा विशालाः ।

ल_१-नानाविधवाजिशालं । ८. रा म-

विहंगशालाः । ९. भतः परमधिकः

पाठः—

ल_१—फपिप्रधीरो धृतहरततालाः (?) ।

सर्वैश्च दोषैः परि-वर्जितानि, कपिर्ददर्शाऽति-बलाऽर्जितानि ॥११॥	[३]
तानि प्रसन्नानि समाहितानि, मयेन तत्राऽपि त्रिनिर्-मितानि ।	
महीतले सर्व-गुणाऽन्वितानि, ददर्श लंकाविपतेर् गृहाणि ॥१२॥	[४]
ततो ददर्शोन्च्छ्रित-शैल-रूपं, मनोहरं काञ्चन-चारु-रूपम् ।	
रक्षोऽधिपस्याऽऽत्म-बलाऽनुरूपं, गृहोत्तमं सु-प्रतिपन्न-रूपम् ॥१३॥	[५]
नाना-तरुणां कुमुमाऽवकीर्णं, गिरेरिवाऽग्रं रजताऽवकीर्णम् ।	[६]
नारी-प्रवेकैर् अपि दीप्यमानं, तडिद्गर् अम्भोर्दमिषेध्यमानम् ॥१४॥	[७]

१. प्र-०तिबलाऽर्जितानि ॥ | २. व रा च म प्र-स प्रतिपन्न०

३. अतः परमधिकः पाठः—

च—महीतले स्वर्गं इव प्रकीर्णम् । †

च—प्रकीर्णितैः सूर्यसमानरूपम् ॥ ‡

४. प्र-कुमुमावकीर्णम् । ५. अ- वेदमानं । ६. अ-०म्भोर्दमिषेध्य० ।

पि० । ६. प्र ल_१ ल_२ य-०द्रमि- ७. अतः परमधिकः पाठः—

अ च—हंसप्रवेकैरतिरर्धमानं वेदमान्तमेवामिसमुद्दमानं ।

च—महाकपिलत्र महाविमानं ।

म—मनः प्रवेकैरिव बालमानं ।

धियावृतं ये मुकृतं विमानं ।

पुष्पाह्वय नाम विराजमानं ॥

रत्नप्रवेकैरभिवर्द्धमानम् ॥

† य म—महीतले स्वर्गमिव प्रकीर्णम् ।

‡ म—प्रकीर्णितैस्त्प(र्ध) शतानुकीर्णम् ।

यथा नगाऽग्रं बहु-धातु-पूर्णं, [८'
 मही-भृतं काञ्चन-राजि-पूर्णम् ।
 अलंकृतं वृक्ष-वितान-पूर्णं, [९पू
 पुँप्पैर् वृतं केसर-रत्न-पूर्णम् ॥ १५ ॥
 कृतानि वेश्मानि सु-पुष्कलानि,
 पुनश् च पद्मोत्पल-केसराणि ।
 वैनानि चित्राणि मनो-हाराणि, [१०
 पश्यन् विचित्राणि चचार मारुतिः ॥१६॥ [N
 कृताश्च वैडूर्य-मया विहंगाः,
 रूप्य-प्रवालैश्च पुनश् चित्तांऽगाः ।
 चित्राश् च नाना-वसुभिर् विहंगाः,
 पुँप्पाऽऽह्वये भक्ति-चिताः कुरंगाः ॥१७॥ [१२

१. प्र अ-महीभृतां । २. च म-
 शैलं कृतं । ३. अ-पुष्पैः वृतं ॥
 ल_२ च म—यथा प्रफुल्लानि च पुष्कराणि ।
 ५. अ-नाना विचित्राणि । ६. अधिकः पाठः—
 ल_१—मृगाकुलान्यत्र धनावराणि ।
 ७. व रा ल_१ ल_२ म प्र अ-नास्ति
 पादः ॥ ९. अ-०सुभिर्भुजंगाः । म प्र ल_१-
 नास्ति पादः । १०. व-पुष्पाक्षये ।
 ८. रा-रूपप्रवा० । अ-हृत्प्रवा० ११. अतः परमधिकः पाठः—
 रा—द्विजाश्च पक्षाचितरक्ततुण्डाः । *
 च-रक्ताश्च चामीकररक्ततुण्डाः ॥†
 रा अ च—प्रवालजाम्बूनदरक्तपक्षाः ।
 च—सनीलमाधृत्य विजित्य पक्षाः ॥‡

* च—द्विजाश्च पक्षाचितनक्रतुण्डाः ।

अ—शिताश्च पक्षाः शितरक्ततुण्डाः ।

† अ—द्विजाश्च चामीकररक्ततुण्डाः ।

‡ अ—सनीलमाधृत्य विहंगपक्षाः । रा-

नियुध्यमानाश्च गजाः सु-हस्ताः, [१४'
 तथैव पद्मोत्पल-दाम-हस्ताः । [N
 लक्ष्मीस्तथा पद्म-वितान-हस्ताः, [१४
 गृहोऽन्तरे राजति तस्यै संस्था ॥१८॥ [N
 इत्थं स तद् गृहम् अभिवीक्ष्य सुन्दरं,
 सु-विस्मयं नगमिव चारु-कन्दरम् ।
 पुरं च तत् परम-सुगंधि-मंदिरं,
 हिमाऽत्यये नगमिव चारु-सुन्दरम् ॥१९॥ [१५
 ततः स तां कपिर् अवीक्ष्य पूजितां,
 वरां पुरीं तदधिप-बाहु-निर्जिताम् ।
 ददर्श नो जनक-मुतां गुणाऽन्वितां,
 सु-दुःखितां पति-गुण-वेगं (?)वर्जिताम् ॥२०॥ [१

रा अ च—कामस्य साक्षादिव भान्ति पक्षाः ।

रा अ—कृता विहंगा सुमुखाः सुपक्षाः ।

१. ल _१ ल _२ -संयुष्य० । २ प्र-	७. व-शंयः? । ८. ल _१ ल.
। पादः । ३. च अ-लक्ष्मीस्तदा ।	सविस्मयं । ९. च-नगमिव । १०.
च ल _१ ल _२ अ-पद्मनिमग्नहस्ता ।	अ-नास्ति पादः । ११. च अ ल _२ -
व अ-गृहांगणे । ६. प्र ल _१ -	चारुमन्दिरं । प्र ल _१ -चारुसुन्दरं ।
॥	अ-भतः परमधिकः पादः-

ददर्श नानाविध-वेश्म-सुन्दरम् ॥

१२. ल _१ -०पपाहुवर्जितां । ल _२ -	अ-गुणोन्वितां? । १४. म-०गुणोवेषाव० ।
दुपालितां । १३. च-गुणार्जितां ।	अ-इरिर्वभूतधिकर्तुःशत्रुःक्षितः ।

ततस्तदा बहुविध-भाविताऽऽत्मनो,
 महात्मनः स्वयम् उचिताऽऽर्य-वर्त्मनः ।
 अपश्यतोऽभवद् अति-दुःखितं मनो,
 वपुष्मतः प्रवि-चरतो महात्मनः ॥२१॥ [१७
 इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे रावणै-भवन-वर्णनं
 नाम सर्गः ॥

१. च-स्वयमनुविचार्यव० । ल_१- म प्र ल_१ ल_२-भवनवर्णनं । म-
 स्वयमुदिवार्यव० । अ-रघुश्चिरार्यव० ॥ भवनवर्णनो ॥
 २. रा-श्रीरामायणे । ३. रा

[धं-N]

४२श-शुभ्र तपते मुख्यपाठः ।

[दा-२]

वेद्यमनन्तस्य मध्यस्थम्, अन्यद् वेद्यं विनिर्मितम् ।

दिव्य-निर्युद्ध-संकीर्णं, ददर्श हनुमान् कपिः ॥२२॥ [१०

ब्रह्माऽर्थं हि कृतं दिव्यं, दिवि यद् विश्व-कर्मणा ।

विमानं पुष्पकं नाम, सर्व-कर्म-गमं श्रेष्ठम् ॥२३॥ [११पृ

परेण तपसा लेभे, यत् कुबेरः पितामहात् । [११उ

कुबेराद् ओजसा लेभे, रावणस्तद् गृहोत्तमम् ॥२४॥ [१२

ईहामृग-समा-युक्तं, कार्तस्वर-दिरण्-मयम् ॥

मुहूर्तैर् आहतं स्तंभैः, प्रदीप्तमिव च श्रिया ॥२५॥ [१३

मेरु-मन्दर-संकाशरं, उल्-लिखद्विर् इवाऽध्वरम् ।

कृताऽऽचारैः शुभाऽऽचारैः, सर्वतः समलंकृतम् ॥२६॥ [१४

ज्वलनाऽर्क-प्रतीकाशैः, मुहु-कृतैर् विश्वकर्मणा ।

हेम-जाल-प्रतिच्छन्नं, रत्न-वैहृय-चेदिकम् ॥२७॥ [१५

१. ध म-प्रत्यांतरन्यद् । प्र-
वेपांतर० । ल_१-प्रत्यांतर० । २. फ-
दिव्यनिगूढ० । रा च म प्र ल_१ ल_२-
दिव्यं निगूढं स । ध-दिव्यं निगूढं स०
अ-दिव्यं निगूढं० ॥

३. रा-विकृतं । अ-विहित । ध-
च-मं श्रुतम् । अ-सर्वकामफलप्रदं ॥

४. म-यः । ६. ध च फ म प्र
ल_१-कुबेराजसा ॥

७. फ अ-ईहामृगगणाकीर्णं ।
रा च ध म प्र ल_१ ल_२-वियैमृगैः

समायुक्तं । ८. फ रा च ध म प्र
ल_१ ल_२ अ-कार्तस्वादिरण्मयैः । ९.
च ध म फ ल_२ अ-मुहूर्तैरा० । प्र-
सुकृतमा० । सुकृतं चतु० ॥

१०. रा च म प्र ल_१ ल_२-
शुभाचारैः । आ-शुभाचारैः । ध-शुभा-
चारैः । ११. फ-सर्वतः ॥

१२. च ध म प्र ल_१ ल_२-सुकृतं
वि० । रा-स्वकृतं वि० । १३ फ रा
च ध म प्र ल_१ ल_२-समवै० ॥

सर्व-रत्न-समा-कीर्णं, तपनीय-विचित्रितम् । [N
 जाल-चातायनैर्युक्तं, काञ्चन-स्फाटिकैरपि ॥२८॥ [१६पू
 हैमैरु आभरणैः श्लक्ष्णैः, प्रसृतैः सु-समाहितैः ।
 इन्द्रनील-महानील-मणि-प्रवर-वेदिकम् ॥२९॥ [१६उ

[बृ-N] प्रतप्त-जांबूनद-जाल-चित्रितं, [दा-८]
 ददर्श वीरः पर-वीर-हा कपिः । [१उ
 तदप्रमेय-प्रतिकार-कृत्रिमं,
 स्वयं कृतं साध्विति विश्वकर्मणा ॥३०॥^२
 दिवं-गमं वायु-पथे प्रतिष्ठितं,
 व्यरोचताऽऽदिस-पथस्य लक्ष्मवत् । [२उ
 यद् यत् पृथिव्यामभिराम-रूपं,
 तत् तत् कृतं भूमि-तलेऽपि तस्य ॥३१॥ [N
 नाऽस्फाटिकं नाऽमणिरत्न-पूर्णं,
 नाऽराजतं किञ्चिद् अकाञ्चनं वा ।
 वनानि शैलां नगराणि नद्यः,
 सरांसि चित्राणि च काञ्चनानि ॥३२॥ [N
 तले बभूवुः स्फटिकांस्तराणि,
 तस्मिन् विमाने तपसो निधाने ।

१. घु-० रत्नसमुक्तीर्णं । २. फ
 रा च्चु व, म प्र ल_१ ल_२ अ-काञ्चनैः
 स्फा० ॥
 ३. रा च घ म-हैमैरारोहणैः ।

प्र-हैमैरारोहणैः । ४. प्र-तीक्ष्णैः । ५
 फ-सुसमाहितैः । ६. इन्द्रनीलसम
 नील० । ७-इन्द्रनीलमयानील० ॥

१. साधिते । ल_२-स्वधिति । २
 आ फ अ-प्रव आरभ्य सर्गसमाप्तिं
 यावत्प्राप्तो नास्ति ॥

३. च-शैलो । ४. प्र-क्षुब्धलानि
 ५. घ म प्र ल_२-स्फटिकैवराणि

भूस्तत्र रक्तोत्पल-पत्र-चित्रैः,
 कीर्णा स-हेमोत्पल-पत्र-रेणुः ॥३३॥ [N
 यथा-विद्या राज-त्रोत्तमाङ्गे,
 चूडासु चूडा-मणयो वि-भान्ति ।
 तथा-विशस्तत्र कृता त्रिसोने,
 स्तंभोश्च जालानि च वेदिकाश् च ॥३४॥ [N
 स्तंभ-प्रमाणान्य् अविलम्बितानि,
 स्तंभानि(?) चित्राण्य् अपि चोत्तमानि ।^६
 तत्राऽपि वैडूर्य-कृतं विशालं,
 यथा स-तारा-गणम् अन्तरिक्षम् ॥३५॥ [N
 न तत्र किञ्चिन् न कृतं प्रयत्नात्,
 न तत्र किञ्चिन् न महाऽर्ह-रत्नम् ।
 न तत्र किञ्चिन् न महा-विशेषं,
 न ते विशेषा नियताः सुखेष्वपि ॥३६॥ [३

१ प्र-कृष्णे । ल_१-कृष्णः । ३. ल_२-वरोत्तमाङ्गे । ४. घ
 २ आ अ फ च-अधिक. पाठ । राम प्र ल_१ ल_२-विमान० । ५
 रयेत्तवर्णश्च सुवर्णरेणु ॥ च-स्रगश्च ॥

६ अतः परमधिकः पाठ —

च—दामानि पद्मोत्पलचपकानां ।
 प्रसक्तमुदशोचकृतं सुरभ्यं ॥

७ च-तद्वीर्य । ल_२-तत्रात्य । स्तम्भादिपद्मस्त्रीवरवमुपेक्ष्यम् ॥
 ८. सादिग्धशामाण्यमेतत् पद्यम् । तथाहि । ६. घ म प्र ल_१ ल_२-प्रयत्न ॥

तपः-समाधान-पराक्रमाऽर्जितं,

मनः-समाधान-विचार-चारितम् ।

अनेक-संस्थान-विशेष-निर्मितं,

ततस्ततः श्लक्ष्ण-विशेष-दर्शनम् ॥३७॥ [४

सुराऽसुराणामपि दुष्प्रवर्षणं,

दुरा-सदं मारुत-वेग-दर्शनम् । [N

महात्मनाम् उग्रतपः कृताऽऽत्मनां,

यशस्विनां पुण्यकृतां यथाऽऽलयम् ॥३८॥ [५उ

विशेषितोच्चासन-संप्रति-ष्ठितं,

वि-चित्र-कूटं बहु-कूट-मण्डितम् ।

मनोभिरामं शरदे (?दि) व(?न्दु) निर्मलं,

महाऽभ्रकूटं विविधाऽभ्र-मण्डितम् ॥३९॥ [६

वहन्ति यत् कुण्डल-शोभिताऽऽनना,

मनो-जवा भूत-गणाः सहस्रशः । [७पू

वसन्त-पुष्पोत्कर-चित्रं-दर्शनं,

वसन्त-मासाद् अपि कांत-दर्शनम् ।

स पुष्पकं नाम विमानम् उत्तमं,

ददर्श तद् वानर-वीर-सत्तमैः ॥४०॥ [८

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे पुष्पकवर्णनं

नाम सर्गः ॥

१. रा ल_२-वतः स० । २. ल_३
०धानपैः समा० ॥

३. म-दुष्प्रदर्शनं । ४. व-जरा-
सदं । च ल_२-दुराधरं । ५. च-
वधालयम् ॥

६. च-विशाळतोच्चासनं । प्र-

विशेषितो० । ७. रा च प्र ल_३ ल_२-
शरदीव । म. प्र-निर्मितम् ॥

९. रा-०न्तपुष्पोद्गमचारुद० ।
१०. प्र-वाहवि० । ल_३-चैव । ११. व म
प्र ल_३-०रमुतमः ॥

[वं-१३]

(४८स-पृष्ठत उपरि मुख्यपाठः)

[दा-९]

- ५३] आरुरोह हरि-श्रेष्ठो, विमानं पुष्पकं शुभम् ॥२१॥ [१९८
 N] सै तत्रै गन्ध(=वं)-संयु(=स)क्तं, पान-मौल्याऽनुमत्तजम् ।
 ८८] दिव्यं संमूर्च्छितं जिघ्रन्, रूपयन्तम् इवाऽनिलम् ॥४१॥ [२०
 स गन्धस्तं महा-सत्त्वं, बन्धुर् बन्धुमिवोत्तमम् ।
 ९] इत एहीत्यं उवाचैनं, तत्र यत्र स रावणः ॥४२॥ [२१
 ततस्तां प्रस्थितः शालां, ददर्श महतीं शुभाम् ।
 १०] रावणेन परीऽऽक्रातां, कान्ताम् इव वर-स्त्रियर्षी ॥४३॥ [२२
 मणि-सोपान-विक्रैतां, हेम-जाल विरौजिताम् ।
 ११] स्फाटिक-मावृत-तलां, दन्ताऽन्तरित-रूपिकार्ध ॥४४॥ [२३
 मुक्ता-मणि-प्रवालैश्च, रूप्य-चामीकरैर् अपि ।

१. फ-मदत् । २. रा च व
 म प्र ल_१ ल_२-नारित । ३. च व
 म ल_२ अ-तत्र प्रसक्तो । प्र ल_१-तत्र
 प्रसक्तं । ४. फ-गंधसंसक्तं । च व
 म ल_२ अ-गंधं तं । प्र ल_१-सौगंध्यं ।
 ५. च-पानमन्योन्यभूषणम् । च म
 प्र ल_१ ल_२-पानमन्योन्यभूषणं । अ-
 पानमालयान्तरिक्षजम् । ६. रा-
 नारित ॥

७. आ-दिव्यसंमूर्च्छितं । ८. च
 व प्र ल_१-जगौ । ९. फ-उपिष-
 न्तमिवा । आ प्र अ-न्तमिवा-

नलं । रा-नास्ति ॥
 १०. आ-०हीत्युवाचैनं । ११.
 फ थ अ-सदणम् । १२. व-शैलां ॥
 १३. फ-रावणस्य मनःकान्तां ।
 १४. घ-वनस्त्रि० । १५. रा घ म
 प्र ल_१ ल_२-०पानमुकृतां । १६. अ-
 ०छविभूपितां ॥
 १७. च-दान्तान्त० । घ म प्र
 ल_१ ल_२-धारवन्तरित० । १८. फ
 रा च म प्र ल_१ ल_२-०रितरूपिकां ।
 १९. फ-मुक्ताफलप्र० ॥

- १२] विभूषित-मणि-स्तंभां, सुवर्ण-स्तंभ-भूषिताम् ॥४५॥ [२४
समेत् ऋजुभिर्त्युच्चैः, समन्तात् सु-विभूषितैः (ताम्) ।
- १३] स्तंभैः पक्षैर् इवाऽन्युच्चैः, दिवं संप्रस्थितैरिव ॥४६॥ [२५
महत्यां कुथयाँऽऽस्तीर्णां, पृथिवीलक्षणांऽकया ।
- १४] पृथिवीम् इव विस्तीर्णां, स-राष्ट्रां हेम-मालयां ॥४७॥ [२६
नांदितां यंत्रे-विहगैर्, दिव्य-गन्धाऽधि-वासिताम् ।
- १५] परार्थ्याऽऽस्तैरर्णैर्जुष्टां, रक्षोऽधि-पति-सेविताम् ॥४८॥ [२७
धूमेर्नोऽगुरु-धूपानां, विमलां हंस-पांडुराम् ।^{१६}
- १६] चित्रैः पुष्पोपहारेण, कल्पापीमिर्व सु-प्रभाम् ॥४९॥ [२८
मनः-प्रह्लाद-जनेनीं, कामस्याऽपि प्रमांदिनीम् ।

१. फ-सुवहुस्तंभमंडितां । अ-
सुवदस्वंभमंडितां । २. आ-०भिर-
त्युप्तैः । ३. रा च म प्र ल, ल_२-
समेतां च विभूषितां ॥

४. रा च म प्र ल, ल_२-दिवः।
य-दिवि । अ-गिरि । ५. रा च म
प्र ल, ल_२-०वरपि । ६. च-महत्
पर० । ७. आ-दुखययास्तीर्णां । अ-
कथयार्कणां । ८. च-सराष्ट्रगृहमालया ॥

९. फ-सराभ्रप्रहमालया । अ-
सुवस्तुगृहमालया । रा म प्र-शाला-
नूपुरमालिनीं । च-शालां नूपुरमा-
लिनीं । ल_१-शालं नूपुरमालिनीं । ल_२-
शालनूपुरमालिनीं । १० आ अ-
मादितं । ११. आ फ-पत्र वि० ।

अ-पुण्यवि० । १२. अ-०धिवासितं ॥

१३. आ-०र्ष्यांभरणै० । १४.
आ-धूपेता० । १५. रा च य म प्र
ल_१-दंतपांडुरां । १६. ल_२-नास्ति ॥

१७. रा य प्र ल_१-पूर्णां । म-
पूर्णपु० । अ-चित्रपु० । १८. रा च य
म-कल्पापामि० । प्र-कल्पायां सुप्रभा-
मिव । ल_१-कलुषां सुप्रभामिव ।
आ-कल्पापामि० । १९. आ रा प्र
म ल_१ ल_२ च अ-मनःसंहाद० ।
२०. आ-वालस्यापि प्रमांदिनीं । रा
ल_१-वर्षस्यापि प्रमांदिनीं । अ-
चित्तस्यापि प्रसा० । य-वामस्यापि
प्रसा० ॥

- १७] हृच्छोक-नाशिनीं दिव्यां, श्रियः संजनेनीमित्रा ॥२०॥ [२९
 इन्द्रियाणीन्द्रियाऽर्थश्च, समं पंचभिर् उत्तमैः ।^३
 १८] तर्पयन्ती च सततं, सदा रावण-सेविताम् ॥२१॥ [३०
 स्वर्गोऽयं देवलोकोऽयम्, इयं सिद्धिः परा भवेत् । [३१
 २०] इति संचिंत्य स तदा, बहुधा बहु-चिंतया ॥२२॥ [N
 प-ध्यायत इवोऽपश्यत्, प्रदीपाम् तत्र काञ्चनान् ।
 २१] घूर्तानिव महा-धूर्तैर्, देवनेनै परा-जितान् ॥२३॥ [३२
 दीपानां च प्रकाशेन, श्रिया चाऽतुलया तथा ।
 १२] अर्चिभिर् मूपणानां च, तां प्रदीप्ताम् अमन्यता ॥२४॥ [३३
 N] काञ्चनैर् उद्यतैर् दीपैः, समन्ताद् अवभासिताम् । [N
 कंपाद्-जालैर् विततैर्, उद्गमन्ती प्रभाम् उव ॥२५॥
 N] तां तदा प्राविशद् दृष्टो, हनुमान् पवनोऽऽत्मजः । [N

१. आ रा च य म प्र ल_१-
 श्रेयः सं० २. रा च य म प्र ल_१-
 समैः । ३. ल_२-नासि ॥
 ४. आ च य-तर्पयामास । प्र-
 तर्पयन्तीव । ५. फ अ-सत्र । ६.
 फ अ-रावणसेवितं । आ-रावणसेविनीं ।
 ७. रा य म प्र ल_१ ल_२-स्वर्गार्थं ।
 ८. फ-महालोकोयमि० । रा य म
 प्र ल_१ ल_२-देवलोकार्थमि० । ९. फ-
 सिद्धिः परममा इति । रा य म प्र
 ल_१ ल_२-सिद्धिमदा म० । अ-सिद्धिः
 परा मता ॥
 १०. फ-संचिंतयामास बहु ।
 ११. फ-इति चिंतया । रा च य म प्र ल_१
 ल_२-बहु चिन्तयत् । १२. रा य म

प्र ल_१ ल_२-प्रध्यायश्लेषे वापश्यत् ।
 अ-प्रध्यायंत इवा० ॥
 १३. रा च य म प्र ल_१ ल_२-
 देवतेनै । १४. अ फ-तु । १५. फ-
 वातु० । प्र-जालवलय० । १६. रा य
 म प्र ल_१ ल_२-तथा ॥
 १७ फ-संप्रदीप्तौवमन्यते । रा
 य म ल_२-दीपदीप्ताम० । प्र ल_१-
 दीपदीप्ताम० । १८. फ-कांचनरुच्य-
 लैर्दी० । १९. रा च य म प्र ल_१
 ल_२-प्राप्रणिहितेक्षणः ॥
 २०. ल_२-कपाटमालैर् । २१.
 रा-प्रजामिव । २२. ल_२-प्राविशद्दो ।
 २३. फ-मारुतात्मजः ॥

- N] निशब्द-पदे-विक्षेपो, दूरान्तं प्रणि-हितेक्षणः॥५६॥ [N
 ततोऽप्यैश्वर्यं कुथाऽऽसीनं, नानावर्णाऽम्बर-स्रजम् ।
 २२] सहस्रमेव नारीणां, नानावेषं चयं त्विषाम् ॥५७॥ [३४
 परावृत्तेऽर्ध-रात्रे तु, पान-निद्रा-वशं गतम् ।
 २३] क्रीडितोद् विरतं सर्वं, मुमुषुषे बहुलं ततः ॥५८॥ [३५
 तत् प्रेनुसं विरुंहे, निशब्दाऽम्बर-भूषणम् ।
 २४] निशब्द-हंस-भ्रमरं, यथा पद्म-वनं महत् ॥५९॥ [३६
 तासां संवृत-दंष्ट्राणि, मीलितोऽक्षाणि मारुतिः ।
 २५] अपश्यत् पर्जन्य-गन्धीनि, वदनानि स योषिताम् ॥६०॥ [३७
 २६पू] प्रबुद्धानीव पद्मानि, तासां बुद्ध्वा क्षपाऽस्ये ।
 N] पुनः संवृत-पंथाणि, रात्राविव वैभुम् तदा ॥६१॥ [३८
 तमानि वैवैत्र-पद्मानि, नारीणां नेत्रं-पद्पदाः ।

१. फ रा च प्र म ल, ल, अ-०पदविक्षेपः । २. रा च प्र म ल, ल-दूरप्र० । ३. आ अ-०श्वदधासीनं । रा-०श्वत्कचाकीर्णं । च-०श्वत्कचाकीर्णं । घ म प्र ल, ल-०श्वत्कचाकीर्णं ॥

४. आ फ च घ-०वेषचयस्त्रिव० म-०वेषचयस्त्रिव० । प्र-नानावेषं चय-स्त्रिव० । ल, -०वेषचयस्त्रिव० । ल, -०वेषं चयस्त्रिव० । अ-नानावर्णममस्त्रिव० ॥

५. अ आ-मीडिरा । फ रा य म प्र ल, ल-मीडिराद् । ६. अ-उपरतं । ७. आ-उनु । ८. आ-इनु-मानिष्यमन्यत । च ल, -मुमुषुषे बहु० । रा म प्र ल, -प्रमुसं पद्म० । अ-मुष्वाय व० । ९. फ-गतः प्रमुसं ।

रा च घ म प्र ल, ल-तत्र सुप्तं । १०. फ-विह्विरे । ११. रा ल, -निशब्दं वर० । ल, -०श्व धरभूषितम् ॥

१२. फ-०तदन्तानि । रा-संवृतं । अ-०तदन्तानां । १३. फ रा च घ म प्र ल, ल-मीलिताक्षीणि ॥

१४. रा म प्र ल, ल-पद्म-गंधानि । १५. रा-वद्मान् ॥

१६. फ रा घ म प्र ल, ल, अ-संहतप० । १७. रा-रात्राविव । ल, -रात्राविव । घ-मीलिताक्षीणि । १८. रा म प्र-यद्यथा । ल, ल, -य-मारुतिः । १९. फ-पद्मवर्णाणि । २०. फ च घ म प्र ल, ल-मत्त-पद्पदाः । रा ल, -म तु पद्प० ॥

- २७] अम्बुजानीति मन्वानः(ःनाः), प्रार्थयन्ते पुनः पुनः॥६२॥ [३९
इतीज्वाऽमन्यते श्रीमान्, उपेत्यै सं महा कपिः ।
२८] मेने हि गुणतम् तानि, समानि सलिलोद्भवैः ॥६३॥ [४०
सा तस्य शुशुभे शाला, ताभिः स्त्रीभिर् विराजिता ।
२९] शरदीष्व प्रसन्ना द्यौस्, ताराभिरभिशोभिता ॥६४॥ [४१
ताभिः परिवृतः शूरः, शुशुभे राक्षसेश्वरः ।
३०] यथा ह्युडुपतिः श्रीमान्, ताराभिरभि-संवृतैः ॥६५॥ [४२
याश्च्यवन्त्यम्बराचारास्, तत्रै मन्ये निराकृतौः ।^{१६}
३१] इमास्ताः सद्गतौः कृत्स्नास्, तत्रामन्यत वै हरिः॥६६॥ [४३
ताराणापिव हि व्यक्तं, महतीनां महाऽर्चिषाम् ।^{१७}
३२] प्रभो वर्णः प्रसादश्चै, विरेजुस् तत्र योपिताम् ॥६७॥ [४४
व्यावृत्त-वसनास् तत्रै, प्रकीर्ण-वर-भूषणाः ।^{१८}

१. फ रा च अ-अंबुजानीव । २. रा-मन्वामः । म प्र ल_१-मन्वनः ।
३. आ-प्रार्थयन्ति । ४. आ-इति चामन्यत । ५. फ-भासीनास्तानुपेत्य ।
रा ल_२-अर्चमानुप्लुष्य । व म प्र ल_१-अर्चमानुपेत्य च । ६. च-सहस्र कपिः ॥

७ फ-०५ध । ८. च-०भिरिवशो ।
९. अ-नास्ति । १०. अ च-नास्ति ॥

११. फ-द्वयु० । १२. रा घ म प्र ल_१ ल_२-०स्ताराभिः परिवारितः । १३. च अ-नास्ति । १४. फ म-यश्च संवृत्तरे ताराः । च-

याश्च्यवन्त्यवराचाराः । १५. फ रा म-०चाराः काले काले निराकुला । च अ-०चाराः काले काले निराकृताः । १६. रा घ म प्र ल_१ ल_२-नास्ति ॥

१७. आ-संवृताः । १८. अ फ सर्वास्त० । रा च घ म प्र ल_१ ल_२-सर्वाः प्रकीर्णाम्बरभूषणाः । १९. रा च घ म प्र ल_२ ल_२ अ-नास्ति ॥

२०. फ अ-प्रभावप्रसादाश्च । २१. फ-योपितः । २२. अ-व्यावृत्तिः शिरसस्तत्र । २३. रा च घ म प्र ल_१ ल_२-नास्ति ॥

- ३३] पान-व्यायामे-काले च, निद्राऽपहत-चेतसः ॥८८॥ [४५
 प्रभ्रष्ट-तिलकाः काश्चित्, काश्चिद् उत्कटनृपुराः ।^१
 ३४] पार्श्व-गलिन-द्वाराश्च, काश्चित् परम-योपितः ॥८९॥ [४६
 संमुक्त-रसनाः काश्चित्, काश्चित् प्रसस्त-वाससः ।
 ३५] व्याविद्ध-रसना-दामाः, किशोर्य इव वाहिताः ॥९०॥ [४७
 मुकुण्डल-धराश्चाऽन्या, विच्छिन्न-मृदित-स्रजः ।
 ३६] गजेन्द्र-मृदितैः फुड्या, लना इव महावने ॥९१॥ [४८
 चन्द्राऽशु-निकराऽऽभाश्च, हाराः कासांचिदुत्कटाः^२ ।
 ३७] स्तन-मध्ये प्र-मुत्तानां, विरेजुर् हंस-संनिभाः । [४९
 अपरासां च वैहूर्याः, कादम्बा इव पक्षिणः^३ ॥९२॥

- ३८] हेममूत्राणि चाऽन्यासां, चक्रवाका इवाऽभवन् । [५०
 हंसकारण्डवाऽऽकीर्णाश्च, चक्रवाकोप-शोभिताः ॥९३॥
 N] आपगा इव ता रेजुर्, जवनैः पुलिनैरिव । [५१

१ रा च य म प्र ल_१ ल_२-
 यामकालैश्च । २. रा च य म प्र
 ल_१-निवृत्तति । ३. य-काश्चिदुत्कटनृ-
 ४. फ नास्ति ॥

५. रा च य म ल_१ ल_२-पार्श्वे
 गति । च-पार्श्वे । अ-पार्श्व-
 गति ॥ ६ रा च य म प्र ल_१-
 मुक्तमारसनाः । ल_२-मुकुमारसना ।
 अ-मुक्तपंसनाः । ७ आ-प्रभ्रष्ट-
 ८. च-व्यवृद्ध । आ-भ विद्ध ।

९. च-व्यवृद्ध । आ-भ विद्ध ।

फ-द्वारसनामेदाः । रा य म प्र
 ल_१-निवृद्धर । ल_२-विवद्धर ।
 ६ फ-लचया । १० च य म
 प्र ल_१ ल_२-विभिन्न ॥

११. रा य म प्र ल_१-न्द्रम-
 धिता । १२ ल_२-नास्ति ॥

१३. फ-शु मुत्तानां । अ-शु
 मुत्ताया । च-मुपुत्तानां । १४. प्र-
 •वृद्धैर्मसं । १५. फ-नास्ति । १६.
 ल_२-नास्ति ॥

१७ फ-वाद्येप वृत्तिगः । सर्वममासि वायन् पात्रो नास्ति ॥
 १८ ल_२-नास्ति । आ-प्रभ्रष्ट भावव

किंकिणी-जाल-नादिन्येस् ता हेम-तिलकाऽन्विताः ।

[N भाव-ग्राहोः सु-गंभीराः सुप्ता नद्य इवाऽभवत् ॥७४॥[५२
मृदुष् अंगेषु कासां-चित् प्रति-रूपं समुच्छ्रितैः(ताः) ।

३९] तौसां वभुर् भूपितानां शुभा भूषण-राजयः ॥७५॥[५३
अंशुकाऽन्ताश्च कासां-चित् मुख-मारुत-कंपिताः ।

४०] उपर्य् उपरि वक्त्राणां व्या-धूयन्ते पुनः पुनः ॥७६॥[५४
ताः पताका इवोद्धृता रत्नानां रुचिर-प्रभाः ।

N] नाना-वर्णाः सु-वर्णानां वक्त्र-मूलेषु रेजिरे ॥७७॥[५५
ववल्गुश्चाऽत्र कासां-चित् कुण्डलानि मेहोऽर्चिपाम् ।

४१] मुख-मारुत-कंपैश्च च मन्द-मन्दैः सु-योपिताम् ॥७८॥[५६
शर्कराऽऽसव-गंधैश्च च प्रकृत्वा सुरभिः शुभैः ।

१. अ-०नादिन्यः । २. फ-हेमकन-
कांकिताः । अ-सहेमकनकांकिताः ॥

३. घ रा च म-भावग्राहोपगं-
भीराः । अ-हारग्राहपयस्वीरा । प्र-
भावप्रवेप० । ल१-भावग्रावौष० ।
४. घ-समुद्रवम् । रा म प्र ल,
ल२ रा-समुद्रवम् । च-समुद्रवम् ।
अ-समुद्रवम् ॥

५. फ च-उभुभुषणानीव ।
अ-ता वभुभुषणानीव । ल१ प्र-
तासां मत्तुभुषितानां । ६. रा च-
अंशुकातांश्च । प्र-अंशुकातांश्च । ७.
फ च अ-०तघटिताः । ल१-उक्-

त्विताः ॥

८ च घ-इवोद्धृताः ।

९. व रा च म प्र ल१ ल२-
नानावर्णसु० फ-नानावर्णेश्च व० । १०.
फ-भेजिरे । ११. फ-शुभार्चिषां अ-
महात्विषां ॥

१२. फ अ-०कंपैश्च । १३.

फ-०मन्दैश्च । प्र-०मन्दैश्च ।

१४. फ-०रावसवगंधैश्च । रा-

रासवगंधैश्च । च-०रासवगंधैश्च ।

प्र-रासवगंधैश्च । अ-शर्करासवगं-

धीनि । १५. फ-मुखः । च-मुखा ।

अ-मुखः ।

- N] तासां वदन-निश्वासः सिंपेवे रावणं तदा ॥७२॥ [५७
 रावणाऽऽर्जन-शंकाश्च काश्चिद् रावण-योपितः ।
- N] मुख-वातं स-पत्नीनाम् उपाऽजिघ्रन् पुनः पुनः ॥८०॥ [५८
 असर्थाऽऽसक्त-मनसो रावणे काश्चन स्त्रियः ।
- N] सु-स्थिरत्वार्त् स-पत्नीनां प्रीयमाणा बभुस् तदा ॥८१॥ [५९
 बाहून् उपनिधायान्याः परिहारो (ऱ्यो) पेशोभिताः ।^{१२}
- N] अंशुकान्पेव सूक्ष्माणि प्रमदाम् तत्र शिश्रियुः ॥८२॥ [६०
 अन्या वक्षसि चाऽन्यस्याः तस्याः काचित् पुनर्भुजम् ।
- N] अपरा त्वंकमन्यस्याम् तस्याश् चापि पंरा कुचौ ॥८३॥ [६१
 ऊरु-पार्श्व-कटी-पृष्ठम् अन्योन्यस्याः समाश्रिताः ।
- N] परस्पर-निविष्टाऽग्यो मद-स्नेह-वशाऽनुगाः ॥८४॥ [६२
 एकीभूताश् च ताः सर्वाः सुपुपुस् तत्र योपितः । [६३उ

१. घ रा म प्र ल_१-सुरभिनि०
 २. फ-शिश्रिरे । अ-निपेवे । ३.
 फ म अ-रावणस्तदा । ४. रा-
 ०णानंदशं । फ-०णानननिद्रवासः ।
 ल_१-०णाननसक्ताश्च । अ-०णादर्श-
 संकाशाः ॥

५. फ-मुतागमुखं । ६. फ-
 अत्यर्थं शक्त० । ल_१ अ-अत्यंताम० ।
 ७. रा च म प्र ल_१ ल_२-रावणं ।

८. घ-परिधे० । ९. य-
 उपाजिघ्रन् पुनः पुनः । फ-०प्रीयमाणा
 पुपुस्तदा । १०. फ-रहन्पुपुनि० ।

अ फ-भिन्नाः-बाहूपरिनिधायान्याः ।
 ११. फ अ च-परिहासोप० । १२
 ल_२-नास्ति ।

१३. रा-०वानीव । १४. फ-
 तत्त्वानि । १५ अ-काश्चित् पुनर्ययौ ।

१६. फ रा म प्र ल_१ ल_२-०आप्य-
 परा । च-०वाप्यपता । १७. फ-मुजम् ।
 अ-ययौ । १८. रा-पार्श्वे । म-
 ऊरुपार्श्वं ॥

१९. घ म प्र ल_१ ल_२-०निवि-
 ष्टांग । अ-०निविष्टास्ता । २०. घ फ
 रा म प्र ल_१ ल_२-एकीभूता स्म ॥

- N] अन्योन्य-गात्रसंस्पर्शात् प्रीयमाणाः सु-मध्यमाः ॥८५॥ [६३पृ
 अन्योऽन्य-भुज-सूत्रैस् ताः स्त्री-माला ग्रथिता यथा ।
 N] मालेव ग्रथिता तत्र शुशुभे मत्त-पद्पदा ॥८६॥ [६४
 लतानां माधवे मासि फुल्लानाम् इव योषिताम् ।
 N] अन्योऽन्य-बाहु-ग्रथितं संपन्न-कुंसुमोच्चयम् ॥८७॥ [६५
 व्यति-चेष्टित-मुं-स्कंधं तथाऽक्षि-भ्रमराऽऽकुलम् ।
 N] आसीद् वनमिवोद्धतं स्त्री-वर्णं रात्रणस्य तत्र ॥८८॥ [६६
 न चिरेणाऽपि सु-व्यक्तं न(?)तासां योषितां तदा ।
 N] विवेकं(?)शक्यमा(?)रन्धु भूषणाग्यांऽवर-स्रजाम् ८९ [६७
 रात्रणं मुख-संसुप्तं ताः स्त्रियो विविध-प्रभाः ।
 N] ज्वलन्ताः काञ्चनाऽऽदीप्ताः प्रेक्षन्ताऽनिमिषा इवा १० ॥ [६८
 रक्षसां चाऽभवन् कन्यास् तस्य काम-गमास्तदा ।
 N] राजर्षि-नृप-दैसानां गंधर्वाणां च योषितः ॥११॥ [६९

१. ल_१-नास्ति । २. व रा म प्र ल_१ ल_२-भुजसंवासाः । अ-अन्योन्यं सु० । ३. फ-ग्रथिता । ४. अ-इव ॥

५. फ-ग्रथिता । ६ अ-सूत्रैः । ७ ल_१-स तु प० । व च म प्र-पद्पदाः । रा-पद्पदाः । ८. फ-फुल्लानां वायुसेवनात् । अ-फुल्लानां वायुसेवितात् ॥

९. व रा म प्र ल_१ ल_२-सप-सिकु० । च-सपन्नकु० । अ-संपूर्ण-कुंसु० । १० रा व म प्र ल_१-व्यचेष्टन । ल_२-व्यपचेष्टन । च-व्यतिचेष्टन । ११. व म प्र ल_१-तथा सुप्तु । रा-यथा सुप्तु । ल_२-वत्सर्वं । १२ फ अ-अन्योन्यभ्रम० । अ-प्रथक्षिभ्र० ॥

१३. अ-छोरलो । रा च म प्र ल_१ ल_२-छोरत्वं । अ-छोरिपुरं । १४ रा च म प्र ल_१ ल_२ अ-तु । १५. फ रा च म प्र ल_१ ल_२-हचिरे० । अ-अचिरे० ॥

१६. फ-विवेकराज्यमारब्धे । १७. फ अ च-रात्रणे सुप्तपंथिष्टे । १८. व रा च ल_१ ल_२ म-विविधप्रियाः । प्र-विविधस्त्रियः ॥

१९. फ अ-ज्वलन्त । २०. फ च अ-काञ्चना दीपाः । २१. फ-प्रेक्षन्ते त्रिनिषा । रा-प्रेक्ष० । अ-प्रेक्षन्ते निमि० । २२. फ-राक्षसा । २३. व रा च म प्र ल_१-तत्र । २४. फ-कामशर० । च ल_२ अ-काम-गता० ॥

न तत्र काश्चित् प्रमदाः प्रसह्य
प्रधानं-वीर्येण वलेन लब्धाः ।

N] न चाऽन्य-कामा न तथाऽन्य-पूर्वा
विना वराया जनकाऽऽत्मजायाः ॥१२॥ [७१

न चाऽकुलीना न च हीन-रूपाः
सदाऽन्न-पौना उपचार-युक्ताः ।

N] भौर्या वभुस् तस्य न हीन-सत्त्वा
न चाऽपि कामस्यं न कामनीयाः ॥१३॥ [७२

वभूव बुद्धिश् च कपीऽश्वरस्य
यद् ईर्ष्या राघव-धर्म-पत्नी ।
इमा- यथा राक्षस-राज-भार्याः

N] मुजातम् अस्यो इव साधु-बुद्धेः ॥१४॥ [७३
पुनश् च सोऽचिन्तयद् अर्थरूपं

ध्रुवं विशिष्टा गुणतो हि सीता ।
अर्थीय यस्याः कृतवान् दुरात्मो

N] लंकेश्वरः कष्टम् अकार्यम् एतत् ॥१५॥ [७४
इत्यर्थे रामायणे सुन्दर-काण्डे रावणोऽवरोध-दर्शनं

नाभे समैः ॥

१. अ-प्रसाद० ॥

२. फ-न । ३. फ अ-नाद-
क्षिणा । ल_२-सदानमाना० । ल_१-
सदान्नपाने० । च-नादानपाना० ।
४. फ अ-नानुपवीर्यु० । च-० नु
प० । प्र-० उपचार० । ल_१-० उपचार ।
ल_२-उपचार० ५. फ अ-भार्या-
भवन्तस्य । च प्र ल_१ ल_२-भार्या-
भवंस्तरय । ६. प्र-च । ७. अ-पुटितः
पाठः ॥

८. घ प्र म रा ल_१ ल_२-यन्ने-
दृशी । ९. फ-० तमस्या इति ॥

१०. अ-० अन्तयदन्धरूपं । ११. अ-
अन्यायमस्याः । १२. घ रा ल_१ ल_२
च म प्र-महारमा ॥

१३ फ अ-अन्तःपुरावर्णनं ।
च-रावणान्तःपुराविचयो । प्र-रावण-
वारयोपिदर्शनं ॥

१४. म-नामसप्तमः । ल_१-नामपष्टः ॥

तत्र दिव्योपमं शुभ्रं स्फाटिकं रत्नै-भूपितम् ।

- १] अवेक्षमाणो हनुमान् ददर्श परमाऽऽसनम् ॥१६॥^१[१
 ७उ] गेन्धैश् च परमैर् जुष्टं वर-धूपेन धूपितम् ।
 २उ] तस्य चैक-तमे देशे सोऽग्नू-मालौ-विभूपितम् ॥१७॥^१
 ३पू] ददर्श पांडुरं लंघं ताराऽधिपति-संनिभम् । [३
 २पृ] परमाऽऽस्तरणाऽऽस्तीर्णं रांक्रवाऽजिन-संवृतम् ॥१८॥
 ३उ] दामभिर् वर-माल्यानां समंताद् उपशोभितम् । [६
 N] बाल-व्यजन-हस्ताभिर् वीज्यमानं समंततः ॥१९॥ [५पू
 तस्मिन् जीमूत-संकाशं प्र-तप्तोत्तम-कुंडलम् ।
 ४] लोहिताऽक्षं महा-चाहुं महा-रंजन-वाससम् ॥१००॥ [७
 लोहितेनाऽनुलिप्तांऽगं चन्दनेन सु-गंधिना ।
 ५] संध्या-रक्तमृवाऽऽकाशे तोयदं स-तटिदृगुणम् ॥१०१॥ [८
 वृतम् आभरणैर् दिव्यैः सु-दंष्ट्रं काम-रूपिणम् ।
 ६] स-वृक्ष-वन-शुल्भाऽऽढ्यं प्रमुत्तम् इव मन्दरैर् ॥१०२॥ [९

१. फ-तत्र । २. फ रा च प्र-
 भवेक्ष्यमानो । म-क्षमानो । ३. ल_२-
 नास्ति ॥

४. घ-भक्तिभिर्विविधैर् । ५.
 फ-सोप्रमाख्यं वि० । म-साम्प्र० । ६.
 ल_२-नास्ति ॥

७. ल_१-याण्डरच्छयं ।

८. घ रा च म प ल_१ ल_२-

•मातरणं चैव ॥

६. म-वीक्ष्य० ॥

१०. प्र-महाराजन० । म-महा-
 राजत । फ ल_२-महारंज० ॥

११. प्र- तप्तोद्भूतं ॥

१२. फ-रूपितम् । १३. प्र ल_२-
 मन्दिरम् ।

- ७५] क्रीडिताद् विरतं रात्रौ वराऽऽभरण-भूपितम् ।
 ८३] पियं नैर्ऋत-कन्यानां राक्षसीनां सुखाऽऽवहम् ॥१०३॥ [१०
 पानाद् उप-रैतं चैव ददर्श स महा-कपिः ।
 ९] भास्वरे शयने वीरं प्रसुप्तं राक्षसाऽधिपम् ॥१०४॥ [११
 निःश्वसन्तं यथा नागं रावणं राक्षसोत्तमम् ।
 १०] आसाद्य परमोद्भिन्नः सोऽर्षसर्ष्यं विनीतवत् ॥१०५॥ [१२
 अथाऽऽरोहणम् आसाद्य वेदिकाऽन्तरम् आश्रितं(१तः)।
 १४] सुप्तं राक्षस-शार्दूलं प्रेक्षते स्म महा-कपिः ॥१०६॥ [१३
 शुशुभे राक्षसेन्द्रस्य स्वपेतः शयनोत्तमम् ।
 १३] गन्व-हस्तिनि संविष्टे यथा प्रस्रवणं महत् ॥१०७॥ [१४
 काञ्चनाङ्गद-वद्धौ च ददर्श स महाऽऽत्मनः ।
 १५] विशिप्तौ राक्षसेन्द्रस्य भुजाविन्द्रं-भुजोपमौ ॥१०८॥ [१५
 ऐरावण-विपाणाऽग्रैर् आपीडितं-कृत-त्रैणौ ।
 १६] वज्रोद्धिखित-पीनांऽसौ नाना-युद्धं-परिक्षतौ ॥१०९॥ [१६

१. य म प्र ल, ल_२-क्रीडना
 द्विरतं । २. फ रा च म प्र ल, ल_२-
 राक्षसानां ॥

३. प्र-०दुपपर्द । ४. म ल, -
 भासुरे । ५. अ-राक्षसेश्वरं ॥

६. य-वानरोत्तम' । ७ फ-
 शोचन्नर्थं । रा-सोपस (वं) द् । अ-
 सोपसर्षद् ॥

८. य-०वामाधिकः । ९.
 य-सु मे । १०. प्र ल, अ-प ॥

११. रा-भुजाविन्द्रश्वजोपमा ।
 १२. अ-संविष्टे । १३. रा-नादित ॥

१४. फ अ-महाकपिः । च-
 ०हसामनः । १५. फ-भिन्नाः-०विन्द्र-
 श्वजो० । १६ रा-नादित ॥

१७. रा च म प्र ल, -०तदुच-
 मगौ । १८. अ-ऐरावतविपाणाग्रैरापीडित०
 १९ य-०तपीनोगौ । २०. य-राक्षे युद्ध-
 परिक्षतौ । रा-राज्ञो यु० । प्र-राज्ञो-
 युद्धपराजं ।

१.७५] पीनो समनु-जातो तौ संहतो चलिताऽऽयनौ ।

सु-लक्षण-कृतांऽगुष्ठौ स्वंगुलीर्य-विभूषितौ ॥११०॥ [१७

N] सं-हंतौ परिघाऽऽकारौ करौ करि-करोपमौ ।

१.७६] विक्षिप्तौ शयने शुभ्रे पञ्च-शीर्षाव् इवोरगौ ॥१११॥ [१८

शश-क्षतज-कल्पेन चन्दनेन सु-गीयना ।

१८] शीतेन चं परार्थेन स्वनु-लिप्तौ भुंतेजसौ ॥११२॥ [१९

उत्तम-स्त्री-विमृदितौ गन्धोत्तम-निपेवितौ ।

N] यक्ष-पन्नग-गन्धर्व-देव-दैनव-भीषणौ ॥११३॥ [२०

सं ददर्श कपिम् तस्य बाहू शयन-संस्थितौ ।

N] मन्दरस्याऽन्तरे गुप्तौ महाऽही रुपिताव् इव ॥११४॥ [२१

ताभ्यां सं परि-पूर्णाभ्यां भुजाभ्यां रक्षसाऽधिपः ।

N] शुश्रुमेऽचल-संकाशः शृगाभ्याम् इव मन्दरः ॥११५॥ [२२

चूत-पुन्नाग-सुरभिर् वकुलोत्तम-सं-युतः ।

N] मिष्टाऽन्न-रसं-संपन्नो नाना-गंध-पुरःसरः ॥११६॥ [२३

१. रा-सुम० । अ-संबंध-
जातोसौ । फ-० नुजातोसौ । २. फ-
हंसमौ । अ-संहितो । ३. फ अ-
लघितायतौ । ल_२-ग्रलतायतौ ।
४. य रा च म प्र ल_१ ल_२-
अंगुलीमविभू० ॥

५. अ-संयतौ । ६. अ-पीनौ ।
७ य रा च म प्र ल_१ ल_२-विस्तीर्णौ ॥

८. फ-सम । रा च म प्र
ल_१ ल_२-शधि० । ९ फ-शीत-
लेन । च अ-शीतेन च । १०. अ च
फ-चन्दनेन । ल_२-पीतेन च । ११.
च-परार्थेन । १२. रा च म प्र ल_१

ल_२-स्वतेजसा ॥
१३. य-उत्तमौ । १४. य रा
प्र ल_१-नाण्डोत्तमनिवेदितौ । म-
मनिवेदितौ । १५. य प्र-० वमृषितौ ।
ल_२-वपूजितौ ॥

१६. रा च व म प्र ल_१ ल_२-
ददर्श स । १७ य म रा च प्र ल_१
ल_२-शयनसंगतौ । १८. य-सुप्तौ ॥

१९. रा-सु० । २०. फ अ-
राक्षसेश्वरः । २१. प्र-च स लंकातः ।
२२. अ-मंदिर ॥
२३. फ-वृष्टु० । २४. अ-इष्टानां
२० । य ल_२-० रससंपन्नौ ॥

- तस्य राक्षस-सिंहस्य निश्चक्राम मुखान् महान् ।
 N] शयानस्य विनि-श्वासः पूरयन्निव तद् गृहम् ॥११७॥ [२४
 मुक्ता-मणि-विचित्रेण काञ्चनेन वि-राजिताः ।
 N] मुकुटेनाऽर्क-वर्णेन कुण्डलोज्ज्वलिताऽऽननाः ॥११८॥ [२५
 रक्त-चन्दन-दिग्धेन हार-भारेण शोभिताः ।
 N] पीनाऽऽयत-विशालेन वैक्षसाऽतिवि-राजिताः ॥११९॥ [२६
 पांडुरेणाऽऽतप-त्रेण क्षौमेण क्षंतजेक्षणाः ।
 N] महंऽर्हेण मु-संवीताः पीतेनोत्तम-वाससा ॥१२०॥ [२७
 चतुर्भिः कौञ्चनैर् दीपैर् दीप्यमानैश् चतुर्-दिशम् ।
 N] प्रकाशी-कृत-सर्वाऽगा मेघां विद्युद्-गणैरिव ॥१२१॥ [२९
 पाद-मूल-गताश् चाऽपि ददर्श स महि-कपिः ।
 N] पत्नीम् ताः प्रिय-भार्यस्य तस्य रक्षः-पतेर् गृहे ॥१२२॥ [३०

१. अ-मदान् मुखात् । २. फ
 अ-च निश्वासः ॥

३. च-विराजिता ॥

४. य रा च म प्र ल_१ ल_२-
 ०न दिव्येन । ५. य प्र ल_१-सितहा-
 रेण । रा-तारभारेण । च ल_२-तार-
 हारोप । च-तारहारे पा० । ६. य प्र
 ल_१-दीपिताः । अ-शोभिना । ७. च
 ०तिविराजता ॥

८. फ-०णापविद्धेन । अ-ग
 परिविद्धेन । ९. फ-क्षौमेन । १०.
 फ-०तभक्षण. । म-०तजरेण ? ११.
 फ-सुधीरेण । च-सुसंवीत ॥

१२. फ-०नैर्दीपैः । १३. च-
 ०प्यमानं । अ च-भिन्ना-०प्यमा-
 नाश्च० । १४. फ च अ-०तसर्वांग ।
 १५. फ च-मेघ । अ-मेघे० । १६.
 फ ल_२-विद्युह्यै० । च-०ह्यैरपि ।

१७. अतः परमधिकः पाठः—

अ—ददर्श स महावीरो मानङ्गमिव केसरिः ।

मारुतिर्बलशाली तु मुरराकृत्य विक्रमम् ॥

१८. रा म ल_१ ल_२ अ-स
 महात्मनः । प्र-सुमहात्मनः । च-

सहसात्मनः । १९. फ-राक्षस्य वै
 गृहे ॥

शशि-प्रकाश-वदना वर-कुण्डल-भूषणाः ।
 २१] आम्बलान-माल्याऽऽभरणाः प्रमुक्ता हरि-यूथपः॥१२३॥ [३१
 नृत्त-वादित्र-कुंगला राक्षसेन्द्र-मुंजाऽक-गाः ।
 २२] वराऽऽभरण-संयुक्ताः सँ ददर्श वर-स्त्रियः ॥१२४॥ [३२
 १२८] वज्र-वैडूर्य-गर्भाणि श्रवणाऽन्तेषु योपिताम् ।
 २०पू] ददर्श तापनीयानि कुण्डलान्य् अंगदानि च ॥१२५॥ [३३
 तासां चन्द्रोपमैर् वक्त्रैः शुभैर् ज्वलितं-कुण्डलैः ।
 N] व्यरोचत विमानं तन् नभस् तारा-गणैर् इव ॥१२६॥ [३४

[वं-१३] (५६ श-पृष्ठ तपरि मुख्यपाठः ॥)

अन्यो कक्ष-गतेनैव मृदङ्गेनाऽसितेक्षणाँ ।
 ४३] प्र-मुक्ताँ भाभिनी भाति बाल-पुत्रेव वत्सला ॥१२७॥ [३८

१. व फ रा म प्र ल_१ ल_२-
 प्रम्बान० । २. अ फ-ददर्श। ३. फ-
 हरिपुंगवः ॥
 ४. फ प्र अ-नृत्यवा० । ५. ल_१-
 मुजंग० । अ-मुजंगमाः । ६. फ च अ-
 निपण्णात्तत्र वाः स्त्रियः । ल_१-वत्-

मालयाः वरस्त्रियः ॥
 ७. अ-०यंगर्भाभिः । ८. ल_१-
 ०गदान्वपि ॥
 ६. व रा ल_१ ल_२-शुभैर्व-
 लिउकु० ।

१०. अतः परमाधिकः पाठः—

अ च-त्रिपञ्चर्चि च परिवृष्ट्य प्रमुष्णाऽन्या प्रकाशते ।
 महानदी प्रतीर्णेच नारीप्लवसमाश्रिता ॥

११. व रा म प्र ल_१ ल_२ अ-
 पृका । १२. आ फ रा च प्र ल_२-
 कक्षाग० । म-कक्ष्यग० । ल_१-वक्ष० ।
 १३. आ-सङ्के० । फ-संण्डुकेनाय० ।

व रा च म प्र ल_१ ल_२-केनायते० ।
 अ-कटकेनायते० । १४. रा व म प्र
 ल_१ ल_२-सुप्रभा । १५. फ-भाविनी ।
 अ-भाविणी ॥

पेटहं चारु-सर्वाङ्गी शैते सं-पीड्य भांमिनी ।

- ४४] चिरेणं रमणं लब्ध्वा परि-प्वर्ज्येव कामिनी ॥१२८॥ [३२
 अन्या वीणां समा-लिंग्य प्रमदा मिय-दर्शना । [४० पू
 N] निद्रा-वगम् अनु-प्राप्ता स-कान्तौ प्रमदा यथा ॥१२९॥ [४१ उ
 वेणुं काचिंत् परि-प्वर्ज्य प्र-मुक्ता तनु-मध्यमा । [N
 N] चिरंस्येव समासाद्य पंत्री प्रावासिकं पतिम् ॥१३०॥ [४० उ
 N] अन्या कंनक-संकाशा मृदु-पीन-पयोधरा ।
 ४६ उ] मृदङ्गं हि प्रपीड्यांशो (?मे) मुक्ता कमल-लोचना ॥१३१॥ [४२
 आलिंगोपुं पतिं कृत्वा स-मदाः परम-स्त्रियः ।
 ४७] प्र-विद्ध-वेणु-सङ्गाश्च च प्र-मुक्ताः पान-खेदित्तः ॥१३२॥ [N
 भुज-पार्श्वाऽन्तरे-स्थेन मु-कलेणं कृशोदरी ।
 ४८] पणवेनं समा-सक्तौ मुक्ता मद-कृत-श्रमौ ॥१३३॥ [४३

१. आ-पेटेन । २. फ-भाविनी ।
 अ-भाषिणी । ३. फ रा च व म प्र
 ल_२ ल_१-०ण कामिनं । अ-विदेश-
 कामिनं । ४. आ-०रिप्वर्ज्य च । ५.
 फ-कामुकी ॥

६. आ-परिप्वर्ज्य । ७. फ-
 सकामा । ८. फ अ च-इव ॥

९. आ-वेणुं चापि । प्र ल_१-
 काचिद्वेणुं । १०. फ-चिरादेव । ११.
 आ-कामिनी कामिन मियम् ॥

१२. फ अ-मिहाः—कनकमं-
 काशैर्भृदुपीनपयोधरैः । १३. आ-
 मृदङ्गानि प्रपीड्यांश्चैः । १४. रा व

म प्र ल_१-मृदङ्गांश्च प्रपीड्यांशैः ॥
 १५. च-आलिंग्य । १६. फ-तनुं
 कृत्वा । च-मुवलं कृत्वा । १७. फ
 च-मिहाः—०वेणुमन्याश्च । च-
 वेणुं संप्राप्य । १८. च-काश्च खे युताः ।

१९. रा व म प्र ल_१-जयासां-
 तरस्यं च । ल_२-श्वान्तरस्यं च ।
 २०. फ-मुकचेन । रा व-मुकदयेण ।
 २१. फ-पानवेन समासक्ता । रा म-
 पणकं काचिदालिंग्य । आ-०वेन समा-
 लिंग्य । च व प्र-०णवं काचिदालिंग्य ।
 २२. फ-कृतनद० । रा च व म प्र
 ल_१ ल_२-मदविमोहिता ॥

डिण्डिमं परि-गृह्याऽन्याम् तथैवाऽऽसक्त-डिण्डिमोः ।^१

- ४९] प्रमुक्तास् तरुणा(नि)वत्सान् उपगृह्येव योपितः॥१३४॥ [४४
 रसनाम् अप-विन्याऽन्या प्र-मुक्ता भुवि मीमिनी ।^{६क}
 ५०] वसन्ते पुष्प-संयुक्तां मालेव परि-मार्जिता ॥१३५॥ [४६
 काचिद् आ-लिङ्गनं नारी भुज-संयोग-पीडितम् ।
 ५१] कृत्वा कमल-पत्राऽक्षी प्र-मुक्ता मद-मोदितो^१ ॥१३६॥ [४७
 षाणी तथाऽन्यां पाणिभ्यांस्तनाऽन्तरम् उपाऽऽश्रितौ ।
 ५२] उप-गृह्याऽपरा मुक्तां निद्रा-वंशम् उपा-गता ॥१३७॥ [४८
 अन्यां कमल-पत्राऽक्षी पूर्णेन्दु-सदृशाऽऽनना ।
 ५३] अन्याम् आलिंग्य मुं-श्रोणी प्र-मुक्ता मद-विह्वला ॥१३८॥ [४८

१. रा च व म प्र ल, ल_२-^१ ऽडिडिमा । रा च व म प्र ल, ल_२-
 प्रविगृह्याऽन्या । आ-परिगृह्याऽन्या । प्रमुक्ता भुवि मीमिनी । ३.
 ध-च परिचय । २. आ- अतः परमधिकः पाठः—

च—दृष्ट्वा च कपिशार्दूलः तथान्यासकडिडिमा ।

४. आ-०सां तरुणावसमु० । च-०सां तरुणावसमुप० । अ-०सांस्त्र- रणा । ५. व म प्र ल, ल _२ - नास्ति ॥	ल _२ -भुजसंभोग० । अ-भुजसंभोग० । ११. फ च ल, -पानमो० । १२ रा च व म प्र ल, -नास्ति ॥
६. आ फ-माथिनी । अ-मानिनी । ६क व म प्र ल, ल _२ -नास्ति । ७ अ-युष्पसवला । ८. रा च व म प्र ल _२ - परमार्जिता ॥	१३. प्र ल, ल _२ अ-तयो सु० । १४ आ-०रमुपरिपठौ । अ-०रस- माश्रितौ । १५ आ प्र ल, -उपगृह्या० । १६ ल _२ -सद्या । १७ आ-०शपरा- जिता ॥
६. आ-वाश्रितः० । व ल, - वाश्रितः० । १० रा च व म प्र ल,	१८. फ-कृत्वा । १९. रा च व म प्र ल, ल _२ -मुप्राणी ॥

मुरजेपु मृदङ्गेपु पीठिकामुं तथैव च ।

५४] शुभाऽऽस्तरणमुख्येषु तथा ता(?ना)लीव(?कै)केषु च ॥१.३१[N

तूर्याणि च विचित्राणि रावणस्य वरस्त्रियः ।

N] उप-गृह्य प्र-सुप्ताम् ताः पान-निद्रा-वशं गताः ॥१.४०॥ [N

नूपुरैश् चाऽपविद्धैश् च वलयैश् चाऽपि शोभितैः ।

N] हारैश् च हरिणाऽक्षीणां प्र-कीर्णैः शोभिर्ता मही । [N

N] स-फेन-विन्दु-निकरैर् वन-राजी जलैर् इव ॥१.४१॥ [N

[स१.४]तासाम् एकान्त-संन्यस्ते शयानां शयने शुभे ।

२२] ददर्श रूप-संपन्नां मु-श्रोणीं स कपिः स्त्रियंम् ॥१.४२॥ [५०

गौरीं कनक-वर्णाऽऽभां दृष्ट्वा अन्तैःपुरेश्वरीम् ।

३०] कपिर् मन्दोदरीं तत्र यौवनोत्तम-शौलिनीम् । [५२

ददर्श नील-जलैर्दे ज्वलन्तीम् इव विद्युत् ॥१.४३॥ [N

१. आ-वीथिकासु सुमध्यमा ।

फ-पीठिकासु व० । रा य म प्र ल,

ल_१-तथा तालान्तरेषु च । च-तथा

तालान्तरेषु च । २. आ-शुभान्तरेण-

गु० । फ-रणपुष्पेषु । ३ । न प्र-

तालीशकेषु । ४. रा च य म प्र

ल_१ ल_२-नारित ॥

५. अ-रूपाणि । ६. च म-

उपगुह । ल_१-उपगुह ॥

७. रा-नूपुरैश्चापरस्त्वैश् । च-

श्चाविद्धैः । ८. फ रा य च म

प्र ल_१ ल_२ अ-शोभते ॥

९. च ल_२-तलैरिव । १०.

च ल_२-संन्यस्तैः । ११. च ल_२-
शयनैः शुभैः ॥

१२. आ-श्रियम् । फ-स्थिताम् ।

१३. रा-०मिष्टां भर्तुः परेश्वरीम् ।

ल_२ य-०मिष्टां भर्तुः पुरे० । म प्र

ल_१-०मिष्टां भर्तुः पुरीष० ॥

१४. अ आ फ-शयानां शयने

शुभे । १५. रा-शोभते । च-शोभती ।

य म प्र ल_१ ल_२-शोभती । १६.

रा च य म प्र ल_१ ल_२-जलैर्दे नीले ।

१७. आ-दीप्यतीमिव । रा-ज्वल-

न्तमिव ॥

- ३१] मुक्ता-मणि-समायुक्तैर् भूषणैस् तप्त-काञ्चनैः ।
 भूषितां भूषयन्तीं तव स्व-श्रियो भवनोत्तमम् ॥१४४॥ [५१
 ३२] तां समीक्ष्य महा-बाहुर हनूमात् पवनाऽऽत्मजः ।
 तर्कयामास सीतेति रूप-यौवन-संपदा । [५३
 ३३] हर्षेण महताऽऽविष्टो ननन्द कपि-शूयपः ॥१४५॥ [५४पृ
 आ-स्फोटयामास चुचुम्ब पुच्छं
 ननेतं चिक्रीड जगौ बबलमं । [५५पृ
 स वानराणाम् ऋपभः प्रतीऽतो
 ज्ञात्वा नरेन्द्राऽनुगतां च सीतामै ॥१४६॥ [N

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे अन्तःपुर-वर्णनं
 नाम पंचमोऽंशः ॥५॥

१. अ-लक्षतां । २. आ-भूष-
 यन्तीव । रा च व म प्र ल, ल_२-
 भूषयन्ती तां । ३. रा च व म प्र ल,
 ल_२-मुञ्जिवा । ४. ल_२-भूषणोत्तमं
 (? अः) ॥

५. फ-समीक्ष्य स । ल_१-तां
 स वीक्ष्य । ६. फ रा च व म प्र
 ल, ल_२-मास्फारमजः । ७. आ-
 शीतेति ॥

८. आ-ननद । ९. फ-इरि-
 यूपयः ॥

१०. आ-चेष्टत् । अ-चेष्टम् ।
 च व म प्र ल, ल_२-पुष्पम् । ११.

व अ-ननदं । १२. अ फ-च वसुन्ते-
 च-भाषलः । व म प्र ल, ल_२-
 च भूरि । १३. आ ल_१-नरेन्द्रस्य ।
 रा म-नरेन्द्रसु० । च प्र ल_२-नरे-
 न्द्रेन्द्र० । १४. आ- शीताम् ॥

१५. आ-शीतान्वेषणे रावणान्तः-
 पुरनिचयो । रा-अन्तःपुरस्त्रीवर्णनं ।
 व-सुन्दरश्रीचये स्त्रीवर्णनं । च म
 ल_२-अन्तःपुरविचये स्त्रीवर्णनं । प्र-
 श्रीवर्णनं । अ-नः पुरे स्त्रीवर्णनं । १६.
 म- अष्टमः । ल_१-सप्तमः । आ फ
 रा च व प्र ल_२ अ-नास्ति ॥

[वं-१४]= [पठः सर्गः] = [दा-११]

- ततस् तु हनुमांश् चिंतां व्यव-धूये व्यव-स्थितः ।
 ३४] जगाम चिन्तामं अपरां सीतां प्रति महा-कापिः ॥१॥ [१
 अन्येयम् इति संचिंत्य भूयस् ततः सँ वानरः । [N
 ३२] पान-भूमौ हरि-श्रेष्ठः सीता-सं-दर्शनोत्सुकः ॥२॥ [N
 न रामेण वि-युक्तां सा स्वप्नुम् अर्हति मैथिली ।
 ३७] न भोक्तुं नाऽप्यलंकर्तुं कुतः पानं निषेवितुम् ॥३॥ [२५
 नाऽन्यं नरम् उप-स्थातुं वासव-प्रतिमौऽपि येः । [२३
 ३६] न हि राम-समः कश्चिद् विद्यते त्रिदशेष्व् अपि ॥४॥ N
 इति संचिंत्य हनुमान् बुद्धयों सँ कपि-कुञ्जरः ।
 N] रावणाऽन्तःपुरं भूयो विचेतुम् उप-चक्रमे ॥५॥ [N

१. रा च य म ल, ल, अ- | ल, ल, च बुद्धिमान् । च-०मुप-
 वृत्तां । २. रा च य म प्र ल, | स्थितः ? । अ-समुत्थिताम् ।
 ल, अ-अवधूय । ३. रा य म प्र

४. अतः परमधिकः पाठः -

दा—न प्राप्तं पद्मगन्धं च मुखे तस्याः पुनः पुनः ।

५. फ-चापरां चिन्तां ॥ ११. फ रा य म प्र च ल,
 ६. च फ अ-निश्चिय । ७. ल, अ-०तिसौ हि सः । १२ अ-
 च फ अ-तु । ८. रा च य-०भूमिं ॥ ०शैपि ॥
 ९. अ-विरक्त । १०. फ अ- १३. रा-मुक्षुष्या । च य म प्र
 ०पुमिच्छति ॥ ल, ल, अ-त्वक्षुष्या ।

१४. अतः परमधिकः पाठः-

य म प्र ल, ल, अ-अन्येयमिति निश्चित्य भूयस्तत्र तु वानरः ।
 पानभूमिं हरिश्रेष्ठः सीतासंदर्शनोत्सुकः ॥

क्रीडितेनाऽपराः कृताः कृता गीतेन चाऽपराः ।

N] नृत्येनै चाऽपराः कृताः पान-निद्राऽऽहताः पराः ॥६॥ [४
अंगनानां सहस्रेण भ्रुपितेन वि-भ्रुर्षणः ।

N] उप-संलाप-शीलेन स्मित-युक्ताऽभि-भाषिणा ॥७॥ [६
देश-काल-वि-भक्तेन युक्त-वाक्याऽभि-भाषिणां ।

N] रतोप-रत-संशुभं राक्षसेन्द्र ददर्श संः ॥८॥ [७
तासां मध्ये महा-बाहुः शुशुभे राक्षसेश्वरः ।

७] गोष्ठे महति मुत्तानां गवां मध्ये यथा वृषः ॥९॥ [८
स राक्षसेन्द्रः शुशुभे ताभिः परि-वृतस् तदां ।

८] करेणुभिर् यथाऽरण्ये 'परि-कीर्णो महा-द्विर्षः ॥१०॥ [९
सर्व-कर्मैर् 'उपेतां च पान-भूमिं महाऽऽत्मनः ।

४०] ददर्श कपि-गार्दूलस् तस्य रक्षः-पतेर् 'गृहे ॥११॥ [१०
मृगाणा महिषाणां च वराहाणां च भाग-शः ।

४१] तत्र न्यस्तानि मांसानि पान-भूमौ ददर्श सः ॥१२॥ [११

१. च-०तेन पराक्रान्ता । २
फ-कृन्वा शीतेन चा० । आ च-
पानेन रिहिता परा । ३ फ-कृत्वेन ॥
४ रा च य म ल_१ ल_२ अ-
विभ्रुपित । प्र-विभ्रुपिता । ५ अ-
उपशीलेन सतत । ६ आ-युक्ता
गीतार्थभाषिणा । फ-युक्तीलाभि० ।
रा च य म ल_१ ल_२-युक्तीलाभि-
भाषिणा । प्र-युक्त गीताभिः ॥
७ आ-०भिभाषिणी । रा य म
न ल_१-०भिभाषिणा । ८ आ-तते ।

विरतिर्षं । रा च य म प्र-रता-
वस्तस० । ल_१ ल_२-रतावरतसंयु० ।
६ आ-ददर्श हरियूथप ॥
१० फ-परिवृत. स्वयम् । अ-
परिवृत स्वयम् । ११ च-०र्थया
रम्य । १२ म-परिपूर्ण । १३. फ-
महागज । अ-यथा द्विष ॥
१४ च-०मै कृपितश्च ? । १५ फ
अ-तेर्गृहस् ॥
१६. रा य म प्र ल_२-महिषीणां ।
च-महिषीणां ? । १७. ल_१-हस्त नि ॥

रौक्मेषु च विशालेषु भाजनेष्वर्ध-भक्षितान् ।

४२] ददर्श कपि-शार्दूलो मयूरान् कुक्कुटांस् तथा ॥१३॥ [१२

वराह-वध्नान् सु-कृतान् दध्नां सौवर्चलांऽन्वितान् ।

N] अन्यान् मृग-मयूरांश् च हनूमान् अन्व-अवैक्षत ॥१४॥ [१३

मकरान् विविधान् सिद्धांश् चकोरान् अर्ध-भक्षितान् ।

N] माहिष्यांश्च शैल्यांश् छागांश् कृतानिश्च (?श्रु) तान् १५ [१४पू

४३] लेह्यम् उच्चाऽवचं पेयं फलानि विविधानि च । [१४उ

४४पृ] राग-खाण्डव-संयुक्तान् अव-लेह्यान् ददर्श संः ॥१६॥ [N

द्वार-नृपुर-केयूरैर्^३ अप-विद्धैर् महा-यनैः । [१५उ

N] पान-भोजन-विक्षिप्तैः फलैश् च वि-विधैर् अपि ॥१७॥

कृत-पुष्पोपहारो भृर् अंधिकं पुष्यति श्रियम् । [१६

N] दीप्तैश्च कलधौतैश् च विन्यस्तैः शयनोऽऽसनैः ॥१८॥

१. फ रा य म प्र ल_१ ल_२ च-०पांश्चैक्यु० । प्र-०पांश्चैव कृ० ।
अ-तु । २. च-र्धभक्षितान् । प्र-
०नेषु बुभुक्षि० । ल_१-नेष्ववभ० ॥

३. फ-वराहे दध्ना सु० । रा य
म प्र ल_१ ल_२-०हृद्यसंयुक्तान् ।

च-वराहसृगान् सु० । अ-वराहवृ-
द्धान् सु० । ४. रा य म प्र ल_१ ल_२-
दधिमौव० । अ आ-०धंलयुताम् ।

५. फ-स्थूलात् । रा म ल_२ अ-
श्यात् । च य ल_१-शूल्यात् । ६.

रा म च-हनुमान् इत्यर्णमः । य प्र-
ददर्श कपिहुज्जरः ॥

७. फ-कृतान् । रा य म प्र
ल_१ ल_२-कृतान् । च-कृतान् ।

८. य-०तनवभक्षि० । ६. फ-
०पनेवशूलात् । आ-०पानेक्यु० ।

११. आ फ अ-रागखांडवयुक्तांश्
विलीढान् स । च-०नवलेहं । १२. मा-द ।

१३. रा-०यूरैरपि । अ-०यू-
रपि वि० । १४. रा च य म ल_२ अ-
पानभाजन० ॥

१५. आ-०रामूत् शुधिरं । रा म
ल_२ अ-च्युतपु० । १६. फ च-विद्या ।

रा य-स्रियम् । प्र-विषम् । ल_२-
धिषा । १७. अ-प्रदीप्तैः । १८. रा च
य म-विन्यस्त० । १९. अ फ रा-

शयनासनैः । ल_२-०नासने । अ-राय-
नादिभिः ॥

पान-भूमिर् विना वह्निं प्र-दीप्तेवोप-लक्ष्यते । [१७

N] बहु-प्रकारैर् वि-विधैर् वर-संस्कार-संस्कृतैः ॥१९॥

मांसैः कुशले-संसिद्धैः पान-भूमि-गतैः पृथक् । [१८

४५] तथाऽम्ल-लवणोपेतैर् वि-विधै रांग-खाण्डवैः ॥२०॥ [१५पृ

वासैश् च स्वर्ण-माल्यैश् च विविधैस् तैः पृथक् पृथक् ।

४६] संमताच्च छुशुभे भूमिर् माल्यैश् च बहु-सर्जितैः ॥२१॥ [२०

N] राजतेषु च कुम्भेषु जावूनद-मयेषु च ।

४१पृ] पान-श्रेष्ठं तथा भूमिर् ददर्श केषि-बूथयः ॥२२॥ [२२.

N] दिव्याः प्रसन्ना वि-विधाः सुराम् तत्र तथाऽऽसवान् ।

४४उ] शर्कराऽऽसव-माध्वीकान् पुष्पाऽऽसव-फलाऽऽसवान् २३ [१९

सोऽपश्यच्च छातै-कौभानि शीथोरं मणि-मयानि च ।

४७] राजतानि च मुर्ल्यानि भाजनानि महा-कविः ॥२४॥ [२३

हिरण्यैश् च करैर् भाजनैः स्फाटिकैर् अपि ।

४८] जावूनद-मयैश् चाऽन्यैः कलशैर् अपि सं-वृताम् ॥२५॥ [२१

१. आ-पानभूमिं ॥

२. रा च य म प्र ल, ल_२-

मस्यैः कुशलिभिः सिद्धैः । अ-मांसैः

कुशलिभिः सिद्धैः । ३. फ-ंगतै-

रपि । ल_१-मिगतः पृ० । ४. फ-

णोद्वैतैः । ५. फ-रागपांडवैः ।

रा य म प्र ल_२-रासवैस्तथा । ल_२-

राक्षसैस्तथा ॥

६. फ रा च य म प्र ल, ल_२

अ-वासैश्चूणश्च मा० । ७. आ रा

च य म प्र ल, ल_२-संतता शुशुभे ।

८. रा य म प्र ल, ल_२-भूमिः

पुष्पमाल्यैश्च संजितैः । च-भूमिर्वहु-

माल्यैश्च संजितैः । अ-भूमिं पुष्प० ॥

अ-रात्रेण । १०. अ-पानं

श्रेष्ठं । ११. फ-रवा । १२. फ रा च

य म प्र ल, ल_२-हरिवूथयः ॥

१३. च-च्छातकुम्भानि । अ-

च्छीतकुम्भानि । १४. फ-धीमन्म-

णिम० । रा य म प्र ल_१-कपिमं-

णिम० । ल_२-साधुर्मणि० । अ-दिव्य-

साधुभृतानि । १५. ल_२-स । १६.

रा य म प्र ल_१-रम्याणि । च ल_२-

पुष्पाणि ॥

१७. रा च य म प्र ल, ल_२-

विविधैर् । १८. रा य ल_१-राज-

तैर् । प्र-विविधैर् । १९. फ रा

च य म प्र ल, ल_२-करकैरभिः ।

अ-करकैरपि । २०. फ-संवृतैः । प्र-

संवृतान् ॥

४२७] कचिद् अर्धाऽवशेषाणि कचित् पीतानि सर्वशः ।

५०५] कचिन् नैवं प्र-पीतानि पानानि प्रेक्षते स्म सैः ॥२६॥ [२४

५२५] कचित् संपृक्त-माल्यानि भोजनान्य् अचलानि च । [२६७

शयनान्य् अत्र नारीणां शून्यानि वि-विधानि च ॥२७॥

N] परस्परं समा-श्लिष्य काश्चित् सुप्ता वरांगनाः । [२७

काश्चिदं अन्योऽन्य-वस्त्राऽन्तम् अप-कृष्योप-गृह्य च ।

N] अभि-सृत्योऽवलाः सुप्ता निद्रा-बलं-परा-जिताः ॥२८॥ [२८

१. आ-पश्यन्वे कपिकुञ्जरः । अ-कचित्पूर्वा० । २. आ-कचित्प्र- भिन्नैः करकैः । फ-कचित्प्रभ्रमैः करकैः । रा-कचित्तैश्च प्रदीपानि । ३. आ-	कचिदारोपितैर्घटैः । च अ-पानानि स विलोकयन् । म-पानान्याप्रेक्षते स्म सः । ल _२ -पानानि स व्यलोकयत् । ४. अतः परमधिकः पाठः— च ल _२ -कचिद् भक्ष्यांश्च विविधान्* पानानि च कचित्कचित् † । च ल _२ -कचिद् द्वावशेषाणि अपश्यत्-कपि-कुञ्जरः ‡ । च ल म प्र ल _१ ल _२ -कचित्प्रभिन्नैः करकैः कचिदारोपितैर्घटैः ॥ ५. फ-फलानि विविधानि । रा च य म प्र ल _१ ल _२ -फलानि च जलानि । ६. अ-शयनानि तु । ७.
--	--

रा-अतः परमधिकः पाठः—

कचिद्वर्धावशेषाणि सोपश्यत्कपिकुञ्जरः ।

कचित्प्रभिन्नैः करकैः कचिदारोपितैर्घटैः ॥

कचित्संपृक्तमाल्यानि फलानि च जलानि च ।

६. रा य म प्र ल_१-०त्ता वर-
धियः । च-काचित्सुप्ता वरांगना ।

१०. फ रा च य म प्र ल_१ ल_२

अ-कचिद् ० । ११. आ-०छान्तमव-

गृह्यो० । रा च य म प्र ल_१ ल_२-
छान्तमपकृष्यात् ० । १२. च य म प्र

ल_१-०स्यावला । १३. आ रा च य

म प्र ल_१ ल_२ अ-निद्रावशेषाजिता ॥

* अ-कचिद् क्षीराश्च विविधा ।

† य म प्र ल_१-शानानि विवि-

धानि च । अ-शयनानि च कचित्क-

चित् । ‡ य म प्र ल_१-कचिद् द्वा-

वशेषाणि सोपश्यत्कपिकुञ्जरः । अ-

कचिद् द्वावशेषाणि पश्यं स कपिकुञ्जरः ।

तासाम् उच्छ्वास-वातेन वस्त्र-मौल्यं च गात्र-गाम् ।

[N] नाऽत्यैर्यं स्पन्दते चित्रं प्राऽऽप्य मंदम् इवाऽनलम् ॥२१॥ [२९

५३३] चन्दनस्य च दिव्यस्य शीथोर् मधु-रसस्य च ।

[N] कर्पूरस्य तर्थाऽग्न्यस्य पुष्पस्य वि-विधस्य च ॥३०॥ [३०पू

वि-विधस्यांऽग्नौ-रागस्य वांससो वि-विधस्य च । [N

[N] वभूव मारुतम् तत्र गन्धं वि-विधम् उद् वहन् ॥३१॥ [३०उ

माल्यानां च चन्दनानां धूपानां च स मूर्च्छितः ।

[N] प्र-ववौ सुरभिर् गन्धो विमाने पुष्पके तदा ॥३२॥ [३१

श्यामाऽव-दाताम् तत्राऽन्याः काश्चित्कृष्ण-वरांगनीः ।

[N] काश्चित् काचन-वर्णाऽऽभाः प्रमदा राक्षसाऽऽलये ॥३३॥ [३२

तासां निद्रा-वशत्वेच्च च मर्दनेन च मूर्च्छितम् ।

[N] पद्मिनीनां प्र-सुप्तानां रूपम् आसीद् यथैवं तत् ॥३४॥ [३३

१. व म प्र ल_१-वधं माल्यं ।

२. आ फ रा ध म प्र अ-
गात्रजम् । ल_१ ल_२-वधगम् । व-
सात्रगम् । ३. फ-अंगता ॥

४. रा च ध म प्र ल_१ ल_२-
तथोप्रस्य । अ आ-तथाप्रस्य ॥

५. फ रा च अ-विविधाय च
माल्यस्य । ६. फ रा अ-प्रधितय
शुभैः कैः । च-प्रधितैश्च शुभैः
कैः । ७. ध म प्र ल_१ ल_२-नास्ति ॥

८. आ रा च ध म प्र ल_१
ल_२ अ-स्नानानां । ९. ल_२-विवि-
धानां । १०. फ-संविमूर्च्छितः । च-

स च सू० । व-च समन्वितः । अ-
चापि मूर्च्छितः । ११. अ-सुरभिर्वायुः ।
१२. फ-स्थिते । ध प्र ल_१-तथा ॥

१३. फ रा च-दाताः सुप्ता-
ऽन्याः । ध म प्र ल_१ ल_२-दाता
सुप्तान्या । अ-दाता शुक्लान्या । १४.
ध म प्र ल_१ ल_२ अ-काश्चित्कृष्णा
वरांगना । १५. रा च ध म प्र ल_१
ल_२ अ-नवर्णावः ॥

१६. अ-निद्रावशाद्गन्धचन्दनेन ।
१७. प्र-सु । १८. फ-मूर्च्छिताः ।
१९. आ प्र अ-मासीत्तथैव । २०.
फ-त ॥

- ५४उ] एवं सर्वम् अ-शेषेण रावणाऽन्तः-पुरं कपिः ।
 ५५पू] ददर्श सं महा-तेजा न ददर्श च जानकीम् ॥३६॥ [३४
 ५१पू] फलानि चोऽर्ध-शेषाणि माल्यानि वि-विधानि च ।
 ५२उ] मृदितान्य् अप-विद्धानि गंधवन्ति ददर्श सः ॥३७॥ [N
 N] वह्मंश् च वि-विधान् भक्षान् फलानि विविधानि च ।
 ५३पू] स्रजश् च विविधाश् चित्राः प्रवि-कीर्णास् ततस्ततः ॥३८॥ [N
 N] निरीक्षमाणश् च ततस् ताः स्त्रियं सं महा-कपिः ।
 ५५उ] जगाम महतीं चिंतां धर्म-साध्वं-शंकितः ॥३९॥ [३५
 N] सं बुद्ध्या चिन्तयामास कपिर् बुद्धिमतां वरः । [N
 परं-दाराऽव-रोधस्य प्र-मुक्तस्य निर्-ईक्षणम् ।
 ५६] इदं खलु ममाऽस्य धर्म-लोपं करिष्यति ॥४०॥ [३६
 न हि मे पर-दाराणां दृष्टिर् विषय-वर्तिनी ।
 ५७] अयं चोऽद्य मया दृष्टः पर-दारं-परि-ग्रहः ॥४१॥ [३७

१ य-गान्तःपुरं । २ ल_२ अ-
 स ददर्श । प्र-ददर्श सु । ३ रा य
 म प्र ल_१ ल_२-मैथिलीं न ददर्श च ।
 अ च-न ददर्श स जा० । ल_२-मैथि-
 लीं न ददर्श सः ॥

४. फ-चावशे० । अ-वा विते० ।
 ५. फ-मृदितान्यपि विद्वानि । ६.
 रा य म प्र ल_१ ल_२-नास्ति ॥

७. य म प्र ल_१ ल_२-महयान् ।

८. रा च य म प्र ल_१ ल_२ अ-
 प्रकीर्णाश्च ॥

९. च-स्त्रियश्च । १०. रा य म
 प्र ल_१-धर्मविष्वंस० ॥

११. च-मु० । म ल_२ अ-
 स्व० । १२. य-पुरदा० ॥

१३. फ रा च य म प्र ल_२ अ-
 भयमय । ल_१-अय सोय । १४. फ
 रा-परदाराण० ॥

तस्य प्रादुर अभूच् चिंता पुनर् एव मनस्विनः ।

५८] निश्चितैकान्तं-चित्तस्य कार्याऽकार्य-प्रदर्शिनः ॥४२॥ [३८

कामं दृष्टा मया सर्वा वि-वस्त्रा रावणो-स्त्रियः ।

५९] न तु मे मनसः किञ्चिद् वैकृत्यम् उप-जायते ॥४३॥ [३९

मनो हि हेतुः सर्वेषाम् इन्द्रियाणां प्र-वर्तने ।

६०] शुभाऽशुभास्त्र अवस्थामु तच्च मे सु-व्यवस्थितम् ॥४४॥ [४०

नाऽन्यत्र हि मया शक्यां वैदेही परि-मार्गितुम् ।

६१] स्त्रियो हि स्त्रीषु दृश्यन्ते सदां हि परि-मार्गणे ॥४५॥ [४१.

यस्य सत्त्वस्य या योनिम् तस्यां स परि-मार्ग्यते ।

६२] न शक्यो प्रमदा नष्टो मृगीषु परि-मार्गितुम् ॥४६॥ [४२

तद् इदं मार्गितं तावच्च लुब्धेन मनसा मया ।

६३] रावणांस्तःपुरं सर्वं दृश्यते न च जानकी ॥४७॥ [४३

देव-गन्धर्व-कन्याश् च नाग-कन्याश् च वीर्यवान् ।

६४] अवैक्षमाणो हनुमान् न चाऽपश्यत् तु जानकीम् ॥४८॥ [४४

१. रा-नास्ति । २. फ-निष्ठिः

कार्यं चि० । च-विद्युनकान्त० ।

३. आ-कार्यप्रदर्शनश्च यः । च-

कार्यं निश्चयप्रदर्शिनः । ४. रा य

म प्र ल, ल-नारि ॥

५. फ च अ-विवस्त्राभरणाः

स्त्रियः । ६. रा च य म प्र ल, ल-

चिद्वैकृत्यमु० । अ-वैकृत्यमु० ॥

७. रा-सेतुः । ८. रा च ल,

ल-प्रवर्तते । ९. फ मा-न च ।

च रा य म प्र ल, ल-तदि ॥

१०. च-शतयं वैदेही । ११.

च-गृहेषु । १२. च-सदव ॥

१३. रा य म प्र ल, ल-

नास्ति । १४. आ-शक्यं । १५. अ-

दृश्य ? ॥

१६. रा अ-सर्वं ॥

१७. फ-देवदानवक० । १८. अ-

यक्षक० । १९. अ-पशगाः । २०. आ

फ च प्र-अवश्यं । रा-अवीक्ष० ।

२१. आ-०द्यचादृश्यत । च य म

ल, ल-अ-०पश्यत । प्र-वापश्यत ।

ताम् अ-पश्यन् कपिम् तत्र पश्यंश् चाऽप्य् अपराः स्त्रियः ।

N] अप-क्रम्य ततो दीनः सं-ध्यातुम् उ-प-चक्रमे ॥४९॥ [४६
भोर्ज्यैः सँ पौरोगव-शास्त्र-दृष्टैः

पानैर् उदारैश् च वि-राजमानम् ।

दृष्ट्वा प्र-सुप्तं प्रमदा-जनं तं

N] प्र-दृष्ट-रोमा पृथगो वभूव ॥५०॥ [N

तम् उग्र-रूपं गिरि-कौश्वनोपमं

प्र-दृष्टम् उत्सिक्तम् अहीर्न-चारिणम् ।

रहो-गतं रावणम् उग्र-दर्शनं

N] ददर्श घोरं हनुमान् महा-कपिः ॥५१॥ [N

स शर्वरीं प्रेक्ष्य बहु-भ्रैयाताम्

अ-पश्यमानो जनकाऽऽत्म-जां च ।

स शीघ्र-कारी मतिमान् वि-मानाद्

N] अवाऽऽरुरोह त्वरितोऽथ तस्मात् ॥५२॥ [N

ईर्यापै रामायणे सुन्दर-काण्डे सीताऽन्वेपगे पान-भूमि-वर्णनं नाम षष्ठः सर्गः ॥६॥

१ रा च घ म प्र ल_१ ल_२-
कचित्तर । २ रा-पदपक्षि वर-
स्त्रियः । च घ म प्र ल_१ ल_२-०३व-
क्षपि पर० । ३ फ-सध्यानमु० ।
ल_१-सध्यान्तमु० । ल_२-सध्यातमु० ॥

४ रा च घ म प्र ल_१
अ-भोग्यैश्च । ल_२-मोगैश्च० । ५.
आ-विरम्यमान । च-विरम्यमाणां ।

रा घ म प्र ल_१-महासुगन्धैः । फ-
विराजमानः । ल_२-मनःप्रियैस्तैः ।
६. आ-च ॥

७. रा च घ म प्र ल_२ ल_२

अ-सत्रलाम्बुदेपनम् । अ. आ-०कम-
हीव चा० । रा च-कमभीष्टचा० ।
घ ल_१ ल_२-कमभीष्टचा० ।

९. आ-भगः परमधिकः पाठः—दृष्ट्वा प्रसुप्तं प्रमदाजनं तम् ।

१०. आ-भव. परमधिकः पाठः—प्रदृष्टरोमा पृथगो वभूव ।

११. फ-बहुप्रभाताम् । प्र-बहु-
प्रपत्तम् ॥

ल_१ ल_२-रावणपानभू० । फ अ-
०भूमिवर्णनो० ॥

१२. अ इति धो० । १३. य प्र

[वि-१४, १५] = [सप्तमः सर्गः] = [दा-१२]

स तस्य धीरो' भवनस्य वानरो
लता-गृहांश् चित्रं-गृहान् तदाऽन्तिके ।

जगाम भीतां प्रति दर्शनोत्सुको
(९) न चैव तां पश्यति चारु-दर्शनाम् ॥१॥ [१]

स चिन्तयामास ततो महा-कपिः
प्रियाम् अ-पश्यन् रघु-नन्दनस्य ।

ध्रुवं न सीतां ध्रियते यथा न मे
(६) वि-चिन्वतो दर्शनम् एति मथिली ॥२॥ [२]

सा राक्षसानां प्र-वरेणं बाला
स्वै-शील-संरक्षण-तत्परा सती ।

अनेन संधः प्रति-रौद्र-कर्मणो
(७) हुता भवेद् आर्य-पथे व्यव-स्थिता ॥३॥ [३]

१. फ च रा य म प्र ल ल,
२ अ-वरेण । २. अ-वेद्यगुं । फ
। च य म प्र ल ल, अ-गृहां-
लागृहान् । ३. अ-सीतापरि ।
प्र-दर्शनोत्सुकं ॥

५. फ च रा य म प्र ल,
२ अ-महाकपिस्त्वदा । ६ आ-
ता । ७. रा य म प्र ल, ल,
पता । ८. रा च य म प्र ल,

ल, अ-वया । ६. आ ल, विचि-
न्वितौ ॥

१०. फ-प्रवलेन । ११. फ रा
य च म प्र ल, ल, अ-सुशील ।
१२. य-अवैव । ल, अ-प्रापि । १३.
रा म ल, साद्य । १४. अ-परि रौ-
१५ आ-न चेदा । १६. फ-वरे
स्थिता । रा च य म प्र ल, ल-
वरा स्थिता । अ-परिस्थिता ।

विरूप-रूपा वि-कृता वि-वर्चसो
महाऽऽनना दीर्घ-विरूप-दर्शनाः ।

समीक्ष्य वा राक्षस-राज-योपितो

६८] भयाद् वि-पन्ना जनकेश्वराऽऽत्मजा ॥४॥ [४

सीताम् अ-दृष्ट्वा त्वनवाप्य पौरुषं

वि-हृत्य कालं सह वानरैश्च चिरम् ।

न मेऽस्ति सुग्रीव-समीप-गा मैत्रिः

६९] सँ तीक्ष्ण-दण्डो बलवान्निहि वानरः ॥५॥ [५

सर्ग१६] दृष्ट्वा अन्तःपुरं सर्वं सँर्वा राक्षस-योपितः ।

१] न सीता दृश्यते साध्वी वृथा जातः परि-श्रमः ॥६॥ [६

किं नु मां वानराः सर्वे गतं वक्ष्यन्ति मानिनः ।

२] गत्वा तत्र त्वया वीर किं कृतं पवनाऽऽत्मज ॥७॥ [७पू

३पू] अ-दृष्ट्वा किं प्र-वक्ष्यामि तां अहं जनकाऽऽत्मजाम् । [७उ

४उ] ध्रुवं प्रायर्मुपे (१पै) प्यन्ति कालस्य वि-निवर्तने ॥८॥ [८

१. प्र-विक्षसो । २. रा च
य म प्र ल, ल_२-वै ॥

३. आ-सीताम्० । ४. फ-
क्षन० । रा च य म प्र ल, ल_२ अ-
प्यन० । ५. फ रा च य म प्र ल,
ल_२ अ-गतिः । ६. फ रा च य म
प्र ल, ल_२ अ-मु ॥

७. अ-दृष्टा ॥

८. च य-म प्र ल, ल_२ अ-

किन्तु । ९. अ आ-मामितः । ल_२-
वानराः । १०. प्र-तवस्तत्र । ११.
हृत्वा ॥

१२. च य म ल_२-तानहं । १३.
रा म प्र ल, प्राप्समुपेक्षन्ते । य-
प्राप्समुपेक्षन्ति । ल_२-प्राप्समुपेक्षन्ति ।
१४. रा च य म प्र ल, ल_२ अ-
कालश्च । १५. फ अ-व्यतिवर्तते । रा
च य म प्र ल, ल_२-परिवर्तते ।

३उ] किं मां वक्ष्यन्ति वृद्धास् तु जीवन्वात्र अंगदम् तदा ।

४पू] गतं पारं समुद्रस्य वानरांश् च समा-गताः ॥१॥ [१

७पू] भूयस् तावद् वि-चेष्ट्यामि न यत्र वि-चयः कृतः । [१२

अ-निर्वेदः त्रियो मूलम् अ-निर्वेदः परं मुखम् ॥१०॥

५] अ-निर्वेदो हि सततं सर्वाऽर्थेषु अनु-वर्तकः । [१०

करोति सफलं सर्वं जीवितं जीवितेषु अपि ॥११॥

६] तस्माद् अ-निर्वेदं-करं यत्र चेष्टेऽहम् उत्तमम् । [११

N] अ-दृष्टां हि वि-चेष्ट्यामि पुरीं रावर्ण-पात्रिताम् ॥१२॥

८पू] आपान-शाला वि-चिताम् तथा पुष्प-गृहाणि च । [१२

N] भूमी-गृहांश् चैत्र-गृहा गृहाऽति-गृहका अपि । [१४उ

निष्कुटांस्तर-रथ्याश् च विमानानि च सर्वशः ॥१३॥ [१३उ ;

२] उत्पत्तन् निर्पतंश् चाऽपि तिष्ठन् गच्छन् पुनः पुनः ।

१. फ-वा । २. रा च व म
फ प्र ल_१ ल_२ अ-० तथा । ३. रा
ल_२-गन्तुं । ४. रा च व म प्र ल_२-
वातरा वा ॥

५. फ-भूयधान्वे० । रा च व
म ल_१ ल_२-भूयस्तां च । ६. वा-
निचयः ॥

७. फ-०र्थेष्वनिवर्तकम् । रा-
०र्थेऽतव० । प्र व-० र्थेषु निव० ।
अ-०र्थेषु प्रवर्तकः । ८. फ-पत्तो ।
रा च व म प्र ल_१ ल_२ अ-जैत्रोः ।
९. रा-जीविते । १०. फ-च त्यजे-
द् । अ-ह्यत्यजेत् ॥

११. अ-०र्वेदिकं । १२. रा
च व म प्र ल_१ ल_२-चेष्टेयम् ॥

१३. रा-अदृष्टो । १४. फ-निवे-
क्ष्यामि । १५. फ रा व म प्र ल_१
ल_२ अ-दिश । १६. फ अ-वरुणपा० ।
१७. वा-विचिता तथा । रा च
व म प्र ल_१ ल_२-विविधास्त० ।
१८. फ-भूमिगृहाः सैन्यगृहा ॥

१९-फ गृहाणि गृहकान्यपि ।
च-गृहाश्च गृहका अपि । अ-गृहा-
ऽतिगृहा अपि । २०. व म ल_१ ल_२
नाहेड । २१. रा च व म प्र ल_१
ल_२ अ-०तास्त्रिपतंश्चापि । २२. रा
च व म प्र ल_१ ल_२-प्रतिगच्छन् ॥

- अपो-वृष्वंशु चं द्वाराणि कपाटान् अव-घाटयन् ॥१४॥ [१५
 १०] प्र-विशन् निष्-पतंश्च चाऽपि प्र-पतन् उत्-पतन् अपि^क
 N] अल्पम् अप्य् अव-काशं सै वि-चचार महा-कपिः ॥१५॥ [१६
 चतुर्-अंगुल-मात्रोऽपि नाऽव-काशः स विद्यते ।
 ११] रावणांस्तःपुरे तस्मिन् यं कपिर् न जगाम सः ॥१६॥ [१७
 प्राकाराञ्तर-रथ्याश्च वेदिकार्शु चैस-संश्रयाः ।
 १३] श्वभ्रांश्च पुष्करिण्यश्च सर्व तेनाऽव-लोकितम् ॥१७॥ [१८
 राक्षस्यो विविधाऽऽकाराः स्वरूपा वि-कृतांश्च याः ।
 १४] दृष्ट्वा हनुमता तत्र न त्वेवं जनकाऽऽत्मजा^३ ॥१८॥ [१९
 रूपेणाऽप्रति-मा लोके सिद्धे-विद्याधर त्रियैः^४
 १५] दृष्ट्वा हनुमता तत्र न त्वेवं दशरथ-स्नुपा^५ ॥१९॥ [२०
 नाग-कन्या वराऽऽरोहाः पूर्ण-चन्द्र-निभाऽऽननाः^६
 N] दृष्ट्वा हनुमता तत्र न साऽदृश्यते जौनकी ॥२०॥^७ [२१

१. आ-अपावृन्तश्च । रा घ म
 प्र ल, ल_२-आपानभूमि० । २. आ-
 ०टान्यवघाट्य तु । फ-०टान्येव
 पाट० । रा घ म प्र-०टान्यवपाट० ।
 ल, ल_२ अ-कृवाटान्यवपा० ॥

३. आ-प्रविसन्नपतश्चापि । अ-
 प्रविसन्नुप० । ४. फ अ-उक्षिपत् ।
 ४क. घ म ल, ल_२-नास्ति ॥

५. रा च घ म प्र ल, ल_२-च ।
 फ-अ । ६. फ य म प्र ल, ल_२-
 रम । ७. रा-शान्तो न । च-प
 कपिर्निर् । अ-यप्र कपिर्नि । घ म प्र
 ल, ल_२-शान्तो निर् ॥

८. रा-०काशेय । च-०काशेय

संश्रयात् ॥

६. आ-शुभाश्च । फ अ-
 शुभाश्च । च-शुभाश्च ॥

१०. रा च घ म प्र ल, ल_२ अ-
 विविधाश्च । ११. फ-चैव । रा च
 अ-सा । १२. रा च-दशरथस्नुपा ।
 १३. घ म ल, ल_२-नास्ति ।

१४. फ अ-देवगन्धर्वयोपित ।
 १५. रा घ म ल, ल_२-नास्ति ।
 १६. आ अ च-सा । १७. रा घ म ल,
 ल_२-नास्ति ॥

१८. घ ल, ल_२-नास्ति ।
 १९. फ च म अ-मा जनकनन्दिनी ।
 २०. रा घ ल, ल_२-नास्ति ॥

प्र-मध्यं राक्षसेन्द्रेण देव-कन्या वैलाद् हृताः ।^१

१६] दृष्टा हनुमता तत्र न सा जनकै-नन्दिनी ॥२१॥ [२२

सोऽपठ्यंस् तां महा-ब्राहुः पठ्यंश् चाऽन्या वर-स्त्रियः ।

१७] वि-पंसाद् महा-तेजा हनुमान् मारुताऽऽत्मजः ॥२२॥ [२३

उद्योगं वानरेन्द्राणां प्लवनं सागरस्य च ।^२

N] व्यर्थं वीक्ष्याऽनिल-मुतश् चिंतां पुनर् उपाऽऽर्गमेव ॥२३॥ [२४

१८] अव-तीर्य विमानाऽर्घ्रात् हनुमान् मारुताऽऽत्मजः ।^३

चिंतां च स जर्गामाऽऽशु शोकोप-हत-चेतनः ॥२४॥ [२५

ध्यात्वा क्षणं ततो भूयो वि-चेतुम् उप-चक्रमे ।

N] हृदि कृत्वा प्र-पन्नं तुं प्र-पन्नं भजते विधिः ॥२५॥ [N

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे हनुमच्-चिन्ता-
नाम सप्तमः सर्गः ॥३॥

१ फ-प्रमदा । २. रा-राज-
कन्या । ३. भा-धलोद्भूताः ।

४. व म ल_१ ल_२-नास्ति । ५. अ-
दशरथानुया । ६. फ च-नास्ति ॥

७. रा च व म प्र ल_१ ल_२ अ-
अपश्यंस्तां । ८. फ-महामाज्ञः । ९. रा

व म प्र ल_१ -पशुघ्न्या । १०. आ-
निपसाद् । ११. रा व म प्र ल_१ ल_२
अ-पवनात्मजः ॥

१२. व प्र ल_१ -नास्ति । १३.
म-व्यक्तं । १४. रा म-पुनरपेयिवान् ।

१५. व प्र ल_१ -नास्ति ॥

नाम् । १७. रा च म ल_२ -पवना-
त्मजः । १८. व प्र ल_१ -नास्ति ।

१९. फ-चिन्तामुपगतश्चाशु । रा च
व म प्र ल_२ अ-चिन्तामुपजगामाशु ।

ल_१ -चिन्तामुपजगामासौ । २०. रा
च-० हतचेतस ॥

२१. रा च व म प्र ल_१ -प्रयत्नं
च । ल_२ -प्रयत्नं स । अ-पुनर्यत्नं ।

२२. फ रा च व म प्र ल_१ ल_२ -
प्रयत्नं ॥

२३. फ रा व म प्र ल_१ ल_२

[वं-१५]=

[अष्टमः सर्गः]

=[दा-१३]

स विमानाच्चं चं निष्-क्रम्य प्राकारं हरि-यूथ-पः ।

N] हनूमान् वेगवान् आसी(?या) द्यथा विद्युद् घनाद् घनम् ॥१॥ [१

रावणान्तः-पुरं सर्वं वि-चित्यं स महा-कपिः । [२पू

न ददर्श ततः सीतां मैथिलीं जनकाऽऽत्म-जाम् ।

N] चन्द्र-लेखाम् इव नवां व्योम्नि नीलाऽभ्र-संवृताम् ॥२॥ [N

तत्र प्रासाद-हर्म्येषु विमान-भवनेषु चं ।

N] निष्कुण्डेषु चं रम्येषु तथा सं-जवनेषु च ॥३॥ [N

अ-दृष्ट्वा जानकीं सीतां निरीक्ष्य चं मुहुर्मुहुः । [२उ

N] नेह सीतेति हनुमांश् चक्रे बुद्धिं महा-कपिः ॥४॥ [N

कथं हि सीता वैदेही मैथिली जनकाऽऽत्म-जा । १०

N] उप-तिष्ठेत् वि-वंशा रावणं दुष्ट-चोरिणम् ११ ॥५॥ [६

नेह स्थास्यति वैदेही राम-पत्नी यशस्विनी ।

१. अ-विमानादिति ० । २. अ-
प्राकाशं । ३. फ-सीतां ॥

४. आ-रावणस्य पुरं । ५. फ-
विविध्वन् । रा च अ-विक्षिप्त । ६.

रा य म प्र ल_१ ल_२-तत्र दक्षे ।
७. अ-परां ॥

८. फ-ततः । ९. प्र-० नेष्वथ ॥
१०. अ-निष्ठेषु । ११. प्र ल_१-

सु । १२. फ-तथा सर्वं ० । रा य
म प्र ल_१-तथा सालवनेषु । च ल_२-

तथा सांजवनेषु । अ-जलजेषु वनेषु ॥

१३. फ-निरीक्ष्य । १४. फ-
नेयं । १५. च-बुद्धिः ॥

१६. अ-च । १७. फ-नास्ति ।

१८. च-० तिष्ठेदमत्यै सा । य-
० तिष्ठेदमत्यै सा । म-० तिष्ठेदममला ।

प्र ल_२-० तिष्ठेदमत्यै सा । ल_२-
० तिष्ठेदमस्या सा । १९. य प्र ल_२-

दुष्टचारिणी । २०. फ-नास्ति ॥

- N] अन्यं क्रमिष्ये दुर्-धर्षं कौननं प्रमदाऽऽलयम्^{१६} ॥६॥ [N
 वि-चिंत्य लंकां यत्रेन हनुमान् मारुताऽऽत्म-जः ।
 २०] रंजन्यां धाम-शोषायां प्राकारे नि-पपात ह ॥७॥ [N
 स च दृष्टेन मनसा प्राकार-स्थो मदा-कपिः ।
 N] कंऽसौ सीतेति हनुमांश् चिंतयामास वानरः ॥८॥^{१७} [N
 भूयिष्ठं वि-चिता लंका रीमस्याऽनु-स्तां मियांम् ।^{१८}
 N] नै वै पश्यामि वैदेहीं सीतां सर्वाऽग-शोभनाम् ॥९॥ [३
 पल्वलानि तेंडागानि सरांसि सरितस् तथा ।
 N] नद्यंश् चोप-वर्नाऽन्ताश् च दुर्गाणि धरणी-धराः ॥१०॥ [४पू
 वि-चितं बहुधा सर्वं न वै पश्यामि जानकीम् । [४उ
 २४] सीतां कमल-पत्राऽर्क्षीं रामस्य महिषीं मियाम् ॥११॥ [N
 न सांऽस्ति भूमिः शैलो वा सरितः काननानि वा ।
 २५] यत्र नांऽर्या मया सीता मार्गिता चरता महीम् ॥१२॥ [N

१. रा-क्रमिष्ये । अ-गमिष्ये ।
 २. म-दुर्दशं । ३. रा च य म प्र
 ल_१ ल_२-कांचनं । ३क. फ-
 नास्ति ॥
 ४. अ वा च-विचिन्त्य । ५.
 रा च य म प्र ल_१ ल_२-हनुमान् ।
 ६. रा य म प्र ल_१ ल_२-राजधान्या-
 मशे० । ७. फ-नास्ति ॥
 ८. रा च य म प्र ल_१ ल_२-
 तु । ९. आ-वेह । १०. फ-नास्ति ॥
 ११. अ वा-रामस्य चरता ।
 रा म-रामरपानुगतां । १२. अ-
 मियं । १३. फ-नास्ति ॥

१४. रा म-नैव । च-नावप० ।
 य प्र ल_१ ल_२-नानुप० ॥
 १५. रा-उडाकानि । १६. आ-
 नद्योत्प० । अ-नद्युपानं वना० । १७.
 फ-नास्ति ।
 १८. फ रा च य म प्र ल_१-
 ल_२ अ-विचिता बहुधा सर्वा । १९.
 म-पश्यामि च ।
 २०. फ-वास्ति । रा च य म
 प्र ल_१ ल_२ अ-सेमित । २१. फ रा
 च य म प्र ल_१ ल_२ अ-शैलो
 भूमिवा । २२. प्र ल_१ ल_२ अ-च ।
 २३. फ-चार्या । ।

इह सं-पातिना सीता रावणस्य नि-वेशने ।

२६] आख्याता गृध्र-राजेन न च पश्यामि मैथिलीम् ॥१३॥[५

क्षिप्रम् उत्-पततो मन्ये सीताम् आ-दाय रक्षसः ।

२७] विभ्यतो रामे-त्राणानाम् अंकान् नि-पतिता भवेत् ॥१४॥[७

अथवा ह्रियमाणोऽः पथि सिद्ध-नि-पेविते ।

२८] नूनं स्फुटितम् आर्याया हृदयं वीऽऽक्ष्य सागरम् ॥१५॥[८

रावणस्योरु-वेगेन भुजाभ्यां पीडितेन च ।

२९] तथा मन्ये विशालाऽक्ष्या त्यक्तं जीवितम् आर्यया ॥१६॥[९

उपर्य् उपरि सा नूनं सागरं क्रमतस् तदा ।

३०] वि-चेष्टमानां पतिता समुद्रे जानकी ध्रुवर्म् ॥१७॥[१०

अहो क्षुद्रेण वो तेन रक्षन्ती शीलम् आत्मनः ।

३१] अवश्यं भक्षिता सीता रावणेन तपस्विनी ॥१८॥[११

अथवा राक्षसेन्द्रस्य पत्नीभिर् अ-सितेक्षणा ।

३२] अ-दुष्टा दुष्ट-चित्ताभिर् भक्षिता जनकाऽऽत्म-जा ॥१९॥[१२

१. रा च घ म प्र ल_१ ल_२
अ-०मुपवितो । २. रा च घ म
प्र ल_१ ल_२ अ-राक्षसः । ३. रा च घ
म प्र ल_१ ल_२ अ-विप्रस्ता । ४.
रा म-रावणं इष्ट्वा साक्षा० । च-रावणं
इष्ट्वा साक्षा० । घ ल_१ ल_२-राक्षसं
इष्ट्वा साक्षा० । प्र-राक्षसान् इष्ट्वा
साक्षा० । अ-रावणस्याङ्गात् समुद्रे
पतिता ॥

५. अ-क्षयमाना० ॥

६. फ च प्र ल_१ ल_२-मया ।
अ-भयान् ॥

७. रा म-विवेष्टमाना । ८. रा-
जनकारमजा ॥

९. फ-पापेन । १०. आ फ-
रक्षती । ११. रा च घ म प्र ल_१
ल_२-शीलमुत्तमम् । १२. फ रा च घ
म प्र ल_१ ल_२-अंधधुर् ।

१३. अ-राक्षसेन्द्रस्य पत्नीभिर्दुष्टा-
भिरसितेक्षणा ॥

- अथवा नि-हिता मन्ये रावणस्य नि-वेशने ।
 ३५] कचिल् लालप्यते नूनं पञ्जर-स्थेव सारिका ॥२०॥ [१५
 फुल्ल-पकन-गर्भाऽऽभं शुभं ज्वलित-कुण्डलम् ।
 ३३] रामस्य चिन्तयन्त्य् आस्यं पंचत्वं कृपणा गेता ॥२१॥ [१३
 हा राम लक्ष्मणेत्येवं हाऽयो-येति च साऽसकृत् ।
 ३४] वि-लप्य बहु वैदेही न्यस्त-देहा भविष्यति ॥२२॥ [१४
 जैनकस्य कुले जाता राम-पत्नी सु-मध्यमा ।^{१२}
 ३६] कथम् उर्तेपल-पत्राऽक्षी रावणस्य वशाऽनु-गा ॥२३॥ [१६
 किं नैष्टा वा प्र-नैष्टा वा मृता वा जनकाऽऽत्म-जा ।
 ३७] रामस्य प्रिय-भार्यस्य न नि-चेदयितुं क्षमम् ॥२४॥ [१७

१. रा च ष-निहिता । म-निहिता ।
 २. रा-कचिद्दालप्यते । म-कचिद्विल-
 प्यते । प्र ल_१-कचिलालप्यते । ३. रा
 ष प्र ल_१ ल_२ अ-दीना । ४ राम
 प्र ल_१ ल_२ आ-शारिका ५ फ
 अ-नास्ति ॥

६ आ-शुभ्र । ७ आ-चिन्तय-

द्वयं । फ-चिन्तयन्त्यास्यं । प्र ल_१ ल_२-
 चित्तयत्वात् । अ-ध्यायती चवत्रं ।
 ८ फ-सेहेल । अ-ता दैग्य । ९
 आ-हायिता गता । रा च ष म प्र
 ल_१ ल_२-नूनमागता । १०. रा च
 ष म प्र ल_१ ल_२ अ-नास्ति ।

अत, परमधिक पाठ —

अ फ—अथवा निहिता मन्ये रावणस्य निवेशने ।

फ—विचेष्टमाना पतिता समुद्रे जानकी ध्रुवम् † ।

फ—कचिलालप्यते नित्यं पञ्जरस्थेव सारिका ।

११ च-श्रुति. पाठ. । १२
 रा ष म प्र ल_१ ल_२-नास्ति । १३
 रा-कथमुत्पुल्ल० । ल_१-अथवोत्पुल० ॥
 १४ फ रा च ष म प्र ल_१

ल_२ अ-विनष्टा । १५ आ फ अ च
 म ल_१ ल_२-प्रणष्टा । १६ आ-
 क्षमा । फ-क्षमम् । अ-क्षमाम् ॥

† अ—जनकात्मजा ।

‡ अ—नूनं ।

नि-वेद्यमाने दोषः स्याद् दोषः स्याद् अनिवेदने ।

३८] कथं तु खलु कर्तव्यं व्य-असनं खल्वै-इदं महत् ॥२५॥[१८

अस्मिन्न् एवं गते कार्ये प्राप्त-कालं क्षमं च किम् ।

N] भवेदिति मतिं भूयो हनुमान्प्रवि(?)व्य)चारयन्(?)व) ॥२६॥[१९

यदि सीताम् अ-दृष्ट्वाऽहं वानरेन्द्र-पुरीम् इतः ।

३९] गमिष्यामि ततः को मे पुरुषाऽर्थो भविष्यति ॥२७॥[२०

'ममेदं लंघनं व्यर्थं सागरस्य महाऽऽत्मनः ।

N] प्र-वेशश् चैव लंकायां राक्षसानां च दर्शनम् ॥२८॥[२१

किं मां वक्ष्यति सुग्रीवो हरयो वा समा-गताः ।

४०] किंकिंथांसमनु-प्राप्तौ किं' तौ' नर-वराऽऽत्म-जौ ॥२९॥[२२

गत्वा तु यदि काकुत्स्थं वक्ष्यामि परम् अप्रियम् ।

४१] न सीताम् अधि-गच्छामि ततस् संक्ष्यति जीवितम् ॥३०॥[२३

परुषं दारुणं क्रूरं तीक्ष्णम् इन्द्रिय-तापनम् ।

४२] सीतां-निमित्तं दुर्-वाच्यं श्रुत्वा सै नं भविष्यति ॥३१॥[२४

तं तु कृच्छ्र-गतं दृष्ट्वा पंचैत्व-गत-मानसम् ।

४३] भृशाऽनु-रक्तो मेधावी नं भविष्यति लक्ष्मणः ॥३२॥[२५

१. रा म-निवेद्यमानो । प्र ल_१-
निवेद्यमाना । २. रा म प्र म ल_१
ल_२-तु । ३. अ-द्विविधं ॥

४. म ल_१-तरिमधेवं । अ-
भरिमधेया० । ५. फ रा-विधे ।
६. म-कार्यं । ७. च य प्र ल_१ अ-
मतिर् ॥

८. आ-शीताम० । ९. रा-तदा ।

१०. फ-यदिदं ॥

११. फ रा च य म प्र ल_१
ल_२ अ- तौ वा ॥

१२. आ-परमां शिवां । १३. आ-
शीता० । अ-सीतामवगच्छोम । १४.
य म प्र ल_१ ल_२-ततस्स्यक्ष्यामि ॥

१५. आ-शीता० । अ-सीतानि-
मित्ते । १६. च य म प्र ल_१ ल_२
अ-दुर्वाच्यं । १७. फ प्र ल_१ ल_२-
न म । अ-०सौ न ।

१८. आ य ल_२-ततु । अ-स्ति ।

१९. आ-पशवं गत० । २०. आ-
रक्ष्मणो न भविष्यति ॥

वि-नष्टौ भ्रातरौ श्रुत्वा भरतौऽपि मरिष्यति ।

N] भ्रातृन् वि-नष्टान् श्रुत्वा तुं शत्रु-घ्नोऽपि न जीवति ॥३३॥ [२६

मृतान् पुत्रान् सम-ईक्ष्याऽथ ता मरिष्यन्ति मातरः ।

N] कौशल्यां च सु-मित्रा च कैकेयी च न संशयः ॥३४॥ [२७

४५पृ] हितेश्च सख-संयुक्ते च सुग्रीवः पुत्रगाऽधिपः ।

४६पृ] रामं कृच्छ्र-गतं दृष्ट्वा राजा त्यक्ष्यति जीवितम् ॥३५॥ [२८

दुर्-मना व्यथिता दीना निर-आनन्दा तपस्विनी ।

४७] पीडिता भर्तृ-शोकेन रूर्ध्वं लक्ष्यति जीवितम् ॥३६॥ [२९

वाल्लि-जेन च दुःखेन पीडितां शोक-कर्षितां ।

४८] पंचत्व-गमने राज्ञस् तारोऽपि न भविष्यति ॥३७॥ [३०

माता-पित्रोर् वि-नाशेन सुग्रीव-व्यसनेन च ।

४९] कुमारोऽप्य अंगदः कस्माद् धारयिष्यति जीवितम् ॥३८॥ [३१

भर्तृ-जेन तु दुःखेन ह्य अभि-भूता वनौकसः ।

N] शिरांस्य अभि-हनिष्यन्ति तलैर् मुष्टिभिर् एव च ॥३९॥ [३२

१. प्र-विनष्टं भ्रातरं । २. आ व रा म-भ्रा । ३. य ल_१ ल_२-भारतो न । ४. आ व प्र ल_१- ल_२-मरिष्यति । म-मरिष्यति । ५. फ-मुखा तु । घ प्र ल_१ ल_२-विज्ञाय । अ-श्रुत्वा सा । ६. रा च य म प्र ल_१ ल_२ अ-मरिष्यति ॥ ७. रा घ म ल_२-नौसल्या । ८. आ-कैकेयी । म-कैकेयी ॥ ९. अ-कृतशः स समर्थश्च । १०. रा म-हृत्पदमः । ११. फ-नूनं स्व-क्ष्यति । च प्र ल_१ ल_२-राजा स्वजति । रा म-व्यक्तं स्वजति ॥ १२. म-व्यथिता । १३. अ-

निरालम्बा । १४. फ-ताता । १५. रा च घ म प्र ल_१-नास्ति ॥ १६. आ फ रा च य-तु । १७. ल_२-परिभूता वनौकसः । १८. रा म-तारा तु ॥ १९. अ-कुमारभांगदः । २०. फ-तस्माद्धानक्षिप्यति । अ-श्रीमात्र धारयति ॥ २१. अ-च । २२. फ-शोकेन । २३. फ-हृतिभूता । रा च घ म प्र ल_१ ल_२ अ-परिभूता । २४. रा म-शिरांसि निहनिष्यन्ति । य-शिरांसि च हनिष्यन्ति । च प्र-शिरांसि च हनिष्यन्ति । २५. ल_२-तलैर्मुष्टिभिर् एव च ॥

सांत्वेनाऽनुप्र-दानेन मानेन च यशस्विना ।

५०] लालिताः कपि-मुख्येन प्राणांस्त्यक्ष्यन्ति वानराः ॥४०॥ [३३

न वनेषु न शैलेषु नाऽपि रोधस्त्रे वानराः ।

५१] क्रीडाम् अनु-भविष्यन्ति समेत्य कपि-कुञ्जरैः ॥४१॥ [३४

स-पुत्र-दाराः साऽमात्या भर्तृ-व्यसन-पीडिताः ।

५२] शैलाऽग्रेभ्यः पतिष्यन्ति समेत्य हरि-यूथ-पाः ॥४२॥ [३५

विपस्यं भक्षणं वाऽपि प्र-वेशं उवलनस्यं वा ।

N] उप-वासम् अथो शस्त्रं प्र-करिष्यन्ति वानराः ॥४३॥ [३६

घोरम् आ-रोदेनं मन्ये गते मयि भविष्यति ।

५३] इक्ष्वाकु-कुल-नाथस्यै ह्रींरीगां भृशम् एव च ॥४४॥ [३७

सोऽहं नैव गमिष्यामि किङ्किवां नैगरीं प्रति ।

५४] न हि^६ शक्ष्याम्य् अहं द्रष्टुं सु-ग्रीवं मैथिलीं विना ॥४५॥ [३८

मय्य् अगच्छति वैदेहो धर्माऽऽत्मानौ महा-रथौ ।

N] आशया^७ तौ धरिष्येते वानराश्च तरस्विनः ॥४६॥^८ [३९

१. फ-सांत्वे० । रा य म प्र
ल_१ ल_२ अ-सांत्वेनाथ० । च-
सांत्वेनार्थ० । २. फ-दानेन । ३.
रा च य म प्र ल_१ ल_२ अ-कपिराजेन ॥

४. ल-वनेषु वनशैलेषु । अ-
न वनेषु न गिरिषु । ५. य म प्र ल_१
ल_२-रौदः सु ॥

६. फ य म प्र ल_१ ल_२ अ-
विपमुद्वेगं । ७. फ-चापि । ८. रा
य म प्र ल_१ ल_२-ग्वलनेपि । ९.
फ रा च य म प्र ल_१ ल_२-य ॥

१०. ल_१-घोरमापेभ्रनं । ११.
म-गतिः । १२. रा च य म प्र ल_१

ल_२-०कुञ्जनाशायं । अ-०कुञ्जा-
याश्च । १३. फ-भृशं नाशो । १४. फ-
वनौकसां । अ-भृशनादानः । रा च
य म प्र ल_१-च भृशं तथा । ल_२-
च भृशं तदा ॥

१५. फ रा च य म प्र ल_१ ल_२
अ-नगरीमितः । १६. फ-च । १७.
रा प्र ल_१ ल_२ अ-शशयाग्यहं ॥

१८. फ-आगते मयि । च अ-
मयि गच्छति । १९. फ-तरथौ ।
च अ-चेहस्थे । २०. च-तौ चाप्येते ।
आ-पारिष्येते । २१. रा य म प्र
ल_१ ल_२-नामि ॥

हस्ताऽदो वा मुखाऽदो वा नियतो वृक्ष-मूलिकः ।

N] वानप्रस्थो भविष्यामि इत् अदृष्टां कमलेक्षणाम् ॥४७॥ [४०

तस्य बुद्धिर् इयं जाता निपुणस्य विपश्चितः ।

N] राम-संसर्ग-निर्दृष्टो धर्मिष्ठो धर्म-संचितो ॥४८॥ [N

सागराऽनूप-जे देशे बहु-मूल-फलोदके ।

५५] चितां कृत्वा प्रवेक्ष्यामि समिद्धम् अरणी-सुतम् ॥४९॥ [४१

१ रा-वृक्षमूलिकः अ-वृक्ष-
मूलिकः । २. अ-अदृष्टा । ३. ल_१
कमलेक्षणः । अ-जनकात्मजाम् ॥

४ रा-०गनिरतो । अ म प्र-
निर्दृष्टो । ल_१-०गनिवृतो । ५.
रा व म प्र ल_१ ल_२-धर्मिष्ठो । ६.
रा व म प्र ल_१ ल_२-धर्मसंश्रयः ॥

७. आ-०रान्तपयोदे० । रा व
च व म प्र ल_१ ल_२-०रान्तर्जले ।
अ-सागरो रूपदेशेन । ८. अ-मक्ष-
मूलफलोपगं । ९. अ-समिद्धशरणा-
युवं । ल_१-संसिद्धम० । अ-न चेः-
श्यामि मैथिलीम् ।
१०. अतः परमधिकः पाठः—

रा च व म प्र ल_१ ल_२ अ-उपविष्टस्य वा क्षिप्रमिन्द्रियाण्युपसृच्यतः ।

फ रा च व म प्र ल_१ ल_२ अ-शरीरं मक्षयिष्यन्ति श्वापदाः घापतैः सह ॥

रा च व म प्र ल_१ ल_२—इदमप्यपिमिहुंष्टं तिर्याणमिति मे मतिः ।

अपः सम्यक् प्रवेक्ष्यामि तामदृष्टासितेक्षणाम् ॥

रा च व म प्र ल_१-तावत्पदयामि † वैदेहीं मैथिलीं जनकात्मजाम् ।

रा च व म प्र ल_१ अ-मज्ञातरूपां ‡ सुभगां कीर्त्यमानां † यशस्विनीम् ।

† अ-क्षिप्रमिन्द्रितं साधयिष्यतः ।

‡ फ अ-अथ सम्यक् प्रवेक्ष्यामि न चेत्पदयामि मैथिलीम् ।

‡ ल_२-रूपसुभगां ।

† फ अ ल_२-कीर्तनीयां ।

- N] प्र-नेष्टां चिर-रात्राय सीताम् अहम् अ-दृष्टवान् । [४४उ
तापसो वै भविष्यामि निर्यतो वृक्ष-मूलिकः ॥५०॥^१
- ५८] नाऽहं प्रति-गमिष्यामि ताम् अ-दृष्ट्वाऽसितेक्षणाम् । [४५
पर्णाऽदो वा फलाऽदो वा यदि वा वृक्ष-मूलिकः ।
- N] वने धर्मं चरिष्यामि ताम् अ-दृष्ट्वा यशस्विनीम् ॥५१॥^१ [N
ततम् ततो निर्-आशस्य सीताया दर्शनं प्रति ।
- N] लंघनं मे भवेद् व्य-अर्थम् उदधेः शत-योजनम् ॥५२॥ [N
ने पुनः प्रति-गच्छामि नि-वंसामि वनेष्व् ईहं ।
- N] कौयम् आ-दीपयिष्यामि प्र-विशाम्य् अथ-वाजंलम् ॥५३॥^१ [N
यदि वीं प्रति-गच्छामि सीताम् अनाधि-गम्य ताम् ।^२
- N] अंगदैः सहितैः सर्वैर् वानरैर् न भविष्यति ॥५४॥ [४६

१. म प्र ल_१ ल_२ अ-प्रेणष्टां ।
२. आ फ-मम सीतामपश्यतः । ३.
अ-वै । ४. रा म प्र ल_१ ल_२-ताम-
दृष्ट्वा यशस्विनीम् । ५. च य-
नास्ति ॥

६. रा च य म प्र ल_१ ल_२-
नास्ति ॥

७ आ च अ-ततस्त्राय । ८.
फ-लंघनाद्याभवर्धिता वृधेति । आ-
दपनादभवर्धिता वृधेति । अ-लंघने
प्राभवर्धिता वृधेति ॥

६. रा य म प्र ल_१ ल_२ अ-
पुनाश्चित् । च-पुनश्चेत् । १०. म प्र-
नास्ति पादः । रा-०सामि वनेष्वहम् ।
११. आ-काममादीपयामि स्विन् ।
रा-कथमादीप० । १२. फ रा च य
म प्र ल_१ ल_२-प्रविशामि स्विदर्ण-
वम् । अ-संविशे कचिदर्णवे । १३.
य म-नास्ति ॥

१४. ल_२-न । १५. य म-
प्रथमः पादो नास्ति ।

अतः परमधिकः पाठः—

य म प्र ल_१ ल_२—ध्यानशोकवतीनात्मा चिन्तयामास यानतः ।

१६. अ-सोमदः प्रहितैः । ल_१- अहदः प्रहितैः ॥

विनाशे मु-भदाने दोषो जीवन् प्रांऽऽप्नोति यच्च ह्युभम् ।^१

N] तस्मात् प्राणा हि रक्ष्या वै ध्रुवो जीवित-संगमः ॥५५॥ [४७

एवं बहु-विधं दुःखं मनसा धारयन् मुहुः ।

N] नाऽध्यगच्छत् तदा पारं शोकस्य कपि-कुञ्जरः ॥५६॥ [४८

रावणं तु हनिष्यामि दश-ग्रीवं महा-बलम् ।

N] कामम् अस्तु हता सीता प्रेत्य कीर्तिर् भविष्यति ॥५७॥ [४९

अथ चैनं समा-क्षिप्यं उपर्य उषैरि सागरम् ।

N] रामो योप-हरिष्यामि पशुं पशु-पतेर इवै ॥५८॥ [५०

इति चिन्तां समा-पन्नैः सीताम् अनधि-नग्निवान्तं ।

५९] ध्यान-शोक-परीताऽऽत्मा चिंतयामास वानरः ॥५९॥ [५१

यावत् सीतां न पश्यामि राम-पत्नीं यशस्विनीम् ।^२

N] तावद् एतां पुरीं लंकां वि-चिनोमि पुनः पुनः ॥६०॥ [५२

संपाति-वचनाञ्च चाऽपि रामं यद्य आनयाम्य् अहम् ।

१. फ-निराशेऽस्तु महान् । २. व्या-प्राप्नोति । ३. रा घ म प्र ल, ल_२-नास्ति । ४. फ-तस्मात् प्राणान् हनिष्यामि । च-तस्मात्प्राणाभिर • ५. रा घ म प्र ल, ल_२-नास्ति ॥

६. फ-धारयन्मुहुः । रा घ म प्र ल, ल_२-चिन्तयन्मुहुः । अ-धार-यन्महान् ॥

७. फ रा च घ म प्र ल, ल_१ अ-वधिष्यामि । ८. आ-महा-बलः । ९. ल_१-कामवस्तु । १०. अ-पुष्पा ॥

११. रा च घ म प्र ल, ल_१-वेन । १२. अ-समाश्रित्य । १३.

रा च घ म प्र ल, अ-सुपर्वुपरि । १४. प्र-रामरूपे • । १५. फ-रामपत्नीं यशस्विनीम् । ल_१-पशुं पशुपतिरिव ॥

१६. ल_१-चिन्तासमापन्नः । १७. रा च घ म प्र ल, ल_२-अधिगम्यताम् । १८. फ-नास्ति ॥

१९. अ-यावच्च तां । २०. फ-नास्ति । २१. अ-तावदेतद् ॥

२२. फ अ-नाचाह । रा च घ म प्र ल, ल_२-अन्वाह । २३. आ अ-यदि नयाम्यहं । रा च घ म प्र ल, ल_२-यास्यामि नाप्यहं ॥

N] अ-पश्यन्ने रायवो भार्या निर्-द्रहेव सर्व-वानरान् ॥६३॥ [५३
 द्रहेव नि-यताऽऽहारो वत्स्यामि नि-यतेन्द्रियः ।

N] मन्-कृते ने वि-नश्येयुः सर्वे ते नर-वानराः ॥६४॥ [५४
 वं०स०१६] अशोक-वनिका चोऽपि महती हि महा-द्रुमा ।

४] इमाम् अभि-यतिष्यामि न हीऽयं वि-चिता मया ॥६५॥ [५५
 वम्रेन् रुद्रास् तथाऽऽदितान् अश्विनीं मरुतोऽपि च ।

N] नमस्-कृत्य गमिष्यामि रक्षसां शोक-वर्धनः ॥६४॥ [५६
 जित्वा तु राक्षसान् देवीम् इक्ष्वाकु-कुल-नन्दिनीम् ।

N] संप-दास्यामि रामायै सिद्धिं इव मनस्विने ॥६५॥ [५७
 स मुहूर्तम् इव ध्यात्वा चिन्तया व्ययितेन्द्रियः ।

N] उद्-अतिष्ठन् महा-बाहुर हनुमान् मारुताऽऽत्मजः ॥६६॥ [५८
 नमोऽस्तु रामाय स-लक्ष्मणाय

देव्यै च तस्यै जनकाऽऽन्म-जायै ।

नमोऽस्तु रुद्रेन्द्र-यमाऽनिलेभ्यो

N] नमोऽस्तु चन्द्राऽग्निर्मरुद्-गणेभ्यः ॥६७॥ [५९

१ ल_१-निहता० । अ-प्राय-
 माशेष्ये । २. फ-वित्रितेन्द्रियः । ३.
 अ-हि । ४. रा च य म प्र ल_१
 ल_२-न माहृते विनश्येयुर्बानाश्च
 तथा नराः ॥

५. रा य म प्र ल_१ ल_२-
 •त्रिक्रमे च । ६. फ रा च य म प्र
 ल_१ ल_२-महतीर्ष । अ-महती मा ।
 ७. फ-•मिगमिष्यामि । ८. म-नस्विना ॥

९. फ-यमनु मुनीन्द्रांलया दिवश
 १०. रा य म प्र ल_१ ल_२-मल्लसया ।
 ११. म-नस्वि । १२. ल_१-न माहृते

विनश्येयुः । अ-नास्ति वादः ॥

१३. फ-त्रिचार्ह । रा च
 य म प्र ल_१ ल_२-त्रिचार्ह हि ।

१४. रा य म प्र ल_१-रामाय
 संप्रदास्यामि । १५. रा य म प्र ल_१-
 यथा सिद्धिं उपस्विने । अ-माप्ती-

मिह उपस्विनीम् ॥

१६. आ-मुहूर्तमिति । फ म-
 मुहूर्तमिति । १७. फ म-उपतिष्ठत् । म-

उपतिष्ठत् ॥

१८. रा-चन्द्रार्कम० ॥

सं तेभ्यस् तु नमस्-कृत्य सु-ग्रीवाय च मारुतिः ।

N] दिशः सर्वाः समा-लोक्य अशोक-वनिकां प्रति ॥६८॥ [६०

स गत्वा मनसा पूर्वम् अशोकै-वनिकां शुभाम् ।

N] उत्तरं चिन्तयामास वानरो मारुताऽऽत्म-जः ॥६९॥ [६१

ध्रुवं तु रक्षो-बहुला भविष्यति जर्नाऽऽकुला ।

N] अशोक-वनिका दिव्या सर्व-संस्कारं-शोभिता ॥७०॥ [६२

रक्षिणश् चोऽत्र वि-हितो नूनं रक्षन्ति पाद-पान् ।

N] भगवान् अपि सर्वाऽऽत्मानोऽतिशोभं प्र-वात्य असौ ॥७१॥ [६३

सं-क्षिप्तोऽयं मेहाऽऽत्मा चै रामाऽर्थे रौवणस्य च ।

N] सिद्धिं मे संवि-धोऽस्यन्ति देवा ऋषि-गणाम् त्व इह ॥७२॥ [६४

ब्रह्मा स्वयं-भूर् भगवान् वेदाश् चैत्र दिशन्तु मे ।

N] सिद्धिम् आग्निश् च वायुश् च पुरु-हूतश् च वज्र-भृत् ॥७३॥ [६५

वरुणोः पाश-हस्तश् च वासुं देवश् च चक्र-भृत् ॥ [६६पू

१. फ रा च घ म प्र ल_१ ल_२

अ-स तेभ्यश्च । ल_२-सम्येभ्यश्च ।

२. रा म प्र ल_१-ययौ ॥

३. फ अ-पूर्वमशोक० । आ-

पूर्वमसोक० । ४. घ प्र-भर्तारं ॥

५. रा ल_२-इयं च । अ-एवं

त्वा । घ-एवं तु । अ-धुरं त्वा ।

६. रा च घ म प्र ल_२-रक्षिणहुला ।

ल_१ अ-रक्षिणहुला । ७. अ-भवि-

ष्यन्ति । ८. अ-वरांगणा । ९. रा

च घ म प्र ल_१ ल_२-सर्वा । १०.

रा-दिभ्या संका० । च घ म प्र ल_२-

दिश्यसंका० । ल_१-कथं सीताधि-

गम्यन्ते ॥

११. ल_१-० वाय । १२.

फ ल_१ ल_२-निहिता । १३. रा घ

म प्र ल_१ ल_२-घोता । १४. रा च

म प्र ल_१ ल_२-नातिकोमः ॥

१५. आ-महात्म्यं तु । फ-

ममांशतु । अ-महारा तु । १६. रा

म प्र ल_१ ल_२-राघवस्य । अ-वान-

रस्य । १७. अ-संप्रदास्यन्ति । १८.

फ रा च घ म प्र ल_१ ल_२-देवा

सर्पिगणा० । अ-सदेवर्षिगणास्त्वह ॥

१९. रा-वरणश्च । २०. आ ल_१-

सोमादित्यौ एतैश्च । २१. आ ल_१-

नास्ति ॥

N] गङ्गुः शूल-हस्तश् च सोमाऽऽदित्यौ तथैव च ॥७४॥ [N
अभिर्नौ च महाऽऽत्मानौ मरुतः सर्व एव च । [६६३
सिद्धिं सर्वाणि भूतानि भूतानां चैव यः प्र-भुः ।

N] दास्यन्ति मम ये चाऽन्येऽदृष्टाः पथि गणेश्वराः ॥७५॥ [६७

तद् उन्-नसं पाण्डुर-दंतम् अत्रणं

शुचि-स्मितं पद्म-पलाश-लोचनम् ।

द्रश्यामि सीता-वदंनं कदा न्वं अहं

N] प्रसन्न-ताराऽधिपे-तुल्य-दर्शनम् ॥७६॥ [६८

क्षुद्रेण पापेन नृगंस-कर्मणा

मु-दारुणाऽलंकृत-वेषे^३-धारिणा ।

वर्लेऽभि-भूता हृद्य अ-चला तपस्विनी

N] कथं नु मे^{१६} दृष्टि-पथेऽद्य सां भवेत् ॥७७॥ [६९

ईश्याये रीमायणे सुन्दर-काण्ठे हंनुमच्-चिन्ता-

नाम अष्टमः सर्गः ॥८॥

१. आ ल, -नास्ति ॥

२. फ-तौ । ३. ल, -सिद्धिः ।

४. रा य म प्र ल, ल, -दास्यन्तु ।

५. फ-प्यष्ट । रा च य म प्र

ल, ल, -अष्ट । अ-ष्टष्ट । ६.

फ रा च य म प्र ल, ल, अ-

पथिगोचराः ॥

७. फ रा च प्र ल, अ-उदु-

हृद्यम् । ल, -उपहृद्यम् । ८. आ-

शुचिस्मिन् । फ-शुमस्मिन् । ९. आ फ

रा अ-यप्रलासः । १०. आ अ-

नीशब्दः । ११. आ फ च-त्वहं । अ-

हृद्यं । १२. अ-तातापठितुः ॥

१३. आ-मुचादपालश्ववेशवाः । रा

च य म प्र ल, ल, -०णालंकृतवेशवाः ।

अ-०लंकृतवेशवाः । १४. आ-नाला-

भिभूता ह्यः । अ-०भिभूतावित्ता-

शिविनी सा । आ-उपशिविनी । च य म

प्र ल ल, -०यशिविनी ।

१५. च ल, अ-उ । १६. रा च

य म प्र ल, ल, -सा । १७. रा

च य म प्र ल, ल, -मे ॥

१८. आ-भार्येय । १९. रा-

धीरामायणे । २०. फ रा-पृ-

पुराचिन्ता । च य म प्र ल, ल, -

पृष्ठपुरादेन्वनं । अ-०५५ इत्त-

चिन्तनं ॥

[वि-१६]=

[नवमः सर्गः]

=[दा-१४]

सं मुहूर्तम् इव ध्यात्वा मनसा चाऽधि-गम्य ताम् ।

N] अत्र-प्लुतो महा-तेजाः प्राकारं तस्य वेङ्मनः ॥१॥ [१

सं तु संहृष्ट-सर्वाऽर्गः प्राकार-स्थो महा-कपिः ।

१] पुष्पिताऽग्रान् वसंताऽग्रे ददर्श वि-विधात् द्रुमान् ॥२॥ [२

२पृ] शालान् अशोकान् भव्यांश्च चम्पकान् मत्त-क्रोकिन्यान् ।

N] उदालकान् नाग-दृक्षांश्चूतान् कपि-मुखांश्च अपि ॥३॥ [३

अथ धैर्यम् अव-स्याप्य प्र-मृज्याऽश्रूणि वीर्यवान् । [N

५] व्या-मुक्त इव नीराचः पुं-प्लुवे वृक्ष-नाटिकाम् ॥४॥ [४उ

६पृ] स गत्वा वेगवान् वेगाद् हनुमान् मारुताऽऽत्म-जः ।^c

N] ददर्शाऽशोक-वनिकां पुष्पिताऽशोक-शोभिताम् ॥५॥ [N

६उ] अथाऽऽर्धै-वण-संच्छन्नां लता-ग्रत-संभावताम् । [४पृ

अशोक-वनिकां संकीर्तां प्र-विवेज महा-कपिः ॥६॥ [N

१. म-मु । २. आ-मुहूर्तमपि ।
३. हा म-अवप्लुव । ल_१-अनु-
प्लुव्य । ४. फ-सकामान्तस्य । रा च
म अ-प्राकारे तस्य । ५. य ल_१ ल_२
प्र-चतुर्यः पादो नास्ति ॥

६ फ-स तु सर्वाङ्गसंहृष्टः ।
य ल_१ ल_२ प्र-नास्ति । ७. फ-
वसन्तेव । रा च य म प्र ल_१ ल_२ अ-
वसन्ते च । ८. अ-महते ॥

९ रा य ल_१ ल_२ प्र म अ-
यालान् । १०. रा य ल_१ ल_२ म-
चण्यकान् । ११ रा य ल_१ ल_२

ल_१ ल_२-अपिमुत्तानान् । अ-
०-लान्कपिः ॥

१२. फ अ-वेगवान् । १३. अ-
ज्यामुक्त । १४. च-तीरांबु । १५. च-
विवुधे । १६. य ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥

१७. च-वेगा हनुमान् । १८.
रा य ल_१ ल_२ प्र-नास्ति ॥

१९. फ अ-०-धवनसं० । च-
अथ प्रणवसं० । २०. आ च य ल_१
ल_२-दृक्षाशोकसं० । प्र-लतावृक्षसं० ।
२१ आ-सीतां । २२. रा-नास्ति ॥

- ७] स प्र-विश्य वि-चित्रां तां विहगैर् अभि-नादिताम् ।
 ८पू] राजतैः काञ्चनैश् चाऽपि पाद-पैः सर्वतो वृताम् ॥७॥^३[५
 ९पू] अ-चिरोदित-मूर्याऽऽभां ददर्श हनुमान् कपिः । [६७
 N] मनो-हरां दृष्टि-हरां सौगन्ध्य-घ्राण-हारिणीम् ॥८॥ [N
 महतां प्रांशुना चैव सुचित्र-विहितेन च ।
 N] प्राकारेणांशुदोऽऽभेन सौधेन कृत-मेखलाम् ॥९॥^६[N
 गदा-पाणिभिर् एकाग्रैर् आसीनैर् द्वारि राक्षसैः ।
 N] गुप्त-द्वारां महा-द्वाराम् अना-धृष्यां सुरैर् अपि ॥१०॥ [N
 नील-वर्णैर् हुम-शतैर् मेघ-चन्दैर् इवाऽऽवृताम् ।
 N] स्वै-वलं ततं समा-श्रित्य हनुमान् प्र-विवेश हं^v ॥११॥ [N
 N] विहगैर् मृग-संग्रैश् च वि-चित्रां चित्र-काननाम् । [६पू
 १०पू] वृतां नाना-विधैर् वृक्षैः पुष्पोपग-फलोपगैः ।

१. फ अ-० गैरमुना० । ल, प्र | २. रा अ-नास्ति । ३ आ रा च घ
 म-० गैरतिना० । ल_२-० गैरलिना० । म प्र ल, ल_२ अ-नास्ति ।

अतः परमधिकः पाठः—

फ—धोप्रहारिरुतैः सर्वैर् विहगैः संप्रनादिताम् ॥

४. प्र-संहतां । ५. आ फ-
 ० बुदेनेव । रा च घ ल, ल_२ म-
 ० बुदेनैव । ६. अ-नास्ति ॥
 ७. च-द्वार० । ८. फ-
 गुप्तद्वारे । ९. फ-मिव द्वा० ॥
 १०. म-लीलव० । रा च व प्र
 ल, ल_२-० णं हिमसितैर्म० । फ-०
 म्मैमछैः । अ फ-० मेषवर्णैः ।
 ११. रा-सुबलं । १२. अ-स । १३. फ
- रा-समावृत्य । आ-समसृत्य । १४.
 फ-च ॥
 १५. फ-विहगैः । रा म-विहग-
 मृगसिंहैः । च घ म ल, ल_२ प्र अ-
 विहगैर्मृगसिंहैः । १६. आ रा च घ म
 प्र ल, ल_२-विचित्रैश्चि । १७. फ-
 नानावृत्तैः । १८. ल, पुष्पपूग० अ-
 ० फलोपगैः ।

- १३] कोकिलैर् भृंग-राजैश्च च मंचैर् नित्यं नि-पेविताम् ॥१२॥ [७
 १०३] प्र-दृष्टम् उदिते काले मृग-पक्षि-सुखाऽऽवहे ।
 मत्त-वर्द्धिण-संघुष्टां नाना-द्विज-गणाऽऽयुताम् ॥१३॥ [८
 ११] मार्गमाणो वराऽऽरोहां राज-पुत्रीम् अ-निन्दिताम् ।^१
 मुख-प्रसृप्तान् विहगान् बोर्धयामास वानरः ॥१४॥ [९
 १२] उत्पतद्भिर् द्विज-गणैः पक्षैः शाखा (ः) समा-दृताः ।
 अनेक-वर्णा भुमुचुः पुष्प-ट्टिं समंततः ॥१५॥ [१०
 १३] तत्रोऽव-कीर्णः शुशुमे हनुमानं मारुताऽऽत्म-जः ।
 अशोक-वनिका-मध्ये यथा पुष्प मयो गिरिः ॥१६॥ [११
 १४] दिशः सर्वा वि-धौवंतं वृक्ष-खर्वङ्ग-गतं कपिम् ।
 दृष्ट्वा सर्वोणि भूतानि वसंतम् इव मेनिरे^२ ॥१७॥ [१२
 १५] वृक्षेभ्यः पतितैः पुष्पैर् अव-कीर्णः पृथग्-विधैः ।
 रराज वसु-धा तत्र प्रमदेव वि-भूषिता ॥१८॥ [१३
 १६] तरस्विना ते तरवर्षं तरसा विप्र-कंपिताः ।
 पुष्प-ट्टिं वि-चित्रां तु ससृजुः कपिनाऽऽहताः ॥१९॥ [१४

१. फ-मल्लैर्नि- ।

२. फ-०दमुदिता । ३. फ-
 ०पक्षिमहावहे । रा म अ-०पक्षि-
 समाकुले । ल_१-०पक्षिसुखावहैः ।

४. फ-सत्तवर्द्धेण ॥

५ ल_२-मार्गमाणो । ६. अ-
 मार्गमाणः स वेदेर्ही राजपुत्री
 यशस्विनीम् । ७. ल_२-०प्रसुसुति० ।

८. फ-वाचयामास ॥

९. रा य म ल_१ ल_२-उत्प-
 तंतो द्विजगणाः । १०. रा च य प्र
 ल_१ ल_२-०समाहृतैः । म-समा-

हितैः ।

११. रा प्र अ-तत्राकीर्णः स ।
 म-तत्राकीर्णः स्म । १२. फ रा च य
 ल_१ ल_२-हनुमा० ॥

१३. रा य म प्र ल_१ ल_२-
 व्यथा० । १४. य ल_१ ल_२ प्र म-
 वृक्षपण्ड० । १५. अ-भूतानि सर्वाणि ।

१६. रा ल_२ प्र म-वारिदाः । अ-
 मन्दिरे ॥

१७. ल_१-विहपिता ॥

१८. रा च-तरस्विनस्त्रे व० ।
 अ-तरवस्तत्र बहवः ॥

- १७] निर्-धूत-पत्र-शिखराः शीर्ण-पर्ण-फला द्रुमाः ।
 विक्षिप्त-वस्त्राऽऽभरणा धूर्ता इव परा-जिताः ॥२०॥ [१५
 १८] हनूमता वेग-वता धूनितास् ते नगोत्तमाः ।
 पुष्प-पर्ण-फलान्य् आशु मुमुचुः पुष्प-शालिनः ॥२१॥ [१६
 १९] विहंग-संवैर् हीनास् ते स्कंध-मात्राऽऽश्रयाः स्थिताः ।
 २० उ] वभूर्वुर् जङ्गमाः सर्वे मारुतेनं विनिर्-धुंताः ॥२२॥ [१७
 वभूर्वुर् वेश्या-धुंतिर यथा मृदित-वर्णकौः (१का) ।
 २१] नितान्त-शुभ-दन्तौष्ट्री नखैर् दन्तैश् च वि-क्षता ॥२३॥ [१८
 तथा लांगूल-हस्ताभ्यां चरणाभ्यां समा-हता ।
 २२] वभूवाऽशोक-वनिका प्रभङ्ग-वन-पादपा ॥२४॥ [१९
 महा-लतानां दामानि वि-हरस् तरसा कपिः ।
 N] यथा प्रोद्वपि विन्ध्यस्य मेघ-जालानि मारुतः ॥२५॥ [२०

१. ल_२ अ-०त्पत्राः । २. ल_२-०र्णहताः । ल_२ प्र अ-०र्णफ-लद्रु० ॥

३. ल_१ प्र-हनुम० । ४. ल_२-निधूतास्ते । अ-चूर्णितास्ते । ५. रा म-महाद्रुमाः । ल_२-नगद्रुमाः । ६. आ-पुष्पवर्ण० । च व म ल_१ ल_२-पुष्पप्रक० । अ-पर्णपुष्पक० । ७. व ल_१ ल_२-पुष्पशालिनः ॥

८. आ च य म प्र ल_१ ल_२-०द्रसिद्धैर्ही० । रा-०द्रसैर्विहीना० । अ-०द्रानां शतैर्हीनास्ते । ९. आ च-०पुरगमाः । व ल_१ ल_२ प्र-वभुर-अंगमाः । अ-०वुस्तरमा । १०. फ-मारुतेनेव नि० । ल_१-०वेनापि नि० ।

अ-०तेनेव निर्दुताः ॥

११. आ फ रा व म प्र ल_१ ल_२-वभूर्व । अ-यथैव । १२. फ-युवती यथा । अ-युवती भवेत्० । १३. फ ल_२ अ-मृदितवर्णिना । १४. फ-०भवर्णौष्ट्री । ल_१-०शुकद० । अ-०भरुणौष्ट्री । रा च-०भदंतौष्ट्रीः । १५. रा ल_१-०विक्षिता । अ-०दंतैरिव क्षता ॥

१६. फ रा-वभमा वन० ॥

१७. आ-महलतानां । १८. आ-विहरन् हनुमां । फ प्र-०हरन्-रसा । १९. रा च व म ल_१-०पट्टैः । ल_२-०पट्टैः ।

स तत्र मणि-भूमिं च राजतीं च मनो-रमाम् ।

२३] तथा काञ्चन-भूमिं च वि-चरन् हरेच कपिः ॥२६॥ [२१

२४पू] वापीश् च वि-विधाऽऽकाराः पूर्णाः परम-चारिणो ।

महाऽहैर् मणि-सोपानैर् उप-पद्मांस् ततस्-ततः ॥२७॥ [२२

२५] मुक्ता-प्रवाल-सिकता-स्फटिकांस्तर-भूषिताः ।

काञ्चनैस्तेहभिश् चित्रैस् तीरैर्जैर् उप-शोभिताः ॥२८॥ [२३

२६] वन्दे-पद्मोत्पल-चनांश् चक्रवाकोप-कूर्जितोः ।

दास्युह-रुत-संघुष्टा हंस-सारस-नादिताः ॥२९॥ [२४

२७] दीर्घाभिर् भ्रम-युक्ताभिः शीताभिश् च समततः ।

N] अमृतोपम-तोयाभिः शिवाभिर् अभि-संस्कृताः ॥३०॥ [२५

लता-घृहेर् अव-तता लता-संतान-संघृताः ।

२८] लताऽवतान-गहना करवीर-कृताऽन्तराः ॥३१॥ [२६

१. ल_१-नारिता । २. प्र-विहवन् ।
अ-प्रविशन् । ३. रा-रचके । प्र-
विहवे ॥

४. अ-नापयन् । ५. अ-
चारिभिः । ६. फ-यपार्हमं ।
रा च य म प्र ल_१ ल_२ अ-महाह-
मणि० । ७. आ-नेरुपघैस्त० ।
रा-०पघस्त० । अ-०नेरुपघैस्त० ॥

८. फ-लसंस्त्रिका. स्का० ।
रा य म प्र ल_१ ल_२-०लवैदूर्यस्का० ।
९. अ-०रभिऽऽस्तातीर० । य-
०भिश्चित्रै नीराजैरु० ॥

१० रा-यद्मोत्पलवतीश्च ।
च य म प्र ल_१ ल_२-०त्पलवतीश्च० ।
अ-नुदपद्मोत्पलयुताश्च० । ११. य
ल_१ ल_२ प्र अ-०कोपशोभिता ।

१२. रा य म प्र ल_१ ल_२-विहंगस्त० ॥

१३. ल_१-नदीभिर्भ्रममाणाभिः ।
रा च व ल_२ प्र म-दीर्घाभिर्भ्रममाणाभिः ।
अ-दीर्घिकाभिः सुयुक्ताभिः । १४.
आ अ-शरद्विश्च । १५. फ-नास्ति ।
१६. ल_२-०भिरपि सं० । म-शिरभिरपि ।
अ-नुदितः पाठः ॥

१७. फ-लताशतैस्तुगता । रा च
य म प्र ल_१ ल_२-०गृहैरवना । १८.
फ-लतासंवृतसंवृताः । १९. अ-नास्ति ।
२०. फ-लतावनातुग० । रा य म प्र
ल_१ ल_२-लगाविताना० । च-
०नगहने । अ-शाखाशतैरवततं । २१.
रा-कवीरकृतान्तराः । अ-रुक्ता-
न्तरं ॥

तत्रांशु-धर-संकाशं प्रेष्टद्ध-शिवरं महत् ।

२९] विचित्र-कूटैश् चै तथो सर्वतः परि-वारितम् ॥३२॥ [२७

३०पू] शिलो-गृहैर् अ-व-ततं नाना वृक्षैः समा-वृतम् ।

N] ददर्श कपि-शार्दूलो रम्यं जगति पर्वतम् ॥३३॥ [२८

३०उ] ददर्श च नगात् तस्मान् नदीं प्र-पतितां भुवि ।

३१पू] अंकाद् इव समुत्-पत्य प्रियस्य कुपितां प्रियाम् ॥३४॥ [२९

N] शैलैर् नि पतिताऽग्रैश् च पाद-पैर् उप-शोभिताम् ।

धार्यमाणाम् इव क्रुद्धां प्रमदां प्रिय-बन्धुभिः ॥३५॥ [३०

३२] पुनर् आहर्त-तोयां चै ददर्श स महा-कपिः ।

प्र-सन्नाम् इव कान्तस्य कान्तां पुनर् उप-स्थिताम् ॥३६॥ [३१

३३] तस्यांऽदूरात् पद्मिनीः सै नाना-पद्मि-र्गणाऽऽयुताः ।

ददर्श कपि-शार्दूलो हनुमान् मारुतांऽऽत्म-जः ॥३७॥ [३२

३४] कृत्रिमां स नदीं रम्यां पूर्णां शीतेन वारिणा ।

३५पू] मणि-प्रवर सोपानां मुक्ता-सैकत-संततामं ॥३८॥ [३३

१. आ-०रसंकाशं । २. फ-
प्रसिद्धशिपरं । ३. अ-गिरिम् । ४

आ-०कूटकुसुमैः । अ-०कूटं कुसुमैः ॥

५. फ-०हैरवनतं । रा व
ल_१ प्र म-शिलावृक्षैरवनतैः । च

ल_२ अ-०हैरवततैः । आ-शिवागृहैः ।

६. फ रा च व म प्र ल_२ अ-
०क्षसमावृतम् । ल_१ - ० क्षसमा-
नतम् ॥

७. आ च-नगान्तस्य ।

८. फ अ-निपतितां । ९. फ

अ-तत ॥

१० व ल_१ ल_२ प म-सालैः ।

११. ल_२-०शोभिता । १२. फ अ-
वार्यमाणा० । १३. अ-क्रुद्धो ॥

१४. च-०ततोयश्च ॥

१५. फ-तस्यां दूरात्स पद्मिन्यो ।
आ-०पद्मिनीं स । अ-नद्यश्चैव सप-
द्मिन्यो । १६ आ-०णायुताम् । रा व

प्र म-द्विजगणायुताः । ल_१-द्विज-
गणावृताः । १७. ल_१-पवनतमजः ।

१८. अ-नास्ति ।

१९. रा च व म प्र ल_१ ल_२-
मणिप्रवालसोपानां । २०. रा व म ल_१

प्र-मुक्तासौवर्णसं० । च-मुक्तासौवर्णसं०
ल_२-मुक्तासौवर्णसतमां ॥

वि-विधैर् मृग-संघैश् च वि-चित्रां चित्र-काननाम् । [३४पू
 N] पद्मिनीभिग् च चित्राभिः काञ्चनैश् च महा-दुग्धैः ॥३१॥ [N
 N] तरुणाऽऽदिस-संकाशैः शोभितां च प्रे-पुष्पितैः । [N
 ३५उ] प्रासादैः सु-र्महद्विग् च निर्-मितैर् विश्व-कर्मणा । [३४उ
 काञ्चनैः कृत्रिमैश् च च सर्वतः सम्-अलंकृताम् ॥४०॥ [३५
 ३६] ये केचित् पाद्-पाम् तत्र पुष्पोपग-फलोपगाः ।
 ३७पू] स-च्छत्राः स-वितर्दीकाः 'सर्वे सौवर्ण-वेदिकाः ॥४१॥' [३६
 तथा वि-चरतस् तस्य वनं तत्र पुष्पित-दुग्धम् ।
 ४०] मार्गमोणस्य वेदेही सा व्यतीर्ताऽथ शर्वरी ॥४२॥' [N

१. आ रा च य म प्र ल,
 ल२ अ-०-धृगसिद्धैश् । २. आ-
 विचितां । ३. रा य म प्र ल, ल२-
 चित्रिताननाम् ॥

४. फ-शोभितां सुप्रफुल्लितां ।
 अ-शोभितां संप्रफुल्लितां । आ-शोभि-
 तांसां प्रपुष्पितां । रा-शोभिताभ्यां च
 पु० । च-शोभिता संप्रपुष्पितां । ५.
 अ-प्रथमः पादो नास्ति । ६. आ-

प्रासादैस्तु म० । च ल२-प्रासादैश्
 म० । ७ आ रा च य म प्र ल,
 ल२-निर्मितां ॥

८. ल२-०-फलोपगैः । ल२-
 फलोपमाः । अ-पुष्पोपमफ० । ९. फ
 म आ-संछत्राः । अ-सच्छायाः ।
 १०. फ-सविमानीकाः । अ-सवितान-
 नांकाः ११. रा य म प्र ल, ल२ अ-
 सर्वसौवर्णवै० ।

१२. अतः परमधिकः पाठः-

फ-दिव्यामिर्वहुपुष्पामिर्लतामिर्वहुवेष्टितम् ।
 वीज्यमानश्च तत्रासी मार्गमाणश्च मैथिलीम् ॥
 अवेक्षमाणो भूमिं च सर्वतः सोन्ववैक्षत ।
 स समृद्धेषु देशेषु समृष्टमणितोरणम् ॥

१३. ल२-उवाचि च०) प्र-तथा
 विशरय० । १४. फ-वनान्तरु० ।
 ल२-नवं तत्तु० । १५. फ-मार्ग-

मागश्च । १६. रा अ-न्यकीयाय ।
 १७. अ च-शर्वरी । १८. अतः-
 परमधिकः पाठः-

फ-पड्डुवेदविदुषां क्रतुप्रथरशाऽलिनाम् ।
 शुश्रुवे ब्रह्मघोषं च तूर्यघोषं च मारुतिः ॥

- मुक्त्वा विहंगाः स्थानानि यान्ति पद्भ्यांऽऽकुलं सरः ।
 ४२] बोधयन्तः शुभैर्वाक्यैः कामिनीर्इव कामुकाः ॥४३॥ [N
 सै पश्यन् भूमि-भागांश्च तत्र प्र-स्रवणानि च ।
 ४३] सुवर्ण-वृक्षान् अपरान् ददर्श शिखि-संनिभान् ॥४४॥ [N
 तेषां द्रुमाणां प्रभया मेरोर् इव महा-कपिः ।
 ४४] अमन्यत महा तेजाः काञ्चनोऽस्मीऽति वानरः ॥४५॥ [३२
 तत्र काञ्चनैस् तरु-गणैर् मारुतेन सम्-ईरिताम् ।
 ४५] किंकिणी-शत-निर्योपां ददर्श स महा-कपिः ॥४६॥ [४०
 लता-प-तानैर् बहुभिः पर्णैश्च बहुभिर् वृताम् ।
 ४६] काञ्चनीं शिशैषाम् एकां ददर्श हनुमान् कपिः ॥४७॥ [३७
 तेषां काञ्चन-वृक्षाणां मध्ये जातं वनस्पतिम् ।
 ४७] प्र-वृद्धं शिशैषा-वृक्षं पुंल्लुवे पवनाऽऽस्म-जः ॥४८॥ [N
 ४८] आ-प्लुत्य हनुमान् वीरो ददर्श रुचिर-प्रभाम् ।
 ४९] ताम् आ-रुह्य महा-तेजाः शिशैषां पर्ण-संवृताम् ॥४९॥ [४९

१. आ-रोषय० । २. फ रा
 च य म प्र ल, ल२ अ-कामिनी-
 मिव ॥

३. रा-स तत्र । अ-सोपश्यद् ।
 ४. रा य म प्र ल, ल२-लतास्तत्र
 वनानि । च-तत्र प्रच्छव० । ५.
 रा-०र्णपक्षान्० ।

६. फ-मेरोरपि । य ल, ल२-
 मेररिव । ७. रा म-महावीरः ।
 ८. च-नास्ति ॥

९. फ-तां । १०. आ अ-०रिवम् ।
 ११. रा च य म प्र ल, ल२ अ-नास्ति ॥

१२. रा ल व ल, म-शिशैषां ।
 ल२-शिशैषां० । प्र-शिखुपी० । १३.
 अ-नास्ति ॥

१४. अ-वृद्धं । १५. च-न तस्य
 तम् । १६. च य ल, ल२ म-अ-
 शिशैषां० । १७. अ-ददर्श ॥

१८. रा य म प्र ल, ल२-
 अ-प्लुत्य । १९. अतः परमधिकः पाठ-

फ-वृतां हेममयीभिश्च वेदिकाभिः समन्ततः ।

फ अ-सुपुष्पिताभ्रां रुचिरां तरुणाद्गुत्पल्लवाम् ।

२०. रा य म ल, ल२ अ- शिशैषां० । २१. च-नास्ति ॥

इतो द्रक्ष्यामि वैदेहीं राम-दर्शन-लालसाम् ।

५०] इतश्चेतश्च दुःखाऽऽती सं-पतंतीं यहच्छया ॥५०॥ [४२

निरुद्धां परमोद्-विद्यां वाप्योष-हत-लोचनाम् ।

५१] वि-हीनां मृग-राजेन मृग-राज-वधम् इव ॥५१॥ [N

५२पृ] अगोक-चनिका चैयं दृढा रम्या दुग्-आत्मनः ।

५३पृ] चंपकैः सरलैर्गु चाऽपि गोमिता चन्दनम् तथा ॥५२॥ [४३

इयं च नलिनी रम्या द्विज-सिंह (! संय)-नि-पेविता ।

५४] इमां सा राम-महिषी नूनम् एष्यति जानकी ॥५३॥ [४४

स-रामा राम-महिषी रामस्य च संती प्रिया ।

N] वन-संचार-कुशला वनम् एष्यति जानकी ॥५४॥ [४५

अथवा मृग-शात्राऽग्नी वनस्याऽस्य वि-चक्षणा ।

N] वनम् एष्यति सा देवीऽदं राम-चिताऽनु-कर्षिता ॥५५॥ [४६

राम-शोकाऽभिसं-त्ता देवी कमल-लोचना ।

N] वन-वासे रतीं निशम् एष्यते व्रत-धारिणी ॥५६॥ [४७

वने-चराणां सततं नूनं स्पृहयते वीरा ।

N] रामस्य दयिता भार्या नूनम् एष्यति जानकी ॥५७॥ [४८

१. च-भारित । २. आ-सप्रयन्ती ॥

३. रा च ल, प्र म-वधकै । ४. आ फ च-शरकैश्वा० । प्र-सवलैश्च ॥

५. अ-इमां । ६. फ-द्विजंतइ० । रा च ल, म-द्विजंत० ।

७. ल, प्र-इयं सा । अ-इंमन्ती । म. ल, ल, प्र म-न समेय० ।

अ-न मरिष्यति ॥

८. रा च म-सा रामा । १०. फ-महिषी । ११. य ल, ल, प्र अ-नास्ति ॥

१२. अ-भारामिष्यति । १३. आ-सोयैद । रा च म प्र ल, ल, अ-

सा चेदं । १४. म-नास्ति ॥

१५. फ-प्रिया राममनोरमा । १६. फ च-वनवासता । १७. फ रा म-

वनधारिणी । य ल, अ-धारिणी । १८. ल, म अ-नास्ति ॥

१९. रा म-वती रतिम् । २०. ल, अ-नास्ति ॥

राम-शोकाऽभिसं-तप्ता प्रिया राम-मनो-रमा । [N
संध्या-काले घन-श्यामा ध्रुवम् एष्यति जानकी ।

N] इमां नदीं शीत-जैलां संध्याऽर्थे वर-वर्णिनी ॥६८॥ [४९
तस्याश् चाऽप्युँ अनु-रूपेयम् अशोक-वनिका शुभा ।

N] शुभा या पार्थिवेन्द्रस्य पत्नी रामस्य सांप्रतमर्षे ॥६९॥ [५०
यदि जीवति सां देवी' तारा-पति-निर्भाऽऽनना ।

N] आ-नामिष्यति साऽवश्यम् इमां पुण्यां महा-नदीम् ॥६०॥ [५१
एवं तु मत्वा हनुमान् महाऽऽत्मा

प्रतीऽऽक्षमाणो मनु-जेन्द्र-पत्नीम् ।

अवेक्षमाणश् च ददर्श सर्व

५५] सु-पुष्पिते पत्रे-घने वि-लीनः' ॥६१॥ [५२

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे अशोक-वनिकी-दर्शनं
नाम नवमः सर्गः ॥९॥

१. फ-संध्याराग० । ल_१ ल_२-संध्याकालव० । २. रा च घ म प्र ल_१ ल_२-
नूनमे० । ३. रा म-शोकज० । अ-शुभज० । ४. फ-संगार्थे ॥

५. रा-संध्याश्रा० । ६. अ-तथा । ७. रा च घ म प्र ल_१ ल_२
अ-सुभायां । ८. फ-पत्न्या । ९. फ अ-सम्मता ॥

१०. अ-वैदेही । ११. फ-ताराधिपतिभा० । १२. आ च-सुव्यक्ता
इमां । रा घ म प्र ल_१ ल_२ अ-सुव्यक्तमिमां ॥

१३. फ-प्रवीक्षमा० । १४. म-अवीक्षमाणः स । आ रा च घ
ल_१ ल_२ प्र-०अवेक्ष माणः स । १५. च अ-०नेत्र नीलिः । प्र-०नोतिलीनः ॥

१६. फ अ-०काप्रवेशे हनुमद्वितर्को । १७. म-नामैकादशाः ॥

[वं-१७, १८] = [दशमः सर्गः] = [दा-१५, १६]

अवेक्षमाणः संभ्रान्तो मार्गमाणश्च मैथिलीम् ।^१ [१.पृ

१] अपश्यद् भूमि-भागांश्च सर्वतः सुसमाहितैः ॥१॥ [N

सुसं-मृष्टेषु देशेषु प्र-वृद्ध-मख-वेदिकान् ।

२] ददर्श हनुमांश्च तत्र मणि-काञ्चन-राजतान् ॥२॥ [N

अवेक्षमाणो भूमिं च सर्वां ताम् अन्व-अवेक्षत ।^२ [१.उ

N] दिव्य-गंध-रसोपेतैः फलैश्च समलंकृतान् (१म) ॥३॥ [२उ

N] रक्त-चंदन-संकाशां मृग-पाक्षि-संमा-वृताम् ।

८उ] इर्म्य-प्रासाद-संवाधां कोकिला-शत-मण्डिताम् ॥४॥^३ [३

काञ्चनोत्पल-पद्माभिर्वापीभिर् उप-शोभिताम् ।

१] बहु-आसन-गृहोपेतां बहु-भूमि-गृहाऽऽयुताम् ॥५॥^४ [४

१. आ च-अवेक्ष्यमा० । फ-सर्वेक्ष्य० । अ-सोवेक्ष० । २. फ-संव्रस्यः । ३. अतः परमधिकः पाठः—

फ-अवेक्षमाणो भूमिं च सर्वांस्तानन्ववेक्षत ।

४. अ-०द्विभागांश्च । ५. फ-सुसमाहितान् ॥

६. च व म रा प्र ल ल_२—गुप्तानिष्टेषु । ७. च व म प्र ल_२ ल_३—सैलेषु । ८. फ अ-०बाधप्रवे० । रा-०दमुखवे० । आ-प्रवृद्धान् यत्रवेदिकान् । ९. म प्र च रा-०नराजितान् । फ-०नराजितान् ॥

१०. आ च-अवेक्ष्य० । ११. आ च फ-सर्वास्तानन्ववेक्षत । च-सर्वां तामनवे० । १२. अ-नास्ति । अतः परमधिकः पाठः—

फ आ च—संस्तानकलताभिश्च पादपाननुवेष्टितान् ॥

१३. फ-वां स नन्दनसं० । अ-स वां नन्दन सं० । च ल_१-०कलात् । १४. फ अ-०पक्षिभिरावृताम् । च ल_२-०क्षिसमावृताम् । १५. ल_१-सर्वप्रा० । च-०वाधात् । १६. ल_१-कोकिलाह्वयं० । आ च-०मण्डितान् । १७. ल_१-नास्ति ॥

१८. फ-०त्पलपद्माभिः । १९. च-०शोभितान् । २०. फ-०नगृहो० । च ल_२-नगृहोपेताम् । अ-वद्व्यसनगृ० । २१. फ-०मिगृहायुताम् । च ल_२-दायुताम् । २२. अतः परमधिकः पाठः—

अ-सया गलप्रसहस्रैश्च शतशः समलंकृताम् ॥

- सर्वर्तु-कुसुमै रम्यैः फल-वद्विग् च पाद-पैः । [५पू
 N] दिव्य-गंध-रस-स्पर्शैः शोभितां संप्र-पुष्पिताम् ॥६॥ [N
 पुष्पितानाम् अ-शोकानां श्रियां सूर्योदयै-प्रभाम् । [५उ
 १२] प्र-दीप्ताम् इव तत्र-स्थो मारुतिः समुद्-प्रेक्षत ॥७॥
 निष्पन्न-शाखां विहगैः क्रियमाणाम् इवाऽसकृत् । [६
 १३] विनिष्-र्पताद्भिः शतशश्च चित्रैः पुष्पाऽवतंसकैः ॥८॥
 आमूल-पुष्प-विचितैर् अ-शोकैः शोक-नाशनैः । [७
 १४] पुष्प-भाराऽति-भारैश्च स्पृशद्भिर् इव मेदिनीम् ॥१॥^{१०}
 कर्णिकारैः कुसुमितैः किशुकैश्च सु-पुष्पितैः । [८
 १५] सं देशैः प्रभया तेषां^{११} प्र-दीप्तै^{१२} इव सर्व-तः ॥१०॥^{१३}
 पुत्रांगाः संस्र-पर्णाश्च चम्पकाः शालकाम् तथा । [९

१. अ फ भिन्नाः—नास्ति ॥

२. रा घ म प्र ल_१ ल_२ अ—धियं । ३. ल_२—सर्वोदय० ॥

४. च—प्रशाखान् । प्र—प्रशाखा० । ५. च—मानम् । ६. रा
 च ल_२—निपतद्भिश्च । घ म प्र ल_१ अ—निष्पतद्भिः । ७. ल_१—वतंसकैः ।
 आ—वतंसकैः ॥

८. च अ—आमूलं पु० । घ प्र ल_१ ल_२—आमूलं विचितैः पुष्पैः ।

९. अ—पुष्पसाराति० । १०. अतः परमधिकः पाठः—

आ—प्रफुल्लैः सुमनोवैश्च हाटकप्रतिमैः शुभैः ।

रोहितकवचैश्चैव पुष्पभारावनामितैः ॥

११. अ—शा दिशा । १२. च—प्रभया तेषां । १३. अ—प्रदीप्ता ।
 १४. अतः परमधिकः पाठः—

फ—तमालैः सरलैश्चैव चम्पकैश्चातिपुष्पितैः ।

मेरोः शिखरसंजातैर्नगजैरिव राजितम् † ॥

१५. फ—सप्तपत्नीः । च—पुत्राणां । १६. आ—सप्तपर्णाश्च । फ अ—
 सप्तपर्णाः । च—सप्तपत्नीः । म—सप्तपर्णा० । १७. फ अ—चम्पकोद्दालकाम् ।
 रा घ म ल_१—चम्पकाः शिशिपास् । प्र—चम्पकाः शिशुपास् । ल_२—
 चम्पकाः शिशिपास् ॥

- १६] विवृद्ध-मूला बहवो शोभन्ते च सु-पुष्पिताः ॥११॥[१३
 शात कुंभ-निभाः केचित् केचिद् अग्नि-शिखा-प्रभाः ।
 ५] नीलांजन-निभाः केचित् तत्राऽशोकाः सहस्र-शः ॥१२॥[१०
 चं(निं)दनं वि-बुधोद्यानं वनं चैत्रै-रथं यथा ।
 ६] अति-दृक्षम् इवाऽचिन्त्यं दिव्यं रम्यं श्रिया वृतम् ॥१३॥[११
 द्वितीयम् इव चाऽऽकाशं पुष्प-ज्योतिर्-गणांऽऽयुतम् ।
 ७] पुष्प-रत्नै-शतैश्च चित्रं पंचमं सागरं यथा ॥१४॥[१२
 सर्वतु-पुष्प-निचयैः पाद-पैर् मधु-गंधिभिः ।
 ८] नाना-विहंग-संघुष्टं रम्यं मृग-गणैर् द्विजैः ॥१५॥[१३
 अनेक-गंध-प्र-बहं पुष्प-गंध-मनो-हरम् ।
 १८] जैलेन्द्रम् इव गंधाऽऽढ्यं द्वितीयं गंध-पादनम् ॥१६॥[१४
 अ-शोक-वनिकायां तु तस्यां वानर-पुंगवः ।
 २०] स ददर्शाऽविदूर्-स्थं चैत्य-प्रांसादम् उच्छ्रित्तमं ॥१७॥[१५

१. च-०दमूलं । २. ष प्र ल, ल_२-त्तम् । अ-च ॥

३. फ-०ममयाः । ष म ल, ल_२ अ-शातकौम० । प्र-शांतकौम० ।

४. अ-जातास् ॥

५. रा च ष म ल, ल_२-चंदनैर्विविधो० । प्र-चंदनैर्विविधोयानैः ।

६. आ अ-चित्रं । फ-चित्रां । ७. फ-चित्ररथं । ८. म-तथा । ९. फ-
 अविबुधसुरूपं च ।

१०. रा ष प्र ल, ल_२-०तिरंगैर्यु० । अ-०तिगणैः सह । ११. फ-
 ०दासितै० । रा म-०तनचयै० । ल_२-रत्नपुष्पश० ॥

१२. आ च प्र ल, ल_२-सर्वत्र पु० । फ-०पुष्परचितैः । अ-०पुष्प-
 निचयैः । १३. अ-०पुष्पैरुपशोभितम् । १४. रा च अ-नानाविहंग० । १५. फ
 रा च ष म प्र ल, ल_२-गणद्वि० ॥

१६. फ अ-अनेकदिव्यप्रभवं । १७. रा-पुष्पगंधं म० । आ-पुष्पं
 ग० । च ष म ल, ल_२ अ-पुष्पगंधम० । प्र-पुष्पगंधमनोरमं ॥

१८. च-०दशं विदु० । १९. ल_२-पुत्र्य प्रासा० । रा-दैत्यप्रासादमु
 षतम् । ष म ल, ल_२-०दमुषतम् । प्र-०दमुत्तमम् ॥

मध्ये स्तम्भ-सहस्रेण स्थितं कैलास-पाण्डुरम् ।^१

२१] प्रवाल-कृत-सोपानं तप्त-काञ्चन-वेदिकम् ॥१८॥ [१६

मुष्णन्तम् इव चक्षुषि द्योतमानम् इव श्रिया ।

२२] वि-मलं प्रांशु-भावत्वाद् उल्लिखन्तम् इवांश्वरम् ॥१९॥ [१७
व. १८] तस्मिन् मलिन-संवीतां राक्षसीभिः समा-वृताम् ।

१] उपवास-कृशां दीनां भर्तृ-दर्शन-लालसाम् ॥२०॥ [१८

२पू] ध्यान-शोक-पेराम् आर्ताम् उच्छ्वसन्तीं पुनः पुनः ।

३उ] ददर्श शुक्ल-पक्षाऽऽदौ चंद्र-लेखाम् इवाऽमलाम् ॥२१॥ [१८

मंद-प्र-क्षीयमाणेन रूपेण रुचिर-प्रभाम् ।

४] पिर्नद्धां धूम-जालेन शिखाम् इव विभावसोः ॥२२॥ [१९

५पू] पीतेनैकेन सं-वीतां दीप्तेन तपसा यथा ।

स-पंकांम् अनलंकारां वि-शुद्धाम् इव पद्मिनीम् ॥२३॥ [२०

१. रा व म प्र ल_१-०ससन्निभम् । २. ल_२-नास्ति ॥ ३. प्र-पुष्पान्तमि० ॥

४. आ रा च व म प्र ल_२-०परामार्तां निश्व० । ल_१-०परामन्तः
निश्वसन्ती । ५. अतः परमधिकः पाठः—

फ-ददर्श हनुमान् वीरा वद्धां गजधूमिष्व ।

वृक्षंमूर्ले निरानन्दां शोचन्तीं कपिरंगनाम् ॥

ऊरुभ्यां साधुजाताभ्यां प्रतिच्छन्नां कृशोदरीम् ।

तिष्ठन्तीमनलङ्कारां दीप्यमानां स्वतेजसा ॥

६ ल_२-०मिवापराम् । ७ आ फ-मदं प्र० । रा व म प्र ल_१
ल_२-चिरप्रवासमलिनां । अ-मंदं प्रख्यायमानेन । फ-०क्षीयमानेन । ८. रा
व म प्र ल_१-निश्वदां । ल_२-विवद्धां । ९. आ-धूमजा० । १०. अतः परम-
धिकः पाठः—

अ-कृष्णेनैकेन संवीतां पीतेनोत्तरवाससा ॥

११. रा म-सपज्ञा० । १२. फ अ-विशुद्धा इव । प्र-विशुद्धा० ॥

६] शीडितां दुःख-संतप्तां परि-म्लानां तपस्विनीम् ।^३

७] ग्रहेणाऽगारकेणेव पीडितां दिवि रोहिणीम् ॥२४॥ [२१

१८] अश्रु-पूर्ण-मुखीं दीनां पीडितां शोक-कपिताम् ।

ध्यान-शोक-परां सर्ध्वीं नितं राम-परायणाम् ॥२५॥ [२२

१२] प्रियं जनम् अ-पश्यन्तीं पश्यन्तीं राक्षसी-जैनम् ।

१३] स्व-गणेन मृगीं हीनां च गणाऽभि-द्वेताम् इव ॥२६॥ [२३

११] व्याल-भोग-श्रिया वेण्या जघन-स्थितयक्या । [२४] पृ

२२] तर्कयामास सीतेति कौरवैर् उपै-पादिभिः ॥२७॥ [२५] उ

द्वियमाणा तदा तेन रक्षसा काम-लपिणा ।

२३] यथा-रूपेण मया व्याता तथै-रूपेयम् अंगना ॥२८॥ [२६

१. ल_२-पीडितामिव दुःखार्ता । २. आ-परितप्तां । च-परिम्लानां ।

३. अतः परमधिकः पाठः—

अ-जानुम्यां साधुजाताम्यां प्रतिच्छन्नकुचोदरीम् ।

तिष्ठन्तीमनलंकारां दीप्यमानां स्वतेजसा ॥

विचत्तां दुःखसंतप्तां परिम्लानां तपस्विनीम् ।

४. आ व म प्र-०रकेनेव । ५. ल_२-पीडितामिव ॥

६. अ-०कर्षिताम् । ७ अ-कौशे ध्यानप० । ८. य प्र ल_१-

दीनां । अ-शीतां ॥

६. ल_२-प्रियां । १०. फ-रक्षसां गणं । ११. रा व म प्र ल_१ ल_२-

मृगौघेन । १२. रा च व म प्र ल_१ ल_२-०णाभिवृता० ॥

१३. फ-व्यालभोगोच्चया । रा च व म प्र ल_२ अ-०गोपमावे० । ल_१-

०गोपसां कांच्यां । १४. अतः परमधिकः पाठः—

फ अ-सुखार्हा दुःखसंतप्तां व्यसनानामकोविदाम् ।

- तां समीक्ष्य विशालाक्षीमधिकं मलिनां कृशाम् ॥

१५. फ-कण्ठे० । रा प्र ल_१ ल_१-०णैरुपमादि० ॥

१६. फ-०पमपश्यामरप्रथा० । च-०पमुपश्यामि रथा० । अ-०पामप-
श्यामि तथा० ॥

पूर्ण-चंद्र-निभा श्यामा चारु-वृत्त-पयोधरा ।

२४] कुर्वन्ती प्रभया देवी सर्वा वि-तिमिरा दिशः ॥२९॥ [२७

तां नील-केशीं विवोष्टीं^१ सु-मैध्यां सुप्रति-ष्ठिताम् । [२८पृ

२५] पीनांऽचित-गुरू-श्रोणीं वृत्तोः संहत-स्तनीम् ॥३०॥ [N

२६पृ] सीतां पद्म-पैलाशाऽक्षीं मन्मथस्य रतीम् इव । [२८उ

१.१३] भूमौ सु-तनुम् आसीनां नियताम् इव तापसीम् ॥३१॥ [२९उ

दुर्-बलां दुःख-संतप्तां सु-कुंमारीं तपस्विनीम् । [N

९] निश्वास-बहुलां भीरुं भुजगेन्द्र-बधूम् इव ॥३२॥ [३०पृ

८पृ] आर्यतीम् इव वि-च्छिन्नामै आज्ञामै इव वि लोपितामै । [N

१.०पृ] शोक-जालेन महता वि-वृत्तेन समा-वृताम् ॥३३॥ [३०उ

९उ] तां बुद्धिम् इव सं-दिग्धाम् बुद्धिं निष्-पतिताम् ईर्ष्ये ।

N] वि-हताम् इव चं श्रद्धाम् आशां प्रति-हताम् इव ॥३४॥ [३२पृ

१. आ-नीलकेशां । २. म प्र ल_१ ल_२ अ-विवोष्टीं । ३. राम-सुमुखीं । ४. प्र ल_२-०गुरुश्रेणीं ॥

५. फ-पद्मविशा० । ६. रा ष म प्र ल_१-०धस्य रतिं यथा । ल_२-नास्ति पाठः । ७. अ-लिखितामिव । ८. अतः परमधिकः पाठः—आ फ च ष म प्र ल_१—सपद्मामनलंकारां पद्महीनामिवाब्जिनीम् । †

८. आ च ल_२-दुर्लभां । ९. रा ष म ल_१-सुकुमारां । ११. अ-नास्ति ॥

१२. फ-आयान्तीम् । ष म प्र ल_१ ल_२ अ-आयताम् । १३. रा ल_१ अ-विच्छिन्नामा० । प्र ल_२-विच्छिन्नां माला० । १४. प्र-विलेपि० । १५. रा-विहृ-देन । अ-विततेन ॥

१६. आ-कुबुद्धि० । प्र-तां बुद्धि० । १७. आ-०ग्धां बुद्धिं । प्र-ऋदि-मन्तीं । १८. प्र-निपातताम् । १९. राम-विहि० । २०. य-सच्छू० ॥

† रा—पुष्पहीनामिवाब्जिनीम् ।

ल_२ फोशे च—'पद्महीनामिवाब्जिनीम्' इत्येव पाठः ।

- १३३] सोपे-सर्गा यथा सिद्धिं बुद्धिं स-कलुषाम् इव । [३२३
 N] प्रज्ञाम ईव परि-क्षीर्णां स्मृतिं प्रति-हताम् इव ॥३५॥^१ [N
 दीप्ताम् ईव दशां काले पृजां प्रति-हताम् इव ।
 पौर्णमासीम् इव निशां राहु-ग्रस्त-निशा-कराम् ।^२ [N
 N] प्र-भूतेनाऽप-वादेन कीर्तिं नि-पतिताम् इव ॥३६॥ [३२३
 १४४] रामोप-राम-व्यथितां रक्षो-हरण-कर्पिताम् ।^३
 अ-त्रलां मृग-शावाऽर्क्षीं वीऽऽक्षमाणाम् उत्तम् ततः ॥३७॥ [३३
 १५] अश्रु-वांप्याऽभिपूर्णेन चारु-कृष्णाऽक्षि-पक्ष्मणा ।
 वदनेनाऽप्र-सन्नेन निशु-श्वसंतीं पुनः पुनः ॥३८॥ [३४
 १६] मल-यंक-धरां दीनां मण्डनाऽर्क्षीम् अ-मण्डिताम् ।
 प्रभां नक्षत्र-राजस्य काले मेघैर् इवाऽऽवृताम् ॥३९॥ [३५
 १७] तस्य सं-दिदिहे बुद्धिर् मुहुः सीतां प्र-पश्यतः ।

१. आ-सोपसर्गा । फ-सोमवर्जा । रा-सोपसर्गा । २. आ-यथा ।
 ३. च ल_२-बुद्धि । ४. रा म-सुकलुषा० । ५. आ व म प्र ल_२-प्रज्ञामिव ।
 ६. ल_१ अ-नास्ति ॥

. रा प्र ल_१-०व दिशं का० । फ-दिशं काले महापृजां । ८. ल_१-
 प्रजां । ९. आ-०णमास्या० । प्र-०णमासी० । १०. ल_१-पूर्वांर्क्षीं नास्ति ।
 अ-नास्ति श्लोकः । ११. रा-प्रतिहतामिव ॥

१२. फ-रामोपसर्ग० । च-राम्योपसर्ग० । अ-०पराद्ध० । १३. आ
 अ-कर्पितां । १४. व म प्र ल_१ ल_२-नास्ति । १५. रा च व म प्र ल_१ ल_२-
 ०माणम् ॥

१६ आ च व प्र-अश्रुवापातिपू० । रा म-अश्रुपुष्पा० । प्र ल_१ ल_२
 अ-अस्रवा० ॥ १७. व प्र ल_१-०नेन प्र० । अ-चंदनेन प्र० ॥

१८. रा-मण्डनेताभिः० । व प्र ल_१ ल_२-मण्डनेताभिः० । म-
 मण्डलेताभिः० । १९ फ-काम० । रा अ-वाल० । ल_२-कालैः ॥

- अन्-आम्नाताम्रं अ-योगेन विद्यां प्र-शिथिलाम्रं इव ॥४०॥ [३६
 १८] दुःखेन बुबुधे सीतां हनुमान् अन्-अलंकृताम् ।
 १९पू] संस्कारेण यथा हीनां वाचम् अर्थाऽतरं गताम् ॥४१॥ [३७
 तां सम्-ईक्ष्य विशालाऽक्षीं राज-पुत्रीम् अ-निदिताम् ।
 २२] तर्कयामास सीतेति कारणैर् उप-पौदयन् ॥४२॥ [३८
 वैदेह्या यानि चाङ्गेषु तदा रामोऽन्व-अकीर्तयत् । [३९पू
 N] मणि-विद्रुम-चित्राणि हस्तेर्ष्व् आभरणानि च ॥४३॥ [४०पू
 वासांसि चिर-मुक्तानि तंथा संस्थान-वन्ति च । [N
 N] तान्येवैतानि मन्येऽहं यानि रामोऽप्य् अकीर्तयत् ॥४४॥ [४०उ
 तत्र यानि वि-हीनानि तान्य् अहं नोप-लक्षये ।
 N] यान्य् अस्या न वि-हीनानि तानीऽमानि न संशयः ॥४५॥ [४२

१. आ-०-आताययो० । फ-अनभ्यस्ताम० । २. व ल, -विद्यामशि० ।
 प्र-विद्यामशि० ॥

३. फ-हनुमान् । ४. रा व म प्र ल, ल, -नास्ति ॥

५. फ अ-०-णैरुपादि० ॥

६. प्र-रामो बु कीर्तयन् । ७. अतः परमधिकः पाठः—

रा च व म प्र ल, ल, फ-तान्याभरणजातानि शुभानि निशि लक्षये ।
 अक्षतौ कर्णवेष्टौ च सुदंष्ट्रौ कामरूपिणौ ॥

८. रा व म प्र ल, ल, अ-इत्तस्य० ॥

९. च व म प्र ल, -वासांस्यचिरत्यक्तत्वात् । ल, -वासांसि चिरत्यक्त-
 त्वात् । अ-इमानि चिरयुक्तानि । १०. रा च व म प्र ल, ल, -तत्र । ११. अ-
 संस्थानवन्ति ॥

१२. फ अ-यान्यवहीनानि । १३. व प्र ल, ल, -नास्ति । १४. अतः परं
 च-भिद्येष्वधिकः पाठः—

द्वियमाणा† तदा तेन रक्षसा कामरूपिणा ।

१५. म-यान्यस्थानवि० । अ-यान्यस्यांगवि० । फ-यान्यस्या नावही० ।
 व प्र ल, ल, -नास्ति ॥

† फ व-द्वियमाणां ।

- पीतं कनक-पट्टाऽऽभ स्रस्तं तद् वसनं शुभम् ।
 N] उच्चरीयं नगाऽऽसक्तं तदा दृष्टं प्रवंगमः ॥४८॥ [४३
 भृषणानि च मुख्यानि दृष्टानि धरणी-तले ।
 N] अनर्थव प्र-विद्धानि स्वन-वन्ति मह्यन्ति च ॥४७॥ [४४
 इदं चिर-गृहीतत्वाद् वसनं कृष्ण-वर्णकम् ।
 N] तथा हि तनु तद् वर्ण यथा श्री-राम-सन्निधौ ॥४८॥ [४५
 इयम् इन्दी-वर-श्यामा रावस्य महिषी मिया ।
 N] प्र-नेष्टाऽपि सती तस्य पनेसो न प्र-र्णेश्यति ॥४९॥ [४६
 पति-शोकेन चाऽऽविष्टा तपसा च कृशा मृशम् ।
 N] पतिपञ्च-चन्द्र-लेखेव दृश्यते द्योतते न च ॥५०॥ [N
 इयं सा यद-कृते रामञ्च चतुर्भिः परि-तप्यते ।
 N] कार्पाण्येनाऽऽनृशंस्येन शोकेन मद्रनेन च ॥५१॥ [४७

१. आ-वीरं । २. रा य म प्र ल_१ ल_२-कनकवर्णामं । ३. आ-सस्तं । अ-वासं । ४. फ-उदसनांशुकं । ५. ल_१-उत्तदीर्घं । ६. अ आ-नगादाकं । रा च य म-नगासक्तं ॥

७. फ-रम्याणि । ८. रा म-प्रष्टानि । ९. रा य म प्र ल_१ ल_२-अनर्षाणि । च-अनर्थव । १०. फ-प्रहृष्टानि । य म प्र ल_१ ल_२-प्रवृद्धानि । ११. फ-महागिव । अ-लसंति च ॥

१२. रा च य म प्र ल_१ ल_२-वीरं गृहीता तु । १३. आ-वष्टवत्तरं ? च म ल_२-कृष्णवत्ताम् । फ अ-ह्रिष्टवत्तरम् । १४. य-तया । १५. आ फ रा च य म प्र ल_१ ल_२-श्रीमथयेत्तरम् ॥

१६. रा च य म प्र ल_१ ल_२ अ-प्रणष्टापि । १७. आ-मनसा । १८. च-न प्रणयतपति । य म प्र ल_१ अ-न प्रणस्यति । ल_२-प्रणयस्य हि । १९. अतः परमअधिकः पाठः—अ—

इयं सा राममहिषी ऋक्षरा(?)सदृशानना ।
 मृद्राप्रेष्टिनसर्षागी घृतनो ? हता इय ॥

२०. ल_१-०तप्यति । २१. फ-नास्ति । २२. ल_१-कृष्ण्ये० । आ-०न(नृसंतेन । अ-०नानृसंतेन ॥

स्त्री' प्र-नष्टेति कार्पण्याद् हा मृतेत्य् अनु-कंपया ।

N] सा-वी नष्टेति शोकेन प्रियेति मद्नेन च ॥५२॥^३[४८

अस्या देव्या मनस् तस्मिन् तस्य चाऽस्यां प्रति-ष्ठितम् ।

N] तेनेयं सै च धर्माऽऽत्मा ह्य अद्य कृच्छ्रेण जीवति ॥५३॥ [५२

मान्या गुरु-वि-नीतस्य लक्ष्मणस्य गुरु-प्रियां । [दा^{१६}

राघवस्याऽति-वीर्यस्य लक्ष्मणस्याऽपि जीवतः ।^{११}[N

N] यदि सीताऽपि दुःखाऽऽर्ता कालो हि दुरति-क्रमः ॥५४॥ [३७

रामस्य व्यवसाय-ज्ञा सत्त्व-ज्ञा लक्ष्मणस्य च ।

N] नाऽस्यर्थं भुभ्यते देवी गङ्गेव जलदाऽऽगमे ॥५५॥ [४

तुल्य-शील-वयो-वृत्तां तुल्याऽभि-जन-लक्षणात् ।

N] राघवोऽर्हति वैदेही तं चेयम् अ-सितेक्षणा ॥५६॥^{११}[५

तां दृष्ट्वा नव-हेमांऽऽभां लोक-क्रान्ताम् इव श्रियम् ।

२७] जगाम मनसा रामं वचन चेदम् अब्रवीत् ॥५७॥ [६

१ अ-श्री । २ फ-सदनेति । ३ रा च ध म प्र ल_१ ल_२-
नास्ति ॥

४ व म प्र ल_१-अस्यास्तास्मिन् मनो देव्याम् । ५ ल_२-सर्वं ।
६ फ-यद्यकृच्छ्रेण । रा च ध म ल_१ ल_२-द्यद्य कष्टेन । प्र-हृदि कष्टेन ।
अ-ह्यतिकृच्छ्रेण ।

७ ल_२-अप्या । ८ रा ध म प्र ल_१ ल_२-गुरुविनीतेन । ९ रा च
व म प्र ल_१ ल_२-लक्ष्मणेन । १०. रा व म प्र ल_१-गुणिप्रिया । च ल_२-
गुणप्रिया । ११ रा ध ०स्यातिवीरस्य । म प्र ल_१ ०स्यापि वीरस्य । १२ रा
ध म प्र ल_१ ल_२-लक्ष्मणस्य च । १३ फ-जीवित । रा च ध म प्र
ल_१ ल_२-जीवितम् । १४ अ-नास्ति । १५ रा ध म प्र ल_१ ल_२-कथ ।
१६ आ-शीतापि । १७ अ-०पि ॥ १८ अ-कुहशी० । १९ रा च ध
म प्र ल_१ ल_२-नास्ति ॥

२० च-एव सीता तदा दृष्ट्वा ॥

अस्या हेतोर् विशालाऽक्षया हतो वाली महा-बलः ।

२८] रावण-प्रतिमो वीर्ये कर्षधश् च नि-पातितः ॥६८॥ [७

प्रेष्वर्ये वानराणां च दुर्लभं बालि-पालितम् ।

N] अस्या निमित्ते मुं-ग्रीवः प्राप्तवाल् लोक-संस्कृतः ॥६९॥ [११

वि-राधश् च हतः संख्ये राक्षसो भीम-त्रि-क्रमः ।

२९] वने रामेण सं-गम्य महेन्द्रेणैव शंवरः ॥६०॥ [८

चतुर्दश सहस्राणि रत्नसां क्रूर-कर्मणाम् ।

३०] नि-हंतानि जन-स्थाने शरैर् अग्नि-शिखीपमैः ॥६१॥ [९

खरश् च नि-हतः संख्ये दूर्पणश् च नि-पातितः ।

३१] त्रि-शिरोश् च महा-वीर्यो रामेण विदिताऽऽत्मना । [१०

N] कृता शूर्प-णैस्त्वा चैव हत-कर्णाग्र-नासिका ॥६२॥ [N

इमाम् अभ्यव-पन्नोऽसौ ह्रिय-माणां बलीयसा ।

N] जटायुर् निधनं प्राप्तः पुण्य-लोकांश् च शश्वतात् ॥६३॥ [N

अस्या हेतोर् बलोद्-अग्रा हरैयः काम-रूपिणः ।

१. अ-महाबली । २. रा व म प्र ल, ल_२-वीरः । ३. फ-महा-
बलः ॥ ४. रा-दुर्बलं । ५. अतः परमधिकः पाठः—फ-सारां रुमां
च मालां च कपिराज्यं च शाश्वतम् । ६. घ प्र अ-निमित्तं । ७. आ-
सुभीवं । ८. आ अ-०कसंस्कृतं । फ-०कसत्क्रियाम् । घ प्र ल, ल_२-
कसत्तमः ॥ ९. आ-रामरथ । १०. आ-संवरः । च-शंवरः । अ-दानवाः ।
११. रा व म प्र ल, ल_२-नास्ति ॥ १२. घ म प्र ल, -भीमकर्मणाम् ।
१३. आ-निहितानि । च-निहत्य ॥ १४. घ प्र ल, -निहतो वृषगस्तथा ।
ल_२-दूपनिध नि० । १५. ल_२-दिनराथ । १६. फ अ-महातेजः । घ म
प्र ल, ल_२-महावीरो । १७. ल, ल_२-शूर्पनखा । १८. फ-हता कर्णा-
पना० । रा-हता कर्णोष्ठना० । घ म प्र-हत्कर्णोष्ठना० । ल_१-कृत्वणैष्ठना० ।
१९. अतः परमधिकः पाठः—ल_२-अस्या हेतोर्मुंगव्याजो मारीचो निधनं
गतः ॥ २०. रा व म प्र ल, -०वपत्पत्नी । अ-०वपत्पत्नी । च-०वपत्पत्नी ।
२१. ल_२-विहायसा ॥ २२. रा व म प्र ल, -वानरा ।

- [N] सु-ग्रीवेण समा-दिष्टा मार्गन्ते सर्व-तो दिशः ॥६४॥ [N]
 अस्या हेतोर् महद् दुःखं प्राप्तं रामेण धीमता ।
- [N] परा संभावना चाऽस्याम् त्व् अस्यां दिशि नि-वेशिता ६५ [N]
 इमां तां शिशिपा-भूले दूराद् इव व्यव-स्थिताम् ।
- [N] गृध्रः कथितवान् विन्ध्ये वानराणां सुहृत्-तया ॥६६॥ [N]
 सागरश् च मया क्रान्तः श्रीमान् नद-नदी-पतिः । [N]
- ३४] अस्याः कृते विशालाऽस्याः पुरी चेयं निर्-ईक्षिता ॥६७॥ [१२३]
 यदि रामः समुद्राऽन्तां मेदिनीं परि-वर्तयेत् ।
- ३३] अस्याः कृते जगत् सर्वे नाऽनु-मन्येत केवलम् ॥६८॥ [१३]
 राज्यं वा त्रिषु लोकेषु सीतां वा जनकाऽऽत्म-जां ।
- ३६] मन्ये सर्वे त्रयो लोकाः सीतां या नाऽर्धम् आप्नुयुः ॥६९॥ [१४]
 दुष्-करं कृतवान् रामो यं इमां मत्त-गामिनीम् । [N]
- ३७] सीतां विना महा-बाहुर् मुहूर्तम् अपि जीवति ॥७०॥
 एवं सीतां तदा दृष्ट्वा हृष्टः पवन-संभवः । [१५]
- ३८] जगाम मनसा रामं प्र-शंसन् च राघवम् ॥७१॥

१. प्र-वासतो दिशं । ष ल, अ-सर्वतो दिशं ॥ २. अ-
 नावादस्त्वस्यां । फ-ना चास्याः तस्यां । च-परा संभवास्मादस्यां ।
 अ-नास्माभिरस्यां । ३. फ-निवेशिताम् । अ-निवेशितः । ४. व म
 प्र ल, ल_२-नास्ति ॥ ५. फ रा ल, अ-शिशिपाम् । च ब-
 शिशिपाम् । ६. रा च व म प्र ल, ल_२ अ-दूरादेव ध्य० । आ-दिव
 इवास्थितम् । फ-दिव इव स्थितम् । ७. अ-गृध्रेण कथितां ।
 ८. रा व म प्र ल, ल_२-सुखासये ॥ ९. अ-हेतोर् ॥ १० अ-अपि ।
 ११. फ-वंमनुमन्येत । व फ अ-भिज्ञाः-र्वं ननु म० । अ-र्वं मन्यते
 ननु ॥ १२. फ अ-सीतां वा जनकात्मजाम् । आ-सीतां वा जनकात्मजां ।
 १३. आ-शीताया ॥ १४ रा व म प्र ल, यदियां हंसगामिनीम् । ल_२-
 यदर्थं हंसगा० ॥ १५. ल_२-कथं । १६. आ-प्रसंसन् च । रा व च प्र
 ल, ल_२-प्रथमं स च । म-प्रथमं च स ॥

क्षिति-क्षमा याऽबुञ्ज-संनिभोऽक्षी

या रक्षिता राघव-लक्ष्मणाभ्याम् । [स. १.५, ५३

सो राक्षसीभिर् वि-कृतेक्षणाभिः

N] सं-रक्ष्यते संप्रति वृक्ष-मूले ॥७२॥ [२९

हिर्म-हत-नलिनीऽव नष्ट-शोभा

व्यसन-परंपर्याऽनु-गम्यमाना ।

सह-चर-रहितैव चक्र-वाकी

N] जनक-मुता कृपणां दशां प्र-पन्ना ॥७३॥ [३०

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे सीता-संदर्शनं नाम

दशमः सर्गः ॥१०॥

१. अ०-क्षमा पुष्करसखिभाक्षी । फ०-०क्षमां पुष्करसखिभाक्षी ।
 २. ल, -स ॥ ३. अ-हेमंते । फ-हिमवत । ध. फ-०रम्परातुग० ।
 रा च घ म ल, -०रम्परातुग० । अ-०रम्परायाभिरक्ष्यमाणा । ५. च-०रक्षि-
 तैव ॥ ६. फ-भसोकवनिक्वाप्रवेशी । ७. म-नाम द्वादशः ॥

[वं-१९]=

[एकादशः सर्गः]

=[दा-१६]

- प्रशस्यं तु प्रशस्तव्यां सीतां स हरि-पुंगवः ।
 १] गुणाऽभि-रामं रामं च पुनश्च चिन्ता-परोऽभवत् ॥१॥ [१
 स मुहूर्तम् इव ध्यात्वा वाप्य-पर्य-आकुलेक्षणः ।
 २] सीताम् आ-श्रित्य तेजस्वी हनुमान् वि-ललाप हारां ॥२
 इयं सा धर्म-शीलस्य मैथिलस्य महाऽऽत्मनः ।
 ३] मृता जनक-राजस्य सीता भर्तृ-द्वेढ-व्रता ॥३॥ [१५
 उत्थिता धरणीं भित्त्वा क्षेत्राद् हल-मुख-क्षंतात् ।
 ४] पद्म-रेणु-निभैः कीर्णा गौरैः केदार-पांशुभिः ॥४॥ [१६
 वि-क्रान्तस्याऽऽर्य-शीलस्य सं युगेष्व् अनि-वर्तिनः ।
 ५] स्नुषा दशरथस्यैषा ज्येष्ठा राज्ञो यशस्विनी ॥५॥ [१७
 धर्म-ज्ञस्य कृत-ज्ञस्य रामस्य विदिताऽऽत्मनः ।
 ६] इयं सा दयिता भार्या राक्षसी-वशम् आ-गता ॥६॥ [१८
 सर्वान् भोगान् परित्यज्य भर्तृ-स्नेह-वंशी कृता ।
 ७] वि-हाय धन-रत्नानि प्र-विष्टा निर्-जनं वनम् ॥७॥ [१९

१. आ-प्रस्य । व ल_१ ल_२-प्रशंस्य । २. आ-प्रसस्त० । ल_२-
 प्रशंसत् । ३. आ-शीतां ॥ ४. फ-सु० । ५. आ-शीता० । ६. व म प्र ल_१
 ल_२-हनुमान् ॥ ७. च-शीलश्च । म आ-शीता । ८. आ-भर्तृद० ॥ १०.
 आ म-खक्षता । फ-खक्षणात् । रा-मक्षतम् । अ-खातती ॥ ११. रा-
 स्यार्थशी० । १२. फ-स्वनुवर्ति० । १३. व म प्र ल_१ ल_२ आ-थस्येव ॥
 १४. फ व-वपमा० ॥ १५. आ-हयलाकृता । च अ-हवला कृता ॥ फ-
 हवशानुगा । १६. आ रा च व म प्र ल_१ ल_२-गिरिदुर्गाणि । १७. अ-
 विजनं ॥

८५] सं-तुष्टा फल-मूलेन भर्तु-शुश्रूषणे रतां । [२०५
 १५] सेयं कनक-वर्णाऽऽभा नित्यं स-स्मित-भाषिणी ॥८॥ [२१५
 ८६] या परां भजते प्रीतिं वनेऽपि भवने यथा ॥२०३
 १३६] सहते यातनाम् एताम् अनर्थानाम् अ-भाजनम् ॥१॥ [२१३
 १४७] इमां तु शील-संपन्नां द्रष्टुम् इच्छन्ति राघवः ।
 १५५] रावणेन प्र-मथितां प्रपाम् इव विषामुनां ॥१०॥ [२२
 १६] पति-शोकाऽभिसं-तप्ता तपसा च कृशा मृशम् ।
 १७३] मृणाली पंक-द्विग्धेव न भ्रंति च वि-भ्रंति च ॥११॥ [N
 २२३] अस्या नूनं पुनर् लोभं राघवेः प्रति-पत्स्यते ।

राजा राज्य-विहीनः सन् महीम् इव पुनर् यथा ॥१२॥ [२३
 २३] कौम-भोगैः परि-सक्ता हीना बन्धु-जनेन च ।

धारयत्य् आत्मनो देहं तत्-समागम-कांक्षया ॥१३॥ [२४
 २४] राक्षसीः पश्यते नैर्या नै च पुण्य-फलान् दुमान् ।

एकस्थ-हृदयो सा च रामम् एवाऽनु-पश्यन्ति ॥१४॥ [२५
 २५] भर्ता नाम परं नैर्या भूषणं भूषणैर् विना ।

एषा वि-रहितौ तेन शोभमाना न शोभते ॥१५॥ [२६

१. आ च य म प्र ल, ल_२ अ-परा । २. घ म प्र ल, ल_२-
 कांचनव० । फ अ-० वर्णांगी । ३. फ अ-लेयं । घ प्र ल, ल_२-नित्य० ॥ ४.
 घ प्र ल, ल_२-यातनां घोराम० । फ-० ममाजना ॥ ५. फ-प्रदुमर्हति । ६. रा
 म-वाराणेन । ७. फ-अनशुभित्वा यामुना । ८. अ-० विप्रशुता ॥ ९. अ-व्या-वह्नुः ।
 १०. घ म प्र-इद्विधा । ल_२-० इद्विधांगी । ११. फ-माति विमाति च ।
 रां स्व य म प्र ल, ल_२ अ-विमाति विमाति ॥ १२. फ-तस्या । घ-अस्यां ।
 १३. फ-लाभे । १४. फ-राघवे ॥ १५. रा य म प्र ल, ल_२ अ-
 कामे भो० । १६. ल_२-शास्ति ॥ १७. फ-त्रया । १८. फ-नेमान् ।
 १९. फ-पुष्पधरान् । २०. फ-० या संक । रा य प्र ल, ल_२-० इयैवा च ।
 अ-० या संका । २१. फ-० वानुसंकति ॥ २२. ल, ल_२-मर्तुर् । २३. म-भाषां ।
 २४. फ अ-हि रदितौ । २५. फ अ-शोभाहंपि । ल_२-शोभनापि ॥

२६] दुष्-करं कुरुते रामो हीनो^१ यद् अनया प्रभुः ।

धारयत्य् आत्मनो देहं न शोकेनाऽव-सीदति ॥१६॥ [२७

२७] इमाम् अ-सित-केशाऽन्तां शत-पत्र-निभाऽऽननाम् ।

सुखाऽर्हा दुःखितां दृष्ट्वा ममाऽपि व्यथते मनः ॥१७॥ [२८

N] तद्-वि-हीना नै भात्य् एषा चन्द्र-हीनेव शर्वरी ।

२८] कदा नुं खलु दुःखस्य पारं यास्यति मैथिली ॥१८॥ [N

एवं चिन्तयतस् तस्य मारुतेर् वि-कृवाऽऽत्मनः ।

N] प्र-भाता शर्वरी चन्द्र-ग्रह-नैक्षत्र-पीडिता ॥१९॥ [N

ततोऽरुण-परि-प्लन्द-मन्दी-कृत-वपुः शशी ।

N] दध्रे काम-परिक्षाम-कामिनी-गण्ड-पाण्डुताम् ॥२०॥ [N

अथोद् यन्तं विवस्वन्तं दृष्ट्वा पुत्रग-सत्तमः ।

N] चिन्तयामास हनुमांस् तदा बुद्धि-मतां वरः ॥२१॥ [N

अ-दृष्ट-पूर्वा मे सीतां इमां च वर-वर्णिनीम्^२ ।

N] इंगितैर् अभि-जानामि सीतां^३ शोक-परायणाम् ॥२२॥ [N

राक्षसीभिः सु-घोराभिस् तर्ज्यमानां मुहुर मुहुः ।

N] ध्यायन्ती वाष्प-रुद्धाऽक्षीम् उच्छ्वसन्ती पुनः पुनः ॥२३॥ [N

अधो-मुखी निर्-आनन्दाम् एक-वस्त्राऽव-गुण्ठिताम् ।

एकाम् अनेक-रूपाभी राक्षसीभिः समा-वृताम् ।

१ फ म अ-हीनो यदन० । च-हीनो जघ० । ल_१-हीनोसाव० । प्र-दीनोसावनया । २ फ-देहमशोकेना० । अ-देहं स शोकेन वशीकृतः ॥ ३ घ प्र ल_२-वि० । ४ फ-तु ॥ ५. आ-सर्वरी । ६. फ अ-पुण्या चन्द्रन० ॥ ७ आ रा च अ-परिप्लन्दं मदी० । ८ आ-रिक्षामा का० । अ-रिक्षामा का० ॥ ९. रा म-गण्डुगवः ॥ १०-आ-शीता । ११. अ-इय । १२. अ-वर्णिनी । १३. आ-शीता ॥ १४. अ-मूर्च्छमा० । १५. च-ध्यायती । १६. च-वाष्परुद्धाक्षी उच्छ्वसन्ती । रा म अ-द्वार्क्षी निद्रस० ॥ १७. फ-अधोमुखा । १८ आ फ च रा घ म प्र ल_२ अ-पाभिर्मानुषी राक्षसी-वृताम् ॥

- N] सु-रूपीं मल-दिग्यांऽगीम् एव विधम् अनर्हतीषा ॥२४॥ [N
 रावणस्यं पुरं श्री-मते सर्वम् अन्तेः-पुरं तैया ।
 N] गृहाणि रक्षसां चैव तयोद्यानानि सर्व-शः ॥२५॥ [N
 रात्रौ मृगयता सीतां वि-श्रब्धं लक्षिता मया ।
 न चाऽत्र दुःखिता नारी नं चाऽऽर्ता नाऽश्रु-विलंबा ।
 N] न च वन्दु-वि-मुक्तीं च मुक्तीनां राक्षसी-वृत्ताम् ॥२६॥ [N
 अव-ज्ञातं मेया सर्वे रावणाऽन्तः-पुरं महत् ।
 N] अत्र चित्तं ममाऽऽसक्तं ध्रुवं सीतेयम् अंगना ॥२७॥ [N
 संपाति-वचनाच् चोऽपि ज्ञानाम्य एताम् अहं ध्रुवम् ।
 N] रामस्य महिषी देवी लक्ष्मी नारायणस्य वां ॥२८॥ [N
 न शक्या प्र-संभं द्रष्टुं राक्षसी-सन्निभौ मया ।
 N] शंकेरन् यदि राक्षस्यैः कार्य-नाशम् ततो भवेत् ॥२९॥ [N

१. अ-रावणान्त पुर । य-रावणस्य पुरी । २. फ च-धीमान् । ३. य ल_१-
 महत् । ४. च-ततोद्या० । ल_१ ल_२-वयोद्यानानि च । ५. आ-सर्वथा ॥
 ६. रा म-मया । च-विधाम्यत् । य ल_२-विधम्य । ल_१-विधम्या० । ७. फ-
 रक्षित मया । रा म-विधम्य लक्षिता । ८. अ-नवाप्र । ९. फ आ-नामत्ता ।
 अ-नवाती । १०. फ-सुविकृत्वा । रा-नाशुचि० । य ल_२-न च विलंबा । ११.
 रा च य म प्र ल_१ ल_२ अ-०दियुक्तां । १२. आ-मुक्तीनां । फ-सुवत्वेमा ।
 रा च य म प्र ल_१-सुवत्वेता । अ-युक्तेय । १३. आ च य ल_२-०सीगान् ।
 म ल_२-०सीगान् ॥ १४. प्र-अवज्ञातमयं । १५. ल_२-अथ । १६. रा-
 ममासिक्तं । य अ-समायुक्त । १७. अ-पूर्वादां नास्ति । म-वचरादौ
 नास्ति ॥ १८. य म प्र ल_१ ल_२-०नाचैव । १९. अ-सीतां जानाम्यहं । २०.
 आ च अ-च ॥ २१. च-प्रसंभं । २२. रा य म प्र ल_१ ल_२-तंकेप्रे राक्षसीनां
 तु । च-शके नानादि रा० । अ-शंकेयुर्थेदि राक्षस्यः । २३. रा य म प्र ल_१
 ल_२-कार्यनाशो भविष्यति ॥

- एता वां यद् अहं हन्मि ह्य अ-दृष्ट्वा जनकाऽऽत्म-जाम् ।
 N] कार्याऽन्तत्वम् अ-विज्ञाय वि-क्रमो मे वृथा भवेत् ॥३०॥ [N
 तस्मात् सू-अल्पेन रूपेण साम्प्रतं लक्षयाम्य् अहम् ।
 N] एतां दृष्टि-पथे कृत्वा हृदि योगीऽव देवताम् ॥३१॥ [N
 इति बुद्ध्या सम-ईक्ष्याऽथ सं सं-क्षिप्यै वपुः स्वकम् ।
 N] तस्थाव् अन्तर-संमेक्षी काल-ज्ञः पवनाऽऽत्म-जः ॥३२॥ [N
 ततो रश्मि-सहस्रेण मुष्णम् तेजांसि ज्योतिषाम् ।
 N] काधर्नाऽऽमं जगत् कुर्वन् उदितो वि-मलो रविः ॥३३॥ [N
 दिवा-चराणां सं-ह्रौदः शुश्रुवे तुमुलो भुवि^१ ।
 N] रात्रि-चराण च ये संत्वास्ते निद्रा-वशैश्च आगताः ॥३४॥ [N
 रक्षो-द्वारे रक्षसानां शब्दोऽभूद् भीम-नि-स्वनः ।
 N] धावताम् आह्वयमान(ना)नां घनानाम् इव घर्षणे ॥३५॥^{१६} [N
 अग्नि-होत्रोत्थितैर् धूमैर् आज्य-गंधैश्च च सा पुरी ।
 N] मारुतेन संभा-धूतैर् यत्न-भूमिर् इवाऽर्भवत् ॥३६॥ [N
 शुश्राव राक्षसेन्द्रस्य नाना-वाचः सम-ईरिताः ।
 जय-शब्दांश्च वि-विधान् स्तुति-शब्दांश्च पुष्कलान् ।

१. आ फ-वै । २. फ च अ-कार्यतरवम० । रा य म प्र ल, ल_२-
 कार्यतन्त्रम० । ३. फ-मे भवेद् वृथा । अ-०यं भवेद् वृथा ॥ ४. अ-कालेन ॥
 ५. फ रा च य म ल, ल_२ अ-सक्षिप्य च । प्र-शिक्षया च । ६. आ रा च
 य म प्र ल, ल_२-पुनः ॥ ७. आ-मुंचंस्ते० । च-मुष्टं ते० । ८. आ रा
 च य म प्र ल, ल_२-कांचनं च । ९. आ-सर्वं ॥ १०. अ-
 निर्हादः । ११. अ-हरिः । १२. आ-सत्त्वा निद्रावशमुपागताः ॥ १३.
 आ फ रा-राक्षसीनां । १४. अ-शब्दोऽभूद्वातनि० । १५. आ-धावताह्वयमा० ।
 फ च रा-धावतामाह्वयमानानां । १६. य म प्र ल, ल_२-नास्ति ॥
 १७. अ-समुद्भूतैः । १८. अ-०मिरियं पुरी ॥ १९. अ-श्रुतिश० ।

- N] शंख-सूर्य-रवोन्-मिश्रान् वेणु-गीत-स्वनांस् तथा ॥३७॥ [N
 अथ ते राक्षसा घोरा नीलांजन-चैय-प्रभाः ।
 N] रावणं जय-शब्देन सं-पूज्याऽभिप्र-त्तस्थिरे ॥३८॥ [N
 उद्यानानि विहारांश् च पर्वतांश् च मनो-रमान् ।
 N] गुहाश् च सं-वृताऽऽकाराः सानूश् च विपुलान् अपि ॥३९॥ [N
 वेङ्गमानि चाऽति-रूपाणि मनो-दृष्टि-हराणि च ।
 N] आक्रीडान् वि-विधान् रम्यान् नदीनां पुलिनानि च ॥४०॥ [N
 वृक्ष-खण्डांस् तथा दिव्यान् गेह्वरान् निक्षेराणि च ।
 स्व-च्छन्द-गैतयस् ते हि रावणाऽऽश्रय-निर्भयाः ।
 N] संघ-शो रेभिरे तेषु वि-श्वस्ताश् च तथा पृथक् ॥४१॥ [N
 हनुमान् अपि सं-दृष्टः सीता-संभाषणोत्सुकः ।
 N] मूर्याऽस्तमनर्म आ-कांक्षस् तस्यौ वृक्षांस्तरे स्थितः ॥४२॥ [N
 ततः सं-ताप्य पृथिवीं जपा-पुप्योत्कर-प्रभः ।
 N] दिन-क्षयान् मन्द-रश्मिर् भौनुर् अस्तम उपाऽऽगतः ॥४३॥ [N
 अधाऽऽक्रीडान् परि-खज्य राक्षसा वि-कृतेक्षणाः ।
 N] स्वं स्वं स्थानम् उपाऽऽगम्य तस्यू राज्यागमे तदा ॥४४॥ [N

१. प्र-०-वैरवमिश्रान् । अ-शखभेरीत्वैर्मिश्रान् । २ म-नास्ति ॥

३. य म प्र ल_१ ल_२ अ-०नचयोवमाः । ४. फ-तंप्रयाभिध । अ-संप्रपूज्य
 प्रत० । ५. म-नास्ति ॥ ६. फ-०तानां । ७. म-नास्ति । ८. च-गुहाश्चा० ।

९. रा य-विपुलानि च ॥ १०. फ रा-चापि रम्या० । घ म प्र ल_१ ल_२-
 चातिरम्याणि । ११. अ-विविधांश्चिदान् । १२. प्र ल_१ ल_२-विपुलानि ॥

१३. आ-च्छन्दराशि० । रा य-०-निक्षेराणपि । १४. आ-स्वच्छन्दरत० । ल_१-
 खरक० । अ-०न्दकतव० । १५. अ-रावणावपि । १६. फ-पृथक् ॥

१७. अ-०मानय । १८. रा-०स्तमयमा० । प्र-०क्षरतथा । १९. फ-
 न्त्वारस्थि० । अ-०न्तराश्रयः ॥ २०. रा य म प्र ल_१ ल_२-०क्षये मंद० ।

२१. अ-०दिप्रमस्किरोत्तमुपागतम् ॥ २२ ल_१-अथ क्री० । ल_२-अथ
 श्रीगः प० । २३. फ-स्थानं समाश्रित्य । अ-स्थानमुपाश्रित्य ॥

अशोक-वनिकार्यां च विहगानां प्र-धावताम् ।
 N] संघ-शोऽभून् महान् शब्दो गवाम् इव महा-त्रजे ॥४५॥ [N
 ततो रात्र्यां प्र-वृत्तयां त्वरन् इव कपिम् तदा ।
 N] बहु-प्रकारं निश्चित्य सीताम् इहैव (वा) मन्यते ॥४६॥ [N
 इयं हि सीता भार्येणा भवित्री सु-दृढाऽऽत्मनः ।
 N] पत्नी रामस्य दयिता रोहिणी शशिनो यथा ॥४७॥ [N
 स तु छन्न-वपुर् भूत्वा चक्षुषा चं वि-लोकयन् ।
 N] अव-लोक्य च तेजस्वी जहर्ष च ननन्द च ॥४८॥ [N
 इयं हि सीता जनकाऽऽत्म-जा ध्रुवं
 भवत्य् अवश्यं मम हर्ष-वर्धिनी ।

यतोऽन्तर-आत्मा मम हृष्ट-रूपः
 ३३] सिंधुर् यथा चन्द्रमसोदितेन ॥४९॥^{१५} [२९
 अस्या हि पुष्पाऽव-नताऽग्र-शाखाः
 शोकं दृढं सं-जनयन्त्य् अ-शोकाः ।
 हिम (?दिन) व्य-अपाऽयेन सहस्र-रश्मितः

१. आ अ फ च-०कन्निकामेव । २. फ-सहस्रोभून्महाशब्दो ॥
 ३. आ फ अ-व्यतीतायां । ४. अ-स्वरन्कपिवरस्तदा । ५. फ-बहुप्रकारान् ।
 अ-बहुप्रकारैः । ६. रा व म प्र ल_१ ल_२-सीतां तत्रैव नान्यतः । अ-
 सीतामित्यमन्यत ॥ ७. फ-च । ८. फ-नान्येषा ॥ ९. रा घ च म प्र ल_१
 ल_२-स ता । अ-तरुः । १०. फ च म-व्यवलोकयन् । रा घ प्र ल_१ ल_२-
 व्यवलोकयत् । ११. अ-तामालोच्य । १२. आ च म प्र ल_१ ल_२-
 ननाद ॥ १३. च व म प्र ल_१ ल_२-तथान्तः । अ-जातोक्षः । १४. फ च
 व प्र ल_१ ल_२ अ-०मसोदयेन ।

१५. आ-क्षितिक्षमा पुष्करसन्निभाक्षी या रक्षिता राघवलक्ष्मणाभ्याम् ।
 सा राक्षसीभिर्विकृतेक्षणाभिः संरक्ष्यते संप्रति वृक्षमूले ॥

N] सम-उत्थितो दृष्टि-हरः शशाङ्कः॥५०॥' [३०

इत्य् एवम् अर्थ कपिर् अन्व-अवेक्ष्य

सीतेयम् इत्य्-एव नि-विष्ट-बुद्धिः ।

सं-श्रिय तस्मिन् नि-पसाद् वृत्ते

३५] वली हरीणाम् ऋपभम् तपस्वी ॥५१॥' [३१

हरयोर्पे रामायणे सुन्दर-काण्डे सीताऽन्वेर्पेणो नाम

एकादशः सर्गः ॥ ११ ॥

रा च घ म प्र ल, ल_२-कोपेभ्यमधिकः पाठश्च विशेषः ॥

१. आ-हिमहतनलिनीव नष्टरोमा व्यस्तनपरंपरयाजुगम्यमाना ।

सहचररहितेव चरुयाकी जनकसुता रूपणां दशां प्रपन्ना ॥

२.—४५-तमश्चोकादारम्य सर्गसमाप्तिं यावद्दृष्टोकेषु केषुचित्कोपेषु परस्परं

व्यत्ययो दृश्यते ॥ ३. फ-०काण्डे वृथोगे । ४. फ-सीतापरिज्ञानं । अ-

सीतापरिज्ञानो । ५. म-त्रयोदशः ॥

[वं-१७] = [द्वादशः सर्गः] = [दा-१७]

ततः कुमुदखण्डाऽऽभं निर्मलं निर्मलः स्वयम् ।

N] प्र-जैगाह नभश् चन्द्रो हंसो नीलम् इवोदकम् ॥१॥ [१

साचिव्यम् इव कुर्वाणः प्रभया निर्मल-प्रभः ।

N] चन्द्रमा रश्मिभिः शीतैः सिपेवे पवनाऽऽत्म-जम् ॥२॥ [२

स ददर्श ततः सीतां पूर्णचन्द्रनिभाऽऽननाम् ।

N] शोकभारैर् उपन्यस्तां भारैर् नावम् इवाऽम्भसि ॥३॥ [३

N] दिदृक्षमाणो वैदेही हनुमान् मोरुताऽऽत्म-जः ।

२३उ] स ददर्शाऽविदूरं-स्था राक्षसीर् घोर-दर्शनाः ॥४॥ [४

२४उ] एकाऽऽसीम् एकै-कर्णा च कर्ण-प्रावरणां तथा ।

२४पू] अ-कर्णां शकु-कर्णा च मस्तकोच्छ्वासि-नासिकां ॥५॥ [५

अति-कायोत्तमां गी च तनुदीर्घशिरोधराम् । [६

१. प्र-कुमुदखण्डाभ । ल_१ म फ च अ-कुमुदखण्डाभो । २. प अ-निर्मलो निर्मलः । रा ल_१ ल_२ थ प्र म-निर्मलांशुधरः । च-निर्मल निर्मल । ३. व-प्रजगाह । फ-प्रजगाम । अ-विजगाह ॥ ४. रा-साचि व्यमपि ॥ ५ अ-पूर्णचन्द्रप्रभाननम् । आ-पूर्णचन्द्रप्रभाननाम् । ६. म शोकभारैरुपन्यस्ता । रा-शोकभारैरिव न्यस्ता । ७. अ-धारैर्नावमिवानवे ८ अ-दिदृक्षमाणेवसरं । ९. फ रा म-पवनात्मज । १०. आ रा च म अ-स ददर्श विदूरस्थो । प्र-स ददर्श च दूरस्थो । ११. अ-राक्षसा घोर-दर्शनाः ॥ १२. व-ददर्श विकृतास्त्र राक्षसीः कपिकुजरः । १३. फ रा म ल_२ अ-एकाक्षीमेककर्णा च । वं-एकाक्षीश्चैककर्णाश्च । १४. रा म-प्रावरणा । व-प्राकारणा । च-प्रावगता । ल_२ अ-प्रावरण । १५. वं-त्रिकर्णा, शकुकर्णा । रा-भकर्णा शंकुकर्णा । १६. रा म च-लवकर्णा विकर्णिकाम् । अ दा फ-मस्तकाच्छ्वासिनासिकाम् । आ-मस्तकोच्छ्वासिनासिकाम् । व-लम्बकर्णा रकर्णिरा । १७ प्र थ ल_१ ल_२-नासिन । १८. आ-श्वतिकायोत्तमां गीथ । फ-श्वतिकायो-त्तमां गीथ । व-अतिमात्रोत्तमागाश्च ।

२५] मं(इस्र)स्त-केशीं ध्वस्त-केशीं, केश-कंवल-धारिणीम् ॥६॥ [६,
२६पू] लंब-कर्ण-ललाटां च । लंबोदर-पयोधराम् ।

N] लंबोष्ठी चिबुकोष्ठीं च लंबाऽऽस्यां लंब-जानुकाम् ॥७॥ [७
२८उ] ह्रस्वां दीर्घां च कुञ्जां च वि-कटां वामनां तथा ।

२६उ] करालां लंब-वक्रां च विद्वाऽऽसीं वि-कृताऽऽनुनाम् । [८ .

N] गो-कर्णी हस्ति-कर्णी च हय-कर्णी तथाऽपराम् ॥८॥ [११उ
दुर-मुखीर वृक-वक्राश् च शिवांश्-चौऽशिव-दर्शनाः । [N

N] हय-वक्रात्-तथा-घोरा महिपोद्-मुखीम्- तथा ॥९॥

२१पू] गजोद्-हय-पाद्रीश् च नि-खात-शिखरोपमाः । [१०

२४पू] एक-हस्तैक-पाद्रीश् च खर-कर्णीर अ-कर्णिकाः ॥१०॥ [११पू

१. अ रा घ-ध्वस्तकेशीं । रा ल, म प्र घ ल-ध्वस्तकेशीं लंबकेशीं ॥

२. फ-लंबकर्णललाटाश्च । अ-लंबकर्णललाटां चैव । घ-पृथुकर्णललाटाश्च ।

३. फ घ-लंबोदरपयोधराः । रा च ल, म प्र घ ल-लंबोधरपयोधराम् ।

४. प्र-चिबुकोष्ठीं । दा-चुबुकोष्ठीं । ५. फ-लंबजानुकीम् ॥ ६. आ

रा च ल, म ल-ह्रस्वा दीर्घाश्च कुञ्जाश्च । फ-ह्रस्वा सुदीर्घां

कुञ्जाश्च । घ-ह्रस्वा दीर्घां च कुञ्जां च । घ-ह्रस्वा दीर्घास्तथा कुञ्जा ।

७. आ रा च म ल, घ-विकटा वामनास्तथा । घं-विकटा वामना तथा ।

८. आ रा च ल, म प्र घ ल-कराला लंबवक्राश्च । फ-करालभवनवक्राश्च ।

९. आ-पिंगाशा विकृताननाः । फ रा च ल, म घ-पिंगाशीर्विकृताननाः ।

१०. रा च ल, म प्र घ-गोकर्णी हयकर्णी । ल-दा-गोकर्णीहयकर्णीश्च ।

अ-गोकर्णां हयकर्णां । ११. अ-हस्तिकर्णी । फ-यमकर्णी तथा ।

रा ल, म प्र घ-हस्तिकर्णी । च दा-कर्णीस्तथापराः ॥ १२. आ-

दुर्मुखां वृषकर्णीश्च । १३. रा म-शिवाश्च शिवः । च ल, शिवारशिवः ।

ल-शिवा अशिवः । १४. फ अ-तास्ति ॥ १५. आ फ-गजोष्टीः । रा

च ल, म घ प्र ल-गजोष्टहयपादाश्च । अ-पादाश्च । १६. आ-निखात-

शिखरोपमाः । अ-विशाखविशिलोः । घं-जादूलमहिषाननाः । १७. च-

पादाश्च । आ रा घ म प्र ल, ल-पादाश्च । १८. आ फ च-कर्णीम-

कर्णिकाम् । रा-राकर्णीमकर्णिकाः ॥

- N] अ-नासां चाऽति-नासां च ह्य-नासां तथाऽपराम् ।
 ३२उ] गज-सन्निभ-नासां च तिर्यग्-नासां द्रु-नासिकांम् ॥ ११ ॥ [१२
 N] हस्ति-पादांम् अ-पादां च गो-पादां पाद-चूलिकांम् । [१३पू
 चतुष्पादांम् अ-पादां च बहु-पादांम् अ-पादिकांम् ॥ १२ ॥ [N
 ३०] अति-मात्र-शिरो-ग्रीवां अति-मात्र-कुचोदरीम् । [१३उ
 अति-मात्राऽऽस्य-नेत्रां च दीर्घ-जिह्वा-नखीम् अपि ॥ १३ ॥
 ३१] अजा-मुखी हस्ति-मुखी गो-मुखी सूकरांऽऽननाम् । [१४
 गो-लांगूल-मुखी चैव शृगाल-सदृशाऽऽननाम् ॥ १४ ॥ [N
 ३२पू] हयोष्ट्र-खर-वक्राश् च राक्षसीर् घोर-दर्शनाः ।
 २७पू] शूल-मुद्गर-हस्ताश् च क्रोधनाः कलह-प्रियाः ॥ १५ ॥ [१५
 ३३उ] मांस-शोणित-दिग्धांऽगीर् मांस-शोणित-भोजनाः । [१७पू

१ ल_१-अनासा अतिनासा च ह्यनासा तथापरा । व-अतिनासाश्च
 तिर्यङ्नासा विनासिका । २ फ-गजसन्निभनासा च । रा च व म प्र ल_१ ल_२
 गजसन्निभनासाश्च । ३ फ-तिर्यङ्नासाः कुनासिकाम् । रा व म प्र ल_१ ल_२-
 तिर्यङ्नासाः कुनासिका । च-तिर्यङ्नासा, कुनासिकाम् ॥ ४ रा-हस्तिपादा
 सुपादा च । च-०पादांमपादाश्च । अ-हस्तिपादा च गोपादांमपादा । दा-
 हस्तिपादा महापादा गोपादा । ५ आ-पादमूलिकाम् । च रा व म प्र म
 ल_१ ल_२-पादभूषिताम् । दा-पादचूडिका । ६ आ-चतुष्पादीमपादीं ।
 फ अ-चतुष्पादीं द्विपादीं । रा च म प्र व ल_१ ल_२-चतुष्पादीं द्विपादा ।
 ७ आ-बहुपादीमपादिकाम् । फ-त्रिपादीं चाप्यपादिकाम् । अ-०बहुपादीं
 त्रिपादिकां । व-चतुष्पादीं द्विपादींश्च पृथुपादींश्चिपादिका ॥ ८ रा-०कृचोदरीर् ।
 य-०पयाधरा । दा-०कुचोदरी । फ-पूर्वं पठित (अत्र नास्ति) ॥ ९ फ-
 ०जिह्वामुखीमपि । व-०जिह्वानखीमपि । अ-०जिह्वाननास्तथा ॥ १० फ-ह्य-
 मुखी । ११ अ-शूकराननाम् १२ रा ल_१ म व ल_२-सृगाळ ॥ १३ अ-
 नास्ति ॥ १४ व-हयोष्ट्र ० । व-तरक्षु ० । १५ म-राक्षसीर्दीर्घदर्शना ।
 व-राक्षसी भीमविक्रमा ॥ १६ आ-०दिग्धां । अ-भेदशोणितदिग्धांशो ।
 १७. आ-०भोजना । रा-०भाजना ।

३४उ] अ-नासिकाश् च सं-दुष्टाः सर्व-भक्षः सु-दारुणाः॥१६॥ [N
नाना-विकृत-वेषाश् च नाना-संस्थान-संस्थिताः ।

N] इत्येताश् च तथाऽन्याश् च राक्षसीर् विकृताऽऽननाः॥१७॥ [N
तां ददर्श कपिर् हृष्टो रोम-हर्षण-तेत्परः ।

३५] स्कन्ध-वंतस् उपांऽऽसीनः परि-पीड्य वनस्पतिम्॥१८॥ [१७उ
तस्याऽधस्ताच् चे तां देवीं राज-पुत्रीम् अ-निन्दिताम् ।

N] लक्षयामास लक्ष्मीवान् हनुमान् जनकाऽऽत्म-जाम्॥१९॥ [१८
निष्-प्रभं शोक-संतप्तां दीनां लुलित-मूर्ध-जाम् ।^{१४}

N] क्षीण-पुण्यां च्युतां भूमौ तारां मन्द-प्रभाम् ईवीं॥२०॥ [१९
चारित्र्य-व्यपदेशाऽऽह्यां भर्तृ-दर्शन-दुर्-भेताम् ।

N] भूपणैर् उत्तमैर् हीनां भर्तृ-चात्सल्य-भूषिताम्॥२१॥ [२०

१. आ-अनाशिकश्च संदुष्टाः । फ-अनाशिकाश्च संदुष्टाः । च-अनाशिकास्त्व-सन्नुष्टाः । रा ल, म प्र-अनाशिकास्तनासाश्च । घ-अनाशिकास्तनासाश्च । अ-अना-सिक्चश्च । २. आ-सर्वभक्षः शुदारुणाः । फ-सर्वभक्षीः । प्र य ल, सर्वभक्ष्याः । अ-सर्वभक्षः ॥ ३. रा च ल, म प्र घ ल, वैशाश्च । ४. फ-० संस्थानसंस्थिताः । ५. ल, २-० र्धदर्शनाः । ६. आ-नास्ति ॥ ७. आ ल, २-वां ददर्श । र्ध-वा इष्टा । ८. दा घ-कपिश्रेष्ठे । र्ध-वानरो हृष्टे । ९. र्ध-० हर्षसमुद्भूतः । दा-० हर्षणदर्शनाः । १०. फ-स्कन्धवंतमुदासीनः । रा-स्कन्धवंतमुदासीनाः । ल, २-स्कन्धवंतमु० । म घ ल, दा-स्कन्धवंतमुदासीनाः ॥ ११. फ-तस्याधस्तात् । अ-व्रत्याधस्ताच् च ॥ १२. आ फ च रा-निष्प्रभां । १३. फ-मलिन० । आ रा च घ म ल, ल, २-ललित० । १४. र्ध-पाठे १८ तमे सर्गेऽत आरभ्य सीताव-हुधा वनेयत्रापि अहमत्पाठेन सागर्थे नैति । दा-निष्प्रभां शोकसंतप्तां मलसंकुल-मूर्धजाम् । १५. प्र घ-क्षीणां पुण्यच्युतां । अ-क्षीणपुण्यच्युतां । आ-क्षीणपुण्यां च तां । १६. अ-मन्दप्रभामिव । दा-निष्वितामिव ॥ १७ ल, ३-चारित्र्य व्यपदेशाद्यां । प्र घ ल, २-चारित्र्य० । अ-० व्यपदेशाद्यां । १८. आ-० दुर्गामाम् । १९. प्र घ-भूपणैरुत्तमां हीनां । २०. दा-० भूषणाम् ॥

राक्षसाऽधिप-संरुद्धां वन्धुभिश्च च विना-कृताम् ।

N] वि-यूथां सिंह-संरुद्धां वने गज-वधूम इव ॥२२॥ [२१

चन्द्र-लेखां पयोदाऽन्ते शारदाऽभ्रैर् इवाऽऽवृताम् ।

N] क्लिष्ट-रूपाम् अ-संस्पर्शाम् अ-युताम् इव शल्लकीम् ॥२३॥ [२२

सीतां भर्तृ-हिते युक्तां सु-युक्तां रक्षसां वंशे ।

N] अशोक-वनिकोद्देशे शोक-सागर-संल्लुताम् ॥२४॥ [२३

ताभिः परि-वृतां तत्र स-ग्रहाम् इव रोहिणीम् ।

३६] ददर्श हनुमान् देवीं लतां कुसुमिताम् इव ॥२५॥ [२४

सां मलेन च दिग्धाऽङ्गी वपुषा च वि-भूषितां ।

N] पद्मिनी पङ्क-दिग्धेव न भीति च वि-भाति च ॥२६॥ [२५

१. ल_२-वृद्धितः पाठः । अ-वन्धुभिश्च निराकृताम् । २. ल_२-वृद्धितः पाठः । ३. फ-नास्ति ॥ ४. अ-चन्द्ररेषां । दा-चन्द्ररेषां । ५. आ-पयोदातुः । च-पयोदातां । ल_१-पयोदातं । ६. प्र व ल_२-क्लिष्ट० । अ-क्लिष्टव० । ७. प्र-०संस्पर्शां संयुक्ता० । अ-०संस्पर्शां संयुक्ता० । ल_२-०संस्पर्शां संयुक्ता० । ८. आ च म दा-वल्लकीम् । ल_१-वारुणीम् । प्र-पद्मिनीम् । ल_२-संस्थिताम् । अ-शल्लकीं ॥ ९. आ-स तां० । फ-स तां भर्तृहिते युक्तामयुक्तां । दा प्र-सीतां भर्तृहिते युक्तां संयुक्तां । अ-सीता भर्तृहिते नियुक्तां । व ल_२-सीता । १०. फ-रक्षसां वंशे । रा च म प्र व ल_२-राक्षसी-वधे । ल_१-०वजे । अ-रक्षसां वधे । ११. फ रा-०वनिकादेशे । दा-०वनिकामध्ये । १२. फ-०मल्लुताम् । रा म प्र व ल_२-०संयुताम् । ल_१-०सवृताम् । दा-०मावृताम् ॥ १३. च-सप्राहामिव । १४. व-नासित पाठः । १५. फ रा च म-लतामकुसुमामिव । ल_१-लतां सकुसुमामिव । प्र-लतासक्तसुरामिव । व-लतां सुकुसुमामिव ॥ १६. स मलेन । १७. दा-वपुषा चाप्यलंकृता । १८. ल_१ व-पद्मदिग्धेव । प्र-परिदिग्धेव । ल_२-मलदिग्धेव । १९. आ भाति च प्रविभाति च । फ-न भाति न विभाति च । रा-न विभाति न विभाति च । च-भाति चाप्रविभाति च । ल_१ म प्र व-न विभाति विभाति च । ल_२-भाति च प्रतिभाति च । अ- न भीति च विभाति च । दा-विभाति न विभाति च ॥

श्लक्ष्णेन मलिनेनाऽथ वसनेन वराऽऽननाम् ।

N] सं-दृतां मृग-शावोऽक्षीं ददर्श हनुमान् कपिः ॥२७॥ [२६

तां देवीं दीन-वदनाम् अ-तेजस्त्वम् उपाऽऽगतौम् ।

N] रक्षितां स्वेन दृत्तेन सीताम् अ-सित-लोचनाम् ॥२८॥ [२७

तां दृष्ट्वा हनुमान् सीतां मृग-शाव-निमेक्षणाम् ।

N] मृग-कन्याम् इव व्रस्तां वीऽऽक्षेमाणां समंततः ॥२९॥ [२८

दहन्तीम् इव निः-श्वासैर् वृक्षान् पल्लव-कोमलान् ।

N] मरीचिम् इव शोकस्य दुःखस्योर्मिम् इवोत्थिताम् ॥३०॥ [२९

तां श्यामां सुवि-भक्ताऽर्गीं निर-भ्रंभरण-शोभिताम् ।

N] प्र-हर्षम् अ-तुल्ये लेभे मासतिः प्रेक्ष्य मैथिलीयम् ॥३१॥ [३०

हर्ष-जानि च सोऽश्रूणि तां दृष्ट्वा मद्विरेक्षणांमे ।

१. फ-मलिनेन च श्लक्ष्णेन । अ-मलिनेन च पीतेन । २.

रा च ल_१ म प्र घ-वसनेन वरांगनाम् । ल_२-वसनेन वरांगनाम् ।

दा-मलिनेन तु वस्त्रेण पीतच्छिष्टेन भाभिनीम् । ३. रा च ल_१

म प्र घ ल_२-संश्रितां । ४ आ-नीरजाक्षाभां । अ दा-मृगशावोक्षीं ॥

५. घ-वदनां सतेजस्त्वमुपागतं । म-वदनां सतेजस्त्वमुपागतं ६. ल_१ प्र

घ-रूपेण । दा-शीलेन ॥ ७. आ फ-निशम्य । ८. फ-मृगशावकं ।

ल_२-मृगशावाः । ९. घ-वीक्ष्यमाणां ॥ १०. आ-वहतीमिव । ११. फ

च रा प्र म घ ल_१ ल_२ अ-कोमलपल्लवान् । १२. दा-संघात-

मिव शोकानां । आ रा च प्र घ ल_१ ल_२-मरीचिमिव शोकस्य । १३.

आ रा च ल_१ म प्र घ ल_२-सोमस्योर्मिं । अ-सोमस्याग्निं । फ-मिथिली-

क्षिताम् । रा ल_१-स्योर्मिर्विवोत्थिताम् ॥ १४. फ-श्यामां च ।

दा-तां क्षमां । १५ आ फ रा च ल_१ म प्र घ रा-

विनाभरणं । अ-नानाभरणं । १६. आ-प्रहर्षमरलं । १७. रा च

ल_१ म प्र घ ल_२-जानकीम् ॥ १८. च-हर्षजामिव साश्रूणि । रा म प्र-

हर्षजानि च सोऽश्रूणि । ल_२-हर्षजामिव सोऽश्रूणि । अ-हर्षजानि च सुश्रूणि ।

१९. फ-वसितेक्षणांम् । २०. ल_१ घ-नास्ति ।

N] मुमोचं हनुमांस् तत्र नमस्-कुर्वेत् च जानकीम् ॥३१॥ [३१
 नमस्-कृत्य च रामाय लक्ष्मणाय च वीर्यवान् ।
 सीता-दर्शन-संहृष्टो हनुमान् निर-वृतोऽभवत् । [३२
 N] निर-वृत्तं राघवस्याऽर्थे मेने च स-फलं श्रमेम् ॥३३॥ [N

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर काण्डे सीता-दर्शनो
 नाम द्वादशः सर्गः ॥१२॥

१. च म ल_२-मुमोच । अ-मुमुचे । २ फ-नमस्कृत्य च जानकीम् ।
 अ-नमस्कुरुंतिहे जानकीम् । रा-नमश्चक्रे च राघवम् ॥ ३ ल, प्र ब-
 नास्ति । ४. दा-नमस्कृत्या स । रा प्र थ-नमस्कृत्य स । ल, -नमस्कृत्य
 सु । ५ फ-वीर्यवाल्लक्ष्मणाय च । ६ आ-सीतादर्शन० । अ-सीता
 दर्शनं सं० । ७. अ च प्र म थ ल, ल_२-हनुमान् । दा-
 हनुमान् संहृष्टोऽभवत् । ८. आ च प्र म थ ल रा-निरवृत्तो । ९. ल,
 दुमत् ॥ १०. रा-भीरामायणे । ११ आ-सीतादर्शनो । रा च ल, म प्र
 थ ल_२-सीतादर्शन । अ-प्रसोकवन्निष्काशयेतो । १२. ल, अ-वगुर्दनाः ॥

[वं-२०]= [त्रयोदशः सर्गः] =[दा-१८]

तथा वि-प्रेक्षमाणस्य वनं पुष्पित-पाद-यम् ।

N] वि-चिन्वतंश् च वैदेहीम् अर्ध-रात्रं प्र-चक्रमे ॥१॥ [१

पङ्ग-वेद-विदुषां ऋतु-मवर-याजिनौम् ।

N] शुश्रावं ब्रह्म-योषीन् सँ संत्रिणां ब्रह्म-रत्नसाम् ॥२॥ [२

N] एतस्मिन् अन्तरे मृतः स्त्रीभिः सह मदोत्कटः । [N

४४] स्तुति-मंगल-वादित्रैः शब्दैः श्रोत्र-मनो-हैरैः ॥३॥ [३

N] व्य् अंबुध्यत महा-त्राहुर दश-ग्रीवो महा-बलः । [३

५५] वि-जृम्भंश् च मँहा-तेजा राक्षसेन्द्रो महा-भेनाः ॥४॥ [४

N] प्र-पुष्पिताऽग्र-शिखैरः कैलास इव मूर्तिमान् । [N

५६] दिव्य-पार्लोऽम्बर-धरो वैदेहीम् अनु-चिन्तयन् ॥५॥ [४

भृशं नि-युक्तम् तस्यां हि मदनेन मदोत्कटः ।

६] न स तं राक्षसः कामं शशाकौऽऽत्मनि गृहितुम् ॥६॥ [५

१. रा ल, ल_२-पि । आ-०क्षप० । २ च-०त्त० । ३. अ-मां । ४. अ-शुश्रावे । ५. च रा प्र य म ल, ल_२ अ-०वं । ६. प्र-च । ७. फ-राशौ वै । च-शवृणां । रा घ ल, -मंत्रिणां । अ आ-विप्राणां ॥ ८. आ च ल, -मृति० । फ-स्त० । ९. आ फ च ल, -स्तोत्र० । य ल, -०मनोऽमैः । १०. प्र य म ल, -नास्ति ॥ ११. रा ल, -या० अ-अंबुध्यत । १२. फ-०तेजा । १३. आ च रा प्र य म ल, ल_२-प्राबुध्यत । फ-व्यजृ० । अ-विजि-जृम्भ । १४. आ च रा प्र य म ल, ल_२-यथाकालं । १५. च रा प्र य म ल, ल_२-महास्वनः । अ-महाबलः । १६. प्र य म ल, -नास्ति ॥ १७. फ रा य म ल, -मु० । य ल, -मुपुष्पितांगशिखरः । च-०शिखैः । १८. अ-०क्षयम्बर० ॥ १९. आ-भृत् । २०. म ल, -महो० । २१. आ-०कानतिगृहितुम् ॥ २२. अ-न शशाकात्मनः काममागतं विनिगृहितुम् रा प्र य ल, ल_२-नास्ति ॥

- ७३] स सर्वाऽऽभरणैर् युक्तो विभ्रच्च द्वियम् अनू उत्तमाम् । [६पू
अ-शोक वनिकाम् एवं विवेश रुचिरं-द्रुमाम् ॥७॥ [१३
८] तां नगैर् वि विधैर् युक्ता सर्व-पुष्प-फलोप-नैः । [६उ
वृतां पुष्करिणीभिश् च वि-विधैर् बहुभिर् द्रुमैः ॥८॥
९] सदा-मदैश् च विहगैर् वि-चित्र-मधुर-स्वरैः । [७
१२३] जगाम मदनोन्मत्तो दश ग्रीवो महा-बलः ॥१॥
१४पू] काञ्चनीर् दीपिकांश् चित्रां जगृहृस् तत्र योषितः । [११पू
इहाँमृगैश् च वि विधैर् वृतां पद्म-वनैस् तथा ॥१०॥
१०उ] वीथीं स-प्रेक्ष्यमाणाश् चं मणि काञ्चन-तोरणाम् । [८
११पू] नाना-मृग गणाऽऽकीर्णा फलैः प्र पतितैर् वृताम् ॥११॥ [११पू
N] वृक्षैर् नीलाऽभ्र-सकाशैः सुवि-भक्ताऽन्तरैः शुभैः । [५

१ घ ल_१-०व । २ रा-स महादु० । प्र घ ल_२-स मृगदु० म-स
बहुदु० ल_१-विकसदु० ॥ ३ च रा प्र घ म ल_१ ल_२-०जुंटा । ४ रा प्र म-
०स्वने । ५ अधिक पाठ-फ अ-महामृगैश्च* विविधैर्वृता पद्मवनै-
स्तथा । वीज्यासप्रेक्षमाणश्च मणिकाञ्चनतोरणैः । नानामृगगणाकीर्णा
फलै प्रपतितैर्वृता । वृक्षैर्नीलाभ्रसकाशै सुविभक्तान्तरै शुभै ॥
समभूमिलतारभ्यां दिव्या चैत्ररथोपमाम् ॥ ६ फ-०छां चित्रा । ७
रा प्र घ म ल_१ ल_२-एणीमृ० । ८ रा प्र घ म ल_१ ल_२-०धैरसोऽवनिर्का
वृणाम् । च-०नामिव ॥ ९ फ-नास्ति । १० च-याप्यः । रा घ प्र म ल_१-
ल_२ अ-स धापीं प्रेक्षमाणम् । ११ अ-०गैश्च पतितैस्तथा । १२ फ-नास्ति ।
१३ फ च रा प्र घ म ल_१ ल_२-समै ॥

*—अ-इंमृगैश्च ।

†—अ-वीथी० ।

- १०४] समं-भूमि-तलां रम्यां दिव्यां चित्र-रयोपमाम् ॥१२॥ [N
 अंगनाः शत-मौत्रं तु तं व्रजंतं समन् अयुः ।
 १३] महेन्द्रम् इव पौलस्त्यं देव-गंधर्व-योपितः । [१०७
 १४३] बाल-व्यजन-हस्ताश् च तर्थाऽन्याः पृष्ठतोऽन्वेयुः ॥१३॥ [१२७
 कांचिद् ह्रम-मयं पात्रं पूर्णं पानस्य भोगिनी ।
 १५] दक्षिणो दक्षिणैर्नैवं गृहीत्वो पाणिना ययौ ॥१४॥ [१३
 राज-हंस-प्रतीकाशं छत्रं पूर्ण-शशि-प्रभम् ।
 N] सौवर्ण-दण्डम् अपरा गृहीत्वो प्रमदा ययौ ॥१५॥ [१४
 ततः काञ्ची-निर्नादं च नूपुराणां च नि-स्वनम् ।
 १६] शुश्राव परम-स्त्रीणां स कपिरं मारुतोऽऽत्म-जः ॥१६॥ [२०
 तं अ-प्रतिम-कर्माणम् अ-चिन्त्य-बल-पौरुषम् ।
 १७] द्वार-देशम् अनु-प्राप्तं ददर्श हनुमान् कपिः ॥१७॥ [२१

१. प्र-स विभूमिलतां । व ल, ल, ल-ममभूमिलतां ॥ २. आ फ
 च रा प्र म-अंगना । ३. अ-शतसंयुक्तं । ४. अ-व्रजंतं च । ५. फ च-
 समन्वेयत् । ६. अ दा-बालव्यजनमन्वाश्च । ७. अतः परमधिकः पाठः-
 आ फ-तालवृन्तानि चापरा । अपरा दर्शयन्मार्गं हस्तमालिङ्ग्य दक्षिणम् ।
 कांचनैरथ भृङ्गवैर्जहुः शलिलमप्रतः । मण्डलाप्रासिहस्ताश्च । ८. फ-
 नलिन्याः । दा-गृहान्याः । ९. फ दा-ययुः १०. आ-कांचिद्दुममयं । दा-का-
 चित्रममयं स्वालीं पूर्णां । ११. फ-मविनी । १२. आ-दक्षणा । वं-दक्षिणा
 दक्षिणैर्हंसैर् । १३. आ फ च-कांचिज्जग्राह पाणिना । अ-नारी जग्राह पाणिना ।
 दा-ददा जग्राह पाणिना । वं-आदाय जग्मुर्गनाः । १४. अतः परमधिकः पाठः-
 ल-ततः काञ्चीनिनादं च नूपुराणां च निःस्वनम् ॥ १५. व-नास्ति ।
 १६. प्र-स्व० । व म ल, ल, ल-सु० ॥ १७. आ-०ता । १८. ल-पाणिना ।
 १९. आ-०गादं । २०. आ-सु० । २१. अ-परमम् । २२. आ-कपिः मा० ॥
 २३. अ-तं चा० । २४. अ-तत्प्रदेशम् ० । २५. अयं श्लोकः अ-कोशे द्विलिखितः ॥

दीपिकाभिर् अनेकाभिः समन्ताद् अत्र-भासितम् ।

१८] गंध-तैलाऽव-सिक्ताभिर् हिर्यमाणाभिर् अग्र-तः ॥१८॥ [२२

काम-दर्प-मदैर् युक्तं जिह्वं-ताम्राऽऽकुलेक्षणम् ।

१९] समग्रं इव कन्दर्पम् अप-विद्ध-शरासनम् । [२३

२०पू] मथिताऽमृत-फेनाऽऽभं दर्शनं वैश्वम् उत्तमम् ॥१९॥

निद्रा-मर्द-परीताऽक्ष्यो रावणस्योत्तमाः स्त्रियः ।

N] अनु-जगमुः पतिं वीरं घनं विद्युल्-लता इव ॥२०॥ [१५

२३पू] ताभिः परि-वृतो राजा भ्रू-रूपाभिर् महा-यशाः । [२७पू

२४पू] क्षीवो वि-चित्राऽऽभरणैः शङ्कु-कर्णो महा-बलः ॥२१॥

१. आ फ च रा प्र व म ल_१ ल_२-स्त्रीभिश्च समलङ्कृतम् । २. च रा प्र व म ल_१ ल_२-भिः प्री० अ-० हं य० ॥ ३. फ-० मदैर्युक्तं० च ल_२-मयैर्युक्तं । ४. फ-० विह्व-तीव्रारुणेक्षम् । च-जृम्भृतं प्रारणेक्षणम् । रा प्र व म ल_१-० तं व्याकुलेक्षणम् । अ-० तं व्याकुलेन्द्रियम् । ५. आ-स मममिवा । ६. आ-० भम-जरो । फ-० भमरजो । च अ-० भमजरं । ७. फ-दिश्यमु० । ल_१ ल_२-वृषभ-द्विभुतम् । ८. अतः परमधिकः पाठः-आ-स पुष्पमनु कर्पन्तमंशुकं सस्तमुत्तमम् । ९. फ च-० य । १०. रा प्र व ल_१ ल_२-नास्ति । ११. आ-तन्मृगादिजसंपुष्टं प्रविष्टः प्रमदावनं । अ च रा-तं मृगद्विजसंपुष्टं प्रविष्टं प्रमदावनं ॥ १२. अतः परमधिकः पाठः-म-व्याविद्धहारकेयूरा रसामृदितकर्णिकाः । समागलितके-शान्ताः सस्वेदवदनास्तथा ॥ पूर्णास्या मदशेषेण निद्रया च शुभाननाः । मण्डलाप्रासिद्धस्ताश्च तथाऽन्याः पृष्ठनोऽन्वयुः ॥ आ फ च म-तं वृत्तविट्-पालीनः प्रेक्ष-पत्रपुटावृतः । आ फ च- अनुमानानि जानेन तामवैक्षतं वानरः ॥ अवेक्षमांयाश्च ततो ददर्श कपिकुंजरः । रूपयौवनसम्पर्णां भूपणोत्तमभूपिताम् ॥ समीपमुपगच्छन्तं निधातुमुपचरमे ॥ १३. रा

१. फ-तलिन्यः । २. च-वृक्ष० । म-० वृक्ष० । ल_१-तं वृक्ष० ।

३. फ-० मीनं । ४. फ-प्रेक्ष पणंतातावृतः । च-प्रेक्ष पत्रपुटं वृतः । म-० पत्रपुष्पर्यना वराः । ५. फ-अनुमादि वै जने । च-अनुनाताभिजानेन ।

६. फ-तमवैक्षण । च-तमवोदपन । ७. च-अवेक्षमागध ।

तेन विश्रवसः पुत्रः सं दृष्टो राक्षसाऽधिपः । [२८
२५] दृष्टः परम-नारीभिस् ताराभिर् इव चन्द्रमाः ॥२२॥

तं निर्-ईक्ष्य महा-तेजाम् तेजो-युक्तं महा-कपिः । [२८
२६] रावणोऽयं महा-बाहुर इति सं-चिन्त्य वानरः ।

२७] अव-प्लुतो महा-दृक्षं हनुमान् मारुताऽऽत्म-जः ॥२३॥ [३०

N] स तथाऽत्स् उग्र-वेगस्य निर्-धृतस् तस्य तेजसा ।

२७] पत्र-गुह्योऽन्तरे संज्ञो हनुमान् सं-वृत्तोऽभवत् ॥२४॥ [३

सं ताम् अ-सिर्ते-केशाऽन्तां सु-श्रोणीं संदत्त-स्तनीम् ।

N] दिदृक्षुर् अ-सिर्तोऽपाङ्गीम् उषोऽऽवर्त्तत रावणः ॥२५॥ [३

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे रावण-दर्शनं

नाम त्रयोदर्शः सर्गः ॥१३॥

प्र ल_१-स्व० १४. अतःपरमधिकः पाठः—फ अ म-भृगद्विजसंयुक्तं
प्रविष्टं प्रमदावतम् । १५. आ च-क्षीवा । ल_२-क्षीवा । अ-वारी । १६. :
आ-भरणाः ॥ १. रा म-म ह । प्र व ल_१ ल_२-स हि । २. रा प्र व म ल_१
ल_२-प्राविशद् ॥ ३. आ रा प्र व म ल_१-र्त्तं दिदृक्षुर्म० च ल_२-ता दिदृक्षुर्म०
आ फ-०तेजा । ४. फ-०सतिः । ५. अतःपरमधिकः पाठः—अ-रूपयौवनसम्पन्नो
भूषणोत्तमभूषितः । ६. ल_१-रावणः । ७. फ-०तेजा ॥ ८. आ-स
तथायुग्मतेजाः स्त । च रा प्र व म ल_१-०तेजाः साक्षिर्० । ९. फ ल_२-नास्ति ।
१०. रा प्र व म ल_१-०वेहा० । ११. फ च रा प्र व म ल_१-
सक्तो । अ-सक्तो ॥ १२. फ च-०नू० । १३. ल_२-नास्ति ॥ १४. आ अ-स
तामशि० । फ-अपो असि० । व-सभाम० । १५. आ-०गीं उपार्धत स० ।
रा प्र ल_१-०गीमपा० । व म-०गीं समा० । अ-मुपापर्वत ॥ १६. ल_२-
नास्ति । १७. फ-०दर्शनो । १८. म ल_१-पञ्चदशः ॥

८. फ-संपन्नं । ९. फ-भूषणोत्तमभूषितम् । च-भूषितोत्तमभूषि-
ताम् । १०. फ-०मुपमं प्राप्तं विधातुमु० । म-०मुपसर्पन्तं विधातुमु० ।

- ६] संकल्प-हयं-संयुक्तैर् यान्तीम् इव मनो-रयैः ॥७॥ [७
स्फुरन्तीं रुदतीम् एकां ध्यानेनोप-हतां भृशम् ।
७] दुःखेनाऽनु-गतां तत्र रामां रामम् अनु-व्रताम् ॥८॥ [८
८८] वि-चेष्टमानाम् आ-विष्टां पद्मगेन्द्र-वधूम् इव ।
धूम्यमानां ग्रहेणैव रोहिणीं घूर्म-केतुना ॥९॥ [९
९] मृताम् इव कुले जाताम् आर्चारवति धीर्मिके ।
पुनः संस्कारम् आ-पन्नां जाताम् इव सुदुष्-कुले ॥१०॥ [१०
१०] सन्नाम् इव मर्द्धो-कीर्तिं श्रद्धाम् इव वि-मानिताम् ॥१२पृ
१३३] निष्-प्रभां पतितां भूमौ चन्द्र-लेखीम् इवाऽम्बैरावा ॥११॥ [N
मेघाम् इव परि-क्षीणाम् आशां वि-निर्देताम् इव । [१२८
११] आयतीम् इवै वि-ध्वंस्ताम् औङ्गां प्रति-हताम् इवै ॥१२॥^{११}
N] दीप्ताम् इव दिशीं काले पूजाम् इव वि-नाशिताम् । [१३
१२पृ] पद्मिनीम् इव वि-ध्वंस्तां हते-शूरां चर्मूम् इव ॥१३॥^{१२} [१४पृ

१. ल१-०फल० । २. च रा प्र व म ल१ ल२-यनैरिव ॥ ३. रा प्र व म ल१ ल२-गच्छन्तीं ॥ ४. फ-०मानां विष्टां च । ५. फ-वृत्तमा० च-पूजामान आ० । रा प्र व म ल१ ल२-धूम० । ६. आ फ च रा प्र-०णैव । ७. च-०णी । ८. आ-धूम० । ९. अ-स्रवामिव । आ-सृक्ता० । १०. च-आचारे मतिधा० । रा प्र-सुजातामिव । व म ल१-सुजातामतिधा० । ल१-०वामलजामतिधा० । ११. प्र व म ल१-०मिके । अ-०मिदैः । १२. अ-०रसमृत्तां । १३. आ-सुदुःकुले ॥ १४. फ-छिन्नानिवोत्तमां कीर्तिं । १५. अ-०रेखा० । १६. आ-०पराम् । च-०वाम्बरे ॥ १७. आ फ रा प्र व म ल१ ल२-प्रजामिव । १८. च रा प्र व म ल१-प्रविह० । १९. आ च-०मिति । २०. आ-विधय० । २१. फ च-०यामुपक्षीणां निशाभिव ॥ २२. रा प्र व म ल१ ल२ अ-नादि ॥ २३. प्र व म ल१ ल२-०शं । २४. आ-रमा० । २५. रा प्र व म ल१ ल०-खल० । २६. आ-वसू० ॥ २७. फ अ-नादि ॥

[वं-२१]= [चतुर्दशः सर्गः] =[दा-१९]

तस्मिन् एव ततः काले राज-पुत्री त्वं अ-निदिता ।

N] रूप-यौवन-संपन्नां(?) भूपणोत्तम-भूपितम् ॥१॥ [१

तत्र दृष्ट्वैव वैदेही रावणं राक्षसेश्वरम् ।

१.] प्राञ्चेपत वराऽऽरोहा कदलीऽवाऽनिलाऽऽहता ॥२॥ [२

आ-च्छाद्योदरम् ऊरुभ्यां बाहुभ्यां च पयोधरौ ।

२.] उप-विष्टां विशालाऽक्षी रुदती वर-वर्णिनी ॥३॥ [३

दश-ग्रीवम् तु वैदेहीं रक्षितां राक्षसी-गणैः ।

३.] ददर्श सीतां दुःखाऽऽर्त्ता नावं मग्न्याम् इवाऽर्णवे ॥४॥ [४

अ-संवृतायाम् आसीनां धरण्यां संशित-व्रताम् ।

४.] छिन्नां प्र-पतितां भूमौ लताम् इव वनेऽस्पतेः ॥५॥ [५

मल-संदिग्ध-सर्वाऽर्गी मण्डनाऽर्हाम् अ-मण्डिताम् । [६पू

५.] अ-विशुद्ध-रजो-ध्वस्तां काञ्चनीं प्रति-माम् इव ॥६॥ [N

८पू.] दिव्येनैवाऽग-रागेण द्योतमानाम् अ-निन्दिताम् । [N

समीपं राज-सिंहस्य रामस्य विदिताऽऽत्मनः ।

१. फ च-०मनिन्दिताम् । रा प्र व म ल, ल_२-हनिन्दिता ।

२. आ अ व म प्र रा ल, ल_२-०पत्ता । अत्र दा-सं द्र० ३. फ-०णानाम० ।

४. व-०पितैः । आ अ फ म ल, -०पिता ॥ ५. आ फ च-नतः । ६. फ-

राक्षसाधिपम् । ७. म-प्रवाते कदली यथा । अ-कदली वायुनाहता ।

८. च रा प्र व ल, ल_२-नास्त्रि ॥ ९. फ अ-प्रच्छा० । १०. आ-पयोधरे ।

११-च रा व प्र ल, ल_२-नास्त्रि । १२. अ-उपाविताद् ॥ १३. अ-

हरस्पतेः ॥ १४. आ-भविशुद्धां रजो० म-मुविशुद्धर० प्र-भविधमरजो० ॥

१५. अ-दिव्येन चांग० ॥ १६. फ च रा प्र व म ल, ल_२-राजात्रस्य ।

अ-नरामिहरस्य ॥

६] संकल्प-दर्य-संयुक्तर यान्तीम् इव मनो-रथः ॥७॥ [७
स्फुरन्तीं रुदतीम् एकां ध्यानेनोप-हतां भृशम् ।

७] दुःखेनाऽनु-गतां तत्र रामां रामम् अनु-ग्रताम् ॥८॥ [८

८] वि-चेष्टमानाम् आ-विष्टां पद्मगेन्द्र-वधूम् इव ।

धूम्यमानां ग्रहेणेव रोहिणीं धूम-केतुना ॥२॥ [९

९] मृताम् इव कुले जाताम् आचौरवति धाम्निके ।

पुनः संस्कारम् आ-यन्नां जाताम् इव मुदुपे-कुले ॥१०॥ [१०

१०] संज्ञाम् इव महो-कीर्तिं श्रद्धाम् इव वि-मानिताम् ॥ [१२पृ

१३] निष्-प्रभां पतितां भूमौ चन्द्र-लेखोम् इवाऽम्बेरता ॥११॥ [N

मेज्ञाम् इव परि-क्षीणाम् आशां वि-निर्दंताम् इव । [१२उ

११] आयतीम् इव वि-ध्वस्ताम् और्जां प्रति-हताम् इव ॥१२॥^{११}

N] दीप्ताम् इव दिक्षीं काले पूजाम् इव वि-नाशिताम् । [१३

१२पृ] पञ्चिनीम् इव वि-ध्वस्तां हते-शूरां चर्माम् इव ॥१३॥^{१२} [१४पृ

१. ल_१-०फल० । २. च रा प्र व म ल_१ ल_२-वनैरिव ॥ ३. रा
प्र व म ल_१ ल_२-गच्छन्ती ॥ ४. फ-०मानां विष्टां च । ५. फ-वृत्ता०। च-
ध्रुवामान आ० । रा प्र व म ल_१ ल_२-धूम० । ६. आ फ च रा प्र-०णैव ।
७. च-०णी । ८. आ-धूम० ॥ ९. अ-सतामिव । आ-मृकता० ।
१०. च-आचारे मतिषा० । रा प्र-सुजातामिव । व म ल_१-सुजातामतिषा०।
ल_२-०तामलजामतिषा० ११. प्र व म ल_१-०र्मिकां । अ-०र्मिकैः । १२. अ-
०रममृतां । १३. आ-मुदुःकुले ॥ १४. फ-छिन्नमिवोत्तमां कोनि । १५.
अ-०रेता० । १६. आ-०पशम् । च-०वाम्बरे ॥ १७. आ फ रा प्र व
म ल_१ ल_२-प्रजामिव । १८. च रा प्र व म ल_१-प्रतिह० । १९. आ च-
०मिते । २०. आ-विष्य० । २१. फ च-०णामुपक्षीणां नितामिव ॥ २२.
रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-नारि ॥ २३. प्र व म ल_१ ल_२-०र्तां । २४. आ-
रुगा० । २५. रा प्र व म ल_१ ल_२-वस्त० । २६. आ-वस् ॥
२७. फ अ-नास्ति ॥

[वं-२१]= [चतुर्दशः सर्गः] =[दा-१९]

तस्मिन् एव ततः काले राज-पुत्री त्वं अ-निन्दिता ।

N] रूप-यौवन-संपन्नां(?) भूपणोत्तम-भूपितम् ॥१॥ [१

तत्र दृष्ट्वैव वैदेही रावणं राक्षसेश्वरम् ।

१] प्राड्वेषत वराऽऽरोहा कदलीऽवाऽनिलाऽऽहता ॥२॥ [२

ओ-च्छाद्योदरम् ऊरुभ्यां बाहुभ्यां च पंयोधरौ ।"

२] उप-विष्टां विशालाऽक्षी रुदती वर-वर्णिनी ॥३॥ [३

दश-ग्रीवम् तु वैदेहीं रक्षितां राक्षसी-गणैः ।

३] ददर्श सीतां दुःखाऽऽर्त्ता नावं मप्राम् इवाऽर्णवे ॥४॥ [४

अ-संवृतायाम् आसीनां धरण्यां संशित-व्रताम् ।

४] छिन्नां प्र-पतितां भूमौ लताम् इव वनेऽपतेः ॥५॥ [५

मल-संदिग्ध-सर्वाऽर्गी मण्डनाऽर्हाम् अ-मण्डिताम् । [६पू

५] अ-विशुद्ध-रजो-ध्वस्तां काञ्चनीं प्रति-माम् इव ॥६॥ [N

८पू] दिव्येनैवाऽग-रागेण द्योतमानाम् अ-निन्दिताम् । [N

समीपं राज-सिंहस्य रामस्य विदिताऽऽत्मनः ।

१. फ च-०मनिन्दिताम् । रा प्र घ म ल, ल_२-मनिन्दिता ।

२. आ अ व म प्र रा ल, ल_२-०पद्मा । अत्र दा-सं द्र० । ३. फ-०णानाम० ।

४. व-०पितैः । आ अ फ म ल, ०पिता ॥ ५. आ फ च-ततः । ६. फ-

राक्षसाधिपम् । ७. म-प्रवाते कदली यथा । अ-कदली वायुनाहता ।

८ च रा प्र घ ल, ल_२-वासि ॥ ९. फ अ-प्रच्छा० । १०. आ-पयोधरे ।

११-व्य रा घ प्र ल, ल_२-वासि । १२. अ-उपाविशत् ॥ १३. अ-

हरस्पतेः ॥ १४. आ-अविशुद्धां रजो० म-सुविशुद्धां प्र-अविश्वरजो० ॥

१५. अ-दिव्येन चांग० ॥ १६. फ च रा प्र घ म ल, ल_२-राजराजस्य ।

अ-नरामहस्य ॥

[वं-२२] = [पञ्चदशः सर्गः] = [दा-२०]

सं तों पति-व्रतां दीनां निर् आनन्दं तपस्विनीम् ।

१] सं-कामो मधुरैर् वाक्यैर् इदं वचनम् अब्रवीत् ॥१॥ [१]

मां दृष्ट्वा नाग-राजोऽहं गृह्यमाना ततस् ततः ।

२] अ-दर्शनम् ईवाऽऽत्मानं भयान् नेतुं त्वम् इच्छसि ॥२॥ [२]

रमये त्वां विनालाऽक्षि बहु-मन्यस्व मां प्रिये ।

N] सर्वाऽग-गुण-संपन्ने सर्व-लोक-पतो-हरे' ॥३॥ [३]

नेह^३केचिन् मनुष्याऽदौ राक्षसाः काम-रूपिणः ।

३] वैष-सर्पतु ते सीते भयं मत्तः सम् उत्थितम् ॥४॥ [४]

सै-धर्मो रक्षसां भीह सर्वथैव^५ सनातनः ।

४] गमनं पर-दाराणां हरणं संप्र-मथ्य चं ॥५॥ [५]

एवं वै^२ तद् अ-कामां च न^३ त्वां स्मर्यामि मैथिलि^४ ।

६] कामं कामः शरीरे मे^७ यथा-कामं प्र-वर्तताम् ॥६॥ [६]

१. च रा प्र व म ल, ल_२ अ-सीतां । २. प्र व-परि० । ३. अ-
 ०न्दं । ४. म-साम्भवत् । फ अ-०मर्म० । व ल_१-०मम० । ५. म-०क्यैः
 प्रालोभयत रावणः । अ-०क्यैर्बोधयामास रावणः ॥ ६. आ फ च-तांग-
 नासोर्लु० । ल_१-नागराजोऽहं । ल_२-०गनाभोऽहं । ७. ल_१-महा० ॥ ८. ल_१-
 रमयित्वा । ९. रा-सर्वासां । १०. फ अ-०सम्पन्नां । ल_२-०सम्पन्न । ११. फ-
 ०हराम् । रा प्र व म ल, -०स्मे ॥ १२. व म ल, ल_२-वेहि । १३. आ-०प्यावा ।
 १४. फ च-अपम० । च-०पसर्पन्तु ॥ १५. रा प्र व म ल, ल_२ अ-भ० ।
 १६. म-सर्वदेव । १७. प्र व-समंततः । १८. फ-वा परस्त्रीणां । १९. म ल,
 ल_२-या ॥ २०. आ-चैव तु । च रा प्र व म ल, ल_२-भवतु । २१. आ-
 कामार्तां । च-०र्ता । रा-०र्तु० । प्र व म ल, ल_२-०र्त० । २२. च-तन्त्रां ।
 रा प्र व म ल, ल_२-स्तनुं । २३. फ म-प्रेक्षामि । आ च रा प्र व ल,
 ल_२-प्रेक्षामि । २४. आ फ-०र्ताम् । रा प्र व म ल, ल_२ अ-०लिम् ।
 २५. आ च-०स्मे ॥

सम्-ईक्षमाणो रुद्रतीम् अ-निन्दितां

सु-पक्ष्म-ताम्राऽऽयत-चार-लोचनाम् ।

अनु-व्रतां रामम् अतीऽव मैथिलीम्

N] अलोभयैच् चौऽऽत्म-वशाय रावणः॥२६॥[२३

हर्यार्ये रामायणे सुन्दर-काण्डे सीतोऽन्वेषणे सीतो-वर्णने

नाम चतुर्दशः सर्गः ॥ १४ ॥

१. आ-०णां । च रा प्र च म ल, ल_२-०क्षमार्गा । फ अ-०क्ष ।
 २. आ-मरुदमारा । च-०क्ष । ३. आ फ च-०क्षवा । रा प्र च म
 ल, -०क्ष । ४. फ रा प्र च म ल, ल_२ अ-वाम्नि । ५. आ-
 रावणायणे । च रा-०याने ॥

[व-२२] = [पञ्चदशः सर्गः] = [दा-२०]

स तां पति-व्रतां दीनां निर् आनन्दां तपस्विनीम् ।

१] सै-कामो मधुरैर् वाक्यैर् इदं वचनम् अवब्रवीत् ॥१॥ [१

मां दृष्ट्वा नाग-राजोरु गृहमाना ततस् ततः ।

२] अ-दर्शनम् ईवाऽऽत्मानं भयान् नेतुं त्वम् इच्छसि ॥२॥ [२

रमये त्वां विशालाऽक्षि बहु-मन्यस्व मां प्रिये ।

N] सैर्वाऽग-गुण-संपन्ने सर्व-लोक-मनो-हरे ॥३॥ [३

नेहै केचिन् मनुष्याऽदौ राक्षसाः काम-रूपिणः ।

३] व्येप-सर्पतु ते सीते भयं मत्तः सम् उत्थितम् ॥४॥ [४

सै-धर्मो रक्षसां भीरु सर्वधैर्व सनातनैः ।

४] गमनं पर-द्वाराणां हरणं संप्र-मथ्य च ॥५॥ [५

एवं वै तदं अ-कामां च न त्वां स्पर्शयामि मैथिलि ॥

६] कामं कामः शरीरे मे यथा-कामं प्र-वर्ततामा ॥६॥ [६

१. च रा प्र व म ल, ल_२ अ-सीतां । २. प्र व-०परि० । ३. अ-
 ०न्दं । ४. म-सान्धवन् । फ अ-०मैर्म० । व ल, -०मम० । ५. म-०क्यैः
 प्रल्लोभयत रावणः । अ-०व्येवोधयामास रावणः ॥ ६. आ फ च-नांग-
 नामोर्लू० । ल, -नागराजोत्थ । ल_२-०गनाभोर । ७. ल, -महा० । ८. ल, -
 रमयित्वा । ९. रा-सर्वासां । १०. फ अ-०सम्पत्तां । ल_२-०सम्पत् । ११. फ-
 ०हराम् । रा प्र व म ल, -०से ॥ १२. व म ल, ल_२-ते हि । १३. आ-०प्या वा ।
 १४. फ च-अपस० । व-स्यपसर्पतु ॥ १५. रा प्र व म ल, ल_२ अ-थ० ।
 १६. म-सर्वदैव । १७. प्र व-समंततः । १८. फ-वा परस्त्रीणां । १९. म ल,
 ल_२-वा ॥ २०. आ-धैव तु । च रा प्र व म ल, ल_२-भवतु । २१. आ-
 कामानां । च -०र्ता । रा-०तुं० । प्र व म ल, ल_२-०र्व० । २२. च-तन्वी ।
 रा प्र व म ल, ल_२-स्तुं । २३. फ म-प्रेक्षामि । आ च रा प्र व ल,
 ल_२-प्रेक्षामि । २४. आ फ-०लीम् । रा प्र व म ल, ल_२ अ-०लीम् ।
 २५. आ च-०रमे ॥

- देवि नेह भयं कार्यं विश्वासं गच्छ मे' प्रिये ।
 ७] प्र-णयस्व च तत्त्वेन मैवं भूः शोक-लालसा ॥७॥ [७
 एक-वेणी-धैरत्वं च ध्यानं मलिनम् अम्बरम् ।
 ८] अ-स्तानं चोपवासैश्च नैतान्य् ओ(?औ)पयिकानि तोऽ [८
 वि-चित्राणि च माल्यानि चन्दनान्य् अगुरुणि च ।
 ९] वि-विधानि च वासांसि दिव्यान््य् आभरणानि च ॥१॥ [९
 महादर्हाणि च पार्श्वानि यानानि शयनानि च ।
 १०] गीतं नृत्यं च वाद्यं च भज मां प्राप्य मैथिलि' ॥१०॥ [१०
 स्त्री-रत्नम् असि मैवं भूः कुरु गात्रेषु भूषणम् ।
 ११] मां प्राप्य हि कथं नु स्यात् त्वम् अ-रत्ना सु-पद्ममे ११' [११
 'इदं ते' चारु सं-जातं यौवनं व्यति-वर्तते ।
 १२] यद् अतीडतं पुनर् नैति स्रोतः शीघ्रम् अपांम् इवा ॥१२॥ [१२
 त्वां कृत्वोप-रतो मन्ये रूप-कर्ता सं विश्व-कृत् ।
 १३] येन रूपोपमां नाऽन्यो तवाऽस्ति शुभ-दर्शने ॥१३॥ [१३
 त्वां समा-साद्य वैदेहि रूप-यौवन-शौलिनीम् ।
 १४] कः पुमान् नाऽति-वर्तेत साक्षाद् अपि पितामहः ॥१४॥ [१४

१. प्र व ल, ल_२-मैथिलि । २. फ-प्रणयस्वया । ३. आ-०रत्नं वया ।
 ४. आ-०नं च मलिनाम्बरम् । च-०नाच्च मलिनमम्बरा । राप्रथम ल, ल_२-
 ०नाच्च मलिनाम्बरा । ५. फ-०वासं च । ६. आ फ च रा-०नि म० ।
 प्र ल, -०नि गु० । ७. फ-नास्ति ॥ ८. फ-पानानि च महादर्हाणि । ९. रा
 य म ल, ल_२ अ-नृत्यं । १०. आ-मैथिली ॥ ११. फ-कुगात्रेषु । १२. य-
 भोजनं । १३. आ-नु । १४. च-०रत्नां । १५. रा प्र व ल, ल_२-नास्ति ।
 १६. च रा प्र व म ल, ल_२-०दं तु । अ-वृत्ते । १७. फ-विति० । १८. म
 ल, ल_२-०यत्त० । १९. आ-ध्रोतुः । फ च रा-ध्रोतः । अ-नदा । २०. अ-
 भजस्व माम् ॥ २१. आ-०तं । २२. आ-०कर्ता । च-०पं वृत्ता । २३.
 आ-च । २४. फ म अ-न हि । २५. फ म अ-०पमा स्वया । २६. रा प्र व
 ल, ल_२-नास्ति ॥ २७. आ फ-मा० ॥

यद् यत् पश्यामि ते गात्रं गीतांऽशु-सदृशाऽऽनने ।

१८] तस्मिन् तस्मिन् च भुं-श्रोणि चसुर मम नि-वध्यतो ॥१५॥ [१८

भव मैथिलि भार्या मे मोहम् एवं वि-वैर्जय ।

१९] वैहनाम् उत्तम-स्त्रीणां पमाऽर्द्रा मदिपी भव ॥१६॥ [१९

लोकेभ्यो यानि रत्रानि संप्र-मध्याऽप-दृतानि मे ।

१७] तानि ते भीरु सर्वाणि राज्यं चेदम् अहं च ते ॥१७॥ [१७

वि-जिह्वं पृथिवीं सर्वा नाना-नगर-संघताम् ।

१८] जनकाय प्र-दास्यामि तव हेतोर् वि-त्वासिनि ॥१८॥ [१८

न च पश्यामि तं लोके यो मे प्रति-बलो भवेत् ।

१९] पश्य मे सु-महद् वीर्यम् अ-प्रति-द्वंद्वम् आहवे ॥१९॥ [१९

अ-सकृन् सं-युगे भग्न मया वि-मृदित-ध्वजाः ।

२०] अ-शक्ताः प्रत्य् अनीकेषु स्थातुं सर्वे मुराऽमुराः ॥२०॥ [२०

इच्छया क्रियताम् अद्य प्रति-कर्म तत्रोत्तमम् ।

२१] सु-प्रभान्यै अत्र-वध्यन्ताम् अ-सकृद् भूषणानि ते ॥२१॥ [२१

साधु पश्यामि ते रूपं सं-युक्तं प्रति-कर्मणा । [२२

२२] प्रति-कर्म च सं-युक्तं दान्तिष्येने वराऽग्ने ॥२२॥

भुक्त्वा भोगान् यथा-कामं पिबे चौरु रमस्य च । [२३

२३] यथेष्टं च प्र-यच्छ त्वं पृथिवीं कं धनानि च ॥२३॥

१. फ अ-०स्मिन्पृथु० । प्र-०स्तु सु० ॥ २. फ च रा प्र व म ल_२-विस्र० ३. फ रा म अ-वह्नी० । ४. फ अ-०माग् । च रा प्र व म ल_३ ल_२-०माग् ॥ ५. अ-च । ६. प्र-०दं मही ॥ ७. आ-०त्वात् ८. फ-०द्विजाः । ल_२-०परजः । ९. फ अ-मम ॥ १०. आ फ-इच्छया । च. रा प्र व म ल_३ ल_२-०च्छ मां । ११. फ-क्रिययाम० । १२. प्र-च संयुक्तं । व म ल_२-न वीत्तमं । अ-वयोत्तमम् । १३. फ-०प्येन शक्य० । च-०प्यवमृज्य० । रा व म-०वदुष्य० । अ-०वमंजालं ॥ १४. आ-युक्तं च । १५. अ-०माणि सं० । १६. च-इक्षिणेन । ल_२ अ-दाक्षिणेन । १७. फ-०गणं । रा प्र व म ल_३ ल_२ अ-०राते ॥ १८. च-०काममिव । १९. च रा प्र व म ल_३ ल_२ अ-भीरु । २०. व म ल_३-च ॥

- ललस्य मयि विश्रब्धं हृष्टम् आ-ज्ञापयस्व माम् ।
 २४] मत् प्रसादात् ललन्त्याशं च ललन्तु तव वान्धवाः॥२४॥ [२४
 ऋद्धिं ममाऽनु-पश्य त्वं श्रियं भेद्रे यशश् च मे ।
 २५] किं करिष्यसि रामेण मु-भगे चीर-वाससा॥२५॥ [२५
 नि-क्षिप्त-विषयो रामो गत-श्रीर् वन-गोचरः ।
 २६] व्रती स्थंडिल-गायी च शंके जीवति वान वा ॥२६॥ [२६
 न च वैदेहि रामस् त्वां श्रोतुं अप्य् उप-लप्स्यंते ।
 २७] पुरीं च लंकाम् अ-सितैर् मेघैर् ज्योत्स्नाम् इवाऽऽवृताम् २७] [२७
 न चाऽपि मम हस्तात् त्वां प्राप्तुम् अर्हति राघवः ।
 २८] हिरण्य-कशिपुः (?पोः) कीर्तिम्-इन्द्र-हस्तौ (द्व) गताम् इवा २८] [२८
 चारु-स्मिते चारु-दन्ते चारु-नेत्रे वि-लासिनि ।
 २९] मनो हरसि मे भीरु मु-पर्णः पन्नगं यथा ॥२९॥ [२९
 किंष्ट्र-कौशेय-वसनाम् एवम् अप्य् अनु-अलंकृताम् ।
 ३०] त्वां दृष्ट्वा स्वेषु दारेषु रतिं नोप-लभे प्रिये ॥३०॥ [३०
 अन्तः-पुरनिवांसिन्यः स्त्रियः सर्व-गुणाऽन्विताः ।
 ३१] यौवन्यो मम तांसां त्वम् ऐश्वर्यं कुरु जानकि ॥३१॥ [३१

१. फ-म् । च रा प्र व म ल_१-०भस्व । ल_२-हंभस्व । अ-
 रमस्व । २. फ-०ब्धा । च ल_२-०ब्धं । रा प्र व म ल_१-०म्भं । ३. 'च-
 ०ष्टा मां ज्ञा० । प्र-०ष्टामाज्ञा० । ४. आ फ च ल_१-च । ५. आ-ल्ल त्वं च ।
 फ रा-०ल्लया च ॥ ६. अ-०द्धिमंमेयं महती अहं । ७. य ल_१-०द्रं ।
 ८. अ-धीर० । फ-वीत० ॥ ९. फ-हि । १०. प्र व ल_१-प्राप्तुमर्हति
 राघवः । अ-इहस्थामुपलप्स्यते । ११. आ-०रा यल्लैर० । फ-०तो
 यल्लैर० । च अ-०री यल्लैर० । १२. प्र व ल_१ ल_२-नास्ति ॥ १३. प्र व
 ल_१-नास्ति । १४. दा र्घं च-हस्ताग० ॥ १५. आ च म-०न्ति । रा प्र
 व ल_१-०नि । ल_२-०ने ॥ १६. फ-लिष्टः कौ० । ल_२-मिष्टः कौ० ॥
 १७. आ-०विलासिन्यः । १८. अ-इमाः । १९. फ-या च मे । रा प्र
 व म ल_१ ल_२-याचो । — — — — — १०० फ-ताः सा ॥

मम हृद्य अ-सित-केऽज्ञान्ताम् त्रैलोक्य-भैवराः स्त्रियः।

३२] तांस् त्वां परि-चरिष्यन्ति श्रियम् अँसरसो यथा॥३२॥ [३२

यानि वैश्रवर्णस्याऽऽसन् रत्नानि वि-विधानि तुं ।

३३] तानि लंकां च सु-श्रोणि मां च भुंक्ष्व यथा-सुखमा॥३३॥ [३३

न रामस् तपसा सीते नं वि-क्रमेण बलेन च ।

३४] न धनेन मया तुल्यस् तेजसा यगसाँऽपि च॥३४॥ [३४

पित्र वि-हर रमस्व भुंक्ष्व भोगान् धनानि च ।

यांन् प्रति-पद्य मेदिनीं वाँ मयि लँल लँलिते यथा ।

N] मुखं हि त्वयि चँ सँप्र-एय लँलन्तु बान्धवाम् तो॥३५॥ [३५

कुमुमित-तरु-जाल-संघटानि

भ्रपर-युतानि समुद्र-तीर-जाँनि ।

कैनेक-विमल-हार-भ्रुपिताँऽगी

N] वि-हर मया सह भीरु काननानि॥३६॥ [३६

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे मीता-प्रलौभने

नाम पञ्चदशः सर्गः ॥१५॥

१. रा प्र य व ल_१ ल_२-नमाप्पमि० । २ आ अ-
०शान्ते । च-०शान्थम् । ३ फ अ-०स्व व० । ४. व-०स्वामुप० ।

अ-०स्वामभि० । ५. आ-०मसरसो ॥ ६. फ च अ-०वणे सन्ति । ७.

फ च अ-च । ८ फ-ते कान सु० । च-काँचनसु० । ९. रा प्र व म ल_१ ल_२-

नास्ति ॥ १०. आ-न बले न तु विक्रमे । फ अ-न बले न पराक्रमे । च-

न बले न च विक्रमे । ११. फ-०सा श्रिया । च रा प्र व म ल_१ ल_२

अ-०पि वा ॥ १२. अ-वाँ । १३. रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-च । १४.

रा प्र व ल_१-या । म-विर । १५. फ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-

ल्लभे । १६. च रा प्र व ल_१ ल_२-वशमे० । चेति व्यस्तरुमः । तस्य

मैलिङ्गी स्थितिः 'बान्धवाश्च ते' इत्येवंप्रकारिका संभावयते । १७.

आ-जलत्रि वा० ॥ १८ फ-०यातानि । १९. फ-विमलकनकहा०॥

[वं-२३]= [पोडशः सर्गः] =[दा-२१]

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा तदा रौद्रस्य रक्षसः ।

१] आर्त्ता दीन-स्वरां दीनां शनैर् अ-सित-लोचना ॥१॥ [१

रावणं राक्षस-श्रेष्ठं कोप-पर्या-कुलेक्षणा । [N

N] दुःखाऽऽर्त्ता संप-रुदिता वेपमाना मॅनस्विनी ॥२॥

तं चिन्तयित्वा वैदेही पतिम् एव पति-व्रता ।

N] तृणम् अन्तरै-तः कृत्वा प्रत्य् उवाच शुचि-स्मिता ॥३॥ [२

नि-वर्तय मनो मत्तः स्व-जने क्रियतां मनः ।

N] न मां प्रोपयितुं शक्तम् त्वं सिद्धिम् इव पाप-कृत् ॥४॥ [३

अ-कार्यं न मया कार्यम् एक-पत्न्या वि-गर्हितम् ।

२] कुलं सं-प्राप्तया पुण्यं कुले महति जातया ॥५॥ [४

एवम् उक्त्वा तु वैदेही रावणं तं मॅनस्विनी ।

३] राक्षसं पृष्ठै-तः कृत्वा भूयो वैचनम् अब्रवीत् ॥६॥ [५

नाऽहम् औपयिकी भार्या पर-भार्या संती त्वं ।

४] साधु धर्मम् अवेक्षस्व साधु साधु-व्रतं चर ॥७॥ [६

यथा तव तथाऽन्येषां रक्ष्या दारा निशा-चर ।

१. च-तस्य । रा प्र व म ल, ल_२ अ-सीता । २. आ-०राद्व
३. आ रा प्र व म ल, ल_२ अ-०दिती । ४. फ च रा प्र व म ल, ल
अ-तप० ॥ ५. आ फ अ-सं० । ६. आ-त्रि० । ७. ल_२-०रितः । ८. आ-सु० ॥
९. म ल, ल_२-प्रापितुं ॥ १०. आ ल_२-०कार्ये । ११. आ-०प्यया । १२. रा प्र व
म ल, ल_२-नादि । १३. आ-च । १४. फ अ-तप० । १५. आ-पृष्ठः ।
१६. आ अ फ-रावणम् ॥ १७. आ-परतयां । १८. च-मतामिव । १९.
रा प्र व म ल, ल_२-नादि । २०. व ल, ल_२-धर्म । २१. प्र-धर्मव्रतं ।
य ल, ल_२-ममाचर ॥ २२. ल_२-नेषां ।

५] आत्मानम् उषमां कृत्वा स्वेषु दारेषु रम्यताम् ॥८॥ [७
अ-तुष्टं स्वेषु दारेषु चपलं चपलेन्द्रियम् ।

६] नयेन्ति नि-कृति-प्रदं पर-दाराः परा-भवम् ॥९॥ [८
इह सन्तो न वा सन्ति सद्विद् वा नाऽनु-वर्तमे । [१.पृ

७] वचो मिथेषा-प्रणीतं ते पेष्यम् उक्तं वि-चक्षणैः ॥१०॥ [१०पृ
अ-कृताऽऽत्मानम् आ-साद्य राजानम् अ-नये रतम् ।

९] सम् कृद्धान्ये अपि नश्यन्ति राष्ट्रानि नगराणि च ॥११॥ [११.पृ
यथेयं त्वां समा-साद्य लंका रैत्रौव-संकुला ।

८] अपराधोर्ते तर्कस्य न चिराद् वि-नशिष्यति ॥१२॥ [१२.पृ
स्वै-कृतर हन्यमानस्य नरस्याऽदीर्घ-दर्शिनः ।

१०] अभि-नन्दन्ति भूतानि वि-नाशं पाप-कर्मणः ॥१३॥ [१३.पृ
एवं त्वां पाप-कर्मणं वैक्ष्यन्ति नि-कृतं जनाः ।

११] द्विष्टुर्वैवं व्युं असनं प्रोऽऽप्तो रौद्र इत्येव हर्षिताः ॥१४॥ [१४.पृ
नोऽहं लोभयितुं शक्या ऐश्वर्येण धनेन वा ।

१२] अन् अन्या राववस्याऽहं भास्करस्य यथा प्रभा ॥१५॥ [१५.पृ

१. प्र व म ल_१ ल_२-०मुत्तमं ॥ २. रा प्र व म ल_१-अनिष्टं । फ-
अनिष्टं । ३. फ-परदा० ४ आ च रा प्र व म ल_१ ल_२-नियतं । ५. च रा
प्र ल_१ ल_२-निकृ० । अ-०तं प्राज्ञं । ६. च रा प्र व म ल_१ ल_२-०शरत्परा० । आ-
दास परा० ॥ ७. घ ल_२-वचो । ल_१-खन्त० ॥ ८. ल_२-वर्त्यमे । ९. आ-मिथप्रणीतं ।
१०. ल_२-०ष्यं मुक्ताः ११. प्र-कृतात्मा० ॥ १२. फ अ-०द्वानि वि० ॥ १३. अ-
रुने इचसं० १४. आ-०नर्व० । म-पं ता । १५. आ-०स्तकृते । रा-०कृतं ह० ।
प्र म ल_२-०ते ह० । घ-मुकृते । ल_१-मुकृतं । १६. प्र-निवामं । १७. ल_१-
०र्मिणः । १८. च-नास्ति ॥ १९. आ-०क्ष० । २०. फ-न हृति । रा-न हृते ।
प्र-निवृत्तं । २१. च-नास्ति । २२. फ ल_१ ल_२-०ष्टव्यं । च-ष्टव्यं । प्र-
०ष्टव्ये । अ-०ष्टव्यं । २३. अ-निकृति । २४. आ-प्राप्तं । २५. अ-दर्शिताः ॥
२६. ल_२-नालं । २७. रा प्र व म ल_१ ल_२-प्रभा यथा ॥

तस्याऽहं लोक-नाथस्य रामस्य विदिताऽऽत्मनः । [१३]

उप-धाय भुजं दिव्यं चन्दनाऽगुरु-संस्कृतम् ।

कथं नामोप-धास्यामि भुजम् अन्यस्य कस्यचित् ॥१६॥ [१६]

१४] अहम् औपयिकी भार्या तस्यैव वसुधा-पतेः ।

व्रत-स्नातस्य विप्रस्य विधेव विदिताऽऽत्मनः ॥१७॥ [१७]

१५] साधु रावण रामेण मां समा-नय दुःखिताम् ।

वने वासितर्यो मेत्तं करिण्येव गजाऽधिपम् ॥१८॥ [१८]

१६] मित्रम् औपयिकं कर्तुं राघवो रावण त्वया ।

वधं चाऽनिच्छता घोरं पुंरीं च परि-रक्षता (ःक्षितुम्) ॥१९॥ [१९]

१७] वर्जयेद् वर्जम् उत्सृष्टं वर्जयेत् कुपितोऽन्त-कम् ।

त्वं विधेन तु सं-क्रुद्धो लोक-नाथः स राघवः ॥२०॥ [२३]

१८] रामस्य धनुषः शब्दं श्रोष्यसि त्वं सु-दारुणम् ।

शत-क्रतु-वि-सृष्टस्य निर्-घातम् अंशनेर् इव ॥२१॥ [२४]

१९] इह शीघ्रं सु-पर्वाणो ज्वलिताऽऽस्या इवोरगाः ।

इषवो नि-पातिष्यन्ति राम-लक्ष्मण-लक्षिताः ॥२२॥ [२५]

२०] रक्षसां हन्यमानानाम् अस्यां पुंर्या समन्ततः ।

अ-गम्या हि भविष्यन्ति पन्थानः शर-वृष्टिभिः ॥२३॥ [२६]

१. आ च रा प्र व म ल_१ ल_२-सग्यं । २. आ-०सकृतम् ॥ ३. रा

प्र व म ल_१-०नीय । ४. रा-०ति० । ५. फ अ-निर्यं । ६. आ-करेणैव ।

७. फ अ च रा प्र व म ल_१ ल_२-राघवं । ८. आ फ च-याऽ० । प्र-उर्ध्वेशा० ।

९. आ-या निवृत्ता घो० । फ-भनिष्ठता । प्र-०च्छता । १०. आ प्र व अ

म-पुरि । ११. फ-०मंप्रतिरक्षता । व अ ल_१ ल_२-०रिरक्षिता ॥ १२. फ-

धनुषम् । १३. अ-०येदपि चान्तः । १४. फ च रा-०चितोऽन्तः । १५. अ-

पत्रंयेदपि । ल_२-०धेन च ॥ १६. आ-भ्योत्पमि । १७. फ आ च व-भ्रम० ॥

१८. आ-०णश्वलितान्श । १९. ल_२-पुटितः पाठः ॥ २०. रा म-पुरि ।

२१. आ च-भमिताया । अ फ-भमंताया । २२. ल_२-नास्ति ॥

- २१] राक्षसेन्द्र महा-सर्पं सं रामो गरुडो महान् ।
 २२] त्वां हनिष्यति वेगेन वनतेषु इवोरं-गम् ॥२४॥ [२७
 अप-नेप्यति मां भर्ता त्वत्तः शीघ्रम् अरिन्द्रमः ।
 २३]. अ-सुरेभ्यः श्रियं दीप्तां विष्णुम् त्रिभिर्इव क्रमैः ॥२५॥ [२८
 जन-स्थाने हत-स्थाने नि-हते रक्षसां वल्ले । [२९
 N] तीव्रं त्वम् आप्तुर्या दुःखं शर्वं मार इवाऽऽतुरं ॥२६॥ [N
 आलयं तु तयोः शीघ्रं गतम् त्वं नार-सिंहयोः ।
 ३१] गोचरं गतयोर भ्रात्रोः शृगाल इव सिंहयोः ॥२७॥ [३०
 नहि गन्धम् उपाऽऽघ्राय राम-लक्ष्मणयोस् त्वया ।
 ३२] शक्यं सं-दर्शने' स्थातुं शुना शार्दूलयोर् इवा ॥२८॥ [३१
 तस्य ते वि-ग्रहस् ताभ्यां अ-युक्तो मोहम् आ-स्थितैः ।
 ३३] वृत्रस्येवेन्द्र-विष्णुभ्यां 'यथैवैकस्य वि-ग्रहः ॥२९॥ [३२
 क्षिप्रं तत्र स-सैन्यस्य रामः सौमित्रिणा सह ।
 ३४] तोर्यम् अल्पम् इवाऽऽदिसः प्राणान् आदाय यास्यति ॥३०॥ [३३

१. च-०गान् । २. आ-जतः । ३. फ-त्रिविपरिक्रमैः । च अ व-
 विष्णुखि पराक्रमैः ॥ ४. च रा प्र व म ल, ल-०नं हतं श्रुत्वा । ५. प्र-
 राक्षसे । ६. ल, -वलं । ७. च-तीव्र-वमा० । ८. आ-०त्रया । रा प्र-
 ०दुःखं । अ-उपाप्तं वा दुःखं । ९. फ-शर्वगाभिवा० । च रा व ल ल, ल-
 शम्भोमौर इवातुरः । प्र-शम्भोमौरहवांतरः । अ-०णमान इवा० ।
 १०. रा प्र व म ल, ल-नास्ति । ११. आ-न शक्यं स्पन्दते । च-न शक्य
 स्पन्दते । रा प्र व म ल, ल-न शक्यं स्पन्दते । १२. आ-वने शार्दूल० । रा प्र
 व म ल, ल-शृगाल इव सिंहयोः । १३. रा प्र व म ल, ल-०भ्यां प्रयु० ।
 १४. फ-मोहममाहितः । १५. आ-उत० । १६. आ-तयोस्तस्य च । अ-
 वषा चैकस्य ॥ १७. आ-तेजम० ॥

गिरिं कुबेरस्य गतम् त्वम् आलयम्

नभो-गतोऽधो^१ वरुणस्य वैऽऽलयम् ।

अ-संशयं दाशरथेर् न मोक्ष्यसे

N] द्वैमो यथा काल-गतो महाऽर्शनेः ॥३१॥ [३४

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे सीता-वाक्यं

नाम षोडशैः सर्गैः ॥१६॥

१. ग-गतं यमाण्यम् । अ-गतस्त्वमुद्वेगं । २. क
 प रा प्र य म ल, ल_२-०तो वा य० । अ-नभोगतरावं । ३. आ-
 य प्र य म ल, ल_२-पाल० । ४. अ-०रथि । ५. क-धुवं । अ-त्रुम् । ६. क
 अ-महागतिः । ७. म-भद्रादनाः ॥

[३-२०]= [सप्तदशः सर्गः] =[३-२२]

सीतायाम् तद् वचः श्रुत्वा परुषं राक्षमेश्वरः ।

१] मत्-उवाच ततः सीतां वि-मियं प्रिय-दर्शनाम् ॥१॥ [१

यथा यथा साँत्वयिता वयः स्त्रीणां तथा तथा ।

२] यथा यथा प्रियं वक्ता परि-भूतस् तथा तथा ॥२॥ [२

संनि-येच्छति मे क्रोधं त्वयि कामः सम्-उत्थितम् ।

३] उन्-मार्गिणां बलाद् वेगं ह्यानाम् इव सारथिः ॥३॥ [३

वामः कामो मनुष्याणां गस्मिन् किल नि-बध्यते ।

४] जने तस्मिन् त्व् अनु-क्रोधः स्नेहश् च क्लिज जायते ॥४॥ [४

एतस्मात् कारणान् न त्वां घातयामि वराऽऽनने ।

५] वधाऽर्हाम् अन्व-मानाऽर्हा मिथ्या-प्रव्रजिते रंताम् ॥५॥ [५

पैहपाणि हि वाक्यानि यानि यानि ब्रवीषि मीम् ।

६] तेषु तेषु वधो युक्तस् तव पैथिलि दारुणः ॥६॥ [६

एवम् उक्त्वा तु वैदेहीं रावणो रीक्षसस् तदा ।

N] क्रोध-संरंभ-संयुक्तः सीताम् उत्तरम् अब्रवीत् ॥७॥ [७

श्रुत्वा(शृण्वे)तद् वचनं भद्रे त्वम् अ-वर्ष्यत्सम् आ-श्रित्ता ।

N] मापसे पैहपाण्य् एवं वि-श्रब्धं गत-साध्वसा ॥८॥ [N

१. फ अ-०साथिः । २. अ-०संनः ॥ ३. आ फ च रा प्र म ल

ल-२-शान्त्व० । ४. आ-अरे ॥ ५. आ ल, ल-२-स वि० । ६. फ अ-छामं ।

७-फ च रा प्र व म ल, ल-० अ-०स्थितः । ८. आ-०शयिम् ॥

९. आ-पाल० । १०. फ-०मेवमारोहो । आ-०भिर माना० । ११. फ-

न वा ॥ १२. म-०पाणिह वा । ल-०पाणि च । १३. व-नियतावि । १४. रा म-

मे ॥ १५. फ अ-०राक्षसेश्वरः ॥ १६. अ-०वप्या व्यवस्थिता । १७. ल-

ल-०परुषं श्वेव ॥

न युक्तं परुषं वक्तुम् ईश्वरे ह्य् अ-प्रियाणि च ।

N] जनस्य पर्पदो मध्ये प्र-भविष्णोर् वि-शेषतः ॥१॥ [N

अलङ्कारो हि नारीणां दान्तिग्यं परम् उच्यते ।

N] दुर्लभं तच्च ते सीते कथं भर्तुः(ः)प्रिया ह्य् अपि(सि) ॥१०॥ [N

यादृशोऽयं मम क्रोधो यथावत् त्वम् अव-स्थिता ।

N] वंधाय वै सृजेयं त्वां स्त्री-भावान् न तु वर्धसे ॥११॥ [N

द्वौ मासौ क्षेमितव्यौ मे कालस् तेऽयं मया कृतः ।

७] ततः शयनम् आ-रोह मम त्वं वर-वर्णिनि' ॥१२॥ [८

द्वाभ्याम् ऊर्ध्वं तु मासाभ्यां भर्तारं माम् अन्-इच्छतीम् ।

८] ततस्त्वां प्रातर-आशाऽर्थं सूदाश् छेःस्यन्ति खण्ड-शः १३ ॥ [N

तां तर्ज्यमानां सं प्रेक्ष्य राक्षसेन्द्रेण जानकीम् ।

१०] देव-गवर्ध-कन्यास् ता वि-पेदुः कमलेक्षणाः ॥१४॥ [१०

ओष्ठ-प्रकारैर् अपरा नेत्रोऽऽकारैस् तथाऽपराः ।

११] सीताम् आ-श्वासयामासुस् तर्जितां तेन रक्षसा ॥१५॥ [११

१. अ फ- न युक्तः परुषं वक्तुम् । प्र च-न वक्तुं परुषं युक्तम् ।
 २. फ-ईश्वरो ह्यप्रियाणि वा । ३. फ अ-जनस्य महतो मध्ये । प्र-जनस्य
 परिपदो मध्ये ॥ ४. अ-भर्तुःप्रिया ह्यपि ॥ ५. फ च रा प्र व म ल_२-
 यादृशोऽयं । ६. फ च रा अ-यथा च । प्र व म ल_१-यथा वा । ७. आ च रा प्र
 घ ल_२-बंधाय(वसृजेहं) । फ-बंधाय विसृजेहं । ८. अ-स्त्रीभावेनासि धार्यते ॥ ९. आ
 फ म अ-कक्षितः शौ । १०. अ-यथा कृतः । ११. घ-प्रामकं मदिरेक्षणे ॥ १२.
 आ च रा प्र घ म ल_१ ल_२-ततस्त्वां राक्षसाः सर्वे तदा छेःस्यन्ति खण्डशः ।
 अ-प्रतस्था प्रातराशार्थं तदा छेःस्यामि खण्डशः ॥ दा-प्रम र्त्वां प्रातराशार्थमा-
 रभन्ते महानमे । वं-प्रम र्त्वां प्रातराशाय सूदादछेःस्यन्ति खण्डशः ॥
 १३. फ अ-दुर्विपुलेक्षणाः ॥ १४. फ-अष्टप्र० । रा प्र व ल_० ल_१-दुष्टप्र० ।
 अ-पैरैः प्रकारैः । १५. ल_१-निद्राका० ॥

ताभिर् आ-श्र्वसिता सीता रावणं राक्षसाऽधिपम् ।

१२] उवाचाऽऽत्म-हितं वाक्यं वृत्त-गौण्डीर्य-गर्वितम् ॥१६॥ [१२

तस्य राक्षस-राजस्य सीता न ममृषे वचः ।

N] पुण्य-कीर्तिर् उवाऽकीर्तिं पुनः कोपाद् उवाच ह्ये ॥१७॥ [N

नृनं न ते जनः कश्चिद् अस्ति नि-श्रेयस्ये स्थितः ।

१३] नि-वारयति यो न त्वां कर्मणः साधु-गर्हितान् ॥१८॥ [१३

मां हि धर्माऽऽत्मनः पत्नी शचीम् उव गंत-क्रतोः ।

१४] माऽर्थयेताऽपि मनसा त्रिषु लोकेषु कोऽपरेः ॥१९॥ [१४

राक्षसाऽधम रामस्य भार्याम अ-मित-तेजसः ।

१५] उक्तवान माम उदं वाक्यं के गतम् तस्यै मोक्ष्यमे ॥२०॥ [१५

यथा दत्तस्य नागस्य शंशकः स-दृशो भवेत् ।

१६] तथा द्विरद्-वद् रामम् त्वं नीच-शंशवत् स्मृतः ॥२१॥ [१६

स त्वम् इक्ष्वाकु-नाथं तं क्षिभं भाष्य वि-नर्शयसि ।

१७] चक्षुषोर् विषयं तस्य न तावद् उप-गच्छसि ॥२२॥ [१७

१. प्र-०त्तमीन्द्रियंग० । य ल१-०त्तर्गादीर्यंग० । ल०-०वृत्तं शोटीर्यंग० । २. फ
 अ-०र्विता । ३. अ-०वासीति । फ-०वासीतिः । ४. आ-०रुद्धंनश्च पुनः पुनः ॥
 ५. फ च प्र-निश्रेयसि स्थि० । अ-०मेरतः । ६. आ प्र य म ल० अ-दि । ७. फ च
 रा ल१-०र्मणास्माद्विगर्हितान् ॥ ८. अ-तस्य । ९. फ-गर्धपतेः । १०. य ल१
 ल०-०ः परः ॥ ११. च रा म-ना०युगतोपि न । प्र ल१ ल०-युगतम्प्रे न ॥
 १२. फ-को हि दत्तश्च मानहः । च-यथाप्यदत्तश्च ना० रा ल०-यथा हुदश्च ना०
 प्र व-यथा दृष्टश्च ना० । ल१-यथा दृष्ट्या च मानहः । १३. फ च
 रा ल० प्र य ल१-तशश्च । १४. आ-को हि चा मत्तमानहः मिहस्य
 मरुतो भवेत् । अ-न जालु शशकी दृष्टो मानहमरुतो भवेत् । १५.
 आ-०मदत्तोऽधमः । अ-०नशकः स्मृतः । १६. आ रा च फ प्र ल० व-०र्थ ।
 १७. अ-क्षिप्यान्निव विनर्शयि । फ प्र ल० च म-०प्य कशिरपि ।
 ल१-०प्य न विषयि ॥

इमे ते नयने क्रूरे वि-रूपे कृष्ण-पिङ्गले ।

१८] क्षितौ न पततः कस्मान् मेमाऽनार्य निर्-ईदृशांत् ॥२३॥ [१८

तस्य धर्माऽऽत्मनः पत्नीं स्नुषां दश-रथस्य च ।

१९] कथं व्या-हरतो मां ते जिह्वा पाप न शीर्यते ॥२४॥ [१९

अ-संदेशाद् हि रामस्य तपसश् चाऽनु-पालनात् ।

२०] न त्वां करोम्य् अहं क्रुद्धा भैस्म-साद् अथ तेजसा ॥२५॥ [२०

नाऽप-हर्तुर्मे अहं शक्या तस्य रामस्य धीमतः ।

२१] विधिस् तव वधाऽर्थाय वि-हितोऽयम् अ-संशयमे ॥२६॥ [२१

शूरेण धनद-भ्रात्रा बलैः सम्-उदितेन च ।

N] अप-वाह्य च रामं तं दार-चौर्यम् इदं कृतं ॥२७॥ [२२

सीतायास् तद् वचः श्रुत्वा रावणो राक्षसांऽधिपः ।

२२] वि-वृत्त नयने क्रूरे जानकीम् अंन्व-अवैक्षता ॥२८॥ [२३

नील-जीमूत-संकाशो महा-भुज-शिरो-धरः ।

२३] सिंह-खेल-गतिः श्रीमान् दीप्त-जिह्वाऽग्र-लोचनः ॥२९॥ [२४

चलाऽग्र-मुकुटः प्रांऽद्युश् चित्र-माल्याऽनु-लेपनः ।

२४] रक्त-माल्याम्बर-धरस् तप्तांऽगद-विभूषणः ॥३०॥ [२५

श्रोणी-मूत्रेण महता कौञ्चनेन सुसं-वृत्तैः ।

२६] अमृतोत्-पादने नन्दो भुञ्जगेनेव मन्दरः ॥३१॥ [२६

१. अ-भ्रामनायां निरीक्षतः । २. आ-०शाद्विरा० । रा म ल_१-०शाच्च रा० ।
३. आ-मस्मसाद् ॥ ४. आ रा प्र व म ल_१ ल_० अ-०पकर्तुं० । ५. फ-
असंशयः । ६. च-नास्ति । ७. फ-वया परोक्षं रामस्य । अ-व्यापवाह्य रामं
तं । व ल_१-अपवाह्य च तं रामं ॥ ८. अ-०यास्तु । ९. अ-०सेधरः ।
१०. व म ल_१ ल_२-०कौं तामवै० ॥ ११. फ म-सिंहसख्यग० ॥ १२. फ अ-पांडुरेण ।
१३. आ अ-सुसंवृताः । फ-सुसंस्कृतः । १४. फ-वद्धो । १५. आ-पुञ्जगेनेव ।
१६. रा-नास्ति ।

तरुणाऽऽदिस-वर्णाभ्यां कुण्डलाभ्यां वि-भृषितः ।

N] रक्त-पल्लव-पुष्पाभ्याम् अ-शोकाभ्याम् इवाऽचलः ॥३२॥ [२८
अवेक्षमाणो वैदेहीं कोपै-संरक्त-लोचनः ।

२७] उवाच रावणः सीतां भुजंग द्व निग्-श्वसन ॥३३॥ [३०
अ-नयेनाऽभिसं-युक्तांश्च अर्थ-हीनम् अनु-व्रताम् ।

२८] नाशयाम्य् अहम् अद्य त्वां सूर्यः संध्याम् इवौजसा ॥३४॥ [३१
इत्य् उक्त्वा मैथिलीं राजा रावणः शत्रु-रावणः ।

२९] सं-दिदेश ततः सर्वा राक्षसीर्घोर-दर्शनाः ॥३५॥ [३२
एकाऽस्तीम् एकं-कर्णां च कर्ण-प्रावरणाम् अपि ।

N] गो-क्रेर्णां हस्ति-कर्णां च लंब-कर्णाम् अ-कर्णिकाम् ३६॥ [३३
अति-मात्र-गिरो-ग्रीवां अति-मात्र-कुचोदरीम् ।

अति-मात्राऽऽस्य-नेत्रां च दीर्घ-जिह्वां खराऽऽननाम् । [३५

N] अ-नासिकां सिंह-मुखीं गो-मुखीं सूकराऽऽननाम् ॥३७॥ [३६
हयोष्ट-खर-वेवत्राश्च च राक्षसीर्घोर-दर्शनाः ।

N] खड्ग-मुद्गर-शूलानि शोणितंऽऽक्तानि वि-भ्रतीः ॥३८॥ [N

१. फ प्र-०र्णामः । २. रा प्र व ल_१ ल_२-नास्ति । ३. म-क्रोधमं० । ४. रा प्र व ल_१ ल_२-नास्ति । ५. आ फ च रा-०मयुक्तं । ल_२-०भिमंषला । अ-०संयुक्तोप्यर्थं० । ६. ल_२-०नाम् । ७. फ च रा-०नुमजन् । आ अ-०नुवते । ८. रा प्र व म ल_१-०त्रुर्पणः । ९. आ-राक्षसी घोर० । १०. फ अ-०र्शां चैकक० । ल_१-०श्रमिरेवर्णां । ११. रा प्र व म ल_१-गोकर्णी हस्तिकर्णी च लंबकर्णी । १२. ल_२ व-नास्ति ॥ १३. आ रा प्र व म ल_१-०त्रकुशोद० । १४. आ फ-०र्धजिह्वतरगतनाम् । अ-०र्धजिह्वां गजानानाम् । १५. ल_२-नास्ति । १६. फ-व्याघ्रसूकरनाम् । व ल_१-गोमुखीममुखीं सूकराननाम् । १७. फ-०वक्रां च सुरामांसासत्रप्रियाम् । १८. ल_२-नास्ति । १९. रा प्र व म ल_१ ल_२-शोभमानानि ॥ २०. अ-नास्ति ।

- ३०पू] नाना-प्रहरणोपेता नाना-रूप-गुणाऽन्विताः ।
 ३२उ] विचित्र-माल्याऽऽभरणा रक्त-माल्याऽनुलेपनाः ।
 ३०उ] मांस-शोणित-दिग्धांऽगीर् मेदो-दिग्ध-कराऽऽङ्गनाः॥३१॥[N
 यथा र्मद्-वश-गा सीता क्षिप्रं भवति जानकी ।
 ३३] तथा कुरुत राक्षस्यः सर्वाः क्षिप्रं समेस च ॥४०॥ [N
 प्रति-लोमाऽनु-लोमैश् च साम दान-विभेदनैः ।
 ३४] आ-वर्त्तयते वैदेही दण्डस्योद्यमनैर् अपि ॥४१॥ [N
 इति प्रतिसमा-दिश्य राक्षसेन्द्रः पुनः पुनः ।
 ३५] क्रोप-मैन्वु-परीताऽऽत्मा पर्य-र्भगच्छत् र्स जानकीया॥४२॥[३६'
 उपाऽऽगम्य तंतस् तूर्णं राक्षसी वोक्य-शालिनी ।
 ३६] परि-प्वज्य दश-ग्रीवम् इदं वचनम् अब्रवीत् ॥४३॥ [३९
 मया क्रीडं^३ महा-राज सीतया किं करिष्यसि । [४०पू
 ३७] अ-कामां कामयानस्य शरीरम् उप-तप्यते ॥४४॥
 इच्छन्ती कामयानस्य प्रीतिर् भवति शोभना । [४२
 ३८] प्रीतिम् आहुस् तु विद्रांसः कामस्य फलम् उत्तमम् ॥४५॥^४ [N

१ अ-वासि । २ आ-०ननाम् । ३ ल_२-वासि । ४ अ फ-मे
 वशगा । ५ फ-आतर्पयत् । ६ रा प्र व म ल_१-निर्वाहाद्मनैर् । ल_२-नामनै
 र्दमनैरपि । ७ फ अ-नाम० । ८ आ-पर्यपृच्छत् । प्र म ल_१ ल_२-गर्ज
 गर्जन्त । व-गर्जं वानन्त । ९ फ प्र व ल_१ अ-उप० । १० प्र व ल_१ म
 अ-वर्त्त शीघ्रं राक्षसीं । ११ फ-व्रमालिनी । प्र व ल_१ म-०मीर्ग
 वध० । अ-च ०सीं मुमालिनीम् । १२ फ-नाम । १३ अ-प्रयोजनम् ।
 १४ रा प्र व ल_१ ल_२-वासि ॥ अतः परमधिक् पाठ-म-विश्वरूप्या कृपणया
 मानुष्यान्वमनन्क्या । चलयौवनया राजन् सीतया किं करिष्यसि ॥
 नूनमस्या महाराज्ञो न देवा भोगवर्तनम् । विदधुर्येन दौर्भाग्यान्
 त्वामिच्छन्ति जानकी ॥ देवगर्धरकन्याश्च यत्तराक्षसकन्यका । अन्याश्चैव
 महाराज्ञो पौत्रपण्यं त्वयार्जिता ॥ ताभिः श्रीह महाराज जहीमामल्पचेनमम् ।

एवम् उक्तस् तया राजा स्मितं कृत्वा दगाऽऽननः ।^१ [४३पृ
३९] तप्त-काञ्चन-वर्णाऽऽर्भं प्र-विवेश शृङ्गं ततः ॥४७॥ [४४उ
वं. २५स.] देव-गंधर्व-कन्याश् च नाग-कन्याश् च सर्व-शः ।

१.] परि-चार्यं दृश-श्रीवं वि-विष्टुर् भवनोत्तमम् ॥४८॥ [४५

स मैथिलीं धर्म-पराम् अत्र-स्थितां

प्र-चेपमानां प्रति-भर्त्स्य दुःखिताम् ।

विहाय सीतां मदनेन मोहितः

N] स्वम् एव वेरम प्र-विवेश रावणः ॥४९॥ [४६

इत्यार्षे रामायणे मुन्दर-काण्डे सीता-रावण-संवादे

नाम सप्तदशः सर्गः ॥ १७ ॥

१. आ-एवमुक्तस्तथा । २. वं-एवमुक्ते दशश्रीवः प्रियया मीऽनुसूयया ।
३. आ-नागवन्द्यदत्त । ४. ल-०श्रीवी । ५. ल-विवेश । ६. क प्रच म
ल, अ-परिमर्त्य । आ-प्रतिभर्त्स्य ॥ ७. राक्षसीयमांदिनी ॥

[वं-२५]= [अष्टादशः सर्गः] =[दा-२३]

- इत्य्-उक्त्वा मैथिलीं राजा रावणः शत्रु-रावणः ।
 N] सं-दिश्य च तथा सर्वा राक्षसीर् निर-जगाम ह ॥१॥ [१
 निष्-क्रान्ते राक्षसेन्द्रे तु पुनर् अन्तः-पुरं गते ।
 २] राक्षस्यो भीम-रूपाम् ताः सीतां समभि-दुद्रुवुः ॥२॥ [२
 ततस् ताः सम-उपाऽऽगम्य राक्षस्यः क्रोध-मूर्च्छिताः ।
 N] परं परुषया वाचा वैदेहीम् इदम् अब्रुवन् ॥३॥ [३
 पौलस्तानां वरिष्ठस्य रावणस्य महाऽऽत्मनः ।
 N] दश-ग्रीवस्य भार्यात्वं सीते न बहु मन्यसे ॥४॥ [४
 ततस् त्व् एक-जैत्रा नाम राक्षसी वाक्यम् अब्रवीत् ।
 N] आ-मन्थ्य क्लिर्भ-ताम्राऽक्षीं सीतां कर-तलोदरीम् ॥५॥ [५
 प्रजा-पतीनां पण्णां तु चतुर्थो यः प्रजा-पतिः ।
 N] मानसो ब्रह्मणः पुत्रः पुलस्त इति वि-श्रुतः ॥६॥ [६
 पुलस्तस्य तु तेजस्वी महर्षिर् मानसः मुतः ।
 N] नाम्ना तु वि-श्रवां नाम प्रजा-पति-सैवः प्रभुः ॥७॥ [७
 तस्य पुत्रो विशालाऽक्षि रावणः शत्रु-रावणः । [८
 N] पुष्पोर्कटायाम् उत्पन्नञ् चेतुर्यः प्र-पितामहांते ॥८॥ [N

१. प्र-०कर्मणः । २. फ प्र व ल_१ ल_२ अ-ततः । ३. म-राक्षस्यो
 निजगाम ह ॥ ४. रा प्र व म ल_१-रावणे शत्रुरावणे । ल_२-पुन्दरपुरे शुभे ।
 च-पुन्दरपुरे गते । ५. रा-दुरात्मनः । ६. फ-भार्या तु ॥ ७. प्र-०कर्मणा नाम । ८.
 आ-क्लिष्टता ॥ ९. ल_२-नाम्नि ॥ १०. ल_१-स्थितः । ११. ल_२-नाम्नि ।
 १२. फ-भिध्रम्यो नाम । १३. आ-०निमुतः ॥ १४. फ प्र व म ल_१ ल_२-
 पुष्पोर्कटायाम् । अ-जातः पुष्पोर्कटायाम् । ल_१-०प्रदचतुर्थात् । १५.
 ल_२-प्रपितामहः ।

- सा तस्य रत्नोऽधिपतेर् भार्याऽर्थं किं न कल्पमे ।
 N] मयोक्तां चारु-सर्वाऽङ्घ्रि वाक्यं किं नाऽनु-मन्यसे ॥१॥ [८३
 ततो हरि-जडा नाम रत्नसी वाक्यम् अत्रयीत् ।
 N] क्रोध-दीप्तिवणा कूरा मार्जार-सदृशेक्षणा ॥१०॥ [९
 येन देवास् त्रयस्-त्रिशद् देव-राजश् च निर्-जितः ।^१
 N] तस्य राक्षस-सिंहस्य भार्याऽर्थं किं न कल्पसे ॥११॥ [१०
 वीर्योत्-कृष्टस्य शूरस्य संग्रामेषु अ-निवर्तिनः ।
 N] बलिनो नित-युक्तस्य भार्याऽर्थं किं न कल्पमे ॥१२॥ [१२
 मियां बहु-मंतां भार्यां सन्ता रत्ना महा-नन्दः ।
 N] मंदोदरीं मंनो-जां वै त्वाम् उपैति स रावणः ॥१३॥ [१३
 समृद्धं स्त्री-सदृशं च नाना-रत्रैश् च मैथिलि ।
 N] अन्तः-पुरं समुत्-सृज्य त्वाम् उपैति स रावणः ॥१४॥ [१४
 अ-सकृद् देवैताः सार्धं यत्न-गन्धर्व-दानैर्वः ।
 N] निर्-जिताः समरे येन स ते मूलम् उपाऽऽगतः ॥१५॥ [१६
 तस्य सर्व-समृद्धस्य रावणस्य महाऽऽत्मनः ।
 N] किम्-अर्थं रत्नसेन्द्रस्य भार्यात्वं नाऽभि-मन्यसे ॥१६॥ [१७

१. फ अ-भार्यात्वं । २. च-०क्तं । ३. च-०पदपमे । ४. रा प्र थ म ल_१-मैथिलीं । ल_२-मीमाया । ५. म-०रमरनातना । ६. रा प्र थ म ल_१ल_२-नास्त्रिं ॥ ७ रा प्र थ ल_१ ल_२-नास्त्रि । ८. रा प्र थ म ल_२-मंते । ल_१-सीतां । ९. फ-भार्यां भवितुमर्हामि । अ-भार्यात्वं नानुस्मर्ये । १०. फ थ व म ल_१-वीर्योपिपत्स्य । ११. फ म-भार्यात्वं । १२. रा प्र ल_२ अ-नास्त्रिं ॥ १३. च प्र थ म ल_२-०मन्तां । १४. रा-राजा एवत्त्वा भार्यां । १५. फ-मनोज्ञादीं ॥ १६. आ-तमृद्धेः । १७. अ-०कृद्भवतः । १८. फ-०र्वराशर्मः । अ-वंदानवाः ॥ १९. फ-समिद्धस्य । २०. च रा प्र थ म ल_१ ल_२-भार्यात्वं ॥

[व—२५]= [एकोनविंशः सर्गः] =[द्वा—२४]

ततः सीतां समस्तास् ता राक्षस्यो वि-कृताऽऽननाः ।

३] परुषं परुषाऽन-अहीम् ऊचुस् तां वाक्यम् अ-प्रियेयम् ॥१॥ [१
४पृ] किं त्वम् अन्तः-पुरे सीते सर्व-भूत-मनो-द्वरे ।

N] चारु-रत्न-समाकीर्णे न वि-भ्वससि मैथिलि ॥२॥ [N
४उ] मैहाऽह-शयनोपेते न वासं बहु मन्यसे । [२उ
५उ] प्रत्या-हर मनो रामान न त्वं जातु गमिष्यसि ॥३॥ [३उ
६पृ] किं त्वम् आ-वसथे रम्ये दिव्यै-काम-मनो-रमे ।

N] चारु-रत्न-समाकीर्णे न वासं बहु मन्यसे ॥४॥ [N
येन लोकास् त्रयः सर्वे सुर-राजश् च निर-जितः ।

७] तस्य नैर्ऋत-राजस्य भार्याऽर्थं किं न कल्पसे ॥५॥ [N
मानुषी मानुषं कान्तं रामम् इच्छसि शोभने ।

८] रान्ज्याद् भ्रष्टम् अ-सिद्धाऽर्थवि-कृतं तं अ-निन्दितो ॥६॥ [५
राक्षसीनां वचः श्रुत्वा सीता पद्म-निभेक्षणम् ।

९] नेत्राभ्यां वारि-पूर्याभ्याम् इदं वचनम् अब्रवीत् ॥७॥ [६
यद् इदं लोक-विद्विष्टम् उदा-हरथ सं-गताः ।

१०] नैतन् मनसि मे^३ वाक्यं किल्विषं संप-तिष्ठते ॥८॥ [७

१. रा-अब्रवीत् ॥ २. फ च-नेच्छसि त्वं हि ॥ ३. फ-मानुषी
मानुषस्यैव शतित्वं । ४. फ च रा च म ल_१ ल_२ अ-रामं ॥ ५. ल_१-
दिवि कामो मनोद्वरे ॥ अ-निर्यं कामं म० । ६. फ-नास्ति ॥ ७. फ
च अ-भार्याः ॥ ८. फ अ-गन्तुं । ९. प्र व म ल_१ ल_२-कान्तम् ।
१०. फ-राजभ्रष्टम् । प्र व म ल_१-राष्ट्रादृष्टम् । ११. फ-वैकृत्यं त्वम् ।
१२. ल_२-नास्ति ॥ १३. फ प्र व म ल_१-वाक्य मे । १४. प्र व
म ल_१-कल्पं ॥

यद्-भयान् न तपेत् सूर्यो भीतो यस्माच्च च मारुतः ।

N] न वाति स्माऽऽयताऽपांऽगि तस्मात् त्वं न विभेपि किम् १७ [१९

पुष्प-वृष्टिं वि-मुञ्चन्ति भयाद् यस्य महा-द्रुमाः ।

N] शैलाश् चै शुभ्र-पानीयं जलदाश् च यथेच्छर्या ॥१८॥ [२०

तस्य नैर्ऋत-राजस्य राज-राजस्य भामिनि ।

N] किं त्वं न कुरुपे बुद्धिं भार्याऽर्थं रावणस्य हं ॥१९॥ [२१

एतत् साधु भया देवि भापितं साधु-भापिणि ।

N] गृहाण पुष्पितं वाक्यं मा भूत् ते मनसि व्यथा ॥२०॥ [२२

समर-शिरसि यस्य त्रस्त-विध्वस्त-चेताः

पितृ-पतिर् अपि तूर्णं प्रोक्त्वा पलाऽऽयिष्ट युक्तः ।

विजित-सकल-लोकं रावणं तं महेंद्रं

N] किम् इति न बहु-मानाद् आश्रयस्यै उत्तमोऽङ्गे (१ङ्गि) ॥२१॥ [N

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे सीता-प्रबोधनं

नोमाऽष्टौदशः सर्गः ॥ १८ ॥

१. फ अ-०यात् तपत्यर्को । रा ल_२-यद्भयात्तपते सूर्यो । २. फ-
०तापांगे ॥ ३. फ-प्रमु० । व-न मु० । ४. अ-यस्मान्महाद्रुमाः । ५.
फ-सुभ्र पाणीयं । व-सुभ्राच्च पा० म ल_१ ल_२-सुभ्राश्च पा० अ-शुभ० ।
६. आ व-०च्छतः ॥ ७. फ-०भाविनि । ८. फ रा-त्रै ॥ ९. फ-सा खमेत-
द्रचो । अ-सार्धकं मद्रचो । १०. फ-भून्मनसि ते ॥ ११. रा-
प्रापलायिष्ट । १२. आ-मदोऽर्थं । व म ल_१ ल_२-महेच्छं । अ-महीतां ।
१३. फ-०यस्थानतांगि ॥ १४. अ-राक्षसीतर्जनो सर्गः । फ-रावण-
सीतावाक्यं । रा-सीता प्रबोधो । १५. ल_१-विंशतिः सर्गः ॥

[वं—२५] = [एकोनविंशः सर्गः] = [द्वा—२४]

ततः सीतां समस्तास् ता राक्षस्यो वि-कृताऽऽननाः ।

३] परुषं परुषाऽन-अर्हाम् ऊचुस् तां वाक्यम् अ-मियम् ॥१॥ [१
४पू] किं त्वम् अन्तः-पुरे सीते सर्व-भूत-मनो-हरे ।

N] चारु-रत्न-समाकीर्णे न वि-श्वससि मैथिलि ॥२॥ [N
४उ] महाऽर्ह-शयनोपेते न वासं बहु मन्यसे । [२उ

५उ] प्रत्या-हर मनो रामान् न त्वं जातु गमिष्यसि ॥३॥ [३उ
६पू] किं त्वम् आ-वसथे रम्ये दिव्ये-काम-मनो-रमे ।

N] चारु-रत्न-समाकीर्णे न वासं बहु मन्यसे ॥४॥ [N
येन लोकास् त्रयः सर्वे सुर-राजश् च निर्-जितः ।

७] तस्य नैर्ऋत-राजस्य भार्याऽर्थ किं न कल्पसे ॥५॥ [N
मानुषी मानुषं कान्तं रामम् इच्छसि शोभने ।

८] राज्याद् भ्रष्टम् अ-सिद्धाऽर्थ वि-ह्वंतेषु अ-निन्दिते ॥६॥ [५
राक्षसीनां वचः श्रुत्वा सीता पद्म-निभेक्षणा ।

९] नेत्राभ्यां वारि-पूर्णाभ्याम् इदं वचनम् अत्रवीत् ॥७॥ [६
यद् इदं लोक-विद्विष्टम् उदा-हरथ सं-गताः ।

१०] नैतन् मनसि मे^{१०} वाक्यं किल्बिषं संप-तिष्ठते ॥८॥ [७

१. रा-अत्रवीत् ॥ २. फ च-नेच्छसि एवं हि ॥ ३. फ-मानुषी
मानुषस्यैव पतित्वं । ४. फ च रा व म ल_१ ल_० अ-रामं ॥ ५. ल_१-
द्विवि वामो मनोहरे ॥ अ-नित्यं कामं म० । ६. फ-नास्ति ॥ ७. फ
च अ-मायायं ॥ ८. फ अ-गन्तुं । ९. प्र व म ल_१ ल_०-कान्तम् ।
१०. फ-राजभ्रष्टम् । प्र व म ल_१-राष्ट्राद्धम् । ११. फ-वैह्वयं स्वम् ।
१२. ल_०-नास्ति ॥ १३. फ प्र व म ल_१-वाक्यं मे । १४. प्र व
म ल_१-कल्पं ॥

नं मानुषी राक्षसस्य भार्या भवितुम् अर्हति ।

N] कामं खादत मां सर्वा न करिष्यामि वो वचः ॥१॥ [८

दीनो वा राज्य-हीनो वा यो मे भर्ता स मे गुरुः । [१५

११] राजा गुरुर् महा-तेजाः सर्वस्याऽनु-मतो यथा ।

न सै शक्यः परि-त्यक्तुं मम वै देवतं पतिः ॥१०॥ [N

१२] सीताया वचनं श्रुत्वा राक्षस्यः क्रोध-मूर्च्छिताः ।

भर्त्सयन्ति स्म परुषैर् वाक्यै रावण-चोदिताः ॥११॥ [१३

१३] अथ लीनस् तु तद् वाक्यं हनूमान् शिशिषो-ट्टुमे ।

सीतां सं-तर्जयन्तीनां राक्षसीनाम् उपाऽभृणोत् ॥१२॥ [१४

१४] ताम् अति-क्रम्य सं-रंघ्वा वेपमानाम् ततस् ततः ।

मृशं सं-लिल्लिहुश् चोष्टान् प्र-लम्ब-दशन-च्छदान् ॥१३॥ [१५

१५] ऊंचुश् चैनां समा-रंघ्वाः प्र-गृह्णाऽसि-परंश्वधान् ।

नेयम् अर्हति भर्तारं रावणं राक्षसाऽधिपम् ॥१४॥ [१६

१६] सा भर्त्स्यमानो भीमोभी राक्षसीभिर् वराऽऽनना ।

१. आ-नामानुषी । २. ल_१-रक्षितुम् ॥ ३. ल_२-राष्ट्री। अ-
राष्ट्रभ्रष्टे । ४. फ-पत्तो । ५. फ-स्यासुम । ६. फ अ-शक्यः
स प० । ७. च रा प्र व म ल_१ ल_२-ममैवं ॥ ८ आ फ-रावणचोदितैः ॥
९. फ ल_२ अ-भगली० । १०. फ-निर्वाक्यं । ११. आ-०मां शिशिषाद्रु० ।
फ-०मांदिशिसा० । ल_२-०मान् शिशिषाद्रु० ॥ १२. आ-मंघ्वां । १३.
फ च रा प्र व म ल_१ ल_२-०हुर्विद्धां । १४. फ च रा प्र व म ल_१-
०रच्छदाः । ल_२ अ-०रच्छदां ॥ १५. आ-जप्नुग् । १६. फ-०मारुघं ।
रा प्र म य ल_१ ल_२ अ-मुमंरुघः ॥ १७. प्र म ल_२ अ-
०द्यानुप० । य-०द्यानुप० । ल_१-परिगृह्य प० । य-भिष्टाः-०मिर-
हयान् ॥ १८ ल_२-०स्वने न भामाङ्गी ।

स-वाप्यम् उप-सर्षन्ती शिशिपां समुपाऽऽगमत् ॥१५॥ [१७
१७] ततस् तां शिशिपां सीता राक्षसीभिः समा-वृता ।

अभि-गम्य विशालाऽक्षी तस्यौ शोक-परिप्लुता ॥१६॥ [१८
१८] तां कृशां दीन-वदनां मलिन-किंष्ट-वाससम् ।

भर्त्सयाश्चक्रे भीमा राक्षस्यस् ताः समन्ततः ॥१७॥ [१९
१९] ततस् तु वि-नेता नाम राक्षसी भीम-निःस्वेना ।

अव्रवीत् कुपिता क्रूरा कराला निर्-णंतोदरी ॥१८॥ २०
२०] सीते पर्याप्तम् एतावद् भंत्तुं चित्तं प्र-दर्शितम् ।

सर्वत्राऽति-कृतं भटे व्यसनायोप-कल्पते ॥१९॥ [२१
२१] परि-तुष्टाऽस्मि भटं ते कर्तव्यं मानुषं कृतम् ।

ममाऽपि वंचनं पथ्यं द्रुवन्सौः कुरु मैथिलि ॥२०॥ [२२
२२] रावणं भंज भर्त्सरं भर्त्सरं सर्व-रक्षसाम् ।

वि-क्रान्तं रूप-सम्पन्नं सुरेशम् इव वासयम् ॥२१॥ [२३
२३] दक्षिणं त्याग-शीलं च सर्वस्य प्रिय-वादिनम् । [२४

मानुषं कृपणं रीमं त्यक्त्वा रावणम् आश्रय ॥२२॥

१. म ल_१-०प्यमुत्सर्षन्ता । ल_२-सवाप्ये सुत्वपर्वन्ता । २. आ फ व अ च रा प्र-सिशिपा । म-शिशुपा । ल_२-शिशपा । ३. रा प्र म ल_३-सा समागमत् । फ च-समुपागताम् ॥ ४. आ-ततस्तु । अ-ता तदा । ५. ल_० अ-शिशपा । ६. आ फ च ल_२-समावृताम् । ७. फ च-०नष्टृष्णवा० । रा प्र व म ल_१-०नकिंष्ट्रवा० ॥ ८. प्र-वनिता । ९. फ रा-०मविक्रमा । अ-०मदर्शना । १०. आ-निर्नते० । रा प्र व ल_२-निर्नते० । म ल_३-निर्निते० ॥ ११. फ अ-भर्त्सनेह प्र० । प्र च रा प्र व म ल_३ ल_२-नर्तुंश्रिता प्रदर्शिता । १२. फ-०आविष्ट । अ-०आप्यकृत ॥ १३. आ-प्रति । १४. फ च रा अ-च वच । १५. आ-द्रुवस्या । अ-द्रुव प्रकुर ॥ १६. रा प्र व म ल_३ ल_२-कुर ॥ १७. अ-त्यक्तवा मीते रा० ।

- २४] दिव्याऽङ्ग-रागा वैदेहि दिव्य-भूषण-भूषिता । [२५
अद्य-प्रभृति सर्वेषां लोकाणाम् ईश्वरी भव ॥२३॥
- २५] अग्नेः स्वाहा यथा पत्नी शची चेन्द्रस्य शोभते । [२६
२६पृ] उमा देवी च रुद्रस्य सन्त्या पृष्णो वि-राजते ॥२४॥ [N
२७उ] एवं त्वं राक्षसेन्द्रस्य भव पत्नी वराऽऽनने ।^३[N
२८पृ] किं ते रामेण वैदेहि मानुषेण गताऽऽतुषा ॥२५॥
एतद् उक्त च मे वाक्यं यदि त्वं न करिष्यसि ।
- २९] अस्मिन् मुहूर्त्ते सर्वासु त्वां भक्तयाम न संशयः ॥२६॥ [२७
अन्या तु वि-कटा नाम राक्षसी क्रोध-भूर्च्छिता ।
- ३०] अत्रवीद् वचन सीतां मुष्टिम् उद्यम्य तर्जनीम् ॥२७॥ [२८
बहून् अ-प्रति-रूपाणि वचनानि सहाम ने ।
- ३१] अनु-क्रोशान् मृदुत्वाच्च चक्षेहाच्च च तं वैथिलि ॥२८॥ [२९
तव हेतोर् विशालाऽक्षी सर्वाः क्षिरयामहे र्यतः ।
- ३२] इच्छ वा रावणं सीते किं चिरेण त्रियंस्व वा ॥२९॥ N
ततो 'हंय-मुखी नाम लम्बमान-पयोधरा ।
- ३४] अत्रवीत् कुपिता दीना दीप्ताऽऽस्या दीप्त-लोचनान् ॥३०॥ [N
अनु-नीता त्वम् अम्माभिश्च चिरं संन्त्वेन वैथिलि । [N
- ३०] न च नः कुरुपे वाक्यं हितं काल उप-स्थिते ॥३१॥ [३०
आ-नीताऽसि समुद्रस्य पारं मर्त्य-दुरा-सदम् ।

१ प्र व म ल, ल, -राजत । २ आ फ च प्र व ल, ल, अ-
यानन ॥ ३ रा-वास्ति ॥ ४ फ-भक्षयेयुर्न ॥ अ-भक्षयामो । ५
फ-गर्जती । रा प्र व म ल, ल, अ-गर्जती ॥ ६ आ फ अ-महामि ।
७ फ अ-लल्ल वास्त्व ॥ ८ फ अ-गिरम् । ९ आ च रा प्र व म
ल, ल, अ-प्रियम् ॥ १० उ ल, ल, -उपमु० । ११ फ अ-
दीप्तमूर्द्धवा ॥ १२ आ फ च रा प्र व म ल, -शान्तेन ॥

- ३६] रावणाऽन्तः-पुरं घोरं प्र-विष्टा चाऽसि मैथिलि ॥३२॥ [३१
 ३७] रावणाऽन्तः-पुरे रुद्राम् अस्माभिश्च च सु-रक्षिताम् ।
 न त्वां शक्तः परि-त्रातुम् अपि साक्षात् पुरन्दरः ॥३३॥ [३२
 ३८] कुरुष्व हित-वादिन्या वचनं मम मैथिलि ।
 N] तुल्यम् अश्रु-प्रपातेन सज शोकम् अन-अर्थकम् ॥३४॥ [३३
 भर्जं प्रीतिं प्र-हर्षं च सज्जतां नित-दीर्घताम् ।
 ३९] सा त्वं राक्षस-राजेन सह क्रीड यथा-मुखम् ॥३५॥ [३४
 जानासि चं यथा भीरु स्त्रीणां यौवनम् अ-शुभम् ।
 ४०] यांश्च तन्न व्यति-क्रान्तं तावत् मुखम् अवाऽऽप्नुहि ॥३६॥ [३५
 उद्यानानि च सर्वाणि पर्वतोप-वनानि च ।
 ४१] सह राक्षस-राजेन चरं त्वं मद्विरेक्षणे ॥३७॥ [३६
 स्त्री-सहस्राणि ते सप्त वशे स्थास्यन्ति मुन्दरि ।
 ४२] रावणं भज भर्तारं भर्तारं सर्व-रक्षसाम् ॥३८॥ [३७
 स्त्री-दुःखं स्त्री वि-जानीते तेनाऽर्थं प्र-ब्रवीमि ते ।
 N] स्त्रीणां स्त्रियो गतिर्यस्मैत् तेन त्वां प्र-ब्रवीम्य अहेमा ॥३९॥ [N
 उव-पाठ्य चं ते हृदयं भक्तयिष्यामि मैथिलि ।

१. आ फ अ-रावणस्य गृहे । २. आ-रुद्रा अ० । ३. आ च-सुरक्षिता । ४. प्र-अत आरम्य संगंसमाप्त यावत्पाठो नास्ति । ५. फ च ल२ अ-० रित्रातुं साक्षादपि । ६. अ-भलमदुःखं ॥ ७. आ-भद्र प्रीतिं । अ-भज कामं । ८. अ-नित्यदैन्यताम् ॥ ९. रा-जार्जिताम् । १०. फ च म-हि । अ-स्वयथा । ११. आ-यावन्नप्य व्य० । ल२-यावन्न तु व्य० । अ-यावन्न तदतिक्रामेत् ॥ १२. रा च म ल१ ल२-भज ॥ १३. फ-विजानाति तेनात्यर्थं ब्रवीमि । १४. ल२-स्त्रियः स्त्रीणां । १५. फ-गतियैतस्तेन दरां प्रार्थयामहे ॥ १६. फ च रा-या ते । व म ल१ ल० अ-ते वा ॥

- ४३] यदि मे' व्या-हृतं वाक्यं यथावन न करिष्यसि ॥४०॥ [३८
 ततश् चण्डोदरी नाम राक्षसी क्रूर-दर्शना ।
 ४४] भ्रामयन्ती महा-शूलं वचनं चेदम् अत्रवीत् ॥४१॥ [३९
 इमां हरिण-लोलाऽक्षीं त्रासोत्कर्षि-पयोधराम् ।
 ४५] रावणेन हृतां दृष्ट्वा दोहदो मे महान् अभूत् ॥४२॥ [४०
 यद् यकृत्-पिण्डं च हृद्(१६)यं रुधिरं च स-वन्धनम् ।
 ४६] अन्त्राण्य् अस्याः शिरश् चैव खादेयम् इति मे मतिः ॥४३॥ [४१
 ततस् तु प्र-थंसा नाम राक्षसी वाक्यम् अत्रवीत् । :
 ४७] कण्ठम् अस्या नृ-शंसायाः पीडयामि किम् एतया ॥४४॥ [४२
 नि-वेधंतां ततो राज्ञे मानुंषीऽयं मृतेति हं ।
 N] अत्र कश्चिन् न सं-देहः खीदतेत्य् एव वक्ष्यति ॥४५॥ [४३
 दृष्ट्वा ह् एतां निर्-उच्छ्वासां वैवस्वत-गतिं गताम् ।
 ४८] भक्ष्यताम् 'इति मन्वानो रावणो ह् अभि-धास्यति ।' [N
 वि-शस्येतां ततः सर्वाः शमी-कुरुत लेश-तः ॥४६॥ [४४]

१. फ-यदिमं व्या० । २. फ म-चन्द्रोदरी । च-छन्दोदरी । रा-
 मन्दोदरी । व ल_१ ल_२-छतोदरी । ३. फ-क्रूरनिस्वना । रा-घोरद० ।
 म-क्रोधमूर्छिता । ४. फ-महच्छूलमिदं वचनमत्रवीत् । अ-महाशूलमिदं
 वचनमत्रवीत् ॥ ५. व-त्रासोत्कर्षण० । ६. ल_१-राक्षसेन ॥ ७. आ-
 यद्यसिन् च । रा म ल_१ ल_२-पकृच्चित्तं च । प्र च व-यकृत् पित्तं च ।
 ८. फ अ-क्रोडं च हृदयं । ९. आ-अन्त्राणास्याः ॥ १०. आ-तपमा ।
 फ-प्रथसा । रा-प्रवसा । अ-प्रथमा । ११. आ-पाटयामि ॥ १२.
 य ल_१-०घते । १३. म-०पीसा । १४. फ च-च । रा घ म ल_१
 ल_२-हि । १५. ल_२-अथ । १६. आ-पादतेऽथैव वक्ष्यति ॥ १७. फ-
 भास्वमानो हि । च रा ल_१ ल_२-भजठामिति । १८. म-मर्वा नो ।
 १९. अ-नास्ति । २०. घ म ल_२-मामं कु० । २१. फ-भागताः ॥
 २२. ल_१ ल_२-नास्ति ॥

- ततस् त्व अयो-मुखी नाम राक्षसी वाक्यम् अब्रवीत् । [N
 ४९] वि-भंजाम समाम् एनां वि-वादो मे न रोचते ।
 N] पेयम् आ-नीयतां क्षिप्रं मालयं च वि-विधं बहु ॥४७॥^१ [४९
 ततः शूर्प-णखा नाम राक्षसी वाक्यम् अब्रवीत् ।^२
 ५०] अयो-मुख्या यद् एवोक्तं ममाऽप्य् एतद् वि-वक्षितम् ॥४८॥ [४९
 सुराम् आ-नीयतां क्षिप्रं सर्व-शोक-विनाशिनीम् ।
 ५१] मानुषं मांसम् आदाय नृशामोऽथ नि-कुम्भिलाम् । [४७
 ५२] तस्माद् एताम् अव-ष्टेभ्य भंजाम सहिता वयम् ॥४९॥
 एवं सं-भर्त्स्यमाना सा सीता सुर-सुतोपमा ।
 ५३] राक्षसीभिः सु-धोराभिर् धैर्यं यच्छा रुरोद ह ॥५०॥ [४८
 अत्युत्-क्रटाभिर् अ-सकृत् परि-भर्त्स्यमाना^३
 सा राक्षसीभिर् अ-सितोत्पल-पङ्कवाऽह्नी ।
 नि-श्वास-धूमम् अकरोत् मृग-लाञ्छनस्य
 N] तुल्यं मुखं यद् अधिकं तत एव चाऽभूत् ॥५१॥ [N
 इत्यार्षे रामायणे मुन्दर-काण्डे लंका-पर्वणि सीता-वर्णने
 नामैकोनविंशः सर्गः ॥१९॥

१. फ-स्वधोमु० । घ-स्वजोमु० ॥ २. आ-विभजामः ।
 ल_१-श्रुतितः पाठः । ३. आ-समालेशाद्विवा० । रा व म ल_२-
 ह लेशेन वि० । ४. ल_१-नास्ति ॥ ५. फ ष च रा म-सूर्पणखा ।
 ६. फ-अधोमु० । घ-अजमु० ॥ ७. घ रा ब ल_२-आनयत । ८.
 फ अ-आसाद्य । ९. घ-नृशामोऽथ । १०. आ-निकुस्तिलाम् । घ-
 निकुन्तले । रा प्र व म ल_१-यथासुखम् । ११. फ-भवष्टमा सादाम ।
 व म ल_२-०भ्य भक्ष्याम । अ-०भ्य खादामः ॥ १२. फ-संतर्ज्यमा० ॥
 १३. फ अ-इत्युत्क्रटाभिः परिभर्त्स्यमाना । १४. आ-निश्वासधु० । १५.
 ल_२-तदधिकं । १६. फ अ-वाभूत् ॥ १७. फ-राक्षसीविभीषणवाक्यं
 ना० । घ ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥

[वं-२६]= [विंशः सर्गः] =[दा-२५, २६]

अथ तासु वदन्तीषु परुषं दारुणं वचः ।

N] राक्षसीष्व अत्यै-असौम्यासु हरोद जनकाऽऽत्म-जा ॥१॥ [१

सां स्नापयन्ती वि-पुलौ स्तनौ नेत्र-जल-स्रवैः ।

N] चिन्तयन्ती न शोकस्य तदाऽन्तम अधि-गच्छति ॥२॥ [७

* सर्वोपायैर् उपाऽऽक्रम्य सीतां ता रावण-स्त्रियः ।

N] तूष्णीं बभूवुर युगपत् कृत्वाऽऽज्ञां भर्तुर् आ-दृताः ॥३॥ [N

सा वेपमाना सततं प्र-वाते कदली यथा ।

१] राक्षसीभ्यो भयं-त्रस्ता वि-वर्ण-वदनाऽभवत् ॥४॥ [८

तस्यैः सां कम्पमानाया दीर्घा मुवि-पुल्लोऽसिता ।

२] कम्पिता एचिरा वेणी सर्पन्ती भुजगी यथा ॥५॥ [९

एवम् उक्त्वा तु वैदेही राक्षसीभिर् मनस्विनी ।

३] उवाच परम-त्रस्ता वाष्प-गद्गदया गिरा ॥६॥ [२

न मानुषी राक्षसस्य भार्या भवितुम् अर्हति ।

१. रा व ल_१-इति तासु व०। अ-तथा तासां वदन्तीनां । म-अथ तासां वदन्तीनां । २. फ अ-बहु । ३. फ च अ-०सीप्वत्यसौम्या सा । रा घ म ल_१ ल_२-०सीप्वतिघोरा सा । ४. प्र-अतः श्लोवादारम्य "निस्त्री रावणेनेह" इत्यादिश्लोकपर्यन्तं पाठो नास्ति ॥ ५. ल_१-संस्ना० । अ-तौ स्ना० । ६. अ-०लक्षवे । ७. रा व म ल_१-पारं चानधिग० । ल_२-पारमनधिग० ॥ ८. फ रा घ म ल_१ ल_२-०वैरुपक्रम्य । ९. म-राक्षस-स्त्रियः । १०. अ-नास्ति ॥ ११. फ घ-नास्ति । १२. म-भयात्प्रस्ता ॥ १३. अ-तस्याश्च । १४. घ-मुविमला० । १५. आ-कम्पन्त्या कम्पिता वेणी कम्पन्ती । फ अ-ददशे कम्पिता वेणीं सर्पन्ती । १६. अतः पर-मधिकः पाठः-फ-सा वेपमाना ददशे प्रवाते कदली यथा ॥ १७. घ रा घ म ल_१ ल_२-राक्षसीनां विरूपाणां श्रुत्वा वाचः सुदारुणाः ॥

- ४] कामं खादत मां सर्वा न करिष्यामि वो वचः ॥७॥ [३
 ५] नि-श्वसन्त्य् अति-दुःखाऽऽर्त्ता भयोप-हृत-चेतना । [१०] ५
 है रामेति च दुःखाऽऽर्त्ता पुनर् हा लक्ष्मणेति च ।
 ११] हा श्वश्रु मेम कौसल्ये हा सुमित्रे ममेति च ॥८॥ [११]
 २] एपाऽल्प-पुण्या कृपणा वि-नन्द्यामि यथाऽयंथम् । [१४] ५
 ५] आर्त्ता व्य-असृजद् अश्रूणि मैथिली वि-ललाप च ॥९॥
 लोक-मवादः सत्योऽयं पण्डितैः समुदा-हृतः ।
 ६] अ-काले दुर्-लभो मृत्युः स्त्रियो वा पुरुषस्य वा ॥१०॥ [१२]
 यंच चांऽहम् आभिः क्रूराभी राक्षसीभिर् इहाऽर्दिता ।
 ७] जीवामि पति-हीना तुं मुहूर्त्तम् अपि दुःखिता ॥११॥ [१३]
 सा राक्षसी-मध्य-गता सीता मुर-मुतोपमा ।
 ८] न शर्म लेभे दुःखाऽऽर्त्ता रावणेन च तर्जिता ॥१२॥ [४]
 प्राऽवेपिताऽभिकं सीता स्व-गात्रम् इव चाऽविशत् ।
 ९] वने यूथ-परिभ्रष्टा मृगी काँकैर् ईवांऽर्दिता ॥१३॥ [५]
 सात्व-अ-शोकस्य वि-पुलां शास्त्राम् आ-लम्ब्य पुष्पिताम् ।
 १०] चिन्तयामास शोकेन भर्त्सरं गत-मानसा ॥१४॥ [६]

१. आ फ च प्र अ-विश्रम० । आ फ-०पहतचे० ।
 ३. फ च व म ल, ल२-हा हा रामेति । ४. अ-शोकार्त्ता ।
 ५. आ-स्वसुः म० । फ च रा-श्रु म० । म-श्वश्रुमं । अ-
 श्वश्रु नाम कौ० ॥ ६. अ-विनन्द्या० । ७. फ म-यथातथम् । अ-
 यथा तथा । ८. रा व म ल, -एवं । ९. अ-मिथिली विवशा सती ।
 १०. आ फ च रा व म ल, ल२-यथाह० ११. अ-क्राभि रा० १२. फ च
 रा व म ल, ल२ अ-पतिना हीना । १३. अ-०सी मध्यगता । १४. फ-
 निर्जिता ॥ १५. अ-प्रवेपिता० १६. अ-गात्राप्येव चा० । १७. अ-०गी
 गोमातुनार्दिता । १८. रा-व ल, ल२-नास्ति ॥

- १२३] समुद्रे-मध्ये नौः पूर्णा वायु-वेगैर् इवाऽऽहता । [१४उ
 भर्त्सरं तं अ-पश्यन्ती राक्षसी-वैशम् आ-गता ।
 १३] सीदामि खलु शोकेन कूलं तोयैर् ईवाऽऽवृतम् ॥१५॥ [१५
 तं पद्म-दल-पत्राऽक्षं सिंह-विक्रान्त-गामिनर्म ।
 १४] धन्याः पश्यन्ति तं रामं कृत-ज्ञं प्रिय-दर्शनम् ॥१६॥ [१६
 सर्वथा तेन हीनाया रामेण विदिताऽऽत्मना ।
 १५] तीक्ष्णं विषम इवाऽऽस्वाद्यं दुर-लभं मम जीवितम् ॥१७॥ [१७
 कीदृशं तु मया पापं पूर्वं देहांऽन्तरे कृतम् ।
 १६] यद् इयं प्राऽऽप्यतेऽवस्था मया घोरा सु-दारुणा ॥१८॥ [१८
 जीवितं सक्तुम् इच्छामि शोकेन महताऽऽयुता ।
 १७] राक्षसी-रक्षितत्वाच्च कामो नाऽवाऽऽप्यते मया ॥१९॥ [१९
 १८पू] धिग् अस्तु खलु मानुष्यं धिग् अस्तु परं-वश्यताम् । [२०पू
 N] राक्षसी वशम् आ-पन्नो भर्त्स्यमानो सु-दैरुणम् ॥२०॥ [N
 १८उ] न शक्यं यत् परि-सक्तुं स्व-च्छन्देनाऽऽर्त्म-जीवितम् । [२०उ
 यस्माद् अ-पौरर् दुःखैर् मां प्राप्तां नयति नोऽन्तकः ॥२१॥

१. म-मध्ये समुद्र । २. राघ म ल_१-स्वमप० । ३. आ-
 •सीवसमागता । ४ अ-इवाप्लुती ॥ ५. राघ म ल_१-सुपद्मदलय० ।
 ल_२-सपद्मदलरूपाक्ष । अ-पद्मदलरक्ताक्ष । ६. आ-•न्तविक्रमम् ।
 ७. फ अ-वै । ८. फ अ-प्रियवादिनाम् ॥ ९. आ फ च रा अ-
 इवामाष । १०. च रा घ म ल_१ ल_२ अ-पूर्वदेहा० ॥ ११. अ-•तु ।
 १२. फ च रा प्र घ म ल_१ ल_२-•तावृत्ता । १३. रा घ म ल_१ ल_२-नास्ति ॥
 १४. अ-परिव० । १५. म ल_१ ल_२-आपन्न भर्त्स्यमान । १६. रा घ
 अ-भिष्ठाः-सुदारुणा । भगवत इवात्राय संकार्थः । तु० उपरि २५ शः सो० ॥
 १७. आ-दाश्या । १८. आ-यतिय० । अ-परित्यक्तुमांश्छन्देन
 श्री० ॥ १९. फ-चाणकः ॥

१९] प्र-संक्तामु-मुखीऽत्य-एवं रुदती जनकाऽऽत्म-जा । [दारदस०
अधो-मुखी वि-लपितुं वाला समुप-चक्रमे ॥२२॥ [१

२०] उन्-मत्तेव प्र-मत्तेव भ्रान्त-चित्तेव भामिनी ।

उपाऽऽवृता किशोरीऽर्वे व्य-अचेष्टत मही-तले ॥२३॥ [२

२१] रावणस्य प्र-मत्तस्य रक्षसा काम-रूपिणा ।

रावणेन प्र-मध्याऽहं क्रोशन्त्य् अप-द्व(हृ)ता बलात् ॥२४॥ [३

२२] राक्षसी-वशम् आ-पन्ना भर्त्स्यमाना सु-दारुणम् ।

वि-चिन्तयामि दुःखाऽऽर्त्ता नाऽहं शक्यामि जीवितुम् ॥२५॥ [४

२३] न हि मे जीवितेनाऽर्थो नैवाऽर्थे न वि-भूषणः ।^{११}

वसैन्त्या रक्षसां मध्ये विना रामं महा-रथम् ॥२६॥ [५

२४] धिङ् माम् अन-आर्याम् अ-संतीं याऽहं तेन विना-कृता ।

यन् मुहूर्त्तम् अपीऽच्छामि जीवितुं पाप-जीविकाम् ॥२७॥ [७

२५] जीविते नास्ति मे श्रद्धा सुखे वा तं विना प्रियम् ।^{१२}

भर्त्सरं सागराऽन्ताया वसुधायाः प्रियं-वदम् ॥२८॥ [८

१. अ-प्राशक्ता । रा व ल_१ ल_२-कासुमु० । २. फ म-श्रुवन्ती
जन० । अ-०ती जनकात्मजां ॥ ३. च रा व म ल_१ ल_२-रुदती च ।
४. आ-०री च । ५. रा-व्यवेष्टत ॥ ६. अ-रक्षिसा कामरूपिणी ॥
७. आ प्र अ-नास्ति । ८. फ च रा व म ल_१ ल_२-व्यचिन्त० । ९.
च-शक्नोमि । १०. आ प्र-नास्ति ॥ ११. अ-न वार्थो मे । १२.
रा व म ल_१ ल_२-नास्ति । १३. रा व म ल_१ ल_२-वसंती ॥ १४.
अ-दग्धामनार्थाममती । १५. फ-मुहूर्त्तमपि चेच्छामि । अ-या. मुहूर्त्त-
मपी० । १६. अ-पापजीवितम् । १७. फ-नास्ति मे जीवितेन सुखं तं विना
प्रियम् । अ-नास्ति मे जीवितेनार्थो सुखे वा तं विना प्रियम् । १८.
ल_१-नास्ति ॥

- २६] छिद्यतां भक्ष्यतां वाऽपि शरीरं वि-सृजाम्य अहम् ।^१
 मां चिरं वि-विधं दुःखं सहेयं प्रिय-वर्जिता ॥२९॥ [९
 २७] चरणेनाऽपि सव्येन न स्पृशेयं निशा-चरम् ।
 किं पुना रावणं नीचं कामयेयं वि-गर्हितम् ॥३०॥ [१०
 २८] प्रत्या-ख्यातं न जानीते आत्मानं नाऽऽत्मनः कुलम् ।
 यो नृशंस-प्रभावोऽयं मां धर्षयितुम् इच्छति ॥३१॥ [११
 २९] छिन्ना भिन्ना वि-भक्ता वा दीप्ते वाऽग्नौ प्र-वेशिता ।
 रावणं नोप-तिष्ठेऽहं किं वि-लापेन वां चिरम् ॥३२॥ [१२
 ३०] ख्यात-प्रज्ञः कृत-ज्ञश्च साऽनुक्रोशश्च राघवः ।
 साम्प्रतं निरनु-क्रोशः शङ्के मद्-भार्य्य-संक्षयात् ॥३३॥ [१३
 ३१] राक्षसानां जन-स्थाने सहस्राणि चतुर्दश ।
 येनैकेन निरस्तानि स मां नाऽभ्यव-पद्यते ॥३४॥ [१४
 ३३] वि-राधो दण्डकाऽरण्ये येन राक्षस-पुङ्गवः ।
 ३४] शरेणैकेन नि-हतः स मां नाऽभ्यव-पद्यते ॥३५॥ [१६
 कामं मध्ये समुद्रस्य लंकेयं दुष्प्र-धर्षणा ।
 N] नतुराघव-वाणानाम् अ-प्रोऽऽप्याम् उप-धारये ॥३६॥ [१७

१. फ-०न्धतां । २. आ-भक्षतां ३. ल_१-नास्ति । ४. राघवमलं
 दारणैरीरितं । ल_१-दारणं नेदशं । अ-अचिरं न चिरं ॥ ५. फ अ-रावणं किं ।
 पुनर्नीच ॥ ६. आ-प्रयाएत्यालो म । ७. अ-नात्मानं । ८. रा-०भावव्यवस्थाधि०
 फ-प्रधर्षयितुमिच्छ० ॥ ९. व म ल_१-०सेमी वा । १०. फअ-प्रदीपिता ।
 ११. अ-रोपतिष्ठेय । १२. फ अ-प्रलापेन । १३. आ फ च राघव ल_१ल_२ अ-
 षधिरम् ॥ १४. अ-यो गुणजः कृ० । १५. फ-संघृते । अ-संज्ञते ।
 १६. अ-भार्य्यं १७-अ महस्याणि जनस्थाने । १८. फ-माम्बुपप० ।
 १९. ल_२-नास्ति । २०. ल_२ अ-नास्ति । २१. अ-नाम्बुपप० । २२. अ-
 निरस्ता रावणेनाहं मन्दर्षार्येण धीर्यवान् ॥ २३. फ-अप्राप्येयवधा० रा अ-
 अप्राप्येयुपधा० ॥

किं नु तदं कारणं येन रामो दृढ-पराक्रमः ।
 N] रत्तसाऽप-दृतां भार्याम् इष्टां नाऽभ्यव-पद्यते ॥३७॥ [१८
 ३२७] इह-स्यां मां न जानीते शङ्के लक्ष्मण-पूर्वजः ।
 ३३५] जानन्न नहि स तेजस्वी धर्षणां मर्षयिष्यति ॥३८॥ [१९
 ३४७] हृतेति योऽपि गत्वा मां राघवाय नि-वेदयेत् । [२०५
 N] सु-महत् तेन कल्याणं कृतं स्यात् लोक-नन्दनम् ॥३९॥ [N
 गृध्र-राजोऽपि समरे रावणेन नि-पातितः । [२०७
 ३५] कृतं तेन महत् कर्म मां तदाऽभ्यव-र्गच्छता ।
 तिष्ठता रावणं-द्वन्द्वे दृढेनाऽपि जटायुषा ॥४०॥ [२१
 ३६] यदि माम् ईह जानीयाद् वर्त्तमानां स राघवः ।
 अद्य वाणैर् अपि क्रुद्धः कुर्यात् लोकम् अ-रात्तसम् ॥४१॥ [२२
 ३७] वि-धमेच्च चं पुरीं लंकां शोपयेच्च महोदधिम् ।
 रावणस्य च नीचस्य कीर्तिं नाम च-नाशयेत् ॥४२॥ [२३
 ३८] ततो निहत-नाथानां राक्षसानां गृहे गृहे ।
 यथाऽहमेव एवं रुदती प्र-भीतेव पुरी भवेत् ॥४३॥ [२४
 ३९] वि-नष्टां रक्षसां लंकां कुर्याद् रामः स-लक्ष्मणः ।
 ४०५] नहि ताभ्यां शरैः संश्लेषो मुहूर्त्तम् अपि जीवति ॥४४॥ [२५
 ४१७] चिता-धूमाऽऽकुल-पथा गृध्र-मण्डल-सङ्कुला ।

१. ल_१ ल_२-किन्तु किं । २. फ-नाभ्युपप० ॥ ३. रा प्र व
 ल_१-जानन्नपि स । आ फ-जानन्नपि हि । ४. फ-धर्षयि० । ५. अ-
 नास्ति ॥ ६. आ फ च रा प्र व म ल_१ ल_२-तदाभ्यपग० । अ-तदाभ्यव-
 गच्छत । ७. अ-भिन्नाः-रावणं द्वन्द्वे । आ फ च व म ल_१ ल_२-
 णसुदे ॥ ८. आ-जमिजा० । ९. फ रा म अ-अतिक्रु० ॥ १०. आ-
 विध्वंसेम ॥ ११. रा प्र-यथाहमेव । १२. रा प्र-अभावेव ॥ १३. फ-
 स हि । १४. अ-शरैर्दृष्टो ॥

- ४२पृ] अ-चिरेण पुरी लंका श्मशान-सदृशी भवेत् ॥४५॥ [२६
 नाऽति-दीर्घेण कालेन प्राऽऽप्स्याम्य एतं मनो-रथम् ।
 ४३] दुष्प्र-स्थानं समा-ख्याति सर्वेषां हि विपर्य-अयम् ॥४६॥ [२७
 यादृशानि हि दृश्यन्ते लंकायाम् अ-शुभानि च ।
 N] अ-चिरेणैव कालेन भविष्यति हत-प्रभा ॥४७॥ [२८
 हते ः लंका-पतौ पापे रावणे राक्षसेभ्यरे ।
 N] शोषं र्यास्यति दुर्-धर्पा प्र-मदा वि-धवा यथा ॥४८॥ [२९
 पुण्योत्सव-समृद्धाऽपि दुष्ट-सत्त्वा स-रोक्षसा ।
 N] वि-नक्षयंति पुरी लंका नष्ट-भर्ता यथाऽङ्गना ॥४९॥ [३०
 साऽन्धकारः संमुद्-योगो (?तो) हते राक्षस-पुङ्गवे ।
 N] भविष्यति संमुन्-मोक्षो मेघानां शरदीऽव मे^{१३} ॥५०॥ [३२
 यदि नाम स शूरो मां रामो रक्ताऽन्त-लोचनः ।
 N] जानीयाद् वर्तमानां हि रावणस्य नि-वेशने ॥५१॥^{१४} [३३
 अनेन तु नृ-शंसेन रावणेनाऽधमेन मे^{१५} ।
 N] समयो यस् तु निर्-दिष्टस् तस्य कालोऽति-वर्तते ॥५२॥ [३४

१. प्र व म ल, ल_२-तत्त दी० । २. प्र व म ल, ल_२-
 प्राप्स्याम्येतन्मनो० । रा-प्राप्स्याम्येस म० । ३. अ-दुष्प्रस्थानो यमाख्याहि ॥
 ४. अ-यादृशानां हि । रा प्र व म ल, ल_२-०शानहि । ५. अ-०यामाशु
 भामिति ॥ ६. आ-चापि । प्र-चापि । ७. फ-०क्षसाधिपे । अ-०क्षसाधमे ।
 ८. रा प्र व म ल, शोकं या० । अ-शोषं पश्यति ॥ ९. फ-नष्टविष्वस्तरा० ।
 अ-नष्टसन्धस्तरा० । १०. फ अ-भविष्यति । व म ल, ल_२-विनश्यति ॥
 ११. आ म-०कारमिबोधानं । फ रा प्र व ल_२-०कारमिबोघोतं^{१६} । ल_१-
 ०कारमिबोघतं । १२. अ-महानन्दे । १३. अ-खे ॥ १४. ल_१-नास्ति ।
 १५. अ-भृत्तं० । १६. ल_२ अ-च । १७. ल_१-नास्ति । १८. अ-०लो निवर्तते ॥

अकार्यं येन जानन्ति नैर्ऋताः पाप-कर्मिणः ।

N] धर्म(ध)र्मस् तेषां महा-क्रूरो भविष्यति हि मां प्रति॥५३॥ [३५
नैते धर्मं वि-जानन्ति राक्षसाः पिशिताऽशनाः ।

N] ध्रुवं मां प्रातर्-आशाऽर्थे राक्षसो योजयिष्यति ॥५४॥ [३६
साऽहं कथं भविष्यामि तं वीरं प्रिय-दर्शनम् ।

N] रामं रक्ताऽन्त-नयनम् अ-पश्यन्ती चं दुःखिता॥५५॥ [३७
यदि कश्चित् प्र-दाता मे विपस्याऽद्य भविष्यति ।

N] क्षिप्रं वैवस्वतं देवं परयेयं पतिना विना ॥५६॥ [३८
न जाने प्रियंते रामः स धीं लक्ष्मण-पूर्वजः ।

N] जीवन्तो तौ^१ न कुर्वतां कथं हि मम मार्गणम् ॥५७॥ [३९
नूनं ममैवं शोकेन सँ वीरो लक्ष्मणाऽग्र-जः ।

N] देवोऽऽतिथेयं शुद्धोऽऽत्मा प्रति-भांति गतोऽनघः ॥५८॥ [४०
धेन्या देवाः स-गन्धर्वाः सिद्धाश् च परमर्षयः ।

N] मम पश्यन्ति ये^२ नैथं रामं राजीव-लोचनम् ॥५९॥ [४१

१. अ-मानन्ति । २. रा प्र व म ल_१ ल_२-राक्षसाः पिशितादिनः । आ-०ताः पापकर्मिणः । अ-०ताः पिशिताशनाः । ३. म-धर्मापेते । ४. फ-महाघातो । रा प्र व ल_१ ल_२-महां घातो । ५. अ-नास्ति । ६. आ व ल_१ ल_२-नैतद्धर्म । प्र-नैतद्धर्म । ७. रा-नैर्ऋताः पापकर्मिणः । प्र म ल_१ ल_२-नैर्ऋताः पापकर्मिणः । ८. प्र ल_१ ल_२ अ-०तरानार्थ ॥ ९. फ अ ल_१-सुदुः खिता । १०. अ-भवेदिह । ११. अ-वैवस्वतं दे० । १२. आ अ-प्रियं ते । ल_०-प्रियते । १३. अ-च शत्रुघ्नपू० । १४. रा प्र व म ल_१ ल_२-न प्रकृ० । फ-नौ न कुर्वन्ति । १५. आ रा प्र व म ल_१ ल_२-शोभ्यां ॥ १६. ल_०-नूनमेव शो० । १७. अ-न । १८. रा प्र व म ल_० ल_२-रामो ल० । १९. अ-०तिथेयं शुद्धात्मा । २०. आ रा प्र व म ल_१ ल_२-प्रतीच्छति । अ-प्रतीच्छत । २१. अ-धन्याश्च देवा ग० । २२. फ च-नास्ति । २३. अ-थै नाथं । आ फ च-ये रामं ॥

अथवा नहि तस्याऽर्थो धर्म-कामस्य धीमतः ।

N] मया रामस्य राजर्षेर् भार्यया परमाऽऽत्मनः ॥६०॥ [४२

दृश्यमाने भवेत् प्रीतिर् अ-दृश्ये प्रीति-सौहृदम् ।

N] नाशयन्ति कृत-घ्नोस् तु न रामो नाशयिष्यति ॥६१॥ [४३

किं नु मे न गुणाः केचित् किं वा भाग्य-क्षयो हि मे ।

N] याऽहं हीना वराऽहेण रामेण विदिताऽऽत्मना ॥६२॥ [४४

श्रेयो मे जीवितान् मृत्युर् वि-हीनां या ह् अहं ततः ।

N] रामाद् उल्लृष्ट-चारित्राच्च ह्यराच् शत्रु-निवर्हणात् ॥६३॥ [४५

अथवा संक्त-शस्त्रौ तौ वने मूल-फलाऽर्शनौ ।

N] भ्रातरौ हि नर-श्रेष्ठौ चरतो वन-गोचरौ ॥६४॥ [४६

अथवा राक्षसेन्द्रेण रावणेन दुर्-आत्मना ।

N] छद्मना घातितौ वीरौ भ्रातरौ राम-लक्ष्मणौ ॥६५॥ [४७

साऽहम् एवं गते काले मर्त्तुर्म इच्छामि सर्वथा ।

N] न च मे वि-हितो मृत्युर् अस्मिन् दुःखेऽभि-वर्तते ॥६६॥ [४८

धन्याः खलु महाऽऽत्मान ऋषयः सत्य-सङ्गराः ।

N] जिताऽऽत्मानो महा-भागा येषां नास्ति प्रियाऽप्रियम् ॥६७॥ [४९

१. ल_२-तस्वापि । २. प्र ल_३ अ-भार्यायाः ॥ ३. ल_२ प्र-प्रतिसौहृ० । अ-प्रीतिमौरमम् । ४. अ-कृतज्ञा ये ॥ ५. प्र-किं न रामे । ल_३-किं रामे न । ६. च रा प्र म अ व ल_२-सन्नि३ । आ-केचि । ७. प्र-शु ॥ ८. प्र व ल_३-श्रेयान्मे । ९. फ च रा-गतान्मत्तुं । अ-जीवनान्मृत्युः । १०. आ म ल_२ अ-विहिना । ११. फ अ-रामादुल्लृष्टचा० ॥ १२. फ अ-वस्तता० । रा-शस्त्रायुधौ । १३. रा प्र व म ल_३-लाशिनौ । १४. आ च रा प्र म-घरन्तौ । १५. फ अ-नास्ति ॥ १६. अ-स्मिन्नु कर्तुं । प्र-काले त्तुं । १७. आ च अ-०तः । ल_२-०तः । १८. आ-मेऽविहितो मृत्युस्तस्मिन् । १९. रा प्र व म ल_३-दुःखेतिव० । अ-दुःखे निव० ॥ २०. अ-धन्याश्च ते । २१. ल_२-सत्यसंगराः । २२. अ-महात्मानो । २३. अ--प्रियं प्रि० ॥ . .

मियाद् उत-पद्यते दुःखम् अ-मियाद् अधिकं पुनः ।

N] ये प्रियेभ्यो वि-मुक्तास् तान् नमस्-कुर्यान् महाऽऽत्मनः ६८ [५०
साऽहं त्यक्ता प्रियेणेहै रामेण विदिताऽऽत्मना । [५१ पृ
शूरेण प्रिय-भार्येण गुण-ज्ञेन महाऽऽत्मना । [N
N] प्राणांस् त्यक्ष्यामि यास्यामि रावणस्य वशं न तु ॥ ६९ ॥ ५१ उ

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे लंका-पर्वणि सीता-विलापो
नाम विशः सर्गः ॥२०॥

१. आ-पयां नोत्पद्यते । २. अ-अविक्र ततः । ३. अ-त्रियुक्तानां
नमस्यामि । ४. प्र व म ल_१ ल_२-० नमस्कुर्यां । ५. अ-० महात्मनां । ६. अ-
प्रियेणाद्य । ७. अ-० तत्पुनः । ८. अ-दृढात्मनां । ९. अ-शो न च ॥
१०. च प्र म ल_१ ल_२ अ-सीताप्रलापो ॥

[वं-२७] = [एकविंशः सर्गः] = [दा-२७]

N] इत्यु-उक्ताः सीतया घोरा राक्षस्यो रोप-मूर्च्छिताः । [१पृ
N] तूर्णम् उव-पतिता गृह्य शक्ति-शूल-परश्वधान् । [N
१७] जग्मुर् अन्याम् तथाऽऽख्यौतुं रावणस्य तरस्विनः ॥१॥ [१७

ततः सीताम् उपाऽऽगम्य राक्षस्यो घोर-दर्शनाः ।

२] पुनः परुष-वाक्याऽर्थम् अन-अर्थोयेदम् अर्ध्वेवन् ॥२॥ [२

हन्तेदानीं तवाऽन-आर्थे सीते पाप-विनिश्चये ।

३] राक्षस्यो भक्षयिष्यन्ति मांसं तेऽद्य यथा-मुखम् ॥३॥ [३

सीतां ताभिर् अन-आर्याभिरदृष्ट्वा निर-भर्त्सितां तदा ।

४] राक्षसी त्रि-जटा वृद्धा शयाना वाक्यम् अब्रवीत् ॥४॥ [४

आत्मानं खादताऽन-आर्या न सीतां खादयिष्येथ ।

५] जनकस्य मुताम् इष्टां स्तुपां दश-रथस्य च ॥५॥ [५

स्वप्नो ह्य अद्य मया दृष्टो दारुणो लोम-हर्षणः ।

६] राक्षसानाम् अ-भावाय भर्तुर् अस्या भवाय च ॥६॥ [६

एवम् उक्ताम् त्रि-जट्टया राक्षस्योऽपाऽस्य मैथिलीम् ।

७] सर्वा एवाऽर्ध्वेवन् भीतोस् त्रि-जटां ताम् इदं वचः ॥७॥ [७पृ

१. आ च ल२-इत्युक्ता । २. फ रा प्र व म ल१-राक्षस्यः
क्रोधम् । अ-राक्षस्य क्रोधम् । ३. आ फ च-परस्व । ४. अ-
नास्ति । ५. अ-ययू राक्षः समाख्यातुं ॥ ६. रा प्र व म ल१ ल२-
परं परानहाम् । फ-पुनः परपमेकार्थम् । ७. आ-०नर्थो येनेदमम् ॥
८. अ-दर्शिते । ९. आ फ च अ-मांममेतद्यथा ॥ १०. आ-निर्म-
त्सवंतां ॥ ११. अ-शितां भक्षयिष्यथ ॥ १२. फ रा प्र व म ल१-
रोमह ॥ १३. अ-त्रिजटाया । १४. अ-एवाध्वेवन्ती तां त्रि ॥

अ-शेषं श्रोतुम् इच्छामस् तव दुःस्वप्न-दर्शनम् । [N
८] कीदृशं तु त्वया दृष्टं श्रोतुं कौतुहलं हि नः ॥८॥ [७३
तासाम् एतद् वचः श्रुत्वा त्रि-जटा वृद्ध-राजसी ।

९] वक्तुं कृताऽञ्जलि-पुत्रा तं स्वप्नम् उप-चक्रमे ॥९॥ [८
स-पर्वत-चर्मां कृत्स्नां प्रसमानो महीम् इमाम् ।

१०] स्वप्ने रामो मया दृष्टो रुधिरं पीतवान् बहु ॥१०॥ [N
गजदन्त-भर्यां दिव्यां शिविकाम् अन्तरिक्ष-गाम् ।

११] युक्तां नाग-सँहस्रेण स्वयम् आ-स्थाय राघवः ॥११॥ [१५
N] स्वप्ने चाऽद्य मया दृष्टा सीता शुक्लाऽम्बराऽऽवृता ।

सागरेण परि-क्षिप्तम् आ-रूढं श्वेत-पर्वतम् ।
१२] रामेण सं-गता सीता भास्करेण यथा प्रभा ॥१२॥ [१०

इहोप-यातः काकुत्स्थः सीतया सह भार्यया । [१७
१३] लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वि-माने पुष्पके स्थितः ॥१३॥ [१८

राघवश् च मया दृष्टश् चतुर्-दन्ते महा-गजे ।
N] आ-रूढः शैल-संकोशे वि-चरन् सह भार्यया ॥१४॥ [११

ततस् तौ नर-शार्दूलौ दीप्यमानौ स्व-तेजसा ।
N] शुक्ल-माल्याऽम्बर-धरौ जानकीं प्रत्युत्प-स्थितौ ॥१५॥ [१२

ततस् तस्य नगस्याऽग्राद् आकाश-स्थस्य दन्तिनः ।

१. फ-०ममातुराः । २. अ-कीदृशः स त्वया दृष्टः ॥ ३. फ अ-
नदांजलि० ॥ ४. प्र-प्रसवमानां । ५. प्र-स तु । ६. फ च रा प्र व
म ल, ल२-पातवान् ॥ ७. आ-नगस० । ८. ल२-रावणः ॥ ९. फ-
समुद्रेण । १०. रा प्र व म ल, ल२-आरोहंश्चैव पर्वतं । आ-०रूढ स्वेत० ।
११. फ च रा प्र व म ल, ल०-प्रभा यया ॥ १२. फ च रा प्र व म
ल, ल० अ-चतुर्दन्तं महागजं । १३. अ-आरूढं । १४. फ च रा प्र
व म ल, ल२-०मंकादां । १५. फ च रा प्र व म ल, ल२ अ-लक्ष्मणः ॥
१६. अ-सुतेजसा । १७. अ-समुप० ॥

- N] भर्त्रा परि-गृहीतस्य जानकी स्कन्धम् आ-प्लुता ॥१६॥ [१३
 भर्तुर् अङ्गात् समुत्-पत्य ततः कमल-लोचना ।
 N] चन्द्र-सूर्यौ मयौ दृष्टौ पाणिना परि-मार्जती ॥१७॥ [१४
 ततस् ताभ्यां कुमाराभ्याम् आ-स्थितोऽसौ गजोत्तमः ।
 N] सीतया च विशालाऽक्ष्या लंकां पर्यभि-तः स्थितः ॥१८॥ [१५
 पाण्डुरर्पभ-युक्तेन रथेनाऽष्ट-भुजः स्वयम् ।
 १४] शुक्र-माल्याऽम्बर-धरो लक्ष्मणेन संमा-गतः ॥१९॥ [१६पृ
 वि-मानात् पुष्पकाद् अद्य रावणः पतितो मया ।
 १५] कृप्यमाणः स्त्रिया दृष्टो मुण्डः पीताऽम्बरो हि सः । [१६
 १८३] उप्ट्रेण च मया दृष्टः प्र-यातो दक्षिणां दिशमा ॥२०॥ [N
 संमाजश् च मया दृष्टो गीत-वादित्र-नृत्सवान् ।
 १९] विभ्रंतां रक्त-माल्यानि रक्षसां रक्त-वाससांम् ॥२१॥ [१७
 लंका चैयं पुरी कृत्वा गज-वाजि-रथेऽऽकुला ।
 २०] सागरे पतिता दृष्टा मग्न-गोपुंर-तोरणा ॥२२॥ [१८

१. आ-भ्रात्रा । २. ल_२-पाणिना परिमार्जती । फ च-०की स्कन्धमास्थिता । रा प्र व म ल_१-०की स्कन्धमागता । अ-०की स्कन्ध-मास्थितः ॥ ३. आ-मुञ्चुर् । ४. च रा प्र व म ल_१ ल_२-समुत्पत्य । ५. य म ल_१ ल_२-०सूर्योपमा । ६. फ अ-दृष्टौ ॥ ७. अ-०रीम्यो । ८. फ-०स्थितः स ॥ ९. अ-०धेनोरभज स्व० । १०. च रा प्र व म ल_१ ल_२-सहागतः ॥ ११. च-यातितो । १२. च-कृष्णमाल्यात् लपनः । १३. आ रा प्र व म ल_१ ल_२-इमन् । १४. प्र ल_१-नास्ति ॥ १५. ल_२-त्रुटितः पाठः । १६. रा व ल_१ ल_२ अ-०नृत्तवाद् । म-०ग्रनिस्वनः । १७. अ-विभ्रती । १८. आ अ-०वामसम् । १९. प्र-नास्ति ॥ २०. अ-चैयं । २१. रा प्र व म ल_१ ल_२-०ममाकुला । २२. फ च ल_२ अ-रप्त्वा । २३. च ल_२-मग्ना गो० । फ अ-मग्न-प्राकारो० ॥

पीत्या तैलं प्र-नृत्यन्त्यः प्र-हसन्त्यो महा-स्वनाः ।

२१] लंकायां भस्म-रूपायां सर्वा राक्षस-योपितः ॥२३॥ [४८

कुम्भ-कर्णाऽऽदयञ् चमे सर्वे राक्षस-पुङ्गवाः ।

२२] पीतैश्च च वसनैर् दृष्टाः क्रीडन्तो गोमये इदो ॥२४॥ [४९

श्वेतं पर्वतम् आ-रूढसं त्व एक एव विभीषणः । [N

२३] चतुर्भिः सचिवैः सार्द्धं राक्षसैर् अनिलौऽऽदिभिः ॥२५॥ [४४उ

अप-सर्पित पश्यध्वं श्रुत्वा खलु सं राघवः ।

२४] घातयेत् परमाऽमपीं सर्वान् आ-गम्य राक्षसान् ॥२६॥ [५०

मियां बहु-मैतां भौर्यां वन-वामेऽप्य अनु-त्रेताम् ।

२५] मर्त्सितां त्रांसितां वीऽपि राघवो नाऽनु-मंस्यते ॥२७॥ [५१

तद् अलं क्रूर-वीर्यैर् वैः सौन्त्वम् एवाऽभि-धीर्येताम् ।

[N] अभि-याचत वैदेहीम् एतद् हि मम रोचते ॥२८॥ [५२

२९उ] येस्या ह्य एवं-विधः स्वप्नो दुःखितायाः प्र-दर्श्यते ।

सा दुःखैर् बहुधा मुक्ता श्रियं प्राप्नोत्य् अन्-उत्तमाम् २९ ॥ [५३

१. अ-प्रतप्ताश्च । २. अ-०श्वनाः । ३. अ-सर्वरा० ॥ ४. फ

रा प्र अ-चैव । ५. आ-रा प्र व ल_१ ल_२ अ-पीतैर्निव० ॥ ६. फ-

श्वेतपर्व० । अ-इवेतं पर्वतमासाद्य । ७. रा म-०सैरनला० ॥ ८.

प्र म ल_१ ल_२-नश्यध्वं । ९. प्र म ल_१ ल_२ अ-स खलु । १०. ल_१

ल_२ अ-आगत्य । ११. फ-०मता भार्या । १२. फ-०मता । १३. फ-

शासिता चापि ॥ १४. अ-०वाक्यैश्च । १५. आ-शीलमेया० । फ-

ज्ञान्त्वमेवा० । च रा ल_१-सान्प्रमेवं विधी० । प्र अ-गात्रमेव विधी० ॥

१६. रा-यथा एवंविधः । प्र घ म ल_१ ल_२-०स्या एवंविधः । १७.

प्र घ म ल_१ ल_२-०प्रदर्शितः । १८. घ म ल_१ अ-बहूनिर्मुक्ता ।

१९. फ व म ल_१-प्रियं । २०. घ म ल_१-वदप्यवसंभ्राम् ।
या अ-०प्राप्तमत्तमम् ॥

- ३०] भर्त्सिताम् अभि-याचध्वं राक्षस्यः किं वि-वृत्तयो ।
 ३१पृ] राघवाद् हि भयं घोरं राक्षसानाम् उप-स्थितम् ॥३०॥ [५४
 प्रणि-पात-प्रसन्ना हि मैथिली जनकाऽऽत्म-जा ।
 N] अलम् ऐका परि-त्रातुं राक्षसीम् महतो भयात् ॥३१॥ [५५
 ३१उ] अपि चाऽस्या विशालाऽक्षया न किञ्चिद् उप-लक्षये ।
 वि-रूपम् अर्थं चाँडङ्गेपु यत् सूक्ष्मम् अपि लक्षणम् ॥३२॥ [५६
 ३२] छाया वै-गुण्यम् आं-याति र्यतो दुःखम् उप स्थितम् ।
 ३३पृ] अ-दुःखोऽर्हाम् इमाम् देवीं नैः क्लेशयितुम् अर्ह्य ॥३३॥ [५७
 अर्थ-सिद्धिं तु वैदेहाः पश्याम्य् अहम् उप-स्थिताम् ।^{१४}
 ३४] राक्षसेन्द्र-विनाशं च वि-जयं राघवस्य च ॥३४॥ [५८
 २६पू] निमित्त-भूतम् एतत् तु श्रोतुम् अस्या महत् प्रियम् ।
 २७पृ] स्फुरत् परयामि नयनं पद्म-पत्रम् इवाऽऽयतम् ॥३५॥ [५९
 २६उ] ईर्ष्यं च हृषितो ह्य् अस्या दक्षिणोऽतिप्र-दक्षिणः ।
 अकस्माद् अर्थं वैदेहा वोढुर् एकः प्रे-वेपते ॥३६॥ [६०

१ च रा प्र व ल, ल_२-०मपि या० । अ-०मुपया० । म-रासं
 तानभिया० । आ-०मपि याचध्वं । २. अ-किञ्चिदक्षयम् ॥ ३. अ
 प्रणिपत्य प्र० । ४. आ फ रा प्र व म ल, ल_२-आर्ता
 ५. आ-०लक्षयेत् । अ-०लक्षते । प्र-०मंस्यते । ६. आ फ-
 विरुद्धमपि । अ-विरुद्धयापि । ७. च-वाङ्गेपु । ८. अ-मुनू० ।
 ९. रा म-किञ्चन । प्र-गम्पते । व ल, ल_२-जायते ॥ १०. अ-
 भाष्याति । ११. आ फ च रा प्र व म ल, ल_२-यातो । १२. ल_१-
 ०गतांम् । १३. आ फ च प्र ल, ल_२ अ-नियतो सत्यस्थिताम् ॥ १४.
 रा घ म-नास्ति ॥ १५. अ-सुख ॥ १६. रा प्र व ल, ल_२-ण्य
 चादृशितो । आ-ईर्ष्य दूषितो । फ रा-ईर्ष्य दूषितोऽप्यस्याः । १७.
 प्र व ल, ल_२-०क्षिणायाः प्रद० । १८. फ अ-ण्य । ल_१-ण्य । १९.
 अ-०हुमेकं स्मये० । ल_१-०कः प्रदम्पते ॥

२८] करेणु-हस्त-प्रतिमः सव्यश् चोरुः संवेपथुः ।
 २९पू] देव्याः सूचयतीऽवाऽस्या राघवं स्थितम् अग्र-तैः ॥३७॥ [६१
 पत्नी च शाखा-निलयैः प्र-दृष्टैः

पुनः पुनश् चोत्तम-सान्त्व-वादी ।
 सुखाऽऽगतां वाचम् उदीरयन् वै

३५] प्रत्या-गमं देशयतीऽव काकं ॥३८॥ [६२

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे लंका-पर्वणि त्रिजटा-स्वप्न-दर्शनं
 नामैकविंशः सर्गः ॥२१॥

१. अ-स्तप्रमितः । २. अ-प्रवे० । ३. फ-पुरतः स्थितम् ॥

४. फ म अ-पक्षीय । ५. आ रा प्र व ल, ल२-शाखालयनः प्र० ।

फ अ-शाखालयनः प्रकामं । ६. आ च व ल, ल२-मशान्तवादी ।

रा म-मशान्तिवादी । ७. आ-गता । च-मुष्माण० । ८. अ फ-

रयानः । च-रयित्वा । अ-र्यदृष । ९. फ-चोदय० । अ-जोदय० ।

१०. फ-दृष्टः ॥ ११. च-त्रिजटायुः, स्व० । रा म-दास्वप्नो नाम् ॥

[वं-२८]=

[द्वाविंशः सर्गः]

=[दा-३८]

सा राक्षसेन्द्रस्य वचो वि-चिन्त्यं

तद् राक्षसीनां च वचः सु-तीक्ष्णम् ।

सीताऽपि तत्रास यथा वनाऽन्ते

१.] सिंहाऽभि-पन्ना गज-राज-कन्या ॥ १ ॥ [१]

सा राक्षसी-मध्य-गता च भीरुर्

वाक्यैर् भृशं रावण-तर्जिता च ।

कान्तार-मध्ये वि-जने वि-सृष्टा

२.] बालेव कन्या वि-ललाप सीता ॥ २ ॥ [२]

सत्यं तु चेदं प्र-चदन्ति लोके

नाऽकाल-मृत्युर् भवतीऽति तर्ज-ज्ञाः ।

यत्राऽहम् एवं परि-भर्त्स्यमाना

३.] जीवामि किञ्चित् क्षणम् अल्प-पुण्या ॥ ३ ॥ [३]

सुखाद् वि-हीनं बहु-दुःख-पूर्णम्

इदं तु नूनं हृदयं स्थिरं मे ।

वि-दीर्यते यन् न सहस्र-धाऽद्यं

४.] वज्राऽऽहतं शृङ्गम् इवाऽचलस्यै ॥ ४ ॥ [४]

१. फ व अ-निशम्य । २. फ म अ-सति वित् । ३. फ-सुनहिर ।
च रा प्र व म ल_१ ल_२-०तापि भीरु । अ-तु भीरु । ४. आ-०णपालिता ॥
५. आ-तथेदं । फ-यथेदं । ६. रा प्र व म ल_१-विज्ञाः । ७. रा प्र-परितर्जं ।
व म ल_१-परितर्जं । ८. रा प्र व म ल_१ ल_२-कृपणाल्य० ॥ ९. रा
व म ल_१-सुखैर् । १०. फ व-हि । ११. ल_२-स्यितं । १२. अ-०घा
यद् । १३. ल_२-इवावलस्य ॥

शेषं त्व इदानीं मम नास्ति नूनं
वध्याऽहम् अद्याऽप्रिय-दर्शनस्य ।

भावं न चाऽस्याऽहम् अनुप्र-दातुम्

५] अलं द्विजौ ब्रह्म यथाऽन्त्य-जाय ॥५॥ [५

नूनं ममाऽङ्गान् अ-चिराद् अन्-आर्यः

शस्त्रैः शितैश् छेत्स्यति राक्षसेन्द्रः ।

तास्मिन् अना-गच्छति लोकं-पाले

६] गर्भ-स्थ-जन्तोर् इव शल्य-हर्ता ॥६॥ [६

दुःखं किलेदं मम दौर्-मनस्यं

मासौ चिरायाऽद्य गमिष्यतो द्वौ ।

वध्यंस्य वन्धे हि यथा निशाऽन्ते

७] राजाऽप-कुरुंस् त्व इह तस्करस्य ॥७॥ [७

हा राम हा लक्ष्मण हा सुमित्रे

हा राम-मातः सह मे जनन्या ।

एषौ वि-पद्ये भृशम् अल्प-पुण्या ।

८] महाऽर्णवे नोर् इव वायु-सुंवा ॥८॥ [८

१. फ च-०हमस्याप्रि० । रा-यथाहमद्या० । व-धन्याहमद्या० । ल_१ ल_२-दध्याहमद्या० । २. फ च-यास्याह० । ३. फ-द्विजो वेदमयान्यजस्य । व-द्विजैर्ब्रह्ममयान्यजस्य ॥ ४. च रा व म ल_२-०द्वाति चिराद् । प्र-०ज्ञानचिराद् । ५. फ अ-लोकनाथे । ६. आ-शल्यहर्तुः ॥ ७. फ रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-व नेदं । ८ आ-चित्स्याधिग० । ६. आ-च । अ-वै । १०. आ-उद्धस्य वंपैर्हि । च अ-उद्धस्य वद्धस्य । ११. आ-निमान्ते । १२ आ-०पहतुंम् । अ-राज्यापहतुंम् ॥ १३. आ-एषामिपद्ये । १४. अ-अल्पभाग्या । १५. आ-वातस्त्रणा । फ च अ- वातस्त्रणा ॥

तौ धारयन्तौ हि मृगाऽधिपस्य
सत्त्वं च रूपं च नरेन्द्र-पुत्रौ ।

नूनं वि-नष्टौ मम कारणाद्य

९] सिंहर्षभौ द्वाव् इव वैद्युतेन ॥९॥ [

नूनं स कालो मृग-रूप-धारी

माम् अल्प-भाग्यां लुलुभे तदानीम् ।

मोहान् मया तत्र तु तौ नि-युक्तौ

१०] रामाऽनुजो लक्ष्मण-पूर्वजश् च ॥१०॥ [

हा राम सत्य-व्रत दीर्घ-बाहो

हा पूर्ण-चन्द्र-प्रतिमान-वक्त्र १

हा जीव-लोकस्य हिते प्रियां स्वां

N] वैध्यां न मां वेत्स्येसि राक्षसानीम् ॥११॥ [

अन्-अन्य-दैवेत्यम् इदं क्रमाच्च चं

भूमौ च शय्या नि-यमश् च धर्मे ।

पति-व्रतत्वं च मेमाऽफलं स्यात्

N] कृतं कृत-श्रेष्ठ इव मानुषाणाम् ॥१२॥^{१३} [

मोघो^{१४} हि धर्मश् चरितो मेमाऽयं

१. फ-कारणात् । २. च रा प्र व म ल_१ ल_२-वैद्युतेन ॥ ३.

व म ल_१ ल_२-ममाल्पभाग्याल्लुलुभे । अ-ममाल्पभाग्यं लु० । ४. फ-हा
राम पूर्णद्वितिरूपवक्त्र । ५. आ-हितः प्रयातो । च रा प्र व म ल_१
ल_१-०त् प्रियात् । ६. फ च प्र-वद्धां । व म ल_१ ल_२-व्रथां ।
७. आ फ च प्र रा व अ-वेत्स्यति । ८. म-राक्षसीनाम् ॥ ९. फ च अ-
न्यदेवत्वमिदं । १०. आ-क्रमाश्च । म-क्षमा च । ११. म-पतिव्रतात्वं ।
१२. आ-न मेऽफलं । १३. रा व प्र ल_२-नास्ति । ल_१-अतः श्लोकादारभ्य
सर्गसमाप्तिं यावत्त्रुटितः पाठः ॥ १४. च रा प्र व म-मिध्या । १५. च प्र
म-भया तु । आ रा व-मया यत् ।

तथैक-पत्नीत्वम् इदं निर्-अर्थम् ।

यैत त्वां न पश्यामि कृशा वि-वर्णा

N] हीना त्वया सं-गर्भने निर्-आशा ॥१३॥ [१३

पितुर् नि-देशान् नियमाद् नि-हीनो

वनान् नि-वृत्तञ् चरित-व्रतञ् च ।

स्त्रीभिस् तु मन्ये वि-पुलेक्षणाभिः

N] सं-रंस्यसे वीत-भयः कृताऽर्थः । [१४

अहं तु राम त्वयि जात-कामा

सदा वि-नाशाय नि-र्यद्ध-भावा ॥१४॥

स्वयं चरित्वा चं तपो व्रतं च

N] त्यक्ष्यामि धिग् जीवितम् अल्प-भाग्या । [१५

विपस्य दाता नं च मेऽस्ति कश्चित्

शस्त्रस्य वा वेश्मनि रावणस्य ॥१५॥

शोकाऽभि-तप्ता बहु-धा वि-चिन्त्य

N] दीनोऽथ वेणु-उद्ग्रथनं शृहीत्वा । [१६

उद्बद्ध-वेणु-उद्ग्रथनेन शीघ्रम्

अहं गमिष्यामि यमस्य मूलम् ॥१६॥ [१८

१. अ फ च रा प्र-०कपन्तिवम् । २. व म ल_३ अ-निरर्थकम् ।

३. अ-या । ४. आ-०मनाशिरादा ॥ ५. अ-नियोगान्नियमावि० । ६. मं-

स्त्रीभिश्च म० । च रा प्र व ल_२-०भिस्तु मध्ये । ७. फ-संरंस्यसे । प्र-सं-

रक्षसे । अ-संरंस्यते । ८. आ-वीतभयं ॥ ९. फ अ-चिरं वि० च रा व प्र म

ल_२-निवास्याय । १०. प्र ल_२-निवद्धकामा । ११. अ-मोघं चरि० ।

फ-स्वयं चरित्वाय । १२. फ-०मिचिजीवि० च-त्यक्ष्याम्यहं जी० १३. अतः

परमधिकः पाठः—म-सा जीवितं त्तिप्रमहं त्यजेयं विपेय शस्त्रेण

शितेन वापि । १४. फ-तु न मेस्ति । अ-न तु मेऽत्र । १५. फ च रा प्र

व म ल_२ अ-सीताय ॥ १६. व-तद्वद्धे० ।

इतीऽव सीता बहु-धा वि-लप्य

N] सर्वाऽऽत्मना रामम् अनु-स्मरन्ती ।

प्र-वेपमाना परि-शुष्क-वक्रा

नगोत्तमं पुष्पितम् आ-ससाद् ॥१७॥ [१७

उप-स्थिता सा मृदु-सर्व-गात्री

N] शैखां गृहीत्वा तु नगोत्तमस्य । [१९

तस्याम् तु रामं परि-चिन्तयन्त्या

११५] रामाऽनु-जं स्वं च कुलं शुभाऽङ्गचाः ॥१८॥

शुभानि सर्वाणि तर्था बहूनि

N] सत्योचितानि प्र-वराणि लोके ।

प्रादुर् निमित्तानि तदा बभूवुः

११६] पुरा वि-शुद्धानि सु-लक्ष्णानि ॥१९॥ [२० .

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे सीता-विलापो

नाम द्वाविंशः सर्गः ॥२२॥

१. आ-अनुस्मरती ॥ २. व ल२-प्रविशु० । ३. प्र-सिखां । ४. फ अ-
 ०ऽवाय ॥ ५. आ-परिचिन्तयन् या । ६. ल२-रामाग्रजं । ७. आ च रा प्र
 व म ल२-शुभायाः । अ-शुभाया । ८. फ अ-तदा । ९. आ च रा प्र व
 म ल२-तथा । १०. फ-पुरापि सिद्धानि । अ-पुरो विशु० । ११. ल१ ल२-
 सलक्ष्मणानि ॥ १२. फ-०काण्डे द्विविजये सी० । रा म-०काण्डे लंका-
 पर्षणि सी० ॥

[वं-२८]= [त्रयोविंशः सर्गः] =[दा-२९]

तथा-गतां च व्यथिताम् अ-निन्दितां
व्यअपेत-हर्षा परिदीन-मानसाम् ।

तेदा निमित्तानि शुभानि भेजिरे
१२] नैर् श्रिया जुष्टम् इवोप-जीविर्नः ॥१॥ [१

तस्याः शुभं वाम-मराल-पक्षम्
राजीववत् कृष्ण-विशाल-शुक्रम् ।

प्राऽस्पन्दैर्कं नयनं मु-क्रेय्या
वाताऽऽहंतं पद्मम् श्वांऽभि-ताम्रम् ॥२॥ [२

१३] भुजश् च चांर्व-आयत-पीन-ट्टंत्तः
प्राऽद्धर्द्य-कालाऽगुरु-चन्द्रनांऽर्हः ।

अन-उत्तमेनाऽभ्य-उपितः मियेण
प्राऽवेपताऽस्याः मु-चिरेण वीमः ॥३॥ [३

१४] गजेन्द्र-हस्त-प्रतिपश् च पीनः
तयोर् द्वयोः सं-हर्तयोः भु-जातः ।^{१५}

प्राऽऽस्पन्दमानैः पुनैर् ऊरुर् अस्या
१५] रामं पुरस्तात् स्थितम् आ-चक्षे ॥४॥ [४

१. आ अ फ-‘च’ इति ‘गतां’ इत्यतः पूर्वं क्रमव्यत्यत इव पठितः ।
२. च रा प्र व म ल_२-तथागतां सुव्यथिता सुदीना । ल_१-अत भारम्य
सर्गसमाप्तिं यावत्सुटितः पाठः । ३. रा म-०पांमतिदी० । ल_२-०र्षा परदी० ।
अ-०तमत्त्वां परिदी० । ४. च रा प्र व ल_२-तथा । ५. रा प्र व म ल_२-अयश्रिया ।
६. फ-इवोपनाभा ॥ ७. आ च रा व म ल_२-०शुक्रं । ८. ल_२-अस्पन्द० ।
९. फ अ-मीनाहतं । १०. फ च ल_२ अ-इवातिता० । ११. फ-दिव्याम-
रणोपयोग्यः । अ-त्राभेतर्षी० । व म ल_२-चावंचितपी० । १२. आ-०नामः ।
१३. अ-चारु । १४. आ च रा प्र व म ल_३-०योद्व जा० । १५. वं-अस्य
पादस्य स्यात्तं“पीतोत्तरेकः सुशुभः सुजातः” इति पठति । १६. रा-०न्द्रमाना ।
१७. धा-कनकावदातः । अत्र पद्ये शाखान्तरसंमेलनपेक्षः शोधः द्र०॥

मुखं पुनर् हेम-समान-वर्णम्
ईपद्-रजो-ध्वस्तम् इवाऽमलाऽक्षयाः ।

वामः स्थितायाः शिखराऽग्र-दत्ताः

N] किञ्चित् स्तनोऽस्पन्दत चारु-गोत्र्याः ॥५॥ [५

एतैर् निमित्तैर् अपरैश् च सीता

सैन-नोदिता प्राग् अपि साधु-सिद्धैः ।

वाताऽऽत्प-ह्रान्तम् इवाऽप-कृष्टं

१६] वर्षेणं वीजं प्रतिसं-जहर्ष ॥६॥ [६

तस्याः पुनर् विम्ब-फलाऽधेरौष्टं

सुध्रैव-अक्षि केशाऽन्त-मराल-पक्ष्म ।

वक्त्रं वभासे सित-चारु-दंष्ट्रं

१७] राहोर् मुखाच्च चन्द्र इव प्र-मुक्तः ॥७॥ [७

सा वीत-शोर्का व्यप-नीत-तन्द्रा

शान्त-ज्वरा हर्ष-विशुद्ध-सत्त्वा ।

अशोभताऽऽर्या वदनेन सु-भ्रः

१८] शीतांऽशुना रात्रिर् इवोदितेन ॥८॥ [८

इत्यार्ये रामायणे सुन्दर-काण्डे लंका-पर्वणि सीता-निमित्त-दर्शनो

नाम त्रयोविंशः सर्गः ॥२३॥

१. फ अ-शुभं । २. फ.-वासः । ३. आ-अनोस्यन्दत । फ-तदा-
चंसत । च-स्तनो स्यन्दत । अ-तदास्यन्दत । रा प्र व म-स्तनोऽस्यन्दत ।
४. ल२-रामपत्न्याः ॥ ५. फ अ-सुभ्र । ६. प्र व म ल२ अ-संबोधिता ।
७. फ च-साधुसिद्धैः । ८. ल२-०पकृष्टं । अ-इवाप्रहृष्टं । ९. प्र-वर्षं च ।
१०. आ-वीतप्र० । ११. फ-नास्ति ॥ १२. आ-०धरौष्ठ्यां । १३. रा-सुभ-
क्षिके० । १४. अ-शितचा० । १५. आ-चन्द्रमिव प्रमुक्तम् ॥ १६. म-
वीतलोका । १७. अ-०तनिन्द्रा । १८. आ-शान्तद्वरा ॥ १९. फ च प्र व ल२
अ-वुदितः पाठः । २०. प्र व म ल२ अ-सीतायाः शुभनिमि० । फ च-
०त्तदर्शनं ॥

[वं—२९]= [चतुर्विंशः सर्गः] =[दा—३०]

हेतूमान् अपि वि-क्रान्तः सर्वं शुश्राव तत्त्व-तः ।

१] सीतायास् त्रि-जटायाश् च राक्षसीनां च तर्जितम् ॥१॥[१

अवेक्षमाणस् तां देवीं^१ देवताम् इव नन्दने ।

२] ततो बहु-विधां चिन्तां चिन्तयामास वानरः ॥२॥[२

यां कपीनाम् अनेकानि प्र-युतान्य् अर्बुदानि च ।

३] दिक्षु सर्वासु मार्गन्ते सेयम् आ-सादिता मया ॥३॥[३

चारेण तु सु-युक्तेनै शत्रोः शक्तिम् अभीऽऽसुना ।

४] मूढेन चरता तावद् अवेक्षितम् इदं मया ॥४॥[४

राक्षसानां नि-वेशाश् च पुरी चेर्यम् अवेक्षितार् ।

५] राक्षसाऽधिपतेर् अस्य प्र-भावो रावणस्य चं ॥५॥[५

युक्तं तस्याऽप्रमेयस्य सेयं(सं) संस्त्ववता(तो)मया ।

६] समा-श्वासयितुं सीतां पंत्युर् दर्शन-कांक्षिणीम् ॥६॥[६

N] अहम् आ-श्वासयाम्य् एनां पूर्ण-चन्द्र-निभाऽऽननाम् ।

१. ल० अ-दु० । २. फ ल०-गर्जितम् । अ-तर्जनम् ॥ ३. आ-
 च-अवेक्ष्य० । फ अ-अवेक्षमाणस्तामेव ॥ ४. फ-सहस्राणि अयु० । अ-
 अनौकानि सहस्राण्यर्बुदा० ॥ ५. आ-चारेणपि सु० । फ-०ण तु सुयुक्तेन ।
 स-०ण सुप्रयुक्तेन । ६. फ स-अवेक्षता । ७. रा प्र थ ल०-नास्ति ॥
 ८. फ-चेयं निरीक्षेता । ९. प्र-०तेत्यस्य । १०. फ-तु ॥ ११. 'सेयम्' इति
 काऽपि पुस्तकानि विकृतिः । तु० दा घं-उभयत्रादीं सकारस्य विद्यमानत्वं मूलत
 एवाऽसावेवमिति प्रतिभाति । तथाहि, दा-सर्वस०, घं-सत्यम्, इति च पाठौ
 भवतः । एवं घं-'सत्यवतः' इति पठति । १२. अ च-भावां पत्युर् । फ-भावां
 पतिव० ॥

अ-दृष्ट-दुःखा दुःखस्य नह् अन्तम् अधि-गच्छति ॥७॥ [७

७] यदि ह् अहम् इमाम् एवं शोकोप-हत-चेतनाम् ।

८५] अन्-आश्वासस्य गमिष्यामि दोषैवद् गमनं भवेत् ॥८॥ [८

गते हि मयि तत्रेयं राज-पुत्री यशस्विनी ।

N] परि-त्राणम् अ-विन्दन्ती जानकी जीवितं त्यजेत् ॥९॥ [९

८७] मया सँ चँ महा-बाहुः पूर्ण-चन्द्र-निभाऽऽननः ।

समा-शँवासयितुं योग्यः सीता-दर्शन-लालसः ॥१०॥ [१०

९] निशा-चरीणां प्रत्य्-अक्षं न क्षमं प्रति-भार्षणम् ।

कथं नु खलु कर्त्तव्यम् इदं कृच्छ्र-गतो ह् अहम् ॥११॥ [११

१०] अनेन रात्रि-शेषेण यदि नाऽऽश्वास्यंते मया ।

सर्वथा नास्ति सन्देहः परि-त्यक्ष्यति जीवितम् ॥१२॥ [१२

११] रामश्च यदि पृच्छेन् 'मां किं मां सीताऽब्रवीद् वचः ।

१२५] किम् अहंतं 'प्रति-ब्रूयाम् अ-संभाष्य सु-मध्यमाम् ॥१३॥ [१३

१३७] सीता-सन्देश-रहितं माम् इतस् त्वरया गतम् ।

निर-दहेद् अपि काकुत्स्थः क्रुद्धस्तीक्ष्णेन चक्षुषा ॥१४॥ [१४

१४] यश् अना-श्वास्यं गच्छामि शोकेनाऽभिनि-पीडितोऽम् ।

१५५] प्रोऽऽप्त-द्रोपो भविष्यामि द्रोपश् चाऽकथने महान् ॥१५॥ [N

१. रा म-०ष्टदुःखां । प्र-०ष्टपूर्वा । व ल_२-०ष्टपूर्वा । २. रा म-
अधिगच्छतीं ॥ ३. अ-०तचेतसाम् । ४. आ- द्रोषं बहुमते भ० । ५. अतः
परमधिकः पाठः -म-तस्मादाश्वासस्य वैदेहीं गन्तव्यं न त्वदृष्टया ॥
६. फ अ-च स । ७. आ-पमाश्वा० ॥ ८. रा प्र व म ल_२-न वक्तुं
प्रतिभाति मे । अ-मयास्या अभिभा० । ९. आ च रा प्र व म ल_२ अ-
इति ॥ १०. अ-नाश्वस्यते । ११. आ-परित्यजति ॥ १२. फ-चा पृच्छेत् ।
१३ फ रा प्र व म ल_२ अ-प्रेयं व० ॥ १४. आ-यथानास्वात् । १५. रा-
नाकृत पदि नि० । व-०नातिनि० । १६. व म ल_२-प्रापो 'दोषी ॥

यदि नाम गमिष्यामि भर्तारं राम-कारणात् ।

N] वृथां गमनम् इत्य-एव, तस्य राज्ञो भविष्यति ॥१६॥ [१५
१५३] अन्तरं च समा-साद्य राक्षसीनाम् ईह स्थितः ।

शनैर् आ-न्वासयिष्यामि सं-ताप-बहुलाम् इमाम् ॥१७॥ [१६
१६] अहं ह् अ-विदित्श् चैव वानरश् च वि-शेषतः ।

१७पृ] वाचं चोदीरयिष्यामि मानुषीं च सु-संस्कृताम् ॥१८॥ [१७

N] यदि चैवाऽभि-धास्यामि संताप-बहुलाम् इमाम् ।
१८पृ] रावणं मन्यमाना 'मं' सीता भीता भविष्यति ॥१९॥ [१८पृ
अवश्यम् एव वक्तव्यं मानुषं वाक्यम् अर्थवत् ।

N] मया सान्त्वयितुं शक्यानाऽन्यथेयम् अ-निन्दिता ॥२०॥ [१९
१७३] मेर्यम् आ-लोक्य मे रूपं जानकी भाषितं तथा ।

N] रक्षोभिस् त्रासिता पूर्व भूयस् त्रासं गमिष्यति ॥२१॥ [२०
१८३] ततो जात-परि-त्रासा शब्दं कुर्यात् तंपस्विनी ।^v

जौनीते हि विशालाऽक्षी रावणं काम-रूपिणम् ॥२२॥ [२१ .

१९] सीतया हि कृते शब्दे सहसा राक्षसी-गणः ।

नाना प्र-हरणो घोरः समेयाद् अन्तकोपमाः ॥२३॥ [२२

१. फ- चेद् योजयिष्यामि । अ-नेत्रो जयिष्यामि । २. फ-व्यर्थमाग-
नन्स्य स्वस्य न्यस्य भ० । अ-व्यर्थं गमनमित्येवं तस्य राज्ञो ॥ ३. फ-०रं
त्वहमा० । ल०-अनन्तरं म० । ४. ल०-अहं । ५. आ-आत्सास० ॥ ६. आ-
अणु ह्यतितनुश् । च रा प्र व म ल० अ-अहं ह्यतितनुश् । ७. फ च रा व
ल० अ प्र ल०-मानुषीमेव सं० । म-मानुषीमित्य सं० ॥ ८. रा प्र ल०-
धाचाभि० । व ल०-वा नाभि० । ९. फ अ-नास्ति । १०. प्र-सा ॥ १६. च
रा व म ल० ल०-वदता ॥ १२. फ-अन्वयलोक्य ॥ १३. फ म-कुर्यान्म-
नस्विनी । १४. च रा प्र व ल० ल०-नास्ति । १५. प्र-जानकायं वि० । व-
जाताति हि ॥ १६. फ-जानाप्रहरणोपेतो मायुषेयान्न संशयः । च-नानाप्रहरणा
घोराः समेयादन्तकोपमाः । रा प्र व म ल० ल०-नानाप्रहरणा घोरा सममा
अन्तकोपमाः ॥

२०] ताश् च मां संपरि-क्षिप्य सर्व-तो' वि-कृताऽऽननाः ।

वधे चै ग्रहणे चैव कुर्युर् यत्रं यथा-वैलम् ॥२४॥ [२३

२१] ततः शाखाः प्र-शाखाश् च स्कन्धाश् चोत्तम-शाखिनाम् ।

२२पू] दंष्ट्रा विपरि-धावन्तं भवेयुः परि-शङ्किताः ॥२५॥ [२४

मम रूपं चै सं-दृश्यं वने वि-चरतो मेहत ।

N] राक्षस्यो भय-संत्रस्ता भवेयुर् वि-कृताऽऽननाः ॥२६॥ २५

२२उ] ततः कुर्युः समा-ह्वानं राक्षस्यो रक्षसाम् अपि ।

राक्षसेन्द्र-नियुक्तानां राक्षसेन्द्र-निवेशने ॥२७॥ [२६

२३] ते शूल-शर-निखिंशाः पाश-तोमर-धारिणः ।

२४पू] आ-पतेयुर् वि-मर्देऽस्मिन् वि-विधाऽऽयुध-पाणयः ॥२८॥ [२७

सं-कुण्डस् तेषु रक्षःसु वि-धेमन् रक्षसां बलम् ।

N] शक्नुयां नै तु सं-प्राप्तुं परं पारं महोदधेः ॥२९॥ १० [२८

हिंसा-रुचिर्त्वान् मां हिंस्युर् इमां वां जनकाऽऽत्म-जाम् ।

१. अ-ततो । २. फ-०रिप्रेक्ष्य । च रा प्र व म ल_१ ल_२-०रिज्ञाय
सर्वाश्च । ३. फ-वा । ४. अ-कुर्याद्यत्नं यथा तथा । ल_२-०र्त्नं महाव० ॥
५. फ-०दृष्ट्वापि प० । ल_१-मामभिधा० । ६. फ रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-
भवेयुर्भयश० ॥ ७. अ-स्वसादशं । रा प्र व ल_१ ल_२ अ-स्वसदशं । ८. फ-
म-च चरितं । ९. आ-महान् । १०. फ-अ-०वित्रस्ता ॥ ११. फ-मम
सप्रति शतने ॥ १२. अ-०स्त्रिशविविधायुधपाणयः । १३. फ-वेगेनाविघ्न-
कारिणः । अ-वेगेन विघ्नकारिणः ॥ १४. फ-संरुद्धस्वैस्तु रक्षोभिर्विधमन् ।
अ-संरुद्धस्वैस्तु रक्षोभिर्विचिन्वन् । ल_१-०सु विदलन् । १५. फ ल_१-
राक्षमं बल । व म-राक्षसोव० । १६. ल_१-नियतं प्रा० । १७. अतः परमधिकं
पाठः-अ-मां वा गृहीयुराप्लुत्य† बहवः शीघ्रकारिणः । स्यादियं निगृहीता-
र्था‡मम च प्रहयां भवेत् ॥ १८. च प्र ल_२-अतिक्रुद्धाश्च । रा व म ल_१ अ-
अभिक्रुद्धाश्च । १९. रा व म ल_१ ल_२ अ-च ।

† च रा व प्र म ल_२-गृहीयुराक्रम्य । ल_१-गृहीयुरव्यम्य । ‡ च-निगृहीतार्थं ।

- २५] वि-पेन्नं स्यात् ततः कार्यं राम-सुग्रीवयोर् इदम् ॥३०॥ [३०
 प्र-देशे नष्ट-मार्गे च राक्षसैः परि-वारिते ।
 N] सागरेण परि-क्षिते दुर्गे वसति जानकी ॥३१॥ [३१
 वि-ध्वस्ते वा गृहीते वा रत्नोभिर् मयि सं-युगे ।
 २६] नाऽन्यं पश्यामि रामस्य सहायं कार्य-साधने ॥३२॥ [३२
 वि-मृशन् नैव पश्यामि यो हते मयि वानरः ।
 २७] शत-योजन-विस्तीर्णं लघयेत् तु महोदधिम् ॥३३॥ [३३
 ३०] कामं हन्तुं समर्थोऽस्मि सहस्राण्य् एवं रत्नसाम् ।
 २९] न तु शंस्यामि सं-प्राप्तुं परं पारं महोदधेः ॥३४॥ [३४]
 स-संशयानि बुद्धानि सं-शयो मे न रोचते ।
 ३१] कंश्चै निःसं-शयं कार्यं कुर्यात् प्रोज्ञः स-संशयम् ॥३५॥ [३५
 ३२] एष द्रोपो महान् हि स्यान् मम सीताऽभि-भाषणे ।
 N] प्राण-त्यागस्तु वैदेद्या भवेद् अन-अभि-भाषणे ॥३६॥ [३६
 सन्तोऽप्य् अर्था वि-नेरयन्ति देश-काल-विरोधिर्नः ।
 N] वि-रुपं द्रुतम् आसाद्य तमः मूर्खोदये यथा ॥३७॥ [३७]
 अर्थाऽनर्थाऽन्तरे बुद्धिर् नीता वीऽपि न शोभते ।

१. फ-विपरीतं । २. रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-कर्म । ३. अ-इति ॥
 ४. फ अ-उद्देशे नष्टमार्गस्मिन् । ५. फ-गुप्ते ॥ ६. अ फ-विशस्ते । ७. च
 प्र ल_१ ल_२-क्षोभिते । ८. फ अ-सहायं । ल_२-साहाय्यं ॥ ९. फ च ल_१
 ल_२-लघयेच्च । अ-लघयेत् ॥ १०. फ च प्र व ल_२-सहस्राण्यपि । अ-
 सहस्राणि च । ११. फ रा म ल_२ अ-दाक्यामि । ल_१-बुद्धितः पाठः ॥
 १२. फ-असत्यानि च । रा प्र व म ल_१-संशयोपि हि बुद्धेषु । ल_१-संशयानि
 च । १३. अ-कथं । १४. फ अ-कुर्यात्प्राज्ञः कार्यं । रा-कार्यं प्राज्ञः
 कुर्यात्सर्वं ॥ १५. अनः परमधिकः पाठः-म-राक्षसैः सह मे युद्धं भवेत् सीता-
 भिमापयो । १६. ल_०-नास्ति ॥ १७. ल_१-बुद्धितः पाठः । १८. फ-विरो-
 धितः । रा प्र व म ल_१ अ-विरोधितः । १९. रा व म ल_१ चापि । प्र-अपि ।

- N] घातर्यन्ति हि कार्याणि दूताः पण्डित-मानिनः ॥३८॥ [३८
 न वि-नश्येत् कथं कार्यं वैकृतं न कथं भवेत् ।
- N] लंघनं च समुद्रस्य कथं नु न ह्यथा भवेत् ॥३९॥ [३९
 ३२३] कथं नु खलु मे वाक्यं शृणुयान् नोद्विजेत च ।
 इति सं-चिन्त्य मतिमांश् चकार हनुमान् मतिमां ॥४०॥ [४०
 ३३] रामम् अ-क्लिष्ट-कर्माणं सं-वद्धमं अनु-कीर्तयन् ।
 ३४३] नैनामं उद्रेजयिष्यामि तत्-सर्व-गत-मानसम् ॥४१॥ [४१
 इक्ष्वाकूणां वरिष्ठस्य रामस्य विदिताऽऽत्मनः ।
- N] शुभानि धर्म-युक्तानि वचनानि सम्-अर्थयन् ॥४२॥ [४२
 श्रावायिष्यामि सर्वाणि मधुरं मधुराऽत्तरम् ।
- N] श्रद्धास्यति यथा हीऽयं तथा सर्वं समा-दधे ॥४३॥ [४३
 ३४४] पतिं च परि-शृण्वन्ती चिरस्य पुरुषर्षभम् ।
- N] व्येक्तं पद्म-पलाशाऽक्षी प्र-हृष्ट-हृदया भवेत् ॥४४॥ [N
 N] एवं सं-कीर्तयतो (यंतं) महं (मां) रघु-वंश-विवर्धनम् ।^१
 ३५३] पश्यन्ती चाऽग्रतो व्यक्तं नोद्विशा मे भविष्यति ॥^२ ॥४५ [N

१. अ-पाठ० ॥ २. ल_२ अ-इदं । ३. ल_१-त्रुटितः पाठः । ४. म-
 वृथा तु न कथं । अ-कथं न च वृथा । ५. व ल_२-नास्ति ॥ ६. फ अ-नोद्वि-
 जेति । आ च रा-नोद्विजेत् ॥ ७. फ अ-हनुमांश्चकार मतिमान् । च व
 ल_२-०र हनुमान्कपिः ॥ ८. ल_१-त्रुटितः पाठः । ९. आ च-स्वर्धमम् ।
 फ प्र म ल_२ अ-सम्बन्धम् । १०. रा-नैताम् । ल_१-नैतम् । ११. प्र व म
 ल_२-सर्वं ग० । ल_१-०तमानसा ॥ १२. रा-तथा चयं । १३. आ च-
 समादहे ॥ १४. पं अ-हि । १५. अ-युक्तं ॥ १६. आ फ च प्र व ल_१ ल_२
 अ-नास्ति । मूलस्य म-क्रोशमात्रावसिधतःवात् प्रस्थावितं शोधनं सम्बन्धव-
 धेयम् । १७. म-हि । १८. रा व ल_२-नास्ति ॥

इति स बहु-विधं महाऽनु-भावो

मनुज-पतेः प्रमदाम् अवेक्ष्य(?)माणः ।

मधुरम् अ-वितथं जगाद् वाक्यं

N] द्रुम-विट्पाऽन्तरम् आ-स्थितो महाऽऽत्मा ॥४६॥ [४४

इत्यार्षे रामायणे मुन्दर-काण्डे हनुमद्-विकल्पो

नाम चतुर्विंशः सर्गः ॥२४॥

[वं-३०]= [पंचविंशः सर्गः] =[दा-३१]

एवं बहु-विधां चिन्तां चिन्तयामास वानरः ।

१] श्रावयन् मधुरं वाक्यं वैदेहा व्या-जहार ह ॥१॥ [१
२पू] राजा दश-रथो नाम रथ-कुञ्जर-वाजिमान् । [२पू

N] चक्रवर्ति-कुले जातः पुरन्दर-समो वले ॥२॥ [N
२उ] पुण्य-शीलो महा-कीर्तिर् ऋजुर् आसीन् महा-यशाः । [२उ

अ-हिंसारतिर् अ-क्षुद्रो घृणी सत्य-पराक्रमः ॥३॥

३] मुख्यश् चक्ष्वाकु-वंशस्य रंज्य-लक्ष्मी-विवर्द्धनः । [४
पार्थिव-व्यञ्जनैर् युक्तः पृथु-श्रीः पार्थिवर्षभः ॥४॥

४] पृथिव्यां चतुर्-अन्तायां वि-श्रुतः सुख-दः सुखी ।

N] धर्म-शीलो वदान्यश् च प्रिय-वाची जितेन्द्रियः ॥५॥ [N
तस्य पुत्रो गुण-ज्येष्ठस् तारोऽधिप-निभाऽऽननः ।

५] रामो नाम विशेष-ज्ञः श्रेष्ठः सर्व-धनुष्मताम् ॥६॥ [६
रक्षिता स्वस्य वंशस्य जैनस्य परि-रक्षितो ।

१. फ च प्र ल_१ ल_२-एतद् । २. म अ-०विधं चित्रं । ३. फ-
चिन्तयित्वा म वा० । ल_१ल_२-चिन्तयित्वा महाकपिः । ४. फ-संश्रवे । रा प्र व
म ल_१ल_२-प्रस्वावम० ॥ ५. फ रा प्र ल_१ अ-०वाजिनाम् । च ल_२-०वाजिवान् ।
६. ब-बली । ७. फ अ-नास्ति ॥ ८. फ-०रतिराजेन्द्रो । अ-०तिशुद्धो ।
९. प्र व म ल_१ ल_२-०परायणः । १०. आ फ अ-लक्ष्मीवां श्रीवि० ।
च रा-राजा ल० । च म-राजल० । ११. व ल_१ ल_२-पृथिविन्द्रो जनैर् ॥
१२. आ-पृथिव्याः चतुरन्तायाः । फ-०व्यां मागरान्तायां । ल_२-व्यां चतुर-
न्तानां । १३. अ-नास्ति ॥ १४. रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-तारापतिनि० ॥
१५. च-जनकस्य प० । फ अ-स्वजनस्य च र० । रा प्र व म ल_१ ल_२-
जनकस्य च र० ॥

- ६] रक्षिता जीव-लोकस्य धर्मस्य च परं-तपः ॥७॥ [७
 तस्य सत्याऽभि-सन्धस्य द्वेदस्य वचनात् पितुः ।
 ७] स-भार्यः सह च भ्रात्रा वीरः प्र-त्रजितो वनम् ॥८॥ [८
 तस्य तत्र महाऽरण्ये मृगयां परि-धावतः ।^१ [९पू
 ८] रावणेन हृता भार्या मिथिलाऽधि-पतेः सुता ॥९॥ [N
 यथा-वैर्णा यथा-रूपां यथा-लक्ष्मवतां वैराम् ।
 ९] अश्रौपं सात्वम् अद्याऽऽर्ये दृष्टा मे^२ नाऽत्र सं-शयः ॥१०॥ [१५
 जन-स्थाने वयं श्रुत्वा हंतो च खर-रूपणौ ।
 १] त्वम् अ-मर्षाद् इहाऽऽनीता रावणेन दुर्-आत्मना ॥११॥ [१०पू
 शृणु वैदेहि रामस् त्वां पंतिः कौशलेयम् अत्रवीत् ।
 १०] देवश् चाऽपि ते शूरः कौशल्यं वाक्यम् अत्रवीत् ॥१२॥ [N
 विररापेवम् उक्त्वा तु^३ स वैचो मारुताऽऽत्म-जः ।
 ११] जानकी चाऽपि तद् द्रुत्वा जहर्ष च ननन्द च ॥१३॥ [१६
 तैः सां वक्र-केशाऽन्ता सु-केशी केश-संदृता ।
 १२] उन-नीम्य वदनं भीरुः शिशिर्षां समुद-पेक्षत ॥१४॥ [१७

१. च प्र म ल_१ ल_२-स्वस्य वंशे । रा व-स्वस्य लो० ॥ २. ल_२
 अ-वदस्य । ३. व ल_१ अ-सह भ्रात्रा च । ल_२-सह सुभ्रात्रा ।
 ४. ल_२ अ-नास्ति ॥ ५. अ-०रूपं । ६. आ फ च रा प्र व-०लक्ष्मवि तां ।
 च ल_१ ल_२-०लक्ष्मिवतां । ७. रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-शुभाम् । ८. आ-
 मत्यम् । रा प्र व म ल_१ ल_२-सा तथा दृष्टा मया त्वं ॥ ९. रा प्र-इत्वा ।
 १०. आ-प्रति । ११. फ-कुशलं । १२. च-कौशल्यं शूरस्ते वा० । रा व-
 ते वाक्यं शूरः कुशलमम० । म अ-वीरं कुशलं लक्ष्मणोव० । १३. प्र ल_१
 ल_२-नास्ति ॥ १४. फ-स निर्वचो । प्र-स यचो वै । ल_१-तु स वचनं । अ-
 ता स यचो वै ॥ १५. प्र-तत्तस्य । १६. प्र-तत्तस्य । १७. आ च रा व प्र ल_१
 ल_२-मीता । १८. आ-०शिशिर्षां । म ल_१ ल_२-शिशिर्षां ॥

सा तिर्यग् ऊर्ध्वं च तथा ह्य अधस्तान्
निर्-ईक्षमाणो तम् अ-चिन्त्य-रूपम् ।

ददर्श पिङ्गाऽधिपतेर् अमासम्

N] वाताऽऽत्म-ज सूर्यम् इवोदय-स्थम् ॥१५॥[१९

इत्यार्षे रामायण सुन्दर-काण्डे हनुमद्-दर्शन
नाम पञ्चविंश सर्ग ॥ २५ ॥'



१ आ-दि । २ आ-०माणात्तमरूपवित्यम् । फ अ-०णा-
मचिन्त्यबुद्धिम् । ३ अ-इवाचलस्यम् ॥ ४ रा व-०ण्डे लकापर्वणि ह० ।
५ फ-मर्गसमाप्तिर्न दृश्यते ॥

[वं-३०]= [पद्विंशः सर्गः] =[दा-३२]

ततः शाखाऽन्तरे लीनं वस्ता चलित-मानसा । [१४
१३] सा ददर्श कपिं तत्र मं-श्रितं मिय-वादिनम् ॥१॥ [२५

सा तु दृष्ट्वा कैपि-श्रेष्ठं वि-नीतं विट्पे-स्थितम् ।
१४] मैथिली चिन्तयामास स्वप्नोऽयम् इति भौमिनी ॥२॥ [७

सा तं सम्-ईक्ष्याऽथ मृशं वि-संज्ञा
गताऽऽमु-कल्पेन वभूव सीता ।

चिरस्य प्रज्ञां प्रति-लभ्य चैव
१५] वि-चिन्तयामास विशाल-नेत्रा ॥३॥ [९

स्वप्नो मयाऽयं वि-कृतोऽथ दृष्टः
शाखा-मृगो धिई मम भाग-धेयम् ।

स्वस्त्य अस्तु रामाय स-लक्ष्मणाय
पित्रे तथा मे जनकेश्वराय ॥४॥ [१०

स्वप्नम तु नाऽयं नष्टि मेऽस्ति' निद्रा
भयेन शोकेन च पीडितायाः ।

मुसं हि' मे नास्ति यतोऽस्मि हीना
१६] तेनेन्दु-विम्ब-प्रतिमोऽऽननेन ॥७॥ [११

१. ल२ अ-प्रसूत । २. व-ददर्शं प्रसूता सीता वानरं मियवादिनम् ॥ ३.
फ-दृष्ट्वा च तं क० । अ-मातु दृष्ट्वा हरिश्रेष्ठं । ४. आ फ-विनीतवदुप० । ५.
फ अ-विस्मिता ॥ ६. फ-ईक्ष्यैव । ७ फ-विशाल० ॥ ८ आ-मृगोषं । ९.
फ अ-जनकाय राजे ॥ १०. आ-स्वप्नस्थयं किं । ११. आ च रा प्र य-मेऽथ ।
१२. रा-पतिगाम्ना । १३. रा म-च । १४. फ रा प्र य म ल, ल२-तेनेव
पूर्णन्दुनिमाननेन ॥ अ-तेनेन्दुपूर्ण० ॥

अहं हि तस्याऽद्य मनो-भवेन
सं-पीडिता तद्-गत-सर्व-भावा ।

वि-चिन्तयन्ती संततं तम् एव
१७] रूपं चं परयामि तथा शृणोमि ॥६॥ [१३

मनो-रयः स्याद् इति चिन्तयामि
तथाऽपि बुद्ध्या नै वि-तर्कयामि ।

किं कारणं तस्य हि नास्ति रूप
१८] व्यक्त-स्वरूपं च वदत्य् अय माम् ॥७॥ [१४

नमोऽस्तु वाचस्-पतये सँ-वज्रिणे
स्वयं-भुजे चाऽपि हुताऽग्नाय च ।

अनेन चोक्त वचनं ममाऽग्रतो
१९] वनौकसा यच र्च तथाऽस्तु नाऽन्यथा ॥८॥ [१५

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर काण्डे लका-पर्वणि मीता-विपादो
नाम पद्दविंशः सर्गः ॥ २६ ॥

१ फ-मपित । २ फ अ-न चैव ॥ ३ तु । ४ अ-घ । ५ फ-
मरूप । य-० मुरूप । फ घ अ-भिष्ठा-० म्बन्धन ॥ ६ आ-० तये स्तु व० ।
फ-मु० । ७ आ-यदि मे । च रा प्र घ म ल, ल-पदिनो ममाग्रे । ८ घ
रा प्र घ म ल, ल.-१२४ ॥ ९ रा-मीताविम्बन । १० ल, -इति सुन्दरकाण्डे
मीतानुविम्बने नाम सर्ग । फ प्र घ म ल, -नास्ति ॥

[वं-N]= [सप्तविंशः सर्गः] =[दा-N]

अब्रवीत् स महा-तेजा हनूमान् मारुताऽऽत्म-जः ।
 शिरैस्स अञ्जलिम् आ-धाय सीतां मधुरया गिरा ॥१॥
 कां त्वं कमलपत्रांऽक्षि श्यामा कौशेय-वासिनि ।
 द्रुमस्य शाखाम् आ-लम्ब्य तिष्ठसि त्वम् अ-निन्दिते ॥२॥
 किम् अर्थं तव नेत्राभ्यां वारि स्रवति शोक-जम् ।
 पुण्डरीक-पलाशाभ्यां विप्र-कीर्णम् इवोदकम् ॥३॥
 का त्वं भवसि रुद्राणां महतां वा वराऽऽनने ।
 का वमूनां वराऽऽरोहे देवता प्रति-भासि मे ॥४॥
 अथ चन्द्रमसा हीना पतिता वि-बुधाऽऽलपात् ।
 रोहिणी ज्योतिषां श्रेष्ठा त्वम् अ-निन्दित-लोचने ॥५॥
 रोपाद् वा यद्वि वा मोहाद् भर्तारम् अ-सितेक्षण्ये ।
 वसिष्ठं कोपयित्वेह सं-प्राप्ता त्वंम् अ-हन्वती ॥६॥
 क नु पुत्रः पिता भ्राता भर्ता वा ते सु-मध्यमे ।
 अस्माल्लोकाद् अमुं लोकं गतं त्वम् अनु-शोचसि ॥७॥
 व्य-अञ्जनानि तु^३ ते यानि लक्षणानि तुं लक्ष्ये ।

१. फ-तामप्रवीपुनर्धामाद् । अ-तामप्रवीत्ततो धीमान् । च रा प्र
 य म ल, ल०-तामदर्शित म० । २. च-यवना० । ३. अ-शिरसाञ्जलिमा-
 दाय । च प्र ल, -०लिमादाय । ४. फ-वा त्वं कमलपत्राक्षी । रा व प्र-मा त्वं व० ।
 अ-मा त्वं पद्मपलाशाक्षि । ५. रा व प्र-इषामे । ६. फ-०वामसी ॥ ७. रा
 य म-शोभने । ८. च-चन्द्रमसा । ९. च-वसुधा० । रा प्र व ल, -वसुधा-
 लयम् । ल०-वसुधातलम् । अ-विपुलालयं । १०. फ रा व प्र म ल, ल०-
 ज्योतिषां रोहिणी ॥ ११. आ अ म-वमरुवति । प्र-वमनिन्दिते । ल,
 ल०-वमनिन्दिते ॥ १२. फ रा व म-गता । प्र ल० ल०-गत्वा ॥ १३. फ
 अ-च । १४. रा-लक्ष्म० । १५. फ-हि ॥

महिषी भूमि-पालस्य राज-कन्याऽसि मे मता ॥८॥
 सुराणाम् अ-सुराणां च नाग-गन्धर्व-रक्षसाम् ।
 यक्षाणां किं-नराणां च का त्व भवसि शोभने ॥९॥^१
 रावणेन जन-स्थानाद् बलात् प्र-मथिता यदि ।
 सीता त्वम् असि भद्र ते तैस्त्वम् आ-ल्ल्याहि भामिनि ॥१०॥^२
 सा तस्य वचन श्रुत्वा राम-कीर्तन-हर्षिता ।
 उवाच वास्य वैदेही हनूमन्त द्रुमाऽऽश्रितम् ॥११॥
 दुहिता जनकस्याऽह वि-देहस्य महाऽऽत्मनः ।
 सीतेति नोम्रा तस्याऽह भौर्या रामस्य धीमतः ॥१२॥^३
 वैत्सरान् द्वादश पुरा राघवस्य नि-वेशने ।
 भुञ्जाना मानुषान् भोगान् सर्व-काम-फलान् वहेत् ॥१३॥
 ततस् त्रयोदशे वर्षे राज्ये त्वं इक्ष्वाकु नन्दनम् ।
 अभि पेचयितु राजा सोपा-यायोऽरुरोन् मतिम् ॥१४॥
 तस्मिन् स-भ्रियमाणे तु राघवस्याऽभि-पेचने ।
 कैकेयी नाम भर्तारि देवी वचनम् अत्रवीत् ॥१५॥
 न पिरामि न खादामि प्रत्य-अह त्वं भोजनम् ।
 एव मे जीवितस्याऽन्तो रामो यद्य् अभि पिन्यते ॥१६॥

१ फ अ-वा । २ फ राघ म ल_१-वा । ३ फ अ-शम मे । ४ प्र-
 नास्मि ॥ ५ फ अ-जन्ममा० । ६ फ भाविनि । म-शोभने । ७ रा य प्र
 ल_२ ल_०-नास्मि ॥ ८ अ-सा च तस्य वच ध्रुवा रामकीर्तनकर्षिता ।
 ९ अ-०मुपस्थितम् । फ रा य ल_१ ल_२-द्रुमाश्रिता ॥ १० फ-वैद० ।
 ११ रा-नास्मि भद्रन्ते भा० । म-नामास्मि भद्रन्ते पत्नी । अ-नास्मि
 विष्णवा भा० । १२ ल_२-नास्मि । १३ आ-यमरा । १४ रा य प्र ल_१
 ल_२-०पलासवपम् ॥ १५ फ च-नेशशकन्दन । रा य प्र म ल_१ ल_२-
 चेद्वानुन्दन ॥ १६ ल_२-०न् सभूषमान । अ-भस्मिन् सभ्रि० । १७ य-
 ०रमिद् । १८ फ-मम । य रा य प्र म ल_१ ल_२-न च । अ-यानभो० ॥

यत् तद् उक्तं त्वया वाक्यं प्रीत्या नृ-पति-सत्तम ।
 तैव ते न वि-तथं कार्यं वनं गच्छतु रायवः ॥१७॥
 स राजा सख-चाग्र देव्या वर-दानम् अनु-स्मरन् ।
 मुमोह वचनं श्रुत्वा कैकेय्याः क्रूरम् अ-मियम् ॥१८॥
 ततस् तु स्थविरो राजा सख-धर्मे व्यव-स्थितः ।
 ज्येष्ठं यशस्विनं पुत्रं रुदन् राज्यम् अयाचत ॥१९॥
 आभ-पेकात् मियतरं श्रुत्वा स वचनं पितुः ।
 मनसा पूर्वम् आ-साद्य वाचं प्राति-गृहीतवान् ॥२०॥
 दद्यान् न प्राति-गृह्णीयान् न दूयात् किञ्चिद् अ-मियम् ।
 अपि जीवित-हेतोर् हि रामः सख-पराक्रमः ॥२१॥
 स वि-हायोर्त्तरीयाणि महाऽर्हाणि महा-यशाः ।
 वि-सृज्य मनसा राज्यं जेनन्यै मां समा-दिशत ॥२२॥
 साऽहं तस्याऽग्रतस् तूर्णं प्र-स्थिता चीर-वांसिनी ।
 न हि मे तेन हीनाया वासः स्वर्गेऽपि रोचते ॥२३॥
 प्राग् एव महा-भागः सौमित्रिर् मित्र-नन्दनः ।
 पूर्व-जंस्याऽनु-यात्राऽर्थं दुम-वीरैर् अलङ्कृतः ॥२४॥
 ते वयं भर्तुर् आ-देशात् प्राग् एव तुं दृढ-व्रंताः ।
 प्र-विष्टाः स्मो दुरा-धर्षं वनं गम्भीर-दर्शनम् ॥२५॥
 वैसतो दण्डकाऽरण्ये तस्याऽहम् अ-मितौजसः ।

१. फ-स्वया कार्यं । ल३-पुरा वाक्यं । २. अ-तद्वै न । फ-न त्वया ॥

३. फ-च । अ-तं । ४. आ फ-०धर्मव्य० । अ-०धर्मव्यवस्थितम् । ५. अ-रामं ।

६. फ-वाक्यमभाषण । ७. फ-वाचः प्र० च रा अ-वाच्य प्र० व प्र म ल३ ल२-

वाचा परिगृ० ॥ ८. फ-त्रिवाहोत्त० । ९. आ-जनन्यौमी । फ-जनन्यै तत् ॥

१०. आ-०चामसः । म-०चामनी । ११. व-०जस्य तु मा० । रा-०जस्य च या० ॥

१२. फ अ-०देशं बहु मर्या । रा व प्र म-०देशं प्रा० । १३. ल०-महाप्रताः ।

१४. आ-वमन्तो ।

रक्षसाऽप-हृता भार्या रावणेन दुर्-आत्मना ॥२६॥
 द्वौ मासौ तेन मे कालो जीविताऽनु ग्रहे कृतः ।
 ऊर्ध्वं द्वाभ्यां तु मासाभ्यां ततस् त्यक्ष्यामि जीवितम् ॥२७॥
 रावणो वि-कृताऽऽकारो रक्षसोऽति-भयंकरः ।
 समुद्र-पारो दुष्-प्रोऽऽपः कालः परि-मितश् च मे ॥२८॥

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे सीता-वाक्यं
 नाम सप्तविंशः सर्गः ॥२७॥

१. आ-०नुप्रदः । २. फ-०मां हि भयानकः । अ-०तिभयानकः ।
 ३. फ-दुष्प्राप्यः । ४ ल-२-गणितदप ॥ ५. फ-परममासिर्नास्ति ॥

[वं-३१]= [अष्टाविंशः सर्गः] = [दा-N]

तस्याम् तद् वचनं श्रुत्वा हनूमान् हरि-यूथ-पः ।

२५] दुःखं दुःखाऽभि-भृताया वाक्यम् उत्तरम् अब्रवीत् ॥१॥

त्वां मार्गमाणा रामाऽर्थे क्लिरयन्ते दिक्षु वानराः ।

N] तैस् तैस् तपोभिर् नि-यमैः सिद्धिं मुनि-गणा इव ॥२॥^१

रघूणां च हरीणां च प्राणाम् त्वयि समा-दिताः ।

N] सा त्वं दिष्ट्या मया दृष्टा नास्ति धन्यतरो मम ॥३॥^२

अहं रामस्य सं-देशाद् देवि दूतः समा-गतः ।

२६] वैदेहि कुशली रामस्त्वां च कौशल्यम् अब्रवीत् ॥४॥^३

दाता भोक्ता प्र-हर्ता च श्रेष्ठो लोके धनुस्-धरः ।

यो ब्राह्मण अस्त्रं देवं च वेद वेद-विदां-धरः ।

N] स त्वां दाशरथी रामो देवि कौशल्यम् अब्रवीत् ॥५॥

लक्ष्मणश् च महा-तेजा भर्तुस् तेऽनु-धरः प्रियः ।

२७] कृतवान् शोकं-सन्तप्तः गिरसा तेऽभि-वादनम् ॥६॥

सा तयोः कुशल देवी वीरयोर् नर-सिंहयोः ।

N] श्रुत्वा संहृष्ट-सर्वाऽङ्गी हनूमन्तम् अथाऽब्रवीत् ॥७॥

१. व प्र म ल, ल-महादुःखाभि० ॥ २. च-रामार्थं । ३. ल-
दृश्यन्ते । अ-क्लिश्यन्ति । ४. प्र-ऋक्षवा० । ५. च रा प्र व म ल, ल-
क्षुत्पुण्यान्शो परिभ्रान्ता । ६. फ-नास्ति ॥ ७. अ-दृष्टा मया दिष्टा ।
८. रा म अ-मया ॥ ९. व-देव । १०. व-रामः म त्वां ॥ ११. फ-
त ॥ १२. फ-लक्ष्मणस्तु । १३. आ-वृत्तवां शो० । फ-वृत्तवांशुलोक० ।
१४. आ फ-चाभि० ॥ १५. फ-निशम्य । १६. फ अ-प्रानितं० ॥

- कल्याणं तत्र गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मे ।
 N] ऐति जीवन्तम् आनन्दो नरं वर्ष-शताद् अपि ॥८॥
 ततः संजात-विश्रम्भां सीता शशि-निभाऽऽनना ।
 तथा समा-गतश् चाऽपि हनुमान् प्रीतिमान् वभौ ।
 N] परस्परेण चाऽऽर्क्ष्यं वि-श्वैस्तौ तौ प्र-चक्रतुः ॥९॥
 तस्यास् तु वचनं श्रुत्वा हनुमान् मारुताऽत्म-जः ।
 N] सीतायाः शोक-दीर्घायाः समीपम् उप-चक्रमे ॥१०॥
 यथा समीपं सीताया हनुमान् उप-सर्पति ।
 N] तथा रावणे इत्य् एवं सा सीता पर्य-अशङ्कते ॥११॥
 अहो धिक् किं कृतम् इदं कैथितं हि यद् अद्य मे ।
 N] रूपाऽन्तरम् उपाऽऽगम्य सं एवाऽयं हि रावणः १२॥
 ताम् अ-शोकस्य शाखां तु मुक्त्वा सा शोक-कर्षिता ।
 N] भैयात् तस्याऽनवद्याऽङ्गी धरायां समुपाऽऽविगत १३॥
 अवर्देत् सं महा-बाहुम् ततम् तां जनकाऽऽत्म-जाम् ।
 N] सा चैवं भय-संन्त्रस्ता भूयो नैवाऽभ्युत्त-प्रेक्षत ॥१४॥
 तं दृष्ट्वा वर्द्धमानं तु सीता चन्द्र-निभाऽऽनना ।

१. आ-०व गाथे च । फ-कल्याणी वनगा० । २. फ रा-पति-
 जी० । आ-प्रतिजी० ॥ ३. फ-०विश्रामा । ४. व ल_१ ल_२-वाचाल्यं ।
 प्र-वाचालं । ५. आ-०स्तौ तु । अ-विश्रब्धौ तु ॥ ६. फ अ-तस्या-
 राद् । प्र ल_१ ल_२-ततस्त्तद् । ७. फ अ-हरियूपः । ८. फ-०तहायाः ॥
 ९. फ-दृष्ट्वा विशालाक्षी सीता तं । आ च-रावणमिषेव । १०. आ-
 अभि० ॥ ११. फ रा व म ल_१ ल_२-गदय कथितं हि । १२. अ-मर्क-

- ३३] अब्रवीद् दीर्घम् उच्छ्वस्यं वानरं मधुर-स्वरम् ॥१५॥
 मायां प्र-विष्टो मायावी यदि त्वं रावणः स्वयम् ।
 ३४] सैं-तापयसि मां भूयः सं-तप्तां तन्न न शोभनम् ॥१६॥
 ३६उ] चिंतं जिहीर्षमे यत् त्वं नैदी-कूलम् इवाऽम्भसां ।
 अहो स्वप्नस् तु सुख-दो र्याऽहम् एवं विधां हृतां ।
 ३८] प्रेषितं नाम पश्यामि रात्रयेण वनौकंसम् ॥१७॥
 स्वप्नेऽपि यद् अहं नीरं रायवं सह-लक्ष्मणम् ।
 ३९] पश्येयं न वि-पीदेयं स्वप्नो मम नै' मत्सरी ॥१८॥
 नौऽहं स्वप्नम् ईमं मन्ये स्वप्ने दृष्ट्वा हि वानरम् ।
 ३७] न शक्योऽभ्युद्-अयः प्राप्तुं प्राप्तश् चाऽभ्युद्-अयो मया १९॥
 किं तु मे चित्त-मोहोऽयं भवेद् वात गतिस् त्व इति ।
 ४०] उन्-मात्रो वा विकारो वा स्याद् वैयं मृग-वृष्णिक् ॥२०॥
 अथवा नाऽयम् उन्-मात्रो मोहोऽर्ष्यं उन्मादं-लक्षणः ।
 ४१] सं-बुद्-ये चाऽहम् आत्मानम् इमं चाऽपि वनौकसम् ॥२१॥
 इत्य-एवं बहु-धा बुद्ध्वा संप-प्रार्य वलाऽवलम् ।
 ४२] रत्नसां काम-रूपाणां मन्ये तं राक्षसाऽधिपम् ॥२२॥

१ आ-उन्स्वस्य । २. आ-चिन्तय तु वच. । अ-०स्व
 राम् ॥ ३ व प्र ल_१ ल_२ अ-उन्मादयसि ॥ ४ रा व प्र ल_१ ल_२-
 स्व चेजिहीर्षसि पुन' । अ-स्थितजिहीर्षसनायं । फ-०पंसिऽनाय । ५
 रा व प्र म ल_१ ल_२-सतप्ता तन्न शोभनम् । ६ फ-स्वमस्य सुखतो
 मोह । अ-स्वमस्य सुपता याह । ७ आ-चिराद्दृष्टा । फ-चिरादृत्ता ।
 प्र अ-०धा हता । ८ अ-तत्र । ९ अ व म-भिन्ना-रावणेन । १०
 अ-०कमाम् ॥ ११ फ-स्वमप्यह वदा । १२. फ-स्वमोपि मम म० ॥ १३
 व-अहो । १४ प्र-अह ॥ १५. फ-०मोहस्मभवेद्वातगति. स्वयम् ।
 च रा व प्र ल_१ ल_२-०तिस्त्विय । १६ फ च अ-इद ॥ १७ आ-
 ०हो एन्मा० ॥ १८. फ म अ-०रूपत्वान्मेने । १९ च-नास्ति ॥

- अप-कृप्याऽऽश्रमात् तं तु मृग-रूपेण राघवम् ।
 N] येनाऽप-नीता शून्ये त्वं फलं द्रक्ष्यति तस्य संः ॥३१॥
 N] कुपितो रावणं सङ्ख्ये घातयिष्यति वीर्यवान् ।
 ५१] रोष-मुक्तैः शरैस् तीक्ष्णैर् ज्वलद्भिर् इव पावकैः ॥३२॥
 तेनाऽहं प्रेषितो दूतस् त्वत्-सकाशम् इहाऽऽमतः ।
 ५३] त्वद्-वियोगेन दुःखाऽऽर्त्तः स त्वां कौशल्यम् अब्रवीत् ३३॥
 लक्ष्मणश् च महा-तेजाः सुमित्राऽऽनन्द-वर्धनः ।
 ५४] अभि-वाद्य महा-बाहुः स त्वां कुशलम् अब्रवीत् ॥३४॥
 रामस्य च सखा वीरः सु-ग्रीवो नाम वानरः ।
 ५५] राजा वानर-मुख्यानां स त्वां कौशल्यम् अब्रवीत् ॥३५॥
 नित्यं स्मरति रामस् ते सु-ग्रीवश् च स-लक्ष्मणः ।
 ५६] दिष्ट्या जीवसि वैदेहिराक्षसी-वग्म आ-गता ॥३६॥
 न चिराद् द्रक्ष्यसे रामं लक्ष्मणं च महा-रथम् ।
 ५७] मुख्यं वानर-कोटीनां सु-ग्रीवं च महौजसम् ॥३७॥
 अहं सु-ग्रीव-सचिवो हनुमान् नाम वानरः ।
 ५८] दूतोऽहं राज-सिंहस्य रामस्याऽऽक्लिष्ट-कर्मणः ॥३८॥
 त्वत्-सकाशम् अनु-प्राप्तो रामस्याऽऽदेशतो ह्य अहम् ।
 ५९] प्र-विष्टो नगरीं लंकां लङ्घयित्वा महोदधिम् ॥३९॥^३

१. फ-रावणः । २. फ च रा-शून्ये येनापनीतासि । अ-सीता
 येनापनीतासि । ३. आ प्र म ल_१ ल_२-द्रक्ष्यसि तस्य च । अ-द्रक्ष्यसि त०॥
 ४. फ-रोषप्रयुक्तैरिषुभिः ॥ ५. फ-सोकातः ॥ ६. अ-वर्धनिः । ७.
 प्र म ल_१ ल_० अ-कीशल्यमग्र० ॥ ८. फ-रामस्त्वां सुग्रीवः महल० ।
 अ-रामश्च सु० । ९. फ-०ति ॥ १०. फ अ-०मि पति । ११. फ च अ-
 मध्ये । आ-मुख्यं ॥ १२. फ-रामवाक्यप्रचोदितः । च-रामवाक्यप्रदे-
 शितः । १३. अ-नाहित ॥

- ४३३] एवं बुद्धिं ततः कृत्वा सीता सा तनु-मध्यमा ।
 ४३४] अजिज्ञासत् ततो भूयो वानरं जनकाऽऽत्म-जा ॥२३॥^३
 सीतायाश्च च मते बुध्वा हनूमान् हरि-यूथ-पः ।
 ४५] श्रोत्राऽनुकूलैर् वचनैस् तथ्यैस्तां प्रैत्-अनन्दयत् ॥२४॥
 सँ च विग्रह-वान् धर्मः साधुः सत्य-परिश्रियः ।
 ४६] परि-त्राता चं सर्वस्य सर्व-भूत-हिते-रतः ॥२५॥
 बलवान् मातरिश्वेव महेन्द्र इव दुर-जयः ।
 ४७] आदित्य इव तेजस्वी लोक-क्रान्तो यथा शशी ॥२६॥
 राजा सर्वस्य लोकस्य रामो वैश्रवणो यथा ।
 ४८] वि-क्रमेणोप-पन्नश्च यथा विष्णुर् महा-यशाः ॥२७॥
 सत्य-वादी मधुर-वाग् देवो वाचस्-पतिर् यथा ।
 ४९] रूपवान् सु-भगः श्रीमान् कन्दर्प इव मूर्तिमान् ।
 क्रोय-स्थाने प्र-हर्ता च श्रेष्ठो लोके धनुर्मेताम् ॥२८॥
 ५०] गङ्गा-ज्यायाम् अव-ष्टभ्य यस्य लोकां महाऽऽत्मनः ।
 N] देवा इव महेन्द्रस्य मोदन्ते वि-गत-ज्वराः ॥२९॥
 'त तादृशम् अना-धृष्य देवानाम् अपि दुर-जयम् ।
 N] महेन्द्र-सदृश शौर्ये क्षमर्या ब्रह्मणा समम् ॥३०॥^{१०}

१ फ-तथा । २ व-भिन्ना — जिज्ञासती तदा । ३. च-नास्ति ॥ ४ फ-
 सीतायास्त्वेव तद् बु० । अ-सीतायास्तु म० ॥ ५ फ च अ-मात्नात्मज । ६
 अ-समहपर्यत् । फ च रा व म-प्रत्यहर्षयत् ॥ ७ फ च रा व म अ-य स ।
 ८ फ व म-०रिश्वव । अ-०पगक्रम । ९ अ-प्रदाता च । फ-च दाता
 च ॥ १० आ रा च ल, अ-०मेनोप० ॥ ११ फ अ-स्थाने ब्राध्र० ।
 १२ फ अ-महारथ । च-धनुर्धर ॥ १३ अ-पमाधि य यस्य लोको ।
 १४ व-ममुद्रस्य ॥ १५ अ-न तादृश । १६ फ-पराक्रमे विष्णुमम
 क्षमाया ॥ १७ अ-कापेऽन आरभ्य “ आदित्य इव तेजस्वी ” इत्यादित्यत्त
 पाठ पन्ति ॥

- अप-कृप्याऽऽश्रमात् तं तु मृग-रूपेण राववम् ।
 N] येनाऽप-नीता शून्ये त्वं फलं द्रक्ष्यति तस्य संः ॥३१॥
 N] कुपितो रावणं सदृश्ये घातयिष्यति वीर्यवान् ।
 ५१] रोष-मुक्तैः शरैस् तीक्ष्णैर् ज्वलद्भिर् इव पावकैः ॥३२॥
 तेनाऽहं प्रेषितो दूतस् त्वत्-सकाशम् इहाऽऽमतः ।
 ५३] त्वद्-वियोगेन दुःखाऽऽर्त्तः स त्वांकौशल्यम् अब्रवीत् ३३॥
 लक्ष्मणश् च महा-तेजाः मुमित्राऽऽनन्द-वर्धनः ।
 ५४] अभि-वाद्य महा-बाहुः स त्वां कुशलम् अब्रवीत् ॥३४॥
 रामस्य च सखा वीरः मु-ग्रीवो नाम वानरः ।
 ५५] राजा वानर-मुख्यानां स त्वां कौशल्यम् अब्रवीत् ॥३५॥
 नित्यं स्मरति रामस् ते मु-ग्रीवश् च स-लक्ष्मणः ।
 ५६] दिष्ट्या जीवेसि वैदेहि राक्षसी-वगम् आ-गता ॥३६॥
 न चिराद् द्रक्ष्यसे रामं लक्ष्मणं च महा-रथम् ।
 ५७] मुख्यं वानर-कोटीनां मु-ग्रीवं च महौजसम् ॥३७॥
 अहं मु-ग्रीव-सचिवो हनूमान् नाम वानरः ।
 ५८] दूतोऽहं राज-सिंहस्य रामस्याऽऽक्लिष्ट-कर्मणः ॥३८॥
 त्वत्-सकाशम् अनु-प्राप्तो रामस्याऽऽदेशतो ह्य अहम् ।
 ५९] प्र-विष्टो नगरीं लंकां लङ्घयित्वा महोदधिम् ॥३९॥^३

१. फ-रावणः । २. फ च रा-शून्ये येनापनीतासि । अ-सीता
 येनापनीतासि । ३. आ प्र म ल, ल०-द्रक्ष्यमि तस्य च । अ-द्रक्ष्यमि त०॥
 ४. फ-रोषप्रयुक्तैरिषुभिः ॥ ५. फ-सौकारतः ॥ ६. अ-वर्धनिः । ७.
 प्र म ल, ल० अ-कौशल्यमत्र० ॥ ८. फ-रामस्त्वां मुग्रीवः महल० ।
 अ-रामश्च मु० । ९. फ-०ति ॥ १०. फ अ-०मि पति । ११. फ च अ-
 मध्ये । आ-मुख्यं ॥ १२. फ-रामवाक्यप्रचोदितः । च-रामवाक्यप्रदे-
 शतः । १३. अ-नास्ति ॥

मूर्ध्नि' दत्त्वा पद-न्यासं रावणस्य दुर्-आत्मनः ।

६०] त्वां द्रष्टुम् उप-यातोऽहं म्वम् आ-श्रित्य पराक्रमम् ॥४०॥

नाऽहम् अस्मि तथा देवि यथा त्वम् अव-गच्छसि ।

६१] वि-शङ्का भव वेदेहि श्रद्धेहि वेदतो मम ॥४१॥

तं पुष्प-वर्षर् अभि-वृष्यमाणं

महा-बलं तत्र तदा नि-पण्णम् ।

कुन्द्हलाद् हर्ष-परिप्लुताऽत्ती

सीताऽप्य् अगच्छत् त्वरिता समीपम् ॥४२॥

इत्यर्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे हनुमद्-भाषणे

नामाऽष्टाविंशः सर्गः ॥२८॥

१. प. ख अ-हं ग मूर्ध्नि । २. प. अ-नाम् । ३. अ-वचरे ॥

४ अ-वर्षमाणं । अ हा म अ-वर्षमाणं । ५. प. वेदेहि । ६ अ-

वर्षणे । ७-वचरे म स्त_१-वर्षणम् । ८ प. वरितां । अ-वर्षितं ॥

९ अ-वचरे विविचरे १० । ११. म_१-वर्षणम् । अ-वचरे

वचरे ॥

[वं-३२]= [एकोनत्रिंशः सर्गः] =[दा-३५]

तां तु राम-कथां श्रुत्वा वैदेही वानरर्षभम् ।

१.] उवाच वचनं तत्त्वमं ईदं मधुरया गिरा ॥१॥[१]

क ते रामेण स-सर्गः कथं जानासि लक्ष्मणम् ।

२.] नराणां वानराणां च कथम् आसीत् समा-गमः ॥२॥[२]

यानि रामस्य लिङ्गानि तानि मे वदं वानर ।^३

N] तानि भूयः समा-चक्ष्व नर्मां शङ्को समाविश (१)रे)त् ३॥[३]

कीदृशं तस्य सं-स्थानं रूपं रामस्य कीदृशम् ।

३.] कथम् ऊरु कथं बाहू लक्ष्मणस्य च शंस मे ॥४॥[४]

एवम् उक्तस् तु वैदेह्या हनूमान् मारुताऽऽत्म-जः

४.] ततो रामं यथा-तत्त्वम् आ-ख्यातुम् उप-चक्रमे ॥४॥[५]

जानन्ती वत वैदेहि दिष्ट्या मां परि-पृच्छसि ।

५.] भर्तुः कमल-पत्राऽक्षि सं-स्थानं लक्ष्मणस्य च ॥६॥[६]

यानि रामस्य लिङ्गानि लक्ष्मणस्य च यानि वै^४ ।

N] लक्षितानि विशालाऽक्षि तानि मे^५ शृणु तत्त्व-तः ॥७॥[७]

६.] रामः कमल-पत्राऽक्षः सर्व-भूत-मनो-हरः । [८पू

N] गुणवान् शील-सम्पन्नः सर्व-भूत-हिते रंतैः ॥८॥[N]

१. अ-सीता त्विदं । २. क च प्र व म ल, ल_२ अ-लक्ष्मणस्य च ।

३. अतः परमधिकः पाठः-आ-मुखमूरु कथं बाहू लक्ष्मणस्य च वानर ॥

४. क च-मां शोकः । प्र ल_२-मे शङ्का । म-मे शोकः । ५. रा-नास्ति ॥

६. ल_१-कीर्तनं ॥ ७. क-जानाना । अ-जानामि । ८. क-वत दिष्ट्या मां

वैदेहि । अ-तावदिष्ट्या तं वैदेहि । ल_१-० हि रष्ट्या मां । ९. अ-नास्ति ॥

१०. क-देवि । ११. च प्र व म ल, ल_२-चिह्नानि । १२. क-मे । १३. क-

वै । १४. रा अ-नास्ति ॥ १५. क-० तमनोहरः । म ल, ल_२-सर्वलोकहि ॥

- रूप-दाक्षिण्य-सम्पन्नः प्रांशुः सं जनकाऽऽत्म-जे । [८उ
 N] तेजसाऽऽदित्य-सङ्काशः क्षमया पृथिवी-समः ॥९॥
 बृहस्पति-समो बुद्ध्या यशसा वासवोपमः ।
 N] रक्षिता स्वस्य वंशस्य स्व-जनस्य च रक्षिता ॥१०॥ [१०पू
 रामो भामिनि सर्वस्य चतुर्-वर्णस्य रक्षिता ।
 N] मर्यादानां च लोकस्य कर्ता स्थापयिता विभुः ॥११॥ [११
 ७उ] अर्चिष्मान् अर्चितव्योऽसौ ब्रह्मचारि-व्रते स्थितः ।
 ८पू] साधूनाम् उपचार-ज्ञः प्रचार-ज्ञश्च कर्मणाम् ॥१२॥ [१२
 ६उ] राज-विद्या-विनीतानां ब्राह्मणानाम् उपाऽऽसिता ।
 N] श्रुतवान् शील-सम्पन्नो वि-नीतश्च परन्तपः ॥१३॥ [१३
 ऋजुर् वेद-विनीतश्च वेद-विद्भिः सु-पूजितः ।
 ९] धनुर्-वेदे च वैदेहि वेदाऽङ्गेषु च नि-ष्ठितः ॥१४॥ [१४
 वि-पुंलौऽसौ महा-बाहुः कम्बु-ग्रीवः शुभाऽऽननः ।
 १०] गूढ-जैष्ठ्यः स ताम्राऽऽप्तो रामो नाम जनैः श्रुतः ॥१५॥ [१५
 ८उ] दुन्दुभि-स्वन-निर्घोषः स्निग्ध-वर्णः प्र-तापवान् ।
 समः सम-विभक्ताऽङ्गो गुह्यैर्गूढ-शिरोऽस्थि-कः ॥१६॥ [१६
 ११] चतुर्-फिक्कुश्च चतुर्-दण्डो द्विः-शुक्रो दश-पद्मवान् । [१८उ
 पद्-उन्नतो दश-चूडंस्त्रिभिर् व्य-आप्नोति राघवः ॥१७॥ N

१. फ-गुणवान् स्पस० । २. च ब प्र म ल, ल२-प्रांशुश्च ॥
 ३. फ अ-धर्मस्य च परन्तपः । ४. च-नास्ति ॥ ५. आ-०दातीव । ६. फ
 अ-दि सः । च रा प्र ब म ल, ल२-च स. ॥ ७. च रा प्र ब म ल, ल२-
 ०भ्योप । ८. ल२-राजराजो वि० । ९. रा-श्रुत० । १०. अ-ययुर्वेद० । ११. फ प्र
 ल, ल२ अ-वेदविद्भिश्च । १२. फ च रा प्र ब म ल, ल२-वेदे च वे० । आ-०हे
 च विनिष्ठितः । च-०हे च प्रतिष्ठितः । अ-सर्वाङ्गे वेदेषु च मुनि० ॥
 १३. च म-०लान्तो । १४ आ रा ब म ल, ल२-०जातुः । १५. फ-गुणो ॥
 १६. आ-चतुर्दण्डो ॥

- १२] त्रि-चलीवा(१मा)त्रि-नीतश् च चतुर-गन्धस् त्रि-कालवित् १८पृ
 त्रि-त्रिकम् त्रि-मलम्बश् च महाऽऽस्यो घन-निःस्वनैः १८[१७पृ
 १३] चतुः-कृष्णश् चतुर-लेखः षोडशाऽक्षैः चतुः-सप्तः । [N
 चतुर्दश-सप्त-द्वन्द्वैः पञ्च-स्निग्धोऽष्ट-वंशवान् ॥१९॥ [१६पृ
 १४] भ्राता वै-मात्रिकश् चाऽस्य सौमित्रिर् अ-पराजितः ।
 १५पृ] अनु-रागेण रूपेण गुणैश् चाऽपि तथा-विधः ॥२०॥ [२२
 स तु धर्म-रतः श्रीमान् सं-ग्रहाऽनु-ग्रहे रतः ।
 N] नि-यतः सर्व-लोकानां सर्व-काल-प्रियं-वदः ॥२१॥ [N
 रावणेनाऽप-नीतां त्वां श्रुत्वा दीनस् तु राघवः ।
 १७] अन्व-इष्ट्वास् तदीं शूरो जन-स्थानं ततस्-ततः ॥२२॥ [N
 त्वाम् एव मार्गमाणौ तौ वि-चरन्तौ वसुं-धराम् ।
 १८] ददृशते च सु-ग्रीवं पूर्व-जेनाऽव-रोपितम् ॥२३॥ [२४
 पस्थे च ऋष्य-मूकस्य रम्ये पादप-संकुले ।
 N] भ्रातुर-भयाऽऽर्चम-आ-सीने सु-ग्रीवं शुभ-दर्शनम् ॥२४॥ [२५
 वयं तु कपि-राजानं सु-ग्रीवं सख-संद्भरम् ।
 N] परि-वीर्याऽऽस्महे राज्यात् पूर्व-जेने परा-जितम् ॥२५॥ [२६

१. क-०लीविविनतश्च । ब-०लीत्रिभिर्विहीनश्च । अ-०लीवांवि-
 विनतः । २. अ-त्रिवक्त्रम् । ३. अ-०स्वोष्ठहनुस्वनः ॥ ४. क-०शाकः ।
 ५. अ-०महद्वे । च रा प्र म ल, ल२-०समाद्वन्द्वः । ६. क-स्नेहोद्यं० । अ-
 सुस्मोद्यं० । प्र-०ध्वेश० ॥ ७. अ-०कस्तस्य । अ-चास्य च वैमात्रः ।
 ८. अ अ-०त्रिस्ताप० ॥ ९. क अ-०परः । १०. अ-०लोक० ॥ ११. च-
 तथा । रा प्र ब म ल, ल२-ततः । १२. क-०स्थाने ॥ १३. आ-अद्राक्षं
 कपिराजां । अ-अद्राक्षं कपिराजानं । च-अद्रष्ट्वा ते च सु० । १४. च रा
 प्र म ल, ल२-०रम्बया । १५. च रा प्र म-प्रिय० ॥ १६. च व अ-प्रिय-
 दानम् । रा प्र म-०वं-दि तत्परम् । १७. च रा ब प्र अ-०चार्यास्महे ।
 १८. च रा प्र द अ-०जेनावरोपितम् ॥

- ततस् तौ चिरं-संवीतौ धनुः-प्रवर-धारिणौ ।
 N] ऋष्य-मूकस्य शैलस्य रम्यं देशम् उप-स्थितौ ॥२६॥ [२७
 तौ मार्गमाणौ नृ-चरौ वनं गम्भीरम् ओजसा ।
 N] सु-ग्रीवो दूरतोऽपश्यत् सह तैर् वानरर्षभैः ॥२७॥ [N
 सै तौ दृष्ट्वा नर-व्याघ्रौ धन्विनौ वानरर्षभः ।
 N] अभि-प्लुतो गिरेस् तस्य शिखरं भीम-विक्रमः ॥२८॥ [२८
 ततः स शिखरे तस्मिन् वानरेन्द्रो व्यव-स्थितः ।
 N] तयोः समीपं माम् एव प्रेषयामास स-त्वरर्ष ॥२९॥ [२९
 ताव् अहं पुरुष-व्याघ्रौ सुग्रीव-वचनात् प्रभू ।
 N] रूप-लक्षण-सम्पन्नौ कृताऽञ्जलिर् उप-स्थितः ॥३०॥ [३०
 तदाऽस्मि राघवेणोक्तैः शोकाऽऽर्त्तेन महाऽऽत्मना ।
 N] हरणं तव वैदेहि राक्षसेन दुर्-आत्मना ॥३१॥ [N
 तौ परिज्ञात-तत्त्वाऽर्थौ मया प्रीति-समन्वितौ ।
 N] पृष्ठम् आ-रोष्यै तं देशं प्राऽऽपितौ पुरुषर्षभौ ॥३२॥ [३१
 नि-चेदिते च तत्त्वेन सु-ग्रीवाय महाऽऽत्मने ।
 N] तेषाम् अन्योऽन्य-संवादाद् भृशं प्रीतिरं अजायत ३३ ॥ [३२
 तत्र तौ प्रीति-सम्पन्नौ हरीऽऽश्वरं-नरेश्वरौ ।
 N] परस्पर-कृताऽऽश्वासौ कथया पूर्व-दृत्तया ॥३४॥ [३३
 तं तथाऽऽर्वासायामास सु-ग्रीवं लक्ष्मणाऽग्र-जः ।

१. प्र व ल, ल२-तु । २. व म-धीर० । ३. फ-नास्ति । ४. फ-
 ऋषागती ॥ ५. प्र-तौ वानरर्षभौ ॥ ६. म-तौ तु । ७. आ-तिपरं । च रा
 प्र व म-तिपरे ॥ ८. आ-सत्वरः । ९. ल, -नास्ति ॥ १०. ल२-नास्ति ॥
 ११. आ-०पेनोक्तः । १२. च राघ प्र ल, ल२ अ-नास्ति ॥ १३. फ-
 पृष्ठमारोष्य । १४. अ-च नरर्षभौ ॥ १५. फ अ-०दितौ । १६. अ फ-
 ०संवादाद् । आ-मवादादुजाती रजा० ॥ १७. व प्र म ल, ल२-नरेश्वरहरी-
 श्वरौ ॥ १८. आ फ रा-०मान्वयामास । अ-नतश्च साम्ब० ।

N] स्त्री-हेतोर्वालिना भ्रात्रा निर-अस्तम् उग्र-तेजसा ३५ [३४
 तथाऽऽर्यं हंरणं तस्मै सौमित्रिर् अंति-वीर्यवान् । [N

N] लक्ष्मणो वानरेन्द्राय सु-ग्रीवाय न्य-अवेदयत् ॥३६॥ [३५७
 स श्रुत्वा वानरेन्द्रम् तु लक्ष्मणेनेरितं वचः ।

तथाऽऽसीन्निष्-प्रभोऽत्य-अर्थं ग्रह-ग्रैस्त इवोडु-रादैः । [३६

N] स तस्याऽनाशयच् छोकं रामस्याऽक्लिष्ट-कर्मणः ॥३७॥ [N

३२५] ततस् ते गात्र-शोभीनि हृताया राक्षसेन तु ।

N] यान्य् आभरण-जातानि वि-क्षिप्तानि मही-तले ॥३८॥ [३७

तानि सर्वाणि सं-हृत्य रामाय हरि-यूथं-पः ।

N] सं-हृष्टो दर्शयामांस गतिं तु न विदुस् त्वं ॥३९॥ [३८

३२७] तानि रामाय दत्तानि मयैवोप-हृतानि च ।

N] स्वैन-चन्ति वि-कीर्णानि तस्मिन् विहत-चेतसि ॥४०॥ [३९

तान्य् अङ्के दर्शनीयानि कृत्वा वहु-विधं तदा ।

३३] हृदि देवि प्र-काशं मे देहीऽति करुणं चिरम् ॥४०

N] परि-देवितम् आर्येण शोकोप-हत-चेतसा ॥४१॥ [N

१. फ-यलिना । २. आ-निरस्तोऽमितते० । रा प्र व म ल२-अमित्रीजसम् ।

फ-गुहतेजसा ॥ ३. आ फ-०थं । ४. फ-अथ वी० । ५. आ अ-निवे० ॥

६. फ-प्रहाक्रान्त । ७. प्र-इवोडुषं । म-इवेन्दुराट् ॥ ८. आ-रक्षसा

द्विगमाण्या । ९. फ अ-निशि० ॥ १०. फ रा प्र ष म ल२-०पाः । ११. फ

च रा प्र व म ल१ ल२-संहृष्टा दर्शयामासुः । १२. फ-तथा ॥ १३. प्र ल१

ल२-०यैवाप० । १४. फ अ-स्वनवन्त्यवकी० । १५. रा प्र व म ल१ ल२-०

ततो विपुलचेतसा । १६. आ-स बहुचित्तदा । १७. प्र-नास्ति । १८. फ च-

देवि देवप्रकाशेन । अ-तेन देवप्रकाशेन । रा म ल१ ल२-देवि दे० ।

आ-०वप्रकाशेय । १९. आ च-देवीति । फ-देवेन । अ-देवेति । २०. फ

अ-परिदेवितम् ॥ २१. आ-प्रत्यदेवयदाविष्टः । २२. फ-पर्यदेवयदाविष्टः ।

फ-चेतनः । आ-उग्रोपहतचेतनः । २३. प्र अ-नास्ति ॥

पश्यतस् तस्य रुदतस् तप्यतश् च पुनः पुनः ।

[N] प्राञ्ज्वालयन् दौशरथेस् तानि शोक-हुताऽशनम् ॥४२॥ [४१

शोचितं सु-चिरं तेन दुःखाऽऽर्त्तेन महाऽऽत्मना ।

३४] मेया सं वि-विधैर् वाक्यैः कृच्छ्राद् उत्थापितः पुनः ४३॥ [४२

तानि दृष्ट्वा महाऽर्हाणि दर्शयित्वा सुहृद् सुहृः ।

[N] राघवः सह-सौमित्रिः सु-ग्रीवम् उप-तापयेत् ॥४४॥ [४३

र्त्वाऽदर्शन-जेनाऽऽर्ये राघवैः परि-तप्यते ।

३५] महता ज्वलता नित्यम् अग्निनेवोच्चं-पर्वतः ॥४५॥ [४४

त्वत्-कृते मदनश् चैव शोकश् चिन्ता च राघवम् ।

३६] तापयन्ति महाऽऽत्मानम् अग्न्य्-आंगारम् ईषोऽग्रयः ४६॥ [४५

त्वाऽदर्शन-जेनाऽऽर्ये शोकेन च वि-चोलयते ।

३७] महा-भूमि-चलेनैव शिला-धातु-सखोऽर्चलः ॥४७॥ [४६

तानि रम्याणि पश्यन् स काननानि महान्ति च ।

३८] रतिं न विन्दते रामस्त्वाम् अ-पश्यन् नृपाऽऽर्त्त-जे ४८॥ [४७

सहितौ राम-सुग्रीवाव् उभाव् अकुरुतां ततः ।

[N] समयं वालिनं हन्तुं तौ तर्वाऽन्वेपणाय च ॥४९॥ [४९

१. आ फ अ-पश्यतस्तानि । प्र-पश्यतो रुदतस्तस्य । २. फ-तस्य तच्च । आ-तव तस्य । ३. फ-दर्शयतम् ॥ ४. आ-यथा । ५. फ-च ॥ ६. फ-उपपादयत् । म ल१-उदपादयत् । अ-उपतापयत् । ७. ल२-नास्ति ॥ ८. ल१-तावद्दर्शनं । ९. आ ल१-चतुर्भिः प० । म-चतुर्भिः परिताप्यते । १०. फ-०-नेवाग्निप० । च रा प्र व म ल१-नेत्र हि प० ॥ ११. आ-०-गाराय चाग्रयः । १२. अ-नास्ति ॥ १३. प्र-०-जेनापि । १४. म-परिचो० । अ-तु वि० । १५. आ-०-तुरिवाचलः । ल१-०-तुमयोचलः ॥ १६. अ-नृपामजः । व म-०-श्यन्ननिन्दिते । १७. भतः परमधिकः पाठः-म अ-स त्वां मनुभरार्दूलः क्षिप्रं द्रक्ष्यति राघवः । समिन्नबान्धवं हत्वा रावयां जनकाऽऽत्मजे ॥ १८. अ-तदा० ।

ततो नि-हृत्य तरसा रामो वालिनम् आहवे ।
 २०] सर्वर्क्ष-हरि-सैन्यानां सु-ग्रीवम् अकरोत् पतिम् ॥५०॥ [५१
 राम-सुग्रीवयोः सख्यं देव्य् एवं सम्-अजायत ।
 N] हनुमन्तं च मां विद्धि तयोर् दूतम् इहाऽऽगतम् ॥५१॥ [५२

इत्यार्षे रामायणे मुन्दर-काण्डे सीता-सम्भाषणे
 नामैकोनविंशः सर्गः ॥२९॥

१. फ अ--०रिसिद्धानां ॥ २. रा प्र-बुद्धिः पाठः । ३. म ल_२--०ण्डे

लंकापर्वणि सी० । ४. फ अ-सर्गसमाप्तिर्नास्ति ॥

[वं-३२]= [त्रिंशः सर्गः] = [दा-३५]

स राज्यं प्राप्य सु-ग्रीवः समा-नीय हरीऽऽश्वरात्रं ।

२१] त्वद्-अर्थे प्रे(प्रै)पयत् सर्वान् दिशो दश महा-बलान् ॥१॥ [५३

आ-दिष्टा वानरेन्द्रेण सु-ग्रीवेण महाऽऽत्मना ।

N] अद्रि-राज-प्रतीकाशाः सर्व-तः प्र-स्थिता महीम् ॥२॥ [५४

अद्भदो नाम लक्ष्मीवान् वालि-सूनुर् महा-बलः ।

N] प्र-स्थितः कपि-शार्दूलस् त्रि-भाग-बल-संवृतः ॥३॥ [५६

वि-चित्र दक्षिणाम् आशां स-शैल-वन-काननाम् ।

N] गिरि-जालाऽऽवृतां दुर्गा प्रायस् तेन वि-चिन्महे ।

२२उ] त्वां देवि राघवस्याऽर्थे सर्व-तो भृगयामहे ॥४॥ [N

तेषां नो विप्र-नष्टानां विन्ध्ये पर्वत-सत्तमे । [५७पू

क्षुधाऽऽर्त्तानां विलेकाऽपिर्तृषाऽऽर्त्तानां तदा सताम् । [N

N] भृशं शोक-परीतानाम् अहो-रात्र-भणा गताः ॥५॥ [५७उ

ते वयं कार्य-नैराश्यात् कालस्याऽति-क्रमेण च ।

N] भयाच् च कपि-राजस्य कालाऽतिगम-शङ्कया ॥६॥ [५८

वि-चीय गिरि-दुर्गाणि नदी-प्रस्रवणानि च ।

N] अना-साद्य पदं देव्याः प्राणांस् त्यक्तम् उप-स्थिताः । [N

२३उ] ततस् तस्य गिरेर् भूधि वयं प्रायम् उपाऽऽस्महे ॥७॥ [N

१. आ-महाहरीत् । २. च रा घ म ल, ल_२ अ-०पलः ॥

३. आ-०न । ४. म-दक्षिणां दिशामास्याय प्रेतराजेन पालिताम् । ५. फ च

रा प्र ष ल, ल_२ अ-नालि । ६. आ-सर्वे ते । फ अ-सर्वे वै । प्र ल,

ल_२-स्यां देवि ॥ ७. फ-नु । अ-वै । ८. आ-कस्मिस्तृपा० । ९. फ अ-

क्षुधिगर्ना निरासानां वने कस्मिन्निदामताम् ॥ १०. आ-कालान्तरविना० ॥

११. फ-गुण्ड० । १२. आ-प्रधा० ॥ १३. प्र ल, -उपस्थिताः ॥

- अथ नः पर्वते विन्ध्ये निर्-आशानाम् अ-निन्दिते । [N
 २४] भृशं शोकाऽर्णवे मग्नः पर्य-अदेवयद् अद्भुतः ॥८॥ [६०३
 तत्र नाशं च वैदेहि वालिनश् च तथा वयम् ।
 २५] प्रायोप-वेशम् अस्माकं वि-नाशं च जयायुषः ॥९॥ [६१
 तेषां नः स्वामि-सन्देशे निर्-आशानां मुमूर्षताम् ।
 N] कार्य-हेतोर् इवोपेतः शकुनिश् चेदम् अत्रवीर्यं ॥१०॥ [६२
 घृत्र-राजस्य सोदर्यः संपातिर् नाम वीर्यवान् । [६३
 २६] र्यवीयान् केन मे भ्राता हतः कं च वि-नाशितः ॥११॥ [६४
 शशंस चाऽद्भुतस् तस्मिन् जन-स्थाने महद्-वयम् ।
 २७] राक्षसेनाऽति-क्रायेन त्वां च तत्राऽप-शाहिताम् ॥१२॥ [६५
 जयायुषश् च सम्पातिर् वयं श्रुत्वाऽति-दुःखितः ।
 २८] त्वाम् आ-चष्ट वराऽऽरोहे वसन्तीं रावणाऽऽलये ॥१३॥ [६६
 तस्य तद् वचनं श्रुत्वा सम्पातेः प्रीति-वर्द्धनम् ।
 N] अद्भुत-प्रमुखास् तूर्णं ततः संम्प्र-स्थिता वयम् ॥१४॥ [६७
 तद्-दर्शन-कृतोत्साहा हृष्टाः पुंष्टाः पुर्व-गमाः ।^१
 विन्ध्याद् उत्-पत्य सं-हृष्टाः सागरस्योत्तरं गिरिम् ॥१५॥ [६८
 अथाऽहं हरि-सैन्यस्य सागरं प्रेक्ष्य सीदतः ।^२
 २९] तद्-दर्शन-कृतोत्साहः पुप्सुवे शत-योजनम् ॥१६॥ [७०
 इयं लंका मया रामै रष्टा वै राक्षसाऽऽकुला ।

१. आ-सन्देशाद्विशोः । २. आ-विहस्येव । ३. अ-० निर्वि-
 तदात् ॥ ४. अ-जवी० । ५. अ-कस्मिन् कारणे ॥ ६. प्र-० द्वासी ।
 मं ल१ ल२ अ-० दससै । ७. आ-महाव० । ८. आ-शुक्लैव दुः० ॥ ९. अ-
 ० नः । १०. अ-नगेशं प्र० ॥ ११. ल१-घटाः । १२. अ-नास्ति । १३. क्रिया
 साकांक्षत्वं विह द्र० । अत्र दा-विन्ध्यादुत्थाय संप्राप्ताः सागरस्यान्त-
 मुत्तरम् इति —

N] रावणंश्चैऽपि सं-हृष्टम् त्वं च शोकेन पीडिता ॥१७॥ [७१

N] कुञ्जरो नाम वैदेहि गिरीणाम् उत्तमो गिरिः ।

४०उ] तस्माद् गच्छति गो-कर्णं पर्वतं केसरी हरिः ॥१८॥ [८०-

सं तु देवर्षिभिर् जुष्टं पिता मम महा-कपिः ।

४१] तीर्थं नदी-पतेः पुण्यं शङ्ख-सादनम् उद-तमम् ॥१९॥ [८१

तस्याऽहं क्षेत्र-जः पुत्रो जातो वातेन मैथिलि ।

४२] हनुमान् इति वि-ख्यातो लोके स्वेनैव कर्मणा ॥२०॥ [८२

वि-श्वासाऽर्थं तु ते देवि भर्तुर् उक्ता मया गुणाः ।

४३] यथा मां त्वं कपि व्यक्तं मन्येथा जनकाऽऽत्म-जे ॥२१॥ [N

एतत् ते सर्वम् आ-ख्यातं यथा-वृत्तम् अ-निन्दिते ।

N] अभि-भाषस्व मां देवि दूतो दाशरथेर् अहम् ॥२२॥ [N-

तं मां राम-कृताऽऽदेशं त्वन्-निमित्तम् इहाऽऽगतम् ।

N] मुग्धैव-सेचिवं देवि बुद्ध्यस्व पवनाऽऽत्मं-जम् ॥२३॥ [N

हेतो गजो येन च शङ्ख-सादने

कपि-प्रवीरेण महर्षि-नोदनात् ।^१

तैस्ते तु वायु-प्रभवोऽस्मि मैथिलि

N] प्र-भावतस् तत्-प्रतिमोऽस्मि वानरः ॥२४॥ [८९

प्र-हृदि सर्वं हृदि यत् स्थितं ते

मां वैऽचिरेण त्वम् अ-निन्द्य-रूपे ।

१. अ-रावणोपि च । २. च-संहृष्टम् । ३. आ-०तः । अ-०ताम् ॥

४. आ-वैसरी ॥ ५. आ-०र्षिनिर्दिष्टः । प्र-मत्तदेव । ६. फ-तस्य केमरिणः ॥

७. फ-च वैदेहि । रा व ल, -गु वै देवि । अ-गु वैदेहि । ८. अ-मन्यस्व ॥

९. च-शुद्धिः पाठः । १०. रा प्र व म ल, ल-जनकाप्रजे ॥ ११. अ-

हृतेऽर्मुर् मंयति । १२. च-शुद्धिः पाठः । रा प्र व ल, ल-नास्ति ।

१३. रा प्र व म ल, ल-अह तु । अ-तस्यान्वये वा० । १४. फ-भिषाः

यावद् ब्रवीम्य् उग्र-जयेनं गत्वा
 [N] प्रियं प्रिया तेऽधि-गतेति रामम् ॥२५॥ [N]
 इत्यार्ष रामायणे सुन्दर-काण्डे लंका-पर्वणि सीता-दर्शने
 हनुमद्-वाक्य नाम त्रिंशः सर्गः ॥ ३० ॥



- १.-फ-प्रिय प्रियं ते ह्यधिगम्य । २ रा प्र व ल_१ ल_२-नास्ति ॥
 ३. ल_१-इति सुन्दरकाण्डे हनुमद्वाक्य नाम सर्गः । फ-०काण्डे उद्योगपर्वणि
 सत्वासम्भाषणं नाम । च-०दर्शने हनुमत्प्रापणं नाम ॥

८] सत्य-धर्म इवाऽकम्प्यः स त्वां कौशल्यम् अब्रवीत् ॥७॥ [N

भूर्यश् चाऽपि महा-तेजा हनुमान् मारुताऽऽत्म-जः ।

N] अब्रवीत् प्र-श्रितं वाक्यं सीता-प्रत्यय-कारणम् ॥८॥ [N

कुशली देवि काकुत्स्थः सर्व-शस्त्र-भृतां-र्वरः ।

N] गुरोर् आ-राधने युक्तो लक्ष्मणश् च सु-लक्षणः ॥९॥ [७४

तस्य कार्यवतो देवि भर्तुस् तवै हिते रताः । [७५

N] मुखंश्च आ-लोकयन्त् अन्ये हरयः सङ्घ-चारिणः ॥१०॥ [N

मत्-सहायाः परे वीरा वेर्लायां समव-स्थिताः । [N

१. अतः परमधिकः पाठः— च रा प्र व म ल, ल, अ-प्रियो यस्य च सौमित्रिः सौमित्रेभ्यै व यः प्रियः । सुहृद्वा वानरेन्द्रस्य स त्वां कौशल्यमब्रवीत् ॥ धाता कनीयान् रामस्य सुमित्रा येन सुप्रजा । प्रयाम्य शिरसा पादौ स त्वां कौशल्यमब्रवीत् ॥ पितृवत् पर्यते रामं त्वां च पर्यति मातृवत् । यो नित्यमरविन्दान्नि स त्वां कौशल्यमब्रवीत् ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वानरस्य महात्मनः । सुमोच दुःखिता सीता शोकोर्ष्यां नेत्रजं जलम् ॥ अशोभन्त ततश्चास्या नेत्राभ्यामश्रुविन्दवः । पुञ्जाभ्यामिव पद्माभ्यां पतन्तस्तोयविन्दवः ॥ सापमृज्यायते नेत्रे करभ्यां कल्याणवती । उपपन्नैरभिज्ञानैर्दूतं तमकाच्छती ॥ च रा प्र म ल, ल, ल, ल-सर्गसमाप्तिर्दृश्यते ॥ २. ल, अन्धर् । ३. फ-हनू ॥ ४. अ-ते-भर्ता सर्वलोकहिते रतः ॥ ५. आ-सर्वहि० । ६. अ-वासि । ७. च रा प्र व म ल ल अ-लोकम् ॥ ८. आ-सुवले स० । अ-लाघवं ममुपस्थितम् । फ-०यां समुपस्थितम् ।

१. ल, ल, -०त्रेथापि । २. च व म ल, अ-यो नाथो । ल, -त्रिधाता ॥ ३. अ-सुप्रजा ॥ ४. रा प्र व म ल ल, ल, -०र्थ्य । ५. च रा प्र व म ल, ल, -पततोऽस्या । ६. च रा प्र व म ल, ल, अ-प्रसन्नास्तो० ॥ ७. व म-साप्रमृ० । अ-०सृज्य ततो । ८. रा व-०पते । ल, -०यती । ९. रा व म-नं चागिगच्छती । ल, ल, -नं चाध्यगच्छत । अ-तमकरोच्छतः ॥

[वं-३३]= [एकत्रिंशः सगेः] =[दा-२५,२५]

सं शोकाऽऽर्त्ताम् अ-शोक-स्थो ददर्श हनुमान् कपिः ।

१] वि-मुक्तां किं-नरेणेव किं-नरीं जनकाऽऽत्म-जाम् ॥१॥ [N

तां नि^३-शाम्य विशालाऽर्त्तीं क्षितौ क्षिति-रजश्-चिताम् ।

२] वाप्प-सन्दिग्धया वाचा पुनर् वचनम् अब्रवीत् ॥२॥ [N

दूतोऽहम् अन-अवद्याऽङ्गि लंकां प्राप्तो नृपाऽऽज्ञया ।

३] त्वद्-अर्थं प्रेषितस् तेन राघवेण महाऽऽत्मना ॥३॥ [N

सा तस्य वचनं श्रुत्वा मानुषस्येव भाषितम् ।

४] अकरोत् कपिम् आ-श्रित्य न वि-पादं न वि-स्मयम् ॥४॥ [N

तथा ब्रुवाणं वैदेही वानरं रावर्णे-क्षये ।

५] नाऽभ्यु-अभापत् शोकेन हर्षेण च जडी-कृता ॥५॥ [N

स मुहूर्त्तात् कपि-श्रेष्ठो हनुमान् मारुतोऽऽत्म-जः ।

६] नि-पत्य चरणौ मूर्ध्ना कीर्त्तयामास राघवम् ॥६॥ [N

समुद्र इवाऽक्षोभ्यो हिमवान् इव निश्-चलः ।

१. फ-शोकात्तां वामतां । रा प्र घ म ल_१ ल_२ अ-०र्त्तामतो-
 कार्हा ॥ २. आ-तास्त्रिशम्य । फ च-उस्त्रिशम्य ॥ ३. आ-भापत् । ४.
 रा घ-रावणालये । ल_१-रावणे क्षये । ५. अ-शास्त्रकोविदः । ६.
 अतः परमधिकः पाठः—फ रा प्र घ व अ म ल_१ ल_२-यशसा तपसा
 चैव धीर्येण च विशां पतिः । युक्तो योगवतां श्रेष्ठः स त्वां कौशल्यम-
 शरीन् ॥ ७. घ रा प्र घ म ल_१-चञ्चलः ।

१. घ-तपसां । रा प्र घ म ल_१ ल_२-च सतां ॥

८] सत्य-धर्म इवाऽकम्प्यः स त्वां कौशल्यम् अब्रवीत् ॥७॥ [N

भूयंश् चाऽपि महा-तेजा हनुमान् माहताऽऽत्म-जः ।

N] अब्रवीत् प्र-श्रितं वाक्यं सीता-प्रत्यय-कारणम् ॥८॥ [N

कुशली देवि काकुत्स्थः सर्व-शस्त्र-भृतां-र्षरः ।

N] गुरोर् आ-राधने युक्तो लक्ष्मणश् च सु-लक्षणः ॥९॥ [७४

तस्य कार्यवतो देवि भर्तुम् तव हिते रताः । [७५पृ

N] मुखंम् आ-लोकयन्त्य अन्ये हरयः सङ्घ-चारिणः ॥१०॥ [N

मत्-सहायाः परे वीरा वेर्लायां समव-स्थिताः । [N

१. अतः परमधिकः पाठः— च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-प्रियो
यस्य च सौमित्रिः सौमित्रेष्वैव यः प्रियः । सुहृद्वा वानरेन्द्रस्य स त्वां
कौशल्यमब्रवीत् ॥ भ्राता कनीयान् रामस्य सुमित्रा येन सुप्रजा ।
प्रणम्य शिरसा पादौ स त्वां कौशल्यमब्रवीत् ॥ पितृवत् पश्यते रामं
त्वां च पश्यति मातृवत् । यो नित्यमरविन्दाति स त्वां कौशल्यमब्रवीत् ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा घानरस्य महात्मनः । मुमोच दुःखिता सीता
शोकोर्ष्यां नेत्रजं जलम् ॥ अशोभन्त ततश्चास्या नेत्राभ्यामथुविन्द्वः ।
फुल्लाभ्यामिव पद्माभ्यां पतन्तस्तोयविन्द्वः ॥ सापमृज्यायते नेत्रे
कराभ्यां फल्गुणावती । उपपन्नैरभिधानैर्दूतं तमवगच्छती ॥ च रा प्र म
ल_१ ल_२-सर्गममाप्तिर्दृश्यते ॥ २. ल_१-अन्यश् । ३. फ-हनु० ॥ ४. अ-
ते-भर्ता सर्वलोकहिते रतः ॥ ५. आ-सर्वहि० । ६. अ-जासि । ७.
च रा प्र व म ल ल अ-लोकम् ॥ ८. आ-सुवले म० अ-लाभवं ममुपस्थितम् ।
फ-०यां समुपस्थितम् ।

१. ल_१ ल_२-०रेधापि । २. च व म ल_२ अ-यो नायो । ल_१-
विद्याता ॥ ३. अ-सुप्रजा ॥ ४. रा प्र व म ल ल_१ ल_२-०त्वं । ५.
च रा प्र प्र म ल_१ ल_२-पततीत्या । ६. च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-
प्रसद्यास्तो० ॥ ७. व म-माप्रमृ० । अ-०मृज्य ततो । ८. रा व-०पते ।
ल_२-०यती । ९. रा व म-तं चाधिगच्छती । ल_१ ल_२-तं चाध्यगच्छत ।
अ-तमकरोच्छतः ॥

N] अहम् एकम् तु सं-प्राऽऽप्तः सम्पाति-वचनाद् इह ॥११॥ [७५उ

मयेयम् अ-सहायेन चरता काम-रूपिणा ।

N] दक्षिणा दिक् समा-क्रान्ता देवि त्वाम् अनु-मार्गता ॥१२॥ [७६

दिष्ट्याऽद्य हरि-सैन्यानां त्वन्-नागम् अनु-शोचताम् ।

N] अप-नेप्यामि सं-तापं तवाऽभि-गमनाद् अहम् ॥१३॥ [७७

दिष्ट्याऽहं वानरान् सर्वान् हरीणाम् ईश्वरं च तम् ।

N] दृष्ट्वा देवीऽति वक्ष्यामि दृष्ट्वा रामं च साऽनु-जम् ॥१४॥ [N

दिष्ट्या चै न व्य-अर्थम् इदं मम सागर-लङ्घनम् । [७८पू

रायवंशं च महा-वीर्यः क्षिप्रं त्वाम् अभि पत्स्यते ।

N] स-मित्र-बान्धवं हत्वा रावणं राक्षसाऽधिपम् ॥१७॥ [७९

मुवर्णस्य मुवर्णस्य मुवर्णस्येह मुन्दरि ।^३

N] प्रेषितं रामचन्द्रेण मुवर्णस्याऽङ्गुलीयकम् ॥१६॥ [N

राम-नामोऽङ्कितं चेदं दिव्यं पश्याऽङ्गुलीयकम् । [दा३६, २उ

N] समा-भ्वसिहि भद्रं ते क्षीण-दुःख-फला ह् असि ॥१७॥ [३पू

गृहीत्वा प्रेक्षमाणा तद् भर्तुः कर-विभूषणम् । [४पू

N] मुमोच हर्ष-जं वारि स-त्रीहितम् अधो-मुखी ॥१८॥ [N

१. फ-एव सुम० ॥ २. अ-मयवम् । ३. अ-स्वामेव मा० ॥ ४.

आ-दिव्यग्रंहरिमिहानां । च रा व म अ-दिष्ट्यार्षंहरिमिहानां । ५. अ-

नास्ति ॥ ६. च-०नुगम् ॥ ७. फ-नानर्थकम् । ल_२-न चात्यर्थम् । ८. अतः

परमधिरः पाठः—फ च रा व प्र म ल_१ ल_२अ-अद्य प्राप्स्याम्यहं दिष्ट्या

त्वर्शनं यशः । तदारवसिहि भद्रन्ते क्षीणदुःखासि मैथिलि ॥ फ-यशसा

तपसा चैव धीर्येण च विशांपतिः । ६. फ-रायवः म । १०. च रा प्र व म

ल_१ ल_२-नास्ति । ११. फ प्र ल_१ ल_२-०णस्य च । रा व-०णस्यैव । १२.

आ फ-भाविनि । रा व प्र ल_१ ल_२-मैथिलि । १३. च म अ-नास्ति ।

१४. अ-नास्ति ॥ १५. अ-रामरामा० । १६. प्र ल_१ ल_२-वदेहि ॥

१. च रा प्र व म ल_१ ल_२-अहं प्राप्स्यामि दिष्ट्याद्य । अ-प्राप्स्या-

म्यद्य त्वहं दिष्ट्या । २. च रा व प्र म ल_१-भाविनि ॥

तच्च ह्युत्वा मधुरं वाक्यं सीता राम-गुणाऽन्वितम् ।

नेत्राभ्यां कृष्ण-साराभ्यां मुमोचाऽऽनन्द-जं जलम् ।

[N] भर्त्तरिम् इव सं-श्रांऽऽप्य जानकी मुदिताऽभवत् ॥१९॥ [४:

चारु तद् वदनं तस्यास् तास्र-शुक्लाऽसितेक्षणम् ।

[N] हर्षोद्-अग्रं बभूवाऽथ राहु-मुक्त इवेन्दु-राह् ॥२०॥ [७

ततः सा ह्रीमती बाला भर्तृ-व्यसर्न-कर्पिता ।

[N] रुदती शोकै-हर्षाभ्यां मुदिता वाक्यम् अवव्रीत् ॥२१॥ [N.

कुशली यदि काकुत्स्थः किं तैव सागर-मेखलाम् ।

[N] न निर्-दहति कोपेन युगाऽन्ताऽग्निर्-इवोत्थितः ॥२२॥ [१३

अथवा शक्ति-मन्तौ तौ सुराणाम् अपि नि-ग्रहे ।

[N] मयैव तु न दुःखानाम् अस्ति मन्ये विपर्य-अयः ॥२३॥ [१४

सां राम-सङ्कीर्तनं-नष्ट-शोका

रामस्य शोकेन समान-शोका ।

शरन्-मुखे साऽम्बुद-चन्द्र-लेखा

[N] निशेव सा राज-मुता बभूव ॥२४॥ [४७

'हंते रिपौ वीत-भया यथा शंची

भवेत् प्र-तीता सुर-राज-विक्रमैः ।

तथैव सा वायु-मुतेन हर्षिता

[N] बभूव सीता परि-पूर्ण-मानसा ॥२५॥ [N

इत्यपि रामायणे सुन्दर-काण्डे हनुमत्सीता-संवागमेऽङ्गुलीय-प्रदानं

नामिकत्रिसः सर्गः ॥ ३१ ॥

१. च-नास्ति । २. अ-संप्राप्तं ॥ ३. अ-साधरी सती ॥ ४. फ-भर्तुः शोकेन क. । ५. आ-कामहं । ६. फ-हर्षिता ॥ ७. फ च रा प्र व ल१ ल२ अ-न । म-नु । ८. फ-शक्तिमन्तौ । ९. आ-विग्रहे ॥ १०. रा प्र व म ल१ ल२-रामस्य संकी० । आ-००न जातशोका । ११. अ-ता रामशो० । १२. फ० हतेषु देशेषु भयाद् । १३. च प्र व म ल१ ल२-यथाभवत् । रा-भवेत् । १४. च रा प्र व म ल१ ल२-शची ॥ १६. रा-उत्तरकाण्डे । १७. फ रा प्र व म ल१ ल२-शची । १८. रा-उत्तरकाण्डे । १९. फ रा प्र व म ल१ ल२-शची । २०. फ रा प्र व म ल१ ल२-शची । २१. फ रा प्र व म ल१ ल२-शची । २२. फ रा प्र व म ल१ ल२-शची । २३. फ रा प्र व म ल१ ल२-शची । २४. फ रा प्र व म ल१ ल२-शची । २५. फ रा प्र व म ल१ ल२-शची ।

[वं-३३]= [द्वात्रिंशः सर्गः] =[दा-३६]

- १५५] सा तु विश्वासिता तेन हेतुभिश्च चोप-दर्शिता ।
 १५६] उप-पन्नैर् अभि-ज्ञानैर् दृतं तम् अव-गच्छती ॥१॥ [N
 १५७] अ-तुलं चाऽऽगता हर्षं प्र-हर्षेणैव भामिनी ।
 वाप्प-संरुद्ध-नयना कर्पिं तं समुद्-ऐक्षत ॥२॥ [N
 १६] सा दृष्ट्वा च हनूमन्तं वि-नीतं संहताऽञ्जलिम् ।
 N] मुपोचाऽऽनन्द-जं वाप्पं गद्गदं मधुराऽक्षरम् ॥३॥ [N
 वाप्प-सन्दिग्धया वाचा शोक-हर्ष-विमिश्रया ।
 १७] उवाच वचनं चेदं हरिं हरिण-लोचना ॥४॥ [N
 र्यजेयं देवताः काले यस्याऽर्थे पुत्रगोत्तम ।
 १८] दिष्ट्या मे ध्रियते भर्ता दिष्ट्या ध्रियते (ऽते) लक्ष्मणः ॥५॥ [N
 परि-तुष्टा चिरं श्रुत्वा राम-कौशल्य-संकथाम् ।
 १९] लक्ष्मणस्य च वीरस्य प्र-शंशंस च मारुतिम् ॥६॥ N
 कपेत्वाम् अभि-नन्दामि चिरं जीव सुखी भव ।
 २०] साऽनु-जः कुशली भर्ता येन मेऽद्य नि-वेदितः ।
 २१] वलेन यशसा चैव वर्धस्व प्रेम्णयाऽपि च ॥७॥ [N
 कर्पिं चैव हनूमन्तं वि-नीतवद् उप-स्थितम् ।

१. फ-चैव सांयज्ञैः । च-०देतिते । रा प्र घ म ल, ल_२-०देशितैः ।
 २. फ च रा घ अ-०च्छत । प्र म ल, -चाप्यगच्छत । ल_२-चाधिगच्छति ॥
 ३. ल_२-पा गता । अ-घ गता । ४. फ-हर्षेणैश्च । अ-०र्षेण च । ५. अ-
 नादि । ६. फ-दृष्ट्वा च तं । ७. च-वाक्यं । ८. च घ प्र म ल, ल_२-
 यजेदं । ९. च रा प्र घ म ल, ल_२-प्रायति ॥ १०. प्र घ म ल_२-विराम् ।
 ल_१-प्रियं । ११. म ल, -पीता कौ० । १२. च रा घ म ल, ल_२-०शंसाय ॥
 १३. च रा प्र घ म ल, ल_२-प्रभयापि ॥

- N] परि-तुष्टा प्रियं श्रुत्वा प्र-अशंस पुनः पुनः ॥८॥ [६३
 २१३] विक्रान्तस् त्वं समर्थस् त्वं प्राज्ञस् त्वं वानरोत्तम ।
 येनाऽयं रक्षसां वासस् त्वयैकेन प्र-धर्षितः ॥९॥ [७
 २२] शत-योजन-विस्तीर्णं (!:) सागरो मकराऽऽलयः ।
 विक्रम-श्लायनीयेन क्रमता गोप्-पदी-कृतः ॥१०॥ [८
 २३] न हि त्वां प्राकृतं मन्ये वानरं वानरर्षभ ।
 यस्य ते नास्ति सं-त्रासो रावणान्नाऽपि सं-भ्रमः ॥११॥ [९
 २४] अर्हसि त्वं कापि-श्रेष्ठ मया समभि-भाषणम् ।
 परीऽऽक्षेप प्रेषितस् तेन रामेण विदिताऽऽत्मना ॥१२॥ [१०
 २५] प्रेषयिष्यति मेधावी न रामो ह्य अ-परीऽऽक्षितम् ।
 २६पृ] परा-क्रमम् अ-विज्ञाय मत्-सकाशं विशेष-तः ॥१३॥ [११
 अ-विन्ध्यो नाम मेधावी राक्षसो धर्म-सम्मतः ।
 N] तद्-वाक्याद् अत्र-गच्छामि राम-सुग्रीवयोर अहम् ॥१४॥ [N
 सख्यं वालि-वधं चैव सु-ग्रीवैश्वर्यम् एव च ।
 N] कैपि-राघव-सम्बन्धात् त्वां च दूतम् अवैम्य अहम् ॥१५॥ [N
 २६३] दिष्ट्या च कुशली रामो धर्माऽऽत्मा धर्म-वत्सलः ।
 २७पृ] लक्ष्मणश् च महा-तेजाः सुमित्राऽऽनन्द-वर्द्धनः ॥१६॥ [१२
 N] कश्चिन् नाऽन्य-मना रामः कश्चित् मां तारयिष्यति ।^१ [२३३
 २९पृ] कश्चित् पुरुष-कौरं^२ वै कुरुते पार्थिवाऽऽत्म-जः ॥१७॥^३ [१६३

१. अ-रमता ॥ २. फ-वानरं मन्ये प्राकृतं । ३. म ल_१ ल_२-
 ंणादिति । अ-०णात्तास्ति ॥ ४. फ अ-०से च । ५. फ अ-वदसि ॥ ६. फ
 अ-दुर्दयो । ७. अ-०क्रमं स वि० ॥ ८. फ च रा प्र व म अ-वृद्धतं
 ल_१ ल_२-युद्धतं । ९. ल_१ ल_२-अधिग० ॥ १०. रा प्र व म ल_१ ल_२-रूपे राघ० ॥
 ११. फ च अ-कृत्विन्न परितप्यते । १२. इतोऽग्रे फ च अ-उत्तराणि
 कश्चिन्निति च सू० पा० १८-शोचतार्थ-१९-शार्पूर्वार्थभूताविह पठन्ति ।
 १३. आ-०पकाराय । फ अ-०पकारेण । १४. च-नास्ति ॥

२७३] कच्चिन् न व्यथते रामः कच्चिन् न परि-तप्यते ।

उत्तराणि तु कार्याणि कुरुते पुरुषोत्तमः ॥१८॥' [१५

२८] कच्चिन् न दीनः सं-भ्रान्तः कार्येषु न वि-मुह्यति ।

N] कच्चिन् नोत्ता इवोग्रेण भारेण परि-पीडंति ॥१९॥^३ [N

२१३] द्वि-विधं त्रि-विधोपायम् उपायं कच्चिद् आ-स्थितः ।

वि-जिगीषुश्च हृष्टश्च कच्चिद्वर्माणि चोच्छ्रितः ॥२०॥ [१७

३०] यस् तु नाऽऽरभते किञ्चिन् नरो दैव-परायणः ।

क्षिप्रं भवति निर-द्रव्यः पलाऽयन्-परायणः ॥२१॥ [N

३१] कच्चिन् मित्राणि लभते मित्रैश्च चांऽभ्युप-गम्यते ।

कच्चिदकल्याण-मित्रैश्च च मित्रैश्च चांऽपि पुरस्-कृतः २२ [१८

३२] कच्चिद् आ-शान्तिं देवानां प्रसादं पार्थिवाऽऽत्म-जः ।

कच्चिदपुरुष-कारं च दैवं च प्रति-पद्यते ॥२३॥ [१९

३३] कच्चिन् न विगंत-स्नेहो वि-वासान् मे नरर्षभः ।

३४पू] कच्चिन् मां व्यसनाद् अस्माद् सु-धोराद् उद्-धरिष्यति ।

३८३] धक्ष्यते सायकैश्चैनां त्वयि प्रति-गते पुंरीम् ॥ २४॥ [N

३४३] सुखानाम् उचितो नित्यम् अ-सुखानां च नोचितः ।

१. प्र-नास्ति । अत्र मूपा० १०-वापूर्वाधोन्व्यं टि० द्र० ।

२. च रा घ प्र म ल, ल_२-०परिपीडितः । ३. फ अ-

नास्ति ॥ ४. फ-त्रिविधं । ५. रा-नास्ति । अतः परमधिकः पाठः-

आ रा घ म ल, ल_२-अविनाशीव हृष्टश्च कच्चिद्वर्माणि चोच्छ्रितः ।

६. अ-०यु प्रकृष्टश्च । ल, ०यु च ष्टश्च । ७. फ च म अ-न च दैवपरायणः ।

रा प्र घ ल_२-न च दोषपरायणः ॥ ८. अ-देवे प० ॥ ९. य प्र म ल, ल_२-

नास्ति । १०. फ च रा प्र घ म ल, ल_२ अ-चाप्युप० । ११. अ-०ण वा

रामो । १२. ल_२-मित्रैरपि ॥ १३. रा-०घ्रावा० । १४. फ-०स्नेहः प्रवा० ।

१५. प्रल, ल_२-मेदिनीपतिः । अ-०साधव नर० । १६. फ अ-०राचारविष्यति ।

१७. म-०कैलं । १८. आ म-पुनः ॥ १९. च रा प्र घ ल, ल_२ अ-

नास्ति ॥ २०. आ-नोचितम् ।

दुःखमउत्तरम् आ-साद्य कश्चिद् रामो न शोचति ॥२५॥ [२१
३५] मन्-निमित्तं च मानाऽर्हः कश्चित् तापेन राघवः । [२३
N] वैदु-शः खिद्यते वीरः सोऽद्य भूमि-पतेः सुतः ॥२६॥ [N
३६७] यदि जीवति काकुत्स्थः किम् अर्थं रावणाऽऽलयम् ।

न निर्-दहति कोपेन युगाऽन्ताऽग्निर् इवोत्थितः ॥२७॥ [N
३७] किम् अर्थं मर्षयति मां रिपु-संस्थाम् अरि-दमः ।

३८] न रावण-विनाशाय प्र-यत्नम् उप-तिष्ठते ॥२८॥ [N
कश्चित् स नाथो मम राज-पुत्रः

सर्वस्य लोकस्य च लोक-नाथः ।

मां वीर-नाथां बलवद्-गृहीताम्

३९] अ-नाथवद् वेत्स्यति चिन्तयानः ॥'२९॥ [N

कश्चिन् नं तं सोम-समान-वर्ण

तस्याऽऽननं पद्म-समान-गन्धम् ।

मया विना शुष्यति शोक-दीनं

४०] जलाऽत्यये पद्मम् इवाऽऽतपेन ॥३०॥ [२८

धर्मोप-देशात् त्येजतश् च राज्यं

मां चाऽप्य् अरण्यं नयतः पैदातेः ।

नाऽऽसीद् व्यथा तस्य न भीर् न शोकः

१. च रा प्र ब ल_१ ल_२-नास्ति ॥ २. फ-मोहितः । ३. फ घ-
अल्पमापास्यते । च रा प्र ब म ल_१ अ-अल्पमायस्यते ॥ ४. च-०वे ॥ ५. च
रा प्र ब म ल_२ अ-०तिष्ठति ॥ ६. फ अ-धर्मनाथः । ७. अ-घाय रामो
बलवान् । ८. ल_१-अत आरभ्य सर्गसमाप्तिं यावत्सुटितः पाठः । ९. आ-
वेत्स्यति । फ-तप्यति शोकदीनः । १०. अ-लङ्कां प्रविश्यान्वय शोकदीनाम् ॥
११. आ-कश्चित् । १२. अ-तत्पद्यसः । १३. फ च अ-०गन्धि । १४. म-
०दीनाम् ॥ १५. म-०तः स्वरा० । फ-०श्च राष्ट्रम् । १६. म अ-०रण्ये नयतः
पदाति । १७. म-भीतिसोः ।

- ४१] कश्चित् तु धैर्याद् यतते यथावत् ॥३१॥ [२०
 न तस्य माता न पिता न चाऽन्यः
 स्नेहाद् वि-शिष्टोऽस्ति मया समो वा । [३०पू
 स्नेहाद् अ-मर्षाच्च च समं निर्मित्तात्
 N] न व्याधिम् ऋच्छत्य् अमराऽधिपाऽऽर्भः ॥३२॥ [N
 श्रुत्वाँ त्व् अंसौ माम् इह वर्तमानां
 वि-ऋम्यते कश्चिद् अ-दीर्घ-कालात् । [N
 तावद् ध्य् अहं दूत जिजीविषेयं^१
 ४२] यावत् प्रियेस्य शृणुयां प्र-वृत्तिम् ॥३३॥ [३०उ
 कश्चिन् महाऽऽत्मा न परा-जिताऽऽत्मा
 कश्चिन् न दैवं कुरुते प्र-माणम् ।
 मनो हि यस्योद्-बहतीऽव भैरं
 N] तस्याऽग्रतो दैवम् अनुप्र-याति ॥३४॥ [N
 उक्तः स परंपं^२ पूर्वं मूर्खया प्रेरितो मया ।
 ४३] गतो राम-^३गेतं मार्गं कश्चिन् जीवति लक्ष्मणः ॥३५॥ [N
 कौशल्यायास् तथा देव्याः कश्चित् सह सुमित्रया ।
 N] अभीऽऽक्ष्णं श्रूयते तत्र कुशलं भरतस्य च ॥३६॥ [२२
 ४४पू] कश्चिच्च छृणोति कौशल्या सुमित्रा वाऽप्य् अंनामयम् ।

१. फ म-धियते । २. रा प्र व ल_२-नास्ति ॥ ३. च-तथान्ये ।
 ४. आ-०निमित्तम् । ५. आ-इच्छेद् । ६. म-०धिपोपि ॥ ७. रा प्र म ल_२-
 श्रुत्वाप्यसौ । ८. रा व प्र अ-विक्रमते । ९. आ रा प्र व अ-०कालम् ।
 १०. आ-तावद्धि दूत प्रजिजीविषेयं । ११. ल_२-प्रियस्य यावत् ॥ १२. अ-
 भावम् ॥ १३. अ-पूर्वं परंपं । १४. फ-प्रेषितो । १५. रा प्र व ल_२-०रामगतिं ।
 १६. च-मार्गात् । १७. म ल_२-कौम० । १८. आ-शृणुते ॥ १९. फ-
 ०पृथूयत कौशल्या । अ-०च्छ्रूयेति । म ल_२-०च्छ्रूयत कौशल्या । २०.
 फ-०मया ।

N] कचिद् धर्मेण शासन्तं स्तुवन्ति भरतं प्रजाः ॥३७॥ [N
४४३] कचिद् अत्रौहिणी-युक्तो भरतो वाऽप्य् अ-मर्षितः ।

ध्वजिन्या मन्त्रिभिर गुप्तः क्षिप्रम् एष्यति मत्-कृते ३८ [२४

४५] वानराणां पतिः श्रीमान् सु-ग्रीवः कचिद् एष्यति ।

N] मत्-कृते हरिभिः सार्द्धं वृतो दन्त-नखाऽऽयुधः ॥३९॥ [२५

कचित् स लक्ष्मणः श्रीमान् सुपित्राऽऽनन्द-वर्द्धनः ।

४६] अस्त्र-विच् छर-जालेन रक्षांसि प्र-र्मथिष्यति ॥४०॥ [२६

रौद्रेण कचिद् अस्त्रेण रामेण नि-हंतं युधि ।

४७] द्रक्ष्यामि रावणं क्षुद्रं स-भंगं रण-मूर्द्धनि ॥४१॥ [२७

कचिद् रामो महा-बाहुः शोकेन महताऽऽवृतं ।

N] अ-पक्षः पक्ष-वान् व्योम विहङ्ग इव चोर्व-पतेत् ॥४२॥ [N

ईतीऽव चेदं वचनं महोऽर्थं

कपि-प्रवीरं मधुराऽर्थम् उक्त्वा ।

श्रोतुं पुनश्च तस्य वचो र्थोक्तं

N] रामेण रम्यं वि-रराम रामा ॥४३॥ [३१

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे लंका-पर्वणि हनूमत्समागमं सीता-वाक्यं

नाम द्वाविंशः सर्गः ॥३२॥

१. अ-संयुक्तं । २. फ अ-नराः ॥ ३. अ-०णीं भीमां । फ-
०णीभिर्मां । ४. फ-भरतश्चाप्यम० । ५. आ-तत्कृते । ६. प्र-मन्त्रते ॥ ७. अ-
श्रुतितः पाठः ॥ ८. च-प्रसमिष्यति । रा प्र व म ल-नामथिष्यति ॥ ९.
अ-क्रुद्धं । १०. फ-पतितं । रा-मृतं तं । अ-निहतं ॥ ११. आ-०ष्टतः ।
१२. फ-अपक्षपक्षिवत् । आ-अपक्षपक्ष० । अ-०क्षः कच्चिदाकाशे वि० ।
१३. फ-योत्पतेत् । प्र-चोत्सृजे । अ-नापतेत् ॥ १४. फ अ-इत्येव देवी ।
प्र-इत्येव वे० । १५. म-महार्हम् । १६. फ-प्रयावदुक्तम् । १७. आ-रामेण
राम । फ-रामार्थसुक्तं । अ-रामार्थयुक्तं ॥ १८. रा-इत्यार्षे । अ-इत्यार्षे
रामायणे ॥

[वं-३४]= [त्रयस्त्रिंशः सर्गः] [=दा-३६]

एवम् उक्तंः शुभं वाक्यं सीतेया मारुताऽऽत्म-जः ।^१

- १] इदं मधुरया वाचा प्रत्यु-उवाच कृताऽञ्जलिः ॥१॥ [N
 न तावद् देवि जानीते त्वाम् इह-स्थां स राघवः । [३३पू
 २] धक्ष्यते सायकैर्मू त्व् आशु लंकां प्रति-गते मयि ॥२॥ [N
 वि-ष्टम्भयित्वा वाणौघैर् अ-गाथं बरुणाऽऽलयम् ।
 ३] करिष्यति रिपोर् लंकां प्र-सह्य हत-रात्तसाम् ॥३॥ [३५
 १३] त्वाम् एव तु विशालाँऽन्ति रामो ध्यायति निश्-श्वसन् ।
 स्वप्नु-क्लामस्य रामस्य निर्द्रा नैवोप-जायते ॥४॥ [N
 १०] न भक्षयति मांसानि नै देवि मधु सेवते । [४१पू
 शयानः स्थण्डिले शय्यां भंक्तम् अश्नाति चाँऽष्टमे ॥५॥ [N
 ११] न च कामान् न सं-रम्भान् न भयान् नाऽर्थ-मूर्धतः ।^{१२}
 आ-हारम् आ-हारयते प्राऽऽप्ते काले तथाऽष्टमे ॥६॥ [N
 १२] मतिमान् अपि काकुत्स्थो वीरंश्चै चाँऽपि वि-शेषतः ।
 त्वद्-वियोग-ज-शोकेन वि-ह्वैवं(?)च)सम(?)पेद्यते ॥७॥ [N

१. आ प्र-उरुहा शुभं वाक्यं सीता । २. ल_१-प्रत आरभ्य सर्ग-
 समाप्ति यावत्त्रुटितः पाठः । ३. फ-इदं मधुरमारुते वक्तुं वचनमुत्तमम् ॥
 ४. फ-वै विजानाति । ५. रा-०केनाशु । प्र व म ल_२ अ-०कैराशु ॥ ६. प्र व
 म ल_२-पुर्ण ॥ ७. फ अ-०लाक्ष्मिनुष्पा० । ल_२-०लाक्ष्मी रामो । ८. फ-
 निद्राप्यभिजायते ॥ ९. रा व म ल_२-दधिमपवादि नैव च । १०. फ-रात्रि
 नयति सर्वदा । च रा प्र व म ल_२-रक्तम् ॥ ११. आ-०धर्मपूजितः । १२. अ-
 न कामान् च संरम्भाश्च हीनो रपूतमः ॥ १३. आ-वीर एव । १४. आ
 फ-विह्वयः । १५. आ फ प्र-०ममपत ॥

१३] न शौर्ये नाऽखं-कौशल्ये नाऽपि ज्ञाने महा-मेतिः ।

सम्पदं विन्दते देवि त्वद्-गतेनाऽन्तर-आत्मना ॥८॥ [N

१४] वि-लपन् सततं भीरुः शोचंश्चै बहु-था भ्रंशम् ।

जीवितं निन्दते निस्रं कुले जन्म च सर्वदौ ॥९॥ [N

१५] धिङ् ममाऽस्त्राणि दिव्यानि धिग् वीर्यं धिक् परा-क्रमम् ।

धिर्जन्म मे कुले तेषाम् इक्ष्वाकूणां महाऽऽत्मनाम् ॥१०॥ [N

१६] यत्र मे रक्षसा भार्या प्राणैर् इष्ट-तया प्रिया ।

हृताऽव-मेन्य तृणवत् कृतं मे सर्व-था कुलम् ॥११॥ [N

१७] नैव दंशान् न मशकान् नाऽन्यांश् चैवं सरीसृपान् ।

रौघवोऽपनयेद् गांश्चात् तव नाम-त्रतं चरन् ॥१२॥ [४२

१८] निस्रं ध्यान-परो रामो निस्रं शोके-परायणः ।

निस्रं चिन्तयते चाऽपित्वद्-गतेनाऽन्तर-आत्मना ॥१३॥ [४३

१९] नित्यं निद्रा-चेशो रामः मुँक्षोऽपि पुंरुपर्यभः ।

सीतेति मधुरां वार्णीं व्या-हरन् स्म वि-बुध्यते ॥१४॥ [४४

१. व-नापि कौ० । अ-०ख्ये न रात्रौ न च भोजने । फ-नास्त्रशस्त्रे च न गतौ न च भोजने । २. फ-सुखं विन्दति वैदेहि । अ-०दं संविन्दते । रा व प्र म ल२-संबुध्यते ॥ ३. आ-शोकवत् । ४. आ-कृतम् । रा प्र व म ल२-तया । ५. अ-निन्दते । ६. फ-धिग्नां शस्त्राणि । रा-धिङ्नामास्त्राणि । ७. अ-नास्ति । ८. आ-धिक् जन्म कुले । फ-धिग्धिग्जन्म कुले । ९. फ-प्राणैः प्रियतरा सती । अ-प्राणैरपि मरीचसी । १०. आ-हृता च मन्ये । च-०वमानाच्च वृ० । रा प्र व म ल२-वमानात् । ११. ल२-तृणवद्धतं ॥ १२. आ-नान्याच्चैव । रा व म ल२-न्यांश् । आ-तान्यांश्चापि । १३. फ-व रा प्र व म ल२-०वो चारयत्यद्वात् ॥ १४. अ-ध्यानप० । रा प्र व म ल२-जपप० । १५. अ-चिन्तापरश् ॥ १६. फ-स्वामेव चिन्तयन् । १७. म ल२-सुप्तो हि । १८. फ-प्रतिबुध्यते ॥

- २०] दृष्ट्वा फलं वा पुष्पं वा यञ्च चाऽन्यत्र स्त्रीमनो-हंरम् ।
 बहु-शो हा प्रियेत्य-एवं निःश्वास-बहुलोऽर्त्रवीत् । [१५
- २१] हा जानकीऽति निग्-भस्य वाप्य-पूर्ण-मुखोऽभवत् ॥१५॥ [N
 त्वाम् एव ध्यायति सदा विशालाऽक्षि स राघवः ।
 N] क्षिप्रं प्राऽऽप्स्यसि वैदेहि रामं पद्म-इलेत्तगम् ॥१६॥ [N
 स एव नित्यं बहु-शो वि-चिन्त
 त्वाम् एव सीतित्य् अभि-भाषमाणः ।
 घृत-त्रतो राज-सुतो महाऽऽत्मा
 N] तत्रोप-लम्भाय कृत-प्रयत्नः ॥१७॥ [४६
 उदितम् अपि निशामु वीऽऽक्ष्य चन्द्रं
 प्रकृति-मुखं च मु-शीतंलांऽशु-जालम् ।
 मदन-वश-गतो वि-हाय निद्रां
 २२] नयति गिरिं नयनः शशाऽङ्गम् अस्मत् ॥१८॥ [N
 इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे हनुमद्-वाक्यं
 नाम त्रैपास्विताः मर्गः ॥१९॥^{११}

१. फ-पुष्पं फलं वापि । च रा प्र व म ल_२-फलं तु पु० । २. आ फ-यदा-
 न्यस्त्री० । ३. आ-०शोकं प्रियो नित्यं । ४. फ-०बहुलसदा । ५. फ-
 हा मन्त्रेव्यनवषाक्षि हा ममाद्मुवदर्शन । ६. अ-जालि ॥ ७. अ-पत्रं
 प्याति । ८. आ-क्षिप्रमाप्स्यसि ॥ ९. च रा व म ल_२-मुवशीत० । प्र-
 च मुनीत्रलोम्वलम् । १०. आ-०ति च न० । ११. ल_२-इति सुन्दरकाण्डे ।
 १२. म-यदाशः । १३. अ-इत्यार्षे रामायणे मंत्राममनुसागवर्गं नाम मर्गः ॥

[वं-३५]= [चतुस्त्रिंशः सर्गः] =[दा-३७]

सीता तद् वचनं श्रुत्वा पूर्ण-चन्द्र-निमाऽऽनना ।

१] हनूमन्तम् उवाचेदं धर्मार्थ-सहितं वचः ॥१॥ [१

अमृतं विष-सम्पृक्तं त्वया वानर भाषितम् ।

२] यच्च च नाऽन्य-भना रामो यच्च च शोकेन वाध्यते ॥२॥ [२

ऐश्वर्ये वा सु-विस्तीर्णे व्य-असने वा सु-दारुणे ।

३] रज्ज्वेव पुरुषो बद्धः कृताऽन्तेनोप-नीयते ॥३॥ [३

विधिर् नूनम् अ-संहार्यः प्राणिनां पुत्रगोत्तम ।

४] सौमित्रि मां च रामं च व्य-असनेः पश्य मोहितान् ॥४॥ [४

शोकस्याऽस्य कदा पारं राववोऽधि-गमिष्यति ।

५] पुत्रमानः परि-श्रान्तो हता(त-?)नैः सागरे यथा ॥५॥ [५

राक्षसानां क्षयं कृत्वा घातयित्वा च रावणम् ।

६] लंक्राम् उन्-मूलितां कृत्वा कदा द्रक्ष्यति मां पतिः ॥६॥ [६

सै वाच्यैः सं-त्वरस्वेति यावद् एव न पूर्यते ।

७] अयं सं-वत्सरः कालम् तावद् ष्टि मम जीवितम् ॥७॥ [७

वर्त्तते दशमो मासो द्वौ तु शेषौ पुत्र-गम ।

८] रावणेन नृ-शंसेन समयोऽयं कृतो मम ॥८॥ [८

९] विभीषणेन च भ्रात्रां मम निर्-यातनं प्रति ।

१०] अनु-नीतः स्वयं तेन न च तां कुरुते मतिम् ॥९॥ [९

१. च व म-०संस्पृष्टं । रा ल_१ ल_२-संस्पृष्टं । अ-संयुक्तं । २. फ च प्र म ल_१ ल_२-शोकारायणः ॥ ३. म-०ने । ४. रा व प्र म ल_२-नास्त्रि ॥ ५. आ-मममः । अ-अ-यन्तं । ६. रा प्र व म ल_१ ल_२-मम वाच्येन । आ-संवत्सरश्चेति ॥ ७. ल_१ ल_२-मासौ । ८. प्र-मासौ । ९. फ-समयो वः ॥ १०. फ-सौम्येन । ११. फ-भ्रात्रा । १२. फ-कृतवान् ॥

- मम प्रति-भेदानं हि' रावणस्य न रोचते ।
 ११] राघवं मार्गते संख्ये मृत्यु-काल-वशं गतः ॥१०॥ [१०
 विभीषण-सुता ज्येष्ठा नन्दा नाम महा-कपे ।
 १२] तथा ममैवमं आ-ख्यातं मात्रा प्र-हितया स्वयम् ॥११॥ [११
 अ-विन्ध्यो नाम मेधावी विद्वान् राक्षस-पुङ्गवः ।
 १३] धृतिमान् शीलवान् दृढो रावणस्य सुसं-मर्तः ॥१२॥ [१२
 रामात् क्षयम् अनु-प्राप्तं रक्षसां प्रत्य-अवेदयत् ।
 १४] न च तस्याऽपि दुष्टाऽऽत्मा शृणोति वचनं हितम् ॥१३॥ [१३
 आ-शंसांमि हरि-श्रेष्ठ क्षिप्रं मां प्राऽऽप्स्यते पतिः' ।
 १५] अन्तर्-आत्माहिमे शुद्धस्मृत्स्मिंश्च बहवो गुणाः ॥१४॥ [१४
 उत्साहः पौरुषं सत्त्वम् आ-नृशंस्यं कृत-ज्ञता ।
 १६] वि-क्रमश्च प्र-भावश्च सन्ति वानर राघवे ॥१५॥ [१५
 चतुर्दश सहस्राणि राक्षसानां जघान ये^३ ।
 १७] जन-स्थाने विना भ्रात्रा शत्रुः कस्मत्स्य नोद-विजेत् ॥१६॥ [१६
 न स शक्यम् तुलयितुं व्य-असंनेन पुरुषैर्षभः ।^६
 १८] अहं तस्याऽनुभाव-ज्ञा शक्रस्येव यथा शची ॥१७॥ [१७

१. फ-०पादनं तस्मै । २. म-संख्ये । ३. फ-मृत्युं का० ॥
 ४. अ-अपेष्टा कन्या नदी नाम विभीषणसुता कपे । ५. फ-ममैतद् ।
 ६. फ-प्रेषितया ॥ ७. ल_२-अवध्यो । ८. च घ म ल_२-सुसंगतः ।
 प्र-वशं गतः ॥ ९. अ-नस्यातिदु० ॥ १०. आ-आशंसेहं । ११. फ
 अ-क्षिप्रमेप्यति राघवः । १२. च रा प्र घ म ल_१ ल_२-नास्ति ॥ १३.
 फ-सः । १४. रा प्र घ म ल_१ ल_२-गण्यते । १५. रा घ म ल_२-०नेन नरर्षभः ।
 प्र-वानरर्षभः । १६. फ-तापो चालयितुं शक्यो धैर्यतः पुररर्षभः । ल_१-
 विजेतुं न स शक्यस्तु ॥ १७. अ-शची शक्रस्येव यथा शची ॥ १८. अ-शची शक्रस्येव यथा शची ॥ १८. अ-शची शक्रस्येव यथा शची ॥

शर-जालांश्चुभिः शूरः कपे राम-दिवाकरः ।

१९] वि-धमिष्यति स क्षिप्रं तद् रावण-तमो महत् ॥१८॥^१ [१८

इति सं-भाषणां तां रामाऽर्थे शोक-कषिताम् ।

२०] अश्रु-सम्पूर्ण-वदनाम् उवाच हनुमान् कपिः ॥१९॥ [१९

श्रुत्वा मम वचो देवि क्षिप्रम् ष्यति राघवः ।

N] चमूं वि-कृष्यं महतीं हर्य-ऋक्ष-गण-संकुलाम् ॥२०॥ [२०

तत्र यद्य अन्तरा मृत्युर यदि देवाः संहाऽसुराः ।

N] स्थास्यन्ति युधि रामस्य स तान् अपि वधिष्यति ॥२१॥ [N

तवाऽदर्शन-जेनाऽऽर्थे शोकेन समभि-न्तुतः ।

N] न शर्म लभते रामः सिंहाऽर्दित इव द्विपः ॥२२॥ [N

दुरं-द्धरेण च ते^२ देवि शपे मूल-फलेन वा ।

N] मलयेन च विन्ध्येन मेरुणा मन्दरेण च ॥२३॥^३ [N

यथा सु-नयनं वल्यु विम्बोष्ठं चारु-कुण्डलम् ।

N] क्षिप्रं द्रक्ष्यसि रामस्य पूर्ण-चन्द्र-निभाऽऽननम् ॥२४॥ [N

N] क्षिप्रं द्रक्ष्यसि वैदेहि रामं प्र-स्रवणे गिरौ ।

२४उ] शत-क्रंतुम् इवाऽऽसीनं नाक-पृष्ठस्य मूर्द्धनि ॥२५॥ [N

१. आ-रामो दि० । २. ल_१-विजेष्यति । ३. आ-दिधिष्यति

स तु क्षिप्रं रावणः प्रभवत्तमः । च रा प्र व म ल_२-वधिष्यति स तु क्षिप्रं

रावणं नरपुङ्गवः ॥ ४. आ-संभाषमानान्तु । च रा प्र व म ल_१ ल_२-

संजल्पमानां तां । ५. रा प्र ल_१-अस्रुसं० । म-अस्रुसं० । ६. आ-द्रक्ष्यति राघवं

७. आ-प्रकृष्य । प्र व म-विकृष्टां । ल_१ ल_२-प्रकृष्टा ॥ ८. ल_१-वा स्म ।

९. आ-महीसुरा० ॥ १०. च-रापे केशरिणं । ११. रा प्र व म ल_१ ल_२

नास्ति ॥ १२. रा व म-सीति । १३. फ-विम्बोष्ठं चारुकुण्डलमण्डितम् ।

रा व म-विम्बोष्ठं चा० । १४. फ-मुखं । १५. म ल_१ ल_२-०निभं मुखम् ।

अ-निभासने ॥ १६. आ-प्रप्र० । १७. फ-शक्तुल्यम् ॥

- N] अथवा मोक्षयिष्यामि दुःखाद् आयु सुहृज्-जनान् ।
 २५] पृष्ठम् आ-रोह मे देवि मा भूत् कालस्य पर्ययः ॥२६॥ [२१
 २५] त्वय्य् अहं पृष्ठ-लीनायां सं-तरिष्यामि सागरम् ।
 ३५] शक्तिर् अस्ति हि मे वोढुं लंकाम् अपि स-काननाम् ॥२७॥ [२२
 अहं त्वां वक्र-केशाऽन्ते रामायोऽद्यैव भाषिणि ।
 २१] प्राऽऽपयिष्यामि देवेभ्यो हव्यं हुतम् इवाऽनलः ॥२८॥ [२३
 द्रक्ष्यस्य् अद्यैव वैदेहि राघवं सह-लक्ष्मणम् ।
 २२] व्यवसायै-समायुक्तं दैव-युक्तेर्न कर्मणा ॥२९॥ [२४
 त्वद्-दर्शन-कृतोत्साहम् आश्रम-स्थं महा-बलम् ।
 २४] पुरं-दरम् इवाऽऽसीनं नग-राजस्य मूर्द्धनि ॥३०॥ [२५
 पृष्ठम् आ-रोहं मे देवि मा वि-शङ्कस्वं शोभने ।
 २५] योगम् अन्व-इच्छ रामेण शशाऽङ्केनेव रोहिणी ॥३१॥ [२६
 N] संत-कान्तिर् इव चन्द्रेण सूर्येणेव^३ महा-प्रभा ।
 २६] मत्-पृष्ठम् अधि-रोहंस्व तरे शोक-मैहाऽर्णवम् ॥३२॥ [२७
 न हि मे सम्प्र-यातस्य त्वाम् इतो नयतोऽम्बरे ।
 २७] अनु-गन्तुम् अमी शक्ताः सर्वे लंका-निवासिनः ॥३३॥ [२८

१. फ अ-दुःखार्तामसु० । आ-दुःखाद्वा समु० । २. रा
 म-पृष्ठमारुह । प्र-क्षिप्रमारोह । ल_१ ल_२-क्षिप्रमारुह । ३. फ-
 •छविपर्ययः । ४. च-सुदितः पाठः । ५. फ-समासाद्यैव भाषिणि । अ-
 •याद्यैव भाषिणि । ६. च रा प्र ष म ल_२-व्यवसायामिवासनं । अ-•दैव-
 प्रोक्तेन । ७. ल_१-नास्ति ॥ ८. अ-आगमस्थं ॥ ९. प्र ष म ल_१-आरुह ।
 १०. च-विशंकं सुशोभने । फ अ-विचारय शो० ॥ ११. फ-स्वका० । १२.
 च ल_१ ल_२-•नेशतपप्रभा । १३. फ-•रुह एवं । १४. ल_१ ल_२-रु-
 पोक्तं । आ-रुहोशं । १५. अ-रवां गृहीत्वा वरानने । च-इत् आरम्भ
 १६-दाश्लोकं यावत् सुदितः पाठः । १६. आ-अनुगन्तुं न ते । रा ष प्र
 म ल_१ ल_२-अनुगन्तुमिमे । अ-अनुगन्तुं गतिम् ॥

यथैवम् इह सं-माप्तम् तथैव हि न संशयः ।

२८] यास्यामि परय वैदेहि त्वाम् उद्यम्य विहायैसि ॥३४॥ [२९

अथ चेत् संशयो देवि मम पृष्ठाञ्जलि-रोहणे ।

२९] नृ-पक्षि-मृग-जातीनां कस्य रूपं करोम्य् अहम् ॥३५॥ [N

मैथिली तु हरि-श्रेष्ठं भीमं भीम-पराक्रमम् । [३०पृ

३०] अब्रवीत् सां शुभं वाक्यं वाक्य-ज्ञा वाक्य-कोविदम् ॥३६॥ [N

तद् वानर-वचः श्रुत्वा जानकी जल-जेक्षणा । [N

N] ईपद्-उत्थित-सर्वाङ्गी हनुमन्तम् अर्थाऽब्रवीत् ॥३७॥ [३०उ

हनुमन् दूरम् अध्वानं कथं मां वोढुम् अर्हसि ।

N] तद् एवं खलु ते मन्ये केषित्वं हरि-भूष-प ॥३८॥ [३१

कथम् अल्प-शरीरस्य त्वं माम् इतो नेतुम् इच्छसि ।^१

३१] सकाशं मानवेन्द्रस्यै भर्तुर मे पृथ-गर्भं ॥३९॥ [३२

३२] सीतायाम् तद् वचः श्रुत्वा हनुमान् पृथगोत्तमः ।

चिन्तयामास लक्ष्मीवान् देव्या परि-भवं कृतम् ॥४०॥ [३३

N] न मे जानोति सत्त्वं प्र-भैवं वैाऽसितेक्षणा ।

३३] तस्मात् परैर्यतु वैदेही यद् रूपं परमं मम ॥४१॥ [३४

N] दर्शयामास वैदेह्याः स्वरूपम् अरि-मर्दनः । [३५उ

१. फ-यथैवाहमनुप्राप्तस्तथैवाहमसंशयः । २. प्र म ल, ल_२-नयामि ।

३. फ रा व-विहायसा ॥ ४. आ-पृष्ठस्य रोहणे । ५. फ-भूयक्षमृग० । च

रा-भूयक्षमृग० ॥ ६. फ-हनुमन्तं । ७. अ-अब्रवीत् । ८. रा-उवाच ह ॥

९. फ अ-इच्छसि । १०. प्र व म ल_२-वदेत् । ल_१-वृत्तितोऽयं पादः । ११.

ल_१ अ-कपि स्वदनुपरिधतम् ॥ १२. ल_१-नास्ति । १३. अ-

मनुजे० । १४. आ-गर्तुः उगगतत्तम । १५. ल, ल_२ अ-जानोति ।

१६. आ-प्रभावमसि । च प्र व म-रूपज्ञैव शुचिस्मिता । १७. रा प्र व म ल,

ल_२-त्वं पश्य वैदेहि ॥ १८. ०पं परम० ।

सं तस्मात् पादपाद् धीमान् आ-प्लुत्यं पुवगोत्तमः ॥४२॥

३३] ततो वर्द्धितुम् आ-रेभे सीता-प्रत्यय-कारणात् । [३६

विन्ध्य-मन्दर-संकाशो वभौ दीप्ताऽनल-प्रभः ॥४३॥

३४] अग्रतो व्यव-तस्थे सं सीताया वानरैरर्षभः । [३७

N] हरिः पर्वत-संकाशम् ताम्र-वक्रो महा-बलः ॥४४॥

N] वज्र-दंष्ट्र-नखो भीमो वैदेहीम् इदम् अब्रवीत् । [३८

स-पर्वत-वनोद्देशां सर्वाऽद्रि-प्राकार-तोरणाम् ।

३५] लंकाम् अपि स-नागाऽर्धां नेतुं वै शक्तिर् अस्ति मे ॥४५॥ [३९

तद् अव-स्थाप्यतां बुद्धिर् अलं देवि वि-वक्ष्यां ।

३६] वि-शोकं कुरु वैदेहि राघवं सह-लक्ष्मणम् ॥४६॥ [४०

तं दृष्ट्वाऽचल-संकाशम् उवाच जनकाऽऽत्म-जा ।

३७] पद्म-पत्र-विशालाऽक्षी मारुतस्यौरसं मुतम् ॥४७॥ [४१

तव सत्यं (इत्त्वं) बलं चैव सं-जानामि महा-कपे ।

३८] वायोर् इव गतिं चैव तेजश् चाऽग्नेर् इवाऽद्भुतम् ॥४८॥ [४२

प्राकृतः कः कथं चेमां भुवं आ-गन्तुम् अर्हति ।

३९] उदधेश् चाऽप-मेयस्य पारं वानर-पुङ्गव ॥४९॥ [४३

जानामि नयने शक्तिं गमने चाऽपि तेऽनघ ।

१. प्र-तत्तस्मात् पादपाच्छ्री०। फ-उस्माद्देशात्तदाप्लुत्यं। रा प्र घ म ल२-
 ०५ पादपाच्छ्रीमात्। २. फ-निपाथ। च ल१, ल२-उत्प्लुत्यं ॥ ३. रा प्र
 घ म ल१, ल२-वृद्धत्वमा०। ४. आ-०काशं। ५. च रा प्र घ म ल१, ल२-
 प्यवतिष्ठत्याः। ६. रा प्र घ म ल१, ल२-वानरोत्तमः ॥ ७. फ-दंष्ट्रव-
 क्तनखो। च रा प्र घ म ल१, ल२-वज्रदंष्ट्राननो। ८. फ-बद्धमा०। अ-
 सादृशांकारगोपुरम्। ९. फ-०नागां च ॥ १०. रा प्र घ म ल१-बुद्धिमं
 सागल्लहने। ल२-बुद्धिं म०। फ-०वि दिवक्ष्या ॥ ११. फ-अ-भूमिमा०।
 १२. फ-अ-गमने। १३. फ-त्वितुं मां महाकपे। रा घ म ल१-
 गमनेऽपि च। अ-नयने चापि।

- ४०] अत्रश्यं सम्प्र-धार्याते' कार्य-सिद्धिरनिर-आमया ॥२०॥ [४
 अ-सहं मे कपि-श्रेष्ठं त्वया गन्तुं विहायसा ।
- ४१] वायु-वेग-सवेगस्य वेगो मां मोहयेत् त्वं ॥५१॥ [४५
 अहम् आकाशम् आ-पन्ना ह्य उपर्य-उपरि सागरम् ।
 N] प्रै-पतेयं हि ते पृष्ठाद् भयाद् वेगेन गच्छतः ॥५२॥ [४६
 पतिता सागरे चाऽहं तिमि-नक्र-त्रयाऽऽकुले ।
- ४२] भवेयम् आशु वि-वशा यादसाम् अन्नम् उक्तमप्या ॥५३॥ [४७
 ततो मां पतितां तत्र हरि-श्रेष्ठ महाऽर्णवे ।
 N] मक्षयेयुः प्रति-भयाद् ग्राहाः सागर-वासिनः ॥५४॥ [N
 न शक्यामि त्वया गन्तुं सर्व-शत्रु-विनाशन ।
 N] कलत्र-वति संदेहस्त्वय्यपि स्याद् अनन्तरम् ॥५५॥ [४८
 द्विषंमाणं तुं मां दृष्ट्वा राक्षसो भीम-विक्रमाः ।
 N] अनु-गच्छेयुर् आ-दिष्टा रावणेन दुर्-आत्मना ॥५६॥ [४९
 तैः संम्यग् आ-दृतैः क्रुद्धैः शूल-मुद्गर-पाणिभिः ।
 N] भवेस् त्वं संशय-प्राऽऽप्तो मया वीर कलत्र-नाम् ॥५७॥ [५०
 साऽऽयुधा बहवो व्योम्नि राक्षसाम् त्वं निरा-शुभः ।
 N] कथं शक्यसि सं-यौतुं मां चैवं परि-रक्षितुम् ॥५८॥ [५१
 युध्यमानस्य रक्षोभिस् ततस् तैः क्रूर-कर्मभिः ।

१. फ-०वांशु । २. च रा प्र ब म ल, ल-०-वास्ति ॥ ३. फ-
 अशक्यं मे कपिवर । ४. फ-मोहयेद् ध्रुवम् । ५. फ-प्रयागे वेपनं याता ॥
 ६. फ-निरालम्बा ह्यनुत्तमम् । व-०-साम्भक्ष्यमुत्तमम् ॥ ७. फ-जलमवा ।
 ८. फ-शक्यामि । च रा प्र ब म ल, ल-०-शक्रोम । ९. रा प्र ब म
 ल, ल-०-यातुं ॥ १०. फ-०माणाम्च । ११. च-०-सीर्षो ।
 १२. फ-अ-सम्परिवृतः । म-जंपरापृतः । १३. ल-०-क्रुद्धः ॥ १४. रा
 प्र ब म-शक्रोसि । १५. ल, ल-०-मां यातुं । संवतेः पर्यायत्वेन संघाते-
 रयं प्रयोगो द्र० । १६. अ-चारि ॥

- N] प्रे-पतेयं हि ते' पृष्ठाद् भयाऽऽर्त्ता कपि-सत्तमा ॥५९ ॥ [५२
अथं रक्षांसि भीमानि महान्ति बलवन्ति च ।
- N] कथंचित् सं-पराये त्वां नयेयुः कपि-कुञ्जरै ॥६०॥ [५३
अथवा युध्यमानस्य पतेयं पृष्ठतश् चै ते ।
- N] पतितां चै नयेयुर् मां राक्षसा भीम-विक्रमाः ॥६१॥ [५४
मां वा हरेयुस्मै त्वत्-पृष्ठात् ते' वि-शसेयुर् अथाऽपि च ।
- N] अ-व्यवस्थौ च दृश्येते युद्धे जय-पराजयौ ॥६२॥ [५५
अहं वा यद् वि-पद्येयं रक्षोभिर् अति-पीडितां ।
- N] त्वत्-प्रयत्ने हरे-श्रेष्ठ किं भवेद् हि' प्र-योजनम् ॥६३॥ [५६
कामं त्वम् अपि पर्य-आप्तो नि-हन्तुं सर्व-राक्षसान् ।
- N] गन्तुं समीपं रामस्य मेत-तो हीयेते' राघवः ॥६४॥ [५७
माम् आ-दाय हि रक्षांसि नयेयुर् अ-बलां क्वचित् ।
- N] यत्रै मां नोऽभि-जानीयुर् हरयो नै चै राघवः ॥६५॥ [५८
'र्भयि जीवति श्रेयः स्याद् राघवस्य महाऽऽत्मनः । [६०पू
- N] तस्मिन् इक्ष्वाकु-वंशस्य प्राणाः संक्ता महोऽऽत्मनि ॥६६ [N
अ-प्राऽऽप्नुवन्ते मां काकुत्स्थः प्राणान् अपि परि-त्यजेत् ।
- N] रामं नि-पतितं दृष्ट्वा न भवेत् लक्ष्मणो ध्रुवम् ॥६७॥ [N

१. फ-संप० । प्र म ल, ल२-प्रपेतयमहं ॥ २. आ-अभि २० ॥
३. ल२-जयेयुः । ४. रा य प्र म ल, कपिसत्तम । ५. आ-विमुक्तस्य ।
६. रा प्र ष म ल, ल२-मां नयेयुस्ते ॥ ७. रा प्र ष
म ल, ल२-हरेयुः । आ फ च-०२वदस्तादि० । ८. च रा प्र ष म ल, ल२-
विपमेयुर् । फ च-विपमे युध्यतोऽपि वा । ९. ष-नास्ति ॥ १०. फ अ-अभि-
गणिता । अ-०वर्जिता । ११. आ-विप्र० ॥ फ अ-तुप्र० । १२. फ-म किं प्रीयेत् ।
रा प्र ष-ततो हीयेत् ॥ १३. फ-अथवा । १४. च-बुद्धितः पाठः । १५. फ-तत्र मां
नावि० । १६. आ-०यः षापि । फ-०यो षापि । १७. अ-नास्ति ॥ १८. आ-मम
जीवितमायत् । प्र ष-ल, ल२-मम जीवितमज्ञाय । १९. आ फ च
रा प्र ष-अथ । २०. आ-ममात्मनि ॥ २१. आ-०यान् ॥

धर्माऽऽत्मा भ्रातरौ श्रुत्वा वैवस्वत-गतिं गतौ ।

[N] कथं जीवेन् महा-तेजा भरतो भ्रातृ-वत्सलः ॥६८॥ [N

तेषां प्राण-विपर्यासे किं शेषं स्यान् महाऽऽत्मनाम् ।

[N] शत्रुघ्नस्य महा-बाहोम् तथा राज-कुलस्य च ॥६९॥ [N

तौ निर्-भाशौ ममाऽर्थाय शोक-सन्ताप-कर्षितौ ।

[N] सहै सर्वर्ष-हरिभिस् तैजेतां प्राण-संग्रहम् ॥७०॥ [६१

एवम् अन्यतराऽभावे मम चेह तैवाऽपि वा ।

[N] अदर्शनं गुणोदके न तेऽहम् पृष्ठम् आ-रुहे ॥७१॥ [N

तस्य धर्म-प्रधानस्य पत्न्या रामस्य वानर ।

४३] पृष्ठे पुं-नामधेयस्य न युक्तम् अधि-रोहणम् ॥७२॥ [N

नं युक्तो गात्र-संस्पर्शः पुरुषस्य ममाऽनघ ।

४४] भर्तुः शक्तिं पुरेस्-कृत्य रामाद् अन्यस्य वानर ॥७३॥ [६२

यद् अहं गात्र-संस्पर्शं रावणस्य धेलाद् गता ।

४५] अन-ईशो किं करिष्यामि अ-नाया वि-वशाद् अहम् ७४॥ [

किन्तु रामो दश-प्रीवम् इह हत्वा स-राक्षसम् । [६

सत्त्व-ज्ञो रौक्षसानां च रघु-वंश-विवर्द्धनः ।

४७] इतो युक्तो हि मां नेतुं लक्ष्मणेन संमं वि-भुः ॥७५॥ [

१. फ-वरां । अ-पुरं । २. फ-वा ॥ ३. आ-ये दे । ४. ५

सर्वर्षहरिभिः सादं । ५. च रा प्र व ल, ल-स्पत्रेयाः ॥ ६. रा प्र व

ल, -त्र चैव ममापि । अ-त्र चेह ममापि । ७. फ-अनेवश्य गुं ८. ल-

नास्ति ॥ ९. फ-मया ॥ १०. व ल, ल-वृद्धिः पाठः । ११. म-वि

हृत्य । १२. रा प्र व ल, ल-रास्ति ॥ १३. आ-वरां । १४. रा प्र ल

ल-नास्ति । १५. फ-अनेन । आ-जातीता । १६. अ-विनाया

१७. फ-राक्षसामन्तः । १८. फ-मह प्रभुः । १९. रा प्र व ल, ल-

नास्ति ॥

श्रुतश् च दृष्टश् च मेया परा-क्रमो
महाऽऽत्मनस् तस्य रणाऽवमर्दिनः ।

न देव-गन्धर्व-भुजङ्ग-राक्षसा

N] भवन्ति रामेण समा हि सं-युगे ॥७६॥ [६५

सम्-ईक्ष्य तं सं-यैति चित्र-कार्मुकं
महा-बलं वासत्र-तुल्य-विक्रमम् ।

स-लक्ष्मणं को वि-पहेत राघवं

N] हुताऽशनं दीप्तम् इवाऽनिलेरितम् ॥७७॥ [६६

स-लक्ष्मणं राघवम् आजि-वर्द्धनं
कर्कुभिनं मत्तम् इव व्यव-स्थितम् ।

सहेत को वानर-मुख्य सं-युगे

N] युगाऽन्त मूर्य-प्रतिमान् शेरान् क्षिपन्(?) ७८॥ [६७

'त्वं मे कपि-श्रेष्ठं स-लक्ष्मणं पतिं
स-यूथपं क्षिप्रम् इहोप-पादय ।

चिराय रामं प्रति शोक-कर्षितां

४८] कुरुष्व मां वानर हर्ष संयुताम् ॥७९॥ [६८

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे सीता-वैक्यं

नाम चतुर्विंशतः सर्गः ॥३४॥

१. फ-धुताश् दृष्टश् । २. प्र व म ल, ल_२-महापराक्रमो । फ-
या पराक्रमा । ३. रा प्र व म ल, ल_२-मर्दिने ॥ ४. आ-ममीक्षितं । ल_२-
ममाहितं । ५. फ अ-संयति । ल_२-स्वपति । ६. फ-कार्मुकम् । ७. फ-
आयिमभिनं । ८. फ-नयं गतं । अ-कः कुञ्जं । ९. आ-ममाक्षिपन् । फ च
रा प्र व म ल, ल_२-क्षिपन् शेरान् ॥ १०. फ-क्षिप. एवमेकं हि । ११. फ-
श्रेष्ठाम् ॥ १२. फ-इतुमाम्मभाषणे । फ रा प्र व म-सीतावनुसामंवेदो ।
ल, ल_२-इतुमामीतामस्वादो । १३. ल, ल_२-यद्विंशतः ॥

[वं-३६]= [पंचत्रिंशः सर्गः] =[दा-३८

- ततः स कपि-शार्दूलः शालं-ताल-शिलाऽऽयुधैः ।
 १] सीताम् उवाच तच्छ्रुत्वा वाक्यं वाक्य-विशारदः ॥१॥ [१
 अनु-रूपं त्वया देवि भाषितं प्रिय-दर्शने ।
 २] सदृशं स्त्री-स्वभावस्य साध्वीनां नियमस्य च ॥२॥ [२
 स्त्रीत्वान् न त्वं समर्था वै सागरं व्यति-वर्तितुम् ।
 ३] माम् अधि-प्राय विस्तीर्णं शत-योजनम् आयतम् ॥३॥ [३
 द्वितीयं कारणं यच्च च ब्रवीषि प्रिय-दर्शने ।
 ४] रामाद् अन्यस्य नाऽर्हामि सं-स्पर्शम् इति जानकि ॥४॥ [४
 तत्रैतत् सदृशं वाक्यं पत्न्याम् तस्य महाऽऽत्मनः ।
 ५] का ह्यन्या त्वाम् ऋते देवि ब्रूयाद् वचनम् ईदृशम् ॥५॥ [५
 श्रोप्यतीऽदं स काकुत्स्थः सर्वं निरव-शेष-तैः ।
 ६] चेष्टितं यत् त्वया देवि भाषितं च ममाऽग्र-तः ॥६॥ [६
 कारणैर् बहुभिर् देवि राम-प्रिय-चिकीर्षया ।
 ७] स्नेहात् प्रेक्षन्-मनसा मयैतत् समुदा-हृतम् ॥७॥ [७

१. प्र म ल, ल२-साल० । अ-हनुमान्माह्वारमजः । २. फ-
 घमांससहितं वचः । ३. अ-युक्त० । ४. फ-शुभ० । ५. अ-ईदृशी ॥
 ६. फ च-हि । ७. च-अप० । ८. आ-सागरं शतयोजनम् ॥ ९. फ
 अ-रुमलेश्रणे ॥ १०. रा घ-न चैतत्स० । म-एतत्ते स० । अ-एतत्ते
 देवि सदृशं पत्युम् । ११. आ-रामस्य । १२. च ल, -स्वदृते भूयाद्भवेद् ।
 रा म-स्वदृते भूयासीते । प्र-स्वागृते भूयासीते ॥ १३. प्र-सर्वदा ते
 विचेष्टितम् । ल, -सर्वं सन्तस्तवेष्टितम् । १४. अ-नास्ति । १५. फ-
 धर्म् ॥ १६. फ-प्रसङ्गम् । रा म-प्रसङ्ग० । प्र च ल, ल२ अ-प्रक्षिप्त० ॥

लंकायां दुष्प्रवेशत्वात् दुस्-त्तरत्वान् महोदधेः ।

३] सामर्थ्याद् आत्मनश् चैतने मया समुदाहृतम् ॥८॥ [८

यदि नोत्सहसे गन्तुं मया सार्द्धम् अ-निन्दिते ।

९] अभि-ज्ञानं प्र-येच्छ त्वं जानीयाद् राघवो हि यत् ॥९॥ [१०

उवाच वचनं चेदं वाप्य-गद्गदिताऽक्षरम् ।

१०] एवम् उक्ता हनुमता सीता सुर-सुतोर्पमा ॥१०॥ [११

इदं श्रेष्ठम् अभि-ज्ञानं ब्रूयाम् तथ्यं मम प्रियम् ।

३१] शैलस्य चित्र-कूटस्य पादे पूर्वोत्तरे तदा ॥११॥ [१२

तापसाऽऽश्रम-वासिन्या(ः)प्राऽऽश्रयं मूल-फलाऽशने ।

३२] यत् सिद्ध-सम्पत्ते देशे मन्दाकिन्याम् अ-दूरतः ॥१२॥ [१३

तेषुऽपवन-खण्डेषु नाना-पुष्प-सुगन्धिषु ।

३३] वि-हृत्य सलिल-क्लिन्ना तेषांऽङ्केऽहम् उपाऽऽविशम् ॥१३॥ [१४

मनःशिला-मयं भाले तिलकं मे कृतं त्वया ।

३४] तदा दाशरथेस् तावद् एवं चिह्नं ब्रवीमि ते ॥१४॥ [N

१. आ-०यां । २. फ च रा प्र म ल, ल२ अ-चैव मयैतत् स० ।

३. अतः परमधिकः पाठः—च रा प्र म ल, अ-इच्छामि त्वां समानेतुमद्यैव रघुनन्दने । गुरुस्नेहेन भक्त्या च न त्वया समुदाहृतम् ॥ ४. फ-

यात् । ५. म ल, ल२ अ-प्रतीच्छ । ६. फ-०वो यया । म-०वो यत् ।

ल, ल२-हितम् । अ-०वोपि यत् । ७. फ अ-हनुमन्तं सा । रा प्र

ष म ल, वचनं मन्दं । ८. आ फ अ-०बुद्धिता० । ९. आ-सुरतो-

पमा ॥ १०. फ-इदं चैवाप्यभिज्ञानं प्रयास्त्वं दयितं मम । ११. ल, -

पूर्वतरे ॥ १२. रा प्र ष म ल, ल२-प्राप्तं । अ-प्रास्य । १३. आ-०फलोदके ।

रा प्र ष म ल, ल२ अ-०फलोदकं । १४. अ-वत् ॥ १५. आ-वस्योपवन-

गृहेषु । १६. आ-विदिता मलिलक्लिन्ना शचीकेहम् ॥ १७. रा ष म-

एकं । १८. म ल, अ-मवीमि मे ।

- तुप्यन्तीऽवे म-हृष्टेन तंदाऽहं लालिता त्वया ।
 N] पर्यायेणैवे सुप्ता च तवाऽङ्गे लक्ष्मणाऽग्र-ज ॥१५॥ [N
 रोहिणै-मांसं-विभक्तं मे वायसः परि-खादति ।
 ३५] तदाऽहं लोष्टम् उद्यम्य वारयामि स्म वायसम् ॥१६॥ [१५
 रोपयन्न् एवं काको मं तत्रैव परि-पीडयन् ।
 ३६] नै चाऽप्युपाऽऽरमन् मांसं भक्षयन् बलि-भोजनः ॥१७॥ [१६
 उव-कर्पन्त्याश् च वसनं क्रुद्धायाम् तस्य पक्षिणः ।
 ३७] कृप्यमाणे च वसने त्वयोपेक्षा कृता मयि ॥१८॥ [१७
 त्वयाऽव-हसिता चाऽहं क्षताव परम-लज्जिता ।
 ३८] भक्ष्य-मृद्देन काकेन वि-कृता त्वाम् उपाऽऽगता ॥१९॥ [१८
 -आसीनस्य च ते^१ श्रान्तौ पुनर् उत्सङ्गम् आऽविशम् ।
 ३९] रुदती चे^२ म-हृष्टेन त्वयाऽहं लालिता पुनः ॥२०॥ [१९

१. आ म अ-तुप्यतीव । २. अ-स्वयाहं । आ-तदा संला० । ३. अ-पुनः ।
 ४. आ-०नैव । फ अ-०येन प्रसुता । ल_१-खण्डितः पाठः ॥ ५. फ
 म अ-रोही मांसं वि० । ल_१-खण्डितः पाठः । ६. च रा प्र व ल_२-
 ०से । ७. अ-प्रति० । आ फ-परिखादितः । ८. फ अ-तमह । प्र-
 तदहं । ९. प्र-वारयामास वायसम् । रा-वारयामि सविस्मयम् । फ अ म-
 वारयामि स्म सर्वशः ॥ १०. फ-रोद्यमेव । रा-रोपयानिव । प्र व म-
 रोपयानिव । अ-रोपयत्येव । ११. च रा प्र व म ल_१ अ-मे । १२.
 च रा ल_१ प्र म अ-०डीयते । व-पर्यडीयत । १३. फ-तत्त्वाप्यपहरन्मांसं
 प्रसङ्ग ॥ १४. रा प्र व म ल_१-०स्याच्च वसनं क्रुद्धायां । १५. व प्र म ल_१
 ल_२-ग्रममाणे । अ-भ्राम्यमाणे । १६. रा प्र व ल_१ ल_२-स्वया प्रहसितं ।
 १७. फ-क्रुद्धा विपरीधानती । व प्र ल_१-०मताजिगता । १८. आ-क्षताव सु० ।
 फ-भक्ष्यं सु० च प्र-भक्ष्यमृद्देन । रा व-भक्ष्यदृष्टेन । १९. आ-तुदन्ती ।
 च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-हृदती । २०. फ-०गमम् ॥ २१. आ-विश-
 स्वा । २२. आ-०तीव । २३. अ-स्वया संला० ॥

- वाप्य-पूर्ण-मुखी दीना चक्षुषी परि-मार्जती । [२०पृ
 N] परि-श्रान्ता च मुप्ता च राघवाऽङ्के सुखं ह्य अहम् ॥२१॥
 पर्यायेण च मुप्तस् त्वं ममाऽङ्के भरताऽग्र-ज । [२१
 N] ततः मुप्त-विद्युद्धां मां तवोत्सङ्गात् समुत्-थिताम् ॥२२॥
 N] वायसः पुनर् आ-गम्य वि-ददार स्तनाऽन्तरे । [२२
 ४१पृ] लक्षितांऽहं त्वया तत्र वायसेन प्र-कोपिता ॥२३॥ [२०उ
 आशी-विष इव क्रुद्धः ईवसन् वाक्यम् अभाषैयाः । [२५उ
 नखाऽग्रैः केन ते भीरु स्तनयोर् अन्तरं क्षतम् ।
 N] कः क्रीडति स-रोपेण पंच-वक्रेण भोगिना ॥२४॥ [२६
 निर्-ईक्षमाणश् च ततो वायसं तम् अपश्यर्थाः ।
 N] नखैः स-हं धिरैस् तीक्ष्णैर् माम एवाऽभि-र्मुखं स्थितम् ॥२५॥ २७
 पुत्रः किल स शक्रस्य वायसः पततां वरः ।
 N] धराऽन्तर-गतः शीघ्रः पवनस्य गतौ समः ॥२६॥ [२८
 ततस् तस्मिन् महा-बाहो क्रोध-संरक्त-लोचनः ।
 N] वायसेऽकुरुष्याः क्रूरां मतिं मतिमतां वर ॥२७॥ [२९
 ४१उ] तस्योद्-हत्य त्वयेपीका क्षिप्ता च वर-पाणिनौ ।
 ४२पृ] व्रंक्षणोऽस्त्रेण सं-धाय स(?सा) प्र-ज्वाल वै तदा ॥२८॥ [३०
 N] चिक्षेपोऽथ प्र-दीप्तां तां इपीकां वायसं प्रति । [३१पृ
 ४२उ] अनु-पक्तम् तेषां काको जगाम वि-विधां गतिम् ।
 खे पतन् स इमौन् लोकौन् भयाद् अनु-चचार ह ॥२९॥ [३२

१. रा प्र घ ल_२ अ-०मात्रिना । ल_१-०मात्रेण ॥ २. प्र-लालितार्हं ।
 अ-उपेक्षिताह ॥ ३. आ-स्वमन्वात्रमभाषित । च-०वात्रमभाषिताः । ४.
 आ-भन्तरे । ५. ल_१-तारिण ॥ ६. फ-उदा वायसमवेदय च । ७. अ-सर्-
 चिरस्तीक्ष्णैर् । ८. आ अ-०मुक्ते । ९. आ-वरदपा० । १०. घ म-महान्तरे० ॥
 ११. आ-म तां प्रदीप्तां चिक्षेप । १२. फ-नदा । प्र म-त्वया । १३. आ-
 सेऽन्तरम् इमं क्षोब्धम् ॥

४३] यः सं वर्पति पर्जन्ये डीयते वृषतांऽन्तरे ।

४४पृ] तस्यैपीकां त्वया क्षिप्तौ छायेवांऽन्व-अपतद् द्रुतमं॥३०॥ [N

N] सौ पित्रौ च परि-सक्तः सुरैः सर्वेश् च वायसः ।

४४उ] परि-क्रम्य स लोकांश्चींस् त्वाम् एव शरणं गतः॥३१॥ [३३

N] तं त्वं नि-पतितं भूमौ शरण्यः शरणाऽऽगतम् । [३५पृ

परि-वृर्णं वि-पैत्रं चै तं त्वम् आ-गतम् उक्तवान् ॥३२॥

४५] अ-मोघोऽयम् इषुर् मुक्तः किम् अहं श्रातयामि ते । [३६

४६पृ] तेनैकं नयनं त्यक्तं तद् इपीकाऽभ्य-अशातयर्त् ॥३३॥ [३७पृ

स ते तथा नमस्-कृत्य राज्ञे दशरथाय च ।

N] त्वया वीर वि-सृष्टः सन् प्रति-पेदे स्वम् आलयमा॥३४॥ [३८

४६उ] मत्-कृते काक-मात्रेऽपि ब्राह्मम् अस्त्रम् उद्-ईरितम् ।

कस्माद् यो मां हरेत् तस्य त्वं क्षमेया मही-पते ॥३५॥ [३९

४७] एवम् अस्त्र-विदां श्रेष्ठैः सत्त्व-वान् बल-वान् अपि ।

४८पृ] किम्-अर्थम् अस्त्रं दिव्यं चै न योजयसि राघव ॥३६॥ [४३

४९उ] न देवा न च गन्धर्वा नाऽसुरा न मरुद्-गणाः ।

राघवस्यै रणे वेगं शक्ताः सर्वे सम्-आसितुम् ॥३७॥ [४४

५०] तस्य वीर्यवतः कश्चिद् यद् अस्ति मयि सं-भ्रैमः ।

किं त्वं न सायकैस् तीक्ष्णैः क्षयं नयसि राक्षसान् ॥३८॥ [४५

५१] भ्रातुर् आ-देशम् आ-दाय लस्मणो वा परं-त्पः ।

१. प्र व ल, ल२-स्म । २. च रा प्र व म ल, ल२-वृहदन्तरे ।
 अ-वृषमान्तरे । ३. फ-०पोऽन्वया क्षिप्त । ४. म-छायेवानुगता ज्वलन् ।
 अ-वायुवेगाः पतत्रिणः । ५. प्र ल२-तदैव । म-शक्रेण ॥ ६. फ-पाटिडीना ।
 प्र व म ल, ल२ अ-गीतनं । ७. फ-विपन्नश्च । रा प्र व म ल, ल२
 अ-विपन्नश्च ॥ ८. आ-०काम्यमानयन् ॥ ९. ल, -०मिदं श्रेष्ठं । १०.
 फ च रा प्र व म ल, ल२ अ-रक्षस्तु ॥ ११. फ च रा प्र व म ल, -एव
 राम । १२. फ-प्रतिसमा ० ॥ १३. अ-संग्रहः ॥

- कस्य हेतोर् न मां वीरः परि-त्रायेते सु-व्रतः ॥३९॥ [४६
 ५२] यदि तौ पुरुष-व्याघ्रौ वाय्व्-अग्नि-सम-तेजसौ ।
 सुराणाम् अपि दुर्-द्वेषो किम्-अर्थं माम् उपेक्षते ॥४०॥ [४७
 ५३] ममैव दुष्-कृतं किञ्चिन्न महद् अस्ति न संशयः ।
 समर्थाव् अपि तौ यस्माद् उपेक्षेते परं-तपो ॥४१॥ [४८
 ५४] स वाच्यो राघवः श्रीमान् पूर्ण-चन्द्र-निभाऽऽननः ।
 प्रणामे-पूर्वं सौहार्दात् समा-गम्य सुहृद-प्रियः ॥४२॥ [N
 ५५] कुरुष्व त्वं महोत्साहं कृपां मयि नरर्षभ । [४०पू
 ४९पू] आनृ-शंस्यं परो धर्मस् त्वत्-त एव श्रुतो मया ॥४३॥ [४१
 ज्ञानामि त्वां महोत्साहं महा-सत्त्वं महा-बलम् । [४२पू
 ५६] महेष्वासं महा-प्राज्ञं महा-वेगम् अरि-दमम् ॥४४॥ [N
 अपार-पारम् अ-क्षोभ्यं गाम्भीर्यं सागरोपमम् । [४३
 ५७] कौशल्या लोके गोप्तारं सुपुत्रे त्वीं मनस्विनी ॥४५॥
 ५८पू] तं मद्-अर्थे सुखं पृच्छेः शिरसा चाऽभि-र्वादेयः ॥४६॥ [५६
 ५९उ] सं-चयं सर्व-रत्नानां प्रियाश् च परमाऽङ्गनाः ।
 ऐश्वर्यं हि विशालायाः पृथिव्या योऽवाऽमन्यता ॥४७॥ [५७

१. च प्र ष म ल, ल२-० ग्रायति राघवः । रा-० ग्रायेत् राघवः ।
 अ-० ग्रायति सर्वतः ॥ २. च-दुर्धरो किमर्थं मामुपेक्षितः । ३. फ-मन्ये ।
 ४. रा प्र ष म ल, -यो द्वौ मामुपेक्षेयां (तां) । फ-तौ यन्मां नावेक्षेतः
 सुदुःखितौ ॥ ५. फ-प्रणम्य ॥ ६. फ ल, -महासत्त्वं महाबलम् । अ-मयि
 नरेभ्यः । ७. फ अ-प्रतं । ८. च रा प्र ष ल, ल२-नास्ति ॥ ९. ल, -कुर्यात् ।
 १०. रा प्र ष ल, -नास्ति । ११. फ- महाबहुं महाप्राज्ञं वेगवन्मरिन्दमम् ॥
 १२. -अपराजितम् । १३. फ-शोकहर्त्तारं । घ-शोकगुप्तारं । १४. म ल, अ-
 वेय । १५. फ ष म ल, अ-मनस्विनम् ॥ १६. आ-त्वं मदर्धे यमापृच्छे ।
 फ अ-तं ममार्धे । १७. आ प्र म-० दयन् । ष ल, -० दनम् ॥ १८. आ-
 परमं गताः । फ अ-परमांगणाः । च रा ष-परमं गताः । १९. फ रा अ-
 र्वे । २०. फ-च विशालयां पृथिव्या ॥

६०] पितरं मातरं चोभौ सं-मान्याऽभि-प्रणम्ये च ।

अनुप्र-व्रजितो रामं सु-मित्रा तेन सु-प्रजा ॥४८॥ [५८

६१] अनु-क्रोधेन यर्माऽऽत्मा त्यक्त्वा मुखम् अनु-उत्तमम् ।

अन्व-अगच्छते काकुत्स्थं भ्रातरं पालयन् वने । [५९

६२] सिंह-स्कन्धो महा-बाहुर मनस्वी मिय-दर्शनः ॥४९॥ [६०पू

दृढोप-सेवी लक्ष्मी-चान् शक्तश्च चाऽबहु-जल्पकः ॥ [६१पू

६३] राज-पुत्रः मियो राज्ञः सैदृशः श्वशुरस्य मे ॥५०॥

मतः मिय-तरो नित्यं मर्म रामस्य लक्ष्मणः । [६२

६४] पितृ-वद् वर्तते रामे मातृ-वद् वर्तते मयि ॥५१॥ [६०उ

ह्रियमाणां तदा वीरो न मां वेत्ति स लक्ष्मणः । [६१उ

६५] योज्यंते धुरि यस्यां तु ताम् उद्-बहति धुर्य-वव ।

६६पू] रामे-प्रिये हि सन् एव वृत्तम् आर्यम् अनु-स्मरन् ॥५२॥ [६३

साऽसुराः सह-गन्धर्वा भुजङ्ग-नर-देवताः ।

N] नि-ह्नयात् समरे क्रुद्धः किं पुना रावणं रणे ॥५३॥ [N

६६उ] मृदुर दान्तः शुचिर् दक्षः मियो रामस्य लक्ष्मणः ।

स मद-वाक्येन कुशलं वक्तव्यो लक्ष्मणस् त्वया ॥५४॥ [६४

६७] अ-प्रमत्तेन काकुत्स्थे भवितव्यं त्वयेति च ॥

— १. फ-प्रसाध । २. प्र ब म ल, -नित्यं ॥ ३. फ च-अनुग-
च्छति ॥ ४. म-शान्तरत् । ५. रा प्र ब म ल, -सहदेवाविषस्य च ।
आ-स्वसुरस्य ॥ ६. फ-मत्ता । प्र-संगो । ल, -संगी । च झ-नित्य-
मर्ह । म-नित्यमत्रो ॥ ७. प्र ल, -युज्यते । ८. फ-स वामुद्रहते
धुवम् ॥ ९. फ च रा-रामस्नेहावसन्नेव । य ल, -स्नेहावसन्ने च ।
प्र-स्नेहावसन्नेव । च म-स्नेहावसन्नेव ॥ १०. आ-समुद्राहु-
न्धर्वाः ॥ ११. फ-स ते मद्रचनाद्राक्यः क्रुशलं बलवचरः । रा प्र ब म-
मद्राक्याक्रुशलं वाच्यस्त्वया धानरपुत्रव । ल, -मद्राचा कुशलं वाच्य-
स्त्वया धानरपुत्रव ॥

- उत्पायोत्पाय वक्तव्यो वचनं लक्षणो मम ॥५५॥ [N
 १८] कुशलं लक्ष्मणं दृष्ट्वा सु-ग्रीवं च महा-बलम् । [N
 इदं ब्रूयात् तु मे नाथं शूरं रामं पुनः पुनः ॥५६॥ [६६उ
 १९] जीवितं धारयिष्यामि यावन् मासो भविष्यति ।
 ऊर्ध्वं मासान् न जीवेयं सत्यम् एतद् ब्रवीमि ते ॥५७॥ [६७
 ७०] रावणेनोप-सृष्टां मां नि-कृत्य प्राकृताम् इव ।
 त्रातुम् अर्हसि मैज्जन्तीं वराह इव मेदिनीम् ॥५८॥ [६८
 ७१] सीतायाम् तद्वं वचः श्रुत्वा हनुमान् इदम् अब्रवीत् ।
 सर्वं करिष्यते रामो यावद् इच्छसि मैथिलि ॥५९॥ [N
 ७२] यत् तु रामोऽभि-जानीयाद् अभि-ज्ञानम् अ-निन्दिते ।
 प्रीति-सज्जननं तस्य तत् प्र-दातुम् इर्हाऽर्हसि ॥६०॥ [N
 ७३] सा निर-ईक्ष्य ततः सर्वं वेणुर्दु-ग्रथितम् उत्तमम् । [N
 ततो वस्त्र-गतं मुञ्क्ता दिव्यं चूडा-मणिं शुभम् ।
 ७४] प्र-देयो राघवायेति सीता हनुमते ददौ ॥६१॥ [६९
 प्रति-गृह्य ततो वीरो मणिं वेणी-शयं शुभम् ।
 N] अंगुल्यां योजयामास न ह्य अस्य प्राऽभवद् भुजे ॥६२॥ [७०

१. फ अ-वचनात् ॥ २. फ-लक्ष्मणे ॥ ३. फ अ-मासं दशरथा-
 एवम् । अ-सो गमिष्यति । आ-यावन्मासं म० । ४. ल, -मासं । ५. आ-
 मत्स्यं प्रतिश्रुणोति मे ॥ ६. फ-नश्यन्तीं पृथिवीमिव राघवः । अ-याताके
 पतन्तीमिव मे० ॥ ७ प्र म ल, अ-गु ॥ ८. फ-०तुं ममार्हसि । ९. अ
 रा प्र अ म ल, ल, अ-वेणीम्० । १०. फ अ रा प्र अ म ल, ल, अ-
 वेणीं मुचवा ददौ तस्मै । ११. फ-चूडामणिरत्नं हनुमते ॥ १२. फ-
 प्रदेय । १३. फ अ रा प्र अ-मुत्सुतोपमा । १४. म-नास्ति ॥

७२पृ] मणि-रत्नं कपि-वरः सम्प्र-गृह्याऽभि-वाद्य च । [७१पृ

N] आचार्यम् इव शिष्यो हि वि-नीतवद् उप-स्थितः ॥६३॥ [N

७६पृ] आ-गृच्छामीऽहं ते देवि नोत्कण्ठां कर्तुम् अर्हसि । [N

७५उ] सीतां प्र-दक्षिणं कृत्वा पार्य-न्तः प्राऽर्जलिः स्थितः ६४ ॥ [७१उ

हर्षेण महताऽऽविष्टः सीता-दर्शन-जेन सः ।

७६] हृदयेन गतो रामं शरीरेण त्व अवि-ष्टितः ॥६५॥ [७२

मणि-वरम् उप-गृह्य तं मर्हाऽहं

जनक-नृपाऽऽत्म-जया धृतं प्र-भावात् ।

दुर्मं इव पवनाऽवधूत-मूर्तिर्

७७] हृषित-तनुर् हनुमांस् तदा बभूव ॥६६॥ [७३

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे मणि-प्रदानो

नाम पंचत्रिंशः सर्गः ॥३५॥

१. फ-स संगृ० । २. फ-विनीतमिदमप्रवीत् ॥ ३. फ-० मि हि ।

४. रा प्र ब म ल, -नास्ति । ५. आ-प्रदक्षिणीकृत्वा । ६. आ-प्राग्यवि० ॥

७. आ-०रे तु विष्टितः ॥ ८. रा प्र ब म ल, -वराहं । ९. आ-प्रप-

त्वात् । १०. आ-गिरिवरप० । ११. फ-क्षुधिततनुर्हनुमान् बभूव । रा प्र

ब म ल, -हृषिततनुर्हनुमान् बभूव सद्यः । अ-हृषितवपुर्हनुमांस्तदा

बभूव ॥ १२. फ-प्रदानिको । ख रा प्र म ल, ल, -०नं ॥

[वं-N]= [पट्त्रिंशः सर्गः] =[दा-३९]

मणिं दत्त्वा ततः सीता वानरं वाक्यम् अब्रवीत् ।
 अभि-ज्ञातम् अभि-ज्ञानम् एतद् रामस्य तत्त्व-तः॥१॥ [१]
 मणिं तु रामो दृष्ट्वैव त्रयाणां सं-स्मरिष्यति ।
 वीरो जनन्या मम च राज्ञो दश-रथस्य च ॥२॥ [२]
 सै भूयश् च महोत्साहो देशितौ हरि-सत्तम ।
 अस्मिन् कार्य-समारम्भे चिन्तयेद् उत्तरोत्तरम् ॥३॥ [३]
 त्वम् अस्मिन् कार्य-संयोगे प्रमाणं हरि-यूथप ।
 तैव-तद् वि-चिन्तयेत् यन्मे^६ दुःख-क्षय-करं भवेत् ॥४॥ [४]
 सै तथेति प्रैति-ज्ञाय मारुतिर् भीम-विक्रमः ।
 शिरसा वन्द्य वैदेहीं गमनायोप-चक्रमे ॥५॥ [५]
 ज्ञात्वा सम्प्र-स्थितं वीरं वानरं मारुताऽऽत्म-जम् ।
 वाष्प-पीडितया वाचा मैथिली वाक्यम् अब्रवीत् ॥६॥ [६]
 कौशल्यं हनुमन् ब्रूयाः सैहितौ राम-लक्ष्मणौ । [७]
 सृ-ग्रीवं चसैहाऽमात्यं वृद्धान् सर्वैश् चै वानरान् ॥७॥ [८पू]

१. आ अ-अनु०। २. अ-निश्चय ॥ ३. फ-सम्भूय स्वयमुत्साहाहोदितो ।
 च रा प्र म ल, ल_२-मम यश्च म०। व-स महाश्च म०। अ-०हो नोदितो ह०।
 ४. आ-०सत्तमः । अ-वानरोत्तम ॥ ५. फ अ-०नियोगे । ६. फ-तत्तु चिन्तय
 यन्मे । च व म ल_२ अ-तत्तच्चिन्तय यन्मे । रा ल_२-ततश्चिन्तय
 यन्मे । ७. प्र-तत्तच्चिन्तय यन्मे न तु दुःखतरमभवेत् ॥ ८. रा प्र व म ल,
 ल_२-तत् । ९. आ-परि० । १०. रा-मैथिली ॥ ११. फ अ-देवो ॥ १२. फ
 व प्र म ल, -०म६ । १३. प्र व म ल, ल_२-महता । १४. प्र व म ल,
 ल_२-महामाने । १५. फ-सर्वान् म ॥

जीवन्तीं मां यथा रामः सं-भावयति वीर्यवान् ।
 तथा स हनुमन् वाच्यो वाचा धर्मम् अत्राऽऽप्नुहि ॥८॥ [१०
 नित्यम् उत्साह-युक्तस्य वाचं श्रुत्वा मयेरितोम् ।
 वैद्विष्यते द्वाशरयेः पौरुषं मद्-अत्राऽऽप्तये ॥९॥ [११
 स हि मे त्वत्-समायुक्तो वाचं श्रुत्वा तु राघवः ।
 पराक्रम-विधिं वीरो विधि-वत् संवि-धास्यति ॥१०॥ [१२
 सीतायाम् तद् वचः श्रुत्वा हनुमान् मारुताऽऽत्म-जः ।
 शिरस्य् अञ्जलिम् आ-धाय वाक्यम् उत्तरम् अग्रवीत् ११ [१३
 क्षिप्रम् एष्यति काकुत्स्थो ह्यर्-क्षुत्त-प्रवेरैर हृतः ।
 यस्ते युधि वि-जित्याऽरिं शोकं च व्यप-नेप्यति ॥१२॥ [१४
 न हि पश्यामि मन्त्र्येषु नैऽमरेष्व् अमुरेष्व् अपि ।
 येसु तस्योद्-वेगतो वाणान् स्यातुम् उत्सहतेऽग्न-तः ॥१३॥ [१५
 अर्ष्य् अर्कम् अपि पर्जन्यम् अपि वैवस्वतं यमम् ।
 स च सोढुं रणे शक्तस् तव हेतोर् विशेष-तः ॥१४॥ [१६
 स हि सागर-पर्यन्तां महीं शासितुम् अर्हति ।
 त्वन्-निमित्तं हि रामस्य जयो जनक-नन्दिनि ॥१५॥ [१७

१. फ अ-कीर्तिमान् । २. आ-म त्वया । फ-त्वया म । अ-उत्तया ।

३. प्र व म ल, ल-०युक्तः म । ४. च प्र व म ल, ल-वाक्यं । अ-
 श्रुत्वा राघवः । ५. ल-विद्विष्यते । प्र व म ल, -दाशरथिः । ७. अ-
 नास्ति ॥ ८. च रा प्र व म ल, ल-तन्ममायुक्तं वचः । ९. फ
 अ-नास्ति ॥ १०. फ-सीतामाश्रामधामात् पुनश्चैनामयाग्रवीत् ॥ ११. फ-
 ०प्रवलैर् । १२. आ-०त्वारि । १३. फ-व्यपनुद्विष्यति ॥ १४. य म-र्त्त ।
 १५. ल, ल-सत्त्वेषु । १६. फ रा अ-वा मुरेष्वसु० । १७. फ-कस्त्वस्य
 -सृजतो । रा प्र व म ल, ल-यस्तस्योद्गतो ॥ १८. च-यथाहम् । आ-
 यः कर्तुम् । प्र व म ल, ल-अयाहम् । १९. च रा प्र व म ल, ल-
 विसोढुं । अ-दि । २०. फ-विष्ठासिति ॥ २१. आ-न म ॥

तस्य तद् वचनं सम्यक् सा श्रुत्वा तु संभाषितम् ।
 जानकी बहुमान्यैवं वानरं वाक्यम् अब्रवीत् ॥१६॥ [१८
 ततस् तं प्रस्थितं सीता वीऽऽक्षेपाणा पुनः पुनः ।
 भर्तुः स्नेहाऽन्वितं भर्तुः सौहृदाद् अन्व-अमानयत् ॥१७॥ [१९
 यदि वा मन्यसे तां वद् वसैकाऽहम् अरि-दम् ।
 अस्मिन् संसृते देशे वि-श्रान्तः श्वो गमिष्यसि ॥१८॥ [२०
 मम चैवाऽल्प-भाग्यायाः सान्निध्यात् तव धीमतेः ।
 शोकस्याऽस्य वि-पारस्य मुहूर्त्तं स्याद् अपि क्षयः ॥१९॥ [२१
 गते हि हरि-शार्दूल पुनर् आ-वृत्तये त्वयि ।
 प्राणानाम् इह सन्देहो मम स्यान् नोऽस्ति सं-शयः ॥२०॥ [२२
 त्वं वाऽदर्शनं चाऽपि भूयो मां परि-तापयेत् ।
 दुःखं दुःख-पराभूतां दुर्-मनस्कां ह्य अ-भोगिनीम् ॥२१॥ [२३
 अयं च वीरं सन्देहम् तिष्ठतीऽव ममाऽग्र-तः ।
 सु-महेत्सु सहायेषु हर्ष-ऋक्षेषु हरीऽऽश्वर ॥२२॥ [२४

१. फ-श्रुत्वा सम्यक् शान्त्वभाषितम् । अ-श्रुत्वा सम्यक् सर्वभा-
 पितम् ॥ २. फ अ ल, ल२-०-मन्यैव । ३. फ अ-मैथिली ॥ ४. प्र ल, -
 तत्रस्थं । अ-ततस्त् । ५. फ-वीक्ष्यमाना । च रा प्र व ल, -वक्ष्यमाणं । ६. अ-
 समन्ततः । ७. फ-भर्तुस्ने० । ८. व-वाक्यं सौहार्दादिदमब्रवीत् । ९. अ-
 भर्तुस्नेहादिदं वाक्यं वक्तुं सौहार्दादिसम्प्रचक्रमे । आ-भर्तुः स्नेहादिदं वाक्यं
 सौहार्दादय मानयत् । म-भर्तुः स्नेहादितं वाक्यं सौहार्दादिदमब्रवीत् ॥ १०. फ-
 तात वसेः कामम् । ११. आ-कस्मिन्निवासवृत्ते । १२. फ-वीरवन् ॥ १३. अ-
 अपि । १४. अ-ममास्ति च न । म-मम नास्त्वग्र ॥ १५. रा प्र व ल, ल२-
 नास्ति ॥ १६. अ-तवादर्शनं चापि । फ-वादर्शनं चापि । म-वादर्शनं वीर ।
 १७. फ-दुःख्यात् । १८. फ-०-भूतामनायां मन्दभा० । १९. रा प्र व ल, ल२-
 नास्ति । २०. रा प्र व म-नु घो० । ल, -वीर्यं च । ल२-वीरह । २१. आ रा
 प्र म ल, ल२-सुमहास्त्वहायेषु । २२. आ-०-श्वरः । फ-०-श्वर ॥

कथं नु खलु दुष्-पारं तरिष्यन्ति महोदधिम् ।
 तानि हर्ष-कृत्-सैन्यानि तौ वा नर-वराऽऽत्म-जौ ॥२३॥ [२५
 त्रयाणाम् एव भूतानां सागरस्याऽपि लङ्घने ।
 शक्तिः स्याद् वैनतेयस्य तव वा मौरुतस्य वा ॥२४॥ [२६
 तद् अस्मिन् कार्य-संयोगे वीर वै दुरति-क्रमे ।
 किं पश्यासि समा-धानं त्वं हि कार्य-विदां वैर ॥२५॥ [२७
 कामम् अस्य त्वम् एवैकः कार्यस्य परि-साधने ।
 पर्य-आप्तः पर-वीर-घ्नः जगद्-अर्थ-फलोद्देयः ॥२६॥ [२८
 बलैः समस्तैर् यदि मां वि-जिसें तु दशाऽऽननम् ।
 वि-जयी स्व-पुरं रामो नयेत् तत् स्याद् यशस्-करम् ॥२७॥ [२९
 यथाऽहं तस्य वीरस्य वञ्चयित्वा हता बलात् ।
 रक्षसा तद्-भयाद् एव तथा नाऽर्हति राघवः ॥२८॥ [३०
 बलैस् तु सं-कुलां कृत्वा लंकां पर-बलाऽर्दनः ।
 मां नयेद् यदि काकुत्स्थस्य तस्य त्वं सदृशं भवेत् ॥२९॥ [३०
 तद् यथा तस्य वि-क्रान्तम् अनु-रूपं महाऽऽत्मनः ।
 भवेद् आहव-शूरस्य तथा त्वम् उप-पादय ॥३०॥ [३१
 तद्-अर्थोप-हितं वाक्यं प्र-श्रितं हेतु-संमतम् ।

१. फ अ-हि ॥ २. रा प्र व म ल_१ ल_२-अपि । ३. फ-०स्वात् ।
 ४. फ च-माह्वाम्भज । ५. रा प्र ल_१ ल_२-नास्ति । च-श्रुतिः पाठः ।
 ६. आ-तस्मिन् कार्यविनियोगे । ७. फ-वतः । ८. रा प्र व ल_१ ल_२-नास्ति ॥
 ९. फ च रा-०म यशस्वस्तु फ० रा व ल_१ ल_२ अ-०म यशस्वस्तेफ० प्र म-
 ०मः शस्यते यः फ० ॥ १०. फ-विजित्य च पुरे । रा प्र व म ल_१ ल_२-
 विजित्य । ११. आ-स्त्रे पुरे । व-सुपुरं ॥ म ल_१ ल_२ अ-स्वपुरं । १२. आ-
 काकुत्स्थस्त । प्र म ल_१ ल_२-काकुत्स्थस्तत्स्य ॥ १३. अ-तद्व्युत्पाद्यत् ।
 १४. आ फ रा व-प्रसृतं । प्र-प्रसृतं । अ-संमतं । १५. फ-०संहितम् ।
 रा प्र व म ल_१ ल_२-०संमितम् । अ-संयुतम् ।

नि-शम्य हनुमान् देव्यां वाक्यम् उत्तमम् अब्रवीत् ॥३१॥ [३२
 क्षिप्रम् एष्यति वैदेहि हर्ष-ऋक्ष-प्लवगैर् वृतः ।^१
 सु-ग्रीवः सत्त्व-सम्पन्नस् तैवाऽर्थे कृत-निश्चयः ॥३२॥ [३३
 स वानर-सहस्राणां कोटिभिर् अभिसं-वृतः ।
 क्षिप्रम् एष्यति वैदेहि राक्षसानां नि-पूदनः ॥३३॥ [३४
 तस्य विक्रम-सम्पन्नाः सैत्त्व-वन्तो महा-बलाः ।
 मनः-सङ्कल्प-सम्पाता नि-देशे हरयः स्थिताः ॥३४॥ [३५
 येषां नोपरि नाऽधस्तान् न तिर्यक् सज्जते गतिः ।
 न च कर्मसु सीदन्ति महत्स्व् अमित-तेजसः ॥३५॥ [३६
 र्भ-संवृतैर् महोत्साहैः स-सागर-धराधरा ।
 कृत-प्रदक्षिणां भूमिर् वायु-वेगाऽनु-सोरिभिः ॥३६॥ [३७
 मद-विशिष्टाश् च तुल्याश् च सन्ति तत्र वनौकसः ।
 मत्-तः प्रत्य्-अवरः कश्चिन् नास्ति सुग्रीव-सन्निधौ ३७॥ [३८
 अहं तावद् इह प्राऽऽप्तः किं पुनस् ते महा-बलाः ।
 न हि प्र-कृष्टाः प्रेष्यन्ते प्रेष्यन्ते हीऽतरे जनाः ॥३८॥ [३९
 तद् अलं परि-तापेन देवि मन्युर् अपैतु ते ।
 एकोद्-पातेन ते लंकाम् एष्यन्ति हरि-पुङ्गवाः ॥३९॥ [४०
 मम पृष्ठ-गतौ तौ तु^२ चन्द्र-सूर्याव् इवोदितौ ।

१. फ-शेषं । अ-सर्वं ॥ २. रा प्र घ म ल, ल_२-नास्ति । ३. प्र घ
 ल, ल_२-खदर्थे ॥ ४. फ-०कः । ५. अ-०सम्पन्नौ वीर्यवन्तौ । ६. प्र म ल,
 ल_२ अ-०सम्पन्ना । ७. रा प्र घ म ल, ल_२-०विक्रमाः ॥ ८. फ-भसं-
 हतैर् । रा प्र घ म ल, ल_२-भसवृतैर् । अ-समंवृतम० । ९. फ-
 ०परावतः । अ-०रथराधरा । रा प्र घ म ल, ल_२ अ-०रवनाम्बता । १०. फ रा
 प्र घ म ल, ल_२-प्रदक्षिणीकृत्या । ११. फ-भूमिः सर्वमार्गानु० । अ-
 भूमिर्वायुमार्गानु० । १२. फ-हीनतेजसः ॥ १३. फ-घ ।

त्वत्-सकार्णं महा-सत्त्वौ राज-पुत्राव् इहैष्यतेः ॥४०॥ [४१
 तौ च वीरौ नर-वरौ सहितौ राम-लक्ष्मणौ ।
 आ-गम्य नगरीं लंकां सायकैर् वि-धमिष्यतः ॥४१॥ [४२
 स-गणं रावणं हत्वा राघवो रघु-नन्दनः ।
 त्वाप् आ-दाय वराऽऽरोहे स्वां पुरीं प्रति-पास्यति ॥४२॥ [४३
 तद् आ-श्वसिहि भद्रं ते भव त्वं काल-काञ्चिणी ।
 अ-चिराद् द्रक्ष्यसे रामं ज्वलन्तम् इव भास्करम् ॥४३॥ [४४
 नि-हते राक्षसेन्द्रे तु स-पुत्राऽमात्य-वान्धवे ।
 त्वं सम्-एष्यसि रामेण शशाऽङ्केनेव रोहिणी ॥४४॥ [४५
 क्षिप्रम् एष्यसि वैदेहि पारं शोकस्य मैथिलि ।
 क्षिप्रं द्रेक्ष्यसि रामेण नि-हतं रावणं रणे ॥४५॥ [४६
 एवम् आ-श्वास्य वैदेहीं हनुमान् मारुताऽऽत्म-जः ।
 गमनाय मतिं कृत्वा वैदेहीर्षं इदम् अब्रवीत् ॥४६॥ [४७
 तम् अरि-ध्वं मेहाऽऽत्मानं क्षिप्रं द्रक्ष्यसि राघवम् ।
 लक्ष्मणं सिंह-सुग्रीवं लंका-द्वारम् उप-स्थितम् ॥४७॥ [४८
 नख-दंष्ट्रौऽऽयुधान् भीमान् सिंह-शार्दूल-विक्रमान् ।
 वानरेन्द्रान् महेन्द्राऽऽभान् क्षिप्रं द्रक्ष्यसि सं-गतान् ४८ [४९
 शैलाऽम्बुद-निकाशानां लंका-मलय-सानुषु ।

१. अ-नरसिंहाविहायतः । आ-इहेष्यतः । २. व म ल_१-न्य ।
 ३. अ-नास्ति ॥ ४. अ-पुरं । ५. अ-न चिराद् द्रक्ष्यसे रामं तपन्तम् । फ-
 द्रक्ष्यसि प्रति तपन्तम् ॥ ६. आ-सपुत्रामिग्रवान्धवैः । ७. अ-नास्ति । फ-क्षिप्रं
 त्वं देवि शोकस्य पारं यास्यसि मैथिलि । अ-नास्ति । ८. अ-नं समेष्यसि ॥
 ९. फ-वैदेही पुनरब्रवीत् ॥ ११. आ-तमविभ्रं । १२. रा प्र य म ल_१ ल_२-
 महाभागं । १३. फ म अ-च ससुग्रीवं । १४. रा-नास्ति ॥ १५. अ-
 नपदन्वा० । १६. अ-वानरान्वारेन्द्राभान् ।

नदतां हरि-मुख्यानाम् आर्ये श्रोष्यसि नि-स्वनम् ॥ ४९ ॥ [५०
 स हि मर्मसु घोरेण ताडितो मन्मथेपुणा ।
 न शर्म लभते रामः सिहाऽर्दित इव द्विपः ॥ ५० ॥ [५१
 मा शुचो देवि शोकाऽऽर्त्ते मा भूत् ते मनसि क्लमः ।^३
 शचीऽवेन्द्रेण सीते त्वं भर्त्रा नाथवती ह्यं अस्ति ॥ ५१ ॥ [५२
 को वि-शिष्टस् तु रामेण सौमित्रिणाऽपि कः समः ।
 अग्नि-मारुत-कल्पौ तौ भ्रातरौ तव सं-श्रयौ ॥ ५२ ॥ [५३
 नाऽस्मिंश् चिरं वेत्स्यसि देवि देशे
 रक्षो-गणैर् अद्य-उपितेऽति-रौद्रे ।
 न ते चिराद् आ-गमनं प्रियस्य
 क्षमस्व तत्-सङ्गम-काल-मात्रम् ॥ ५३ ॥ [५४

इत्यार्ष रामायणे सुन्दर-काण्डे सीताप्रत्याश्रयामन
 नाम पेटत्रिंशः सर्गः ॥ ३६ ॥

१. फ-नर्दता हरिमुख्यानामाार्ये यूपान्यनेकजः ॥ २. आ-धर्मसु
 घोरेषु ॥ ३. फ-मा शोच देवि मानार्हे त्यज शोकमनिन्दिते । अ-मा शोच
 देव्यशोका मा भूत्ते मनसि क्लमः । ४. आ-वादिनी श्रीरिवेन्द्रेण । फ-श्रीमता
 श्रीरिवेन्द्रेण । अ-सज्जिनी श्रीरिवेन्द्रेण । ५. फ-राची ॥ ६. व म ल_१ ल_२-
 विशिष्टो हि । ७. आ-सौमित्रेर्वापि । व म ल_१ ल_२-को वा सौमित्रिणा सम ।
 ८. आ-तु । ९. रा-भ्रातरावपि सश्रयौ । फ-भ्रातरौ नाऽन संगमः ॥
 १०. रा-पत्स्यसि । ११. ल_१-अष्टत्रिंशः ॥

[वं—३७]= [सप्तत्रिंशः सर्गः] =[दा—४०]

एवम् उक्त्वा तु हनुमता मियं वाक्यं मनो-हरम् ।

१] उवाचाऽऽत्म-हितं सीता गमिष्यन्तं पुत्रं-गमम् ॥१॥ [१

त्वां दृष्ट्वा मिय-वक्तारं प्र-हृष्यामि पुत्रं-गम ।

२] अर्ध-सजातै-सस्येव प्राऽऽप्य दृष्टिं वसुंधरा ॥२॥ [२

पुमांसं राघवाद् अन्यं गात्रैर् मति-मतां वर ।

३] न स्पृशेयं स-कामाऽहं व्रतम् एतत् परमं मम ॥३॥ [३

अभि-ज्ञानं तु रामाय दद्यात् त्वं हरि-पुङ्गव ।

४] क्षिप्ताम् इपीकां कौकाय कोपाद् एकाऽङ्ग-नाशिनीम् ॥४॥ [४

मनःशिलायाम् तिलको गण्ड-पांश्वे नि-वेशितः ।

५] त्वया प्र-हृष्टेन मम तव पुनः स्मर्तुम् अर्हसि ॥५॥ [५

स वीर्यवान् हृतां सीतां कथं त्वं समुपेक्षसे ।

६] वसन्तीं रक्षसां मध्ये महेन्द्र-वरुणोपमः ॥६॥ [६

७] एष चूडा-माणिर् दिव्यो मया सुपरि-रक्षितः ।

एनं दृष्ट्वा प्र-हृष्यामि व्य-असने त्वाम् इवाऽनघ ॥७॥ [७

८] एष निर्-यातितः सौम्यं मयां ते वारि-सम्भवः ।

८] अतः परं न शैक्ष्यामि जीवितुं शोक-कर्षितौ ॥८॥ [८

अ-सह्यानि च दुःखानि वाचश् च हृदय-च्छिदैः ।

१. फ-०नोरमम् । व प्र ल३ ल२-वाक्यमनुत्तमम् ॥ २. फ-गमिष्यामि परं मुदम् । ३. ल३-अवसो रा-०सस्येपि ॥ ४. आ-रामस्य । ५. आ अ-काक-स्व । ६. अ-०नाशिनः ॥ ७. व प्र ल३ ल२-०वेशे । ८. फ-हितं । च अ-हि मां । रा प्र व म ल३ ल२-इमां ॥ ९. फ-परं ॥ १०. प्र म ल३ ल२-श्रीमाद् मया । फ-सौम्य मयि । ११. रा व ल३ ल२-शक्ष्यामि । १२. आ-०च्छालसा ॥ १२. रा प्र व ल३ ल२-०स्थिताः ।

- १०] राक्षसीनां सु-घोराणां त्वत्-कृते मर्षयाम्य् अहम् ॥१॥ [९
 धारयिष्यामि मासं तु जीवितं शत्रु-सूदन ।
 ९] ऊर्ध्वं मासान् न जीवेयं त्वया हीना नृपाऽऽत्म-जा ॥१०॥ [१०
 घोरो राक्षस-राजोऽयं दुष्टश् च न सुखं च मे ।
 ११] त्वां च श्रुत्वा वि-लम्बन्तं न जीवेयम् अहं क्षणम् ॥११॥ [११
 वैदेह्या वचनं श्रुत्वा करुणं चार्हं भाषितम् ।
 N] अथाऽब्रवीन् महा-तेजा हनुमान् मारुताऽऽत्म-जः १२ ॥ [१२
 त्वच्-छोकाऽभि-मुखो रामो देवि सत्येन ते शपे ।
 N] राम-दुःखाऽभि-भूतश् च लक्ष्मणः परि-तप्यते ॥१३॥ [१३
 दृष्ट्वा कथञ्चिद् भवती न कालः परि-शोचितुम् ।
 N] इदं मुहूर्त्ते दुःखानाम् अन्तं गच्छसि भौमिनि ॥१४॥ [१४
 ताव् उभौ पुरुष-व्याघ्रौ राज-पुत्राव् अ-निन्दितौ ।
 N] त्वद्-दर्शन-कृतोत्साहौ लंकां भस्मी-करिष्यतः ॥१५॥ [१५
 सै हत्वां समरे शूरो रावणं सह-राक्षसम् ।
 N] राघवम् त्वां विशालाऽत्ति स्वां पुरीं प्राऽऽपायिष्यति १६ ॥ [१६
 यत्वं तुं रामोऽभि-जानीयाद् अभि-ज्ञानम् अ-निन्दिते ।

१. फ-राक्षसानां ॥ २. रा प्र थ म ल, ल_२-नरर्षभ ॥ ३. प्र
 । म ल, ल_२-०राजश्च । ४. फ-घोरं राक्षसराजानमाक्रमस्व रणे जय ।
 ५. आ-विषघ्नन्त ॥ ६. फ-साधु भा० । ७. अ-वैदेह्या करुणं श्रुत्वा वचनं
 साधुभाषितम् ॥ ८. फ-०मिहता । ९. फ-रामशोकाभि० ॥ १०. आ-
 ष्यत्वा कथञ्चिन्नवती । ११. फ रा-इमम्मुहूर्त्तं । ल, ल_२-इदं मुहूर्त्तं ।
 प्र-इदं मुहूर्त्तं । १२. रा ल, ल_२-गच्छामि । १३. फ-भाषिनि ॥ १४.
 ल_२-०प्रापरिन्दमौ । १५. ल, -नास्ति । १६. फ अ-हत्वा तु० ।
 र थ म ल, -इत्वा व । १७. फ अ व-०चाग्धवम् । १८. ल_२-नास्ति ।
 १९. अ-राघवः मुवि० । थ ल, ल_२-यां विशालाक्षी । २०. ल_२-पापु ॥

N] प्रीति-सञ्जननं तस्य भूयस् त्वं दातुम् अर्हसि ॥१७॥ [१७
साऽब्रवीद् दत्तम् एतत् ते मयाऽभि-ज्ञानम् उत्तमम् । [१८पृ

N] वेणी-शोभा-करं दिव्यं मणि-रत्नं पुवं-गम ॥१८॥ [N
एतद् एव हि रामस्य दृष्ट्वा केश-विभूषणम् ।

N] श्रद्धेयं हनुमन् वाक्यं तव वीरं भाविष्यति ॥१९॥ [१८उ
एवम् उक्तम् तु हनुमान् वैदेह्या मारुताऽऽत्म-जः ।

२६] पादाऽभि-चन्दनं चक्रे वि-नीतो हरि-पुङ्गवः ॥२०॥ [N
गृहीत्वो त्तु मणिं हृष्टः श्रीमांसे तत् पुवगोत्तमः ।

N] शिरसा वन्द्य वैदेहीं गमनायोप-चक्रमे ॥२१॥ [१९

N] तैश्च उत्पार्त-कृतोत्साहम् अवेक्ष्य हरि-पुङ्गवम् ।

२२उ] वर्द्धमानं महो-वेगम् उवाच जनकाऽऽत्म-जा ॥२२॥

अश्रु-पूर्ण-मुखी वाक्यम् उवाच कपि-सत्तमम् । [२०

२३] हनूमद्-गमने व्यग्रां शोक-सन्तप्त-मानसा ॥२३॥ [N
हनुमन् सिंह-संकाशौ भ्रातरौ राम-लक्ष्मणौ ।

१२] सु-ग्रीवं च सहाऽमासं सर्वान् द्रूयाम् त्व् अन्-आमघम् २४ [२१
यथा वेत्स महा-बाहुर मां तारयति राघवः ।

N] अस्मात्तु दुःखं-संरोधात् तव समा-धातुम् अर्हसि ॥२५॥ [२२
'इमं च तीव्रं मम शोक-वेगं

१. आ-नामश्च ॥ २. म-सर्व ॥ ३. अ-नास्ति ॥ ४. अ-
प्रगृह्य तं । ५. च-श्रीमत्तं । प्र व म ल, ल२ अ-श्रीमन्तं ॥ ६. प्र व
म ल, ल२-समुत्पात० । ७. म ल, ल२-महात्मानम् ॥ ८. फ-श्यामा
वाष्पसन्दिग्धया गिरा । अ-दीना वाष्पसन्दिग्धया गिरा । प्र व ल,
ल२-०क्यं मारुति क० । ९. अ-हनूमन्तमनुष्यमा ॥ १०. आ-हनुमत्सिंह० ॥
११. प्र रा ल, अ-च त । १२. फ-अस्माद्दुःखाम्बुमं । रा व म
ल, अ-स्मात्तु दुःखसं० । १३. ल२-नास्ति ॥ १४. फ-इदन्तु । ल,
इवं च ।

रक्षोभिर् एभिः परि-भर्त्सनं च ।

द्वेषाश् च रामस्य यतः समीपं

२५] निखं शिवं तेऽस्तु हरि-प्रवीर ॥२६॥ [२३

स राज-पुत्र्या प्रति-चेदितौऽर्थः

कपिः कृताऽर्थः परिहृष्ट-भावः ।

तद् अल्प-शेषं प्रसम्-ईक्ष्य कार्यं

२४] दिशं ह्य उदीचीं मनसा जगाम ॥ २७॥ [२४

ईत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे हनुमत्-प्रयाणेऽभिज्ञान-दर्शनो

नाम सप्तत्रिंशः सर्गः ॥ ३७ ॥



१. आ-व्यास्तु । २. फ अ-शिवश्च तेऽत्रास्तु । च रा प्र ष म
ल_१ ल_२-पन्थाः शिवस्तेस्तु ॥ ३. फ-०पादितार्थः ४. फ-आत्मासु-
दीचीं ॥ ५. ल_२-इति सु० । अ-व्युत्तितः । ६. फ अ-०वर्णनं । च
रा प्र ष म ल_१ ल_२-०दर्शनं ॥

[वं-३७]= [अष्टात्रिंशः सर्गः] =[दा-४१]

स वाणीभिः प्र-शस्ताभिर् गमिष्यन् पूजितस् तया।

२८] वन्द्यं सीताम् अति-क्रान्तश् चिन्तयामास वीर्यवान् ॥१॥ [१

अल्प-शेषम् इदं कार्यं दृष्टेयम् अ-सितेक्षणा ।

२९] त्रीन् उपायान् अथोत्-क्रम्य चतुर्थं इहं दृश्यते ॥२॥ [२

न साम रक्षःसु गुणाय कल्पते

न दानम् अथोप-चितेषु वर्तते ।

न मेद-साध्या बल-दर्पिता जनाः

३०] परा-क्रमम् त्वेवं ममेह रीचते ॥३॥ [३

नै चाऽस्य कार्यस्य परा-क्रमाद् ऋते

विनिश्-चयः कश्चिद् इहोप-पद्यते ।

हेत-प्रवीरस्य रणे हि रक्षसैः

कथञ्चिद् आ-याद् यद्रे इहाऽस्यैर्मादवमा ॥४॥ [४

एक-कार्ये हि निर्-दिष्टो यो बहून् अपि साधयेत् ।

३२] सर्व-कार्याऽवि-रोधेन स कार्यं कर्तुम् अर्हति ॥५॥ [५

१. अ-प्रतिपूजितः । २. फ-तां वन्दयित्वापका० । रा प्र व म ल_१
ल_२-सीतामभिका० । अ-सीतामपका० । ३. फ अ-वानरः ॥ ४. फ-उप-
क्रम्य । च रा प्र ल_१ ल_२ अ-अतिक्रम्य । ५. फ च-इव । ६. फ च-
कथ्यते । प्र घ म ल_१ ल_२-कल्पते । ७. च रा प्र व म ल_२-येषु म० । अ-
तेषु मयैवा । ८. ल_१-परेत्यारभ्य ०पद्यते इत्यन्तः पाठो नास्ति । ९. आ-तदस्य ।
प्र-न कार्यं । १०. ल_२-०पकल्पते । अ-०पजायते । ११. प्र व म ल_१
ल_२-इह प्र० । १२. च रा प्र व म ल_१ ल_२-रक्षसो । १३. फ-
यदि हन्त ॥ १४. म-पूर्वका० ॥

- न ह्य एकः साधको हेतुः कर्मणाम् उप-पद्यते । [६५]
 कर्मणां समुपेतानां बहूनाम् अर्थ-सिद्धये । [N
 ३३] यो ह्य अर्थं बहु-धा वेद स समर्थोऽर्थ-साधने ॥६॥ [६३
 इहैव तावत् कृत-निश्चयो ह्य अहं
 यदि ब्रजेयम् मनुजेश्वराऽऽलयम् ।
 पराऽऽत्म-सम्पर्द-विशेष-तत्त्व-वित्
 ३४] ततः कृतं स्याद् इह भर्तृ-शासनम् ॥७॥ [७
 कथं नु खल्व् अद्य भवेत् मुखाऽऽगतम्
 प्र-सह्य युद्धं मम रीक्षसैः सह ।
 कथं नु खल्व् अद्य वलं च तत्त्व-तैः
 ३५] सँ-मानयेन् मां च रेणे दशाऽऽर्जनः ॥ ८ ॥ [८
 इदंम् अस्य नृ-शंसस्य नन्दनोपमम् उत्तमम् ।
 ३६] वनं नेत्र-मनः-कान्तं नाना-द्रुम-लताऽऽकुलम् ॥९॥ [९
 बलाद् वि-ध्वंसयिष्यामि शुष्कं वनम् इवाऽर्नैलः ।
 ३७] अस्मिन् भेगे ततः कोपं^१ करिष्यति सँ रावणः ॥१०॥ [११
 ततो महाऽऽत्माऽऽश्व-पदाति-युक्तं^२

१. अ-स्वल्पस्यापि हि रक्षणे ॥ २. अ-नास्ति । ३. प्र ष म ल,
 ल_२-अनुम० । ४. आ-परात्मशांसर्द० । ष-परार्थसमान० । प्र-परार्थसंस्पन्द० ।
 म ल, ल_२-परार्थसंम० । फ-०तरवतः ॥ ५. फ-च । ६. आ-राक्षसानाम् ।
 ७. फ-तद्वारमयलेन सर्वान् । ८. च प्र ष म ल, ल_२-समा० । ९. च
 प्र ष ल, ल_२ अ-दशाननोऽयम् ॥ १०. आ-नास्ति । ११. रा च प्र ष म
 ल, ल_२ अ-इदं वनं ॥ १२. आ-शस्यं । १३. फ च रा-०निलः । १४. प्र
 ष ल, ल_२-दग्धे । १५. प्र ष ल, ल_२-शोकं । १६. रा-हि ॥ १७.
 फ-ततो महात्माऽश्वमहारथद्विपं । च रा-ततो महारमास्वपदातियुक्तं ।
 प्र ल, ल_२-ततो महारमाऽऽश्व पदातियुक्तं । अ-ततो ममाभ्याममहारथद्विपं ।

बलं समा-देक्ष्यति राक्षसाऽधि-यः ।

त्रिशूल-कालोपम-पट्टिशाऽऽयुधं

३८] ततो महद् युद्धम् इदं भविष्यति ॥११॥ [१२
अहं तु तैः सं-यति चण्ड-विक्रमैः

सम-एत्य रक्षोभिर् असङ्गै-विक्रमः ।

नि-हत्य तद् रावण-देशितं बलं

३९] सुखं गमिष्यामि कपीश्वराऽऽलयम् ॥१२॥ [१३

ततो मारुत-वत् क्रुद्धो मारुतिर् भीम-विक्रमः ।

[N] उरु-वेगेन महता दुमानै च्छेत्तुं प्र-चक्रमे ॥१३॥ [१४

प्र-भञ्जनं शुशुभे धीमान् प्रभञ्जन-मृतः कपिः ।

[N] प्र-भञ्जन इवाऽक्षोभ्यो निष्प्रभञ्जनै-मारुतिः ॥१४॥ [N

ततस् तु हनुमान् धीरो वभञ्ज प्रमदा-वनम् ।

४०] मेघ-द्विज-समायुष्टं नाना-द्रुम-लताऽऽकुलम् ॥१५॥ [१५

तद् वनं मयितैर् वृक्षैर् भिन्नैश् च सलिलांऽऽशयैः ।

४१] चूर्णितैः पर्वताऽग्रैश् च वभूवाऽपिय-दर्शनम् ॥१६॥ [१६

लता-गृहैश् चित्र-गृहैश् च नाशितैर्

१. फ-०शाकुलं । २. प्र ल, ल_२-द्वन्द्वम् ॥ ३. च रा-०रमंगविक्रमः । प्र व
ल, ल_२-०भरनविक्रमः । फ-०रचंडविक्रमः । म-रचंडविक्रमः । ४. अ-०नोवितो ।
५. रा-द्रुमाकुलं । व-द्रुम कुलं । प्र म ल, ल_२-द्रुमाकुलं ॥ ६. फ-
भञ्जन् म । ७. च रा प्र व म ल, ल_२ अ-०मारुतः ॥ ८. फ-तद्वलाद्भीरो ।
रा प्र व म ल, ल_२ अ-०न् वीरो । ९. रा-स तु द्विजमा० । अ-सप्तवर्हिण-
संयुष्टं । १०. फ व रा ल_२-०समाकुलम् । अ-०उतायुतम् ॥ ११.
आ-तलिललायैः । १२. रा च व-संचूर्णितै लताग्रैश् । प्र-सचूर्णितैः
छताग्रैश् । म-सुचूर्णितैः छताग्रैश् । अ-चूर्णितैश्चालिताग्रैश्च ॥

महोर-नैर् व्यालं-मृगैश् च निर-गतैः ।

शिला-गृहैर् उन-मथितैः सुधौ-गृहैः

४२] प्रनष्ट-रूपं तद् अभून् महर्द् वनम् ॥१७॥ [१२

स तस्य कृत्वा नृ-पतेर् महा-कपिर्

मेहद् व्य-अलीकं सईसा महौऽऽत्मनः ।

युयुत्सुर् एको बहुभिर महा-बलः

४३] श्रिया ज्वलंस् तोरणम् आ-स्थितः कपिः १८॥ [२१

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे प्रमदा-वन-विध्वंसो

नामाऽष्टात्रिंशः सर्गः ॥३८॥

१. च रा प्र ब म ल_१ ल_२-व्याघ्रमृ० । अ-व्याडमुल्यैश्च । २. फ प्र-
निर्जितैः । अ-सुवितैः । ३. फ-०तैस्त्रयोत्तमैः । ४. प्र ब म ल_१ ल_२-महा-
वनम् ॥ ५. अ-महाव्यलीकं । ६. आ-महतो । फ-मनसो । अ-
शतशो । ७. फ-मनस्विनः । ८. च रा प्र ब म ल_१ ल_२ अ-आश्रितः क० ।
फ-०तस्तदा ॥ ९ फ रा प्र-विध्वंसन ॥

[वं-३८]= [एकोनचत्वारिंशः सर्गः] =[दा-४२]

तत् कृत्वा सु-महत् कर्म हनुमान् दर्शयन् बलम् ।

N] सु-सम्भ-कलितं चैत्य-प्रासादं सोऽध्य-भरोहत ॥१॥ [N

ततः पत्ति-निनादेन वृत्त-भङ्ग-स्वनेन च ।

१] वभूवुस् तेऽर्थं सं-भ्रान्ताः सर्वे लंका-निवासिनः ॥२॥ [१

वि-दुताश् च भय-त्रैस्ता वि-नेदुर् मृग-पक्षिणः ।

२] राक्षसानां निमित्तानि कूराणि प्रति-पेदिरे ॥३॥ [२

.- ततो गतायां निद्रायां राक्षस्यो वि-कृताऽऽननाः ।

३] तद् वनं दृष्टुर् भग्नं तं च वीरं महा-कपिम् ॥४॥ [३

स ता दृष्ट्वा महा-बाहुर् महा-सत्त्वो महा-बलः ।

४] चकार सु-महद् रूपं राक्षसीनां भयाऽऽवहम् ॥५॥ [४

ततस् तं मेघ-संकाशं मेघ-कायं महा-बलम् ।

५] राक्षस्यो वानरं दृष्ट्वा पप्रच्छुर् जनकाऽऽत्म-जाम् ॥६॥ [५

कोऽयं कस्य कुंतो वाँऽयं किं निमित्तम् इहाऽऽगतः ।

६] कथं वाँ त्वयि सं-वादं राज-पुत्र्य् अकरोद् अयम् ॥७॥ [६

आ-चक्ष्व त्वं विशालाऽक्षि माँ भूत् तव भयं वीरे ।

७] सं-वाँदम् अ-सिताऽपाऽद्भि त्वया किं कृतवान् अयम् ॥८॥ [७

१. प्र-कृत । २. फ-वने । ३. आ-तस्तम्भकलिलं । रा-सुस्तम्भक० । ४.

रा-सोम्यं प्रा० । आ-चैत्यं प्रा० । ५. अ-वाररोह स० । ६. फ-चुर्मयसंविना० ॥

७. फ-दिशः सर्वा । अ-व्यव्या । ८. फ-रक्षसां च ॥ ९. ल_२-बुद्धं । १०.

अ-राक्षसानां । ११. फ अ-गतिकार्यं मनस्विनम् । १२. फ-नात्ति ॥

१३. फ-कुतश्चायं । १४. रा प्र म ल_३ ल_२-च त्वयि । अ-त्वयि च ॥ १५

फ-नो । १६. फ-भयं मा भूत्तवाङ्मने । १७. फ अ-संलापम् ॥

- अथाऽब्रवीत् तदा साध्वी सीता सर्वाऽङ्ग-शोभना ।
 ८] रत्नसां काम-रूपाणां वि-ज्ञाने मम का गतिः ॥९॥ [८
 स्वयम् एवाऽस्य जानीध्वं योऽयं यच्च चं करिष्यति ।
 ९] अहिर एव ह्य अहेः पादान् वि-जानाति न संशयः ॥१०॥ [९
 अहम् अप्य् अस्य भीताऽस्मि नित्यं निर्-गमने मतिम् । [१०पृ
 ०] कर्षामि रक्षोभिर् अहं काम-रूपैर् हि वञ्चिता ॥११॥ [N
 वैदेहा वचनं श्रुत्वा राक्षस्यो वि-स्मिता दृढम् ।
 १] स्थिताः काश्चिद् गताः कांश्चिद् रावणायाऽऽचचक्षिरे १२ [११
 रावणस्य समीपे तु राक्षस्यो वि-कृताऽऽर्ननाः ।
 N] वि-रूपा वानरं भीमम् आ-ख्यातुम् उप-चक्रमुः ॥१३॥ [१२
 अशोक-वनिका-मध्ये राजन् भीम-वपुः कपिः ।
 १३] सीतया कृत-संवादस् तिष्ठत्य् अ-मित-विक्रमः ॥१४॥ [१३
 न चं तं जानती सीता हरिं हरिण-लोचना ।
 १४] अस्माभिर् बहु-धा पृष्टा नि-वेदयितुम् इच्छति ॥१५॥ [१४
 वासवस्य भवेद् दूतो दूतो वैश्रवणस्य चं ।
 १५] प्रेषितौ वाऽपि रामेण सीतार्थाय तव कारणार्त्त ॥१६॥ [१५

१. फ-अथाप्रब्रवीत्सुता सीता राजीवलोचना । २. फ च अ-
 मतिः । ३. आ-पवाशु । ४. अ-जानीत । ५. फ व अ-यद्वा । ६.
 रा प्र ब म ल, ल_२-पादौ ॥ ७. फ-भीता हि चेतोपक्रमणे । अ-भीता
 हि चेतो । ८. च अ-कुर्मि रक्षोभिरेवाहं । रा व म ल, ल_२-कृतवत्येव
 रक्षोभिः ॥ ९. च रा प्र ब म ल, ल_२-काश्चित्तो । १०. प्र ब म ल,
 ल_२-मीता ॥ ११. फ-समीपं तु राक्षस्यो रुचिराशनाः । १२. आ-०च-
 क्रमे ॥ १३. फ-तु तं जानकी । आ-च तं जानकी । १४. म-न निवेदितुम् ॥
 १५. रा प्र ब ल, ल_२-नास्ति । १६. फ व म-वा । १७. प्र व ल, ल_२-
 आख्यातीहागतो नूनं । १८. फ प्र ब ल, ल_२-सीतार्थे स
 भविष्यति । म-सीतादर्शनकारणात् । रा-नास्ति ॥

तेन भग्नं वनं सर्वं यत् तव तव मनो-रमम् ।

N] नाना-मृग-गणाऽऽकीर्णं प्र-भृष्टं प्रमदा-वनम् ॥१७॥ [१६. ;

N] न स कश्चिद् वनोद्देशस् तरसा यो न नाशितः ।

१६] यत्राऽऽसीर्जं जानकी सीतास तेन नै वि-नाशितैः ॥१८॥ [१७

जानकी-रक्षणाऽर्थं वा श्रमाद् वा नोप-लभ्यते ।

१७] अथवा कः श्रमस् तस्य सैव तेनाऽभि-रक्षिता ॥१९॥ [१८. ;

चारु-पल्लव-शाखश् च यस्त्वं आसीत् सीतया स्थितैः ।

१८] प्र-वृद्धः शिक्षर्पा-वृत्तः स च तेनोऽभि-रक्षितः ॥२०॥ [१९

तस्योग्र-रूपस्योग्रं त्वं दण्डम् आ-ज्ञांतुम् अर्हसि ।

१९] सीता सं-भाषिता येन तद् वनं चे वि-नाशितम् ॥२१॥ [२०

त्वया प्रति-गृहीतां तां स्वयं रक्षो-गणेश्वर ।

२०] कः सीतोऽम् अभि-भोषेत यो न स्यात् त्यक्त-जीवितः २२॥ [२१

राक्षसीनां वचः श्रुत्वा रावणो राक्षसाऽधिपः ।

२१] हुतोऽग्निर् इव जज्वाल कोप-संवर्तिनेक्षणः ॥२३॥ [२२

आत्म-कारण-सम्भृतान् किं-करान् नाम रक्षितान् ।

२२] सं-दिदेश महा-तेजा नि-ग्रहाऽर्थं महा-कपेः ॥२४॥ [२४

१. फ रा म अ-०हरम् ॥ अ-प्रकृष्टं ॥ ३. आ-तन्न कश्चिद्वनोद्देशं तरसा

यन्न नाशितम् । अ-तत्र कश्चिद्वनोद्देशो मनसैव प्रकल्पितः । ४. फ-यत्रास्ते ।

५. फ-परिरक्षितः । ६. फ-नास्ति ॥ ७. फ-यं सीता समुपाश्रिता । ८.

आ-सिंक्षणा० । फ-शिंक्षणा० । रा व अ-शिंक्षिणा० । ९. आ-तेनातिर० ॥

१०. फ-तस्योग्रस्योग्ररूपं । ११. ल२-भाषयान्तुम् । १२. प्र-न ॥ १३.

आ-तव । १४. प्र म ल, ल२-सतिं स्वमि० ॥ १५. फ-राक्षसेश्वरः ।

अ-रक्षणो वरः । १६. आ-हुनाग्निरिव ॥ १७. आ-आत्ममानससं० ।

फ-पोष मानवरं० अ-०पंभूतां । १८. अ-राक्षसा । १९. फ अ-व्यादि० ॥

- तेषाम् अशीति-साहस्राः(१स्त्री)किं-कराणां मनस्-विनाम्।[२५
 २३] निर-ययुर्(१यौ)भवनात् तस्मात् कूट-मुद्गर-धारिणाम् २५[२६पू
 दृष्टोः स्वामि-हिते युक्ता घोर-रूपा महा-बलाः । [N
 २४] युद्धाऽभि-नन्दिनः सर्वे हनुमत्-त्रासनोत्सुकाः ॥२६॥[२६उ
 हनूमान् अपि वि-क्रान्तः स्वं पौरुषम् उपाऽऽश्रितः ।^१
 २५] स-हर्षः पदम् आ-साद्य तं चैत्यं सोऽध्य-अरोहत् ॥२७॥ [N
 आ-रोहमाणस्य ततो वेगो^२ वेग-ततो महान् ।
 २६] सोपानेष्वं अंभवत् तस्य प्रति-शब्दो बृंहत्-तरः ॥२८॥[N
 अ-प्रभृष्यः सुदुर्-धर्षं चैत्य-प्राकारम् आ-रुहन् ।
 २७] हनूमान् प्राऽज्वलल् लक्ष्म्या पारियात्रोपमोऽभवत् ॥२९॥ [N
 तं^३ कपिं ते^४ समा-साद्य तोरण-स्थम् अरि-दमम् ।
 N] अभि-पेतुर् महा-भोगं पतद्वा इव पावकम् ॥३०॥[२७
 ते गदाभिर् वि-चित्राभिः परिधैः काञ्चनैस् तथा ।
 N] आ-जघ्नुर् वानरं श्रेष्ठं वाणैर् आदिश-सन्निभैः ॥३१॥[२८
 आवर्त्त इव तोयस्य गाङ्गस्य विपुलो महान् ।

१. फ-(तु० वं)-साहस्री किंकराणां महाचमूः । आ-तरस्विनाम् ।
 ल_२-तमस्वि० । २. प्र म ल_१ ल_२-वचनात्तस्य । ३. फ-श्लमु० । च प्र
 ल_१ ल_२-श्लमुद्गरपाणयः । अ-कूटमुद्गरपाणयः ॥ आ म-०धारिणः ।
 ४. फ-हृष्टाः । रा-धृष्टा । ५. फ-युद्धाभिमनसः सर्वे हनूमन्तमुपागमन् ॥
 ६. अ-नास्ति । ७. म-सहस्र । अ-महस्रपादम् । आ-सहर्षप० ।
 ८. अ-चैत्यमधिरोहता ॥ ९. प्र-वेगवे० । ल_२ अ-वेगाद् । १०. आ-
 सोपानेध भवेत् । ११. च रा प्र घ म ल_१ ल_२ अ-महत्तरः ॥ १२. फ-
 अवमृष्यन् । रा प्र म ल_२ अ-अप्रभृष्यं । १३. फ च रा प्र घ म ल_१ ल_२-
 पारिजातोप० ॥ १४. फ ल_१ ल_२-ते कपि तं । च रा प्र घ-ते कपि तु ।
 म-तं कपि तु । १५. फ घ-०वेगाः । अ-०भागाः । १६. आ-वाञ्चनैर्गदैः ।
 फ अ-काञ्चनाङ्गदैः । १७. म अ-वानरश्रेष्ठं ॥

- N] आ-क्षिप्तो हनुमांस तैस् तु स सर्वै रक्षसांगणैः॥३२॥ [N
 स तैः परि-वृतः श्रीमान् सर्व-तः सत्त्व-वान् कपिः । [N
 २७] समा-विध्य च लांगूलं ननाद् सुमहो-स्वनम् ॥३३॥ [३०] व
 स भूत्वा च महा-कायो हनूमान् मारुताऽऽत्म-जः ।
 २८] भुजम् आ-स्फोटयामास लंकां शब्देन पूरयन् ॥३४॥ [३१
 तस्याऽऽस्फोर्टन-शब्देन महता श्रोत्र-घातिना ।
 २९] पेतुर् विहङ्गा गगनाद् उच्चैश् चेदम् अवोपैयत् ॥३५॥ [N
 जयत्य् अति-बलो रामो लक्ष्मणश् च महा-बलः ।
 ३०] राजा जयति मु-ग्रीवो राघवेणोऽनु-पालितः ॥३६॥ [३३
 दूतोऽहं कोसलेन्द्रस्य रामस्याऽक्लिष्ट-कर्मणः ।
 ३१] हनुमान् शत्रु-सैन्यानां नि-हन्ता मारुताऽऽत्म-जः॥३७॥ [३४
 ने रावण-सहस्रं मे युद्धे प्रति-बलं भवेत् ।
 ३२] शिलाभिश् च प्र-हंरंतः पादपैश् च सहस्र-शः ॥३८॥ [३५
 धर्ययित्वा पुरी लंकां अभि-वाद्य च मैथिलीम् ।
 ३३] समृद्धोऽर्थो गमिष्यामि मिपंतां सर्व-रत्नसाम् ॥३९॥ [३६
 एवम् उक्त्वा वि-मानाऽग्रे चैत्ये स हरि-पुङ्गवः ।
 N] अभवद् भीम-संहातो लंकां शब्देन पूरयन् ॥४०॥^v [N

१. फ अ-परिक्षिप्य हनुमन्त् स सर्वै रक्षसा गणः । प्र म ल_१ ल_२-
 आक्षिप्तो हनुमांस्तैश्च सर्वतो रक्षसां गण. ॥ २. च प्र च म ल_१ ल_२
 अ-सुमहस्वनम् ॥ ३. फ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-वृष्टम् । ४.
 फ-तस्यास्फोटितम् ॥ ५. आ-गगनाद्विध्वेयम् । ६. च-जयत् । ७. व म ल_१-
 रामेणैवानुपा० ॥ ८. फ च-कोशलेन्द्रस्य ॥ ९. फ-रावणस्य सहस्र ।
 १०. ल_२-प्रहंरता ॥ ११. रा म-ससिद्धार्थो । व प्र ल_१-समिद्धार्थो । १२.
 अ-पश्यतां ॥ १३. फ-भानददभी० । रा प्र म ल_१ ल_२-भनदद । व-
 भवद् । १४. अ-नास्ति ॥

तेनाऽऽक्रान्तः प्र-वलिना प्रासादः स हनूमता ।

३५] व्य-भशीर्यत गिरेः शृङ्गं वज्रेणेव च ताडितम् ॥४१॥^३[N
३६पू] ते तं वानरम् आ-साद्य चैत्य-प्रासाद-संस्थितम् ।

N] अभि-पेतुर् यथा मेघाः पर्वतं प्रति-वर्षितुम् ॥४२॥^४[N
तस्य संनाद-शब्देन तेऽभवन् भय-पीडिताः ।

३८] ददृशुश् च हनूमन्तं सन्ध्या-मेघम् इवोत्थितम् ॥४३॥ [३७
स्वामि-सन्देश-निःशंकार्म् ततस् ते रक्षसा युधि ।

३९] चित्रैः प्र-हरणैर् भीमैर् अभि-पेतुः समन्ततः ॥४४॥ [३८
४०पू] तैः संपरि-वृतः क्रूरैः सर्व-तः स महा-बलः ।

N] आ-ससादाऽऽयंसं भीमं परि-घं तोरणाऽऽश्रयम् ॥४५॥

४३उ] स तं परि-घम् आ-साद्य वि-नेदेन रक्षसां गणम् । [३९
४४पू] सूदयामास वज्रेण दैत्यान् इव सहस्र-दृक् ॥४६॥ [N

स पन्न-गम् इवाऽऽदाय स्फुरन्तं विनता-सुतः ।

N] वि-चचाराऽम्बरे वीरो गृहीत्वा परि-घं हरिः ॥४७॥ [४०
स हत्वा राक्षसान् वीरैर्न किं-करान् मारुताऽऽत्म-जः ।

१. फ रा प्र ब म ल_१ ल_२-प्रचलितः । च-प्रचलितः । २. रा प्र म ल_१ ल_२-विदारितम् । ३. अ-नास्ति । ४. रा प्र ब म ल_१ ल_२-मास्थितम् । ५. फ-वेगाः ॥ ६. फ अ-भयशङ्किताः । ७. आ-इवोदितम् । फ-इवोद्धतम् । च म-इवोद्धतम् । रा-इगोतमम् ॥ ८. फ-निःशङ्काः प्रतस्थू । ९. फ-भीतैरभिपेतुस्ततस्ततः ॥ १०. प्र ब म ल_१ ल_२-स तैः प० । ११. म ल_१ ल_२-शूरैः । १२. रा-समन्तात्सुम० । प्र ब म ल_१ ल_२-समन्तात् स । १३. फ-दाय स घोरं । च रा प्र ब म ल_१ ल_२-दाघ तं भीमं ॥ १४. प्र म ल_१ ल_२-आस्थाय । अ-आदाय । १५. आ-न्यहनद्रक्षसां । प्र म ल_१ ल_२-निनदन् र० । अ-हवर्षीद् रक्षसां गणान् । फ-सुघोरं र० । १६. रा प्र ब म ल_१ ल_२-दानवानिव वज्रभृत् ॥ १७. आ-सर्पनिवामदाय । १८. आ-धीरः ।

- N] युद्धाऽऽकांक्षी तैतो वीरस् तोरणं समाभि-प्लुतः ॥४८॥ [४१
 ततस् तस्माद् भयान् मुक्ताः केचिद् अत्र निशा-चराः । [४२पृ
 N] उद-र्यस बलिनो भीमाः संनि-कैर्पे हनूमतः ॥४९॥ [N
 ते प्र-दीप्तानि शूलानि मुद्गराऽसि-परश्वधान् ।
 N] वि-भ्रजन्तो महा-कायास् तं कैर्पि पर्य-अवारयन् ॥५०॥ [N
 ततो वाताऽऽत्म-जो क्रुद्धो भीम-रूपं समा-स्थितः ।
 N] राक्षसानां शतं घोरं जघान हरि-पुङ्गवः ॥५१॥ [N
 स हत्वा राक्षस-गणान् वज्रेणेन्द्र इवाऽमुरान् ।
 N] अन्तरिक्ष-स्थितः श्रीमान् इदं वचनम् अब्रवीत् ॥५२॥ [N
 मोहशानां सहस्राणि वि-शिष्टानां च राक्षसाः ।
 N] बलिनां वानरेन्द्राणां मुग्रीव-वश-वर्तिनाम् ॥५३॥ [N
 सं-स्थितानि परे परे समुद्रस्य महाऽऽत्मनः ।
 अहम् ऐकस् ततः प्रोऽऽप्तः सीता-सन्दर्शनोत्सुकः ॥५४॥ [N
 सा च दृष्टा मया साध्वी भर्तृ-दर्शन-लालसा ।
 N] शेष-कार्य-समाधाने कृत-बुद्धिश् च नो नृपः ॥५५॥ [N
 स वानर-सहस्राणां कोटि-कोटिभिर्न आ-वृतैः ।
 ४८] आ-गमिष्यति मु-ग्रीवः सर्वेषां वो नि-पूदनः ॥५६॥ [N
 नेयम् अस्ति पुरी लङ्का न यूयं न च रावणः ।
 ४९] 'यैः सै राघव-वीरेण कृतै-वैरो निशा-चरः ॥५७॥ [N

१. फ-तदा । २. फ-०द्वयः । ३. फ अ-केचित्त्र तु राक्षसाः ।

च प्र व म १ ल२-केचित्त्र तु नि० । ४. ल२-उत्प्लुतः । ५. आ-सन्निकर्षे ॥

६. आ-राक्षसाः ॥ ७. आ रा प्र व म ल१ ल२-नास्ति ॥ ८. फ-अन्तरीक्षे स्थितः ॥

९. आ-हृदशानां । १०. रा प्र व म ल१-राक्षसां ॥ ११. फ-०मेवागतः

सम्बन्धः ॥ १२. फ-०टिकोटिभिरावृतः । च रा प्र व म ल१ ल२-

०टिकोटिसमावृतः । १३. आ-निपूदनः । व-जिघांसया । १४. अ-यत् ।

१५. फ अ-यद० ॥

ततस् तु समरं मुक्त्वा केचित् तत्रैव राक्षसाः ।

५०] तान् हतान् सु-बहून् दृष्ट्वा वि-पेदुर नष्ट-चेतसः ॥५८॥ [N
हताऽवशेषा जग्मुस् ते राक्षसा रावणाऽऽलयम् । [N
नि-हतान् किं-करान् सर्वान् रावणायाऽऽचक्षिरे [४२३
५१] तद् अ-प्रियं महा-घोरं श्रुत्वा चुक्रोध रावणः ॥५९॥^६ [N
स राक्षसानां नि-हतं महा-बलं

नि-शम्य राजा परिवृत्त-लोचनः ।

समा-दिदेशाऽप्रतिमं पराऽऽक्रमे

N] प्रहर्स्त-पुत्रं समरेषु दुर-जयम् ॥६०॥ [४३

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे किकर-बधो

नामैकोनचत्वारिंशः सर्गः ॥३९॥

१. च-मरणाद्धि ततो । रा प्र व म ल_१ ल_२-मरणाच्च वितिर्मुक्त्वा
ये के० । अ-समाराधि ततो मुक्त्वाः । २. फ-कतिचिन्मत्तराक्षसाः । च-
केचित्तस्मा ? रा० । रा प्र व म ल_१ ल_२-केचित्तर रा० । अ-कतिचित्तर रा० ।
३. फ-हत्वा ॥ ४. फ-गत्वा । ५. फ-राक्षसः । ६. अ-नास्ति । अतः
परमधिकः पाठः—रा च प्र व म ल_१ ल_२-किंकरान्सुबहून्हत्वा हनुमान्
कपिकुञ्जरः । कांचनाम्रवणाच्छत्रं बभञ्ज प्रमदावनम् ॥ चम्पकान्नागवृक्षांश्च*
तिलकान्वंजुलानपि । नारिकेलानशोकांश्च तथाऽन्यान् विविधान् द्रुमान् ॥
बभञ्ज परमक्रुद्धो वृक्षशाला जघान च † । तं द्रष्ट्वा भज्यमानश्च ‡ वनपालाः
समन्ततः ॥ ७. फ अ-महागणं । प्र म ल_१-महद्वलं । ८. फ-रक्षोगणं वै ।
प्र व म ल_१ ल_२-प्रहस्तसूनुं ॥

*व प्र ल_२-चम्पकान्नागवृक्षांश्च । † रा प्र व म ल_१ ल_२-वृक्षशाला
बभञ्ज च । ‡ रा प्र व म ल_१-दृष्ट्वा भज्यमानं वन ।

[वं-३९]= [चत्वारिंशः सर्गः] [=दा-४४]

१४७] सं-दिष्टो राक्षसेन्द्रेण प्रहस्तस्य सुतो बली ।^१

जम्बु-माली महा-दंष्ट्रो निर-जगाम धनुर्-धरैः ॥१॥ [१

१५] रक्त-माल्यांश्चर-धरः शैवी रुचिर-कुण्डलः ।

महा-विद्वत्त-नयनश् चण्डो परम-दुर्जयः ॥२॥^२ [२

१६] धनुः शक्र-धनुः-प्रख्यं वहन् रुचिर-सायकम् ।

वि-स्फारयंश् च वेगेन वज्र-निष्पेषे-निस्वनम् ॥३॥ [५

१७] तस्यं विस्फार-त्रोपेण धनुषो महतो दिशः ।

प्र-दिशो गगनं चैव संहसा सम-अंपूर्यत ॥४॥ [६

१८] रथेन स्वर-युक्तेन तम् आ-गतम् उद्-ऐर्त्तत ।

हनुमान् वेग-सम्पन्नो जहर्ष च नैनाद् च ॥५॥ [८

१९] तं तोरण-विद्वक्स्थं हनूमन्तं महा-रूपिम् ।

जम्बु-माली महा-बाहुर् विव्याध नि-शितैः शरैः ॥६॥ [९

२०] अर्ध-चन्द्रेण वदने शिरस्य एकेन कर्पिणौ ।

बाह्वोर विव्याध नाराचैर् वि-शिखैर्मृतं महा-रूपिम् ॥७॥ [१०

१. व-प्रहस्ततनयो । २. फ-अतः पूर्व पूर्वसर्गापठितः 'किंकरान् सुयहून् हत्वेत्यादिः सर्गाऽन्तः पाठः पठ्यते । ३. रा प्र व म ल, ल-महाबलः । ४. आ-मालांवरधरः । ५. आ-श्रमी । अ-श्रीमान् । ६. फ व-समरदुः । ७. च रा प्र व म ल, ल-कोधमंरक्तनयनश्च मंश्रुष्टोऽप्युतो बली ॥ ८. फ-व्यनम् । प्र व-व्यनम् । ९. फ-वज्रनिष्पेषिणः ॥ १०. आ-यस्य । ११. प्र व म-महता । अ-महता । १२. आ प्र म-मगपूर्यन् । व-ममपूर्यन् । १३. फ अ-उदीक्ष्य मः । १४. फ-ननर्द् । अ-ननन्द ॥ १५. फ-कर्पिणः । १६. आ फ-विशिष्यम् ॥

- २१] तस्य तच्च छुद्युमे ताम्रं शरेणाऽभि-हतं मुखम् ।
शरदीऽवाऽम्बुजं फुल्लं विद्धं भास्कर-रश्मिना ॥८॥ [११
- २२] चुकोप वाणाऽभि-हतो राक्षसस्य महा-कपिः । [१३
ततः पार्श्वेऽति-विपुलां ददर्श महतीं शिलाम् ॥९॥
- २३] तरसा तां समुत्-क्षिप्य चित्तेप बल-वान् हरिः ।
तां शरैर् दशभिः क्रुद्धः सूदयामास राक्षसः ॥१०॥ [१४
- २४] वि-पन्नं कर्म तद् दृष्ट्वा हनूमांश् चाऽति-विक्रमः ।
सालं स-भूलम् उत-पाठ्यं भ्रामयामास वीर्य-वान् ॥११॥ [१५
- २५] भ्रामयन्तं कपिं दृष्ट्वा साल-वृक्षं महा-बलम् ।
चिक्षेप सु-बहून् वाणाञ्जम्बु-माली महा-बलः ॥१२॥ [१६
- २६] सालं चतुर्भिश् चिच्छेद वानरं पंचभिर् भुंजे ।
उरस्य् एकेन विव्याध दशभिश् च स्तनाऽन्तरे ॥१३॥ [१७
- २७] स शरैः पुरित-तनुः क्रोधेन महताऽऽहतः ।
गृहीत्वा परि-धं घोरं भ्रामयास वीर्य-वान् ॥१४॥ [१८
- २८] अति-वेगोऽति-वेगेन भ्रामयित्वा मदोत्कटेः ।
परि-धं पातयामांस जम्बुमालि-रथोपरि ॥१५॥ [१९
- २९] तस्य नैव शिरो नाऽस्थि न जानु स्फिग् न वां हनुः ।
न धनुर् न रथो नाऽङ्गवैस् तत्र किञ्चन दृश्यते ॥१६॥ [२०
- ३०] स हि तस्याऽति-वेगस्य वेगेन महता हतः ।

१. आ-पार्श्वेऽतिविपुलां शुभ्रां । २. फ-बलात् । ३. फ-वृह-
च्छालं समुत्पाठ्य । ४. फ-वेगवान् ॥ ५. आ-शरैः । ६. प्र ल_१-त-
स्येकेन । ७. ल_१-वेगवान् । ८. अ-सोत्तिवे० । ९. फ च-महोत्कटः ।
१०. रा-घात० । ११. ल_१-नास्ति । १२. फ अ-बाहवः । १३. फ-
न हस्य तत्र किञ्चिदृश्यते । च रा प्र व म ल_१ ल_२-नाशस्तत्र किञ्चिद
दृश्यते । अ-नाशस्तत्र कश्चिद दृश्यते ॥

सर्वः सं-चूर्णितस् तत्र स-मांसाऽस्थि-शिरस्-तनुः ॥१७॥ [N
जम्बु-माली च नि-हतः किं-कराश् च नि-पातिताः ।^१

३१] चुकोपै रावणः श्रुत्वा क्रोध-संरक्त-लोचनः ॥१८॥ [२२
स रोप-संवर्द्धित-लोल-लोचनैः

प्रहस्त-पुत्रे नि-हते महा-बले ।

समा-दिदेशाऽऽशुं महा-महाऽऽयुधानं

३२] अमात्य-पुत्रान् मुँहट-प्रहारिणः ॥१९॥ [२३

स राज्ञसानां नि-हतं महो-भणं

वनं च भग्नं परमं प्रियं बली ।

हनूमतस् तं च नि-शम्य वि-क्रमम्

अमात्य-पुत्रान् व्य-असृजन्महा-बलान् ॥२०॥ [N^२

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे लंका-पर्वणि जम्बुमालि-वधो

नाम चत्वारिंशः सर्गः ॥१७॥

१. आ-सर्व । २. अ-जम्बुमालि च निहतं किंकरांश्च निपातितात् ।

३. अ-चुकोप । ४. फ-क्रोधसंक्षुभिताननः । अ-संलुलिताननः ॥

५. फ म अ-संवर्द्धित० । रा प्र व म ल, ल_२-रोपसंवर्द्धितलोचनो

युवा । आ-तलोचनो युवा । ६. व रा प्र व ल, ल_२-प्रहस्तपुत्रो

निहतो महाबलः । ७. रा प्र व म ल, ल_२-प्राय एवयुधांस्त्वान् ।

फ-महायुधांस्त्वान् । ८. फ-व्यसृजन्महाबलान् । ९. प्र व ल, ल_२-महा-

चिपं । १०. आ-परमप्रियं । ११. अ-विसृजन् । १२. फ-नास्ति ॥

[चं-४०]= [एकचत्वारिंशः सर्गः] =[दा-४५]

ततस् ते राक्षसेन्द्रेण नोदितां मन्त्रिणां सुताः ।

१.] निर्-ययुर् भवनात् तस्मात् सप्त सप्ताऽर्चि-वर्चसः ॥१॥ [१]

महाबल-परीवारा धनुष्-मन्तो महा-बलाः ।

२.] कृताऽस्त्राः परमेष्वासाः परस्पर-कृतोद्यमाः ॥२॥ [२]

हेम-जाल-परिच्छिन्नैर् वेगवर्द्धिः पताकिभिः ।

३.] तोयद्-स्वन-निर्घोषैर् वाजि-युक्तैर् महा-रथैः ॥३॥ [३]

तप्त-काञ्चन-चित्राणि चापान्य् अमित-विक्रमाः ।

४.] वि-स्फारयन्तः सं-दृष्ट्वास् तडिद्-वन्त इवाऽम्बु-दाः ॥४॥ [४]

जनन्यस् ताम् तदा तेषां विदित्वा किं-करान् हतान् ।

५.] बभूवुः शोक-सम्भ्रान्ताः स-वान्धव-सुहृज्जनाः ॥५॥ [५]

ते परस्पर-संदृष्ट्वास् तप्त-काञ्चन-भूषणाः ।

६.] अभि-पेतुर् हनूमन्तं तोरणाऽग्र-व्यवस्थितम् ॥६॥ [६]

सृजन्तो वार्ष-वर्षं ते घोर-रूर्पा महा-स्वनाः ।

७.] वृष्टि-मन्त इवाऽम्भोदा वि-चेरुर् नैर्ऋतेर्पभाः ॥७॥ [७]

अव-कीर्णस् ततस् ताभिर् हनूमाब् शर-वृष्टिभिः ।

८.] अभवत् सं-वृताऽऽकारः शैल-राड् इव वृष्टिभिः ॥८॥ [८]

१. च रा प्र ब म ल, ल२ अ-चोदिता मन्त्रिणः । २. फ-०र्चिर्वर्चसः ॥

३. आ-कृतास्त्रास्त्रविदां श्रेष्ठाः ॥ ४. आ-ध्वजवर्द्धिः ॥ ५. फ-ताः स्वनन्धेयां ।

६. फ-०सन्त्रस्ताः । च रा प्र ब म ल, ल२-०विभ्रान्ताः । अ-०संतप्ताः ।

७. आ-०प्रमव० । रा प्र ब म ल, ल३-०स्थितं तदा ॥ ८. फ-वाण-

वृष्टीस्ते रथस्थाः सुम० । अ-वाणवृष्टि ते रथस्थाः सुम० । रा च प्र
म ल, ल२-घोररूपं म० । ९. फ-नैर्ऋताम्बुदाः । १०. आ-नास्ति ॥

स शरान् वधयामास तैपाम आशु-चरंः कपिः ।

९] स्थं-वेगं च वीराणां वि-चरन् वि-मलेऽम्बरे ॥१॥ [९

सं तैः क्रीडन् धनुष्-मद्भिर् व्योम्नि वीरः प्र-काशते ।

१०] सहस्राऽक्षो धनुष्-पाणिस् तोय-दैर् इव मारुतिः ॥१०॥ [१०

स कृत्वा नि-नदं घोरं त्रासंयित्वा महा-चमूम् ।

११] चकार हनुमान् वेगं तेषु रत्नःसु वि-स्मयन् ॥११॥ [११

तलेनाऽप्य् अवधीत् कांश्चिन् पद्भ्यां कांश्चिन् परं-तप्यः ।

१२] मुष्टिभ्याम् अवधीत् कांश्चिन् नखैःकांश्चिद् व्य्-अदारयैत् १२ [१२

१३] प्र-ममाथोरसा कांश्चिद् ऊरुभ्याम् अपरान् कपिः ।

१३] केचित् तस्योर्ग्र-नादेन तत्रैव पतिता भुवि ॥१३॥ [१३

१३] ततम् तेषु अवे-सन्नेषु भूमौ नि-पतितेषु च ।

तत् सैन्यम् अगमत् सर्वं दिशो दश भयाऽर्दितम् ॥१४॥ [१४

वि-नेदुर् वि-स्वरान् नादान् नि-पेतुर् भुवि वीजिनः ।

१४] भग्न-नीडैर्-ध्वज-च्छत्रैर्भूर् वि-कीर्णाऽभवद् स्थैः ॥१५॥ [१५

स तान् प्र-वृद्धान् विनि-दस्य राक्षसान्

महा-बलांश् चण्ड-पराक्रमैः कपिः ।

युयुत्सुर् अन्यैर् बहुभिः सं राक्षसैस्

१५] तद् एव वीरोऽधि-जगाम तोरणम् ॥१६॥ [१६

हृत्पार्श्वे रामायणे सुन्दर-काण्डे मन्त्रि-पुंश्च-त्रयो

नामैकचत्वारिंशः सर्गः ॥४१॥

१. फ-चरन् । २. आ-स्थवेगेन ॥ ३. च-सर्मः । प्र व म ल,
ल-दरैः ॥ ४. आ-भ्रामयित्वा । ५. फ-भैरवम् । आ-विस्मयम् ॥ ६. फ
प्र व म ल, ल-महाबलः । ७. रा प्र व म ल, ल-ददारपत् ॥
८. आ-वसिमन्वतोद्देशे । फ-उत्स्यैव नादेन ॥ ९. आ-तेषु वनक्षेषु ॥ १०.
आ-भागशः । ११. फ-भग्ननीलध्व० ॥ १२. च रा म-पराक्रान्तम् । १३. फ
अ-अन्यैः पुनरेव । प्र-पूतैर्व० ॥ १४. फ म-अमात्स्युत्रवयो ॥

[वं-४१]= [द्वाचत्वरिंशः सर्गः] =[दा-४६]

हतान् मन्त्रि-सुतान् श्रुत्वा वानरेण महाऽऽत्मना ।

१] रावणः सं-वृताऽऽकारश् चकार मंतिम् उंच्तमाम् ॥१॥ [१

स विरूपाञ्ज-यूपाऽक्षौ दुर-द्धरं च महा-बलम् ।

२] प्रै-घसं भास-कर्णं च पञ्च सेनाऽग्र-योधिनः ॥२॥ [२

सं-दिदेश दश-ग्रीवो वीरान् रँण-विशारदान् ।

३] मैन्त्रि-पुत्र-वध-व्यग्रो हनुमद्-ग्रहणं प्रति ॥३॥ [३

N] महा-गुण-परिरुयाता रँण-कर्म-विशारदाः । [N

यात सेनाऽग्र-गाः क्षिप्रं महा-बल-पराऽऽक्रमाः ।

४] स-वाजि-रथ-भातद्गाः स कपिः शास्यताम् इति ॥४॥ [४

यत्नेन खलु योद्धव्यं तम् आ-साद्य वंनाऽऽलयम् ।

५] कर्म चाऽपि संमा-देयं देश-कौल-नय-क्षमम् ॥५॥ [५

N] वानरोऽयम् 'इति ज्ञातुं नहि मे शुद्ध्यते मनः । [६पू

नोऽप्य् अहं ते कपिं मन्ये कर्म-तः प्रैति-तर्कयन् ॥६॥

६] सर्वथा तैर् महा-भूतं महा-बल-परिग्रहम् ।

८पू] भवेद् इन्द्रेण र्था सृष्टम् अस्मान् प्रति तपो-वैलात् ॥७॥ [७

१. फ-मतिमान्मतिम् ॥ २. प्र ब म ल, ल२-०क्षरूपाक्षौ । ३. आ-प्रयमं ॥ ४. आ-नयवि० । ५. आ-मन्त्रिपुत्रवधे व्यग्रो । फ-स तु क्रोधसामविष्टो । अ-हनुमद्ग्रहणव्यग्रो । ६. फ-हनुमद्विग्रहं ॥ ७. रा-रणे क० । फ-महाक० । ८. फ-वान्तु । ९. फ-०लपरिग्रहाः ॥ १०. फ-ह्रवगमम् । ११. फ प्र म ल, ल२-समाधेयं । १२. आ-देशकालेण यच्छुभम् । अ-देशकाले च यच्छुभम् ॥ १३. आ-अविज्ञातो । १४. फ-न ह्यह । १५. रा प्र ब म ल, ल२-परित० ॥ १६. ल२-सर्वतस्तन् । १७. ल२ फ अ-पराक्रमम् । १८. फ-सृष्टोऽयम० । १९. रा प्र ब म ल, ल२-तपोबलम् । फ-विरुध्यता ॥

स-नाग-यज्ञ-गन्धर्वैर् देवैर् वाऽपि महर्षिभिः । [८पृ
N] सम-पलाऽस्मद्-विनाशाय कृत्येयं काम-रूपिणी ॥८॥ [N

सृष्टा तस्मात् प्र-यत्नेन योधयध्वं महा-बलाः ।

N] तद् विनिर्-यात सैन्येन सं-युगे युद्ध-दुर्जयाः ॥९॥ [N

१७] निर्-जिता हि मया देवाः सं-युताः सं-युगे पुरा । [८व

तैर् अवश्यं वि-धातव्यं व्य-अलीकं किञ्चिद् एव नः ॥१०॥

१०] तद् एतन् नास्ति सन्देहः संप्रत्यै अद्य नि-शुद्धताम् । [९

हरिर् इत्य-एव नोपेक्ष्यः कपिः क्रूर-पराक्रमः ॥११॥

११] दृष्टा हि हरयः शूरा मया विपुल-विक्रमाः । [१०

वाली च सह-सुग्रीवो जाम्ब-वांश् च महा-बलः ॥१२॥

१२] नीलः सेना-पतिश् चैव ये चाऽन्ये तद्-अन्तराः । [११

१३पृ] तेषां तु न गतिर् व्योम्नि न तेजो न पराक्रमः ॥१३॥ [१२पृ

संस्वप् एतद् व्यैव-स्थेयं कपि-रूपस्य तस्य त्वं ।^३

N] महान्तं यंत्रम् आ-स्थाय कर्तव्यस् तस्य निर्ग्रहेः ॥१४॥ [१३

तस्माद् अस्य महोत्साहैर् अ-प्रमत्तैः संद्-आयुधैः ।

१. फ-वा परमर्षिभिः । अ-वा स मह० ॥ २. रा म-रौष० । ३. फ-
निर्वाताः सर्वसैन्येन संयुगेऽपराद्सुरवाः ॥ ४. रा प्र म-संयुगे सहिताः पुरा ।
ब-ल_१ ल_२-संयुगे सहिताः पुरा । फ-सगणाः सपुरन्दराः ॥ ५. च-
संप्रमृष्टनि० । रा-संप्रयोग्य निरुद्धतां । प्र व म-संप्रमृष्ट्य निरुद्धताम् । ल_१-
संप्रमृष्ट्य निरुद्धिताम् । ल_२-संप्रसग्य निरुद्धताम् । फ अ-तत्प्रमद्य नि० ।
६. म ल_१ ल_२-कपिर् ॥ ७. म ल_१ ल_२-क्रूर । ८. ल_१ ल_२-महायत्नाः ॥
९. अ-अन्तरं । १०. च प्र व म ल_१-न मतिर्न बलोऽप्याहौ न रूपं न
पराक्रमः ॥ ११. आ-सर्वयैवाप्यव० । प्र व म ल_१ ल_२-सर्वयैवाप्यव० ।
१२. आ अ-तु । ल_२-च । १३. फ-नास्ति । १४. आ फ-प्रयत्नं महद् ।
१५. फ-निवारायितुमर्हथ ॥ १६. रा-यस्य । १७. फ-चैरुदायुधैः ।

- १५] सर्वैर् एव समेतैश् च भवितव्यम् असंशयैः ॥१५॥^१ [N
 कामं लोकांस् त्रयः सेन्द्राः स-सुराऽसुर-मानवाः ।
- १६] भवताम् अग्र-तः स्थातुम् अपर्याप्ता रणाऽजिरे ॥१६॥ [१४
 तथाऽपि तु नय-ज्ञेन वि-जयं परि-रक्षता ।
- १७] भवितव्यं प्र-यत्नेन युद्धे सिद्धिर् हि चञ्चला ॥१७॥ [१५
 ते स्वामि-वचनं मूढ-धर्ता प्रति-गृह्य महौजसः ।
- १८] सम्-एत्य तु महा-भांगा हुंताऽश-सम-तेजसः ॥१८॥ [१६
 रथैश् च मत्तैर् मातङ्गैर् वाजिभिश् च महा-जैवैः ।
- १९] शस्त्रैश् च वि-विधैस् तीक्ष्णैर्भृशं चोप(पाऽऽ)-वृता बलैः १९[१७
 ततस् तं ददृशुर् वीरा दीप्यमानं महा-कपिर्मे ।
- २०] रश्मि-मन्तम् इवोद्-यन्तं स्व-तेजो-रश्मि-मालिनम् ॥२०॥ [१८
 तोरण-स्थं महा-भागं महा-सत्त्वं महा-बलम् ।
- २१] महा-मतिं महोत्साहं महा-कायं महा-कपिर्मे ॥२१॥ [१९
 त सम्-ईक्ष्य च ते सर्वे दिक्षु सर्वास् अव-स्थिताः ।
- २२] तैस् तैः प्र-हरणैर् भीमैर् अभि-पेतुस् ततस् ततः ॥२२॥ [२०
 तस्य पञ्चाऽऽयसास् तीक्ष्णाः सि(शि) तास् तेन शिलीमुखाः

१. प्र ल_१-सर्वैरेवाप्रमत्तैश् । २. आ-०मंशयः । फ ब म ल_२-०संशयं ।
 ३. अ-नास्ति ॥ ४. रा प्र ब म ल_१ ल_२-सेन्द्रास्त्रयः लोका । ५. रा प्र ब
 म ल_१ ल_२-असमर्या ॥ ६. आ-तु हि नावज्ञा नयमाकांक्षिणी रणे । च-
 तु हि नावज्ञा जयमकांक्षिणी रणे । रा प्र ब म ल_१ ल_२-कार्या नावज्ञाजय-
 माकांक्षता रणे । ७. फ-रक्षिण्यं । ८. आ-युद्धसिद्धिश्च ॥ ९. आ फ-समुत्पेदुर् ।
 १०. फ-०वेगा । ११. फ-हुताग्निस ॥ १२. फ-रणोन्मत्तैश्च मा० अ-मत्तैर्नागैश्च ।
 १३. आ-०यवैः । च रा प्र ब म ल_१ ल_२-बलैः ॥ १४. अ-०बलम् ।
 १५. ल_२-इवादिष्यं ॥ १६. फ-०मुजम् । १७. फ-०बलम् ॥ १८. च रा प्र
 ब म ल_१-सिताः पंचमुखाः शराः । ल_२-मिताः पंचमुखाः शरैः । फ-स्फीताः
 पंचमुखाः शराः ॥

- २३] शिरस्य उत्पल-पत्राऽऽभा दुर-द्धरेण नि-पातिताः॥२३॥[२१
 स तैः पञ्चभिर् आ-विद्धः शरैः शिरसि वानरः ।
 N] उत्-पंपात नदन् व्योम्निं दिशो नादेनै पूरयन् ॥२४॥ [२२
 ततस् तु दुर-द्धरो वीरैः स-रैथः सज्ज-कार्मुकः ।
 २४] किरच् शर-शैतान्य् एव तप् आ-पेदेऽमरोपमैः ॥२५॥ [२३
 स कपिर् वारयामास तं व्योम्नि शर-वर्षिणम् ।
 २५] दृष्टि-मन्तं निदाघाऽन्ते पयो-दम् इव मारुतः ॥२६॥ [२४
 अर्धमानस् ततम् तेन दुर-द्धरेणाऽनिलाऽऽत्म-जः ।
 २६] चकार कदनं भूयो व्य-भवर्द्धत च वीर्य-वान् ॥२७॥ [२५
 सोऽम्बरं सहस्रोत्-पत्य दुर-द्धरस्य रंथोपरि ।
 २७] नि-पपात महा-वेगो विद्युद् आशु गिराव् ईवं ॥२८॥ [२६
 ततः स मथिताऽष्टौऽश्वं रथं भग्नाऽक्ष-कूवरम् ।
 २८] वि-हाय न्य-अपतद् भूमौ दुर-द्धरस् त्यक्त-जीवितः ॥२९॥ [२७
 तं विरूपाऽक्ष-यूपाऽक्षौ दृष्ट्वा नि-पातितं भुवि ।
 २९] सजात-रोषोश्च उद-युक्तौ व्योम्नि मुद्गर-भौरिणौ ॥३०॥ [२८
 स ताभ्यां सहस्रोत्-पत्य तिष्ठन् वै वि-मलेऽम्बरे ।
 ३०] मुद्गराभ्यां महा-बाहुरवक्षस्य् अभि-हतः कपिः ॥३१॥ [२९
 तयोर् वेग-वतोर वेगं नि-हस मुमहा-बलः ।

१. आ-उत्पल-पत्र-नदन् । २. फ अ-व्योम । ३. फ अ-दरा विना
 दयन् । ४. अ-पीटा । ५. च रा प्र व म ल_१ ल_२-०थी । ६. आ-०शतान्येकोभि
 पेदे । अ-०शतैस्तीक्ष्णैरभिपेदे । ७. रा प्र व म ल_१ ल_२-०दे महा-कपि ।
 अ-०दे मनोजवः । ८. च-तद् । ९. फ-वेगवान् । १०. च रा व प्र ल_१ ल_२-
 स दूरे । फ अ-स दूरं । ११. व प्र म ल_१ ल_२-रथं प्रति । फ अ-
 रथे हरिः । १२. प्र-इति ॥ १३. रा प्र व म ल_१ ल_२-मथितांगदव ॥
 १४. आ-युधि । १५. आ-०रोषो युधेतां । १६. अ-०पाणितौ ॥ १७. आ-
 भिहितो ॥ १८. ल_२-वेगे । १९. फ च प्र व ल_१-स म० ।

- ३१] नि-पपात पुनर् भूमौ सुपर्ण-सम-विक्रमः ॥३२॥ [३०
 स ताल-वृक्षम् आ-साद्य समुत्-पाद्य च पाद-पम् ।
 ३२] उभौ राक्षस-वीरौ तौ जघान पवनाऽऽत्म-जः ॥३३॥ [३१
 ततस् तौ नि-हतौ दृष्ट्वा वानरेण महाऽऽत्मना ।
 ३३] अभि-पेदे^१ महा-वेगः प्र-सह्य प्र-घसो हरिम् ॥३४॥ [३२
 एक-तः कपि-शार्दूलं यशस्-विनेम् अभि-द्वेतः ।
 ३४] भास-कर्णश् च सं-क्रुद्धः शूलम् आ-दाय वीर्य-वान् ॥३५॥ [३३
 पट्टिर्नेन क्षुर-प्रेण प्र-घसः प्रत्य्-अपेधयत् ।^२
 ३५] भास-कर्णश् च शूलेन राक्षसः कपि-सत्तमम् ॥^३३६॥ [३४
 स ताभ्यां वि-^४क्षैतैर् गौत्रैर् असृग्-दिग्धि (ग्व)-तैर्-रुहः ।
 ३६] अभवद् वानर-श्रेष्ठो बाल-मूर्य-सम-प्रभः ॥३७॥ [३५
 समुत्-पाद्य गिरेः शृङ्गं स-भृग-व्याल-पादपम् ।^५
 ३७] जघान हनुमान् वीरो राक्षसौ कपि-कुञ्जरः ॥३८॥ [३६
 ततस् तेष्व् अव-सन्नेषु सेना-पतिषु पञ्चसु ।
 ३८] वलं तद् अँव-शिष्टं तु नाशयामास वानरः ॥३९॥ [३७
 अश्वैर् अश्वान् गजैर् नागान् योद्धैर् योद्धान् रथै रथान् ।
 ३९] स कपिर् नाशयामास सहस्राऽक्ष इवाऽसुरान् ॥४०॥ [३९
 हतैर् नागैस् तुरैर्द्वैश् च भेग्नैश् चैव महा-रथैः ।

१. आ-सपादपम् । फ अ-च वानरः । २. फ-तावभौ कूरो जवा-
 नामर्षचोदितः ॥ ३. फ-महाबलैः । ४. फ-अभियातो ॥ ५. व म ल_१ ल_२-
 यशस्वीत्यहनद् हुत । ६. ल_१-शूरम् । ७. रा-नास्ति ॥ ८. व म ल_१ ल_२-
 पट्टिसेन । ९. आ-अधयन् । १०. अतः परमधिकः पाठः-आ-समुत्पाद्य
 गिरेः शृङ्गं समृगव्यालपादपम् । जघान हनुमान् वीरो भासकर्ण्य महाबलम् ॥
 ११. च-रास्ति ॥ १२. रा-विगतर । १३. फ अ-गात्रैः क्षत-
 जाद्रतनूरुहः ॥ १४. फ च अ-अवशेष ॥ १५. च रा प्र व म ल_१ ल_२-
 तुरगैर्भेग्नैश्चैव ।

४०] हतैश्च च राक्षसैर भूमी रुद्ध-मार्गा समन्ततः॥४१॥ [३९

ततः कपिम् तान् धैवजिनी-पतीन् रैणे

निहत्य वीरान् स-वलान् स-वाहनान् ।

तद् एव धीरः परि-गृह्य तोरणं

४१] कृत-क्षेणः कौल इव क्षये यथा ॥४२॥ [४०

इत्यापि रामायणे सुन्दर-काण्डे हेनुमद-युद्धे पंच-सेनाऽप्र-राक्षस-बंधो
नाम द्वाचत्वारिंशः सर्गः ॥४२॥



१. अ-हतैश्चोप्टादिभिर् । २. आ-भीमैर् ॥ ३. अ-धैवजिनो महा-
यलान् । रा प्र व ल_१ ल_२-पतीन्वे । ४. रा-मवाहान् । व प्र ल_१-मवान-
रान् । ल_२-म वानरः । ५. अ-कृतक्षणो रुद्ध । ६. फ-प्रजाक्षये ॥ ७. आ-
इति । ८. ल_१-वृद्धितः । ९. अ-वृद्धितः । १०. अ-सेनापतिबंधो ॥

[वं-४२]= [त्रयश्चत्वारिंशः सर्गः] =[दा-४७.

सेना-पतीन् पञ्च से तुं प्र-मर्दितान्

हनूमता साऽनुचरान् स-वाहनान् ।

निशम्य राजा समरोद्धतस्त्वं ततः

१] कुमारम् अत्तं प्रसम्-ईक्ष्ये तं तदौ ॥१॥ [१

स तस्य दृष्ट्याऽर्पण-सम्प्रचोदितः

प्र-तप्त-जाम्बूनद-चित्र-कार्मुकः ।

समुत्-पपाताऽऽशु सदस्ये उद्-ईरितो

२] द्वि-जाति-मुख्यैर् हविषेव पावकः ॥२॥ [२

ततो महद्-बाल-दिवाकर-प्रभं

प्रतप्त-जाम्बूनद-जाल-संवृतम् ।

रथं समा-स्थाय ययौ सं वीर्य-बांन्

महा-रथेस्त्वं तं प्रति वानरर्षभम् ॥३॥ [३

ततस् तपः-सञ्चय-संग्रहाऽर्जितं

प्रतप्त-जाम्बूनद-चित्र-कार्मुकम् ।

पताकिनं रत्न-विभूषित-ध्वजं

३] मनोजवाऽष्टाऽश्व-वरैः सु-योजितम् ॥४॥ [४

१. रा-सुतान् । प्र ब म ल_१ ल_२-स तान् । अ-शतान् । २. च रा प्र ब म ल_१ ल_२-सवान्धवान् । ३. आ अ-समीक्ष्य । ४. आ-
 ०द्धतं ततः । ५. आ-तस्थौ । ६. फ-दृष्टिप्रतिपातचोदितः । च प्र म-
 ०संघनोदितः । रा ब ल_१ ल_२-०संघचोदितः । अ-०संप्रणोदितः । ७. च-
 ०मुकं । ८. च फ रा प्र ब म ल_१ ल_२-अत्र २यश्लोकस्य प्रतप्त इति पादमारभ्य
 ५र्थश्लोकं यावत् केचन पादशः केचन श्लोकशः पाठं जहतीति ज्ञेयम् । ९. फ-
 सभिन्निरीरितो । १०. च प्र ब म-महारथी । ल_१ ल_२-महारथो । ११. रा प्र
 ब म ल_१ ल_२-महाबलं ॥

सुराऽसुराऽपृष्यम् असङ्ग-चारिणं

रवि-प्रभं व्योम-चरं समा-हितम् ।^१

सु-चन्द्रुरं स्व-अक्षविधान-कूवरं

४] यथा-क्रमाऽऽवेशित-शक्ति-तोमरम् ॥५॥ {५.५.

वि-राजमानं परिपूर्ण-चन्द्रकं

स-हेम-जालं शशि-सूर्य-वर्चसम् ।

दिवा-कराऽऽभं सुर-रथं समा-स्थितः^२

५] स निर्-जगापाऽपर-तुल्य-विक्रमः ॥६॥ [६

आं-पूरयन् स्रं च महीं च साऽचलां

तुरङ्ग-मातङ्ग-महारथ-स्वनैः ।

वलैः समेतैर् अभि-तोरण (णिं)-स्थितं

N] 'सं-दृप्तम् आसीनम् उपाऽऽगमत् कपिम् ॥७॥ [

स तं समा-साद्य हरि हरीऽऽक्षिणं^३

युगाऽन्त-कालाऽभिर्म्यं इवं प्रजा-क्षये ।

अव-स्थितं विस्मित-जौत-सम्भ्रमः

N] सम-पेक्षताऽक्षो बहु-मान-चक्षुषा ॥८॥ [८

१. ल२-नास्ति । २. च-वसुधरं । रा प्र व म ल१ ल२-सुसुन्दरं ॥ ३. अ-०णसंस्थितं । ४. आ-सहेमदाज्ञा । फ-स्वहेम० । म-सुहेमदाज्ञा । ल१-सहेमधाज्ञा । ५. आ-दिवाकरामेन रथेन संस्थितः । रा-दिवाकरामेन रथे समास्थितः । ६. फ-नास्ति ॥ ७. म-सु० । ल२-स पू० । अ-सं० । ८. रा-समेखलां । ९. अ-समेतैः स हि तोरणास्थितं । आ-०तोरणे स्थितं ॥ १०. फ च ल२-स दृप्तम् । प्र व म ल१-सुवृत्तम् । ११. आ-०णो । १२. आ-०कालोर्मिरेव । १३. रा ल१ ल२-विस्मृतवीरसं० ॥ अ-विस्मित-वार्तसं० । फ च प्र व म-विस्मितवीरसं० ॥

स तस्य वेगं च कपेर् महाऽऽत्मनः

पराऽऽक्रमं चाऽरिषु पार्थिवाऽऽत्म-जः ।

वि-धारयन् स्वं च बलं निशा-चरो

N] हिम-क्षये सूर्य इवाऽभ्य-अवर्धत ॥१॥ [१

स जात-मन्युः प्रसम्-ईक्षित-क्रमैः

दुर्म-स्थिरं संप्रति दुर्-जयाऽऽकृतिः ।

समा-हिताऽऽत्मा हनुमन्तम् आहवे

N] प्र-णोदयामास शितैस् त्रिभिः शरैः ॥१०॥ [१०

ततः कपिं तं प्रसम्-ईक्ष्य गर्वितं

जित-श्रमं शत्रु-पराजयोदितम् ।

अवैक्षताऽक्षः समुदीर्ण-मानसः

६] स बाण-पाणिः प्रगृहीत-कार्मुकः ॥११॥ [११

स हेम-निष्काऽङ्गद-चारु-कुण्डलः

समा-ससादाऽऽशु पराक्रमैः कपिम् ।

तयोर् वभूवाऽप्रतिमः समा-गमैः

N] सुराऽसुराणाम् इव सं-भ्रमो महान् ॥१२॥ [१२

चचालं भूमिर् न तताप भास्करो

वयौ न वायुः प्र-चचाल मन्दरः ।

१. च रा प्र ब म ल, ल_२-विचारयन् । २. म-इव व्यवर्धत ।
अ-इवाभिवर्द्धते ॥ ३. आ-स समीक्षितं दुर्म । फ-प्रसमीक्षितं दुर्म ।
४. आ-दुमस्थितः । फ-दुमस्थितः शुभं संप्रति । च रा प्र ब म ल,
ल_२ अ-तः संयति । ५. फ-कृतिम् । ६. आ-सितैस् ॥ ७.
फ-प्रभं । रा प्र ब म ल, ल_२-कृत् । ८. फ अ-चितम् । रा प्र ब
म-द्वतम् ॥ ९. अ-क्रमं । १०. ल_२-ततो । ११. अ-पराक्रमः ॥
१२. अ-रराम ॥

कुमारम् अक्षं प्रसम-ईक्ष्य सं-युगे

N] ननाद च द्यौर उदधिश् च चुम्बुमे ॥१३॥ [१३

स तस्य वीरः सु-मुखान् पतत्रिणः

७पृ] सुवर्ण-पुंखान् स-विपान् इवोरगान् ।

N] समाधि-संयोग-विमोक्ष-साधकान्

७^१] शरान् वहून मूर्ध्नि कपेर् न्य्-अपातयत् ॥१४॥ [१४

८^१] सै^१ तैः शरैर् मूर्ध्नि समं नि-पातितैः

N] क्षरन् अमृग्-दिग्ध-विवृत्त-लोचनः ।

९^१] नवोदिताऽऽदित्य-निभः शरांऽशुमान्

N] व्य्-अराजताऽऽदित्य इवोर्ण-रश्मिभिः ॥१५॥ [१५

तेतः स पिंगाऽधिप-मन्त्रि-सत्तमः

सम-ईक्ष्य तं राजवरोऽऽत्म-जं रणे ।

उदग्र-चित्राऽऽयुध-चित्र-कार्मुकं

N] जहर्ष चाऽपूर्यत चाऽऽहवोर्त्सुकः ॥१६॥ [१६

स मन्दराऽग्रेस्थ इवांऽशुमान् कपिर्

विवृद्ध-कोपो बल-वीर्य-दीर्घितः ।

कुमारम् अक्षं स-बलं स-वाहनं

N] ददाह नेत्राऽग्नि-मरीचि-रश्मिभिः ॥१७॥ [१७

ततः स वाणोऽसि-विचित्र-कार्मुकः

१. रा म-०विमोक्ष साधकान् । २. आ-छरान् । ३. आ ल_१ ल_२-
०यन् ॥ ४. ल_१-शितैः । ५. ल_२-निपातैः । ६. फ-०दितान् रश्मिभिः ।
रा प्र व म ल_१ ल_२-०दितान् रश्मिभिः । ७. रा प्र व म ल_१ ल_२-शरां
क्षितान् । अ-शरांशुभिः । ८. अ-इवांशु० ॥ ९. अ-उत्तस्तु । १०.
ब ल_१ ल_२-राजमहागजं । ११. फ-०बोन्मुलः ॥ १२. प्र-प्रदाराणस्य ।
१३. रा-०यैधर्वितः । आ-०यैधिक्रमः ॥ १४. आ-शान्तासनेचि० ।

- शरं-प्रकर्षाऽऽयुधं-रान्तसाऽम्बु-दः ।
 शरान् मुमोचाऽऽशु हरीऽऽश्वरांऽचले
 N] बलाहको वृष्टिम् इवाऽचलोत्तमे ॥१८॥ [१८
 ततः कपिस् तं रण-चड-विक्रमं
 विवृद्ध-तेजो-बल-वीर्य-विक्रमम् ।
 कुमारम् अक्षं प्रसम्-ईक्ष्य सं-युगे
 N] ननाद हर्षाद् घन-तुल्य-निस्वनः ॥१९॥ [१९
 स बाल-भवाद् बलं-वीर्य-दर्पितः
 प्रवृद्ध-मन्युः क्षत-जोपमेक्षणः ।
 समा-ससादाऽप्रतिमं मर्हा-कपिं
 N] गँजो महा-कूपम् इवाऽऽवृत्तं तृणैः ॥२०॥ [२०
 स तेन वाणैः प्र-सभं नि-पातितैश्च
 चकार नादं घन-नाद-निस्वनः ।
 समुत्-पपाताऽऽशु नभः समा-चरन्
 N] भुँजाऽऽदि-विक्षेपेण-घोर-दर्शनः ॥२१॥ [२१
 समुत्-पतन्तं समुर्पाऽद्रवद् बली
 स रान्तसानां प्र-वैरैः प्रताप-वान् ।
 रँथी हँरि-श्रेष्ठ-त्तमं किरञ् शरैः

- १. आ-सरप्रकर्षामुध० । च रा प्र व म ल_१ ल_२-सरप्रवर्षो युधि
 रा० । अ-शरप्रवर्षे युधि रा० । २. व प्र ल_१ ल_२ अ-हरीक्षणाचले ॥
 ३. आ-०र्थसायकम् । फ-०र्थसाधकम् । ४ फ-विक्रपः । ५. फ अ-०भावा-
 दतिवीर्यं० । ६. फ अ-रणे कपि । ७ व प्र ल_१ ल_२-गजं । ८ रा व
 प्र ल_१ ल_२-महामत्तम् ॥ ९. आ फ-०तितः । १०. फ-
 ०नमेघनिस्वनम् । ११. रा प्र व म-स जातकोपारुण० । ल_१ ल_२-सजात-
 कोपारुण० । आ-सजातिवि० । १२. आ-०शनम् ॥ १३. आ-समभिद्रवद् ।
 १४. व-प्रवैरैः । १५. फ-महारथः श्रे० ।

१०] पयो-धरः शैलम् इवोग्रं-वृष्टिभिः ॥२२॥ [२२
स ताव् शरांस् तस्य वि-मोक्षयन् कपिश्

चचार वीरः पथि वायु-सेविते ।
शराऽन्तरे मारुतिर् एष निष्-पतन्

११] मनो-जवः सं-यति चंड-विक्रमः ॥२३॥ [२३
तम् आत्त-वाणाऽऽसनम् आह्वोन-मुखं

सर्पो-चरन्तं नि-शितैः शरोत्तमैः ।
अवैक्षतांऽक्षं बहु-मान-चक्षुषा

१२] जगाम चिन्तां च स मारुताऽऽत्म-जः ॥२४॥ [२
ततः शरैर् भिन्न-भुजाऽन्तर-च्छविः

कपिः कुमारेण महाऽऽत्मनाऽग्रं-तः ।
महा-भुजः कर्म-विशेष-तत्त्व-विद्

N] व्य-र्चिन्तयद् तस्य रणे पराऽऽक्रमम् ॥२५॥ [२
अ-वालवद् वाल-दिवाकर-प्रभः

करोत्य् अयं कर्म महद् महा-बलः ।
न तावद् अस्याऽऽहव-कर्म-शोभिन्ः

१३] प्र-मापणे मे मतिर् आशु जायते ॥२६॥ [२६
अयं महाऽऽत्मा च महांश् च वीर्य-तः'

समा-हितश् चाऽऽशु-गतिश् च सं-युगे । [२७पृ

१. फ-इवाहमवृष्टिभिः ॥ २. फ अ-मारुतवद्विनिष्पतन् ॥ ३.
फ-आहवमियं । ४. फ अ-समापतन्तं । आ-समं चरन्तं । रा प्र व म-
ल, ल२-समावचरन्तं । ५. प्र-अचक्षुषालं । ६. फ-चिन्तामय ॥ ७. फ
प्र व म ल, ल२ अ-०ना नदन् । रा-०ना नुदन् । ८. आ-विचित्रपं-
स्तस्य ॥ ९. च रा प्र व ल, ल२-प्रमापणे ॥ १०. च रा प्र व म ल,
ल२-वीर्यवान् ।

मेहञ्च च कर्माऽप्रतिमं सम्-ईहते

N] न बाल-भावं समरेऽनु-वर्तते ॥२७॥ [N

अ-संशयं कर्म-गुणोदयाद् अयं

स-नाग-यक्षैर् मुनिभिः स-वायुभिः । [२७]

पराऽऽक्रमोत्साह-विवृद्ध-मानसः

१४] सम्-ईक्ष्यते स्म प्र-मुखे व्यव-स्थितः ॥२८॥

पराऽऽक्रमो ह्य अस्य मनांसि कम्पयेत्

N] सुराऽसुराणाम् अपि शीघ्र-कारिणः । [२८

न खल्व् अयं नाऽभि-भवेद् उपेक्षितः

पराऽऽक्रमो ह्य अस्य रणे वि-वर्द्धते ॥२९॥

प्र-मापणं त्व एव ममाऽस्य रोचते

१५] न वर्द्धमानोऽग्निर् उपेक्षितुं क्षमः । [२९

इति प्र-वेगं च परं-स्य कीर्तयन्

स्वै-कर्म-योगं च वि-धाय वीर्यवान् ॥३०॥

वधे कुमारस्य महा-बलस् तदा

N] चकार बुद्धिं हनुमान् मेहा-कपिः । [३०

स तस्य तान् अष्टौ हयान् महा-जवान्

समा-हितान् भार-संहान् वि-वर्तिनः ॥३१॥

१. आ-महांश्च । २. आ-समरे तु व० ॥ ३. म-कर्मगुणैर्महो-
दयः । फ च रा प्र व ल, ल२-०णोदयोदयः । ४. फ अ-मुनिभिश्च
वा० । ५. आ-समांक्षते । ६. फ-मत्समराग्रमास्थितः ॥ ७. ल२-नापि
भवेद् । ८. प्र-०क्रमस्वरूप । ९. रा-प्रवर्द्धते ॥ १०. अ-इत्युप्रवेगं ।
फ-इति प्रमेयं । ११. फ-बलस्य । १२. रा व-सुकर्म० ॥ १३. फ-
युद्धं । १४. फ-०बलः । अ-०मतिः । १५. च रा प्र व म ल, ल२-
उग्रजवान् महाबलान् । १६. च रा प्र व म ल, ल२-०रसमधिवर्तिनः ।
अ-०रसहांस्तरस्थितः ॥

- रथे नि-शुक्तान् नि-जयान् वाजिनम्
 N] तलैश् च तालैश् च कपिर् महा-बलः । [३१
 ततस् तलेनाऽभि-हतो महा-रथः
 स तस्यं पिगाऽधिप-मन्त्रिणा भृशम् ॥३२॥
 पमप्र-नीढः सै-युगाऽत्त-कृपरः
 १६] पपात भूमौ दृढ-वाजि-सारथिः । [३२
 स तं परि-त्यज्य महा-रथो रथं
 स-कार्मुकः खड्ग-धरोऽभि-पुच्छुवे ॥३३॥
 तपोऽभि-योगाद् ऋषिर् उग्र-विग्रहो
 १७] वि-हाय देहं मरुताम् द्वाऽऽलयम् (१)ये । [३३
 ततः कपिस् तं वि-चरन्तम् अम्बरे
 पतत्रि-राजाऽनिल-सिद्ध-सेविते ॥३४॥
 स मारुतिर् मारुत-येगर्वांस् तदा
 १८] करेण जग्राह च पादयोर दृढम् । [३४
 स तं समा-विध्य सहस्र-शः कपिर्
 महोरगं कुद्ग इवाऽण्डं-जेश्वरः ॥३५॥
 कुमारम् अक्षं मविकीर्ण-भूषणं
 १९] विनिष्-पिपेपाऽऽशु-गतिर् मही-तले । [N
 स भग्न-बाहूऽऽरु-कटी-शिरोधरः
 क्षरन् अग्रद् निर-भयिताऽस्थि-शोचनः ॥३६॥

१. रा ग-०बलः । २. च ग घ म ल, ल, अ-ग म । प्र-
 त्येन ॥ ३. आ-०नीदेषु । ४. फ-०निधोश्वात् । रा प्र य म ल, ल
 अ-०जितो रथात् । ५. अ-०गंधो ॥ ६. आ-०धंगवात्... । ७. आ-इवा-
 रिरेषु ॥ ८. रा प्र य म ल, ल-०वात् ॥

विमुक्त-सन्धिः प्रविकीर्ण-बन्धनो

२०] हतः क्षितौ वायु-सुतेन

महा-कापिर् भूमि-तले नि-पात्यं तं

N] चकार रक्षोऽधि-पतेर् महद् भयम् ॥३७॥ [३६

महर्षिभिश् चै प्र-वरैर् महा-व्रतैः

सम्-एत्य भूतैश् च स-यज्ञ-पन्नगैः ।

सुरैश् च सेन्द्रैर् भृश-जात-विस्मयैर्

२१] हते कुमारे सै कापिर् निर्-ईक्षितः ॥३८॥ [३७

स तं नि-हत्यांऽमर-वीर-दुर्जयं

कुमारम् अक्षं क्षत-जोपमेक्षणः ।

तद् एव वीरोऽथं जगाम तोरणं

२२] कृत-क्षणः काल इव प्रजा-क्षये ॥३९॥ [३८

ईत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डेऽक्ष-बंधो

नाम त्रयश्चत्वारिंशः सर्गः ॥४३॥

१. आ-०सत्त्वः । २. आ-निर्मथ्य । फ-निषिष्य । अ-निषिच्य । प्र-निर्पा-
तितं ॥ ३. आ-चक्रवरैर् । म ल_१ ल_२-चक्रवरैर् । ४. च रा व प्र म
ल_१ ल_२-यक्षैश्च सभूतपन्नगैः । ५. अ-सेन्द्रैस्तु भृशं जयोदयैः । ६.
फ-बहुभिर् ॥ ७. प्र व म ल_१ ल_२ अ-निहत्यासुरवी० । ८. च प्र व म ल_१
ल_२-क्षतजोपमेक्षणं करिः । आ-क्षतजोपमेक्षणं । ९. च रा प्र व म ल_१ ल_२-
वीरः प्रविगृह्य ॥ १०. ल_२-इति । ११. च रा प्र व म ल_१-०ण्डेऽक्ष-
कुमारवधो ॥

[वं-४३]= [चतुश्चत्वारिंशः सर्गः] = [दा-४८]

ततस् तु रत्नोऽधिपतिरं महाऽऽत्मा
 हनूमताऽक्षे नि-हते कुमारे ।

मनः समा-धाय विद्वैद्ध-रोपः
 १] समा-दिदेशेन्द्रजितं रणार्यं ॥१॥ [१

त्वम् अस्त्र-विच् छैस्त्र-विदां वरिष्ठः
 प्रसन्न-बुद्धिः समरेष्व् अ-भृष्यः ।

सुरेषु सेन्द्रेषु च दृष्ट-कर्मा-
 २] पितामहाऽऽराधन-सञ्चिताऽस्त्रः ॥२॥ [२

तवाऽस्त्र-बलम् आ-साद्य नो मुँराः स-प्रहृद्-गणाः ।
 ३] अन्ये च त्रिषु लोकेषु सं-युगेऽधि-गताः शंभम् ॥३॥ [३

भुज-वीर्याऽभि-गुंसेश् च तपसा चाऽभि-रक्षितः ।
 ४] देश-काल-विधि-ज्ञश् च त्वम् एव मति-स(म)त्तम ॥४॥ [४

न तेऽस्त्य् अ-साध्यं समरेषु कर्मणां
 न तेऽस्ति तुल्यं मति-दर्शनेषु च ।^{१०}

१. व प्र ल, -०तेर् । २. प्र-महात्मना । ३. च रा व प्र म ल, -
 तमिन्द्रकल्पं । अ-वदिन्द्रकल्पं । ४. च अ-सरोपाद् । रा प्र व म ल,
 ल२-सरोपः । ५. फ-०भृच्छस्त्रमृतां । प्र व म ल, -विच्चास्त्रविदां ।
 ६. च-रा प्र व म ल, ल२-समरेऽप्रभृष्यः । अ-समरेषु युक्तः । ७. फ-
 नसुराः । च अ-सामुराः । रा प्र व ल, ल२-समुराः । म-नामुराः ।
 ८. म अ-अन्येषु । ९. फ-०गेषु गताः । च रा व-०गोऽभिगताः । अ-०गे न
 गताः । १०. ल, ल२-धियं । ११. अ-०गुप्तैद्व । १२. व ल, ल२-कर्मणा ।
 १३. च प्र व म ल, ल२-न तेऽस्त्यकार्यं मतिदृष्टपूर्वं । रा-न तेऽस्त्यकार्यं-
 मतिदृष्टपूर्वं ।

विमुक्त-सन्धिः प्रविकीर्ण-बन्धनो

२०] हतः क्षितौ वायु-सुतेन राक्षसः ।

महा-कपिर् भूमि-तले नि-पात्यं तं

N] चकार रक्षोऽधि-पतेर् महद् भयम् ॥३७॥ [३६

महर्षिभिश् च प्र-वरैर् महा-व्रतैः

सम्-एत्य भूतैर्श् च स-यक्ष-पन्नगैः ।

सुरैश् च सेन्द्रैर् भृश-जात-विस्मयैर्

२१] हते कुमारे सँ कपिर् निर-ईक्षितः ॥३८॥ [३७

स तं नि-हत्यांऽमर-वीर-दुर्जयं

कुमारम् अक्षं क्षत-जोपमेक्षणः ।

तद् एव वीरोऽथं जगाम तोरणं

२२] कृत-क्षणः काल इव प्रजा-क्षये ॥३९॥ [३८

इत्याप्ये रामायणे सुन्दर-काण्डेऽक्ष-बंधो

नाम त्रयश्चत्वारिंशः सर्गः ॥४३॥

१. आ-०सखः । २. आ-निर्मध्य । फ-निपिष्य । अ-निपिष्य । प्र निपा-
 तित ॥ ३. आ-चक्रधरै । म ल_१ ल_२-चक्रधरै । ४. च रा घ प्र म
 ल_१ ल_२-यक्षैश्च समूतपन्नगैः । ५. अ-सेन्द्रैस्तु भृशं जयोदयैः । ६.
 फ-बहुभिर् ॥ ७. प्र घ म ल_१ ल_२ अ-निहत्यासुरवी० । ८. च प्र घ म ल_१
 ल_२-क्षतनेक्षण कपिः । आ-क्षतजोपमेक्षण । ९. च रा प्र घ म ल_१ ल_२-
 वीरः प्रतिगृह्य ॥ १०. ल_२-इति । ११. च रा प्र घ म ल_१-०ण्डेऽक्ष
 कुमारवधो ॥

[व-४३]=

[चतुश्चत्वारिंशः सर्गः]

=[दा-४८]

ततस् तु रक्षोऽधिपतिरं महाऽऽत्मा

हनूमताऽक्षे

नि-हते

कुमारे ।

मनः

समा-धाय

विद्वैद्ध-रोपः

१]

समा-दिदेशेन्द्रजितं

रणार्यं

॥१॥ [१]

त्वम्

अस्त्र-विच्

छैस्त्र-विदां

वारिष्ठः

प्रसन्न-बुद्धिः

समरेष्व्

अ-भृष्यः ।

सुरेषु

सेन्द्रेषु

च

दृष्ट-कर्मा

२]

पितामहाऽऽराधन-सञ्चिताऽस्त्रः

॥२॥ [२]

तत्राऽस्त्र-बलम् आ-साद्य

नो मुँराः स-मरुद्-गणाः ।

३]

अन्ये च

त्रिषु लोकेषु सं-युगेऽधि-गताः

शंभम् ॥३॥ [३]

भुज-वीर्याऽभि-गुंप्तश् च

तपसा

चाऽभि-रक्षितः ।

४]

देश-काल-विधि-ज्ञश् च

त्वम् एव मति-स(?)तम् ॥४॥ [४]

न तेऽस्त्य् अ-साध्यं

समरेषु

कर्मणां

न तेऽस्ति

तुल्यं

मति-दर्शनेषु च ।”

१. व प्र ल_१-०वेर् । २. प्र-महात्मना । ३. च रा व प्र म ल_१-

तमिन्द्रकल्प । अ-उदिन्द्रकल्पं । ४. च अ-सरोपात् । रा प्र व म ल_१

ल_२-सरोपः । ५. फ-०भृष्टस्त्रमृता । प्र व म ल_१-विच्चास्त्रविदा ।

६. च रा प्र व म ल_१ ल_२-समरेऽप्रभृष्यः । अ-समरेषु युक्तः । ७. फ-

न सुराः । च अ-सामुराः । रा प्र व ल_१ ल_२-समुराः । म-नामुराः ।

८. म अ-अन्येषु । ९. फ-०गेषु गताः । च रा व-०नेऽभिगताः । अ-०ने न

गताः । १०. ल_१ ल_२-श्रियं । ११. अ-०गुप्तैश्च । १२. व ल_१ ल_२-कर्मणा ।

१३. च प्र व म ल_१ ल_२-न तेऽस्त्यकार्यं मतिदृष्टपूर्वं । रा-न तेऽस्त्यकार्यं-

मतिदृष्टपूर्वं ।

- न चाऽपि कश्चित्तं त्रिषु संग्रहेषु
 ६] व्यति-क्रमेद् अस्त्र-बलं बलं च ।
 ममाऽनु-रूपं सु-महद् बलं ते
 ६पृ] पराऽऽक्रमश् चाऽर्थ-परिग्रहश् च ।
 भवन्तम् आ-साद्य रणाऽव-मर्दे
 ७] मैनः शमं गच्छति निश्चिताऽर्थम् ॥६॥ [६
 नि-हताः किं-कराः सर्वे जम्बु-माली च राक्षसः ।
 ७] अमास-पुत्रा वीराश् च पंच-सेनाऽग्र-गांम् तथा ॥७॥ [७
 अक्षः कुमारोऽति-बलो दुर्-धरश् च महा-बलः । [८]
 ८] न च ते समरे कश्चित् तुल्योऽस्ति रिपु-सूदनः ॥८॥ [८
 न चैवं सौरता तेषु यथा त्वयि महा-श्रुते । [९
 ९] तस्माद् गच्छाऽद्य पुत्रे त्वं युद्धाय वि-जयाय च ॥९॥ [९
 इमं त्व अ-धृष्यं परेमं बलेषु
 कपेः प्र-भावं च पराऽऽक्रमं च ।

१. च ल, ल_२ अ रा प्र-तेति । २. रा प्र किञ्चित् । ३. च रा प्र
 य म ल, ल_२-न वेदयस्त्रे० अ-न वेद यनेभ्यल्लबलं । ४. फ च रा प्र
 य म ल, ल_२ अ-तपसो । ५. रा प्र य-रराक्रमं शास्त्रपरिमहं च । म ल,
 ल_२-रराक्रमं शास्त्रपरिमहं च । ६. आ-नन्वेवम् । रा प्र य ल, ल_२-न
 त्वेषम् । अ-ग्रमेवम् । ७. आ जनः । ८. आ-०र्थः । ९. अतः परमधिकः
 पाठः-आ रा प्र य म ल, ल_२-सर्धेषु कार्येषु समर्थनीया । बुद्धिस्त्वयागेद
 महानुभावः । पुनश्च म-निहत्य रक्षांसि यद्गुनि संयुगे कुमारमचं च विनाश्य
 यानतः । अभीतवद्गर्जेति तस्य निग्रहं त्वयाद्यु रक्षोर संविधीयन्ताम् ।
 १०. रा प्र य म ल, ल_२-०गा हताः । ११. फ-तु । १२. फ-यमे । १३. रा
 प्र य म ल, ल_२ अ-सारणत्तेषु । १४. फ-वै पुत्र । १५. फ अ-प्रवं
 द्यत्यः परमो । य प्र य म ल, ल_२-दमं द्यत्यं । १६. फ-ह्येः
 प्रभावश्च युगाद्यमदश्च ।

त्वम् आत्मना चैव सम-ईक्ष्य सर्व'

१०] कुरुष्व वीर्यं स्व-गुणाऽनु-रूपम् ॥१०॥ [१०

बलाऽव-मर्दन् त्वयि सं-निविष्टो

यथा न गर्हेयुर् उदार-सत्त्वाः ।

तथा सम-ईक्ष्याऽऽत्म-बलं परं च

११] प्रजा-कृते कर्म समा-रमस्य ॥११॥ [११

न खल्व् इयं मतिरमलं (?) यत् त्वां सं-प्रेषयाम्य् अहम् ।

१२] इयं तु राज-धर्माणां क्षत्रियाणां गतिरमता ॥१२॥ [१४

नाना-सत्त्वैश् च सं-ग्रामे त्वया सार्द्धम् अरि-दम् ।

१३] अवश्यम् एव योद्धव्यं कार्यस्य (श्च) वि-जयोरणे ॥१३॥ [१५

ततः पितुस् तद् वचनं नि-श्रम्य

प्रदक्षिणी-कृत्य च तं महाऽऽत्मा' ।

चकार भर्तारम् अ-दीन-सत्त्वो

१४] रणाय वीरः प्रतिपन्न-बुद्धिः (श्च) ॥१४॥ [१६

ततस् तैस् तैस् गुणैर् इष्टैर् इन्द्र-जित् प्रति-भूजितः ।

N] युद्धोद्यम-कृतोत्साहः सं-ग्रामं प्रत्य-अपद्यत ॥१५॥ [१७

श्री-मान् पद्म-पलाशाऽक्षः स रत्नोऽधि-पतेः सुतः ।

N] निर्-जैंगाम मेहो-वेगः समुद्र इव पर्वणि ॥१६॥ [१८

१. रा प्र व म ल, ल_२-वै प्रसमीक्ष्य । २. फ-एवमात्मनश्च प्रसमीक्ष्य
सत्त्वं । ३. प्र म ल, ल_२-कार्यं । ४. अ-स्वबलानु० । ५. आ-सन्निष्टं ।
६. फ-समीक्ष्य स्वबलं । ७. फ-परकर्म । च रा प्र व म ल, ल_२ प्रजाकृतं ।
८. आ च रा प्र व म ल, ल_२ अ-च । ९. आ-क्षत्रियस्य । १०. फ च
रा प्र व म अ-हास्यश्च । ल, ल_२-कस्यचिद् । ११. आ-प्रदक्षिण रक्षसुतः
प्रमादान् । च अ-प्रदक्षिणं रक्षसुतः प्रभावः । १२. आ-तैः इवै । १३. आ-
समपद्यत । १४. फ-नियुक्तो ? । अ-सुक्षुभे स । १५. फ-महाभागः । च प्र
व ल, ल_२-वेगः । १६. फ-पर्वसु ॥

स पक्षि-राजोत्तम-तुल्य-वेगैर्

व्याघ्रैश् चतुर्भिः शित-तीक्ष्ण-दंष्ट्रैः ।

रथं समा-युक्तम् असंग-वेगं

१५] समा-रुरोहेन्द्र-जिद् इन्द्र-कल्पः ॥१७॥ [१९

४४स.] स रथी धन्विनां श्रेष्ठः शूरः शस्त्र-भृतां वरः ।

१] रथेनाऽऽदिय-वर्णेन तं वानरम् उपाऽद्रैवत् ॥१८॥ [२०

स तस्य रथ-निर्घोषं ज्या-स्वनं कार्मुकस्य च ।

२] नि-शम्य तुं हरि-श्रेष्ठैः संप-हृष्ट-तरोऽभवत् ॥१९॥ [२१

महत् स चापम् आ-दाय सित पीतांश् च सायकान् ।

N] हनूमन्तम् अभि-च्छुत् जगाम युधि वानरम् ॥२०॥ [२२

तस्मिन् ततः संयुग-जात-हर्षे

रणाय निर्-गच्छति- वाण-पाणौ ।

दिशश् च सर्वाः कलुषी-र्षभूवुर्

N] मृगाश् च रौद्रं बहु-धा वि-नेदुः ॥२१॥ [२३

समा-ययुस् तत्र तुं नाग-यक्षा

महर्षयश् चक्र-धराश् च सिद्धाः ।

ततः समा-वृत्त तु पक्षि-संघा

N] वि-नेदुर् उच्चैः परम-प्रहृष्टाः २२॥ [२४

आ-यान्तं स-रथं दृष्ट्वा शूरम् इन्द्र-जितं हरिः ।

३] ननाद च महा-नादं व्य-अवर्षत् चै वेग-वान् ॥२३॥ [२५

१. रा प्र व म ल, ल_२-सिंहैश् । अ-व्यडैश् । २. आ-रथे ॥

३. फ-०पागमत् । च रा प्र म ल, ल_२ अ-०पाकमत् । ४. आ-त्ता च-त्त ।

५. फ-हरिशार्दूलः । ६. ल, ल_२-स महच्चापम् । ७. फ-०दुष्य । ८. रा

प्र व म ल, ल_२-प्रदिशश्च नेदुः । अ-कलुषा व० । ९. ल, ल_२ अ-रौद्रा ।

१०. फ रा प्र व म ल, ल_२-च । ११. आ-स ॥

इन्द्र-जित् तु रथं दिव्यम् आ-स्थितश् चित्र-कार्मुकः ।

४] धनुर् वि-स्फारयामास तडित्-स्फूर्जित-निस्वनंम् ॥२४॥ [२६

ततः समेताब् अति-तीक्ष्ण-वेगौ

महा-बलौ तौ रण-निर्विशंकौ ।

कपिश् च रक्षोऽधि-पतेश् च पुत्रः

५] सुराऽगुरेन्द्राब् इव वेद्ध-वैरौ ॥२५॥ [२७

स तस्य वीरस्य महा-रथस्य

धनुष्-मतः सं-यति सम-मतस्य ।

शर-प्रवेगं वि-तथं प्रै-वृद्धं

६] चकार मार्गे पितुर् अ-प्रमेयः ॥२६॥ [२८

ततः शरान् आयत-तीक्ष्ण-शैल्यान्

मु-पत्रिणः काञ्चन-चित्र-पुंखान् ।

मुमोच वीरः पर-वीर-इन्ता

N] समन्त-तौ वज्र-निपात-वेगान् ॥२७॥ [२९

स तस्य तै स्यन्दन-निस्वनं च

मृदङ्ग-मेरी-पणव-प्रणादम् ।

नि-शम्य शब्दं पुनर् उव-पपात

N] वि-कृप्यमाणस्य च कार्मुकस्य ॥२८॥ [३०

शराणाम् अन्तरेऽत्र आशु न्यु-अवर्तत महा-कपिः ।

N] हरिस् तस्याऽति-वेगस्य मोहयंश् लक्ष(?)क्ष्य-संग्रहम् २९ [३१

शराणाम् अग्र-तस् तस्य पुनः समभि-वर्तत ।

७] प्र-सार्य हस्तौ मति-भान् उव-पपाताऽनिलोपमः ॥३०॥ [३२

१. आ-स्वनः । २. च रा प्र व म ल_२-वृद्धं । ३. आ-विपुलं च

तत्र । ४. फ-वेगान् । ५. फ च रा प्र द अ-त्त् । फ अ-पटहम्बनं च ।

च रा-पटहप्रमाणम् । प्र म ल_१ ल_२-पटह प्रणा० । ७ फ-अन्तरे आशु ।

८. फ-पुनरेवाभ्यव० । रा प्र व म ल_१ ल_२-पुनश्चैवाभ्यव० ॥

ताव् उभौ वेग-सम्पन्नौ रण-कर्म-विशारदौ ।

८] सर्व-भूत-मनो-ग्राहि चक्रतुर् युद्धम् उव-त्तमम् ॥३१॥ [३३
हनूमतो वेद न राक्षसोऽन्तरं

न मारुतिस् तस्य महाऽऽत्मनोऽन्तरम् ।

परस्परं दुर्वि-पहौ वभूवतुः

९] . सैमा-गतौ मारुत-तुल्य-विक्रमौ ॥३२॥ [३४

ततः स लक्ष्ये प्रवि-हन्यमाने

शरेषु घोरेषु च संपतत्सु । [३५पू

जगाम चिन्तां महतीं महाऽऽत्मा- [३५^३

N] ऽवि-गाहयंस् तस्य कपेः प्र-वेगम् ॥३३॥ [N

स तं सम्-ईक्ष्याऽप्रति-वार्य-वेगं

महा-कपिं मारुत-तुल्य-वेगम् ।

मतिं चकाराऽऽशु ततो महाऽऽत्मा [N

N] समाधि-संयोग-समाहिताऽऽत्मा ॥३४॥ [३५^४

दिव्याऽस्त्र-योगेन वि-नाशनाय

N] यदा न मृत्युर् जनितोऽस्य तेन । [N

तदा मतिं राक्षस-राज-सूनुश्

चकार तस्मिन् हरि-वीर-मुख्ये ।

अ-वध्यतां तस्य कपेः सम्-ईक्ष्य

१०] कथं नुं कुर्याद् (?म) इति नि-ग्रहांऽर्थम् ३५ [३६

ततः पैतामहं वीरः सोऽस्त्रम् अस्त्र-विदां वरः ।

N] सं-दधे सुंमहा-तेजाम् तं हरि-प्रवरं प्रति ॥३६॥ [३७

१. फ-सर्वरूपम० । २. म ल_१ ल_२ अ-निर्विषयौ । ३. रा प्र व म ल_१ ल_२-समेत्य तौ । ४. च-०भीमवि० । ५. आ-लक्षे । ६. आ प्र व म ल_१ ल_२-प्रतिह० । ७. आ-०वीर्यवेगं । ८. फ अ-नास्ति । ९. फ अ-ततो । १०. फ-नियच्छेयमितिप्र० । ११. आ-म्म म० ॥

अ-वध्यं सर्व-भूतानां तद् अस्त्रं न वचन्व तम् ।

N] अस्त्रं तद् वि-तथं दृष्ट्वा स जगद्दं पिता-महम् ॥३७॥ [N
अथाऽऽगस्य ततो ब्रह्मा मारुताऽऽत्म-जम् अत्रवीत् ।

माऽनृतं मद् वचः कार्पीर् ग्रहणं गच्छ वानर ।

N] एवम् उक्तोऽथ हनुमांश्च लक्ष(क्षय)-भूतः स्थितो गतः ३८ [N
अ-वध्योऽयम् इति ज्ञात्वा शैस्त्रेणाऽस्त्र-शास्त्र-वित् ।

N] वचन्व युधि वि-क्रान्तं मारुताऽऽत्म-जम् इन्द्र-जित् ॥३९॥ [३८
स ततो ब्रह्मणोऽस्त्रेण वदः कपि-वराऽऽत्म-जः ।

११] अभवन् निर्वि-चेष्टंश्चै पपात धरणी-तले ॥४०॥ [३९

ततस् तु वि-ज्ञाय महाऽस्त्र-वैर्न्यं

प्रभोः प्र-भावाद् वि-गतोऽग्र-वेगः ।

पिता-महाऽनु-ग्रहम् आत्मनश् च

N] वि-चिन्तयामास हरि-प्रवीरः ॥४१॥ [४०

ततः स्वायंभुवैर् मन्त्रैर् ब्रह्माऽस्त्र-प्रतियन्त्रितः ।

N] हनुमांश्च चिन्तयामास वर-दानं पिता-महात् ॥४२॥ [४१

न मेऽस्य वचनस्य नं शक्तिर् अस्ति

वि-मोक्षणे लोक-गुरोः प्रसादात् ।

अवश्यम् एवं वि-हितस् तु मन्त्रो

N] मयाऽऽत्म-योनेर् अनु-वर्तितव्यः ॥४३॥ [४२

सं वीर्यम् अस्त्रस्य कपिर् विचोर्षं

तथाऽऽत्म-शक्तिं परि-चिन्त्य वीरः ।

पिता-महाऽनु-ग्रहम् आत्मनश् च

१. फ च रा प्र व ल, ल२ अ-नास्ति । २. म-एवमुक्तस्येत्युक्त्वा ।

३. फ अ-तमस्त्रेणास्त्र० । च रा प्र व म ल, ल२-तमस्त्रेणास्त्रमस्त्रमृत् ।

४. फ-विक्रान्तो । ५. आ-०चेष्टस्तु । ६. आ-वदं । ७. आ-विगतप्रयोगः ।

च प्र-विगतः प्रयोगः । ८. आ-०मन्त्रैः । ९. आ-च । १०. ल, -वीर्यं स
मन्त्रस्य । ११. म-विदिश्व । १२. आ-पितामहाज्ञामनुवर्तते स्म ।

N] पिता-महाऽऽज्ञाम् अनु-वर्तते स्म ॥४४॥ [४३
अस्त्रेण चाऽपि वद्धस्य भयं मम न जायते ।

N] पितामह-महेन्द्राभ्यां रक्षितस्याऽनिलेन च ॥४५॥ [४४
ग्रहणं चाऽपि रक्षोभिर् महन् मे गुण-दर्शनम् ।

N] राक्षसेन्द्रेण सं-वादस् तस्माद् गृह्णन्तु मां परे ॥४६॥ [४५
स निश्चिताऽर्थः पर-वीर-हन्ता

समीक्ष्य-कारी विनिवृत्त-चेष्टः ।

परैः प्र-सह्योऽभि-गतैर् नि-गृह्य

N] बभूव तैस् तैः परि-भत्स्यमानः ॥४७॥ [४६
ततस् तु ब्रह्मणोऽस्त्रेण स बद्धो वानरर्षभः ।

११] अभवन् निर्वि-चेष्टश् च वि-षेणश् चैव लज्जया ॥४८॥ [N
तथा तं राक्षसा दृष्ट्वा निर्वि-चेष्टम् अरि-दमम् ।

१२] बबन्धुः पाश-बन्धैश् च दुम-चीरैश् च माहतिम् ॥४९॥ [४७
स रोचयामास पुनः स्व-बन्धं

प्र-सह्य वीरैर् अभिनिर्-गृहीतः ।

कौतूहलान् मां युधि राक्षसेन्द्रो

N] द्रष्टुं व्यव-स्येद् इति निर्वि-चेष्टः ॥५०॥ [४८
स बद्धस् तेन बन्धेन वि-मुक्तोऽस्त्रेण वीर्य-वान् ।

N] अस्त्र-बन्धो हि सामान्यं न बन्धम् अनु-वर्तते ॥५१॥ [४९

१. ल_१-न मम विद्यते । म ल_२-मम न विद्यते । २. आ-माहा-
त्म्ये गुण उत्तमः । च-माहात्म्यैर्गुणवत्तरम् । रा प्र व म ल_१ ल_२-मामे-
भिर्गुणवत्तरम् । ३. आ-परः । ४. च-प्रसस्ताभिः । रा प्र व-प्रशस्ताभिः ।
प्र ल_१ ल_२-प्रशस्ताभिः । ५. आ-निर्विचेष्टाभिर्विपः । ६. रा म-तं तथा ।
ल_१ ल_२-ततः तं । ७. आ-रोपयाः । फ-रोधयाः । च रा प्र व म
ल_१ ल_२-रोपयाः । ८. आ-पुनश्च बद्धः । च-पुनः स्वबन्धनं । ९.
आ-धीरैः ॥

अयेन्द्र-जिव तं द्रुम-चीर-वद्धं

समे-ईक्ष्य वीरः कपि-रान-मुख्यम् ।

वि-मुक्तम् अस्त्रेण जगाम चिन्तां

N] न वन्धम् अन्यं त् अनु-वर्ततेऽस्त्रम् ॥५२॥ [५०

अहो महत् कर्म कृतं निर्-अर्थं

न राक्षसेर् मन्त्र-कृतिर् हि शक्यो ।

पुनश् च नाऽस्त्रे प्र-हृतेऽस्त्रम् अन्यद

१४] प्र-वर्तते सं-यति तत् खलु स्पं ॥५३॥ [५१

अस्त्र-वन्ध-विमोक्षं तु हनुमान् नाऽव-बुध्यत ।

१५] कृप्यमाणो हि रक्षोभिस् तैश् च वन्धैर् नि-पीडितः ॥५४॥ [५२

हन्यमानस् तु तैः क्रूरै राक्षसैः काष्ठ-मुष्टिभिः ।

१६] समीपं राक्षसेन्द्रस्य समा-कृष्यत वानरः ॥५५॥ [५३

अयेन्द्र-जिव तं प्रसम्-ईक्ष्य मुक्तं

शस्त्रेण वद्धं द्रुम-चीर-वन्धैः ।

व्य-अदर्शयंत तत्र महा-बलं तं

N] हरि-प्रवीरं स-गणाय राज्ञे ॥५६॥ [५४

तं मत्तम् इव मातंगं वद्धं कपि-वरोत्तमम् ।

१. आ-त्रिचार्पं । २. फ-अन्यत्वनु० । ३. आ-निरर्थकं । ४. आ-०न्वहृतेन । ५. च-नाक्षसैश्च ह० । ६. च-शक्यः । ७. रा प्र व म ल, ल२-स्म नः । ८. च-०वन्धं वि० । ९. रा प्र व म ल, ल२ अ-च । १०. रा प्र व म ल, ल२-०बुध्यते । ११. आ ल, अ-ततः । १२. ल, ल२ अ-कामरूपिभिः । १३. फ-प्राकृष्यत स ॥ अ-प्राकृष्यत च । १४. अ-०सूत्रैः । १५. अ-०शेषंस्तत्र म० । आ-०पन् महाबलं तं । १६. म ल, ल२-हरिव ।

N] राक्षसा राक्षसेन्द्राय रावणाय न्य्-अवेदेयन् ॥५७॥ [५५
कोऽयं कस्य केयं वाऽपि किं-कार्यः किं-व्यपाऽऽश्रयः ।

इति राक्षस-वृद्धानां तेषां सं-जज्ञिरे कथाः ॥५८॥ [५६
हन्यतां देहतां वाऽपि भक्ष्यताम् इति चाऽपरे ।

N] राक्षसाम् तत्र सं-क्रुद्धाः परस्परम् अयाऽब्रुवन् ॥५९॥ [५७
स हन्यमानो बहुभिश्च च तत्र

सम्-एत्य रक्षोऽधिप-पौद-मूलम् ।

ददर्श राक्षः पर-वीर-हन्तुर्

N] गृहं महा-रत्न-परिच्छदं तर्कं ॥६०॥ [५८
तं ददर्श महा-तेजा रावणः कपि-सत्तमम् ।

N] रक्षोभिर् वि-कृताऽऽकारैः कृष्यमाणं ततस्-ततः ॥६१॥ [५९
राक्षसाऽधिपतिः क्रुद्धो ददर्श कपि-कुञ्जरम् ।

N] तेजो-बलं-समायुक्तं तपन्तम् इव भाम्-करम् ॥६२॥ [६०
स रोप-सर्वद्वित-तार्घ्र-दृष्टिर्

दशाऽऽननम् तं कपिम् अन्व-अवैक्षत ।

अथोप-विष्टान् कुल-शील-वृद्धान्

२०] समा-दिशत् तं प्रति मन्त्रि-मुख्यान ॥६३॥ [६१

यथा-क्रमं तैः स कपिर् हि पृष्टः [६२^३

यथा-क्रमेणैव कपिर् हि दृष्टः । [N

१. फ-व्यदर्शयन् । २. फ अ-कुतो । ३. च-चापि ॥ ४.
फ-हन्यतां कपि । रा व म ल_१-हन्यतां चापि । प्र ल_२-हन्यतां वा० ।
५. फ अ-०पपाश्वमूले । ६. आ-च्छदन्तम् । रा-छिदन्तम् । व प्र-०छिदन्तम् । अ-
०छदं च । ७. फ-तेजोवर्ण० । ८. फ रा प्र व म ल_२-०सर्वसितता० ।
अ-सर्वसिततावा० । ९. अ-अन्ववेक्ष्यत । १०. फ-संप्रति मन्त्रिमण्डलैः ।
रा प्र व म ल_१ ल_२-तैर्हि कपिः स पृष्टः ।

सर्वैः स पृष्टम् तु विष्टष्ट-कार्यैः

N] कार्याऽर्थम् अर्थस्य च मूलम् आदौ । [६२'

नि-वेदयामास कपीऽऽवरस्य

२१उ] दूतः सकाशाद् अहम् आ-गतोऽस्मि ॥६४॥ [६२उ

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे इन्द्रजिद्-युद्धे हनुमद्-ग्रहणं

नाम चतुश्चत्वारिंशः सर्गः ॥४४॥



[३-४५]= [पंचचत्वारिंशः सर्गः] =[दा-४२]

- ततस् तु कर्मणा तस्य वि^३-स्मितं भीम-विक्रमम् ।
 १] हनुमान् रोष-ताम्राऽक्षं रक्तोऽधिपम् अवैक्षत ॥१॥ [१
 भ्राज-मानं महाऽर्हेण काञ्चनेन वि-राजता ।
 २] मुक्ता-जालाऽऽवृताऽन्तेन मुकुटेन महा-द्युतिम् ॥२॥ [२
 वज्र-संयोग-संयुक्तैर् महाऽर्ह-मणि-विग्रहैः ।
 ३] हेमैर् आ-भरणैश् चित्रैर् मानसैर् उप-शोभितम् ॥३॥ [३
 ४पू] महाऽर्ह-क्षौम-संवीतं रक्त-चन्दन-भूषितम् । [४पू
 N] पूर्ण-चन्द्राऽद्यु-वर्णेन हारेणाऽतिवि-राजितम् ॥४॥
 ४उ] अनु-लिप्तं वि-चित्राभिर् वि-विधाभिश् च भक्तिभिः । [N
 वि-पुलैर् दर्शनीयैश् च रक्ताऽक्षैर् भीम-दर्शनैः ॥५॥
 ५] दीप्त-तीक्ष्ण-महा-दंष्ट्रैः प्रलम्ब-दशन-च्छदैः । [५
 शिरोभिर् दशभिर् भीमं भ्राज-मानं महौजसम् ।
 ६] नाना-व्याल-मृगाऽऽकीर्णं शिखरैर् इव मन्दरम् ॥६॥ [६
 नीलाऽञ्जन-चय-प्रलयं हारेणोरसि राजितम् ।
 N] पूर्ण-चन्द्राऽद्यु-वर्णेन तडिद्-वन्तम् इवाऽम्बु-दम् ॥७॥ [७
 बाहुभिर् वद्ध-केयूरैश् चन्दनोत्तम-भूषितैः ।
 ७] भ्राज-मानं शुभैः पीनैः पञ्च-शीपैर् इवोर-गैः ॥८॥ [८

१. आ फ-क्षैः कर्षभिल्ल्य । च हा-ऊर्णस्तल्य । २. आ-विस्मिते
 भीमकर्मणः । फ-विस्मितो भीमविक्रमः । ३. फ-०ताम्राक्षो । ४. रा प्र व म
 ल, ल_२-कवचेन । ५. फ-महौजसा । रा-महामतिम् । ६. फ अ-हारेणा-
 भिवि० । च रा प्र व म ल, ल_२-हारेणोरसि राजता । ७ रा प्र व ल, ल_२-
 भणुभिः सुवि० । ८. आ-०तिःस्वदैः । च प्र व म ल, ०-विक्रमैः । ९. फ-
 भामैः । १०. च रा-०व्याडमृगा० । फ-०गाकीर्णैः । ११. आ-राजता ।
 १२. आ-सबलाकम् । १३. अ-सुवर्णमैः ॥

महति स्फाटिके चित्रे रत्न-संयोग-संस्कृते ।

८] उत्तमाऽऽस्तरणाऽऽस्तीर्णे मूर्ध्नि-विष्टं वराऽऽसने ॥१॥ [९

अलंकृताभिर् अत्य-अर्थं प्र-मदाभिः समन्त-तः ।

९] बाल-व्यजन-हस्ताभिस् तैाभिः संपभि-वीजितम् ॥१०॥ [१०

१०] दुर्-धरेण प्र-हस्तेन महा-पार्श्वेन रक्षसा ।

१२] मन्त्रिभिर् मन्त्र-तत्त्व-ज्ञैर् नि-कुम्भेन च मन्त्रिणा ॥११ [११

उपाऽऽस्ये-मानं रत्नोभिश् चतुर्भिर् बल-दर्पितैः ।

११] कृत्स्नं परि-वृतं लोके चतुर्भिर् इव सागरैः ॥१२॥ [१२

N] ताभ्यां मन्त्राऽर्थ-विद्रव्यां च सारणेन शुंकेन च ।

१२] उपाऽऽस्ये-मानं सचिवैः सुरैर् इव सुरेश्वरम् ॥१३॥ [१३

अपश्यद् राक्षस-पतिं हनुमान् अ-मितौजसम् ।

१३] वेष्टितं मेरु-शिखरैः स-तोयम् इव तोय-न्दम् ॥१४॥ [१४

बन्धनैः पीड्य-मानोऽपि रत्नोभिर् भीम-विक्रमः ।

१४] वि-स्मयं परमं गत्वा रक्षोऽभि-पम् अवैक्षत ॥१५॥ [१५

भ्राज-मानं ततो दृष्ट्वा हनुमान् राक्षसेश्वरम् ।

१५] मनसा चिन्तयामास तेजसा तस्य वि-स्मितः ॥१६॥ [१६

१. च रा प्र व म ल_१ ल_२-०चित्रिते । २. फ च रा प्र व ल_१ ल_२ अ-उपविष्टं । ३. च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-०हस्ताभिः स्त्रीभिः । ४. रा अ-समुपसेधितम् । ५. च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-वपोपविष्टं । ६. च रा प्र व म ल_१ ल_२-भीमविक्रमैः । ७. अ-बलदर्पितम् । ८. आ फ-कृत्स्नः । ९. आ-लोकः । १०. रा प्र व म ल_१ ल_२-सुमन्त्रविद्रव्यां । ल_३-स मन्त्रविद्रव्यां । ११. रा प्र व म ल_१ ल_२-समेतं शकुनेन । १२. च रा प्र व म ल_१ ल_२-आत्मसामान्यस० । अ-अन्वेष्यमाणं स० । १३. च रा प्र व म ल_१ ल_२-अवितेजसम् । १४. आ-विष्टितं । १५. आ-०शिखरैः । १६. च रा प्र व म ल_१ ल_२-०कर्मभिः । १६. रा प्र व म ल_१ ल_२-मोहितः ॥

- अहो वीर्यम् अहो सत्त्वम् अहो रूपम् अहो बलम् ।
 १६] अहो राक्षस-राजस्य सर्व-लक्षण-सम्पदः ॥१७॥ [१७
 यदि नाऽधर्म-बहुलः स्याद् अयं राक्षसेश्वरः ।
 १७] स्याद् अयं स्वर्ग-लोकस्यैव स-शक्रस्योऽपि रक्षिता ॥१८॥ [१८
 तेन खल्व् अस्य वि-भ्रान्ता देवाश् चाऽसुर-मानवाः ।
 १८] अयं ह्य उत्-सहते क्रुद्धः कर्तुम् एकाऽयनं जगत् ॥१९॥ [१९
 इति चिन्तां बहु-विधां चकार हनुमांस् तदा ।
 १९] दृष्ट्वा राक्षस-राजस्य प्र-भावम् अ-मितौजसः । [२०
 N] गाम्भीर्यं च श्रियं चैव मनसा च वि-सिस्मि(?)ये ॥२० [N

इत्याप्ये रामायणे सुन्दर-काण्डे रीवण-दर्शनं
 नाम पंचचत्वारिंशः सर्गः ॥ ४५ ॥

१. रा प्र व म ल, ल_२-अहो रूपमहो वीर्यमहो सत्त्वमहो बलम् ।
 २. आ-०लक्ष्मण० । ३. फ च प्र व म ल, ल_२ अ-सुरलोकस्य । ४. फ च
 प्र व म ल, ल_२-०पि हि रक्षिता । अ-०पि च रक्षिता । ५. फ-तेन
 खल्व् विभिर्दुर्देवाः सासुरमानुषाः । च रा प्र व म ल, ल_२-तेन खल्व्
 विभिर्दुर्लोकाः सासुरदानवाः । अ-विभेत्ससादि वीरादि लोकः सासुरदानवः ।
 ६. रा प्र व म ल, ल_२ अ-अयमुत्सहते वीरः । ७. फ-हनुमन्कपिः ।
 ८. च रा प्र व म ल, ल_२-विस्मयं गतः । ९. फ-तास्ति । १०. अ-इति ।
 ११. रा प्र व म ल, ल_२-हनुमदर्शनं ॥

[वं-४६]= [पट्चत्वारिंशः-सर्गः] =[दा-५०]

तम् उद्-ईक्ष्य महा-बाहुः पिगाऽक्षं पुर-तः स्थितम् ।

१] रोपेण महताऽऽविष्टो रोवणः शत्रु-रावणः ॥१॥ [१

स राजा रोप-ताम्राऽक्षः प्र-हस्तं रक्षसां वेरम् ।

२] काल-पुक्तम् उवाचेदं वचो विपुलै-विक्रमः ॥२॥ [४

दुर्-आत्मा पृच्छथताम् एष कैस् त्वं किं वा प्र-योजनम् ।

३] वैनं भयं किम्-अर्थं च राक्षसानां च तर्जनम् ॥३॥ [५

रावणस्य वचः श्रुत्वा प्र-हस्तो वाक्यम् अत्रवीत् ।

४] समा-श्वसिहि भद्रं ते न भीः कार्या केषे त्वया ॥४॥ [७

यदि वां त्वं महेन्द्रेणं प्रेषितो रावणाऽऽलयम् ।

५] तत्त्वम् आ-ख्याहि मा ते भूद् भयं वानर-संत्तम ॥५॥ [८

यदि वैश्रवणस्य त्वं यमस्य वरुणस्य वा ।

६] चैरु रूपम् इदं कृत्वा प्र-विष्टो नगरीम् इमाम् ॥६॥

विष्णुना प्रेषितो वाऽपि लङ्का-विजय-कांक्षिणा । [९

७] न हि ते वानरं तेजो रूपं-मात्रं तु वानरम् ॥७॥^{१०}

ससं त्वं कथय क्षिप्रं ततो वानर मोक्षसे ।^{१०} [१०

८] अ-नृतं वंदेतस् त्व् अंश दुर्-लभं तव जीवितम् ॥८॥

१. च रा प्र व म ल, ल_२-रावणो लोकात् । २. अ-रक्षसोऽत्रवीत् ।

३. प्र-विष्टयति० । ४. अ-नास्ति । ५. फ च रा व-दुष्टात्मा । ६. फ-किम-

शस्य । आ-कस्त्वं वा किं । ७. आ-वनमङ्गं । फ-वनमङ्गः । ८. फ-

किमर्थं । ९. फ-त्वया कथे । १०. फ-तावत्प्रमिन्द्रेण । ११. फ-तेऽस्तु ।

अ-भूते । १२. फ-वानर मोक्षसे । १३. आ-च । १४. आ-स्यं तु ।

१५. आ-लङ्कां वि० । १६. आ-रूपं मात्रं । १७. स-नास्ति । १८. अ-मोक्षमे ।

१९. फ च रा प्र व म, ल_२ अ-वदतो ह्यत् । २०. अ-जीवनम् ॥

- अथ-वा यन्-निमित्तं ते प्र-वेशो रावणाऽऽलये । [११
 ९] तद् एव कथय क्षिप्रं बहुना किं प्र-योजनम् ॥१॥ [N
 १०पृ] एवम् उक्तो हरि-वैरस् तं राक्षस-गणेश्वरम् ।
 ११उ] अब्रवीन् नाऽस्मि शक्रस्य यमस्य ब्रह्मणस्य वा ॥१०॥ [१२
 धन-देने न मे सख्यं विष्णुना नाऽस्मि चोदितैः ।
 १२] जातिर् एव ममैषा हि वानरोऽहम् इहाऽऽगतः ॥११॥ [१३
 दर्शने राक्षसेन्द्रस्य दुर्-लभे संति येन मया ।'
 १३] वनं राक्षस-राजस्य दर्शनाऽर्थं वि-नाशितम् ॥१२॥ [१४
 तैस् ते' राक्षसाः प्राऽऽप्ता बलिनो युद्ध-कांक्षिणः ।
 १४] रक्षणाऽर्थं तु देहस्य योधिताम् ते मया रणे ॥१३॥ [१५
 अस्त्र-पाशैर् न शक्योऽहं बद्धुम् अत्यै-आयतैर् अपि ।
 १५] पिता-महाद् एव वैरो मम ह्य एष उपाऽऽगतैः ।'
 राजानं द्रष्टु-कामेन मयाऽस्त्रं न नि-वारितम् ॥१४॥
 १६] विप्रं-युक्तो महाऽस्त्रेण रक्षोभिः परि-पीडितः । [१७
 दूतोऽहम् इहै संप्राऽऽप्तो राघवस्योऽति-तेजसः ॥१५॥ [१८उ

१. फ-राक्षसालये । प्र-रावणालयं ॥ २. अ-हरिवरो राक्षसानां
 ग० । ३. आ-च । ४. च-धनदस्य । ५. फ रा-नोदितः । ६. ल,
 ल_२-एवं । ७. अ-दर्शनं । ८. अ-दुर्लभं चाति । ९. फ-तन् ।
 १०. रा-नास्ति । ११. फ-हि राक्षसेन्द्रस्य । रा प्र घ म ल, ल_२-
 च राक्षसेन्द्रस्य । १२. रा प्र घ म ल, ल_२-दर्शनाय । १३. फ-
 ततश्च । १४. रा प्र घ म ल, ल_२-दुर्मदाः । १५. फ-
 अप्यायतैर् । १६. फ-मया पुरा लब्धो वैरो महान् । अ-देवमुपागतः ।
 १७. रा प्र घ ल, ल_१-नास्ति । १८. फ-निवर्तितम् । १९. आ रा घ म
 ल, ल_२-विप्रमुक्तो । फ-विप्रमुक्तोऽहमश्रेयः । २०. रा घ म ल, ल_२-
 रक्षोभिरतिपीडितः । प्र अ-रक्षोभिरभिपीडितः । २१. रा-इति । २२. फ अ-
 राघवस्यामितौजसः । ल_२-राघवस्य महा'मनः ॥

१८] श्रूयतां चाऽपि वचनं मम तथ्यम् इदं नृपे । [१९
 N] रामो यद् आह धर्माऽऽत्मा स च राजा महा-रथः ॥^३१६॥ [N

इत्थार्थे रामायणे सुन्दर-काण्डे हनुमद्-वाक्यं
 नाम पदचत्वारिंशः सर्गः ॥^४४६॥

१. फ अ-स्वया । २. घ रा व म ल_१ ल_२ अ-हरीषट् ।
 ३. फ-नास्ति ॥ ४. फ अ-सर्गसमाप्तिर्नास्ति ॥

[वं—४७]= [सप्तचत्वारिंशः सर्गः] =[दा—५१]

तं सम-ईक्ष्य महा-सत्त्वं सत्य-वाग् हरि-पुंगवः ।

१] वौक्यम् अर्थ-चट् अ-व्यग्रम् उवाच पवनाऽऽत्म-जः ॥१॥ [१

अहं सुग्रीव-सन्देशाद् इह प्राऽऽप्तस् तवाऽऽलयम् ।

२] राक्षसेश हरीऽऽशस् त्वाम् इदं कौशल्यम् अब्रवीत् ॥२॥ [२

रौद्रः शृणु संमा-देशं सु-ग्रीवस्य महाऽऽत्मनः ।

३] धर्माऽर्थीय हितं चैव ईह चाऽमुत्र च क्षमम् ॥३॥ [३

राजा दशरथो नाम रथ-कुञ्जर-वाजि-मान् ।

४] पितेव बन्धुर लोकानां सुरेश्वर-सम-द्युतिः ॥४॥ [४

ज्येष्ठस् तस्य महा-बाहुः पुत्रः प्रीति-करः प्रभुः ।

५] पितुर् नि-देशान् निष्-क्रान्तः प्र-विष्टो दण्डकं वनम् ॥५॥ [५

लक्ष्मणेन संमं भ्रात्रा सीतया वीऽपि भार्यया ।

६] महर्षिभिर् अनु-क्रान्तं धर्म्यं पन्थानम् औ-स्थितः ॥६॥ [६

तस्य भार्या वने नष्टा सीता नाम यशस्-विनी ।

७] वैदेहस्य सुता राज्ञो जनैकस्य महाऽऽत्मनैः ॥७॥ [७

१. फ च रा प्र ध म ल, ल_२-सत्त्ववान् । २. च प्र ध ल, ल_२-वाक्यं यथावद् । ३. रा प्र ध ल, ल_२-स्वां कुशलं परिपृच्छति । अ-स्वां भ्राता कौ० । ४. ल_२-नास्ति । ५. अ-भ्रातुः । ६. आ-ममादेशं । ७. फ अ-धर्मार्थोपहितं युक्तमिह । रा प्र ध म ल, ल_२-धर्मार्थयोर्हितं । ८. आ-०जिनाम् । ९. आ-पितुः । १०. च-निषोणासं-प्राप्तः । रा प्र ध म ल, ल_२-नियोगं संग्राह्य । अ-निदेशनियतः । ११. रा प्र ध म ल, ल_२ अ-सह । १२. रा प्र ध म ल, ल_२-मह । अ-चापि । १३. आ-०धर्मपन्था० । रा-धर्मपन्थानमाधितः । अ-०नमाधितः । १४. फ अ-भनस्विनी । १५. आ-सुग्रीवेण च संगतः ॥

स मार्ग-माणम् तां देवीं राज-पुत्रः सहाऽनु-जः ।

८] ऋष्यमूकं च संप्राऽऽप्तः सु-श्रीवेण च सं-गतः ॥८॥^१ ८

तस्य तेन प्रति-ज्ञातं सीतायाः परि-मार्गणम् ।

९] सु-श्रीवस्य च रामेण हरि-राज्यं प्रति-श्रुतम् ॥९॥ ९

ततस् तेन वने हत्वा राज-पुत्रेण वालिनम् ।

१०] सु-श्रीवः प्राऽऽपितो राज्यं हर्य-ऋक्ष-शुवगाऽधि-पः ॥१०॥^{१०} १०

स सीता-मार्गणे व्यग्रः सु-श्रीवः सैत्य-संगरः ।

११] हरीन् संप्रेषयामास दिशः सर्वा हरीऽऽश्वरः ॥११॥ ११

तां हरीणां सहस्राणि प्र-युतान् अर्बुदानि च ।

१२] दिक्षु सर्वास्तु मार्गन्ते ह्ये अत्रश् चोपरि चाँऽम्बरे ॥१२॥^{१२} १२

वैनतेय-समाः केचित् केचिद् तत्राऽनिर्लीपमाः ।

१३] अ-संग-भातयशे चाऽन्ये महा-क्रोया महा-जवाः ॥१३॥^{१३} १३

अहं तु हनुमान् नाम मारुतस्यौरसः सुतः ।

१४] सीतायाः कारणात्तूर्णं योजनानां शतं प्लुतः ॥१४॥^{१४} १४

तद् भवान् दृष्ट-तत्त्वाऽर्थः तपः-कृत-परिश्रमः ।

१५] पर-दारान् महा-प्राज्ञ नोप-रोद्धुं त्वैव अर्हसि ॥१५॥^{१५} १५

न हि धर्म-विरुद्धेषु बह्व-अपायेषु कर्मसु ।

१७] मूल-घातिषु सज्जन्ते बुद्धि-मन्तो भवद्-विधाः ॥१६॥^{१६} १६

१. च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-राजपुत्री । २. च अ-ऋष्यमूकभनुग्रहाः ।

रा प्र व म ल_१ ल_२ ऋष्यमूकं गिरिं प्रातः । ३. आ-नास्ति । ४. आ-रणे ।

५. फ म ध्य-स्थापितो राज्ये ॥ ६. रा-प्रतिसं० । ७. प्र म ल_१-सुश्रीवस्वा-

भ्यनुज्ञया । ल_२-सुश्रीवस्वाभ्यनुग्रहाः । ८. रा व नास्ति । ९. म-०यः

केचिद्वरिषीताः । १०. रा प्र व ल_१ ल_२ नास्ति । ११. ल_२-नास्ति ।

१२. आ-०रिग्रहः । १३. म-०दशुमिहाहंति । रा ल_१ ल_२-समहंति ।

प्र व-समहंति ॥

- केश च लक्ष्मण-मुक्तानां शैराणां नत-पर्वणाम् ।
 १८] दीप्तानाम् अग्र-तः स्थातुं शक्तो देवाऽसुरेषु अपि ॥१७ [१९
 न चाऽपि त्रिषु लोकेषु राजन् विद्येत कश्चन ।
 १९] राघवस्य व्य-अलीकं चै कृत्वा यः सुखम् आप्नुयात् ॥१८ [२०
 त्वं तु काल-हितं वाक्यं धर्म्यम् अर्थाऽनु-पालितम् ।
 २०] मन्यस्व नर-देवाय ज्ञानकी प्रति-दीयतामै ॥१९॥ [२१
 ईष्टा हीऽयं मया देवी लब्धं यद् इह दुष्-करम् ।
 २१] उत्तरं कर्म यच्च छेपं^१ निमित्तं तत्र राघवः ॥२०॥ [२२
 लक्षितेयं च वि-जने मया शोक-परायणा ।
 २२] गृहीतां किं न जानासि पश्चाऽऽस्याम् इव भोगिनीमे^२ ॥२१ [२३
 नेयं जरयितुं शक्या साऽसुरैर् अमैर् अपि ।
 २३] विष-संपृक्तमं अत्य-अर्थं भुक्तम् अन्नम् इवौजसा ॥२२ [२४
 अप-कुर्वन् हि रामस्य साक्षाद् अपि पुरं-दरः ।
 २४] न सुखं प्राऽऽप्नुयाद् राजन् किं पुनस् तद्-विधो जनः २३ [२४
 यां सीतेत्य् अभि-जानासि सेयं^३ तिष्ठति रूपिणी ।
 २५] काल-रौत्रीऽति तां विद्धि सर्व-लंका-निवासिनाम् ॥२४ [२५
 तपः-सन्तान-लब्धस् ते योऽयम् ऋद्धि-परिच्छेदः ।
 २७] न सै^४ नाशयितुं न्याय्यं आत्म-त्राण-परिच्छेदः ॥२५ [२५

१. फ-कश्चिद्दुःखमण० । २. फ-बाणानां । ३. फ-यः कृत्वा सुखमवा-
 प्नुयात् । ४. आ-तं । ५. रा-ज्ञानकीं प्रतिवेदय । ६. आ-दृष्ट्वा ।
 ७. आ-द्वेषः । ८. ल_१-गृहीत्वा । ९. ल_१-पद्मगाम् । १०. अ-०संपृष्टम् ।
 ११. आ-एव । १२. प्र-तां सर्वाभिव मन्दिरे । ल_१-०ति तेऽप्रतः ।
 १३. अ-कालरात्रिं हि । १४. च रा प्र व ल_१ ल_२-०संचयल० ।
 १५. आ-परिच्छेदः । १६. रा व म ल_१ ल_२-सन्त्यामयितुं । प्र-सन्त्यामयितुं ।
 १७. आ-न्याय्यम् । १८. फ-०परिमहः ॥

अ-वध्यतां तपो-वीर्याद् भवता यदि-मन्यते ।

२८] आत्मनश् चाऽसुरैर् देवैर् हेतुस्त्राऽप्य् अयं महान् २६ [२६
स हि रामः स-सुग्रीवो नैव देवो नै पन्नगः ।

N] नाऽसुरो नैव गन्धर्वो न यज्ञो नैव किन्नरः ॥२७॥ [२७

N] मानुषो राघवो राजन् सु-ग्रीवश्चं हरीऽऽश्वरः ।

ताभ्यां प्राण-परित्राणं कथं राजन् करिष्यसि ॥२८॥ [२८

३०] न च धर्मोऽपि सं-हार्यो ह्य अ-धर्म-फल-संयुतः ।

स एव फलम् अभ्येति धर्मो नाऽधर्म-नाशनः ॥२९॥ [२९

३१] प्राऽऽप्तं धर्म-फलं तावद् भवता नाऽत्र सं-शयः ।

फलम् अस्याऽप्य् अ-धर्मस्य क्षिप्रम् एवोप-भोक्ष्यते ॥३०॥ [३०

३२] जन-स्थानं-वधं बुद्ध्वा वालिनश् चौऽपि सं-क्षयम् ।

राम-सुग्रीव-सख्य चं बुध्यस्वै हितम् आत्मनः ॥३१॥ [३१

३३] कामं खल्व् अहम् अप्य् एकः स-वाजि-रथ-कुंजराम् ।

लंकां नाशयितुं शक्तम् तस्यैप तुं विनिश्-चयः ॥३२॥ [३२-

३४] रामेण हि प्रति-ज्ञातं हर्य-ऋक्ष-कपि-सन्निधौ ।

उत्-सादनम् अ-मित्राणां क्षिप्रं तच्च चं करिष्यति ॥३३॥ [३३

३५] तद् अलं काल-पाशेन सीता-विग्रह-रूपिणा ।

३६] स्वयंस्कन्धोऽव-सक्तेन क्षेमम् आ-लोकयाऽऽत्मनः ॥३४॥ [३६

१. म०-प्यतां । २. रा प्र व ल, ल_२-नास्ति । ३. ल, ल_२-न देवो न च । ४. फ च रा प्र व म ल, ल_२ अ-न च । ५. फ च रा प्र व अ-न च । ६. व म ल, ल_२-राजा । ७. अ-स च राजा । ८. फ म-हि । ९. च म-धर्मोपसं० । ल_२-धर्मो हि । १०. अ-०लसंहितः । ११. फ-आप्नोति । अ-अन्वेति । १२. अ-०स्थाने वधं । १३. अ-चैव । १४. फ-हि बुध्यस्वाहि० । १५. आ-तस्यैकस्य ॥ १६. च रा-प्र व ल, ल_२-तत्तु ॥ १७. फ-कण्ठावसक्तेन चिन्त्यतां हितमात्मनः ॥

सीतायास् तेजसा दग्धां राम-कोप-प्रदीपिताम् ।

N] दह्य-मानाम् इमां पश्य लंकां स-रथ-कुञ्जराम् ॥३५॥ [३७

N] तस्य तद् वचनं श्रुत्वा वानरस्य महाऽऽत्मनः ।

३६७] आ-ज्ञापयद् वधं तस्यै रावणः क्रोध-मूर्च्छितः ॥३६॥ [५२,१

स तस्य तद् वाक्यम् अ-दीन-भाषिणः

कपि-प्रवीरस्य नि-शम्य वि-प्रियम् ।

दशाऽऽननः कोप-विवृत्त-लोचनः

N] समा-ऽदिशत् तत्रे महौ-कपेर् वधम् ॥३७॥ [४६

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे हनुमद्-वाक्य

नाम सप्तचत्वारिंशः सर्गः ॥४७॥



[व-४८]= [अष्टात्रत्वारिंशः सर्गः] = [दा-५२]

- आ-त्रप्ते तु वधे तस्य रावणेन दुर्-आत्मना ।
 १] नि-वेदित-वतो वाक्यं नाऽनुमेने विभीषणः ॥१॥ [२
 राजसाऽधि-पतिं क्रुद्धं तद् अ-कार्यम् उर्ष-स्थितम् ।
 २] विदित्वा चिन्तयामास कार्यं कार्य-विदां वरः ॥२॥ [३
 निश्चितांऽर्थं ततः साम्ना पूज्यं शत्रु-जिद् अग्र-जम् ।
 ३] उवाच हितम् अत्स्-अर्थं वाक्यं वाक्य-विदां वरः ॥३॥ [४
 राज-वृत्त-विरुद्धं च लोक-वृत्ते चं गर्हितम् ।
 ४] सर्व-थाऽसदृशं वीर कपेर् अस्य प्र-भोषणम् ॥४॥ [५
 अ-संशयं शत्रुर् अयं प्र-वृद्धः

कृतं ह्य अनेनाऽप्रियम् अ-प्रमेयम् ।^{१५}

ने दूत-वध्यां तु वदन्ति सन्तो

- ५] दूतस्य दण्डा बहवः प्र-दिष्टाः ॥५॥ [१४
 वैरुष्यम् अंगेषु केश-निपातो
 योग्यंस् तथा लक्षण-संनिर्पातः ।^{१६}

१. आ-त्रप्ते । २. फ ल_१-हनुमत्तः । अ-महात्मना । ३. म ल_१ ल_२-निवेदितं ततो । अ-निवेदिते ततो ॥ ४. अ-तस्य का० । फ अ-रुद्धं कार्यमुत्सृज्यम् । रा प्र व म ल_१ ल_२-द्वेषार्थमुप० । ५. अ-कार्यविधिप्रति ॥ ६. च म-०तार्थः । ७. फ-पूजयित्वा स रावणम् । आ-पूर्वशत्रु० । ८. रा प्र व ल_१ ल_२-नास्ति ॥ ९. प्र-०वृत्तं । १०. फ अ-न । ११. ल_२-न मारणम् । १२. फ-नास्ति ॥ १३. अ-प्रवृत्तः । १४. च रा प्र व ल_१ ल_२-नास्ति । १५. फ अ-दूता एवध्यास्तु । ल_१-न दूतवाच्यं हि । ल_२-दूतं न वध्यं हि । प्र म रा-०वध्यां हि ॥ १६. म-केशाभिघातो । १७. फ म-भौव्यं । अ-मौन्यं । १८. अ-०पाताः । १९. रा प्र व ल_१ ल_२-नास्ति ।

एतान् हि दूते प्र-वदन्ति दंष्टान्^१

६] दूतस्य दण्डो हि वधोऽप्रशस्तः ॥६॥ [१५

कथं हि धर्माऽर्थ-विनीत-बुद्धिः

पराऽवर-प्रत्यय-निश्चिताऽर्थः ।

भवद्-विधः क्रोध-वशे न (ऽनु) तिष्ठेत्

७] क्षोभं न गच्छन्ति हि सत्त्व-वन्तः ॥७॥ [१६

न धर्म-वादे न च लोक-वृत्ते

न शास्त्र-बुद्धौ स्व-मतेन चाऽपि ।

विद्येत कश्चित् तव तुल्य एकस्मै

८] त्वम् उत्तमः सर्व-सुराऽसुराणाम् ॥८॥ [१७

न चाप्य् अस्य कपेर-घाते कश्चित् पश्याम्य् अहं गुणम् ।

९] तेषु एव पात्यतां दण्डो यैर् अयं प्रेषितः कपिः ॥९॥ [२०

साधुर् वा यदि वाऽसाधुः परैः सं-प्रेषितो ह्य् अयम् ।

१०] द्रुवेर्न पराऽर्थं पर-वान् न वधं प्राऽऽप्तुम् अर्हति ॥१०॥ [२१

अपि चाऽस्मिन् हते राजन् नाऽन्यं पश्यामि वीररम् ।

११] इह यः पुनर् आ-गच्छेत् परं पारं महोदधेः ॥११॥ [२२

१. आ-पृता । २. आ-दण्डा । ३. रा व ल_१ ल_२-नास्ति । ४. च प्र-
दण्डो न वधः प्रदिष्टः । फ अ-दण्डो हि वधो न दष्टः । म-वधस्तु दूतस्य न नः
श्रुतोपि । रा व-नास्ति ॥ ५. फ-धर्मादनपेत० । अ-च धर्माथविदग्धबु० ।
आ-०धविनीतवद्भिर् । ६. आ-भवद्विधैः । फ-पराभवः । ७. फ-०पवशे-
ऽधितिष्ठेत् । रा-०पमथ प्रतिष्ठेत् । व प्र म ल_१ ल_२-०पमथाधितिष्ठेत् । ८. फ-
क्रोधं । ९. आ-सत्यवन्तः ॥ १०. आ-नास्ति । ११. फ-०बुष्पाद्यम् । अ-बुष्पा
स्व० । १२. फ-बलेन तुल्यस्तव कश्चिदस्ति । १३. फ च-त्वं ह्युत्तमः ॥
१४. आ-अयं ॥ १५. आ-परैरेव समर्पितः । फ-परैरेव समर्पितम् । १६.
आ-द्रुवं परार्थं । फ-द्रुवं परार्थी ॥ १७. अ-स्त्रेचरम् ॥

तस्मान् नाऽस्य वधे यत्रः कार्यः पर-पुरंजय ।

१२] भवान् सेन्द्रेषु देवेषु यत्रम् आ-स्थातुम् अर्हति ॥१२॥ [२३

अस्मिन् वि-नष्टे हि न दृतम् अन्यं

पश्यामि यस्मै तौ नर-राज-पुत्रौ ।

युद्धाय युद्धैर्षभ दुर्वि-नीताम्

१३] उव-तेजयेद् वै भवतो वि-रुद्धौ ॥१३॥ [२४

पराऽऽक्रमोत्साह-वता दृढेन

सुराऽसुराणाम् अपि दुर्-जयेन ।

त्वया मनो-नन्दन नैर्ऋतानां

१४] न रार्धत्रः शक्यति योद्धुम् आजौ ॥ १४ ॥ [२९

हिताश् च शूराश् च सु-मानिताश् च

कुलेषु जाताः सुमहा-गुणेषु ।

यशम्-विनः शस्त्र-भृतां वराश् च

१५] कोटेश्-अग्र-शम् ते सु-भृताः सदैव ॥१५ [३०

तद् एक-देशेन बलस्य तावत्

कश्चित् तवाऽऽदेश-कृतीऽभियोगः ।

१. प्र म ल, ल_२—सर्वेषु । २. फ-आस्थितम् ॥ ३. फ-यौ ।

४. अ-नरदेव० । ५. प्र म ल, ल_२—योधैर्षभ । ६. आ-अयोजयेयो ।

रा व म ल, ल_२—उप्येत गत्वा । अ-उपौ जयेद्यौ । ७. फ-भवता ॥

८. प्र-वारणं । ल_२—रावणः । ९. रा व म ल, प्र ल_२—कृतम् ॥

१०. रा व म ल, ल_२—कार्योघतास्ते । प्र-कार्योदितास्ते । ११. फ-

कोट्यश्च संख्ये सुभृताश्च वीराः । अतः परमाधिकः पाठः-फ-एतैः

समेतैः सहितो हि राज्ञस्त्वं योत्स्यसे तौ खलु राजपुत्रौ । तस्मादयं

गच्छतु तत्र मुक्तः समानयत्वाद्यु गतासुररूपौ ॥ १२. अ-शभृताभियोगः ।

रा-०तो वियोगः ।

[३-४२]= [एकोनपंचाशः सर्गः] = [३-५३]

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा देव-प्रीवो महा-यत्नः ।

१] देश-कालाऽन्वितं भ्रातुर्वाक्यम् उत्तरम् अब्रवीत् ॥१॥ [१

सैसम् उक्तं हि भवता दूत-वैभ्या वि-गर्हिता ।

२] अवश्यं तु तथाद् अन्यः क्रियताम् अस्य नि-ग्रहः ॥२॥ [२

कपीनां किल लांगूलम् ईष्टं भवति भूषणम् ।

३] तद् अस्य दीप्यतां शीघ्रं तेन दग्धेन गच्छतु ॥३॥ [३

ततः पश्यन्त् इमं दीनम् अङ्ग-वैरूप्य-कर्मितम् ।

४] पित्राणि ज्ञातयं सर्वे ग्रान्धवाः स-युंद्हन्-मनाः ॥४॥ [४

आ-ऽज्ञापयद् राजसेन्द्रः पुरं सर्वं सं सं-स्वरम् ।

N] लांगूलेन प्र-दीप्तेन रक्षोभिः परि-णीयताम् ॥५॥ [५

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा राज्ञसा रण-कर्मशाः ।

६] वेष्टयन्ति स्म लांगूलं जीर्ण-कौर्पास-कर्मैः ॥६॥ [६

सं वेष्टयमाने लांगूले व्य-अवर्द्धत ततः कपिः ।

६] शुष्कम् इन्धनम् आ-साद्य यनेषु इव हुताऽशनः ॥७॥

तैलेन परि-पिच्छेयाऽथ तेऽग्निं तत्राऽर्च्युं अपांतयन् । [७

१. ल_२-श्रुत्वावरजस्य मनीषिणः । फ-दशमीवः सदासुरैः । व-सज्ज-
जस्य मनीषिणः । प्र ल_१-स्रवरजस्य मनीषिणः । २. फ अ-०कालहितं ॥
३. अ-पम्बगुलं स्वया आत्तर् । ४. फ-०वान्यं । ५. आ-अन्यत् ॥ ६. अ-
लांगूलं रक्षे । ७. अ-गच्छति ॥ ८. आ-०कारितम् । फ रा म अ-०कारितम् ।
६. फ-यमिवशा० । १०. फ-मरुपीश्वराः । ११. अ-च स० । म-च चवदाम् ।
१२. आ-०णीयताम् ॥ १३. आ-जीर्णकार्पासिकैः पटैः । फ अ-जीर्णः
कार्पासिकैः पटैः । व ल_१ ल_२- कर्पासिक० ॥ १४. ल_२-पंचे० ॥ १५. आ-
०सिष्याय । १६. आ-तत्रावपा० । म-तत्र न्वरा० । ल_१ ल_२-
तत्राप्यतापयन् ।

बाल्मीकीय-रायायणम्।

१ राज-पुत्राव् उप-गृह्य मूढौ

परेषु तत्त्वं प्र-भृहाण सर्वम् ॥१६॥ ? [३१

इत्यापे रामायणे सुन्दर-काण्डे विभीषण-वाक्यं

नामाऽष्टाचत्वारिंशः सर्गः ॥४८॥

१. अ-अति० । २. आ-मवे । ३. च रा प्र व म ल_१ल_२-
गृह्य । ४. आ-तत्त्वं । ५. अ-सर्वात्मना मंग्रहदुष्पर्यः ॥
ल_१-सवणवाक्यं । अ-इत्यापे रामायणे सुन्दरकाण्डे सर्गः ॥

[वं-४१]= [एकोनपंचाशः सर्गः] =[दा-५३]

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा दश-ग्रीवो महा-बलः ।

१] देश-कालाऽन्वितं भ्रातुर्वाक्यम् उत्तरम् अब्रवीत् ॥१॥ [१]

सैसम् उक्तं हि भैवता दूत-वैध्या वि-गर्हिता ।

२] अवश्यं तु वधाद् अन्यः क्रियताम् अस्य नि-ग्रहः ॥२॥ [२]

कपीनां किल लांगूलैर् ईष्टं भवति भूषणम् ।

३] तद् अस्य दीप्यतां शीघ्रं तेन दग्धेन गच्छतु ॥३॥ [३]

ततः पश्यन्त्स् इमं दीनम् अद्भ-वैरुप्य-कर्मितम् ।

४] मित्राणि ज्ञातर्यः सर्वे वान्धवाः स-मुंहृज्-जनाः ॥४॥ [४]

आ-ऽज्ञापयद् राक्षसेन्द्रः पुरं सर्वं सँ सँ-त्वरम् ।

N] लांगूलेन प्र-दीप्तेन रक्षोभिः परि-णीयंताम् ॥५॥ [५]

तस्य तद् वचनं श्रुत्वा राक्षसा रण-कर्मणाः ।

५] वेष्टयन्ति स्म लांगूलं जीर्ण-कौर्पास-कर्मणैः ॥६॥ [६]

सँ वेष्टयमाने लांगूले व्य-अवर्द्धत ततः कपिः ।

६] शुष्कम् इन्धनम् आ-साद्य वनेषु इव हुताऽशनः ॥७॥

तैलेन परि-पिच्येयाऽथ तेऽग्निं तत्राऽर्ध्मँ अर्पातयन् । [७]

१. ल२-श्रुत्वावरजस्य मनीषिणः । फ-दशग्रीवः सहासुरैः । व-ह्यनु-

जस्य मनीषिणः । प्र ल१-दशवरजस्य मनीषिणः । २. फ अ-०कालहितं ॥

३. अ-सम्यगुक्तं त्वया भ्रातर । ४. फ-०वाक्यं । ५. आ-अन्यत् ॥ ६. अ-

लांगूलं दसं । ७. अ-गच्छति ॥ ८. आ-०कारितम् । फ रा म अ-०कर्मितम् ।

६. फ-समिप्रज्ञा० । १०. फ-सकपीश्वराः । ११. अ-च स० । म-च चम्बरम् ।

१२. आ-०नीयताम् ॥ १३. आ-जीर्णकौर्पासिकैः पटैः । फ अ-जीर्णः

कौर्पासिकैः पटैः । व ल१ ल२- कर्पासक० ॥ १४. ल२-पंच० ॥ १५. आ-

०सिच्यथ । १६. आ-तत्राप्यथ० । म-तत्र न्यथ० । ल१ ल२-

तत्राप्यतापयन् ।

N] लांगूलेन प्र-दीप्तेन राक्षसाम् तं व्य-अलोकयन् ॥८॥^३

रोपोत्कर्ष-परीताऽऽत्मा बाल-सूर्य-समाऽऽननः । [८

N] शुचि-व्यपर(?ग)मे चैवं स-विद्युत् तोय-दो यथा ॥९॥ [N

स भूयः स-गतैः क्रुद्धै राक्षसैर् हरि-पुंगवः ।

N] नि-वृद्धः कृतवान् वीरस्त्व-काल-सदृशीं मतिम् ॥१०॥ [१०

७उ] कामं खलु न मे शक्ता नि-वृद्धस्याऽपि राक्षसाः । [११पृ

N] क्रुद्धस्य पुर-तः स्थातुं सिंहस्येवेतरे मृगाः ॥११॥ [N

८पृ] छिंत्वा पाशान् समुत्-पत्स ईन्याम् अहम् इमान् पुनः । [११उ

N] एषां चोऽपि सुपर्य-आप्तो राक्षसानाम् अहं युधि ॥१२॥

किन्तु रामस्य प्रीत्य-अर्थं वि-पहिष्येऽहम् ईदृशम् । [१३

N] लङ्का चारितव्या मे पुनर् एव भविष्यति ॥१३॥ [१४पृ

N] इति क्षमेऽहम् एतेषां राक्षसानाम् इमां क्रियाम् । [N

८उ] अवश्यम् एव द्रष्टव्या लंकेयं रजनी-क्षये । [१५

रात्रौ हि न सु-दृष्टा मे दुर्ग-कर्म-विधानतः ॥१४॥ [१४उ

९] कामं वन्धैश् च भूयो मे लांगूलाऽऽदीपनेन च ।

१. आ-राक्षसांस्तान् विलो० । २. अतः परमाधिकः पाठः-म-स चाथ परैर्घोरै राक्षसैर्भीमविक्रमैः ॥ ३. फ च रा-रोमहर्षं० । वप्र म ल, ल_२-रोमहर्षं० । अ-रोपामर्षं० । ४. फ अ-०र्यनिमाननः । च-०र्य इवाननः । रा-०र्य इवोदितः । ५. फ-शुचिशुद्धे व्यतिक्रामे । च रा प्र व म ल, ल_२ अ-शुचिशुद्धभ्यरगमे ॥ ६. च रा प्र व ल, ल_२-शक्तिर्निबद्धस्यापि राक्षसैः । म-शक्ता वृद्धस्यापि निशाचराः । ७. आ-दित्वा । ल, ल_२-मित्वा । ८. फ-गच्छतः परिधारणे । ९. प्र व म ल, ल_२-एषामपि । अ-एषां वापि ॥ १०. म-च । ११. आ-दुर्गकर्मविधानतः ॥ १२. फ च-शब्दाहम् । १३. रा प्र व म ल, ल_२-न हि० । १४. फ च-सुदृश । १५. आ-नास्ति ॥

१०उ] पीडां कुर्वन्तु रक्षांसि न च मे मेनसः श्रेयः ॥१५॥ [१६
१२उ] ततस् ते सं-वृताऽऽकारम् अ-श्रुवन्तं महा-बलम् ।

प्र-गृह्य निर-ययुः सर्वे राक्षसाः कपि-कुंजरम् ॥१६॥ [१७

१३] शखे-भेरी-निनादैस् तं घोष-वं(१यं) तैश् च कर्मभिः ।

१४पु] राक्षसाः क्रूर-कर्माणश् चारयन्ति स्म तां पुरीम् ॥१७॥ [१८

अथोपवीत-सर्वाऽगः स्रैस्त-सर्वेन्द्रिय-क्रियः ।

N] ईनूमांश् चारयामास लंकां रावण-शालिताम् ॥१८॥ [१९

यथाऽपश्यन् निगि तदा भवनानि च रक्षसाम् । [२०पू

N] ततः परि-विशिष्टारं च(१ष्टानि) स्वभावाद् दृष्ट्वा द्वैरिः १९ [N

१५उ] सोऽपश्यद् भूमि-भागांश् च मुवि-भक्तांश् च चत्वरान् । [२०उ

रथ्याश् च गृह-संवाधाः कपिः शृंगाटकानि च ॥२०॥ [२१पू

१४उ] 'दुर्ग-कर्म च लंकायां मुनि-विष्टां(१ष्टं) मु-रक्षिणः(१तम्) । [N

N] गृहाणि च समृद्धानि ददर्शाऽऽलक्षितो बली ॥२१॥ [२१उ

चत्वरेषु चतुष्केषु तथा शृंगाटकेषु च ।

१. फ-मनसि छमः । च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-मनसि श्रमः ।

२. अतः परमधिकः पाठः-म-एवं चिन्तयतस्तस्य लांगूलं वेष्टितं परैः ।

घटानां ते सहस्रेण स्नेहस्य सिपिचुः क्रद्धाः । स्नेहावसितं लांगूलं क्रूराः

प्रज्वालयन्स्ततः ॥ ३. फ-यं संवृताकारं सखवन्तं । आ-उ संवृताकारं सखवन्तं ॥

४. अ-उरभेरीनिनादैश्च । फ रा प्र व म ल_१ ल_२-०निनादैश्च । ५. फ-

घोषयन्तस्तत्तनवः । म ल_१ ल_२-घोषयन्तः स्वक० ॥ ६. आ च रा प्र

व म ल_१ ल_२ अ-अथोपस्थित० । ७. आ-म्वल्यः म० । च रा म- स्वल्पम० ।

८. आ-इन्माद् रमयामास ॥ ९. फ च-०ष्टां च तां पुरीं । रा प्र व म ल_१-

०ष्टां च तां ददर्श पुरीं कपिः । ल_२ अ-०ष्टां च तां ददर्श पुरीं ॥ १०. आ-

०मम्यन्याः । ११. अ-गुप्ति० । १२. रा प्र व म ल_१-लंकायाः । १३. अ-

मुनिविष्टाश्च रक्षसः । १४. फ-नास्ति ॥

२३७] ततः शिवाऽर्चिर् अ-व्यग्रैः प्रदक्षिण-शिखोऽनलः ।

ज्वाला मृग-शावाऽक्ष्याः शंसन्न् इव शिवं कपेः ॥३१॥ [३२

२४] ततः प्र-दीप्ते लांगूले चिन्तयामास वानरः ।

प्र-दीप्तोऽग्निर् अयं कस्मान् न दहति सर्व-जैः ॥३२॥ [४९

२५] दृश्यते च महा-ज्वालां करोति च न मे रुजम् ।^१

शिशिरस्येव सं-तापो लांगूले मे प्रति-ष्ठितः ॥३३॥ [५०

२६] अथवा तद् इदं व्यक्तं यद् दृष्टं प्लवता मया ।

राम-प्रसादाद् आश्चर्यं सर्व-तः सरितां पतौ ॥३४॥ [५१

२७] यदि तावत् समुद्रस्य मैनाकस्य नेगस्य चें ।

रामाऽर्थे सं-भ्रमस् तादृक् किम् अग्निर्न करिष्यति ३५ ॥ [५२

२८] सीतायाश् चाऽऽनृ-शंस्येन तेजसा रायवस्य च ।

२९] पितुंश् च मम सख्येन न मां दहति पावकः ॥३६॥ [५३

भूयः स चिन्तयामास मुहूर्त्तं कपि-कुंजरः ।

कथम् अस्मद्-विधस्येह बन्धनं राक्षसाऽधमैः ।

N] प्रति-क्रिया न युक्ता स्यात् संत्य-धर्म-पराक्रमैः ॥३७॥ [५४

ततश् छित्त्वा स तान् पाशान् वेग-वान् वै^६ महा-कपिः ।

१. फ-ततो विधूमः स्निग्धाचिः । च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-ततः स्निग्धाचिर्व्य० । २. अ-०णमुखोऽनलः । ३. अ-शंसन् ॥ ४. फ-संप्रदीप्त-स्त्वं । ५. फ-पावकः । ल_१ ल_२-सर्वैः ॥ ६. रा प्र व म ल_१ ल_२-महाज्वालः करोति न मनोरुजम् । अ-महाज्वालः करोति न च मे रुजम् ॥ ७. आ-संवातो ।

८. फ-गन्धे । रा म ल_१ ल_२-सर्वे । ९. फ-गिरौ चोदधिर्गन्धे ॥

१०. आ-च धोमवः । फ-च तस्य च । ११. आ-संभ्रमे । १२. ल_२-

१३. च प्र व म ल_१ ल_२ अ-सति

१४. सति मध्यपराक्रमे । १५. आ-प्रतिक्रिया-

१६. फ-छित्त्वात्मनः पाशान् वेगवान्स ।

- N] घोपयन्ति हनूमन्तं चारीक (१२) इति राक्षसाः १॥२२॥ [२२
 १६७] दीप्यमाने ततस् तस्य लांगूलाऽग्रे हनूमतः ।
 राक्षस्यस् ता वि-रूपाऽक्षयः प्रोचुर देव्यै तद् अ-प्रियम् २३ [२४
 १७] यस् त्वया कृत-संवादः सीते प्र-मुखै-तः कपिः ।
 लांगूलेन प्र-दीप्तेन स एष परि-गीयते ॥२४॥ [२५
 १८] श्रुत्वा तैद् वचनं क्रूरम् आत्म-प्रहरणोपमम् ।
 जानकी शोक-सन्तप्ता हुताऽशनम् उपाऽऽगन्तुं ॥२५॥ [२६
 १९] मंगलाऽभि-मुखी तस्य श्रुत्वा सीता महा-कपेः ।
 उप-तस्थे विशालाऽत्ती नि-यता हव्य-वाहनम् ॥२६॥ [२७
 २०] यद् अस्ति गुरु-शुश्रूषा यद् अस्ति चरितं तपः ।
 यदि मां तारयत्य् आर्यः शिवो भव हनूमतः ॥२७॥ [२८
 २१] यदि कश्चिद् अनु-क्रोशस् तस्य मय्य् अस्ति धीमतः ।
 यदि वा भांग्य-शेषो मे शिवो भव हनुमतः ॥२८॥ १ [२९
 २२] यदि मां वृत्त-संपन्नां तत्-सर्व-गत-मानसाम् १ १
 २३] हुताऽशन वि-जानासि शिवो भव हनूमतः ॥२९॥ १ ३ [३०
 यदि मां तारयत्य् आर्यः कृत-ज्ञः सख-संगरः १ १ [३१] पृ
 परं पारं समुद्रस्य रक्षसाऽप-हृतां सतीम् १ १
 N] अस्माद् दुःखीद् रघु-श्रेष्ठैः शिवो भव हनूमतः ॥ १ ३ ० ॥ [३१] उ

१. च व-वराक । ल_२-चकार । २. आ च व ल_२-इव । ३. फ-नास्ति । ४. अ-
 शंशुर । ५. फ-स हनुमान् । ६. च रा प्र व म ल_१ ल_२-ताम्रमुखः ॥
 ५. फ-सा श्रुत्वा । ७. फ-उदीरयत् ॥ ८. आ-कपिम् ॥ ९. फ-चैवैकपत्नीत्वं ।
 म-वाप्येकपत्नीत्वा ॥ अ-मां तारयेदार्यः ॥ १०. अ-०शेषं । ११. फ म-नास्ति ॥ १२. फ-
 नास्ति । १३. रा म-नास्ति ॥ अतः परमधिकः पाठः-फ-यदि वा भाग्य-
 शेषो मे शिवो भव हनूमतः ॥ १४. रा व प्र ल_१ ल_२ अ-नास्ति ।
 १५. रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-नास्ति । १६. म-दुःखानुसरोधात् । १७. रा व
 प्र ल_१ ल_२-नास्ति ॥

२३३] ततः शिवाऽर्चिर् अ-व्यग्रः मद्भिण-शिखोऽनलः ।

जज्वाल मृग-शावाऽक्ष्याः शंसन्न् इव शिवं कपेः॥३१॥ [३२

२४] ततः प्र-दीप्ते लांगुले चिन्तयामाम वानरः ।

प्र-दीप्तोऽग्निर् अयं कस्मान्न न दहति सर्व-शंः ॥३२॥ [४१

२५] दृश्यते च महा-ज्वालां करोति च न मे रुजम् ।

गिगिरस्येव सं-तापो लांगुले मे प्रति-ष्ठितः ॥३३॥ [५०

२६] अथवा तद् इदं व्यक्तं यद् दृष्टं पुत्रता मया ।

राम-प्रसादाद् आश्चर्यं सर्व-तः सरितां पतौ ॥३४॥ [५१

२७] यदि तावत् समुद्रस्य मैनाकस्य नैगस्य चं ।

रामाऽर्थे सं-भ्रमस् तादृक् किम् अग्निर् न करिष्यति३५॥ [५२

२८] सीतायाश् चाऽऽनृ-शंस्येन तेजसा राघवस्य च ।

२९] पितुंश् च मम सख्येन न मां दहति पावकः ॥३६॥ [५३

भूयः स चिन्तयामास मुहूर्त्तं कपि-कुंजरः ।

कथम् अस्मद्-विश्वस्येह वन्द्यं राक्षसाऽधमैः ।

N] प्रति-क्रिया न युक्ता स्यात् सैत्य-धर्म-पराक्रमैः ॥३७॥ [५४

ततश् छित्त्वा स तान् पाशान् वेग-वान् वै महा-कपिः ।

१. फ-ततो विधूमः सिग्घार्चिः । च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-ततः सिग्घार्चिर् इत्य० । २. अ-०णमुखोऽनलः । ३. अ-शंसन् ॥ ४. फ-यं प्रदक्षि-स्वयं । ५. फ-पावकः । ल_१ ल_२-सर्वतः ॥ ६. रा प्र व म ल_१ ल_२-महाज्वालः करोति न मनोरुजम् । अ-महाज्वालः करोति न च मे रुजाम् ॥ ७. आ-संतापो । ८. फ-मन्थे । रा म ल_१ ल_२-मंत्रं । ९. फ-गिरां चोदधिमंभवे ॥ १०. आ-च धामतः । फ-व तस्य च । ११. आ-संभ्रमं । १२. ल_२-किमर्थं ॥ १३. व-त्रायोश्च ॥ १४. च प्र व म ल_१ ल_२ अ-सति मह्यं पराक्रमे । रा-सति मध्यपराक्रमे । १५. आ-प्रतिक्रिया-युक्तस्याऽस्ति मह्यं पराक्रमे ॥ १६. फ-छित्त्वा मनः पाशान् वेगवान् ।

N] उत्-पपातांऽऽद्य वेगेन ननाद च महा-बलः ॥३८॥ [५५

N] पुरेव वि-चरञ् श्रीमान् शैल-श्रृंगम् इवोन्नतम् ।

वि-विक्रं रक्षसां यानमै आ-ससादाऽनिलाऽऽत्म-जः३९[५६

३०] स भूत्वा शैल-संकाशः क्षणेन पुनर् आत्म-वान् ।

इस्वतां समनु-प्राऽऽप्तो बन्धनानि व्य्-अशार्तयत् ॥४०॥[५७

३१] वि-मुक्तश्च चाऽभवच्च छ्रीमान् पुनः पर्वत-सन्निभः ।

वीऽऽर्त्त-माणश्च ददृशे परि-धं तोरणाऽऽश्रयम् ॥४१॥ [५८

३२] गृहीत्वा स महा-बाहुः कालाऽऽयस-परिष्कृतम् ।

३३] रक्षिणस् तान् पुनः सर्वान् सूदयामास मारुतिः ॥४२॥ [५९

स तांश् च हत्वा रण-चण्ड-वेगः

सम-ईक्षमाणः पुनर् एव लंकां ।

प्रदीप्त-लांगूल-कृताऽग्निमाली

N] प्राऽकाशताऽऽदिस इवांऽद्य-माली ॥४३॥ [६०

हैत्यापै रीमायणे सुन्दर-काण्डे हनुमर्-लांगूल-दीपेन

नामैकोनपचासः सर्गः ॥४९॥

१. फ रा व प्र व म ल, ल_२-उत्पपात च । अ-उत्पपाताय ॥

२. फ-स पुरद्वातमाधित्य । आ-पुर्येव विचरन् छ्रीमां । म-पुनरेव वि० ।

अ-पुरीद्वारं विशत श्री० । ३. फ-विभक्त राक्षान् घोरान् । च रा प्र व म

ल, ल_२-विविक्त रक्षसां वासम् ॥ ४. आ-बन्धनान्यवसादयत् । अ-

बन्धनान्यवसातयत् ॥ ५. फ-स मुक्तम् । ६. फ अ-वीक्ष्यमा० ॥

७ फ-तास्तु । अ-वापि । ८. फ-विक्रमः । ९. आ-ईक्ष-

माण । १०. ल_१-लग्नान्नि० ॥ ११ ल_२-इति । अ-नास्ति । १२.

फ अ-लांगूलदीपन । य-लांगूलदीपन । प्र म-प्रदीपनं ॥

[वं-५०]= [पंचाशः सर्गः] =[दा-५४]

वीऽऽत्तमाणस् ततो लंकां कपिः कृत-मनोरथः ।

१] वर्धमान-समुत्साहः कार्य-शेषम् अचिन्तयत् ॥१॥ [१

उत्तरं किं तु मे शेषं कर्त्तव्यम् इह सम्प्रति ।

२] यद् एषां रक्षसां भूयः सं-तापमै उपै-पादयेत् ॥२॥ [२

वनं तावत् प्र-मथितं प्र-चरा राक्षसां हताः ।

३] बलैक-देशः क्षीपितः शेषं दुर्ग-विनाशनम् ॥३॥ [३

दुर्गे वि-नाशिते कर्म भवेद् अल्प-परिश्रमम् ।

४] अ-प्रयत्नेन कर्म स्यान् मर्माऽपि स-फलः श्रमः ॥४॥ [४

यो ह्य अयं मम लांगूले दीप्यते हव्य-वाहनः ।

५] अस्य सं-तर्पणं न्याय्यं कर्त्तुम् एभिर् गृहोत्तमैः ॥५॥ [५

ततः सं दीप्तं-लांगूलः स-विद्युद् इव तोय-दः ।

६] भवनाऽग्नेषु लंकायां वि-चचाराऽनिलाऽऽत्म-जः ॥६॥ [६

७] सुपोच हनुमान् अग्निम् अदीप्यतं हुताऽशनः ।

प्र-दीप्तम् अग्निं पवनस् तेषु वेदमस् अचारयत् ॥७॥ [N

८] ततः श्वसन-संयोगाद् अति-वेगो हुताऽशनः ।

१. च प्र म ल_२ अ-वाहय० । २. व-गतम० । ३. अ-०महोत्साहः ।

४. अ-कार्यशेषं मे । च-किन्तु मे । ५. रा प्र व म ल_३ ल_२-

संतापय मनो दधे । फ च अ-उपपादये । ६. अ-रक्षसां । ७. आ-

क्षयितः । अ-क्षयितः । ८. रा व प्र म ल_३ ल_२-दुर्गस्य नाशने । ९.

फ अ-कर्माणि मम स्यात् ॥ १०. च-संदीप्तलां । ११. रा प्र व म ल_३ ल_२-

लङ्काया । १२. फ-अग्निं प्रदीप्तम् । १३. फ-अपालयत् । च रा प्र व

म ल_३ ल_२-अदाहयत् । १४. अ-प्रदीप्तमग्निं भवनेषु वेदमसु

प्रोत्साहयत् संविभजन्मनोजवम् । तां चापि लंकां पुनरेव वातरः प्रोत्पत्य

चोत्पद्य शनैरदाहयत् ॥

- ९पू] कालाऽग्निर् इव सं-दीप्तस् तेषु वेदमस्त्र् अदृश्यत ॥८॥ [२२
 ततोऽनिलाऽनलौ क्रुद्धौ हनुमांश् चैव वीर्यवान् ।
 N] परि-तप्तौ तदौ लंका सा समन्ताद् अदृश्यत ॥९॥ [N
 कचित् काञ्चन-वर्णाऽऽर्भा तर्पनीय-निभा क्वचित् ।
 N] कृष्णाऽऽयस-सर्वर्णा चै क्वचिच्च च रजतोपमा ॥१०॥ [N
 फुलाऽशोक-निभां चोऽपि किञ्चुकोपम-दर्शनां ।
 क्वचिद् धूमाऽऽवृता श्यामा ज्वलन्तीऽव स्व-तेजसा ।^३
 N] इन्द्रऽऽयुध-निभो भूत्वा नाना-वर्णा क्वचित्क्वचित् ॥११॥^४ [N

१. अ-वेदमसु दृश्यते । २. ल_२-ततोऽनलाऽनिलौ । ३. ल_२-वानरः ।

४. अतः परमधिकः पाठः—म-परिक्षिप्य पुरीं लंकां सर्वतः समदीपयत् । लोकस्यास्य क्षये प्राप्ते दीप्तामिव वसुन्धराम् ॥ ततो निर्देह्यमानानि भवनानि चकाशिरे । महेन्द्रशिखराणीव दह्यमानानि सर्वतः ॥ ज्वलनेन प्रदीप्तानि तोरयानि चकाशिरे । विद्युद्गिरिव बद्धानि मेघजालानि घर्मणि ॥ हर्म्या-प्रैर्देह्यमानैश्च शूलैः प्रज्वलितैरिव । प्रवभौ सा पुरी लंका महोल्काभिर्भय-ङ्करा ॥ ५. फ-परिक्षिप्य तदा । अ-परिक्षिप्य ततो । ६. फ-मा । ७. फ अ-अदीप्यत । प्र ल_२-अदह्यत ॥ ८. फ अ-०नवर्णाभस्तर्पनीयनिभः । ९. फ अ-सवर्णाभः । १०. फ अ-०पमः ॥ ११. फ अ-०निभश्चापि । रा म ल_२-०निभाक्वपि । १२. फ अ-०सन्निभः । १३. फ अ-क्वचिद् धूमावृतः श्यामो विधूमो ज्वलितः क्वचित् । १४. फ अ-०धनिभो । १५. फ अ-०वर्णः । १६. अतः परं आ-कोशेऽधिकः पाठो भवति । म चोतरं पठ्यमानस्य २३-तमोत्तरार्धादेः २६-तमपूर्वार्धाऽन्तस्य ग्रन्थस्यैव मूलतः पत्रक्रमव्यत्यासप्रयोजतः । पुरस्ताद्धर्तमानोऽपार्थो द्विः पाठो द्र० । तथात्वे सत्येकस्मिन्नपि कोशे द्वयोः पाठयोर्मध्ये यत्किंवादिचङ्गदा भवति तत्र काल एव कारण द्र० । अथ पाठः—आ-आजग्रवानरश्रेष्ठं वाणैरादित्यसन्निभैः । आवर्त्त इव गांगस्य तोयस्य विपुलो महान् । परिक्षिप्य हनूमन्तं सर्जतो रक्तसां बलम् । ततो वातात्मजः क्रुद्धो हेमरूप्यसमाचितम् ॥ प्रासादस्य गृहीत्वा च स्तम्भं हेमविभूषितम् । धामयित्वा तु तं वेगादिन्द्रायुधनिभं ततः ॥

ततस् ते राक्षसाः सर्वे स-रावण-महा-बलाः ।

[N] बाल-द्वेष्टास् तु-शोचन्तो निर्-ययुर् नगराद् बहिः ॥१२॥ [N

परस्परम् अव-ष्टभ्य हस्तं हस्तेन वेश्मनाम् ।

धूमात् स्रवद्भिर् नयनैः क्रोशन्तश् चेतरेतरम् ।

[N] स्त्रियश् च ज्वलनाऽऽविष्टा भ्रमन्त्यो वै ततस्-ततैः ॥१३॥ [N

आकाशोत्-पतने शक्ता धरण्यां रजनी-चराः ।

[N] बभ्रमुस् तत्र तत्रैव ज्वाला-मालाऽऽकुले पथि ॥१४॥ [N

मायाम् आ-श्रित्य दहनो महा-शब्दो भयानकः ।

[N] जीमूत-सदृशैर् नादैर् नदनं पर्य-अटने मँहीम् ॥१५॥ [N

दग्धानि हि वि-मानानि नि-पेतुर् धरणी-तले ।

[N] वि-मानानीऽव सिद्धानाम् अम्बरात् पुराय-संज्ञये ॥१६॥ [N

१०७] तानि काञ्चन-जालानि मुक्ता-मणि-लैतानि च ।^१

भवनानि च दहन्ते शीर्यन्ते रत्न-वन्ति च ॥१७॥ [N

११] वज्र-विट्पुम-वैहूर्य-मुक्ता-रजत-सम्भवाँर्न ।

१. फ च अ-शुद्धाः सता० । रा प्र व म ल_१ ल_२-शुद्धाः रावणश्चम० ।

२. फ-वृद्धाश्च शो० । रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-वृद्धाश्च शो० ।

३. आ-वेदमनः । म-वेदमनि । ४. आ-धूमाच्छ्रवद्भिर् । प्र व म ल_१ ल_२-

धूमाद्बलद्भिर् । ५. अतः परमधिकः पाठः—म-विमानेभ्यः प्रदीप्तेभ्यः

दह्यमाना वरांगनाः । त्यक्ताभरण्यासंयोगा भयात्वा विप्रदुद्रुवुः । मुक्तोत्तरीय-

संभ्रान्ता दृश्यमानपयोधराः । धावन्ति तत्र तत्रैव मृग्यो दात्रादिता यथा ॥ ६.

रा प्र व म ल_१ ल_२-आकाशात्पतिताः । ७. आ-अटन् पर्यटते म० । फ-अटन्प-

र्यटते वली । च-अटन् पर्यटते वशी । रा प्र व म ल_१ ल_२-अटन्परिवृणो वशी ।

अ-अटने मृतां । ८. फ अ-नु । च रा प्र व म ल_१ ल_२-च । ९. च रा

प्र व म ल_१ ल_२-आकाशात्पतितानि च । अ-अंबरात्कालसंक्षये । १०. फ-

नजातानि । ११. रा म ल_१ ल_२-वृत्तानि । १२. व प्र-नास्ति । १३. फ-

विमानानि व्यमीर्यन्त रत्नवन्ति च । व-नास्ति । १४. आ-संभवाम् ।

फ-मंहताम् ।

विचित्रं(१)तान् भवन्(२)ने)धातून् स्यन्देना(३)मा)नि(४)नान्)ददाहे सः

१.२] नाऽग्निस् तृप्यति काष्ठानां नाऽग्नेः स हरि-यूथ-पः ।

(१)न)हनुमता(२)न-निरस्तानां राक्षसानां वसुं-धरो॥१९॥ [२९

१.३] सीतयाऽभ्य-अर्थितो वह्निर् लंकां राक्षस-संकुलाम् । [N

ज्वाला-माला-परिचैपैर् अदहनमारुताऽन्वितः ॥२०॥ [३४उ

१.४] तेन शब्देन वि-ध्वस्ता धर्षितास् तेन चाऽग्निना ।

१.५पू] अभि-पेतुस् ततो घोरो हनुमन्तं निशा-चराः ॥२१॥ [३५

१.७उ] संम-दीप्तैश् च शूलाऽग्रैः पाशैः खड्गैः परैश्चपैः ।

N] हनूमन्तं महा-वेगैर् अभ्य-अग्रन् नैर्ऋतर्षभाः ॥२२॥ [३६

१.५उ] ते राक्षसा भीम-बला नाना-प्रहरणाऽन्विताः । [३७पू

आ-जघ्नुर् वानर-श्रेष्ठं वाणैर् आदित्य-सन्निभैः २३ [N

१.५] आ-वर्त्त इव तोर्यस्य गाँड्यस्य वि-पुलो महान् ।

१.७पू] परि-क्षिप्य हनूमन्तं सं-वभौ रक्षसां गणः ॥२४॥ [N

१.८उ] ततो वाताऽऽत्म-जः क्रुद्धो हेम-रूप्य-समावृतम् ।

प्रासादस्य समुद्-धृत्य स्तम्भं हेम-विभूषितम् ॥२५॥ [N

भ्रामयित्वा गुण-शतं नाम वि-श्राव्य चाऽऽत्मनः ।

१. व प्र म अ-विचित्रान् भवने । ल_२-विचितान् भवने । २. फ च रा
 व प्र म अ ल, ल_२-स्यन्दमानान् ददत्त । ३. रा प्र व म ल, ल_२-नाग्नौ ।
 ४. फ अ-हनु० । ५. फ अ-०न्धराम् । ६. अ-शीतायाम्यर्थितो ।
 फ-सीतयाम्यर्थितो । ७. फ अ-लंकां वै राक्षसाकुलाम् ॥
 ८. आ-०मालप० ॥ ९. फ च-संकुदा । रा प्र व म
 ल, ल_२-संरन्धा । अ-विग्रस्ता । १०. फ-वदा । ११. ल_२-वीरा । १२. च
 व म ल_२-हनु० । १३. प्र-शूलामैः । १४. आ-परस्वपैः । १५. फ अ-०वेगा
 प्राक्षिपन् । च रा प्र व म ल, ल_२-०वेगैराजघ्नुर्न० । १६. ल_१-०त्यमर्षितैः ।
 १७. फ अ-गांस्य तोर्यस्य । १८. आ-हेमरूपसमवृतिम् । फ-
 हेमरूपसमाधितम् । अ-हेमरूप्य समन्ततः । १९. रा-नास्ति । २०. फ-शतगुणं ।

- १९] जघान राक्षसान् घोरोन् वज्रेणेन्द्र इवाऽमुरान् । [N
 N] नि-इत्य राक्षसांस् तत्र दिवम् एवोव-पपात हे ॥२६॥ [३७उ
 अथ वि-क्रम्ये सदसा सं-क्रामेन स गृहाद् गृहम् ।
 N] लंकाम् आ-दीपयामास वायु-वेगेः प्र-तापवान् ॥२७॥ [३८
 स लांगूलाऽव-सक्ताऽग्निर् मुक्तो मृत्यु-मुखाद् इव ।
 N] लंकां पर्य-अपतँव कृत्स्नां खं ग्रहः सं-पतन् इव ॥२८॥ [३९
 तोरणेषु गवाऽन्तेषु हर्म्येषु शिखरेषु च ।
 N] तिष्ठमानं स्मं पश्यन्ति राक्षसाः प्रवगोचमम् ॥२९॥ [४०
 सर्व-तो हनुमान् एकः सं-पतन् स व्य-अराजत ।
 N] हुताऽशन इवाऽऽकाशे ज्वाला-माला-परिष्कृतैः ॥३०॥ [N
 अन्तःपुर-विमानेषु रावणस्य महा-कपिः ।
 N] नि-पपाताऽग्नि-सहितो मूर्च्छि-मान् इव पावकः ॥३१॥ [N
 हुताऽशन-ज्वाल-समावृता सा

हत-प्रवीरा परमाऽऽर्त्त-योथा ।

हनुमता कोपे-त्रलाऽभिभूता

२०] वभूव कालोप-हतेव लंका ॥३२॥ [४१

स राक्षसांस् तेषु सु-वहून् नि-इत्ये

१. आ-च वाम् । २. म-लः । ३. रा नास्ति । ४. ल, -अतिवि० । ५.
 आ-संक्रमत् । फ-संक्रामत् । रा-संक्रामत् । ६. फ च रा प्र व म ल, ल, अ-
 ०पुत्रः । ७. फ-०यंचरत् । ८. फ रा प्र व म ल, ल, अ-वे । ९. आ-तिष्ठमानाः ।
 फ-०मानन्तु । च रा प्र म ल, ल, ०मानास्तु । १०. रा प्र व म ल,
 ल, ०परिष्ठुवः । अ-०पुरस्कृतः । ११. फ-हुताऽशनेनाय म० ।
 १२. फ च रा म अ- ० ०२ अ- ० ० । १४ फ-ताडित व० ।
 १५. फ-निपात्य ।

वनं च भंक्त्वा बहुपादपं तव ।

वि-सृज्य रक्षो-भवनेषु चाऽग्निं

N] जगाम रामं मनसा महाऽऽत्मा ॥३३॥ [५६

स दीर्वं लीलैयोत्याप्य लांगूलं भीम-दर्शनम् । [सर्ग५०

N] निर-वापयामास तदा समुद्रे हरि-सत्तमः ॥३४॥ [१

स तां भय-भ्रान्त-निशाचराऽऽकुलां

समुज्ज्वल-ज्वाल-हुताऽऽशनाऽङ्किताम् ।

ददर्श लंकां हनुमान् महा-यशाः

N] स्वयम्भु-कोपोपहताम् इव क्षितिम् ॥३५॥ [५३

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे लंका-पर्वणि लंका-र्दाहो

नाम पंचाशः सर्गः ॥५०॥

१. फ-ततः । २. अ-दीर्घः । ३. फ-०लीलयोदृश्य । अ-०लीलयो-
दृश्य । ४. रा प्र व म ल, ल२-हरिपुंगवः । अ-अपिमत्तमः । ५. आ-
स्वयंभुकोपाप० । रा व म ल, ल२-स्वयंभुवः कोप० । ६. ल२-इति ।
रा-धीरामायणे । ६. फ प्र व म-नास्ति । ८. फ-लंकाप्रदीपनं । ज-
लंकाप्रदीपनं । रा म ल, ल२-लंकादीपनं । व-लांगूलोदीपनं । ९. अ-
सुन्दरकाण्डे लंकाप्रदीपनो नाम सर्गः॥

[वं-५२]= [एकपंचाशः सर्गः] = [दा-N]

N] प्रदीप्यमाने-लांगूले हनूमति महा-बले ।

जानकीं दुःखे-सन्तप्तां सरमा वाक्यम् अब्रवीत् ।

१] दीप्य-मानां स्वयौ लक्ष्म्या सन्ध्याम् औत्पतिकीं ययौ ॥१॥

प्र-शमं गच्छ वैदेहि हनूमन्तं मति मिये ।

२] गतः सँ मियै-दूतम् ते छिन्वा पाशान् इव द्विपः ॥२॥

स रात्स-सहस्राणि वि-द्राव्यं हरि-पुंगवः ।

३] नि-ह्य रात्सान् वीरान् दिवम् एवोत्-पपात ह ॥३॥

अथ वि-क्रम्य सहसा सं-क्रामन् स गृह्णाद् गृहम् ।

४] लंकां आ-दीपयामास वायु-पुत्रो महा-बलः ॥४॥

५] स हि पुच्छाञ्च-सक्तोऽग्निर् मुक्तो मृत्यु-मुखाद् इव ।

दावाऽग्निर् इव रोपेणं कपिः पावक-सन्निभः ।

६] ददाहेमां पुरीं लंकां कृत्स्नां रावण-पौलिताम् ॥५॥

सेयं रोप-परीतेन क्रुद्धेनेवाऽन्तकाऽग्निना ।

७] कृत्स्ना प्र-दोह्यते लंका शिशिरेणेव पद्मिनी ॥६॥

प्रासादाः पाण्डुराऽभ्रौऽऽभा ज्वलनेन समा-वृताः ।

८] पर्वता इव दृश्यन्ते काञ्चनाऽर्जुन-धातवः ॥७॥

१. आ-प्रदीप्यमाने लां० । २. फ अ-शोक० । ३. प्र-स्वयं । ४. च-
 व म ल, ल२ प्र-औपविकीं । रा-औपाविकीं । ५. फ-नास्ति । ६. च रा प्र व
 म ल, ल२ अ-संप्रति दू० । ७. आ-वित्रास्य । ८. फ-च वसंस्तय ।
 आ-राक्षसान्वीरे । ९. आ-यंक्रमत् । १०. फ-नास्ति ।
 ११. धा-०सक्तोऽग्निः । फ-पुच्छाञ्चसक्तोऽग्निः । च-०सिकोऽग्निः ।
 धं-०सिकोऽग्निः । १२. फ-कोपेत । १३. फ-काल इवान्तकः । १४. फ-
 प्रदीप्यते । ल२ अ-प्रदोह्यते । १५. आ-पाण्डुराभासा । अ-पाण्डुरज्वालाः ।
 १६. फ-सेवाः सेन्द्रायुधा इव ॥

- अमी ज्वाला-परीतांऽगा भग्न-दंष्ट्राश् च कुक्षराः ।
 १२.] राज-मार्गेषु दृश्यन्ते मेघाः सेन्द्राऽऽयुधा इव ॥८॥^१
 सम्प्रदीप्त-कैत्रापाऽग्रा वि-कलापाश् च बर्हिणः ।
 १३.] सं-क्रामन्त इवाऽऽभान्ति पुष्पिताः कमलाऽऽकराः ॥९॥^२
 क्वचित् क्रिशुक-वर्णाऽऽभाः क्वचित् छालमलि-सन्निभाः ।
 १४.] रक्तोत्पल-निभाः काँऽपि दृश्यन्ते पावकाऽर्चिषः ॥१०॥
 रावणाऽन्तः-धुरं सर्वं दहते सर्व-तोऽग्निना ।
 १६.] दहते ननु देशोऽयं सीते यत्र तवाऽऽसनम् ॥११॥
 सा वायुना भ्रान्त-हुताऽश्नाऽर्चिषा
 पुरी दवाऽग्नि-प्रतिमेन सर्व-तः ।
 प्र-सहं लंकां पृव-गेन धीमता
 हुताऽश्नायोप-हृता यथा बलिः ॥१२॥
 १७.] कपि-प्रमुक्तेन भृशेन बहिना
 प्र-सह्य लंका वर-गात्रि दहते ।
 बलाद् बलि-श्रेष्ठ-तमेन धीमता
 गताऽऽसु-कल्पाश् च कृता निशा-चराः ॥१३॥
 N] न सन्ति यानानि न सन्ति राक्षसा
 गृहाण्य अ-देगंधानि न सन्ति जानकि ।
 कृता हि लंका स-गृहाऽऽसैन-दुमा

१. म-अग्निज्वाला० । २. फ-नास्ति । ३. च रा अ-चंद्रिता क० ।
 म-०सकलापाश् । ४. अ-संक्रामन्ति । ५. रा-नास्ति । ६. फ अ-
 पुष्पाभाः । ७. आ-निकाताश् । ८. आ-युः । ९. फ अ-चैव सर्वतो
 दहतेऽग्निना । १०. आ-प्रविश्य लङ्कां । ११. आ-०हते । अ-०हिता ।
 १२. म-०प्रवीरेण । १३. च रा प्र ष म ल, ल२-गृहं स । १४. अ-
 कालात् कपिणे० । फ म-बलाद्धरिणे० । १५. आ-गतासु० । १६. आ-रक्षसां ।
 १७. च रा प्र ष म ल, ल२-गृहाणि द० । १८. फ-हावळदुमा । च रा प्र
 ष म ल, --हा वनदुमा । ल२-०हा वनेगृहा । अ-०हा सराक्षसा ।

हुताऽशनेनाऽप्रतिमेन भस्म-सात् ॥१४॥

N] ततस् तु लंकां कुपिताऽग्नि-विद्रुमां

सम्-ईक्ष्य सर्वे कुपिता निशा-चराः ।^१

प्र-दुद्रुवुर् दारुण-दर्शना भृशं

रुराव रावं चं मुँ-हर्षितो हरिः ॥१५॥^२

N] पुरीं प्र-दर्श्यां ज्वलनेन भास्वतां

मर्हाऽऽत्मना भामिनि सर्वतो-दिशम् ।

N] तत्राऽर्थ-सिद्धिं प्रथमं तु खे-चरा

वि-नाशम् एतं हि वदन्ति परिडताः ॥१६॥

कृताम् अ-बुद्धिं प्र-वदन्ति सर्व-तः

१८] कपि-प्रवीरेण निशम्य धर्षिताम् ।

१९] पुरीम् इमां रावण-बाहु-पालितां

N] वि-नश्यमानां प्रैसम्-ईक्ष्य सर्व-शैः^३ ॥१७॥

ततस् तु धैर्येण विचार्य मैथिली

प्र-शाम्य शोकाऽग्निम् अपां घटैरिव ।

१. आ-कपिरग्निविद्रुता । फ०ज्वलिताग्निवि० । च रा प्र म ल_१ ल_२ अ-०विद्रुतां । २. आ-समीक्ष्य सर्वां मथितां सुदुर्दशाम् । अ-समीक्ष्य सर्वां मथितां सुदारुणाम् । ३. फ च रा-स । ४. च-च ह० । ५. आ-नास्ति । ६. आ-भृशं प्रदीतां । ७. फ-हुताऽशनादिताम् । ८. फ-सारावणां भामिनि । च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-सारावणां । ९. आ-प्रवदन्ति । १०. फ-एवद्धि । व म ल_२-एषां हि । ११. आ-निशम्य धर्षिताम् । १२. आ फ रा प्र व ल_१ अ-नास्ति । १३. आ-च वदन्ति परिडताः । १४. व-नास्ति । १५. आ-मैथिलि ।

N] गता प्रसादं मधुराऽक्षरं वचो
 १२.] निशम्य तस्या जहृषे ननन्द च १॥१८॥
 इत्यर्थे रामायणे सुन्दर-काण्डे सरमौ-वाक्यं
 नामैकपंचाशः सर्गः ॥५१॥

—

१. अ-निशम्य हर्षेण ननन्द जानकी । रा प्र व म ल_१ ल_२-निशम्य
 जहृषा जहृषे मनाद् च । २. ल_२ अ-इति । ३. अ-संकादाहे सरमावाक्यं ।
 अ-मुरमावाक्यं ॥

[वं-५१]= [द्विपंचाशः सर्गः] =[दा-५५]

सं दीप्य-मानां वि-ध्वस्तां त्रेस्त-रक्षो-गणां पुरीम् ।

१] अवेक्ष्यै हनुमान् लंकां चिन्तयामास वि-ह्वैः ॥१॥ [२

तस्याऽऽसीत् सु-महांस् त्रासः कुत्सा चाऽऽत्मन्य् अजायत ।

N] लंकां प्र-दहता कर्म किं चि (?स्वि)र्तु कृतम् इदं मया ॥२॥ [३

धन्यास् ते पुरुष-श्रेष्ठा ये बुद्ध्या कोपम् उत्थितम् ।

४] नि-रुन्धन्ति महाऽऽत्मानो दीप्तम् अग्निम् इवाऽम्भसा ॥३॥ [४

परि-दग्धा पुरी लंका नूनम् आर्याऽपि जानकी ।

N] दग्धा तेनं मया भर्तुर् हतं कार्यम् अ-जानता ॥''४॥ [९

यद्-अर्थम् अयम् आरम्भस् त्वं कार्यं वि-फलं कृतम् ।

२] मया हि दहता लंकां न सीता परि-रक्षिता ॥५॥ ' [१०

ईपत्-कैरम् इदं कार्यम् आसीत् पूर्वं न संशयैः ।

३] तस्यै क्रोधाऽभि-भूतेन मया मूल-क्षयः कृतः ॥''६॥ [११

वि-नष्टा जानकी व्यू-अक्तं न ह्य अ-दग्धः प्र-दृश्यते ।

५] लंकायां कश्चिद् उद्देशः संवा भस्मी-कृता पुरी ॥७॥'' [१२

यद् इदं वि-हितं'' कार्यं मम प्रज्ञा-विपर्ययात् ।''

१. रा प्र व ल_१ ल_२ अ-संदीप्य० । २. आ-ध्वस्तरक्षो० । म-
रक्षोगणसमाकुलम् । ३. अ-समीक्ष्य । ४. फ-वानरः । ५. अ-चैव
व्यजायत । ६. अ-किंस्विकिं किं । ७. अ-दीप्यम् । ८. फ अ-यदि दग्धा ।
९. च रा प्र व म ल_१ ल_२-भैथिली । १०. च रा प्र व म ल_१ ल_२-
मया तथा । ११. अ-नास्ति । १२. फ-तदेवमत्रसादितं । प्र म ल_१ ल_२-
तरकार्यमफलं कृतं । १३. आ प्र ल_१ ल_२-०तकृतम् । १४. प्र ल_१ ल_२-मया
प्रज्ञाविपर्ययात् । १५. च रा व म अ-तेन । १६. प्र ल_१ ल_२-नास्ति ॥
१७. फ रा व म-नूनं । १८. फ-प्रज्ञाते । १९. फ च अ-लंकायाः क० । रा
व म-चैव हि दुर्धरा मया । २०. आ-रहितं ।

- ६] इहैव प्राण-संन्यासो ममाऽपि ह्य् अंभि-रोचते ॥८॥ [१३
किम् अग्नौ नि-पैताम्य् आशु आहोस्विद् वडवा-मुखे ।
- ७] शरीरं वाऽपि सत्त्वेभ्यो ददामि मकराऽऽलये ॥९॥ [१४
कथं हि जीवता शक्यो मया द्रष्टुं हरीऽऽश्वरः ।
- ८] तौ वा पुरुष-शार्दूलौ कार्य-सर्वस्व-घातिना ॥१०॥ [१५
मया खलु तद् एवेदं रोप-दोषाव् प्रकाशितम् ।
- ९] प्रथितं त्रिषु लोकेषु कपित्वम् अनव-स्थितम् ॥११॥ [१६
धिग् अस्तु राजसं भावम् अन-ईशम् अन-अवस्थितम् ।
- १०] ईश्वरेणाऽपि यद् रोपान् मया सीता न रक्षिता ॥१२॥ [१७
वि-नष्टायां तु वेदेयां ताव् उभौ वि-नशिष्यतः ।
- ११] तयोर् वि-नाशान् सु-ग्रीवः स-बन्धुर् वि-नशिष्यति ॥१३॥ [१८
एतद् एव-विधं श्रुत्वा भरतो भ्रातृ-वत्सलः ।
- १२] धर्माऽऽत्मा सँह-शत्रुघ्नः कथं शैक्ष्यति जीवितुम् ॥१४॥ [१९
इक्ष्वाकु-वंशे धर्म-ज्ञे गते नौशम् अ-संशयम् ।
- १३] नशिष्यन्ति प्रजाः सर्वाः शोक-संताप-पीडिताः ॥१५॥ [२०
तद् अहं मन्द-भाग्यस् तु लुप्त-धर्माऽर्थ-संग्रहः ।

१. रा प्र व म ल_१ ल_२-० विन्यासो । २. आ रा प्र व-इति रो० । च-इतिरो० । ३. फ-निपताम्यद्य । अ-निपतान्येव । ४. आ-जीविता । ५. अ-रूपीश्वरः । आ-हरीश्वरम् । ६. फ-रोपामपाव् । रा प्र व म ल_१ ल_१-रोपावेपाव् । ७. रा प्र व म ल_१ ल_२-प्रश्रुतं । ८. च रा व म ल_१ ल_२ अ-अयं श्लोकार्धो व्यत्यासेन पठितः । ९. रा-राक्षसं । १०. च-अनपिम् । ११. फ-नास्ति । १२. आ-यद्रागान् । फ-मा ह्येवा । १३. व-अयं श्लोकार्धो व्यत्यासेन पठितः । १४. फ अ-एव वधं । १५. फ ल_१ ल_२-स हि द० । १६. ल_१ ल_२-राज्ञोनि । १७. आ-नासं न संशयः ॥

- १४] रोप-दोष-परीताऽऽत्मा व्य-अक्तं लोकं-विनाशकः॥१६॥ [२१
तं एवम् शोक-सम्भ्रान्तं निमित्तान्य् उप-पोदिरे ।
- १५] पूर्वम् अप्य् उप-लब्धानि शनैः पुनर् अचिन्तयत्॥१७॥ [२२
अथ-त्रा चारु-सर्वाऽङ्गी रक्षिता स्वेन तेजसा ।
- १६] न नशिष्यति कल्याणी नाऽग्निर् अग्नौ प्र-वर्तते ॥१८॥ [२३
तस्य धर्माऽऽत्मनो भार्या सार्ध्वीम् अमितं-तेजसः ।
- १७] स्व-चारित्र्याऽभि-गुप्तां तां स्पृष्टुं नाऽर्हति पावकः॥१९॥ [२४
नूनं राम-प्रभावेन वैदेह्याः सु-कृतेन च ।
- १८] येन मीं दहन-कर्माऽपि नाऽदेहेद् हव्य-ब्रह्मणः ॥२०॥ [२५
त्रयाणां भरताऽऽदीनां भ्रातृणां देव-वर्चसाम् ।^{१४}
- १९] रामस्य च मनः-कांक्षां तां कथं सन्प्र-धक्ष्यति ।^{१५} [२६
N] नाऽदहन मम लांगूलं कथम् आर्या प्र-धक्ष्यति ॥२१॥^{१६} [२७उ
व्रतोप-वास-निरंतां नित्यं राम-परायणाम् ।^{१७}
- २०] कथंतां धक्ष्यते ह्यग्निर् अतितीव्र-व्रते स्थिताम् ॥२२॥ [N
तपसा सत्य-संवादाद् अनु-अन्यत्वाच्च च भर्तारि ।
- २१] अपि सा निर-दहेद् अग्निं न ताम् अग्निः प्र-धक्ष्यति ॥२३॥ [२९

१. ल२-शोक० । २. फ-०संलक्षं । ३. रा प्र घ ल, ल२-नास्ति ।
४. च-साक्षात् पु० । म-स मूयः पर्यचिन्तयत् । अ-सूक्ष्माण्यवगतानि च ।
५. रा प्र घ ल, ल२-नास्ति ॥ ६. फ अ-तद्वस्य भार्या । ७. ल, ल२-
तामतिके० । ८. ल, ल२-०मिगुप्तस्य । ९. फ-दग्धुमर्हति । १०. आ-
०प्रभासमनःकांक्षा कथमग्निः प्रधक्ष्यति । घ प्र ल, ल२-०प्रभावेन
वैदेह्यास्तपस्यापि वा । रा घ म-०प्रभावेण वैदेह्यास्तपसापि वा । ११. आ फ
ल, अ-यदा । १२. आ-सर्वत्राप्रतिमः पुनः । १३. फ घ रा घ प्र म ल,
ल२-चैव तेजसा । १४. प्र म ल, ल२-यदा दहनकर्मायं सर्वत्राप्रतिमः
प्रभुः । अ-यदा दहनकर्मायं सर्वत्राप्रतिमप्रभः । १५. फ-मनःकांक्षा कथं
नाशमवाप्नुयात् । घ रा प्र घ म ल, ल२-मनःकांक्षां नित्यं रामपरायणां ।
१६. आ-नास्ति । १७. घ रा प्र घ म ल, ल२-नास्ति । १८. फ-०परमां ।
१९. घ रा प्र घ ल, ल२-नास्ति । २०. प्र म ल, ल२-दद्वते । २१. फ-

- स तथा चिन्तयंस् तत्र देव्या धर्म-परिग्रहम् ।
 २२] शुश्राव हनुमान् वैचं चारणानां मनस्-विनाम् ॥२४॥ [३०
 अहो खलु कृतं कर्म दुर्वि-पह्यं हनूपता ।
 २३] अग्निं वि-सृजता भीमं भीमे राक्षस-मन्दिरे ॥२५॥ [३१
 दग्धेयं नगरी सर्वा साऽद्रि-प्राकार-तोरणा ।
 २४] जानकी च न दग्धेति वि-स्मयोऽभूर्न महान् हि नैः ॥२६॥ [३३
 इति शुश्राव हनुमान् वैचं ताम् अ-मृतोपैमाम् ।
 N] बभूव चाऽस्य मनसो हर्षस् तत-काल-सम्भवः ॥^१२७॥ [३४
 सं निश्चित्याऽथ दृष्टाऽर्थैः कारणैश् च महा-गुणैः ।
 २५] कपि-त्राक्यैश् च हनुमान् अभवत् प्रीत-मानसः ॥^२२८॥ [३५
 ततः कपिः प्राऽऽप्त-मनोरथाऽर्थस्
 २६पृ] ताम् अ-क्षतां राज-सुतां चेश्रुत्वा ।
 प्रत्यक्ष-त्तस् तां पुनर् एव द्रष्टुं
 N] प्रति-प्रयाणाय मतिं चकार ॥२९॥ [३६
 ईश्यापै रामायणे सुन्दर-काण्डे हनुमच्चिन्तौ
 नाम द्विपंचाशः सर्गः ॥ ५२ ॥

१. प्र म ल, ल_२ अ-वाचश् । २. फ-लंका । ३. आ-सादृशा० ।
 फ-स्त्वया० । ४. फ अ-विस्मयोऽनुत्तमेन च । ५. प्र-अभवत् प्रीतमानसः ।
 ६. फ-नास्ति । ७. च-निश्चित्यार्थदृष्टार्थौ । प्र य म ल, ल_२-स्याप
 दृष्टार्थः । अ-सिद्धिमित्ते च दृष्टार्थः । ८. फ-नास्ति । ९. आ-विदित्वा ।
 १०. ल_२-इति । ११. फ अ-सीतानुसोचनं ॥

[वं-५३]= [त्रिपंचाशः सर्गः] =[दा-५६]

ततस् तु शिशपा-मूले जानकीं पर्यव-स्थिताम् ।

N] अभि-गम्याऽब्रवीद् दृष्ट्वा देवि यास्यामि चा(त्वा)ऽक्षताम् १[१

२उ] तत्रस् तं प्र-स्थितं दृष्ट्वा वीऽऽक्षमाणा पुनः पुनः ।

भर्तृ-स्नेहाद् इदं भर्तुः सु-हृदं तम् अथाऽब्रवीत् ॥२॥ [२

३] यदि त्वं मन्यसे तां वसैकाऽहंम् इहाऽन्-अय ।

कचिन् मुसं-हृते देशे वि-श्रान्तः श्वो गमिष्यसि ॥^{१३}३॥ [३

४] मम चैवाऽल्प-भाग्यायाः सान्निध्यात् तव वानर ।

शोकस्याऽस्याऽप्रमेयस्य मुहूर्त्तं स्याद् अपि क्षयः ॥४॥ [४

५] गते हि हरि-शार्दूले (!ल) पुनः सं-भोऽऽप्तये त्वयि ।

प्राणेष्व् अपि न वि-श्वासो मम वानर-पुंगव ॥५॥ [५

६] अ-दर्शनं च ते^{१०} वीर भूयो मां तापयिष्यति ।

दुःखाद् दुःख-तरं भूयो प्र-र्यास्ये शोक-कषिप्ता ॥६॥ [६

७] अयं च वीर सं-देहस् तिष्ठतीऽव ममाऽग्र-तः ।

सु-महेत्सु सहायेषु हर्ष-ऋक्षेषु महाऽऽत्मनः ॥७॥ [७

१. च अ-सिंशिपा० । २. आ-पर्यवारिताम् । च-पर्युपस्थिताम् ।

रा म-प्रत्यव० । ३. रा व म ल, ल_२ अ-०अभिवाद्या० । ४. फ-हृद्यो ।

रा ल, ल_२ अ-दृष्ट्वा । ५. आ ल, ल_२-दिष्ट्या पश्यामि चाक्षताम् ।

रा व-वीक्षमाणः पुनः पुनः । ६. प्र-नास्ति । ७. आ फ व-०क्षयमाणं ।

८. फ-मुहुर्मुहुः । ९. रा-नास्ति । १०. अ-यदिदं ।

११. च रा म ल, ल_१-उवद् च० । अ-जात श्रंतो वामम् । १२.

फ-अस्मिन्म । अ-इह क्वचित् । १३. म-इत आरभ्य २०-दादलोकप्रथम-

पादान्तः पाठो नास्ति । १४. आ-मुहूर्त्तं गमने । १५. फ अ- इह । १६.

फ-ते हि । १७. फ अ-प्राण्य । १८. फ अ-दुर्मनस्कां क्षमागिनीम् ।

आ-दुर्मनां शोककषिताम् । ल_१-प्रवासे शो० । १९. च रा प्र व ल, ल_२

अ-मुमहांस्वत्स० । फ-मुमहांस्तत्स० । २०. आ फ अ-महाबलः ॥

८] कथं नु खलु दुष्-पारं तरिष्यन्ति च सागरम् ।

तानि हर्य-ऋक्ष-सैन्यानि तौ चोभौ^१ राम-लक्ष्मणौ ॥८॥ [८

९] त्रयाणाम् एव भूतानां सागरस्येह लंघने ।

शक्तिः स्याद् वैनतेयस्य तव वा मारुतस्य वा^२ ॥९॥ [९

१०] तद् एतत्-कार्य-निर्वन्धे समुत्-पन्ने दुरा-सदे ।

किं पश्यसि समा-धानं त्वं हि कार्य-विदां वरैः ॥१०॥ [१०

११] कामम् अस्य त्वम् एकैकः कार्यस्य परि-साधने ।

१२] पर्य-आप्तः पर-वीरै-न्न किं नु सर्वे सुसं-हर्ताः ॥११॥ [११

१४] बलैस् तु सं-कुलां कृत्वा लंकां पर-बलाऽर्दनः ।

१५] मां नयेद् यदि काकुत्स्थस् तव तस्य सदृशं भवेत् ॥१२॥ [१२

शरैस् तम् उग्रैर् यंदि मां युधि निर्-जित् रावणम् ।

N] वि-जयी^३ स्वं पुंरं रामो नयेत् तं तस्यैद् यशस्-करम् ॥१३॥ [N

१५] तद् यथा तस्य वि-क्रान्तम् अनु-रूपं महाऽऽत्मनः ।

भवत्य् आहव-शूरस्यै तथा त्वम् उप-पादयै ॥१४॥ [१३

१६] तद्-अर्थोप-हितं वाक्यं प्रै-श्रितं हेतु-संयुतम् ।

नि-शम्य हनुमांस् तत्र वाक्यम् उत्तरम् अब्रवीत् ॥१५॥ [१४

१. आ-पारमेप्यति । व प्र ल_१ ल_२ अ-पारमेप्यन्ति । २. फ अ-
वा नरवराक्षमजौ । ३. फ-सागरस्यापि । रा ल_२-०रस्यास्य । व प्र-०रस्यास्ति ।
ल_१ अ-निसागरस्वावलं० । ४. आ-च । ५. फ अ-तत्र कार्यस्य नि० । च-
यदत्र कार्यनि० । रा प्र व ल_१-तदत्र कार्यनि० । ल_२-०यंनिर्वेदसमु० । ६.
फ-विदारदः । ७. प्र-०वीर्यन्न । फ-०रामस् । ८. फ-तस्वेतदु-
दितं मम । च रा प्र व ल_१ ल_२-न स्वेतदुचितं मम । ९. फ-बलैश्च । प्र-
बलैस्त्वमं० । १०. फ-०र्दनं ॥ ११. फ च अ-उग्रं । १२. च प्र व-युधि ।
१३. ल_१-विजित् । १४. रा ल_१-स्वपुंरं । १५. आ-नस्य ।
१६. फ-शूरस्य । १७. रा प्र व ल_१-०पादयेः । ल_२-०पादये ॥
१८. फ-तदर्थोपपिक्कं । १९. फ च अ-प्रमत्तं । २०. प्र व ल_१ ल_२ अ-उत्स्य ॥

- १७] देवि हर्ष-ऋक्ष-सैन्यानाम् ईश्वरः पुवतां वरः ।
 सु ग्रीवः सत्त्व-सम्पन्नस तवाऽर्थे कृत-निश्चयः ॥१६॥ [१५
 १८] स वानर-सहस्राणां कोटि-कोटीभिर् आ-वृत्तः ।
 १९पृ] क्षिप्रम् एष्यति वैदेहि सु-ग्रीवः पुत्र-गाऽधिपः ॥१७॥ [१६
 तौ च वीरौ नर-वरौ सहितौ राम-लक्ष्मणौ ।
 N] आ-गम्यै नगरीं लंकां सायकैर् वि-धमिष्यतः ॥१८॥ [१७
 २६उ] स-गणं राक्षसं हत्वा न-चिराद् रघु-नन्दनः ।
 त्वाम आ-दाय वराऽऽरोहे स्वां-पुरीं प्रति-यास्यति ॥१९॥ [१८
 २७] समा-श्वसिहि भद्रं ते भव त्वं काल-कांक्षिणी ।
 क्षिप्रं द्रक्ष्यसि रामेण नि-हतं रावणं रणे ॥२०॥ [१९
 २८] नि-हते राक्षसेन्द्रे चै स-मित्राऽमात्य-वान्धवे ।
 त्वं सम-एष्यसि रामेण शशां-केनेव रोहिणी ॥२१॥ [२०
 एवम् आ-श्वास्य वैदेहीं हनुमान् मारुताऽऽत्म-जः ।
 २९] गमनाय मतिं कृत्वां जानकीम् अभ्य-अवादयत् ॥२२॥ [२२
 र्ज-सत्वानि हि युद्धानि तर्था जय-पराजयौ ।
 N] दृष्ट्वा च सीतां वैदेहीं श्रेयो मे गमनं त्व इतः ॥२३॥ [N
 ईश्वर्ये रीमायणे सुन्दर-काण्डे लंका-दाहे हनुमत्-भक्ताऽऽश्लेषन्
 नाम त्रिपञ्चाशः सर्गः ॥५३॥

१. फ-कोटीभिरभिसंवृतः । रा प्र घ ल_१ ल_२-कोटिर्कोटिभिर्गणैः । २.
 फ-प्रियवृत्ते महाबलः । रा-सुग्रीवः पृथ्वी वरः । ३. रा प्र घ ल_१ ल_२-
 आगत्य । ४. फ अ-पुरीमभियास्यति । ५. अ-दु । ६. फ रा अ-सु-
 त्रामा० । आ-०यवान्धवैः । ७. अ-वृत्ते । ८. रा प्र घ म ल_२-अगत्या
 निश्चला लक्ष्मीस्तथा । ल_१-अगाप्या निश्चला लक्ष्मीस्तथा । ९. रा प्र
 म ल_१ ल_२ अ-दृष्टा हि सीता वैदेहीं । १०. ल_२-इति । अ-दृष्टा १
 ११. फ रा म ल_१ ल_२-हनुमता सीता० । प्र अ-सीताश्लेषन् १

[३-५४]= [चतुष्पंचाशः सर्गः] =[दा-५६]

N] राक्षसं-प्रवरान् हत्वा नाम वि-श्राव्य चाऽऽत्मनः ।^१

१पू] नगरीम् आकुलां कृत्वा हत्वौ चै प्र-वरं बलम् ॥^१॥ [२३

N] पुनर् दृष्ट्वा च वैदेहीं व्यथयित्वा च रावणम् ।^२

१उ] दर्शयित्वा बलं घोरं वैदेहीम् अभि-वाद्य च ।

N] प्रति-गन्तुं मतिं चक्रे पुनर् मध्येन सागरम् ॥२॥^३ [२४
ततः स कपि-शार्दूलः स्वामि-संदर्शनोत्सुकः ।

२] आ-रुरोह गिरिं मुख्येण अरिष्टम् अरि-मूदनः ॥३॥ [२५
शीतं-मारुत-जुष्टोभिर् नीलाभिर् वन-राजिभिः । [N

३] शाल-तालाऽश्व-कर्णेश् च वन्यैश् च बहुभिर् वृतम् ॥४॥ [३३उ
लता-वितानैर् बहूभिः पुष्पवद्भिर् अलंकृतम् ।

४] नाना-मृग-गणाऽऽकीर्णं धातु-विष्यन्द-भूपितम् ॥५॥ [३४
बहु-प्रस्रवणोपेतं शिलो-संचय-संकटम् ।

१. आ-राक्षसान् प्र० । २. अतःपरमधिकः पाठः-अ-समारवाप्त्य च वैदेहीं वारयित्वा पुरं बलम् । ३. प्र-प्रहत्वा । ४. अ-नास्ति ॥ ५. स अ-नास्ति । अतः परमधिकः पाठः-आ-दर्शयित्वा बलं घोरं बध्दयित्वा च रावणम् * । ६. आ-दर्शनाय । ७. फ-मैथिलीम् । ८. घ म ल, ल_२-उ । ९. आ फ रा घ प्र अ-प्रत्यागन्तुं । १०. फ रा घ प्र अ-मनश्चक्रे । ११. म-नास्ति ॥ १२. म-पुनः । १३. फ-स्वामिनो द० । १४. प्र-गिरिमुत्सृजम् ॥ १५. आ-तुष्टप्रकजु० । फ-तुष्टप्रवतयुक्ताभिर् । च रा अ-तुष्टमाल० । १६. फ अ-विविधैः । १७. फ-अलंकृतैः । १८. फ-विष्यन्दम्० । घ प्र म-निष्यन्दम्० । ल, ल_२-निष्यन्दतोभितम् ॥ १९. फ प्र-शिलामंचयसंकटम् । ल, शिलामिदं समुक्तम् ।

* अ-नगरीमाकुलां कृत्वा बध्दयित्वा च रावणम् ।

५] महर्षि-पक्ष-गन्धर्व-किन्नरोरग-सेवितम् ॥६॥ [३५

लता-पादप-संवाथं सिंहोऽऽकुलित-कन्दरम् ।

N] व्याघ्र-द्वीपि-समाकीर्णं स्वादु-मूल-फल-द्रुमम् ॥७॥ [३६

समोऽऽरुरोहाऽति-त्रलः पर्वतं पुत्र-गोत्तमः ।

६] राम-दर्शन-शीघ्रेण प्र-हर्षेण प्र-चोदितः ॥८॥ [३७

तेन पादलता (१तर्का)ऽऽक्रान्ता रम्येषु गिरि-सानुषु ।

७] स-घोषम् अभ्य-अशीर्यन्त शिलाश् चूर्णी-कृताम् ततः ॥९॥ [३८

स तम् आ-रुह्य शैलेन्द्रं व्य-अवर्धत महा-कपिः ।

८] दक्षिणाद् उत्तरं पौरं प्रोऽर्धयन् लवणाऽम्भसः ॥१०॥ [३९

अधि-रुह्य ततो वीरः पर्वतं पवनाऽऽत्म-जः ।

९] ददर्श सागरं भीमं मीनोरगे-निपेधितम् ॥११॥ [४०

१. आ-महर्षिभिवक्ष० ॥ २. आ-सिद्धसेवितक० । ल_१-मुनिसेवितक०

३.-आ-०मिहस० । ४. अतः परमधिकः पाठः-म-

सोत्तरीयमिवान्मोदे. शृंगान्तरविलंबिभिः । परिधानमिवावस्तान्नानातरुलतावृतम् ॥
बोध्यमानमिव प्रीत्या दिवाकरकरैः शुभैः । अन्निमपंतमिवोद्धृतैर्नयनैरिव धातुभिः ॥
तोयोत्पलस्वनैर्मन्दैः प्रगीतमिव सर्वतः । देवदारुभिरुद्धुद्धैरुर्ध्वबाहुमिव स्थितम् ॥
प्रस्त्रलज्जलसंपातैर्वर्षन्तमिव सर्वतः । वाद्यन्तमिव विस्पष्टैर्नानाप्रसवणस्वनैः ॥
आगलन्तमिवान्मोदैरश्रुशैलैश्चलाचलैः । विस्तीर्णोपलजिह्वाप्रद्विजिह्वमिव पन्नगम्
वेपमानमिव श्यामैः स्कन्धमात्रशिलोच्चयैः । प्रपातजलनिम्ब्यन्दैः प्रोत्कृष्टमिव सर्वतः
आलिखन्तमिवाक्षोभ्यैर्गण्डशैलैश्चलाचलैः । विरुर्वाकरवाहूकं शरीरमिव वारयाम् ॥
वैगुभिमारुद्रोद्धृतैः कूजन्तमिव क्रीचकैः । विश्वसन्तमिवामपाद् घोरैरश्रीविषोत्कव्यैः
नीहारमिव गन्भीरैर्व्यायन्तमिव गह्वरैः । मेघराजिनैः पादैः प्रकृतिन्नमिव सर्वतः
श्रुभमाणमिवाकाशे शिरपरैरश्रमालिभिः । गुह्यतरगतैः सिंहैर्गर्जितमिवाधिसितैः
लतागृहसमाशीर्या कुञ्जैर्बहुभिः संवृतम् । निकुञ्जैर्विविधाकारैश्चन्दनैश्च समावृतम् ॥

५. फ अ-तमाह० । ६. म ल_१ ल_२-स हर्षेण । ७. रा-नास्ति ।

८. आ-पादलताकां० । फ च-पादलताक्रान्ते । ल_१-पादलका० ।

९. आ-सर्वेपामवशी० । च-सघोषमवशी० । १०. रा-नास्ति । ११. फ-जीर ।

१२. म ल_१ ल_२-पर्येदंल । १३. प्र-अभि० । १४. फ-मीनतकनि० ॥

- स मारुतं इवाऽऽक्रोशे मारुतस्यौरसः सुतः ।
 १०] प्र-पेदे हरि-शार्दूलः पितुः पन्थानम् उत्तमम् ॥१२॥ [४१
 सं तथा पीडितस् तेन कपिना पर्वतोत्तमः ।
 ११] सैवैश् च सहितः सैत्त्वैः प्र-विवेश मही-तलम् ॥१३॥
 कंप-मानैश् च शिखरैः पतद्रिश् चाऽचलोपलैः । [४२
 १२] स गिरिः क्षोभितस् तेन प्र-नृत्त इव दृश्यते ॥१४॥ [N
 तस्योरु-वेगोन्मथिताः पादपाः पुष्प-शालिनः ।
 १३] नि-पेतुर् भू-तले भग्नाः शक्र-वज्रोऽऽहता इव ॥१५॥ [४३
 कन्देराऽन्तर-संस्थानां पीडितानां महाऽऽत्मनाम् ।
 १४] सिंहानां नि-नदो भीमो मेघानाम् इव शुश्रुवे ॥१६॥ [N
 अर्द्ध-प्रवृद्ध-वसना व्याकुली-कृत-भूषणाः ।
 १५] प्र-पेतुश् चाऽङ्गनाम् व्रंस्ताः सहसा धरणी-धरां वै ॥१७॥ [N
 किन्नरोरग-गन्धर्वा यक्ष-विद्याधराम् तथा ।
 १६] पीडितं तं नर्ग-वरं त्यक्त्वा गगनमै आ-स्थिताः ॥१८॥ [४७-
 अतिप्र-माणं बलिनो दीप्त-जिह्वा महा-विपाः ।
 १७] निपीडित-शिरो-ग्रीवा व्य-अचेष्टन्त महोर-गाः ॥१९॥ [४६॥

१. फ-मारुतमिवाक्रोशं । २. फ-तलःप्रपीडितस् । ३. आ-ररास
 सहितैर्बुधैः । अ-रराम सहितैर्बुधैः । फ-जगाम सहस्रचैश्च । च-सोपि चे
 सहितैः सरैः । रा व-सैवैश्च सहितैः । ४. आ फ-प्राविशच्च । ५. आ-
 लोत्तमैः । आ-लोपमैः । ६. फ अ-लक्ष्यते । ७. फ-वेगमथिताः । च रा प्र
 व म ल, ल२-वेगमाश्रिताः । अ-वेगाद्बलिनः । ८. फ अ-शोभिताः ।
 च रा प्र व ल, ल२-शोभिनः । ९. फ च रा प्र व म ल, ल२ अ-
 वज्रहता । १०. अ-कन्देरादरसं । ११. फ-तास्ता प्र० । च प्र व म ल,
 ल२ अ-क्षस्तप्रवृ० । रा-क्षस्तप्रवृद्धवसना । १२. फ-समुत्पेतुश्चाप्सरसः ।
 १३. फ रा म-तले । १४. रा प्र व म ल, ल२ अ-गिरिवरं । १५.
 ल, अ-गमनम् । १६. फ अ-प्रमाणबलिनो । १७. म-व्यचेष्टन्त ॥

कचित् सुत्नात्रं सलिलं कंचिद् रजत-निस्त्रवम् ।

१८] धावन् अन्यांश् च त्रि-विधात् महा-पुवग-पीडितैः ॥२०॥ [N

स चाऽपि भू-धरैः श्रीमात् वलिना तेनै पीडितैः ।

१९] समृद्ध-शित्तरोदग्रैः प्र-विवेश रसा-तलम् ॥२१॥ [४८

दश-योजन-विस्तारो विंशत्-उच्छ्राय-योजनैः ।

N] धरण्यां समतां यातो बभूव स मही-धरः ॥२२॥ [४९

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डेऽरिष्ट-पर्वत-सूदनं

नाम चतुष्पंचाशः सर्गः ॥५४॥

१. फ-कचिच्छुद्धाव । अत्र ष्यर्थान्तिर्भावः द्र० । २. आ-रजतसक्षिमम् ।

रा म-कचिन्नलदनिस्त्रवम् । व प्र ल_१ ल_२ अ-कचिद् रजतनिस्त्रवम् ।

३. आं-०पीडिताः । ४. फ अ-च भूमिधरः । रा प्र व म

ल_१ ल_२-चाऽपि पर्वतः । ५. फ अ-प्रतिपीडितः । ६. ल_१-०रोदग्रः ।

७. फ-०नविस्तीर्णस्त्रिंशद्योजनमुच्छ्रितः । अ-०विस्तारो विंशद्योजनमुच्छ्रितः ।

८. रा व ल_२-धरण्याः । ९. फ अ-जातः स बभूव धराधरः । १०. रा-

श्रीरामायणे । ११. आ-इत्यार्षेऽरिष्टसूदनं नाम सर्गः । ल_२-इति सुन्दर-

काण्डेऽरिष्टदर्शनं नाम सर्गः । अ-इत्यार्षे रामायणेऽरिष्टसूदनो नाम सर्गः ।

फ-इत्यार्षे रामायणे सुन्दरकाण्डे वावमीकीये इन्द्रमथत्यागमनं नाम सर्गः ॥

[वं-५५]= [पञ्चपञ्चाशः सर्गः] =[दा-५७]

N] आ-द्भुत्य च महा-वेगः पक्ष-यान इव पर्वतैः ।

स चन्द्र-कुमुदं रम्यं मूर्य-कारण्डवं शुभम् ।

१.] पुप्य-श्रवण-कादम्बम् अभ्र-शैवल-शादूलम् ॥१॥ [१

पुनर्वसु-महोमीनं रक्ताऽङ्ग-प्राह-भीषणम् ।

२.] ऐरावत-महाद्वीपं स्वाति-हंस-विलोलितम् ॥२॥ [२

वात-संघात-भीमोर्मिं चन्द्रांऽशु-शिगिरोंऽम्बुदम् ।

३.] भुजङ्ग-यक्ष-गन्धर्व-समृद्ध-कमलोत्पलम् ॥३॥ [३

ग्रस-मानं ईवांऽऽकाशं तारा-पतिम् इवोल्-लिखन् ।

N] हरन् इव स-नक्षत्रं गगनं सांऽर्क-मण्डलम् ॥४॥ [५

अ-पारम् अ-परिश्रान्तैः खोंऽम्बुधिं सम्य-अगाहत । [६उ

४] दिशो नादेन महता पूरयन् मेघ-निस्वनः ॥५॥ [१०पृ

१. म-इतः पूर्वमयं पाठः—संकोच्य च कपिः कर्णौ बाहुभ्यां पीड्य पर्वतम् । संनिरुध्य हरिः प्राणमुपपात महाबलः ॥ देवराजध्वजाकारं कपिलं रोमभिदिचतम् । विपरिक्षिप्य लांगूलमध्वानं महदास्थितः ॥ २. व प्र ल_२-चन्द्रकुमुदं । ३. च अ-०शैवालशादूलम् । रा व प्र म ल_१ ल_२-०शैवलशादूलम् । ४. आ-पुप्यश्रवणकादम्बं तत्र वीयदशादूलम् । ५. प्र-पुनर्वसुम० । ल_२-पुनर्वसुमहामीनं । ६. आ-रक्षांगं प्रा० । च व रा प्र ल_२-चक्रांगप्रा० । ७. रा-०महाद्वीपं । ८. फ-०सविदोलितम् । ल_१ अ-०सविलोलितम् । ९. ल_२-वायुसं० । अ-वातसंपाठ० । १०. आ-०सिखराम्बु० । ११. फ-प्रयमानमिवा० । १२. फ-मेन्दुमं० । १३. फ-०ध्रान्तो । १४. फ-ह्यसं पतिमगाहत । रा व प्र म ल_१ ल_२-०धिं स व्यगाहत । १५. अतः परमधिकः पाठः—फ च-भाल्लस्यात्मजः श्रीमान् कविर्व्योमचरो महान् । संप्रच्छायेव गगनं वर्षन्निव दिशो दश ॥ इन्दुमान् मेघजालानि विकर्षन्निव गच्छति । बाहुभ्यामन्तरे सक्तं मेघजाल-

ते श्रुत्वा निनदं घोरं वानराम् ते हनूमतः ।

६] आसन् संहृष्टे-मनसः मुहृद्-दर्शन-लालसाः ॥६॥ [२१
जाम्बवांसु तु हरि-श्रेष्ठः प्रीति-संहृष्टे-मानसः ।

७] उपाऽऽमन्त्र्य हरीन् सर्वान् साऽद्भदान् वाक्यम् अब्रवीत् ७^६ २२
मर्व-था कृत-कार्योऽमौ^७ हनूमान नाऽत्र संशयः ।

७] न ह्य अस्याऽकृत-कार्यस्य वेग एवं-विधो भवेत् ॥८॥ [२३
तस्य बाहूऽऽहे-वेगं च निनदं च महाऽऽत्मनः ।

८] सं-श्रुत्य हरयो हृष्टाः समुत्-पेतुः समन्त-तः ॥९॥ [२४
ते नगाऽग्रान् नगाऽग्राणि शिखराच्च छिखराणि च ।

९] प्र हृष्टाः सम्-अपद्यन्त हनूमन्तं दिदृक्षुः ॥१०॥ [२५
ते स्थित्वा पादपाऽप्रेषु द्रुम-शाखाः सु-पुष्पिताः ।

सपांडुरम् ॥ उत्तरीयमियासक्तमासीत्तस्य महाकपे. । पाण्डुराख्यावर्णानि
नीललोहितकानि च ॥ कपिना कृष्यमाणानि महाश्राणि चकाशिरे ।
स जगाम महातेजाः पुनर्मध्येन सागरे ॥ परितेन्द्रं सुनाभं च संस्पृश्यैकेन
पाणिना । ज्यामुक्त इव नाराचो महावेगमुपागमत् ॥ स च किञ्चिदनुप्राप्तः
समालोक्य महागिरिम् । ननाद सुमहद्वादं मेघनादसमस्वन. ॥ स हृष्टा पर्वत-
श्रेष्ठं सुहृद्दर्शनकथित. । प्रदर्पमतुलं लेभे हनूमान् मास्तात्मजः ॥

१. फ च-ते तस्य निनदं श्रुत्वा सर्व एव यनौक्यः । २. फ-
धातुसंखुं० । ३. फ च प्र-०नकांक्षिणः ॥ ४. आ-जाम्बवांसु ।
फ अं रा व प्र म ल_१ ल_२-जाम्बवांसु । ५. रा व प्र म ल_१ ल_२-
संहृष्टेनहृदः । ६. च-०-नखोकादास्म्य २०-नखोकावतः पाठो
नास्ति ॥ ७. फ-कृतकर्मायो । ८. फ-०तकृतस्य । ९. व प्र म ल_१ ल_२-
०रुवेगेन । अ-बाहुरवेनैव । १०. व प्र म ल_१ ल_२-दिदृक्षया ॥
११. फ-ते प्रीताः पादपात्राणि द्रुमशाखाश्च पुष्पिताः । अ-ते स्थिताः
पादपात्रेषु द्रुमशाखासु वानराः ।

- १०] वासांसीऽव प्र-काशानि समाऽविध्यन्त वानराः ॥११॥ [२६
उत्तमं वेगम् आ-स्थाय हर्षाद् द्वि-गुण-विक्रमः ।
- ११] आ-जगाम महा-तेजाः पुनर् मध्येन सागरम् ॥१२॥^४ [N
- पर्वतेन्द्रं सु-नाभं च सै तु सं-स्पृश्यै पाणिना ।
- १२] ज्या-भुक्त इव नाराचो महा-वेगम् उपाऽऽगमत् ।
मारुतस्यैऽऽत्मजैः श्रीमान् कपिर् व्योम-चरो महान् ॥१३॥ [N
- १३] सै प्र-च्छाद्यैव गगनं कर्पन् इव दिशो दश ।
हनूमान् मेघ-जालानि वि-कर्पन् इव गच्छति ॥१४॥ [N
- १४] वाँहोर् अन्तर-संयुक्तं मेघ-जालं च पाण्डुरम् ।^५
[N] उत्तरीयम् इवाऽऽसक्तम् आसीत् तस्य महा-कपेः ॥१५॥ [N
पाण्डुराऽरुण-वर्णानि नील-लोहितकानि च ।
- १५] कपिनोऽऽकृष्यमाणानि महाऽभ्राणि चैकाशिरे ॥१६॥ [N
चालयन् मेघ-वृन्दानि लंघयंश् चै पुनः पुनः ।
- १६] प्र-च्छेन्नं च प्र-काशं चै चन्द्रमा इव लक्ष्यते ॥१७॥ [N
स किञ्चिद् अनुसंभाऽऽप्तं समा-लोक्य मेहा-गिरिम् ।
- १७] अर्नदद् हनुमान् नोदं मेघ-नाद-सम-स्वनम् ॥१८॥ [N

१. आ-वासांसि च । २. फ-प्रसंविध्यन्त । ३. ल,
-णसंभ्रमः । ल_२-०णविभ्रमः । ४. फ-१२-शरलोकदात्म्य-२०-
शरलोकं यावत्पाठो नास्ति ॥ ५. व प्र म ल_१ ल_२-समुपस्पृश्य ।
अ-स तु संस्पर्श्य ॥ ६. अ आ-मारुतस्यालयं । ७. आ रा व प म ल_१
ल_२-श्रीमत् । ८. ल_१-संप्रच्छाद्यैव । अ-संफाल्यैव । ९. म ल_१ ल_२-
विकिरिषिव । १०. आ-वाहुम्यामन्तरे सक्तं । ११. रा-नास्ति ॥ १२.
अ-कपेराह ॥ १३. आ-चक्राभिरे । १४. रा व प्र म ल_१ ल_२-०पत्वं ।
१५. रा व प्र म ल_१ ल_२-प्रच्छन्नं प्रकाशश्च ॥ १६. रा-कंचिदनु । आ-
किञ्चिदनुसंभाप्तः । १७. ल_२-प्रहामुनिम् । १८. प्र म ल_२-स्वनदद् ह ० ।
ल_१-स्वनदद् बहु संनादं ।

- स दृष्ट्वा पर्वत-श्रेष्ठं सुहृद्-दर्शन-हर्षितः ।^१
 N] प्र-हर्षम् अ-तुलं लेभे हनुमान् मारुताऽऽत्म-जः ॥१९॥ [N
 ते तस्य निन्दं श्रुत्वा सर्वे एव वनौकसः ।
 N] आसन् संहृष्ट-मनसः सुहृद्-दर्शन-काञ्चिणः ॥२०॥^२ [N
 तंम् अद्रि-ध्वन-संकाशम् आ-पतन्तं महा-ऋषिम् ।
 १८] दृष्ट्वा ते वानराः सर्वे तस्युः प्राऽञ्जलयस् तदौ ॥२१॥ [२८
 तस्यैव च गिरेः शृङ्गे नि-पपार्त महर्षि-जवः ।
 १९] नि-पसाद् महेन्द्रस्य मारुतिः पादपांऽऽकुले ॥२२॥ [२९
 ततम् ते प्रीत-मनसः सर्वे वानर-पुङ्गवाः ।
 २०] हनूपन्तं महाऽऽत्मानं परि-वार्योप-तस्थिरे ॥२३॥ [३१
 उपाऽयनानि चाऽऽदाय मधूनि च फलानि च ।
 २१] परि-वार्याऽर्चयन्ति स्म मारुतस्यौरसं सुतम् ॥२४॥ [३३
 वि-नेदुर मुदिताः केचिच् चक्रुः किलकिर्लां तथो ।
 २२] दृष्ट्वाः पादप-शाखाश् च वि-निन्द्युर वानरर्पमाः ॥२५॥ [३४
 हनुमांस् तु गुहं वृद्धं जाम्ब-वन्तं महर्षि-ऋषिम् ।
 २३] कुमारम् अङ्गदं चैवोऽभ्य-अवन्दन्तं महा-वैलेम् ॥२६॥ [३५
 स ताभ्यां पूजितः पूज्यः कृषिभिश् चैव सर्वाजितः ।

१. आ-० नकाञ्चिणः । प्र-० नहर्षितः । २. अ-नास्ति । ३. अ आ ल_२-नास्ति ।
 ४. आ-तमिन्द्रध० । म-तमभ्रध० । ५. ल_२-० यस्तथा ॥ ६. फ अ-स तस्यैव ।
 ७. फ च प्र ल_२-शृङ्गं । ८. फ-निपतस्युमहा० । ९. च-० पाकुलं ।
 १०. आ-प्रीतिमनसः ॥ ११. आ-० किलास्तथा । अ-० किलास्तथा ।
 रा व प्र म-० किलां परे । ल_१ ल_२-० किलां च ते । १२. आ-आनिन्द्युर ॥
 १३. फ-महामतिम् ॥ १४. प्र-चैवमभ्यनन्दन् । च रा व ल_१ ल_२-चैव
 अभ्यनन्दन् । म-चैवमभ्यवन्दन् । च- वापि अभ्यवन्दन् । फ-चैव ववन्द
 चै । १५. फ-महाऋषिः । १६. रा च म-० भिक्षाभिपूजितः । प्र ल_१
 ल_२-० भिक्षापि पूजितः । फ-० भिक्ष समर्चितः ।

- २४] दृष्टा देवीऽति वि-क्रान्तः सं-क्षेपेण न्यु-अवेदयत् ॥२७॥ [३६
 दृष्टा देवीऽति वचनं महत् तद् अ-मृतोपमम् ।
- २५] श्रुत्वा ते मारुतेस् तस्य मुदिता हरयस् तदा ॥२८॥ [४०
 क्ष्वेडन्त्य अन्ये हसन्त्य अन्ये द्रवन्त्य अन्ये प्लवं-गर्माः ।
- २६] चक्रुः किलकिलाम् अन्ये प्रति-गर्जन्ति चाऽपरे ॥२९॥ [४१
 केचिच्च चोच्छ्रित-लाङ्गूलाः प्र-हृष्टाः कपि-कुञ्जराः ।
- २७] अञ्जिताऽऽयत-दीर्घाणि लांगूलानि वि-चिक्षिपुः ॥३०॥ [४२
 अ-परे तु हनूमन्तं वानरा वारणोपमाः ।
- २८] आ-प्लुत्य गिरि-शृङ्गेभ्यः सं-स्पृशन्ति प्र-हर्षिताः ॥३१॥ [४३
 स्तुवन्ति च नमस्यन्ति परि-पस्वजिरेऽपरे ।
- २९] वालि-पुत्रोऽद्भुतश्चैव संपरि-प्वज्य पीडितम् ॥३२॥ [N
 प्रहृष्ट-मनसं दृष्ट्वा तम् अ-रोगम् उप-स्थितम् ।
- ३०] नि-पसाद ततो हस्ते गृहीत्वा पवर्णोऽऽत्म-जम् ॥३३॥ [N
 रमणीये वनोद्-देशे दुर्-धरस्य महा-गिरेः ।
- ३१] परि-वार्य च ते सर्वे परां प्रीतिम् अवाऽऽप्नुयुः ॥३४॥ [N
 जाम्ब-वन्तं हनूमन्तम् अद्भुतं च हरीऽऽश्वरम् ॥

१. फ अ-महार्यममृ० । २. रा व प्र म ल, ल२-०योऽभवन् ।
 ३. फ-द्रवन्त्यन्ये । ४. फ-गर्जन्त्यन्ये क्षिपन्ति च । अ-गर्जन्त्यन्ये प्लवं० ।
 ५. अ-०किलाश्रान्ये । ६. अ-केचिदुच्छ्रित० । ७. फ-मुचिन्तयन्ति
 दी० । च-अवितायतदी० । रा व म ल, ल२-अधिकायतदी० । अ-
 कुञ्जितायतदी० । ८. अ-कुञ्जराः । ९. अ-कुञ्जराः । १०. अ-कुञ्जराः ।
 ११. अ-कुञ्जराः । १२. अ-कुञ्जराः । १३. अ-कुञ्जराः । १४. अ-कुञ्जराः ।
 १५. अ-कुञ्जराः । १६. अ-कुञ्जराः । १७. अ-कुञ्जराः । १८. अ-कुञ्जराः ।
 १९. अ-कुञ्जराः । २०. अ-कुञ्जराः । २१. अ-कुञ्जराः । २२. अ-कुञ्जराः ।
 २३. अ-कुञ्जराः । २४. अ-कुञ्जराः । २५. अ-कुञ्जराः । २६. अ-कुञ्जराः ।
 २७. अ-कुञ्जराः । २८. अ-कुञ्जराः । २९. अ-कुञ्जराः । ३०. अ-कुञ्जराः ।
 ३१. अ-कुञ्जराः । ३२. अ-कुञ्जराः । ३३. अ-कुञ्जराः । ३४. अ-कुञ्जराः ।

- ३२] परि-वार्योपविष्टास् ते भेजिरे विपुलाः शिलाः ॥३५॥ [४८
 उप-विष्टा गिरेस् तस्य शिलासु विपुलासु च ।
- ३३] श्रोतु-कामाः समुद्रस्य लंघनं वानरोत्तमाः ॥३६॥ [४९
 दर्शनं चाऽपि लंकायाः सीताया रावणस्य च ।
- ३४] तस्युः प्राऽञ्जलयः सर्वे हनूमद्वै-वचनोत्सुकाः ॥३७॥ [५०
 प्रीति-विस्फोरिताऽक्षास् ते निश्-शब्दा हरयोऽभवन् ।
- ३५] तत्र-चित्तार्सं तव-पराश् चैव हनूमद्वै-वचनोत्सुकाः ॥३८॥ [N
 जाम्ब-वान् ऋक्ष-राजस् तु गजो गवय एव च ।
 पनसश् च गवाऽक्षश् च मध्ये तस्युर वनौकसाम् ।
- N] अद्भुतं मध्य-न्तः कृत्वा हनूमन्तं च वानराः ॥३९॥ [N
 तस्यौ तत्राऽद्भुतः श्रीमान् वानरैर् बहुभिर् वृतः ।
- N] उपाऽऽस्यमानो विधि-वद् देवैर् देव-पतिर्यथा ॥४०॥ [५१
 हनूमता कीर्ति-भता यशस्-विना
 तथाऽद्भुदेनाऽद्भु-विदा विपश्चिता ।
 तदो तद्वै अर्ध्यासितम् उत्तमं महर्न
- N] मही-धराग्रं ज्वलितं श्रियोऽभवत् ॥४१॥ [५२
 ईश्वार्ये रीमायणे सुन्दर-काण्डे हनुमत-प्रत्यागमनं
 नाम पंचपंचाशः सर्गः ॥५५॥

१. अ-परिवार्य कविश्रेष्ठ भेजिरे विपुलादिपिपाः । २. फ-ते ॥ ३.
 फ अ-परिवार्य समन्ततः । रा म-हनूमदर्शनोत्सुकाः । ४. रा-विस्फोर-
 रिता० । ५. अ-नास्ति । ६. रा व-तं चिता । प्र-उपचिन्ता । फ च म-
 अनिश्चिता । ७. आ अ-नास्ति । ८. ल_२-नास्ति । ९. फ-वनौकसः ।
 १०. आ-दिवि । ११. अ-नास्ति ॥ १२. ल_१-मुदा । १३. ल_२-उदा-
 प्या० । १४. फ-महान् । १५. आ-कण्ठितं तदाभ० । च रा च म
 प्र ल_१ ल_२-ज्वलितं तदाभ० । १६. ल_२-इति । १७. अ-सर्ग-
 समाप्तं ॥

[वं-५६]= [पट्पञ्चाशः सर्गः] =[दा-५७,५८]

ततस् तस्य गिरेः शृङ्गे महेन्द्रस्य महा-बलाः ।

N] हनुमत-प्रमुखाः प्रीतिं हरयो जग्मुर् उचमाम् ॥१॥ [१

तम् आगतं महा-वीर्यं राक्षसैः क्षतं-विज्ञतम् ।

N] सम-ईक्ष्य हरयः सर्वे परि-वार्यं सम-आसैते ॥२॥ [N

ततस् तम् अब्रवीद् वाक्यं हरीणां प्र-वरोऽद्भुदः ।

N] ब्रूहि वानर-शार्दूल कृतं कर्म सुदुष्-करम् ॥३॥ [N

अपि दृष्ट्वा त्वया सीता रामस्य महिषी प्रिया ।

N] प्रसन्न-वर्णो हि शुभस् तत्राऽद्भुगुप्त-गतो मणिः॥४॥ [N

एतच् द्रुत्वा शुभं वाक्यम् अद्भुदस्य विपश्चितः । [N

N] हनुमान् अब्रवीद् दृष्ट्वाः सर्वांस्तान् हँरि-यूथपान् ५ [५७.३७उ

अशोक-वनिका-मध्ये दृष्ट्वा मे^१ जनकाऽऽत्म-जा ।

N] रञ्जमाणा सु-घोराभी राक्षसीभिर् मंनस्-विनी॥६॥ [५७.३८

एक-वेणी-धरा बाला राम-दर्शन-लालसा ।

N] उपवास-परिश्रान्ता मलिना जटिला कुशो ॥७॥ [५७.३९

पत्नेन महता दृष्ट्वा दृष्टो सं जनकाऽऽत्म-जा ।

१. अ-१-मश्लोकादारभ्य ८-मश्लोकान्तः पाद्यो नास्ति ॥ २. फ-

कृत० । रा-कृतविग्रहम् । व प्र म ल, ल_२-शतविग्रहम् ।

३. च रा व प्र म ल, ल_२-समन्ततः ॥ ४. फ-कृत्वा ॥

५. ल_२-मुनिः । ६. भठः परमधिकः पाठः-म-युद्धं त्वमसि गदापातैः

शतश्रीपरिघेषुभिः । वीर रूपानि दृश्यन्ते तव गात्राणि भागतः ॥ एभिः

प्रहारैः परयामः राक्षसा निहतास्त्वया । समरे वीरशब्दश्च लब्ध्या

कीर्तिश्च शाश्वती ॥ आख्याहि नः प्रहयोऽयं वाक्यमनुव्रतोऽपि ते ।

रामप्रियदितार्थं त्वं हनुमद्वक्तुमर्हसि ॥ ७. रा-करिण्० ॥ ८. ल_१-

दृष्टाऽमी । ९. फ-रह्य० । १०. फ-यत्त० ॥ ११. आ-हि सा ॥ १२.

फ रा प्र घ म ल, ल_२-सा मया । च-मया सा ।

तया च सह जल्पित्वा पृष्ट्वा चैनाम् अन्-आमयम् ।

[N] अभि-ज्ञानं गृहीत्वा च सिद्धाऽर्थोऽहम् इहाऽऽगतः॥८॥^१ [N]

अंगदोऽथ शुभं वाक्यं वायु-पुत्रस्य धीमतः ।

[N] श्रुत्वैव परम-प्रीतो हरि-मध्य-गतोऽब्रवीत् ॥९॥ [N]

तुल्य-वीर्यो न ते कश्चित् सुराणाम् अपि दृश्यते ।

[N] पुनर् आ-प्लुत्यै यो भीमं समुद्रं त्वमं उपाऽऽगतैः॥१०॥ [N]

जीवितस्य प्रै-दो नाऽन्यस् त्वम् एको वानरोत्तम ।

[N] त्वत्-भसादात् मम-रप्यामः सिद्धाऽर्था राघवेण ह्यै॥११॥ [N]

दिष्ट्या दृष्टा त्वया सीता राम-पत्नी यज्ञस्-यनी ।

[N] दिष्ट्या त्यर्क्ष्यति काकुत्स्थः शोकं सीता-वियोग-जम् ॥१२ [N]

तं पुनः प्रेतिसं-हृष्टः प्रीति-मान् वै महा-कपिः ।

१७] जाम्ब-वांश्च कैर्य-वृत्तान्तम् अपृच्छन्ं माहताऽऽत्म-जम् १३ [२

कथं दृष्टा त्वया सीता कथं वा तत्र वर्तते ।

२] सं-वाद्श् च कथं वृत्तः क्रूर-कर्मा हि^२ रावणः ॥१४॥ [३

३पृ] व्यैसेन सर्वम् एतन् नः प्र-ब्रूहि त्वं महा-भुज । [४पृ

[N] समा-गता कथं देवी सा च किं प्रत्य्-अभापत ॥१५॥ [N]

३७] श्रुतोऽर्थांश्चिन्तयिष्यामिः कार्यस्याऽस्य विनिश्-चयम्रै ॥४७

१. फ-दृष्टा चैतामनामया । रा म-पृष्ट्वा चैतामनामयम् । २. अ-नास्ति ।

३. रा प्र च म ल_१ ल-उल्लंघ्य । ४. च-तम् । ५. रा प्र च म ल_१ ल_२-

इहागतः ॥ ६. फ-प्रदाता त्वमेको वानरपुंगव । च रा च म ल_१ ल_२-

प्रदाता नस्त्वमेको वा० । प्र-प्रदाता तु त्वमेको वा० । अ-प्रदाता त्वमहो

वानरपुंगव । ७. फ-च । रा प्र अ-हि ॥ ८. आ-त्यक्षति ॥ ९. आ-

प्रीतिः । १०. आ-जाम्बुवाण्कालवृ० । ११. अ-अपृच्छत्यवनारमजम् ॥

१२. आ-स ॥ १३. आ-ऽशासतः । ल_१-विस्तरेण ॥ १४. आ-प्रतापार्त् ।

ल_१ ल_२-श्रुत्वार्थम् । अ-श्रुत्वार्थम् । १५. अ-ऽप्यादि । १६. अतः

परमधिकः पाठः—आ-प्रसन्नवर्णो हि शुभस्तवांगुष्ठगतो मणिः । अपि दृष्टा

त्वया सीता श्रूहि नः परिपृच्छताम् ।

यथाऽर्थस् तस्य वक्तव्यो गतैर् अस्मांभिर आत्म-वन्दे ।

[N] रक्षितव्यं च यत् तत्र तद् भवान् प्र-ब्रवीतु नः ॥१६॥ [1

स पृष्टश् च तदा तेन संप्रहृष्ट-तनूरुहः ।

[N] नैमस्य मनसा सीतां देवीम् अकथयत् तदा ॥१७॥ [६

इति जाम्ब-वता पृष्टो वानराणां मतेन च ।

[६] यथा-वृत्तं कपि-श्रेष्ठैः कथयामास मारुतिः ॥१८॥ [1

प्रत्य-अक्षं वस् तद् यद् अहं महेन्द्राऽग्राद् अव-प्लुतः ।

[७] उदधेर् अपरं पारं कांक्ष-माणो महाऽऽत्मनः ।

[N] अ-पारं तु महद् व्योम पुप्लुवैऽहं समा-हितः ॥१९॥ [1

१. आ-०वान् । २. फ अ-व्याकरोतु । आ-प्रब्रवीत्पुनः । :

च रा व म ल_१ ल_२-१६-श्लोकादारभ्य १८-श्लोकान्तः पाठो व्युत्क्रमे

पठितः । ४. फ-तु पृष्टस् । ५. रा व प्र म ल_१ ल_२-प्रणम्य । ६. फ

देवीं सीतां सोकथयत् । ७. फ-वानरानुमतो वरः । च रा व

ल_१ ल_२ अ-वानरानुमतेन चं । ८. प्र-नास्ति । ९. च रा प्र वः

ल_१ ल_२-०श्रेष्ठं । १०. फ-तदैवाहं । ११. आ-अथास्तु सदसं । फ च

अपान्तु सदसं । अ-अरससदसं । १२. अतः परमधिकः पाठः—म-

गच्छतश्च ममाव्यग्रं सत्वमभ्येत्यधिष्ठितं । पंथानं खे तदा रुद्ध्वा प्राप्रवीन्म

च भीषयत् । सरमां मां विजानीहि हनुमद्देवमातरम् । मम भक्त्यस्त्वमुदि

ईश्वरैर्वानरर्षभः ॥ एवं व्याभिहिते वाक्ये क्रूरे सरमया तदा । रामदूते

यामीति मया तस्यै निवेदितम् ॥ पुनश्चोक्ता मया देवी कृत्वा कार्यमभापत

आगमिष्यामि ते वक्त्रं सत्यं प्रतिशृणोमि ते ॥ एवमुक्ता मया सा ह

सरमा कामरूपिणी । अत्रवीजातिवर्तेत कश्चिन्मामिति मे वरः ॥ एवमुक्तस्त्वहं

तत्र चिन्तयामि सुदुःखितः । अश्रुं कुरु तद्वक्त्रं येन मां भक्तियिष्यति ॥

इत्युक्ता सा महादेवी शतयोजनविस्मृतम् । कृतवत्यात्मनो वक्त्रं पर्वतान्तर-

दर्शनम् ॥ संक्षिप्यात्मानमव्यग्रः प्रविष्टोऽहं मुखं, तदा । निष्क्रम्य च

मुखात्तस्मादन्तरिक्षं पुनर्गतः ॥ विक्षप्ता च मया देवी प्रणम्य विधिवत्तदा ।

५१७] ततस् तु सु-चिरे' काले गच्छन् उग्र-जवः कपिः ।

बलवन्-नि-गृहीताऽऽत्मा न च पश्यामि किञ्चन ॥२०॥ [N

५२] सोऽहं विगत-वेगः सन्नं दिशो दश वि-लोकयन् ।

न किञ्चित् तत्र पर्यामि येन मे सं-हृता गतिः ॥२१॥ [३५

५३] तस्य मे बुद्धिर् उत्पन्ना किं नामे गौने मम ।

विप्रं ईदृश उत्पन्नो ह्य् अभून् मे यत्र नि-ग्रहः ॥२२॥ [३६

५४] अधो-मुखी ततो दृष्टिर् गच्छता चारिता मया ।

ततः पर्याम्य् अहं भीमां राक्षसी सलिलाऽऽश्रयाम् २३[३७

५५] प्र-हस्य च महा-नादम् उक्तोऽहं भीमया तया ।

अव-स्थितंम असं-भ्रान्तम् इदं वाक्यं सु-दारुणम् ॥२४॥ [३८

५६] क्ररिचंनं नाम महा-काय मया क्षुधितयेक्षितः ।

चिराय भक्ष्यस् त्वं दत्तो दिष्ट्या धात्रा महाऽर्णवे ॥२५॥ [३९

५७] घाटम् इत्स्-एव तां वार्णीं प्रति-गृह्ये त्व् अहं तर्तः ।

प्रविश्य वस्त्रान्निःक्रान्तो दाचार्यणि नमोस्तु ते ॥ गमिष्ये यत्र वैदेही
सत्यश्चास्तु वरस्तव । द्रष्टुं च मा तदा सरमायात्रवीद्वचः ॥ अर्थसिद्धये
कपिश्रेष्ठ गच्छ सौम्य यथासुखम् । ता चाप्यहमुपामन्त्र्य संप्रतस्थे
पुनर्भवम् ॥ सर्वतोपि निरालम्बं सुरसिद्धनिषेधितम् ॥ १. प्र-सुचिर ॥
२. अ-० वेगस्तु । आ-० गः स । ३. आ-कश्चित् ॥ ४. फ-लकाया ।
५. प्र व म ल_१ ल_२—गमने । ६. फ अ-विघ्नमीदृशमुत्पद्ये ॥ ७. आ-
गच्छन्ती । ८. प्र म ल_१ ल_२—तल्लिखे शयाम् । फ-० राशये । च राव-
० लाशयाम् ॥ ८. आ-० नादो मुक्तो वै । प्र म ल_१ ल_२—घादो मुक्तो वै ॥
१०. आ-भष्यस्थितम् । रा प्र व म-भष्यध्रुव । ल_१ ल_२—भय ध्रुव ॥
११. फ च प्र व म ल_१ ल_२—वालि गन्ता महाभाग । रा-कापि गन्ता
महाभाग । अ-वापि गन्ता । १२. फ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-
० येष्वितः । १३. फ-तद्व्यगृह्ये । १४. फ-वचः । ल_२ गतः ।

१. सप्रस्थितोऽभवत्पुनर् इति मूलत पाठस्य सतो लेखकप्रमादप्रयो-
जितो विकारः स्यात् ।

वर्द्धयेन् वि-पुलं कार्यं तस्याः कार्यम् अपूरयम् ॥२६॥ [४०

५८] तस्याम् तद् वि-पुलं वक्त्रं वर्द्धते मम भक्षणे ।

तत्र चाऽहम् अर्व-बुद्धयैव तस्याम् तद् वि-पुलं मुखम् २७ [४१

५९] ततोऽहं विपुलं रूपं सं-क्षिप्य निमिषाऽन्तरम् ।

तस्या हृदयम् आ-दाय प्रस्थितोऽस्मि नभस्-तलम् २८ [४२

६०] सा विस्मृष्ट-रवा भीमा पपात लवणाऽम्भसि ।

महापर्वत-संकाशा निःकृत्त-हृदया मया ॥२९॥ [४३

६१] शृणोमि ख-गंतानां च वाचः सौम्या महाऽऽत्मनाम् ।

राक्षसी सिंहिका क्रूरा शीघ्रं हनुमता हता ॥३०॥ [४४

६२] तां हत्वा पुनर् एवाऽहं कार्यम् आर्सेन्तिकं स्मरन् । [४५पू

६३पृ] आ (१अ) गच्छं पुले व्योम्नि वायु-वेग-समन्वितैः ॥३१॥ [४५

द्वितीयश् चैव मे विघ्नो घोरः सं-जनितो महान् ।^१

४०] सुवर्ण-शिखरं दिव्यम् अपश्यं पर्वतोत्तमम् । [८

मार्गम् आ-वृत्त्य तिष्ठन्तं मध्ये नद-नदी-पतेः ॥३२॥ [९

४१] उप-गम्य तु तं दिव्यं काञ्चनं पर्वतोत्तमम् ।^२

१. फ- कुर्वन् । २. फ-कामम् । ल_२-कार्यम् । ३. फ रा प्र

म ल, ल_२ अ-अश्रयन् ४. रा प्र व म ल, ल_२-विष्टं । ५. अ-

तथाहम् । ६. अ-अनु० । फ-अनुद्धयैवम् । ७. फ-अतीव । ८. अतः

परमधिकः पाठः-प्र व ल, -प्रविष्टस्त्वधिकं तस्मात् कृत्वा रूपं च योगतः ।

९. फ च रा प्र घ म ल, ल_२ अ-०न्तरात् । १०. आ-आसाद्य । ११. फ

अ-विस्मृष्टभुजा । १२. फ अ-तदा । १३. फ-लेचराणां वाक्यं व्योम्नि ।

अ-लेचराणां वाचः सौम्या । १४. च-आत्मविकं । प्र व म ल, ल_२ अ-

आत्मविकं । १५. फ-वायोर्वेगं समास्थितः । १६. फ-द्वितीयश्चैव मे विघ्नं

घोरमापतितं महत् । अ-द्वितीयश्चापि मे विघ्नं घोरमापतितं महत् । १७.

फ रा प्र ल, ल_२-स्पमम् । १८. आ-दिवं । १९. अ-नास्ति ।

१. ल_१-प्रविष्टोऽहमधिकं ।

कृता मया तदा बुद्धिर् भक्तव्योऽयं महा-गिरिः ॥३३॥ [१०

४२] प्र-हृतं च मया तस्य लांगूलेन महा-गिरेः ।

शिखरं सूर्य-संकाशं व्य-अशीर्यत सहस्र-धा ॥३४॥ [११

४३] तत्र मे व्य-अवसितं दृष्ट्वा स उवाच महा-गिरिः ।

पुत्रेति मधुरां वाणीं मां स पर्वत-सत्तमैः ॥३५॥ [१२

४४] पितुर् आत्म-समं विद्धि सुहृदं मारुतस्य माम् ।

सु-नाभ इति वि-ख्यातं नि-वसन्तं महोदधौ ॥३६॥ [१३

४५] पूर्वं पत्तं-गमो (?मा) भूत्वा बहवः पर्वतोत्तमाः ।

इन्द्रेण पृथिवीं चेरुर्वाच-मानास् तपो-धनान् ॥३७॥ [१४

४६] श्रुत्वा नगानां चरितं महेन्द्रैः पाक-शासनः ।

चिच्छेद भग-वान् पक्षान् वज्रेण गुरुणा ततः ॥३८॥ [१५

४७] अहं तु मोक्षितैस् तत्र तत्र पित्रा महाऽऽत्मना ।

मारुतेन तदा पुत्र सांगरं सम्प्र-वेशितः ॥३९॥ [१६

४८] रामस्य च मया सीधे वर्ति-तव्यम् अरि-दम् ।

N] रामो धर्म-भृतां श्रेष्ठो महेन्द्र-समविक्रमः ॥४०॥ [१७

४९] एतच्च श्रुत्वा मुखात् तस्य सु-नाभस्य महाऽऽत्मनः ।

कार्य-गौरवम् आ-ख्यातम् अखिलेन विशेष-तः ॥४१॥ [१८

१. फ अ-मे मनसा । २. प्र व म ल, ल_२-मया कृता तदा बुद्धिर्भेदने तस्य भूभृतः । ३. आ च रा-प्रदत्ते । ४. फ च रा-० गिरौ । अ-० गिरे । ५. फ-नास्ति । ६. फ-तदा सख्यपुरस्कृतः । ७. म-मारुतस्य महाकपेः । अ-० तस्य च । ८. म-मैनाक । अ-सुनाभम् । ९. म-महाण्वे । १०. च रा प्र व ल, ल_२-नास्ति । ११. फ-पूर्वपज्ञागमा । १२. म-पूर्वं ऋवंगमाः पुत्र वभूवुरचलाः किल । च रा व ल, ल_२-नास्ति । १३. व-इन्द्रेण । १४. फ-नवां वष्यमानां गमन्ततः । रा-चेरुर्दाहमाणास्तृप्तस्ततः । व-० दार्यमाणास्ततस्ततः । १५. प्र म ल, ल_२-वेन्द्रः । १६. प्र ल, ल_२-मोक्षितम् । १७. प्र ल, ल_२-० रे । १८. फ अ-सख्ये । ल_२-साह्यं । १९. आ-नास्ति ॥

- ५०] तेन चाऽहम् अनु-ज्ञातः सु-नामेन महाऽऽत्मना । [१९पू
 ५१पू] उत्तमं जवम् आ-स्थाय शेषं पन्थानम् आ-स्थितः ४२[२०पू
 ६३उ] गत्वा महान्तम् अध्वानम् अपश्यं नग-मण्डितम् । [४५उ
 दक्षिणं तीरम् उदधेर् लंका यत्र महा-पुरी ॥४३॥
 ६४] अस्तं दिन-करे याते रक्षसाम् आलयं पुरीम् ।
 सम्प्र-विष्टोऽहम् अ-ज्ञातो राक्षसैर् भीम-विक्रमैः ॥४४॥ [४६
 ६५] तत्र चाऽहं निशां सर्वा वि-चिन्वन् जनकाऽऽत्म-जाम् ।
 रावणाऽन्तःपुर-गतो नाऽपश्यं तां सु-मध्यमाम् ॥४५॥ [५०
 ६६] ततः सीताम् अ-पश्यंस् तु रावणस्य नि-वेशने ।
 शोक-सागरम् आ-साद्य न पारम् उप-लक्ष्ये ॥४६॥ [५१
 ६७] शोचता च मया दृष्टं प्राकारेण समा-वृतम् ।
 काञ्चनेन प्र-कृष्टेन पुरोप-वनम् उत्तमम् ॥४७॥ [५२
 ६८] तं प्राकारम् अनुमाऽऽप्य पश्यामि बहु-पादपाम् । [५३
 अशोक-वनिकां दिव्यां महेन्द्रस्येव नन्दनम् ॥४८॥ [N
 ६९] अशोक-वनिका-मध्ये शिशिपां-पादपो महान् ।
 तम् आ-रूढः प्र-पश्यामि काञ्चनं कदली-वनम् ॥४९॥ [५४
 ७०] अ-दूराच् छिशिपां-वृक्षाद् अपश्यं वर-वर्णिनीम् ।
 श्यामां कमल-पत्राऽक्षी तपसा सु-कृशाऽऽननाम् ॥५०॥ [५५
 ७१] राक्षसीभिर् वि-रूपाभिर् घोरं-कर्मभिर् आ-वृताम् ।

१. फ च रा-सोहम् । २. आ-पन्थान सस्थितः । ३. प्र-नगराणि
 तम् । ४. फ च रा-सामालका । ल२-सामालये ।
 ५. आ-नास्ति । ६. आ-संप्रविष्टो महारात्रौ । प्र-संप्रहृष्टो ह० ।

- मांस-शोणित-मत्ताभिर्न्याग्रीभिर्हरिणीम् इव ॥५१॥ [५७
 ७२] तां दृष्ट्वा तादृशीं नारीं राज-पुत्रीम् अ-निन्दिताम् ।
 तत्रैव शिशिपा-वृत्ते पक्षि-वत् समव-स्थितः ॥५२॥ [६०
 ७३] ततो हलहला-शब्दं काञ्ची-भूषण-मिश्रितम् ।
 शृणोम्य अहम् उपाऽऽवृत्तं रावणस्य च नि-स्वनम् ॥५३॥ [६१
 ७४] ततोऽहं परमोद्-विग्रः स्वं रूपं सं-क्षिपन् पुनः । [६२ पृ
 लीनश् च शिशिपा-वृत्ते स्थितस् तस्य दिदृक्षया ॥५४॥ [N
 ७५] ततो रावण-दाराश् च रावणश् च महा-बलः ।
 तं देशं समनु-भ्राऽऽप्तो राक्षसीभिः सु-रैक्षितम् ॥५५॥ [६३
 ७६] तं दृष्ट्वा सा महा-बाहुं सीता रक्षो-महाबलम् ।
 सं-क्षिप्य वासस् तस्यौ सा बाहुभ्यां परि-रभ्यं च ॥५६॥ [६४
 ७७] ताम् उवाच दश-ग्रीवः सीतां परम-दुःखिताम् ।
 अवाक्-शिराः म-पतितो बहु मन्यस्व मां प्रिये ॥५७॥ [६६
 ७८] यदं इतस् त्वं तु 'मां दर्पान् नाऽभि-नन्दस्य अ-निन्दिते ।
 द्वि-भासाऽभ्यन्तरात् सीते पास्याभि रुधिरं तव ॥५८॥ [६७
 ७९] एतच् छ्रुत्वा वचम् तस्य रावणस्य दुर्-आत्मनः ।
 उवाच परम-कुण्ठा सीता सदृशम् आत्मनः ॥५९॥ [६८

१. म ल_२-शिशपा० । २. फ-समुप० । ३. फ च रा प्र व म
 ल, अ-उपौद्यंतं । ल_२-उपौद्यंतं । ४. प्र-शिशुपा० । म ल_२-शिशपा० ।
 ५. च-सुरक्षितः । अ-समावृतम् । ६. आ-तत्र दृष्ट्वा । अ-तं च
 दृष्ट्वा । ७. अ-परिगृह्य । ८. अतः परमधिकः पाठ-म-वित्रस्ता परमो-
 द्विभा वीक्ष्यमाणा ततस्ततः । ज्ञायं किंचिदपश्यती प्रावेपत त्रपस्विनी ॥
 ९. च-०शिरां । ल_१-अवाक् शिरः । आ-०शिराः । १०. फ च-यदि च त्वं
 न मे । रा-यदि त्वं न च मां । व प्र. ल_१ ल_२-यदि च त्वं न मां । म-
 यदि त्वं च न मां । अ-यदि त्वञ्चु मां ॥ ११. आ-परमं कुण्ठा । १२.
 ल_२-नास्ति ॥

- ८०] इक्ष्वाकु-कुल-नाथस्य धर्म-पत्नीं महोऽऽत्मनः ।
अ-नाच्यं वदतो जिह्वा कथं न पतिता तव ॥६०॥ [६९
- ८१] किं च वीर्यं तत्राऽनार्यं यो मद्-भर्तुर अ-सन्निधौ ।
माम् इहाऽभ्या-ऽनयः क्रूर तेनाऽदृष्टो महाऽऽत्मना । [७०
- ८२] गर्हितं कर्म कृत्वा च पाप कस्मान् न लज्जसे ॥६१॥ [N
यज्वा च सत्य-सन्धश् च रण-श्लाघी च राघवः ।
- ८३] नत्वं रामस्य दासे (स्ये)ऽपि योग्यैः प्राऽर्थयसे च माम् । [७१
सन्निधौ नय-मानस् त्वं विराध-गतिम् आप्नुयाः ॥६२॥ [N
- ८४] जानक्या परमं वाक्यम् एवम् उक्तो दशाऽऽननः ।
जज्वाल राक्षसः क्रुद्धश् चितोयां पावको यथा ॥६३॥ [७२
- ८५] वि-हृत्य नयने क्रूरे मुष्टिम् उद्-यम्य दक्षिणम् ।
वैदेहीं हन्तुम् आ-रब्धः स्त्रीभिस् तोभिर् नि-वारितः ॥६४॥ [७३
- ८६] स्त्रीणां मध्यात् समुत्-पत्य तस्य भार्या दुर्-आत्मनः ।
मन्दोदरी नाम शुभा तया सं प्रति-पेधितः ॥६५॥ [७४
- ८७] उक्तश् च शुभया वाचा तया साऽनु-नयं तदा ।
८८] सीतया तव किं कार्यं महेन्द्र-सम-विक्रम ॥६६॥
- [N] मया सह रमस्वाऽद्य मद्-विशिष्टा न जानकी । [७५

१. आ-०लराजस्य । २. रा-महौजसः ॥ ३. आ फ-किंचिद् ।
४. फ-यां ॥ ५. च-योग्यं । रा प्र व म ल_१-यस्त्वं । ६. रा प्र व म
ल_१-तु । ७. ल_२-नास्ति ॥ ८. ल_२-जानक्याः प० । ९. फ-कोपास्तितायां ।
च रा प्र व म ल_१ ल_२-क्रोधाच्चितायां । अ-क्रोधाच्चिताया ॥ १०. प्र-
विधृते । ११. प्र-दक्षिणाम् । १२. फ च अ-स्त्रीभिस्तु ति० । रा प्र व
म ल_१ ल_२-ब्धस्ताभिः स्त्रीभिर् ॥ १३. रा-तया । १४. प्र-संप्रति० ॥
१५. आ च रा प्र व म ल_१ ल_२-ततश्च । १६. अ-तदा । १७. आ-
नयंस् । १८. अ-तया ॥

- ८८उ] देव-गन्धर्व-पत्न्यश् - च यक्ष-राक्षस-योपितः ।
 तौभी रमस्व सु-भगे सीतया किं तवाऽनया ॥६७॥ [७६
 ८९] ततस् ताभिः सम्-रताभिर् योपिद्रिः स महा-बलः ।
 उत्थाय सहसा नीतो येनैवाऽभ्यो-गतः पथो ॥६८॥ [७७
 ९०] गते तस्मिन् दश-ग्रीवे राक्षस्यो वि-कृताऽऽननाः ।
 सीतां निर्-भर्त्सयामासुः समा-गम्ये सहस्र-शः ॥६९॥ [७८
 ९१] वृण-वद् भाषितं तासां तुल्यामासं जानकी ।
 गर्जितं च वृथा तासां सीता श्रुत्वा न शोचति ॥ ७० ॥ [७९
 ९२] वृथा गर्जन्ति निश्-चेष्टा राक्षस्यो वि-कृताऽऽननाः ।
 सीताया व्यवसायं तं रावणस्य न्य-अवेदयन् ॥७१॥ [८०
 ९३] वि-हितासं ततः सर्वा हत-वेगाः सु-दुःखिताः ।
 परि-वार्य तदा देवी निद्रा-वशम् उपाऽऽगताः ॥७२॥ [८१
 ९४] तामु चोऽथ प्र-मुक्तासु सीता भर्तृ-हिते रता ।
 वि-ल्लाप-करुणं दीना निर्-आशा च सु-दुःखिता ॥७३॥ [८२
 ९५] तां चाऽपि तादृशीं दृष्ट्वा सीताया दारुणां दशाम् ।
 चिन्तयामास बुद्ध्याऽहं न च मे वि-कृतं मनः ॥७४॥ [९०

१. फ-वयक्षाश्च नागरा० । अ-वकन्याश्च यक्षराक्षसयोपितां । २.

फ-ताभिः सह रमस्वाय । अ-ताभिः सह रमस्वार्य । ३. फ-करिष्यसि ।

च-प्रयोजनम् ॥ ४. अ-आगतस्तथा ॥ ५. रा प्र व म ल, ल-अ-

समासाद्य ॥ ६. च म-भीषित । ७. म-सीता श्रुत्वा न शोचति ।

अ-तोलयामास जा० । ८. अ-तु तदा । ९. अ-नुसो० । १०. प्र-नास्ति ॥

११. आ-निहतास् । रा प्र व म ल, ल-विकृतास् ॥ १२. फ अ-च

व्यवसु० । च रा प्र व म ल, ल-च प्रतिमु० । १३. फ च रा-

विलेपे । अ-विलप्य । १४. प्र व म ल, ल-निश्चयास ॥

१५. रा-न रामे निवृत्तं । ल, ल-निवृत्तं । अ-निवृत्तं न च मे ॥

- १६] सं-भाषणाऽर्थं च मया जानक्यां वि-हितो^१ विधिः ।
 इक्ष्वाकु-कुल-वंशस्य स्तवो राम-पुरस्कृतः ॥७५॥^३ [११
- १७] श्रुत्वा तु गदितां वाचं रामाऽर्थ-चरितां शुभाम् ।
 प्रत्य-अभाषत मां सीता वाष्पोऽपिहित-लोचना ॥७६॥ [१२
- १८] कस् त्वं कस्य कथं चेह प्राऽऽप्तो वानर-पुंगव ।
 कथं रामेण ते प्रीतिस् तने मे वक्तुम् इहोऽर्हसि ॥७७॥ [१३
- १९] ताम् अवोचम् अहं दीनां शंकितां शंकितो वचः । [१४
 १००] देवि रामस्य भर्तुस् ते सहायो भीम-विक्रमः ॥७८॥
- सु-ग्रीव इति वि-ख्यातो वानरेन्द्रोऽति-भीषणः । [१५
 १०१] तस्य मां विद्धि सचिवं हनूमन्तम् उपाऽऽगतम् ।
 भर्त्रा च प्र-हितस् तेऽहं रामेणाऽक्लिष्ट-कर्मणा ॥७९॥ [१६
- १०२] इदं च पुरुष-व्याघ्र इक्ष्वाकु-कुल-नन्दनः ।
 अंगुलीऽयम् अभि-ज्ञानं प्राऽदात् त्वं यशस्-विनि ॥८०॥ [१७
- १०३] तद् इच्छेयं त्वयांऽऽज्ञप्तं देवि किं करवाण्य् अहम् ।
 राम-लक्ष्मणयोर् मूलं नयामि त्वां किम् उत्तरम् ॥८१॥ [१८
- १०४] एतच्च ह्रुत्वा च हृष्टा सा सीता जनक-नन्दिनी ।
 अहं रावणम् उव-साद्य भ्रातृभ्यां गन्तुम् उत्सहे ॥८२॥ [१९

१. प्र-हि । २. ल_२-सीतायाश्चिन्तितो । फ च रा प्र व म ल,
 अ-जानक्याश्चिन्तितो । ३. अतः परमधिकः पाठः—म-इक्ष्वाकुकुलवि-
 ख्यातं संप्रवर्तयता मया । ततः सा वक्रकेशान्ता विद्यासमुपपादिता ॥
 ४. आ-वाष्पैर्विहितः । ल_२ अ-वाष्पोपहतः । ५. रा-तत्त्वं वक्तुम्-
 र्हसि । च-तत्त्वं व० ॥ ६. प्र व म ल_१ ल_२-देवी ॥ ७. फ च रा प्र व
 मं ल_१ ल_२-न्द्रो महाबलः ॥ ८. फ-ज्ञानमदात्तव । आ-ज्ञानं
 प्रदत्तं च । ९. आ-स्विनम् ॥ १०. च रा प्र व म-तवाज्ञप्तं । ल_१
 ल_२-तवाज्ञो वै । अ-तदाज्ञातुं । ११. आ-दूतं ॥ १२. आ-दृष्ट्वा च ॥

- १०५] प्र-णम्य शिरसां सीताम् अभि-शय यशस्-विनीम् ।
 राघवाऽऽह्लादन-करम् अभि-ज्ञानं मयाऽर्थिता ॥८३॥ [१००
- १०६] एवम् उक्त्वा वराऽऽरोहा मेमैतं मणिम् उत्तमम् ।
 प्राऽयच्छत् परमोद्-विश्रा वाचां मां सं-दिदेश च ॥८४॥ [१०२
- १०७] ततः प्र-णम्य शिरसा वैदेहीं सुसमा-हितः ।
 प्र-दक्षिणम् उपाऽऽवृत्तं स्व-कार्योद्यतं-मानसः ॥८५॥ [१०३
- १०८] उक्तोऽहम् आर्यया वाक्यं वाप्प-गद्गदया गिरां ।
 हनूमन् सर्व-वृत्तान्तम् ईमं आ-ख्यातुम् अर्हसि ॥८६॥ [१०४
- १०९] श्रुत्वा यथा च 'ने' चिराद् उभौ तौ राम-लक्ष्मणौ ।
 सुग्रीव-सहितौ वीराव् उपेयांतां तथा कुरु ॥८७॥ [१०५
- ११०] यद्य् अन्यथा भवेत् कार्यं द्वौ मासौ मम जीवितम् ।
 न मां पश्यति काकुत्स्थो वि-नाथाम् ईर्ष्यं शोचतीम् ॥८८॥ [१०६
- १११] तच्च छुत्वा करुणं वाक्यं क्रोधो माम् अभ्य-अंपूरयत् ।
 उत्तरं च मया दृष्टं कार्य-क्षेपम् अन्-अन्तरम् ॥८९॥ [१०७
- ११२] ततोऽवर्धत मे कायो महापर्वत-सन्निभः ।
 युद्धाऽऽकांक्षी वनं तच्च च वि-नाशयितुम् आ-स्थितः १० [१०८

१. फ-सहसा । २. आ फ-अहमासं । ३. अ-ज्ञानमयाचिपं ।
 फ च-मया विधिः । आ-मयार्पितम् । ४. अतः परमधिकः पाठः—म-अथ
 मामग्रवीत्सीता गृह्यतामयमुत्तमः । मणिर्येन महाबाहू रामस्त्वां बहु
 मन्यते ॥ ५. आ-तदा मे । फ-ममैवं । च-नमेतत् । ६. अ-वाचो मां
 सन्दिदेश ह । ७. अ-उपावर्त्य स्वकार्यं दृत् ॥ ८. आ-तथा । अ-
 तदा । ९. अ-हनुमन् मम वृ० । १०. आ अ-इदम् ॥ ११. फ-नापि ।
 अ-पथावदधि० । १२. आ-उपयातस् ॥ १३. अ-पद्यथा । १४. रा-
 य अ-इव ॥ १५. आ-अप्यपूरयत् ॥ १६. अ-विनाशयितुमुपस्थितः ।
 रा प्र घ म ल, ल२-विनाशयितुमुद्यतः ।

- ११३] तद् भग्नं वन-खण्डं तु भ्रान्त-त्रैस्त-मृग-द्विजम् ।
 प्रति-बुद्धा निर-पेक्षन्तं राक्षस्यो भ्रान्तै-लोचनाः ॥९१॥ [१०९
- ११४] मां च दृष्ट्वा वने तस्मिन् समा-गम्य परस्परम् ।
 लंकाऽधि-पतये क्षिप्रं रावणायोऽऽचक्षिरे ॥९२॥ [११०
- ११५] राजन् वन-वरं दिव्यं तव भग्नं दुर्-आत्मना ।
 चैत्य-प्रासाद-मुख्यश्च दुर्-धरः समहो-बलः ॥९३॥ [१११
- ११६] कपेर दुर्-आत्मनस् तस्य तव विप्रिय-कारिणः ।
 वधम् आ-ज्ञापय क्षिप्रं यथा स वि-लयं व्रजेत् ॥९४॥ [११२
- ११७] तच्च छुत्वा राक्षसेन्द्रेण वि-ल्लेष्टा भृश-दुर्जयोः । [११३पृ
 N] पदाति-बल-सम्पन्नाः समीपे प्रेषिता मम । [N
 राक्षसाः किं-करा नाम रावणस्य महौजसैः ॥९५॥ [११३उ
- ११८] तेषाम् अशीति-साहस्राः शूल-मुद्गर-धारिणाम् ।
 ते मया तद्-वनोद्देशे परिघेण नि-पातिताः ॥९६॥ [११४
- ११९] तेषां च हत-शेषास् तु दश-ग्रीवाय राक्षसाः ।

१. अ-च भीतस्त्वत्र० । आ-भ्रान्तस्त्वत्र मृ० । २. अ-निरी-
 क्ष्यन्त्य । ३. अ-भ्रान्तवचदा ॥ ४. फ-पराक्रान्तं । ५. फ-प्राचक्षुः
 सविस्तरम् ॥ ६. ब-दुरासदं । ७. अ-रक्षिणः सुमहाबलः । ८. च रा
 प्र ल_१-चैत्यप्राकारमुख्यं च त्वदर्थं सुमहाबलः । रा ब म-चैत्यप्राकारमुख्यञ्च
 त्वदर्थं सुमहाबल । ल_२-चैत्यप्राकारमुख्यं च त्वदर्थं सुमहाबलं ॥ ९.
 फ-नास्ति ॥ १०. फ-नास्ति ॥ ११. अ-सेन्द्रस्य । १२. फ-निर्दिष्टा ।
 १३. रा म ल_१ ल_२-रणदु० । अ-भृशदुःखिताः । १४. ल_२-ममीपं । १५. फ
 च रा प्र ब म ल_१ अ-नास्ति । १६. अ-महायशः । १७. ल_२-नास्ति ॥
 १८. प्र म ल_१-साहस्रं । १९. फ-मया तस्मिन्वनोद्देशे । अ-गन्मया तं० ।
 २०. फ प्र म ल_१-परिघेन । २१. ल_२-सर्वायसमयं घोरं प्रगृह्य परिघं तदा ।
 सर्वास्ताम् सपरिकरान् सादयामि स्म संयुगे ॥ २२. फ-तु हतशेषाश्च ।
 च ब-तु हत० ।

- गत्वा न्य-अवेदयन् श्रीघ्नं हतं सैन्यं रणे मया ॥९७॥ [११५
 १२०] तच्च छुत्वा राक्षसेन्द्रेण मन्त्रि-पुत्रा महा-बलाः ।
 पदाति-बल-सम्पन्नाः समीपं प्रेषिता मम ॥९८॥ [११९
 १२१] सर्वाऽऽज्यसमं अहं घोरं^१ प्र-गृह्णं परिघं तदा^२ ।
 सर्वांसु तान् स-परिवारान् सद्दयाभिस्मै सं-युगे ॥९९॥ [१२०
 १२२] स तान् अपि हतान् श्रुत्वा दश-ग्रीवाः प्रताप-वान् ।^३
 प्र-हस्तस्य सुतं वीरं जम्बु-मालिनम् आदिशत् ॥१००॥ [N
 १२३] तं महाबल-सम्पन्नं राक्षसं रण-क्रोदिदम् ।
 परिघेणाऽति-घोरेण रणे^४ सूदित-वान् अहम् ॥१०१॥ [N
 १२४] तं कुमारं हतं श्रुत्वां समरेऽतुल-विक्रमम् ।^५
 पंच सेनाऽग्र-गौन् शूरान् प्रेषयामासे रौवणः ॥१०२॥
 १२५] तान् अहं संह सैन्येन सूदयित्वा महा-बलान् ।^६ [१२२
 १२६] युद्धाऽर्थी तोरणोद्देशे तिष्ठामि रण-गर्वितः ॥१०३॥ [N

१. म-अतः परं प्रहस्तस्येत्यारम्य परिघेणेत्यन्तः पाठो न्युक्तमेण कियताचित्
 पाठान्तरेण पठितः । आघेकश्च-राक्षसेर्घडुभिः सार्धं घोरं तीव्रप-
 राक्रमम् । २. रा प्र घ म ल_१ ल_२-सर्वायसमयं घोरम् । अ-सर्वायसं
 महाघोरं । ३. फ-उचम्य । ४. अ-महत् । ५. आ-सपरिवारान् । ल_२-
 सपरिकरान् । अ-सपरिचरान् । ६. आ-सद्दयामि सलं० । रा-सादमास
 सं० । घ म ल_१ ल_२ अ-सादयामि इम सं० ॥ ७. अ-समरेऽतुलविक्रमः ।
 ८. रा घ ल_१ ल_२-१००-तमश्लोकादारम्य १०४-तम श्लोकान्तः पाठो
 नास्ति । ९. फ-परिघेनाति० । १०. आ-तं वै । ११. फ-दृष्ट्वा । १२.
 म-नास्ति । १३. आ-०प्रगां । १४. म-गीरान् । १५. च-सप्त मन्त्रिमुत्तानय
 १६. आ-सर्वं० । १७. म-तान्प्यहं तथा तत्र सबलान् समयोधयन् । च
 रा प्र घ ल_१ ल_२-नास्ति । १८. म-युद्धार्थं । १९. आ-तोरणोद्देशं । २०.
 आ-रक्षामि । फ च रा प्र घ ल_१ ल_२-रक्षोभी । अ-पश्यामि ॥

प्राग् एवाऽन्यान् महा-शूरान् सप्त मन्त्रि-सुतान् अथ ।

[N] प्रेषितांस्तान् अहं संवर्ान् स-सैन्यान् हतवान् रणे ॥१०४॥^१ [D

१२६३] तर्तः पुनर् दश-ग्रीवः पुत्रम् अत्तं महा-बलम् ।^२

१२७५] राक्षसैर् बहुभिः सार्द्धं प्रेषयामास मद्-बधे ॥१०५॥^३ [N

तम् अहं समरे हत्वा तोरणोत्तमम् आ-स्थितः । [N

[N] ततो द्वितीयं तनयं व्या-दिदेश स रावणः ॥१०६॥^४ [१२५९

१२७३] तस्याऽप्य् अहं वलं सर्वं तं च राक्षस-पुंगवम् ।

१२९३] दृष्ट्वा स्व-बले-विष्टब्धं परं हर्षम् उपाऽऽगमम् ॥^५ १०७ [१२६

महता हि महा-बाहुः प्र-यत्नेन महा-बलम् ।

१३०] प्रेषयामास बहुभिः सह वीरैर् मदोत्-कट्टम् ।

१३१५] तस्याऽपि हि मया सर्वं तत् सैन्यम् अव-सादितम् ॥१०८ [N

अथेन्द्रजित्-नामधेयो रावणस्याऽऽज्ञया पितुः ।

[N] मद् अन्तिकम् उपाऽऽयातो युद्धार्थं युद्ध-कोविदः १०९^६ [१२५३

सु-चिरं युद्ध-सक्तो मे बलवान् इन्द्र-जित् तदा ।

[N] अशक्नुवंश् च मां जेतुं ब्रह्माऽस्त्रं समुदी(रि?)रयत् ११०॥^७ [N

१३१३] ब्रह्मणोऽस्त्रेण मां बंध्वा प्रति-जग्राह दुर्-मतिः । [१२८३

१. आ-सर्वां । अ-संख्ये । २. अ-हतवारणे । ३. च म-नास्ति । ४.

म-नास्ति । ५. फ-सत् एनं । ६. म-दुर्जयम् । अ-वै पुनः । ७. प्र व ल,

ल_२-ततोऽभ्रमपि स्वं पुत्रं प्राहिणोन्मदगर्वितम् । रावणो राक्षसेन्द्रोऽथ सोऽपि

तत्र हतो मया ॥ रा-नास्ति । ८. अ-तोरणं समुपस्थितः ।

९. रा प्र व ल, ल_२-१०६-तमस्योऽकदारम्य १०८-तमस्योऽकान्तः पाठो

नास्ति । १०. म-रणे सैन्यं तत्सर्वं समसूदयम् । ११. फ-दृष्ट्वास्त्रबलं ।

अ-दृष्ट्वास्त्रबलविष्टब्धः ॥ १२. म-दृष्ट्वास्त्रारम्य अशक्नुवधिरयन्तः पाठो

नास्ति । १३. आ-मदोऽकट्टैः । च-मदोऽकट्टम् । १४. आ फ च रा म अ-

नास्ति । १५. च बर्दं ।

मम चाऽवध्यतां ज्ञात्वा रज्जुभिस् त्वं अवे-वध्य वै ॥१११॥^१

१३२] रावणस्य समीपं तु नीतोऽहं तेन रक्षसा ।^३ [१.२२

१३३] नीतो^४ दृष्टस् तदाऽहं तु रावणेन दुस्-भात्मना^५ ॥११२॥

पमच्छं चैवाऽऽगमनं राक्षसानां तथा वधम् ।^६ [१.३०

N] सर्वं च स मया तत्र सीतां^७ प्रेति-जल्पितः^८ ॥११३॥ [१.३१

सीताया दर्शनाऽऽकांक्षी प्राऽऽप्तस् ते^९ मवनं^{१०} विभो ।^{११}

N] पवनस्यौरसः पुत्रो वानरो हनुमान् अहम् ॥११४॥ [१.३२

राम-दूतं च मां विद्धि सुग्रीव-सचिवं हरिम् ।

N] सोऽहं दौत्येने^{१२} रामस्य त्वत्-समीपम् उपाऽऽगमम् १.१.५ [१.३३

१. आ-स्वपवध्य । च-स्ववध्यत । २. प्र व ल_१ ल_२-तेन बद्धोऽहमखेण विमुक्तश्च विधैर्यवान् । दृष्टुकामो दशमं चिं यन्धमकोऽभवं तदा । म-महणोऽखेण स च मां ववन्धाजु महीनलः । अवध्यतां च मे ज्ञात्वा क्षिप्रकारी निशाचरः । अधिकश्च पाठः-ततो मामन्वर्धयत रज्जुभिस्तत्र राक्षसाः । रा-नास्ति ॥ ३. प्र व ल_१ ल_२-नीतोहं राक्षसैर्येरे रावणस्यान्तिकं तदा । म-रावणस्य समीपं च गृहीत्वा मामु-पानयन् । रा-नास्ति । ४. फ-दृष्टो नीतस् । ५. म-दृष्ट्वा नीत तदा मां तु रावणः स दुरात्मवान् । रा प्र व ल_१ ल_२-नास्ति ॥ ६. आ-पमच्छुश्चैव गमनं । ७. प्र व ल_१ ल_२-रावणोऽपि तदानां स वाक्यं मामप्रवीदिदम् । अतः परमधिकश्च पाठः-कस्त्वं वानर देवो वा यत्तो नागोऽपि वाऽसुरः । केन वा प्रेषितस्तूर्यं कथयस्व ममाप्रतः । ततोऽहमनुं तस्य वान्यं वान्यविशारदः । रा-नास्ति । ८. म-एव तु । ९. म-सीतार्यमभिजल्पितः । आ-जल्पितः । १०. अ-स मया तत्र सीतार्यं सर्वं च प्रतिजल्पितः । रा प्र व ल_१ ल_२-नास्ति ॥ ११. म-तवाह । १२. म-त्वद्वदन ततः । १३. रा व प्र ल_१ ल_२-नास्ति । १४. रा प्र ल_१ ल_२-दूतेन । व म-दूत्येन । १५. फ प्र रा व म ल_१ ल_२ अ-उपागतः ॥

- शृणु चाऽपि समादेशं यद् अहं प्र-ब्रवीमि ते ।
 राक्षसेश हरीऽऽशम् त्वां वाक्यम् आह समा-हितः । [१३४
 N] धर्माऽर्थ-काम-सहितं हितं पथ्यम् इवाऽशनमै ॥११६॥ [१३५
 ऋष्य-भूके नि-वसतः पर्वते चित्र-कानने ।
 N] राघवो रग-विक्रान्तो मित्रेतां समुपांऽऽगतः ॥११७॥ [१३६
 तेन वै कथितं राज्ञा भार्या मे रक्षसा हता ।
 N] तत्र स(सा)हाय्यं-हेतोस् त्वं सेनां त्वरयदुः-सहार्म ११८ [१३७
 वालिना हृत-राज्येन मया वै कारणेन सः ।
 N] चक्रेऽग्नि-माक्षिकं सख्यं राघवः सह-लक्ष्मणः ॥११९॥ [१३९
 तेन वालिनम् आ-हत्य शरेणैकेन सं-युगे ।
 N] वानराणां अहं राजा कृतः प्र-भवेता प्र-भुः ॥१२०॥ [१४०
 तस्य साहाय्यत् अस्माभिः कार्यं सर्वाऽऽत्मना भृशम् ।
 N] ततः प्राऽस्थापयम् तूर्णं सेमीपं ते स धर्म-वित् ॥१२१॥ [१४१
 क्षिप्रम् आ-नीयतां सीतां दीयतां राघवस्यै च ।
 N] र्यावन्न न हस्यो वीरा वि-धमन्ति बलं तव ॥१२२॥ [१४२
 वानराणां सं-भावो हि न ते न विदितः पुरा ।^c

१. ल_२ अ-ममादेशं । २. फ अ-हितम् । ३. च-इवाश-
 ताम् । रा ब ल, ल_२-इवाश्रताम् । प्र-इवाश्रताम् ॥ ४. आ-ऋक्षम्० ।
 ५. फ च रा प्र व म ल, ल_२-मित्रत्वं समु० ॥ अ-मित्रः वाय समागतः । ६.
 आ-राजन् । ७. आ-सहाय्यार्थहेतोस्त्वं । ८. च-सेनास्वरय दुःसहाः ।
 रा प्र व म ल, ल_२-याचे परमदुःखितः ॥ ९. आ-कृ-वाग्नि० । अ-कृ-वा-
 ग्निताक्षिकः ॥ १०. फ-वानराणां महाराजः । ११. अ-भवतः ॥ १२.
 आ-कृ-त्वं ॥ १३. रा प्र व म ल, ल_२-त्वस्मीपे । आ-प मां ॥ १४.
 आ प्र म अ-सीतां । १५. फ च रा प्र म ल, ल_२ अ-राघवाय ॥ १६. आ-
 यावन्तो । फ-तावन्न ॥ १७. रा-०णामभावश्च । फ-०णां प्रभावोऽपि ।
 प्र व म ल, -स्वभावश्च ॥ १८. ल_२-नास्ति ।

- N] देवतानाम् अपि संशये गच्छन्त्य् अ-निवारिताः ॥ १२३ ॥ [१४३
 N] इति वानर-राजस् त्वाम् आहेत्य् अभि-हितं मया । [१४४पृ
 १२३उ] राम-दूतोऽहम् अस्मीऽति पुनश् चाऽऽवेदितं मया १२४ [N
 N] अवैन्नत स मां क्रुद्धं चक्षुषा निर्-दहन् इव । [१४४उ
 तेन वध्योऽहम् आ-ज्ञप्तो रावणेन दुर्-आत्मना ॥ १२५ ॥ [१४५पृ
 १२४] राक्षसाऽधि-पतिं ज्ञात्वा घातने मम निश्चितम् । [N
 विभीषणो नाम ततस् तस्य भ्राता महा-मतिः ।
 १२५] तेन राक्षस-राजोऽसौ याचितो मम कारणात् ॥ १२६ ॥ [१४६
 १२६पृ] दूता वध्यो न दृष्टा हि राज-शस्त्रेषु रावण ।
 N] दूतेन भवितव्यं हि यथाऽभिहित-वादिना ॥ १२७ ॥ [१४८
 N] सु-महत्य् अपराधेऽपि दूतस्याऽतुल-विक्रम ।
 १२७उ] विरूप-करणं दृष्टं ताडनं चाऽपि शास्त्र-तः ॥ १२८ ॥ [१४९
 N] विभीषणेनैवम् उक्तो रावणो राक्षसेश्वरः ।
 १२७उ] राक्षसान् आ-दिदेशाऽथ लांगूलं दह्यताम् इति १२९ [१५०
 ततस् तस्य वचः श्रुत्वा लांगूलं ते^१ समन्त-तः ।
 १२८] वेष्ट्यञ्छण-वस्त्रैश्च^२ पटैः कार्पासिकैस् तथा १३० [१५१

१. फ च रा प्र च व ल_१-सदो । २. आ फ च रा प्र म-
 मन्त्रिणाः । ३. ल_२-नास्ति ॥ ४. अ-अभिहितं । ५. फ-नास्ति ॥
 ६. अ-श्लोधाच् ॥ ७. आ-राक्षसानामपि राजा । फ-राक्षसानां परं ज्ञत्वा ।
 च-राक्षसानां वधं ज्ञत्वा । अ-राक्षसेन परिज्ञत्वा । ८. रा प्र च म
 ल_१ ल_२-घातेन । अ-वाणेन । ९. फ अ-निश्चितम् । १०. आ-
 नामतस्तस्य भ्राता स । ११. रा अ-व्युतिः ॥ १२. रा ल_१ ल_२-दूतवध्या ।
 १३. आ-राजन् शास्त्रे ह । फ च-राजन् शा० ॥ १४. च रा प्र म ल_१ ल_२-
 लांगूले । व अ-लांगूले ॥ १५. अ-च । १६. आ-वेष्ट्यं छ० । फ-
 वेष्ट्यञ्छणवस्त्रैश्च । रा-वेष्ट्यञ्छणवस्त्रैश्च । प्र म ल_१ ल_२ अ-वेष्ट्यं दान-
 पत्रैश्च ॥

- राक्षसा वद्ध-सन्नाहास् ततस् ते चण्ड-विक्रमाः । [१५२पृ
 N] लांगूलम् अग्नि-संयोगैः संस्कर्तुम् अभिसं-स्थिताः ॥१३१॥ [N
 N] क्रुद्धाः किलकिलायन्तस् ते शस्त्र-वर-पाणयः । [N
 १३९पृ] आऽदीपयन्त मे पुच्छं स्नेहाऽक्तं दुष्ट-चेतसः ॥१३२[१५२उ
 वद्धस्य बहुभिः पाशैर् यन्त्रितस्य च रज्जुभिः ।
 N] न मे पीडा भवेत् काचिद् दिदृक्षोर् नगरी दिवा ॥१३३॥ [१५३
 N] ततस् ते राक्षसाः शूरा वद्धं माम् अग्नि-संस्कृतम् ।
 १३९उ] घोपयन्तो महीं-काया नगरी-द्वारम् आऽगमन् १३४॥ [१५४
 ततोऽहं सु-महद् रूपं सं-क्षिप्य पुनर् आत्मनः ।
 १४०] बंधान् सर्वान् समा-क्षिप्य प्रकृति-स्थः पुनः स्थितः १३५[१५५
 आयसं परिधं माऽऽप्य नगर-द्वार्य अहं पुनः ।
 १४१] राक्षसांस् तान् संमा-हत्य सृदयामि स्म सर्व-तः ॥१३६॥ [१५६
 लांगूलेन म-दीप्तेन तां पुरी सोऽदृ-तोरणाम् ।
 १४२] दंष्ट्राम् अहम् अ-संभ्रान्तो युगाऽन्ताऽग्निर इव म-जाः १३७[१५७
 दग्धा लंका ततः पश्चात् लंका माम् अभ्य-अपद्यत ।
 १४३] दग्धा सीता न सं-देहो दुष्-कृतं खलु मे कृतम् ॥१३८॥ [१५८
 खे गंतानां ततो वाक्यं चारणानां मया श्रुतम् ।

१. अ-क्रुद्धम् । २. ल_१ ल_२-अदी० ॥ ३. आ-राक्षसैः । ४. च-
 पीडाभवत्काचिद् दि० । रा प्र व ल_१ ल_२-पीडाभवत्काचिदिधक्षो । म-पीडाभव-
 काचिदिधिक्षो ॥ ५. फ-क्रुद्धा । ६. फ-अपि सयुतम् । ७ आ-महारावान् ॥
 ८ च रा प्र व म ल_१ ल_२-पुनः ॥ ९ च-नास्त्रे । १०. फ-समुत्पल्य ।
 अ-समाप्लव्य । ११. अ-०शः ॥ १२. आ-साद० । १३. रा प्र व म
 ल_१ ल_२-दग्धवानहम० ॥ १४ आ-दग्ध्वा लका ततश्चाह सकामभ्य-
 वपद्यत । च-दग्धा लका ततश्चाह शका मा० । रा प्र व म ल_१
 ल_२-लकां दग्धवतश्चैव शका मे समजायत । अ-दग्धा लका ततः पश्चा-
 ष्योक्तमभ्यवपद्यत । १५. फ-सुमहत् ॥ १६. आ-खग० । १७. अ-च मे ॥

- दग्धेयं नगरी लङ्का साऽट्ट-प्राकार-तोरणा । [N
 १४४] जानकी तु नं दग्धेति विस्पयोदात्तं-भाषिणाम् १३९ [१६१उ
 ततो मे हर्ष उत्पन्नः श्रुत्वा ताम् अद्भुतां गिरम् । [१६२पृ
 N] खै गैतानां वचैः श्रुत्वा हर्षाद् द्विगुण-विक्रमः ॥ १४० ॥ [N
 पुच्छं निर्वाप्य सहसा समुद्रे लवणाऽम्भसि ।
 N] निश्चयाऽर्थं पुनस् तत्र गत्वा दृष्ट्वा च जानकीम् ॥ १४१ ॥ [N
 अभिवाद्य ततो देवीं गमनाऽर्थेऽहम् उत्सुकः ।
 N] अरिष्टं नगम् आ-साद्य पुप्लुवे सरितां पतिम् ॥ १४२ ॥ [N
 शत-योजन-विस्तीर्णं वेगेन हरि-यूथपाः ।
 N] आंगतोऽहं गिरि-श्रेष्ठं^१ भवतां दर्शनोत्सुकः ॥ १४३ ॥ [N
 एतद् राम-प्रभावेण वैदेह्याश् च तपो-बलात् ।^२
 १४५] सु-ग्रीवस्य प्रीत्य्-अर्थं मया सर्वम् अनु-ष्ठितम् ॥ १४४ ॥ [१६८
 एतद् सर्वं यथा-तत्त्वं यथा-चद् उप-वर्णितम् ।^३

१. फ अ-न तु । २. रा-विस्मयादिति भाषिताम् । प्र व ल_१
 ल_२-विस्मयादिति भाषितम् । म-विस्मयादिति भाषिताम् ॥ ३. आ प्र
 म ल_१ ल_२-खग० । ४. आ-च श्रुता च । ५. फ अ-नास्ति ॥ ६. फ अ-
 गत्वा च तां पुनर्दृष्ट्वाऽभिवाद्य ह मातरम् । अतः परमधिकः पाठः-
 च रा प्र व म ल_१ ल_२-गत्वा च तां पुनर्दृष्ट्वाऽभिवाद्याहमागतः ॥ ७.
 च रा व प्र म ल_१ ल_२-गमनार्थं । ८. फ अ-१४२-१४३श्लोकौ न
 स्तः ॥ ९. प्र म ल_१ ल_२-पुंगवाः । च रा व-पुंगवः । १०. च रा व
 प्र म ल_१ ल_२-आदरादहं । ११. आ-०श्रेष्ठे ॥ १२. च रा व
 म प्र ल_१ ल_२-द्विवारं पठितः ॥ १३. फ-एतत्सर्वं मया तत्त्वं
 समासादुपदेशितम् । च-एतत्सर्वं यथातत्त्वं समासादुपवर्णितम् । रा प्र

१.४६] अत्र यन् न कृतं किञ्चित् तत् पुनः क्रियताम् इति ॥ १.४५ [१.६९

इत्यौषे रामायणे सुन्दर-काण्डे हनुमत्-कर्म-निवेदनं
नाम पटपंचाशः सर्गः ॥५६॥

ब म ल_१ ल_२-एतत्सर्वं यथात्तरं समासेनोपवर्णितम् । अ-सर्वमेतन्मया
तत्त्वं समासादुपवर्णितम् ।

१. फ च रा प्र व म-यद्ग्रानन्तरं कार्यं तत्सर्वं क्रियतामिति ।
अ-प्रख्याय च कृतं कृत्यं तत्पुनः क्रियतामिति ॥ २. ल_२-इति । ३. आ-
०कर्मनिवेदनो । ब-हनुमत्कर्मनिवेदनं । अ-हनुमत्कर्मनिवेदने सागरप्रयाल-
घनो नाम ॥

[विं-२७, ५८] = [सप्तपंचाशः सर्गः] = [दा-५९, ६०]

एवम् आख्याय तत्र सर्वं हनुमान् मारुताऽऽत्म-जः ।

१] भूयः समुप-चक्राम वचनं वक्तुम् उत्तमम् ॥१॥ [१

स-फलो राघवोद्योगः सु-ग्रीवस्य च सं-गमः ।

२] शीलेम् आ-साद्य सीताया ममं च पुत्रेनं महत् ॥२॥ [२

आर्यायाः सदृशं शीलं सीतायाः प्रवर्गर्पभाः ।

३] तपसा धारयेत् लोकान् क्रुद्धा सा निर्-दहेद् अपि ॥३॥

सर्वथाऽतिम-भावोऽसौ रावणो राक्षसाऽधिपः ।

४] परंयतः स्पृशतः सार्ध्वीं गात्रं न शतधा गतंम् ॥४॥ [३

न तद् अग्नि-शिखा कुर्यात् सं-स्पृष्टा पाणिना सती ।

५] जनकस्य मृता कुर्याद् यत् क्रोध-कलुषी-कृता ॥५॥ [४

अशोक-चनिका-मध्ये रावणस्य दुर-आत्मनः ।

६] अधस्ताच्छिशिर्षायाः सा ह्य अध्यू-आस्ते शोक-कर्षिता ६ [२४

७] राक्षसीभिः परि-वृता शोक-संताप-दुर्मनोः ।

N] मेघं-लेखा-परि-वृता चन्द्र-लेखेव निष्-प्रभा ॥७॥ [२५

N] न चिन्तयति वैदेही रावणं बल-दर्पितम् ॥

१. अ-उत्तरम् ॥ २. म-मममः । ३. ल_१-शीघ्रम् । ४. आ-शी० । ५. घ-मम कर्म च वा । म-सफलो मम च । ल_१-मम तद्दर्शनं । रा-मम च पौरुषं । प्र घ-मम च क्रमणं । ६. आ-प्रति । म-ध्रमः ॥ ७. अ-पुनः ॥ ८. स्व-मद्यार्थनित्य० । आ-०धानित्य० । अ-०या विप्र० । ९. अ-०मेश्वरः । १०. च रा घ अ म ल_१ ल_२ अ-यस्य तां । ११. आ-कृतम् ॥ १२. अ-प्राणिना ॥ १३. अ-अधस्ताच्छिशिर्षायाः ॥ १४. ल_१ ल_२-मुटितः पाठः । १५. अ-०कर्षिता । १६. ल_१ ल_२-मुटितः पाठः ॥ १७. अ-मुटितः पाठः ।

वाल्मीकीय-रामायणम् ।

- ७३] पति-व्रता तु सा देवी सततं मुव्यव-स्थिता ॥२८॥ [२६
 अनु-रक्ता हि वैदेही^१ रामं सर्वाऽऽत्मना शुभा ।
 ८] अनन्य-चित्ता रामे सा पौलोमीऽव पुरं-दरे ॥२९॥ [२७
 तद् एव वासः सरजः पांशु-ध्वस्ता तथैव सा^२ ।
 ९] शोक-संताप-दिग्धाऽगी सीता भर्तृ-हिते रता ॥३०॥ [२८
 सा मया राक्षसी-मध्ये तर्ज्यमाना पुनः पुनः ।
 १०] राक्षसीभिः सु-घोराभिर् दुष्टेभिः प्रमदा-वने ॥३१॥ [२९
 एक-वेणी-परा दीना भर्तृ-चिन्ता-परायणा ।
 ११] अधः-शय्या विवर्णाऽगी पद्मिनीऽव हिमाऽऽगमे ॥३२॥ [३०
 रावणाद् विनि-वृत्ताऽर्था मर्त्तव्ये कृत-निश्चया ।
 १२] कथं-चिन् मृग-शावाऽस्ती विश्वासम् उपे-पादिता ॥३३॥ [३१
 ततः सं-भाषिता चैव तत्त्वम् अर्थं च^३ दर्शिते ।
 १३] राम-सुग्रीव-सख्यं च श्रुत्वा प्रीतिम् उपाऽऽगता ॥३४॥ [३२
 नि-र्ययं समुद्-आचौरं भोक्तं भर्तरि चोत्तमार्धं । [३३पू.
 १४] यौ धारयति लोकेषु साध्वी सेत्य् अभि-धीयते ॥^४ १५॥ [३
 सर्व-था सीतेया दग्धम् तपसा^५ से निशा-चरः । [N

१. आ-पातिव्रतत्वे । च रा व प्र म ल_१ ल_२-पतिव्रतात्वे ।
 २. अ-व्रुटितः पाठः ॥ ३. अ-वृत्ता । ४. आ-रामे तु । च-
 रामेऽपि । व प्र म ल_१ ल_२ च अ-रामेण ॥ ५. अ-च । ६. फ-सा एक
 वस्त्रसवीता रजोध्वस्ता तथैव च । ७. फ-दीनागी ॥ ८. आ-णा ।
 ल_२-०नः । ९. रा व प्र म ल_१ ल_२ अ-रक्षिता ॥ १०. प्र-०णान्तास्त्रिवृ० ।
 ल_१ ल_२-०णार्थास्त्रिवृ० । ११. अ-कृतनिश्चया ॥ १२. फ-प्रदर्शिता । १३.
 आ-०गतम् ॥ १४. आ-०मः । १५. आ-०से । १६. आ-भर्तृभक्तिरिवोत्तमा ।
 १७. प्र म ल_१ ल_२-सा । १८. अ-सा साध्वीत्य० । १९. आ-वत्सा
 धारयते तस्य महान्स खलु रावणः ॥ २०. रा म-तपसा । २१. रा म-
 •स्तीतया । २२. ल_१-च ।

निमित्त-मात्रं रामस् तु वये तस्य भविष्यति ॥१६॥ [N३३३
एवम् आस्ते महा-भागा सीता शोक-परायणा ।

१५] यद् अत्र प्रति-कर्तव्यं तव सर्वं क्रियताम् इति ॥१७॥ [३५
तस्य तद् वचनं श्रुत्वा वालि-मूनुर् अभापत ।

५८, १] जाम्बवन्त-प्रमुखान् सर्वान् अनु-मान्य महा-कौपिः १८ [६०, १. N
अस्मिन् एवं-विधे^१ कार्ये भवतां च नि-वेदिते ।

२] न्याय्यं च सह वैदेह्या द्रष्टुं नृप-चराऽऽत्म-जौ ॥१९॥ [N
अहम् एको हि पर्य-आप्तः स-राक्षस-गणां पुरीम् ।

३] लंकां तु तर्सा हन्तुं रावणं च बलौक्यम् ॥२०॥ [२
किं पुनः सहितो वीरैर् बलवद्भिः कृताऽऽत्मभिः ।

४] कृताऽऽस्त्रैः छेदने शक्तैर् भवद्भिर् विजयोद्यतैः ॥२१॥ [३
अहं रावणं संख्ये स-सैन्यं स-पुरः-सैरम् ।

५] स-पुत्रं वि-धमिष्यामि स-सुहृद्-वान्धवं युधि ॥२१॥ [N
ब्रौह्मम् ऐन्द्रं च रौद्रं च वायव्यं वारुणं तथा ।

६] यदि शक्र-मितोऽस्त्राणि दुर्नि-चौर्याणि^५ सं-युगे ॥^६ २३॥ [N
तान्य् अहं वि-धमिष्यामि इनिष्यामि च^७ राक्षसान् ।

७] तर्द् भवद्भिर् अनु-ज्ञातो दर्शयामि स्वं-विक्रमम् ॥२४॥^८ [N

१. आ-०भूते । २. अ-०वन्तप्र० । ३. च-हनुमान्त ।

४. फ-०पीन् । ५. च रा व प्र म ल_१ ल_२-०व महाकार्ये । ६. फ-०प्याप्यौ

नः । ७. फ अ-लङ्कां तां । ८. रा व प्र म ल_१ ल_२-नाशयितुं । ९. अ-

०छेदचवने० । आ-०स्त्रैः छेदने । प्र म ल_१ ल_२-०स्त्रैः छेदने । अ-०छेदचरणे ।

१०. फ-०स्थितम् । अ-०द्वैतैः ॥ ११. अ-०पुर बलम् । १२. ल_१-ब्रुवितः

पाठः । १३. स-०वाराणि । प्र-ब्रुवितः । १४. प्र-ब्रुवितः पाठः । १५. ल_१ल_२-

नास्ति । १६. प्र ल_२-ब्रुवितः पाठः । १७. आ च प्र ल_२-निहंप्यामि च ।

रा-विनिहंप्यामि । १८. फ च-भवद्भिरनु० । रा म ल_२-भवद्भिरप्यनु० ।

ब-भवद्भिरप्यनु० । १९. फ च-त्रवि० । प्र-सुवि० । २०. ल_१-ल-नास्ति ।

मयाऽतुल्या वि-सृष्टा च शैल-दृष्टिरं अन्-अन्तरा ।

८] देवान् अपि रणे हन्यात् किं पुनस् तात् निशा-चरात् ॥२५॥ [N

अतीऽयात् सागरो वेलां मन्दरः प्र-चलेत् तथा ।

९] जाम्ब-वन्तं न समरे जयेयुर् युधि राक्षसाः ॥२६॥ [N

सर्व-राक्षस-संघातो राक्षसेश्वर-पूर्वकाः ।

१०] अलम् एको हि निर्धने तेषां वायु-सुतः कपिः ॥२७॥ [N

पनेसस्योरु-वेगेन नलस्य च महाऽऽत्मनः ।

११] गिरंयश् च वि-दीर्यन्ते^१ किं पुनर्युधि राक्षसाः ॥२८॥ [N

ने^२ देवोऽसुर-यक्षेषु पन्न-गेषु नगेषु^३ च^४ ।

१२] मैन्दैस्य प्रति-योद्धारं पश्येयं द्वि-विदस्य वीं ॥२९॥ [N

अश्वि-पुत्रौ महा-वेगौ तौ हि^५ प्रव-नोत्तमौ^६ ।

१३] पितामह-वरोत्सेकात् परमं यत्नम् आ-स्थितौ ॥३०॥ [N

अश्विनोर माननाऽर्थे हि^७ सर्व-लोक-पितामहः ।

१. रा व प्र म ल_२-मर्त्याहव वि० । फ अ-०ष्टात् । ल_१-वृद्धिः पाठः । २. फ अ-०ष्टिर्निरं । ३. फ-०लेदपि ॥ ४. फ-०संघा ये । रा-०संघा-तात् । अ-०संघातास्तु । ५. आ-०सेस्वर० । फ-०सेभ्यश्चर । रा-०र्वक । व प्र म ल_१ ल_२-०र्वकात् । ६. रा म-निहन्तु हि । व-हि निर्धने । ७. रा म-कपिर् । व-अयं । ८. रा म-वायुसुतो ब्रह्म । व-वायुसुतः प्रभुः । प्र ल_२-वायुसुतो जवे । ल_१-वायुसुतो ब्रह्म । ९. ल_१-परमस्यो । १०. फ-०योष्ववदीर्येयुः । व प्र म ल_१-०योषि । ल_२-यो हि । ११. आ-स देवा० । फ-०देवेष्व० । प्र-तदेवा० । १२. फ रा व म ल_१ ल_२-नरेषु । प्र-सुरेषु वा । च अ-नागेषु वा । १३. आ रा-०मैन्दस्य । १४. व प्र म ल_१ ल_२ अ-च । १५. रा व प्र म ल_१ ल_२-०वेगावेतौ ङ० । आ-अस्विनागरुहावेतौ । १६. आ अ-महाऽऽवगसत्तमौ । १७. आ-अश्विनौ मनितापौ हि । फ-अश्विनौ मननार्थं च । अ-अश्विनौ बलिनौ यौ हि । १८. अ-०महैः ॥

- १४] सर्वाऽवेध्यत्वम् अतुलम् उभयोर् दत्तवांस् तयां ॥३१॥ [N
तेनोत्सेकेन महता प्र-मथ्य महतीं चमूम् ।
- १५] सुराणाम् अमृतं वीरौ पीत-वन्तौ पुत्रं-गमौ ॥३२॥ [N
तद् एताव् अपि सं-क्रुद्धौ स-वाजि-रथ-कुञ्जैराम् ।
- १६] लंकां नाशयितुं शक्तौ सर्वे तिष्ठन्तु वानराः ॥३३॥ [N
अ-युक्तं हि विना देवीं सीताम् असित-लोचनाम् ।
- १७] समीपे गमनं तस्य राघवस्य महाऽऽत्मनः ॥३४॥ [४
दृष्ट्वा देवीं न चाऽऽनीतेत्य् एवं तत्र नि-वेदितुम् ।
- १८] अ-युक्तं अपि जानामि भवद्भिः ख्यात-कर्मभिः ॥३५॥ [५
उ१९] ने हि वेः पुत्रेने कश्चित् नाऽपि कश्चित् पराऽऽक्रमे ।
तुल्यः समस्त-दैत्येषु लोकेषु हरि-सत्तमाः ॥३६॥ [६
२०] जित्वा लंकां राक्षसांश्च हत्वा तं रावणं रणे ।
पृ२१] सीताम् आ-दाय गच्छामः सिद्धाऽर्या दृष्ट-भानसाः ॥३७॥ [७
तेष्व् एव हत-शेषेषु राक्षसेषु हनूमर्ता ।
N] किं प्राऽऽप्त-कालं कर्तव्यं प्राऽऽप्य गच्छाम मैथिलीम् ३८॥ [८
राम-लक्ष्मणयोर् मध्ये न्यस्येम जनकाऽऽत्म-जाम् ।

१. ल_१ ल_२-०युष्य० । २. आ ल_१ ल_२-वदा । ३. ल_१-तेनास्मु० ।
४. व प्र ल_२-पुत्रोत्तमौ । ५. अ-०तौ । ६. ल_२-०न्ति । ७.
फ च-० पंग० । ८. फ ल_१-सीता । ९. ल_२-नास्ति । १०. रा व प्र
म ल_१ ल_२-०क्तमिव । ११. च-रहितः । रा व ल_१ अ फ-
रहितः । १२. आ-प्लवणे । १३. ल_१ ल_२-सामरदै० । अ-सागरदै० ।
१४. आ-लंकां सरक्षीणां । रा व प्र म ल_१ ल_२-सरक्षसां लंकाम् ।
१५. च रा व प्र म ल_१ ल_२ अ-तेष्वहम् । १६. फ- रक्षसु हरि-
सत्तमाः । १७. रा प्र म ल_१ ल_२-०मि । १८. फ-न्यसामो ।
च रा व प्र म ल_१ ल_२-न्यसेत् । अ-संन्यस्य ।

[बं-५९]= [अष्टापंचाशः सर्गः] =[दा-६०, ६१]

अंगदस्य वचः श्रुत्वा जांबवान् वाक्यम् अब्रवीत् ।

१] नैपा बुद्धिर् महा-बाहो यद् ब्रवीषि महा-कपे ॥१॥ [११

वि-चेतुं वयम् आ-ज्ञप्ता दक्षिणां दिशम् उत्तमाम् ।

२] नोऽऽनेतुं कपि-राजेन नैव रामेण धीमता ॥२॥ [१२

कर्णञ्चिन् निर्-जितां सीताम् अस्माभिर् नोऽभि-रोचयेत् ।

३] राघवो नृप-शार्दूलः कुलं व्यप-दिशन् स्व-कम् ॥३॥ [१३

प्रति-ज्ञाय स्वयं राजां सीता-विजयम् अग्र-तः ।

४] सर्वेषां कपि-मुख्यानां कथं मिथ्या करिष्यति ॥४॥ [१४

वि-पुलं कर्म चे कृतं भवेत् तुष्टिर् न तस्य तु ।

५] वृथा वो दर्शितं वीर्यं भवेद् वानर-पुंगवाः ॥५॥ [१५

तस्माद् गच्छामहे सर्वे यत्र रामः स-लक्ष्मणः ।

६] मृ-ग्रीवश् च महा-तेजाः कार्यस्योऽस्य नि-वेदने ॥६॥ [१६

N] जगृह्म तेऽर्थं तद् वाक्यं कपेर जाम्ब-वतस् तदा । [६१, १५

७] वाढम् इत्य-एव चोक्त्वा वै प्र-स्थानं सम-अरोचयन् ॥७॥ [N

N] अंगद-प्रमुखा वीरा जाम्ब-वांश् च महा-कपिः । [१७

८] प्रीति-मन्तश् च ते सर्वे वायु-पुत्र-पुरः सरा (ः) ॥८॥

१. आ-महाबुद्धिः । २. ल_२-विकेतुं । ३. अ-आदिष्टा । ४. च-
नानेन । रा प्र व ल_२-तेनैव । म ल_१-तेन वै । ५. रा म ल_१-राघवेण च ।
प्र व ल_२-रामेणैव च । ६. अ-कर्णं विनिरं । ७. आ-नावरो । रा प्र व
म ल_१ ल_२-नैव रं । अ-०भिरभिरो० । ८. फ च रा प्र व म ल_१ ल_२-
महत् । ९. फ-०ज्ञातं । अ-०ज्ञातं । १०. अ-राज्ञा । ११. रा-न च ।
१२. अ-भविष्यति । १३. च रा प्र व ल_१ ल_२-उत्कृत्वा । अ-कर्ता वै ।
१४. फ प्र ल_१ अ-च । १५. फ-कार्यस्य विनिवेदने । १६. अ-ते च ।
१७. आ-हनूमांश्च ।

महेन्द्राऽग्रं परित्यज्य पुप्लुवुर् वानरोत्तमाः ।

- N] मेरु-मन्दर-संकाशा मत्ता इव महा-नीजाः । [२
 ८पू] छादयन्त इवाऽऽकाशं कपयस् तोय-र्दो यथो ॥१२॥ [३
 सं-पूज्यमौनं भूतैश् च हनुमन्तं महा-बलम् ।^१
 ९] कपि-श्रेष्ठा महा-कायाः पिबन्त इव दृष्टिभिः ॥१०॥ [४
 रामस्य चाऽर्थ-सिद्धिं च भर्तुश् च वि-पुलं यशः ।
 १०] समा-धाय समृद्धाऽर्थाः कर्म-सिद्धिम् अत्र-उत्तमामं ॥११॥ [५
 प्रियाऽऽख्यानोत्सुकाः सर्वे सर्वे युद्धाऽभि-नन्दिनः ।^१
 ११] सर्वे राम-प्रतीकारे निश्-चितोऽर्थाभनेस्-विनः ॥१२॥ [६
 पुवमानोः खंश्च औ-श्रित्य ततस् ते काननौकसः ।
 १२] नन्दनोपमम् आ-सेदुर् वनं द्रुम-लताऽऽकुलम् ॥१३॥ [७
 यत् तन् मधु-वनं श्री-मत् सु-ग्रीवस्य सु-रक्षितम् ।
 १३] अ-धृष्यं सर्व-भूतानां सर्व-भूत-मनो-हरम् ॥१४॥ [८
 यद् रक्षति महा-वीर्यः सदा दधि-मुखः कपिः ।
 १४] मातुलः कपि-मुखस्य सु-ग्रीवस्याऽमितौजसः ॥१५॥ [९
 ते तद् वनम् उपाऽऽगम्य बभूवुर् हृष्ट-मानसाः ।
 १५] वानरा वानरेन्द्रस्य मनः-कान्तं मनो-रमेर्म् ॥१६॥ [१०

१. अ-महेन्द्रादि । २. फ प्र व म ल_१ ल_२-वानरर्षभाः ।
 ३. फ-०द्विपाः । ४. च रा प्र व म ल_१ ल_२-तोयदोषमाः । ५. आ-०मान-
 स्तु वैश्च । ६. अ-समाज्यमानो भूतैस्त्वैर्जाववान्सुमहाबलः । ७. रा प्र व म
 ल_१ ल_२-०श्रेष्ठं म० । अ-हनुमन्तं महावेगं । ८. फ-कपित्यारभ्य सर्वे रामेत्यन्तः
 पाठो नास्ति । ९. प्र म ल_१ ल_२-राघवस्यार्थसिद्धिं च । अ-रामस्य
 चार्थसंसिद्धिं । १०. अ-जलः । ११. रा प्र व म ल_१ ल_२-नास्ति ।
 १२. अ-निश्चिताश्च म० । ल_२-निश्चिताऽर्थास्तपस्विनः । १३. अ-०णा ।
 १४. फ-समाश्रित्य । १५. अ-हि चेच्छितम् । १६. आ-भूतैश्च
 रा म ल_१-०लोकावां । १७. रा म ल_१-वीरः । १८. रा प्र व म ल_१
 ल_२ अ-०हरम् ॥

ततस् ते वानरा हृष्टा हृष्टा मधु-वनं महत् ।

१६] हनूमन्तम् अयाचन्त जाम्बवत-प्रमुखास् तदा ॥१७॥

स चांगदम् उपाऽऽगम्य याचति स्म तदा मधु ।^३

१७] सिद्धार्थानां किलाऽस्माकं प्रसादं कर्तुम् अर्हसि ॥^४ १८॥ [N

अंगदस् तु हनूमन्तं प्र-शैस्य शुभया गिरा ।

१८] किम् इच्छसि वदस्येति प्रीतो वाक्यम् उवाच ह ॥१९॥ [N

अंगदस्य . वचः श्रुत्वा हनूमात् हरि-पुंगवः ।

१९] ज्ञातिभिः सहितो हर्षाद् इदं वचनम् अब्रवीत् ॥२०॥ [N

राज्ञस् तु यैव ते^५ पितुर् अप्य् अ-श्रुष्यं

वनं वभूवाऽप्रतिमं सु-गुप्तम् ।

तद् देहि दायं हरि-पुंगवानां

सुदुर्-लभं नो हरि-राज-पुत्र ॥२१॥ [N

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे वानर-प्रत्यागमनं

नामाऽष्टापंचाशः सर्गः ॥१८॥

१. अ-नास्ति । २. आ-याचन्ति । रा प्र व म ल_१ ल_२-याचते ।
३. अ-कुमारमयभ्याचन्त मधुने मधुपिंगलाः । ४. अ-इतः परं सर्गान्तिः
पाठे नास्ति । ५. व-प्रशंस्य । ६. फ-वाक्यं शुभ बहम् । ७. फ-ते यत् ।
८ फ-गुप्तम् । ९. ल_१-इति । १०. आ-उद्योगपर्वणि वानर० । च-
वानरप्रत्यागमनं । ११. अ-सर्गसमाप्तिर्नास्ति ॥

[व-६०]= [एकोनपष्टितमः सर्गः] =[दा-६२]

श्रुत्वा हनुमतो वार्यम् अंगदः प्रचराऽगदः ।

१] प्रत्य-उयाच महा-तेजाः पिबन्तु हरयो मधु ॥१॥^१ [२

ततः कुमारस् तान् सर्गान् जाम्बवद-प्रमुखान् हरीन् ।

N] अनु-मान्य ददौ तेषा नि-सर्गं मधु-भक्षणे ॥२॥ [६०, ६१

अवरयं कृत-कार्यस्य कार्यं हनुमतो वचः ।

२] अ-कर्तव्यम् अपि प्राज्ञैः किम्-अग पुनर् ईदृशम् ॥३॥^२ [३

एतव तु वचन श्रुत्वा अगदस्य मुखोद्-गतेम् ।

३] साधु साधु इति स-हृष्टा वानराः प्रत्य-अपूजयन् ॥४॥ [४

अंगदेनाऽभ्यनु-ज्ञाताः प्र-हृष्टासं ते तु वानराः । [N

४] पूजयित्वाऽगदं सर्वे यूथे प यूथ पर्षभाः ।

५] जम्बुर् मधु-चनं रम्यं नदी-वेगं इव द्रुतम् ॥५॥ [५

N] ते प्र-विष्टा मधु-चन पालेन नोऽगणयन् तदा ।

५] अति-हर्षाश् च पटवः सीताया दर्शनेन च ॥६॥ [६

६] उव-पत्य च ततः सर्वे वन-पालेन सपन्त-तः ।

ताडयन्ति स्म तरसा प्र-विशन्ति दिशो दश । [७

१ फ-हनू० । २ प्र व म ल, ल२-वाक्य वानरप्रवरोऽगद । ३ अ-
नास्ति । ४ च-जायवान् प्र० । ५ प्र व म ल, ल२-विसर्गं । अ-नि सर्गं ई आ-
वद । ७ अ-३ यश्लाकादाऽभ्यनु-मशोन्त पाठो नास्ति । ८ रा प्र व म ल, ल२-एव ।
९ फ च प्र रा व म ल, ल२-मुखाब्ज्युतम् । १० च रा प्र म ल, ल२-प्रहृष्टा वान
रास्तु त । ११ फ-यूथया यूथपथमम् । १२ फ च रा म-सर्वे । १३ च रा म
वेगा । १४ फ च रा म-द्रुमम् । १५ रा ल, ल२-फलान्वनमयस । व प्र
ल, ल२-फलान्वनमयस । । १६ फ च-०हर्षाश्च । रा प्र व म ल, ल२
०हर्षादपटव । १७ च रा प्र व ल, ल२-०पाला । १८ रा व म ल,
ल२-ताडितास्तैश्च । प्र-ताडिताश्चैव । १९ फ-वरितास्ते द्रवन्ति । च-
तरसा द्रवन्ति च । रा व प्र म ल, ल२-तरसा द्रवन्ति स्म ।

N] त्रासयित्वा तु तान् आशु वानराम् ते वलोत्कटाः ॥७॥^१[N
६३] अति-धैः(१८)ष्टाः कुमारेण धीमता वालि-सूनुना ।

हरयः मत्स्य-अपद्यन्त द्रुमान् मधुकराऽऽकुलान् ॥८॥^२[N
७] लोडयन्ति स्म शत-शः सर्वं मधु-वनं तदा ।^३

भक्षयन्तः सु-गन्धीनि मधूनि रस-वन्ति च ॥९॥ [N
९] जग्मुः प्र-हर्षं ते सर्वे वभूवुश् च मदोत्कटाः ।^४[N

मधूनि द्रोण-मात्राणि बहूनि परि-गृह्य ते ॥१०॥
N] पिबन्ति कपयः केचित् संघ-शंस ते^५ महृष्ट-वत् ।

८३] श्रातयन्ति चं ते हृष्टा भक्षयन्ति स्म चाऽपरे ॥११॥ [८
पीत्वा केचित् प्र-विध्यन्ति वन्धु-यूथान् वली-मुखाः ।

१०] अपरे मधु-शिष्टेन जघ्नुर् अन्योऽन्यम् उत्कटाः ॥१२॥^६ [९
मधु पीत्वा प्र-णादांश् चाऽप्युत्त-संजन्ति महा-बलाः ।^७

N] अन्ये मुखोप-विष्टाश् च जघ्नुर् अन्ये मदोत्कटाः ॥^८ १३॥ [N
N] अपरे तर्ह-शाखासु मदाऽऽविष्टा ललम्बिरे ।

अन्ये च वृक्ष-मूलेषु वि-हरन्तः प्लवं-गमाः ।
११] अत्य्-अर्थम् आश्रिताः क्लान्ताः पर्णान्धिं आ-स्तीर्य शेरते १४ [१०

१. च प्रथम ल_१-सु तान्सर्वान् । ल_२-च तान्सर्वान् । २. अ-नास्ति ॥
ल_१-अतिहृष्टाः । अ-ते विसर्गाः । ३. अ-ममप० । ४. फ-नास्ति । ५. ल_१-
लोमयन्ति । ६. फ अ-नास्ति । ७. अ-मूलानि च फलानि च । ८.
अतः परमाधिकः पाठः-प्र-अतिघृष्टाः कुमारेण धीमता वालिसूनुना । फ-नास्ति ।
६. अ-अत आरभ्य 'नृत्यन्ति हृष्टवत्' इत्यन्तः पाठो नास्ति । १०. फ-संघ-
शास्त्रव ह० । रा म ल_१-संघशंस प्र० । ११. प्र म ल_१ ल_२-स्म । १२. फ-
सखीयूथान् । च रा प्र व ल_१ ल_२-मधुयूथान् । म-मधुयूथान् । १३. च अ-नास्ति ।
१४. रा प्र व म ल_१ ल_२-पीत्वाथ नादांश्च विद्यजन्ति । १५. फ च-
नास्ति । १६. ल_१ ल_२-जग्मुर् । १७. फ-नास्ति । १८. आ-ते तु शा० ।
रा-मधु० । १९. आ फ च-आसिताः । ल_१-आश्रिताः । २०. फ च-

उन्मत्त-भूताः प्लव-गा मधु-पान-प्रहर्षिताः ।

१२] क्षीवाः कुर्वन्ति हास्यं च कलहंश्च प्र-कुर्वते ॥१५॥ [११

१४उ] अ-तृप्तवत् पिवन्त्य अन्ये मधूनि मधु-पिगलाः ।

१३पृ] केचित् तालान् प्र-कुर्वन्ति केचिन् नृत्यन्ति हृष्ट-र्चत् ।

N] क्षिपन्ति च तथाऽन्योऽन्यं सखलन्ति च पृथक्-क्रियाः १६[N

खादन्ति केचिद् वि-हरन्ति केचिद्

N] द्रवन्ति केचित् प्र-हंसन्ति केचित् । १२

१५३] नदन्ति केचित् प्र-हसन्ति केचिद् ३

N] धौवन्ति केचित् कथयन्ति केचित् ॥१७॥ [N

१५१] गार्यन्ति केचिद् वि-मृशन्ति केचिद्

नृत्यन्ति केचिद् प्र-पठन्ति केचित् । १

ध्यायन्ति केचित् प्र-पठन्ति केचित् २

N] क्रुध्यन्ति केचित् क्षमयन्ति केचित् ॥१८॥ १ [N

स्तुवन्ति केचिद् वि-हंसन्ति केचिद्

१. प्र ल_२-इवेदाः । ल_१-इवेदः । २. आ-कुर्वन्निवहास्यं । ३. व-
स्म । ४. रा म ल_१-कलहं च । व-कलहं स्म । ५. फ-तालानि कुर्वन्ति । व-
तालान्स्म कु० । ल_२-कालान्प्र० । ६. फ-०वान् । ७. च-वलन्ति ।
८. आ च-०क्रियाम् । ९. रा प्र व म ल_१ ल_२-केचिदक्षिपन्ति
चान्योभ्य चलन्ति च पृथक् क्रियाः । अ-हरयो मधुना मत्ताः केचि-
त्सुप्ताः महीतले ॥ १०. फ-रुदन्ति । ११. रा प्र व ल_१ ल_२-
प्रहरन्ति । १२. म अ-नास्ति । १३. च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-
नास्ति । १४. फ-स्वपन्ति । अ-प्लवन्ति । १५. रा प्र व म ल_१ ल_२-
प्रपठन्ति । १६. रा प्र व म-स्मयन्ति । ल_१ ल_२-स्नायन्ति ।
१७. च-प्रमृशन्ति के० । आ-वितृशन्ति के० । रा प्र व म-लं, ल_२-
प्लवगाः प्रहृष्टाः । १८. च-केचित्च नदन्ति । १९. रा प्र व म ल_१ ल_२-
नास्ति । २०. च-नमन्ति । २१. प्र व ल_१ ल_२-नास्ति । २२. आ-
क्षपन्ति । अ-प्रशसन्ति । २३. अ-विवदन्ति ।

दीव्यन्ति केचित् प्र-पतन्ति केचित् ।

पिबन्ति केचित् प्र-हरन्ति केचित्

N] . . स्मयन्ति केचित् प्र-गाः प्र-हृष्टाः ॥१९॥ [N

परस्परं केचिद् अ (?उ)पाऽऽश्रयन्ति

परस्परं केचिद् अपाऽऽक्रमन्ति ।

मही-तलावं केचिद् उदीर्ण-सत्त्वा

१६] द्रुतं द्रुमाऽग्रोण्य् अंभिसं-पतन्ति ॥२०॥ [N

प्र-गीतम् अन्येस् तु हसन्न् उपैति

प्र-हृष्ट चाऽन्यैः प्र-नुदन्न् उपैति ।^{१४}

प्र-यान्तंम् अन्यः सहसाऽभ्य-उपैति^{१५} ।

१७] हसन्तम् अन्यः प्र-पतन्न् उपैति^{१६} ॥२१॥ [N

द्रुमाद् द्रुमं केचिद् अपांऽऽक्रमन्ति

१. म अ-प्रलपन्ति । २. अ-स्त्रपन्ति । ३. म-प्रवसन्ति । अ-
 ०-व्रमयन्ति । ४. अ-हसन्ति केचित्यहरन्ति केचित् । ५. रा प्र व ल,
 ल_२-नास्ति । ६. आ-अत्रासयन्ति । च म-अपात्रवन्ति । रा घ
 ल, ल_२-अपः स्रवन्ति । प्र-अपत्रपन्ति । ७. अतः परमाधिकः
 पाठः—अ-नदन्ति केचिद्विदन्ति केचित् पिबन्ति केचिच्च वदन्ति
 केचित् । स्मरन्ति केचित् प्रहरन्ति केचित् प्लवंगमाः सायुतया प्रहृष्टाः॥
 ८. आ-अपात्रयन्ति । च-अपत्रवन्ति । रा व ल, ल_२-अपत्रपन्ति । ९.
 अतः परमाधिकः पाठः—च अ-परस्परं केचिदपत्रपन्ति । १०. रा प्र व ल,
 ल_२-०गताः के० । म-०तले के० । अ-०तलं के० । ११. च रा प्र व म ल,
 ल_२-द्रुमाग्राण्यपरि सं० । अ-द्रुमाग्रानभि० । १२. आ-अन्ये प्रहसन् । च-अन्यं
 च ह० । १३. आ-प्रमृत्यमन्यः । १४. रा प्र व म ल, ल_२-नास्ति ।
 १५. प्र म-प्रयान्तुमन्यः । ल_२-प्रपतन्तुमन्यः । आ फ च व- ०न्वमन्यं ।
 १६. आ-सहसायुपैति । ल_२-सहसाम्युपैति । १७. फ च रा प्र व ल,
 ल_२-अन्यं । १८. आ-प्रणवन् । फ-अपठन् । रा प्र व म ल, ल_२-
 प्रपतन्तुमन्यं । १९. अ-नास्ति ॥ २०. ल, ल_२-अपक्र० ।

यही-तलावँ केचिद् अपाऽऽक्रमन्ति

क्षितिं नगाऽग्रान् नि-पतन्ति केचित्

N] क्षितेर् नगाऽग्रं नि-पतन्ति केचित् ॥२२॥ [N]

समा-कुलं तव कपि-सैन्यम् आसीन्

मधु-प्रपानोत्कट-सत्त्व-चेष्टम् ।

न चाऽत्र कश्चिन् न वभूव मत्तो

१८] न चाऽत्र कश्चिन् न वभूव मत्तः ॥२३॥ [N]

ततो वनं तव परि-भज्यमानम्

दुमांश् च विध्वंसित-पत्र-पुष्पान् ।^{१२}

सम-ईक्ष्य सर्वान् दधि-वक्त्र-नामा

१९] नि-वारयामास कैपिः कैपींस् तान् ॥२४॥ [N]

स तैर् मदोद् अंप्रति-वीर्य-रूपैः^{१३}

बलाद् बलौघैः परि-वार्यमाणः ।^{१७}

प्र-कर्षितस् सक्त-भयैः सम-एव

N] प्र-कर्षितः कर्षितवान् परान् संः ॥२५॥ [N]

स तैः प्र-भंत्तैः परि-भर्त्स्यमानो

१. फ-० लले । रा प्र व म ल, ल२-तले । २. रा प्र व म ल, ल२-अति क्र० । ३. ल१-दुगाग्रान् । ल२-नगाग्रानि । ४. च रा प्र व म ल, ल२-केचिश्चित्तेरभ्यमात्रजन्ति । ५. अ- नास्ति । अतः परं । च रा प्र व म ल, ल२-‘प्रपटन्नुपैति’ इति पूर्वपठितः पुनरा-वृत्तः ॥ ६. च-प्रपणो० । ७. आ च-० चेष्टाः । अ-० इष्टि । ८. अ-तत्र । ९. ल, -केचिन् । १०. फ-वितृप् एव । ११. म-० मङ्गलमागं । ल, -० सुख-मानं । ल२-प्रतिगन्धयमाणं । १२ अ-नास्ति । १३. अ-कपीव्रतस् । १४. आ-महामाऽप्रति० । १५. अ-सुदुमंदाइवाप्रतिरूपैः । १६. म-० माणः । १७. फ अ-गदाच्च तेनोपरि वार्यमाणः । १८ ल, -० पराद् । १९. आ-प्रवृत्तताकर्मत वापरान्तः । अ-प्रकर्षिताकर्मत वा परान्तं । २०. प्र ल२-प्रमत्तः । अ-प्रवृत्तेः ।

वनस्य गोप्ता हरि-वीर-दुष्टैः ।

चकार भूयो मतिम् उग्र-तेजा

२०] वनस्य तस्य प्रति-वारणाऽर्थम् ॥२६॥ [N

उवाच कांश्चित् परुषाणि रुष्टैः

कांश्चित् तलेनाऽपि जवान रोपात् ।

सम्-एत्य कौश्चित् कलहं चकार

N] तथैव सास्त्रोप-जगाम कौंश्चित् ॥२७॥^६ [N

नखैश् च तीक्ष्णैर् दशनैर् दशन्तम्

तलैश् च पादैश् च सम्-आर्पुवन्तः ।

महा-कपिं ते कपयः समेता

N] महा-वर्नां निर्-विषयं च चक्रुः ॥२८॥ [N.

इत्यापि रामायणे सुन्दर-काण्डे मधु-भक्षणं

नामैकोनषष्टितमः सर्गः ॥५९॥

१. अ-० मुख्यः । २. च रा म ल, अ-० रक्षणार्थम् । व प्र ल-० रक्षणाय ।
 ३. फ अ-कुब्जः । व प्र ल-० दृष्टः । ल-० दुष्टः । ४. रा ल, अ-तलेनाभिज० ।
 ५. आ अ-कौश्चित् । ६. अतः परमधिकः पाठः-अ-स वानरो वानरयूयनायः ।
 अर्थं च सार्धं श्लोकः २८-शश्लोकात् परं पठितः ॥ ७. ल-० केचिदशनैर् । ८. फ-
 आर्पुवन्तः । च रा प्र वम ल, ल-० आर्पुवन्तः । ९. फ म-तां । १०. म-० बलानि ।
 ल-० वणात् । अ-० वने । ११. आ म ल-० अ-स्म । १२. ल-० इति सु० ।
 अ-सुन्दरकाण्डे । ल-० इत्यापि रामायणे । १३. अ-० भक्षणो ॥

[वं-६१, ६२]= [पष्टितमः सर्गः] =[दा-६२]

तत्र वै मधु-पाला ये स्थिता दधि-मुखाऽऽज्ञेया ।^१ [१४पू
 ३] नाऽचिन्तयन्त तान् सर्वान् वार्य-माणांः कुंवं-गमाः ॥^१ [N
 ते विकृष्टाश् च जानुभ्यां देव-मार्गाश् च दर्शिताः ।^१ [१५पू.
 ४] वानरैर् बहुभिर् भीमैः प्रति-पिद्धा दिशो गताः ॥२॥ [१४उ
 अब्रुवन् परमोद्विग्नाः पाला दधि-मुखं तदा । [१५उ
 ५] तौरांऽगद-हनूमद्रिर् हतं मधु-वनं कपे ॥^{१३} ॥
 वयं नि-घृष्टा ज्ञानुभ्यां देव-मार्गाश् च दर्शिताः ।^२ [१६
 ६] यद् अत्राऽनन्तरं कार्यं तत् त्वं कर्तुम् इहाऽर्हसि ॥^{१४} ॥ [N
 ततो दधि-मुखः क्रुद्धो वन-पालाऽधिपस् तदा ।
 ७] हतं मधु-वनं मत्वा हेतांश् चाऽऽर्ध्वोऽसयद् हरीन् ॥५॥ [१७

१. घ म-तत्रैव । २. प्र-०दयः । ३. अ-ये तत्र मधुपालस्य प्रेक्षया
 दधिमुखस्य ते । अतः परमधिकश्च पाठः-तानुवाच हरिश्रेष्ठो हनुमान्पवना-
 त्मजः । सुप्रीतमनसःमधु सेवत वानराः । अतःपरं च ५९वमसर्गा-
 रम्भे त्यक्त्वाः कतिचिच्छ्लोकाः “श्रुत्वा हनुमतो वाक्य” मित्यारभ्य “हर-
 यो मधुना मत्वाः” इत्यन्ताः पुनरालिखिताः । ४. फ-न चिन्तयत-
 स्तान्सर्वे । ५. म-०णान् । ल_२-०णः । ६. घ प्र ल_२-०मान् ।
 ७. अ-नास्ति ॥ ८. म ल_१-तैर्विकृष्टाश्च । ल_२-तैस्तैर्विकृष्टा ।
 ९. रा घ प्र ल_२-०मार्गाश्च । ११. अ-०वीरैः । १२. फ-
 दिवो ॥ १३. ल_२-नात्वा ? । अ-गावा । १४. च-०मुखात् । १५. फ-
 तावांग० । १६. रा घ प्र म ल_१ ल_२-प्रभो । १७. अ-हनूमता दत्तवै-
 र्हतं मधुवनं च यत् ॥ १८. च घ प्र ल_२-प्रहृष्टा । रा म-विकृष्टा । १९. च
 घ प्र ल_२ म-०मार्गाश्च । ल_१-मार्गं च । २०. अ-जानुभिस्ते प्रहृष्टाश्च देव-
 मार्गं प्रदर्शिताः । २१. अ-नास्ति ॥ २२. ल_१-मुखं । २३. प्र म ल_१ ल_२-
 श्रुत्वा । २४. अ-हतान्ताष्वाष्टगन्हरीन् । अ-सान्त्वयामास तान्कर्षान् । रा घ-
 हतानाश्वासपद्वीन् ॥

एहं आगच्छते गच्छामो वानरान् अति-दर्पितान् ।

८] बलेन वारयिष्यामो भक्ष-माणान् मधूत्तमम् ॥६॥ [१८

श्रुत्वा दधि-मुखस्यैतद् वदतो वानरर्षभाः ।

९] पुनर वीरा मधु-वनं तेनैव सहितौ ययुः ॥७॥ [१९

ते लता-पादपांश् चैव पापाणान् अपि वानराः ।

११] गृहीत्वाऽर्भ्य् अगमन् क्रुद्धा यत्र ते कपि-कुञ्जराः ॥८॥ [२१

ते स्वामि-वचनं श्रुत्वा हृदयेष्व् अत्र-शाप्य तं ।

१२] हरेयोऽपि गताः सर्वे शाल-ताल-शिलाऽऽयुधाः ॥९॥ [२२

मध्ये चैषां दधि-मुखः प्र-गृह्य तुमम् उत्तमम् ।

N] समभ्य् अथावद् वेगेन ते च सर्वे पुवं-गमाः ॥१०॥ [२०

वृक्ष-स्थांश् च स्थल-स्थांश् च वानरा बल-दर्पितान् ।

N] अर्भि-चक्रामिरे वीराः पांलाम् तत्रे सहस्र-शः ॥११॥ [२३

१. फ-तत्रागच्छत । प्र-पुञ्जागच्छामि । २. प्र-०दर्पितान् । ३. अ-
वारयिष्यामि तान् गत्वा प्रमुञ्जानान् मधूत्तमान् ॥ ४. फ-०स्यैवव० । ५. अ-
नास्ति । ६. फ-सहस्रा । ७. अतः परमधिकः पाठः—च रा व प्र म ल_१ ल_२
अ-समस्यपावन्योगेन ते च सर्वेऽ पुवंगमाः ॥ ८. फ-०त्वा भ्यद्रवन् क्रु० । रा
ल_१-०स्वाम्यागमस्तत्र ॥ ९. प्र-०पु विशाप्य । फ-०ष्ववसद्य । प्र च व म
ल_१ ल_२-०ष्ववसज्य । रा-०ष्ववसज्ज । प्र-पु वितज्य । अ-०ष्ववसज्य ।
१०. अ-च । ११. फ-हरयः समहृष्यन्त । अ-हरयोभिगताः सर्वे ।
१२. ल_१-शालतालशिलायुधाः । १३. आ अ फ च-अतः परं उ पुनः
पठितः ॥ १४. अ-नेपो दधि० । व प्र ल_२-इधि मुखइषेपां ।
१५. अ-सर्वे चैव ॥ १६. आ-०स्थाइव । १७. आ-०स्थाइव ।
१८. च-अथ च० । रा व प्र म ल_१ ल_२-उप० । अ-अतिच० ।
१९. रा व प्र म ल_१ ल_२-जाः जतस० । २१. अ-कोपे सर्पः
समाप्तिर्इदमेते ॥

†म ल_२-०धावन्वेगेन । ल_१-०धावद्देगेन । ‡ल_१-सर्वे च ।

बलान् निवारयिष्यन्त आ-सेदुर् हरयो हरीन् ।

१] सं-दष्टौष्ठ-पुटाः क्रुद्धा भर्त्सयन्तो मुहुर् मुहुः ॥१२॥ [२४

अथ दृष्ट्वा दधि-मुखं क्रुद्धं वानर-पुंगवाः ।

१३] अंभ्य-अधावन् सुसं-क्रुद्धा हनूमत्-प्रमुखास् तैदा ॥१३॥ [२५

स-दृष्टं तं महा-बाहुर्म आ-पतंतं महा-बलः ।

१४] वेग-वंतं नि-जग्राह बाहुभ्यां कुपितोऽद्भुतः ॥१४॥ [२६

मैदाऽन्यो न कृपां चक्रे आर्यः कोऽयं ममेति सः ।

१५] अंधैर्नि निष्-पिपेपाऽऽशु वेगेन वसुधा-तले ॥१५॥ [२७

स भग्न-बाहुऽऽरु-मुखो विह्वलः शोणितोक्षितः ।

१६] सं-मुमोह महा-वीर्यो मुहूर्तं कपि-कुञ्जरः ॥१६॥ [२८

स कथंचिद् वि-मुक्तस् तैर् वानरैर् वानरर्षभः ।

६२, १] उवाचैकान्तम् आ-गंभ्य तान् भृत्यान् समुपाऽऽगतान् । १७

तत्राऽऽगच्छत गच्छामो भर्त्ता नो यत्र वानराः ।

२] सु-ग्रीवो विपुलै-ग्रीवः सह रामेण धीमता ॥१८॥ [३१

सर्वं चाप्यंगदे दोषं श्रावयिष्यामि वानराः ।

१. ल_२-आसीदुर् । २. अ-नास्ति ॥ ३. फ म-सर्वे । ४. फ-अभ्यद्रवन्त
सं० अ-०धावत सं० । ५. फ-०खाः कपिम् । म-०खा अपि । अ-०खास्तथा । ६. च
रा व प्र ल_१ ल_२-नास्ति ॥ ७. आ-स वृक्षस्तं । ८. म-०बाहुर् । ९. म-०बलं ।
१०. च रा व प्र ल_१ ल_२-नास्ति । ११. ल_२-०वन्ता । १२. फ-कपिमङ्ग० ॥
१३. आ-मदभ्यो । १४. फ-कार्यः । १५. अ-मदान्धश्च न वेदैर्नमार्यः
कोऽयं ममेति यत् । १६. ल_२-अधेनां ॥ १७. रा व प्र ल_१ ल_२-नास्ति ॥
१८. फ-वानरोत्तमः । १९. च-आगत्य । २०. रा व प्र म ल_१ ल_२-
समभाषत तान् सर्वान् वानरान्ममुपागतान् । अ-उवाच कान्ति-
मागत्य तान् हरीन् समुपागतान् ॥ २१. ल_१-भर्त्ताते । २२. ल_२ अ-
वानरः । २३. म ल_१ ल_२-०वो रामेण सह । २४. फ-वा अङ्गदे च-वाप्यंगदे ।
२५. आ-०ष्याम ।

- ३] अ-मर्षा न हि तां श्रुत्वा धर्षणां मर्षयिष्यति ॥१९॥ [३२
 प्रियं मधु-वनं ह्य एतत् सु-ग्रीवस्य महाऽऽत्मनः ।
 ४] पितृ-पैतामहं दिव्यं दैवतैर् अप्य् अ-धर्षितम् ॥२०॥ [३३
 स वानर-पतिः श्रीमान् मधु-लुब्धान् गताऽऽयुर्षः ।
 ५] घातयिष्यति दण्डेन तीक्ष्णेन समुहञ्ज-जनान् ॥२१॥ [३४
 बंधम् एषां नृ-शंसानां नृपाऽऽज्ञा-परिदूषिणाम् ।
 ६] धर्षणाऽऽमर्षितो रोषात् सर्वेषां कारयिष्यति ॥२२॥ [३५
 एवम् उक्त्वा दधि-मुखो वन-पालो मंहा-बलः ।
 ७] जगाम सहस्रोत्-पत्न वन-पालैः संमा-वृतः ॥२३॥ [३६
 निमेषाऽन्तर-मंत्रिण संप्राऽऽप्तः स वने-चरः ।
 ८] सहस्रांऽशु-सृतो धीमान् सु-ग्रीवो यत्र वानरः ॥२४॥ [३७
 रौघवं सह सु-ग्रीवं लक्ष्मणं च सम-ईक्ष्य सैः ।
 ९] सर्व-प्रतिष्ठां जगतीम् आकाशान् नि-पपात ह ॥२५॥ [३८
 १०पू] स नि-पत्न मंहा-वीर्यः सर्वम् तैः परि-चारितः ।
 स दीन-वदनो भूत्वा कृत्वा शिरसि चांऽजलिम् ।
 ११] सु-ग्रीवस्य शुभौ मूर्द्धना चरणौ नि-पपात ह ॥२६॥ [४०

१. फ-अमर्षेत् । च-अमर्षा । २. फ-तैः । च-वान् । रा-तं ।
 ३. व प्र ल, ल२ अ-उच् । ३. व प्र ल, ल२ अ-लु० ॥ ४. ल२-नास्ति ॥
 ५. फ-वानराणिमान् सर्वात् । ६. आ-०युषा ॥ ७. अ-वघाहान्मुनूतं-
 सांश्च । ८. फ-०धारणात् । अ-०दूषकान् । ९. फ-धर्षितं । आ-धर्षणां म० ।
 अ-मर्षतो । १०. फ-स करिष्यति ॥ ११. ल२-हलायुषः । १२.
 फ-संमन्वतः । १३. ल१-नास्ति ॥ १४. आ-०रमार्गेण । १५.
 अ-स राघवं सहसु० । १६. म-ईक्ष्यतः । १७. आ अ-सर्वे म० ।
 अ-०सर्वे प्रतिष्ठा ॥ १८. च रा व प्र ल, ल२-नास्ति । अतः
 परमधिकः पाठः-फ अ-हरिदांघ्रिमुत्तः पाठः पाठानां परमेश्वरः । म-हर्षि
 दधिमुत्तः पाठैर्वनपालाधिपस्ततः । १९. अ-०वीरः । २०. अ-वांऽजलिम् ।
 २१. ल२-शुभो ॥

स तैः कथंचित् कपिभिर् वि-मुक्तः
 सम-एतौ रौद्रा प्र-चरो हरीणाम् ।
 विवेचयामास वनं च भद्रं

N] मधूनि मुख्यानि च भद्रितानि ॥२७॥ [N
 ईश्वर्ये रौद्रायणे सुन्दर-काण्डे मधुवन-विलोपनो,
 नाम पष्ठितमः सर्गः ॥६०॥

१. अ-ममोत्य । २. फ-राडि । ३. आ-लक्षितानि ॥ ४. ल_२ अ-
 इति । ल_१-इश्वर्ये सु० । ५. फ-वाल्मीकीये मधुवनविलोपनं । म-०काण्डे मधु-
 वनाविलोपनं । अ-मधुमक्षणे सुमोवनिवेदनी । य-काण्डे मधुवणवि ॥

वं-६३]= [एकपाटितमः सर्गः] =[दा-६३]

ततो मृद्धना नि-पतितं वन-पालं कपीऽऽश्वरः ।

१] दृष्ट्वोद्भिन्न-हृदयं वाक्यम् एतद् उवाच ह ॥१॥ [१]

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ कस्मात् त्वं पादयोः पतितो मम ।

२] अ-भयं दैदामि ते वीर तत्त्वम् एवाऽभि-धीयताम् ॥२॥ [२]

किं सं-भ्रमाद् विवक्षुर्स्वं त्वं ब्रूहि यद् वक्तुम् इच्छसि ।

३] कैश्चित् मधु-वने स्वास्ति श्रोतुम् इच्छामि वानर ॥३॥ [३]

स समा-श्वासितस् तेन सु-श्रीवेण महाऽऽत्मना ।

४] उत्थाय चर्महा-प्राज्ञो वाक्यं दधि-मुखोऽब्रवीत् ॥४॥ [४]

ऋक्ष-राजेन यद् वांऽपि न त्वंयाऽपि नं बालिना ।

५] वनं विंष्टं-पूर्वं हि वानरैस् तद् वि-नाशितम् ॥५॥ [५]

न्य-अवारयम् अहं चैतानि सहेभिर् वन-चारिभिः ।

६] अ-विचिन्त्य तु मां हंष्टा भक्षयन्ति पिबन्ति च ॥६॥ [६]

१. अ-०पादो । २. क-महाकपिः । च रा प्र व म ल_१ ल_२-
 हरीश्वरः ॥ ३. आ-दुग्धिः ॥ ४. अ-विवक्षुत् । ५. आ-ऋक्षिन् । रा अ-किंश्चिन् ।
 ६. आ-मानद । ल_१-वाणः ॥ ७. आ-०स्वासितस् । ८. आचप्रव ल_२-मम० ।
 फ रा म-सुम० । ९. ल_१-नाक्ति ॥ १०. फ च रा प्र म ल_२-पत्पूर्वं । अ-
 जप्राज्ञ । ११. फ. ल_२-अ-स्वया न च । च रा प्र व म-स्वया नापि । १२. ल_२-
 निष्टुष्ट० । अ-निष्टुष्ट० । १३. अतः परमधिः पाठः-फ-अङ्गदप्रमुखैः
 सर्वैर्वानरैस्तत्प्रदर्शितैः । म-हनुमता जान्बुवता तारेण च नलेन च ।
 कुमुदेन च मैन्देन सरमेनांशदेन च ॥ सर्वैः प्रचण्डैर्हरिभिर्ब्वस्तं तैस्तन्म-
 हावनं । महावलैस्तैः कपियोधमुख्यैः समन्ततः सम्परिवार्य सर्वैः । हतं
 प्रहृष्टैर्बहुमुख्यवानरैर्महावनं तत्प्रथितं महात्मनः ॥ भग्नं वृक्ष (?) मथितं
 समन्तात् प्रसादलब्धं मधु सत्पिबामः । अहं समागत्य च तान्न्यवारयम् न
 मे वचः कश्चिदपि शृणोति ॥ १४. आ फ-नियारयन्नहं । अ-न्यवारयमहं ।
 १५. च-चैभिर्वानरैः । १६. फ-०गोचरैः । १७. फ सर्वे ॥

केचिञ् च रोषाद् गर्जन्ति वि-क्षिपन्ति तथाऽपरे ।

१०] प्र-स्फुरन्त्य् अपरे कुंदा भ्रुवोऽन्ये वि-क्षिपन्ति च ॥७॥ [N

१२पू] इत्य् एवम् अतिसं-क्रुद्धाः सम्प्र-होरं प्र-कुर्वते ।

७उ] ते मया प्रति-पिध्यन्तो भर्त्सयन्ति बली-मुखाः ॥८ [N

अहं तु संरब्ध-तरैस् तथा तैः सम्प्र-धर्षितः ।

८] नि-वारयामि बाहुभ्यां सहैभिर् वन-गोचरैः ॥९॥ [९

ततस् तैर् बहुभिः क्रूरैर् वानरैर् अंगदेन च ।

९] संरक्त-नयनैः क्रूरैर् अहम् उत्य(पा)स ताडितः ॥१०॥ [१०

जगत्सां कृष्य-माणश् च जौनुभ्यां विनि-पातितः ।

११] प्र-कृष्य च यथा-कामं देव-मार्गं च दर्शितः । [११

१२उ] तैः सर्वैः परम-क्रुद्धैर् वन-पालाश् च मामकाः ॥१२॥ [N

एवम् अस्मि हतः शूरैस् त्वयि तिष्ठति भर्तारि ।

१३] कृत्स्नं मधु-वनं चैव प्र-कामं सम्प्र-धर्षितम् ॥१२॥ [१२

एवं वि-ज्ञाप्यमानं तु सु-ग्रीवं पुंवेगर्षभम् ।

१. फ-केचिहोषाद्वर्जन्ति । आ-०-द्रोषाद्गच्छन्ति । २. फ-कृत ॥

३. फ ल, ल_२-अभिसं० । ४. फ-हारान् । ५. फ अ-प्रबुद्धिरे । ६. रा ष म

ल, ल_२-पिदाश्च । ७. अ-मया प्रतिनिपिध्यन्तस्त्रययन्ति बलामुखाः ।

फ-नास्ति । अतः परमधिकः पाठः-च रा प्र ष म ल, ल_२-अति चैवोच्छेद्य-

स्तेषां प्रुवन्ति परुषाणि च ॥ ८ रा प्र ल, ल_२-च । ९. फ-वारयामि स् ।

रा-निवर्तयामि । १०. फ-वनचारिभिः ॥ ११. च रा प्र ष म ल, ल_२-

सर्वै । १२. अ-क्रुद्धैर् । १३. ल, -अहं प्रयुत । फ अ-०-मुष्पाय ॥ १४. फ-

निहतश्चास्मि । च-कृष्यमाणश्च । १५. च-नानाम्यां । १६. अ-च नि० ।

१७. च रा प्र ष ल, ल_२ अ-आकृष्य । १८ फ-०-मार्गश्च । ल_२-०-मार्ग

स् । १९. अ-नास्ति । अतः परमधिकः पाठः-म-वानरेश महाप्राज्ञ महाबल

महाधुते ष २०. ल_२-अस्ति । २१. आ-तं प्र० । ल, -संप्रदर्षितं ॥ २२. फ

प्र ष ल, अ-वृषगोश्वरम् । रा म ल, -वानरेश्वरम् ।

- १४] अपृच्छेत् से महा-तेजा लक्ष्मणः पर-वीर-हा ॥१३॥ [१३
 किम् अयं वानरो राजन् वन-पः प्रत्युप-स्थितः ।
- १५] किं चाऽर्थम् अभिनिर-दिश्य दुःखितो वाक्यम् अत्रवीत् १४ [१४
 एवम् उक्तम् तु सु-ग्रीवो लक्ष्मणेन महाऽऽत्मना ।
- १६] लक्ष्मणं प्रत्यु-उवाचेदं वाक्यं वाक्य-विशारदः ॥१५॥ [१५
 N] अयं लक्ष्मण सम्प्राऽऽप्तो वैन-पः मृणु कारणम् ।
 वि-चिंत्य दक्षिणाम आशाम आ-गतैर् हरि-यूय-यैः १६ [१६उ
- १७] अंगद-प्रमुखैर् वीरैर् हतं मधु-वनं मम ।
 आ-ख्यातं चांगद-मुखैर् वानरैर् मधु भक्षितम् ॥१७॥ [१६पृ
 N] तेषां अकृत-कार्याणां नेदंशः स्याद् व्यति-क्रमः । [१७पृ
 यद् अर्थम् अभि-पन्नाम् ते साधितं कर्म तैर् ध्रुवम् ॥१८॥ [१८
 N] आ-गतोऽसौ प्र-हृष्टैश् च यथा मधु-वनं हरिः । [१७पृ
 १८उ] प्र-हृष्टैर् वानरैः सर्वैर् हनुमत्-प्रमुखैर् वृतः ॥१९॥ [N
 धर्षितं च वनं कृत्स्नम् उप-भुक्तं च तत्र मधु । [१७उ
 १९] वारयन्तश् च सम्प्राऽऽप्ताः पालाजानुभिर् आ-हताः ॥२०॥
 तथा न गणितश् चाऽयं कपिर् दधि-मुखो बली ।
 पतिर् मधु-वनस्याऽयम् अस्माभिः स्थापितः स्वैर्यम् । [१९

१. फ च रा प्र व म ल_१-अपृच्छत्सुम०। अ-अपृच्छत म० ॥ २ फ-
 किमर्थम० । च-कं चार्थमभिनिर्द्देशात् । प्र म-कं चार्थम० ॥ ३. अ-
 उक्तः सुमुग्रीवो । ४. अ-०विदां वरः । ५. आ-विभयः ॥ ६. आ-
 विचिंत्य । ७. अ-नास्ति ॥ ८. रा म ल_१-महत् । ९. फ-
 आख्याति पालानुक्रम्य वानरैर् । रा प्र-आख्याति अंगदमुखैर् । १०.
 अ-नैवमकृतकार्याणामीदृशः ॥ ११. फ अ-तदर्थम् । च रा म ल_१-
 वनं यद् । प्र व ल_२-अयं यद् । १२. फ-तद् । १३. फ-प्रविष्टश्च ॥
 १४. आ-प्रवृष्टो ॥ १५. अ-नास्ति । १६. फ-चैव ॥ १७. अ-सदा ।

- N] सं-सिद्धाऽर्थाश् च कपयैः पिबन्तु तृपिता मधु ॥^{२१}॥ [N
दृष्टां च मन्ये वैदेही^३ न चाऽन्येन हनूमतः ।
- N] महानै सै साधने हेतुः कर्मणस् तद्-विधो भवेत् ॥२२॥ [२०
हनूमतो हि सिद्धिश् च कपेर् मतिर् अतीऽव च ।
- N] व्यव-सायश् च वीर्यं च सूर्ये तेजं इव ध्रुवम् ॥२३॥ [२१
जाम्ब-वान् यत्र नेता स्याद् अंगदश् च महा-बलः ।
- N] हनूमांश् च प्रति-ष्ठाता न तत्र गतिर् अन्यथा ॥२४॥ [२२
अंगद-प्रमुखैर् वीरैर्, हतं मधु-वनं किल । [२३पृ
- N] वि-चिंतं दक्षिणाम् आंशाम् ओं-गतैः कपि-कुंजरैः २५^{१३} [N
कौमम् अर्थम् अनुमोऽऽप्तो वक्तुं मधु-वनेश्वरैः ।
- २०] नाम्ना दधि-मुखश् चैव कपिः प्रख्यात-विक्रमः ॥२६॥ [२४
दृष्टां तु मन्ये वैदेहीं सुमित्राऽऽनन्द-वर्द्धन ।
- २२] सं-सिद्धाऽर्था हि कपयः पिबन्तु सहिता मधु ॥२७॥^{१४} [२५
अ-दृष्ट्वा नै हि ते सीतां वानराः पुरुपर्पभै ।
- २३] धर्षयेयुर् मधु-वनं व्यक्तं दृष्टा हि जानकी ॥२८॥ [२६
तस्य तद् वचनं श्रुत्वा सु-ग्रीवस्य महाऽऽत्मनः ।
- N] लक्ष्मणो मति-सम्पन्नो वानरेशम् अथाऽब्रवीत् ॥२९॥^{१३} [N

१. रा ल_१-तृपिताः पिबन्तु कपयो । म-तृपिताः पिबन्ति कपयो ॥ २. अ-नास्ति ।
३. फ-दृष्टा मन्ये च । च रा प्र ध म ल_२-दृष्टां तु मन्ये वैदेहीं । ल_१-
दृष्टा तु मन्ये । ४. आ फ च रा प्र ध म ल_१-हनूमता । ५. फ रा प्र ध
म ल_१ ल_२ अ-न ह्यस्यः ॥ ६. अ-व्यवसाय च । ७. अ-सूर्यतेज ॥
८. अ-तस्माद् । ९. च-गतिम् ॥ १०. अ-विचिंत्य । १२. अ-आतां
वानरैः । १२. फ-नास्ति ॥ १३. च प्र ध म ल_१ ल_२ अ-एतद् ।
१४. अ-प्राप्तुं । १५. अ-वनं किल ॥ १६. अ-दृष्ट्वा ममेति । १७. आ-
सुमित्रानन्दि० । १८. म-पिबन्ति ॥ १९. फ-नास्ति । २०. ल_२-अदृष्टानि । २१.
च-भाः ॥ २२. रा ल_१-२९-शस्त्राकादारम्य ३४-शस्त्राकान्तः पाठो नास्ति ॥

-अंगदो यद्य् अनुप्राऽऽप्तो वि-चित्वा दक्षिणां दिशम् ।

N] प्र-दृष्ट्वा वानरैः सर्वैर् हनूमत्-प्रमुखैर् वृतः ॥३०॥ [N

धर्षितं च वनं सर्वम् उप-भुक्तं च तन् मधु ।

N] वारयन्तश् च सम्प्राऽऽप्ताः पाला जानुभिर् आ-हताः ॥३१॥ [N

यथा न गणितश् चाऽयं कॅपिर् दधि-मुखो वॅली ।^१

N] पतिर् मधु-वनस्याऽऽयं युष्माभिः स्थापितः स्वयम् ॥३२॥ [N

दृष्टां तु मन्ये वैदेहीं शत-पत्र-निभाऽऽननाम् ।

N] कृत-कार्यास् ततः सर्वे पितृन्वु हरयो मधु ॥३३॥ [N

नाऽनवाऽऽप्य हि सीतां ते वानरा वानरेश्वर ।

N] धर्षयेयुर् मधु-वनं व्यक्तं दृष्टा हि जानकी ॥३४॥ [N

ततः प्र-दृष्टो धर्माऽऽत्मा राघवः सह-लक्ष्मणः ।

२४] श्रुत्वा कर्ण-सुखां वीणीं सुग्रीव-वदन-च्युताम् ॥३५॥

माऽदृष्यत भृशं रामो लक्ष्मणश् च महा-बलः । [२७

N] दृष्ट्वा दधि-मुखं चैवं सु-ग्रीवश् चाप्यं-अदृष्यत ॥३६॥

२५] वन-पालं पुनर् वाक्यं सु-ग्रीवः प्रत्य्-अभाषत । [२८

प्रीतोऽस्मि सौम्य यद् भुक्तं वनं तव कृत-कर्मभिः ॥३७॥

२६] तेषां च कृत-कार्याणां 'धर्षणीयं वि-चेष्टितम् । [२९

गच्छ शीघ्रं मधु-वनं सं-रक्षस्व त्वम् एव हि ।

१. फ व-यदि संप्राप्तो । प्र अ-यदनु० । २. फ म अ-

प्रदृष्टो । ३. च प्र ब ल२-नास्ति ॥ ४. फ अ-युष्माभिः स्थापित

स्वयम् । ५. ल२-वनस्याहं । ६. फ म अ-पितृन्वु ॥ ७.

म-वानरर्षभ । ल२-वानरेश्वराः । अ-०रः । ८. ध्या-कर्णमुखावाणी ॥

९. फ अ-दधिमुखस्यैतद् । १०. च प्र व म-चाप्यभाषत ।

रा ल२ अ-चाप्यभाषत ॥ ११. फ-धर्षणीयं ।

२७] तांश् च प्रेषय सर्वास् त्वं हनुमत्-प्रमुखान् केषीन् ॥३८॥ [३०

इच्छामि शीघ्रं हनुमत्-प्रधानान्

शाखा-मृगांस् तान् मृग-राज-दर्पान् ।

द्रष्टुं कृताऽर्थांस् सह रायवाभ्यां

२८] श्रोतुं च सीताऽधि-गमं प्र-यत्नात् ॥३९॥ [३१

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे मधुवन-भंगे सुभ्रीव-वाक्यं

नामैकपदितमः सर्गः ॥११॥

१. रा ल_१-तान्प्रेषयेह । व-तान्प्रेषयस्व च । प्र ल_२-तान्प्रेषय
च । फ प्र व ल_२-हरीन् ॥ ३. आ-० मृगांश्च । ४. रा-कृतार्थास् ॥ ५. आ फ-
आपर्ये रा० । ल_२-इति । ६. फ-दाधिसुखसुभ्रीववाक्यं नाम । ल_२ ल_२-
मधुवनभंगे नाम । अ-सुभ्रीववाक्यं नाम ॥

[वं-६४]= [द्विपष्टितमः सर्गः] = [दा-६४]

सु-ग्रीवेणैवम उक्तं तु हृष्टो दधि-मुक्त्वाः कपिः ।

१] उक्त्वा धन्योऽहम अस्मीऽतिचरणात् अभ्य-अवादयत् ॥१॥ [१

राघवं लक्ष्मणं चैव सु-ग्रीवं चाऽभि-पूज्य सः ।

२] वानरैः सह शूरैस् तैर् दिवम् एवोद-पपात ह ॥२॥ [२

यथैवं चाऽऽगतः शीघ्रं तथैव त्वरितं गतः ।

३] नि-पत्य गगनाद् भूमिं तद् वनं प्र-विवेश ह ॥३॥ [३

स प्र-विष्टो मधु-वनं ददर्श हरि-यूथपान ।

४] वि-मदान् उक्-थितान् सर्वान् वेर्ष-मानान् मदाऽत्ययार्त्तं ॥४॥ [४

सं तां अनु-गतान् वीरो बद्ध्वा कर-पुटाऽञ्जलिर्षं । [५पू

५] उवाच वचनं हृष्टं इदं दधि-मुक्त्वाः कपिः ॥५॥ [N

सौम्यो रोपो न कर्तव्यो यद् अमीभिर् नि-चारितोः ।

६] अ-ज्ञानाद् यदि वा ज्ञानाद् भवन्तैः संप्र-थर्षितोः ॥६॥ [६पू

N] उवाच वचनं श्लक्ष्णं अंगदं केनकाऽगदम् । [५उ

७पू] युव-राज त्वम ईशं च वनस्याऽस्य महा-बलः ॥७॥ [७पू

१. व प्र म ल_१-के । २. फ-उक्त्वात्मकोर्ध धन्योस्मि ॥ ३. अ-०यमनि० । ४. फ-स प्रणम्य तु सुग्रीवं राघवं लक्ष्मणं तथा । ५. अ-०रः । ६. प्र-स्थविरैस् ॥ ७. फ अ-स यथैवागतः ॥ ८. रा ल_१ ल_२-हीयमा० । व प्र-तथैवागतम् । ९. रा ल_१ ल_२-०वान् । स-०ये ॥ १०. प्र-सिताम् । ११. फ अ-०नयत् । च रा व ल_१-०गतो । १२. स-०लीन् । १३. अ-हृष्टो इति जातः सुप्तः ॥ १४. फ-सौम्य । १५. फ-०तः । १६. अ-मया मूढेन चाज्ञानाद् । १७. फ-०भगद्विश्व प्र० ॥ १८. अ-श्वाप्यम् । १९. व प्र ल_१ ल_२-कैवला० । २०. आ-०राजम् । २१. अ-ईशोस्य । २२. रा व प्र म ल_१ ल_२-०बल ॥

- ८८] श्रान्तो दूराद् अनुप्राऽऽप्तो भक्षयस्त्वं स्वकं मधु । [६७
 N] सर्वम् एतद् यद् उक्तस्त्वं तत्र वद्धोऽयम् अञ्जलिः ॥८॥ [N
 ८७] योऽयं मौर्ख्यात् प्रकारो मे तत्र त्वां सं-प्रसादये ।
 ७७] मया मौर्ख्यान् न वि-ज्ञातम् तत्र वद्धोऽयम् अञ्जलिः ॥९॥^१ [७७
 यथैव हि पिता तेऽभूत् पूर्वं हरि-गणेश्वरः ।^२
 ९] तथा त्वम् अपि सु-ग्रीवान् नाऽन्यो वै हरि-सत्तम ॥१०॥ [८
 इहोप-यानं भवतां सर्वेषां वन-चारिणाम् ।
 १०] गत्वाऽऽख्यातं मया तातं पितृव्यस्य तवाऽनर्घ ॥११॥ [९
 स तु त्वाम् आ-गतं श्रुत्वा सहैभिः कपि-कुञ्जरैः ।^३
 ११] प्र-हृष्टो न त्व् असं-हृष्टो वनं श्रुत्वा प्र-थर्षितम् ॥१२॥ [१०
 'मां त्व् अब्रवीत् पितृव्यस् ते सु-ग्रीवो वानरेश्वरः ।
 १२] शीघ्रं प्रेषय तान् सर्वान् इति छन्देन गम्यताम् ॥१३॥ [११
 श्रुत्वा दधि-मुखस्यैतद् वचनं श्लक्ष्णम् अंगदः ।
 १३] अब्रवीत् तान् हरि-श्रेष्ठान् वाक्यं वाक्य-विशारदः ॥१४॥ [१२
 शंके^४ श्रुतोऽयं वृत्तान्तो राज्ञा वानर-यूथपाः ।
 १४] अयं च^५ हर्षाद् आ-ख्याति तेन जानामि हेतुना ॥^६ १५॥

१. फ-०यस्त्वं ॥ २. च-०दयन् । ३. रा ब प्र म ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥
 ४. रा प्र ल_१-नास्ति । ५. रा म ल_१-नास्ति । च प्र ल_२-अतः परं
 ६. म-श्लोको व्यवस्थितेन पठितः ॥ ६. अ-मस्वात्प्रतं । फ-ख्यातुं । ७. फ-तुभ्यं ।
 ८. फ-महात्मनः ॥ ९. ल_१-अतः परं "यथैव हि पिता ते भूत्" "तथा स्व-
 मपि" "तत्र वद्धोयमञ्जलि" रित्यन्तो भिन्नक्रमः पाठो मूलीयैः-१०-९-८
 संख्याकैः श्लोकैः समः पाठः । १०. अ-अस्वापि ध० ॥ ११. फ अ-नामध० ।
 च रा ब प्र म ल_१-मां चात् ० । ल_२-स त्वत् ० ॥ १२. आ-नाब्दैः । १३.
 प्र-वृत्तोपष्ट० । १४. फ-हि । १५. प्र-नास्ति ॥

तव क्षेमं नेह नः स्यातुं कृते-कार्यैर् विशेष-तः । [१३
१५] पीतं मधु यथा-कामं वि-श्रान्तौ वन-चारिणः ।

N] किं शेषं गर्भनं तत्र मु-श्रीवो यत्र वानराः ॥१६॥^{१०} [१४
सर्वे यथा च वक्ष्यन्ति सम्-पत्सौ हरि-यूथपाः ।

१६] तथाऽस्मि कर्ता तद् वाक्यं भवद्भिः पर-वानं अहम् । [१५

१७] नोऽऽज्ञापयितुम ईशोऽह युव-राजोऽपि यद् अहम् ॥१७॥

N] अ-युक्तौः कृत-कर्माणो यूयं धर्षयितुं मया । [१६
१७] युक्तं (इत्ता) हि कृत-कर्माणो यूयं माम् (इमया) अनु-वर्तितुम् ॥^{११} N

एवं तस्य द्रुवाणस्य श्रुत्वा वचनम् उत्तमम् ।

१८] प्र-दृष्ट-वदना वाक्यम् इदं ऊचुर् वनौकसः ॥१९॥ [१७

के एवं वक्ष्यते वाचं प्रभुः सन् वानरोत्तमं ।

१९] ऐश्वर्य-मद्-भक्तो हि सर्वोऽहम् इति मन्यते ॥२०॥ [१८

तव चैतरे तु संदेशं नाऽन्यस्य हरि-पुंगवै ।

२०] सं-नतिर् हि तवाऽऽख्याति मविष्यच्च-द्युम-भाग्यतामं २१ [१९

१. आ-कृतं । रा व म ल_१ ल_२-कृते कार्यैर् । २. आ रा व म ल_१ ल_२-कृते कामं । ३. अ-पीते । ४. अ-०ठय० । ५. फ-नास्ति । ६. आ-नामने । अ-गम्यते । ७. प्र-नास्ति ॥ ८. रा-वीक्ष्यन्ते । व-वीक्षन्ते । ल_१-भीक्ष्यन्त । ल_२-वीक्ष्यन्त । अ-पथावद्द्वयामः । ९. रा-समेता । १०. फ-परिवारित । ११. च-न ज्ञा० । १२. अ-ईशो वै ॥ १३. रा व प्र म ल_२-न युक्त । आ-अयुक्त । १४. च-०कार्याणा । १५. रा म ल_१-युष्माकमनु० । अ-युष्माभिरनु० । १६. व प्र ल_२-नास्ति ॥ १७. च-सत्य ॥ १८. आ-एकन्वा । फ अ-रूपीवा । १९. ल_२-वीक्ष्यते । २०. व प्र म ल_१-पीर । २१. आ-स एवा नरोत्तमा । फ अ-वत्वा नरोत्तमा ॥ २२. आ च-वेवन्तु सन्देश । रा म ल_१-चैव सु० सदेश । अ-वद सुट० । २३. व प्र ल_२ अ-हरि सत्तम । २४. आ-०त चाटयति । अ-सत्तिभिर्हित मा । फ-सन्ततिर्हितमा० । च-सत्तिभिर्हितमा० । २५. अ-०द्युमदीयते ।

- सर्वे वयम् अपि प्राज्ञं गन्तुं तत्र कृत-क्षणाः ।
 २१] यत्राऽसौ वानर-श्रेष्ठः सु-ग्रीवो हेर्म-पिंगलः ॥२२॥ [२०
 त्वया त्व् अने-उक्तेर् हरिभिर् नैव शक्यं पदात् पदम् ।
 २२] कचिद् गन्तुं हरि-श्रेष्ठं सम्-एसैतद् वदामहे ॥२३॥ [२१
 एवं तु ब्रुवतां तेषाम् अंगदः सम्-अहृष्यत ।
 २३] बाहं गच्छाम इत्य्-उक्त्वा खम् उतं-पत्न(१पा) चं(१त) भू-तलात् २४
 तेषु उत-पतन्तेषु उत-पेतुः सर्वे ते हरि-यूथ-पाः ।
 २४] कृत्वाऽऽकाशं निम्-आकाशं यन्त्रै-क्षिप्त्वा इवोत्पलाः ॥२५॥ [२३
 तेऽम्बरं सहस्रोत्-पत्न वेग-वन्तः पुष्य-गमाः ।
 २५] वि-नेदन्तो महा-नादान् मेघा वातेरिता इव ॥२६॥ [२४
 इत्यार्षे रामायणे सुन्दर काण्डे मधुवनाद् वानरोत्पत्तेर्न
 नाम द्विपद्यितमः सर्गः ॥६२॥

१. अ-इति । २. व प्र ल_२-प्राज्ञा । ३. अ-०क्षणा । ४. फ-हरिषुद्रवः ॥
 ५. अ-त्ययानुरक्तै । ६. आ फ-श्चित्तु । ७. च व प्र म ल_१ ल_२ अ-०श्रेष्ठ ।
 ८ फ-मुचामहे ॥ ९. आ-प्रत्यभापत । अ-ब्रुवतां वरः । १०. फ-खे समुत्पत्न्य ।
 ११. अ-सु । १२. आ-यभूव च । १३. अ-सर्ग समाप्तिर्-
 इत्येते ॥ १४. अ-उत्पतन्त समु० । १५. च-काशनिर्० । १६. अ-पंच क्षिप्त्वा ।
 १७. च-०क्षिप्त्वा ॥ १८. अ-वेगेनैव । १९. प्र-विन्द० । २०. फ-यथा ॥ २१.
 रा- इत्यार्षे । ल_२-इति सुन्दरकाण्डे । २२. फ-वानरप्रयाणो । ल_२-
 वानरपतर्न । अ-सर्गसमाप्तिर्न इत्येते ।

[वं-६५]= [त्रिपष्टितमः सर्गः] =[दा-६४]

अंगदे समनुभ्राऽऽप्ते सु-ग्रीवो वानरेश्वरः ।

१] उवाच शोक-सन्तप्तं रामं कर्मल-लोचनम् ॥१॥ [२५
समा-श्वसिहि भद्रं ते दृष्ट्वा देवी न सं-शयः ।

२] नाऽऽगन्तुम् इह शक्यं तैर् अतीत-समयैर् भयात् ॥२॥

N] अंगदस्य प्र-हर्षे तु जानामि शुभ-दर्शनम् । [२६
न मे सकाशम् आ-गच्छेत् कृते हि विनि-पातिते ॥३॥

३] युवं-राजो महा-प्राज्ञः पुवतां प्र-वरोंऽगदः । [२७

N] दर्शनीयो महा-बाहुर् वालि-सूनुः कृत-श्रमः ॥४॥ [N
यदि ह्य अकृत-कार्योऽसौ मत्-समीपम् अनु-व्रजेत् ।

४] भवेत् तु दीन-वदनः श्रान्तोऽविपुल-लोचनः ॥५॥ [२८
पितृ-पैतामहं चैव पूर्व-जैः परि-रक्षितैम् ।

५] न मे मधु-वनं हन्याद् अ-दृष्ट्वा जनकाऽऽत्म-जाम् ॥६॥ [२९

६पू] कौशल्या सु-प्रजा राम समा-श्वसिहि सु-त्रतं ।

१२पू] सर्व-था खलु वेदेही लक्षिता नाऽत्र सं-शयः ॥७॥ [३०

७उ] यथा हि दर्पितोर्द्-अग्राः सं-गताः काननौकसः ।

१. प्र-०नुवते । २. व-सुग्रीवं । ३. रा म ल_१-वानरर्षभः । व-०इवरे ।

४. ल_२-राजीव० ॥ ५. आ-सम्प्रक् हरसिहि । ६. व ल_२-भारत० ॥

७. फ म अ-प्रहर्षात् । व प्र व ल_१ ल_२-प्रहर्ष । ८. व-जानामि । ९.

व रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-मत् । १०. फ रा-कृते ॥ ११. अ-सुव० ।

१२. प्र-०राज्ञः ॥ १३. अ-यद्यपि कृत० । १४. आ-अयोधि० । प्र-शान्तोवि० ।

अ-प्रान्तोऽविप्लुत० ॥ १५. अ-पूर्वकं परिरक्षितुं ॥ १६. रा व म ल_१ ल_२-

कौशल्य । १७. प्र ल_२-राजव ॥ १८. आ-दयितोदमाः । रा-दर्पिता व्यग्राः ।

व-दर्पितो व्यग्राः । प्र म ल_१- ल_२-दर्पिता व्यग्राः । १९. आ-संभवाः ।

नैषाम् अ-कृत-कार्याणाम् ईदृशः स्यात् परा-क्रमः ।

- ८] वन-भंगेन जानामि मधूनां भक्षणेन च ॥८॥^२ [३४
 १२उ] ततः किलकिला-शब्दः शुश्रुवे वि-मलेऽम्बरे ।
 हनुमत्-कर्म-दृष्टानां संगतानां वनौकसाम् ।^३
 १३] किष्किन्धीम् उर्य-यातानां सिद्धिं कथयताम् इव ॥९॥ [३५
 ततः श्रुत्वा नि-नादं तं कपीनां कपि-कुंजरः ।
 १४] आयतांऽञ्चित-लांगूलः सोऽभवद् हृष्ट-मानसः ॥१०॥ [३६
 आ-गतास् त्वं अयं हरयो राम-सुग्रीव-दर्शनम् ।
 १५] अंगदं पुरतः कृत्वा हनुमन्तं च वानरम् ॥११॥ [३७
 तंऽगद-प्रमुखा वीराः सं-हृष्टाः परया मुदा ।
 १६] नि-पेतुर् हरि-राजस्य राघवस्य च सन्नि-धौ ॥१२॥ [३८
 हनुमांश् च महा-कायः प्र-गम्य शिरसा ततैः ।^४
 N] नियताम् अ-क्षतां देवीं राघवाय न्य-अवेदयत् ॥१३॥ [३९
 निश्-चिताऽर्थस् ततस्तस्मिन् सु-ग्रीवः पवनाऽऽत्म-जे ।

१. आ-स्याद्यतिक्रमः । २. अतः परमधिकः पाठः-म-मैवं शोक-
 समायुक्तस्तिष्ठ त्वमतिविक्रमः । त्यज शोकं च चिन्तां च सीतां प्राप्स्यसि
 न संशयः ॥ ३. व-त्र । ४. फ-स तदांऽम्बरे । अ-विमलेऽम्बरे । ५. व म-
 हनुमत्कर्म० । फ-०कर्मदृष्टानां । प्र-हनुमत्कर्मदृष्टानां । अ-हनुमत्कर्मदृष्टानां ।
 ६. फ-नर्दतां काननौकसाम् । ७. अतः परमधिकः पाठः-म-अतिक्रम्य बहून्
 देशान् अन्योऽन्यपरिसर्पयात् । ८. व प्र-किष्किन्धीयात् । म ल, ल_२-
 किष्किन्धीयात् । अ-विधानमुपजातानां । ९. म ल, ल_२ अ-इह ॥ १०.
 च-आयताञ्चित० । रा घ म ल, ल_२-आयताञ्चित० । प्र-आसमुच्छ्रित० ॥
 ११. च प्र घ म ल, ल_२-ते तु । रा-ते च । अ-तेऽथ । १२. च रा प्र घ
 म ल, ल_२ अ-०वशासनात् ॥ १३. रा प्र घ म ल, ल_२-प्रदृशः ॥ १४. फ
 घ अ-हनुमांस्तु । प्र म ल, ल_२-इनुमांश् । १५. फ अ-गतः । १६. अतः
 परमधिकः पाठः-म-रामलक्ष्मणयोर्भ्रात्रोः सुमीवं चाम्यवादयत् ॥

१८] लक्ष्मणः प्रीति-मांश् चैवं बहु-मानम् अवैक्षत ॥१४॥ [४१
 प्रीत्या च परयोपेतो राघवः सह-लक्ष्मणः ।

१९] बहु-मानेन महता हनूमन्तम् अवैक्षत ॥१५॥ [४२

इत्यापे रामायणे सुन्दर-काण्डे वानरराणां समागमे सीता-नन्दने

नाम त्रिपष्टितमः सर्गः १ ॥६३॥

१. अ- चैनं । २. फ-बहुमानं एवैक्षत । च रा प्र व ल, अ-बहु-
 मानादवैक्षत ॥ ३. आ-प्रीत्या परमयो० । फ च अ-स प्रीत्या प० । ४. अ-बहुना ।
 ५. रा ल, अ-हनूमन्तम् । ६. व-नास्ति ॥ ७. ल-इति सु० । ८. फ-अंगदोपयानं
 नाम सर्गः । च रा प्र व म ल, ल-वानरसमागमो नाम सर्गः । ९. अ-इति
 रामायणे सुन्दरकाण्डे ऋषोपपर्वणि अंगदोपयानं नाम सर्गः ॥

[वं-६६]= [चतुःपष्टितमः सर्गः] =[दा-६५]

'ते तुं प्र-स्रवणं शैलमं आ-गताश् चित्र-काननम् ।

१] प्र-णम्य शिरसा रामं लक्ष्मणं च महा-बलम् ॥१॥ [१

युव-राजं पुरस्-कृत्य सु-ग्रीवम् अभि-वाद्य च ।

२] आ-ख्यातुं तत्र सीतायाः प्र-द्वेष्टिम् उप-चक्रमुः ॥२॥ [२

रावणाऽन्तः-पुरे घोरे^१ राक्षसीभिर्श् च तर्जनम् ।

३] अनु-रागं च वैदेह्या यश् चाऽपि समयः कृतः ।

एवम् आ-र्चन्ति(१ख्य)रे वीरा हरयो राम-सन्निधौ ॥३॥ [३

४] वैदेहीम् अ-क्षतां श्रुत्वा रामञ्च चोत्तरम् अब्रवीत् ।

क सीता वर्तते देवी कथं वा मयि वर्तते ॥

५] एतन् मे^२ सर्वम् आ-ख्यात वैदेहीं प्रति वानराः ॥४॥ ^३ [४

रामस्य तु वचः श्रुत्वा हरयो राम-सन्निधौ ।^४

६] चोदयन्ति हनूमन्तं सीता-दृष्टान्त-कोविदम् ॥५॥ [५

श्रुत्वा तु वचनं तेषां हनुमान्^५ मारुताऽऽत्म-जः ।

७] उवाच वाक्यं वाक्य-ज्ञः सीताया दर्शनं तर्था ॥^६॥ [६

तं मणिं कांचनं दिव्यं दीप्य-मानं स्व-त्तेजसा ।

१. ल_१-तत्ते । २. आ-प्रथ० । म-प्रस्रवणं । ३. फ-चैवम् ॥

४. अ-प्रवक्तुम् ॥ ५. च व प्र ल_२ अ-०पुरं । ६. फ-तोषं । च व

प्र ल_२ अ-घोरं । ७. च व प्र ल_२-०सीतां च । ८. फ-एतदाच० । रा म

ल_२-समाच० । व प्र ल_१-सर्वमा० ॥ ९. च रा व प्र म ल_१ ल_२-

रामः श्रुत्वा । १०. च-एतत्ते ॥ ११. आ ल_१ ल_२ अ-नास्ति । १२. फ-

अवादयन् । आ-चोदयन्तो । ल_२-चोदयन्तं । अ-नोदयन्ति ॥ १३. रा व प्र

ल_२-हनुमांस्तेषां वचनं । १४. म ल_१-यथा । १५. फ-नास्ति ॥ १६. फ-

कनकावदं । च-काञ्चनीं दिव्यम् । अ-काञ्चनं चैव । १७. रा व प्र म ल_२-

स्वरोचिषा । ल_१-सुरोचिषा ।

N] दत्त्वा रामायं हनुमांस् ततः प्रांजलिर् अ-ब्रवीत् ॥७॥ [७

समुद्रं लंघयित्वाऽहं शत-योजनम् आ-यतम् ।

८] आ-गच्छं जानकीं सीतां मार्गमाणो यदृच्छया ॥८॥ [८

तत्र लंकेति नगरी रावणस्य दुर्-आत्मनः ।

९] दक्षिणस्य समुद्रस्य तीरे वसति दक्षिणे ॥९॥ [९

तत्र दृष्टा मया सीता रावणाऽन्तः-पुरे सती ।

१०] सं-न्यस्यं त्वयि भावं सा राम राम-मनोरथा ॥१०॥ [१०

दृष्टा मे^१ राक्षसी-मध्ये भर्त्स्यमाना पुनः पुनः ।

११] राक्षसीभिर् वि-रूपाभी रक्षिता प्रमदा-वने ॥११॥ [११

दुःखं सा वर्तते सीता सुखानाम् उचिता सती । [१२

१२] रावणाऽन्तः-पुरे रुद्धा राक्षसीभिः सु-रक्षिता ॥१२॥

एक-वेणी-धरा दीना त्वच्-चित्ता त्वत्-परायणा ।^२ [१३

१३] अधः-शय्या वि-वर्णाऽगी पद्मिनीऽव हिमाऽऽगमे ।

१४पू] रावणाद् विनि-वृत्ताऽर्या मर्त्तव्ये कृत-निर्श्चया ॥१३॥ [१४पू

१५पू] इन्द्राकु-वंश^३ वि-ख्यातं शनैः कीर्तयता मया ।

१४उ] कथंचिद् पर्वं काकुत्स्थ वि-श्वासम् उप-पादितः(ः)ता ।

१५उ] सा मया रघु-शार्दूल समा-श्वासम् उपाऽऽगता ॥१४॥ [१५-

१. आ-रामं हनुमांश्च । २. रा-तत्र । ३. फ-आस्थितः । ४. अतः परमधिकः पाठः-
फ-उवाच वाक्यं वाक्यशः सीताया दर्शनं तदा ॥ इहासंगतः ०मः श्लो० तु० २० श्लो० ।
५. ल२-आगतः । ६. फ व म ल१-अगच्छं । प्र-आगच्छन् ॥ ७. फ-दुर्गमे ॥ ८.
फ रा-सीता मया दृष्टा । ९. आ-सन्न्यस्य ॥ १०. फ-संरुद्धा । अ-सा
रुद्धा ॥ ११. घ-दुःखमाव० । प्र-दुःखिता । ल२-दुःखया ॥ १२.
अ-एकमतधरा सीता त्वयि तावत्परायणा ॥ १३. ल१-भृत्यवे । १४.
आ-व्यय ॥ १५. आ-०वंशविख्यात । ल१-०वंशो व्याख्यात । प्र-०वंश-
विल्यातुं । फ व ल२-०वंशवि० । १६. रा म ल१-अपि ॥

समा-श्वास्य ततो देवीं (१वी) सर्वम् अर्थं च ग्राहितां ।

१६] राम-सुग्रीव-सख्यं च श्रुत्वा प्रीतिम् उपाऽऽगता ॥१५॥ [१६

नियमः समुदा-चारो भक्तिस् तस्यास् तथा त्वयि । [१७

१७] हन्ति यन् न दशै-ग्रीवं तन् महाऽऽत्मां स राक्षसैः ॥१६॥ [N

एवं तदा मया दृष्टा सीता जनक-नन्दिनी ।

१८] उग्रेण तपसा युक्तां त्वद्-भर्ता पुरुषर्षभं । [१८

N] सा धारयति लोकेषु माहाऽऽत्म्यं गुण-भूषितां ॥१७॥ [N

सर्व-था सीतया दग्धो राक्षसोऽसौ महो-बलः ।

N] निमित्त-मात्रं त्वं तत्र वधे तस्य भविष्यसि ॥१८॥ [N

'मणिं च दिव्य-रूपं ते' प्राऽदोच्छोकाऽऽकुलेक्षणा ।

N] यद् अत्र प्रति-पेक्ष्यं तव सर्वम् उष-पाद्यताम् ॥' १९॥ [N

तं मणिं दिव्य-रूपं च दीप्यमानं स्व-तेजसा ।'

१९] दत्त्वा रामाय हेतुमांस् तदो प्राऽञ्जलिर् अब्रवीत् ॥२०॥ [N

तासांम् अन्तरंम् आ-साद्य राक्षसीनां वराऽऽनना ।

२०] अब्रवीत् सा तदा सीतां रक्षसीभिः सु-रक्षितां ॥२१॥ [N

१. आ-अर्थश्च ग्राहिता । फ-अर्थं च श्राविता । अ-०र्थं च ग्राहितं ॥ २. फ अ-विनयः । ३. फ-०ग्रीवस् । ४. फ-महात्म्यात् । ५. आ-राघवः । रा म ल_१-रावणः । अ-राक्षसां ॥ ६. रा व प्र म ल_१ ल_२-एवं दृष्टा । ७. ल_१-युक्तां । ८. फ-भक्त्या । ९. फ-०र्षभः । १०. फ-०भूषितम् ॥ ११. फ म ल_१-न संशयः । व प्र ल_२-निशाचरः ॥ १२. अ-दृष्टं । १३. आ ल_२-च । च रा व प्र म ल_१ अ-मे । १४. ल_२-दीप्यमानं स्वतेजसा । १५. फ-०कर्तव्यं । १६. फ-सर्वं प्रतिपा० ॥ १७. ल_२-नास्ति ॥ १८. फ-प्रतिरूपं । रा-दिव्यरूपां । १९. व म ल_१ ल_२-दनुमान् पुनः ॥ २०. फ-सा ततोन्तरम् । २१. व म ल_१-०वीन्मां । २२. फ-देयी । २३. रा व म ल_१-०सीनां च सखिधौ । प्र ल_२-०सीनां च सम्मतं ॥

वक्तव्यसं ते महा-बाहो रामः सख-पराक्रमः ।

२१] नि-खिलेन च यद् दृष्टं राक्षसीनां च यच्च छुतम् ॥२२॥ [N
गर्जितं राक्षसेन्द्रस्य तर्जनं भीषणं तथै ।

२२] द्वौ मासौ जीवितव्यौ मे येश् चोऽपि समयः कृतः ॥२३॥ [N
२३पृ] अयं चाऽस्मै प्र-दातव्यो यत्रात् सुपरि-रक्षितः । १ [२१पृ
२४पृ] एष चूडा-मणिर् दिव्यो मया सुर्परि-रक्षितः ॥२४॥

मनःशिलायाम् तिलकं सं-स्मरस्वेति चाऽब्रवीत्(?) । [२२

, २५] वि-ज्ञोऽप्यश् च नर-व्याघ्रो यत्राद् वायु-मुत त्वया ॥

अखिलेनेवं^३ यद् दृष्टम् इति माम् आह जानकी ॥२५॥ [२०

२६] एष निर्-यैतितः श्री-मान् मया ते वारि-सम्भवः । [२३
२७उ] एनं दृष्ट्वा प्र-दृष्यामि व्य-असंने त्वाम् इवाऽनघ ॥२६॥

जीवितं धारयिष्यामि मांसं दशरथाऽऽत्म-ज ।

२८] ऊर्ध्वं मासान् न जीवेयं रक्षसां वशम् आ-र्गता ॥२७॥ [२४

अभि-ज्ञानं च मे दत्तं यथा-वृत्तं तवाऽन्तिके ।

N] चित्र-कूटे महा-प्राज्ञ वायसं प्रति मान-द ॥२८॥ [१९

भूयश् चेदम् अभि-ज्ञानं वैदेह्या शृणु राघव ।

२९] उत्तरे चित्र-कूटस्य पादे वृत्तं मनो-रमे ॥२९॥ [N

१. अ-वक्तस्ते महवो । २. रा ष प्र म ल, ल_२-नास्ति । ३. आ-तदा ।
४. रा-जीवितव्यं । अ-जीवितव्ये । ५. फ-यथास्ति । रा-यच्चापि । अ-
यथापि । ६. आ-यत्राच्च सुपरि-रक्षितः । प्र ल_२-मया सु० । ७. अतः
परमधिकः पाठः—आ रा च प्र व ल, ल_२ अ-श्रुवन्त्या वचनान्येवं सुमीव-
स्योपशृण्वतः ॥ ८ ल, -स्म० । ६. फ ल_२-नास्ति । १०. फ-स्मार-
यस्वेति । राघ म ल_२-संस्मरेदिति । प्र-संस्मरेति च । ल_१-संस्मरेदि च । ११.
प्र-विज्ञसश्च । १२. फ रा व प्र म ल, ल_२ अ-०नेह । १३. आ-निर्जा० ।
१४. फ-चूतं । १५. आ-प्रसधे । १६. आ-दमं । १७. आ-ऊर्ध्वमा० ।
१८. रा य प्र म ल, ल_२-राक्षसेन समागता ॥

रटमानस्य काकस्य मांसाऽर्थे स्मर्तुम् अर्हसि ।

३०] क्षिप्तार्थं इपीकां तत्राऽस्य रोपाद् एकाऽग-नाशिनीम् ।^१

ऐपीकमं अस्त्रम् अपि ते कार्याऽर्थं संनि-पातितम् ॥^२ ३० [N

३१] जहि पापम् इदं रक्षः क्रूरं दाराऽप-हारिणम् ।

इति माम् अब्रवीत् सीता तन्व-अंगी धर्म-चारिणी ।

३२] रावणाऽन्तः-पुरे रुद्धा मृगीऽवोत्फुल्ल-लोचना ॥३१॥ [२५

उपायो दृश्यतां कश्चित् यथा नद-नदी-पतिर्म् ।

३४] न चिरेण भवान् घोरं स-सैन्यः सागरं तरेत् ॥^३ ३२ ॥ [N

एतत् ते सर्वम् आ-ख्यातं मया राघव तद् यथा ।^४

३३] सर्व-था सागर-जले सं-तारैः प्रति-चिन्त्यताम् ॥^५ ३३ ॥ [२६

जाताऽऽश्वासौ राज-पुत्रौ विदित्वा

तत् साऽभिज्ञं^६ (?) राघवाय प्र-दाय ।^७

देव्या वृत्तं सर्वम् एवाऽनु-पूर्व्या^८

N] सम्यक् पूर्णं^९ वायु-पुत्रः शशंस ॥३४॥ [२७

प्रीत्या युक्तौ राज-पुत्रौ निर्-ईक्ष्यं

१. फ-नोदमानस्य । अ-इदमानस्य । २. आ-मांसादं । ल_१-
मांसार्थः । अ-मांसार्थं । ३. ल_२-द्विप्तम् । ४. प्र-नास्ति ॥ ५.
अ-इ० । ६. आ-०पिककार्यार्थं । घ-०पिके भावार्थं । रा घ म ल_१
ल_२-०भिके भावार्थं । ७. आ-०रकम् । ८. घ म ल_१
अ-०हारकम् । ९. आ-०पतिः । ११. आ-न चिरेणैवाम्बुधौ घोरे । फ-
अचिरेण भवान् घोरं । रा प्र म-अचिरेण महाघोरं । ल_१-न चिरेण महाघोरं ।
घ-रचिरेण महाघोरं । १२. प्र-तथा राघव । १३. आ-०तरे । घ अ घ-०तरेः ।
प्र-वपया ॥ १४. ल_२-नास्ति । १५. प्र ल_२-नास्ति । १६. रा घ प्र ल_१-सन्वतः ।
१७. आ-नास्ति । १८. रा घ प्र म ल_१-साभिज्ञं । अ-तस्य घ भिज्ञानं ।
१९. आ-वृत्तं सर्वंभवानुपूर्व्या । २०. आ-पूर्वं । २१. ल_१-युक्तौ ।
२२. फ-प्रदृष्टौ ।

सं-सिद्धार्यो वानरेन्द्रश्च राजा ।

गात्रैः श्लिष्टो वानरं तं कृताऽर्थ

N] भूयो वृच्चं कर्म-तश्च चाऽऽशशांस ॥३५॥ [N

इत्यार्षे रीमायणे सुन्दर-काण्डे मणि-निर्वातनो

नाम चतुःषष्टितमः सर्गः ॥६४॥

—:0:—

१. वृ-सिद्धार्यो तो । २. प्र म ल_१-वानराणां च । ३. आ-
 अ-गात्रैराश्लिष्य । व म ल_१-आश्लिष्येन । प्र-आश्वास्येन । ४. व म
 ल_१-वानरं वै । अ-वानरेन्द्रम् । ५. आ-वृच्चं । ६. आ-०शशांस ।
 ७. रा-ल_२-नास्ति ॥ ८. ल_२-इति सुं० । ९. अ-उद्योगपर्वणि । १०. ल_१-मनि-
 निर्वातनो । ल_२-मनिनिर्वातनो । च अ रा व प्र म-मणिनिर्वातनं ॥

[वं—६७]= [पंचपष्टितमः सर्गः] =[दा—६६]

एवम् उक्तो हनुमता रामो दशरथाऽऽत्म-जः ।

१] तं मणिं हृदये धृत्वा हरोद सह-लक्ष्मणः ॥१॥ [१

'तं तु दृष्ट्वा मणिं श्रेष्ठं राघवः शोक-कर्षितः ।

२] नेत्राभ्याम् अश्रु-पूर्याभ्यां सु-ग्रीवं वाक्यम् अब्रवीत् ॥२॥ [२

यथैव धेनुः स्रवते स्नेहाद् वत्सस्य लालनात् ।

३] एवं मे^१ मणि-रत्नस्य वैदेह्या इव दर्शनम् ॥३॥ [३

मणि-रत्नम् इदं दत्तं वैदेह्याः श्वशुरेण वै^२ ।

४] वधू-काले पुरा वद्धंम् अधिकं मूर्च्छ्य अ-शोभत ॥^३४॥ [४

अयं हि जल-सम्भूतो मणिः परम-भूषणः ।

५] यज्ञे परम-तुष्टेन दत्तः शक्रेण धीमता ॥५॥ [५

इमं दृष्ट्वा मणि-श्रेष्ठं यथा तर्त्त्वार्थ-दर्शनम् ।

६] अद्याऽभ्युपाऽऽगतं सौम्य वैदेह्यां इवै^४ दर्शनम् ॥६॥ [६

अयं हि शोभते तस्याः प्रियाया मूर्ध्नि मे मणिः ।

१. अ-एवं । २. फ च रा प्र घ म ल, ल_२ अ-मणिश्रेष्ठं । ३. प्र म ल, ल_२-अश्रु० ॥ ४. अ-प्रस्तौति । ५. फ रा प्र घ म ल, ल_२ अ-वत्सला । च-वत्सलात् । ६. आ-वं ॥ ७. आ-वैदेह्याश्चापि दर्शनम् । च प्र घ म ल, ल_२ अ-रेण मे । ८. रा-नास्ति । आ-अत आत्स्य 'मूर्ध्नि मे मणिः' इत्यन्तः पाठो नास्ति । ९. म ल, ल_२-विद्यम् । १०. अ-मूर्ध्नि शोभतात् । च प्र घ म ल, ल_२-मूर्ध्नि तस्याश्च शोभते । ११. च-मम । १२. च प्र घ म ल, -प्रवर० ॥ १३. फ रा च घ प्र म ल_२-इदं । १४. ल, अ-वात्स्य द० । १५. रा च घ म ल, -वैदेह्याश्चापि ॥

- ७] यद् अस्त्ये दर्शनेनाऽहं तां प्राऽऽप्ताम् इव चिन्तये ॥७॥ [७
 किम् आह भीता वैदेही ब्रूहि सौम्य पुनः पुनः ।
 ८] पुरा शोकेन दग्धोऽहं सिञ्च मां वाक्यै-वारिणा ॥८॥ [८
 अतम् तु किं दुःखतरं मेमेमं वारि-सम्भवेम् ।
 ९] मणिं पश्यामि हनुमन् वैदेहीम् आ-गतां विना ॥९॥ [९
 चिरं जीवति वैदेही यदि मां सं-स्मरिष्यति ।
 १०] क्षणं सौम्य न जीवेयं विना ताम् इति चिन्तये ॥१०॥ [१०
 नय माम् अपि तं देशं यत्र दृष्टा मम प्रिया ।
 ११] मुहूर्त्तं नाऽव-तिष्ठेयं प्र-वृत्तिम् उप-लभ्य हि ॥११॥ [११
 कथं चं वद सु-श्रोणी भीरुं भीत-तेरा सती ।
 १२] मेया वि-हीना पापानां मध्ये वसति रक्षसाम् ॥१२॥ [१२
 शौरदम् तिमिरान् मुक्तो नूनं चन्द्र-इवाऽम्बरे ।
 १३] अद्य तद् वदनं तस्या न वि-राजत् अ-संशयम् ॥१३॥ [१३
 किम् आह सीता हनुमन् ब्रूहि सौम्य पुनः पुनः ।
 १४] एतेन खलु जीर्वाणि भेषजेन यथाऽऽतुरः ॥१४॥ [१४

१. फ च रा प्र व म ल, ल२ अ-अस्यात् ॥ २. रा प्र व म ल, ल२ अ-शोकासिनिर्दग्धं । फ-०न दग्धेयं । च-०न दग्धानां ।
 ३. रा प्र व ल, ल२ अ-वाक्यवा० ॥ ४. आ-ममेवं । च-ममेवं ।
 ५. च-०वाम् । ६. फ अ-हनुमन् । ७. फ-प्रियाम् । ८. रा प्र व म ल, ल२ अ-संस्मरिष्यति । ९. फ-निद्वयः ॥ १०. फ अ-सा । च रा प्र व म ल, ल२-वा । ११. आ प्र-भीरुभीत० । फ-भर्तुर्हीना मया । अ-भीरुर्नीता मया । १२. फ अ-भवावहानां घोरानां । १३. फ-जानकी ॥ १४. अ-क्षारदम्बुदनिर्मुक्तो । आ-०रान् मुक्त्या । १५. प्र-चन्द्रम् । १६. आ-इवाप ते । फ-इवाम्बुदैः । अ-इवाम्बुधौ । १७. अ-तदवश्यं मुखं तस्या न विद्याति राक्षसैः ॥ १८. आ-मध्येन । १९. अ-जीविष्ये । २०. फ-नास्ति ॥

मधुरं मधुराऽऽमापा किम आह मम जानकी ।
 १५] मद्-विहीना वराऽऽगोहा हनुमन् फलयस्त्र मे ।
 N] दुःखाद् दुःख-तरं प्राऽऽहा कथं जीवति जानकी ॥१५॥ [१५

इत्यार्षे रामारणे कुन्दर-कण्ठे राम-दीपदेव्यो

मम पंचपरिग्रहा गार्गः ॥१५॥



१. म-दीपदेव्यो इत्युक्तं अत्र अस्मात् उच्यते हे ।: ३ अ. -
 इति कुं: अ-इत्युक्तं । २. म-दीपदेव्यो । इत्युक्तं अ. अ. - अत्र इत्युक्तं ।
 अत्र इत्युक्तं ।

[वं-६८] = [पष्ठपष्टितमः सर्गः] = [दा-६७]

१५] एवम् उक्तः सं हनुमान् राघवेणं महाऽऽत्मना ।

N] सीतायां भाषितं सर्वं न्य-अवेदयत राघवे ॥१॥ [१

N] एवमे उक्तवती देवी जानकी पुरुषर्षभे ।

१६] पूर्व-वृत्तर्म् अभि-ज्ञानं चित्र-कूटे यथां तत्र ॥२॥ [२

तत्र मुक्ता त्वया सार्धं जानकी पुंनर् उव-थितां ।"

२] वायसेः सहसोव-पर्यं वि-ददार स्तनाऽन्तरे ॥३॥ [३

१७] पुनश् च किल पत्नी स देव्या जैनयति व्यैथाम् । [४ः

ततः पुनर् उपाऽऽगम्य वि-ददार भृशं किल ॥४॥"

४] अथ त्वं प्रति-बुद्धोऽसि शोणितेन सम्-उत्तितः ।"

वायसेन च तेनैव सततं तीक्ष्णमानया ।"

१. अ फ-उक्तु । २. ल_१ ल_२ अ-राघवेन । ३. प्र ल_१ ल_२ वैदेह्याः ॥ ४. फ-इवम् । ५. अ-०भाः । ६. अ-०दत्तम् । ७. रा प्र व म ल_२ तदा । ८. ल_१-२५ श्लोकपूर्वाधादात्म्य ४१शपूर्वपादं वावदेकं पत्रं लुप्तम् । ९. रा प्र व म-साके । १०. व-परियुष्विता । ११. आ-२४ ४र्थं श्लोकै ग्यथासेन पठिता । १२. आ-ततः पुनरुपागम्य । म-अथास्याः वायसोऽम्येत्य । १३. फ च-०२म् । १४. प्र-नास्ति । अतः परमधिकः पाठः-फ च-पर्यायेण च सुप्तस्त्वं देव्यके पुरुषर्षभ । म-पर्यायेण च सुप्तके तस्यास्त्वं भरताम्रजः ॥ १५. म-जनयते भयम् । १६. आ च म-स्तनान्तरे । १७. म-नास्ति । १८. रा प्र व ल_२ अ-नास्ति ॥ १९. आ-भ्रान्तिबुद्धश्च । फ-अथावकुवस्त्वं तत्र । २०. आ-०तां । फ- समुक्षितः । २१. च रा प्र व ल_२ अ-पादोऽर्थं ३श्लोकपूर्वाधात्परं पठितः । २२. ल_२-तत्रैव । २३. फ-क्षरया तथा । च रा प्र ल_२ म-ताड्यमानया । २४. व अ-नास्ति । ;

५] बोधितेः किल देव्या त्वं सुखं सुप्तः परं-तप ॥ ५॥ [६

तत्र च दृष्ट्वा महा-बाहो प्र-तुन्नं वै स्तनाऽन्तरम् ।^३

६] आशी-विप इव क्रुद्धस् ततो वाक्यं त्वम् ऊचिवान् ॥६॥ [७

नखाऽग्रैः केन ते भीरु वि-तुन्नं वै^४ स्तनाऽन्तरम् ।

७] कः क्रीडति स-रोपेण भुज-गेन वराऽऽनने ॥७॥^५ [८

अवेक्ष्य (१त्) मांणश् च^६ ततो वायसं सम-अपश्यथोः ।

८] नखैः स-रुधिरैस् तीक्ष्णैर् माम् एवाऽभि-मुखं स्थितम् ॥८॥^७ [९

सुंतुः स किल शक्रस्य वायसः पतंतां वरैः ।

९] धाराऽन्तर-गतैः शीघ्रं पवनस्य गतौ समः ॥९॥^८ [१०

१. च रा व म ल_२-वेदितः । २. अ-नास्ति ॥ ३. आ-ततश्च

दृष्ट्वा महत्पणं वैदेह्या वा स्तनान्तरम् । च रा-तच्च दृष्ट्वा महादेव्या

वैदेह्या स्तनान्तरम् । प्र व म-तच्च दृष्ट्वा महादेव्या वैदेह्या स्तनान्तरे ।

ल_२-तच्च दृष्ट्वा महादेव्या वैदेह्यास्त्वं स्तनान्तरे । अ-नास्ति । ४. रा-

ततस्तां वाक्यमब्रवीत् ॥ ५. आ-रंके । ६. आ च-विभिन्नं ।

रा प्र व म ल_२-भिन्नं वै । ७. आ-वा । रा-तत् । ८. रा-स्तनान्तरे ।

९. आ-०ण । १०. अतः परमधिकः पाठः—आ-केन तेनांगं वामोरुः

विक्षिप्तं वै स्तनान्तरम् । आसीविपमिव क्रुद्धं कालामिमिव सन्निभम् ।

च-आशीविपमिव क्रुद्धस्ततो वाक्यं त्वमूचिवान् † । प्र व ल_२-आशी-

विपमिव क्रुद्धं कालामिसमतेजसम् ॥ ११. आ च रा-०माणः स ।

१२. आ च रा-०त । १३. फ.-नास्ति ॥ १४. अ-पुत्रः किल

स । १५. आ-प्लवतां वर । १६. आ-०गतिः ॥

७ म-केन तेऽनागतौ भीरु । ल_२-केन तेनामलं भीरु । † च-

अतः परं 'नखाग्रैः केन भीररित्यादि आशीविप इव क्रुद्ध' इति छीकान्तं

पावपुनरुद्धितः पाठः ।

ततस् तस्मिन् महा-वाहो कोप-संवर्तितेक्षणः ।

१०] वायसे कृत-वान् क्रूरां मतिं मति-मतां वर ॥१०॥ [११

शृहीत्वा सं-स्तराद् दर्मं ब्राह्मैर् मन्त्रैर् अयोजयैः ।

११] सँ दीप्तं इव कालाऽग्निर् ज्वालाऽभि-मुखं गतैः ॥११॥ [१२

स त्वं प्र-दीप्तं चित्तेषु दर्भोऽग्रं वायसं प्रति ।

१२] ततस् तु वायसो दीप्तः स-दर्भोऽभि-संसार ह ॥१२॥ [१३

पित्रा स तु' परित्यक्तः सुरैः सर्वैः सहर्षिभिः ।

१३] त्रीं लोकां स ततो गत्वा वातारं नाऽध्य-अंगच्छत १३ [१४

ततो नि-पतितं भूमौ शरण्यः शरणाऽऽगतम् ।

१४] वधाऽर्हम् अपि काकुत्स्थ हतवान् नाऽसि वायसम् ॥१४॥ [१५

१५] मोघं अहम् अति-शक्यं कर्तुम् इत्य-एव राघव ।

१६] दक्षिणं किल काकस्य घातितं नयने त्वया ॥१५॥ [१६

राम तुभ्यं नमस्-कृत्य राज्ञे दशरथाय च ।

१७] वि-सृष्टः स त्वया काकः प्रति-पेदे स्वम् आ-लयम् ॥१६॥ [१७

एवम् अह्न-विदां श्रेष्ठ सत्त्व-वान् बल-वान् अपि ।

१८] किम्-अर्थम् अह्नं रक्षोभ्यो न योजयसि राघव ॥१७॥ [१८

१. आ-वरः ॥ २. आ-संस्तराद्दर्भं । अ-संस्तरान्दर्भान् । ३. आ अ-०यत् ।
 रा-०येः । ४. च प्र य ल२-संदीप्त । ५. अ-सगं ॥ ६. प्र ल२-तं ।
 रा-घ-तव । ७. अ-दर्भाग्यं । ८. ल२-ततः स । ९. अ फ म-
 वायसं । १०. अ-सदर्भो तु स० । फ-संदर्भोत्स० । म-सदभोभि० । ११. ल२-
 च । १२. फ-स तैः । १३. आ-तं । १४. ब-नाधिगच्छत ॥ १५. आ-
 शरण्यं । १६. अतः परमधिकः पाठः—आ-धारान्तरगतः शीघ्रं पवनस्य
 गतौ समः । ततस्तस्मिन्महावाहो कोपसंवर्तितेक्षणाः । वायसे कृतवान् क्रूरां
 मतिं मतिमतां वरः ॥ १७. फ-मोघं शक्यं शक्यं च । रा-मोघं शक्यं न शक्यं
 च । अ घ म ल२-मोघमखं न शक्यं च । १८. अ-शातितं न० । फ-नयनं
 नातितं ॥ १९. अ-०यत् । २०. आ-०यत् ॥

न नागा नाऽपि गन्धर्वा नाऽमुरा न मरुद्-गणाः ।

१९] तव राम रणे शक्ता वेगं प्रति सम्-आसितुम् ॥१८॥ [१९

तव वीर्य-व्रतः कश्चिद् यैदि वै मेऽस्त्यं अनु-ग्रहः ।

२०] क्षिप्रं मुँ-रुचिरैर् वाणैर् हन्यतां युँधि रावणः ॥१९॥ [२०

भ्रातुर् आ-देशम् आ-दायं लक्ष्मणो वा परं-तपः ।

२१] स किम्-अर्थं नर-वरो न मां रक्षति राघवः ॥२०॥ [२१

शक्तौ तौ पुरुष-व्याघ्रौ वाय्व्-अग्नि-सम-विक्रमौ ।

२२] मुराणाम् अपि दुर्-धर्षो किम्-अर्थं माम् उपेक्षतैः ॥२१॥ [२२

ममैव दुष्-कृतं किञ्चिन् महद् अस्ति न सं-शयः ।

२३] सम्-अर्थो तौ न मां वीरौ वीऽऽक्षेते यव परं-तपौ ॥२२॥ [२३

वैदेह्या वचनं श्रुत्वा करुणं साधु भाषितम् ।

२४] पुनर् अप्य् अहम् आंर्या तांम् इदं वचनम् अब्रुवम् ॥२३॥ [२४

त्वच्-छोकाऽभि-युँतो रामो देवि सखेन ते शपे ।

२५] रौम (ः) शोकांऽभि-भूतश् च लक्ष्मणः परि-तप्यते २४॥ [२५

कथञ्चिद् रुँदती दृष्ट्वा न कालः पुनर् आंसितुम् ।

१. ल२-अपि । २. ल२-०गणः ॥ ३. अ-यथा मय्यस्त्यनु० ।

फ च रा प्र व म ल२-मय्यस्त्यनु० । ४. प्र व म ल२-नु २० । ५. फ-

यदि ॥ ६. आ-वायग्नि० । रा प्र व म ल२-कालाग्निसमतेजसौ । फ-

वाय्वग्निसदृशप्रभौ । ७. आ-उपेक्ष्यतः । अ-उपोक्षितः ॥ ८. आ-न

संवीरौ वीक्ष्येते । अ-महामानौ वी० । ९. फ-समर्थौ सह तौ यन्मां न

अप्येते परन्तपौ । रा-समर्थावपि न तौ मां वीरौ वीक्षते यत्परन्तपौ । व-

समर्थावपि न तौ मां वीरौ वीक्षते । प्र-सम- । मां

वीरौ वीक्ष्यते यः परस्परम् । म- । तौ मां वीरौ

स्परम् ॥ १०. आ-आपदिम् । ११. ॥ १२.

- २६] न चिराद् देवि दुःखानाम् अन्तं द्रक्ष्यसि भामिनि ॥२५॥ [२६
 ताव् उभौ नर-शार्दूलौ राज-पुत्राव् अरि-दैमौ ।
- २७] त्वद्-दर्शन-कृतोत्साहौ लंकां भस्मी-करिष्यतेः ॥२६॥ [२७
 हत्वा च समरे क्रूरं रावणं सह-धान्यवर्मे ।
- २८] राघवम् त्वां महा-भागंः स्वां पुरीं प्रति-नेष्यति ॥२७॥ [२८
 यत् तु रामो वि-ज्ञानीयाद् अभि-ज्ञानम् अ-निन्दिते ।
- २९] प्रीति-सञ्जननं तस्य तन्न मे त्वं दातुम् अर्हसि ॥२८॥ [२९
 साऽभिबीऽऽक्ष्य दिशः सर्वावेण्य्-अप्राद् अथ भामिनी ।
- ३०] मुक्तैर्व प्र-ददौ मद्यं मणि-रत्नम् इदं शुभं मे ॥२९॥ [३०
 प्रति-गृह्य मणिं देच्यांश् चेलितोऽहं रघुऽत्तम ।
- ३१] शिरसा च प्र-णम्यैतां गमनायै मनो देवे ॥३०॥ [३१
 गमने च कृतोत्-साहं मां वीऽऽक्ष्य वर-वर्णिनी ।
- ३२] वि-वर्द्धमानं च भृशं विनिश्-स्वस्याऽऽयतेक्षणा ॥३१॥ [३२
 अश्रु-पूर्ण-मुखी दीना वाष्प-गद्गदया गिरा ।
- ३३] माम् उवाच ततः सीतौ स-भाग्योऽसि महा-कृपे ॥३२॥ [३३
 यो द्रक्ष्यसि महा-बाहुं रामं कर्मल-लोचनम् ।
- ३४] लक्ष्मणं च महा-भागं देवरं मे यशस्-विनम् ॥३३॥ [३४
 सीतया त्व एवम् उक्तोऽहम् अद्युवं मैथिलीं तदा ।
- ३५] पृष्ठम् आ-रोह मे देवि क्षिप्रं जनक-नन्दिनि ॥३४॥ [३५

१. फ-चिरात्वं तु दुः० । २. फ-भामिनि ॥ ३. अ फ-अनिन्दितौ ।

४. अ-०य ॥ ५. अ-स सुहृत्पुत्रम् । ६. फ च प्र म ल२-०भागे ॥

७. रा ल२ अ-रामोभिजा० ॥ ८. फ-भामिनी । ९. फ-मुक्त्वा च ।

१०. अ फ-प्रमो ॥ ११. अ फ-देवप्रालम्ब हेतोः । १२. अ-०म्यैतां । च रा प्र

व ल२-०म्यैतां । १३. च रा प्र व ल२-मतिभागमने । १४. अ-दयौ ॥

१५. अ-शीला ॥ १६. रा व ल२-वद् । १७. रा प्र व म ल२-सर्जाव० ॥

१८. ल२-०नी ॥

- न नागा नाऽपि गन्धर्वा नाऽसुरा न मरुद्-गणाः ।
 १९] तव राम रणे शक्ता वेगं प्रति सम्-आसितुम् ॥१८॥ [१९
 तव वीर्य-व्रतः कश्चिद् यदि वै मेऽस्त्यं अनु-ग्रहः ।
 २०] क्षिप्रं सु-रुचिरैर् वाणैर् हन्यतां युधि रावणः ॥१९॥ [२०
 भ्रातुर् आ-देशम् आ-दायं लक्ष्मणो वा परं-तपः ।
 २१] स किम्-अर्थं नर-वरो न मां रक्षति राघवः ॥२०॥ [२१
 शक्तौ तौ पुरुष-व्याघ्रौ वाय्व्-अग्नि-सम-विक्रमौ ।
 २२] सुराणाम् अपि दुर्-धर्षो किम्-अर्थं माम् उपेक्षतः ॥२१॥ [२२
 ममैव दुष्-कृतं किञ्चिन् महद् अस्ति न सं-शयः ।
 २३] सम्-अर्थो तौ न मां वीरौ वीऽऽक्षेते यत् परं-तपौ ॥२२ [२३
 वैदेह्या वचनं श्रुत्वा करुणं साधु भाषितम् ।
 २४] पुनर् अप्य् अहम् आर्या तांम् इदं वचनम् अत्रुवाम् ॥२३॥ [२४
 त्वच्-छोकाऽभि-युतो रामो देवि सत्येन ते शपे ।
 २५] राम (ः) शोकाऽभि-भूतश्च लक्ष्मणः परि-तप्यते २४॥ [२५
 कथञ्चिद् रुदंतीं दृष्ट्वा न कालः पुनर् आसितुम् ।

१. ल२-अपि । २. ल२-गणः ॥ ३. अ-यथा मय्यस्त्यनु० ।
 फ च रा प्र व म ल२-मय्यस्त्यनु० । ४. प्र व म ल२-तु र० । ५. फ-
 यद्दि ॥ ६. आ-वाघग्नि० । रा प्र व म ल२-कालाग्निसमतेजसौ । फ-
 वाय्वग्निसदाप्रभौ । ७. आ-उपेक्षतः । अ-उपेक्षितः ॥ ८. आ-न
 संवीरौ वीक्ष्येते । अ-महारमानौ वी० । ९. फ-समर्थो सह तौ यन्मां न
 प्रायेते परन्तपौ । रा-समर्थावपि न तौ मां वीरौ वीक्षते यत्परन्तपौ । घ-
 समर्थावपि न तौ मां वीरौ वीक्षते यत्परस्परम् । प्र-समर्थो दायितौ मां
 वीरौ वीक्ष्यते यः परस्परम् । म ल२-समर्थावपि तौ मां वीरौ वीक्षेते यत्पर-
 स्परम् ॥ १०. आ-आपद्भिम् । ११. च रा-अत्रवात् ॥ १२. प्र-भिहतो ।
 १३. अ-रारो दुःस्वामि० ॥ १४. अ-भयता । फ म-भयती । १५.
 अ-आसितुम् ।

- २६] न चिरार्द्धदेवि' दुःखानाम् अन्तं द्रक्ष्यसि भामिनि ॥२५॥ [२६
 ताव् उभौ नर-शार्दूलौ राज-पुत्राव् अरि-दैमौ ।
- २७] त्वद्-दर्शन-कृतोत्साहौ लंकां भस्मी-करिष्यतेः ॥२६॥ [२७
 हत्वा च समरे क्रूरं रावणं सह-बान्धवमे ।
- २८] राघवस् त्वां महा-भागः स्वां पुरीं प्रति-नेप्यति ॥२७॥ [२८
 यत् तु रामो वि-जानीयाद् अभि-ज्ञानम् अ-निन्दिते ।
- २९] प्रीति-सञ्जननं तस्य तत्र मे त्वं दातुम् अर्हसि ॥२८॥ [२९
 साऽभित्रीऽऽक्ष्य दिशः सर्वावेण्यु-अग्राद् अथ भामिनी ।
- ३०] मुक्तैवे प्र-ददौ मह्यं मणि-रत्नम् इदं शुभम् ॥२९॥ [३०
 प्रति-गृह्य मणिं देव्यांश्च 'चलितोऽहं रघुऽत्तम ।
- ३१] शिरसा च प्र-णम्यैतां गमनायै मनो 'दधे ॥३०॥ [३१
 गमने च कृतोत्साहं मां वीऽऽक्ष्य वर-वर्णिनी ।
- ३२] वि-वर्द्धमानं च भृशं विनिश्-श्वस्याऽऽयतेक्षणा ॥३१॥ [३२
 अश्रु-पूर्ण-मुखी दीना वाप्य-गद्गदया गिरा ।
- ३३] माम् उवाच ततः सीतौ स-भाग्योऽसि महा-कपे ॥३२॥ [३३
 यो द्रक्ष्यसि महा-त्राहुं रामं कमल-लोचनम् ।
- ३४] लक्ष्मणं च महा-भागं देवरं मे यशस्-विनम् ॥३३॥ [३४
 सीतया त्व एवम् उक्तोऽहम् अद्युचं मैथिलीं तदा ।
- ३५] पृष्ठम् आ-रोह मे देवि क्षिप्रं जनक-नन्दिनि ॥३४॥ [३५

१. फ-चिरार्द्धं तु दुः० । २. फ-भामिनि ॥ ३. अ फ-अनिन्दितौ । ४. अ-०य ॥ ५. अ-म सुहृत्सुवम् । ६. फ च प्र म ल२-०भागे ॥ ७. रा ल२ अ-रामोभिजा० ॥ ८. फ-भामिनी । ९. फ-सुखा च । १०. अ फ-प्रभो ॥ ११. अ फ-देव्यास्तत्र हेता । १२. अ-०म्यैतां । च रा प्र व ल२-०म्यैतां । १३. च रा प्र व ल२-मतिमागमने ॥ १४. अ-दधौ ॥ १५. अ-शीता ॥ १६. रा व ल२-वद् । १७. रा प्र व म ल२-राजाव० ॥ १८. ल२-०नी ॥

यावत् ते दर्शयाम्य् अद्य स-सुग्रीवं स-लक्ष्मणम् ।

३६] रांघवं च महा-भागं भर्तारम् अ-सितेक्षणम् ॥३५॥ [३६

साऽब्रवीन् मां तदा देवी नैष धर्मो महा-कपे ।

३७] यत् ते पृष्टं नि-पेवेऽहं भार्या रामस्य धी-मतः ॥३६॥ [३७

अ-त्रशां यद् अहं वीर स्पृष्टा गात्रेण रक्षसा ।

३८] तत्राऽहं किं करिष्यामि कालेन परि-पीडितो ॥३७॥ [३८

गच्छ त्वं हरि-शार्दूल यत्र तौ राम-लक्ष्मणौ ।

३९] इत्ये-एवं सौ समा-भाष्य भूयः सं-देषुर्म आ-स्थिता ॥ ३८ [३९

हनुमन् सिंह-संकाशौ ताव-उभौ राम-लक्ष्मणौ ।

४०] सु-ग्रीवं च महा-बाहुं सर्वान् द्रुया ह्य अर्न-आमयम् ॥३९॥ [४०

यथा च सौ महा-बाहुर मां तारयति राघवः ।

४१] अस्माद् दुःखोपसं-रोधात् तथा त्वं कर्तुम् अर्हसि । [४१

[N] गत्वा राम-समीपं त्वं शीघ्रं वानर-पुंगव ॥४०॥ [N

इमं तु तीव्रं मम शोक-वेगं

रत्नोभिर् एभिः परि-भर्त्सनं च ।

रामस्य पार्श्वे हि गतौ वदेस् त्वं

४२] नित्यं शिवं तेऽस्तु हरि-प्रवीर ॥४१॥ [४२

१. आ-सुमीव सहलक्ष्मणम् । २ अ-सुम० । ३ अ फ प्र-०णे ॥

४. फ रा प्र घ ल२ अ-ततो । ५. रा प्र व म ल२-ष्टे । ६. फ च रा

प्र घ म ल२ अ-निपेवेय ॥ ७ फ प्र-अवश्य । ८. फ-त्र किं तु ।

९. प्र घ म ल२ अ-कालेनोपनिपीडिता । च-कालेनोपरि० । रा-कालेन

विनि० ॥ १०. प्र म-कपि० । ११. फ अ-नृपतेः सुवौ । १२. फ-इत्येव ।

१३ फ घ म-मा । १४ आ-सप्रष्टुम् । फ सप्रष्टुम् । १५. रा प्र ल२-

नास्त्रि ॥ १६ आ-हनुमत् । १७ अ-०बाहो । १८ फ च-अनामयम् ॥

१९. रा व-स च । अ-च सुम० ॥ २० ल२-एन । २१ रा प्र घ म

ल२-पार्श्वं हि । फ-पार्श्वेऽभिमतो । ल२-पार्श्वंविगतो । २२. ल२-वदम् ॥

एवं तदाऽऽर्या नृप-सिंहे-वीर
सीता वचः प्राऽऽह विपाद-युक्तम् ।

एवं च श्रुत्वा गदितं यथा त्वं
४३] सीतोप-लम्भे च कुरुष्व यत्नम् ॥ ४२ ॥ [४३

हेत्यार्षे रीमावणे सुन्दर-काण्डेऽभिज्ञान-दर्शनो
नाम षट्पष्ठितमः सर्गः ॥ ६६ ॥



१. रा-वदा मा । २. व म ल_१ ल_२-नृपवीरसिंह । ३. रा व म
ल_१ ल_२-शुभा ४. च-नास्ति । ५. फ अ-एतच्च । ६. अ-मया त्व ।
फ-मया ते । रा न ल_१ ल_२-वया । ७. अ-सीताप्रलम्भे प्रकु० ।
फ-लम्भे प्रकु० । व व म ल_१ ल_२-सीतोपलम्भाय । ८. फ अ-बुद्धिम् ।
व म ल_१ ल_२-शीघ्रम् । ९. प्र-नास्ति ॥ १०. ल_२-इति सु० । ११. फ-न
प्रदानो । रा प्र व म ल_२-नदर्शनं ॥

[वं-६९]= [सप्तपष्टितमः सर्गः] =[दा-६८]

अथेदम् उत्तरं देव्यो पुनर् उक्तम् अ-सम्भ्रमम् ।

१] तव स्नेहान् नर-व्याघ्र हृदयं चाऽनु-दर्शितम् ॥१॥ [१]

तथो बहु-विधं वाच्यो रामो दाशरथिस् त्वया ।

N] यथा मारु आ-प्नुयात् छीघ्रं हत्वा रावणम् आ-हवे ॥२॥ [२]

यदि वा मन्यसे वीर वसैर्काऽहम् अरि-दम् ।

२] कस्मिश्चित् सं-वृत्ते देशे वि-श्रान्तः श्वो गमिष्यसि ॥३॥ [३]

मम वै चाऽल्प-भाग्यायाः सान्निध्यात् तव शत्रु-हन् ।

३] शोकस्याऽस्याऽप्र-मेयस्य मुहूर्त्तं स्याद् अपि क्षयः ॥४॥ [४]

गते हि हरि-शार्दूल पुनः सम्प्राऽऽप्तये त्वयि ।

४] प्राणानाम् अपि सं-देहो मम स्यान् नाऽत्र सं-शयः ॥५॥ [५]

तथो दर्शनम् अप्यं एतद् भूयो मां तापयिष्यति ।

५] दुःखाद् दुःख-तरं भूत्वा दुःखिर्तो दुःख-भोगिनीम् ॥६॥ [६]

अयं च वीर सं-देहस् तिष्ठतीऽव ममाऽग्र-तः ।

६] सु-महांस् त्वै-सहायेषु वानरेषु महा-मते ॥७॥ [७]

कथं तु खलु दुष्-पारं तरिष्यन्ति महोदधिम् ।

७] तानि हर्ष-ऋत्त-सैन्यानि तौ वा नृप-वराऽऽत्म-जौ ॥८॥ [८]

१. आ-भिधाः-देव्याः । २. अ-उक्त-स्वस० । ३. फ च रा प्र घ म ल, ल२ अ-सौहृदं । ४. रा प्र च फ म घ ल, ल२-चार द० ॥ ५. च-यथा । ६. रा-समाप्नुयात् ॥ ७. आ च-मा । ८. आ-वसौ ॥ ९. रा प्र घ म ल, च फ-चैगल्प० । १०. आ च फ-वीर्यवान् ॥ ११. अ-ततो ॥ १२. फ रा च घ म ल, ल२ अ-नवाद० । प्र-उवाच दर्शनं प्येतद् । १३. आ-सा । १४. आ-दु-गिता दुःखभागिनी ॥ १५. फ प्र-त्तर ॥ १६. फ अ-तु । १७. आ-या नर० ॥

त्रयाणाम् एव भूतानां सागरस्याऽति-लघने ।

८] शक्तिः स्याद् वैनतेयस्य तत्र वा मारुतस्य वा ॥१॥ [१०

तद् अस्मिन् कार्य-नियोगे देवैर् अपि दुरा-क्रमे ।

९] किं पश्यसि समा-धानं त्वं वै कार्य-विदां वर ॥१०॥ [१०

कामम् अस्य त्वम् एवैकः कार्यस्य परि-साधने ।

१०] पर्य-आप्तः पर-वीर-धनैश्च यशस्यस्ते वलोदयः ॥११॥ [११

वलैः समग्रैर् यदि मां जित्वा रावणम् आ-ह्वे ।

११] अयोध्यां स्त्रां पुरीं रामो नयेत् तद् स्याद् यशम्-करम् १२ [११

यथा तस्य नृ-वीरस्य वचनो वि-विधा कृतो ।

१२] रक्षसा तद्-भयाद् एवं न तथाऽर्हति राघवः ॥१३॥ [१३

वलैस् तु सं-कुलां कृत्वा लंकां पर-पुरं-जयः ।

१३] मां नयेद् यदि काकुत्स्थस्तत्र तस्य सदृशं भवेत् ॥१४॥ [१४

तद् यथा तस्य वि-क्रान्तम् अनु-रूपं महाऽऽत्मनः ।

१४] भवत् आह्व-शूरस्य तथा त्वम् उषे-पादये ॥१५॥ [१५

तदे अर्थोप-हितं वाक्यं प्र-सृतं हेतु-संयुतम् ।

१५] प्र-शस्याऽहं ततस् तस्या वाक्यम् उत्तरम् अञ्जुवम् ॥१६॥ [१६

१. आ-सागरस्थाभिः । रा प्र व म ल_१ ल_२-० स्वास्य लं० । २. प्र अ-
च ॥ ३. ल_२-उक्तं । ४. ल_२-दुरक्रमे । ५. अ-तदस्मिन् कार्यनियोगिवात्-
रुत्तिक्रमे । ६. आ-०धानं ॥ ७. अ-०धः । ८. आ-परशत्रुव० । फ च
अ-यनस्तु ॥ ९. प्र ल_२-तां । १०. रा प्र व म ल_१ ल_२-वनाद-
पहता पुरा । च-यनादुपहता पुरा । ११. फ अ-यथाहं तस्य वीरस्य
वनादुपहता पुरा । १२. च रा प्र व म ल_१ ल_२-एवं । १३. आ फ-
हन्ति ॥ १४. ल_२-उदपादये । रा प्र ल_१-०पादयेः । च व
म-०पादये । १५. अ-एवमुक्तमुत्तं । १६. प्र रा व म ल_१
ल_२-नशितं । १७. प्र ल_१-०संश्रितम् । १८. च रा-अप्रवीत ॥

देवि हर्ष-ऋक्ष-सैन्येन सं-वृतेः पुवतां वरः ।

१६] सु-ग्रीवः सत्त्व-सम्पन्नस् त्वाऽर्थे कृत-निश्चयः ॥१७॥^१[१७

तस्य विक्रम-सम्पन्नाः सत्त्व-वन्तो महा-बलाः ।

१७] मनः-संकल्प-सिद्धाऽर्थाः नि-देशे हरयः स्थिताः ॥१८॥^२[१८

तेषां नोपरि नाऽधस्तान् न तिर्यक् सैज्जते गतिः ।

१८] न च कर्मसु सीदन्ति महत्स्व अमित-तेजसः ॥१९॥^३[१९

तैश् चाऽपीऽयं महा-भागैस् ससागर-वरां धरा ।

१९] प्रदक्षिणी-कृता शीघ्रं सत्त्व-वद्विर् महाऽऽत्मभिः ॥२०॥^४[२०

मद्-विशिष्टाश् च तुल्याश् च सन्ति तत्र वनौकसः ।

२०] मत्-तः प्रत्य-अवरः कश्चिन् नास्ति सुग्रीव-सन्निधौ २१॥^५[२१

अहं तावद् इह प्राऽऽप्तः किं पुनस् ते महा-बलाः ।

२१] न हि प्र-कृष्टाः प्रेष्यन्ते प्रेष्यन्त्ये अ-वरान् वरांः ॥२२॥^६[२२

तद् अलं परि-त्तापेन देवि मन्धुर अपेतु ते ।

२२] एकोऽ-पातेन ते लंकाम् एष्यन्ति कपि-कुञ्जराः ॥२३॥^७[२३

हृष्टं-तुष्टा हि वैदेहि भविष्यस्यँ अ-चिराद् इव ।

२३] त्वद-सकाशं महा-भागौ नृ-सिंहाद् आ-गमिष्यतः २४॥^८[२४

अरि-घ्नं सिंह-विक्रान्तं क्षिप्रं द्रक्ष्यसि राघवम् ।

१. फ च रा प्र म व ल_२-हर्षक्ष० । अ-हर्षक्षसैन्यानामीश्वरः ।
 २. फ-स्वदर्थे । ३. अतः परमधिकः पाठः-फ-शीघ्रमेष्यति वैदेहि मा भूत्ते
 वात्र संशयः ॥४. रा-तिर्यग् । ५. आ-कृजते । ल_१-क्षमज्जते । ६. रा च प्र व म-
 ल_१, ल_२ अ-० धराधरा । ७. अ-पूर्व । ८. ध म रा-० द्वि वंसुन्धरा । अ-महाबलैः ।
 ९. फ-नास्ति ॥ १०. ल_२-वनौकसः । ११. ल_१-स तु । १२. फ-दूष्येनामि-
 ततेजसः । अ-प्रेष्यन्ते हीतरे जनाः ॥ १३. आ च-उपेतु । व रा-
 अपैति । १४. फ-नास्ति ॥ १५. रा प्र व म ल_१, ल_२ अ-
 हृष्टा तुष्टा । १६. रा प्र व म ल_१, ल_२-च । अ-तु । १७. व-भविष्यसि चि० ॥
 १८. फ-तदलं । १९. अ-० सङ्घातं । २०. फ-द्रक्षसि ।

- २४] लक्ष्मणं च धनुर्-पार्णि लंका-द्वारम् उप-स्थितम् ॥^१२५॥ २५
 नख-दंष्ट्राऽऽयुधान् वीरान् सिंह-शार्दूल-विक्रमान् ।
 २५] वानरान् वानरेन्द्रं च क्षिप्रं द्रक्ष्यसि सं-हतान् ॥२६॥ [२६
 शैलाऽम्बुद-निकाशानां लंका-मलय-सानुषु ।
 २६] कपीनां नर्दताम् आर्ये श्रोष्यसे न चिराद् गिरः ॥^२२७॥ [२७
 निवृत्तं-वन-वासं तु त्वया सार्धम् अरि-दमर्षं ।
 २७] अभि-पिक्तम् अयोध्यायां क्षिप्रं द्रक्ष्यसि राघवम् ॥२८॥^३[२८
 तथा मया वाग्भिर् अ-दीनभापिणी
 शिवाभिर् अर्या त्वरितं प्र-सादिता ।
 चकार शान्तिं मम मैथिलाऽऽत्म-जा
 २८] तेषांऽपि शोकेन तथाऽति-पीडिता ॥२९॥ २९
 ईश्यापे रामायणे सुन्दर-कण्डे उत्तरोत्तरे-वाक्यं
 नाम सप्तपष्ठितमः सर्गः ॥६७॥

१. अ-० मन्तं । २. रा प्र व म ल_१ ल_२-उपागतम् । ३. फ-नास्ति ।
 ४. फ-वानरेन्द्रांश्च । ५. फ रा प्र व ल_१ ल_२ अ-संगतान् ॥ ५. फ-० लि ।
 ६. रा प्र व म ल_१-कपीनां नर्दतामार्ये न चिराच्छ्रोष्यसे गिरः । ल_२-नास्ति ॥
 ७. फ अ-निवृत्तं । ८. प्र व म ल_१-च । ९. फ प्र व म ल_२ अ-
 अर्निदेते । १०. ल_२ रा-नास्ति । ११. आ-शिवाभि राम । १२. आ ल_२
 रा प्र व म ल_१ अ-न चादि । १३. आ-तथापि पी० । प्र व म
 ल_१ अ-तथा निपी० । रा-तथा प्रपी० ॥ १४. आ-आर्ये । ल_१ ल_२-इति
 रा० । रा-इत्यापे सु० । अ-सुन्दरकाण्डे । १५. व अ च-उत्तरोत्तरे ॥

[बं-७०] = [अष्टापष्टि... . . . र्गः] = [दा-युद्धकाण्ड १]

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं यथा-वद् अभि-भाषितम् ।

१] रामः प्रीति-समायुक्तम् उत्तरं वाक्यम् अब्रवीत् ॥१॥ [१]

कृतं हनु-मता कृत्यं सु-महद् भुवि दुर्ष-करम् ।

२] मनसाऽपि यद् अन्येन कर्तुं खलु नै शक्यते ॥२॥ [२]

न हि ते प्रति-पश्यामि यम् तरेत् तुं महाऽर्णवम् ।

३] अन्यत्र गरुडाद् वायोर अन्यत्र च हनु-मतः ॥३॥ [३]

देव-दानव-यक्षाणां गन्धर्वोरग-रत्नसाम् ।

४] अ-प्रधृष्या पुरी लंका रावणेनोऽभि-पालिता ॥४॥ [४]

दुर्-गा दुर्ग-गिरेर् मूर्ध्नि वीरेणैकेन धर्षिता ।

५] को वीर्य-बल-सम्पन्नः समः स्याद् हि हनु-मता ॥५॥ [५]

भृत्य-कार्यं हनु-मता सु-ग्रीवस्य कृतं महत् ।

६] अ-संनिधौ तव स्वै-बलं सदृशं वि-क्रमस्य तु? ॥६॥ [६]

यो हि भूयो नि-युक्तः संस्रं तव-तव-कर्मणि दुर्ष-करे ।

७] कर्षीत तद् अन्-असंयुक्तः आहुः पुरुषोत्तममा ॥७॥ [७]

भृत्यो वै नृ-पतेः कार्यं नं कुर्याद् यैः समा-हितः ।^३

८] शैक्तो न यैः सम्-अर्थश्च तम् आहुः पुरुषाऽधमम् ॥८॥ [१०

तन् नियोग-नियुक्तेन कृतं कर्म हनूमता ।

९] न चाऽऽत्मा लघुतां नीतः सु-ग्रीवश्चाऽपि तोषितः ॥९॥ [११

अहं च रघु-वंशश्च लक्ष्मणश्च महा-बलैः ।

१०] वैदेह्या दर्शनेनाऽद्य धर्म-तः परि-रक्षिताः ॥१०॥ [१२

एतत् तु मम दीनस्य मनो भूयः प्र-कर्षति ।

११] यद् इहाऽस्ये मियाऽऽख्येनैर्न कुर्यात्सदृशं मियम् ॥११॥ [१३

एष सर्वस्व- भृतस्ते परि-प्वङ्गः कृतो मया ।

१२] अवस्था-काल-सदृशं गृहाण त्वम् 'इमं मम ॥१२॥ [१४

N] शुभं वाक्यम् इदं श्रुत्वा तव वक्त्रान् महा-मते । [N

सर्व-था 'तु' कृतं तावत् सीतायाः परि-मार्गणम् ॥१३॥

१६] सागरं तु समा-साद्य पुनर् मे व्यथितं मनः । [१७

कथम् 'एते' संमुद्रस्य दुष्-पारस्य मेहाऽऽत्मनः ।

१७] हरयो दक्षिणं 'तीरं गमिष्यन्ति समा-गताः ॥१४॥ [१८

प्राऽऽसेश्च स्वलु वैदेह्या वृत्तान्तम् तावद् अद्य मे ।

[वं-७०]=[अष्टाषष्टितमः सर्गः]=[दा-पुद्गकाण्ड १]

श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं यथा-वद् अभि-भाषितम् ।

१] रामः प्रीति-समायुक्तम् उत्तरं वाक्यम् अब्रवीत् ॥१॥ [१

कृतं हनु-मता कृत्यं सु-महद् भुवि दुर्ष-करम् ।

२] मनसाऽपि यद् अन्येन कर्तुं खलु नै शक्यते ॥२॥ [२

न हि ते प्रीति-पश्यामि यस् तरेत् तुं महाऽर्णवम् ।

३] अन्यत्र गरुडाद् वापोर् अन्यत्र च हनु-मतः ॥३॥ [३

देव-दानव-यक्षाणां गन्धर्वोरग-रक्षसाम् ।

४] अ-प्रधृष्या पुरी लंका रावणेनोऽभि-पालिता ॥४॥ [४

दुर्-गा दुर्ग-गिरेर् मूर्ध्नि वीरेणैकेन धर्षिता ।

५] को वीर्य-बल-सम्पन्नः समः स्याद् हि हनु-मते ॥५॥ [५

भृत्य-कार्यं हनु-मता सु-ग्रीवस्य कृतं महत् ।

६] अ-सैन्यिषौ तव सैन्य-बलं सदृशं वि-क्रमस्य तु? ॥६॥ [६

'धौ हि भूयो नि-युक्तः सैर्ष तव-तत्-कर्मणि दुर्ष-करे ।

७] कुर्यात् तद् अन्-अर्धयुर् वै तम् आहुः पुरुषोत्तमम् ॥७॥ [७

१. फ-हनु० । २. आ-अति० । ३. फ रा प्र व म ल१-उत्तमं ॥

४. ल२-सुमहच्चातिदु० । प्र-सुमहद्भुक्तं कृतम् । ५. व म रा अ-न

कर्तुं खलु ॥ ६. प्र व म ल२-परि० । ७. प्र-तरेत् । फ-तरेत्सुम० । ८.

अ-नास्ति ॥ ९. आ-०नापि पालिता । अ-०नानुपालिता । १०. ल२-धर्म-श्लो-

कादारभ्य १म-श्लोकरपूर्वाद्यान्तः पाठो नास्ति ॥ ११. आ-दुर्गादुर्ग० । फ अ

ल१ ल२-दुर्गा दुर्गाणि० । १२. फ-०संपत्त्या । १३. रा प्र व म ल१-हनुमतः ॥

१४. ल१-हनीनतम् । १५. फ-असक्तिभाव स्व० । आ-०धौ यश्च बलं ॥

१६. रा प्र व म ल१-नास्ति ॥ १७. म-को । १८. ल१-सम् मत्स्यकर्मणि

दुष्करं । म-सम्भर्तृकर्मणि दुष्करं । फ अ-चम्भर्तृक० । १९. फ म-कुर्यात्

तद् अनुरूपं । अ-ऊप्रयादनस्युर ॥

भृत्यो वै नृ-पतेः कार्यं न कुर्याद् यैः समा-हितः ।^१

८] शैक्तो न यैः सम्-अर्थश्च तम् आहुः पुरुषाऽधमम् ॥८॥ [१०

तत्र नियोग-नियुक्तेन कृतं कर्म हनूमता ।

९] न चाऽऽत्मा लघुतां नीतः सु-ग्रीवश्चाऽपितोपितैः ॥९॥ [११

अहं च रघु-वंशश्च लक्ष्मणश्च महा-बलैः ।

१०] वैदेह्या दर्शनेनाऽद्य धर्म-तः परि-रक्षिताः ॥१०॥ [१२

एतव तु मम दीनस्य मनो भूयः प्र-कर्षति ।

११] यद् इहाऽस्य मियाऽऽख्यानेन कुर्यात्सदृशं प्रियम् ॥११॥ [१३

एष सर्वस्व-भृतस्ते परि-प्वङ्गः कृतो मया ।

१२] अवस्था-काल-सदृशं गृहाण त्वम् ईमं मम ॥१२॥ [१४

N] शुभं वाक्यम् इदं श्रुत्वा तव वचनात् महा-मते । [N

सर्व-था तु कृतं तावत् सीतायाः परि-मार्गणम् ॥१३॥

१६] सागरं तु समा-साद्य पुनर्मे व्यथितं मनः । [१७

कथम् एते समुद्रस्य दुष्-पारस्य मेहाऽऽत्मनः ।

१७] हरयो दक्षिणं तीरं गमिष्यन्ति समा-गताः ॥१४॥ [१८

प्राऽऽप्तं च खलु वैदेह्या वृत्तान्तम् तावद् अद्य मे ।

१. रा प्र म-कुर्याद्यो न । अ-कुर्याद्वै । २. फ-यो भृत्यः परमं कार्यं न कुर्यान्नृपतेः प्रियम् । ३. म-दाक्तो युक्तः । च अ-शक्तो नयस० । फ-स्वस्थो युक्तः । ४. ल_१-नारिः ॥ ५. रा प्र व म ल_१ ल_२-शोभितः । च-पोषितः ॥ ६. ल_१ ल_२-चापि तोषितः । च रा प्र व म-चापि पोषितः । ७. च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-रक्षितः ॥ ८. आ-पुत्रं । ९. व-इहाय । १०. फ च रा व प्र ल_२-प्रियाख्याने । ल_१-प्रियाध्याने । म-प्रियाख्याते ॥ ११. फ-धर्मस्थम् ॥ १२. अ-इदं ॥ १३. ल_२-सुमयं । फ च रा प्र व ल_१ अ-सुकृतं ॥ १४. अ-अन्तः स० । १५. प्र रा व म ल_१ ल_२-गमिष्यन्ति । १६. म-महाम्बुधेः । रा व-महोदधेः । १७. रा प्र व म ल_१ ल_२-पार्थं समुद्रस्य ॥ १८. फ रा प्र व म ल_२ अ-प्राप्तः स ।

१८] समुद्र-पार-गमने हरीणां हि किमं उत्तरम् । [१९

कथं सर्वे तरिष्यन्ति वातोद्धतै-तरंगिणम् ॥१५॥

इत्य्-उक्त्वा शोक-सम्भ्रान्तो रामो शत्रु-निर्वहणः ।

१९] हनूमन्तं महा-वेगं ततो ध्यानम् उपाऽऽगतः ॥१६॥ [२०

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे श्रीरामं-वाक्यं

नामाऽष्टापद्यितमः सर्गः ॥१६८॥

१. म. - गमने । २. आ-स्वम् । ३. च-उत्तरम् । ५. ल_१,
ल_२ म घ रा च फ प्र अ-गमिष्यन्ति । ५. रा घ च म-वातोद्धतम् ।
फ प्र-वातोद्धतम् । अ-वातोद्धततरंगिणः ॥ ६. आ-सम्भ्रान्तो । फ-
मंगसो । ७. ल_१, ल_२ - विवर्हणः । ८. आ-उपागतम् । ल_२-उपागताः ।
९. ल_२-इतिमुं । १०. ल_१, च म प्र घ रा-रामवाक्यं ना ।
अ-उद्योगे हनूमं गे नाम सर्गः । ११. फ-सर्गममाप्तिर्न दृश्यते ॥

३-७१] = [एकोनसप्ततितमः सर्गः] = [दा-२]

ततः शोक-परिचूनं रामं दशरथाऽऽत्म-जम् ।

१] उवाच वचनं श्री-मान् सु-प्रीवः शोक-नाशनम् ॥१॥ [१

किम्-अर्थं तप्यसे वीर यथाऽन्यः प्राकृतस् तथा ।

२] मैवं भूस् त्यज सं-तापं कृत-ञ्च इव सौहृदम् ॥२॥ [२

३] सं-तापस्याऽद्यै वै स्थानं न हि^१ पश्यामि राघव ।

प्र-च्युत्यामँ^२ उप-लब्धायां ज्ञाते हि^३ नि-लये रिपोः ॥ ३ ॥ [३

४] धृति-मान् शास्त्र-वित् प्राज्ञः पण्डितश् चाऽसि राघव ।

N] त्यंनैतां प्राकृतां बुद्धिं कृताम् एवाऽऽत्म-दूषिकामँ ॥४॥ [४

वानरेषु संमा-सक्तं न^५ ते कार्यं वि-पैस्यते ।

१०] अ-चिराद् द्रक्ष्यसे सीतां तीर्त्वा री-धव सागरम् ॥५॥ [२०

नह्य एषाम् अस्त्य् अ-कर्तव्यं त्वद्-अर्थे किंचिद् एव तु^{१०} ।

N] वीर्य-विक्रम-सम्पन्ना बल-वन्तो हि वानराः ॥६॥ [N

तद् अलं वि-र्त्वा बुद्धिं कृत्वा सर्वाऽर्थ-नाशिनीम् ।

N] पुरुषस्य हि लोकेऽस्मिन् शोकः शौर्याऽप-कर्षणः ॥७॥ [१५

१. फ च रा प्र व म ल_१ ल_२-तं तुं । २. फ-०परिहान्तं । ३. प्र-

कपितायकः । ४. अ-किं त्वं सन्तप्यसे ॥५. आ च रा प्र व म ल_१ ल_२-०स्यास्व ।

६. आ-विप० । ७. फ च प्र व म ल_१ ल_२-प्रवृत्तावुप० । ८. अ-ज्ञातो ।

फ-विज्ञाते । च व म ल_२ प्र-ज्ञातो वै । ल_१-ज्ञातोऽयं । ९. च-

निलया । व म ल_१ ल_२-निर्गयो । प्र-निलयो । १०. रा-नास्ति ॥

११. अ-बुद्धिमान् । १२. रा-त्यज्यतां । १३. अ-वीर तामेवात्म-

प्रदूषिकाम् । १४. फ-समायुक्तं । १५. अ-वत्ते कार्यं विनश्यति ।

१६. च-रावण । १७. अ-राम ह्येवमर्थकार्यं त्वदर्थं किंचिदेव तद् ॥

१८. आ-विक्रवं । १९. अ-शौर्योपकर्षकः । फ-शौर्योपकर्षकः ॥

यत् तु कार्यं मनुष्येण शौर्ण्डीर्यम् अव-लम्बिना ।

६] अस्मिन् काले महा-प्राज्ञं त्वं त्वम् आ-तिष्ठ तेजसा ॥८॥ [१६

शूराणां हि मनुष्याणां त्वद्-विज्ञानां महाऽऽत्मनाम् ।

७] वि-नष्टानां प्र-नष्टानां क्षमं न ह्य अनु-शोचनम् ॥९॥ [१७

त्वं तु बुद्धि-मतां श्रेष्ठः सर्व-शस्त्र-भृतां वरः ।

८] सार्धम् अस्मद्-विधैर् भूतैर् अंरीञ् जेतुम् इहाऽर्हसि १०॥ [१८

न हि पर्ययाम्य् अहं किञ्चित् त्रिषु लोकेषु राघव ।

९] गृहीत-धनुषो यस् ते तिष्ठेद् अभि-मुखो रणे ॥११॥ [१९

११पू] तद् अलं शोकं आ-विश्व(इय)धैर्यं आ-लम्ब्य राघव ।

N] क्षात्र-धर्मम् उपाऽऽतिष्ठ सर्वो दण्डाद् विभेति हि ॥१२॥ [२१

लंघनाऽर्थे हि घोरस्य सागरस्य नदी-पतेः ।

N] सहाऽस्माभिर् महा-बाहो सूक्ष्मा बुद्धिर् वि-धीयताम् १३॥ [२२

समुद्रं लंघयित्वा तु बहु-नक्र-झपाऽऽकुलम् ।

N] लंकां तां वि-धमिष्यामि जेष्यामश् च रणे रिपून् ॥१५॥ [२५

१. फ-सौटीर्यमवलम्बिता । प्र व ल_२-सौटीर्यम० । २. अ-यस्मिन् ।

३. आ-० प्राज्ञः । ४. अ-वा त्वमुच्छिष्ट । फ च रा प्र व म ल_१ ल_२-

स त्वमा ॥ ५. अ-विनष्टे विप्रनष्टे वा क्षण । फ-विनष्टे वा प्रणष्टे वा क्षम ।

६. च रा व म ल_१ ल_२-० शोचितु ॥ ७. रा प्र व म ल_१-० विदा । ८. च-

० भूतैर् । ९. ल_१-वृत्तैर् । १०. रा प्र व ल_१-न शोचितुम् । म-

अरिं जेतुम् । ल_१-कार्यं कर्तुम् । च-अरीन् ह्येतुम् । आ-अरीन् क्षेप्तुम् ॥ ११.

ल_१-गश्यामहे कचिद् । १२. च अ-जति० ॥ १३. अ-दोक्त्रवेगेव द्रोघम् ।

१४. रा प्र म म ल_१ ल_२-उपाश्रित्य । १५. अ-विभेत्यहे ? ॥ १६.

अ-० र्थं सुघो० । फ च रा प्र व म ल_१ ल_२-एषनायं हि । १७. अ-

महीपते । १८. ल_२-महा० । १९. ल_१-सूक्ष्मबुद्धिर् ॥ २०. ल_१अ- च ।

२१. अ-च । २२. प्र ल_२-विधमिष्यामि । २३. ल_२-जेष्यामि ॥

निरुत्-साहस्य दीनस्य शोक-पर्याकुलाऽऽत्मनः ।

N] सर्वाऽर्था व्यव-सीदन्ति सत्त्वं-हीनस्य राघव ॥१५॥ [६

११उ] इमे सम्-अर्याः शूराश् च सर्वे वै हरि-पुंगवाः ।

त्वत्-भियाऽयं कृतोत्-साहाः प्र-येष्टुम् अपि पावकम् ॥१६॥ [७

१२] एषां हर्षेणै जानामि तर्कश् च सु-दृढो मयं । [८

वि-क्रमेणाऽऽहरिष्यामैः सीतां हत्वा रिपून् रणे ॥१७॥ [९पू

१३] सेतुर् वधेत् हि यथा यथा पश्याम तां पुरीम् ।

तस्य राजस-राजस्य तथा त्वं कर्तुम् अर्हसि ॥१८॥ [१०

१४] दृष्टा सा हि पुरी लंकां त्रिकूट-शिखरे स्थितां ।

१५पू] समरे च हंतं शत्रुं दर्शनाद् अंब-धारय ॥१९॥ [११

१६उ] इमे हि समरे शूरा वानराः काम-रूपिणः ।^{१५}

१७पू] तां पुरीं वि-धमिष्यन्ति शिला-पापाणै-दीरुभिः ॥^{१६} २०॥ [२४

१८उ] सेतुर् वद्धः समुद्रे तुं लंका चं वशम् आगतौ ।

१. अ-व्यसनात्तस्य । फ-व्यसनीयस्य ॥ २. अ-सर्वाधिक्यं । रा-
सर्वायोः ॥ ३. अ-एवं कर्षणं । ४. अ-महान् । ५. अ-०णानविष्यामि ।
प्र च ल_२-०णानविष्यामः । ६. अ-दित्वा । ७. फ प्र च ल_२ अ-रणे रिपून् ॥
८. फ-दि वधेत् तथा । च व ल_१ ल_२-वधेत् हि यथा । रा-वधेत् हि तथा ।
प्र-वधेत् इत्यथा । ९. रा प्र फ च व म ल_१ ल_२ अ-पश्येम ॥ १०. अ-
दृष्ट्वा चेद्विपुरी लंकां । प्र म ल_१-दृष्टा हि सा पुरी । ११. अ-०रो स्थितां ।
प्र म ल_१-०स्थिता । १२. आ फ रा प्र ल_१ ल_२ व च म-
हतः शत्रुः । १३. फ-एव धा० ॥ १४. रा ल_१ अ-नास्ति । १५.
फ च प्र व म ल_१ ल_१-शिलापादपयोधिनः । १६. रा अ-नास्ति ॥
१७. रा-सेतुर्वन्धः स० । अ-सेतुं वद्धं यागरं च । व-सेतुं समुद्रे
वद्धा तु । १८. अ-आगतम् । फ रा-वशमुपगता ।

१६७] सर्वं तीर्णं च नैः सैन्यं सर्वथा विजयी भवान् ॥२१॥ [१३

वहु चिन्तयितव्यं ते संग्रामोऽर्थे नरेश्वर ।^६

N] महतश्च समुद्रस्य लंघनाऽर्थम् अरिन्दम ॥२२॥ [N

इत्यापे रामायणे सुन्दर-काण्डे सुंभीव-वाक्यं

नामैकोनसप्ततितमैः सर्गैः ॥६९०

१. आ-सर्वतीर्णं । २. अ-च तद् । रा-तु तद् । ३. अ-त्रितं
 पूर्वोपराधय । ४. फ च रा व म प्र ल, ल_२-अर्थं श्लोकः १९१ श्लोकात्परं
 पठितः । अतः परमधिकः पाठः-फ रा च व म प्र ल, ल_२-अर्थं चिदेव
 परयामस्ते वयं वरुणालयम् । अ-अर्थं चिदेव जानीया सैन्यस्तं वरुणालयम् ।
 ५. आ-ममुद्रार्थे । ६. अतः परमधिकः पाठः-फ च प्र म ल, ल_२ अ-
 क्रिमुक्त्वा बहुनैतैर्न सर्वथा विजयी भवेन् । ७. अ-नास्ति । ८. अतः परमधिकः
 पाठः-म अ-उस्मादुद्योगमाविष्ट प्रयत्ने सिद्धिमास्थितः । म-इति वचनं
 सूर्यपुत्रे श्रुवाप्ये मुरपतिसमरसारे सूर्यवंशावतंसे । नियमितपरिठापस्तापनो
 राज्ञसानां सपदि हृषितरोमा राववः संयमूव ॥ ९. अ-उद्योगे मु० । ल_२-
 इति सुन्दरकाण्डे । १०. आ-उद्योगे पर्वणि उचरोत्तरवाक्यं नाम ।
 रा म ल_२-उचरोत्तरवाक्यं नाम । प्र-उचरोत्तरं नाम ।

१. फ च-अं । २. अ-बहुनात्र किमुक्तेन ।

[वं-७२, ७३] = [सप्ततितमः सर्गः] = [दा-३]

सं वि-नीतम् अन्-आयासं सु-ग्रीवेण प्र-हर्षितः ।

१] सु-ग्रीवम् अभि-नन्दैव हैनूमन्तं ततोऽब्रवीत् ॥१॥ [१उ

तपसा सेतु-बन्धेन सागरोच्-छोपणेन च ।

२] सर्वथा मुसमै-अर्थो हि सागरस्याऽति-लङ्घने ॥२॥ [२

बलस्य परि-माणं च द्वार-दुर्ग-क्रियाम् अपि ।

३] शुक्ति-कर्म च लंकायां रत्नसां साधनानि च ॥३॥ [४

यञ्च च यावञ्च च यादृक् च लंकायाम् अभि-दृष्टवान्

४] तथा तत्रै-सर्वम् आचक्ष्वे सर्वस्यै कुशलो 'द्वै-असि' ॥४॥ [५

श्रुत्वा रामस्य वचनं हनुमान् मारुताऽऽत्म-जः ।

५] वाक्यं वाक्य-विदां श्रेष्ठः प्रोवाच समव-स्थितैः ॥५॥ [६

श्रूयतां सर्वम् आख्यास्ये दुर्ग-कर्म-विधानतः ।

६] यथा गुप्तापुरी लंका यथैव च सु-रक्षिता ॥६॥ [७

७] महद्वेष्टे-मुदिता रम्या मत्तं-द्विप-समाऽऽकुला । [१०पू

८] सं-हती रथे-संपूर्णा रत्नो-गण-निषेविता ॥७॥ [८

१. फ-सुविनीय तथाकामं । अ-संविनीतमतायासं । २. फ-सुग्रीवेन प्रचोदितः । ३. अ-०स्तमयाब्रवीत् ॥ ४. फ-वा । ५. आ-सुमर्थोहं । म-०हं सुतमर्थो सा० । ६. रा प्र म ल, ल२-०रसास्य लं० । ७. रा-तु । ८. ल२-गुप्त० । ९. ल, लङ्गाया राक्षसा सा० ॥ १०. ल, ल२-यश्च । फ-यथा । ११. अ-यातद्यवश्च । १२. च ल, ल२-०यामपि द० । म प्र व रा-०यामसि द० । अ-०यां परिट० । १३. ल, ल२-सं स० । १४. ल, ल२-चञ्चु । १५. ल, ल२-सर्वस्य दशलो । अ-सर्वपा कु० । १६. अ-द्विदि ॥ १७. अ-समुपस्थितः । १८. अ-आख्यास्य । १९. ल, च व रा म-प्रदृष्टा मु० । २०. प्र-द्वयद्विप० । २१. आ-सहमा रससं० । ल, ल२ म व रा-संहतारभंस० । म-संघता रथसं० । अ-संहिता रथसं० ॥

७३] दृढवन्ध-कपाटानि महापरिव-चन्ति च ।

चत्वारि नि-पुणान्य् अस्या द्वाराणि सु-महानि च ॥८॥ [११

८] यन्त्रेपूऽपैरि यन्त्राणि बल-चन्ति महानि च ।

१०८] आ-गच्छन्त्य् अपि सैन्यानि वार्यन्ते तानितैर् अपि ॥९॥ [१२

द्वारेषु वि-पुला विद्धि कालाऽऽयस-मंयीः शिलाः ।

९] शत-श चंऽर्चिता वीरैः शूद्र-ज्यो रक्षसां गणैः ॥१०॥ [१३

शत-कौम्भ-भयस् तस्याः प्रा-कारो दुष्प-धर्षणः ।

११] मणि-विट्टुंम-चैर्दूर्य-मुक्ता-विरचिताऽन्तरैः ॥११॥ [१४

अ-गाथा ग्राहवत्सर् च परि-त्ता मीन-संकुंटाः ।

१२] ताः सर्वाः श्रु-महा-दुर्गाः शीताऽमंल-जलाः शुभाः ॥१२॥ [१५

तासां चतुर्षु द्वारेषु सं-क्रमांः परमोऽऽयसाः ।

१३] यंत्रैर् उपेतो बहुभिर् बलवद्भिः स्वधि-प्रितैः ॥१३॥ [१६

त्रयम् तु सं-क्रमास् तस्योः पर-सैन्योऽऽगमे सति ।

१४] यंत्रैर् अभ्यर्च-कीर्षन्ते परि-स्वामु समन्त-तः ॥१४॥ [१७

१. ल, म प्र ध-०-कवायानि । अ-०-कयानि । २. अ-०-धवञ्चितुः ।

३. म अ-विपुलान्यस्य । ४. ल-नति ॥ ५. फ-०-शूलयं० । ६. ल, ल- म

प्र रा-बहूनि सुमहानि । फ-बलवन्ति बलानि । ७. अ-नाति । ८. रा-

आगच्छन्त्यम् । ९. ल, ल-स्तनितैरपि । प्र ध-स्तनितैरपि ॥ १०. ल- व अ-मीनाः

कालापतमनाः । ल, म रा-मीना काञ्चनगदिसनाः । प्र-भीताः कालापतमनाः ।

ध-मीनाः कापालोपमनाः । ११. आ-०-शरिता । १२. अ-शतधां ॥ १३.

आ-०-धर्षिनाः ॥ १४. ल- विक्रमवैदुर्ष-० ॥ १५. आ-०-विमान्तरा । अ-०-चित्रां वतान् ।

१६. आ-०-वन्दय । अ-०-वन्दय । १७. ल, -०-महताः । १८. ल, रा-समहा-०

१९. अ-शीतत्रोरमयाः ॥ २०. आ-पुना पगनायमाः । ल, ल-

म प्र व रा-मंक्रनः परमो यथा । २१. प्र व च रा ल-उपेतो । ल, -उपेतव-०

२२. ल, -प्रपः सु० । २३. ल, -पंक्रनदृशः । फ-०-मासन्तां । २४. ल-०-गमे

प्रति । प्र-०-गमं प्रति । २५. ल, -अपव-० । प्र-अपि वि- ॥

एकस् त्व् अ-कम्पो बलवान् सं-क्रमः परमो दृढः ।

१५] काञ्चनैर्बहुभिः स्तम्भैर् वेदिकाभिश् च सं-द्वैतः ॥१५॥ [१८

ते मया सं-क्रमा भद्राः परि-स्वाश् चाऽऽपि-पूरिताः ।

१६] दग्धा च नगरी लंका साऽऽद्रि-माकार-तोरणा ॥१६॥ [२९

येन केने तु मार्गेण तरामो वरुणाऽऽलयंभे ।

१७] हंतां च नगरीं लंकां वानरैर् उप-धारय ॥१७॥ [३१

अंगदो द्विविदो मैन्दो जाम्बवान् निपथो नलः ।

१८] नीलः सेना-पतिश् चैव बल-शेपेण किं तव ॥१८॥ [३२

प्रवमाणाश् च गत्वाँते लंकां रावण-पालिताम् ।

१९] स-प्रोकारां स-भवनानां नाशयिष्यन्ति राघव ॥१९॥ [३३

स समाऽऽज्ञापय क्षिप्रं बलानां सर्व-संग्रहम् ।

२०] मुहुर्त्तेन च युक्तेन प्र-स्थानम् अभि-रोचय ॥२०॥ [३४

पुनर् एवाऽथ पप्रच्छ राघवो मारुताऽऽत्मजम् ।

७३, १] बुद्धिमन्तं हनूमन्तं दुर्ग-कर्म-विधिं प्रति ॥२१॥ [N

१. आ-वेकस्य । ल_१ ल_२ म प्र व रा च फ-वेकस्तु ।

२. अ-सुमहादृढः । ३. ल_१ ल_२ म प्र व रा च फ-वेदिकाभिश्च सर्वतः । अ-

वेदिकाभिः समन्ततः ॥ ४. आ-मदुमा भद्राः । फ-संक्रमा भिन्ना । ५. अ-परिस्वाः

वापि पूरिताः । आ फ-परिस्वाः परिपूरिताः । ६. ल_२-दग्धा । ७.

ल_२-दग्धा । ८. ल_१-सांधप्रा० ॥ ९. आ च-तेन । १०. आ-

स रामो । च-सा रामो । अ-प्रतीकं । ११. ल_१-मकरालयम् ।

१२. आ अ-हतेव । फ-इतेव । ल_२ म प्र व रा च-हता च ।

१३. आ फ-नगरी लङ्का । १४. आ-धारया ॥ १५. ल_२ रा-द्विविधो मैन्दो ।

ल_१-द्विविधो सैन्यो । १६. म प्र-निपथो । १७. ल_२-नीला

सीना० ॥ १८. ल_१ ल_२ म प्र व च फ-मानादयः । १९. रा-गत्वाँते । २०. ल_१-

सप्र० । २१. आ-मभवना मातृपि० । म-मभवनां नाशयि० । २२. ल_१ ल_२

रा-स । व च-सु० । २३. अ-अथ सर्गः समाप्यते । फ-अथः परमधिकः

पाठः-राघुसानामभावाय सीतासन्तर्पणाय च ॥ २४. अ-वायुनन्दनम् ॥

- कानि दुर्गाणि दुर्गं च कीदृशं तद् ब्रवीहि मे ।
 २] श्रोतुम् इच्छामि तत्त्व-ज्ञ वक्तुम् अर्हति तद् भवान् ॥२२॥ [N
 स पृष्टो राज-पुत्रेण रामेणाऽऽलिष्ट-कर्मणा ।
 ३] आ-चक्षे यथेन्द्रेण पुरा पृष्टो बृहस्पतिः ॥२३॥ [N
 पैरां गुप्तिं च लंकायाः सागरस्य च भीम-ताम् ।
 ४] त्रि-भागं च बलौघस्य निर्-देशं रावणस्य च ॥२४॥ [N
 स्वयं प्रकृति-सम्पर्नो युयुत्सु राम रावणः ।
 ५] उत्-थितश् चाऽम-मत्तंश्च बलानाम अनु-दर्शने ॥२५॥ [१९
 ६] लंका पुनर दुरा-लम्बी देव-दुर्ग-महा-भया ।
 N] नोदेयं पार्वतेयं च ग्वानित्रं चाऽम्बुं धर्तते ॥२६॥ [२०
 ७] द्वीपौ मध्ये समुद्रस्य दूर-पारस्य रावण ।
 N] नौ-पन्थाश् चाऽपि नाऽस्त्य अत्र निरुद्ध-देशंश्च सर्व-तः २७ [२१
 शैलाग्रे रुचिरा दिव्या सा पुरी देव-निर्मिता ।
 ८] वाजि-चारण-संपन्ना लंका परम-दुर्गमा ॥२८॥ [२२
 परि-स्वार्शं च शत-घ्न्यंश्च यन्त्राणि वि-विधानि च ।
 ९] शोभयन्ति पुरीं लंकां रावणस्य दुर्-आत्मनः ॥२९॥ [२३

१. ल_१-कीदृशस्या ब्रवीहि मे । फ-कीदृशं तद् ब्रवीतु मे । अ-कीदृशं तद् ददातु मे । २. म-अतः परमाधिकः पाठः--राज्ञस्तानामभावाय सीता-संहर्षणाय च । ३. अ-वानर ॥ ४. आ-यथेन्द्रस्य । ५. ल_१-परं । ६. आ-च भीमताः । ल_२ म प्र रा-सुभीमताम् । आ च-च सारताम् । ७. आ-निर्देशे रावणस्य च । ल_२ म प्र व रा च फ-निर्देशं पाहनस्य च । अ-निर्देशं वावहस्य च ॥ ८. ल_२-सम्पर्नौ । ९. ल_२-रावणो । १०. आ-चाप्रमेयश्चाम-चाप्रमत्यस्य । ११. ल_१, ल_२ म प्र व रा च-०ऽम्ब्या । फ-०लम्बा । १२. ल_१, रा व-नादीय ॥ १३. ल_१, रा-पार्वतीयं । १४. ल_२-चाबुध्र्यते । ल_१, रा-चात्र विद्यते । व-चार्यं बुध्र्यते । फ-चाबुविद्यते । अ-चाबुविद्यते ॥ १५. ल_१, प्र-द्वीपमध्ये । १६. ल_१-निरुद्धे च । १७. अ-सर्वतः ॥ १८. ल_१-वाजिवानरः ॥ १९. ल_१, ल_२ म प्र व रा च फ अ-परिधादच । २०. आ-शतघ्न्यच ।

अभ्युत रत्नसां तत्र पूर्व-द्वारम् उपाऽऽश्रितम् ।

- १०] शूल-हस्ता दुरा-धर्पाः सर्वे एवाऽग्र-योधिनः ॥३०॥ [२४
 पद्मं राक्षस-वीराणाम् उत्तरं द्वारम् आ-श्रितम् ।^१ [२७पृ
 N] शकत्य्-ऋष्टि-कार्मुक-धराः सर्वे समर-योधिनः ॥३१॥ [N
 अर्बुदं रत्नसां तत्र पश्चिम-द्वारम् आ-श्रितम् ।
 ११] रथिनश् चाऽश्व-वाराश् च कुल-पुत्राः सु-पूजिताः । [२७उ
 खड्ग-शूल-धराः शूराः सर्वे सर्वाऽस्त्र-योधिनः ॥३२॥
 १०] निर्युतं रत्नसां तत्र दक्षिणं द्वारम् आ-स्थितम् ।^२ [२६
 N] पदाति-रथिनश् चैव शूरा विक्रान्त-योधिनः ॥^३ ३३॥ [N
 शतं शत-सहस्राणां मध्यमं गुल्मम् आ-श्रिताः ।^४
 १२] यातु-धाना दुरा-धर्पा रावणं पर्युडपाऽऽसते ॥३४॥ [२८
 १३पृ] श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं यथा-व्रतं परमाऽर्थ-व्रतं ।
 N] प्रत्यु-उवाच हनु-मन्तं रामः सख-पराक्रमः ॥३५॥ [N
 यन् मां वेदयसे लंकां भीमा^५ भीमस्य रक्षसः ।
 अहम् एको हनिष्यामि सखम् एतद् ब्रवीमि ते ।
 N] ममाऽस्त्राऽग्निं प्र-वेक्ष्यन्ति शूलमाः पावकं यथा ॥३६॥ [N
 ह्रैवाप्ये रामायणे सुन्दर-काण्डे दुर्गे-विधानं धैर्यं
 नैव महत्तितमः सर्गः ॥^६ ७०॥

१. फ रा प्र-नास्ति ॥ २. ल_१ ल_२ म प्र व रा च फ अ-नास्ति ॥
 ३. ल_२-पच्छिमं द्वारम् । प्र-दक्षिणं द्वा० । अ च रा-उत्तरं द्वा० । ४. प्र-अभ्युतं ।
 ५. ल_१ ल_२ रा-उत्तरं । ६. ल_१ ल_२ रा-आश्रितम् । ७. फ-नास्ति । :
 ८. ल_२-पादाधार० । ९. ल_२-गुरा० । १०. फ अ-नास्ति ॥ ११. फ-
 आस्थितम् । अ-आश्रितम् । १२. ल_१ ल_२ म व रा च-पद्मं राक्षस
 वीराणां उत्तरं गुल्ममाश्रितम् । १३. ल_२-दुरामर्षा ॥ १४. ल_१ व रा-
 यथायं पर० । १५. म-०र्थत्रिद् । फ अ-०र्थतः । १६. ल_१ ल_२ म व रा-
 तस्य । फ अ-युतीद् । १७. ल_२ म प्र व रा-वदिष्यामि । ल_१-
 वदिष्यामि । १८. ल_१-ममास्त्राणां ॥ १९. ल_२-द्वि सुन्दरकाण्डे । रा-
 ह्रवाप्ये मु० । २०. आ-उत्तरांतरवाक्यं नाम । २१. प्र-नास्ति ॥

३८ म-चिकीर्षे समुद्-योगं दंघे लंका-चघे मनः ।

N] दिधक्षुः सर्व-भूतानि युगोऽन्त इव पावकः ॥७॥ [N

८ अग्रे याहि बलस्याऽस्य नील मार्गम् अवेक्षितुम् ।

१८] वर्तः शत-सहस्रेण वानराणां तरस्-विनाम् ॥८॥ [१०

९ फल-मूल-चता नीलं शीत-कानन-वारिणा ।

१९] पर्या मधु-मता चाऽऽशु सेनां सेना-पते नय ॥९॥ [११

दूषयेयुर् दुर-आत्मानः फल-मूलम् अथोदकम् ।

२०] राक्षसाश् चोपि रक्षेथाम् तेभ्यस्त्वं नित्यम् उद्यतः ॥१०॥ [१२

निम्नेषु गिरि-दुर्गेषु वनेषु च नखोऽऽयुधाः ।

२१] अभि-पत्याऽभि-पश्येयुः सर्वे तेषाम् इदं बलम् ॥११॥ [१३

सागरौष-निर्भं भीर्भम् अग्राऽनीकं महा-बलम् ।

२३] कपि-सिंहाः प्र-कर्षन्तु सर्वे कुक्षि गिरेर् इव ॥१२॥ [१५

गैजश् च गज-संकाशः शरभश् च रणोत्कटः ।

१. फ-प्रचिकीर्षे । म-प्रचिकीर्षुः । २. फ-लंकाबलवधे ।

३. म-दग्ने लंका । ४. ल-उतः । ४. आ-दिधिक्षुः । ५. ल-दिधिक्षुरिव ॥

६. आ-वृषं ॥ ७. फ-चैत्र । म-वीर । ८. आ फ रा प्र म-यया ।

९. च-पंथा । १०. आ फ-मधुमत्तायाश्च । १०. रा प्र म-सेनापते नयेः ।

११. फ ल-ल-सेनापतेर् ॥ ११. अ-भोजनं च सुसम्पन्नं । फ-दूषयेयुर्मेधात्मानः ।

१२. अ-रक्षसा यदि ॥ १३. फ रा-सर्वेषु । १४. ल-परिखासु नखा-

युधाः । रा-वनेषु परिखायुधाः । १५. आ-सर्वेषामिह तद्वलम् । च-

सर्वेषामिदं तद्वलम् । १६. अतः परमधिकः पाठः—फ-यद्यपार्थ्ववलं किञ्चित्तिदि-

द्वैवावतिष्ठतु । एतद्वि कृत्यं धोराणां विक्रमेण्वप्रयुज्यते ॥ १७. अ-

निमां । १८. अ-भीमां तत्रानीकं महाबलः । च प्र व म ल, ल-

मथानीकं म० । फ-०कं महाबलाः । १९. आ-प्रकर्षन्तु । २०. आ फ

व ल-ल-अ-भपि ॥ २१. अ-०इव राजसंक्रान्तः । ल-

। २२. ल-शरभाश्च रणोत्कटाः ।

[वं-७३]= [एकसप्ततितमः सर्गः] = [दा-४]

श्रुत्वा हैनूमतो वाक्यं रामो रिपु-निम्न (१पू) दनः ।

१३] सु-ग्रीवं विपुल-ग्रीवम् इदं वचनम् अब्रवीत् ॥१॥ [१

अस्मिन् मुहूर्त्ते सु-ग्रीव प्र-याणम् अभि-रोचये ।

१४] युक्तो (१क्ते) मुहूर्त्तो (१र्त्ते) वि-जयः प्राऽऽप्तो मध्यं दिवा-करः २ [३

फाल्गुन्याम् (१व्) उत्तरे ह्य अर्ष्ये मम चैवाऽर्थ-साधने ।

१५] अभिप्र-यामि सु-ग्रीवं सर्वाऽऽनीक-समावृताः ॥३॥ [६

निमित्तानि च धन्यानि यानि प्रादुर्-भवन्ति मे ।

१६] नि-हत्वा रावणं सीताम् आ-हरिष्ये न सं-शयः ॥४॥ [७

उपरिष्ठाद् हि नयनं स्पन्दमानम् इवाऽन्-अद्य ।

१७] वि-जयं समनुप्राऽऽप्तं शंसतीऽव मनो मम ॥ १५ ॥ [८

सीतां श्रुत्वाऽभि-यानं च प्राणान् सं-धारयिष्यति १ ।

N] जीवितोऽन्तेऽमृतं दृष्ट्वा हित्वा मृत्युम् इवाऽऽर्तुरः ॥६॥ [५

१. च प्र ब म ल_१ ल_२ अ-हनुमतो ॥ २. अ-रोचयः । फ प्र

म-रोचते । च-रोचय । ३. अ-मुहूर्त्ते विजयः प्राप्तो युक्तो मध्यं ।

प्र ल_२-युक्तो मुहूर्त्तो विजयो मध्यं प्राप्तो ॥ ४. फ-उत्तरा-

फाल्गुनी ह्यस्य । च प्र-उत्तराफाल्गुनी ह्यद्य । रा-उत्तराफाल्गुनी ह्यत्र ।

ब म ल_१ ल_२-उत्तराफाल्गुनी ह्यत्र । ५. फ च-साधनी । रा-साधनी ।

६. फ रा प्र व म ल_१ ल_२-प्रयामि । च-प्रयासे । ७. ल_२-

सुग्रीवं । ८. ल-मयानीकः । फ च रा प्र व म ल_१-सर्वाऽनीक-

समावृताः ॥ ९. फ अ-हि ॥ १०. प्र ल_२-धारयिष्यति जीवितम् ।

फ-स्पन्दमानमिदं मम । ११. फ-महामते । १२. प्र ल_२-नास्ति ॥

१३. फ-श्रुत्वा सीता प्रयाणं मे । म अ-भियानं मे । १४. रा ब म-सीता च

श्रुत्वाभिज्ञानं धारयिष्यति जीवितम् । प्र ल_२-नास्ति । १५. व प्र म-यथा

चैवामृतं । ल_१ ल_२-तथा चैवामृतं । १६. आ-हवापराः । रा -

प्र व म ल_१ ल_२-इवामराः ॥

७८] प्र-चिकीर्षे समुद्र-योगं देवे लंका-वधे मनः ।

N] दिग्बलुः सर्व-भूतानि युगोऽन्त इव पावकः ॥७॥ [N

C अग्रे याहि बलस्याऽस्य नील मार्गम् अवेक्षितुम् ।

१८] वृत्तः शत-सहस्रेण वानराणां तरस्-विनाम् ॥८॥ [१०

७ फल-मूल-वता नीलं शीत-कानन-वारिणा ।

१९] पर्या मधु-मती चाऽऽद्ये सेनां सेना-पते नयं ॥९॥ [११

दूषयेयुर् दुर्-आत्मानः फल-मूलम् अथोदकम् ।

२०] राक्षसाश् चोपि रक्षेयाम् तेभ्यस्त्वं नित्यम् उद्यतः ॥१०॥ [१२

निम्नेषु गिरि-दुर्गेषु वनेषु च नखोऽऽयुधाः ।

२१] अभि-पत्याऽभि-पश्येयुः सर्वे तेपाम् इदं विलम् ॥११॥ [१३

सागरौष-निभं भीमेषु अग्राऽनीकं महा-वैलम् ।

२३] कपि-सिंहाः प्र-कर्षन्तु सर्वे कुक्षिं गिरेर् इव ॥१२॥ [१५

गंजश् च गज-संकाशः शरभश् च रणोत्कटः ।

१. फ-प्रचिकीर्षित० । म-प्रचिकीर्षुः । २. फ-लंकावधवधे ।

म-दग्धे लंका० । ३. ल२-पुनः । ४. आ-दिग्बलुः । ५. ल२-दिग्बलुः ॥

६. आ-वृत्तं ॥ ७. फ-वैव । म-वीर । ८. आ फ रा प्र म-यथा ।

च-यथा । ९. आ फ-मधुमत्तापाशु । १०. रा प्र म-सेनापते नयेः ।

फ ल, ल२-सेनापतेर् ॥ ११. अ-भोजनं च सुसम्पन्नं । फ-दूषयेयुर्महात्मानः ।

१२. अ-रक्षसा यदि ॥ १३. फ रा-सर्वेषु । १४. ल१-परिवारानु नखा-

युधाः । रा-वनेषु परित्युधाः । १५. आ-सर्वेषामिह तद्वलम् । च-

सर्वेषामिदं तद्वलम् । १६. अतः परमधिकः पाठः—क-यश्च पार्श्ववर्तं किञ्चित्ति-

ह्वैवात्रतिष्ठतु । एतद्दि कृत्यं घोरायां विक्रमेष्वप्रयुज्यते ॥ १७. अ-

निभं । १८. अ-भीमां वरानीकं महाबलः । च प्र व म ल, ल२-

भीममथानीकं म० । फ-०कं महाबलाः । १९. आ-प्रकर्षन्तु । २०. आ फ

च प्र-य ल, ल२-अ-भपि ॥ २१. अ-०श्व राजमंहाताः । ल२-

गमाश्च गजसंकाशाः । २२. ल२-शरभाश्च रणोत्कटाः ।

- २४] गवाऽक्षश् चाऽग्रन्तो यातुं गवां वृषं इवर्षभः ॥१३॥ [१६
 वीरो वानर-वाहिन्या वानरौघै-वतां (१न्तं) तथो ।
 N] बलस्य दक्षिणं पार्श्वम् ऋषभः परि-रत्तु ॥१४॥ [१७
 गन्ध-हृस्ती च दुर-धर्मस् तरस्-त्री गन्ध-मादनः ।
 २६] यातु वानर-वाहिन्या वामं पार्श्वम् अधि-ष्ठितः ॥१५॥ [१८
 यास्यामि बल-मध्येऽहं बलौघं अंनु-पालयन् ।
 २७] अधि-रूढ हनूमन्तम् ऐरावणम् इवाऽरि-हा ॥१६॥ [१९
 अंगदेनेपुं-मात्रेण लक्ष्मणोऽनेन्तरं मम ।
 २८] भूत-यानेन भूतेशो द्रविणाऽधि-पतिर्यथा ॥१७॥ [२०
 जाम्बवांश् च सु-पेणेश् च वेग-दर्शी च वानरः ।
 २९] ऋक्ष-राजश् च दुर-धर्मः कक्षां रक्षन्तु मे स्वयम् ॥१८॥ [२१
 यदि मे सागरो मार्गं प्र-स्थितस्य न दास्यति ।
 N] ममाऽस्त्र-बल-निर्दग्धो भविष्यत्य् अपरो मरुः ॥१९॥ [N
 राघवस्य वचः श्रुत्वा सु-ग्रीवो वाहिनी-पतिः ।
 ३०] व्या-दिदेश महा-वीर्यान् वानरान् वानरर्षभः ॥२०॥ [२३
 ते वानर-गणाः सर्वे सं-मन्व्य च युयुत्सवः ।

१. ल_१-भावपश् । ल_२-गवयाश् । २. ल_२-यान्तु । ३. अ-
 पृष्ठ । फ-पृष्ठ । ४. ल_२-०माः ॥ ५. प्र च अ-वामपार्श्वमधिष्ठितः ।
 रा व म ल_१ ल_२-वामं पार्श्वमधिष्ठितः । आ-वानरौघवती तथा । ६. आ-
 ऋषभः । ७. ल_१ ल_२-नास्ति ॥ ८. फ रा प्र व म-०हस्तीव । ९.
 प्र-वामपा० । १०. ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥ ११. अ-बलौघं परिपालयन् ॥
 १२. आ-अंगदेन तु मा० । अ-अंगदे तेषु मा० । ल_१-०पुमंत्रेण ।
 १३. अ-लक्ष्मणोमन्तरं ? । १४ ल_२-भूतेन द्रविणाधिपते यथा ॥
 १५. फ-सुपेणश्च । १६. फ-मेघदर्शी च । आ-वेगदर्शीव । १७.
 व-कन्या रक्षन्तु । प्र म-रक्षयां रक्षन्तु ॥ १८. ल_१-भविष्यति पुरो मम ।
 रा प्र घ म ल_१ अ-भपरो मम । १९. आ रा च प्र घ म ल_१ ल_२ अ-
 नास्ति ॥

३१.] गुहाभ्यः शिखरेभ्यश्च ततः पुण्ड्रिवरे द्रुतम् ॥२१॥ [२४

सागरौघ-निर्भं घोरं तद् वानर-बलं महत् ।

N] वि-ससर्प महा-वेगं भीम-वेग इवाऽर्णवैः ॥२२॥ [४०

तस्यै दागरथी मध्ये बलस्य कपि-कुञ्जरो ।

N] आ-पुण्ड्रवाते तूर्णं तौ सद्-अश्वात् इव वेगितौ ॥२३॥ [४१

कपिभ्याम् उहामानौ तौ शृश्रुभाते नरपर्भौ ।

N] महद्भ्याम् इव सं-दृष्टौ ग्रहाभ्यां चन्द्र-भास्करौ ॥२४॥ [४२

सर्व-वानर-राजेन लक्ष्मणेन च^२ पूजितैः ।

३२.] जगाम रामो धर्माऽऽत्मा स-सैन्यो दक्षिणां दिशम् २५ [२५, ४३

शतैः शत-सहस्रैश्च च कोटीभिर्शै च संहस्र-शः ।

३३.] वानराणां सु-घोराणां श्री-मतां परि-चारितः ॥२६॥^१

३४पू] तं यान्तम् अनु-याति स्म महती हरि-वाहिनी । [२६

N] सां स्म याति दिवा-रात्रौ प्र-वेहन्ती नदी रथ्या ॥^२ २७॥ [N

N] तं विन्ध्यं गिरिम् आ-साद्य मलयं च महा-गिरिम् । [N

१. अ-मृशं । च-० रेऽद्भुतम् ॥ २. फ अ-भीमं । ३. अ-प्रस० ।

४. अ-०वे॥ ५. ल_१-तस्या । ६. प्र-दासरथी । ७. अ-०सत्तमौ । ८. आ-

आपुण्ड्रवे, महार्णन्तौ । च-आपुण्ड्रवाते तु पूर्णं तौ । रा व म-०ते तु विक्रम्य ।

प्र ल_२-०ते ततः द्रुतः । ल_१-पुण्ड्रवाते तु विक्रम्य । ९. अ-सत्तमौ ॥

१०. च-आदृष्टमाणौ । रा व-आदहतौ । प्र ल_१ ल_२-आरहन्तौ ॥

११. प्र ल_१ ल_२ अ-तवो । १२. च-सु० ॥ १३. अ च प्र ल_२ रा व

म ल_१-कोटिभिश्च । १४. रा व म ल_१-समन्तवः । १५. फ-नास्ति ॥

१६. आ-ततस्त्रमनु० । १७. च-याभिर्दिवा० । रा ल_१-याति दिवारारं । व म

ल_२-याभिर्दिवारात्रं । १८. आ च रा व-महती हरिवाहिनी । प्र-सागरं

ते समागताः । म-प्रतिमन्तोऽनुजग्मतुः । ल_२-दिवेस्वारम्य ० नीत्यन्तस्त्रुटितः ।

१९. फ अ-नास्ति । २०. च-संविध्यं । आ-सा वि० । प्र व म ल_२-

स विध्यं । ल_१-ते विध्यमि० ।

- ३४उ] प्र-हृष्टाश् च प्र-मत्ताश् च सुग्रीवेणाऽभि-पालिताः ॥२८॥
 आ-प्लवन्तः प्लवन्तश् च गर्जन्तश् च प्लवं-गमाः ।
 ३५] क्ष्वेडन्तो धावमानाश् च व्रजन्तश् च प्र-दक्षिणम् ॥२९॥ [२७
 भक्षयन्तः सु-गन्धीनि मधूनि च फलानि च ।
 ३६] उद्-हरन्तो महा-दृक्षांश् छैल-शृङ्गाणि चैव हि ॥३०॥ [२८
 अन्योऽन्यं सहसा दृष्ट्वा भुजैर् आ-हृद्य पातिताः ।
 ३७] पतितान् उव-क्षिपन्त्य अन्ये पातयन्तस् तथाऽपरान् ॥३१॥ [२९
 रावणो नो नि-हन्तव्यः सर्वे च रजनी-चराः ।
 ३८] इति गर्जन्ति हरयो राघवस्य संभीप-तः ॥३२॥ [३०
 पुरस्ताद् पनसो वीरो नलः कुमुद एवं च ।
 ३९] पन्थातं शोधयन्ति स्म वानरैर् बहुभिः सह ॥३३॥ [३१
 मध्ये तु राजा सु-ग्रीवो रामो लक्ष्मण एव च ।

१. अ-प्रहृष्टा मुदिता सर्वा । फ-प्रहृष्टा मुदिताः सर्वे । रा व ल, ल२-प्रहृष्टाश्चाप्र० । २. फ-सुग्रीवपरिपालिताः ॥ ३. फ अ-नदन्तश्च । ४. रा प्र व म ल, ल२-दिवानिशम् । ५. अ-क्ष्वेडन्तो विवदन्तश्च जग्मुस्ते दक्षिणां दिशम् । फ-क्ष्वेडन्तो विरमन्तश्च जग्मुस्ते दक्षिणां दिशम् ॥ अतः परमधिकः पाठः-फ अ-शतैः शत-सहस्रैश्च कोटिभिरयुतैरपि । अर्तुदैर्बहुद्-शतैर्वानरेन्द्रो महाबलः ॥ वानराणां सुधोराणां श्रीमतां परिवारितः । अफच रा ब प्र म ल, ल२-हृष्टाः किलकिलायन्तः शिलापादपयोधिनः ॥ ६. फ अ-भक्षयन्ति । ७. रा-फलानि च मधूनि च ॥ ८. अ-अन्योन्यं सह संदृष्ट्वा निपतन्ति क्षिपन्ति च । फ-अन्योन्यं सह स दृष्ट्वा स्वभुजं निक्षिपन्ति च । ९. फ अ-पतितान्श्चेतिक्षिपन्त्ये पातयन्त्यपि चापरे । अतः परमधिकः पाठः-फ च प्र व म ल, ल२ अ-मैथिलीमानयिष्यामो हत्वा तं राक्षसं रणे । लङ्कां च विधिमिष्यामः सर्वांश्च रजनीचरान् ॥ १०. फ अ-नास्ति । ११. अ-तु सन्निधौ । फ-च सन्निधौ ॥ १२. आ अ-पनसो । १३. च अ-नीलः । १४. आ-मे वच । १५. ल, ल१-शोपयन्ति । १६. फ-बहुभिर्वृताः । ल, ल१-बहुभिस्सह ॥ १७ फ रा प्र व म ल, ल, ल१-राजा तु ।

- ४०] हरिभिर् बहुभिर् भीमैर् दृताः शत्रु-निवर्हणैः ॥३४॥ [३२
हरिः शत-चलिर् भीमः कोटीभिर् दशभिर् दृतः ।
- ४१] दक्षिणं पक्षम् आ-श्रित्यै ररक्ष हरि-बाहिनीम् ॥३५॥ [३३
कोटी-शत-परिवारः कैसरी पनसो गजः ।
- ४२] ऋक्षश् चाऽति-बलः पार्श्वमपकं सैन्यम् अपालयत् ३६ [३४
अंगदो जाम्बवांश् चैव वानरक्ष-समन्वितौ ।
- ४३] सु-ग्रीवं पुर-तः कृत्वा जयनं सं-ररक्षतुः ॥३७॥ [३५
तेषां सेना-पतिर् वीरो नीलो वानर-पुंगवः ।
- [N] सं-पतनं पुंवतां श्रेष्ठः स्वै-चलं पर्य-अपालयत् ॥३८॥ [३६
दधि-मुखः प्र-जंबवश् च जंभोऽथ शरभैः कृपिः ।
- [N] सर्वे पार्श्वान्य् अधावन्त रक्षणाऽर्थं नृपाऽऽज्ञया ॥३९॥ [३७
अथाऽगद-गंतो रामं लक्ष्मणः पर-वीर-हा ।
- ४९] उवाच परि-पूर्णाऽर्थं वचनं प्रति-भानवान् ॥४०॥ [४४
अवाऽऽप्य सीतां वैदेहीं हत्वा रावणम् आ-ह्वे ।
- ५०] समृद्धाऽर्थाः समृद्धाऽर्था यास्यामो नगरीं ततः ॥४१॥ [४५

१. फ अ ब-चलिभिर्हरिभिर् ॥ २. फ रा प्र ब म ल, ल२ अ-
कोटिभिर् । ३. अ-पाशंगेकमवष्टभ्य । फ-दक्षिणं पार्श्वगामाद्य ॥ ४. रा-
कोटि० । ५. अ-केशरी । ६. अ-पनसो । रा-पनसा । ७. रा प्र ब
ल, ल२-सैन्यस्य चावृणोत् । ८. फ-जांबवान् कुमुदश्चैव ऋक्षश्च बहुभिर्वृतः ।
९. अ-नास्ति ॥ १०. म ल, -संपयन् लवतां । आ-सपत्य पवतां । ११ फ च रा प्र
ब ल२-सचलं परिपालयत् । १२. अ फ-दरीमुखः । च रा ब ल२-दधोमुखः ।
१३. अ फ-प्रमजश्च । प्र-प्रजंबश्च । १४. अ-जंभोयशरदः । च रा ब
ल, -जंबोय स० । प्र-जंबोय स० । १५. फ अ-सर्वतस्तं ययुर्वीरास्तर-
यन्तः स्रवंगमाः । म ल, -नास्ति । १६. फ रा च ब म प्र ल, ल२-
३८-त ३९-श्च श्लोद्धौ व्यत्यासेन पठितौ । १७. आ-०गजो । १८. आ-
०भावयत् ॥ १९. फ रा प्र ब ल, ल२-समृद्धार्था समृद्धार्थाः ॥

- महान्तीऽह निमित्तानि दिवि भूमौ च राघव ।
 ५१] शुभानि तव दृश्यन्ते प्रसन्नान्य् अर्थ-सिद्धये ॥४२॥ [४६
 अनु-वाति शिवो वायुः सेनाया वि-जयाऽऽवहः ।
 ५२] पूर्ण-वल्गु-स्वरा हीऽमे प्र-वदन्ति मृग- द्विजाः ॥४३॥ [४७
 प्रसन्नाश् च दिशः सर्वाः प्रसन्नश् च दिवा-करः ।
 ५३] उशनाश् च प्रसन्नाऽर्चिर् वि-मलो भार्गवः स्थितः ॥४४॥ [४८
 तेजसा च प्र-दीप्यन्ते प्रवि-शुद्धा महर्षयः ।
 ५४] अर्चिष्मन्तश् च सं-यान्ति ध्रुवं सर्वे प्र-दक्षिणम् ॥४५॥ [४९
 त्रि-शंकुर् वि-मलो भाति राजर्षिः स-पुरोहितः ।
 ५५] पिता-महः पुरोऽस्माकं भवायै तव (? वा) धि-ष्ठितैः ॥४६॥ [५०
 वि-मले ते वि-रोचते वि-शाखे निरुप-द्रवे ।
 ५६] नक्षत्र-वरम् अस्माकम् इक्ष्वाकूणां महा-रथं ॥४७॥ [५१
 नैर्-ऋतं निर-ऋतानां च नक्षत्रम् अप-रंज्यते ।
 ५७] मूलं मूलं-वता स्पृष्टं दीप्यते घूम-केतुना ॥४८॥ [५२

१. आ-पूर्वं फल्गुस्वरा । फ-पूर्वं वल्गु० । च-पूर्वंफल्गुन्युत्तरार्हो ।

२. रा-पूर्वंफल्गुन्युत्तरा मे । व-पूर्वंफाल्गुन्युत्तरार्हा मे । प्र-पूर्वंफाल्गुन्युत्तरा च ।

म-पूर्वंफाल्गुन्युत्तरार्हा । ल_१-पूर्वंफाल्गुन्युत्तरार्ह्यां । ल_२-पूर्वंफाल्गुन्युत्तराश्च ॥

२. आ-उशना च ॥ ३. च-प्रतिशुद्धा । प्र व म ल_१ ल_२-अतिशुद्धा ।

४. अ-पञ्चमि ॥ ५. आ-उव भावाय धिष्ठः । अ-तव भावाय

धिष्ठितः ॥ ६. च रा प्र व म अ-च । ल_१-न । ७ ल_१-विरोचन्ते विशालो ।

८. आ-नक्षत्रार्णं चरोऽस्माकम् । म-नक्षत्रवरम् । ९. आ अ-महारथः ।

१०. प्र व ल_१ ल_२-नाष्टि ॥ ११. आ च प्र-नैऋते नि० । अ-

नैऋतानां च सर्वेषां । रा व म-नैऋतं निऋतानां च । ल_१-नैऋतां निऋतानां

च । ल_२-नैऋते नैऋतानां तु । १२. अ-उपयुज्यते । फ-अपि राजते ।

च प्र-अपराज्यते । रा-अरमुज्यते । १३. आ-मूले । १४. ल_२-

मधवता । १५. फ-वृष्टं । च-वृष्टं ॥

सर्वयैषां विनाशोऽयं राक्षसानाम् उपस्थितः ।

५८] कालः काल-परीतानां नक्षत्रे(त्र-) ग्रह-पीडिते(तः) ४९ [५३

प्रसन्नाः सु-रसार्शं चाऽपो वनानि फल-वन्ति च ।

५९] प्र-वात्यै अभ्य-अधिको गन्धैर् वृत्तन्ते पुष्पिता द्रुमाः ५० [५४

व्य-ऊढानां कपि-सैन्यानां प्र-काशो विप्र-काशते ।

६०] देवानाम् इव सैन्यानां सं-ग्रामे तारका-मये ॥५१॥ [५५

एतद् आश्चर्यम् ईक्ष्यं त्वं प्रीतो भवितुम् अर्हसि ।

६१] इति भ्रातरम् आ-श्वास्यं प्रणयालं लक्ष्मणोऽन्व-अयात् । [५६

N] निमित्तानि च संप्रेक्ष्य रामः प्र-मुदितोऽभवत् ॥५२॥ [N

ईक्ष्यापे रीमापणे सुन्दर-काण्डे सेना-प्रकरणे

नामैकसप्ततिर्वैमः सर्गः ॥७१॥

—:०:—

१. अ-सर्वथैव विनाशाय । फ-०पां विनाशाय । २. च-राषः । म-

कालका०। ल_१-घोरका०। आ फ अ-उतः ३. अ-०त्रे ग्रहपीडितौ । फ-०ग्रह-

पीडितः । ४. फ-विमलात् । ल_१-सरसात् । ५. आ-प्रवातोऽभ्यधिको गंधे ।

अ-प्रवाति विविधो गंधो । च रा प्र य म ल_१-०धिको गंधो । ल_२-प्रवात्यभ्याधिकं

गंधो ॥ ६. आ-भ्यूहानी । च-भ्यूहानां । ७. आ च ल_२-०सेनानां ।

८. ल_२-प्रकाशैर्विप्रकाशतेः । ९. ल_२-दैवानाम् ॥ १०. अ-एतदर्थं समीक्ष्य ।

फ-एतदार्यं समीक्ष्य ॥ ११. आ-आख्याय प्रणम्य । अ-आश्वास्य परया ।

१२. म-लक्षणानि । ल_१-लक्ष्मणानि ॥ १३. आ-आपे रामीयणे ।

ल_२-इति सु०। १४. अ-निमित्तदर्शनं नाम । रा प्र म ल_१ ल_२-सेनाप्रकरणं

नाम । य-सेनाप्रकरणं नाम ॥

[वं—७३,७४]= [द्विसप्ततितमः सर्गः] =[दा—४]
 अथाऽऽवृत्त महीं कृत्वां जगाम महती चमूः ।
 ६२] ऋक्ष-वानर-सम्पूर्णा नख-दंष्ट्रा-प्रहारिणी ॥१॥ [५७
 कराऽग्रैश् चरणाऽग्रैश् च वानरैर् उद्धतं रजः ।
 ६३] भीमम् अन्तर्-दधे लोकं नि-वार्य सवितुः प्रभाम् ॥२॥ [५८
 सां स्म याति दिवा-रात्रौ महती हरि-वाहिनी ।
 ६५] प्र-हृष्टा मुदिता सर्वा सु-ग्रीवेणाऽभि-पालितां ॥३॥ [७०
 जवेन त्वरितां यान्ति वानरा बल-दर्पिताः ।
 ६६] समा-निनीपवः सीतां मुहूर्त्तं नाऽवसन् क्वचित् ॥४॥ [७१
 एवं ते हरि-शार्दूला गच्छन्तो बल-दर्पिताः ।
 ४५] पेर्यन्ति स्मै गिरि-श्रेष्ठं विन्ध्यं द्रुम-लताऽऽकुलम् ॥५॥ [N
 ७४स.] ततः पादप-संवाधं नाना-द्विज-लताऽऽकुलम् ।
 १] विन्ध्यं पर्वतम् आ-साद्य वानरास्ते समाऽरुहेन् ॥६॥ [७२

१. अ-अपावृत्त्य । २. प्र व रा म ल_१ ल_२-सर्वा । ३. आ-०सम्पूर्णा ।
 ४. आ-०णाम् ॥ ५. प्र-निवार्य ॥ ६. म-संप्रयतां । प्र-सा प्रयाति ।
 रा व-सा प्रयाता । ल_१ ल_२-सा स्म यातां । ७. रा प्र व म-०रात्रं । ८. फ-प्रह-
 ष्टमु० । ९. आ-सर्वे । प्र-चैव । च-सर्वाः । फ-रम्भा । १०. आ-
 ताः । प्र-०तं । फ-०तां ॥ ११. च-त्वरितं । १२. ल_१-समाभि-
 त्रीक्षवः । फ अ-आनयिष्यामहे । १३. च प्र रा व म फ अ-नाश्वसन् ॥
 १४. आ ल_२-भयदन्तः । फ-यदन्ति हि । १५. ल_१-यदन्ति स । ल_२-
 गिरिविन्ध्यं नानादु० । ल_१-०श्रेष्ठ विन्ध्यदु० । प्र-गिरिं विन्ध्यं नानादु० । अ-
 ०श्रेष्ठं विबुद्धमलताकुलम् ॥ १६. रा ल_१-०समाकुलम् । प्र म-०गणा-
 कुलम् । १७. व-नास्ति । १८. ल_१-विन्ध्यम् । फ-दिश्यम् ।
 १९. ल_१-वानरसुं समाशुं । फ-समारुढा प्लवंगमाः । २०. अ-नास्ति ॥

काननानि विचित्राणि नदीः प्रस्रवणानि च ।

२] पश्यन् अर्थं ययौ रामो विन्ध्यस्य मलयस्य च ॥७॥ [७३

चम्पकांस् तिलकांश् चूतान् अशोकान् सिन्धुवारकान् ।

३] कैरवीरांस् तिन्दुकांश् च भञ्जन्तश् च पुवंनामाः ॥८॥ [७४

फलान् अमृतकल्पानि मूलानि सुरभीणि च ।

६पू] भक्षयन्तो महावेगाः प्रययुस् तत्र वानराः ॥९॥ [९०

७उ] द्रोणमात्रप्रमाणानि लम्बमानानि वानराः ।^३

यैयुः पिबन्तो मिष्टानि मधूनि मधुपिग्गलाः ॥१०॥ [९१

८] पादपान् अवभञ्जन्तो विकर्षन्तस् तथा लताः ।

विधमन्तो गिरिवरान् प्रयैयुर् वीनरर्षभाः ॥११॥ [९२

९] वृक्षाद् एके तु नर्दन्तः कपयो मर्दद्विषिताः ।^४

१. आ-नदः । रा च ल_१ अ-नदी । २. आ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-अपि । ३. आ-ग ॥ ४. रा प्र व म ल_२-चम्पकांस् । अ-चम्पकास् । ५. फ-तिलकाशोकान् पिप्पलान् । अ-तिलकाशोकान् पिप्पलीन् । आ-शोकान् । ६. आ च फ-सिन्दु० । ७. ल_२-विन्दुकान्करवीरांश्च । म-तिन्दुकान्करवीरांश्च । फ अ-करवीरांस्तमालांश्च । ८. प्र रा व ल_१-रुजन्ति स्म । म-रहन्ति स्म । आ-भ्रजन्ति स्म ॥ ९. ल_१-फलानि मृत० । १०. फ अ-नास्ति । अतः परमधिकः पाठः—फ रा व म ल_१ ल_२ अ-पुष्पाण्यतिसुगन्धीनि मूलानि च फलानि च । वनंजुर्वानरास्तत्र पादपानां बलोत्कटाः ॥ ११. अ-बलमा० । १२. प्र-नास्ति । १३. अ-जमुः पिबन्तः संहृष्टा ॥ १४. रा प्र व म ल_१ ल_२-०वर । १५. अ-ययुस्ते ऋवगर्षभाः ॥ १६. व ल_२-वृक्षानेके न मर्दन्तः । रा ल_१-वृक्षानेके तु मर्दन्तः । म-वृक्षानेके तु मर्दन्तः । प्र-वृक्षानेके मर्दयन्तः । च-वृक्षानेके तु नर्दन्तः । १७. रा प्र व म ल_१ ल_२-मधु० । १८. फ-वृक्षा-श्चैके तु कपयो नतन्तो बलद्विषिताः । अ-वृक्षाश्चैके तृपयन्ति नदीस्थो बालद्विषिताः । अतः परमधिकः पाठः—फ च रा व म ल_१ ल_२ अ-वृक्षेभ्यो निषर्तति स्म प्रलंबन्त्यपि चापरे ।

- अन्यस्मिन् नि-पतन्ति स्म प्लवंगमानाः पुवं-गमाः ॥^११२॥ [९३
 १०] वभूव वसुधा तैस् तु सम्-पूर्णा मधु-पिगलैः^५ ।
 ११पू] यथा कैलम-केदारैः पक्काऽग्रैश् च वसुं-धरा ॥^७१३॥ [९४
 १३उ] स विन्ध्यं गिरिम् आ-साद्य मलयं च महा-गिरिम् । [९७पू
 N] वनानि चाऽर्घ्य् अति-क्रम्य नदीश् च विमलोदकाः ॥१४॥ [N
 १४पू] आ-ससादाऽऽनुपूर्व्येण समुद्रं भीम-निस्वनमं । [९७उ
 N] अनिलोद्धतम् आकाशं प्र-वर्णितम् इवोर्मिभिः ॥१५॥ [N
 ११उ] महेन्द्रं अथ सम्प्राऽऽप्तो रामो राजीव-लोचनः ।
 अध्याऽरोहन् महा-बाहुः शिखैराऽग्रं सु-पुष्पितम् ॥१६॥ [९५
 १२] स तेषु छिखरम् आ-सौद्य रामो दशरथाऽऽत्म-जैः ।
 १३पू] कूर्म-मीन-ज्ञपाऽऽकीर्णम् अपश्यत् सलिलाऽऽर्कम् ॥१७॥ [९६
 १४उ] अव-रुहे तंतश् चांऽऽशु वेणु-वनम् उपाऽगमेत् ।
 रामो रमयतां श्रेष्ठः सु-ग्रीवंश् च स-लक्ष्मणः ॥१८॥^{२०} [९८
 १५] अथ धौतोपल-शिखीं तोयौवैः सहसाऽऽवृत्ताम् ।

१. प्र म ल_२-अन्वे च । २. आ-प्रवेपमानाः । ३. फ
 रा ष ल, अ-नास्ति ॥ ४. अ-०ले । ५. व-कालम० । ६. ष म ल_२-
 वसुन्धराः । ७. अ-यथा शरार्पिकेदारैरपि पक्कैः समावृताः ॥ ८. अ-
 चानितिक्रम्य ॥ ९. अ-०पूर्वेण । १०. अ-०दर्शनम् । ११. प्र रा ष मं
 अ-०वृत्तम् । १२. प्र ष रा म-आकाशे । १३. आ-भवस्थितम् । अ-
 प्रचलत् । रा प्र ष म-व्यवस्थितम् ॥ १४. अ-महेन्द्र प्रथमं प्राप्तो । फ
 ष रा प्र ष म ल, ल_२-अथ सप्राप्य । १५. अ-शिखिराम ॥ १६. फ अ-
 तं शिखरमारुह्य । १७. अ-रामः सुग्रीवममवीत् । १८. अ-कूर्ममीनसमाकीर्णं
 सपश्यत् सलिलारथं ॥ १९. रा ष म ल, -०तीर्थे । २०. आ ष म
 रा प्र ल, ल_२-जगामाशु । २१. रा प्र ष म ल, ल_२-अनुत्तमम् ।
 २२. फ-सुग्रीवः सहलक्ष्मणः । २३. अ-नास्ति ॥ २४. ल, -०शिल ।
 २५. फ-सहस्रोदताम् । ल, -महसा वृत्तम् ।

वेलाम् आ-साद्य वि-पुलां रामो वचनम् अब्रवीत् ॥१९॥^१ [१९

१६] एते वयम् अनुपाऽऽप्ताः सु-ग्रीव वरुणाऽऽलयम् ।

सं-तौरश् चिन्त्यताम् अत्र पूर्वं यः प्रसम्-अर्थितः ॥२०॥^२ [१००

१७] अतः परम् अ-गाथोऽयं सागरः सरितां पतिः । [१०१पू

सम्प्राऽऽप्तो मन्त्र-कालो नः सागरस्याऽऽथ लंघने ॥२१॥ [१०४उ

N] इहेदानीं वि-चिन्त्यो हि नयः पूर्वं समा-हितैः । [N

न चाऽयम् अन्-उपायेन शक्यस् तर्तुं कथञ्चन ॥२२॥ [१०१उ

१८] तद् इहैव समा-विश्य मन्त्रः सं-चिन्त्यतां सखे ।

१९पू] यथेदं वानर-बलं पा(१प)रं पारम् अत्राऽऽप्नुयात् २३ ॥ [१०२

स्वां स्वां सेनां अति-क्रान्त्य मां च केचित् कथञ्चन ।^३

N] गच्छन्तु वानराः 'स्वैरं ज्ञेयं छन्नं भयं हि नः' ॥२४॥ [१०५

१९उ] इत्य-एवं स महा-बाहुः सीता-हरण-कर्षितैः ।

२०पू] रामः सागरम् आ-साद्य वासम् आ-ज्ञोपयत् तदा ॥२५॥ [१०३

२२उ] रामस्य वचनं श्रुत्वा 'सु-ग्रीवः सह-लक्ष्मणः ।'^४

१. फ-रामः सुग्रीवम् । २. अ-नास्ति ॥ ३. फ-लवणोदधिम् ।

४. आ-संभारम् । ५. आ-देवैर्यो मथितः पुरा । ल_१-पूर्वं यः प्रसमुत्थितः ॥

६. आ-परमयात्रायां । अ-परमपारोयं । ७. प्र व राम ल_२-सागरस्य च

लंघने । आ-सागरस्याथ वंघने । फ च-सागरस्यावलंघने । अ-

०य लंघनो ॥ ८. प्र-एहि धानी ॥ ९. फ-समादिश्य । १०. अ-संम-

न्त्यतां ॥ ११. अ-सेनां समुत्सृज्य । १२. अ-मां । १३. आ-'तादिहैव'

इत्यारभ्य 'कथञ्चन' इत्यन्तः पाठो नास्ति । १४. प्र ल_२-सर्वे वासार्थं

सुसमाहिताः । रा व म ल_१-स्वैरं वासार्थं सुसमाहिताः । च-स्वैरं ज्ञेयं

छन्नं भयं हरिः । अ-शूरा ज्ञेय छिन्नं भयं हि नः ॥ १५. आ-०-कर्षितः ।

१६. च रा प्र व म ल_१ ल_२-आज्ञापयच्च सः ॥ १७. रा व म ल_१ ल_२-

ससुग्रीवाः सहलक्ष्मणाः । १८. अतः परमधिकः पाठः—फ प्र च रा व म

ल_१ ल_२ अ-भीमगंभीरनिर्घोषाः प्राज्यसत्त्वा महाबलाः ॥

† अ-भीमं गंभीरं । च रा व म-भीमनिर्घोषगंभीराः । ‡ अ-प्राज्यसत्त्वां महानयां ।

स-सैन्यकोऽवसत् तीरे दक्षिणस्य महोदधेः ॥२६॥ [१०६
२३] वि-रराज समीप-स्थं सागरस्य वैलं च तैत् ।

साधु-वीरै-जलः श्रीमान् द्वितीय इव सागरैः ॥२७॥ [१०७
२४] वेला-वनम् उपाऽऽगम्य ततस् ते हरि-पुंगवाः ।

२५पृ] विनि-विष्टाः परं पारं कांक्षमाणा महोदधेः ॥२८॥ [१०८

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे समुद्र-तीरै-निवासो

नाम द्वासप्ततितमः सर्गः ॥७२॥



१. च रा प्र ब म ल_२-सा सेना न्यवसत् । फ-सेना सा न्यवसत् ।
अ-मेता स न्यवसत् । २. आ-सागरस्य दुमायुधः । अ-दक्षिणस्य
महोदधे ॥ ३. रा घ म ल_१-वलं महत् । फ अ-तु तदलम् । ४. च प्र म
ल_२ रा घ ल_१-मधुसांद्रजलः धीमान् । आ-० वीर जलं धीमत् । अ-मधु-
सांद्र वधः । ५. रा घ ल_१-भास्वरः ॥ ६ अ-०वलम् ॥ ७. ल_२-
इति सु० । ८. अ-समुद्रतीराभिगमनं । ९. फ-पर्यायमाप्तिर्न दृश्यते ॥

[वं-७४] = [त्रिसप्ततितमः सर्गः] = [दा-४]

- २६७] सा महाऽर्णवम् आ-साद्य तस्थौ वै' हरि-गहिनी ।
 वात-वेग-समुद्भूतं प्रेक्ष्य(?)माणां महोदधिम् ॥१॥ [१११
 २७] दूर-पारम् अ-संवार्यं यादो-गण-निपेवितम् ।
 आ-साद्य वरुणाऽऽवासं नि^१-पेदुर् हरि-यूधै-पाः ॥२॥ [११२
 २८] चलने-मीने-ग्रहं घोरं महा-नागाऽसुर-क्षयम् ।
 चन्द्रोदय-समुद्-भूतं वियद्-विम्बम् इवाऽपरम् ॥३॥ [N
 N] चन्द्र-पाद-मर्हा-जालं नक्र-मीन-विलालितम् । [N
 भीम-भोगैः समा-कीर्णं भुजंगैर् मणि-भूषणैः ॥४॥
 ३०] अवगाढ-महाशीलं नदी-नद-शताऽऽकुलम् ।
 दुर्गं दुर्गम-भोगं तैर् अ-नोपं वरुणाऽऽलयम् ॥५॥ [११५
 ३१] मकरैर् नाग-भोगैश् च पिर्नदैर् इव तांडितैः ।
 उद-पतय नि-पतद्भिश् चै प्र-वृत्तं जल-रोशिभिः ॥६॥ [११६

१. रा प्र व म ल_१ अ-पानरवा० । फ-च हरि० । २. म-प्रेषमाणा ॥
 ३. रा व ल_२-निपेदुर्वांतरपंभाः । म-निपेदुर्वांतरपंभाः । च-०-जालम् इपे-
 दुर्गं । ४. फ-नास्ति ॥ ५. च रा प्र व म-चयन्मीन० । अ-
 चलन्मील० । ६. ल_१-०-नागस्वरक्षयम् । अ-०-नागसुर० । ७. फ-०-समुद्भूतं ॥
 ८. अ-चन्द्रपालमहापालं । ९. च प्र व म ल_१ ल_२ अ-०-पिलोषितम् । फ-
 ०-विलोलितम् । रा-०-विलापितम् । १०. व-०-वेगैः । ११. म-भोगमिभिर्ग० । प्र-
 मुजंगमणिभूषितैः । रा-भोगमिमंणिभूषितैः । च-०-भूषितैः । अ-०-भूषितम् ॥
 १२. अ-०-नोदैर् । १३. रा प्र व म ल_१-०-नागावृत्तम् । १४. ल_१-
 दुर्गममत्स्यम् । रा-दुर्गममाचारम् । च-दुर्गममंगलम् । अ-दुर्गममप्रणयम् ।
 १५. च-भगाधैर् । ल_१-अपारं । १६. च रा प्र व म ल_१-विम्बैर् ।
 फ-विहंगैर् । अ-विन्दैर् । १७. अ-गादिनं । १८. अ-टागमिः निपतमिः ।
 १९. रा प्र व म ल_१-प्रवृत्तं जलपारिभिः । फ-प्रवृत्तं ज० । अ-प्रवृत्तं ज० ।
 च-प्रवृत्तजल० ॥

३९७] भ्रान्तोर्मि-सलिलाऽऽवर्त्त नीले-मीन-महोरगम् ॥१३ [१२४७

द्वैत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे समुद्र-दर्शनो

नाम त्रिसप्ततितमः सर्गः ॥७३॥

[वं-७५]= [चतुःसप्ततितमः सर्गः] =[दा-२]

सा तु नीलेन विधि-वद् रक्षिता सुसमा-हिता ।

१] सागरस्योत्तरे तीरे रेजे सेना नि-वेशिता ॥१॥ [१

मैन्दश् च द्वि-विदंश् चैव तत्र वानर-पुंगवौ ।

२] ररक्षतुस् तौ महतीं सेनां तां सर्वतो-दिशम् ॥२॥ [२

नि-विष्टायां तु सेनायां तीरे नद-मदी-पतेः ।

३] पार्श्व-स्थं लक्ष्मणं दृष्ट्वा रामो वचनम् अब्रवीत् ॥३॥ [३

शोकस् तु खलु कालेन गच्छता किल शाम्यति ।

४] मम चाऽपश्यतः कान्ताम् अहन्य-अहनि वर्द्धते ॥४॥ [४

न मे दुःखं प्रिया दूरे न मे दुःखं हृतेति सा ।

५] एतद् एवाऽनु-शोचापि वयस् तत्राऽति-वर्तते ॥५॥ [५

यौहि वीत यतः कान्ता तां स्पृष्ट्वा माम् अपि स्पृश । [६पू

८] वेह् एतव कामयानस्य शक्यम् एव न जीवितुम् ॥६॥ [१०५

तेन मे दहति गात्राणि विषं पीत्रम् इवाऽऽतपे ।

९] महा-सत्त्वेति येन मां सा हिर्यं-माणा वचोऽब्रवीत् ॥७॥ [७

१. आ रा-भागे । २. अ-येन । ३. रा-विशेषिता ॥ ४. रा व
द्विविधत् । ल२-द्विवधत् । ५. अ रा ल२-पुंगवः ॥ ६. फ-च । ७.
अ-०पते ॥ ८. रा व प्र ल२-किल । ६. रा व-खलु ॥ १०. ल२-
प्रयेति । ११. अ-एतदेवा० । च-एतदवा० । १२. आ अ-तस्याति० ।
च-तस्यापि घ० ॥ १३. फ-बह मां । च रा ल२-वाहि । १४. रा-
पाति । ल२-वाह । १५. अ-स्मरत् । १६. फ-वक्षे तत् । १७. आ-
शक्यते तेन । च रा प्र व ल२-शक्यमेवेन । १८. आ-दवो । १९.
ल२-मां वत् । २०. अ-द्वियन्ती वाक्यममब्रवीत् ॥

- तद्-वियोग-समुत्थेन तच्च-चिन्ता-ज्वलनेन च ।
 ६] रात्रौ दिवां शरीरं मे दहते मंदनाऽग्निना ॥८॥ [८
 अव-गार्हाऽर्णवं स्वप्स्ये सौमित्रेऽव-हितो भवे ।
 ७] कथञ्चित् प्र-ज्वलन कामो न मां मुक्तं जले दहेत् ॥९॥ [९
 वह् एतत् कामयानस्य नैतद् अल्पं वि-जानतः ।
 १०] यद् अहं सा च वामोरूपकां धरेणिम आ-श्रितौ ॥१०॥ [१०
 केदारस्येव केदारः सोदकस्येव निर-जलः ।
 ११] उषे-स्वेदेन जीवामि जीवन्तीं यच्च शृणोमि तौ ॥११॥ [११
 कदा नु खलु वैदेहीं^१ शत-पत्र-निर्भाऽऽननाम् ।
 १५] वि-जित्य शत्रून् द्रक्ष्यामि सीतां स्फीताम् इव श्रियम् ॥१२॥ [१२
 कदा शोकम् इमं घोरं मैथिली-विप्रयोग-जम् ।
 १६] सहसा विप्र-मोक्ष्यामि वासः शुक्रेतरं यथा ॥१३॥ [१३
 कदा नु चारु-दन्तौष्ठं तस्याः पद्म-निभं मुखम् ।^२
 १२] ईषद् उन-नीम्य पीस्यामि रसायनं^३ इवोत्तमम् ॥१४॥ [१३
 तौ तस्याः सं-हतौ पीनौ स्तनौ ताल-फलोपमौ ।

१. फ अ-विपुलादिचया । व प्र रा ल_२-वृत्तितेन च । २. प्र व रा ल_२-दिवारात्रं । ३. आ-बहुधाप्रिया ॥ ४. ल_२-अवगाद्यांवरं । ५. अ-सौमित्रे हि तथा विना । ६. आ च रा-प्रज्वलेत् । अ-प्रहलेत् । फ-प्रज्वलेत् । ७. आ फ अ-स । च-तं । ८. आ-यदा हरेत् ॥ ९. फ-ता । १०. आ-रुद् । ११. फ-वृत्तियम् । १२. अ-वेदास्व । फ-केदारस्य च केदारं । १३. फ-सोदकस्य निरुदकम् । अ-व निजलं । रा-व निजले । १४. रा प्र ल_२-तप० । १५. रा ल_२ अ-जीवती तां शृणोमि यत् । प्र-जीवती तां शृणोमि तत् ॥ १६. अ-सुश्रोणीं चन्द्रनिभा० फ-सुश्रोणीं पूर्णचन्द्रनि० १७. फ च रा ल_२ अ-वृत्तुं ॥ १८. रा-वतरो । १९. फ अ-अयं श्लोको न्यत्यासेन २०-शश्लोकात्परं पठितचरः द्र० । २०. अ-कदा खलु सुदन्तौष्ठं मुखं पद्मनिभेक्षणम् । २१. अ-उत्तममवत्यामि । २२. च-यणम् । २३. रा-चरन् ॥ २४. आ-भास्याः ।

- N] कदा नु खलु सोव-कम्पौ हसन्त्या मे भविष्यतः ॥१५॥ [१४
 १३पू] सानूनम अ-सिताऽपांऽगी राक्षसी-मध्यम् आ-स्थिता १ [१५पृ
 १४] वि-धूय जल-दांस् तूर्णं शशि-लेखेव निर्-मला ॥ १६ ॥ [१७व
 स्वभावे-तनुर् अर्त्-अर्थं शोकेनाऽने-अशनेन तु ।
 १७] भूयस् तनु-तरा जाता मद-भाग्यस्य वि-पर्ययात् ॥१७॥ [१८
 सा प्रकृत्यैव तन्व-अंगी मद-वि-योगेन कर्पिता ।
 N] अन-अभ्यसन-शीलस्य विद्येव तनुतां गता ॥१८॥ [N
 कदा नुं राक्षसेन्द्रस्य नि-धायोरसि सायकान् ।
 १८] सीतां प्रत्या-हरिष्यामि वि-शोकैः शोक-नाशिनीम् ॥१९॥ [१९
 कदा नुं खलु मीं सीतां मेमं सर्वाऽग-शोभना ।
 N] सोव-कैर्यठं कथम् आ-लम्ब्य मोक्ष्यत्य् आनन्द-जं जलम् [२०
 एवं वि-लपमानस्य राघवस्यै महाऽऽत्मनः ।

१. प्र रा व ल_२-सोक्कण्डौ ॥ २. अ-कदा विधूय रक्षौघां सा वधूरत्पतिष्यति । अतः परमधिकः पाठः--च रा प्र व ल_२-मन्नाथा नाथहीनेव प्रातारं नाधिगच्छति । कदा विधूय रक्षौघान् सा वधूरापतिष्यति । ३. अ-विधूय जलदं नीलं शशि-लेखा यथावरे । फ-विधूय च जल नील शशिलेखेव जानकीं ॥ ४. फ अ-स्वभावेन तनुनूत । रा-सुभाव० । प्र-स्वभावतो विरत्यर्थं । ५. आ-शकेदानयनेन । ६. फ च रा प्र ल_२ अ-च ॥ ७. फ रा प्र अ-मम भाग्यवि० ॥ ८. फ-प्राप्तकृष्टा च । अ-प्रकृत्यैव । ९. फ-वियोगाच्च ॥ १०. आ-नु । ११. अ-विधा० । १२. रा प्र ल_२-सायकम् । १३. अ-प्रत्यानविष्यामि । १४. अ प्र ल_२-वितोकां ॥ १५. फ-तु । १६. फ-मे । प्र ल_२-या । १७. फ-साक्षी सीता । १८. फ अ-सोक्कण्डोऽकण्डमालिभ्य मोक्षत्य् । च प्र ल_२-सोक्कण्डा कं० । १९. अतः परमधिकः पाठः--अ फ-सा नूनमसितापागी राक्षसीमध्यगा शुभा । अनाथा नाथहीनेव प्रातारं नाधिगच्छति । २०. अ-विलपतस्त्वस्य । च-माणस्य । २१. अ-रामस्यानुभवात्मनः । फ-रामस्य विदितात्मनः ।

१९] दिन-क्षयान् मन्द-वपुर् भास्करोऽस्तम् उपाऽऽगतः ॥२१॥ [२२

इति स वनितया विना-कृतः^१

मुर-पति-तुल्य-वपुर् नरेश्वरः ।

लवण-जलम् उद्-ईक्ष्य दुस्-तरं

N] जनक-नरेन्द्र-मुताम् अशोचत ॥२२॥ [N

ईश्वर्ये रामार्थणे सुन्दर-काण्डे राम-विलासे

नाम चतुःसप्ततितमः सर्गः ॥७४॥

१. फ अ-उपागतम् । रा-उपायया ॥ २. अ-विनाशसः सत् ।
 ३. फ-इति स विनयतया निराकृतः । ४. अ-लवणममुद्रम् । ५. फ-
 दुस्तरं च ॥ ६. ल_२-इति सु० । ७. आ-रामविलासे समुद्रतीरगमनो
 नाम । अ रा प्र ल_२-समुद्रतीरगमन नाम । ८. अ प्र ल_२-समाप्तमुद्योगपर्व
 दिग्विजयश्च ॥

[वं-७६]= [पञ्चसप्ततितमः सर्गः] =[दा-N]

हनूमतस् ततः कर्म घोर श्रुत्वा भयाऽऽवहम् ।

N] दग्धां च नगरीं दृष्ट्वा साऽदृष्ट-प्राकार-क्षोरणाम् ॥१॥

ततः परम-दुःखाऽऽर्ता जननी रत्तसां पतेः ।

२] मुतं विदित-तत्त्वाऽर्थमे इत्य् उवाच विभीषणम् ॥२॥

नष्टान् दारान् मृगयता प्रेषितो हनुमान् इह ।

३] रामेण विनय-ज्ञेन सा च दृष्टा विभीषण ॥३॥^{१०}

पुत्र राक्षस-राजस्य महांश् चैवर्म् उप-प्लवः ।

४] विदितस् ते महा-भङ्गं यथा भवितुम् अर्हति ॥४॥

५] अ-धर्मेण हि धर्म-ज्ञ भुज्य-मानं मुखं संदा ।

N] नाशयत्य् आशु तं पापम् अ-धर्मो विदितस् तैः ॥^{११}

५] आ-हरत्य् आपदं घोरार्म अमुह्य-प्रीति-वर्द्धनीम् ॥^{१५}

तद् इदं गर्हितं कर्म कृतं भ्रात्रा तवाऽनघ ।

६] न प्रीणयति मां भुक्तं अ-पथ्यम् इव भोजनम् ॥६॥

१. अ फ-नु तत् । २. अ-श्रुत्वा घोर । फ-श्रुत्वा कर्मभ० । ३. अ-लका सा० । फ-ज्ञात्वा सा० आ-दृष्ट्वा साद्रि० ॥ ४. फ च रा अ-विदितवृत्तान्तमि० । प्र ल_२-विदितवृत्तान्त प्रत्युवाच ॥ ५. रा-नष्टा दारान् । प्र-नष्टान्सारान् । आ-दृष्टान्दारान् । ६. च रा प्र ल_३-रामेणाविदितज्ञेन । ७. अ-नास्ति ॥ ८. फ च रा प्र ल_३-अ-महानयम् । ९. रा प्र ल_३-उपप्लवः । १०. फ च रा प्र ल_२ अ-महाप्राज्ञ ॥ ११. अ-अधर्मेण । १२. अ फ च रा प्र ल_२-महत् । १३. आ-त । १४. आ-ततः । १५. फ च अ-नास्ति ॥ १६. अ-घोर मुह्यप्रीतिविवर्द्धनी । १७. प्र-नास्ति । च रा य म ल_३ ल_२-सोकोऽय पूर्वाधरार्थं गत्यासेन पठितः । अत-परमधिकः पाठः-च रा ब ल_३ म ल_२-यमण हि । सधर्मेण भुज्यमानं इत्यु सदा । १८. अ-सुव्यसम् ।

† रा ल_२-द ।

न हि सीतां हृतां ज्ञात्वा धर्म-शास्त्राऽर्थ-कोविदः ।

७] न करिष्यति धर्माऽऽत्मा रामः सदृशम् आत्मनः ।

N] न हि सत्य-वतश्च चाऽस्य मृधे शक्रोऽपि मोक्ष्यते ॥७॥

स हि सस-व्रतश्चैव दिव्ये चाऽह्ये-वले स्थितः ।

८] गृहीत-चापः सं-क्रुद्धः गोपयेद् अं पि सागरम् ॥८॥

ये^१ च युद्धे पुरा तेन हत-शेषां निशा-चराः ।

९] इह शाऽऽज्ञाः^२ परि-वस्तास् तद्-वीर्य-हत-पीरुपाः ॥११॥

दुस्-विषैः^३ दुरा-धर्षे क्रुद्धस्य क्रूर-दुर्दिनश्च ।

१०] तस्य वीरस्य विस्तीर्णं वर्णयन्ति निशा-चरैः ॥१०॥^४

चतुर्दश-सदृशाणि रत्नसां क्रूर-कर्मणाम् ।

११] को नुं^५ मर्त्यस् तदा हन्याद् एकैः परम-संयुगे ॥११॥

नूनं चरति लोकेऽस्मिन् स कालो दुरति-क्रमः ।

१२] तादृशं न हि मर्त्येषु वीर्यम् अस्ति सुरेषु^६ अं पि ॥१२॥

खरस्यैव^७ वधान् मन्ये मारीचस्यै^८ वधाद् अपि ।

१. अ-सीता । २. अ-स तस्यगतिःकोविदः । फ-सर्वास्त्रविधि-
कोविदः । ३. रा-सत्यवतः कश्चिन् । ४. च रा-राक्षोपि । ५. फ अ-नास्ति ॥
६. अ-दिव्य । ७. आ-चास्त्रवले तु यः । अ-चास्त्रे वले । रा-चापेवलसिधतः ।
८. च-स क्रुद्धः । ९. आ-दोषवेषु स । १०. आ-याहि युद्धेषु रामेण
हवशेषाः । फ-ये हि युद्धेषु रामेण हवशेषाः । च प्र ल_२-ये हि युद्धेषु रामेण ।
रा-ये हि युद्धेषु रामेण हवशेषाः । ११. अ-मयस्ता । १२. च रा प्र ल_२-
नास्ति । १३. अ-दुर्विगाहं । फ-दुर्विगाधं । १४. अ-निशाचरं । १५. प्र-
न । १६. अ-येको रामादि संयुगे । १७. रा-पुत्रं । १८. फ-होकांस्त्री-
न्म कालो नरविग्रहः । १९. अ-देवेषु गन्धर्वेष्वमरेषु च । फ-देवेषु वीर्यमस्त्व-
सुरेषु वा । च रा प्र ल_२-देवेषु वीर्यमस्त्वसुरेषु वापि । २०. फ प्र ल_२-खरस्य
च । २१. फ-मारीचनिधनादपि ।

- १३] न राम-सदृशो ह्य अस्ति निशाचर-गणेष्व् अपि ॥१३॥^३
 तर्मे एवं गुण-सम्पन्नं मत्वां दशरथाऽऽत्म-जम् ।
 १४] न शान्तिर्मे उप-गच्छामि भयात् प्र-व्यथितेन्द्रिया ॥१४॥
 तद् यथा प्राऽऽप्त-कालं ते वीर न व्यति-वर्त्तते ।
 १५] तथाऽऽचरं विशालाऽन्न बुद्ध्या परम-सूक्ष्मर्या ॥१५॥
 हितं वचनम् आं-यखां तदात्वे चं महोदयम् ।
 १६] श्रावयाऽद्यैव वाक्योऽर्थं रावणं यदि शक्यते ॥१६॥
 इदंमे उद्भ्रान्त-हृदयं धर्माच्च चलित-मानसम् ।
 १७] न ह्य ऐनं पतिताऽऽर्त्मानम् उत्सहे ह्य अनु-शीसितुम् १७॥
 सीतां निर्-यातयस्वेति वचनं वदतां वर ।
 १८] पौलस्त्यः श्रौण्व्यतां शीघ्रम् एतं तु विदितं भवेत् ॥१८॥
 कर्मभिर् दीरुणैः श्रान्तं हतं मन्मथ-निद्रयां ।
 १९] धर्म-वाक्याऽनिलैः शीतैर् वालिशं प्रति-बोधयं ॥१९॥

१. अ-०शोऽस्तीह । फ-०शोऽस्तीति । २. फ-०गणेषु वै ।
 ३. रा-नास्ति । ४. फ-तदेवं । रा-तमेव । ५. अ-रामं । ६. प्र ल_२-
 अभिगच्छामि ॥ ७. अ-तथाच प्राप्तिकालान्ते । आ-तद्यथा प्राप्य कालान्ते ।
 ८. फ-च न । रा प्र ल_२-कुरु । ९. रा-०सूचया । १०. अ-आयुष्यं तदा-
 त्वैव । फ-आयस्यां कटुकं च । रा-आयस्यं तदा त्वं च । ल_२-आयस्ये
 तथात्वेव । ११. फ-वाक्यञ् । १२. फ च रा-शक्यसे ॥ १३. अ-कूरसु-
 द्भ्रांत० । फ-अहं सुभ्रांत० । १४. अ-नद्येनमजितात्मानम् । फ-न ह्येनम-
 कृतात्मानम् । प्र च रा ल_२-नद्येत् । १५. अ-जातु शा० । १६. आ-
 इलाभ्यतां । १७. अ च-एतदत्र हितं । फ-एतदेव हित । रा प्र ल_२-एतदंते
 हितं । १८. प्र-दारुणं । १९. अ-शान्तैर् । फ-श्रान्त० । ल_२-श्रेतुं ।
 २०. अ-हतमज्ञानमिन्द्रियं । फ-हतमज्ञाननिद्रया । रा ल_२-मन्मथनिद्रया ।
 प्र-मन्मथनिद्रयं २१. अ-शीतैर्वालिशं । फ-शान्तैर्वालिशं । २२. प्र-
 प्रतिरोधय ॥

अस्मिन् रत्नो-गणोऽऽकीर्णो दारुणे पाप-कर्मणि ।

१.] त्वम् एव भ्राजसे कीर्त्या धनैर्मुक्त इवाऽऽद्यमान् ॥२०॥

त्वया ह्येकेन सर्वोऽयम् अधर्म-प्रस्थितो जनः ।

२१] धार्यते न्याय-वृत्तेन वेलयैवे महोर्दधिः ॥२१॥

यथा त्व् अ-धर्मेणं हि नैव युज्यते

यथा न कीर्त्या परया वि-युज्यते ।

तथा तथा स्वार्थ-हितं नु दर्शयन्

२२] यथा नं मृत्योर् वशम् एति सर्व-शः ॥२२॥

यतस्मै-ततो मद-सुरैर्भिर द्रवन् यथा

नि-वार्यते परमै-शितैर् महाऽऽकुशैः ।

महा-द्विपो रजनि-वराऽधिपस् तथा

२३] नि-वार्यतां हित-वचनांऽऽकुशैस् त्वर्या ॥२३॥

अथैवमे उक्तश् चरणौ नि-पत्ये तौ

मुंतो जनन्या वि-पमे विभीषणैः ।

१ अ-०गणात्सो दारुणोपायसंकुले । फ-०गगात्सो दारुणे रोम-
हर्षणे । २ अ-स्वयादिना न । ३. रा-सर्वत्रमधर्मप्रस्थितो । अ-सर्गोप-
मधर्मे संस्थितो । ४. फ-वार्यते । ५. रा-वेल एव । ६. अ-महोर्दधि ।
फ-महोर्दधेः ॥ ७. अ-स्वधर्मेन । ८. फ-च । ९. आ-युज्यते । फ अ-
युज्यते । १०. आ-विमुच्यसे । फ-त्रियुज्यसे । ११. अ-तथा यतश्चात्र हितानु-
दर्शने । फ च रा ल_१ ल_२-तथा यतस्वाद्य हितानुदर्शने । १२. आ-हि
मृत्योर्न वशे हि । रा-मृत्योर्वशमेति । ल_२-न मृत्योर्वशमेति । १३. आ-तिष्ठसि ।
फ-सर्वथा । रा-सर्वतः । १४. फ-इत्तलतो । १५ च-०करीभिद्रवन् यथा ।
अ-०सुराभिर्यथा द्रव्य । फ-०सुराभिर्यथा द्रवन् । १६. अ-नेवार्यते ।
१७. आ-०शितैर् । रा-०शनैर् । १८. आ-भो वचनांऽऽकुशैर्वलात् । च रा प्र
ल_२-०कुशैर्वलात् । १९. प्र-नयैव । ल_२-यवैव । २०. रा प्र ल_२-निपत्य
वै । फ अ-निपीड्यती । २१. फ अ-गुभौ । २२. अ-विपये ह्यमस्मि ।
फ च रा ल_२-विपयेष्वमस्मि । प्र-विपयेषु मस्मि ।

कृताऽभ्यनुज्ञश् च ततः कृताऽञ्जलिर्
 २४] जगाम रक्षोऽधिपे-दर्शनोत्सुकः ॥२४॥

इश्यापे रामायणे सुन्दरै-ऋषडे विभीषणे-मातृभाषणो
 नार्थे पञ्चसप्ततितमः सर्गः ॥७५॥

[वं-N]= [पद्मसप्ततितमः सर्गः] =[अ- १.०]

ततः प्रत्यु-ऊपमि प्राऽऽप्ते प्राऽऽप्तै-धर्माऽर्थ-निश्चयः ।
राक्षसाऽधि-पतेर् वेद्यम भीम-कर्मा वि-भीषणः ॥१॥ [१]
श्वेताऽर्ध-चन्द्र-संकाशं शैल-शृङ्गम इयोन्-श्रितम् ।
सुवि-भक्तं महा-कंठं महा-रथ-पग्निग्रहम् ॥२॥ [२]
मति-मैद्विर् महाऽमात्यैर् अभि-युक्तैर् अवि-ष्टितम् ।
रक्षोभिश् चाऽप्य् अ-वैर्यन्तैः सर्व-तः परि-वारितम् ॥३॥ [३]
मत्तं-मातङ्ग-निर्ध्वंसैः संकुली-कृत-मारुतैर् । [४पू
परस्पर-कृतोन्माहैः प्र-वैराऽश्वैर् अलंकृतम् ॥४॥ [N
प्रमदा-शत-सम्बन्धं प्रमदा-हास्यै-मिश्रितम् ।
रक्त-विट्टुमै-निर्युहं भूपणोत्तम-निस्वनैर् ॥५॥ [५
गन्धर्वाणाम् इवाऽऽवासम् आ-लयं मरुताम् इव ।
त्र-संचय-संन्वायं भुवनं भोगिनाम् इव ॥६॥ [६

कृताऽभ्यनु-ज्ञश् च ततः कृताऽञ्जिर्
 २४] जगाम रक्षोऽधिपे-दर्शनोत्सुकः ॥२४॥

इत्यापे रामायणे सुन्दरै-काण्डे विभीषणे-मातृभाषणे
 नामे पञ्चसप्ततितमः सर्गः ॥७५॥



१. आ-०ज्ञः स ततः । फ-०नुज्ञस्तु तया । च प्र ल_२-०नुज्ञः
 स तया । २. अ-रक्षोपददं० । ३. ल_२-इति सुन्दरकाण्डे ।
 ४. लं_२ रा-विभीषणमातृवचनं नाम । अ-कैकसीवाक्यं नाम । फ-
 विभीषणवाक्यं नाम । च प्र-विभीषणमातृभाषणं नाम ॥

[वं-N] = [पट्टसप्ततितमः सर्गः] = [दा- १०]

ततः प्रत्य-ऊपसि प्राऽऽप्ते प्राऽऽप्तै-धर्माऽर्थ-निश्चयः ।
 राक्षसाऽधि-पतेर् वेष्म भीम-कर्मा वि-भीषणः ॥१॥ [१]
 श्वेताऽर्ध-दृन्द-संकाशं शैल-शृङ्गम् इवोच्-छ्रितम् ।
 सुवि-भक्तं महा-कैलं महा-रथ-परिग्रहम् ॥२॥ [२]
 मति-मद्भिर् महाऽमात्यैर् अभि-युक्तैर् अधि-ष्ठितम् ।
 रक्षोभिश् चोऽप्य् अ-पर्यन्तैः सर्व-तः परि-वारितम् ॥३॥ [३]
 मत्तं-मातङ्ग-निर्धासैः संकुली-कृत-मारुतैर् । [४पू
 परस्पर-कृतोत्साहैः प्र-वेरोऽश्वैर् अलंकृतम् ॥४॥ [N
 प्रमदा-शत-सन्वाद्यं प्रमदा-हास्यै-मिश्रितम् ।
 रक्त-विट्टुमै-निर्यूहं भूपणोत्तम-निस्वनम् ॥५॥ [५
 गन्धर्वाणाम् इवाऽऽवासम् आ-लयं मरुताम् इव ।
 रत्न-संचय-संन्वाद्यं भुवनं भोगिनाम् इव ॥६॥ [६
 तैर् महाऽभ्रम् इवाऽऽदीप्तं तेजो-राशिम् इवो-ज्ज्वलम् ।^{१३}

१. रा-ययी । प्र-गतः । २. आ रा अ-प्रत्युपसि । ३. अ-
 प्राप्ते धर्माथं० ॥ ४. आ-श्वेताध्रपुष्पवद्भासं । ५. फ च अ-सुविभक्तमहा०
 राक्ष-सुविभक्तमहाकर्म० । आ-सुविभक्तमहाभक्तं० ६. आ-मतिमतिः सहा०
 ७. फ-०युक्तम् । ८. फ-अनुष्ठितम् । प्र-अधिष्ठिते । ९. आ-च सपर्यन्तैः ।
 अ-चापि प० ॥ १०. अ-महामातंगनिस्वासैः । आ फ-०ङ्गनिस्वासैः ।
 ११. अ-०तमन्तरम् । अ-०तं मारुतम् । १२. आ-अम्बुच्छ्रितैर्महोत्साहैः ।
 फ-०च्छ्रितोत्साहं । १३. फ-प्रालोभम् ॥ १४. फ अ-प्रयत्नितमिषोजसा ।
 १५. प्र-रक्तपिन्दुसमायोगं । रा-०ममयोगं । च-०मणिर्योगं । अ-०मनिर्योगं ।
 १६. अ-०मनिश्चितम् । च-०निःश्वनम् । १७. आ च प्र-०वतिषाद्यं ।
 १८. आ फ च प्र क्ष-०भवनं । १९. अ फ-योगिनाम् । अ-योगिनामपि ।
 २०. रा-नास्त्रि ॥ २१. फ-तं महाभूतिना दीप्तं । २२. आ-नारित ।

अग्र-जस्याऽऽलयं वीरः प्र-विवेश वि-भीषणः ॥७॥ [७
 शृण्वन् पुण्याऽह-शब्दांश् च वेद-विद्विर् उद्-ईरितान् ।
 शुश्राव सुमहा-तेजा भ्रातुरं विजय-संहिताम् ॥८॥ [८
 पूजितां (नृ) दधि-पात्रैश् च सुंसर्पिः-सुमनोऽक्षतैः ।
 तत्र वेद-विदो विमान् ददर्श सुमहा-यशाः ॥९॥ [९
 सं-सेव्यमानं रक्षोभिर् दीप्य-मानम् इवौजसा ।
 आसन-स्थं महा-भागं ववन्दे नैर्ऋतर्षभम् ॥१०॥ [१०
 स राजाऽऽदिष्टम् आ-वेष्टुमं आसनं हेमम् आप्तवान् ।
 जगाम समुदा-चारं प्रयुज्याऽऽचारं-क्रोविदः ॥११॥ [११
 स रक्षसो महा-तेजा वि-धेयं स्वामि-सन्निधौ ।
 उवाच हितम् अत्य-अर्थं वाक्यम् आयति-निश्चितम् ॥१२॥ [१२
 प्र-सोद्यं भ्रातरं ज्येष्ठं साध्वसोप-क्रमोऽऽस्थितम् ।
 देश-कालाऽभिसम्भ्रंऽऽप्तं दृष्ट्वा चोऽमित-विक्रमः ॥१३॥ [१३
 यदा प्र-भृति वैदेही सम्प्राऽऽप्तेह परं-तप ।
 तदा प्र-भृति दृश्यन्ते नि-मित्तान्य अ-शुभानि च ॥१४॥ [१४

१. फ अ-महायुतिः ॥ २. अ-पुष्टपुण्याहघोषांश् । फ-हृष्टपु० ।
 ३. फ रा-विनयं स्वामिसन्निधौ । अ-०संहिताः ॥ ४. प्र च रा ल_२ अ-
 पूजितां । ५. रा-सर्पिस्सु च म० । प्र-सर्पिः सम० । ल_२-सर्पिः सुम० ।
 अ फ-०मनोऽक्षतैः । ६. फ-अत आरभ्य १२ श्लोकस्य पूर्वार्द्धं यावन्नास्ति ॥
 ७. आ-०मानो । ८. प्र-इवौजसा । ९. रा-आसनस्थं । १०. च-नैर्ऋतर्षभाः ॥
 ११. आ-आदिष्ट । १२. अ-आप्नुयात् । १३. अ-०चातः प्रपूज्याचार० ।
 १४. रा ल_२-हर्यक्षो । प्र-हरक्षो । १५. अ च रा प्र ल_२-विनयात् ।
 १६. रा-आयति नि० ॥ १७. फ च रा ल_२ अ-आताद्य । १८. अ-श्रेष्ठ ।
 १९. अ-साधुसोपक्रमस्थितम् । च-०पक्रमस्थितम् । ल_२-०पक्रमं स्थितम् ।
 २०. अ-०भिसम्भ्रं । च रा प्र ल_१-०सम्भ्रं । २१. अ-दृष्टा । २२. अ-
 चारपराक्रमम् । फ-कपिपराक्रमम् । २३. अ-परेतपा । । २४. फ-ह ।

विस्फुलिगंः प्र-शान्तांऽर्चिः सं-धूमः कलुषोदयः ।
 मन्त्र-तमैर् तैर्पितो वह्निर् न सम्यग् अभि-पद्यते ॥१५॥ [१५
 अन-श्रौं ह्य अग्नि-शालामु तथा ब्रह्मांऽऽसनेषु च ।
 सरी-स्रपा वि-सर्पन्ति हव्येषु च पिपीलिकाः ॥१६॥ [१६
 गवां पयांसि स्कन्धानि वि-भदाश् चाऽपि कुञ्जराः ।
 दीनम् अश्वाः प्र-हेर्षन्ति न चंशासांऽभि-नन्दिनः ॥१७॥ [१७
 खरोट्रांऽश्व-तरा राजन् भिन्न-रोमांऽश्रु-वर्षिणः ।
 स्वैभावेनैव तिष्ठन्ति वि-धानैर् अपि सं-युताः ॥१८॥ [१८
 वायसाः संघै-शः क्रूरा व्या-हरन्ति समन्त-तः ।^{१५}
 समवेतांश्च च दृश्यन्ते वि-मानाऽग्नेषु साम्प्रतमं ॥^{१६} १९॥ [१९
 गृध्रैः सम्पर्श-अंतन्ते च पुरीष उपरि मण्डिताः ।^{१७}
 उप-रक्ते च संस्ये द्वे^{१८} व्या-हरन्त्य् अ-शिवं शिवाः ॥^{१९} २०॥ [२०
 शिवा-क्रव्यादीनां च पुरै-द्वारि समन्त-तः ।

१. च प्र ल_१ अ-विस्फुलिगप्र० । फ-०गः समन्तार्चि । २. फ-सधूमक० । ३. अ-मन्त्रवत्तर्पितो । फ-मन्त्रवत्तप्यते । ल_२-सतुपक्षर्पितो ॥ ४. रा-अग्निषु ह्यग्नि० । ल_२-अग्निष्वप्यग्नि० । आ च-अग्निशालामु । ५. च-ब्रह्मात्मनेषु । ६. च रा प्र ल_२-प्रसर्पन्ति । आ-विसर्पन्ति । ७. अ-पयांस्यगन्धानि । ८. फ-प्रहेष्यन्ते । च रा प्र-प्रहेष्यन्ति । ९. अ-चाप्रासाभिः ॥ १०. फ-सरोट्राश्च तथा । प्र-खरोट्राः शतशो । ११. फ-भिन्नरोमा ददन्ति च । रा-०रोमास्क्रवर्हिणः । प्र-रोमास्त्रुव० । १२. अ-भिन्नाः-स्वभावेनानुतिष्ठन्ति ॥ १३. फ-संघतः । १४. फ-०न्ति तत्तत्रतः । रा-व्याहरन्त्यशिवं शिवाः । १५. अ-नास्ति । १६. प्र-समवेताश्च । १७. फ-सम्प्रति । १८. रा अ-नास्ति ॥ १९. फ-गृध्राश्च पर्य० । २०. फ-पीडिताः । ल_२-पुण्डिताः । २१. अ-संस्ये द्वे । ल_२-द्वे संस्ये । २२. आ-०रन्त्याशिवाः शिवाः । प्र-व्याहरन्ति शिवं । २३. रा-नास्ति ॥ २४. अ-क्रव्यादीनां । फ च रा व प्र ल_२-क्रव्यादीनां । २५. अ फ च रा-पुरिद्वारि । प्र-द्वारि द्वारि । ल_२-शशारिषि ।

श्रूयन्ते परुषा वाचंः स-त्रिस्फूर्जित-गर्जिताः ॥२१॥ [२१
 तद् एवं प्र-स्थिते कार्ये प्रायश्-चित्तम् इदं महत् ।
 रोचते यदि वैदेही^१ राघवाय प्र-दीयताम् ॥२२॥ [२२
 इदं हि यदि वा मोहात् स्नेहाद् बोद्-ईरितं मया ।^२
 श्रुत्वाऽपि खलु मे^३ राजन् न रोपं कर्तुम् अर्हसि ॥२३॥ [२३
 अयं हि दोषः सर्वस्य जनस्यांऽस्योप-लक्षितः । [२४पृ
 प्रोऽऽपणे ह्य अस्य कार्यस्य नि-वृत्तास् तव मन्त्रिण्यः २४॥
 अवश्यं तु^४ मया वाच्यं दृष्टं वा यदि वा श्रुतम् । [२५
 सम्प्र-धार्य यथा^५ न्याय्यं तद् भवान् कर्तुम् अर्हसि ॥२५॥ [२६
 हितं हि^६ तस्मै मृदु-हेतु-संयुतं
 व्यपेत-दोषाऽऽयति-सम्प्रति-क्षमम् ।
 वि-लक्ष्यन्तं^७ कार्यम् उपस्थितं-ज्वरं
 प्रसन्न-वाग् उत्तरम् उक्तवान् इदम् ॥२६॥ [२७
 भयं न पश्यामि कुतश्चिद् अप्य् अहं
 न राघवः प्राऽऽप्स्यति जातु मैथिलीम् ।

१. घा-घोराः ॥ २. फ-तदेवं प्रथिते । रा-तदैवोपस्थिते । प्र ल_२-
 तदेवोपस्थिते । च-तदेवो प्रथिते ३. अ-कर्मे । ४. फ-मोच्यतां । ५. अ-वीर
 सीतेयं । फ-वीर वैदेही ॥ ६. अ-इयं हि यदि मांहातु स्नेहाद्बोदीरिता
 मया । ७. अ-अत्रापि परमं । फ-अत्रापि खलु मे । ८. फ-दोषं ।
 ९. च रा-रोपः । १०. अ-जनस्यास्य न लक्षितः । ११. अ-प्रयत्ने । प्र-
 प्रयाने ॥ १२. अ-च । फ-हि । १३. आ-तथा । फ रा प्र ल_२ अ-यथाम्यायं ।
 १४. फ अ-वक्तुम् ॥ १५. फ-स । १६. च-व्यपेत दोषो यति० । फ अ-
 व्यतीतदो० । १७. अ-विपक्षयत् । फ-विलक्षयत् । अ-विलक्षयं ।
 १८. घा-०स्थितद्वार । अ-०स्थितत्वात् । फ प्र ल_२-०स्थितक्षयं ।
 च रा-उपस्थितं क्षयं ॥

सुरैः सहेन्द्रैर् अपि संगतः कथं

ममाऽग्र-तः स्थास्यति लक्ष्मणाऽग्र-जः ॥२७॥[२८

इत्यार्षे रौमायणे मुन्दर-काण्डे त्रिभीषणे-वाक्यं

नाम षट्सप्ततितमः सर्गः ॥ ७६॥

१. आ-सहेन्द्रैर् । अ-सुहेन्द्रैर् । फ-समस्तैर् । २. च-संपत्वा । प्र-संयुतः ॥ ३. आ-आर्येयसः । ल_२-इति सु० । ४. अ-अ-अंकापबंधदीपातिकदर्शने । फ-आत्पातिकं नाम ॥

• [वं-७७]= [सप्तसप्ततितमः सर्गः] = [दा-६]

लंकायां तदेकृतं दृष्ट्वा घोरं कर्म भयाऽऽवहम् ।

१] राक्षसेन्द्रो हनुमर्तो संकुद्धेन्द्रियैः-मानसः ॥१॥

अमात्यान् अब्रवीद् वीरो राक्षसान् स-विभीषणान् । [१

२] सं-रब्धो रक्त-नयनः कोपात् किञ्चिद् अवाङ्-मुखः ॥२॥ [N

३पृ] आ-गतश् च प्र-विष्टश् च हनुमान् नगरीम् इमाम् ।

N] मन्त्र-कालः समुत्-पन्नो मन्त्रयताम् अत्र यद् धितम् ॥३॥ [N

३३] दृष्टा तेन हि वैदेही प्र-विश्याऽन्तैः-पुरं मम ।^३ [N

प्रासादो धर्षितश् चैसः प्र-वरा राक्षसा हताः ॥४॥

४] आकुलो च पुरी लंका सर्वा हनुमता कृतौ । [३

किं करिष्यामहे तत्र वि-धीनं युक्तम् उद-तमर्म ॥५॥

५] उच्यतां यद् संमर्थं नः किम् अत्र सु-कृतं भवेत् । [४

६पृ] मन्त्र-मूलं हि वि-जयं प्राऽऽहुर् विजैर्य-कांक्षिणः ॥६॥^३ [५पृ

त्रि-विधाः पुरुषा लोके उत्तमाऽधम-मध्यमाः ।

१. प्र-कथं । २. रा प्र ल_२-श्रुत्वा । ३. ल_२-स्वभाव० ।

४. फ-हनुमता । ५. च प्र ल_२ अ-स्त्राघनीयं सुदुष्करम् । फ-

शक्रेणैव महात्मना । ६. रा-नास्ति ॥ ७. फ अ-अब्रवीत्सर्वान् । ८. आ-

सं-रक्त० । फ-संरब्धरक्त० । च-संरक्तस्वारक्तवयन । ल_१-संरक्तः

घोरनयनः ॥ ९. रा-नास्ति । १०. फ-मन्त्रवद् ॥ ११. फ अ-च । १२. फ अ-

प्रष्टयान्तःपुरं । आ-प्रविष्टोन्तःपुरं । १३. अतः परमधिकः पाठः-फ च रा

प्र ल_२ अ-धर्षितेयं पुरी लङ्का दुष्प्रवेशा सुरैरपि । तेन धानरमात्रेण प्राकृतेन

[कुबुद्धिना । १४. अ-आकुली । १५. अ-जया । १६. फ अ-किं वा युक्तम-

न्तरम् । रा प्र ल_२-नं युक्तमुत्तरम् । च-नं युक्तमुत्तरः ॥ १७. अ-सधर्मं ।

१८. फ अ-आर्या मनस्विनः । १९. अतः परमधिकः पाठः-फ च रा प्र ल_२

अ-तस्माद्वो रोचतां मन्त्रो रामं प्रति महाबलाः ॥ २०. ल_२-विविधाः ।

- ७] तेषां च समवेतानां गुण-दोषान् वदाम्य् अहम् ॥७॥ [६
मन्त्रिभिर् हित-संयुक्तैः समेतैर् मन्त्र-निश्चयैः ।
८] अमात्रैर् वा सम-एसाऽर्थो वान्धवैर् अपि वा हितैः ॥८॥ [७
सु-मन्त्रं मन्त्रयित्वा यः कार्याऽऽरम्भे प्र-वर्तते ।
९] दैवै च कुरुते यत्र तम् आहुः पुरुषोत्तमम् ॥९॥ [८
एकोऽर्थं वि-मृशत्य् एको धर्मे च कुरुते मतिम् ।
१०] एकः कार्याणि कुरुते तम् आहुर् मध्यमं नरम् ॥१०॥ [९
गुण-दोषात् अ-निश्चित्यं दैवै एक-परायणैः ।
११] करिष्यामीऽति यैः कार्यम् उपेक्षेदे स नराऽधमः ११ [१०
यथैव पुरुषा लोके उत्तमाऽधम-मध्यमाः ।
१२] एवं मन्त्रोऽपि वि-ज्ञेय उत्तमाऽधम-मध्यमः ॥१२॥ [११
एक-मर्त्यम् उपाऽऽगम्य शास्त्र-दृष्टेन कर्मणो ।
१३] मन्त्रिणो मन्त्र-निरतास् तम् आहुर् मन्त्रम् उत्तमम् ॥१३॥ [१२

१. अ-तु । २. अ-दोषाद् ॥ ३. रा प्र अ-समर्थैर्मन्त्रनिश्चये ।
फ-समर्थैर्मन्त्रसंशये । ४. रा-संहितैः । ५. अ-मंग्रयेत सदा राजा
समानार्थैः कुलोद्गमैः । फ-मित्रैर्वापि सदा राजा समानार्थैः कुलोद्गमैः ॥
६. अ-सहसा मन्त्रयित्वा यः कर्माऽऽरम्भे प्रवर्तते । फ-सह संमन्त्र्य सन्निर्य
कर्म सम्मं प्रवर्तते । ७. अ-दैवज्ञः । फ-धैर्याच्च । च-दैवाच्च । रा प्र ल२-
देवाच्च ॥ ८. अ-एकोऽर्थाद् । फ-एकोऽर्थान् । ९. आ-विमृशत्येऽधर्मं प्रकु० ।
च-विमृशत्येको धर्मं चकु० । रा ल२-विमृशत्येको धर्मं प्रकु० । प्र-विमृशत्येको
धर्मं चकु० । १०. च रा प्र ल२-पुरणं परम् । ११. आ-दोषो विनि० ।
अ-दोषाद्विनि० । फ-दोषान्वि० । ल२-दोषान्वि० । १२. अ-त्यक्तदै-
त्यमपाश्रयः ? । फ-नरो धर्मव्यपाश्रयः । व रा ल२-त्यक्तधर्मव्यपाश्रयः । १३.
फ-यत् । १४. फ-उपेक्षेत न० ॥ १५. फ-यथैव । १६. फ अ-नित्यम् ।
१७. अ-एकमर्त्यम् । आ-ऐक्यमत्यम् । च रा-एकमत्यम् । प्र-ऐक्यत्यम् ।
१८. आ-उपागम्य । १९. अ-चक्षुषा । २०. अ-मन्त्रितं मन्त्रनियमस्त० । फ-
मन्त्रिणां मन्त्रनियमस्त० ॥

बह्व्योऽपि मतयो गत्वा मन्त्रिणाम् अर्थ-सिद्धये ।^१

१४] पुनर् यत्रैकतां यान्ति स मन्त्रो मध्यमः स्मृतः॥^{१४}॥ [१३
मन्त्रं कृतं वि-लुम्पन्ति अन्यथा परि-भाष्यते ।^१

न चैकमत्य-लेशोऽस्ति मन्त्रः सोऽधम उच्यते॥^{१५}॥ [१४
तस्मात् सु-मन्त्रितं कृत्वां भवन्तो मन्त्रि-सत्तमाः ।

१६] कार्यं च प्रति-पद्येत भवेत् कृत्-तमं मम ॥^{१६}॥ [१५

१७पू] वानराणां सु-वीराणां संहस्रैः परि-चारितः ।

N] रामो ह्य ऐति पुरी लंकां नूनं मम विरोध-तः॥^{१७}॥ [१६

१७उ] तरिष्यति चे सु-व्येक्तं राघवः सागरं सुखम् ।

१. ल_२-बद्धोऽपिम०। अ-बध्योऽपिम० । २. अ-मन्त्राणामर्थनिश्चये ।

प्र-कुर्वन्ति मन्त्रनिश्चयम् । ल_२-प्रकुर्यान्मन्त्रानियञ्चम् । ३. फ-बद्धीमपि मतिं कृत्वा मन्त्रिणामर्थसिद्धये । च रा-बह्व्योऽपि मतयो गत्वा मन्त्रिणो मन्त्र-

निश्चयम् । ४. फ-मन्त्रैकतां । ५. अ-याति । ६. रा-१४-वा श्लोक४थैपादमारभ्य १८-वाश्लोक३यपादान्तः पाठो नास्ति ॥ ७. आ फ अ-

अन्योन्यमतिमास्थाय यत्र सम्प्रतिभाष्यते । ८. च अ-चैकमत्यश्लेषो । आ-चैकमत्यश्लेषो । फ-चैकमन्त्रश्लेषो । प्र-चैकमतिदेशो । ९. अतः परमधिकः

पाठः—आ-बद्धीरभिमतीः श्रुत्वा मन्त्रिणो मन्त्रनिश्चयम् । नैव यत्रैकतां यान्ति स तु मन्त्रोऽधमः स्मृतः ॥ मन्त्र कृतमित्यन्तरम्—यादृशं प्रक्रमन्ते

च स मन्त्रोऽधम उच्यते । १० फ अ-माधु । प्र-जात्वा । ल_२ अ-गत्वा । च-मत्वा । ११. फ अ-भवेद्यन् । रा स मन्त्रो । १२ आ-मन्त्र० ।

१३. अ-कार्यसम्प्रतिपद्यर्थम् । च प्र ल_२-कार्यं सम्प्रतिपद्यध्व । रा-कार्यं सम्प्रतिपद्यध्व । १४. अ-दत्तकार्यं मतं । फ-दत्तकार्यनय । १५. फ अ-हि ।

१६. अ-शरसैः । १७. फ ल_२-रामोऽभ्येति । प्र-रामोऽभ्येत्य । १८. फ अ-लकामस्माकमवरोधकः ॥ १९. फ-स च व्यक्त ।

१. आ फ-अन्योन्य मन्त्र० । २. आ अ-भाषते ।

१८५] तपसा युक्त-रूपेण स-बलः स-पदाऽनु-गः ॥१८॥^२ [१७
 तस्मिन् एवं-विधे काले वि-रोधाद् वानरैः सह ।
 १९] हितं पुरे च सैन्येन तत्र सर्वं मन्त्र्यतां मम ॥१९॥ [१९

ईरयापे राँमायणे सुन्दर काण्डे रावर्ण-मन्त्रो
 नाम सप्तसप्ततितमः सर्गः ॥ ७७॥

१. आ-सपदारगः । २. च रा प्र ल_२-नास्ति ॥ ३. ल_२-तस्मिन्नेवं-
 विधे । फ अ-तस्मिन्नेवं गते कार्ये । ४. फ अ-विरोधे । ५. फ प्र अ-
 यदस्माकं क्षमं ब्रूत तच्छीघ्रं प्रविमृश्य हि । च-यदस्माकं क्षमं ब्रूत तच्छीघ्रं
 प्रतिमृश्य हि । रा-यदस्माकं क्षमं ब्रूत शीघ्रं प्रविमृश्यामहे । ल_२-
 यमस्माकं क्षमं ब्रूत तच्छीघ्रं प्रविमृश्य हि ॥ ६. आ-आपेय रा० । ल_२-इति सु० ।
 ७. रा-नास्ति । फ-रावणवाक्यं ॥

[वं-७८]= [अष्टासप्ततितमः सर्गः] =[दा-७]

इत्य उक्ता राक्षसेन्द्रेण राक्षसास् ते महा-बलाः ।

१] ऊचुः प्राऽञ्जलयः सर्वे रोवणं राक्षसाऽधि-पम् ॥१॥ [१

आ-पद् ईयं महा-राज याँ प्राऽऽप्ता प्राकृताञ्ज जनात् ।

२] हृदि नैपा त्वया कार्या तान् वधिष्याम (?मो) वानरान् ॥२॥ [N

राजन् परिधे-शक्त्य-ऋष्टि-शूल-पट्टिश-संकुलम् ।

३] सु-महत् ते बलं कस्माद् वि-पादं भँजते भवान् ॥३॥ [२

कैलास-शिखरं गत्वा यत्नैर् बहुभिर् वृतम् ।

४] नीता यक्षा त्वया शान्ति वशे च धन-दः कृतः ॥४॥ [३

सं महेश्वर-सख्येन श्लाघं-मानस् त्वया वि-भो ।

५] निर्-जितः संमरे रोपालं लोक-पालो महा-बलं ॥५॥ [४

विनि-हस्यं च यत्नौघान् वि-त्तोभ्य च वि-गृह्यं च ।

६] त्वया कैलास-शिखराद् वि-मानम् इदम् आ-हृतम् ॥६॥ [५

मयेन दानवेन्द्रेण त्वद्-भक्त्या सख्यर्षं इच्छता ।

१. च-राक्षस? (साः) । रा प्र ल_२-तमिद ॥ २. अ-आपदेयं ।
फ-०-रेषा । च रा प्र ल_२-०-दहीयं । ३. च रा प्र ल_२ अ-प्राप्ता वै ।
फ-यत्प्राप्ता । ४ फ-वधिष्यामि ॥ ५ अ-परिधिसकर्षिं शूलमुद्गरसकुल ।
फ-०-शक्त्यर्ष्टिशूलमुद्गरधारिणाम् । च-०-शक्त्युष्टिशूलमु० । रा प्र ल_२-परिधनि-
र्ष्टिशूलशक्त्युष्टिसंकुलम् । ६ रा प्र ल_२-कुस्ते । ७. आ-नास्ति ॥
८. फ-कैलास० ॥ ९ आ-सुसहर सख्येन । १०. आ अ-श्लाघ्यमानस् ।
च-श्लाघ्यमाणस् । ११. अ-समरो रोपः । रा-समरो दोपाल् । ल_२-समरो ।
१२. ल_२-०-बला ॥ १३ फ-विनिर्हस्य । १४. फ-निगृह्य । १५. अ-
नास्ति । १६. फ-कैलास० । १७. रा-नास्ति ॥ १८. अ-स्वद्वयारसाधिम् ।
च-भक्त्या च । रा ल_२-भक्त्या वै । प्र-भक्त्यैव ।

- ७] दुहिता तत्र भार्योऽर्थं दत्ता राक्षस-पुङ्गवम् ॥७॥^१ [६
 निर्-जितासं ते^२ महा-बाहो नागा गत्वा रसा-नन्म ।
 ९] वायुकिम् तक्षकः शैल्यो जटो चैव वशी-कृताः ॥८॥ [८
 अ-क्षया बलं-वन्तश् च शूरा लब्ध-वराः पुनः ।
 १०] त्वया संवत्सरेणा(१णो)ग्राः समरे दानवा जिताः ॥^{१०}॥ [९
 स्व-बलं समुपाऽऽश्रितं नीता वशं^३ अरि-दंमं ।
 ११] आ-हृताश् च बलात् कन्या बह्व्यो राक्षस-दुर्लभाः ॥^{१०}॥ [१०
 शूराश् च बल-वन्तश् च बरुणस्य मुता रणे ।
 १२] निर्-जितासं ते महा-राज चतुर्विध-बलैः^४ऽऽवृताः ॥^{११}॥ [१२
 मृत्यु-दण्डं-महा-ग्राहं शाल्मलि-दुर्म-पण्डितम् । [१३पृ
 १३] अव-गाहितवान् राजन् यमस्य बल-सागरम् ॥^{१२}॥
 यशश् च वि-पुलं माऽऽप्तं मृत्युश् च प्रति-पेधितः । [१४

१. फ च रा प्र अ-भार्योः । २. फ अ-०नन्दन । ३. अतः परमधिकः पाठः-फ अ-दानवेन्द्रो महाबाहो वीर्योत्सिक्तो दुरात्मवान् । फ च रा प्र ल_२-प्रसन्न च वशमानोत कुम्भवास्य. ? सुखावहः ॥ ४. अ-निर्जितस्ते । रा-दानवेन्द्र । ५. अ-संख्ये जटायुर्ध्वं । ६. फ-विरोधतः । आ अ-वशीकृतः ॥ ७. अ-कल० । प्र ल_२-बलमणाश्च । ८. फ अ-लब्धवरास्तथा । रा प्र ल_२-कचुतराः पुनः । ९. अ-त्वया संवत्सराद्योग दानवाः समरे हताः । फ-त्वया संवत्सरं घोरा दानवाः समरे हताः । प्र-त्वया समत्सरेणोग्रा समद्रा दानवा जिताः । ल_२-त्वया समत्सरेणोग्रा समस्ता दानवा जिताः ॥ १०. प्र-सबलं । ११. म-०श्लेष । १२. अ-वसमर्दिनः । १३. रा-०दुर्जयाः ॥ १४. अ-विजित्यस्ते । फ च रा प्र ल_२-विजितास्ते । १५. फ अ-चत्वाः सपदाजुगाः । रा-०बलान्विताः ॥ १६. अ-मृत्युदण्डं म० । च-मृत्युदण्डं म० । १७. अ-शालिविद्रुममंडिता । १८. अ-अवगाह स्वया राजन्प्रविश्य । फ च रा ल_१-अवगाह स्वया राजन् ॥ १९. अ-प्रतिपेधतः । फ-परिपेधितः ।

- १४] सु-युद्धेन च ते सर्वे लोकान् तत्र स्म तोषिताः ॥१३॥ [१५
 त्रियैर् बहुभिर् वीरैः शक्र-तुल्य-पराक्रमैः ।
 १५] आसीद् वसु-मती कीर्णा महद्भिर् इव पाद-पैः ॥१४॥ [१६
 ते हताः समरे सर्वे त्वयैकेन वलीयसौ ।
 N] स त्वम् एवं-विधो राजन्न उद्यमं कर्तुम् अर्हसि ॥१५॥ [N
 किं पुनः फल-सन्तुष्टा वानरा वन-गोचराः ।
 N] तौ च दाशरथी वीरौ तापसौ मन्द-चेतसौ ॥१६॥ [N
 कथं न हन्यां राजेन्द्र यस्य ते वीर्यम् ईदृशम् ।
 मा वि-पीद महा-बाहो जेष्यसे वानरान् रणे ।
 N] प्रकृत्या चपलाम् ते हि मानुषौ क्षीण-जीवितौ ॥१७॥ [N

ईश्यायै रामायणे सुन्दर-काण्डे रावण-स्तवो

नामाऽष्टासप्ततितमः सर्गः ॥^{१६}७८॥

१. फ अ-हि । २. च-लोकस्तु वै । रा प्र ल_२-लोकस्तु बहुतो० ।
 आ-लोकस्तत्र स्म तोषिता ॥ ३. प्र ल_२-पूर्णा । ४. रा-महद्भिश्च दिवमादयै ॥
 ५. अ-महात्मना । ६. फ रा प्र ल_२-भयम् । च-अदरं ॥ ७. फ-० सन्तुष्टान् ।
 म. अ-न वा नत्ता विजेष्यसि । फ-वानराणावजेष्यसि ॥ ल_२-वाणरा वन० ।
 ८. अ-वीर । फ-भीरु । १०. च-हन्यौ । ११. अ-यश्च । १२. प्र ल_२-
 जेष्यामो । १३. फ-तौ तु । १४. फ-दीनत्रिक्रमौ ॥ १५. आ-अप्येव ।
 १६. ल_२-इति सुन्दरकाण्डे रावणप्रबोधो नाम सर्गः । फ-सर्गसमाप्तिर्न
 दृश्यते ॥

[वं-७९]= [एकोनाऽर्शातितमः सर्गः] = [शु-]

- ततो नीलाऽम्बुद-प्रख्यः प्र-हृमो नाम राक्षसः ।
 १] उवाच प्राऽञ्जलिर् वाक्यं शूरः मेना-यनिस् तदा ॥१॥ [
 देव-दानव-गन्धर्वाः पिशाच-वनगोरगाः ।
 २] न त्वां धर्षयितुं शक्ताः किं पुनर् धानरा रणे ॥२॥ [
 सर्वे प्र-मत्ता विश्वमा वञ्चिताः स्मो हृमता ।
 ३] न हि नो यतेनां गन्देज् जीवेन् स वन-गोचरः ॥३॥ [
 सर्वा सागर-पर्यन्तां स-शैल-वन-काननाम् ।
 ४] कुर्मो निर्-वानराम् उर्वीम् आ-त्रापयतु नो भवान् ॥४॥ [
 रक्तांश् चैव वि-धास्यामश् चारांश् च जय-वर्धनान् ।
 ५] आ-गमिष्यति नो दुःखं किञ्चिद् आत्माऽपराध-जम् ॥५॥ [
 अत्रवीच् चं भुंसं-कुद्धो दुर-मुखो नाम राक्षसः ।
 ६] इदं न लेपनीयं मे सर्वेषां नः प्र-धर्षणैर् ॥६॥ [६

१. फ अ-जीमूतर्मकासः । २. फ अ-भूवा ॥ ३. आ-पुरा वै देवताः सर्वे गन्धर्वपतंगोरगाः । ल२-पुरा वै देवताः सर्वा गन्धर्वपतंगोरगाः । रा-पुरा वै देवताः सर्वा गन्धर्वपतंगोरगाः ॥ ४. आ-स्म । ५. आ-न हि ते जीवितो । फ-न हि नो जीविता । ६. अ-जीवित पदत० । फ-जीवेन सह धानराः ॥ ७. फ-नां ॥ ८. अ-रक्षाम्प्रति विधास्यामि चारांश्च जयतां वर । फ-रक्षति प्रागिधास्यामि चारांश्च जयतां वर । च-रक्षसांश्च विधास्यामश्चारांश्च जय-वर्धन । रा-रक्षसांश्च विधास्यामश्चारांश्च जयवर्धनाः । प्र-रक्षसांश्च विधास्यामश्चारांश्च जयवर्धनाम् । ल२-रक्षसांश्च विधास्यामश्चारांश्च जयवर्धनाः । ९. फ-न गमिष्यति । च-नागमिष्यते । रा प्र ल२-नागमिष्यति ॥ १०. ल२-चारमं कुद्धो । ११. च-धमनीयं । १२. प्र-च । ल२-ते । १३. अ-धर्षिता ॥

अथ परि-भवो घोरो वानरेण विशेष-तः ।

१०] श्रीमतो राक्षसेन्द्रस्य पुरस्याऽन्तः-पुरस्य च ॥७॥ [७

११पृ] अस्मिन् मुहूर्त्ते हत्वा तं नि-वर्त्तिष्यामि वानरम् ।

N] प्र-विष्टं सागरं घोरम् अथवा धरणी-तलम् ॥८॥^३ [८

अथाऽब्रवीत् सुसं-कुद्धो वैज्र-दंष्ट्रो महा-बलः ।

६] प्र-गृह्य परि-घं घोरं मांस-मेदोऽवै-लेपितम् ॥९॥ [९

किं वा हँनुमता कार्यं कृपणेन निशा-चराः ।

७] रामे तिष्ठति दुर्-धर्षे सु-ग्रीवे च स-लक्ष्मणे ॥१०॥ [१०

अथ रामं स-सुग्रीवं परि-घेण स-लक्ष्मणम् ।

८] आ-गमिष्यामि हत्वैको वि-क्षोभ्य हरि-वाहिनीम् । [११

११उ] नेह्रु अहं धर्षणां घोरान् भर्तुर् मर्षयिता प्र-भोः ॥११॥ [N

ततो येत्त-हनुर नाम राक्षसः पर्वतोपमेः ।

१२] कुद्धः परि-लिहन् वक्तुं जिहयावाक्यम् अब्रवीत् ॥१२॥ [२१

N] स्वैरं कुर्वन्तु कर्माणि भवन्तो विगत-ज्वराः ।

एकोऽहं भक्षयिष्यामि सर्वा तां हरि-वाहिनीम् ॥१३॥ [२२

१३] मोदन्तां राक्षसाः सर्वे प्रियाभिः सह संगताः ।^४ [२३

१४उ] अहं रामं वधिष्यामि सु-ग्रीवं संह-लक्ष्मणम् ॥१४॥ [२०उ

कुम्भकर्ण-सुतो वीरः कुम्भः परम-कोपनः ।^५

१. फ च रा प्र ल, अ-अयं ॥ २. प्र ल_२-वानरान् । ३. अ-प्रविष्टं सागरे घोरे ? मथवा धरणीतले । ४. म-दंष्ट्रो नाम । प्र- वक्त्रदंष्ट्रो । ५. अ-० मेदोवलेपितम् । फ-० मेदोवलेपितम् । च-० मेदावलेपितम् । रा-० मेदोविलेपितम् ॥ ६. फ रा-वो । ७. प्र-हनू० । ८. अ-दुर्धर्षो सुग्रीवे च सुलक्ष्मणो ॥ ९. फ रा ल_२-परिघेन ॥ १०. फ- न त्वहं । ११. अ-धर्षणं घोरं १-१२. फ अ-प्रभो ॥ १३. आ च रा प्र ल_२-यज्ञ० । १४. आ-पवनोपमः । च रा अ-पर्वतोत्तमः ॥ १५. रा प्र ल_२-नास्ति । १६. ल_२-इनिष्यामि । १७. आ ल_२-च सलक्ष्मणं ॥ १८. फ-निकुम्भः । १९. रा प्र-नास्ति ।

- १५] अब्रवीत् परम-क्रुद्धो रावणं लोक-रावणम् ॥१५॥ [१९
 १६पृ] सर्वे भवन्तस्मिन् तिष्ठन्तु महा-राजेन सं-गताः । [२०पृ
 अहम् एको वधिष्यामि सृ-ग्रीवं सह-लक्ष्मणम् ।
 १७] अंगदं सै-हनूमन्तम् अन्यांश्च कपि-कुंजरान् ॥१६॥ [२४

हैत्यार्षे रोमायणे सुन्दर-काण्डे मन्त्रि-वाक्यं
 नामैकोनाऽशीतितमः सर्गः ॥७९॥

१. अ-परमः क्रुद्धा । २. रा ल_२-नास्ति ॥ ३. ल_२-च हनूमन्तम् ।
 ४. प्र-अन्यान् स ॥ ५. आ फ-आर्षे । ल_२-इति सु० । ६. च रा
 ल_२-औत्पातिकदर्शनं । आ-लंकापर्वण्यौत्पातिकदर्शनो । अ-लंकाप-
 णि मन्त्रवाक्यं ॥

[वं-८०] = [अशीतितमः सर्गः] = [दा-९]

ततो नि-कुम्भो रभसः मूर्य-शत्रुर् निशा-चरः ।

१.] सुप्त-घ्नो यज्ञ-कोपश् च महापार्श्व-महोदरौ ॥१॥ [१

अग्नि-कोपश् च दुर्-धर्षो रश्मि-केतुश् च वीर्य-वान् ।

२.] इन्द्र-जिच्च महा-बाहुर बल-वान् रावणाऽऽत्म-जः ॥२॥ [२

प्र-वसोऽथ वि-रूपाऽक्षो वज्र-दंष्ट्रो महा-बलः ।

३.] घूर्माऽक्षोऽथ प्र-हस्तश् चैव दुर्-मुखश् चैव राक्षसः ॥३॥ [३

प्र-संभो वज्र-नाभश् च भूरि-वेगश् च राक्षसः ।

४.] विद्युज्-जिह्वोऽथ त्रि-शित्तो मेघ-वर्ण-धरस् तथा ॥४॥ [४

परि-वान् पट्टिशांश् शक्तीः खड्ग-शूलाऽसि-मुद्गरान् ।

५.] चोपानिशितं-बाणानिखड्गांश् च वि-पुलांश् शितांश् ॥५॥ [५

प्र-गृह्य परम-क्रुद्धाः समुत्-पत्स च राक्षसाः ।

६.] तेऽब्रुवन् रावणं सर्वे प्र-दीप्ता इव तेजसा ॥६॥ [६

अथ रामं हनिष्यामः सु-ग्रीवं चै स-लक्ष्मणम् ।

७.] कृपणं चै हनूमन्तं लंका येन प्र-धर्षितो ॥७॥ [७

१. अ-भरसः । फ-नामा स । २. फ-शत्रुघ्नो । प्र ल२-सुसज्ञो ।
 ३. अ-यक्षकोपश्च । ४. अ-महोदरः ॥ ५. फ अ-अग्नि-केतुश्च । ६. फ-
 रावणात्मजः । ७. अ-नास्ति ॥ ८. ल२-धूमाक्षोय ॥ ९. अ-प्रहस्तस्य ॥ १०
 फ-पनसो । ११. आ-मेघवर्णः खरस्तथा । अ-मेघवर्णखरस्तथा ॥ १२.
 अ-योद्धताग्रान्नात् । १३. अ-शीकशूलानि सु० । प्र ल२-शक्तिशूलादिमु० ।
 १४. अ-न चापानि । आ फ च प्र ल२-चापानि च । १५. आ-सर्वाणि ।
 फ च व ल२-सवाणानि । प्र-पवाणानि । १६. आ फ च प्र ल२-विमलान् ।
 १७. आ फ च ल२-सितान् ॥ १८. फ च रा प्र अ-परमः क्रुद्धः । १९. ल२-
 हुद् । २०. अ-नास्ति ॥ २१. अ-वयं । २२. अ-ससुग्रीव । फ च-सुग्रीवं
 सह । २३. च-तं हनुमन्तं । प्र ल२-त हनुमन्त । २४. रा-प्रधर्षिता ॥

तान् गृहीतांऽऽयुधान् सर्वान् वारयित्वा वि-भीषणः ।

७] अब्रवीत् प्राऽञ्जलिर् वाक्यं पुनः मत्सुप-येष्यं तान् ॥१८॥ [७]

अभ्यु-उपायैस् त्रिभिर् भ्रातर्योऽर्थः प्राऽऽप्तुं न शक्यते ।

८] तस्य विक्रमै-कालं तु कथयन्ति मनीषिणः ॥१९॥ [८]

प्र-मत्तेष्वं अभि-युक्तेषु दैवेनोर्प-हतेषु च ।

९] वि-क्रमास् तात सिद्धयन्तिपरीऽऽक्ष्यं विधि-वंतं कृताः १० [९]

अप्र-मत्तं कथं रामं वि-जिगीषुं बलं-स्थितम् ।

१०] जात-कोपं सुदुर-धर्पं प्र-धर्पयितुम् ईच्छसि ॥११॥ [१०]

समुद्रं लंघयेद् यो वै घोरं नद-नदी-पतिम् ।

११] वधं हेतूमतो लोके कुरुं चिन्तयितुम् अर्हति ॥१२॥ [११]

बलान्य् अ-परिमेयाणि वीर्याणि च निशा-चराः ।

१२] परेषां सहसाऽव-ज्ञा न कर्तव्या कदा-चनं ॥१३॥ [१२]

किं च राक्षस-राजस्य रामेणाऽप-कृतं पुरा ।

१३] आ-जहार जन-स्थानाद् भीर्या यस्यं यशस्-विनीग ॥१४॥ [१३]

१. च-गृहीता० । २. अ-०वेदितान् । अ-०येष्य ताम् । ३. रा-

उवाच वाक्यं वाक्यज्ञः शृण्वतां रक्षयामिदम् । प्र ल०-उवाच यत्तं भीमान् ।

शुक्तिमशुक्तिकोविदः । च-नास्ति ॥ ४. अ-अभ्युपायैस्त्रिभिर्भ्रातर्योः । प-

अभ्युपायैस्त्रिभिस्त्वतो । ५. अ-विक्रमकालं कथयन्ति । ६. अ-रा प्र मत्तेषु-

नास्ति ॥ ७. आ-अप्रमत्तेष्वभिपुक्तेषु । प-प्रमत्तेषु विपुक्तेषु । ८. प-

दैवेनोर्प-० । च-दैवेनाप-० । ९. ल०-विक्रमस्य विविक्तमिति । अ-मात्र विधयति ।

१०. ल०-निराक्ष्य । ११. रा-त्रिययाकृताः ॥ १२. अ-प-अ-रा-प्र-म-

बलं स्थितम् । १३. अ-दृष्टम् ॥ १४. अ-दृष्टमं कथं । रा-प्र ल०-

दृष्टमन्त्रम् । १५. अ-दृष्टं कथय कथयं । रा-प्र विविक्तमिति ।

प्र-न कश्चिदनुमदंति । ल०-न कश्चिदनुमदंति ॥ १६. अ-अपरिमितम् ।

१७. च-कथयन् ॥ १८. अ-गु-नाः । १९. अ-यशस्-कार्यं ॥

- खरो यद् अति-वृत्तसं तु रामेण सम-अरे हतः ।
 १४] अवश्यं प्राणिभिः प्राणा रक्षितव्या यथा-बलम् ॥१५॥ [१४
 राज-पुत्री-निमित्तं हि सु-महद् भयम् आ-गतम् ।
 १५] तस्मात् सीता परि-त्याज्या कुलाऽर्थे नाऽत्र संशयः ॥१६॥ [१६
 कुलं राज्यं च वन्द्यं च लंकां चैव स-राक्षसाम् ।
 १६] ऐश्वर्यं चैव दुष्प्राऽऽप्यं वीऽऽक्ष्य सीता प्र-दीयताम् १७ [N
 न ते क्षमं धीर्य-वता तेन धर्माऽनु-वर्तिना ।
 १७] वैरं निर्-अर्थकं कर्तुं दीयताम् अद्य मैथिली । १८ ॥ [१७
 यावन् नाऽश्व-गजाऽऽकीर्णा बहु-राक्षस-संकुलाम् ।
 १८] पुरीं दारयते रामस् तावत् सीता प्र-दीयताम् ॥१९॥ [१८
 बल-वान् अस्त्र-विद् रामो यावत् ते राक्षसी चमूर्ध ।
 N] न वि-ध्वंसयते क्रोधोत् तावत् सीता प्र-दीयताम् ॥२०॥ [N
 यावत् लक्ष्मण-वाणौघैर् भिन्न-प्राकार-तोरणा । [N
 १९] न भस्मी-क्रियते लंका तावत् सीता प्र-दीयताम् ॥२१॥ [१९
 प्र-सादये त्वां वन्द्युस् त्वं कुरुष्व वचनं मम ।

१. आ-यद्यतिवृत्तस्तु । फ-यद्यतिवीर्यस्तु । ल_२-यद्यतिवृत्तस्तु ॥
 २. अ-राक्षसराज च । फ च रा ल_२-राक्षसराज्यं च । ३. अ-च सुदुष्प्राप्तं ।
 फ-यं च सुदुष्प्राप्तं । रा प्र ल_२-चैव दुष्प्राप्तं ॥ ४ च-ते न । ५. अ-
 दीयतां तस्य ॥ ६. अ-जावत् लक्ष्मणवाणौघैर्भिन्नप्राकारतोरणा । ७. अ-फ-ने
 भस्मीक्रियते । आ-पुरीं दारयते । ८ अ फ-लंका । रा-यावत् ॥ ९. प्र ल_२-
 पुरीम् ॥ १०. च प्र ल_२-लंकां । ११. अतः परमधिकः पाठः-फ च रा प्र ल_२-
 विनश्येद्वा । पुरी लङ्का शूराः सर्वे च राक्षसाः । रामस्य यदि पत्नी
 सा न स्वयं प्रतिदीयते । यावत्सुघोरा महती दुर्धर्पा हरिवाहिनी ।
 यावत् नन्दति नो लङ्का तावत्सीता प्रदीयताम् ॥ १२- रा-प्रसाधये । १३.
 अ-वन्द्युस्ते । आ-च व-धुस्थ ।

† च रा प्र-विनश्येद्वा । ल_२-विनश्यति । † च-प्रतिदीयतां । † च रा-यावत्कन्दति ।

२२] त्रयीम्य् अहं हितं पथ्यं दीयतां तस्यै मैथिली ॥२२॥^१[२१

न ते क्षमं वीर्य-वता महौजसा

धर्माऽऽत्मना धर्म-परेण धीमता ।

निर्-अर्थकं वैरम् अ-मित्र-घातिना

२३] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥२३॥^२[N

पुरी वि-शाला गज-वैजि-शोभिता^३

प्र-भूत-रक्षां वर-राक्षसैर् वृता ।^४

न चेद् इयं नश्यति वानराऽर्दिता

२४] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥२४॥[N

महा-बलैः शंख-बलैः समा-हता

विशीर्ण-शस्त्र-ध्वज-वर्म-कार्मुका ।

पुरा रणे नश्यति रीक्षसी-चमूः

[N] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥२५॥[N

पुरा रणे राघव-बाण-पीडिता

द्रवन्त्य् अमी शोणित-रक्त-मूर्द्धजाः^५

निशा-चराः सं-यति वानराऽर्दिताः

२६] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥२६॥[N

महेन्द्र-वज्र-स्वन-वर्द्धनान् वहन्त

१. अ-तात । २. च-नास्ति ॥ ३. अ-नास्ति । ४. अ फ-पुरा ।

५. अ-गजराज० । ६. फ-पुरी तत्रैयं वररत्नशोभिता ॥ ७. फ-प्रभूतरक्षो

वर० । ल२-प्रभूतरक्षा० । ८. अ-प्रभूतरक्षापरराक्षसा युता । फ-

प्रभूतरक्षापरराक्षसैर्युता । ९. अ-अयं । १०. च रा प्र-०प्लस्याद्यबलैः ।

११. च रा प्र-राक्षमाकुटा ॥ १२. रा प्र-द्रवन्त्यनीशाः खलु रक्तमुद्गहाः ॥

१३. अ-०हयनमूर्जवर्चसम् । च रा प्र ल२-०मूर्जवर्चनम् ।

धनुर्धरं कांचन-रत्न-चित्रितम् ।

पुरा शरान् मुञ्चति वज्र-संनिभान्

N] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥२७॥ [N

पुरा सु-योरा हरि-वाहिनी पुरीम्

इमाम् अव-स्कन्ध वज्रावै प्र-धेयति ।

दुरा-धरां रावण-वाहु-पालितां

२७] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥२८॥ [N

न ते वि-नश्येन् नगरी स-राक्षसा

मुदुर-लभं जीविषन् एव चाऽनर्घ ।

कुरुष्वे सखं मुहदस त्व इरे वचः”

२८] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥२९॥ [N

पुरा शरान् सूर्य-मरीचि-संनिभान्”

नृपाऽऽत्मजोऽसौ नि-शितां सु-पर्वणः ।

सृजत्य् अ-भोधान वि-विधान वधाय ते

२५] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥३०॥ [

इमां पैरि-त्राहि पुरीं स-राक्षसां

सम्-ऋद्धम् अन्तः-पुरम् अग्य-निर्धेयं(१५)

त्वैद्-आश्रेयं वन्धु-जनं च रावणं

१. अ च-धनुर्धरं । ल२-धनुर्धरं । आ-धनुर्धरः । २. अ-सन्निभम् । आ-०रत्नचित्राम् । फ-०रत्नचित्रान् । ३. रा प्र ल२-श मुञ्चति रत्नसन्निभान् । ४. फ-नास्ति ॥ ५. अ-वज्रां प्रधेयति । फ-धेयति । ६. च-राघव० । ७. रा प्र ल२-नास्ति ॥ ८. आ-एव । अ-अथ रावण । ९. अ-प्रगृह्य । १०. फ-कुरुष्वे खं मुहदस । ११. प्र-नास्ति । १२. प्र-निशिताः ॥ १३. च । १४. अ-अप्रनिश्चयं । आ-अप्रनिश्चये । १५. वेदाश्रयं । १६. अ फ-भृत्यजनं । १७. च-वरावृता । फ-च

- २९] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥३१॥' [N
 त्यजस्व कामं सुख-धर्म-नाशनं
 भजस्व धर्मं कुल-कीर्ति-वर्द्धनम् ।
 प्र-सीद जीवेम स-र्वान्धवा वयं
 ३०] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥३२॥" [२३

ईत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे विभीषण-वाक्यं
 नामाऽशीतितमः सर्गः ॥८०॥

१. रा प्र ल_२-नास्ति । अतः परमधिकः पाठः-अ च प्र-पुरा
 शरैर्मास्करररिमसन्निभैः प्रसन्नधौतै सुशितैः† शिलीमुलैः । मदाहवे
 भस्म करोति राक्षसान् प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २. च रा प्र ल_२-
 कोपं । ३. ल_२-बलकीर्तिः । ४. अ-सपुत्रयान्धवाः । ५. फ-नास्ति ॥
 ६. फ-भार्ये रामायणे । ल_२-इति सुन्दरकाण्डे ॥

† च-०धारदच सिते । रा प्र-०धारदच सिते ॥

धनुर्वरं कांचन-रत्न-चित्रितम् ।

पुरा शरान् मुञ्चति वज्र-संनिभान्

N] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥२७॥^१ [N

पुरा सु-घोरा हरि-चाहिनी पुरीम्

इमाम् अव-स्कन्ध बलात् प्र-धैर्पति ।

दुरा-धरां रावण-ब्राह्म-पालितां

२७] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥२८॥^२ [N

न ते वि-नश्येन् नगरी स-राक्षसा

सुदुर-लभं जीवितम् एव चाऽनर्घम् ।

कुरुष्व ससं सुहृदस् त्व इदं वचः^३

२८] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥२९॥^४ [N

पुरा शरान् सूर्य-मरीचि-संनिभान्^५

नृपाऽऽत्मजोऽसौ नि-शितां सु-पर्वणः ।

सृजत् अ-मोघान् वि-विधान् वधाय ते

२५] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥३०॥ [२२

इमां 'परि-त्राहि पुरीं स-राक्षसां

सम्-रुद्धम् अन्तः-पुरम् अग्य-निर्ध्वयं(१य) ।

त्वेद्-आश्रेयं वेन्दु-जनं च रावणं

१. अ च-धनुर्वरं । ल२-धनुर्वरं । आ-धनुर्वरः । २. अ-०नसूर्य-सन्निभम् । आ-०रत्नचित्राम् । फ-०रत्नचित्रान् । ३. रा प्र ल२-शरान् रणे मुञ्चति रत्नसन्निभान् । ४. फ-नास्ति ॥ ५. अ-बलात् प्र-धैर्पति । फ-बलात्प्र-कर्षति । ६. च-राघवः । ७. रा प्र ल२-नास्ति ॥ ८. आ-श्व वानरैः । अ-अथ रावण । ९. अ-प्रगृह्य । १०. फ-कुरुष्व एवं सुहृते तमेव च ॥ ११. प्र-नास्ति । १२. प्र-निशिताः ॥ १३. च-पुरीं पाहि । १४. अ-अप्रनिध्वयं । आ-अप्रनिध्वये । फ-अप्रनिध्वयनाम् । १५. फ-वेदाश्रेयं । १६. अ फ-भृग्वजनं । १७. च-वराहता । फ-च राघवात् ।

२९] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥३१॥' [N
 त्यजस्व कामं मुख-धर्म-नाशनं
 भजस्व धर्मं कुल-कीर्ति-वर्द्धनम् ।

प्र-सीद जीवेम स-र्वान्धवा वयं
 ३०] प्र-दीयतां दाशरथाय मैथिली ॥३२॥" [२३

ईत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे विभीषण-वाक्यं
 नामाऽशीतितमः सर्गः ॥८०॥



१. रा प्र ल_२-नास्ति । अतः परमपिकः पाठः-अ च प्र-पुरा
 शरैर्मास्करररिममन्निभैः प्रसन्नयौते. सुशितैः† शिलीमुरैः । महाद्वे
 भम्म करोति राक्षसान् प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥ २. च रा प्र ल_२-
 कोपं । ३. ल_२-दलकीर्ति० । ४. अ-सपुत्रयान्धवाः । ५. फ-नास्ति ॥
 ६. फ-आर्षे रामायणे । ल_२-इति सुन्दरकाण्डे ॥

† च-० धीरश्च शितै । रा प्र-० धीरश्च शितै ॥

[वं-८१]= [एकाऽशीतितमः सर्गः] =[दा-N]

विभीषण-वचः श्रुत्वा धर्मोऽर्थ-सहितं तदा ।

१] मन्त्रिभिः सह मेधावी मन्त्रयामास रावणः ॥१॥

वाक्य-विद् वाक्य-कुशलो दृप्तो दृप्त-जन-प्रियः ।

२] राक्षसाऽधि-पतिरैवाक्यं युक्ताऽर्थम् इदम् आ-ददे ॥२॥

स्व-शक्तिं पर-शक्तिं च देश-कालौ च तत्त्व-तः ।

३] सम-ईक्ष्योऽऽरभते कर्म 'यं स बुद्धि-मेतां वरेः ॥३॥

कर्मणाम् अनु-वन्धं 'च विदित्वो सर्व-कर्मसु ।

४] अर्थोऽनर्थाऽनु-वन्धं 'च पर्य-एषति स पण्डितः ॥४॥

सुव्यवस्थित-मन्त्रेण पर-भर्माऽभिघातिना ।

५] भवितव्यं नरेन्द्रेण न काम-वश-वर्तिना ॥५॥

६पू] ऐश्वर्य-मद-मत्तेन सर्व-लोक-विमानिना ।

[८उ] न हि धारयितुं शक्यं राज्यं चिरम् अन्-आमयम् ॥६॥

यः कार्य-निश्चयं कृत्वा विपर्योने विपयाऽधि-पः ।

१. रा अ-धर्मार्थ० । २. अ-हितम् । ३. रा-मन्त्रिभिस् ॥ ४. प्र-कुशलैः । ५. रा-०पति । ६. च ल२ प्र व म रा ल१-अमवात् ॥ ७. ल१-देशकालौ । फ च-देशकालै । ८. च अ म रा व प्र ल२-सर्वशः । ल१-सर्वतः । ९. प्र-समीक्ष्याचरते । १०. रा प्र-यस् । ११. फ रा प्र-बुद्धि-रिहोच्यते ॥ १२. अ-स्वकार्यम् । १३. फ रा अ-अनुसमन्ध । फ-बुद्धिः प्राठः । १४. रा अ-विदित्वा । १५. फ च ल१ ल२ म प्र रा च अ-अर्थमर्था० । १६. फ-यः पर्यस्यति । ल१ ल२ म प्र रा व अ-च यः परीक्षेत् । च-पर्यस्यति । १७. रा-पडीतः ॥ १८. ल१ म प्र फ व च रा-परकर्मा० ॥ १९. च रा व-०लोकविमानिना । म प्र ल२ अ-०लोक-वमानिना ॥ २०. आ-०विजय । २१. फ-०विपये ।

- १९] श्राऽऽप्तुं कामयते लोके स राज्य-फलम् अरनुते ॥७॥
 अर्थाऽनर्था वि-मृगतौ चेष्ट-मानेन निर्ग-चितम् ।
 २०] भवितव्यं वि-शेषेण राज्ञा नित्यं कृताऽऽत्मना ॥८॥
 १] चेष्ट-चेष्टया महाऽऽत्मानः संततं वै वि-शेषतः ।
 'N] अ-लक्ष्योः सर्व-भूतानां भवंन्ति बहु-कारिणः ॥' ९॥
 अ-लक्ष्यो हि यथो लोके व्योम्नि चन्द्रोऽर्कयोर्गतिः ।
 २१] नक्षत्राणां ग्रहैणां च तथा वृत्तं महाऽऽत्मनाम् ॥' १०॥
 यं च पन्थानम् आ-क्रम्य प्र-याति मनुजेश्वरः ।
 २२] तेनेश्वरोऽभि-यातेन पथा याति ध्रुवं जनेः ॥११॥
 यथा लोके तथा राज्ञां वृत्तोऽनु-गमनं नयः ।

१. फ-प्राप्त्यं । ल, च रा प्र ष-आप्तुं । ल_२-आस्तुं । २. फ-
 प्रपयते । ३. फ-काले । अ-वाक्यं । ल_२-लोकैः ॥ ३. फ-अपानर्था ।
 ल_२-अर्पानर्था । ५. आ-विमृषता । च-विषयता । रा-विमृष्येत ।
 अ-विमृश्यत । ६. फ-चेष्टमानेन । अ-वेष्टमानेन । ल_२-नैष्टमानेन ।
 ७. फ-निश्चितं । अ-निश्चलं । ८. प्र-भवितव्यमशेषेण ॥ ९. फ-चेष्टमानाः
 कृताऽऽत्मानः । च-चेष्टया हि महाऽऽत्मानः । व म रा प्र ल_२-वेष्टयन्तो म० ।
 ल, -पूर्वं विचार्यं बुद्धये । अ-पूर्वं विचार्ये म० । १०. फ च म रा प्र
 ल, ल_२-मद्रासद्रा । अ-शततं वै । फ च म रा प्र व ल, ल_२-नास्ति ।
 व-सद्दामद्वापि शेषतः ११. आ-अलक्षः । अ-अलक्षां । १२. आ-
 भवति । १३. रा च व प्र ल, ल_२-नास्ति ॥ १४. ल, -अलक्ष्य ।
 १५. ल, -कथं । ल_२-न वा । १६. आ-चन्द्रार्कयोर् । १७. च-महणां ।
 १८. आ-वृत्तं । १९. प्र रा व ल, ल_२-नास्ति ॥ २०. च-प्रजातिर् ।
 २१. फ-तेन शूरप्रयुक्तेन । च-तेनेश्वरातिगातेन । व-नेश्वराभिगीतेन ।
 ल, ल_२ रा प्र अ-तेनेश्वराभिगीतेन । आ-तेनेश्वराभिजातेन । २२. फ
 ल, ल_२ रा प्र अ व म-पान्ति ध्रुवं जनाः ॥ २३. ल, -राज्ञं । ल_२-राज्ञे ।
 २४. आ-वृत्तान्तालुगतो नयः । च-सदृष्टतालुगतो नयः । च-सदृष्टागतो नयः ।
 व-तद्दुद्रतालुगतो नयः । प्र-धर्माद्वा । गतो नयः । म-वृत्तान्तालुगतो नृपः ।
 ल, -भवेद्दत्तो नयः । ल_२ अ-मृष्टागतो नयः ।

- २३] बलस्य चतुर्-अङ्गस्य नायकाऽनु-गतो नयः ॥१२॥
 पर्य-आप्तं चाऽप्य् अभि-ज्ञानमै इह स्वाऽधीनतां प्रति ।
 २४] यत् प्राऽऽप्तार्थं अपि वैदेहीं नैव मे स्पृशते मतिः ॥१३॥
 तत्र केऽप्य् अ-कृतौऽऽत्मानस् तपस्वि-जन-धर्षणम् ।
 २५] गैर्हेरंस् तत्र मे बुद्धिर् इयं प्राग् एव निश्-चिता ॥१४॥
 तापसानाम् अलं-कारं व्रतं धारयतां कथम् ।
 २६] वाण-चापाऽसि-हस्तेन वि-द्राव्या वन-चारिणः ॥१५॥
 ननु शान्ताऽऽत्मभिर् वीऽपि सर्व-भूत-दया-परैः ।
 २७] भवितव्यं फलाऽऽहारैर् नित्यं मे आश्रम-वासिभिः ॥१६॥
 सूक्ष्म-रक्ताऽवर-धरां तप्त-कुण्डल-धारिणी ।
 २८] का द्वितीया यथा सीता वसत्यै आश्रम-वासिनी ॥१७॥
 केन नूपुर-निर्-घोषां (!) सकलाऽऽभरण-स्वनाः ।

१. आ-नामकाङ्कगते । प्र-नायकानुगते । २. अ-नास्ति ॥
 ३. प्र-ज्ञानरबमिह । ४. फ-तत्प्राप्त्यामपि । म रा ल, व-तत्प्राप्त्यामपि ।
 प्र-तत्प्राप्त्यामपि ॥ ५. आ अ म-केचिकृता० च-के न कृता० फ-०ताऽमान ।
 च-०तारमा वस् । ६. फ-तपस्विजनमधर्मिणम् । च-०जनधर्षणम् ।
 प्र-तपस्वितेन मर्षणम् । ल_२ रा व म-०जनमर्षणम् । अ-०जनममर्षणम् ।
 ७. फ अ-गहैयुम् । ८. ल_१-वै । ९. प्र-निर्मिता ॥ १०. आ म-वने ।
 ११. अ च-धारयतां । फ प्र-धारयते । १२. आ-वनवारिण ॥ १३. आ-
 न तु शां० । प्र-नानुशां० । १४. फ ल_१, ल_२ च-०भिर्ज्ञाम । म रा व-०भिर्ज्ञाम ।
 प्र-०भिर्ज्ञा ? न्व ? । अ-०भिश्चैव । १५. रा व-नित्य आ० ॥ १६. च-
 ०धरास्तप्तकुण्डलधारिणा । १७. अ-भवत्याश्रम० । च-वसत्याश्रमवासिनां ॥
 १८. फ-०निर्घोषं । प्र-०निर्घोषः । १९. फ-कलत्राभरणस्वनाः । च-सुकलाभरणा-
 स्वना । अ-सुकलाभरणस्वना । व-सुवर्णाभ० । प्र-स्वरकाभरणनिःस्वना ।
 म-सकलाभ्राभरणस्वनाः । ल_१-सुवर्णभरणस्वनाः । ल_२-सुरकाः भरण-
 स्वनाः ।

२९] श्रुत-पूर्वा मनुष्येण धर्माऽर्थं वसता वने ॥१८॥

तद् एव धर्माऽऽचरणाद् विनि-वृत्तः स राघवः ।

३०] राक्षसानां वधं कृत्वा ते गतास् त्रि-दिवं पुनः ॥१९॥

६७] अ-तर्क्यम् अप्य् अ-निश्चयं देवं कस् तु वि-लंघयेत् ।

अर्थाऽन्-अर्थं फलं लोके सर्व-प्राणिषु वर्तते ॥२०॥

७] तत्र येन मानुषं कर्म तत् सर्वं सु-परीऽऽक्षितम् ।

यच्च च वै मानुषाद् अन्यद् देवं च तत् सम-ईक्षितम् ॥२१॥

८] सर्वे समनु-पश्यन्ति यां गतिं बुद्धि-चिन्तकाः ।

तां कृताऽन्तः प्रभुर् भूत्वा यथेष्टम् अपि-कल्पति ॥२२॥

९] कथं वानर-मात्रेण लंका हीऽयं वि-गाहितुम् ।

शक्या देवाद् कृते तस्माद् देवं सु-यद् अद्भुतम् ॥२३॥

१०] वि-पद्मेषु अपि कौप्येषु यथा मन्त्रो महो-चलाः ।

१. फ-श्रुतपूर्वं । प्र-श्रुतपूर्वो । २. फ-धर्माधीशमवासिना ॥
 ३. प्र-तद्देवं । ल_१ म ल_२-तद्देव । ४. फ-श्रुत्वा । ५. फ रा अ-ध्रुवं ॥
 ६. आ-अत्यथेमथ निश्चित्य । फ च-अतर्क्यमपि निश्चित्य । म-अतर्क्य-
 मविनिश्चयं । ७. प्र-दैव । ८. आ-कर्म सगतनम् । ९. अ-नास्ति ॥ १०.
 म-यत्र । ११. च म-यत्र । १२. रा-स परीक्षितम् । १३. आ फ-यथैव ।
 च म-यच्चैव । रा ल_१ ल_२ व-यश्चैव । १४. आ रा-दैवता । १५. अ-
 अन्यद्देवं तत्प्रसमीक्षितम् । म-अन्यद्देवं तच्च समीक्षितम् । आ-अन्यद्देवं तं ।
 च-अन्यद्देवतत्वं सं० ल_२ व-अन्यद्देवं तच्च समीक्षितम् । ल_१ ल_२-दैवं तच्च त-
 मीक्षितम् । १६. प्र-नास्ति ॥ १७. आ म-पूर्वं । फ-पूर्वो । १८. फ-मति ।
 १९. प्र ल_२-कृतार्थः । २०. प्र ल_२-यथेष्टमपि । अ-यथेष्टमनु० ॥ २१. ल_२-
 चारणमन्त्रेण । २२. अ-विगाहितं । ल_२-विगाहितं । २३. फ च-
 यस्मात्तस्माद् । आ-इहमादौ । अ ल_१ ल_२-तस्माद्देवं । २४. फ च-
 महद् ॥ २५. प्र-विपद्मेषु । ल_२-विपद्मेषु । २६. फ-चार्थेषु ।
 २७. फ-यस्माद्भुतं । च-यस्मान्मन्त्रो । अ ल_२-तस्मान्मन्त्रो । रा-
 यस्मान्मन्त्रं । व म-यस्मान्मन्त्रे । प्र-यस्मान्मन्त्रे । ल_१-यस्मान्मन्त्रे ।
 २८. फ अ ल_१-महाबलः । ल_२-महाबला ।

अरयोऽपिवशं यान्ति तस्मान् मन्त्र-वशो नयः ॥२४॥

११] ब्राह्मणानां यथोकारैः प्राऽधीतानां सदा भवेत् ।

मन्त्र-मूलाभि कर्माणि तथो रीज्ञां वि-शेषतः ॥२५॥

१२] गीयते हि यथा लोके श्रुति-मार्ग-प्रदर्शनम् ।

तद्-विधं कुरुते विद्वान् मन्त्र-कर्म-परिग्रहम् ॥२६॥

१३] योऽदृशैः सह मन्त्रैश्चै परि-रक्षा चै योऽदृशैः ।

रीज्ञां नय-वशान् मन्त्रः सर्वम् एतत् सुनिश्चितम् ॥

१५] विपरीतं तैः सर्वैर् वर्जनीयम् इति श्रुतिः ॥२७॥

तस्मात् सर्वैर् गुणैर् युक्तैर् भवद्भिः सह मन्त्रणम् ।

१. व प्र रा-०तस्मात्प्र० । म च रा व प्र ल_१-मन्त्रपरो जयः ।
 ल_२-०मन्त्रपुरो जयः ॥ २. अ-सदाकारः । ३. आ च रा ल_१ अ-प्रधीतानां ।
 म ल_२-पठताम् । ४. फ-यथाभरत् । च अ-यथा भवेत् । रा प्र व-
 पुरोभवत् । म ल_२-पुरो भवेत् । ल_१-परो भवेत् । ५. रा-राज्ञा ।
 ६. फ-राज्यं । ल_१-राज्ञो । रा-चैव ॥ ७. फ-०भागः सनातनः ।
 च-०मार्गं प्रदर्शित । प्र रा व म ल_१ ल_२-०मार्गः प्रदर्शितः । ८. फ-तं विधात् ।
 अ-तदबुद्धि । आ म ल_१ ल_२-तद्विधः । ९. आ म ल_१ ल_२-
 यद्वत् । फ-धर्मत । १०. फ-परिग्रहात् ॥ ११. ल_१ प्र रा-यादस् ।
 ल_२-यादशः । १२. फ-मन्त्र स्यात् । च-मन्त्रैश्च । अ-मन्त्रेण ।
 १३. आ-०रक्षथ । च-०रक्षात्मा । अ-०रक्षाथ । १४. फ म-तादृशी ।
 च ल_१ प्र रा व ल_२-यादृशी । अ-यादृशा । १५. फ-राज्य ।
 रा राज्ञा । १६. फ-०वशान्मन्त्राः । रा-०वशान्मन्त्रस् । च-०वशात्मन्त्रः ।
 १७. रा-तद्वि निश्चितम् । ल_२-तद्विनिश्चितम् । अ-तस्मिन्निश्चितम् ।
 १८. फ अ-विपरीतस्वतः । रा-विपरितं । १९. फ अ-सर्वो । २०. फ-
 वर्जनीय इति स्मृतम् । च-वर्जनीयमिति श्रुतेः । अ-वर्जनीय इति श्रुतिः ॥
 २१. आ-पूर्वं । म ल_१ रा व प्र ल_२-सर्वं । २२. ल_१ ल_२ व-
 रा-युक्त भवद्भिः । म-युक्त भवद्भिस् । २३. प्र-सर्वमन्त्रण । ल_२-सर्व-
 मन्त्रिण । अ-सह मन्त्रिभिः ॥

- १६] तत्राऽयं सर्व-संज्ञेपः श्रूयतां निश्-चयो नर ' २१ ।
 ऐकं-मत्येन भवतां प्र-कुर्याद् रिपुं-वन्धन् ॥
 १७] कार्यम् एकाऽर्धतां दैवं मम चैव परस्य वो ।' २२ ।
 १८] विदित्वा मन्त्र्यतां मन्त्रः समं निक्षय-लक्षणां ।
 N] मन्त्र-निश्चयम् आ-पन्नो वि-धास्ये यद् अनन्तरम् ।' २३ ।

इति धर्म रामायणे सुन्दर-काण्डे रावण-पावन
 नामैकाऽशीतितमः सर्गः ॥८१॥



१. आ-एकमाद्येन । रा य म-एवमर्थेण । ध-॥१॥ ॥ १६ ॥
 २. रा य प्र म लो-भक्त्या च न कुर्याद् । अ-भयतायाः कुर्याद् । आ-भयतां न
 कुर्यात् । ३. आ रा य प्र लो-अपि य० । अ-विप्रय० । फ-रिपुनिमन्त्रेण ।
 लो-रिपुवर्धनम् । ध. च लो- रा य अ प्र लो, म-साम । क. च लो,
 रा य म-च । अ प्र लो-दि । ६. म-यापैमानिधयमाप्ती विधास्ये
 यदन्तरम् । फ-कार्यमेकार्थेणां धेय परेषां मम एव हि ॥ ७ फ-विनिश्चय ।
 ८. रा-मंत्रया मन्त्रय । अ-मंत्रया । ९. आ-यामानि० । अ-मन्त्रयं वि ।
 य-वमिति व सटक्षगः । प्र-मन्त्रय गुणलक्षणः । म-मन्त्रय सटक्ष-
 लो-वैयर्थ्य मम लक्षणः । लो-यमाच्छेप च मन्त्रयः । अ-मन्त्रयन्धन्
 लक्षितः । रा-वैयर्थ्य म लक्षणः ॥ १०. अ-मन्त्रय मन्त्रयः ॥

- न ह्य एवं-लक्षणाद् धर्माद् वि-चलन्ति नयाऽनु-गाः ॥५॥
 ३६] अयेमे सर्व-कार्येषु चत्वारः समुदा-हृताः ।
 वेपायाः कार्य-सिद्धयर्थं तान् नि-बोध यदीऽच्छसि ॥६॥
 ३७] साम चैव प्र-दानं च भेदो दण्डश् च सर्व-श्रेः ।
 एते सर्वाऽऽत्मना राज्ञा प्र-योक्तव्या विधेः न-तः ॥७॥
 ३८] तत्रै साम प्र-योक्तव्यम् अर्थेषु गुण-वत्सु च ।
 दानं लुब्धेषु भेदश् च संकितेषु इति निर्ण-यः ॥८॥
 ३९] दण्डः स्तब्धेषु पापेषु नित्यं राजन् दुः-आत्मसु ।
 ४०] अप-कारिषु नित्यं च सोऽयं शास्त्र-विनिश्चयः ॥९॥
 उपायांस् त्रीन् अति-क्रम्य तत्रैव-योगांस् तथैव च ।
 N] दुः-खलेन तु रामेण वयं दण्डेन तर्जिताः ॥१०॥
 ४१] नै तु नाम वयं युक्ताम् तेन सामाऽऽदिभिर-गुणैः ।

१. फ-० लक्षणो धर्मो विचरन्ति । रा-दक्षिणा धर्माद् वि० । प्र-धर्माश्च
 चलन्ति । ल२-धर्माश्च चलन्ति । २. ल२-वधानुगाः । रा-समानुगा ॥ ३. प्र
 ल२-० लोकेषु । ४. म-चत्वारः । ५. रा-उपाया । ६. आ च रा-तत्र । ७. च-
 यदिच्छसि । रा व ल२-यथेच्छसि ॥ ८. फ समश्चोपप्र० । आ-सामयानप्र० ।
 अ-साम चोपप्र० । ९. फ च-दण्डस्तथैव च । १०. च-नास्ति । ११. फ व
 म ल२ ल२ अ-विभागतः । रा-विभागतः । १२. प्र च-नास्ति ॥ १३. रा-वच ।
 १४. अ-प्रयोक्तव्यं कार्येषु । १५. फ-गुरुव(म)सु । १६. च-साम वाय प्रदानं
 लुब्धेषु । रा-दानलुब्धेषु । ल२-दानं लोकेषु । १७. आ-देयं स्वच्छकितेतिवत्तरश्च
 यः । फ व-भेदश्च संकि० । रा-भेदश्च संक० । प्र-संकितेष्वभिनिश्चयः ॥ १८. ल२-
 दण्डः । १९. फ-तथैव । रा-स्तब्धेषु । अ-सत्तेषु । २०. फ अ-पालसु ।
 च प्र रा व म ल२ ल२-नात्यश्च । २१. फ अ-नित्यकालं । आ व ल२-राजं ।
 २२. आ-जघनविषु ॥ २३. आ अ-द्वंद्वयोगाद् । फ० तत्रवयोगम् । प्र-दण्ड-
 णम् । २४. फ-दुर्लभा न तु । २५. रा-नास्ति ॥ २६. फ प्र म ल२ ल२
 २७. फ-युक्तास्तथा । च-युक्तास्तेन ।

[वं-८१] = [द्यशीतितमः सर्गः] = [दा-N]

३१३] अ-विह्वलश् च विद्यासु सं-युगेऽथे परा-क्रमे ।^३

प्र-हस्तः प्रथमं वाक्यम् ईदं वक्तुम् उर्षोऽऽददे ॥१॥

३२] यत् किञ्चिद् गुण-सम्पन्नम् अनु-रूपं महाऽऽत्मनाम् ।

चेष्टितं सर्व-भूतेषु तद् र्राजंस् त्वयि वर्तते ॥२॥

३३] को हि नाम बलैर् युक्तस् तैस् तैर् एव महा-गुणैः ।

मन्त्र-मूलानि कर्माणि कुर्वते त्वद्-ऋते नरः ॥३॥

३४] भवन्ति हि वि-शेषेण नित्यम् उन्मत्त-चारिणः ।^४

राजानः प्र-संभं लोके सं-रोषा इव हस्तिनः ॥४॥

३५] न^१ हि किञ्चिद् अ-कर्त्तव्यं कृतं नाऽपि करिष्यसि ।

१. फ-अविहस्तस्तु । च-अविहस्तस्ववि० । रा प्र व म-अविहस्तश् । ल_१-
अविहस्तः च । अ-अविहस्तः वि० । २. फ च रा प्र व म ल_१-संयोगेऽथ ।
अ-संयोगे च । ३. अतः परमाधिकः पाठः-आ-को हि नाम
बलैर्युक्तैस्तैस्तैरेव महागुणैः । पुनरुक्तधायं ३यपूर्वाधेन । ४. आ-
इदमुत्तरमाददे । फ ल_२-इव शूतरमाददे । व-इव शू
उपादधे । प्र-इव शूरमुपाददे । च रा म ल_१-शूतर उपाददे ॥ ५. फ च
रा प्र व म ल_१ ल_२-सयुक्तम् । ६ आ-महात्मनः । ७ आ-तद् राजं ।
फ अ-तत्सर्वं । च-तद् राजन् ॥ ८ च रा व म ल_१ ल_२-को हि राजन् । प्र-
को राजन् । ९ आ-युक्तैस् । व म ल_१ ल_२-युक्तः । १० रा प्र व म ल_१
ल_२-तैश्चैव ॥ ११. रा प्र म ल_१ ल_२-त्वद्विधो मन्त्रमूलानि कार्याणि । फ अ-
मूलानि कार्याणि । १२ फ अ-राजात्मनि विभावयेत् । रा प्र म ल_१ ल_२-
कुर्वते नरः ॥ १३. फ-उत्तम० । व-उत्तम० । प्र-उत्तम० । १४. ल_१
अ-प्रथम । १५. फ-मुद्रोपा । व म-सरोप । ल_२-सरोपः । अ-सरोपा ॥
१६ फ ल_२-हि किञ्चिद् । म-किञ्चिद् । १७. आ फ च अ-यापि । १८. आ
फ-करिष्यति ।

- न ह्येवं-लक्षणाद् धर्माद् वि-चलन्ति नयाऽनु-गाः ॥५॥
 ३६] अवेमे सर्व-कार्येषु चत्वारः समुदा-हृताः ।
 उपायाः कार्य-सिद्धयर्थं तान् नि-बोध यदीऽच्छसि ॥६॥
 ३७] साम चैव प्र-दानं च भेदो दण्डश् च सर्व-शः ।
 एते सर्वाऽऽत्मना राजा प्र-योक्तव्या विधे-न-तः ॥७॥^१
 ३८] तत्रै साम प्र-योक्तव्यम् अर्थेषु गुण-वत्सु च ।
 दानं लुब्धेषु भेदश् च संकितेषु इति निर्ण-चयः ॥८॥
 ३९] दण्डः स्तब्धेषु पापेषु नित्यं राजन् दुर्-आत्मसु ।
 ४०] अप-कारिषु नित्यं च सोऽयं शास्त्र-विनिश्चयः ॥९॥
 उपायांस् त्रीन् अति-क्रम्य तत्रैव-योगांस् तथैव च ।
 N] दुर्-बलेन तु रामेण वयं दण्डेन तर्जिताः ॥१०॥^२
 ४१] न तु नाम वयं युक्तास् तेन सामाऽऽदिभिर्गुणैः ।

१. फ-लक्षणो धर्मो विचरन्ति । रा-दक्षिणा धर्माद् वि० प्र-
 चलन्ति । ल२-धर्मान् चलन्ति । २. ल२-तयानुगाः । रा-तयानुगा ॥ ३. प्र
 ल२-लोकेषु । ४. म-चत्वारः । ५. रा-उपाया । ६. आ च रा-तत्र । ७. च-
 यदच्छसि । रा व ल१-यथेच्छसि ॥ ८. फ समश्चोपप्र० । आ-सामयानप्र० ।
 अ-साम चोपप्र० । ९. फ च-दण्डस्तथैव च । १०. च-नास्ति । ११. फ व
 म ल१, ल२ अ-विभागशः । रा-विभागसः । १२. प्र च-नास्ति ॥ १३. रा-तत्र ।
 १४. अ-प्रयोक्तव्यं कार्येषु । १५. फ-गुरुव(म)सु । १६. च-साम वाय प्रदानं
 लुब्धेषु । १७. रा-रामलुब्धेषु । ल२-दानं लोब्धेषु । १८. आ-त्रैयं स्यात्संकितेष्वित्यत्र अ-
 यः । फ व-भेदश् संकि० रा-भेदश् संक० प्र-संकितेष्वभिनिश्चयः ॥ १८. ल१-
 दण्डः । १९. फ-तथैव । रा-स्तब्धेषु । अ-मत्सु । २०. फ अ-पालसु ।
 च प्र रा व म ल१ ल२-पालश्च । २१. फ अ-नित्यकालं । आ व ल१-राजं
 २२. आ-अवकातिषु ॥ २३. आ अ-द्वंद्वयोगात् । फ० तत्त्वयोगम् । प्र-दण्ड-
 योगांम् । २४. फ-दुर्बला न तु । २५. रा-नास्ति ॥ २६. फ प्र म ल१ ल२
 अ-नतु । २७. फ-युक्तास्तथा । च-युक्तास्तेन ।

- दुर्-त्रलेन वलैरं युक्ताः सर्व-शैलैः प्र-सा(दि)धितुम् ॥१॥^३
 ४२] दण्डस् तस्य तु पर्य-आप्त एतद् एवाऽत्र कारणम् ।
 उपायांस् त्रीनं अति-क्रम्य यद् दण्ड-रुचिर् एव सः ॥१२॥
 ४३] एवं कृत्वा यथा-न्यायं दण्डस् तस्य तु सांधकः ।
 N] दण्डस् तस्य तु^१ योक्तव्यो ह्य अनु-रूपश् च सर्व-धौ ॥१३॥
 मुखं चैव हि नो युक्तम् अनु-रूपं च सर्वदा ।^२
 ४४] अथवा अस्य वैगुण्यं बुद्धेः प्रत्या-दिशन्ति च^३ ॥१४॥
 सामाऽऽदीन अग्र-तः कर्तुं भवेद् युक्तं नि-दर्शनम् ।
 ४५] तत्राऽपि सु-महान् दोषः सर्व-तः प्रति-भाति मे ।

१. अ-०म च वलैर् । व-त्रलैः । म ल_१-वयं । २. फ-सर्वे दण्डाः प्रपीडिताः । च-सर्वयत्नैः प्रयाचिता । व-सर्वयत्नैः प्रयाचिता । प्र-सर्वयत्न-मुपाश्रितम् । म ल_१ अ-सर्वयत्नैः प्रयाचितुम् । म-सर्वयत्नैः प्रयाचन्त । ल_१-सर्वयत्नैः प्रयाचितुः । ३. रा-नास्ति ॥ ४. फ-वस्तस्यास्य । च प्र म ल_१ ल_२-स्तन्व्यास्य । व-स्तन्व्यास्य । अ-तस्माच्चास्य । ५. फ च प्र व म ल_१ ल_२ अ-पर्याप्तं । ६. फ-लक्षणम् । ७. रा-त्रीम् । ८. आ-यद्दु चिरेव स । फ-यद्दण्डेऽनुचिरे वशः । च-यद्दण्डेरु० । ल_२-०२ एव स । ९. प्र ल_२-यथा । १०. अ-ज्ञेयं । ११. आ ल_२-त्स्यार्थसा० । प्र-तु कारणं । १२. आ-हि मोक्तव्यो । रा-अनुयोक्तव्यो । १३. अ- नास्ति ॥ १४. आ-योक्तु नोऽनु-रूपं च सर्वथा । १५. च रा प्र व म ल_१ ल_२-नास्ति । १६. फ प्र च व ल_२-अथासनवै० । ल_१-अथवासनवै० । रा-अथवा स तु । अ-अथवा शरवै० । आ-'अथवा अस्य' इति सम्बन्धभाव आप् द्रष्टव्यः । १७. च ल_२-बुद्धयेतत्प्रत्यादिशन्ति च । रा- बुद्धयेऽप्रीत्यादिशन्ति च । म-बुद्धयेऽप्रीत्यादिशन्ति च । ल_१-बुद्धयेऽप्रीत्यादिशन्ति च । अ-बुद्धौ प्रत्यादिशन्ति च । १८. फ ल_२ अ-सामा-दीनामितः । च रा-सामादीनपि तत् । व म ल_१-सामादीनपि तत् । प्र-सामादीना न तत् । १९. आ-उत्तरा तु द० । च-युक्तदि द० । रा व म ल_१-युक्तं तु धर्पणम् । प्र-युक्त यद्दर्शनम् । २०. फ-व महान् । आ-सुमहादोषः । २१. आ फ च-सर्वशः ॥

४६५] यत् परः सहसा कुर्याद् वि-श्रंभं बल-यान् इव ॥१५॥

N] शास्त्र-विद् वाक्य-कुशलः गेहृत् स-प्रतिभः शुचिः ।

कुले महति चोत्-पन्नो दूत एष सतां मंतः ॥१६॥

४७] विपरीत-गुणो राजन् रामेण प्र-हितेश् चंद्रः ।

आत्म-कार्य-विधाताऽर्थम् अ-नर्थं सं-प्र-दर्शयत् ॥१७॥

४८] ईर्ष्यस्य तंतैः कर्तुं कथं युक्तं भवेद् ईर्ष्ये ।

युद्ध-काले सहायस्य बुद्धि-मोहोद् ईर्ष्यै ॥१८॥

४९] एवम् अर्ध्या-हितः श्री-मान् युद्ध-कालोऽयम् आ-गतः ।

चिरात् प्रभृति योर्धानाम् अनिशं युद्ध-काञ्चिणाम् ॥१९॥

५०] गदाश् चापाश् च खड्गाश् च नूनं परश्वशाश् च नः ।

१. रा व म ल, ल_२-पुनः । २. फ अ-सर्वथा कुर्वित्सुभं ।

३. फ-दूतविग्रहम् । अ-दूतविग्रहम् । रा-बलवाञ्छिव ॥ ४. रा-कुशल ।

५. प्र च ल_१-सुहृत्सु० । रा-सुहृत्सु० । व-शरत्सु० । आ-सुहृत्सु० ।

प्रतिभूः । ६. फ च रा व म ल, अ-एव । ७. फ-मतम् ॥ ८. म-विप-

रीता गुणो । ९. आ-राजं । प्र-राजा । १०. आ-प्रहितः स च । रा व प्र

म ल, ल_२-प्रहितश्च सः । ११. फ-अनर्थम् । १२. प्र च रा म ल, ल_२-

तमपश्यता । व-तमपश्यथा । १३. अ-नास्ति ॥ १४. आ रा प्र व म ल,

ल_२-ईर्ष्यस्य । फ-ईर्ष्यस्य (अस्माकम्) । १५. फ च रा प्र व म ल, ल_२-

च नो भर्तुः । १६. फ-कार्यं (युक्तं) प्रनाशनम् । च-कार्यप्रसंशानम् । रा-कार्यं

प्रसंशानम् । प्र व म ल, ल_२-कार्यं प्रसंशानम् । १७. आ-मे खनीचर । प्र-

ईर्ष्येश्वरः । च-ईर्ष्येश्वर ॥ १८. फ च रा प्र व म ल, ल_२ अ-अभ्यर्थितः ।

१९. ल, अ-युद्धकाले० । २०. आ-यो धीमाननिशं । फ-युद्धानामनिशं ।

रा-लोकात् । प्र व-योद्धानाम् ॥ २१. फ आ-गदा चापानि खड्गानि नून

परस्वधाश्च नः । फ-गदाश्चापानि खड्गाश्च शराः परस्वधाः शुभाः । च-गदा-

श्चापाश्च खड्गाश्च नूनं परस्वधाः । रा व म-गदाश्चापाश्च खड्गाश्च

शराश्चैव परस्वधाः । प्र ल_२-गदा खड्गाश्च चापाश्च शराश्चैव परस्व(ध)धाः ।

ल_१-गदापादाश्च चापाश्च नूनं शराश्चैव परस्वधाः । अ-गदाश्चापानि

खड्गाश्च नूनं परमवस्तथा ॥

[वं-८२] = [त्र्यशीतितमः सर्गः] = [दा-N]

महाबुद्धिस् तु युद्धेषु यातुधानोऽवनीद् वचः ।

१] इदं मति-मतां मध्ये मति-युक्तो महोदरः ॥१॥

वि-स्पष्टं राज-चन्द्रेण बुद्धि-रश्मि-मयं महत् ।

२] यद् उक्तं तद् वचः सर्वं सं-दिश्यम् इव भाषितम् ॥२॥

संस्कृतं हेतु-सम्पन्नम् अर्थ-वच् च यद् उक्त-वान् ।

३] प्र-हस्तो वचनं सर्वं दिष्ट्यां मत्-एकतां गतम् ॥३॥

ममाऽपि वचनं राजनं ब्रुवतः श्रोतुम् अर्हसि ।

४] प्राग् एव तु त्वया बुद्ध्या यद् वि-मृश्य परीऽऽक्षितम् ॥४॥

सर्वेषाम् एव नः सर्वम् एतत् सु-विदितं यथा ।

५] मित्रैर्यनमंत्रिभिर् मन्त्रोर्नान्योऽन्येनाऽभिसं-हितम् (इतः) ५

सं-हतां अ-भि-वर्त्तन्ते प्रीति-योगाद् परस्परम् ।

१. आ-बुद्धिश् यु०। च-बुद्धिस् तु यु०। रा-० बुद्धिस्सु युद्धेषु। व ल, ल-
 ० बुद्धिः सु यु०। प्र-० बुद्धिः स यु०। २. आ-जातुधानो यशस्कटः। फ-जातुधानो०।
 ३. आ-प्रयुवाच। प्र रा घ ल, ल-युक्तियुक्तं ॥ ४. ल, -विस्पष्टं। ५. सं-
 ० रसिनयं। ६. आ-संदिग्धमिव। च-दिग्धमिव ॥ ७. अ-संस्तुते।
 प्र-संस्तुते। च-संस्कृतं हि तु। ८. च रा घ म ल, ल-युक्तं। प्र-यत्।
 ९. आ-दिष्टया मध्ये तया गतम्। फ-दिष्टया मे श्रोत्र(क) तां गतं। रा घ-
 दिष्टया मध्ये एकतां गतं। प्र-दिष्टयं कतां गतं। ल-दिष्टया ल्येकतां गताम्।
 अ-दिष्टया ल्येकतां गतम् ॥ १०. आ-राजं भुवतः। ल, -राजं भुवता।
 फ-राजन् वदतः। प्र-राजम्भवतः। ११. च-अर्हसि। १२. फ-महापाहो।
 प्र च रा घ म ल, ल-मया बुद्ध्या। अ-तथा बुद्ध्या। १३. म-यदि सृष्य।
 फ प्र ल, ल-यद् विमृश्य। १४. ल-० ब्रुम् ॥ १५. ल, -सुविधितं।
 १६. रा-मया। १७. फ-मितै योयं त्रिभिर्। १८. आ प्र च रा म ल, -
 मन्त्रमन्त्रोन्मै०। फ-मन्त्रो नान्योन्मै नाऽभि० ॥ ल-० नाभिसंयुतम् ॥ १९.
 आ-अभि-वर्त्तन्ते''''। रा घ म ल, ल-इति०। २०. प्र-प्रति०

- युद्धेषु अ मर्षम् इच्छन्ति योधैर् विक्रम-भूपणैः ॥२०॥
 ५१] सु-व्यक्त तृपिता भूमिः शोणित पातुम् इच्छति ।
 हतानां स-युगेऽस्माभिर् वानराणाम् इहेश्वर ॥२१॥
 ५२] लक्ष्मणः सह रामेण सु-व्यक्त शयन गतः ।
 भविष्यत्य् अ-चिरे काले दुःस्वप्न-प्रतिबोधितं ॥२२॥
 ५३] कंबुध-विक्रया भूमिः शोणितंऽऽर्द्राऽनु-लेपिता ।
 हतैर् योधैर् वि-दंशनैर् नून हसितुम् इच्छति ॥२३॥
 ५४] व्या-देशः सर्व योधोनाम् अद्यैव क्रियताम् इहे ।
 येन र्यैः स-युगे रंजन हन्तव्यो रिपुर् आ-ह्वे ॥२४॥
 उदे यताभिर् गदाभिश् च रावसैर् गंह शालिभिः ।
 ५५] रंणस् ताल-वनाऽऽकारो भैरुत् अद्भुत दर्शनैः ॥२५॥

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-कण्डे प्रहस्त-वाक्य

नाम द्वयशतितमं सर्गं ॥८२॥

१ म-इच्छन्तो । ० आ म-याधे । फ-याधे । अ-य वै । ३ फ-
 शालिभि । अ-भूपणा । ४ रा-सुव्यक्त० । ५ ल_१-तृपिता । ६ व-
 नेऽस्माभि । ७ आ-इहेश्वर ॥ ८ आ म-भविष्यत्यधिक । च रा प्र व म
 ल_१ल_२-भविष्यत्यधिक । अ-भविष्यत्यधिक । ९ म-समय । अ-काल ।
 १० आ-बोधन । च रा ल_१-वाधत । अ-वाधन । ११ फ-भेदोस्त्रिवाहता
 च रा प्र व म ल_१ल_२-विक्रया । १२ फ शोणिताभानुत्पना । च-शोनि
 तादानुलेपना । रा व शोणितार्द्रानुलेपना । प्र म ल_२ अ-शोणितार्द्रानुलेपना ।
 ल_१-शोणिता पातुलपना । १३ फ निदशनैर् । च-विदशनै । १४ फ-
 शूराणाम् । रा च प्र व म ल_१-दानाम् । १५ प्र ल_२-इति । १६ प्र रा
 व म ल_१-न समर । अ-न म० । १७ आ-राज । १८ फ च रा प्र व म
 ल_१ल_२ अ-आगत । १९ प्र-उदताभिर् । २० रा व ल_१-वल्गा० ।
 २१ फ-रण । २२ ल_२-पणाकारा । फ-पणाकार । २३ आ-भवत् ।
 फ-दानम् ॥ २४ फ-प्रहस्तमन्त्रा । २५ रा-द्वयशतितमं सर्गं ॥

[वं-८२] = [त्र्यशीतितमः सर्गः] = [दा-N]

महा-बुद्धिस् तु बुद्धेष्टुं यातु-धानोऽप्रवीट् वचः ।

१] इदं मति-मतां मध्ये मति-युक्तो महोदरः ॥१॥

वि-संपृष्टं राज-चन्द्रेण बुद्धि-रत्रिमं-मयं महव ।

२] यद् उक्तंतद् वचः सर्वं सं-दिश्यम् इव भाषितम् ॥२॥

संस्कृतं हेतुं-सम्पन्नम् अर्थ-वच् च यद् उक्त-चान् ।

३] प्र-हस्तो वचनं सर्वं दिष्ट्या मत्-एकतां गतम् ॥३॥

ममाऽपि वचनं राजनं ब्रुवतः श्रोतुम् अहंसि ।

४] प्राग् एव तु त्वया बुद्ध्या यद् वि-मूर्य परीऽऽत्तितम् ॥४॥

सर्वेषाम् एव नः सर्वम् एतत् मुं-विदितं यथा ।

५] भिन्नैर्यत् मन्त्रिभिर् मन्त्रोर्नान्योऽन्येनाऽभिसं-हितम् (१तः) ५

सं-हता ह्यं अभि-वर्त्तन्ते प्रीति-योगात् परस्परम् ।

१. आ-बुद्धिश् सु०। च-बुद्धिस् तुयु०। रा-बुद्धिस्सुयुवेसु। व ल, ल२-

बुद्धिः सुयु०। प्र-बुद्धिः सयु०। २. आ-जातुधानो यत्स्कट्। फ-जातुधानो०।

३. आ-प्रलुवाच। प्र रा व ल, ल२-युक्तियुक्तं ॥ ४. ल, ल२-विषयं। ५. मं-

रस्मिमयं। ६. आ-संदिग्धमिव। च-दिग्धमिव ॥ ७. अ-संस्तुते।

प्र-संस्कृतं। च-संस्कृतं हि तु। ८. च रा व म ल, ल२-युक्तं। प्र-यत्।

९. आ-दिष्ट्या मध्ये तयागतम्। फ-दिष्ट्या मे श्रेय(क) तां गतं। रा च-

दिष्ट्या मध्ये एकतां गतं। प्र-दिष्ट्येकतां गतं। ल२-दिष्ट्यात्येकतां गताम्।

अ-दिष्ट्यात्येकतां गतम् ॥ १०. आ-राजं ब्रुवतः। ल, ल२-राजं ब्रुवता।

फ-राजन्ब्रुवतः। प्र-राजन्भवतः। ११. च-अहंसि। १२. फ-महाबाहो।

प्र च रा व म ल, ल२-नया बुद्ध्या। अ-तथा बुद्ध्या। १३. म-यदि मृष्य।

फ प्र ल, ल२-यद् विमृष्य। १४. ल२-०त्तम् ॥ १५. ल, ल२-सुविधितं।

१६. रा-मया। १७. फ-भिन्नै योगं त्रिभिर्। १८. आ प्र च रा म ल, ल२-मन्त्रमन्त्रोन्मये०। फ-मन्त्रो नान्योन्यं नाऽभि० ॥ ल२-०नाभिसंयुतम् ॥ १९. आ-अभिवर्त्तन्ते'व'। रा व म ल, ल२-अति०। २०. प्र-प्रति०।

- ६] भिन्ना नैकाऽर्थतां यान्ति कालेष्वं अ-सुहृदो यथा ॥६॥
 ७पृ] परस्पर-मतै राजन् इह चित्ताऽनु-वर्तिभिः ।^१
 N] भवत्य् आ-प्यायितो मन्त्रस् तर्द्ध-भेदः प्रसम्-ईक्ष्यतामै ॥७॥
 ७उ] अ-विभिन्नस् तु राजेन्द्र भवत्य् एकाऽर्थतां प्रति ।
 यदि निश्-श्रेयसो मन्त्रस् तर्द्ध परं भूति-लक्षणम् ॥८॥
 ८] एवं मन्त्रस्य भेदश् च सं-घातश् च न शोभनः ।
 उभांश् एतौ महा-वीहो त्याज्यौ मन्त्र-विनाशनौ ॥९॥
 ९] हेतुं भजं-मानो हि स-विशेषं परीऽऽक्षितः ।
 सु-श्रावितो वि-शुद्धत्वं मन्त्रैः समुप-गच्छति ॥१०॥

- १ आ ल_१-नैकार्थतां । अ-नैकार्थसंयान्ति । ल_२-नैकार्थता ।
 २. आ च रा प्र व ल_२-कालेषु सुहृदो । ल_१-कालेषु प्र (? अ) हृदो ।
 अ-लोकेषु सुहृदो ॥ ३. आ म ल_१-परस्परमते राजन् इह चि० । फ-अग्योन्यं
 स गतो (परस्परमत) राजन् भुवतां श्रातुमर्हति । ४. आ-तवास्या-
 प्यायितो म० । फ-भवत्याख्यायितो म० । च-भवत्याख्यायि मत्रो न भेदं ।
 रा व-तवात्याख्यायितो मत्रो न भेदः । प्र-भवत्यादयितो मत्रो न भेदः ।
 म ल_१ ल_२-०तो मत्रो न भेदः । अ-भवत्याख्यायितो म० । ५. फ च रा
 प्र व म ल_१ ल_२ अ-०ईक्ष्यते ॥ ६. व-नः श्रे० । ल_१-निःशेषसो ।
 ७. रा च व म ल_२-तर्द्धेदो हि भयावहः । प्र-तर्द्धेदो हि भयात्ततः ।
 ल_१-त्वं भेदो हि भयावहः ॥ ८. आ प्र-मन्त्रश्च । अ-मन्त्र सुभेदश्च । ९. म-
 समूहश्च । ल_२-संघातश्च । अ-संघातश्चुभशोभनः । १०. ल_१-उभाते ता ।
 ११. व-०वाहौ । १२. आ व अ स्वाष्टौ । ल_१-त्याज्यौ । १३. रा ल_२
 ०विनाशनौ । फ-०विनाशकौ । अ-०विनाशनैः ॥ १४. फ-हेतुं तु ।
 च रा प्र म ल_१ ल_२-हितं तु । व-हित हि । १५. प्र-त्यजमानो ।
 अ-भुजमानो । १६ आ च रा म ल_१ ल_२ प्र-परीक्षितुम् । व-
 परीक्षितम् । १७. फ-आश्रावितो । च रा व ल_१ ल_२-सुश्रावितम् ।
 प्र-आश्रावितस । अ-सुश्रावितं । १८. च रा व ल_१ ल_२-सु शुद्धत्वं ।
 प्र-तद्गुदत्वं । अ-विशुद्धत्वं । १९. अ-मत्र ॥

१०] युद्ध-कालम् इयं सर्वे वयं विद्मः स-कारणम् ।

बुद्धि-मद्भिर् वि-चेतव्यं तस्माद् राजन् बलाऽवलम्बे ॥११॥

११] के वयं के परे युद्धे कानि प्र-हरणानि च ।

देश-काल-त्रैलं किं च किं च केषां सुखाऽऽवहम् ॥१२॥

१२] परे च निरधि-घाताः साऽधि-घाताश् च यद् वयम् ।

एषं चाऽभ्यु-अधिकोऽस्माकं गुणैः श्रीमान्नेर् भेदीयते ॥१३॥

१३] रत्तसां रजनी-कालैः सं-युगेषु युयुत्सताम् ।

तस्माद् राजन् निशो-युद्धे जयोऽस्माकं न संशयैः ॥१४॥

१४] तत्रै योधैर् युयुत्सद्भिः शस्त्राणि क्वचोनि च ।

धत्रेण महता राजन् उपाऽर्ज्यानि विशेष-तः ॥१५॥

१५] क्षेत्राणां कारणं हेतु-गुण-भूतं गुणाऽऽवहम् ।

मैतश्(१तं)चाऽभ्यु-अधिको (१कं)युद्धे चौरित्रं महताम् इव १६

१६] एवं देशैश् च कालश् च शक्तिश् च बहुभिर गुणैः ।

१. प्र ल_२-सर्व । २. अ-बुद्धिमद्भिर्विचेतव्यं । ३. आ-विद्यान्महाबलम् । अ-विद्याद्बलावलम् । ४. ल_१-नास्ति ॥ ५. आ-पदे । ६. आ फ-वलयः । ७. फ-कथं तेषां किं च । रा-किंचिद् किं च केषां । प्र-किंचिद् केषां किंचिद् । आ-कथिद् केषां किंचिद् । ल_१-किंच केषां । ल_२-किञ्च केषां किञ्च । अ-किंचिकेषां चापि ॥ ८. म-०घातः । आ-०घाताः । ९. प्र-एवं । १०. आ च रा प्र व म ल_१ ल_२-चाम्यधिको० । ११. आ अ-गुणं । १२. प्र-श्रीमन् । १३. फ-महामते । च रा व प्र म ल_१ ल_२ अ-महीपते ॥ १४. रा-०कालं । १५. अ-निशायुद्धं कर्त्तव्यं सुमहत्प्रियम् ॥ १६. ल_२-युयुत्सुद्विषय योधैः । अ-० युयुत्सुद्विः । १७. आ-वचनानि । १८. रा-वचन । १९. आ-उपास्यानि वि० । फ-उपाधार्यान्वेषणतः । अ-उपाद्यानि वि० । २०. अ-नास्ति ॥ २१. फ अ म-कर्तृणां । २२. म-करणं । २३. प्र अ व म-हेतुर् । २४. रा-मंत्रधाम्युपिको । व ल_१ ल_२-नैवश् च० । फ-मतश् चाभ्यधिको । प्र-मन्त्रान् चा० । अ-०श् चाम्यधिकं । २५. फ-चारित्रानि । अ-चारित्र्यं । ल_१-चारितं । ल_२-चरित्र्यं ॥ २६. प्र म ल_२-देशाद् कालश् च । २७. रा प्र व म ल_१ ल_२-राजन्वै ।

भवत्य् अधिकम् अस्माकं मन्त्र-पूर्वं परीऽऽत्तणात्वे ॥१७॥

१७] शस्त्राणां कवचानां च कृत्वा सम्यग् उपाऽर्जनम् ।

युद्धम् एवाऽभि-गच्छामो नयाद् गुण-समन्वितम् ॥१८॥

१८] नि-कृत्तानां रणे तावद् वानराणाम् इहेश्वरं ।

पिवन्तु रुधिरं साधु राक्षसाम् तृपितां इव ॥१९॥

१९] राघवस्यं रणे तावद् रणे-शौण्डैः समाऽऽहतम् ।

भवत्वं अति-रथैः क्षिप्रं आननं क्षत-जोक्षितं ॥२०॥

२०] अ-भयं याच-मानैस् तुं वि-क्षतैश् च सहस्र-शः ।

वीनरैर् लक्ष्यतां भूमिः किञ्चित् प्र-व्यथिता यथा ॥२१॥

येन व्य-जहेन वी व्य-जह्यं योद्व्यं वा यथा त(य)था ।

१. आ-भविष्यत्यधिकोऽस्माकं । च-भवत्यधिकोऽस्माकं ।

अ-भवत्यधिकम् । २. अ- मत्रपूर्वंपरीक्षितम् । आ च रा प्र च म

ल, ल_२-०र्वं परीक्षण ॥ ३. आ- भयाद् । च-नयगु० । रा-नयो ।

ल_२-यावद् ॥ ४. आ-निकृताना । रा-निकृतानि । ५. आ-इहेश्वरः ।

६. रा-वानरास् । ७ ल_१-स्वपिता ? । ८ प्र ल_२-इह । ल_१-उह ? ।

म-इव (इह) । ९. व-नास्ति ॥ १०. अ-राघवस्तु । ११. फ-राजन् ।

१२. रा-०शौण्डै समाहिता । अ-०शौण्डः समाहत । प्र-०शौण्डसमाहतं ।

१३. आ-भवत्यति० । रा-भवन्त्यतिरथेः । १४. फ-वीरैर् ।

१५. फ-क्षतजांभितं । रा-क्षतगोक्षितं ॥ १६. फ अ-०मानैश्च । १७. फ

रा-विक्षितैश्च । ल_१ ल_२-विक्षितैश्च । अ-विक्षितैश्च । १८ व-वानरैः ।

फ च प्र म ल_१ ल_२-वानरै । १९. आ-भक्षता । अ-लक्षिता ।

२०. फ-कचित् । २१. फ-प्रव्यथितैर् । च व प्र ल_१ ल_२-प्रव्यथिता ।

रा-प्रव्यथिता । म-प्रक (व्य) थिता । अ-प्र... "व्यथा ॥ २२. आ रा प्र च

म ल_१ ल_२-पदि व्यु० । च-पदि व्युहेन । २३. आ-व्यूहं । फ-योदव्य । २४.

फ-वपमत्र यथा० । आ-०व्य चायथा० । अ-०व्य च यथा ।

२१] तद् ईहाऽद्यैव सर्वैस्ते^१ तैः सै(रीसं) मन्त्रयितुम् अर्हसि ॥२२॥

अ-शक्यः सागरम् तर्तुम् अ-प्रवृष्या पुरी तर्थो ।

N] रथो हर्षा गनौ मायां ज्ञातयञ्चौऽपि नोऽधिकं(ः) ॥२३॥

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे महोदर-वाक्ये

- नाम प्रयत्नीकृतमः सर्गः ॥८३॥

१. रा-इहायैव । २. फ अ-नः सर्वे । च रा प्र-नः सर्वे । म ल_१-
नः सर्वैः । ३. आ-स मन्त्रणम् इहाहंसि । फ-तुम् अर्हस्य ? । रा-सम-
न्त्रणमिहाहंसि । च घ-स (सं)मंत्रणमिहाहंसि । प्र-स मन्त्रिमिहाहंसि ।
म-सः मन्त्रणमिहाहंसि । ल_१-संमात्रणमिहाहंसि । अ-संमंत्रितुमिहाहंसि ।
४. रा-तव । ५. अ-गता । ६. च-हयो । ७. आ-गतामाया । ल_१-
गजसेना । अ-माया । ८. रा-ज्ञातयञ् । ल_१-जातयन् । ९. अ-च हि ।
१०. आ-बोधिकम् । रा-नो अधिकम् । प्र च ल. ल. अ म-बोधिकम् ।

[वं-८३]= [चतुरशीतितमः सर्गः] =[दा-N]

वृहस्पतेः समो बुद्ध्या सम्-अरे च दुरा-सदः ।

१] वि-रूपाक्षो रणोऽपेक्षो वचनायोप-चक्रमे ॥१॥

पदाति-रथ-नागाऽश्वैर् व्य-ऊह्यते सम्-अरे बलम् ।

२] राक्षसानां भुजाः पीनाः सर्वम् एतच्च चतुष्टयम् ॥२॥

३] व्य-ऊह्य व्य-ऊह्योत्तरां सेनां वाहवः परि-धोपमाः ।

N] शास्त्र-तः सम्-अरेऽस्माभिः सु-व्यूहं शकटाऽऽदयः ॥३॥

३] न नि-वर्तितुं अर्हन्ति वि-त्ततां वाहु-वोगुराः ।

N] अस्माकम् असि-हस्तानां वागुरी इव वानराः ॥४॥

स्थैर्यं चलित-चित्तेषु वानरेषु न विद्यते ।

१. प्र रा ष ल_२ अ-वृहस्पतिसमो । २. आ-विरूपाक्षो रणापेक्षो ।
 फ-विरूपाक्षः समापेक्षो । म-विरूपाक्ष २० ॥ ३. आ-०नागाश्च व्यूह्यते ।
 फ-०नागाश्च व्यूह्यताम् । व रा च-०नागाश्च व्यूह्यताम् । ल_१-०नागैश्च
 व्यूह्यताम् । प्र म ल_२ अ-०२ व्यूह्यताम् । ४. रा-भुजा पीनाः । व-भुजा पीना ।
 ५. रा-एव ॥ ६. फ-वृहस्पतोत्तरा सेनां । च-व्यूहं व्यूहोत्तराप्तानां ।
 प्र रा ष ल_२-व्यूहं व्यूहोत्तराप्तानां । म-व्यूह व्यूहान्तरगता ।
 ल_१-व्यूहं व्यूहोत्तरादी तां । अ-व्यूह व्यूहोत्तरा सेनां । ७. अ-वाहुभिः ।
 ८. आ फ म ल_१ अ-परिधोपमाः । ९. आ म ल_१-शास्त्रताः ।
 च रा प्र-शास्त्रताः । ष ल_२-शास्त्रतः । १०. फ-सव्यूह० । च-
 सुव्यूहाः । रा-सव्यूहाः । म-सुव्यूहा (सन्ध्या) । ल_१-सव्यूहा ।
 ११. व-शाक० । ल_१-शकजादयः । ल_२-मकटादयः ॥ १२. आ च म-
 निवर्तितुमिच्छन्ति । फ-निवर्तितुमिच्छन्ति । रा व ल_१-निवर्तितुमिच्छन्ति ।
 १३. प्र-चितता । १४. आ-बहुशक्ताः । फ रा-यहुवा० । ल_१-बहु-
 वाद्गुणाः । १५. रा-अपि ह० । १६. आ-वागुराम् ॥ १७.
 आ-०चित्तेषु ।

- ४] न च नश्ये चल्-चित्तत्वम् अस्ति यद् वानरेषु इह ॥५॥
 गर्जिताऽऽस्फोटितैस् तत्र बाहुभिः स-करै-स्वनैः ।
 ५] अन्-अवस्थित-चित्तानां द्रवन्तीं पश्य वाहिनीम् ॥६॥
 राक्षसैर् नि-हतानां च शरीराणि वि-भग्न-शः ।
 ६] दृश्यन्तां वानरेन्द्राणां प्र-सृष्टाः कलभा इव ॥७॥
 बाहुभिः पीडिताः सन्तु सम-अरे सर्व-वानराः ।
 N] राज्य-भन्तेषु वि-शुद्धाऽऽस्याः कमलानाम् इवाऽऽकराः ।
 राक्षसाऽम्भसि मयानां शरीराणि वि-भग्न-शः ।
 ६] दृश्यन्तां वानरेन्द्राणां पुत्र इव वि-सर्पिणः ॥१॥
 शिला-मध्य-गताः सन्तु समर-स्या हि वानराः ।
 ७] मेवाऽन्तर-विनिर्मुक्ताः सुप्तौ इव रवि-प्रभाः ॥१०॥
 ८] ताडितानां वि-शीर्णाश् च वि-मला दन्त-पङ्क्तयः ।
 N] वानराणां प्र-दृश्यन्ते(न्तां)भुवि ता दन्त-राशयः ॥११॥
 N] यथा तुपार-निर्मुक्ताः कीर्णा इव रवि-प्रभाः ।
 ८] वानराणां प्र-दृश्यन्तां तुपार-निकरा इव ॥१२॥

१. फ च प्र व म-निश्चलचि० आ ल_१-नः तलु चित्तत्वम् । रा-
 नेधितचि० २. रा-य वानरे बले । फ च प्र व म-यद् वानरे बले । ल_१-
 त् वानरबले ॥ ३. आ-०स्फोटितस । ४. आ-दंकर० प्र-सकराहुभैः । म-
 हुकर० । ५. आ-०चित्तानां द्रवन्ती । च-प्रतां द्रवन्ती । ६. अ-
 वेन्त ॥ ७. रा-शरीराणि । ८. आ-विभग्नशः । ९. फ-दृश्यतां ॥ १०. रा-प्रमत्ता ।
 ११. फ-करमा । १२. आ ल_२-नास्ति ॥ १३. अ-बाहुभ्यां । १४. रा-
 न्तः । १५. म-सर्वे वा० १६. आ रा च प्र व म ल_२ ल_१ अ-नास्ति ॥
 ७. अ-मप्राकंदा० । १८. अ-दृश्यते । आ-दृश्यतां ॥ १९. अ-सुवानराः ।
 २०. फ-०विनिर्मुक्ता । २१. फ-विस्तृता । अ-कीर्णा । २२. अ-
 प्रभा ॥ २३. आ-विशीर्णाश्च । फ-विशीर्णास्तु । रा-विशीर्णाश्च । अ-
 विशीर्णा सुवि० ॥ २४. आ फ च रा व प्र म ल_१ ल_०-नास्ति । २५.
 ल_१-प्रदृश्यन्तां ।

- तत्र तत्र च राजेन्द्र वानरैर् नि-हतैश् चितौ ।
 १] भवत्यधिकम् आ-लक्ष्यो वल्मीके-शमलैः (१ले) वभूः ॥१३॥
 राक्षसानां तु युद्धेन भवन्त्य अद्य रंणाऽजिरे ।
 २] आहार-कलिताः सर्वे युगपत् क्रव्य-भोजिनाम् (१नः) ॥१४॥
 शिलाभिश् चैव मुक्ताभिर् वानरां विनि-पातिताः ।
 ३] लक्ष्यन्तां रंण-भूमि-प्राः सं-सक्तौ इव पर्वताः ॥१५॥
 राक्षसैर् वि-हतांऽगांश् च वानरांः प्र-स्थितां भुवि ।
 ४] रुधिर-प्रस्रवैः संन्तु गैरिकाणाम् इवांऽऽकराः ॥१६॥
 अस्माकं सम्-अरे तावन् नि-शिताः शस्त्र-पाणयः ।
 ५] शत्रुभ्यो जीव-पुष्पाणि प्र-चिन्वन्तु वनाद् इव ॥१७॥

१. रा-तत्ते । २. अ-हि । ३. अ-चिरात् । ४. व-भवत्वधिकमा० ।
 -भवत्वधिकमालक्ष्य । प्र-०कम् आलक्ष्य । रा-०कमालाक्ष्य । फ-
 ल्यधिकलक्षं च । ५. रा प्र ल_१-वाल्मीकः० । आ-वाल्मीक-
 लवे । ६. ल_१-भुः ॥ ७. फ-नास्ति । ८. फ-यु (सु)देषु ।
 ९. आ अ-मभंस्वय । १०. प्र व म ल_१ ल_२-रणाजिरे । ११. रा अ-
 कलिता ॥ १२. आ-वानरैश्च नि० । रा प्र व म ल_२-वानराश्च नि० ।
 ल_१-विनिपातितः । १३. रा-लक्ष्यते । आ फ प्र म ल_१ ल_२-
 लक्ष्यतां । १४. फ-०मूविष्टा । च व-०रभूमिस्था । रा प्र म ल_१ ल_२-
 ०भूमिस्थः । १५. फ-संशक्ता ॥ १६. आ-विहतांगानां । फ-विहि-
 (ह)तां० । रा-निहतांगानां । म प्र व ल_१ ल_२-निहता० । १७.
 आ च अ व ल_१-वानरप्रस्तरा । फ-वानरा प्रस्तरां । रा-वानरा प्रस्तरा ।
 म-वानर प्रस्तरां । १८. ल_२-प्रस्थिताः । फ-प्रस्थितैः । १९. फ-भूरि (वापि) ।
 २०. आ-ततशः शस्त्रविक्षताः । फ-वानराः विनिपातिताः । च व म अ-
 गैरिकाणाम् इ० । प्र-०णाम् इवाकरः ॥ २१. अ-ते च निधिताः । आ च रा प्र व
 म ल_१-तावन् निधिताः । २२. आ अ-शास्त्रपा० । च-०स्त्रपाणय । २३. आ-
 ०मुष्पानि । फ च-०पुष्पानि । २४. आ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-विचित्रशत्रु ।
 २५. आ-गता । फ-वनात् । च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-वनाद् ॥

- उद्वे-भृतं धूम-संकाशं रण-मर्दन-जं रजः ।
 ११] शत्रूणां प्र-शमं यातु हतानां शोणिताऽम्बुना ॥१८॥
 सम-अरे वानराः सन्तु शत-शैः शस्त्र-विह्वताः ।
 १४] शोणिताऽम्बु-परिक्षेपाः स-निस्वासा इव द्रुमाः ॥१९॥
 हतैः शत्रु-शरीरैश्च च शतशोऽथ गर्ताऽमुभिः ।
 १५] भाराऽऽर्त्ता भूमिर् अस्त्व् आंशु किंशुकाऽऽकर-सन्निभा ॥२०॥
 व्या-देशः क्रियतां तावत् मम वीर्याऽभि-भौनिनः ।
 १७] यस् तस्मिन् प्र-वरः शत्रुर् हन्तव्यः संप्र-अरे मया ॥२१॥
 तं च गत्वा वधिष्यामि यैश्च चैनम् उप-गच्छति ।
 १८] भविष्यन्ति द्विपेन्तो नो^३ ये च तस्य पदाऽनु-गाः ॥२२॥
 शाखा-मृगाणां सम-अरे शरीरैः पदैव भु-तलम् ।
 १६] वायुना कणि-कौराणां वनम् उदै-मथितं यथा ॥२३॥
 इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे विरूपाक्ष-वाक्यं नाम चतुरशीतितमः सर्गः ॥८४॥

१. फ-उद्वृतं । रा-उद्वृतभू० । ल१-तद्वृतं । २. फ प्र व ल१ ल२ अ-
 रणसंमर्दनं । च रा-रणसंमर्दनं । म ल१-रणमर्दनं । ३. रा-प्यातु । ४. च-
 हताना ॥ ५. रा-शतशान् चास्त्रवि० । फ-०शः शस्त्रवीहिताः । ल१-
 ०शः शस्त्रविक्षिताः । ६. अ-०परिक्षेपात् । फ च रा प्र व म ल१ ल२-
 ०परिक्षेपाः ॥ ७. आ च-०शरीरैः । ८. च रा-गताऽऽमुभिः । ९.
 ल१-भारातु । प्र म-भारान्ता । १०. फ-भू विरिस्वास्तु । आ ल१-
 भूमिवरःशत्रु । अ-भूमिरस्त्वामु ॥ ११. आ ल१-किंशुकाकारसन्निभाः ।
 फ-०त्मधिमाः ॥ १२. च रा प्र व म ल१ ल२-अदेशः । १३. रा प्र-
 ०मातिना । १४. आ-शत्रुं रा प्र व म ल१ ल२-शत्रुस्य । १५. रा प्र व
 म ल१ ल२-हन्तव्यो । १६. फ अ-प मया रणे । रा प्र व म ल१ ल२-
 रणे मया ॥ १७. फ अ-तत्र । १८. ल१-वधिष्यामि । १९. प्र-यच्चैन-
 मनु० । अ रा व ल१-यदैवैनमनु० । २०. फ-०तो मे । च प्र व म ल१
 अ-द्विपेन्तो न्ये । रा-द्विपे न्ये ॥ २१. फ प्र व-०सृगानां । २२. आ व-
 पश्यताकुलम् । प्र-शरीराकुलम् । अ-नददाकुलम् । ल२-कुलम् ।
 २३. रा-कणिकौराणां वसुन्मथितं ॥ २४. फ-रामायणे । २५. फ-राक्षस-
 मन्त्रे । व-विर्भीषणवाक्यं । च रा प्र म ल१ ल२ अ-विरूपाक्षवाक्यं ॥

[वं-८४]= [पंचाऽशीतितमः सर्गः] =[दा-N]

धर्मे चाऽर्थे च कुशलो वीर्येण च समन्व-इतः ।

१] अन्नवीन मधुरं वाक्यम् इदं भूयो वि-भीषणः ॥१॥

यत् प्रियं च हितं चैव साधु-धर्मं च सर्व-शैः ।

२] कुर्युस् तन् मन्त्रिणो वाक्यं मन्त्र्य-माणा विशेष-तः ॥२॥

प्राऽऽप्य कार्यं गरीयम् तु नेतुं वा गुण-सम्पदाम् ।

३] प्रियम् उत्-सृज्य वक्तव्यं हितम् एवेहं मन्त्रिणा ॥३॥

तव राजेन्द्र वि-स्तीर्णैर् गुणैर् वि-श्रंभ्यतां गतैः ।

४] इमम् अर्थं प्र-वक्ष्यामि हितं बुद्ध्या परीऽऽक्षिप्तम् ॥४॥

इह धर्माऽर्थ-कामानाम् अवाऽऽप्तिः फलम् इष्ट्यते ।

५] तत्रैतदर्थम् सह कामेन परीऽऽक्ष्यो धर्म-चक्षुषा ॥५॥

परि-त्यज्य हि यो धर्मं अर्थम् अर्थाय पश्यति ।

६] कामं वां काम-लाभाऽर्थं न सं बुद्धि-द्वे पु बुद्धि-मान् ॥६॥

१. फ-तु । २. रा-समन्वित ३. रा म-अन्नवीत् ॥ ४. फ-साधु-
वचैव । च व म ल_१ ल_२-साधु धर्म्यं । रा-धु धर्म । म-धु धर्मश् । ५. फ-
सर्वतः । ६. च-कुर्युस् । म-भूयुस्तत् । आ-ज्जुस् । ७. च-वक्ष्यमाणो ।
आ-म-माणे । ८. रा प्र व ल_१ ल_२-नास्ति ॥ ९. च-कार्यग० । आ-
कार्यतरीरं तु नेतुं । १०. फ-प्राप्तकार्यममित्रेषु सेतुं वा सर्वसम्पदाम् । प्र रा
व ल_१ ल_२-नास्ति ॥ ११. रा व अ-एव हि । १२. आ-नास्ति ॥
१३. फ-विप्रथितं मया । च-विश्रम्भता । रा-विश्रम्भतां । व म ल_१ ल_२-
विश्रम्भतां । अ-विस्तीर्णता । १४. म-हितां बुद्ध्या परीक्षिताम् ॥ १५.
आ-अवा हि । च रा प्र व म-अवाप्तु । १६. फ-उच्यते । १७. आ-
तत्रार्थः । फ-तत्रार्थः । अ-तत्रार्थ । १८. आ-यदीक्ष्यो ॥ १९. आ-धर्म
धर्मम् । रा-धर्म धर्मम् । २०. फ-च । २१. फ च प्र रा व म-लाभाय ।
२२. फ-मुड० ॥

मन्त्रितो यो बहु-विधो निम्-सारः सार-दर्शिभिः ।

७] अमात्यैर् मन्त्रिभिर् मन्त्रः सन्नि(नि)योगान् न शोभनः॥७॥

परदाराऽभि-गमनं कौ धर्म इति वर्णयेत् ।

८] मति-मान राज-शास्त्रेषु यथा-यैव कृत-निश्चयः ॥८॥

यैव त् इदं कथ्यते नां(रा)म-कृतं व्युत्थित-लक्षणम् ।

९] नाऽऽगः सं-लक्ष्यते रामे धर्म-व्युत्थित-लक्षणम् ॥९॥^१

वने हि^३ वसते रामैः पितुर् निर्देग-वत्सलः ।

N] यत् तद् अंस्य न सं-देहो धर्मो(मा)ऽव्युत्थित-लक्षणम्॥१०^१

रक्षणं तांपसानां च क्षेत्र-धर्म स्थितांऽऽत्मना ।

N] यत् कृतं शस्त्रम् आ-दाय तद् व्यक्तं धर्म-लक्षणम्॥११॥^२

दानं साम समुत्-प्लव्य स(य)द् विक्रमम् इहाऽऽस्थितः ।

१. आ अ-यं । २. अ-०द्विभिः । ३. फ-मन्त्रितो मन्त्रः ।
 च-मन्त्रिभि मित्रैः । ४. आ-०योगान्तरतो० । फ-०योगान्तरसो० ॥ ५.
 फ-०मिमर्षे हि । अ-०मिमर्षोपु । ६. आ रा अ-धर्मम् । ७. आ-यथा
 च । ८. आ-स्वयेवं कथितं । ल_१-यद्विदं क० । अ-यदि एव कथ्यसे । ९.
 फ-राजन् । प्र च रा व ग ल_१ ल_२-रामे । अ-रामो । १०. म-०धर्मणम् ।
 ल_१-०लक्ष्मणम् । ११. फ-किं लक्ष्यते । १२. आ-अत्र सलक्ष्यते नाम
 धर्मस्वार्थस्तु लक्षणम् । म-अत्र किं लक्ष्यते नाम धर्माद्विपुत्थितलक्षणम् ।
 च रा प्र व ल_१ ल_२ अ-नास्ति । १३. व-वसति रामो हि । १४. न-
 तत्स्य । १५. आ-धर्मोऽऽमुपित० । १६. च रा प्र व ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥
 १७. आ-लक्षणन्ता० । च-रक्षणं क्षण तां० । १८. फ-यत्र धर्मं । अ-
 क्षत्रिधर्मं । १९. आ अ-घृतात्मनां । फ-कृतात्मनां । ल_१-वृतात्मनाम् ।
 २०. च-तस्त्रमदाय । व-शास्त्रम् । २१. ल_२-अत आत्मन् 'धर्माद्विचलितः
 कथम्' इत्यन्तः पाठो नास्ति । २२. रा-दान नाम । व-दान साम । म-
 दैव्यं राम । २३. आ-यदि धर्मम् । म-य,(स) दि धर्मम् । २४.
 च-इह स्थितः । रा-इति स्थितः । प्र ल_१-इति स्थितिः । व-इति
 स्थिति । म-इहाऽऽस्थितः (इति स्थितिः) ।

- N] व्यक्तम् एतत् परं तस्य रामस्याऽऽकैव्य-लक्षणम् ॥१२॥^१
 यन् निदर्शन-भूतं च धर्मिष्ठानां महाऽऽत्मनाम् ।
 N] सुं-लभं तद् ब्रुवंल लोके गुण-जातं महाऽऽत्मसु ॥१३॥^२
 यदा च भवनाद् रामश् चाप-पाणिर् विनिर्-गतः ।
 १०] क्षत्रम् एवाऽभि-सन्धाय धर्माद् वि-चलितः कथम् ॥१४॥
 यदि किञ्चित् व्यति-क्रान्तं भवेद् रामस्य चेद् इह ।
 ११] किं जातु कस्य दोषोऽपि न भवेद् वन-वासिनः ॥१५॥
 यथा हि बल-वान् कश्चिद् आ-हारान् वि-गुणान् अपि ।
 १२] भुक्त्वा जरयते तद्-वद् रामः पाप-प्रणाशनः ॥१६॥
 एवं कृत्वा मम भेतं यद् रामः स्व-परिग्रहम् ।
 १३] माऽऽप्नुयाद् गुण-सम्पन्नस्त्वाम् अवाऽऽप्य महा-बलम् १७
 तत्र हेतुः प्र-दाने च सु-महान् प्रीति-वर्द्धनः ।

१. रा-पद । २. फ व प्र-रामस्य कै० । ३. अ-नास्ति ॥
 ४. प्र च रा व ल_१ म-०भूतश्च । म-निदर्शभूत (तश्) ।
 ५. फ-सुलभ । ६. अ-च ध्रुव । ७. फ-महासु च । ८. प्र च रा व-
 ध्रुव लोके गुणीजातः सुलभश्च महात्मसु ॥ ल_१-ध्रुव लोके गुणे जातः
 सुलभश्च महात्मसु । म-ध्रुव लोके गुणजात सुलभश्च महात्मसु ॥
 ६. व-यत्तु । १०. प्र-भवेद् ॥ ११. फ-क्रियान् वा तस्य । च-
 क्रियां सुतस्य । रा व प्र म ल_१-क्रियामु तस्य । १२. ल_२-दोषो हि ॥
 १३. म-बलवानाग्निर् । १४. फ-आहाराद्० । १५. आ-
 निगुणान् । १६. फ-भुक्त्वा हि जरयेत् । रा-भुक्त्वा जरयते । १७. फ
 ल_२-प्रनाशनः ॥ १८. आ अ-वृत्ता । १९. अ-मुमत स । २०.
 प्र ल_१ ल_२ अ-स्व परि० । २१. आ ल_१-०सम्पन्न । रा-०सम्पन्न ।
 प्र य ल_२ अ-०सम्पन्न । २२. आ रा प्र व ल_२ अ-०बलः ॥ ल_१-
 ०मतिम् । २३. प्र-हर्तुं । २४. फ-प्रसादे च । च म रा व प्र-प्रदानेन ।

N] यन्न न सा व्युत्-विता सीता त्वाम् अवाऽऽप्य महा-मतिम् ॥१८॥

पितुर् वा वचनाद् धर्म्याद् वन-यामम् उपाऽऽगतैः ।^६

N] वशम् अभ्यागतश् चेति रामः सीताम् इहाऽर्हति ॥१९॥

त्वाम् अवाऽऽप्य गुणैर् युक्तं को हि न प्राऽऽप्नुयाद् गुणान् ।

१४] 'त्वं तु प्रीति-करो राजन् गुण-हीनेऽपि संज-जनः ॥२०॥

कार्यम् आत्माऽनु-रूपं वै धर्मो वा यदि रक्ष्यते ।

१५] त्व-प्रसादाच्चेष्टुभां सीतां राजन् मोक्तुम् इहाऽर्हसि ।

N] सामान्येऽपि जये वाऽपि न युद्धं तेन ते क्षमम् ॥२१॥

इत्यापि रामायणे सुन्दर-काण्डे विभाषण-वाक्य

नाम पचाशतितमः सर्गः ॥८५॥

१. आ-यत्र सा व्यु० । च-यत्रमाव्यु० । रा च-यत्र साम्यु० । अ-
यत्र साक्षे स्थिता । २. फ-यत्र मोघ हि वा मीतामवाप्य स महामतिः ।
३. ल_१-नास्ति । ४. रा-वचनाधर्माद् । आ-०द् धर्माद् । ५. रा-
उपागता ? । ६. फ-पितुर्नचनधर्माच्च वनवासमुपागतः । ७. आ-
अभ्यागतां वेत्ति । च-अभ्यागतो वेत्ति । रा-अभ्यागतश् । ८. म-इहाऽर्हसि ॥
९. प्रवमल_१ल_२ अ-गुणम् । १० प्र-तं । ११. रा व अ-०हीनोपि । १२.
फ-सज्जने ॥ १३. रा प्र व ल_१ ल_२-चेद् । १४. आ प्र व ल_१
ल_२-रक्षितः । रा-रक्षता । १५. फ-प्रसादात्तु ता । च रा प्र
म ल_१ ल_२-०च छुमा सीता । १६ प्र रा म ल_१ ल_२-मोक्षम् । १७.
रा प्र म ल_१ल_२-इहाऽर्हति । १८. अ-सामान्ये विजये वारि । प्र-सामान्य-
विजये वापि । रा व म ल_१ ल_२-सामान्ये विजये चापि ते । १९. प्र-न च ते
क्षमम् । रा व म ल_१ल_२-न ते क्षमम् । आ-तेन मेक्षमम् । २० च-सामान्ये
विजये चापि... इ तेन मे क्षमम् । फ-नास्ति ॥ २१. आ-आप्येय रा० ।
ल_२-नास्ति ॥

[वं-N= [पडशीतितमः सर्गः] =[दा-१५]

बृहस्पतेस् तुल्य-मतेस् तेतस् तेन्
नि-शम्य वाक्यं तु वि-भीषणस्य
इदं वभापे वचनं महाऽऽन्मा
तस्मिन् तदा नैर्ऋत-राज-पुत्रः ॥१॥ [१]
इदं 'हि ते' तात कनिष्ठ वाक्यं
धर्माऽन्व-इतं चैवं मु-नीतिमञ्च च ।
अस्मिन् कुले नाम कथं मु-जातं
त्वं ईदृशं व्या-हरेसि प्र-गल्भम् ॥२॥ [२]
सत्त्वेन वीर्येण परा-क्रमेण
'शौर्येण धैर्येण' च तेजसा च ।
एकः कुलेऽस्मिन् पुरुषो हि धीमान्
जातस् तु नस् तात कनिष्ठ एव ॥३॥ [३]
'किं नाम तौ' पार्थिव-राज-पुत्राञ्
अस्माकम् 'एकेन निशा-चरेण ।

१. फ म-तु तस्य । च-स्वनस्तन् । प्र रा व ल_१ ल_२-तदस्य । अ-
वतस्तु । २. अ-हि । ३. रा व म ल_१-नृत्त० ल_२-नैवृत्त० ॥ ४. आ-
नास्ति । ५. च-भ्रातुर् । ६. म-नैय । ७. रा-तु नीतिवद्य । आ-०त्रिवच्च ।
८. म-ना(रा)म । ९. फ अ-नु जातः । प्र च रा व म ल_१ ल_२-मुजातः ।
१०. च-स्वदृशं । ११. फ-व्याहरसे । रा-व्याहरसि । १२. आ च रा-
प्रगल्भः ॥ १३. फ-मौर्येण । १४. प्र-धर्मेण । १५. फ-
पत्तम् ॥ १६. आ-चेव । प्र रा व ल_२ ल_२-दव । च-नास्ति ।
१७. आ-एवौ न ।

सु-प्राकृतेनाऽपि रणे प्र-सैह्यौ
 प्रशंससि त्वं सु-महा-गुणेषु ॥४॥ [४]
 त्रि-लोक-राजो ननु देव-राजः
 शत-क्रतुर् भूमि-तले नि-विष्टः ।
 मयाऽर्दित(ता)श् चाऽपि दिशः प्र-पन्नौ
 मर्व-तेजसा देव-गणाश् च सर्वे ॥५॥ [५]
 ऐरावणो वि-स्वरभू उर्व-नदंश् च
 नि-पातितो भूमि-तले मया सः ।
 वि-कृष्यं दन्तं हि मयाऽर्क्ष्यं भूयो
 वि-त्रासितौ देव-गणाः समस्तौः ॥६॥ [६]
 सोऽहं सुराणाम् अपि दर्प-हन्ता
 दैत्योत्तमानाम् अपि शोक-हर्ता ।

१. आ ल, अ-समा० । २. ल_२-नास्ति । ३. आ अ-प्रसन्न ।
 क-अविशक्तौ । ल_१-विशक्तौ । ल_२-प्रसन्नौ । ४. अ-नु महा० । ५. रा-
 प्रसंगिगुणसुमहागुणेषु ॥ ६. रा-राज । ७. क-किं लोकनाथोऽविमहाबलम् ।
 ८. च-मया सः । रा-निरिष्टः । प्र-विशिष्टः । ९. रा ल_१-मयादितश् चा० ।
 व-तयार्दितश् चा० । म-भयार्दितयादिशः । १०. रा ल_१-प्रसन्नौ । आ व-
 प्रपन्नौ । ल_२-प्रपन्नौ । ११. अ-एव ॥ १२. क-प्रेरावतो । प्र-
 प्र-परावणो । १३. रा अ-विश्वरम् । प्र-विश्वरिम् । १४. क-उन्मदंश् ।
 १५. ल_१-विकृष्टदन्तं । क-०प्य दन्तश्च । १६. आ क ल_२ अ-
 मया म । १७. प्र रा व म ल_१ ल_२-भूमौ । अ-कुंभं । १८. अ-
 सितौ देवगणौ । १९. क-ममेताः । अ-समेत । २०. रा व
 ल_२ ल_१-दर्पहर्ता । अ-सर्वहन्ता । २१. प्र-दैत्योत्तमानाम् । ल_१-दैत्ये तु
 मानाम् । २२. क ल_१-शोकहन्ता ।

कथं न हन्यां तरसा प्र-सह्य

मनुष्य-योनी किमु तौ रणाऽग्रे ॥७॥

अथेन्द्र-कल्पस्य महा-रथस्य

महौजसम् तद्-वचनं नि-शम्य ।

ततो वभाषे वचनं महाऽर्थ

वि-भीषणो धर्म-भृतां वरिष्ठः ॥८॥

न तौत मन्त्रे तव शक्तिर् अस्ति

वालम् त्वम् अद्याऽप्य् अविपक-बुद्धिः ।

तस्मात् त्वयेहाऽऽत्म-विनाशनाय

वचोऽर्थ-हीनं बहु विप्र-लुं(१ल)प्तम् ॥९॥

पुत्र-प्रवादाद् अस्ति रावणस्य

त्वम् अस्य जातः स्वयम् एव शत्रुः ।

यंस्येदृशं रावण-तो वि-नाशं

निशम्य-मानं ह्य् अनु-मन्यसेऽद्य ॥१०॥

त्वम् एव वध्यश् च मुदुर-मतिश् च

स चाऽपि वध्यो य इहोऽऽनयेत् त्वाम् ।

१. प्र ल_२-वर्ता (हर्ता) । २. च राव म ल_१ प्र ल_२-प्र
 ३. रा-०प्ययो न ॥ ४. अ-महारथस । ल_२-महौजसम् ॥ ५. फ-न
 ६. आ फ-अद्यापि विपक० । प्र च रा व म ल_२-अद्या
 पक० । ७. फ-बहु विप्रलंप्तम् । अ-बहुधा प्रलुप्तं ॥ ८. फ-पुत्र प्रवादाद्
 ०-प्रवादास्त्वामि० । प्र व ल-ल_२- प्रवादस्त्वामि० । रा-पुत्र प्रववा "वादस्
 ९. अ-ण्व । १० फ-यदिदृशं । ११. प्र-रावण ते । १२
 निशम्य मारं । अ-०मानः । १३. फ-०न हि पश्यमे
 अ-म तु म० । ल_२-०मन्यतेऽद्य ॥ १४. म-मुदुमंति । १५
 ०नयत् । १६. व-त्वम् ।

वालं हृदं साहसिकं च भयः
 प्रवेशयेत् चाऽविदितं समीपं ॥११॥ [११
 स मूढ-कल्पो विनयाद् अपेतम्
 तीक्ष्ण-स्वभावोऽल्प-मतिर् दुर्-आत्मा ।
 भीरुं च माम् अद्य मुदुर्-मतिं च
 त्वम् इन्द्र-जिद् वाल-तया ब्रवीषि ॥१२॥ [१२
 को ब्रह्म-दण्ड-प्रतिमान् मु-वेगान्
 अर्चिष्मद्-उल्काऽनल-सन्निकाशान्
 सहेतं चाणान् यम-दण्ड-कल्पान्
 सम-ईक्ष्य मुक्तान् युधि राघवेण ॥१३॥ [१३
 प्र-वृष्टं रत्नानि स-भूषणानि
 वासांसि मुख्यासि(नि) मण्डीश् च दिव्यान् ।
 सीतां तु रामाय नि-वेद्य देवीं
 वसेम लंकाऽधि-प वीत-शोकाः ॥१४॥ [१४

। रौमायणे सुन्दर-काण्डे त्रिभीषण-वाक्यं नाम पदशीतितमः सर्गः ॥८६॥

१. अ-सदा । २. फ-प्रवेशितं । रा प्र य म-प्रवेदायेद् । ल_१ ल_२ म
 तापिरत्वा । ३. रा-वा विदितं । प्र य म-वाविदित ॥ म ल_१ ल_२ अ-
 ॥ ४. आ-विभवाद्पे० । ५. अ-कुद्ध० । ६. आ-महारमा ।
 ।-भीमं । ८. रा प्र य म ल_१ ल_२-ममासाय । च अ-मामास ।
 तमाय । ९. प्र म ल_१-व । १०. ल_२-वाळ तथा ११. आ-ब्रवीदि ।
 त्वोभि ॥ १२. ल_१-क्रोदण्डवेगप्रतिमान् । १३. फ च-म वेगान् । १४.
 अर्चिष्मतोऽनल० । च म ल_१ ल_२-अर्चिष्मदुल्कानलमग्निमांश । च-
 नतोऽनलसन्निभांश । १५. अ-बहेत । १६. आ-मुक्ता । प्र अ-
 ॥ १७. च-वृष्ट १८. च-सुभू० । म-भूषणानि । १९. फ अ-
 नि । च-मुख्याणि । प्र रा म ल_१ ल_२-पुष्पाणि । २०. ल_२-
 । २१. फ अ-मुख्यान् । २२. अ-शोकः । २३. वनः परमधिकः पाठः-
 तोऽन्यथा क्रियमाणीर्विरुद्धं द्रक्ष्यन्ति ते ये न मंस्यन्ति युद्धम् ॥
 त_२-इति सु० ॥

[वं-N]= [सप्ताऽशीतितमः सर्गः] =[दा-१४]

सं-क्रुद्धास् ते ततस् तत्र बहवः प्रिय-वादिनः ।
उच्य-मानास्तु बहु-शश् चुक्रुशुः सह-रावणाः ॥१॥ [N
शेषांश् चाऽन्ये प्र-जहसुर् भृशम् अन्ये नि-शैश्वसुः ।
सम्-ईक्ष्याऽन्योऽन्यम् आ-यैस्ताश् चखादुर् दशनान्य् अपि [N
तस्मिंस् तथोक्ते वचने मेहा-पार्श्वः प्रताप-वान् ।
शिरंस्य् अञ्जलिम् आ-धाय रावणं वाक्यम् अब्रवीत् ॥३॥ [N
'धर्मं काम-फलं विद्धि तथा शत्रु-विनाशनम् ।
इन्द्रियाऽर्थोप-भोगो हि कौमः सत्य-परिक्रम ॥४॥] N
शब्द-गन्ध-रस-स्पर्शा रूपाणि वि-विधानि च ।
भेक्ष्यं भोज्यम् अभि-प्रेतम् उचितं मनसस् तथा ॥५॥ [N
एतन् मूलं त्रि-वर्गस्य भवेद् रीति-स-पुंगव ।

१. फ-०मानाश्च । २ प्र रा म ल_१-चक्रुशुम् ॥ ३. फ च प्र व म
ल_१ ल_२ अ-रोपाच् । रा-रोपा । ४-प्रजहसुव भृशम् । ल_१-प्रजसुभृशम् ।
५. फ च व ल_२ अ-विनिश्वसुः । रा-निशच्चसुः । ६. रा-न्योऽयम् । ७. आ-
भायस्ताश्च दुर्द० । फ-०श् चपदुर्दशनानपि । रा व-०स्ता आखादन्दशनानपि ।
प्र म ल_२-०स्ता अखादन्दशनानपि । ल_१-०स्ता अदशनन्दशनानपि । अ-
मनस्य वभजुर्दशना अपि ॥ ८. आ-तस्मिन्वथोक्ते । ल_१-तस्मिन्वथोक्तव० ।
९. अ-सहापार्श्वः । १०. आ ल_२ अ-सिरसम् । ११. फ रा प्र व-आदाय ॥
१२. अ-धर्म्यं का० । रा-धर्मकामं फलं । प्र-धर्मं कामं फलं । १३. अ-स्वारीत्रि० ।
प्र-०विनाशिनम् । १४. अ-०पभोगश्च । ल_१-०पलोभो हि । १५. आ म-
रामः । १६. आ फ च रा प्र ल_२ अ-०पराक्रमः ॥ १७. आ-
स्पर्शरू० । १८. आ-भक्ष्यभोज्यम् । १९. रा-उदीर्णं ॥ २०. ल_१-त्रिवनस्य
भवेद् रक्षस० ।

दीराश्चैवोदितो(१ता) मूलं सुखाऽर्थम् अ-मितौजसः॥६॥ [N
यः खैल्व् अपि वनं गत्वा दुर्गे व्याल-निपेवितम् ।
मैध्व आ-नीय न चाऽऽग्राति मन्वे तं मूढ-चेतसम् ॥७॥ [N
अर्न-अन्ते तु झप-त्राहे महा-जल-समागमे ।
सांगराऽन्ते सु-नियंता सर्वा सुग्रीव-वाहिनी ॥८॥ [N
आ-गम्य दृष्ट-मुदिताः सर्वे वानर-भूथपाः ।
सं-स्थिता हि परे पारे दिनानि सु-वहैन्य् अपि ॥९॥ [N
कुम्भ-कर्णं सहाऽस्मैभिः महेन्द्र-जितम् उत्-त्तमम् ।
धुंद्धे वि-पहितुं शक्तम् स्वयं नैप्योमरेश्वरः ॥१०॥ [N
अन्तःपुर-विहारेषु गुह्येषु आम्र-वने(१णे)षु च ।
चारु-वर्हिण-धुंष्टेषु रमस्व सह सीतया ॥११॥ [N
वि-ज्ञाय तं महा-बुद्धिः कुपितं राक्षसेश्वरम् ।

१. आ फ-पान(दार)मेवादितो । च व म रा प्र ल१ ल२-दानमेवोदितं ।
२. च-मुख्यार्थम् । अ-सुपाय स्वमि० । ३. रा-खलवपवनं । ४. च-
दुर्गव्याड० रा-दुर्गव्याल० । ५. आ-वध्वानीयत चायन्तं । च रा-०य न आघातं ।
व ल२-चाघातन् । प्र-चाघात । म ल१-चाघातुर् । अ-चाघतन् । ६-
फ-तं मन्वे । ७. च-०चेतनम् ॥ ८. प्र रा म ल२-हनुमत्प्रमुखा ग्राहा । व
ल२-हनुमत्प्रमुखं ग्राहा । च-०न्ते तु मखो ग्राहा । आ-०पग्राह । ९. अ-०संगमे ।
१०. व म ल२-सागरान्तेषु नि० । च-सागरान्तेषु नियतां ॥ ११. प्र-
आगम्य । १२. आ-सुवहैन्यथा ॥ १३. रा व प्र म-०स्माभिस्त्रहेन्द्र० ।
१४. फ-युक्तो । १५. म-विपयि(हि)तुं । आ फ-विपहितुं । प्र-विपहितं ।
१६. फ-राक्षससुगव ॥ आ फ-नाप्यो महेश्वरः । म-नाप्यमहेश्वरः ।
अ-वे नाऽमरेश्वरः । १७. ल१-०विहारे । १८. रा-गुह्यम् । आ-गुह्येषु ।
१९. रा-०णुष्टे च । प्र व म ल२-णुष्टेषु । ल१-चारुवर्हिण० । अ-णुष्टेषु ॥
२०. रा-विज्ञापितं । २१. ल२-०बुद्धिः । २२. ल१-परमेश्वरम् ।

[वं-N]= [सप्ताऽशीतितमः सर्गः] =[दा-१४]

सं-क्रुद्धास् ते ततस् तत्र बहवः प्रिय-वादिनः ।

उच्य-मानास्तु बहु-शश् चुंकुशुः सह-रावणाः ॥१॥ [N

शेषाश् चाऽन्ये प्र-जहसुर् भृशम् अन्ये नि-शैश्वसुः ।

सम्-ईक्ष्याऽन्योऽन्यम् आ-यंस्ताश् चखादुर् दशनान्य् अपि [N

तस्मिंस् तथोक्ते वचने महा-पार्श्वः प्रताप-वान् ।

शिरंस्य् अञ्जलिम् आ-धाय रावणं वाक्यम् अब्रवीत् ॥३॥ [N

'धर्मं काम-फलं विद्धि तथा शत्रु-विनाशनम् ।

इन्द्रियाऽर्थोप-भोगो हि कौमः सत्य-पराक्रम ॥४॥] N

शब्द-गन्ध-रस-स्पर्शा रूपाणि वि-विधानि च ।

भक्ष्यं भोज्यम् अभि-प्रेतम् उच्यते मनसस् तथा ॥५॥ [N

एतन् मूलं त्रि-वर्गस्य भवेद् रक्षस-पुंगव ।

१. फ-०मानाश्च । ० प्र रा म ल_१-चकुशुम् ॥ ३. फ च प्र व म

ल_१ ल_२ अ-रोपाच् । रा-रोपा । ४-प्रजहस्व भृशम् । ल_१-प्रजसुर्भृशम् ।

५. फ च व ल_२ अ-विनिश्वसुः । रा-निशच्चसुः । ६. रा- न्योऽयम् । ७. आ-

आयस्ताश्च दुर्द० । फ-०श् चपदुर्दशनानपि । रा व-०स्ता आखादन्दशनानपि ।

प्र म ल_२-०स्ता अखादन्दशनानपि । ल_१-०स्ता अदशन्दशनानपि । अ-

मानस्य वभजुर्दशना अपि ॥ ८. आ-तस्मिन्यथोक्ते । ल_१-तस्मिन्यथोक्तव० ।

९. अ-सहापार्श्वः । १०. आ ल_२ अ-तिरय् । ११. फ रा प्र व-आदाय ॥

१२. च-धर्म्यं का० । रा-धर्मकामं फलं । प्र-धर्मं कामं फलं । १३. अ-स्वरिति० ।

प्र-०विनाशिनम् । १४. अ-०पभोगश्च । ल_१-०पलोभो हि । १५. आ म-

रामः । १६. आ फ च रा प्र ल_२ अ-०पराक्रमः ॥ १७. आ-

स्पर्श० । १८. आ-भक्ष्यभोज्यम् । १९. रा-उदीर्णं ॥ २०. ल_१-त्रिवनस्य

भवेद् रक्षस० ।

एवं च राजा बलवान् नृ-शंसम्
 अर्न-आर्यकर्म क्षमते न विद्यः ।
 कस्मान् न ते सन्नि-पतन्ति दण्डां
 शिताश्च शरीरे नि-पतन्ति बाणाः ॥१७॥ [N
 स एवमं उक्तो न शशाक किञ्चिद्
 वि-भीषणो वक्तुम् अंतीऽव कोपात् ।
 प्रियस्^१ तु^२ तस्याऽनु-चरो महाऽऽत्मा
 हरो महा-पार्श्वम् उवाच वीरः ॥१८॥ [N
 न ते महा-पार्श्व जिजीविषोऽस्ति
 यो रावणाऽनन्तर-जे नि-कामय^३ ।
 वि-भीषणे वा पुरुषं त्रैवीपि
 राज्ञस्^४ तयोऽर्थास् तरसा नि-हंसि ॥१९॥ [N

१. आ-हि । २. आ-मघवा । अ-०मयवा । ३. अ-वृशंसा ।
 ४. आ-आर्य हि कर्म । म-अयं विकर्म । फ-अनार्य घर्म । ५. आ-
 क्षमतां हि । फ अ-क्षमतां न । म-क्षमते विद्यः । ६. फ म-तस्मान् ।
 ७. फ अ-सन्निपत्(त)न्ति दण्डान्(ः) । ८. अ-शरीरेण पतन्ति । फ-
 शरीरे पतन्ति । ९. रा च प्र व ल_१ ल_२-नारिव ॥ १०. फ-एव शक्तो ।
 ११. च-इतीव । १२. अ-प्रियश्च । १३. च-महापार्श्वं सुवाच ॥
 १४. आ-०पास्ते । १५. अ-यद् । १६. च-रावणमन्तरुखे ? । रा-
 रावणं । प्र व ल_१ ल_२-रावणं वीक्ष्य च । १७. अ-विकारम् । प्र व
 ल_१ ल_२-निर्विकारम् । १८. प्र व राल_१ ल_२-विभीषणं । अ-
 विभीषणो । १९. आ च-वाक्यरथं । अ-वाक्यरथं । म-वै पररथं ।
 २०. आ-प्रवीपि । २१. रा ल_१-धियं च राज्ञाम् । प्र व म ल_२-
 धियं च^५ राज्ञस् । फ-तथार्थं । २२. रा ल_१-न हसि ॥

पंरमोद्-अग्रया वाचा वि-भीषणम् उवाच ह ॥१२॥ [N

न वि-भीषण राजानं परुषं वक्तुम् अर्हसि ।

क्रुद्धस् त्वं एवं महाऽऽत्मा वै दहेद् अग्निर् इवेन्धनम् ॥१३॥ [N

स्त्री-रत्नम् अ-तुलं लब्धा(र्ब्धां) सीतां प्राण-सैमां कथम् ।

द्विपतेऽयं प्र-यच्छेत् द्रुवन् दोषं न बुध्यसे ॥१४॥ [N

न तु सापत्न्यकं वंल्याच् छंक्रोपि परि-गृहितुम् ।

विभ्रंस् ते मनसो दोषं द्रुवन् 'एवं न बुध्यसे ॥१५॥ "[N

कामस्य कामं पुर-तो वि-करो

न त् एष वै सं-क्रमते शुभानाम् ।

न दृष्टे-संकल्पम् अंहो वि-करो

शुद्धं क्षमाम राज्ञो नृप-सिद्धि-कामाः ॥१६॥ [N

१. च रा व-पुनश्चोदप्रया ॥ २. रा ल_२-पुरपं । ३. फ च रा प्र घ म-स्वेष । ४. फ-इवोदतः ॥ ५. व-समा । आ-द्विपतोऽयं प्र० । फ-द्विपते संप्राप्तुं चेति । ६. प्र च रा व म ल_२-द्विपते संप्रयच्छेति । अ-द्विपतं यं प्रयच्छेति । ७. अ-ध्रुवं । ८. फ-दोषैर्न लिप्यसे ॥ ९. फ-न तु सापत्न्यकं । रा म प्र-ननु सापत्न्यकं । अ-न एवं सापत्न्यकं । च ल_२-ननु सा० १०. आ-वाक्याशकरोति । ल_१-वाक्या.....करोति । ११. फ-च निगृहितम् । च रा म-न विगृहितम् । प्र-न विगृहितम् । ल_२-न विगृहितम् । अ-विनिगृहितम् । १२. फ-विद्यस्तव मनोदोषो । प्र च-विद्यस्ते म० । रा-स्ते मनसो । १३. रा-पुनं । १४. ल_२-बुध्यते ॥ १५. घ-नास्ति ॥ १६. फ-क्षमां समाक्रम्य पुरा विकारो । च रा व म ल_२-कामं समाक्रम्य पुरोपकारो । प्र-कामं समाक्रम्य पुरोपकारो । ल_१-कामं समाक्रम्य पुरोपकारो । अ-कामं समाक्रम्य तु वै विकारो । १७. रा व म ल_१ ल_२-नन्वेप । १८. अ-शुभाननम् । १९. फ-दुमद्वयम् । प्र च य ल_१-दृष्ट सं० । रा-दृष्ट० । म ल_२-दृष्ट (दृष्ट) । २०. फ अ-अयो । २१. च ल_१-विकारो । प्र व म ल_२-विकारः । अ-विगृह्यम् । २२. फ-पुवं । च रा प्र य ल_१ ल_२ अ-नास्ति । २३. फ-क्षमा च ॥

एवं च राजा बल-वान् नृ-शंसम्
 अर्न-आर्यकर्म, क्षमते न विद्मः ।
 कस्मार्त् न ते सन्नि-पतन्ति दण्डाँ
 गिताग् शरीरे नि-पतन्ति वाणाः ॥१७॥ [N
 स एवमँ उँक्तो न शशाक किञ्चिद्
 वि-भीषणो वक्तुम् अँतीऽव कोपात् ।
 मियस् तुँ तस्याऽनु-चरो महाऽऽत्मा
 हरो महा-पार्श्वम् उवाँच वीरः ॥१८॥ [N
 न ते महा-पार्श्व जिजीविर्पोऽस्ति
 यो रावणाऽनन्तरँ-जे नि-काममँ ।
 वि-भीषणे वोँ परुँषं व्रँवीपि
 राजस् तथोँऽर्थास् तरसा नि-हँसि ॥१९॥ [N

१. आ-हि । २. आ-मघवा । अ-मघवा । ३. अ-वृशंसा ।
 ४. आ-आर्यं हि कर्म । म-अयं विक्रमं । फ-अनार्यं धर्मं । ५. आ-
 क्षमतां हि । फ अ-क्षमतां न । म-क्षमते विद्मः । ६. फ म-तस्मात् ।
 ७. फ अ-सन्निपद(त)न्ति दण्डाद(ः) । ८. अ-शरीरेण पतन्ति । फ-
 शरीरे पतन्ति । ९. रा च प्र व ल_१ ल_२-नास्ति ॥ १०. फ-एव शको ।
 ११. च-इतीव । १२. अ-प्रियश्च । १३. च-अहापार्श्वं सुगच ॥
 १४. आ-ऽपास्ते । १५. अ-यद् । १६. च-रावणमन्तरुष्वे ? । रा-
 रावणं । प्र व ल_१ ल_२-रावणं वीक्ष्य च । { ७. अ-विकारम् । प्र व
 ल_१ ल_२-निर्विकारम् । १८. प्र व राल_१ ल_२-विभीषणं । अ-
 विभीषणो । १९. आ च-वाक्यरूपं । अ-वाक्यरूपं । म-वै पर्यं ।
 २०. आ-प्रवीपि । २१. रा ल_१-धियं च राजाम् । प्र व म ल_२-
 धियं च राजम् । फ-तपार्थं । २२. रा ल_१-न हसि ॥

इदं सु-नीतं कुरुते न चेति'

द्वुवन्ति तैस्यार्थ-पुरो(परा) हितानि ।^३

प्र-चोदितांश् चोऽपि कृते तु मन्त्रे

त्वया महा-पार्श्व न कुत्सनीयाः ॥२०॥ [N

न चेद् इहाऽर्नु-प्रियम् एव वाक्यं

न चेद् अयं राज-हिताये मन्त्रः ।

स्त्रियश् च राज्ञो जंड-पंगुकांश् च

सं-पृच्छ तांस् तादृशश् चैव मूढान् ॥'२१॥ [N

श्रुत्वा हरस्येन्द्र-जितस् तथैदं

तथो महोपार्श्व-वचः सु-रुत्तमं ।

वि-भीषणो राक्षस-राज-पुत्रम्

उवाच वाक्यं हितम् अर्थ-वचं च ॥२२॥ [N

१. फ च रा ल_२ अ-वेति । २. ल_२-द्वुवन्ति । फ-नास्ति । ३. तस्यार्थमिद्वयं पुरोहिताश्च । च म अ-द्वुवति तस्यार्थपुरे पुराहिताश्च । रा प्र व ल_३ ल_२-तस्याथ पुरोहिताश्च । ४. फ-प्रचोदितः सोपि । ५. ल_१-कृतोपि । फ प्र व म रा ल_२-कृतोपि । ६. व ल_३-मत्रो । ७. आ-नीयम् । फ च ल_१-नीयः ॥ ८. अ-इहास्य प्रियम् । ९. च-हिता ये । १०. व म-जडपंगु । आ-पंगुकाश्च । प्र ल_२-नदुपगुकांश्च । ल_१-नरपंगुकांश्च । ११. फ-संपृच्छतां तादृशं सैव मूढान् । च व म-संपृच्छतै तादृशमेव मूढान् । रा-संपृच्छतै तादृशमेव मूढान् । प्र-संपृच्छतै तादृशमेव मूढान् । अ-संपृच्छतै तादृशमेव मूढान् । ल_२-संपृच्छतै तादृशमेव मूढान् । फ च रा व म ल_३ ल_२ अ-पमातः सर्गः ॥ १२. आ-हरस्येन्द्रजितस्तथैदं । १३. च रा फ-तम् तथैदं । १४. च-तथा वाक्य महा० । १५. अ च-सुरुत्तमं । फ-परुत्तमं । ल_२-सुरूपम् । १६. अ-राक्षसराजम् । फ च रा प्र व-राजराजम् । ल_१-राक्षस-राजमेवम् । १७. फ-अर्थवेच्च ।

न हिंसतो धर्म-परान् मनुष्यान्
 कामाऽऽत्मनः क्रोध-वशाऽनु-गस्यै ।
 जना नरेन्द्रस्य चिरं संकाशे
 वसन्त्ये अ-तोये सरसीऽव हंसाः ॥२३॥ [N
 अ-धर्मशीलं पितरो द्विपन्ति
 ह्य एवं विधस्याऽस्ति कुतोऽर्थ-सिद्धिः ।
 त्यजन्ति मित्राणि तथैव वान्धवा
 नृपं संदोशं ह्यं अ-समीक्ष्यं-कारिणम् ॥२४॥ [N
 अ-दूपकस्याऽनु-अपराधिनाश् च
 भौर्या हृता तत्र किम् एव साधु ।
 'सीतां प्र-मोदेन निर-अर्थकेन
 लंका सहाऽस्माभिर् इवाऽभ्यु-उपैति ॥' २५ ॥ N
 वृत्तोरु-योह्युत्तर-भोग-राशिं
 चिन्ता-विषं तीव्र-विपाक-तीक्ष्णम् ।

१. आ-हिंसतो । प्र च व ल_१ ल_२-हिंसते । अ-हिंसन्तो ।
 . रा प्र व ल_१-किनात्मनः । ३. रा ल_१-०गस्य । ४. आ-सकाशे ।
 -संकाशे । ५. फ-वसत्य् ॥ ६. रा-०सीलं । ७. आ-पितरो । च-पिगे ।
 फ-तथैव । ८. प्र व म ल_१ अ-मदोप्र । १०. च रा प्र व म ल_२-
 समीक्ष्य० ॥ ११. प्र व म ल_१ ल_२-०नपकारिणश्च । १२. ल_२-
 या । १३. आ-साधुः । १४. फ म-सीतां प्रदाने । च रा ल_२ अ-
 ताप्रनादेन । प्र व ल_१-पीताप्रसादेन । १५. फ-इह व्यपैति । च-
 म्युपैति । म-अभ्युपैति । अ-इहाव्यपैति । १६. प्र व रा ल_२-
 ग विनाशं सहसाम्युपैति । म-लङ्का विनाशं सहसाद्युपैति ॥
 फ-वृत्ते न वाह्यंतर० । च-वृत्ते तु वाह्यतरभोगवाम । प्र रा
 ल_१ ल_२-वृत्तेदवाह्यतरभोगवास । आ-०भोगराशिः । १८
 अ-दृष्टम् ।

दशांगुलाऽनेक-विपाऽति-कायं

सीता-महाऽहि वदने स्पृशेत् कैं ॥२६॥ [२
पुरा हि किञ्चिद् भवने महत् ते

ब्रह्माऽसुराणां भयं 'एति किञ्चित् ।

पुरा 'पुरीं हन्ति च' ब्रह्म-वैदः

प्र-यच्छ रामाय विदेह-पुत्रीम् ॥२७॥ [N

पुरा पुरी 'तां संमभि-द्रवन्ति

बली-मुखा वानर-यूथ-पालाः ।

सुपर्ण-संघो इव निष्-पतन्ति

प्र-यच्छ रामाय विदेह-पुत्रीम् ॥२८॥ [N

पुरा वनौको-निवहाः 'पुरी ते'

प्र-विश्य वीरास् तरसा हरन्ति ।

सिंहा वने क्षुद्र-मृगान् इवाऽऽशु

प्र-यच्छ रामाय विदेह-पुत्रीम् ॥२९॥ [N

१. फ-वश गतास्तेन मुखातिकाल(य) । च-दशांगुलस्तेन मुखातिपा काय । प्र रा व म ल_२ अ-दशांगुलानेकमुखातिकाय ।
२. फ-०नहार्हि । च प्र व ल_१ ल_२-भीतो म० । रा-सीते म० ।
३. फ प्र-वदन । रा-ववने । ४. च व ल_२ अ-स्पृशे । ५. आ अ-कः । ६. म-पुराह । ७. च प्र व म ल_१ ल_२-कथिद् ।
८. आ म-महर्षिः । रा प्र व म ल_१ ल_२-महात्मा । ९. रा च व म ल_१ अ-महासु० । प्र ल_२-सुरासु० । १०. फ-स्वयमेव । प्र-भयमेव । ११. आ रा-पुरा । १२. अ-न । १३. प्र-विप्रवादः । रा-मद् । १४. रा-प्रच्छ ॥ १५. फ च अ-भीमामभि० । प्र च म ल_२-भीम-सुप० । १६. फ-सुवर्णसिंहा । १७. फ-निपतन्तः । प्र च म ल_२ अ-निष्पतन्तः । १८. रा व ल_१-नास्ति ॥ १९. फ-पुर ते । म-पुरीम् । २०. फ-न हरन्ति । २१. फ-कुद० । २२. च रा प्र व ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥

राम-प्रियां-ग्राहम् इषुऽग्र-कूर्मं
चापांऽम्भसं वानर-वीर-मत्स्यम् ।

सुग्रीव-नक्रं ह्य उदधिं हरीणां

को जीवितार्थी प्र-विशेद् अ-मूढः ॥३०॥ [N

पुरा कपीऽन्द्रोऽग्र-बलाहकेन

रामे (ः) प्रहाराऽशनि-वैद्युतेन ।

न शैल-वर्षेण नि-हन्ति यावत्

प्र-दीयतां राज-सुताय सीतां ॥३१॥ [N

पुरा न यां वत् महता बलेन

नौभिः प्लवैश् चाऽर्णवम् अ-प्रमेयम् ।”

तरन्ति सुग्रीव-मुखं ह्यै अ-मूढाः

प्र-यच्छ रामाय विदेह-पुत्रीम् ॥” ३२॥ [N

एवं नै यां वत् समभि-द्रवन्ति”

वली-मुखं पर्वत-कूट-मात्रैः ।

दंष्ट्रांऽऽयुधाश् चैव नखाऽऽयुधाश् चै” ३३

प्र-दीयतां राज-सुताय सीतां ॥३३॥ [३

१. आ व-० प्रियां ग्राहम् । २. आ-चापद्रुमं । ३. प्र-जीवनार्थी । ४. फ-प्रविशेद्दिमूढः । रा-प्रविशेदिति मूढः ॥ ५. आ-रागप्र० । ६. च रा म ल_१ प्र ल_२-दाशरथाय । म-तावत् । ७. प्र ल_२-भैथिली । ८. व-नास्ति ॥ ९. अ-पुरा । १०. रा-यावन म० । ११. अ-नौभिः प्लवैः सागरमप्रसह्यं । १२. फ-० सखा । अ-० सुखा । १३. फ-दामूलाः । प्र रा ष म ल_१ ल_२-दि योधाः । अ-हरिन्द्राः । १४. रा-प्रयक्ष । १५. फ-नास्ति ॥ १६. रा व ल_१ ल_२ अ-पुरा । १७. च-त्वयावत् । १८. ल_१-० मुखः । १९. प्र व म-० कूटमात्राः । २०. आ म-दंष्टया० । रा च व-दंष्ट्या० (दंष्ट्रा) । २१. म-चा । २२. प्र-सीतां ॥

भित्त्वा न यावत् प्र-विशन्ति देहं

प्राणाऽन्तकास् तेऽशनि-तुल्य-वेगाः ।

शिताः शरा राघव-विप्रयुक्ताः ॥

प्र-दीयतां राज-मुतार्थं सीतां ॥३४॥ [५

यदा भवान् द्रक्ष्यति वानरेन्द्रैर्

अनीक-र्मध्यं प्रवि-कीर्यमाणर्म ।

दिशो द्रवन्तं हत-योधे-नाथं

तदा भवान् वाक्यम् इदं स्मरिष्यति ॥३५॥ [N

सहस्र-शीर्षस्यं महोरगस्यं

भोगेन' भीमस्य महा-विपस्य ।

बलं परि-क्षिप्तं इदं भवन्तो

नृपं च पापात् परि-मोचयन्तु ॥३६॥ [N

न कुम्भकर्णेन्द्र-जितौ हि वीरौ

कुतो महापार्श्व-महोदरौ चे ।

आ-र्थावतां दाशरथेश् शराणां

वेगं सम-अर्था मनसाऽपि सोढुम् ॥ ३७॥ [६

१. आ-प्रविशति । २. फ च ल, म-प्राणांतिकास् । ३. प्र च-शिराः । ४. आ-०दिप्रयुक्ताः । प्र च ल_२-विप्रयुक्ताः । ५. रा-पादस्याऽस्य स्थाने "दिशो द्रवन्ति हरियोधनाथं" इत्येव पठति । ६. रा प्र च म ल, ल_२-दाशरथाय । ७. म-मैथिली । प्र-सीतां ॥ ८. च-अनीकमध्यनुप्रकीर्यं । ल_२-०ध्यप्रकीर्यं० । फ रा म-प्रविकीर्यमाणम् । ९. रा-हर(रि)यो० । म-०योधनाथं (य) ॥ १०. च-०सहस्रशीर्षम० । ११. च-भोगैरमी० । १२. अ-परिक्षिमिद । १३. प्र-शापात् । १४. फ-०मोचयन्ति ॥ १५. च-वा । १६. प्र-आवाधव । च च-भाषावति । रा-भधावतां । १७. फ-यग समयां समरे विषोढुम् ॥

जीवने सं रामो न वि-मोक्ष्यते त्वां

सर्वैः सु-गुप्तं ह्य अथवा महद्भिः ।

न वासवस्यांऽर्क-भातं न मृत्योः

न चाऽप्य् अपाम् अन्तर-अनु-प्रविष्टम् ॥३८॥[७

मोक्षस् तु रामाद् भवतां भवेनं न

प्र-हस्त सर्वैर् अपि राक्षसेन्द्रैः ।

कथं भवेद् अस्य वि-शारदस्य

महाऽर्णवं तर्तुम् अ-शक्यम् अस्य ॥३९॥[१२

धर्म-प्रधानः स महानं वृंहच्च-द्वीर्

इक्ष्वाकु-वंश-प्रभवो महाऽऽत्मा ।

प्र-हस्त देवांऽपि तथो-विधस्य

कृत्ये पु(सु-जातस्य भवन्त्य् अ-योग्याः॥४०॥[१३

१. च-जीवत्स । ल_२-जीवन्ति । २. फ-विमोक्षयति । च-विमोक्षते । ३. च-प्रगुप्तं स्वधवा । प्र रा व म ल_१-०स स्वधवा । ४. रा-०गतो । ५. फ-नास्ति । ६. आ-न चाप्यसंवाधमनिप्रवेष्टुम् । च-न चाप्यपामन्तरमभिप्रविष्टम् । म-न चाप्यपां भर्तुरनुप्रविष्टम् । अ-न चापि पातालमभिप्रविष्टम् । फ-नास्ति ॥ ७. आ-भवेत्तु । प्र ल_२-भवेद्यो । ८. फ प्र रा व म ल_१ ल_२ अ-अर्थविशा० च-अस्य विशारदस्या । ९. अ-महा.....महाक्यमस्य ॥ १०. आ फ व-सुमहान् । च-स महा तु । अ-सुमहान् । ११. फ रा व-महच्छीर् । १२. आ-देव हि । प्र रा व म ल_२-देवा हि । फ-देवाः पि ल० । अत्र सन्धिरार्थः द्र० । १३. अ-कृते स । १४. प्र च रा ल_१ ल_२-कृत्येषु जातेषु भवन्ति योग्याः । च-कृत्येषु जात्येषु भवन्ति योग्याः । म-कृत्येषु भवन्ति (न्य) योग्याः । आ-कृत्य भवत्ययोग्याः ॥

तीक्ष्णा न यावत् तव पङ्क-पत्रा
दुरा-धरा राघव-विप्रयुक्ताः ।

भित्त्वा शरीरं प्र-विशन्ति वाणाः*

प्र-हस्त तेनेह वि-कैथसे तम् ॥४१॥ [१४

न रावणो नाऽपि महोदरोऽयं

न कुम्भ-कैर्णोऽपि न चाऽति-कायः ।

न चेन्द्र-जिद् दाशरथिं प्र-सोढुं

शक्ताः स्थितं शक्र-संम-प्रभावम् ॥४२॥ [१५

अयं कैथं काम-वशोऽभिपन्नो

मित्रैर् अमित्रै-प्रतिमैर् भवद्भिः ।

अर्ध्या-सितो राक्षस-लालनोऽर्थ

तीक्ष्णः प्रकृतो ह्य अ-संमीक्ष्यकारी ॥४३॥ [१७

१. आ-यावन्न कंकत्रा । याव त कंकत्रा । ल_१-यावन्न कंकपुत्रा ।

२. फ प्र रा व म ल_१-दुरापदा । ३. फ-०वाहुमुक्ताः । च राम

ल_१-०विप्रमुक्ताः । ४. ल_२-“प्रहस्त देवा हि तथाविधस्य” इत्यारभ्य

“भित्त्वा शरीरं प्रविशन्ति वाणाः” इत्यन्तः पाठो द्विर्पठितः ॥ ५. च-

विकथसे । ६. अ-कुम्भकर्णोऽस्ति । ७. आ च-नेन्द्रजिद् । ८. प्र-दाशरथिं ।

९. फ-प्रसोढुं ॥ च-प्रसेढु । १०. फ-शक्तास्तु तम् । छ-शक्तो स्थितं ।

रा व प्र म ल_१ ल_२-शक्ता रणे । ११. फ-शक्रतुल्य० । रा-

सक्रतुल्य० ॥ १२. रा-अथ । १३. प्र-कथा । १४. फ च-रामवशा० ।

रा प्र व ल_१-रामवलाभि० । म-रामवशा(ला)भि० । १५. ल_१-

अमित्राप्रभवैर् । अ-अमित्रैः प्रभवैर् । आ-अमित्रप्रभवैर् । १६. आ-

अधास्यते । च-अध्यास्यते । रा-अध्याम(स्य)ते । व म ल_१ अ-

अध्यास्यते । प्र-आधास्यते । ल_२-अध्यासत । १७. च-रक्षस० ।

फ-०राक्षमलालनार्थे । १८. ल_३ अ-तीक्ष्णा । १९. च-प्रकृत्या-

स्यममी० । रा ल_१-प्रकृत्या सप्तमीक्ष्य० ॥

यावद् हि केश-प्रहणादे सुहृद्भिर्
 अयं भवद्भिः परिपूर्ण-बाहुः ।
 नि-पृष्ट राजा परि-भाषितव्यो
 भूतैर् यथा भीम-वलैर् गृहीतः ॥४४॥ [१९
 प्र-वाहिणा राघव-सागरेण
 सम-उद्यमानैः सै-हितैर् भवद्भिः ।
 युक्तो ह्य अयं तारयितुं सम-एत्य
 काकुत्स्थे-पाताल-मुखेऽवसीदन् ॥४५॥ [२०
 रदं पुरस्याऽस्य सै-राक्षसस्य
 राज्ञश् च पंच्यं स-सुहृद्गणस्य ।
 सम्यग् वि-भाव्य स्वै-मतं ब्रवीमि
 नरेन्द्र-पुत्राय ददस्व पत्नीम् ॥४६॥ [२१
 परस्य वीर्यं च वलं चै बुद्ध्वा
 स्थानं क्षयं चैव तथैव वृद्धिम् ।

१. च-०न् सुकेशप्रहणात् । रा-०न् सुकेशप्रहणात् । व म ल_१ ल_२-
 सुकेशप्र० । फ-०शप्रहणं । प्र-०न् सुकेशप्र० । २. रा-निपृष्ट । ३. आ-
 भाषितव्यो ? । प्र-०भाषितव्यो । ४ रा-भूतेर् । प्र-भीतैर् ॥ ५. च-
 आवाहिना । रा प्र व म ल_१ ल_२-प्रवाहिना । ६. च-समुद्यमानात् ।
 फ-समुद्यमाना(श्या)नः । ७ रा प्र व म ल_१ ल_२-महिषो ।
 ८. फ-तारमिह ? । ९. आ-काकुत्स्थ० । १०. ल_२-०मुखेऽवसीदन् ।
 अ-०मुखे च सीदन् । आ-०मीदम् । फ-०सीदन् ॥ ११. रा-
 सु० ? । १२. च रा प्र व म ल_१-पश्यन् । १३. च-०गणश्च ।
 रा-सुहृद्गणश्च । १४. च-विभाव्य मतं । रा प्र व ल_१ ल_२-विन-
 व्याथ हित ॥ म-विभाव्याथ हितं । १५. व-नास्ति । ल_२-
 वल बुद्ध्वा । १६. रा-स्थानक्षयं ।

तथा स्व-पक्षेऽप्य् अनु-गृह्यमानं(१णं)'

ब्रवीमि वो भर्तृ-हितं यथा-वत् ॥४७॥ [२२

तपो घोरम् उग्रं यशः पौरुषं वा

नै तस्याऽप्र-मेयस्य शक्यं प्र-मातुम् ।

तपो-विक्रमाभ्यां सम्-अर्थो हि भोक्तुं

सै भूमिं सै-शैलां प्रभुः काननांऽन्ताम् ॥४८॥ [N

रणे राम-बाहुं न शक्नोति सोढुं

सहैरावणोऽपि स्वयं वज्र-हस्तैः ।

न रामेण वैरं महाराज कृत्वा

कचिज् जीवितुं वां सुखं वाऽपि शक्यम् ॥४९॥ [N

नरेन्द्राय तस्मै प्रियं साधुं-शीलां

प्रयच्छेऽऽत्म-जीवं सुखं राक्षसेश ।

न ते पौरुषं चांऽऽयुधं वा बलं वा

प्र-पश्यामि रामो रणे येन शक्यः ॥५०॥ [N

१. आ-तथाप्यपक्षेऽप्यनुगृह्य मार्गं । प्र-तथा सुपक्षेऽप्यनुगृह्य मार्गं ।
 रा-तथाप्यपक्षेऽप्यनुगृह्यमानं । रा च व-तथा स्वपक्षेऽप्यनुगृह्य मार्गं ॥ २.
 फ-अयं । ३. व-वान । आ च-तस्याप्रमेयस्य न त० । फ च रा-
 न तस्याप्रमेयस्य न । ४. च-तयो वि० । रा-ततो वि० । फ-तपोविक्रमाभ्यां ।
 ५. आ च-सभूमिशैलां । रा प्र व म ल_१ ल_२ अ- सभूमिं समग्रां ।
 ६. आ-प्रभु काननानाम् । च-प्रभु का० । च रा प्र व म ल_१ २-काननां
 ताम् । अ-प्रभुः सागरान्तम् ॥ ७. आ-०बाहुं । ८. आ-शक्नोतिसोढुं ।
 फ-शक्नोतिसोढुं । ९. रा-०हस्तं । १०. प्र-वापि वस्तु क्षमन्ते ।
 ल_२-वापि वस्तुं कचिद् । म-सुखं नापि शक्यम् । रा-सक्यम् ॥ ११. प्र-
 प्रियं । १२. च-साधुशीलां । फ च रा व म ल_१ ल_२ अ-साधु-
 सीतां । १३. फ-प्रयच्छ जीवं । म-प्रयच्छ स्वजीवं । १४. फ-राक्षसेन्द्र ।
 प्र च रा ध म ल_१ ल_२ अ-राक्षसेभ्यः । १५. च-पौरुषं । १६. च

सतो वाऽसतो वा समुत्पत्य सीता

प्रेदाप्या प्रणम्या न शक्या प्रहर्तुम् ।

पुनः सर्वम् ईशं सन्नक्षत्रचन्द्रं

सैम-अर्थः सै सोढुं जगच् चाऽजगच् चै ।

सपत्रम् तु रामोऽभिपन्नो विधातां

स्वयं भूतनार्थः प्रशक्तः स्वयंभूः ॥५१॥ [N

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे भैरव-निदचये विभीषण-वाक्यं
नाम सप्ताऽशीतितमः सर्गः ॥८७॥

१. फ-प्रणम्य प्रदेया न युक्ता । अ-प्रदेया प्रणम्य शक्या ।
च-प्रदीने प्रणम्या । २. प्र रा व ल_१ ल_२-नास्ति । ३. अ-ईशं ।
च व म ल_१ ल_२-पुत्र । रा प्र-पुत्र । ४. आ-समर्थो न । ५. रा-सोढुं ।
६. अ-जगम्याजगम्या । फ-जये वा जगच्च । च रा म ल_१ ल_२ अ-
जगच्च जगच्च । ७. आ-रामो विधाता स्वयम्भूः । ८. रा-भूतनायस्व
शम्भूः । प्र व म ल_१ ल_२-०नाथः स शक्तः ॥ ९. च रा प्र व म
ल_१-हरवाक्य ॥ अ फ ल_२-महापापवैवाक्ये ॥

[वं-८५]= [अष्टाऽशीतितमः सर्गः] =[दा-N

विभीषण-वचः श्रुत्वा बल-वान् राक्षसेश्वरः ।

१] अभवत् क्रोध-ताम्राऽक्षः सन्ध्या-रक्त इवाऽशु-मान् ॥१॥

नेत्रे प्रकृति-ताम्राऽन्ते भूयस् ताम्रत्वम् आ-गते ।

२] दँदृशाते सुँ-भीमोग्रे शनैश्चर-सुँताव् इव ॥२॥

क्रोधेन तुँ भृशं नेत्रे लाक्षा-रस-सम-प्रभे ।

N] मंत्रिणो ह्यँ अन्व-अपश्यन्त ताम्रे तु क्रोधनस्य ते ॥३॥

क्रोधं तस्याऽनु-पश्यन्तस् १ तीव्रं तुँ क्रोधनस्य ते । १

३] शील-ज्ञाः सचिवीः सर्वे बभूवुर् जात-साध्वसाः ॥४॥

अथ रोपाद् विनिष्-पिण्यँ भृशं केर-तले केरम् ।

४] अब्रवीद् रावणः क्रोधाद् वि-भीषणम् इदं वचः ॥५॥

परेषां गुण-संस्कारं मम चाऽनर्थ-बुद्धिर्ताम् ।

५] भवान् वि-चेष्टे यत् सर्वं प्र-माणं मेमै नैव तत् ॥६॥

१. फ-०संरक्त ॥ २. फ-०ताम्रे च । ३. प्र रा व म ल_१ ल_२-
पुनस्तस्रत्वम् । च-०स्तस्रत्वम् । ४. फ-संदृशाते । ५. फ प्र ल_२ अ-सुभीमे च ।
रा वं म ल_१-सुभीमे ते । ६. आ फ रा व ल_१-शनैश्चरबुधाविव ॥
७. अ-सुभृशं । ८. अ-लक्षारस० । आ फ रा प्र व म ल_२-तस्य । च-
०स सम प्रभो । ९. रा म-ह्यनुप० । अ-ह्यवपश्यन्त । प्र-ह्यन्वपश्यन्तु ।
१०. फ-तीव्रे क्रोधाननस्य ते । प्र-तीव्रस्य क्रोधनस्य तु । च रा-ताम्रे
क्रोधने ते । म-तीव्रे तु क्रो० । ल_२-तीव्रे क्रो० । अ-तीव्रं सुक्रो० ।
११. आ-नास्ति ॥ १२. च-पश्यन् । १३. फ-ताम्रत्वम् । म-तीव्र स ।
१४. प्र ल_१ ल_२ अ-नास्ति । १५. आ-शचिवाः ॥ १६. रा विनिष्पष्टा ।
१७. आ रा-शरतलेः । प्र-शरतलं । १८. प्र-गरं ॥ १९. रा व-परेषा ।
२०. रा व म ल_२-०संस्कारं । २१. फ-वानर्थबुद्धिताः । २२. फ अ-यद्गवा-
नाह तत्पर्यम् । आ-भवान्विवष्टि यत् । च-भवान्विवष्टि । म-भवान्विवचष्टयेत् ।
रा-भवान्विवचष्टयत् । २३. च-सम । २४. ल_२-नास्ति ॥

अ-कृत्वाऽनु-नयं तावत् सद्भिर् युक्तः परस्परम् ।

६] प्र-वृत्तुम् अभिसं-पन्नः कार्ये(?) काले वि-शेषतः॥७॥

अथवा सर्व-कालेषु मति-पूर्वं वि-चारयन् ।

७] अर्हत्य अभ्य-अधिकां पूजां न तु मूर्खो वि-भीषणः॥८॥

सं-वृच्छामो वयं तौवन् मति-मन्तं वि-भीषणम् ।

८] सर्वाऽर्थेषु अ-वेरा भूत्वा मुहुं शिष्य-गणा इव ॥९॥

यन् मौर्ख्यं यच्च कर्षण्यं यः स्तंभो वा मनस्-विता ।

९] योऽधर्मः स भवेद् धर्म(?) तं अ-वाऽऽप्य मही-पतिम्॥१०॥

१. आ-अपि स्वनुनयत् । अ-अकृत्वाऽनुनयत् । रा प्र च व म ल_१-
अपि स्वनुनयत् । २. फ अ-दृष्ट । प्र च रा व ल_२-दृष्टः । म-मृष्टः ।
३. आ फ-प्रयोगं । च व ल_१ ल_२-प्रयोक्तं । प्र रा-प्रयोक्तं । म-प्रायोक्तं ।
४. आ-हेतुसम्पन्नं । च व रा प्र ल_१ ल_२-हेतुसम्पन्नो । ५. आ-कार्याकार्येण ।
फ-विधिकार्येण वि० । च व ल_१-विधिः कार्येण वि० । प्र रा-विधि कार्येण वि० । म-
कार्याकार्यं (विधि कार्येण वि०) । ल_२-विधिकार्येण वि० ॥ ६. आ च प्र व म
ल_१ ल_२-असंगः । रा-असंग । फ म-असंगः । ७. आ फ च प्र रा व-
कार्येषु । ८. आ-मतिपूर्वं बलावलम् । च प्र रा व म ल_१ ल_२-मतिमांश्च
महायलः । म-मतिपूर्वं बलावलम् । अ-मतिश्च.....महायलः । ९. आ-
हरत्यभ्यधिकं । फ-अर्हत्यभ्यधिकं । च-अर्हत्य० । रा म ल_२ अ-अर्हत्यभ्यधिकं ।
१०. आ-यतनात्मतिपूर्वं समूर्ध्वः । फ-धर्मं न तु मोहान्मुमुर्षवः । म-धर्मं
मोहान्मुमुर्षवः । ११. च-हरत्यभ्यधिकं यतनात् तु मोहान्मुमुर्षवः ॥ १२.
आ-संप्रेष्यामो । फ-प्रदक्ष्यामो । च म-संप्रेष्यामो । रा म प्र व ल_१ ल_२-
संप्रेष्यामो । १३. रा म-तावत् । १४. आ-सर्वार्थेषु वरो । फ-०ष्वला ।
प्र-सर्वार्थेषु वरं । ल_१-सर्वार्थेषु वरा । १५. आ-गुरुः । १६. आ-शिष्य-
गणेष्विव ॥ १७. आ-मौर्ष्याय स्वका० । १८. फ-स्तंभो वा या
सहिष्णुता । आ-यः स्तम्भो वा म० । च-यः स्तम्भ वा म० ।
१९. फ च म प्र व रा ल_१ ल_२-०द् दंभस् । आ-भवेद्दंभस् । २१. प्र-
दृष्ट प्राप्य । अ-समवाप्य ॥

येत् पेतंगस् तमो-भीतो मोहाद् विशति पावकम् ।

१०] क्षिप्रम् आत्म-विनाशाय तद् व्यक्तं मूढ-लक्षणम् ॥११॥^१

शास्त्र-त्रादान् अति-क्रम्य यैश् चै सर्वा महाऽऽपदः ।

११] हठेनेच्छति निर्-जेतुं तद् व्यक्तं मूढ-लक्षणम् ॥१२॥^२

य एवम् अ-विशेषज्ञः सु-नयाऽनययोः पुनः ।^३

१३] अतीऽन्दिरेय-मतिप्राऽऽप्य गुण-युक्तं वि-भीषणम् ॥१३॥^४

आकाश-गमनाऽऽदीनाम् अ-पक्षस्य वि-चेष्टने ।^५

१२] ध्रुवम् अस्ति फलं किञ्चित् चिन्तय सिद्धि-लक्षणम् ॥१४॥^६

यदि शूराः परे युद्धे वयं परम-भीरवः ।

१४] क्रियते किं नु(?)न कौर्पण्यात् प्र-सभं शत्रु-संशयैः ॥१५॥^७

प्रकृतिः शश्वती ह्य एषा क्लीवानाम् अल्प-चेतसाम् ।

१. अ ल_२-पतगः । २. आ-सम्यगुदितं । च प्र रा व म ल_१ ल_२-सम्यगुदितो । अ-तमोक्रान्तो । ३. रा-विपति । ४. फ-क्षिप्रं याति वि० । ५. ल_१-नास्ति ॥ ६. आ-आतिक्रम्य । फ-आतिक्रम्य । ७. फ-स तु । च रा व म-पश्यन् । ८. च-सर्वान् । ९. फ-हेतोर्नेच्छति ? । च-हृतं नेच्छति । रा-हृतं नछति । व-हृतं नेछन्ति । म-हठात् नेच्छति । १०. म-विजेतुं । ११. प्र ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥ फ-व्यव्यासेन पठितः । १२. आ-सुनयापनयेषु च । फ-स्वनयापनये । च-स्वनयापनयोऽसुनः ।

- १५] युद्ध-काले भवत्य् एव यथा वर्तितुम् उच्छ्रति (१सि) ॥१६॥
 को हि नाम महा-सत्त्वः पूर्वम् आ-र्षितः परैः ।
 १६] दीनं वचनम् आ-दद्याद् वर्जयित्वा वि-भीषणम् ॥१७॥
 एवं कृत्वा बहु-विधं सर्वथाऽयं वि-भीषणः ।
 १७] योग्योऽस्माकं भयाद् दीनो नैव मंत्रे न वि-क्रमे ॥१८॥
 अवश्यं हि वि-चेतव्या युद्धेऽमरण-भीरवः ।
 १८] ग्रन्थि-भूता महा-दोषाः (१पः) शूराणां शोकं-नाशनाः ॥१९॥
 युद्धं घोर-तमं प्राऽऽप्यं यस्य हि व्यथते मनः ।
 १९] कथं सम्-अरम् आ-साद्य स भवेत् पूज्य-विक्रमः ॥२०॥^{१५}
 निर्-वीर्या ये निहत्-सहाः शत्रु-भेदन-शोभनाः ।
 २०] तेषाम् एवं-विधा बुद्धिः शाश्वती^{१६} तव यादृशी ॥२१॥
 यदि दर्पं परि-त्यज्य रामो मां शरणं व्रजेत् ।
 २१] किं^{१७} तद् अस्ति सतां कार्यं यन्न कुर्यात् प्र-सादनम् ॥२२॥
 २२] वैकुण्ठं परि-हृतव्यं शत्रु-पक्षे विशेष-तः ।

१. च रा प्र व म ल_२-भदत्वेव त्वाद्धिधाना दुरात्मनाम् । ल_१-
 भवत्वेव त्वाद्धिधानां दुरात्मनाम् ॥ २. रा-आदद्याद् । ३. अ-योग्योस्माकं ।
 ४. आ-भवे । प्र ल_२-भवान् । अ-भया । ५. रा प्र व ल_२-मंत्रेण ॥
 ६. अ-विचेष्टव्या । ७. आ-युद्धे परमभी० । ८. च रा प्र व ल_१ ल_२ अ-
 ग्रंथमूदा । ९. फ अ-ग्रंथमूदा । फ-दोषाः । १०. प्र-शौर्याणां । ११. फ-
 सौर्यं । च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-शौर्यं ॥ १२. फ-घोरतममवाप्यैवं ।
 च-०तम संप्राप्य । घ म ल_१ ल_२ अ-घोरतम संप्राप्य । प्र-घोरमनुप्राप्य ।
 १३. अ-व्यथितं । १४. आ-भवेत्पूज्यविभ्रमः । १५. रा-नास्ति ॥ १६. फ-
 निर्व्यापिषमुत्साद्य । च प्र व म ल_१ अ-निर्वीर्या येति । १७. फ-शोभन-
 तत्वरम् । १८. आ-एवविधा । १९. फ-बुद्धिरीदृशी । २०. आ-भव ।
 २१. वं-तेषामेवविधा बुद्धिर्वादृशी तव कातरा ॥ २२. फ-किंचिदस्ति स० ।
 म-किं त्वस्ति सदृशं... कार्या । अ-किं त्वास्ति सदृशं सतां कार्यं । २३. आ-
 भवन्निः शरणागतैः । फ-यत्कुर्यात्प्रमादजम् । म-यत्नं कुर्यात् । अ-कुर्यात्
 प्रसादजम् । २४. प्र-०हन्त्वयं ॥

येत् पतंगस् तमो-भीतो मोहाद् विशति पावकम् ।

१०] क्षिप्रम् आत्म-विनाशाय तद् व्यक्तं मूढ-लक्षणम् ॥११॥

शास्त्र-वादान् अति-क्रम्य यंश् च सर्वा महाऽऽपदः ।

११] हृतेनेच्छति निर्-जेतुं तद् व्यक्तं मूढ-लक्षणम् ॥१२॥

य एवम् अ-विशेषज्ञः सु-नयाऽनययोः पुनः ।

१३] अतीऽन्द्रिय-मतिं प्राऽऽप्य गुण-युक्तं वि-भीषणम् ॥१३॥

आकाश-गमनाऽऽदीनाम् अ-पत्तस्य वि-चेष्टने ।

१२] ध्रुवम् अस्ति फलं किञ्चित् चिन्तय सिद्धि-लक्षणम् ॥१४॥

यदि शूराः परे युद्धे वयं परम-भीरवः ।

१४] क्रियते किं नु(?)न कार्पण्यात् प्र-सभं शत्रु-संशयः ॥१५॥

प्रकृतिः शाश्वती ह्य एषा क्लीवानाम् अल्प-चेतसाम् ।

१. अ ल_२-पतंगः । २. आ-सम्यगुदितं । च प्र रा व म ल_१ ल_२-सम्यगुदितो । अ-तमोक्रान्तो । ३. रा-विपति । ४. फ-क्षिप्रं याति वि० । ५. ल_१-नास्ति ॥ ६. आ-आतिक्रम्य । फ-आतिक्रम्य । ७. फ-स तु । च रा व म-पश्यन् । ८. च-सर्वान् । ९. फ-हेतोर्नेच्छति ? । च-हतं नेच्छति । रा-हत नछति । व-हतं नेछन्ति । म-हठाद् नेच्छसि । १०. म-विजेतुं । ११. प्र ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥ फ-व्यव्यासेन पठितः । १२. आ-सुनयापनयेषु च । फ-स्वनयापनये जनः । च-स्वनयापनयोऽनुनः । रा-स्वनया(पा)नय(प) यो । व-स्वनयानययौ । प्र ल_२-स्वनया० । म-स्वनयानयो । १३. अ-व्यक्तं नयविशेषज्ञः स्वनयापनयो जितः । १४. आ-अनिन्द्रियमपि । व-व्यमति । १५. अ च-व्युक्तां विभीषणः ॥ १६. ल_१-नास्ति ॥ १७. प्र-गमनाय शक्यस्य । व रा म-दी नामशक्यस्य । १८. व प्र म ल_१-चितयन् । फ-चिन्तयासि० । १९. च-सिद्धिलक्षणम् ॥ २०. आ-नास्ति ॥ २१. रा-पुरे । २२. ल_२-क्रियता । २३. आ-कार्पण्यं । ल_१-काष्ठण्यात् । २४. आ-संसयः । च प्र म-संसयः । रा-संसयः । २५. फ-क्रियत इत्यारभ्य धरितः परित्यज्यन्तः पादो नास्ति ॥ २६. आ-शाश्वती ।

१५] युद्ध-काले भवत्य् एव यथा वर्तितुम् ईच्छति (१सि) ॥१६॥

को हि नाम महा-सत्त्वः पूर्वम् आ-धर्षितः परैः ।

१६] दीनं वचनम् आ-दद्याद् वर्जयित्वा वि-भीषणम् ॥१७॥

एवं कृत्वा बहु-विधं सर्वथाऽयं वि-भीषणः ।

१७] योग्योऽस्माकं भयाद् दीनो नैव मंत्रे नै वि-क्रमे ॥१८॥

अवरयं हि वि-चेतव्या युद्धेऽमरण-भीरवः ।

१८] ग्रन्थि-भूता महा-दोषाः (१पः) शूराणां शोकं-नाशनाः ॥१९॥

युद्धं घोर-तमं प्राऽऽप्यं यस्य हि व्यथते मनः ।

१९] कथं सम्-अरम् आ-साद्य स भवेत् पूंज्य-विक्रमः ॥२०॥

निर्-वीर्या ये निहृत्-संहाः शत्रु-भेदन-शोभनाः ।

२०] तेषाम् एवं-विधा बुद्धिः शाश्वती तव यादृशी ॥२१॥

यदि दर्प परि-त्यज्य रामो मां शरणं व्रजेत् ।

२१] किं तद् अस्ति सतां कार्यं येनैव कुर्यात् प्र-संदिनम् ॥२२॥

२२] वैकुण्ठं परि-हर्षव्यं शत्रु-पक्षे विशेषतः ।

१. च रा प्र व म ल_२-मदत्वेव त्वद्विधानं दुरात्मनाम् । ल_१-

भवत्वेव त्वाद्विधानं दुरात्मनाम् ॥ २. रा-आदद्याद् । ३. अ-योन्योस्माकं ।

४. आ-भवे । प्र ल_२-भवान् । अ-भया । ५. रा प्र व ल_२-मंत्रेण ॥

६. अ-विचेष्टन्या । ७. आ-युवे परमभी० । ८. च रा प्र व ल_१ ल_२ अ-

ग्रंथमूढा । ९. फ अ-ग्रंथमूढा । फ-दोषाः । १०. प्र-शौर्याणां । ११. फ-

सौर्य० । च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-सौर्य० ॥ १२. फ-घोरतममवाप्यैव ।

च-०तम संप्राप्य । घ म ल_१ ल_२ अ-घोरतम संप्राप्य । प्र-घोरमनुप्राप्य ।

१३. अ-व्यथितं । १४. आ-भवेयुर्ज्यविक्रमः । १५. रा-नास्ति ॥ १६. फ-

निवृत्तिपिपमुत्साद्य । च प्र व म ल_१ अ-निर्वीर्या ये नि । १७. फ-०शोभन-

तत्वरम् । १८. आ-पृथविधा । १९. फ-बुद्धिरीरशी । २०. आ-भव ।

२१. वं-तेषामेवविधा बुद्धिर्षीरशी तव कातरा ॥ २२. फ-किंचिदस्ति स० ।

म-किं त्वस्ति सदृशं....कार्या । अ-किं त्वस्ति सदृशं सतां कार्यं । २३. आ-

नयन्तिः शरणागतैः । फ-यत्कुर्यात्प्रमादजम् । म-यत्नं कुर्यात् । अ-कुर्यात्

प्रमादजम् । २४. प्र-०हन्तव्यं ॥

- N] साध्वसं च यथा कार्यं शत्रुभिः शरणाऽऽगतैः ।
 २२उ] दया सर्वाऽऽत्मना कार्या महद्भिः शरणाऽऽगतेः॥२३॥
 एवं कृत्वा नं योगोऽस्ति विपस्य रुधिरस्य च ।
 २३] सन्नि-पातं समा-गम्य ततः सं-योगं एष्यति ॥२४॥
 सम-अर्थो ह्य अहम् एवैकस् तं रामं सह-लक्ष्मणम् ।
 २४] सम-अरे तेजसा दग्धुं कक्षम् अग्निर् इवोत्थितः॥२५॥
 निश्-चयः क्रियतां युद्धे भवद्भिर् वाहु-शालिभिः ।
 २५] राक्षसापसदं दीनं वर्जयित्वा वि-भीषणम् ।
 N] इत्यु-उंक्त्वा रोप-ताम्राऽऽतो रावणो वि-रराम ह्य॥२६॥

इत्यापे रामायणे सुन्दर-काण्डे रावण-वाक्यं
 नामाऽष्टाऽर्शात्तितमः सर्गः ॥८८॥



१. आ-मयोगोस्ति । २. आ च-हतः । ३. आ च अ-संयुगम् ।
 ४. फ-इच्छति । च-एस्यति ॥ ५. रा व-दग्ध । ६. फ-कुक्षिम् । ७. फ-
 इवोदतः । अ-इवोदितः ॥ ८. आ रा-युद्धेर् । ९. रा-ना० । १०. रा-राक्षस-
 पसदं । आ-राक्षसापसदं । व म ल_१ ल_२-राक्षसापसदं । ११. व-इत्युक्तो ।
 १२. फ-इति रा० । ल_३-इति । १३. अ-विभीषणतर्जन ॥

[वं-८६]= [एकोनवतितमः सर्गः] =[दा-N]

ततः सागर-गम्भीरः सत्त्व-वान् वि-जितेन्द्रियः ।

१] अत्रवीद् रावणं धीमान् पुनर् एव वि-भीषणः ॥१॥

२पृ] एतद् एव वि-नाशस्य लक्षणं विदुषां मतम् ।^१

३पृ] अ-धर्मोऽयं महान् मोहाद् भवद्भिः परि-गृह्यते ॥२॥

N] भवतां बुद्धयो ह्य एता वि-नाशस्य नि-दर्शनम् ।

निमित्तं धन-नादस्य वि-कीर्णा इव विद्युतः ॥३॥

जयश् चैत्र हि दुष्-प्राऽऽपः पुंसां कल्प-बुद्धिना ।

४] अ-धर्म-सहितं प्राऽऽप्य जयं केश् च संतां जयः ॥४॥

इहै च प्रेप्य(क्ष्य)तां प्रेप्यैः(क्ष्य) सद्भिः पूजित-लक्षणैः ।

५] दुष्-तरः प्रौकृतैर् धर्मो बाहुभ्याम् इव सागरः ॥५॥

इच्छा-द्वेषाऽऽदयो भावां नित्यम् आत्म-गुणा यथा ।

६] तथा धर्म-गुणाः कृत्स्नाः सुखानि सुखिनाम् इव ॥६॥

१. आ-विदुषो विदुः । रा प्र व म ल_१ ल_२-हि विदुषां
२. इत ऊर्ध्वं "वं"-धर्मिष्ठं वाक्यमुत्सृज्य कापयेन प्रवर्तनं । ३. च रा-
युद्धयो । ४. आ-तु दर्शनम् । ५. रा-कृत० । ६. अ-प्रकीर्णा ॥
७. फ-सुदुःप्राप्यः । आ च-दुःप्रापः । ८. फ-प्राप्तुं । च रा व-
पुंसां । ९. फ-बहुभुद्धिना । च व अ-०पबुद्धिनाम् । १०. आ फ-
च-अधर्मः स० । ११. च प्र रा व म ल_१ ल_२ अ-जयः ।
म-वर्द्ध । १२. आ-कस्य सती । म-किमु सतां ॥ १३. फ-दह
विष्टम्य चावेक्ष्य । च-स विष्टमतां वीक्ष्य । रा-विष्टमतां वीक्ष्य । व-
स्तंमविष्टमतां वीक्ष्य । प्र-विष्टमतां वीक्ष्य । म-दह विष्टमतां वीक्ष्य ।
अ-तय विष्टमतां प्रेक्ष्य । ल_१ ल_२-विष्टमतां वीक्ष्य । प्रेय चावेक्ष्येति वं-
द्र० ॥ १४. फ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-सज्जिलक्षणलक्षितः । १५. फ-प्राकृतो
धर्मो । च-०तैर् धर्मैः । रा-धर्म । आ-०तैर् भीमो ॥ १६. फ-इष्ट० ।
१७. प्र-भाति । १८. प्र-कृत्स्नात् ॥

१२] त्वया तु फल-लुब्धेन नाऽतिदूर-निरीक्षणात् ।

न शक्यश् चरितुं धैर्यः शुभो ह्य अ-शुभेऽवृद्धिना ॥१२॥

१३] यथा ह्य अर्थस् तथा कामैः सद्यः सुख-शुभाऽऽवहौ ।

तथा क्षमां च धर्मश् च मनसः प्रीति-वर्द्धनौ ॥१३॥

१४] दुश्-चरत्वाच् च धर्मस्यं केचिद् धर्म-परा नराः ।

कामे चाऽर्थे च लुब्धानां (१ना)म् अं त्रो (१तो) भुवि न विद्यते १४

१५] यत्र नेता च गुण-वान् सहायाश् च गुणाऽन्विताः ।

तत्र धर्माऽर्थ-कामानां भवेत् सैन्यक् परीऽऽर्क्षणम् ॥१५॥

१६] इह नेता च वि-गुणः सहायां गुण-वर्जिताः ।

एवं कृत्वा किम् अप्य एतद् वर्तते मंत्र-संज्ञे (१ज्ञ)क्रम ॥१६॥

१७] अर्थाऽन्-अर्थो हि यत्रोभौ सं-शयश् च परीऽऽर्क्ष्यते ।

स मन्त्र इति वि-ज्ञेयैः शेषैस् तु खलु वि-क्रमाः (१) ॥१७॥

१. फ अ-उतस्तु । च-तथात्पफ० । २. च-नाविदूरनिरीक्षणा ।

३. च-धर्मो । रा ल२ व अ-धर्म । ४. प्र-हि शुभ० । फ म ल१

च रा ल२ व अ-बहुत० ॥ ५. अ-द्वयंथ कामश्च । ६. च प्र

व म ल१ ल२-यथा द्वयंश्च कामश्च मनसः प्रीतिवर्द्धनौ । ७. अ-

मानश्च । फ-कामश्च । म-शमश्च । ८. फ रा व-सद्यः सुभसुखावहौ ।

प्र च ल१ ल२ अ-सद्यः शुभसुखावहौ । ९. आ-दुश्चारित्रं । फ-

दुःकरत्वाच् । ल२-दुश्चलत्वाच् । १०. आ-धर्मश्च । ११. फ च अ-

धर्मवदिकृताः । व रा ल१ ल२-धर्मवदिकृताः । १२. रा ल१-

लुब्धानां । १३. फ च रा प्र व म ल१ ल२ अ-धर्मो ॥

१४. आ-सहायश्च गुणान्वितः । अ-सहाया गुणसंयुताः । १५. आ-

न च । १६. च-स.....रीक्षणम् ॥ १७. च-नास्ति । रा-विगुणा-

स्सहाया । म ल१ ल२ अ-विगुणः सहाया । १८. फ-वर्त्त ।

१९. रा-मंत्रिसंज्ञितम् । फ प्र व म ल१ ल२-संज्ञितम् । च-

संज्ञिकाम् । आ-संज्ञिकः ॥ २०. आ-परीक्षते । रा-परीक्षते । २१.

च-राजनं.....था । २२. म व म ल१ ल२-शेषस्तु । २३. फ प्र व म

ल१ ल२-विक्रमः । अत्र-‘विक्रियाः’ इति वं द० ।

१८] मन्त्रे समुप-नीतेन सुहृदा शुद्ध-बुद्धिना ।

न युक्त कैतवं कर्तुं हिताद् हि प्रति-बुद्धिना ॥१८॥

१९] त्यक्त्वां कार्म-परं मन्त्रम् अर्थ-धर्म-विवर्जितम् ।

२०] रामम् एव गमिष्यामि धर्माऽर्थ-परमं नृपम् ॥१९॥^१

२१] क्षिप्रं एतद्-विधं मुक्त्वा कृत्स्नं स्वाऽभि-जनं धनम् ।

धर्म-हेतोर् गमिष्यामि रामम् एव शुभ-प्रतिम् ॥२०॥^२

एवं कृते भूमि रीते यद् अस्ति गुण-दर्शिता ।

२२] क्रियतां निश्-चयः सम्यग् वृद्धौ नय-निमित्तजः ॥^३ २१॥

इंशेषे रामायणे सुन्दर-काण्डे रावण प्रतिवाहरण

नामैकोनवतित्तम. सर्ग ॥^४ ८९॥

१ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-० नीते च । २. प्र-
सुहृदा । ३. फ-नयतु० । ४. फ-हितविप्रतिपादिना । च व म ल_१
ल_२ अ-० द्वि प्रतिपादनम् । रा-हितान्निह प्रतिपादनम् । प्र-० द्वि प्रतिपादितम् ॥
५. अ-त्यक्त्वा । ६. च-कामप ..री । ७. अ-मत्र मंत्रं धर्म० ८. रा-
धर्मापरम । ९. इत ऊद्घ्वं व-सुरासुरजयी राजा स हि नित्य मया श्रुत ।
सश्रितानामसत्यागी शरण्यो द्विपतामपि । प्र-नास्ति ॥ १०. आ-चित्रम् ।
११. फ-एतद्विपन् । च-एताद्वि यन् । रा-एतद्विपन् । व ल_१ ल_२-एताद्वि
यन् । म-एतद्वि यत् । अ-एतद्विध त्यक्त्वा । १२. आ म अ-स्वजनमातुरम् ।
च रा व ल_१ ल_२-साभिजन । १३. अ-सोह माजुपसुश्रयम् । १४. प्र-
नास्ति ॥ १५. च प्र रा व म ल_१ ल_२ अ-कृत्वा । १६. आ-स्वयि कृत ।
१७. म-शुभदर्शिना । आ-गुणसंधिता । रा-गुणदर्शिना । ल_१-शुभदर्शिता ।
अ-गुणदर्शनम् । १८. रा फ ल_२-क्रियता निश्चिता बुद्धि. सम्यगनयनिमित्तजा ।
च म-क्रियता निश्चया बुद्धिः सम्यगनयनिमित्तजा । व-निश्चिता बुद्धि सम्यगनय-
निमित्तजा । प्र-क्रियता निश्चिता बुद्धि. सम्यगनयनिमित्तजा । ल_१-क्रियतां
निश्चिता बुद्धि. सम्य...यनिमित्तजा । अ-क्रियता निश्चयं सम्यग्बुद्धौ नय-
निमित्तत. ॥ १९. फ-इति । २०. आ-प्रत्याहरणं । रा-प्रतिभ्य...रणं ।
२१. व-नास्ति ॥

[वं-८७,८८]= [नवतितमः सर्गः] =[दा-१६]

एवम् उक्तम् तु सं-रब्धो रावणः क्रोध-मूर्च्छितः ।

उत्-पैपात सं-निस्त्रिशो हेन्तु-कामो वि-भीषणम् ॥१॥ [N

१] उत्-पैतन् स च चुक्रोशं स-निस्त्रिशो दशाऽऽननः ।

एक-विद्युर्दु-गुण-युतः स-नाद इव तोय-दः ॥२॥ [N

२] आसनात् पूर्णम् उत्-पत्य पादेनाऽभि-जघान तम् ।

रावणः क्रोध-संवेगाद् आसत-स्थं वि-भीषणम् ॥३॥ [N

३] अभवत् पतितो भृषांश्च आसनात् स वि-भीषणः ।

७] वज्र-पात-हतः श्री-मानं वि-शीर्ण इव पर्वतः ॥४॥ [N

४] अभवत् मन्त्रिणां तेषां वि-वाँदम् अनु-पश्यताम् ।

पूर्ण-चन्द्र-ग्रह-ग्रोसात् प्र-जानाम् इव सं-भ्रमः ॥५॥ [N

१. फ च रा व म ल_१ ल_२ अ-एत्च्छुम्वा । २. ल_१ ल_२

अ-०-मूढितः । ३. आ-उत्पापात् । ४. आ-च नि० । ५. फ-वेगात्स

भृकुटीमुखः । च-वेगाच्छमृकुटीमुखः । रा व म ल_२-वेगेन भृकुटीमुखः ।

प्र-वेगेन भृकुटीमुखः । ल_१-वेगेन भृकुटीमुखः ॥ ६. आ-उत्पत्स्य चु० ।

फ-उत्पत्स्य तदाकाश । च-उत्पत्स्य चकासे च । रा प्र व म-०त्त् स च-

कासे च । ल_१-उत्पत्स्य चकासे च । ल_२-उत्पात् चकासे च ।

७. अ-नास्ति । म. आ-एकविद्युत्तकृतः । फ-एकविद्युत्तकृतः ।

ध-एकविद्युत्तकृतः । अ-एकविद्युत्तकृतः ॥ ८. आ-०संरागे गाढासनस्थं ।

फ-०संरागादाढा० । रा व ल_२-०संयोगादासनस्थ । अ-०संरंभादासनस्थं ॥

१०. म-भूमौ भासनात् । ११. प्र-भीमद् ॥ १२. म-अभवत् । १३.

फ च रा-प्र व म ल_१ ल_२-विषादम् । १४. आ-पूर्णचन्द्रो ग्रहप्रस्तः ।

फ-०ऽः ग्रहग्रोसात् । रा प्र व-पूर्णचन्द्रग्रह० । म ल_१-पूर्णचन्द्रग्रहप्रस्तः । अ-

पूर्णचन्द्रो ग्रहप्रस्तः । १५. अ म ल_१-अक्षये । अ-संक्षये ॥

- ५] प्र-इस्तस् त्वं असि-हस्तं तं कुपितं राक्षसेश्वरम् ।
 ६] शनैर् नि-वारयामास कोशे चाऽप्य् अकरोद् असिम् ।
 N] निशा-करम् इवाऽऽकाशे राहु-मुक्तं रूपाऽन्वे-इतम् ॥६॥ [N
 ६] ततः प्रकृतिम् आ-पन्नः शुशुभे राक्षसेश्वरः ।
 वेला-भावं-विनिर्वृत्तः प्रसन्न इव सागरः ॥७॥ [N
 ७] परिवार्याऽऽसन-स्थं तु रावणं ते चेकाशिरे ।
 मेघा इव महां-शृंगं विपुलं शैलम् उत्तमम् ॥८॥ [N
 ८] निश्-शब्दं शुशुभे कृत्स्नम् अथ तन् मन्त्रि-मण्डलम् ।
 परि-वेपे इवाऽलक्ष्यः शशिनश् चारु-दर्शिनः ॥९॥ [N
 ९] अभवत् क्रोध-संरागो भूमि-स्थश्चै वि-भीषणः ।
 अध्वर्याऽग्निर् इवाऽऽतीव्रः सौम्य-दीप्ति-गुर्णाऽन्वितः १०॥ [N
 १०] अथ कोपाऽऽग्निम् उद्-भूतं शमयन् बुद्धि-संतमः ।

१. ल२-स्वसिहस्तत । आ-०हस्तं सकुपितं । २. आ म ल१ ल२ अ-
 ०सेस्वरम् । ३. आ-असिम् । ४. म-निशाकर । ५. म-राहुमुक्त-
 रूपोजितः । ६. आ ल२ अ-०सेस्वरः । ७. आ-वेलानावविनिर्वृत्तः ।
 फ-वेलानां च निर्वृत्त । प्र-वेलाभावनिर्वृत्तस्तु ॥ ८. अ-तं । ९.
 आ-चकाशिरे । १०. ल१-महाशृ । ११. च रा व ल२-विपुलाः शलम् ।
 म-विपुलः शैलम् । ल१-विपुलम् ॥ १२. ल१ ल२ म-०वेद्य । १३.
 आ-चातुर्दर्शिनः । प्र व रा म ल२-चारदर्शनः ॥ १४. अ-
 अमघच्चाद्रिसमो । फ-०वत् क्रोधसंरागो । च रा प्र व म ल१ ल२-
 ०वत् क्रोधसंरागो । १५. फ च-भूमिस्थं स । रा-भूमिष्ठं स । व ल१
 ल२-भूमिष्ठा स । म-भूमिष्ठा(स्थः) स । प्र-भूयिष्ठ.स । १६. आ फ-अधराग्निर् ।
 १७. फ-इवालक्ष्यः । च प्र व म रा ल१ ल२ अ-इवादीप्तः ।
 १८. आ-सौम्यो दीप्ति० । प्र च म ल१ ल२-सौम्यो दीप्तिसमन्वितः ।
 रा व ल२-सौम्यो दीप्तिसमन्वितः । अ-०दीप्तिसमन्वितः ॥ १९. प्र-
 उद्वंत । २०. व-शमयद् । २१. म-बुद्धिमुत्तमः ।

- N] शम-तोयाऽवपातेन नि-जंगाद् वि-भीषणः ॥ ११॥ [N
 १३उ] मम धर्माऽर्थमे उतथानं नं काम-क्रोध-संयुतम् ।
 १४पृ] अतः पाद-प्रहारोऽपि नाऽयं मम परा-भवः ॥१२॥ [N
 ११उ] मार्दवेन च संपन्नस् तेजसां च वि-भीषणः ।
 सद्-अर्थं इव भूयिष्ठं तेजस्वी स व्य-भृद्व्यत ॥१३॥ [N
 १२] मुहूर्त्तम् इवे निश्-र्वस्य मुहुः कृत्वा च निश्-चयम् ।
 १३पृ] अत्रवीद् वाक्यम् उत्थाय गुण-युक्तं वि-भीषणः ॥१४॥ [N
 १४उ] अस्मिंलं लोके महा-दोषाः सु-शोच्या धर्म-वर्जिताः ।
 येपाम् अभि-जंनं प्राऽऽप्य मतिः क्रोध-समन्विता ॥१५॥ [N
 १५] तर्हि सर्व-विनाशस्य लक्षणं प्रति-भाति मे ।

१. आ-समयं वाचमानो हि । फ-शमनोऽवपातेन । रा-सम-
 तोवावपातेन । प्र-श्रयतो वाचमानेन । म-समतो पादघातेन । ल_२-श्रमतौ
 वायपौतेन । २. आ-निजंगाम । च ल_१ प्र म ल_२-निजंगाद् ।
 ३. अ-नास्ति ॥ ४. फ-धर्मायुक्तम् । ५. फ-कामक्रोधसहितम् ।
 च रा प्र म ल_१-संहितम् । ६. प्र-पादाप्रहारेपि । रा च म ल_१-
 महोपि । ७. अ-नास्ति । आ-अयं श्लोकोऽपि पद्यमानाच्छ्लोकद्रुपादुपरिष्ठाद्
 वस्तुक्रमेण पठ्यते । "विभीषणः" इत्यावसानिकसाम्यकारितो दृग्भ्रमोऽत्र मलं द्र० ॥
 ८. ल_१-सांभवेन च संपन्ने । ९. च अ-तेजसां । १०. आ-सदस्व ।
 ११. आ-भूयिष्ठम् । १२. फ-तेजसा । १३. आ-व्यवृद्व्यत । १४. च-
 रा प्र च म ल_१-नास्ति ॥ १५. अ-अथ । १६. आ ल_२-निःस्वस ।
 १७. आ अ-विनि । १८. प्र च रा च म ल_१-नास्ति । १९. आ म-
 ये च । फ-तस्मिंलं ॥ २०. प्र ल_१-दोषा । च ल_२ अ-दोषः ।
 ल_२ अ म-दोषम् । २१. आ-सौम्या । फ च ल_२-सुशोच्या । म-ते
 शोच्या । २२. आ-ये चैवाभिजनं । प्र-येषामभ्यंजनं । २३. आ-
 हर्षक्रोधसमन्विताः । फ-मतिक्रोधः । च म ल_१ रा-प(वि)तिः क्रोध-
 समन्वित । प्र च ल_२ अ-पतिः क्रोधसमन्वितः ॥ २४. आ-ते हि सर्वे विना-
 शाय । फ च रा च म ल_१ ल_२-महत्सर्वे वि० । प्र-महोत्सववि० ।

१६५] यद् इमे मुनयः सर्वे भवद्भिः परिपीडिताः । १

N] रामेण च प्रति-श्रुत्य दत्तं त्व अ-अभयम् आदि-तः॥ १६॥ [N

१६६] शस्त्रम् एकं शरीरस्य रण-भूमौ वि-नाशनम् । २

दुष्टा बहु-तरं हन्याद् बुद्धिः कल्प-चेतसाम् ॥ १७॥ [N

१७] न हि तं कुरुते दोषं शस्त्रं नि-शितम् उत्तमम् । ३

स्व-समुत्थो यथा दोषोः प्राणिनां अल्प-चेतसाम् ॥ १८॥ N

१८] अनागत-परिज्ञानम् अर्थस्य कुरुते बुधः ।

प्राऽऽप्तम् अर्थम् अन्-अर्थं च कश्चिद् एवाऽव-बुध्यते ॥ १९॥ १

१९] दूराद् अर्थम् अन्-अर्थं च परं यन्नो(तो)ऽपि महान्-गुणाः । [N

१. फ-यदा मम नयः सर्वो भवद्भिः परिगृह्यते । ल_१ म
ल_२-यदायमनयः सर्वैर्भवद्भिरपिपीडिता । रा-यदायं मुनयः सर्वे भवद्भि-
रपिपीडिताः । प्र ब-यदा मुनयः सर्वैर् भवद्भिः परिगृह्यते । अ-
यदेवमनुजाः सर्वे भवद्भिः परिपीडिता । २. रा-चाभिसंश्रुत्य । च-वातिसंश्रुत
प्रदत्तं । प्र घ म ल_१-चाभिसंश्रुत्य । ल_२-चाभिसंश्रुत्य यदत्तं ।
३. फ-नास्ति ॥ ४. ल_१-एव । ५. आ-शरीरं हि । फ-शरीरं ।
६. फ-विनाशक । ७. रा-नास्ति । ८. फ-दुष्ट बहुपरं । च-दोषां
बहुमतेन त्वां । ९. फ-कर्कशः । १०. आ प्र ब म ल_१ ल_२-नास्ति ॥
११. अ प्र घ म ल_१ ल_२-त । १२. प्र रा ब म ल_१ ल_२-
निशितं शस्त्रमुल्बणम् । १३. आ-नास्ति । १४. फ-समुत्था महादोषाः ।
प्र-ससमुत्थो यथा दोषः । १५. च-नामन्यवेधसाम् । ब ल_१ म-
प्राणिनां मप्युचेतसाम् । प्र-सप्रेक्ष्यथ महागुणः ॥ १६. फ च रा ब म
ल_१-वा । १७. फ-बुध्यते । १८. प्र-नास्ति ॥ १९. आ
अ-दूरादर्शमनर्थं च । च रा ब म ल_१-दूरादनर्थमर्थं वा । ल_२-
र्थमनर्थं वा । २०. फ च रा ब म ल_१ ल_२-अ-पश्यतो हि ।
२१. रा म ल_१ ल_२ अ-महान् गुणाः । ब-महान् गुणाः । २२. अत
अर्धमधिकः पाठः-च रा ब म ल_१-इह च प्रेक्ष्यतां प्रेष्यः संप्रेक्ष्य
च महागुणान् ।

यस्याऽर्थं प्राऽऽप्य नोत्-सेको भवत्य् आपदि नं व्यथां २० [N
२०] कुरुते दीर्घ-दर्शी हि^१ सम्यग् अर्थ-परिग्रहं ।

अन्-अर्थाच्च च विनिर्-मोक्षम् अथवा दोष-लाघवम् ॥२१॥ N
२१] नं च दोषान् अभि-गच्छन्ति सम्यग्-दृष्टि-परा नराः ।

प्र-माणानीऽह कृत्स्नानि प्र-माणानि महाऽऽत्मनाम् ॥२२॥ [N
२२] अनभि-ज्ञैः प्र-माणानां केवलं दोषं आ-स्थितैः ।

शोकाऽम्भसि महा-वैगे क्षिप्रं मग्नः प्र-दृश्यते ॥^२ २३ ॥ [N
२३] औपम्यम् अतुं-मानं च प्रत्य्-अक्षम् अपि चाऽऽगमम् ।

ये हि सम्यक् परीऽऽक्ष्ये(?)न्ते कुतस्तेषाम् अ-बुद्धितां २४ [N
२४] उपस्थिते-विनाशं त्वाम् आत्म-वंश-विनाशनम् ।

राजन् यास्यामि हित्वा त्वां जलौघ ईषं सागरम् ॥२५॥ [N

१. च-प्राप्त्यथ । २. ब-नः कथा । प्र-नो व्यथा ॥
३. फ-दोष० । ४. फ ल_२-च स० । प्र म ल_२-स स० । अ-
त्वसम्यगर्थपरिग्रहः । च रा-"हि"नास्ति । ५. आ-अनर्थाश्चापि ।
रा-अनर्था चापि । च-अनर्थश्चापि । प्र-अनर्थश्चा(स्या)पि । म ल_१-
अनर्थाश्चापि । ल_२-अनर्थश्चापि । ६. च-०मोक्षम् ॥ ७. आ- न च
दोषं नियच्छन्ते । फ-न च दूरं नियच्छन्ति । च-न दोषानतिग० ।
प्र रा व म ल_१ ल_२ अ-न दोषानभि० । ८. आ-दृष्टपरावराः । फ-
दृष्टपरावराः । ९. अ-सर्वाणि । १० व ल_१-प्रमाणानि ॥ ११. फ-
०ज्ञाः । १२. च प्र रा व म ल_१ ल_२-रोपम् । १३. फ-०ताः ।
१४. ल_१-नास्ति ॥ १५. च रा प्र व ल_१ ल_२-पेतिह्यमनु० । आ-
अगम्यमनु० । फ-औपम्यमन्त्वानुमानं । १६. ल_२-प्रत्यक्षं चापि । १७.
आ-यागमम् । १८. अ-च । १९. फ-प्रतीक्ष्यन्ते । च अ-प्रतीक्षन्ते ।
२०. च-०वाम् । ल_१-०ताः ॥ २१. प्र-उपस्थितत्वाद् विनाशत्वादात्म० ।
च-०तविनाशत्वाम् । रा व म ल_१ ल_२-०तविनाशत्वादात्म० । २२. रा च
प्र म ल_१ ल_२-रामं । २३. आ-पश्यामि । फ-पश्यामि । च-या (या)
स्यामि । प्र-यास्याम्यह तं तु । अ-०मि हित्वाहं । २४. आ फ च-जलौघमिवा ।

२५] तत्र भिन्नां मेतिं ज्ञात्वा कूरां धर्म-विदूषणीम् ।

सर्व-था ह्यैसि सं-त्याज्यः पंक-मग्न इव द्वि-पः ॥२६॥ [N

दोष-पंक-निमग्नं त्वाम् अनयोपप्लवाऽऽवृत्तम् ।

२६] सर्व-था मानुषो रामस् त्वाम् अस्तम् उप-नेष्यति ।

[N] मूर्खं मूर्ख-सहायं च दुर्-बुद्धिम् अ-जितेन्द्रियम् ॥^{१०}२७॥ [N

ततो विनिश्-र्षेसन् क्रोधात् कम्पमानैः पुनः पुनः ।

[N] क्रोध-संरक्त-नयनः सभा-मध्ये स रावणः ॥^{२८}॥^{११} [N

N]; अ-विदुष्टं हितं वाक्यम् उक्त-वन्तं वि-भीषणम् ।

८८, १३] अत्रवीत् परुषं वाक्यं रावणः काल-नोदितः ॥२९॥ [१

वसेत् संहं स-पत्रेण कुद्रेनाऽऽशी-विषेण वा ।

२] न चाऽऽमित्रं-प्रतिज्ञेन सं-वसेत् छत्रु-सेविनां ॥३०॥ [२

गताऽसुं त्वां प्र-परयामि मूर्ध-सत्त्व-पराक्रमम् ।

१. रा-प्रति । २. आ फ-कृतान् । ३. रा-इतिसं० । ४.

ल_२-०लम । ५. आ-द्विपः । ६. फ म ल_१-रोषपंके निमग्नं ।

च-दोषे पङ्के नि० । फ रा ष ल_२ अ-दोषपंके नि० । ७. प्र

रा ष ल_२ अ-रवो मनयो० । ८. फ-रामोवीर्यम् । रा ष ल_२-

राम इत्यम् । प्र-राम इयामस्त्वाम् । म ल_१-रामो इत्यम् ।

९. अ-इत्यार्षे रामायणे सुन्दरकाण्डे विभीषण-वाक्यं नाम सर्गः ॥

१०. फ-मूर्धं मूर्धसहायं । ११. रा म ल_१-निर्बुद्धिम् । १२. च-

अवितेन्द्रियः । १३. फ-आर्षे रामायणे सुन्दरकाण्डे विभीषणाभिषातो

नाम सर्गः । प्र अ-नास्ति ॥ १४. आ-विनिःस्वसक्रोधाद्० ।

फ-०षसत्कोपाद् । १५. च-ह्यमान । १६. प्र रा ष म ल_१ ल_२-नास्ति ॥

१७. अ-नोदितः । आ च प्र ष म ल_१ ल_२-०चोदितः । १८. प्र-मतेन

नागेन । आ-सहसपत्नेषु । १९. फ अ-कुद्रेनासी० । च-कुद्रेणाप्सी० ।

२०. आ-न वा मित्र० । फ-ननु मिष्या० । च-न यामिष्या० । रा प्र

ष म ल_१ ल_२ अ-न यामिष्य० । २१. आ-सेवि वा ॥ २२. फ-

मूर्धं सत्त्व० ।

- N] राक्षसानां कुले जातस् त्वं प्र-शंससि राघवम् ॥३१॥^१[N
 यौवराज्येऽभि-पिक्तेन रावणाऽवर-जेन च ।^२
- N] सैन्तोऽपि नै गुणा वाच्या मम शत्रोर् वि-भीषण ॥३२॥[N
 किं च मां राघवोऽर्गक्तो देवैर् अपि समा-गतः ।
- N] उप-गन्तुं रणे शुक्तं गृहीत्वां परमांऽऽयुधम् ॥३३॥ [N
 राक्षसां वानरान् सर्वाल् लङ्का-द्वारम् उपे-स्थितान् ।
- N] त्रासयिष्यन्ति सं-दृष्टा गजा वन-मृगान् इव ॥३४॥ [N
 जौनीते वाक् च चक्षुश् च सर्व-लोक-प्रियाऽप्रियम् ।
- N] रामे ते चक्षुषी कान्ते वोग् ब्रवीति गुणान् पुनः ॥३५॥^३[N
 अस्मात् ते वाक्-समायोगात् कौकुत्स्थं लक्षये प्रियम् ।
- N] लक्ष्मणं वानरेन्द्रं च वानरांस् तस्य चाऽनु-गान् ॥३६॥ [N
 न चाऽहं त्वयि वि-श्वसं गमिष्ये शत्रु-सेविनि ।

१. आ-बलं यानं प्रशंससि स । च-बलं जानत्वं प्रशंससि ।
 अ-बलं जानन्वः प्रशंससि ॥ २. रा प्र व म ल_१ ल_२-नास्ति ॥
 ३. प्र-सन्त्येव न । अ-न सन्तेऽपि । ४. आ-राघवः शक्तो । प्र ल_२-
 राघवः शक्तो । ५. च ल_२ रा व-उपागन्तुं । ल_१-तमागतं । ६.
 फ च रा व प्र म ल_१ ल_२-क्रुद्धं । अ-योद्धं । ७. आ-गृहीताव-
 रणायुधं । फ-गृहीताभरणायुधं । च ल_२ रा प्र व म ल_१ अ-
 गृहीत्वा धरमायुधं ॥ ८. च-राक्षसान् । ९. अ-उपागतान् । १०.
 प्र-भ्रामयन्ति । अ-प्राशयिष्यन्ति । ल_२-त्रासयिष्यन्ति स्म ॥ ११.
 च-जानीत । १२. च-वा ब्रवीति गुणात् । आ-वाग्ब्रवीमि गु० ।
 १३. रा प्र व म ल_१ ल_२-नास्ति ॥ १४. अ-वत्सवसंयोगात् ।
 रा व-वाक्प्रमायोगात् । म-०समायोगात् । १५. आ-कौकुत्स्थे ।
 १६. च-लक्षयेत् । रा-लक्षय । १७. च-लक्षणे वा० ।
 अ-वानरेन्द्रं च सुप्रीवं । फ-०णं वानरेन्द्राणां च ॥ १८. अ ल_१
 अ-विश्वासं ।

- N] अभि-प्रेतं 'हि मनसो वाग् ब्रवीति शुभाऽशुभम् ॥३७॥ [N
 पूर्वं तु मनसा ध्यात्वा शुभं वा यदि वाऽशुभम् ।
 N] पश्चात् सर्वाणि भूतानि कर्मणाऽनु-चरन्ति च ॥३८॥ [N
 पुरस्ताद् यः स्तवं ब्रूयात् पुण्य-कर्म-गुणाऽन्वितम् ।
 N] एतं वेद्मि स्तवं सत्यं प(?पु)रा-वृत्तं स्तवे यथा ॥३९॥ [N
 पुरस्ताद् यः प्रियम् तस्य परा-वृत्त(ः)-स्तवै-प्रियः ।^{११}
 N] इष्ट-भोवात् परी-वृत्तः 'स्तौपि शंभुं तथा न मीमा ॥४०॥ [N
 जानामि 'शीलं ज्ञातीनां सर्व-लोकेषु रक्षसाः ।
 ३] हृष्यन्ति व्यसनेषु एते ज्ञातीनां ज्ञातयः सदा ॥४१॥ [३
 प्रधानं स-धनं वैद्यं धर्म-ज्ञं स्व-जन-प्रियम् ।

१. आ-अभिप्रेतेन । अ-अभिप्रेतं तु । २. आ-मनसा ।
 ३. प्र-सर्वानि । ४. रा-कामेणाऽनु० । ५. फ-हि ।^{११} ६. म-भूयात् ।
 ७. फ-सौख्यकर्म० । ८. आ च रा प्र ल_१-न तं । फ-न ते ।
 ९. फ-विद्य । १०. च-स्तवैः ११. रा-०वृत्तं । १२. आ अफव प्र म ल_२-स्तवं ।
 १३. आ-तु योः । १४. फ-पुरस्तादप्रिया स्तव्याः परावृत्ता तु ये
 प्रियाः । च-पुरस्तादप्रिया स्तव्याः परावृत्तसु यो प्रियाः । प्र-पुरस्ताद-
 प्रियाः स्तव्याः परावृत्त तया प्रियाः । ल_२-पुरस्तादप्रिया स्तव्याः
 परावृत्त.....प्रियाः । अ-पुरस्तादप्रियस्तस्य परावृत्ता तु ये प्रियः
 म रा ल_१-पुरस्तादप्रियस्तव्यः परावृत्तस्तव प्रियः । व-पुरस्तादप्रियाः
 स्तव्याः परावृत्तस्तु यः प्रियः । १५. फ-पुरावृत्ता । रा-०भावादपा-
 वृत्तः । प्र व म ल_१ ल_२-०भावादपावृत्तः । १६. रा-स्तौपि । प्र-
 सोपि । १७. प्र-शत्रु । १८. फ च रा व म ल_१-यथा मम ।
 प्र ल_२-यथा मम । अ-रुपं मम ॥ १९ ल_२-शी... । २० आ-
 ताः । ल_१-०सः । २१. अ-हृष्यन्ते ॥ २२. अ-स्वजनार्थं च ।
 फ-०नं वैद्यं (विद्या) । रा-साधनं वैद्यं । प्र-सदनं वैद्यं । ल_२-सदनं वैद्यं ।
 २३. आ फ-स्वजनं प्रियम् ।

- ४] ज्ञातयोऽप्ये अवं-मन्यन्ते शूरं परि-वैदन्ति च ॥४२॥ [४
 नित्यम् अन्योऽन्य-संहृष्टा व्यसनेष्व् आततायिनः ।
 ५] प्रच्छन्न-हृदया घोरा ज्ञातयो नो भयाऽऽवहाः ॥४३॥ [५
 श्रूयते हस्तिभिर् गीर्ताः श्लोकाः पद्म-वने क्वचित् ।
 ६] पाश-हस्तान् नरान् दृष्ट्वा तांश्च छृणु त्वं वि-भीषण ॥४४॥ [६
 ७] न चाऽग्निर न च शस्त्राणि न पाशां न परश्वधोः । [७
 N] जनयन्ति भयं घोरं यथा जाति-कृतं भयम् ॥४५॥ [N
 ७] घोराः स्वार्थ-प्रधानो हि ज्ञातयो नो भयाऽऽवहाः ।^० [७
 उपायम् एव वेदयन्ति ग्रहेण 'नो' न संशयः ।
 ८] सर्वेर् भयैर् ज्ञाति-भयं सदा कष्ट-तरं मर्तव्यं ॥४६॥ [८
 सं-भाव्यं गोषु संपत्त्यं सं-भाव्यं ब्राह्मणे तपः ।
 ९] सं-भाव्यं चापलं स्त्रीषु सं-भाव्यं ज्ञाति-तो भयम् ॥४७॥ [९

१. आ-ज्ञातयो ह्यव० । च-व्योष्यवा० । २. च-शूर । ३. रा-परिभवति । च-पारं भवति । प्र म ल, अ-परिभवन्ति ॥ ४. फ-प्रच्छन्नवदना । आ-प्रवच्छ ह० । रा-प्रच्छन्नहृदया ॥ ५. फ च रा प्र व म ल, अ-मन्यन्ते । ६. आ ल, हस्तिभिश्चीता ॥ ७. रा च प्र व म ल, ल, सुरान् । ८. रा-दृष्टा । ९. रा-शृणुष्व । च म ल, तां शृणुष्व । प्र ल, ताञ्छृणुष्व । अ-उच्छृणुष्व । १०. आ-पाशो । ११. आ म अ-स्वधाः । १२. च-तरं । १३. म-जातिभयं कृतम् ॥ १४. च-प्राणाना । च-प्राणात् । प्र म ल, ल, प्रणीता । १५. रा-ज्ञातयोर् । १६. अ-प्रच्छन्नहृदया घोरा ज्ञातयो नो भयावहाः- । १७. फ च व म ल, उपायमेते वेत्स्यन्ति । रा-उपायमेते वेत्स्यन्ति । प्र-उपायमेते वेत्स्यन्ति । ल, उपायमेते वेत्स्यन्ति । १८. आ-ग्रहणं । प्र-ग्रहेण । १९. अ-नात्र । २०. आ-भयं । २१. प्र-ज्ञातिभिश्च । २२. रा प्र व म ल, ल, सदाकष्टतरं । आ-सदा कष्टतरं । च अ-सदा कष्टतरं । २३. आ च अ-मम ॥ २४. आ-सम्पत्तं । फ-सम्पत्तिः । २५. फ प्र व ल, ल, अ-स्त्रीषु चापत्यं । रा-स्त्रीषु चापत्यं ॥

न ते प्रियं हि तन् तात यद् अहं लोक-सत्कृतः ।

१०] ऐश्वर्यम् उप-यातश्च च रिपूणां मूर्द्धनि स्थितः ॥४८॥ [१०

अन्यस् तुं यदि माम् एवं ब्रूयाद् वाक्यं निशा-चरः ।

१३] अस्मिन् मुहूर्त्ते न भवेत् त्वां तु धिक् कुल-पांसनम् ॥४९॥ [१३

नाऽहं त्वां हन्तुं इच्छामि रक्षन् धर्मेषु इहाऽऽत्मनः ।

N] इतस् ते स्वयम् एवाऽऽत्मा ब्रुवतां राघव-स्तवम् ॥५०॥ [N

दुर्-जनेनोच्यमानानि वचांसि मधुराण्य् अपि ।

N] अकाल-कुंभुमानीऽव त्रांसं सं-जनयन्ति मे ॥५१॥ [N

हृद्यस् ते यदि कौकुत्स्यो वि-भीषण हिते रतः ।

N] निर्-गच्छ विषयाद् अस्मान् न त्वां द्रष्टुमिहोत्सहे ॥५२॥ [N

दुर्-जनः परि-दर्शय्यो विद्यंयाऽलंकृतोऽपि संन् ।

१. फ-प्रियमिदं तातयदहं । च अ-प्रियमिदं प्रापयदहं । रा प्र व म ल_१-प्रियमिदं प्रायो यदहं । ल_२-प्रियमिदं प्रायो यदयं ।
 २. फ-सत्कृतम् । च प्र व म ल_१ ल_२-सत्कृतम् । ३. आ-अभि-
 ज्ञानं । च-उपजातम् । रा प्र व म ल_१ ल_२ अ--उपजातम् ।
 ४. फ-मूर्द्धन्यवस्थितः ॥ ५. च रा व ल_१ अ-अन्यस्य ।
 प्र म-अन्यस्य । ६. रा-किञ्चिन् । प्र व म ल_१-
 कश्चिन् । ७. च-मुमुहूर्त्ते । ८. आ-फ तु वै कुलपांसनः ।
 अ-रां विना कुलपांसनः ॥ ९. च-तादृशः । अ-न रत्वं । १०. अ-
 हन्तुं मया शक्यो । ११. फ-रक्षनधर्मम् । १२. फ-०'मा हि ब्रुवता ।
 च प्र व म ल_१ ल_२-०'मा ब्रुवतो ॥ १३. व ल_२-०'कुमुमान्येव ।
 १४. च-ग्रास । १५. आ-५१-५२-उमस्योक्ती न स्तः । १६. ध म
 ल_१-काकुत्स्यो । १७. प्र-रत्वं । १८. अतः परं-अ रा प्र व म ल_१ ल_२-
 इत्यर्थे रामायणे मुन्दरकाण्डे विभीषणपरित्यागो नाम सर्गः । ततः
 परमधिकथ पाठः-फ अ रा च ध म प्र ल_१ ल_२-ततस्तं कोपमपूर्णं मोहा-
 रण्यमिव प्रिया रावेगो मधुरं वाक्यं यभाये स विभीषणम् ॥ १६. आ रा ध-
 ०'तो यदि ।

- N] मणिना भूपितः सर्पः किम् असौ न भयंकरः ॥५३॥ [N
 इति तस्य वचः श्रुत्वा महात्माऽसौ विभीषणः ।
 ११.उ] मन्त्रि-मध्ये स्थितः श्रीमान् इदं वचनम् अत्रोत् ॥५४॥ [N
 मुहृदा हित-कामेन वाक्यम् उक्तं दशाऽऽननं ।
 १२] न गृह्णन्ति दुस्-आत्मानः कालस्य वशम् आ-गतंतां ॥५५॥ [२१
 न प्रियत्वाद् गुणान् संघो राघवस्य ब्रवीमि ते ।
 N] हितोऽर्थं राक्षसेन्द्रस्यै मया वाक्यम् उदा-हृतम् ॥५६॥ [N
 यदि नोऽर्थ-हितं तत् ते' मनसो वाऽपि न प्रियम् ।
 N] मन्त्रं श्रुत्वा मया प्रोक्तं वाक्यं राक्षस-संसदि ॥५७॥ [N
 मया तत्र हितं वाक्यं राक्षसेन्द्रे महा-बले ।
 N] इहं प्रोक्तं मुहृद्-वाक्यं तस्मिन् काले स्मरिष्यसि ॥^{२१}५८॥ [N

१. प्र च रा-तर्कः । २. फ नास्ति । अ-५०-शचमच्छाकात्परं पठितः ।
 ३. फ-उक्तवाक्ये दशमप्रश्ने जातकोपो विभीषणः । अ-उक्तवाक्यं दशमप्रश्ने
 जातकोपो विभीषणः । ४. अ-ततः । ५. फ-इतकामेन ।
 रा-कामेन । ६. च-वाक्यं चोक्तं । रा-वाक्यमुक्त । ७. रा-दशाननः ।
 ८. आ-गृह्णाति दुरात्मा च । ९. रा-वसम् । १०. आ-भागवतः ॥
 ११. फ च रा प्र व म ल, ल_२ अ-गुणं तस्य । १२. फ-
 हितार्थं । रा-हितार्थं । १३. फ-घर्ममेवेतन् । च-राक्षसेन्द्र तन् । रा-
 राक्षसेन्द्र तत् । व म ल, अ-राक्षसेन्द्रैतन् । प्र-राक्षसैतन् ॥
 १४. आ-हितं तत्र । रा व-नैव हितं ते तु । म ल, ल_२-
 नैव हित । अ-नाथं हितं त० । १५. अ-मन्यमे त्वाप्रियं वचः ।
 १६. फ-मन्त्रिजिता । प्र च रा व-मन्त्रज्ञत्वान् । १७. आ-राक्षसदि ॥
 १८. आ-नावाहितं । १९. प्र अ-राक्षसैव महाबलैः । २०. आ म-
 इति । २१. म-सुभावात् । २२. प्र रा-नास्ति ॥

- स-वाटेनाऽपि रामेण वानरैश् च महा-बलैः ।
 N] प्राऽऽप्तैर्मन्त्रोप विष्टैश्च यथो यैर्मन्त्र्यने हितम् ॥६१॥ [N
 यदि राजा दश-ग्रीवैः श्री मान् नित्योत्थितो भवेत् ।
 N] वि-चरेयुस् तदा दृष्टा राक्षसाः पृथिवी-तले ॥६०॥ [N
 उक्त-वाङ्मये दश-ग्रीवो जात क्षोपो वि-भीषणे ।^१
 अथ त^३ ज्ञापयामास प्र हस्त राक्षसेश्वरः ।
 N] रोज्यान् मेम परि-भ्रष्टो दिशो यातु वि-भीषणः ॥६१॥ [N
 एवम् उक्त्वा ततो राज्ञा प्र-हस्तो वाहिनी-पतिः ।
 N] उत्थापयामास तदा रावणस्य यवीयसेम् ॥६२॥ [N
 न शक्य भवता स्थातु गच्छ या ते^{१०} गतिर् मता ।
 N] क्रुद्धस् ते रावणो राजा राक्षसांश्च महा-बलैः ॥६३॥ [N
 प्र-हस्तस्य वचः श्रुत्वा रावण रावणाऽनु जः ।
 N] अत्रवीत् परुष वाक्य भीम-कर्मा वि-भीषणः ॥^{११}६४॥ [N

१ का-सवादमवापि । म च ल_१ ल_२-विताध जाह । अ-
 सवाद नापि । २ अत परमाधिक पाठ-च व-मया तव हित वाक्य
 राक्षसेन्द्र महाबलै । प्र रा-नास्ति । ३ प्र-विष्टैश् । ४ ल_२-
 मयै मन्त्रते । फ-यथा या म-यत । च रा-यथा यैर्मन्त्रते । व-
 तैर्माङ्घ्रित । प्र-तैर्मन्त्र्यते । ल_१ म अ-तैमन्त्र्यते । म अ-यो मन्त्र्यते ॥
 ५ आ फ प्र-०ग्रावि । ६ आ-नित्योभयोद्यित । फ-नित्योद्यतो भवेत् ।
 व व रा-नित्या स्थितो भवेत् । प्र-इत्यर्थतो भवेत् । ७ आ-विचारेषुम् ।
 ८ प्र-बलवत्तरा । ल_२-कामरूपिण ॥ ९ च-०वक्यो । १०.
 आ-०ग्रावि । प्र च रा म ल_१ ल_२-०ग्रावि । ११. आ ल_२-विभीषण ।
 १२ फ-नास्ति । १३ फ अ-त्वाज्ञाप० । रा प्र-सत्पयामास ।
 व म ल_१-साप० । १४ रा प्र व ल_१ ल_२-अय मत्त ॥ १५
 प्र च र व म ल_१-उक्त । १६ म-०यशम् ॥ १७ फ-रे । १८
 च-मान् । १९ म-राक्षसम् । २० आ-०यत् ॥ २१ ल_१-नास्ति ॥

निर्-गमिष्याम्य् अहं राजन् येदीऽदं तव मु-प्रियम् ।

N] अ-प्रैमादग् च लंकायां केनव्यो राजमेपुं चै ॥६५॥ [N

अथवा किं करिष्यन्ति राक्षसा नगरी च ते ।

N] रक्ष्त्राऽऽत्मानम् एवाऽथ वानरा हि महा-बलाः॥६६॥ [N

क्षिप्त्वा शृङ्गाणि शत-शः पाद-पाङ्गु च गिलाऽऽयुधाः ।

N] लंकां सं-चूर्णयिष्यन्ति स-प्रोकारां स-तोषणाम् ॥६७॥ [N

इत्यु-उक्त्वा परुषं वाक्यं जात-क्रोपो वि-भीषणः ।

१४] उव-पपातगदा-पाणिग् चतुर्भिः संचिवैः सह ॥ ६८ ॥ [१७

अत्रवीच् च पुनेर् वाक्यं जात-क्रोपो वि-भीषणः । १५

१५] अन्तरिक्षे स्थितः श्री-मान् भ्रातरं धन-दांऽनुजम् ॥६९॥ [१८

संत्यं भ्रातांऽसि मे राजन् ब्रूहि मां यदे यद् ईच्छसि । [१९

१९] इदं तु परुषं वाक्यं न क्षेपाम्य् अ-हितं तव ॥७०॥ [२० उ

मु-नीतं हित-कामेन वाक्यम् उक्तं दशाऽऽनन ।

१. आ-वदिदं । २. रा-सप्रियम् । ३. आ-अप्रमादाश्च

लङ्कायाः । फ-०दथ लङ्कायाः । प्र-अप्रमादाश्च लं० । अ-अप्रमादस्तु लं० ।

४ प्र-वर्तन्व्यो । ५. आ च रा व ल_१-राक्षसेश्वर । प्र ल_२ म-राक्षसेषु च

(श्वर) ॥ ६. अ-रक्ष जात्मानम् । ७. फ अ-एव एवं । प्र-एवत्य ॥

८. आ-क्षिप्ताः । ९. रा फ व-शृङ्गानि । १०. प-संपूरयिष्यन्ति ।

११. आ-सप्राकाशे ॥ १२. आ-शंचिवैः । १३. ल_१ अ-नास्ति ॥

१४. रा प्र च व म ल_२-ततो । १५. रा-जातकाम । १६. ल_१ अ-नास्ति ।

१७ प्र-कन्तरिक्षस्थितः । प्र-अन्तरिक्षे ततः । १८ आ-धनदातुजम् । रा-

धनुदातुजम् ॥ १९. आ रा-दित्यं । २०. रा ल_१ ल_२-व्रातासि ।

२१. फ-वद्यदीच्छसि । रा-वद्यपि (दि)च्छसि । २२. रा च प्र म

ल_१ ल_२-क्षमामि हितं । व-क्षमामि हिते ॥ २३ आ-सुनीताहितिकामेन ।

फ-सुनीताहितं । २४. रा-ददानम् ।

- २०] न गृह्णन्ति दुर्-आत्मानः कालस्य वशम् आ-गताः ७१॥ [२१
 सु-लभाः पुरुषा राजन् सततं प्रिय-वादिनः ।
- १६] अ-प्रियस्य तु पथ्यस्य वक्ता श्रोता च दुर्-लभः ॥७२॥ [२२
 वदस् त्वं काल-पाशेन सर्व-भूताऽपहारिणा ।
- २१] वि-नश्यमानस् त्याज्यस् त्वं प्र-दीप्तं शरणं यथा ॥७३॥ [२३
 दीप्तैः पावक-सङ्काशैः शरैः कांचन-भूपणैः ।
- २३] नं त्वाम् इच्छाम्य अहं द्रष्टुं रामेण नि-हतं रणे ॥७४॥ [२४
 शूराश् च बल-वन्तश् च कृताऽस्त्राश् च नरा रणे ।
- १९] काल-पाशेन सीदन्ति बालुका-सेतवो यथा ॥७५॥ [२५
 वि-गुणोऽपि हि चेद् राजा सहाय्यैः स्युर गुणोत्तमैः ।
- N] तत्राऽपि युक्त्या नि-वसेद् गुणाऽपेक्षो न संशयः ॥७६॥ [N
 N] तस्मान् त्वां मन्त्रिभिः सार्द्धं हित्वा दोष-संमन्वितम् ।
 रामम् एव गमिष्यामि शरणं राक्षसाऽधि-पैः । [N

१. फ प्र-गृह्णति । रा-गृह्णति ॥ २. आ-स तं त । ३. फ
 च रा प्र व म ल, ल_२-च । ४. रा-दुर्लभाः ॥ ५. अतः परमाधिकः
 पाठः-च रा प्र व म ल, ल_२ अ-स्वयं स्फुन्धावसक्तेन शुद्धचस्व
 हितमात्मनः । ६. रा-साजम् । ७. फ-सदन ॥ ८. अ-दीप्तपावकः ।
 ९. अ-कनकभूपणैः । रा प्र व म ल, ल_२-काञ्चनभूपणैः । १०.
 आ-क्षरम् ॥ ११. अ-क्षतास्त्राः । १२. आ-वनरा रणे । फ-च
 रणे रणे । रा-च नान् रणे । १३. फ म-कालाभियत्ताः । अ-
 कालाभियत्ताः । १४. प्र-बालुकाः सेतवो ॥ १५. प्र-भवेद् । १६.
 रा-सहाय्यस्वगु० । फ अ-०याः स्युर गुणोत्तराः । १७. आ-तत्रापि
 युक्ता निवसेद् गुणोपेक्षा महोदयम् । फ-तत्रापि युक्ता निवसेद् गुणोपेक्षा
 महोदयम् । च ल_२ अ-तत्रापि युक्ता निवसेद् गुणोपेक्षा (अ-क्षो) न
 संशयः । रा अ-तत्रापि युक्ता नि वसेद् गुणोपेक्षा न संशयः ॥
 १८. फ-दोषसमुद्भवम् । अ-दोषसमुद्भवम् । १९. आ-०धियाः ।

२२] चतुर्भिर् एव संचिवैः सहितः क्षणदा-चरैः ॥७७॥ [१७३
 आत्मानं सर्व-थां रक्ष पुरीं चैमां स-राक्षसार्मैः । [२६३
 २४] स्वास्ति तेऽस्तु गमिष्यामि मुखी भव मर्या विना ॥७८॥ [२७
 नूनं न ते रावण कश्चिद् अस्ति

रत्नो-निवासेषु मुह्यत् सखा वा ।
 हितोपदेशस्य समः प्र-वक्ता

N] यो वारयेत् त्वां स्वयम् एव पापात् ॥७९॥ [२८
 गताऽऽयुषं त्वां विपरीत-बुद्धिम्
 निः-संशयं राक्षस लक्ष्यामि ।

यो मां हितं पथ्यम् इदं ब्रुवन्तं

N] न मन्यसे राक्षस वीर-मध्ये ॥८०॥ [N
 निगृह्य-मौन(?)स्य मर्यां हितैपिणा
 नं रोचते वाक्यम् इदं निशा-चर ।

परीत-काला हि गताऽऽयुषो नरा

२९] वचो नं गृह्णन्ति मुह्यद्भिर् ईरितम् ॥८१॥ [२९
 ह्यैष्यै रीमायणे सुन्दर-काण्डे विभीषण-परिष्येणो नाम नवतितमः सर्गः ॥९०॥

१. आ प्र-सचिवैः । २ प्र-०कौः ॥ ३. ल_२ अ-सर्वदा ।
 ४. अ-चेना सराक्षसां । ५. इतोऽग्रे 'वं' पठति-खरमारीचवहन्ता नूनं
 खं यमसादनम् । ६. आ-निरामय । प्र रा व म ल_१ ल_२-
 निरामयः ॥ ७. प्र च् रा ल_१ ल_२ अ-एव । ८. आ ल_१-म मन्त्रवक्ता ।
 रा च प्र व म ल_२-सुप्तप्रवक्ता । अ-सुख प्रवक्ता । ९. रा-ये ।
 १०. च-वारये स्वांश्वयम् । रा-वारये स्वां । प्र-वारये त्वां । ११. च-पापान् ॥
 १२. व म ल_१ ल_२ अ-त्वा । १३. फ-निसंसयं । १४. अ-मां लक्षुं ॥ १५.
 आ रा-०माणो हि । फ-०मानस्य । १६. फ-मया हि हितैः । रा-या हितैः ।
 १७. व-स्यं रोचये । प्र रा ल, ल_२-न रोचये । १८. फ-परीत्यकाला । प्र-
 परेत ० । १९. रा च व म ल_१ ल_२-नरा गतायुषो । २०. प्र रा-निगृह्णन्ति ।
 २१. च-ईरितम् । व रा-ईरिताः ॥ २२. आ-भाषे । २३. ल_० अ-नास्ति ।
 २४. फ अ-०णयान्यं । रा प्र व म ल_१-०षणत्यागो ॥

[व-८९]= [एकनवाततमः सगः] .=[दा-१७]

इत्य्-उक्त्वा प६पं वाक्यं रावणं रावणाऽनु-जः । [१पू

१] क्रोध-संरक्त-नयनं स-संध्यम् इव तोय-दम् ॥१॥ [N

तरङ्ग-कुटिलां लोलां भृकुटीं मृश-दारुणाम् ।

२] कृत्वाऽऽसीनं निर्-ईक्षंतं प्रासादाऽग्रमं अ-मर्षणम् ॥२॥ [N

अभि-नार्द्य ततो भूमौ क्रोध-पर्याकुलेक्षणः ।

३] चतुर्भिः सचिवैः सार्धं निश्-चक्राम वि-भीषणः ॥३॥ [N

४पू] स मातरं पुंनर् ईष्टुं तव सर्वं विनि-वेदितुम् ।

४N] आ-जगाम मुहूर्तेन जननीम् अव-लोककः ॥४॥ [N

सं-विश्यं महो-प्रोक्तः संत-कृतं महा-वृद्धम् ।

हस्त्य्-अश्व-रथ-मुम्पूणं नाना-योध-समाकुलम् ।

N] परश्वध-समाकीर्णं चौप-पाणि-विभृपितम् ॥५॥ [N

दिव्य-रत्न-समाकीर्णं प्रासाद-गत-शोभितम् ।

N] नित्यं वहिण-संघुष्टं प्रमदा-जन-संकुलम् ॥६॥ [N

१. आ-परमं । २. च-नास्ति । ३. च-संध्यम् ॥ ४. जा-
 •कुटिला कुर्वन् । ५. आ फ च रा ल_२-•भृकुटी । रा च म-
 भृकुटी । ६. च-निरीक्षन्ति । ७. च-•द्राग्रमर्षणम् । आ-अमर्षणः ॥
 ८. फ-•वंध । ९. आ-सचिवैः सार्धं । ल_२-सचिवैः सार्धं ।
 १०. अ-ततो दृष्ट्वा । अ आ च प्र म ल_३ ल_२-दृष्ट्वा । रा-दृष्ट्वा ।
 ११. आ-विनिवेष्टा च विनिवेदितुम् ॥ १२. फ अ-अत आरभ्य श्यशीति-
 षमस्रोक्तं यावत्पाठो नास्ति ॥ अत्र आजगाम जगामेति साम्यकारितः पाठ-
 भेदाः प्रतीयन्ते । १३. आ ल_१-सप्रविश्य । १४. रा-•प्राङ्गणप्रकर्षं ।
 म प्र ल_१ ल_२-सप्तकश्य । १५. व-प्रहम् । १६. रा-•योग • ।
 १७. रा-चा...नि ॥ १८. प्र-दिवि रत्न • ॥

पुण्याऽहं-स्व-घोषेण सर्वतः प्रति-नादितम् ।

N] दीप्य-मानं श्रियाँ जुष्टं यथा वै वैष्णवं पदम् ॥७॥ [N

दीयतां योच्यतां चेति श्रूयमाणं-महा-स्वनम् ।

N] पुरंदर-गृह-प्रख्यं कुबेर-सदनोपमम् ॥८॥ [N

आ-टृतं कल्प-टृतैर्गर्चं समन्ताद् उप-शोभितम् ।

N] पुत्रागं-बकुलाऽऽकीर्णं कदली-खंण्ड-मण्डितम् ॥९॥ [N

दीर्घं कलापि-बहुलं नाना-पत्तिभिर् आ-टृतम् ।^{१२}

N] सर्व-दोष-विनिर्मुक्तं गृहैः काञ्चन-वेदिभिः ॥१०॥ [N

स प्र-विरय महा-प्राज्ञो राक्षसेन्द्रो वि-भीषणः ।

N] अनेकैर् वर्ष-वैरैः स्थविरैः सर्व-तो वृत्तम् ।

जटा-बलकल-संवीतैर्वेत्र-ज्ञ(१३)ज्ञर-पाणिभिः ॥११॥ [N

N] पर्दाऽऽहति-मृसंविप्रो निश्वसन्तं उरंगो यथा ।

वाष्प-न्याकुल-ताम्राऽक्षः स्वलमानः कचिदं कचिदं ।

N] अ-विप्रेभ्योऽनुं स्वेन मन्युना च परि-प्लुतः ॥१२॥ [N

शोक-सागर-मध्य-स्थो नाना-दोष-विमोहितः ।

१. आ-पुण्याहस्व० । व-पुण्याहरय० । २. च-०माणं । ३. प्र-

श्रियं । ४. च-युष्टं ॥ ५. प्र-याचितं । ६. आ-सूपमान० । प्र-ध्रयमानं

म० । ७. आ म म_१-पदम् ॥ ८. आ-टृतैस्तु । ९. प्र-पुत्रा गवकु० ।

रा-०बकुलाकीर्णं । १०. प्र म ल_१-०पण्डमण्डितम् ॥ ११. व रा

म ल_१ ल_२-तथा । १२. प्र-नास्ति । १३. रा-०विनिमुक्तं ॥

१४. आ-वर्षशतैः । १५. ल_२-स्थविरैर् । रा-स्थविरैस् ।

१६. ल_२-उपशोभितम् । १७. आ-०जरजरपा० । रा म ल_१-

०क्षतरपा० । १८. आ च-पादेन हतसंविप्रो । प्र म-०हतसंविप्रो ।

१९. आ व रा-निश्वसन्तुरगो । च-निश्वसन्तुरगो । २०. च ल_२-कचित्...

१. च-अवष्टंभेन तु । रा प्र व म ल_१ ल_२-अवष्टंभेन हि । २२. प्र

१ व म ल_१ ल_२-दोषावमानितः ।

- N] भ्रात्रा ज्येष्ठेन क्रूरेण पापेन हत-बुद्धिना ॥१३॥ [N
 ददर्श मातरं तत्रै निर्-मलां जाह्नवीर्षु इव ।
 N] संवीत-शुक्रै-वसनां हस-गद्गद-भाषिणीम् ॥१४॥ [N
 वराऽऽसन-गतां देवीं भूपणैर् उप-शोभिताम् ।
 N] सर्व-लक्षण-संपन्नां जननीम् अव-लोक्यं ताम् ॥१५॥ [N
 पादयोर् न्य-अपतद् दूराच् छिन्न-मूल इव दुमः ।
 N] उद्-हृत्य बाहू विपुलौ धर्मात्मा स वि-भीषणः ॥१६॥ [N
 तम् आर्त्त-रूपं 'दृष्ट्वैव कैकसी जाते-विस्मया ।
 N] स्वाऽकम् आ-रोपयामास वि-लपन्तं अ-चेतनं ॥१७॥ [N
 मूर्ध्नि चैनम् उपाऽऽग्रार्थे इदं आह शुचि-स्मिता ।
 N] किमे-अर्थं त्वं नर-श्रेष्ठ पूर्ण-चन्द्र-निमाऽऽनन ॥१८॥ [N
 पद्म-पत्र-विशालाऽक्ष गज-विक्रम-गामिक ।
 N] दुन्दुभि-स्वन-निर्वोप मर्त्त-वारण वारण ॥१९॥ [N
 धर्म-बुद्धे महा-नाह केनाऽसि त्वं वि-मानितः ।
 N] ब्रूहि कल्प-समाचार पितुर् वृत्त-प्रते स्थितं ॥२०॥ [N

१. आ रा व-भ्राता । २. प्र व म ल_१ ल_२-पापेन क्रूरेण ।
 रा-नास्ति ॥ ३. आ-ववो मातृ । ४. आ-जाह्नवीम् । ५. आ-
 शुक्रसंवीतः । ६. आ च-सम्पूर्णा । ७. च-अवलोक ॥ ८. रा-
 पादयो । ९. रा-दुमम् ॥ १०. आ च-दृष्ट्वै कैकसी ।
 व-दृष्ट्वा वै कैकसी । म ल_२-कैकसी । ११. रा-तात विस्मया ।
 च-विस्मयः । १२. व-न्तं विचेतनम् । १३. ल_१-नास्ति ॥ १४.
 आ-ग्रायेदम् । १५. आ-किमर्थं त्वं । व-किमर्थं त्वं ॥ १६. रा व
 म ल_१-विक्रान्तगा । प्र-विक्रान्तगामि च । ल_२-विनां...गामिक ।
 आ-गामिकं । १७. रा व म-द्वन्दुभिः । १८. आ-मलः । १९. फ
 च-नास्ति ॥ २०. प्र-युद्धे । २१. रा ल_१-सधर्मसमाचार । प्र व-
 धर्मसः । म-धर्मसमाचारं । ल_२-धर्मसमाचारः । २२. आ-पितुः । २३.
 रा प्र व म ल_१ ल_२-स्थितः ।

पद्म-योनि-कुले जातः स त्वं केनाऽसि दुर्-मनाः ।

[N] ब्रूहि कैर्यं विजालाऽक्ष भयं कस्माद् उपाऽऽगतम् ॥२१॥ [N]

महेश्वराद् वा विष्णोर् वा देवेन्द्राद् वा पिता-महात् ।

[N] प्रेत-राजाऽधिपाद् वाऽपि कुबेराद् वाऽपि बुद्धि-मर्त्त ।

सर्व-देव-समूहाद् वा सर्वम् आ-ख्यातुम् अर्हसि ॥२२॥ [N]

अथवा कौ(?)को सल्लेंद्राद् वा रामात् नय-विशारदात् ।

[N] यस्याऽऽनीता च सां देवी सीता सुर-मुतोपमां ॥२३॥ [N]

एवम् उक्तस् तु मात्रा सं राक्षसेन्द्रो वि-भीषणः ।

[N] आ-ख्यातुम् उप-चक्राम यथा-वृत्तं चैराक्षसीन(?)म् २४॥ [N]

भयैाद् गद्गदयौ वाचा द्विया किञ्चिद् अवाङ्-मुखैः ।

[N] सं-स्तम्भ्य च तथाऽऽत्मानं धैर्यं बुद्धौ निवेश्यं च ॥२५॥ [N]

यश् चेंद्रिय-गृ(?)हे युक्तं(?)क्तः) सं-स्तम्भ्य मनसा गिरम् ।

[N] सं वक्तुम् उप-चक्राम जनन्यै(?)न्याऽ)वि-तथं वचः ॥२६॥ [N]

१. आ-नेता स्यात्त्वं । २. रा-दुर्जनः । ३. रा-कर्म ॥ ४.

च-विहोर्धा । ५. आ व म च रा-इंदाद् । ६. आ-०मात् ।

७. ध्य प्र-कौशलेंद्राद् । ८. आ-०विशारदान् । ९. आ

च-यस्माद्धीता । रा ल_१-यस्य नीता । १०. प्र-या । ११. आ-

०स्तोपमा ॥ १२. रा प्र व म ल_२-उक्तः स मात्रा तु । ल_१-उक्त्वा स

मात्रा तु । १३. रा-यद्वा वृत्तं तु । च व म ल_१-यथावृत्तं तु ।

१४. च म ल_१-राक्षसान् । व रा-राक्षसात् । प्र ल_२-राक्षसीत् ।

१५. आ-भयगह्वदया । च रा व म ल_१ ल_२-भयगह्वदया ।

१६. रा प्र व म ल_१ ल_२-अधोमुखः । १७. च-

संस्तम्भ्य । आ व-संस्तम्भ्य । १८. रा-धैर्यउदया । व म प्र ल_१ ल_२-

धैर्यदया । १९. व-निवेश्य । २०. च-गिरः । २१. प्र

रा व म ल_१ ल_२-नारित । २२. आ-सर्वं । २३. रा य-मुनृतं । प्र म

ल_१ ल_२-मुनृतं । 'जनन्यै अवितथम्' इत्यत्र सन्धिरार्षो ढ० ॥

- शृणु मातर् ममाऽवद्यं यन् मया दुरनि(?नुँ)-ष्टु(?ष्टि) तैम् ।
 N] रावणस्य महा-भागैर् मंत्र-काल-विनिर्णये ॥२७॥ [N
 उक्तः स तु मया देवि यथा सीता प्र-दीयताम् ।
 N] पादौ तस्याऽथ सं-गृह्य यथौ-वद् अभि-वाद्यं च ॥२८॥ [N
 रामेण तु महा-वाहो न वैरं कर्तुम् अर्हसि ।
 N] अन्यर्चं च शृणु मे राजन् यथा वक्ष्यामि सु-व्रत ॥२९॥ [N
 मारीचो येन नि-हंतः कवन्धर्षं च महा-बलः ।
 N] विराधश् च महा-तेजा खरश् च स-गणो हतः ॥३०॥ [N
 वाली येन हतो वीरः सप्त तालाश् च भेदितोः ।
 N] विरूपा च कृता येन भगिनी रावणस्य सां ॥३१॥ [N
 एवं-विधानि कर्माणि श्रूयन्ते यस्य रावण ।
 N] तस्य मुच महा-वाहो पैत्नीं रामस्य धीमतः ॥३२॥ [N
 एवम् उक्तो मया देवि क्रोधेन कलुषी-कृतः ।
 N] धिग् इत्य-एव च मु(?उँ)क्ता'मीं निर-भर्त्स्य च पुनः पुनः ३३
 ताडितोऽस्मि सभा-मध्ये पादेनाऽशनि-वर्चसा ।
 N] पुनश् चोक्तोऽस्मिंश्च अहं तेन तंत्रं गच्छेति मा चिरम् ।

१. च रा व म ल, -मया वाच्य । प्र ल, -यथा वाच्यं । २. घ
 म ल, -यद्वाच्यं । ३. च रा प्र व म ल, ल, -हितनिष्ठुरम् ।
 ४. आ-०भागे । ५. रा-यथावद्विभिवाच । ६. आ-अन्यश्च ॥
 ६. आ-निहितः । ८. स-कवन्ध म० । ९. रा म ल, -गतः ॥
 १०. रा-वेदिताः । प्र-भेदताः । ११. आ च-वाली ह्येकेन वागेन प्रेषितो
 यमसादनम् । १२. प्र ल, -०नी.....मस्य च । १३. आ-तस्य धर्मात्मनः
 पर्यामश्च मुष्येति तं विभो ॥ १४. प्र व म ल, ल, -कार्याणि । १५.
 रा-पदां ॥ १६. च-धिग् धिगिःशेवमुक्त्वा । प्र रा व म ल, ल, -धिगिध-
 नेवमुक्त्वा । सन्धिःप्रातिपत्तितः द्र० । १७. रा-मा । १८. च रा-निर्भर्त्स्य ।
 प्र-निर्भर्त्स्यं । १९. प्र घ म च ल, ल, -चोक्तोऽस्मि तेनात्र गच्छ म० । रा-चोक्तो-
 रिम तन्मत्र ।

- भ्रष्ट निर्-लज्जं नीचेति नै त्वां निन्द्ये यम-क्षयम् ॥३४॥ [N
 शत्रुणा प्र-हितो नूनं शत्रु-पक्ष-प्रशंसकः ।
 N] रामं चाऽनु-गतं रैक्तं न त्वां द्रष्टुम् इहोत्सहे ॥३५॥ [N
 एवम् उक्तोऽस्मि परुषं रावणेन शुभाऽऽनने ।
 N] रामम् एवाऽनु-गच्छामि त्वां तु द्रष्टुम् इहाऽऽगतः ॥३६॥ [N
 यदि मे दुर्-अनु-क्रान्तं यदि वां दुर्-अनुष्ठितम् ।
 N] यदि दुश्-चरितं मेऽद्यं ततो गृह्य प्र-शोधि माम् ॥३७॥ N]
 एवम् उक्त्वा तदा तेन माता तस्य महाऽऽत्मनः ।
 N] नाऽशकद् भौपितुं सु-भ्रूर्-मृण्मयाऽ(?यी)व-स्थिता तदा ॥३८
 ततः संज्ञाम् उपाऽऽगम्य मुहूर्ताद् इवं भामिनी ।
 N] उवाच रुदती वाक्यं त्रि-भीषणम् इदं तदा ॥३९॥ [N
 एवम् एतन् महा-वाहो यथा वदसि पुत्रक ।
 N] विद्धि नूनं त्रि-नेत्रं चै सर्वेषां समुप-स्थितम् ॥४०॥ [N
 स्मारितोऽस्मीऽह वचनं पुत्र तद् विपुलं त्वया ।

१. रा प्र-प्रष्टः निलज्जं । आ-निलज्ज । २. आ-नीचेति । ३.
 च रा प्र च म ल_१ ल_२-शुभं । ४. रा-निन्द्येयम् ॥ ५. व-विवि-
 -सकः । ६. च रा-च युगतं । आ-सानु० । ७. ल_१-मक्तं । ८. रा-
 द्रष्टुमिहमागतः । ९. ल_२-दुरति० । १०. प्र ल_२-मे । ११.
 आ-महं । ल_१-मन्ये । १२. च रा-प्रशोधि । आ-माधि ॥ १३.
 आ च रा प्र व ल_२-मापितं । १४. आ रा ल_२-सुम् । १५.
 आ-मृण्मयाः । च व-मृण्मयी व्यवस्थिता । रा-मृण्मयी व्यवस्थिता ।
 प्र-मृण्मयीव व्यवस्थिता । ल_१ म-मृण्मयीव व्यवस्थिता । ल_२-
 मृण्मयी चाव्यवस्थिता । १६. च व म ल_१ ल_२-नास्ति ॥ १७.
 ल_२-०र्त्तादि...मा० । १८. प्र-रुदती ॥ १९. आ-विशालाङ्ग । २०.
 आ-०स्थितः । २१. आ-स्मारितास्मि । प्र ल_२-०सोधि । २२. आ ल_१-
 वितु तद् । २३. आ च रा व म प्र ल_२-वचः ।

[N] ब्रह्मणश् च महा-बाहो तच्च कृणुष्व समा-हितैः ॥४१॥ [N

दश-ग्रीव-प्रभृतिषु जातेषु कुल-नन्दन ।

[N] निर्-जितेषु च देवेषु स-शक्रेषु महाऽऽत्मसु ॥४२॥ [N

चिन्तयन्ती कुलस्याऽहं पुत्रं वश-करं शुभम् ।

[N] तपस्-विने च पित्रे ते^१ गत्वाऽऽश्रमै-पदं ह्य अहमै ॥४३॥ [N

स्थिताऽस्मि पुरतो वत्स तव पित्रे महांऽऽत्मने ।

[N] वक्तु-क्रामा विशालाऽर्क्षं पितरं ते तपस्-विनमं ॥४४॥ [N

ततो मां(माऽ)धिष्ठितां दृष्ट्वा पुरस्ताद् ऋषि-सत्तमः ।

[N] उवाच मधुरं वाक्यं हर्ष-गद्गदयां गिरा ॥४५॥ [N

किम् आगमन-कृत्यं ते ब्रूहि, तत्त्वेन शोभने ।

[N] एवम् उक्त्वाऽस्मि ऋषिणां पुत्र बुद्धि-मतो तदो ॥४६॥ [N

ततोऽहं वक्तुम् आ-रब्धा प्राऽञ्जलिः प्रणि-पेत्य तम् ।

[N] आ-गताऽस्मि महा-भाग संशय-च्छेदनाय वै ॥४७॥ [N

तव वाक्येन ये जाताः पुत्रा मम महा-प्रत ।

[N] स्व-रौज्यं विपुलं मौसा लब्धा पैतौमहं पदम् ॥४८॥ [N

किंचिच्चं चित्तौऽस्ति संभृता दृष्ट्वा पुत्रं महा-बलम् ।

अ-वर्धयं वर-दानेन सर्वैर् अपि दिवोकसैः ।

[N] यक्ष-गन्धर्व-नागैश् च पिशाचैर् ऋषिभिस् तथा ॥४९॥ [N

१. प्र-भ्राह्मणश् । २. रा-० हतः । प्र-० सतः । ३. प्र-नापस्विने ।

४. लो२-र्वै । ५. आ-गताऽऽश्रमं । लो२-गताऽऽश्रमपदमह ॥ ६. रा-

विता० । ७. रा-० श्वितम् । च-० स्विनाम् ॥ । ८. प्र- वक्तु ॥

९. च-कृते । १०. प्र रा व म ल, लो२-मुनिना । अविश्वितोऽत्र

सन्धिः द० । ११. च प्र रा व म ल, लो२-० मतां । १२. प्र रा व म

लो२-रर । १३. लो२-० पत्यन्तम् । १४. आ-स्वात्प्रवि० । १५. प्र-प्राप्तुं ।

१६. आ-० महपदम् ॥ १७. आ-किंचिद्धिनास्ति । १८. रा-रथा । १९. आ

रा-भवप्यवर० । २०. आ-सर्वैरपि । २१. प्र च म-पिताचै ऋ० ॥

एवं-विधेषु पुत्रेषु जातेषु तव सु-व्रत ।

[N] को नु वंश-धरो ब्रह्मंस् तव पुत्रो भविष्यति ॥५०॥ [N]

ऊचे मां सँ महा-बुद्धिः काले धर्म-भृतां वरः ।

[N] दुराचार-व्रत-युतो राज्ये स्थास्यति रावणः ॥५१॥ [N]

कनिष्ठश् चाऽपि धर्माऽऽत्मा पुत्रो वंश-धरस् तव ।

[N] राज्ये स्थास्यति धर्मेण यावद् भूमिर् धरिष्यति ॥५२॥ [N]

पुनर् उक्तः स तु मुनिर् मया पुत्र प्रणम्य वै ।

[N] उवाच वचनं धीमान् सर्व-ज्ञो बुद्धि-मान् ऋषिः ॥५३॥ [N]

शृणु कैर्कसि यद् वृत्तं ब्रह्मणः सद्ने शुभे ।

देवानां सन्निधौ भद्रे ऋषीणां च समा-गमे ।

[N] यत्त-किंपुरुषाणां च पितृणां वाम-लोचने ॥५४॥ [N]

गन्धर्वाणां स-नागानां पिशाचानां तथैव च ।

श्रेष्ठानां देव-योनीनां सन्निधौ यद् मया श्रुतम् ।

[N] तव तेऽहं संप्र-वक्ष्यामि परमेष्ठि-वचस् तदा ॥५५॥ [N]

रावणेन जितो^१ भद्रे शक्रः सुर-गणैः सह ।^२

१.....

तन् मे हृतं मेहा-राज्यं हस्ताद् विल्वम् इवाऽऽहितम् ।^३

[N] रावणेन मुनिर्-जित्यै वदध्वा नीतोऽस्मि स्वां पुरीम् ॥५६॥ [N]

१. रा व म ल_१-०करो २. ल_१-ब्रह्मन्तव ॥ ३. प्र-स च ।

४. प्र-वर । ५. आ-०करस् ॥ ६. आ-एवम् । ७.

रा प्र घ म ल_१ ल_२-भगवान् । ८. आ-कैरसि । रा-कैरपि ।

९. च-वै । १०. च-०लोचन । ११. आ-पितृणां च विशालाक्षि यक्ष-

किंपुरुषामपि । १२. आ-तव ॥ १३. आ रा-जिते । १४. रा-शुभे ।

१५. अतः परं पाठस्तुद्धि इवामाति । १६. ल_२-मया राज्यं । १७. रा

व प्र म ल_१ ल_२-च निर्जित्य । १८. आ रा व ल_२-यदा ॥

वि-मुक्तम् तव वाक्येन निर्-लज्जः पुनर् आ-गतः ।

N] त्रिदशेषु महा-बाहो राज्य-क्रामो ह्य अहं तदा ॥५७॥ [N

एतत् ते कथितं सर्वं मम दुःखं तव प्रभो ।

N] त्वं प्रमाणं महा-बुद्धे यन्नः श्रेयस् तद् उच्यताम् ॥५८॥ [N

एवम् उक्तस् तदा ब्रह्मा कौशिकेन महाऽऽत्मना ।

उवाच वचनं सूक्ष्मं सर्व-लोक-हितं तदा ।

N] काले सुर-गुरुर ब्रह्मा कौशिकाऽऽख्याय शृण्वते ॥५९॥ [N

शृणु कौशिक भद्रं ते यत् त्वां वक्ष्यामि सु-व्रत ।

N] सर्वं श्रुतं मया शक्र तव संग्राम-कारणम् ।

निर्-जितश् चांऽसि सं-ग्रामे तत्र च मे विदितं ततः ॥६०॥ [N

प्रोत्तोऽरिर् दुष्ट-दुर्मथा रावणो लोक-रावणः ।

N] कृतांत-पाशाऽसि-धरेश् चण्डर्षी तीक्ष्ण-तरो ध्रुवम् ॥६१॥ [N

वर-दान-बलोत्-सिक्तो दुर्-धरो रावणो मम ।

N] तद् गच्छाम महा-बाहो विष्णुम् अ-प्रतिमोजसम् ॥६२॥

शंख-चक्र-गदा-पाणिं वर-चन्दन-भूपितम् ।

१. आ-निर्लज्ज । २. च रा प्र व म ल, ल_२-तव ॥

३. रा-समदुःखं । ४. प्र रा व म ल, ल_२-यत्तच्छ्रेयस् ॥ ५. प्र

रा व म ल, ल_२-काश्यपेन । ६. रा प्र व म ल, ल_२-महात्मा ।

७. च रा-शृणुते । ८. च-यस् । ९. रा-सर्वैः । १०. प्र-शत्रुं ।

११. आ च-चापि । १२. आ-तव । १३. च-विदितम् तव । १४.

प्र-प्रासारिं । १५. च-कृतां पाशासिधरश् । १६. च-चंड । १७. आ-

ससितशैव मृत्योर्दान्तरं गतः । १८. आ-सिक्तः । १९. आ-

दक्षस्यै मयानघ । २०. व प्र च ल, -तं गच्छत मया सार्धं ।

रा-तं गच्छाम । ल_२-तं गच्छत मया सार्धं । २१. रा ल_२-अप्रतिमोजसम् ।

२२. प्र-वरं च ० १

- [N] वर-चाप-धरं देवं वीरं^१ श्रीवत्सलक्षणम् ॥६३॥ [N]
 कौस्तुभोद्-भापित-तनुं श्रियाऽऽलयम् अन-उत्तमम् ।
- [N] अतसी-पुष्पे-संकाशं पीत-वाससम् अ-न्युतम् ॥६४॥ [N]
 गरुड-पृष्ठम् आसीनं पुण्डरीक-निभेक्षणम् ।
- [N] देव-देवं^२ महा-भागं विष्णुं निर्-जरम् अ-व्ययम् ॥६५॥ [N]
 योग-सांख्योपनिषदैस् त्रिदशैः सम्-अभिष्टुतम् ।
 पुरुषं परमं विष्णुम् अनन्तं सर्वतो-मुखम् ।
- [N] धर्म-सेतु-प्रवक्तारं सुराणां च हिते रतम् ॥६६॥ [N]
 तं^३ गच्छामि^४ हरिं देवं सर्व-देव-नेमस्कृतम् ।
- [N] यद् वि-धास्यति नो नाथस्त्वत्कार्यम् अ-विग्रह्यया ॥६७॥ [N]
 एवम् उक्ताः सुराः सर्वे -उत्तस्थुर अ-मितौजसः ।
- [N] विमानैः सूर्य-सङ्काशैर् हंस-वर्हिण-वाहिभिः ॥६८॥ [N]
 ब्रह्माणम् अग्रतः कृत्वा गतास् ते क्षीर-सागरम् ।
- [N] आ-स्थितो^५ एक-देशे^६ तु समे भूमि-तले तदा ॥६९॥ [N]
 तपस्य उग्रे महाऽऽत्मानं^(१नः) योजयन् तं ददा सुराः ।

१. आ रा च व प्र ल_२-वीरं । २. च-नास्ति । रा व-वर । प्र ल_२-देव ।
 आ-वीर । ३. च रा व म ल_१ ल_२-०लंछनम् । ४.
 अत्रेयद् आपः द्र० । ५. रा-अतसिपुष्पसंकाश । ६. प्र रा व म
 ल_१ ल_२-गरुडपृष्ठम् । ७. आ-०देवम् । ८. च-ह्यजयम् । रा म ल_१-
 ह्यमयम् । प्र ल_२-हृदयम् । ९. आ-योगसाध्योप० । रा व प्र म
 ल_२-योगिसाध्योप० । १०. आ-विश्वम् । ११. आ-तद्
 गच्छाम । प्र ल_२-तं गच्छथ । १२. रा व म ल_१-वयं । १३.
 आ-सर्वदेवं न० । १४. म च ल_१-उत्तस्यौ । १५. आ-ब्रह्मणम् ।
 १६. प्र ल_२-आगता । १७. आ-तदासुताः ।

- N] आत्मानं ते महाऽऽत्मानं देव-देव' दिदृक्षवः ॥७०॥ [N
 ततोऽनेकै-शते काले वाग् उवाचोऽशरीरिणी ।
- N] दुन्दुभि-स्वन-निर्वोषो हर्षयन्ती दिवोकर्षः ॥७१॥ [N
 उत्तिष्ठ भगवन् विष्णो कुरु कार्यं महा-बल ।
- N] देवानां भय-भीतानां अ-भयं दातुम् अर्हसि ॥७२॥ [N
 रावणं स-गणं देव त्वं नि-षूदय दुर्-मतिम् ।
- N] मोनुषं रूपम् आ-स्थाय जहि शत्रुं दुरा-सदम् ॥७३॥ [N
 एवम् अस्त्र इति धर्माऽऽत्मा जातो रघुषु वीर्यवान् ।
- N] चतुर्धा वि-भज्याऽऽत्मानं देवश् चक्र-गदा-गरः ॥७४॥ [N
 सर्वे ते त्रिदशा जाता वानरीषु महा-बलाः ।
- N] क्वेत्तीषु च महाऽऽत्मानो देव-पुत्रां मदोत्कटाः ॥७५॥ [N
 स एष नृप-शार्दूलो जातो रावण-निग्रहे ।
- N] कुलस्य च वि-नोशाय अस्माकं वर्त्स सांप्रतम् ॥७६॥ [N
 तव पित्रा च वि-ज्ञप्तो वंश-स्थित्यै पितामहः ।
- N] अस्माकं सं-ततिः कस्माद् अवि-च्छिन्ना भविष्यति ॥७७॥ [N

१. च-०देव । २. आ-जतो देशशते । च रा व म ल_१
 ल_२-गतेऽ० । प्र-गतेऽनेके शते । ३. रा-कालं । ४. आ-वागुशरीरिणी ।
 ५. ल_१-०निर्वोषा । ६. रा व-०कयाः । ७. रा ल_२-भगवान् ।
 ८. ल_२-कल्पं । ९. आ-०बलः । च-०बला । १०. रा-निसूदय ।
 ११. प्र-मानुष्यं । १२. ल_२-जातोऽयं रघुवी० । १३. रा व म ल_१
 ल_२-विभक्ताऽऽत्मा चतुर्धा च । प्र-विभक्ता चतुर्धा वपुर । च-०र्धा
 विभज्यमानं । १४. रा-चक्रं गदा० । १५. प्र-रुक्षेपु । १६. विवक्षा-
 ऽभावादमन्धिः द० । १७. प्र अ-सस्माकं । १८. आ-च स ।
 १९. आ-भतः परं तवेत्यारम्य ०जीवी भविष्यतीत्यन्तः पाठो नास्ति ।
 २०. रा-सन्ततेः । २१. ल_२-माक्षद ॥

तत्र वंश-रंः सम्यग् भविष्यति वि-भीषणं ।

[N] नारायणात् प्राऽऽप्त-राज्यो यावच् चंद्राऽर्क-भूमयः ॥७८॥ [N]

श्रीराम-वचनाच् चैव चिंमं-जीवी भविष्यति ।

[N] त्वं चाऽपि ब्रह्मर्षः प्रोक्तो राजा लंकेश्वरः प्रभुः ॥७९॥ [N]

त्वं गच्छ रामं धर्म-ज्ञं लोक-रामं महा-बलम् ।

[N] स ते प्राणांस् तथा राज्यं दास्यते रघु-नन्दनः ॥८०॥ [N]

यावच् चंद्रश् च सूर्यश् च यावत् तिष्ठति मेदिनी ।

तावल् लंकेश्वरस् त्वं हि एतद् एव मया श्रुतम् ।

[N] तव पित्रा मुखोद्-गीर्णं न स्नेहाद् गदितं मया ॥८१॥ [N]

तद् गच्छ पुत्र भद्रं ते विजयायाऽरि-मृदन ।

[N] अहं चै स्वस्ति-निरतो तव नित्यं महा-बल ॥८२॥ [N]

एवम् उक्तस् तु धर्माऽऽत्मा मांत्राऽऽपृच्छ च तां तदा ।

[N] अभिवाद्य च धर्मेण उद-पात स रक्षसः । [N]

४३] जगामाऽऽकागम आ-स्याय यत्र रामो महा-बलः ॥८३॥ [१७

१ रा-वंशधर सम्यग् । २. ल_१-न संशयः । ३. च-जीवि ।
 ४. च-भविष्यति । ५ च रा प्र व म ल_१ ल_२-तचैव । ६. आ
 च-ब्रह्मणाप्युक्तो । ७ रा प्र व-ञ्च । ८. व-मेदिनी । ९. रा-
 गीर्णां । १० रा प्र व म ल_१ ल_२-त्वर स्त० । ११. आ-
 वदित ॥ १२. भवः परमधिक. पाठ-च रा प्र व म ल_१ ल_२-
 स्वस्ति करोतु ते ब्रह्मा त्रिनेत्रश्च महेश्वर । शङ्खचक्रगदापाणि पुराण-
 मुत्तम । १३ च-तु । १४ च रा-स्वस्तिता ॥ १५ आ-पृष्य
 वीर्यवान् । च-मातामापृच्छ वीर्यवान् । प्र-मात्रापृच्छ । म ल_१-मात्रा
 पृच्छ । १६ आ रा-स । १७ अविनशावोऽसन्धिः द० । १८. रा प्र
 व म ल_१ ल_२-रक्षसः ॥

तं मेरु-शिखरांऽऽकारं ज्वलन्तम् इव पावकम् ।

४४] गगन-स्थं मही-स्थासुं ते^३ दृश्युर् वानरांऽधिपाः ॥८४॥ [२

आत्मना पंचमं दृष्ट्वा सु-ग्रीवो वानराऽधि-पः ।^४

४७] वानरैः सह दूर्-धर्षश् चिन्तयामास बुद्धि-मान् ॥८५॥ [५

चिन्तयित्वा मुहूर्ते च वानरांस् तान् उवाच ह ।

४८] हनुमत्-प्रमुखान् वीरान् इदं वचनम् अंब्रवीत् ॥८६॥ [६

एष सर्वाऽऽयुधोपेतश् चंतुभिः संचिवैः सह ।

४९] रंक्षसोऽभ्य एति पश्यन्वम अस्मान् हंतुं न संशयैः ॥८७॥ [७

सु-ग्रीवस्य वचः श्रुत्वा सर्वे ते वानरर्षभाः ।

५०] शीलान् उतेपाद्य शैलंश् च सु-ग्रीवम् इदम् अंब्रुवत् ॥८८॥ [८

व्या-दिशांऽस्मान् वंधायैषां रंक्षसां वानरेश्वरं ।

५१] नि-पतन्तु इता यावद् धैर्ययाम् अल्प-चेतसः ॥८९॥ [९

१. फ-मेरुशिखराकारं । ३. रा-ज्वलनामिव ॥ ३. प्र-मही-

स्थस्तु । ४. प्र-दृष्टे वानराऽधिपः । च-वानराधिप । ५. प्र-

नास्ति । ६. म-दुर्धर्षं ॥ ७ आ-स । ८. प्र. वानरम् । ९. फ

अ-सर्वान् । रा-सर्वाभिर्दं । १०. च रा व म ल_१ ल_२ अ-उत्तमम् ॥

११. आ-राचिवैः । १२. फ-राक्षसो याति । रा-राक्षसोऽभ्येति । १३.

आ फ रा-अस्मां । १४. फ-हनुममंशयम् । १५. च-शाखामुत्पाद्य ।

आ-उत्पाद्य । फ-उद्यम्य । रा-शाखादुत्पाद्य । प्र व-शाखा उत्पाद्य ।

अ-शीलानुत्पाद्य । १६. अ-वृक्षांश्च । १७. प्र व-अयवीत् । १८. फ-

व्यादिशेषां । य रा-व्यादिशेषास्मान् । १९. च व रा प्र म ल_१

ल_२-वधे चैषां । आ-वधायैषां । अ-अस्मानिमान्दन्तुं । २०. आ च-

राक्षसां । अ-राक्षसा । २१. रा व-०रः । २२. अ-०ति ।

२३. आ-सहासाभिर् । २४. च-घातायाम् । म-परिष्याम् ॥

तेषां सं-भोषमाणानाम् अन्योऽन्यं स वि-भीषणः ।

५२] सागरस्योचरे पारे खै एव समुप-स्थितः ॥१०॥ [१०

५] युद्धोद्यतेषु शन-यो वानरेषु स्थितेषु च ।

उवाच मं महा-पात्रः स्वरेण महता महान् ।

५३] मु-ग्रीवं वानरैः सार्व(? र्षस)मवेर्न्य वि-भीषणः ॥११॥ [११

भो भोः शान्ता-मृगाः सर्वे वचनं मे नि-चोचनं ।

N] रामायोऽऽख्यातुम् इच्छामि कोसलेन्द्राय धीमते ॥१२॥ [N

४५३] रौच्यो नाम हंरयो रौद्रमो रान्मेश्वरः ।

५५३] तस्याऽहम् अनु-जो भ्राता वि-भीषण इति श्रुतः ॥१३॥ [१३

N] चतुर्भिः सचिवैः सार्द्धम् आ-गतोऽहं न संशयैः ।

५४५] प्राप्तोऽहं रौच्यं द्रष्टुम् इति मां वेत्स्य वानराः ॥१४॥]N

५५५] येन सीता जन-स्यानाद् हता हत्वा जययुपम ।

N] हृद्वा च विवशा दीर्णां राजसीभिः मु-रभिता ॥१५॥ [१३

१. रा-सम्भाष्य० । य-सम्भाष्यनातानान् । २. रा-सोत्तर-
 पार्श्वे । ३. च-म एव । रा प्र व म ल_३ ल_२-नय एव । अ-
 सचिवैः । ४. रा प्र व म ल_३ ल_२-युगस्थितः । अ-सहावस्थितः ।
 ५. आ-युद्धोद्यतेषु । च-युद्धोद्यतेषु । ल_२ अ-युद्धोद्यतेषु । ६. फ-
 मल्लकवानरेषु च । प्र ंपु शतेषु च । ७. च रा व प्र म ल_३
 ल_२-सहसा प्रायः । अ-ममहा० । ८. आ रा व प्र ल_३ ल_२-
 वानरांश्रांश्व खस्य एव । म-वानरे सार्द्धमवश्य एव । अ-वानरांश्रांस्तु रवस्य
 एव । ९. रा-मृगाम् । १०. रा-नास्त्रि । ११. प्र-रामाय रथातुर ।
 १२. प्र-कौशलाय च । ल_२-कोमलीनाय । १३. अ-रावणस्तु महाराजो ।
 १४. ल_२-रावणो । १५. आ-आगतो ह । १६. रा-शंभयः । १७.
 प्र-वानर । १८. आ-मां विदि । १९. फ-भो वेद्य । प्र-मां . त्य ।
 अ-वेद्य मामिति । २०. च-शीना ॥

तम् अहं विविधैर् वाक्यैर् हेतुभिर् च नि-दर्शयन् ।

५६] उक्तवान् बहु-शो वाक्यं सीता निर्-यात्यताम् इति ९६॥ [१४

स च न प्रति-जग्राह रावणः काल-चोदितैः ।

५७] उच्यमानो हितं वाक्यं मुमूर्षुर् इव भेषजम् ॥९७॥ [१५

N] तैतोऽहं भृशम् आ-क्रुष्टो रावणेन दुर-आत्मना ।^१ [N

तथा परुषितम् तेन दासवच् चाऽव-मानितः ।

५८] त्यक्त्वा मित्राणि दारांश् च राघवं शरणं गतः ॥९८॥ [१६

रावणस्याऽव-लिप्तत्वाद् धर्मम् एव संमा-श्रितः ।

५९] सहैभिः संचिवैर् भक्तै र् रामं शरणम् आ-गतः ॥९९॥ [N

न हि मे जीवितेनाऽर्यो नीर्यैर् अर्थस् तयो सुखैः ।

६०] तद् अहं सर्व-संत्यागात् त्रैणं रामाद् अवाऽऽप्नुयाम् १०० [N

चोद्य-मानो हि बहु-शो मया धर्माऽर्थ-संयुतम् ।

१. रा व-विविधै वाक्यै । २. च-निदर्शनम् । रा व म ल_१-
निदर्शनैः । ल_२-हेतुभि विविधितैः । ३. च-बहुषो । ४. प्र-द्वितीय-
तृतीयपादौ न सः । ५. फ च ल_२ अ-०नोदितः । ६. फ च रा
व म ल_१ ल_२-तेनाह । ७. प्र ल_२-भृशविक्रुष्टो । आ-आक्रुष्टो ।
८. फ-भिन्नाः-श्लोकार्धमेतत्पूर्वश्लोकोत्तरार्धात्पूर्वं पठन्ति । तथास्वेऽस्य भिन्न-
क्रमता द्र० । ९. आ रा-तोह । १०. फ-परुषितो मोहाद् । रा-
परुषितस् । ११. आ-रावणस्यावलेयत्वाद् । १२. फ-समाश्रितः ।
संचिवैर् । १३. आ च-रामशरणम् । १४. आ-तदा । १५. रा
प्र व म ल_१ ल_२-यद् । १६. अ-०गात्राणार्थं । १७. आ च रा
प्र व म ल_१ ल_२ अ-रामम् । १८. आ-आप्नुयान् । रा प्र-
अवाप्नुयात् । १९ व-०माने । अ-नोद्यमानो । २०. रा व-
महाधर्मार्थसंचयम् । च प्र म ल_१ ल_२-धर्मार्थसंचयम् । अ-धर्मार्थ-
संज्ञितम् ।

६९] प्रहर्तुं त्वयि विश्वस्ते प्रच्छन्नम् अथवाऽनघ ॥१०८॥ [२७
वध्यताम् एष दण्डेन तीक्ष्णेन संचिवैः सह ।

७०] रावणस्य नृ-शंसस्य भ्राता पापो वि-भीषणः ॥१०९॥ [२९
एवम् उक्त्वा तु तं रामं सु-ग्रीवो वाहिनी-पतिः ।

७१] वाक्यं-ज्ञो वाक्य-कुशलस् ततो मौनम् उर्षे-स्थितः ॥११०॥ [३०

७२पृ] तस्मिन् मौनम् अनु-प्राप्ते सु-ग्रीवे राघवस् तदा । [N
सु-ग्रीवस्य तु तद् वाक्यं रामैः श्रुत्वा वि-मृश्य च ।

N] ततः सुग्रीव-सचिवानं इदं वचनम् अब्रवीत् ॥१११॥ [३१
परवान् अस्मि सर्वेषु भवतंसु हित-बुद्धिषु ।

N] अनु-ष्टेयं मया किंचिद् इह प्राप्ते वि-भीषणे ॥११२॥ [N
तद् वक्तुम् अर्हन्ति हि मे भवन्तः

श्रेयोऽर्थिनः श्रेयसि सं-नियुक्ताः ।

१. फ-प्रच्छन्नः स तवानघ । व-प्रच्छन्ने सर्वधानघ । म-प्रच्छन्न
मयि वानघ । अ-प्रच्छन्नो मयि वानघ । २. रा प्र व ल_१-
०ञ । ३. फ-०कालज्ञस् । ४. च-उपास्थितः । रा प्र ल_१ ल_२-
उपाश्रितः । अ-उपागतमत् । ५. अतः परमधिक पाठः-फ च प्र
म ल_२-धर्ममेवैप्रतः कृत्वा विमर्षमगमत्तदा । ६. रा च व प्र ल_१
ल_२ अ-च । ७. फ-श्रुत्वा रामो महामतिः । म-रामो महीपतिः ।
रा च व ल_१ ल_२ अ-विमृश्य च । ८. अतः परमधिकः पाठः-
फ च प्र ल_२-सम्यग्विषममृषे श्रीमान्मुमुहूर्तमिवान्तरम् । फ च प्र म-
स तत् कपीश्वरवचो रामः श्रुत्वा विमृश्य च । ९. म-०सचिवम् ।
१०. प्र ल_२-भवत्प्रहित० । ११. ल_१-च यत् । १२. आ-प्राप्तो
विभीषणः । १३ च रा-अर्हति । १४ च-हे । रा-ने हि ।
प्र-हि वै । ल_२-०न्ति.....हि भ० । १५. च-श्रेयोर्थिनां । व-
श्रेयार्थिनः । ल_१-श्रेयोस्थित । १६. च-सन्ति युक्ताः

१. रा व म ल_१-दैवमे० । च-वर्गमे० । प्र ल_२-तमेव चा० ।

२. च रा व प्र-०क्षणात् । ल_१ ल_२-०क्षणे ।

३. च ल_२-विभिमुखे धी० । प्र-विधमुखे धी० ।

यत् प्राप्त-कालं च हितं च मत्वा
 N] कालोप-पन्नं च विचार्य सर्वम ॥११३॥ [N

इत्थार्ये रामायणे सुन्दर-काण्डे विभीषण-तमनं
 नामैकनवतितमः सर्गः ॥११॥

१. आ-विहितं । फ-विदितं । २. आ फ ल_२-सर्वं । ३.
 ता फ-भार्ये । ल_२-इति सुन्दर० । ध-सुन्दरकाण्डे । व-इत्थार्ये
 रामायणे । ४. आ फ-लंकापर्वणि विभीषण० ॥

[वं-९०]= [द्धानवतितमः सर्गः] =[दा-१७,१८]

१५] प्राप्तं वि-भीषणं श्रुत्वा रामेः सु-ग्रीवम् अब्रवीत् ।

N] स्मयन्न् इव स्पृशन् हस्तं हस्तेनाऽमित्रे-तापनः ॥१॥ [N

N] हरि-श्रेष्ठ महा-बाहो वचनं श्रूयतां मम ।

१६] आ-नृशस्यै तदात्वे च आयत्यां चैव सं-श्रितं ॥२॥ [N

आस्यतांमे इहे सु-ग्रीव सचिवांश् च समा-ह्वय ।

२] हनुमत्-प्रमुखान् सर्वान् अन्यांश् च हरि-यूथपान् ॥३॥ [N

तैः समर्थैश् च वेक्तव्यं करिष्यामि परीऽऽत्तणम् ।

३] सम्यग् वदसि सु-ग्रीव रीजानो हि बहु-च्छर्लाः ॥४॥ [N

तस्माद् एकैक-शसे तावद् भ्रुवन्तु सचिवांसं तव ।

८] हेतु-तो मति-संपन्नाः सं-मतांश् च पुनः पुनः ॥५॥ [३७

१. फ-मत्वा । २. रा-राम । ३. फ-स्मरन्निव । ४. च-हस्त । फ रा प्र व म ल_१ ल_२-हस्ते । ५. च प्र ल_२ अ-रामो वै शत्रुतापनः । व रा म ल_१-राधवः शत्रुतापनः ॥ ६. फ-समीप वचनात् । ७. रा-०से । ८. फ-उदर्थे । च-तदात्ते । ९. फ च रा प्र व म ल_१ अ-आयत्या । १०. फ-पंस्थितम् । अ-संसृशम् ॥ ११. आ च रा प्र व ल_१ ल_२-श्रूयतामिति । अ-आस्यातमिति । १२. आ प्र ल_१ ल_२-सुग्रीवं स० । १३. च-समाह्वयन् । रा प्र व ल_१ ल_२-समाह्वय । १४. आ च-हनुमान्प्रमुखान् । १५. च-अनन्यांश्च ॥ १६. आ-समर्थ्येति कर्तव्यं । फ-संमर्थ्येति कर्तव्यं । अ-समर्थेति संमर्थ्ये । १७. अ-राक्षसा । १८. प्र-बहुलांशुताः । म-बहुश्रुताः ॥ १९. च-एकैकसस् । २०. आ-तावद् । च-भ्रुवन्तु । २१. च रा-अ व म ल_१-सचिवांस्तव । २२. प्र-हेतुतः संपन्नाः । २३. च-समस्ताश् । रा व म-समंताश् । प्र-समंताश् ।

ततः सुग्रीव-वचनात् संम्-ईयुर् वानरर्षभाः ।

४] सर्वे शास्त्र-विदः शूरा देव-पुत्राः प्र-हारिणः ॥६॥ [N

५.पु] वि-भीषणस्य ते^३ वाक्यं श्रुत्वा तु^४ हरि-यूथपाः ।

N] प्रणम्य शिरसां रामं स्थिताः प्राऽञ्जलयस्त्वं तदां ॥७॥ [N

५.उ] सोपचारं ततो रामम् ऊचुः प्रिय-चिकीर्षवः । [३४उ

अ-ज्ञातं नाऽस्ति ते^५ किञ्चिन् त्रिषु लोकेषु राघव ॥८॥

६] महा-भाग्याद् आत्मनस् तु पृच्छस्य् अस्मान्मुहूर्त-तया । [३५

त्वं हि सत्य-व्रतः शूरो धार्मिको दृढ-विक्रमः ।

७] परीऽऽक्षयं-कारी मतिमान् निष्पृष्टाऽऽत्मां महा-श्रुतिः ॥१॥ [३६

तस्मात्ते स्वं स्वम् अभि-प्रोथं त्वां व्रुवन्तु पुत्र-गमाः ।^६

N] पृथक् पृथक् परीऽऽत्तास्यं 'यं' (?व) क्षमं यञ् च नो हितम् १० [N

इत्यू-उक्ते रांयवः (?वे) सर्वैर् हरिभिर हरि-यूथैः ।

९] मति-मान् अद्भुतो वाक्यम् इदं रामम् उवाच ह ॥११॥ [३८

शत्रोः सकाशात् सं-भ्रातः सर्व-थौ तर्क्यतामर् अयम् ।

१. रा-मुदीयुर् । २. अ-प्रहर्षिणः । ३. व प्र ल_२-वाक्यं

च । ४. फ-प्राग् । व-स । प्र ल_२-च । ५. आ ल_२-सिरसा ।

६. रा प्र ल_१ अ-स्थिताः । ल_२-स्थितः । ७. ल_२-प्राञ्जलयः सदा ॥

८. फ-ते नास्ति । प्र-नास्त्यतो । ९. व-आपृच्छयास्मा मुहूर्तया ।

च-पृच्छस्मात्सुलहत्तया । आ-पृच्छस्मात्सुहृत्तया ॥ १०. अ-वचः ।

११. प्र-दृढ० । १२. रा-परीत्यकारी । १३. फ-निविष्टात्मा । च-

वृक्षलात्मा । रा-निष्ठात्मा । प्र व म ल_१ ल_२-निश्चलात्मा ॥ १४.

अ-तस्मादेकैकशसावद् । १५. रा प्र व म ल_१ ल_२-प्रनुवन्तु । आ-

व्रुवन्तं । १६. अतः परमधिकः पाठः-च रा प्र व ल_१ ल_२-ते हेतु.

मतिसंपन्ना समस्ताश्च पुनः पुनः । १७. च-यन्तयं । रा प्र व म

ल_१ ल_२-मदितं । १८. आ प्र ल_२-यथ । १९. आ च-इत्युक्तौ ।

२०. म-राघवं । २१. च म-सर्वे । २२. प्र-सम्प्राप्तात् । २३. व-वत्सु ।

२४. आ-तर्कितो वपम् । रा-तर्कितामयम् । व-तर्कितामयम् । अ-तर्कितो

मया । मया ।

- १०] विश्वासो हरि-सैन्येन न कर्तव्यः कथंचन ॥१२॥ [३९
छादयित्वाऽऽत्मनो भावं चरन्ति शठ-बुद्धयः ।
११] प्र-हरन्ति च रन्ध्रेषु सोऽनर्थश्च कृतो भवेत् ॥१३॥ [४०
अर्थाऽनर्थो विनिश्चित्य व्यवसायो भवेत् इति ।
१२] गुण-तः संग्रहं कुर्याद् दोष-तश्च वि-वेर्जयेत् ॥१४॥ [४१
यादि दोषो महान् अस्मिन्स्य त्यज्यताम् एव शङ्कयो ।
१३] गुणान् वैऽपि बहून् ज्ञात्वा संग्रहेः क्रियताम् ईह ॥१५॥ [४२
शरभस् त्व अथ सं-चिन्त्य हरिर् वचनम् अब्रवीत् ।
१४] क्षिप्रं अस्मै नर-व्याघ्र चारः प्रतिविधीयताम् ॥१६॥ [४३
प्रणिधाय हि चारेण ततो भावः परीऽऽक्ष्यते ।
१५] परीऽऽक्ष्य च तथा कार्यं यथा न्यायं (?य्यः) परि-ग्रहः १७ [४४

१. फ-अपरिक्षेपु । अ-हरिसैन्येषु । २. । च-न कर्तव्यं ।
३. फ अ-कदाचन । ४. फ-छादयित्वात्मभावं हि । ५. अ-वदन्ति ।
६. आ-रन्ध्रेषु । ७. फ-सोनर्थः स्वकृतो । च रा प्र व म ल_१
ल_२ अ-सोऽनर्थस्तत्कृतो । ८. व-०तोऽभवत् ॥ ९. आ-अर्थानर्थो ।
१०. म ल_२ अ-व्यवसायं भजेद् । ११. फ-दोषतस्तु विसर्जयेत् ।
आ-विवर्जयेत् ॥ १२. रा-अस्मिन्स्तजगतामविशङ्कया । प्र-अस्य त्याज्यता-
मविशङ्कया । ल_२-अस्यज्यतामविशङ्कया । फ-स्यज्यतामधिशङ्कितम् ।
च-स्यज्यतामेव शङ्कया । प्र व म ल_१-स्यज्यतामधिशङ्कया । अ-स्यज्यतामेव
संबन्धा । १३. फ-गुणाश्चापि । अ-गुणा नापि । प्र-गुणान् । १४. आ-
बहून्वा त्वं । प्र-बहून्ज्ञात्वा च । १५. प्र-संग्राहः । १६. रा व म
ल_१ अ-इति ॥ १७. आ-सरभस् । १८. फ-निश्चिन्त्य । प्र- संचिन्त्वा ।
१९. च-क्षिप्रं तस्मै ॥ २०. च अ-प्रणिधायामिचा० । प्र रा व ल_१
ल_२-प्रणिधाय । २१. फ अ-०तां । २२. आ-यथा कार्यो । च
अ-तथा कार्यो । २३. प्र रा व म ल_१-यथान्यायः । ल_२-
तथान्यायः ॥

- जांवांस् त्व् अथ सं-प्रेक्ष्य शास्त्र-बुद्ध्या वि-चक्षणः ।
 १६] वाक्यं वि-ज्ञापयामास गुणवद् दोष-वर्जितम् ॥ १८ ॥ [४५
 वद्ध-चैरश् च पापञ्च च राक्षसेन्द्रो वि-भीषणः ।
 १८] अ-देशकाले संप्राऽऽप्तः सर्व-था शङ्क्यताम् अयम् ।
 N] यस्य न स्व-जने प्रीतिः कुतस् तस्य परे जने ॥ १९ ॥ [N
 अथ मैन्द्रो महा-बुद्धिर् नयाऽऽनये-कोविदः ।
 १९] वाक्यं परम-संपन्नं वभाषे सं-हृताऽऽजलिः ॥ २० ॥ [४७
 वंचनं नाम तस्यैव राक्षसस्य वि-भीषणः ।
 २०] पृच्छ्यतां परमोपायं शनैर् नैर-पते स्वयम् ॥ २१ ॥ [४८
 भावम् अस्याऽथ विज्ञाय तत्रैव-तस् तत् करिष्येति ।
 २१] इति दुष्टो नै दुष्टो वा वाक्यं-साऽऽकारम् ऊर्जितम् ॥ २२ ॥ [४९

१. आ-जाम्वांस्तथ । २. ल_३-नास्ति । ३. प्र-पापञ्च । ४. फ
 म-यद्ब्रवैराच्च पापाच्च राक्षसेन्द्राद्विभीषणः । ल_३-नास्ति । ५. च-
 प्रदेशकाले । प्र-०कालं । ६. आ-शङ्क्यता धयम् । रा-संक्षयतामयं । प्र-
 परिशङ्क्यतामयं । अ-तर्किता मया । ७. ल_२-अत आरम्य अष्टाविंशदश्लोकं
 यावत् नास्ति । ८. फ अ-नास्ति ॥ ९. फ.-नये परमकोविदः ।
 १०. फ-वचनात्त्वाम तस्यैव । म-वचनात्त्वाम तस्यैव । अ-वचनान्नम
 तस्यैव । ११. फ-राक्षसः स । १२. अत्र वं-वचनात्तावदस्यैव राक्षसस्य
 विभीषणः । १३. फ म-मधुगोपायं शनैर् । च-परमोपायं । अ-मधुगोपा.....
 नैरपते । आ-दानैरपते । रा-शनैरपते । व-यानैरपते । च ल_३ ल_२ प्र-
 ०नैरपते । १४. फ-आस्थाय । च रा प्र व ल_३-नावमास्थाय । आ म-
 आस्थाय । १५. आ-तत्त्वं तत्प्रकरिष्येति । फ प्र ल_३-करिष्येति ।
 १६. अ-दुष्टोप्यदुष्टो । १७. आ-वाक्यमाकारभूचितः । च-शक्यमा-
 कारमुर्जितम् । फ-०सूचितः । म-वाक्यमाकारसूचितः । अ प्र रा व ल_३-
 शक्यमाकारम् ॥

युक्तस् त्व अष्टाऽङ्गया बुद्ध्या हनुमान सचिवोत्तमः ।

२२] उवाच मधुरं रैलक्षणम् अर्थ-वच् च ततो वचः ॥२३॥ [५०

तं ब्रुवन्तं हरि-श्रेष्ठं सर्वे ते हरि-पुंगवाः ।

२३] समुद्-प्रेक्षन्तं शत-शो बृहस्पतिम् इवाऽमराः ॥२४॥ [५१

न वादान्न च सं-रम्भाद् आधिक्याद् आत्म-दीपनां(व) ।

२४] वक्ष्यामि वचनं राजन् यथाऽर्थं कार्य-गौरवात् ॥२५॥ [५२

अर्थ्याऽनर्थ-निमित्तं हि यद् उक्तं सचिवैस् तव ।

२५] तत्र दोषं प्र-वेक्ष्यामि क्रियो नह् उपे-पद्यते ॥२६॥ [५३

केने नि-योगो वै सामर्थ्यम् अत्र-बोद्धुं न शक्यते ।

२६] सहसा वेऽपि योगो हि दोष-त्रां प्रति-भाति मे ॥२७॥ [५४

चार-प्रणिधि-संयुक्तं यद् उक्तं हरि-पुङ्गवैः ।

२७] अर्थस्योऽसंभवस् तत्र कारणं नोप-पद्यते ॥२८॥ [५५

१. रा व-तुष्टांगया । २. फ-वचनं । ३. अ-सूक्ष्मम् । ४. फ म-हितं ॥ ५. फ च-नो । ६. रा व-वः । ७. आ च-समुद्प्रेक्षन्त । फ-समुद्प्रेक्षन्त । ८. म-इवापराः । च-इवामरान् ॥ ९. फ च प्र रा व म ल, अ-संरम्भाद्धाधिक्याच्च च कामतः । १०. अत्र वं-न दानाच्च सहर्षाद्धाधिक्याच्च च कामतः । ११. रा-यथायंका० ॥ १२. आ-अयामर्थ० । १३. व-दोषे । १४. फ-प्रपद्यामि । च-तापदयामि । प्र रा व म ल, अ-न पद्यामि । १५. फ-किं वा नाम्युपपद्यते ॥ १६. फ-स ते । १७. फ-नियोगमामर्ष्यादवरोद्धे । च व ल, -नियोगामर्ष्याद् क्रिया बोद्धुं । रा म-नियोगास्सामर्ष्याद् क्रियाबोद्धुं । प्र-नियोगास्सामर्ष्यात्क्रिया बोद्धुं । अ-नियोगं धार्यानां क्रिया बोद्धुं । १८. च व रा म ल, -सहसापि नियोगो । प्र-सहसा विनियोगो । १९. च-न युक्तं । रा-नियुक्तः । प्र म ल, -न युक्तः । २०. च-चारव्यचारसंयुक्तं । रा-वचनकार सं० । प्र म ल, -वचनचार संयुक्तं । म-न चारप्रणिधिसंयुक्तं । २१. फ अ-अपेक्षासम्भवात् ॥

सहसा न हि चारेण शक्यो वोढुं विभीषणः ।

२८] काल-प्रकर्षे दोषश्च तस्माच्चारो न विद्यते ॥२९॥ [N
अ-देशेऽकाले सं-प्राप्त इत्य-अयं यद् वि-भीषणः ॥

२९] विवक्षा तत्र मे हीड्यं तां नि-बोध यथा-मति ॥३०॥ [N
सं एव देशः कालश्च भवतीऽह यथा तथा । [५६

३०] पुरुषं पुरुषं प्राप्य गुण-दोष-समन्वितम् ॥३१॥

दौरात्म्यं रावणे दृष्ट्वा वि-क्रमं त्वं चाऽनघ ।

N] युक्तम् आ-गमनं तस्य वि-मृष्यैतच्च च बुद्धि-तः ॥३२॥ [५७
अज्ञात-रूपैर् हरिभिर् एष सं-पृच्छ्यताम् इति ।

N] यद् उक्तं तत्र मे बुद्धिः काचिद् अस्ति सम-ईक्ष्यतामर् ३३ ॥ [५८

१. च रा प्र व म ल_१-नास्ति । २. प्र-शक्यं वोढुं । च रा
व म ल_१-वोढुं । ३. प्र-विचक्षणः । ४. रा व ल_१-कालप्रकर्षेदो-
पेश । प्र-काले प्रकर्षेदोपेश । म-कालप्रकर्षो । अ-कालप्रकर्षदोषश्च ।
५. आ-नास्ति ॥ ६. च अ-आदेशकाले । फ प्र म ल_१-अदेशकाले । ७. फ-
इत्येवं । ८. आ ल_१-नास्ति तन्निबोधय । रा प्र अ-नास्ति तन्निबोधा व-नास्ति
तन्निबोधद् । ल_२-वास्ति तन्निबोध । ९. आ फ रा प्र व-मतिः ।
-ल_१-विधि ॥ १०. प्र ल_१-म एष । अ-एवं च । ११. फ-
पुरुषपुरुषं । च-पुरुषं पुरुष । रा प्र व ल_१ ल_२-पुरुषं पुरुषः ।
१२. च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-च वानघ । १३. च-आगमने ।
१४. आ-विमृशैतश्च । च-विमृष्यैतश्च । प्र म-विमृशैतश्च । ल_१-
विमृष्यैतश्च । अ-विमृष्यैतश्च । ल_२-विमृष्यैतश्च ॥ १५. फ-संपृच्छताम् ॥
१६. आ-तद्युक्त । रा प्र व ल_१-यद्युक्तं । १७. प्र व ल_१ म-
काचिद् । अ च रा-काचिद् । १८. फ ल_२-समीक्षिताम् । म-समीक्षितम् ॥
१९. आ-नास्ति ॥

पृच्छद्यमानोऽपि शङ्केत सहसा बुद्धि-मांशं च यैः ।

N] तथा मित्रं प्र-दुष्येत मृषा पृष्टं सुखाऽऽवहर्षम् ॥३४॥ [५२

न शक्यं सहसा राजन् भावं वेत्तुं नृणां भुवि ।

N] अन्तरेणेद्भित्ते नीतैर्(१०) निपुणं यस्य यादृशम् ॥३५॥ [६०

न वोऽस्य ब्रुवतो वाक्यं सं-दिग्यं जातु लक्ष्यते ।

N] प्रसन्नो मुख-वर्णश् च तस्मान् नेहाऽस्ति सं-शयः ॥३६॥ [६१

अ-शङ्कितमतिः स्व-स्थो न शठः प्रति-सर्पति ।

N] न चाऽस्य दुष्ट-व्यापत्तिस् तस्मान् नेहाऽस्ति संशयः ३७ [६२

आकारश् छौद्यमानोऽपि न शक्यो विनि-गृहीतुम् ।

N] वल्लाद् हि वि-वृणोत् एव भावम् अन्तर-गतं नृणाम् ॥३८॥ [६३

देश-कालोप-यन्नानां कार्यं कार्य-विदां नृणाम् ।

१. आ-पृच्छामानोऽपि । फ-पृच्छद्यमानो हि । च-पृच्छमाणो हि । २. प्र म-शक्येत । ३. आ-बुद्धिमान् शव । फ-बुद्धिमानथ । रा-बुद्धिमश्च यः । प्र-बुद्धिमांश्च । म-बुद्धिमांश्च यः । प्रान्ते-बुद्धिमान् शठै । ४. फ आ-निध्या । ५. प्र-स्पृष्टं । ६. च-सुखावह । अ-सुपावहं ॥ ७. फ-शक्यः । ८. फ-राजम्भावो । प्र म ल_१ ल_२-नास्ति । अ-वेत्तु मनोभावं । ९. फ-० गितैर्नातैर् । च-० गितैश्च निपुणं । ब रा प्र ल_१-० गितैर्नाच नि० । म-० गितैर्नाच निपुणः । ल_२-० गितैर्नाच निपुण । १०. फ म-पश्यता भृशम् । ब रा ल_१-यद्यथादृशम् । प्र-यच्च यादृशम् । ल_२-यद्यथादृशम् ॥ ११. फ रा प्र ष म ल_१ ल_२-चास्य । अ-त्वस्य । १२. व-जात ॥ १३. च म ल_१ ल_२-दुष्टतापत्ति । रा प्र व-दुष्टतापत्तिस् । १४. आ-नास्ति । १५. च-आकाराब्जा० । प्र-आकारः छद्यमानो वै । अ-आकारं छा० । १६. च-गृहि० । १७. प्र ष ल_१ ल_२ विवृणो वेप । म-विवृणोस्वेव । प्रान्ते-० रयेप ॥ १८. आ-कार्याकार्य० ।

- स-फलं भवति क्षिप्रं प्र-योगेनाऽति-संघृतम् ॥३९॥ [६४
 ३१] उद्योगं-वन्तं त्वां प्रेक्ष्यै यिथ्या-दृत्तं च रावणम् ।
 बालिनं च हतं श्रुत्वा सु-ग्रीवं चाऽभि-पेक्षितम् ॥४०॥
 ३२] राज्यं प्रार्थयै-मानस्य बुद्धि-पूर्वं प्र-पश्यतैः । [६५
 ३३पू] एतान् अर्थान् पुरस्कृत्य विद्यते ह्य अस्य सं-श्रयः ॥४१॥ [६६पू
 शत्रोर् वि-रागाद् यद्य एष संप्राऽऽप्तो नः परं हितम् ।
 N] न वयं तद् करिष्यामः परस्य स्वै-जनो यथा ॥४२॥ [N
 सत्त्वे बले च देशे च दुर्ग-योगे संमुद्-यमे ।
 N] अभि-ज्ञः सर्व-कार्येषु स्व-जैनानां वि-भीषणः ॥ ४३॥ [N
 अथवोपधिना प्राऽऽप्तो रावणस्यै मतेन संः ।^{१८}

१. फ-०नापि संघृतम् । च-०नाभिसंघृता । रा प्र च म ल_१ ,
 ल_२ अ-०नाभिसंघृतं ॥ २. रा-उद्योगवन्तं । म-तयोग० । ल_१-
 तं उद्योग० । ३. आ-संमेष्य । प्र च रा ब म ल_१ ल_२-ममेष्य ।
 ४. फ-निहत । ५. आ-चानिपेक्षित । च-चानिपोषित । ६. च म-
 ०माणस्य । ७. च-प्रपश्यतः । अ-प्रदश्यतः । ८. ल_१ ल_२-सदायः ।
 ९. आ-इत ४२-५४ ऊर्ध्वं त्रयोदशश्लोकी नास्ति ॥ १०. फ-शत्रो
 रागाद्येषु स प्राप्नो नः परो हितम् । च-शत्रुर्विरागात्सप्राप्तो निश्चयं नः पर
 हितम् । रा ब ल_१-तस्मादिक्षमं सदास्मि तुल्यो भवतु राघव । प्र-
 तस्मादिक्षमं सदास्माभिस्तुल्यो भवति राघव । ल_१ ल_२-शत्रोर्(ल_१-
 (त्रु) विरागाद्येषु सप्राप्तो न चत्यं निश्चय. परः । अ-संमेष्यैरप्यस्यप्राप्ते निश्चय
 नः परं हितम् । ११. फ च म ल_१-स्वजने ॥ १२. म ल_१ अ-
 दुर्गे योगे । ब रा-दुर्गे योग्ये । प्र ल_२-दुर्गे योग्ये । १३. आ-समुद्यते । १४.
 फ च रा प्र च म ल_२-०ज्ञ । १५. च-स्वजात्याना । रा-स्वजात्याना । ब
 म ल_१-स्वजात्याना । ल_२ अ-स्वजातीना ॥ १६. फ-अर्थनोधिना ।
 च ल_२-अर्थवोपधिना । रा-अथवा पाधिना । प्र-अथवा वाधिना । म ल_१
 अ-अथवोपाधिना । १७. रा-रावण सविभीषणः । च प्र ल_२-०स्य हिते
 रतः । ब म ल_१-०स्य विभीषण । अ-०स्य मते चतः । १८. व-४५तम-
 श्लोकपूर्वाभासं पठितः ॥

N] येतताम् अ-निशं वीर किं दुष्टोऽपि करिष्यति ॥४४॥ [N

अनेन रावणः क्रुद्धोऽधर्म-युक्तो मम ग्रहे ।^१

N] तस्मात् साधुम् अहं मन्ये राजन्ने ऐतं वि-भीषणम् ॥४५॥ [N

३३३] यथा-शक्ति मयोक्तं ते^२ राक्षसस्याऽऽर्जवं प्रति ।

त्वं प्र-माणं तु सर्वस्य श्रुत्वा बुद्धि-मतां वरं ॥४६॥ [६६७

३४] अथ रामः प्रसन्नाऽऽर्जमां श्रुत्वा वायु-सुतं ततः ।

प्रत्य-अभापत दुर्-धर्मः श्रुतवान् आत्मनि स्थितः ४७ [१८, १

३५] ममाऽपि किञ्चिद् वि-ज्ञानं प्रति भाति वि-भीषणम् ।^३

श्रुतं चेच्छाम्य् अहं सर्वैर् भवद्भिः श्रेयसि स्थितैः ॥^४ ४८॥ [२

मित्र-भावेन संप्रोऽऽप्तं न^५ त्यजेयं वि-भीषणम् ।

१. फ अ-यन्ना नामनिशं । च-यत्तत्तामनिमनिशं । २. फ-युक्तः परिग्रहे । रा-क्रुद्धो धर्मयुक्तो मम । प्र ब-क्रुद्धो धर्मयुक्तो । म-क्रुद्धोऽधर्मयुक्तो मम बुद्ध्या । ल_१-धर्मयुक्तो ममाग्रहे । अ-धर्मयुक्तो मम । ३. च-नास्ति । ४. प्र ल_१-अमुं । ५. रा-राजन्नेन । म-राजत्वेन । ल_१-राजन्येवं । ६. ब-शक्तो । ७. फ-मयोक्तेषु । च-मयोक्तेन । अ-मयोक्तोक्ति । ८. अ-प्रमाणानां सर्वबुद्धिः । ९. प्र अ-०तां वरः ॥ १०. ब-प्रसन्नास्माश्च । ११. रा-वयुसुतात् । च प्र ब म ल_१ ल_२ अ-वायुसुतात् । १२. फ-क्षुतवानारमविस्मितः । च-०वानारममविस्मितः ॥ १३. च-ममाऽप्यत्र विवक्षास्ति किञ्चिदिति विभीषणम् । रा ब म ल_१ ल_२-ममाप्यत्र विवक्षास्ति काचिदिति विभीषणम् । प्र-ममाप्यत्र विवक्षास्ति कश्चिदिति विभीषणम् । अ-ममापि तु विवक्षास्ति काचिदिति विभीषणम् । १४. च प्र ब म ल_१ ल_२-श्रोतुमर्हथ तस्त्वं मम यद् हृदि वर्तते । अ-श्रोतुमर्हसि तस्त्वं मम यद् हृदि वर्तते ॥ १५. च-संप्राप्त । रा-सम्प्रातः । ब प्र म ल_१ ल_२ अ-०प्तः । १६. च-न संत्याज्यो नाकथंचन । रा ब प्र म ल_१ ल_२-संत्याज्यो न कथंचन । अ-न त्यजेयं कथंचन ।

- ३६] दोषो यद्य् अपि तस्मिन् स्यात् तत्सतां प्रति-गर्हितम् ॥ १४९ [३
 एवं ज्ञात्वा महोऽऽत्मानम् आर्य-भावे व्यव-स्थितम् ।
 ३७] आनन्तर्येण संप्राऽऽप्तं वि-शुद्धं ज्ञायताम् इति ॥ १५० ॥ [N
 रायवं परम-प्रीतं^० स्तुवन् वायु-मुत्तम् तदा ।
 ३८] प्रत्य्-अभापत धर्माऽऽत्मां तत्र काल-सदृशं वचः ॥ १५१ ॥ [N
 रामस्य च वचः श्रुत्वा सु-ग्रीवः पुत्रगो-श्वरः ।
 N] प्रत्य्-अभापत काकुत्स्थं सौहार्देनांऽभि-चोदितः ॥ १५२ ॥ [३५
 किम् अत्र चित्रं धर्म-ज्ञ लोक-नाथ मुखाऽऽवहम् ।
 ३९] यस्त्वम् आर्यं प्र-भाषेयाः सत्त्व-वान् सत्त्व-पथे स्थितः १५३ [३६
 मम चाऽप्य् अन्तरात्माऽयं शुद्धं वेत्ति वि-भीषणम् ॥ १५४

१. च-दोषा यद्यपि विद्यन्ते प्रा.....हेतद्विगर्हितम् । रा व-
 दोषा यद्यपि दृश्यन्ते न मे हेतद्विगर्हितम् । प्र ल_२-दोषा यद्यपि
 विद्यन्ते प्राप्ते हेतद्विगर्हितम् । ल_१-दोषो यद्यपि वर्तते न मे हेतद्विग-
 र्हितम् । अ-दोषो.....संप्राप्तः सजतां परिगर्हितः ॥ २. च रा
 प्र व म ल_१ ल_२-यथारमानम् । ३. फ-आर्यभावव्य० । च रां प्र
 व ल_२-आर्यमार्गे व्य० । ४. रा-आनन्तर्ये च । प्र-आनन्तर्येण ।
 ५. फ ल_२-विशुद्धिः क्रियतामिह । रा प्र व-विशुद्धः क्रियतामिह । अ-
 विशुद्धिः ज्ञा० । ६. म-आनर्येण तु संप्राप्तं विशुद्धिः क्रियतामिह । ल_१-
 अनार्येण च संप्राप्तं विशुद्धिः क्रियतामिह ॥ ७. म-०प्रीतः । ८. अ-
 रामस्य हि वचः श्रुत्वा सुग्रीवः पुत्रगोश्वरः । ९. अ-काकुत्स्थं प्रहर्षेण प्रचो-
 दितः ॥ १०. च व म ल_१ ल_२-तु ॥ अ-दि । ११. अ-प्रह-
 र्षेण प्रचोदितः ॥ १२. रा व अ-आर्य । १३. रा व-
 सत्त्वैवारमपथे । प्र-सत्त्वे वार्यपथे । अ-सत्त्ववान् स० । ल_२-सत्त्वे वार्य-
 पथि ॥ १४. च-चाप्येत्यरामायं शुद्धिं वेत्ति विभीषणम् । रा म ल_१-
 ०यं शुद्धः प्रति विभीषणम् । व-०यं शुद्धं प्रति विभीषणम् । प्र ल_२-०यं
 शुद्धं वाक्त्ति वि० । अ-चाप्यन्तरात्मा वै शुद्धं वेत्ति वि० ।

४०] अनु-मानेन भावेन सत्त्वेन च परीऽऽक्षितम् ॥५४॥ [३७

तस्मात् क्षिप्रं सहाऽस्माभिस् तुल्यो भवतु राघव ।^१

४१] वि-भीषणो महा-प्राज्ञः सखि-त्वं चाऽभ्युपैतु ते ॥५५॥ [३८

चकार तस्याऽथ वचः सु-भाषितं

रामो महाऽऽत्मा प्लवगाऽधि-पस्य ।

वि-भीषणस्य प्र-णतस्य सं-ग्रहं

[N] मतिं विनिश्-चित्य महाऽऽत्मभिः स्थिराम् ५६ [३९

ईश्याये रामायणे सुन्दर-काण्डे वानर-मन्त्रो नाम

द्वानवतितमः सर्गः ॥९२॥

१ फ-सत्त्वेन । २. च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-परीक्षितः ॥
३. ल_२-भवति । ४. आ-तस्या क्षिप्रं सहास्माभिस्तुतो भवतु राघवः ।
च-तस्मा क्षिप्रं सहास्माभिस्तुत्वैर् भवतु राघवः । अ-तस्मादेव सहा-
स्माभिस्तुत्वो भवति राघव । च रा प्र व म ल_१ ल_२-एभिर्ग्रन्थैरय-
भ्याठः द्विः पठितः । ५. आ प्र-शासितुं चाम्युपैति नः । च-सखित्वं
चाम्युपैतुं ते । म ल_१-शासितुं चाम्युपैति नः । अ-सखित्वे नाम्युपैतु ते ।
६. अतः परमधिकः पाठः-फ च प्र म ल_१ ल_२ अ-
ततः स सुभीषणो निशम्य हैरीश्वरेणाभिहितं नरेश्वरः । फ च प्र व
म ल_१ ल_२ अ-विभीषणोनाशु चकार स मतिं पवत्त्रिराजेन यथा
पुरन्दरः । प्र-शत्रुविरोगात्सं प्राप्तो न चायं निश्चयः परः ॥ ७. फ च
रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥ ८. फ-इति रा० । अ-
नास्ति । ल_२-इति सु० । ९. अ-विभीषण...री...णो नाम ॥

१. फ-नास्ति । २. च-तद्वदरिणामपि राघवश्च । प्र ल_१-
तद्वदरिणामपि राघवोय । म-तद्वदरीश्वरेणाभिहितं नरेश्वर (तद्वदरीणामपि
राघवोय) । ३. पाठोऽयं द्विः पठितः ॥

[वं-९१]=[त्रिनवतितमः सर्गः] =[दा-१८,१९]

उक्तवाक्येऽथं सु-प्रीवे तस्मिन् हरि-गणेश्वरे ।^१

१] उवाच राघवः श्रीमान् धर्माऽर्थ-सहितं वचः ॥१॥ [N

सं दुष्टो वाऽप्य् अ-दुष्टो वाँ किम् एष रजनी-चरः ।

२] सूक्ष्मम् अप्य् अ-हितं कर्तुं ममै शक्तः पुत्रं-गर्माः ॥२॥ [२२

रावर्ण-भ्रातरं वीरं श्रेष्ठीमो-धर्मम् आ-स्थितम् ।

६] आ-गतं संचिवैः सार्धं सह(हि)भी राक्षसैर् द्रुतम् ॥३॥^३ [N

पृथिव्यां राक्षसान् सर्वान् पिशाचांश्च चै स-दानवान् ।

३] अंगुल्यग्रेण शक्तोऽहं हन्तुं हरि-गणेश्वर ॥४॥ [२३

श्रूयते हि कपोतेन शत्रुः शरणम् आ-गतः ।

१. च रा प्र व म ल_१ ल_२-वाक्ये तु । २. अतः पूर्व-क च

रा व म ल_१ ल_२ अ-रामस्त्वेपां वचः श्रुत्वा शरणागतवत्सलः ।

पूरयन्निव घोपेण श्लक्ष्णं वचनमनवीत् ॥ ३. च-रामं श्रीमांस्तु ।

रा घ म ल_१ ल_२-रामः श्रीमांस्तु । ४. आ-सतुष्टो वाय दुष्टो वा । फ-

दुष्टो वाप्यदुष्टो वा । व ल_२-सुष्टो वाप्यदुष्टो वा । म ल_१-सुदुष्टो

वाप्यदुष्टो वा । ५. आ-मामशक्तः । ६. व-गमा । ७. रा-रावर्णं

भा० ॥ ८. आ-वीरं । ९. च रा प्र ल_१ ल_२-सर्वदा ।

प्र म-सर्वथा (सर्वदा) । १०. आ-माश्रिताः ।

११. आ-संचिवैः । फ-शचिवैः(ः) । १२. आ-महती राक्षसैर्युतं । च-

सहैव राक्षसैर्युतम् । रा-माहृतं (चतुर्भां) रा० । व-सहितं (चतुर्भां) राक्षसै-

द्रुतम् । प्र म ल_१ ल_२-सहितं (चतुर्भां) राक्षसैर्युतं । म-अंगुल्यग्रेण

वानराः । अ-सहसा राक्षसै वृतम् । १३. च वं ल_१ ल_२ प्र रा म-

श्लोकोऽयं षष्ठश्लोकात् परं पठितः ॥ १४. च-पृथिव्या न रा० । व-

व्यां राक्षसां । अ-पृथिव्यां राक्षसान् । १५. आ-सद्यो । अ-चैव ।

१६. च रा प्र व म ल_१ ल_२-पिशावान् । १७. च रा व म

ल_१-दानवांस्तथा । प्र ल_२-मानवांस्तथा । १८. रा-अंगुल्यग्रेण ।

१९. च-सफोहं ॥

- ४] पूजितश्च यथा-न्यायं स्वै-मांसैश्च चै नि-मंत्रितः ॥५॥ [२४
 स तावत् प्रत्य-अगृह्णात् (?ह्रीत्) खंगो भार्या-निसूदकम् ।
 ५] कपोतो वानर-श्रेष्ठ किम् उताऽहं वि-भीषणम् ॥६॥ [२५
 ऋषेः कण्वस्य पुत्रेण कंडुना परमर्षिणा ।
 ७] शृणु गार्थाः पुरा गीता धर्मिष्ठाः सत्य-वादिना ॥७॥ [२६
 वद्धाऽञ्जलि-पुटं दीनं याचन्तम् अपराधिनम् ।
 ८] नै हन्याच्चे रणं प्राप्तं सतां धर्मम् अनु-स्मरेत् ॥८॥ [२७
 आर्तो वा यदि वा त्रस्तः परेषां शरणाऽऽगतैः ।
 ९] अपि प्राऽऽणान् परि-त्यज्य रक्षि-तव्यैः कृताऽऽत्मना ९ [२८
 सै (?यश्) चेद् भयाद् वा मोहाद् वा द्वेषाद् धोऽपि न रक्षेति ।
 १०] स्वयं शक्त्या यथा-न्यायं तर्मे आहुः पुरुषाऽधर्मम् ॥१०॥ [२९

१. च- प्र रा व म ल, ल_२-अर्चितश् । २.

फ च-स्वैश्च मांसैर् । प्र-नुमांश्च । ल_२-स्वमांसैश्चानि० ॥ ३.

फ-च तं प्रत्यगृह्णाद् । च प्र म ल, ल_२-तावत्सक्रियां प्राप्तं ।

अ-हि तं परिजग्राह । रा व-तावत्सक्रियां प्राप्तः । ४. अ-हंतार

भार्यया खगः । आ-०र्यानिसूदनं । च-०र्यानिसूदकः । म-०र्यानिषूदकः ।

ल_१-०र्यानिषेदकः । ल_२-खगो भार्यः...निन्दकः । रा-भार्भानिषूदकः । व-

भार्भानि...दकः । प्र-भार्या...निदशकः । ५ अ-उतायं ॥ ६. च रा

व म ल, ऋषिकश्यपुत्रेण । प्र ल_२-ऋषिकश्यपुत्रेण । ७ फ-कंडुना । व-

कंडुजाः । ८. फ च व ल, ल_२ प्र रा म-गाथा । ९. फ अ च व ल, ल_२ प्र रा म-

धार्मिष्ठा । १०. अतः परमधिकः पाठः-च रा प्र व म ल, ल_२-हन्यमानं रिपुं

दृष्ट्वा रिपुणा शरणागतम् । शत्रुं सुविदितं दीनं याचन्तमपराधिनम् ॥

११. च-नास्ति । १२. प्र-हन्यां शरणं । १३. ल_२-०स्मरेत् ॥ १४ रा

प्र व म ल, ल_२-परेभ्य । १५. आ-शरण गतः । १६. व-०तव्याः ॥

१७. फ-यः स । १८. फ-कामाद्वापि । च-द्वेषाद् वा तन् । प्र रा

व म ल, ल_२-द्वेषाद्वा त । १९. फ-रज्य (क्षय) ते । २०. फ-शक्तौ ।

२१. फ अ-तस्यापं लोकगर्हितं ॥

वि-नष्टः पश्यतो यस्य रक्षितुः शरणाऽऽगतः ।

११] आ-दाय सु-कृतं तस्मात् सर्वं गच्छत्य् अ-रक्षितः ॥११॥ [३०

एष दोषो महान् अत्र प्र-पन्नानाम् अ-रक्षणे । [३१

१२] अ-स्वर्ग्यं चाऽप-यशस्यं च बल-वीर्य-विनाशनैः ॥१२॥ ३२पृ

सु-पर्याप्तं वि-सृष्ट्यं नाऽर्ध-मेघस्य तत् फलम् ।

[N] यत् फलं जातं-संत्रासे रक्षिते शरणाऽऽगते ॥१३॥ [N

करिष्यामि यथाऽर्थं तत्र केणोर् वचनम् उत्तमम् ।

१३] धर्मिष्ठं च यशस्यं च स्वर्गे चाऽपि महोदयम् ॥१४॥ [३२ख

अ-भयं सर्व-भूतेभ्यो ददाम्य् एतद् व्रतं मम ।

१४] सं-ग्रामे च प्र-पन्नानां तेषांऽस्मीऽति च वादिनाम् ॥१५॥ [३३

नाऽर्युत्सुर् नि-हन्तव्यो न भीतो न कृतांऽजलिः ।

[N] आ-रुढोऽपि न योऽर्धं तु यंश्च भूमौ नि-पातितः ॥१६॥ [N

आ-नयनं हरि-श्रेष्ठं दत्तम् अस्याऽभयं मया ।

१. फ म-यशस्यः तस्य । २. च रा प्र व म ल, ल_२

अ-तस्य ॥ ३. च रा प्र व म ल, ल_२-महाबाहो । ४. आ-

अस्वर्ग्यं । च-अश्वगंश् । ५. च-चोपयशस्य । रा य-चायशस्याद्व ।

६. ल_१-विदांवरः ॥ ७. फ प्र रा व म ल, ल_२-सुपर्याप्तवि० ।

८. फ-नास्व० । ९. फ-तत्र संत्रासे ॥ १०. च-यथायं । ११. फ-

तत्केन्दोर् । च-तं केन्दोर् । १२. च-स्वर्गलोके । रा प्र व म ल,

ल_२-स्वर्गलोके । अ-स्वर्ग लोके ॥ १३. आ-दयामेतद् । रा-ददा-

स्येतद् । अ-दयामेतद् । १४. ल_१-संक्रामे । १५. च-सुप्रप० ।

अ-वा प्रप० । १६. च-न वासीति । रा-न वासीति ।

व म ल_१-न यमसीति । प्र-तद्य वासीति । ल_२-अयमसीति ।

१७. आ-यो वदेत् । फ अ-च यो वदेत् । १८. च-ता युयुत्सुन् ।

रा-नायुयुत्सोः । १९. प्र-योधं । २०. च-यस्तु । प्र म-यश्च ।

२१. फ-आनय त्वं । २२. म-श्रेष्ठं ।

- १५] वि-भीषणो वा सु-ग्रीव यदि वा रावणः स्वयम् ॥१७॥ [३४
 रामेणाऽथाऽभये दत्ते सै ततो वानरर्षभैः ।
 १६] उव-र्षपात दिवं हृष्टः सर्वैर् अनु-चरैः सह ॥१८॥ [१९, १
 सै सम्-एत्यै कँपि-श्रेष्ठः सं-द्विलर्ष्य च वि-भीषणम् ।
 १७] सांत्वयित्वा च मेधा-वी दशैयामासे रांघवम् ॥१९॥ [N
 १९] पादयोः स तु रामस्य नि-पपात वि-भीषणः ।^१
 राँत्सः शरणाँऽन्वेपी चतुर्भिः सँचिवैः सह ॥२०॥ [२
 २०] तं रामः समुदँ-थाप्य परि-ष्वज्य वि-भीषणम् ।
 उवाच मधुरं वाक्यं सखा मम भवान् इति ॥२१॥ [N
 २१] अब्रवीच् च तदँ राँमं युक्त-वाँक्यं वि-भीषणः ।
 धर्म-युक्तं च पथ्यं च साँप्रतं संप-हर्षणं ॥२२॥ [३

१. रा-रावण स्वय ॥ २. च अ-रामेणात्वभये । रा प्र ल,
 ल२-रामेण स्वभये । च-रामेण तु भये । ३. च-सर्वदा रावणानुजः ।
 प्र रा व म ल, ल२ अ-सर्वथा रावणानुजः । ४. च-सोत्पपात ।
 ५. च रा प्र व म ल, ल२-तदा हृष्टो भक्तैर् ॥ ६. रा-समरेत्य ।
 अ-समुत्फुल्लय । ७. अ-हरि । ८. रा-सश्लिष्टः । ९. आ च-
 दशयित्वा च । १०. च-शवं । ११. अतः परमधिक पाठः—अ-पादयोः
 पातयामास सुग्रीवः ऋवगेश्वरः । १२. रा च प्र व म ल, ल२-ततो वीरस्य धर्मा-
 त्मा भूभिँ पादौ विभीषणः । १३. च-जगाम राजपुत्रस्य । रा प्र व म ल, ल२-
 जग्राह राजपुत्रस्य । १४. फ-शचिवैः । १५. फ-समुत्क्षिप्य । रा प्र व अ-
 समुत्थाय ॥ १६. प्र ल२ अ-ततो । १७. अ-वाक्यं रामं दक्षो । आ प्र
 ल२-राममुक्तवाक्यं । १८. च रा प्र व म ल, ल२-धर्मार्थयुक्तं ।
 फ-नास्ति । १९. च रा प्र व म ल, ल२-आत्मनश्च गुणोदयम् ।
 फ-संप्रतं सर्वहर्षणम् ॥

२२] अनु-जो रावणस्याऽहं तेने चाऽस्म्य् अव-मानितः ।

भवन्तं सर्व-भूतानां शैरण्यं शैरणं गतः ॥२३॥ [४

२३] परि-त्यक्ता मया लंका मित्राणि च धनानि च ।

भवद्-गतं च मे^१ राज्ञ्यं जीवितं च^२ मुखानि च ॥२४॥ [५

रक्षसानां वधे साह्यं लंकायाश् च प्र-धर्षणे ।

२४] करिष्याम्यं^३ अहम् एतत् ते^४ नेष्यामि तव वोहिनीम् ॥२५॥ [२४

सं^५ एवम् उक्त्वा नर-देव-पुत्रैश्च

वि-भीषणो धर्म-भृतां वरिष्ठः ।

वभूव तूर्ष्णीं स तदा महाऽऽत्मा

२५] प्रसादमे^६ इच्छन् नर-देव-पुत्रांश्च ॥२६॥ [N

इंवापे^७ रंमायणे सुन्दर-काण्डे विभीषण-परिग्रहे

नाम त्रिनवतितमः सर्गः ॥९३॥

१. आ-तेन चास्मि अवमानितः । च-तेन चास्मि वमानितः । रा व म ल_१ ल_२-तेन चास्मि विमानितः । प्र-लंकायाश्च प्रधर्षणे । २. च-शसपि । ३. ल_२-शरणागतः । ४. प्र-अत अस्म्य्-“लंकायाश्च प्रधर्षणे” इति यावत्पाठो नास्ति ॥ ५. च रा व म ल_१ ल_२-राज्यं मे । ६. रा व म ल_१-जीवितानि ॥ ७. फ च रा व ल_१ ल_२ अ-रक्षसां च । म-रक्षसां च । ८. म-सार्य । ९. आ-प्रधर्षणं । १०. फ-करिष्यामि यथाप्राणं । ११. अ-नेष्यामि हरिवा० । फ-नेष्यामि हरिवा० ॥ १२. फ च-तमेवमुक्तो । रा-तमेवमुक्ता । आ-स एवमुक्तो । प्र व म ल_१ ल_२-अ-तमेमुक्त्वा । १३. आ-०पुत्रः । १४. व-तूर्ष्णी । १५. फ-प्रवादम् । प्र-प्रासादम् । १६. व-०पुत्राम् ॥ १७. फ-आपे रा० । ल_२-इति सु० । १८. फ-विभीषणनिग्रहे । अ-विभीषण-गिरिगृहो ॥

[विं-९२]= [चतुर्नवतितमः सर्गः] =[दा-१९]

इति ब्रुवाणं तं रामः परि-ष्वज्य वि-भीषणम् ।

१] उवाच लक्ष्मणं वीरं^१ समुद्राज् जलम् आनय ॥१॥ [२५

२३] अभि-षिचस्व लंकायाम् इमं सौम्यं वि-भीषणम् ।

राजानं राक्षसेन्द्रत्वे प्र-सन्ने मयि लक्ष्मण ॥ २ ॥ [२६

३] एवम् उक्तस् तु सौमित्रिर्अभ्यै-अषिचद् वि-भीषणम् ।

मध्ये वानर-मुख्यानां राजानं राम-शासनात् ॥ ३ ॥ [२७

४] तं प्रसादं तु रामस्य दृष्ट्वा सँद्यः पुवं-गमाः ।

प्र-चुकुशुर् महा-नादान् साधु साध्व् इति चाऽब्रुवन् ४ [२८

५] अब्रंवीत्^२ तं हनुमांश् च सं चे राजां वनौकसाम् । [२९

कथं सागरंमै अ-क्षोभ्यं^३ तरेयं^४ बरुणोऽऽलयम् ॥५॥ [३०पू

६] उपायं नाऽधि-गच्छामो यथा नद-नदी-पतिम् ।

उत्-तरामः कुशलिः स-सैन्या बरुणाऽऽलयम् ॥६॥

७] एवम् उक्तम् तु धर्म-ज्ञः प्रत्य्-उवाच वि-भीषणः । [३१

१. आ फ अ-वीर. । २. च-अनय ॥ ३. फ-
•षिच्यस्व । ४. प्र ल_१-सौम्यं ॥ ५. आ-अल्पाषिचद् । फ व ल_२-
अभिषिचद् । ६. च-०सासनात् । रा-शासनात् । ल_२-राम शासशासनात् ॥
७. फ-सर्व्वे । रा-सय । ८. आ-प्रचकुर् । च-प्रचुकुशु । प्र ल_१-
प्रचुकुशुर् । ल_२-प्रचुकुशुर् । फ-प्राचुकुर् । ९. आ अ च व ल_१
ल_२ प्र रा म-०नादं ॥ १०. अ-अब्रवीच्च । ११. रा-नास्ति ।
१२. रा-राजव नौ० । व ल_१-राजा सर्व वनौ० । १३. च रा म ल_१-
सागरक्षोभ्यं । १४. आ-तरे । प्र-तरेयं । १५. फ-रुणालय ॥ १६.
रा प्र ल_१ ल_२-उपायेनाधिगच्छामो । १७. वं-उत्तरेम शिवेनेम स० । १८.
आ फ च रा प्र व ल_१ ल_२ अ-नास्ति । १९. फ अ-सर्व्वज्ञः ।

- समुद्रं शरणं राजन् गन्तुम् अर्हति राघवः ॥ ७ ॥ [३२
 ८] खानितः सगरेणोऽयम् अ-प्रमेयो महोदधिः ।
 ९५] कर्तुम् अर्हति रामस्य ज्ञाति-कार्यं महाऽऽत्मनः ॥८॥ [३३
 सगरस् तु हि रामस्य श्रूयते प्र-पितामहः ।
 १०] तस्य पुत्रः समुद्रोऽप्यं ज्ञाति-कार्यं करिष्यति ॥ ९ ॥ [N
 एतद् वि-भीषणेनोक्तं राजसेन विपश्चिता । [३४पू
 ११] प्रकृत्या धर्म-शीलस्य राघवस्यांऽप्यु अरोचंत ॥१०॥ [३६
 स लक्ष्मणं महा-तेजाः सु-ग्रीवं च हरि-प्रभुम् ।
 १२] सर्व-क्रियाऽर्थं क्रिया-दत्तः स्मित-पूर्वम् उवाच हे ११ [३७
 वि-भीषणस्य मन्त्रोऽयं मम लक्ष्मणं रोचते ।
 १३] ह्यहि त्वंम अपि सु-ग्रीव तवाऽपि यदि रोचते ॥ १२ ॥ [३८
 सु-ग्रीवः पण्डितो निसं भवान् मन्त्र-विचक्षणः ।
 १४] उभयोः संप्र-धार्याऽर्थं रोचते यत्र तद् उच्यताम् ॥१३ [३९

१. च-समुद्रशरणं । म-समुद्र शरणं । २. प्र म ल_१ ल_२-
 राजा । ३. आ-वत्तुमर्हसि रा० । फ-गन्तुमिच्छसि राघव । अ च-
 गन्तुमर्हसि रा० ॥ ४. रा व-नास्ति ॥ ५. च-सागरेणोद्यम् । ६. आ
 रा प्र व ल_१ अ-ज्ञातिधर्मं ॥ ७. फ-सागरः स तु । रा प्र व म
 ल_१ अ-सगरश्चापि । ल_२-सागरश्चापि । प्र-सागरस्तु हि । ८. प्र-
 समुद्रस्य ॥ ९. प्र-०णे नोक्तो । १०. फ-०स्याप्यरोचत । म ल_१-
 राघवस्यान्यरोचत । ल_२ अ-राघवस्य व्यरोचत ॥ ११. फ-०वाहुः ।
 १२. म-नास्ति । १३. ल_२-हरिं प्रभुं । १४. आ-स क्रियार्थं ।
 १५. फ-अभायत ॥ १६. च-विभीषणोऽस्य । १७. प्र-स सलक्ष्मण ।
 च-मम लक्ष्मण.....रोचते । १८. आ-वावच ॥ १९. अ प्र ल_२-
 नास्ति । २०. आ-सुग्रीव । २१. आ च रा व म ल_१ ल_२ अ-पण्डितोऽत्यर्थं ।
 प्र-पण्डितोऽभ्यर्थं । २२. प्र-स्म यद् ॥

एवम् उक्तौ तु रामेण तदा सु-ग्रीव-लक्ष्मणौ ।

१५] समुदाचार-मयुक्तम् इदं वचनम् ऊचतुः ॥१४॥ [४०

किम् अर्थं नौ नर-व्याघ्र नैतद् रोचिष्यते वचः ।

१८] वि-भीषणोक्तं ह्ययं च युक्तं चैव विशेष-तः ॥ १५ ॥ [४१

अ-र्षद्भवा सागरे सेतुं घोरेऽस्मिन् वरुणाऽऽलये ।

१६] लंका नाऽऽसादितुं शक्या सेतुरैः अपि सुराऽसुरैः १६ [४२

वि-भीषणस्य शूरस्य यथा-वैव क्रियतां वचः ।

१७] अलं कालाऽख्यं कृत्वा सागरोऽयं नि-युज्यताम् १७ [४३

एतच्च ह्युत्वा शुभं वाक्यं विभीषणं-समीरितम् ।

N] सं-विवेश ततो वीरो रम्ये सागर-रोधसि ॥ १८ ॥ [४

सागरं द्रष्टुम् ईच्छामि रूपिणं त्वीं सरित्-पतिम् ।

N] कर्तुम् अर्हसि मे सांख्यं भव 'त्वं शरणं मम ॥ १९ ॥ [N

एवम् उक्त्वा कुंशाऽऽस्तीर्णे तीरे नद-नदी-पतेः ।

१९] सं-विवेश तदा रामो वेद्याम् इव हुताऽर्शनः ॥ २० ॥ [४४

परेण हर्षेण तदा नरेश्वरः

परेण वीर्येण च शत्रु-तापनः ।

१. फ-उक्तौ घ ॥ २. फ-रोचयते । च-रोचिष्यते । ३. आ-हृष्यं ॥

४. ल_२-अवद्धा । ५. रा-लंकामासादितुं । प्र-लंका नासाधितुं । ल_२-

लंका नामादिता ॥ ६. आ-विभीषणस्य । ७. आ-यथा च । व-यथा वः ।

८. आ-काला...यं । च-काराख्ये । रा-कार्याख्ये । प्र व ल_२-

कार्याख्ये ॥ ९. फ-ततो । १०. च-विभीषणस्य स० । ११. च-

संवितेन । १२. रा व-वीर । ल_२-वीरै । १३. फ-रामः । च-रम्यसा० ।

ल_२-रम्ये ॥ १४. च-सागरः द्रष्टुमि...रु० । १५. आ-सरितां पतिं ।

१६. फ-साख्यं भवांश्च ॥ १७. प्र-कुशास्तीर्णे । १८. फ-ततो । १९. प्र-

हुतासनः ।

२०] कृत्वा मतिं सागर-दक्षिणे तदा

घभूव वृष्णीं नि-यतः स पार्थिवः ॥२१॥ [N

इत्यार्षे रामार्यणे सुन्दर-काण्डे विभीषणाऽभिषेको नाम

चतुर्नवतितमः सर्गः ॥ १४ ॥

१. फ-वभू-। २. फ-आर्ये । ३. अ-नास्ति । ४. ल_२-नास्ति ।
५. ल_२ अ-विभीषणमापणं ।

[वं-२३]= [पंचनवतितमः सर्गः] =[दा-२१]

तस्य रामस्य सुप्तस्य कुशाऽऽस्तीर्णे मही-तले ।

१] नि-यतस्याऽप्र-मत्तस्य निशास् तिस्रोऽति-चक्रमुः १॥ [१०

न हि दर्शयते रूपं तदा रामं महाऽर्ण-वः ।

२] प्र-यतेनाऽपि रामेण यथाऽर्थं प्रति-पूजितः । [१२

N] न सर्व-था वि-कारं स भजते निरप-त्रर्षः ॥२॥ [N

ततः क्रुद्धो महा-बाहू रामो रक्ताऽन्त-लोचनः ।

३] समीपे लक्ष्मणं वीरं स-रोपौ वाक्यम् अब्रवीत् ॥३॥ [१३

पश्य तावद् अन्-आर्यत्वं पूज्य-मानस्य लक्ष्मण ।

४] अव-लेपं समुद्रस्य न दर्शयति यदे स्वयम् ॥ ४ ॥ [१४

प्र-शमंश् चं क्षमा वैवं मोदंश् प्रिय-वादिता ।

५] अ-सामर्थ्यफला ह्य 'पुंते निर-गुणेषु सदा गुणाः ॥५॥ [१५

आत्म-प्रशंसा-निरतं धृष्टं वाऽप्रियं-वादिनम् ।

१. रा-सु (प्रा) तस्य । २. अ-कुशातीर्णे । ३. फ-तिस्रोचक्र० ।

च-तिस्रोस्ति च० । रा-तिस्रो प्रच० । प्र-तिस्रोतिचक्रुः ॥ ४. रा-

दर्शयती । ५. आ-रामे । ६. आ-यथार्थः । अ च रा प्र व म ल_१ ल_२-यथाहं ।

७-आ-०धाधिकारं । म-०धा प्रसादं (विकारं) । ८. आ-निरपत्रगः ॥

९. च-०बाहु । १०. च प्र म ल_१ ल_२ अ-सरोपं ॥ ११. च-

०लोपं । १२. आ-य स्व० ॥ १३. फ-प्रणामश्च । म-प्रशम (सच्च) च ।

१४. व-प्रभावश्च । १५. च-साहचर्यं । प्र-प्रादितं । १६. आ-असा-

मर्थ्य फला । फ-असामर्थ्यफलं । च व म ल_१ ल_२ अ-असामर्थ्यं फलन्येते ।

रा-असामर्थ्यं फलन्येते । प्र-असामर्थ्यं फलन्येते । १७. फ च रा प्र व

म ल_१ ल_२ अ-कुतो । १८. च-०प्रसंशानिरतं । व-०प्रशंसानिरता । १९.

ल_२-पृष्टं । २०. फ-चाप्रिय० । च-वा परिवादिनं । रा-च परिनादिनं ।

प्र व म ल_१ ल_२ अ-च परिवा० ।

- ६] सर्वत्रोत्सृष्ट-दण्डं च लोकः सर्व-कुरुते नरम् ॥ ६ ॥ [१६
 न साम्ना शक्यते कीर्तिर् न साम्ना शक्यते यशः ।
 ७] प्रोऽऽत्तुं लक्ष्मण लोकेऽस्मिन् जयो वाँ रणै-मूर्द्धनि ७ ॥ [१७
 क्षमया च समा-युक्तं माँम् अयं वह्णाऽऽलयः ।
 ८] अ-समर्थं वि-जानीते धिक्ं क्षमात् ईदृशे' जने ॥ ८ ॥ [२१
 ९] चापम् आ-नय सौमित्रे शंरांश् चोऽशी-विपोपमान् । [२४
 N] क्रूरस्योद्धत-दण्डस्य लोकोऽयम् अनु-वर्तते' ॥ [N
 ९] अद्योऽक्षोभ्यम् अपि क्रुद्धः क्षोभोपिष्यामि सागरम् ९ [२४
 वेला-संस्पर्श-मर्यादं सहस्रोर्मि-संमाऽऽकुलम् ।
 १०] निर्-मर्यादं करिष्यामि सायकैः पश्य लक्ष्मण ॥ १० ॥ [२५
 अद्य मद् वाण-निभिन्नैर् मकरैर् मकराऽऽलयं ॥ २०

१. आ-सर्वतोत्सृष्टं । २. आ-लोकं न कुरुते । अ-लोकः
 स कुरुते ॥ ३. प्र-क्रियते । ४. प्र अ-शान्तं । ५. क-वा रणमूर्द्धनि ॥
 ६. क-तु । ७. रा प्र व-ममायं । ८. आ क म ल, ल, अ-ध्यागमार्थं ।
 व-असंतापं । ९. ल, अ-विजानीति । १०. आ अ-विक्रमार्थोऽर्थे । अ-विक्र-
 क्षमा चेदृशे । ११. अतः परमधिकः पाठः—म-मन्त्रः प्रकृषितः प्राह, अतुर्थं
 दिवसेऽर्जुनं । भुजंगमसमः कोपाद् दुर्निरीक्ष्यमां नृणां ॥ साम्नाऽप्यो
 अहीवासः सौमित्रे निघ्नगापतिः । नार्य विप्रदः शम्भोर्मर्षो दानवैरुजम् ॥
 १२. आ क-दाराश्रयी० । अ-दाराश्रयि० । अ-म-
 दाराश्रयी० । १३. प्र-क्रूरस्योद्धतं । १४. आ-मार्ति । १५. अ-
 यावदक्षोभ्यमाक्रम्य मर्षोपिष्यामि । अ-अक्षोभ्यमाक्रम्यः शं० । अ द
 म ल, ल, अ-अथ क्षोभ्यमाक्रम्यः शं० । प्र-अथ शंभोर्मर्षोऽर्थे । १६.
 आ-वेला यस्य मर्यादा । अ-वेला संसृष्टम् । अ-वेला संसृष्टम् ।
 प्र म ल, ल, अ-वेला संसृष्टम् । १७. अ-मर्षोऽर्थे । अ-
 क-महान् । १८. प्र-अर्थे । १९. अ-अर्थे ।

- ११] निरुद्ध-तोयं सौमित्रे पुव-मानैर् वि-लोक्य ॥ ११ ॥ [१८
भोगिनां पश्य नागाणां मया छिन्नानि लक्ष्मण ।
१२] महा-कायानि गात्राणि पुव-मानानि सांगरे ॥ १२ ॥ [१९
सशंख-शुक्तिका-जालं समीन-मकरं शरैः ।
१३] अहं क्रोधेन महता समुद्रं परि-वर्त्तये ॥ १३ ॥ [२०
सं स-क्रोधोऽथ तद् दिव्यं लक्ष्मणाद् धनुर् उव-तमम् ।
१४] जग्राह सायकान् घोरान् ब्रह्म-दण्डान् इवोर्ध्वतान् १४ [N
१६पू] सं वि-नाम्यं धनुर् घोरं कंपयंस् तरसा तलम् । [२०
ततो वाण-धनुष्पाणिः क्रोध-विस्फुरितेक्षणः ।
१५] वभूव रार्मस् तेजस्वी युगाऽन्ताऽग्निर् इव ज्वलन् १५ [२७
N] सं-रोपः शब्दम् औ-रेभे दग्धुं व्यव-सितः किल । [N
१६उ] मुमोच नि-शितां वाणां वज्राणीऽव शत-क्रतुः १६ [२८
ते ज्वलन्तो महा-वाणाम् तेजसा पावकोपमाः ।

१. प्र-०तोयैः । २. आ फ ब म ल_१-०मानो । च-०माणैर् । ३. आ-
विलोक्य । च-विलोक्या । ४. ल_२ अ-नास्ति ॥ ५. रा-नागाना । ६. फ-
०भोगाणि । ब-०कायाणि । च-महायानि । ७. फ-नास्ति । ८. ब-
ह्वमाना निशाचरे ॥ ९. आ-सश्वतशुक्तिका० । फ ब-सशंखशुक्तिका०
१०. रा ब-शनैः ॥ ११. च प्र ब म ल_१ ल_२ अ-म संक्रुद्योथ तद् । आ-
स संक्रुद्योऽनयद् । १२. आ-लक्ष्मणो धनुम् । १३. आ-सायकं चोर्मा
फ-सायकान् घोरान् । च म ल_२-सायकान् घोरान् । ब-सायकं घोरान् । १४
फ-०दण्डानि चोर्ध्वतान् । रा ल_१ ब-०दण्डान् इवोर्ध्वतान् ॥ १५. आ-स विनाद्य
रा ब-विनाम्यध० । म ल_१ सविनाम्य स ध । १६. फ-कम्पयंस्तच्छरैर्जलम्
च-कंपयंतु रसातलम् । रा ब प्र म ल_१ ल_२ अ-कंपयंश्च रसातलम्
१७. च-०विस्फुरितेक्षणः । १८. रा-राम ॥ १९. फ-सरोषं महदरेभे
च-सु...कर्तुं समारेभे । रा प्र ब म ल_१ ल_२ अ-शुष्कं कर्तुं समारेभे
२०. ब-निशितां वाणां । २१. फ-वज्रीव च । रा ब-वज्रानीव ।
२२. ल_२ अ-ज्वलन्ति ।

१७] विविशुस् तत् समुद्रस्य सलिलं त्रस्तं-पन्नगम् ॥१७॥ [२९

ततो वेगः समुद्रस्य स-नैक-मकरो महान् ।

१८] सँ वभूव महा-घोरैः स-मारुर्तरवस् तदा ॥ १८ ॥ [३०

महोर्मि-जालाँऽवततो नाना-सत्त्व-समाकुलः ।

२०] सधूम-परिवृत्तोर्मिः सं-चंचाल महोदधिः ॥ १९ ॥ [३१

व्यथिताः पन्नगाश्चाँऽऽसन्नदीप्ताऽऽस्या दीप्त-लोचनाः ।

२१] दानवाश् च महा-घोराः पाताल-तल-वासिनः ॥२०॥ [३२

N] स्थिताः प्राँऽजलयः सर्वे वेपमाना भयाऽर्हिताः । [N

ऊर्मयः सिन्धु-राजस्य तिमि-नक-ज्ञर्पोऽऽकुलाः ।

१९] विन्ध्य-मन्दर-संकाशैः समुद्र-पेतुः सहस्र-शः ॥२१॥ [३३

N] स मारुतोर्द्धूत-तरंग-माली

संभ्रान्त-दैत्योरग-मीन-संघः ॥

सधूम-फेनश् च स-विस्फुलिंगः

N] सं-त्तापिताँऽबुर् व्य-अँनदत् समुद्रः ॥२२॥ [N

ईश्यापेँ राँमायणे मुन्दर-काँण्डे समुद्रै-श्रोमणो नाम पंचनवतितमः सर्गः ॥१५॥

१. रा-पन्नस्त ॥ २. रा-वेग । ३. आ-नकमकरो । ४. राप्र अ व म ल_१ ल_२-संवभूव । ५. रा-०घोर । ६. आ-समातुवरवं ॥ ७. आ-०ज्वालावततो । अ-०जालावनतो । प्र-०ज्वालविततो । ल_१-जालावन्तो..... । ८. च म-कुलाः ॥ ९. प्र-०वृत्तः सम । १०. च रा ब म ल_१ ल_२ अ-स चचाल ॥ ११. रा-व्यथिताः । ल_२ अ-वृथिव्याः । १२. च रा-व सन्न । व-चासं ॥ १३. आ-भयार्हिता । १४. आ-०नकमपाकुलाः । फ-नकसमाकुलाः । १५. च-०संकाशः ॥ १६. फ-मारुतोवृत० । १७. फ-सघातदैत्योरगमीनसंघाः । ल_२ अ-संभ्रांतमनोरग-दैत्यसंघः । प्र-संभ्रान्तदैत्य.....संघः । १८. आ ल_१ व-फेनः शरवि० । प्र ल_२ अ-लेसः शरविस्फुलिंगः । १९. फ-व्यनदत् ॥ २०. फ-आपेँ । २१. ल_२ अ-नास्ति । २२. रा-मुन्दरका..... । २३. च रा ब म ल_१-०क्षोभनं । प्र ल_२ अ-०क्षोभवर्णनं ॥

[व-९४]= [पणवतितमः सर्गः] =[दा-२२]

तस्मिन् वि-कृष्टे स-शरे राघवेण शराऽऽसने ।^१

N] रोदसी विव्यथाते च पर्वताश् च चकम्पिरे ॥१॥ [६

तमश् च लोकेम् आ-वत्रे दिशश् च न चर्कांसिरे ।

N] प्रति-चुक्षुभिरे चाँऽऽशु सरितश् च सरांसि च ॥२॥ [७

तिर्यक् च सहं नेक्षत्रैश् चेरतुश् चन्द्रं-भास्करौ । [८पृ

N] तमसा चैः परि-च्छन्नां च उभौ न रेजतुंसे तदा ॥३॥ [N

भास्कराँऽशुभिर् आ-दीप्तं तमसा चाऽभिसं-वृतेतम् । [८उ

N] न चकाशे चै तद् अंह उल्का-शत-विदीपितम् ॥४॥

अन्तरिक्षाँ चै निर्-घाँताः सं-जर्गमुर् अतुल-स्वनाः । [९

N] भ्राँऽस्फुरंश् चोऽपि परुषाँ दिवि मारुत-बह्वयः ॥^१५॥ [१०

१. व-विनष्टे । २. व-राघवेन । ३. फ-इतः पूर्वं एष पाठः पठ्यते-
अथ कृतवायौ चैर्विश्रुता रुद्रमम्बुधिम् । मत्वा दाशरथी रामः
संदधेऽखं विभावसोः ॥ ४. च-तोदशी । ५. व रा म प्र ल, ल_२-
लोकानावत्रे । ६. फ अ व रा म प्र ल, ल_२- चकांसिरे । ७.
आ-वाशु । प्र-वांशु । म-वायुः । ८. ल_२ प्र-नास्ति । ९. अ ल_२-प्रहन० ।
१०. व रा म ल, -शाशि० । ११. आ-तु । च-तु । १२. फ-
छत्रौ न नमसि चकासतुः । रा-०छिन्नौ निभौ तौ रे० । म व
ल, -०छिन्नौ नोभौ तौ रे० । प्र-०छिन्नौ नोभौ तौ । च-०छिन्ना उभौ तौ
रे० । अ-०छिन्नौ न तौ रे० । ल_२-०छिन्नौ न तौ तौ रे० ।
१३. रा-०राँऽशुभिर् । १४. आ-चाभिमवृतम् । १५. आ-तु त० ।
च-तदा सर्वम् । रा प्र म अ ल, ल_२-वियस्तर्वम् । १६. आ व-
रिक्षाश्च । १७. च-निर्घाँताः । १८. च व म प्र अ ल, ल_२-
खं जग्मुर् । १९. फ म-प्रस्फु० । च-प्रस्फुरंश्चपि । व प्र म
ल, ल_२ अ-रंभापि हि । २०. व ल, -रुषा । प्र अ ल_२-विशः ।
२१. रा-नास्ति ॥

- वभञ्ज च तन्न वायुः सं-मूलान् उद-ववर्ह च ।
 N] आ-भुंगानि च शैलानां शिखराणि नभस्-चता ॥६॥ [११.
 दिवि ये च महा-भृताः सं-हता भीषण-स्वनाः । [१२पृ
 N] संप्र-विर्व्यथिरे ते च न च चस्कंदिरे भंयात् ॥७॥ [१४
 दृश्यानि चैव भूतानि न चुक्रेजुः शनैर् अपि ।^३
 N] अ-दृश्यानि च भूतानि प्र-जग्मुः सं-भ्रमं महत् ॥८॥ [१३
 सह-भूतः स-तोयैश् च स-नागश् च स-दानवः ।
 N] संहसा दुदुवे वेगाद् भीम-वेगो महोदधिः ॥९॥ [१५
 तान् उत्पातान् अ-चिन्त्यैव कुपितो राववोऽव्रवीत् । [N
 N] अद्य त्वां शोपयिष्यामि स-पातालं महाऽर्णव ॥१०॥ [१६
 N] पन्नगाऽसुर-वौसांश् च वि-धमिष्यामि ते शरैः । [N
 शर-निर्दग्ध-कायस्य परि-शुष्कस्य सागर ।
 N] तव देशेषु सर्वेषु पांशुर् उव-थास्यते महान् ॥११॥ [२

१. आ-व तन्न । २. च-०लानुदववर्हः । च रा-०लानु-
 ननुपाटयन् । प्र-०लानुत्पाटयन् । म-०लानुदपाटयत् । अ ल_२-०लानु-
 नुदपाटयत् । ३. आ अ-आयुर्लानि । फ-आतुलानि । ल_२-अभुंगानि । ४.
 च-शैलातो । ५. आ-सिला० । ६. फ-व्यथरस्तदा । ल_२ अ-नभस्वतः ।
 म-नभस्वना । ७. आ-भीषणः स्वना । ८. फ-प्रविश्य व्यथिरे ।
 ९. आ-च प्रस्कंदिरे । म रा ल_१-प्रचस्कंदिरे । १०. आ-भयान् । ११. च ल_२
 अ-चक्रेजुः । १२. आ रा व-नास्ति । १३. फ व-दृश्यानि । १४. व-चैव । १५.
 अ रा ल_२ व प्र म ल_१-जग्मुर्व ॥ १६. आ-०भृताः । फ-भूतैः । रा-०भूतं ।
 म-०भूतश्च । १७. आ-स तेजाश्च । म-तोयश्च । १८. आ-सनागाश्च ।
 फ-सनाग । १९. आ व ल_१-सदानवाः । २०. आ-सहसा दुदुवे । २१. आ-
 तानुद्रता० । फ-तानुभ्या० । २२. फ-संचिन्त्यैव । आ च-०नुचिन्त्यैव । रा व-
 नास्ति । २३. रा-कुपित । २४. च-महाणवे । रा-महाणवम् ॥ २५. रा
 च व प्र म अ ल_१ ल_२-०रनागांश् । २६. च-सागरा । २७. फ-देशेष्व-
 देशेषु । २८. व रा म प्र अ ल_१ ल_२-रेणुर् । २९. प्र ल_२ अ-
 दृश्याप्यते ॥

मम कार्मुक-निर्मुक्तैः शरैर् नूनं महोदधे ।

[N] अद्य त्वां सं-तरिष्यन्ति पद्भिर् एव पुत्रं-गमाः ॥१२॥ [३]

मम त्वं न वि-जानीषे पौरुषं वि-क्रमं बलम् ।

[N] दानवाऽऽलय-संत्रासं तस्मान् मे नाऽव-गच्छसि ॥ १३ ॥ [४]

ततः समीपे रामस्य वि-धूंयोर्मीः सहस्र-शः ।

स्वयं मध्यात् समुत्-पत्य सागरः परमं वपुः । [१७

२] पद्मे-गैः सह दीप्ताऽऽस्यैर् धारयन् सम-अदृश्यन्ते ॥ १४ ॥ [१८ पृ

ताम्र-पीताऽसितैः श्वेतैः सप्ताऽऽस्यैः सप्त-मूर्द्धभिः ।

[N] अग्नि-जिह्वैर् मर्हा-नागैर् अनु-बद्धः समन्त-तः ॥ १५ ॥ [N

दिव्य-पुष्प-मयीं चित्रां शिरसा धारयन् स्रजम् । [१९ उ

[N] जात-रूप-मयीं चैव तपनीय-विभूषिताम् ॥ १६ ॥

आत्म-ज्ञैर् अपि रत्नौघैर् भूषितो भूषणोत्तमैः । [२०

१. फ-मत्कार्मुकविनिमुक्तैः । व-स स कार्मु० । २. फ रा च प्र व म
अ ल_१ ल_२-शुक्लं । ३. व अ ल_२-महोदधेः । ४. रा-सन्तरिष्यन्ति ।
५. च-न मे त्वं च । रा व म प्र ल_१ ल_२ अ-न च मे त्वं । ६. फ-जानीषे ।
रा-विजानेपे । ७. फ-पयोधे पौरुषं । ८. रा-नाद्य
गच्छति । व-नाधिगच्छति । प्र-नाधिगच्छसि ॥ ९. आ च व ल_१ ल_२ रा म-
समीपं । १०. आ-विधूंयोमान् स० । च-विधूंयोर्मिस० । रा-विधू-
योर्मीः स० । म व ल_१ ल_२-विधूंयोर्मिन् स० । ११. रा
व म प्र अ ल_१ ल_२-जलमध्यात् । १२. प्र-पुष्पागैः । १३. आ-
दीप्तास्यैः परिवार्य । रा व ल_१-धैर् वारयन् । १४. आ-समन्ततः ।
१५. प्र-ताम्रमेतामितैः । १६. च-नास्ति । रा-धैतैः । १७. रा-सप्ता-
स्यै । १८. आ-माहा० । १९. च-०मयां । २०. आ-धारयत् ।
२१. फ च-०विभूषितः । व रा म प्र अ ल_१ ल_२-०विभूषणः ।
२२. फ-०जैश्चापि । २३. रा-रत्नौघैः । २४. ल_१-रूपतो ।
२५. रा- भूषणोत्तमै ।

N] घातुभिर् मण्डितः शैलो वि-विधैर् हिम-वान् इव ॥१७॥ [२१पृ

स्निग्ध-वैदूर्य-संकाशो महाऽभ्रै-शिखरोपमः । [१८उ

२] रक्त-मालयाऽम्बर-धरः पद्म-पत्र-निभेक्षणः ॥१८॥ [१९पृ

महा-नदीभिर् बह्वीभिर् नाना-रूपाभिर् ईश्वरः ।

N] गङ्गा-सिन्धु-र्षधानाभिः पुरैः पश्चात् सर्पा-दृतः ॥१९॥ [२३

४पृ] स रामम् उपसं-गम्य पूर्वम् आ-मंज्यं वीर्य-वान् ।

N] मध्ये वानर-कोटीनां कृताऽञ्जलिर् उप-स्थितः ॥२०॥ [N

३उ] अब्रवीत् प्र-श्रितं वाक्यं दिशः सं-पूरयन् इव । [२४उ

N] भो भो राम महा-बाहो रघुवंश-विवर्धन ॥२१॥

शृणु मे वचनं सौम्य मां क्रुधम् त्वं रघूऽत्तम ।

N] इत्य्-आहं रामं मधु-रं सर्वं सं-स्मारयन् इव ॥^{१०}२२॥ [N

पृथिवी वायुर् आकाशम् आपो ज्योतिश् च पञ्चमम् ।

५] स्व-भावे सौम्य तिष्ठन्ति शाश्वतं मार्गम् आ-स्थिताः । [२५

६पृ] तत् स्व-भावो ममाऽप्य् एष्यद् अ-गांधीऽहम् अ-न्ययः २३ [२६पृ

१. रा व-०भिर्मण्डितः । २. व फ-०वैदूर्यं । ३. फ-
महाद्रिशिखरोपमः । ४. फ-प्रवाहाभिः । ५. रा-पुरा । ६.
फ-समन्वितः । ७. आ-पूर्वमाम...वी० । ८. आ-प्रसृतं । फ च-प्रसृतो ।
९. फ च म प्र रा व ल_१ ल_२ अ-मूत्वा । १०. फ-संकुद्रोघ ।
रा-मा क्रुधत्वं । आ-मा क्रुध स्वे । ११. रा-इहाह । १२. रा-सर्वे ।
प्र-सर्व० । १३. फ-वासेव ॥ १४. फ-ज्योतिर् । १५. फ-वायु-
तिविषयो । १६. च-ना स्वभावो । रा व ल_२-न स्वभावो ।
रा-सा स्वभावो । १७. फ व च-अगांधो यदभ्ययः । प्र ल_२ अ-
०हमीश्वरः ।

त्वया संस्थापितो देव विष्णुस्त्वं हि सनातनः ।

आत्मानं स्मर देवेशाऽऽत्म-वृत्तं तद् पुरातनम् ।

[N] कारणेनोऽसि देवानां प्र-विष्टो मानुषीं तनुम् ॥२४॥ [N

[N] अवश्यं तु मया साह्यं कर्त्तव्यं देवानां वरं ।" [N

६७] वि-कारस् तु भवेद् गांध एवं ते" प्र-वदाम्य् अहम् २५[२६७

१२५] न लोभान्न च वै" कामान्न भयात् पार्थिवाऽऽत्मज ।

गाधोऽहं त्रिषु लोकेषु भवेयं कस्य-चित् क्वचित् । [२७

N] ऐतन् मयोक्तं तेत्त्वं पुनर् वक्ष्यामि तच्च हृणु ॥"२६॥ [N

७५] सगरो नाम पूर्वस् ते मम कर्ता महा-द्युते ।"

N] अवश्यं तु' मया साह्यं कर्त्तव्यं तेन तेऽनघ ॥२७॥ [N

संभयेयं जलं राम पद्मेद्यां चैवं तया गतिम् ।

८] गच्छेरस् तेन हरयो न तु स्तंभो भविष्यति ॥२८॥ [N

१. प्र च रा अ म ल_१ ल_२-संस्थापिता । व-संस्थाप्यते । २-प्र च
 य रा ल_१ ल_२ अ-देवा । ३. च रा व प्र म अ ल_१ ल_२-देवेश यद्वृत्तं ।
 ४. च रा य ल_१-पुरातने । प्र अ ल_२-पुरातनः । ५. ल_२-कारणेनान्य-
 दे० । ६. प्र-प्रविष्टुं । ७. फ-नास्ति ॥ ८. प्र-अवाच्यं । ९. आ-कर्तुं ।
 १०. य च म अ_१ ल_२-देवताकृते । ११. फ रा-नास्ति ॥ १२. आ-
 भवेदघ । च अ-भवेत्प्राये । १३. आ फ-एतत्ते । १४. आ-वा ।
 १५. आ-भवेहं । १६. च प्र य म अ ल_१ ल_२-एवं । १७. च य म
 म ल_१ ल_२ अ-वत्वं तु पु० । १८. रा-नास्ति । १९. व-हि । २०.
 फ-पाद्यं मे क० । च प्र अ ल_२-मया कार्यं । २१. आ-ददाम्येवम् । म य
 रा च प्र ल_१ ल_२ अ-पदां चैव । म-पदां तेऽहं । २२. च य रा प्र अ
 ल_१ ल_२-यथा । आ-अयाग० । २३. फ-गच्छेरस् वे । रा-गच्छेरस्तन । प्र-
 गच्छेरं तेन । म ल_१-गच्छेरंस्तेन । २४. फ-एवस्यं ॥

आश्चर्यं हि महल्लं लोके समुद्रे स्थल-दर्शनम् ।

९] तव तु मे परि-हर्तव्यं शृणु राम यथाऽर्थ-तः ॥२९॥ [N

अन्येऽपि बल-चन्तो मां दण्डम उद्-यम्य राघवं ।

१०] गत्य्-अर्थम् इह मार्गं च दापयिष्यन्ति तेजसा ॥३०॥ [N

वि-धास्ये राम मार्गं ते वि-पहिष्ये च मारुतम् ।

N] ग्राहो न वि-चरिष्यन्ति यावत् सेना तरिष्यति ॥३१॥ [२८पृ

वृण-काष्ठ-लता-गुल्मैः पुंवान् औ-स्तीर्य सर्व-तः ।

N] तरन्तु हरयो रामं न तेषां मृत्यु-तो भयम् ॥३२॥ [N

उत्तरेणाऽवका-शोऽस्ति कश्चिद् पुण्य-र्तमो मम ।

N] तिमि-कूले इति ख्यातो लोके ख्यातो यथा भवान् ॥३३॥ [३१

उग्र-दर्शन-कर्माणो वसन्ते तत्र दृश्यवः ।

N] औभीर-प्रमुखाः पापाः पिबन्तः सलिलं मम ॥३४॥ [३२

तैश् च सं-स्पर्शनं रामे न सहे पापै-कर्मभिः ।

N] अ-मोघः क्रियतां राम तत्राऽयं ते शरोत्तमः ॥३५॥ [३३

१. म-अनयं । २. च म ल_१-महाल्लं । ३. प्र-शूलदं । ४. आ-
 तत्र ते । ५. रा च प्र म अ ल_१ ल_२-तच्च मे । ६. रा-अन्ये च ।
 ७. अ-अन्योम्य । ८. फ-दण्डमुद्य । ल_१-दारुमुद्यम्य । ९. ल_१-शक्तिः ।
 १०. प्र-इमं । ल_२-इव । ११. आ-मार्गं । १२. प्र-मास्ति । १३. आ-
 विसहिष्ये । १४. रा-विहिष्ये । १५. फ अ-प्रहा । १६. आ-प्लवम् । १७. रा ल_१,
 अ-प्लवन । १८. च-आस्तीर्य । १९. व म रा ल_१-सर्वतः । २०. च
 ल_२- नाम । २१. आ-उत्तरेण विका० । फ-उत्तरेण वका० । २२. च रा प्र
 म ल_१ ल_२ अ-उत्तरे । २३. आ-किमिच्छ । फ-सपिच्छ ।
 प्र-तिर्मिगल । २४. आ-यथा भवत् । २५. च-उग्रे दर्शन० । २६.
 च-दृश्यवः । २७. फ-अभीरुप्र० । २८. अ-संदर्शनं । ल_२-
 संदर्शन । २९. अ-तम । ल_२-नाम । ३०. च-सहेष्युपक० ।

तेस्य तद् वचनं श्रुत्वा समुद्रस्य रघूत्तमः ।

N] मुमोच तं शरं घोरं^१ भास्करोपममै ऊर्जितम् ॥३६॥ [३४

तं च^२ देशं^३ चकाराऽथ मरुं सागर-शासनात् । [N

N] ततोऽसौ मरु-कान्तारः पृथिव्यां वि-श्रुतोऽभवत् ॥३७॥

पपाते सं शरो यत्र प्रदीप्ताऽशनि-सन्निभः । [३५

N] वि-ननादं धरा तत्र मुं-गाढं शल्य-पीडिता ॥३८॥ [३६पू

शोपयित्वा तु^४ तं^५ कुत्ति रौघवोऽमित-विक्रमः ।

N] यत्राऽऽसन्न दंस्त्वयः पूर्वं तत्र रामो वरं ददौ ॥३९॥ [३९

पशंव्यश् चैव निर्-व्याधो बहु-मूल-फलोदकः ।

N] बहु-क्षीरो बहु-स्नेहः सु-गन्धिर् वि-विधौपधिः ॥४०॥ [४०

एवम् उक्तैर् गुणैर् युक्तो बहुभिः स मरुस् तदा ।

N] रामस्य वर-दानेन शिवः क्षेमो^६ बभूव ह^७ ॥४१॥ [४१

१. फ-ततस्य वचः । २. फ-तत्र । ३. फ-भास्करोत्तमम् ।

४. च प्र ल_२ अ-देशं च । ५. आ प्र च ल_२ अ-चकाराद्यं । ६. च-मरु । ७.

च-सासनात् । रा-.....सासनात् । ८. आ-ततो सौम तु का० ।

च प्र-ततो सो मरुका० । रा-ततोऽसौ.....रुका० । ९. च रा प्र व म ल,

ल_२ अ-स पपात । १०. आ-सासनिसाधिभः । ११. आ रा व-

विनिनाद । १२. आ-मुगाढं । च-सगाढं । रा घ-मुगाढ्यं । १३.

घ-च । १४. च प्र घ ल_१ ल_२ अ-र्त्ता । १५. च ल_२-राघवो-

मिति० । १६. आ-यशासं । १७. फ-दश्यवः । १८. प्र-पूर्वं ।

१९. प्र-दधौ । २०. आ-परायश्चैव निर् । फ-परायश्चैव निष्यातो । च-

परायश्चैव निष्यासा । रा घ ल_१-पश्यन्पश्यन् निष्यासो । म-पराय-

श्चैव निष्यासो । अ-पश्यन्पश्यन् निष्यासो । ल_२-परायश्चैव निष्यासो ।

२१. ल_२ अ-वीरः । २२. प्र रा घ-मुगान्वि ॥ २३.

म-पतैर् । ल_२-उक्ते । २४. फ-बहुभिर्मदत् । २५. च-क्षेम्यो ।

२६. फ म-सः । च-हा । रा-वः ॥

ततो महोदधिर् वाक्यम् उवाच रघु-नन्दनम् ।

- N] मध्ये वानर-सिंहानां मनः प्रह्लादनं शुभम् ॥४२॥ [N
 १३७] उपाऽऽयं शृणु तं सौम्य येन मां सं-त्तरिष्यसि ।
 तव पित्रा मम महत् सं-गतं देव-सैन्यं ॥४३॥ [N
 २१] तदा देवाऽसुरे युद्धे सं-ग्रामे तारकाऽऽमये ।
 तत्र ते व्या-भूतं पित्रा सुराणां हित-काम्यया ॥४४॥ [N
 २२] मया सह महा-बाहो तत्र सख्यं च वै कृतम् ।
 N] तद् युद्धम् अभवद् 'घोरं सुराऽसुर-समाकुलम् ॥४५॥ [N
 देवतानां ततः सैन्यं पत्न्य-अश्व-रथ-संकुलम् ।
 N] मत्त-द्विप-सहस्रैश् च सं-वृतं सुरै-संगतम् ॥४६॥ [N
 अ-सुरैः सर्व-तो भद्रं पलायितं दिशो दश ।
 N] तत् प्र-भद्रं बलं सर्वं दृष्ट्वोऽहं त्वरयाऽन्वितः ॥४७॥ [N
 शिला-पादप-ट्टैश् च पर्वतैश् च म-ट्टैश्चान् ।
 N] अ-सुराणाम् अभूत् सैन्यं सर्व-तो द्रंविता मया ॥४८॥ [N

१. च ल२ अ-उपायान्शृणु मे । रा प्र म-उपायान्शृणु मे । व-उपायां
 शृणु मे । ल१-उपायं शृणु मे । २. आ च-मम हत् । ३. आ-संसदि ।
 ४. रा-नास्ति ॥ ५. फ-संनिव्यापृतं । आ-ते व्याहृतं । च-तत्र देव्याहृतं ।
 म-तत्र ते द्रावतः । ६. रा-तत्र पित्रा सुराणां हितकाम्यया ॥ ७. आ-
 तव । ८. ल१-सांख्यं । ९. च रा प्र व म ल२ अ-महत्कृतम् । ल१-
 महद्वत्तम् । १०. आ फ-घोर ॥ ११. व-देवता वा तत्र । १२. ल१-
 प.....श्व० । १३. फ-सुरसंनिभम् । प्र रा व ल१ ल२-शूरसंगतम् ।
 म-शूरसंगतम् ॥ १४. अत्र हस्तलेखेषु 'पलायत' इति पाठः ? । १५.
 आ-ट्टवा तत्राहं स्व० । १६. व-'पलायत दिशो' इति पूर्वार्द्धे द्वितीय-
 पादोक्तः पाठोऽत्र चतुर्थपादेऽपि द्र० ॥ १७. आ रा च प्र व म ल१
 ल२ अ-वैश्व । १८. आ-स वृष्टवान् । १९. आ च रा प्र व म ल१
 ल२ अ-भसुराणां महत् । २०. आ फ-सर्वतोभिद्रुतं । २१. प्र-च तत् ॥

मयैव च सह स्थित्वा तदाऽयुध्यत ते^१ पिता ।

[N] शक्तिभिर्भिडि(दि)-पालैश्च पाशैस्तीक्ष्णैः परस्वधैः^{४९}[N

एतस्मिन् अन्तरे राम राजा दश-रथस् त्वरन् ।

एकैकेनै स^५ वाणेन दश पंच च सप्त वा ।

[N] निर्-विभेदाऽसुरान् क्रुद्धः शत-शोऽथ सहस्र-शः ॥५०॥ [N

ततस् तं (तव) क्रोष्टकी-कृत्य दैतेयानां बलं महत् ।

[N] अ-दृश्यं सायकैश्च^६ चक्रे ततः क्रुद्धो नराऽधिपः^{१०} ॥५१॥^{१०} [N

सं-दधे चैव नाराचम् आग्नेयाऽस्त्रं^{११}-समायुतम् ।

तेषां तं च मुमोचाऽऽशु ततोऽदहन्त दानवाः^{१२} ।

[N] अ-मुराश्च^{१३} स-दैतेयां हंताः शत-सहस्रशः ॥५२॥ [N

एतस्मिन् अन्तरे राम निर्-दृताः सर्व-देवताः ।

[N] वरेण छन्दयामासु^{१४} राजानं पितरं तव ॥५३॥ [N

दृहि राजन् महा-बाहो वर-दा देवताः स्थिताः ।

[N] किं ते वरं ददंस्व^{१५} एताः सु-युदेनाऽद्य तोपिताः ॥५४॥ [N

दैवतैर् एवम् उक्तैस् तु राजा दैश-रथोऽब्रवीत् ।

१. च-छित्वा । २. आ-राघव । फ-राघवः । ३. रा-शक्तिभि । ४. आ रा-
स्वधैः । ५. फ-एकेन । च-एकैकेण । ६. च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-च ।
७. फ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-च । ८. च-दासुरा । ९. फ ल_१ म-क्रोष्टकी ।
१०. प्र राघ म ल_१ ल_२ अ-दैत्येन्द्राणां बलं महत् । फ-दैतेयानां बलानि च ।
११. आ-शायकैश्चकुस् । १२. घ-धिप । १३. आ-नास्ति । १४. च-आग्ने
भासस । आ-समाकुलम् । घ-आग्नेय्यास्त्रम् । १५. आ रा-तत् । म
ल_१ ल_२ -तत् । १६. रा-दानवा । १७. रा अ-च सदैत्येया । प्र-चैवं
दैत्येया । ल_२-चैव दैत्येया । १८. ल_२-शता । १९. आ रा-निवृताः । २०.
रा-देवता । २१. आ-मास । २२. च-देवतां । रा-स्वया ।
२३. रा-स्थिता । २४. आ म-ददंस्वेताः । रा घ-ददास्वेताः । प्र-
दधस्वेताः । २५. फ-सुयुदेनाय । घ-स युदेना...तो । प्र-सुयुदेनादि ।
म ल_१-स युदेनाय । २६. आ-उक्तैस् । घ-उक्तास् । २७. रा-दत्तयो ।

देवता यदि मे तुष्टाः पुत्रो मयं प्रदीयताम् ।

N] सर्वैः क्षत्र-गुणैर् युक्तो महा-बल-पराक्रमः ॥६५॥ [N

एवम उक्ते तदा राजा देवा वाक्यम् अयाऽब्रुवन् ।

N] चत्वारस् ते सुता राजन् भविष्यन्ति महा-बलाः ॥६६॥ [N

जे (?ज्ये) ष्टो राम इति ख्यातो भरतो लक्ष्मणस् तथा ।

N] शत्रु-ग्रश् च महा-वीर्यः सुमित्राऽऽनन्द-वर्धनः ॥६७॥ [N

अयोध्यां गच्छ भद्रं ते वि-ज्वरो भव पार्थिवं ।

N] पूजितं (?तो) विधि-वद् देवा (?वैर्) दत्त्वा रत्नानि चाऽप्य् उत ५८ [N

वस्त्राणि चैव दिव्यानि रथं युक्तं च सु-प्रभम् ।^३

N] चूर्डो-मणिं तथो युंश्चं दिव्यं चाऽमृत-संभवम् ॥६९॥ [N

वि-सर्जितस् ततो देवैर् मया संह नराऽधिपः ।

N] आऽगच्छत तदा राजा अयोध्यां त्वरयाऽन्वितः ॥६०॥ [N

मया सह महा-बाहुः स्वां पुरीं प्र-विवेश हं ।

N] सव-कारेण महाऽर्हेण पूजयामास मां नृपः ॥६१॥ [N

१. च प्र व ल_१-उक्तास् । रा ल_२ अ-उक् । २. च-०वात् ।

३. आ-येषे । फ-पुत्रो । ४. रा व-उतः । ५. आ-कोशे क्रमच्यत्सातो

द्र० । 'महाबलाः' इत्यनन्तरं 'चूर्डामणिं यथा' इत्येष पाठो द्र० । ६. ल_१

म-०वीरः । ७. आ-विज्वरो वपार्थिवः । ८. फ-संपूज्यमानं विधिवत्तु ।

च-त् पूज्य विधिवद् । रा व म ल_१-संपूज्य विधिवदेवा । प्र ल_२ अ-

संपूज्य विधिवद्दीमान् । ९. रा व म ल_१-चाप्यथ । च-चाप्य । १०.

फ-तस्त्राणि । च रा प्र व-अस्त्राणि । ११. फ-रत्नयुक्त । १२ च रा व-

सं० (सु०) प्रमं । १३. आ-कोशे 'महाबला' इत्यारम्य 'सुप्रभम्' इत्यन्तः

पाठः क्रमच्यत्सातेन पठितः । १४. फ-चूर्डामणि । प्र-चूर्डामणिस् । १५.

म ल_१ ल_२ अ-तया । १६. आ च व रा प्र व म ल_१ ल_२-राम । १७.

फ-महाभा च । १८. रा-राज्ञा । १९. व म ल_१ ल_२ अ-अयोध्यां ।

सन्ध्यभावे आर्षः द्र० । २०. आ-०माहुः । २१. अ-च ।

सु-सुखी मासम् उँषितो राज्ञस् तस्य नि-वेशने ।

N] ततो राजानम् आ-मन्त्र्य स्वँ वेश्म पुनर् आगतः ॥६२॥ [N

तस्य राज्ञो भवान् पुत्रः सर्व-ज्ञः सुँ-गुणैर् युतः ।

N] यथा दश-रथस्य त्वं तथा ममै नै सं-शयः ॥६३॥ [N

चिन्तयन् स-ततं राम किं कुँर्यां नृ-पतेः प्रियम् ।

N] चिन्तर्यानस्य कालो मे गतोऽयं व्रीडितस्य च ॥६४॥ [N

विद्यते त्वयि मे स्नेहः परा सं-भावना च मे ।

कृत-घ्नत्वाद् अहं भीतो न कुँतं तस्य यँतं प्रियम् ।

N] करिष्ये ते प्रियं तस्माँद् यथा दश-रथस्य हिँ ॥६५॥ [N

यथा राजा दश-रथस् त्वँ तथा मेँ न सं-शयः ।

N] तस्मात् तव मया साहं कर्तव्यं सं-विशेष-तः ॥६६॥ [N

१४४] अयं सौम्यै नलो नाम तनयो विश्व-कर्मणः । [४३४

N] बुद्धि-मान् बलँ-त्रांश् छँरी वि-क्रान्तो वानरोत्तमः ॥६७॥ [N

१. आ फ-स सुखी । प्र ल_२ अ-सुमुखी । २. आ रा व ल_१-
 •मुखितो । ३. आ-स्व० । ४. फ-सर्वैः पुत्रगुणैर् । च-सर्वज्ञः स्वगुणैर् ।
 ५. आ-मह्यम् । ६. आ फ रा-०यत् । ७. आ व-कुर्म । रा प्र ल_१-
 कुर्यान् । ८. आ-चिन्तया तस्य । ९. फ रा ल_१-कालोयं ।
 १०. च-मतोयं । फ रा ल_१-गतो मे । ११. म-तथा (परा) । १२. आ-
 प्रीतो । रा व-भीमं । १३. रा-कृत्यं । १४. आ-तत् । फ-वत् ।
 १५. च रा प्र घ ल_१ ल_२ अ-वत् । १६. रा प्र घ म ल_१ ल_२ अ-
 वस्य । १७. आ म-वृद्धितः । १८. आ ल_१-दशरथस्य । १९. फ
 ल_२-तथा मे रं । च रा प्र घ म अ-तथा त्वं मे । ल_१-तथा मम ।
 २०. प्र रा घ म ल_१ ल_२ अ-च वि० । २१. आ फ-नास्ति । २२.
 घ-सौम्यं नले । २३. रा-बलवान् शूरो । प्र व-बलवान् शूरो ।

१४३] पित्रा दत्तं-वरः श्री-मान् धृति-मान् सु-महामनाः । [४३

वानरेन्द्रो नरै-श्रेष्ठ युज्यतां, सेतु-कर्मणि ॥६८॥ [N

१५] एष सेतुं महोत्साहः कुरुते यदि वानरः ।

तम् अहं धारयिष्यामि ममाप्युँ एषं महा-सुहृत्वा ॥६९॥ [४४

१६] ग्राहा न वि-चरिष्यन्ति न प्र-वास्यति मारुतैः ।

सलिलं स्तम्भयिष्यामि नलस्य वचनाद् अहम् ॥७०॥ [N

१७] एवम् उक्तैः समुद्रेण समुत्-थाय नलस् तदा ।

N) अ-त्रवीद् वानर-श्रेष्ठो वाक्यं रामम् इदं शुभम् ॥७१॥ [४५

अहं सेतुं करिष्यामि वि-स्तीर्णे मकराऽऽलये ।

१८] पितुः सामर्थ्यम् आ-श्रित्य सत्यम् आह महोदधिः ॥७२॥ [४६

तितीर्षोः सागर-जलं सेतु-कर्माऽत्र साधनम् ।

N] स्मारितोऽस्म्य् अहमे एतेन समुद्रेण महाऽऽत्मना ॥७३॥ [५०

मम मात्रे वरो दत्तो मन्दरे विश्व-कर्मणा ।

१९] औरसो मम पुत्रोऽयं सदृशो मम कर्मभिः । [४९

१. च-दत्तो वरः । २. च-श्रीमान्मृतिमान् । रा-धीमां धृतिमान्स्
महामनाः । व-श्रीमां स.....महामना । प्र ल_२ अ-श्रीमान्कृतिमान् ।
३. प्र रा व म ल_१ ल_२-नृप० । ४. च-सेतुम० । रा-श्रेतुं । ५. म-यच्च ।
६. फ अ-वार० । ७. आ फ अ ल_१-तवाप्येप । ८. व रा म ल_२-महान्
सु० । प्र-महत् सु० । ९. ल_१-नास्ति । १०. आ-प्यति । रा-विचरेष्यति ।
११. रा-प्रहस्यति । व-प्रवास्यन्ति । १२. रा-मारुति । १३. रा प्र व
ल_१ ल_२ अ-उक्ते । १४. प्र ल_२ अ-समुदे तु । १५. फ च रा प्र व म
ल_१ ल_२ अ-प्रयुरथाय । १६. फ च रा व-विस्तीर्णं । म ल_१
अ-रिस्तीर्णं । १७. सामर्थ्यम् । १८. व-कर्मा तु । १९. फ-
स्मारितोऽयहम् । अ-स्मारितो स्माहम् । २०. आ-पित्रे वरो । व-पित्रे वमे ।
च-मात्रे विरो । प्र-मात्रे वरो । २१. प्र-मन्दरो । २२. फ-असो ।
प्र-एषौरसो । २३. प्र-पुत्रः । ल_२ अ-पुत्रो हि । २४. फ-कर्मणि ।

- N] सर्व-कर्म-करश् चैव भविष्यति त्वांऽगने ॥७४॥ [N
 नं वक्तुं सम्-अर्थोऽहं स्वयम् एवाऽऽत्मनो गुणान् । [५०३
 २०] कामम् अद्यैव वन्नन्तु सेतुं वानर-पुंगवाः । [५१३
 २३३] अवरयं तव साहाय्यं मया कार्यं विशेष-तः ॥७५॥ [N
 नलस्य वचनं श्रुत्वा रामः परम-हर्षितः ।
 N] सम्-उद्रम् अभिसं-पूज्य वचनं चेदम् अब्रवीत् ॥७६॥ [N
 भवान् पितृ-समो महं पितुश् च दयितः सु-हृत् ।
 N] प्रीत्या परमया युक्तस् तं नलं प्र-शंसं च ॥७७॥ [N
 क्रियतां मम कार्योऽर्थः सखे सौम्य महा-मते ।
 N] सं-उद्रे वध्यतां सेतुः सह सर्वैः पुवं-गमैः ॥७८॥ [N
 N] ततः सुग्रीव-सचिवान् हनुमैव-प्रमुखान् हरीन् ।^{१५}
 ९५.२३] तदा दाशरथी रामो हर्ष-पूर्वोऽब्रवीद् वचः ॥७९॥ [N
 श्रुतं भवेद्भिर् वचनं सम्-उद्रस्य महाऽऽत्मनः ।
 ४] अत्र यत् संवि-गतत्वं तत् सर्वं संवि-धीयताम् ॥८०॥ [N
 एवम् उक्त्वा ततम् तं तु मु-ग्रीवं वाक्यम् अब्रवीत् ।

१. फ-प्रांगणे । २. फ रा प्र व अ-न तु वक्तु । ३. च-गुणात् । फ रा
 प्र व अ-गुणा । ४. प्र-मेतुर् । ५. फ-नास्ति । ६. रा-न तस्य । ७. आ-दयितो
 हरिः । रा व-दयित सुहृत् । ८. फ म-च परया । ९. रा व-युक्तं ।
 म-युक्तं । १०. रा व-प्रशंसात् । ११. रा-क्रियार्थम् । १२. व-
 समुद्र । १३. अव परं सर्गसमाप्तिः-च रा प्र व-इत्यर्थे रामायणे सुन्दरकाण्डे
 समुद्रदर्शनं नाम सर्गः । ल_२ अ-इत्यर्थे सुन्दरकाण्डे समुद्रदर्शनं नाम
 सर्गः । १४. व-सचिवा । १५. फ-हनूमत् । १६. च रा प्र व ल_२-
 अतो नवः सर्ग आरभ्यते । १७. अ-दाशरथी । रा-दाशरथि । प्र-
 दाशरथो । ल_२-दाशरथो । १८. च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-०-पूर्णे-
 मवीर् । १९. रा-भवति । २०. फ म-तीर्थ । २१. फ ल_२-जं तु ।
 च व अ-वांसु । २२. आ फ-समुद्रं ।

- N] आ-दिशं त्वं महा-वाहो सेतु-कर्मणि यूथ-पान् ॥८१॥ [N
 N] रामस्य तु वचः श्रुत्वा निर्-दिष्टास् ते पुत्रं-गमाः ।
 ७३] अभि-पेतुर् महाऽरूपं हृष्टाः शत-सहस्र-शः ॥८२॥ [५२७
 वचनात् तस्यै मु-ग्रीवस् तम् एवाऽभिप्र-हर्षयन् ।
 N] स्वयं राजाऽथ मु-ग्रीवो नलो नीलश् च वानरैः ॥८३॥ [N
 हर्तु-मान् पनसश् चैव ततः दधि-भुक्तैः कपिः ।
 N] जाव-वांश् च मु-पेणंश् च वेग-दर्शी च वानरः ॥८४॥ [N
 गजो गवाऽक्षो गवैः शैरभो गंध-मादनः ।
 N] युव-राजोऽगदश् चैव तारश् च वन-गोचरः ॥८५॥ [N
 अन्ये च वानर-श्रेष्ठाः शैत-शोऽथ सहस्र-शः ।
 N] आ-स्फोटयन्तः सं-हृष्टाश् चक्रुः किलैकिलाम् अपि ॥८६॥ [N
 ते नगान् नग-संकांशान् गृह्य शाखा-मृगर्षभाः ।
 N] वभर्जुर् वानरास् तत्र चर्केर्षुश् च रसां-तले ॥८७॥ [५३
 बद्धं समाऽरंभन् सेतुं मध्ये नद-नदी-पतेः ।

१. आ-आदिशस् । च-प्रादिशस् । २. ल_२-च । ३. रा-महा-
 पुण्यं । ४. ल_१-तु-सु० । ५. ल_१-प्रहर्षणम् । ६. फ अ-
 राजा तु । ७. ल_१-वानराः । ८. व-हनुमां । ९. म-मुत्क० ।
 १०. फ-सुखेनश् । ११. आ फ-दर्शाव । १२. रा-भवय । १३. फ-
 शरभो । आ-सरभो । १४. व-वानरश्रेष्ठाश्च । १५. रा व-२य ३यपादौ
 न स्तः । १६. फ च अ-किलिकिलाम् । म-किलिकिलान् । १७.
 ल_२ अ-नगा नागसंकाशां । व-संकाशां । प्र म ल_१-संकाशा । १८.
 आ-भवन्तु । च ल_२-वभंज । प्र व म ल_१ अ-वभंजु । १९. फ रा-
 चकपुश् । आ-चर्कपुश् । २०. फ रा-तलान् । २१. च प्र ल_१ ल_२ आ-
 बद्धं । २२. आ-समारभव । च-सेनारभव । २३. आ रा व-पते ।

N] वेग-साराः प्रगे काले महाऽभ्रम् इव वायुना ॥८८॥ [N

शालांश् च वानरास् तूर्णं चूतान् नीपांस्तथैव च ।

८] कुटजान् अर्जुनांसं तालांस् तमालांस् तिन्दुकान् वटान् ८९ [५

स-मूलान् अपि चोद-मूलान् कृत्वा वृत्तान्, महौजसः ।

N] इन्द्र-केतून् इवोद-यम्य प्र-जग्मुर् बाहु-शालिनः ॥९०॥ [५६

लता-पादप-पुष्पाणि नालिकेरांश् च पुष्पितान् ।

N] खर्जूरान् पनसान् आम्रान् अशोकांस् तिलकान् अपि ॥९१॥ [N

९५] वृक्षाणां तानि कूटानि गिरीणां शिखराणि च ।

N] प्र-चिक्षिपुस् तृणैः सार्धं महतश् च मही-रुहान् ॥९२॥ [N

अन्यांश् च वृक्षान् आ-दाय तूर्णं काष्ठं च सर्व-तैः ।^{१६}

९३] सागरे सलिले सेतुं चक्रुः शत-सहस्र-शः ।^{१६}

N] तैः शालैर् अत्र-कीर्णैश् च^{१७} चक्रुः सेतुं महोदधौ ॥९३॥ [N

१. आ-०साराः । २. च रा व म ल, -हेवे । प्र-हवा । ल_२ अ-
 ष्टकाले ॥ ३. फ च-शालां बलानश्वकर्णा । रा प्र व म ल, ल_२ अ-
 सालांश् वा० । ४. आ फ च-नीपांश् च वानराः । ५. ल_२ अ-अर्जुलांस् ।
 च-अर्जुनां स्तालो । ६. प्र-विमुंकाचरान् । रा-तिन्दुकान् वरान् । म-विमुंका
 वटान् । ल_१-तिस्वकान् मुजान् । ७. फ-इन्द्रवाहणि चोयम्य । प्र-इन्द्र-
 केतूनिवोदस्य । ८. फ-प्रजहूर् । ९. रा व-बलशा० ॥ १०. फ-०पुष्पाणि ।
 ११. रा प्र व म ल, -नालिकेलांश् । ल_२ अ-नारिकेलांश् । १२. च रा प्र व
 म ल, ल_२ अ-नास्ति । १३. फ-शिपराणि । १४. आ फ रा ल, -
 वृगकाष्ठे । १५. आ फ-०श । १६. च-नास्ति । १७. व म ल, ल_२ अ-
 साले० । प्र-सालैरिव कीर्णै । फ-शालैश्चाश्वकर्णैश्च । १८. फ प्र-धवैवशैश्च
 पानराः । १९. अतः परं मिषक्रमोऽधिकश्च पाठः-फ च रा प्र व
 म ल, ल_२-मुटजैर्जुनैस्तालेस्त्रमालैस्तिन्दुकैर्वटैः । महद्भिः पर्वतोपैश्च-
 क्रुः सेतुं महोदधौ ॥

- दश-योजन-विस्तारम् आ-यतं शत-योजनम् । [७६पृ
 १२] नलश् चक्रे महा-सेतुं मध्ये नद-नदी-पतेः ॥१४॥ [७७पृ
 ततः शाखा-मृगाः सर्वे पुष्पितान् विहगांस्युतान् ।
 १४] स-मूलांस तूर्णम् उद-पाट्य चित्तिपुरैलवणांसमसि ॥१५॥ [N
 वृक्ष-पत्राणि काष्ठाणि वृक्षांश् चाऽरम-तूर्णानि च ।
 १५] सम्-उद्रे क्षिप्यमाणानिनश(स)सं(सं)सुः कथं-चना ॥१६॥ [N
 शैलानां दीर्य-माणानां वृक्षाणां चैव पात्यताम् ।
 २१] वभूवु (-व) तुमुलः शब्दैस् तदौ तस्मिन् महोर्द्वौ ॥१७॥ [६६
 दश-कोटि-परीमाणा प(वि)ष्टिः संमै-अधिकाऽपि वा ।
 N] तृण-काष्ठं-वरं-डीभिः सागरं सम्-अपूरयत् ॥१८॥ [N
 अ-मानुषं तु कुर्वाणा वानराः कर्म तेऽद्रुतम् ।

१. फ-नास्ति ॥ २. फ-ते हि साया ॥ ३. फ-भ्रमरायुतान् । ४. फ-पादपान् ।
 ५. आ-विक्षिपुर । ६. प्र व रा म ल_१ ल_२ अ-अतः परं 'दशकोटपरीमाणा'
 इत्यादिपाठो व्यवसायेन पठितः । ७. आ-वृक्षपर्णानुपादाय । च रा प्र म ल_१-
 वृक्षपर्णानुपादाय । ल_२ अ-वृक्षपर्णानुपादाय । ८. आ-चाख्ये वृ० । फ-चाख्ये
 वृ० । ९. च रा प्र व ल_२-मानानि । १०. फ-न च शसंसुः । च व-न च
 शसंसुः । रा-न चस्तेषु । प्र-न च येदः । म-वान् शसंसुः । अ-न च
 शसंसुः । ल_२-न वसंसु ॥ ११. आ-शैलाना । च-शैलानां । १२. फ-भिद्या-
 मानानां । प्र-धार्यमाणानां । म ल_१ ल_२ अ-दार्यमाणानां । १३. फ-वृक्षाणां
 चैव पातने । च-दुमाणां च सहस्रशः । रा व-दुमाणां चैव विशेषतः ।
 प्र म ल_१ ल_२ अ-दुमाणां च विशेषतः । १४. रा व-वभूवु । १५. फ-
 संघः तदा । रा व-शब्दस्तत्र । १६. च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-तत्र महागरे ॥
 १७. व अ-परीमाणाः । प्र-परपाणां । १८. म-संवेद्य । फ-विष्टः । १९.
 म-स...धिकारि । २०. आ-वृगकाष्ठं चरं-डीभिः । च रा प्र व म-तृणकाष्ठा
 वरं-डीभिः । २१. प्र ल_२ अ-समपूरयत् ॥ फ-समपूरयन् । २२.
 आ फ च-रम । २३. च-कुर्वाणा सगवानराः । २४. आ च-तद्रुतं ।
 फ-रा प्र व ल_१ अ-ते द्रुतम् ।

[N] तत्र तत्र व्य-अवर्तन्त बल-वन्तो वली-मुखाः ॥९९॥ [N

नाग-प्राणा महा-वेगाः कपर्यः काम-रूपिणः ।

२३] पर्वतान् उप-कर्षन्ति नखैः परि-ल्ल(?)लि)ष(?)ख)न्ति च १०० [५८

ते वै गोष्ठ्याऽव-हास्यैश् च कुत्सयन्तः परस्-परम् ।

[N] आ-जहुः संक्रमं-द्रव्यं यथा-शक्त्य् अति-शक्तिं च ॥१०१॥ [N

[N] प्र-क्षिप्यते च तत्र सर्वं तेन सर्वैर्निरे दिशः ।

२२५] उन्मत्तै-भूतः क्षुभितो व्या-घूर्णन् इव सागरः ॥१०२॥ [N

विचित्र-पुष्पा गिरयो धातु-चित्रं-शिखास् तथा ।

१. फ-विवर्तन्तो । प्र-विवर्तन्तो । २. फ-विलपन्तो ॥ ३. च रा-सहावेगाः । ४. ल_१-कारयत् । ५. ल_२ अ-प्राणरूपिणः ६. फ-अववर्षन्ति । च म ल_१ ल_२-अपकर्षन्ति । रा-अपि कर्षन्ति । व प्र अ अपि कर्षन्ति । ७. फ-यन्त्रैः परिणयन्ति । आ-न पैः परिण० । रा-नखैः परिणयन्ति । व ल_१-नखैरपनयन्ति । च प्र अ ल_२-नखैः परिणयन्ति । म-यन्त्रैः परिणयन्ति । ८. अतः परमधिकः पाठः- च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-ते नगान्नगसंकाशास्तदा शाखा-मृगर्षभाः । बभञ्जुर्बहवस्त्वत्र समुद्रं चावतस्थिरे ॥ ६. फ-ते गोष्ठ्यवहारैश्च । च-ते वै गोष्ठ्यावहस्यैश्च । रा अ-ते चैव...
...स्यैश्च । च-ते चैव नितद...स्यैश्च । प्र-ते चैव...वहु...रम्यैश्च । म-जानाहृत्यातिहासैश्च । ल_१-चे चैव वानरा यस्य । ल_२-चेव...
स्यैश्च । १०. आ च-संक्रमं द्रव्यं । रा-संक्रमं द्रव्यं । व-परमं द्रव्यं । प्र-सर्वतो द्रव्यं । म-संक्रमन् द्रव्यं । ल_१-सरसं द्रव्यं । ल_२-सदुमं ह्यं । ११. फ-यथाशक्त्या अभिसर्प्य च । रा च-यथाशक्त्यातिशक्तिश्च । प्र-यथाशक्त्या यथाति... । म-यथा शक्त्यानिशक्तिः च । १२. आ फ-अतः परं "शरीरेष्वपिनोरेते" इति ११३ श्लोकं यावत् पाठो नास्ति ॥ १३. आ प्र-सस्वनता । ल_२ अ-सस्वनितो । १४. च-उन्मत्तः भूतः । १५. रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-अतः परमधिकः पाठः-कुवांगास्मागरे सेतुं वान-रास्ते सहस्रशः ॥ १६. च-०पुष्पा । १७. रा-धातुचित्रशिखास् । व-धातुचित्र० । ल_२-धातुचित्रा शिखास् ।

- N] क्षोभ्यन्ते हरि-शार्दूलैर् उद्-यतैः सेतु-बन्धने ॥१०३॥ [N
तस्मिन् कौटि-सहस्राणि वानराणां महाऽऽर्त्तनाम् ।
- N] चित्तिपुरं वि-विधं द्रुपं सम-उद्रे सेतु-बन्धने ॥१०४॥ [N
शालैस् तालैस् स-मन्दारैस् तथा वैत्र-लता-चयैः ।
- १७] सेतुं बन्धुंः कीलैश् च वृक्षैश् च सु-महाबलैः ॥१०५॥ [N
नव-मेघ-निकाशैश् च नैगैः परम-पुष्पितैः ।
- १८] तैः स-मृलैः स-पत्रैश् च नलः सेतुं नि-ब्रंद्गवान् ॥१०६॥ [N
वलिभिर् वानरैर् वीरैर् वाहुभिस् तीर-जा दुमाः ।
- २०] ताडिताः पौंतिताश् चैव सम-उद्रे सरितां पतौ ॥१०७॥ [N
सु-ग्रीवश् चाऽपि शृङ्गाणि गिरीणां शिखरैणि च ।
- २४] आ-रुह्याऽऽरुह्य शत-शश् चित्तेप लवणाऽम्भसि ॥१०८॥ [N
दुर्वरैस्याऽद्भदः श्री-मान् शृङ्गम् आ-रुह्य पाणिना ।
- २५] लवणांऽभसि चित्तेप स-विद्युतम् इवाऽम्बुदम् ॥१०९॥^३ [N
सशृङ्ग-कन्दर-चनं सर्व-तः पुष्पितं महत् ।
- २६] आ-रुह्य जहत्तुः श्री-मान् मैन्दर्शं च द्वि-विदर्शं च^४ ॥११०॥ [N

१. अ-क्षाम्भेते हरिताडुलै । २. अ-बन्धनम् । प्र अ-नुदितः ॥ ३. अ-कौटि० । ४. अ-महारमानाम् । ५. अ ल_२-विक्षिपुर । ६. प्र ल_१-नास्ति ॥ ७. रा प्र अ ल_१ ल_२ अ-सालैस् । ८. रा अ-लताचयैः । प्र-लताश्रयैः । म-लताशयैः । ९. अ अ-वयव्य । म अ-वयु ॥ १०. अ ल_२-बलैः ॥ ११. रा अ-नागैः । १२. अ म ल_१ ल_२ अ-समुलैः । १३. प्र-स बन्धवान् । १४. रा-वीराः । अ प्र म ल_१ ल_२-नास्ति । १५. रा-पादिताश् । अ-पादिताश् । १६. रा अ म ल_१-शृङ्गाणि । १७. अ प्र अ-गिरीणि० । १८. अ प्र म ल_१ ल_२ अ-शतश् ॥ १९. अ अ-दुर्वरस्यांगदः । रा-दुर्वरस्यां० । ल_२-ददुः रस्यांगदः । प्र-दुर्वरस्यां० । म-दुर्वरस्यांगदः । (दुर्वरस्यां०) । २०. ल_१-जागृष्ट । २१. ल_१-नास्ति ॥ २२. ल_१-नैदाश् । २३. रा अ ल_२ अ-द्विविधश् ह । ल_१-द्विविधश् यः ॥

हनु-मता च वीरेणं यत् कृतं सेतु-कर्मणि ।

सप्त-योजनै-विस्तीर्णं पर्वतं प्राऽऽप्य पाणिना ।^१

[N] लवणाऽम्भसि चिक्षेप मध्ये कैपि-वृषम् तदा ॥१११॥ [N

गिरीणां भिद्य-मानानां सागरे सेतु-कर्मणि ।

२७] भुवि दिव्य् अन्तरिक्षे च श्रूयते नि-नदो महान् ॥११२॥ [N

तेन वि-त्रासिताः सर्वे मृग-पक्षि-गणा वने ।

२८] नाऽशक्नुवन् उव-पतितुं शरीरेष्व् अपि शेरते ॥११३॥ [N

क्रियमाणे तदा सेतौ वानरैस् तैः सहस्र-शः ।

[N] उन्मत्त-भूतः क्षुभितो व्योम-वूर्णन् इव सागरः ॥११४॥ [N

प्र-क्षिप्यमाणैर् उर्षलैः सहसा क्षोभितं जलम् ।

[N] समुत्-पत्य तदाऽऽकाशं प्रैति-पेदे पुनः पुनः ॥११५॥ [N

इह्याप्ये रैमायणे सुन्दर-काण्डे समुद्र-धूर्षणं

नाम षण्णवतितमः सर्गः ॥१६॥

— — —

१. ल_२ अ-वेगेन । २. प्र-तत् । ३. च-०योजनमास्तीर्णं ।

४. प्र ल_२ अ-नास्ति । ५. च-लवर्णभसि । ६. रा-वपिवृषत् । ७. च रा-
तया । ८. आ-अधितेते ॥ ९. आ-कुर्वागे स्म । १०. कुर्वागैः स्म ।

१०. फ-मेतुं । च रा ल_२-सेतो । ११. प्र-त्रे । १२. आ-व्यापूर्णं ॥

१३. फ-प्रक्षिप्यमाणैर् । रा च प्र ल_२-प्रक्षिप्यमाणैर् । १४. रा-उपलं ।

१५. च-प्रतिपदे ॥ १६. ल_२ अ-नास्ति । १७. आ-०द्रवसंनो

राय-०द्रवर्णनं । फ प्र म ल_२ अ-०द्रवसंनं ।

[वं-२५] = [सप्तनवतितमः सर्गः] = [दा-२२]

ततो देवाः स-गन्धर्वाः सिद्धाश् च परमर्षयः ।

२९] आ-वृत्त्य गंगनं तस्युर द्रष्टु-कामौस् तद् अद्भुतम् ॥१॥ [७५

ऋषयः पितरो यक्षा राजर्षि-पतगोर्देगाः ।

३०] आ-जग्मुः प्रेक्षितुं सेतुं वध्यमानं महाऽर्णवे ॥२॥ [N

अ-विघ्नम् एव रामस्य सर्वे वियद्-अधिष्ठिताः ।

N] ऊचुः परर्ष-संहृष्टाः परस्पर-समागमे ॥३॥ [N

अ-विदूराच् च रामस्य सर्वे वि-यति सं-स्थिताः ।

३१] पूजां च राघवे चक्रुर् ऊचुश् च मधुरा गिरः ॥४॥ [N

ऊचुः परम-संहृष्टाः परस्परम् इदं वचः ।

दण्ड एव परो लोके दुर्-जने प्रति-भाति नः ।

N] नै क्षमाऽऽद्य अकृत-ज्ञेषु शां(?)सां) त्वे-दानम् अथाऽपि वा ॥५॥ [४७

तितीर्षोः सागर-जैलं सेतु-कर्म-चिकीर्षया ।

N] ददौ दण्ड-भयाद् गौधं राघवस्य महोदधिः ॥६॥ [४८

१. आ ल_२-सगन्धर्वाः । फ रा व-सगन्धर्वा । २. आ-गगने । फ-गगणं । ३. च व-० कामा ॥ ४. आ-० गरुडा नगाः । फ-० गरुडो नगाः । ५. च-प्रेषितुः । आ-प्रेक्षितं ॥ ६. फ-अविघ्नय व । ७. आ-सर्वेषां चित्तधिष्ठिता । च प्र ल_२ अ-सर्वे ध्यायन्त्याधिष्ठिताः । रा-सर्वे ध्यायति (नित) धिष्ठिताः । म-सर्वे ध्यायन्तु धिष्ठिताः । ल_१-सर्वे ध्यायत्याधिष्ठिताः । ८. म-परस्परं संहृष्टाः ॥ ९. आ-संस्थिताः ॥ १०. च प्र व ल_१ अ-पुनः । ११. फ-धिक क्षमामकृतज्ञेषु । च-धिक्षमानमकृतः प्रज्ञे । रा प्र म व-न क्षमा अकृतप्रज्ञे । ल_१ अ-न क्षमा अकृतप्रज्ञे ॥ १२. च-सर्वं दानम् । रा व प्र म ल_१ ल_२ अ-सामदानम् ॥ १३. रा-तितीर्षो । १४. आ-सागरजलमेतुं । १५. रा-गाध ॥

३२५] न चकार पुरा कश्चिन् न च कर्ता भविष्यति ।

N] सांसमरेष्व अपि लोकेषु सागरे सेतु-बन्धनम् ।

३२७] उपाऽऽदाय सुरान् सेन्द्रान् भविताऽन्यत्र राघवोत् ॥७॥[N

ये रामम् एवं द्रक्ष्यन्ति सम्-अन्ताद् अ-कुतोभयम् ।

३३] कारयन्तमै ईमं सेतुं सम्-उद्रे सरितां पतौ ॥८॥ [N

तेषां पुत्रा भविष्यन्ति वीर्य-वन्तो यशस्-विनः ।

३४] आ-हर्त्तारः पराऽर्धस्य यशसो वि-क्रमस्य च ॥९॥ [N

यावत् सम्-उद्रेम् तावच्च सेतु-बन्धोर(न्धो) भविष्यति ।

३५] यावच्च च सागरे कीर्तिम् तावद् रोमं भविष्यति ॥१०॥[N

कः सम्-उद्रेस्य वध्नाति सेतुंम् इत्य-एव चारणाः ।

३६] विद्या-धरोश् च शत-शैः सु-प्रीताम् तूर्णम् आ-ययुः ॥११॥[N

रामः सेतुं समुद्रस्य वध्नातीऽति दिशो दश ।

३७] जगाम तुमुलः शब्दः पृथिव्याम् अपि शृणुवे ॥१२॥ [N

तद् अ-चिन्त्यम् अनाऽधृष्यम् अद्भुतं लोमै-हर्षणम् ।

१. रा-कर्ता नाकरिष्यति । ब-कर्ता भविष्यति । प्र म ल, ल२ अ-कर्ता न करिष्यति । २. च-सामरेष्विलो० । रा ब म ल, सामरे त्रिषु । प्र ल२ अ-सामरेषु च । ३. फ-सुराज्जेन्द्राद् । ४. च रा व-भविता यत्र । ५. राघवः ॥ ६. आ-एव । ल, इति । ७. च-कारयन्तमि.....॥ ८. आ रा प्र व म ल, ल२ अ-आहर्त्ता च । ९. रा व म ल, परार्थस्य । प्र-पुराणस्य । ल२ अ-परा यस्य ॥ १०. प्र ल२ अ-समुद्रात् । ११. फ-तावत्तु नेतु एष । च म-तिष्ठेत् तावत्सेतुर्भ० । रा ब-तिष्ठेत् सेतुर्भ० । प्र ल, ल२ अ-तिष्ठन्तु तावत्सेतु । १२. आ-रामो ॥ १३. रा-समुद्रेषु । १४. रा प्र व म ल, ल२ अ-सेतुं नदनदीपतेः । फ-० व चारणः । १५. रा व-विद्याधरश् । १६. फ-चाप्सरसः । रा-च शतसः । १७. च-तूर्णम्.....म्ययुः । आ फ ब-तूर्णमभ्ययुः ॥ १८. रा-तुमलः । १९. च-सुभुवे ॥ २०. प्र-तदा चिन्त्यमना० । आ फ-सदचिन्त्यमाना० । २१. रा व ल, ल२-रोम० ॥

N] ददृशुः सर्व-भृतानि सागरे सेतु-बन्धनम् ॥१३॥ [७८
कृतानि प्रथमेनाऽह्ना योजनानि चतुर्दश ।

N] वानरैर् नग-संकाशैः सेतु-रूपिणि नि-ऽष्टितैः ॥१४॥ [७८
ततो विद्या-धराः सर्वे देवा देवर्षयस् तथा ।

N] यत्त-भूत-पिशाचौश् च सर्वे चाऽप्सरसां गणाः ।
वि-स्मितास् तस्युर् आकाशे बध्यमाने महोदयौ ॥१५॥ [७९
श्रान्तान् न तपते सूर्यः कदाचिद् अपि वानरान् ।

३८] अत्राणि जङ्घिरे दिग्भ्यः पीत्वा सूर्य-प्रभाम इव ॥१६॥ [N
प्र-ववर्ष च पर्जन्यो मारुतश् च शिवो^१ ववौ ।

३९] वक्षेभ्यश् च तदो जज्ञे कपि-भेक्ष्यं फलं परम् ॥१७॥ [N
ततोऽस्तं^२ गत आदिसे नि-पेदुर् वानरर्षभाः ।
आ-रेक्षांस् तु समा-स्थोप्य सर्वे ते संवतो-दिशम् ।

N] सुपुंषुः सुमहा-वीर्याः समुग्रीव-विभीषणौः ॥१८॥^३ [N
कथं दृश्येत सा लंका कथं बध्येत सागरः ।

N] एवं^४ समुद्र-सुका भूत्वा सेतवे^५ वानरर्षभाः ॥१९॥ [N

१. ऋ-प्रथमेह । च-प्रथमेणाह्ना । २. फ ल_२ अ-नाग० ।
३. आ ल_२ अ-निश्चितैः ॥ ४. रा-सर्वैः । ५. रा-पिशाचद् । ६. च-
बध्यमाणेन ॥ ७. ऋ-सान्त्वान्न तपते । रा अ-आर्त्तानापतते । प्र ब म ल_१
ल_२-अर्त्तान्न तपते । अ-आर्त्तान्न पतते । ८. ऋ-सूर्यस्तदा वानस्पृगवान् । ९.
प्र-जंघानि । १०. च-जङ्घिरे । ११. आ रा-पीत्वा ॥ १२. आ-पर्यन्त्यो । ऋ-
पर्यन्त्यो । रा-पर्यन्त्यै । १३. आ-शि...चौ । १४. फ म-तथा । १५. फ
ल_१-भक्षं । १६. रा प्र ब ल_२ अ-परं फलं । फ म-फलं बहु ॥ १७.
ब ल_२-ततोस्तगत् । १८. आ ल_१-अरक्षं । प्र-आरक्षं । १९. आ
च रा प्र ल_१ ल_२ अ-समास्थाय । म-सममास्थाय । २०. च-पर्वता दिशम् ।
२१. आ-सुपुंषुः । ऋ-सुपुंषुः । २२. रा म ल_१-विभीषणः । २३. व-
नास्ति ॥ २४. रा-दृश्यंत । २५. आ रा म-कथं । २६. आ फ म म
ल_१ ल_२ अ-बधेते । रा म-सर्वे ते ॥

उत्साह-युक्ता हरयः कौतूहल-समन्विताः ।

[N] रात्रि-शेषं तद् अत्य-उग्रं निन्युः कृच्छ्राद् इवोदिताः ॥२०॥ [N]

ततः प्रभात-समये कृत्वा पौर्वोऽह्नि(?)ह्नि)कीं क्रियाम् ।

परस्परं समुत्-सोद्य प्र-स्थिताः सर्वतो-दिशम् ।

[N] ततः श्रृंगीणि जगृहुः पर्वतानां प्लवं-गमाः ॥२१॥ [N]

विचित्र-पुष्पा गिरयो धातु-चित्र-शिखाम् तथा ।

[N] शोभन्ते हरि-शार्दूलैर् उद-यतैः सेतु-बन्धने ॥२२॥ [N]

तानि 'कोटि-सहस्राणि वानराणां महाऽऽत्मनाम् ।' [७९५]

[N] चिक्षिपुर् वि-विधं द्रव्यं सम-उद्रे सेतु-बन्धने ॥२३॥ [N]

शालैस् तालैः स-संतानैः तथा वेत्र-लता-शैतैः ।

[N] सेतुं बवन्धुः कीलैश् च वृक्षैश् च सु-महा-बलैः ॥२४॥ [N]

नागै-मेघ-निकाशैश् च 'नैगैः' परम-पुष्पितैः ।

[N] तैः स-मूलैः स-पत्रैश् च नलः सेतुं बवन्ध हे ॥२५॥ [N]

'बलिभिर् वानरैर् वेगाद् बाहुभिस् तीर-जा दुमाः ।

[N] ताडिताः पातिताश् चैव सम-उद्रे सरितां पतौ ॥२६॥ [N]

प्रिय-कामसे तुं रामस्य सु-ग्रीवः संप्र-हर्षयन् ।

१. व तदाव्युत्तं । २. फ च रा प्र ब म ल, ल२ अ-इवोधताः ।
 ३. रा-पौर्वाणिकिं । ४. रा-क्रिया । ५. आ फ म-समुत्साद्य ।
 प्र-समुत्साद्य । आ-समासाद्य । ६. रा ब-श्रृङ्गानि ॥ ७. च-विचित्रा पुष्पा ।
 ८. रा-धातुधिर० । प्र-धातुधित्रशिखस् । ९. आ फ-हरिशार्दूले उद्यताः ।
 च-० शार्दूलैरुद्यता । प्र-० शार्दूलैरुदितैः ॥ १०. आ-कोटी० । ११. इत ऊर्ध्वं
 क्रियांश्चिन्ताः केषांचित्कोसाना साक्षतो पूर्वस्मिन्सर्गे टिप्पणीकृतः पठितचरः
 द० । अत एवाऽत आरभ्य 'सरितां पतौ' इत्यन्तः पाठो-च रा प्र ब म
 ल, ल२ अ-नास्ति ॥ १२. फ-शाकतालैः । १३. फ-०चैः । १४. आ-
 वबध ॥ १५. आ-नगमेनि० । १६. फ-नागैः । १७ फ-व्यवध यद् ॥ १८.
 फ-बलिभि ॥ १९. रा-०कामास्व । २०. फ-समहर्षयत् ।

[N] वि-वेन्दुं सं समा-रेभे स्वयं नद-नदी-पतौ ॥२७॥ [N]
वेग-सारो(रि) ष्टु (प्रि) गे काले महाऽभ्रम् इव वायुना ।

[N] स्वयं वानर-राजेन गिरि-शृंगम् उपाऽऽहृतम् ॥२८॥ [N]
सु-ग्रीवः शैल-शृंगोणि गिरीणां शिखराणि च ।

[N] आ-रुह्य शत-शी वृक्षैश्च चिक्षेप लवणाऽम्भसि ॥२९॥ [N]
दुर्दुरस्याऽद्भदः श्री-मान् शृंगम् आ-रुह्य पाणिना ।

२९] लवणाऽम्भसि चिक्षेप स-विद्युत्तम् इवाऽम्बुदम् ॥३०॥ [N]
अर्द्ध-योजन-विस्तीर्णं विन्ध्यस्य शिखरं महत् ।

[N] सु-पेणः पाणिना गृह्य पातयामास सागरे ॥३१॥ [N]
प्रक्षिप्त-मंत्रे शिखरे जल-राशिः समुत्-पिः ।

[N] आकाशाऽभि-मुखो भूर्त्वा वि-संसर्प समन्त-तः ॥३२॥ [N]
नीलेन मलयस्याऽथ शृंगं द्रुम-शतंऽऽकुलम् ।

दोर्भ्याम् उत्-पात्र्य तरसा क्षिप्तं लवण-सागरे ।

१. आ-विवदु । फ च-वदु । प्र रा अ व ल_१ ल_२ म-
बदु । २. फ च प्र रा म अ-समारभरसेतुं स्वयं । व ल_१-समारभरसेतुं
स्वयं । ल_२-समारभे सेतुं स्वयं ॥ ३. फ-वेगनोपह्वे । रा-वेगसारोप्यवो ।
आ प्र व ल_२-वेगसारोप्यवो । अ म ल_१-वेगमारो ह्वे । ४.
फ व-उदाहृतम् ॥ ५. फ-शृंगानि । ६. फ-शिखराणि । ७. फ-आरुह्याल्ल
शतशश् । ८. प्र व म ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥ ९. आ-इवां मुदम् ॥
१०. आ-विस्तीर्णं । ११. अ-शिपरं । १२. फ च-सुखणः । प्र-सुखेणः ।
म-सुखेनः । १३. रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-पातयामास पाणिना गृह्य ॥ १४.
व म ल_१ अ-प्रक्षिप्यमाणे । रा प्र व ल_२-प्रक्षिप्यमाने । १५. फ रा-
शेपरे । १६. च-रासि । रा-राशिः । १७. प्र-समुत्पिता । १८. च रा प्र
। म ल_१ ल_२ अ-गत्वा । १९. रा-विससर्प ॥ २०. रा-शृंगद्रुमरा० ।
म-शृंगं द्रुमसमाकुलं । प्र, व म-शृंगं द्रुमलताकुलम् । च-शृंगं दुश० ।
१. आ फ-उत्पाद्य । व-उत्पाद्य । २२. रा-क्षिप्तं ।

- [N] शब्दश् च सु-महान् य(?ज) ज्ञे वि-द्युताम अम्बरे यथा ॥३३॥ [N]
 स-शृंगं^१ चन्दन-वैनं सर्व-तः पुष्पितं महत् ।
 २६] आ-रुह्याऽऽजहत्तुः शीघ्रं मैदश् च द्वि-विदग्ं च ह ॥३४॥ [N]
 हनू-मता च वीरेण यत् कृतं सेतु-कर्मणि ।
 सप्त-योजन-विस्तीर्णं पर्वतं प्राऽऽप्य पाणिना ।
 [N] लवणाऽम्भसि चिक्षेप मध्ये कपि-वृषत् तदा ॥३५॥^२ [N]
 गजो गवाऽशो गवयः शैरभो गन्ध-मादनः ।
 शृंगाण्य् आ-दाय पंचैते महेन्द्राद् आ-गता द्रुतम् ।
 [N] चित्तिपुः सहसा सर्वे पर्वतान् पर्वतोपमाः ॥३६॥ [N]
 पर्वतांश् च सुसं-क्रुद्धाः पतन्तः सागरोऽम्भसि ।
 [N] क्षोभं चक्रुः सम-उद्रस्यै त्तीरोदस्यैव मन्थने ॥३७॥ [N]
 गिरीणां भिद्यमानानां सागरे सेतु-कर्मणि ।
 [N] भुवि दिव्य् अन्तरिक्षे च शंश्रुवे नि-नदो महान् ॥३८॥ [N]

१. फ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-ग्रावो ॥ २. प्र-सशख च० ।
 च-सशृंगं चन्दनवने । ल_२ अ-सशृगचन्दनवने । ३. फ प्र व म ल_२-आरुह्य
 जहत्तुः । फ-आरुह्य जहत्तुः । ४. फ च प्र व म ल_१ ल_२ अ-श्रीमान् । रा-
 क्षिप्रं । ५. च-द्विविधश्च । ल_१ अ-द्विविधश्च । ६. फ-लवनाम्भसि ।
 ७. प्र व म ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥ ८. आ-सरभो । ९. च प्र व ल_१-
 पंचैते शिखरान् गृह्य । रा-पंचैते शिखरान्गृह्य । १०. रा-महेन्द्रागता ।
 ११. फ-द्रुमम् । १२. फ-पर्वतात् ॥ १३. फ च रा म ल_१ ल_२ अ-
 पर्वतास्तु सुसमुक्ताः । प्र-पर्वतास्तासु संमुक्ताः । प्र-पर्वतास्तु समुत्पक्ताः ।
 १४. प्र व अ-पततो लवणाम्भसि । १५. च-वक्र । १६. प्र व ल_२ अ-समु-
 धम्य । १७. आ-क्षासोदस्यैव । च रा प्र व ल_१ ल_२ अ-सागरस्यैव । १८.
 आ-वन्थने । रा-मन्थनम् । अ-मन्थरे ॥ १९. च प्र ल_१ ल_२ अ-दिवि
 भुग्यन्त० । रा व म-दिवि भुग्यन्त । २०. रा व म ल_२ अ-श्रूयते ।
 प्र ल_१-श्रूयते । २१. आ-नास्ति ॥

तेन वि-त्रासिताः सर्वे मृग-पत्ति-गणा वने ।

२८] अशक्नुवन् प्रति-स्थातुं शरीरेषु एव शेरते ॥३०॥ [N

आश्चर्यम् इत्य-अभाषन्त मुनयो द्विवि सं-स्थिताः ।

N] पुष्प-वर्षाणि मुमुक्षुः स-गन्धर्व-महोरंगाः ॥४०॥ [N

साधु साध्व इति भाषन्तो वानरान् प्र-शंसन्तिरे ।

N] देव-दुन्दुभयो नेदुर् ननृतुश् चाऽऽसरो-गणाः ॥४१॥ [N

तुवरु-प्रमुखाश् चैव गन्धर्वा गीत-कोविदाः ।

N] दिव्यै-तानेषु गायन्ति तन्त्री-लय-समन्वितम् ॥४२॥ [N

दिवि तेषां नि-नादम् तु वानराणां च नि-स्वनः ।

पर्वतानां च सं-वर्षाच्च छन्दः सम-अभवत् तदा ।

N] शूचि शुक्र (ःक्रे)-व्यतिक्रान्ते मेवानां गर्जताम् इव ॥४३॥ [N

सत्त्वानां च महा-नादैः स्वनिता गिरि-कन्दराः ।

१ आ प्र व म ल_१ ल_२ अ-गति ॥ २. फ-अभाषत् । ३. रा
दिति । ४. फ-मुमुक्षुस्त्वया गंधर्वपद्मगाः ॥ ५. फ रा प्र व म ल_१-चामाप्य ।
च-चोमाप्य । ल_२ अ-त्रामाप्य । ६. आ-वानराः प्रशंसन्तिरे । फ-
रान् प्रशंसन्तिरे । च-वानराश्च प्रशंसन्तिरे । रा व-वानरेन्द्रा शंसन्तिरे । ७. रा-
देवदुन्दुभयो । ८. प्र-चाप्परसो गणाः ॥ ९. च प्र अ-तुंदुह ॥ १०. च रा-
कोविदा । ११. फ-दिव्यगणेषु । प्र च-दिव्यगणेषु । व
म ल_१ ल_२ अ-दिव्यगणेषु । १२. रा-दिव्या गायन्ति गीतानि
तन्त्रीलयसन्वितम् ॥ १३. च-सर्वमाच्छन्दः । आ रा-सर्वमाच्छन्दः ।
१४. रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-भवन्महात् । १५. प्र-पर्वतानां च सर्वेषां
वर्षाच्छन्दो अभवन्महात् । १६. फ-शुचि । १७. व म ल_१-शुक्रव्यपगमे ।
फ-नक्रव्यतिक्रान्ते । च प्र रा ल_२ अ-शुक्रव्यपगमे । १८. फ-नादितानि
च ॥ १९. आ-स्वनित्वा । च रा प्र व ल_१ ल_२-स्वनिता । म-स्वनिता
(स्तमिता) । २०. रा-गिरिकन्दरा । ल_१-गिरिकंधराः ।

- N] तेन शब्देन महता नाऽन्योऽश्रूयत केश्-चन ॥४४॥ [N
द्वितीयेऽहनि तस्मिन् तु मध्यं प्राऽऽप्ते दिवा-करे ।
- N] श्रान्ताम् तु वानराः सर्वे वृक्ष-मूलानि भेजिरे ॥४५॥ [N
फलानि भक्षयित्वाऽथ पीत्वा च वि-विधं जलम् ।
- N] वि-श्रान्ताश् च वि-तृष्णाश् च पुनः सर्वे प्र-पेदिरे ॥४६॥ [N
वृक्षान् केचित् समा-जहुः शिलाः केचित् समा हरन् ।
- N] पर्वतानां तथा सान्द्रम् वृण-काष्ठांश्च तथाऽपरे ॥४७॥ [N
क्षिपन्ति सहसा दृष्ट्वा वानरा लवणाऽम्भसि ।
- N] क्षिप्रं क्षिप्रं नलः सर्वं समी-भूतं करोति च ॥४८॥ [N
आ-गतैर् गच्छमानैश् च नर्द-मानैश् च वानरैः ।
- N] पर्वतैः क्षिप्यमानैश् च सं-कुलं सर्व-तोऽभवेत् ॥४९॥ [N
दिवसेन द्वितीयेन पद्द्विंशद् योजनानि तु ।
- N] वृद्धानि वानरैश्च तैश्च सम-उद्रे सेतु-कर्मणि ॥५०॥ [N
पश्चिमायां तु सन्ध्यायां यथा-स्थानानि भेजिरे ।

१. फ च रा- नान्यच्छ्रूयत । व अ-नान्यः श्रूयत । प्र म ल, ल_२-
नान्यच्छ्रूयत । २. फ च रा प्र व म ल, ल_२ अ-किंचन ॥ ३. प्र ल, अ-
मध्ये । ४. फ-श्रान्तास्तु वृक्षमूलानि भेजिरे वानरर्षभाः । ५. फ-भक्षयित्वा तु ।
च प्र व म ल, ल_२ अ-भक्षयित्वा च । रा-भक्षयित्वा च । ६.
फ-हु । ७. आ ल_२ अ-विदृशत् । ८. फ च रा प्र व म
ल, ल_२ अ-प्रवृत्तिरे ॥ ९. च रा प्र व म ल, ल_२ अ-नास्ति ॥
१०. फ-क्षिप्रं क्षिप्रं । रा-क्षिप्रं क्षिप्रं । ११. रा-सर्वे । १२. रा-
शमीभूते । व म-शमीभूते । १३. फ च रा प्र व म ल, ल_२ अ-
सः ॥ १४. आ-मानैश् । प्र-इच्छमानैश् । १५. रा प्र
व ल_२ अ-नन्दमानैश् । १६. आ फ च व म ल, अ-
मानैश् । १७. च-पर्वतोऽभवत् । प्र-सर्वतो भवेत् ॥ १८. रा व-च ।
१९. फ च रा व म ल, ल_२ अ-वानरैस्त्वैस्तु । प्र-वानरैस्त्वैस्तु ॥

N] कर्माणि कथयन्तस् ते स्वानि स्वानि पुवं-गमाः ॥५१॥ [N
 रामायं कथयन्ति स्म पश्य सेतुं महोदधौ ।

N] राम-पादाब् उप-स्पृश्य सु-ग्रीवस्य च वानराः ॥५२॥ [N
 शिशियरे तत्र तत्रैव केचिज् जाग्रति हर्षिताः ।

N] समुव-मुकानां तेषां तु गता सा शर्वरी सुखम् ॥५३॥ [N

इत्यार्षे रामायणे सुन्दर-काण्डे सेतु-कर्माऽऽरम्भो नामं
 सप्तमवतितमः सर्गः ॥९७॥



१. च-नामां य । २. फ च-रामपादानुपस्पृश्य । रा-रामपादाम्बुज-
 रस्य । ३. च-तु ॥ ४. फ-शिशिरे । आ च-शिशिरे । रा-शिशित । प्र ल,
 ल_२ अ-शिशिरे । ५. फ-केचिज्जायेति । रा-केचिज्जागति । प्र-केचिजाः
 प्रतिहर्षिताः । ६. आ फ-सर्वरी । च-...र्वरी । ७. च-सुखम् ॥ ८. अ-
 नास्ति । ९. फ-सेतुकर्म । १०. च-नास्ति ॥

[वं- ९५]= [अष्टानवतितमः सर्गः] =[दा-२२]

प्र-भातायां तु शर्वर्याम् उद्-गच्छति दिवा-करे ।

N] वानराणां सहस्राणि प्र-युतान्य् अर्बुदानि च ॥१॥ [N

• तथैवैर्ष-सहस्राणि गो-लांगूर्ल-शतानि च ।

N] ववन्धुः सागरे सेतुं राघव-प्रिय-काम्यया ॥२॥ [N

अहं पूर्वम् अहं पूर्वम् इति शैलान् प्र-चिक्षिपुः ।

N] क्षिप्त्वा पर्वत-दृष्टिः सां चालयामास सागरम् ॥३॥ [N

धुभिते सागरे तस्मिन् धुव्याः सागर-वासिनः ।

N] नागांश् च दानवांश् चैव किम् एतद् इति मेनिरे ।

प्र-लैयः किं तु संम्प्राऽऽत्ताहोऽमृत-मन्थनम् ॥४॥ [N

N] सेतु-कर्म समा-रंभं रामेण विदिताऽऽत्मना ।

इत्विं तत्त्व-तम् ते तु' निरुद्-विर्गनाम् ततः स्थिताः ॥५॥ [N

१. प्र म ल, ल_२ अ-च । २. आ फ-सर्वर्याम् । च-सर्वयाम् ।

३. च रा प्र व म ल, ल_२ अ-उदिते च । ४. व ल, -अर्बुदानि ॥ ५.

फ-तया ऋक्षसः । ६. च रा प्र-गोलांगूर्लायुतानि । व म ल, अ-गोलां-

गूर्लयुतानि । ७. आ फ च रा ल, -ववंधु । ८. च रा प्र व म ल, ल_२

अ-राघवप्रीतिकाम्यया ॥ ९. च-अहं पूर्व इति शो'...प्रचिक्षिपुः । प्र-शैलान्

प्रचिक्षिपुः । १०. च-पर्वतादृष्टिः सा । रा-पर्वतादृष्टिश्च ॥ ११. च प्र रा व म

ल, अ-भूमयः । १२. च-नागांश् दानवांश्चैव । १३. रा-प्रलय । १४. म-

त्त । १५. च-संप्रायः । रा-संप्रायः । १६. आ-ताहोऽमृतम् ॥ १७. आ फ-

समारम्भः । १८. फ च व-ज्ञांश्चैव । १९. च रा प्र व म ल, अ-विदिताः

सर्वे । ल, -विधिनाः सर्वे । २०. रा व ल, ल_२ अ-निरुद्धाणां । प्र-

निरुद्धाणां ॥

N] वानरा रमसेनैव ववन्दुः सागरं तदा ।

अन्ये च सूत्रं गृह्णन्ति दृष्टिं सं-चारयन्त्य् अपि ॥६०॥

N] समंश् च क्रियताम् एषं नलम् एवं वभापिरे ॥६१॥ [N

अन्ये क्षिपन्ति ह् उपलान् पाद-पान् अपरे पुनः ।

N] वि-श्रामेन्त्य् अपरे कान्ताः केचिन् निद्रां सिपेविरै ॥७॥ [N

आऽस्फोटयन् ववल्गुंश् च चक्रुः किलकिलाम् अपि ।

N] वृक्षाद् वृक्षं पतन्त्य् अन्ये पर्वतात् पर्वतं तथा ॥८॥ [N

दिवसेनै तृतीयेन चत्वारिंशद् योजनानि तु ।

N] वद्धानि कैपिभिर् वीरैः शेषं तु दश-योजनम् ॥९॥ [N

स्वस्त्व् अयं वध्यते सेतुर् इति कृत्वा पुन-गमाः ।

१. प्र-वानराः । २. फ-सागरे । ३. च ल_१-सूत्रं गृह्णन्ति ।
 रा व म अ-सूत्रं प्रगृह्णन्ति । प्र-सूत्रं प्रगृह्णन्ति । आ म ल_२ फ अ-च सूत्रं
 गृह्णन्ति । ४. आ-दृष्टिं । फ-दृष्टिं । प्र-दृष्टं । म ल_२ अ-सृष्टिं । ५. फ-वा
 चारयन्त्यपि । च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-संधारयन्त्यापि । ६.
 फ-समंश्च । ७. च-क्रियतामेव । आ-क्रियतामेव । ८. रा
 व-एव ॥ ९. च-आक्षिपति ह्यचलान् । प्र म ल_१ ल_२ अ रा व-आक्षिप-
 चचलान् केचित् । १०. रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-सुदुः । ११. रा ल_१-
 विश्राम्यं ह्यपरे । म-विश्रम्यन्त्यपरे । १२. च प्र व म ल_२ अ-श्रान्ताः । रा
 ल_१-श्रान्ता । १३. च-निपेविरै ॥ १४. म ल_२-आस्फोटन् ववल्लुश्च । आ-
 ०यन्प्रावल्गुंश्च । च-०यन्प्रवल्गुंश्च । १५. फ-किलकिलान् । १६. प्र ल_१-
 इति । १७. च-पतत्यन्ये । १८. प्र-पर्वतान् ॥ १९. रा-दिवसे तृतीये
 चैव । २०. फ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-पंचाशद् ।
 २१. रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-च । २२. च-वद्धानि । २३. रा प्र व-
 कपिभि ॥ २४. आ-स स्वयं । फ-स्वलपोयं । रा-स्वस्त्वयं । २५. रा प्र
 व म ल_१ ल_२ अ-मत्वा ।

- N] धृति-मेन्तः प्र-मुष्णास् ते कृत-कर्मण एव च ॥१०॥ [N
 प्र-भातायां निशायां तु रामम् ऊचुर् वनौकसः ।
 N] अर्धे राम महा-बाहो सेतुर् नि-ष्टां गमिष्यति ॥११॥ [N
 अद्य द्रक्ष्यसि तां लंकां पुरीं रावण-पालिताम् ।
 N] एवम् उक्त्वा ततो रामं वानरास् ते महा-बलाः ॥१२॥ [N
 एकोत्-पातेन ते सर्वे समुत्-पेतुः पुत्र-गंगाः ।
 N] जगृहुश् चैवं वृक्षांस् ते शिलाः के-चित् पुत्र-गंगाः ॥१३॥ [N
 शैल-भृङ्गाणि चाऽप्य अन्ये तृणं काष्ठम् अर्थाऽपरे ।
 N] अन्ये च वारयन्ति स्म बहुना किं प्र-योजनम् ॥१४॥ [N
 अन्योऽन्यस्य तु तेजांसि वर्द्धयन्तः परस्-परम् ।
 N] आकाशं छादमानास् ते वर्षा-काले घना इव ॥१५॥ [N
 नर्दमाना महा-नादं प्रावृ-काल इवाऽभ्यु-दाः ।

१. च-धृतिमेन्तः । २. रा-कृतकर्मण ॥ ३. रा प्र व ल_१ ल_२ अ-
 तु सर्वयां । म ल_१-तु सर्वयां । ४. फ-पश्य । ५. आ फ-सेतुः ॥
 ६. रा-पुरीं । ७. आ फ-उक्त्वा ॥ ८. च-एकापातेन । ९. फ-
 खे । च-रुधं । प्र रा व म ल_१ ल_२ अ-खं । १०. फ म
 ल_१ ल_२ अ-पेतुर् । ११. फ च रा व-वल्लीमुखा । म ल_१ ल_२
 प्र अ-वल्लीमुखाः । १२. रा-चै... । १३. च रा प्र व म ल_१ ल_२
 अ-शैलान् । १४. रा-स्रंगमा ॥ १५. रा व-भृङ्गानि । १६. म ल_१-
 तृणकाष्ठानि चापरे । च प्र-तृणं काष्ठान्यथापरे । रा व ल_२ अ-तृणं काष्ठानि
 चापरे । १७. प्र-वादयन्ति ॥ १८. फ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-च ।
 १९. फ च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-स्रंगमाः । २०. फ-भ्रसंकाशं
 छादयन्तो । च रा प्र व ल_१ ल_२ अ-शस्त्रसंकाशं छादयन्तो । म-छापामासु
 वर्षाकाले (शस्त्रसंकाशं छादयन्तो) । २१. च प्र ल_१-गगा ॥ २२. रा व
 म ल_१ ल_२ अ-नन्दयन्तो महानादान् । प्र-नादमाना महानादान् । च-नर्दमाना
 महानादान् । २३. आ-प्रावृ...ख । च रा प्र व म ल_१-प्रावृकाले ।
 २४. च-भ्युदा ।

N] आकाशे सम्-अदृश्यन्त पद्म-वन्त इवाऽचलाः ॥१६॥ [N
पर्वतानां ततो वृष्टिश् छादयन्ती नभस्-तलम् ।

N] सागरोपरि मुक्तासौ शेषं संछाद्यैः (द्याऽ)धिष्ठिता ॥१७॥ [N
दश-योजन-मात्रं तु सर्वं वद्धम् अ-शेषतः ।
वद्धो वद्धेति वेदतां सिद्धानाम् अम्बरे स्वनः ।

N] वानराणां च हृष्टानां सहसा सं-वभूव हे^२ ॥१८॥ [N
दश-योजन-विस्तारं शत-योजनम् आ-यतम् ।^१ [७६पृ

१२] नलश् चक्रे महा-सेतुं मध्ये नद-नदी-पतेः ॥१९॥ [६१पृ
समुद्र-वरदानाश् च संविधानाश्चै च कर्मणः ।

४०] सेतुः स्व-अल्पेन कालेन नि-ग्रां प्राऽऽप्तोऽभवत् तदा ॥२०॥ [N

४१पृ] वेला-मूलात् प्र-वृत्तः संलं लंका-भूले प्रति-ष्ठितः ।

४२पृ] असोभत तदा सेतुः सीमेन्त इव सागरे ॥२१॥ [N
नलेन मु-कृतश् चाऽसौ सेतुर् मन्दर-संनिभः ।^२

१. ल_१-आकाशं । २. आ-०शेषेऽदृश्यन्त । च-समादृश्यन्त । ल_१-
रास्त्रशङ्कात् । ३. फ-वृष्टा छादयन्ति । च-वृष्टि छादयन्ती । प्र-
वृष्टिः छादयन्ती । ल_१-वृष्टिः छादयन्ती । ४. च-सागरा परिमुक्ता । ल_२ अ-
सागरे परिमुक्ता । ५. रा-सो शङ्कं संशेष । ६. फ-विष्टतः । आ-
धिष्ठिताः ॥ ७. रा व-०मात्रे । ८. आ-नास्ति । ९. फ-प्रोचैः । १०. रा-
स्वगृणम् । व ल_२ अ-स्वराणाम् । ११. च-प्रदृष्टानां । १२. फ
च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-तः ॥ १३. फ रा प्र व म ल_१ ल_२
अ-दशयोजनविस्तारमायतं शतयोजनम् । च-दशयोजनविस्तारमायते शतयोज-
नम् ॥ १४. रा व प्र-वरदानाश् । १५. फ-विधानाद्विचकर्मणः ।
रा-संविधानाश्च कर्मण । प्र-संविनादाश्च । १६. प्र-स्वेन । १७. प्र-
वेळाम्मूलात् । १८. फ च रा व म ल_१ ल_२ अ-तः । १९. आ-
सीमेन्त । २०. फ रा व ल_१ ल_२ अ-नास्ति ॥ २१. प्र-विह्वलः ।
म-च कृतश् । २२. च प्र म-मेतद् ।

- N] मलयात् तु समा-रब्धो लंका-मूले प्रति-ष्ठितः ॥२१॥' [N
 ४२पृ] सु-विशालः कृतः श्री-मान् सम-भूमिः समा-हितः । [N
 N] अदृश्यत तदा चित्रः स्वातेः पन्था इवाँऽम्बरे ॥२३॥ [४३
 तस्य नाम तदा चक्रुर् वानरास् ते सुवि-स्मिताः ।
 N] नलेनाऽयं कृतो यस्मान् नल-सेतुरं भविष्यति ॥२४॥' [N
 तं^१ नलेन कृतं सेतुं^२ सागरे सलिलैःऽऽशये । [७४पृ
 N] ददृशुः सर्व-भूतानि वि-स्मयं परमं ययुः ॥२५॥ [N
 वद्धा तुं^३ तं^४ महा-सेतुं^५ सु-ग्रीवो वाक्यम् अब्रवीत् ।
 N] एष सेतुरं मेहान् वेदः सागरे वरुणाऽऽलये ॥२६॥ [N
 कृत-कृत्वाः स्मिो राजेन्द्र हता लंका न संशयः ।'
 N] रावणश् च हतः शत्रुः साऽमौत्यः स-परिच्छदः ॥२७॥ [N
 वेदं दृष्ट्वा ततः सेतुं^३ रामो दशरथाऽऽत्म-जः ।

१. फ रा व अ ल, ल_२-नास्ति । २. प्र-सुविशालकृतः । आ
 फ रा-०लः कृत । ३. रा प्र-समभूमि स० । ४. आ-चित्राः स्थानैः ।
 च-तत्र स्वः । रा म-तत्र स्वस्थाः । प्र व ल, ल_२ अ-उत्र स्वस्यः । ५.
 प्र-इवाचले । ६. प्र-रामस्तदा । ७. प्र-समाहिताः । ८. फ-कृतस्तस्मान् ।
 ९. प्र-०सेतु । १०. फ-भवतिविति । च रा व म ल_२ अ-भवत्क्यम् ।
 ११. अतः परमधिकः पाठः-फ च रा प्र व म ल, ल_२ अ-सेतुपृष्ठं यतः
 सर्वं नलेन सुसमं कृतम् । नलसेतुरिति ख्यातस्तस्य कीर्तिर्व्यवर्धत । ल,
 नास्ति ॥ १२. च प्र घ अ-नलेन च कृतः सेतुः । रा म ल, ल_२-नलेन च
 कृतः सेतु । १३. आ-सलिलार्णवे । च रा प्र घ म ल, २ अ-वरुणालये ॥
 १४. फ-तं तु । १५. फ-सुमिवं । १६. आ-महावदः । रा-महाबन्धः ।
 घ-महावधः ॥ १७. च-कृतकृत्या । प्र-कृतकृत्यः । १८. प्र-स । १९. ल,
 भयः परं 'त नलेनेति' श्लोकाऽर्धं पुनः पठ्यते पाठक्रमभगवत्पठ्यते ।
 २०. रा-सामाय सः स० ॥ २१. ल_२-वदः । २२. च रा प्र व म ल,
 ल_२ अ-पुत्रा । २३. रा-सेतु ॥

N] अधि-रुह्य हनू-मन्तं पृष्ठं नीन्द्रस्य लम्पणः ॥२८॥ [N
अग्र-तैः सर्व-सैन्यानां श्री-मान् बल-समन्वितः ।

N] जगाम धन्वी धर्माऽऽत्मा मु-श्रीवेषं समन्व-इतः ॥२९॥ [८४
आ-पुवन्तः पुवन्तश् च गर्जन्तश् च पुवं-गमाः । [७७

N] वद्धे तत्र तदा सेतौ मध्ये नद-नदी-पतेः ॥३०॥ [N
केचिज् जलेनै धावन्ति सेतुना केचिद्द एवै तुं ।

N] केचिद् आकाशम् आ-विश्य सेतुं नैव स्पृशन्ति च ॥३१॥
अन्ये मध्येन गच्छन्ति पार्श्वे चाऽन्ये पुवं-गमाः ।

N] 'सलिले प्र-पतेन्त्य अन्ये पन्थानं ये' न लेभिरे ॥३२॥ [८५

४३३] तानि कोटि-संहस्ताणि वानराणां महौजसाम् ।

N] वद्धा तत्र महा-सेतुं जग्मुः पारं महोदयेः ॥३३॥ [७९
घोषेणै महता घोषं सागरस्य समुत्-थितम् ।

N] भीमम् अन्तर-र्द्धे भीमा तरन्ती हरि-वाहिनी ॥३४॥ [८७

१. आ च प्र रा म ल_१ ल_२ अ-पृष्टे । व-पृष्टे । २. च म ल_१-
नडिम् । प्र रा व ल_२ अ-नीलं च । ३. प्र-अन्यतः । ४. च रा प्र व म ल_१
ल_२ अ-सैन्यस्य । ५. रा-अन्व । ६. च ल_२-सुप्रवित । ७. ल_१-
समन्ततः । ८. प्र-नास्ति ॥ ९. फ च रा व म ल_१ ल_२-महासेतौ ।
प्र-समासितौ । १०. अ-पतौ ॥ ११. फ च रा व म ल_१ ल_२ अ-ज्वेन ।
प्र-जीवेन । १२. प्र-वानराः । १३. च व म ल_१ ल_२ अ-केचिदैव । १४. फ-
ते । १५. फ-अथ । रा-अन्येन्ये । १६. आ-अन्येन । रा व ल_२ अ-
मध्ये तु । च प्र म ल_१-मध्ये च । १७. च रा-च वानराः । प्र व म ल_१ ल_२
अ-वु वानराः । १८. व-सलिलं । १९. च-प्रथित्यन्ये । रा प्र म ल_१
ल_२ अ-च प्रयात्यन्ये । २०. रा-उे । २१. फ-कोटीस० । २२. आ-
महोजसाम् । २३. आ-वद्धा । २४. फ-वोरेण । च-घोषेणं । २५. प्र- च
महाघोषं । २६. रा-अन्तर्वधत् । २७. फ ल_१-हरिवाहिनी ॥

ततः पारे सम-उद्रस्य गदा-पाणिर् वि-भीषणः ।

४५] परेषाम् अभि-घाताऽर्थम् अतिष्ठद् हारिभिः सह । [८१

यूथ-पानां सहस्रौघैः प्र-स्थितो लघु-विक्रमः ॥३५॥

४४उ] निष्-पाद्य हरयः सेतुं प्रतीज्ज्ञाः संस्तुर् अर्णवम् । [N

यथा स्व-स्व-निवासेषु विषयेषु यथा-सुखम् ॥३६॥ [N

N] सर्वा मुहूर्त्तेन सं-तीर्णा वाहिनी नल-सेतुना ।

तीरे विवेश रम्ये च बहु-मूल-फले शुभे ॥३७॥ [८८

१२पू] दश-योजन-विस्तारं आ-यतं शत-योजनम् ।^{१३}

N] सेतुं ददृशिरे दृष्टा देवा ऋषि-गणास् तदा ॥३८॥ [७६

तद् अद्रुतं राघव-कर्म-दुष्करं

सम-ईक्ष्य देवाः सह-सिद्ध-चारणाः ।

नि-शम्य रामं संहसा मर्हर्षिभिस्

N] तम् अभ्य-अनन्दंश्च वचोभिर् अ-न्ययम् ॥३९॥ [८९

१. च रा प्र व म ल, ल_२ अ-०घातार्थं चतुर्भिः सचिवैः । आ-
०घातार्थमविष्टद्विरिभिः । २. ल_२-यूथपानं । ३. च-सहस्रौघैः । ४. च
रा प्र व ल, ल_२ अ-निघाय । म-निघाय (निष्पाद्य) । ५. रा-सेतु ।
६. आ-प्रतीताः शंशुसतुर । फ-तीर्णास्तेनैवार्णवम् । च-सुप्रीवाः ससुस्तुर ।
रा प्र व म ल, ल_२ अ-सुप्रीताः सस्तुर । ७. आ म-अयाधसुहृरिधेष्टा ।
फ-अयाधसु वस्त्रेषु । अ व ल, ल_२ प्र रा-०निवासेत्यारम्य ०विस्तार-
मित्यन्तः पाठस्त्रुटितः । ८. फ-०र्तेण । च-सुमुहूर्त्तेन । ९. च-सन्तीर्णा ।
रा प्र व-नास्ति ॥ १०. फ च म-तु । ११. आ-०फलेषुभिः । च-
०फलशये । १२. च-०वितर्णं । १३. म-०निवास इति पादं भायतं
शत ० इतिपादं धैकीकृत्याधिकः श्लोकार्थः पठितः । मध्यगतः पाठस्त्रुटित इव
प्रतीयते । १४. फ च रा प्र म ल, ल_२-सर्षिगणाम् । १५. च-
दुष्करं । १६. ल, ल_२-०चारिणाः । १७. १६. च प्र-मुदिषाः ।
रा व ल, ल_२ अ-मुदितं । १८. अ व ल, च प्र रा-सहर्षिभिस् । १९.
आ-तमम्वपिषन्त शुभैर्जैः पृथक् । फ-तमम्वपिषन्त शुभैर्जैः पृथक् ।

जयस्वं शत्रून् नर-देव मेदिनीं
 स-सागरां पालयं शारवतीः समाः ।
 इत्य-एव रामं नर-लोकै-सत्कृतं
 N] शुभैर् वचोभिर् वि-बुधाः पुंपूजिरे ॥४०॥ [९०
 ईत्यार्षे रामार्षणे सुन्दर-काण्डे समुद्र-सेतु-बन्धनो
 नामाऽष्टानवतितमः सर्गः ॥ १ ९८ ॥



१. व-जयस्य शत्रुर् । २. व-ससागरा । ३. च-पालय । ४.
 आ फ-इतीव । ५. आ-नरदेवसकृतं । फ-नरलोकसकृतं । ६. फ
 रा म ल_१-वचो विबुधाः । आ-वचोभिर्विधाः । ७. फ-
 सुपूजिरे । रा व म ल_१ ल_२ प्र अ-अपूजयत् । ८. फ-
 ऋर्षे । ९. अ-नास्ति । १०. फ रा, प्र व-सेतुबन्धो । ल_२ अ-
 समुद्रसेतुबन्धो ॥ ११. वं-इत्यार्षे रामार्षणे महर्षिवाल्मीकीये आदिकाव्ये
 षट्पिंडातिसाहस्र्यां सहितार्यां सुन्दरकाण्डे सेतुबन्धनं नाम पंचनवतितमः
 सर्गः ॥ सुन्दरकाण्डं समाप्तम् ॥

[वं-N]= [नवनवतितमः सर्गः] = [दा-N]

ततो महाऽऽत्मा कृत-सेतुम् ईश्वरं
प्रतीत-रूपं विजयाऽभि-नेन्दिनम् ।

पुनः सम्-उद्रोऽभि-जगाम राघवं
प्र-भावम् अस्मै वरदोऽभि-वर्धयन् ॥१॥

तम् आ-गतं लक्ष्मण-वानराऽधिपौ
वि-भीषणेश् चोर्क्षे-पतिश् च जाम्ब-वानै ।^{१०}

मुदा प्रतीऽता हरयो वरे-प्रदं
प्रणम्य रामाऽभि-मुखाऽव-तस्थिरे ॥२॥

स दिव्य-रूपाऽऽभरणो महा-द्युंतिर्
नि-शम्य रीमं मुनि-वेप-धारिणम् ।

शिरस्य उपाऽऽघ्राय जयाय पुत्र-धत्
सम्-ईक्षमाणोऽनुशशास सागरेः ॥३॥

१. रा म-० नन्दनम् । म ल_२-० नन्दितम् । २. म-समुद्रोभि(षि) ज० ।
३. पृष्ठार्थे षतुर्थायमार्षी द्र० । ४. म-न देवभिवर्धयन् । व-० भिवर्धयत् ॥
५. प्र-विभीषणो ऋक्ष० । ल_१-० पणञ्चक० । ६. फ रा प्र व म ल_१ ल_२
अ-वीर्यवान् । ७. द्विः पठितः पाठः-प्र-तमागतं लक्ष्मण्यवानराधिपौ
विभीषण्यश्च नृपतिश्च वीर्यवान् । ८. फ-सुखाः । ९. व-रवरपदं ।
१०. च-प्रणमु रामं सगरस्यात्मजम् । रा-प्रणम्य रामं सगरस्य चारमजाम् ।
प्र व म ल_१ ल_२ अ-प्रणेभिरे तं सगरस्य चारमजम् । विसर्गलोपे तत्पूर्वोत्तर-
सर्षपसन्धिरार्यः द्र० । अथवा नात्र सन्धिः । उत्तरादिलोपस्याऽऽस्येदमुदा-
हरणं स्यात् ॥ ११. च-० युति । प्र रा व ल_२-० युति । १२. आ-ताम ।
१३. आ-समीक्षमाणो० । रा-समीक्ष्यमानोऽनुशशास । व ल_२-समीक्ष्यमानो०
१४. रा-सागर ॥

न वत्सं युद्धे मुनि-वेपं इष्यते
 वि-भङ्ग्य कर्माणि चरन्ति पार्थिवाः ।
 स राम राजाऽऽभरणैर् अलं-कृतो
 जयाय गच्छेति जङ्गाद् स-त्वरः ॥४॥
 तथेति चोक्तौ वचनार्त्नं मँहोदधेर्
 वि-भृज्य चीराणि जटां नि-यर्भ्य च ।
 शुभानि राजाऽऽभरणानि चाऽऽद्दे
 समुद्र-दांयं कवचाऽऽयुधोनि चं ॥५॥
 तथैव तेपे पुनर् अ-भ्यतिक्रमं
 मनो-वचः-कौय-समाधिजं तर्पः ।
 पिता यथैनं नि-युंयोज कृच्छ्रे
 स चाऽपि रामो दंष्ट्रेशे भेर्ही गतः ॥६॥
 स लक्ष्मणस्याऽपि तथैर् यथोऽऽत्मनः
 चकार वर्माऽऽयुर्व-भूषण-क्रियाम् ।
 तयोर् द्युतिः सं-दंष्ट्रेशे नरोऽग्रयोः

१. च-वत्सा । २. प्र व-वेत्ता । ३. फ-विभृज्य । ४. आ फ म-
 चकार । ल_१-जगामा ५. फ-चोक्ते । ६. आ रा म अ-वचनं । ७. म-०दधि ।
 रा अ-०दधे । ८. च-यदा निरस्य । प्र रा व ल_१ ल_२ अ-जटा विरस्य ।
 म-जयं निशम्य । ९. आ फ च प्र म-चाददे । १०. म-समुद्रदत्तानि ।
 ११. प्र-कवचानि चाददे ॥ १२. आ-अप्यतिक्रमत् । प्र फ-अप्यतिक्रमन् ।
 च रा म ल_१-अप्यतिक्रमन् । व-ओ अप्यतिक्रमन् । ल_२ अ-
 अप्यतिक्रम । १३. फ-०कामः स० । रा-कायस.....धिजं ।
 १४. फ-षप । १५. आ-यदेवं । व-यथैवं । १६. फ-नियुजोत् । ल_२-नियु-
 योग्य । १७. फ-कृष्टवः । च रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-कृष्टे । १८. रा-०दष्टे ।
 १९. च व-प्रदीगत्रः ॥ २०. च-यथा । २१. आ-यतारमना । च-जशामनः ।
 २२. च-वर्मयुधभूषणः क्रियाम् । फ-भूषणोक्तवत् । २३. रा-स
 वृत्ते । २४. रा व-नरामयोः ।

सम-एत्यं चन्द्रोशनसोर् निशास्त्र् इव ॥७॥
 ततस् तु रामं तपसा प्रै-दीपितं
 वरैश् च राजाऽऽभरणैर् अलं-कृतम् ।
 अनुग्रहायौऽति-निनाय सागरः
 सुदुष्प्र-वेशं वरुणस्य चाऽऽलयम् ॥८॥
 स देव-राजं वरुणं वर-प्रदं
 ज्वलन्तम् ऋद्ध्या समुदीर्ण-रूपया ।
 प्रतीऽतंम आसीनम् उपेत्य राघवस्
 तदा वन्दे शरणं जगाम च ॥९॥
 अथाऽभ्य-उवाचाऽऽशिष्य आर्युपि ध्रुवं
 नराऽधिपायाऽम्बु-पतिः प्रसन्न-वाक् ।
 वले च वीर्ये च वि-वृद्धिम् आ-दधे
 त्वरेति चोर्वोच जयेति चेश्वरः ॥१०॥
 ततः सम-उद्रः प्रविनीत-राघवं
 पितैर्व पुत्रं प्र-शैशास बुद्धि-मान् ।
 भवाय कृत्वा भगवन्तं-प्रदक्षिणं

१. रा-समेतच० । २. आ-निशास्त्रि वा । फ-निशामिव । रा-निशा-
 प्विव ॥ ३. च रा प्र-प्रदीप्तम् । ४. फ-तथैव । व-वैरश्च । ५. आ-०महायेति
 नि० । प्र च रा घ म ल२ अ-०महायाभिनि० । ६. फअ च व ल२ प्र रा म-
 सागरम् । ७. आ प्र अ-स दुःप्रवेशं । फ-सुदुःप्रवेशं । च-सुदुःप्रवेश । रा-
 स दुष्प्रवेशं । ८. फ-वलस्य सुष्पा । ९. रा अ-समुदीर्णरूपयया । १०. अ-
 प्रीतम् । ११. फ च प्र-वृद्धिः ॥ १२. आ-आशिषं भुवन् ।
 फ-आर्युपे भुवम् । १४. आ फ-आदे । १५. रा ल२-चोक्तय ।
 प्र घ म ल२ अ-चोक्तय । १६. प्र-वेशर ॥ १७. आ-प्रतिनीय रा० । च-
 प्रवि र राघव । रा-प्रतनीय रा० । १८. अ-पितैव । १९. फ-प्रशंसन ।
 २०. च प्र रा घ म-भगवान् प्र० ।

ततोऽत्यु-अयात् सोऽपि यथाऽऽगतीऽभवत् ॥११॥

ततः प्रभुः सुखम् उपितो विभावरिं

पुरोदयं सवितुर् उपेत्य राघवः ।

महा-बलैस् समभि-वृत्तो बलाऽग्रणीर्

महां-द्रुमं समुप-जगाम पर्वतम् ॥१२॥

इत्यार्षे रीमायणे सुन्दर-काण्डे समुद्र-दायं नाम

नवनवतित्तमः सर्गः ॥ ११ ॥



१. आ च रा प्र ब म ल, ल_२ अ-स्तोभ्ययात् । २. आ फ-यथागतं प्रभुः । च रा ब म ल, ल_२ अ-गतो भुवम् ॥ ३. च-मुखमुपितो ४. व-पुरोदयः । ५. आ-सेतुमुपेत्य । म-सवितुस्सेतु । ६. फ-महाबलम् । ७. आ-स्वनिवृत्तो । च-स्वामिवृत्तो । फ-स्वभिनिवृत्तो । ८. च रा-बलावणी । ल_२ अ व-बलाय । प्र-बलायतर् । ल_१-बलीसुवैर् । ९. फ-स (म) इद्रुमुतं । च रा प्र म ल_२ अ-महाद्रुमुतं । ल_१-महाद्रुमुतं । व-महाद्रुमुत ॥ १०. अ-नास्ति । ११. फ रा व-समुद्रदायो । च-समुद्रदायवरणदर्शनं । प्र म ल, ल_२-समुद्रदायो वरणदर्शनं ॥

[वं-N]= [शततमः सर्गः] =[दा-N]

ततः शंखं-विमिश्रेण भेरी-शब्दाऽनुनादिना ।
 राघवस्याऽऽगमत् सैन्यं नाना-प्रहरणाऽन्वितम् ॥१॥
 सम-आसीनं ततस् तैव तु राघवस्य महद् वैलम् ।
 अशोभत तदा पूर्णं(१र्णः)सागरस् स्तिमितो यथा ॥२॥
 सभा-गतस् ततस् तैव तु दृष्ट्वा राजा दशाऽऽननः ।
 मुहूर्त्तं ध्यानम् आ-स्थाय सचिवांन् अंभ्युद्-पेक्षत ॥३॥
 अथ तांन् सचिवांस् तत्र वभापे रावणम् तदा ।
 वाक्यं वाक्य-विदां श्रेष्ठैः शृणुध्वं मम रत्नसाः ॥४॥
 न चोद्योगे मनो वोऽद्य अयं प्राऽऽप्तंश्चैव राघवः ।
 सहितः सर्व-सैन्येन वानराणां स-लक्ष्मणः ।
 साम्प्रतं चैव यत् कार्यं तत् कुरुध्वम् अ-कालिकम् ॥५॥

१. आ-शंवि० । २. रः-नुपादिना । प्र०-नुपादिना । ३. आ फ
 च-रावणस्या० ॥ ४. फ रा प्र व म ल, अ-र । ५. प्र च व म ल, ल_२
 अ-राघवस्य महाबलं । आ फ-रावणस्य म० । ६. प्र च रा म ल, ल_२ अ-ततः
 पूर्णं स्तिमितः सागरो । फ-तदा पूर्णं स्तिमितः सागरो । च व-ततः पूर्णंस्तिमितः
 सागरो ॥ ७. आ-ममागतं । फ प्र व-ममागत । रा म ल, ल_२ अ-
 सभागतं । ८. च रा म ल, ल_२ अ-तै । ९. ल_२ अ-मुहूर्त्तं । १०. च-
 सचिवातः म्युद्पेक्षत ॥ ११. फ-अगतात् । १२. प्र म ल, -श्रेष्ठाः ।
 १३. रा प्र-राक्षसा ॥ १४. फ-न चान्यो वानरो पाद्य शौर्यं । रा-न चोद्योग-
 मनोद्योद्यमयं । व-न चोद्योगम.....मय । प्र-न चोद्योगोऽस्ति भवता-
 मय । म-न चोद्योगो मनश्चाद्य सायं । ल_२-रचोद्योगमसंभाष्य गय ।
 'मनो वीद्य अयं' इति सन्ध्याभाष्य आप्तः ८० । १५. च रा प्र व म
 ल, अ-प्रसः स ॥

अव-ज्ञा नं चं केर्त्तव्या वानरेषु रणाऽजिरे ।
 यैस् तृणी-कृत्य नैः सर्वान् सेतुर् वद्धो महोर्द्ध्वौ ॥६॥
 भवन्तश् चैव रागाऽन्धाः मुख-प्रांऽऽप्ताः प्र-संगिनः ।
 बध्यमानं तदां सेतुं यन् न वे(वि)त्थे निशा-चराः ॥७॥
 चारोऽत्र न प्र-युक्तश् चं 'सर्वैर् मन्त्रिं'-पदे स्थितैः ।
 हितं मन्त्रयते राज्ञस् तेन मन्त्री नि-गच्छते ॥८॥^१
 कार्याऽर्कायाणि सततं राजा रोज्ये करोति वै ।^२
 तानि सर्वाणि कार्याणि मन्त्रिभिः सततोद्-धितैः ।
 अन्विष्याऽन्विष्य चिन्त्यानि तेन राजा सहाय-वान् ॥९॥^३
 मन्त्रिभिः सर्व-कार्याऽर्थाः कार्या नितम् अ-संशयम् ।
 एवं भवेद्भिर् वि-श्रम्भाद् वैधितोऽहं निशा-चराः ।

१. रा व-च न । २. च-०ज्य । ३. आ-न । ४. रा प्र व म ल,
 ल_२ अ-गहार्णवे ॥ ५. म-सुखासक्ताः । च प्र ल_१ ल_२ अ-सुखसुता ।
 ब-सुसंप्राप्ताः । ६. च रा व म ल_१-सुसंगिनः । प्र ल_२ अ-सुगंधिनः ।
 ७. च व म ल_१ ल_२ अ-तथा । ८. व अ-नः । ९. रा-चेषां ॥
 १०. फ-द्वारा अ ? । ११. आ फ-प्रयुक्तो वः । १२. रा व अ-सर्वं ।
 १३. आ फ-मंत्रपदै । प्र-मंत्रिपदै । १४. रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-
 मन्त्रीति कस्यते । १५. आ-द्वौऽध्वर्धः श्लोको नास्ति ॥ १६. च व म
 ल_१ ल_२ अ-यानि कार्याणि । १७. फ रा- राज्यं । १८. आ प्र-
 नास्ति । १९. रा व म ल_१ ल_२ अ-सततोद्घतैः । प्र-सततोद्घतैः ।
 २०. च-अन्विष्य चिन्त्यानि तानि । २१. च प्र रा व म ल_१ ल_२ अ-राजं
 महोदयः । २२. च-'निगच्छते' इति पूर्वश्लोकपाठस्य पुनरुल्लेखभ्रमेण 'तानि
 कार्याणि सततं' इति अस्याऽर्दस्य मध्य एव द्विलिखितः ॥ २३. आ फ-
 सह का० । २४. च-एक । अ-लं... .. । २५. ल_२ अ-भवद्भिः... ..वि० ।
 आ-भवद्भिर् विग्रंभा चितोहं । फ-भवद्भिर् विश्रम्भावद्घितो ॥

मामकं यदि वः कार्यं नास्ति कार्यं मतं हृदि ॥१०॥
 अहम् एकः करिष्यामि शात्रवाणां प्र-शोसनम् ।
 चौरं वाऽत्र नि-योक्ष्यामि सान्त्वं भेदम् अथाऽपि वा ॥११॥
 रावणेनैवम् उक्ताम् ते राक्षसा व्रीडिता भवन्तं ।
 व्रीडितानां ततस्तेषां मेघ-नादोऽभ्ये-अभापत ॥१२॥
 किम्-अर्थं तप्यसे तात राघवाल् लक्ष्मणात् तथा ।
 वानरेन्द्राच्चं सु-ग्रीवाद् वानराणां बलाद् अँपि ॥१३॥
 मानुषो नृपती रामो राज्य-भ्रष्टस् तथैव च ।
 कथं विभेपि तस्मात् त्वं देवान्कृत्वां वशेऽनघ ॥१४॥
 इहाऽऽनीतो मया शक्रो नाग-पार्श्व-(!शैर्) जितो रणे ।
 वि-बुधा निर्-जिताः सर्वे स्वर्गं गत्वा त्वया पुरा ॥१५॥
 प्रेताऽधि-पो जितः संख्ये वित्तेशोऽत्र परा-जितः ।

१. च-कार्ये । २. आ-कार्यं नम । फ-कार्यं तम । च प्र व म ल_१ ल_२
 अ-कार्यतमं । रा-कार्यमतं । ३. फ च रा प्र म ल_१-शात्रवानां । व-शत्रुवानां ।
 ४. फ-प्रवाधनं । च प्र रा व म ल_१-प्रसाधनम् । ल_२ अ-प्रणाशनम् । ५.
 प्र-चारात् । ६. फ रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-चात्र । ७. फ-नियोष्यामि । च
 म ल_२-नियोषोमि । ८. आ च-शांत्वम् । फ-शान्तं ॥ ९. फ ब-तु । १०.
 आ-०तामवं । अडभावे वा सन्धिर्वाऽऽर्षः । ११. च-०दो ह्यभापत ।
 आ-०दो न्यभापत ॥ १२. च-लक्ष्मणस् । १३. रा-वानरेद्रात् । १४. च
 रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-तथा बलात् ॥ १५. प्र-मानुष्यो । १६. आ फ ब-
 नृपते । १७. व-राम । १८. म ल_१-विभेप । १९. प्र-तस्माच्च । रा-
 कस्मात्त्वं । २०. च म ल_१ ल_२ अ-स्थाप्य व० । व-स्थास्य व० । रा-कृत्वास्य व० ।
 प्र-कृत्वाऽप्यव० ॥ २१. फ-०पाशैश्चितो । च-०पाशाऽसितौ । रा व म ल_१
 अ-०पाशावृत्तो । प्र-०पाशाधितो । ल_२ अ-रागपाशवृत्तो । २२. च-स्वर्गे ।
 २३. फ रा प्र व म ल_१ ल_२ अ-वित्तेशध । च-वित्तेन्द्रश्च ।

वरुणः काद्रवेयाश् च कालकेयाश् च दानवाः ॥१६॥
 वसवो मरुतश् चैव तथा चन्द्र-दियाकरौ ।
 पृथिव्यां सर्व-राजानो निर्-जिताम् ते स्व-तेजसा ॥१७॥
 किं करिष्यन्ति ते राजन् वानरा वन-चारिणः ।
 तौ वा मानुष-मात्रौ तु भ्रातरौ राम-लक्ष्मणौ ॥१८॥
 व्य-एतु ते सं-भ्रमो राजन् अंहं हन्मि पुत्र-गमान् ।
 मम वाण-पथं प्राऽऽप्य न कश्चिद् अपि जीवति ॥१९॥
 रामं च लक्ष्मणं चैव हतौ पश्य मया रणे ।
 हनु-मन्तं स-सुग्रीवम् अङ्ग-दं गन्ध-मादनम् ।
 सु-पैणं जाम्ब-वन्तं च तथाऽन्यान् वन-गोचरान् ॥२०॥
 मेघनाद-वचः श्रुत्वा प्र-हस्तो वाक्यम् अत्रवीत् ।
 एवम् एतन्नै न सं-देहो यथा वदसि मान-द् ॥२१॥
 मुसलाऽऽयोधिने मेघं कः स्थास्यति रणाऽजिरे ।
 वानरेषु न मे चिन्ता चल-चित्तेषु रावणे ॥२२॥

१. प्र-वरुणः ॥ २. फ-नक्षत्राणि प्राहर्त् । प्र-वसवो मारुतान् ।
 ल२ अ-वसवौ म० । ३. आ च व रा-प्रथिव्यां । ४. च-च रा० । रा प्र
 व म ल१ ल२ अ-ये च राजानो । ५. च-विर्मिताश्चैव तेजसा । व रा प्र म
 ल१ ल२ अ-विजितास्ते तेजसा । ६. फ-व्रुटितः पाठः । ७. व-मनुष० । ८.
 प्र व म ल१ ल२ अ-च । ९. आ-यत्तु । रा अ-वेतु । १०. आ फ च-
 राज्ञाहं । ११. च-वा । १२. ल२-रणे मया । म-इत्यत आत्म्य सर्गसमाहं
 यावत् व्रुटितः पाठः । १३. आ-सुग्रीवमङ्गदं । रा ल२-सुग्रीवं सांगदं । १४.
 फ-सुखेन । १५. आ-एच । १६. रा-मुसलायोधिको । व-मुसुलायोधिने ।
 प्र-मुसलायुधेन । आ फ-लायोधिने । म च-मुसला० । ल२-
 मुसुलायोधिने । १७. फ-नेष कः । च-महकः । रा-मह क । १८. च-
 स्थस्यति । १९. प्र-मानद ॥

मानुषेषु च लीवेषु भक्ष्य-भूतेषु नित्य-दा ॥२३॥
 अहम् एको वधिष्यामि तव शत्रून् दशोऽऽनन ।
 सुखी भव महाराजं यथेष्टं विचरस्व च ।
 मुसलं भ्राम-यांनस् तु रावणं समुद्र-ऐक्षत ॥२४॥
 एवम् उक्ते प्र-हस्तेन धूम्राऽक्षो वाक्यम् अब्रवीत् ।
 आ-गतौ यदि तौ राजन् मानुषौ राम-लक्ष्मणौ ॥२५॥
 वदध्वा सेतुं सम्-उद्रे तु वानरैश्च च तरसै-विनः ।
 लंका-मूले स्थितास् तस्मात् सं-नेह्यध्वं निशा-चराः ॥२६॥
 गच्छामस् त्वरितं तत्र यत्र तद् वानरं बलम् ।
 सुख-सुप्तान् हनिष्याम एतद् हि मम रोचते ॥२७॥
 महोदरोऽर्थं निर्भ-भत्स्य धूम्राऽक्षं वाक्यम् अब्रवीत् ।
 सु-रक्षितं च रामेण सु-ग्रीवेण च तद् बलम् ॥२८॥
 वानरैश्च च महा-वीरैः समन्तात् परि-चारितम् ।

१. ल_२ अ-मानुष्येषु । २. रा ब ल_१ ल_२ अ-दीनेषु । ३. फ-
 •रूपेषु । ४. फ-मे सदा । रा ल_२-नित्यतः । फ-हनिष्यामि । ५. रा-ददानन ॥
 ६. फ-महाश्रय । ७. आ- विरमस्व । ८. च रा प्र ब ल_१ ल_२ अ-यं ।
 ९. आ-मुसलं । च-सुसलं । प्र ब-मुसुलं । १०. च-भ्राममाणस् । रा अ-
 भ्राममानस् । ब-भ्रममाणस्तु । ल_२-भ्रामयाणस्तु । ११. फ-रावणाननमैक्षत ॥
 १२. ल_१-उक्तौ । १३. च-धुम्राक्षो । १४. च-आगतौ । १५. फ-.....
 षाथ । १६. च-तपस्विनः । १७. प्र ब-स्थितस् । १८. आ-
 संनर्षच्छब्दं । १९. च-निशाचरः । २०. च रा ब ल_१ ल_२ अ-स्वरितास् । २१.
 रा-हन्याम । अ-हनिष्यामि । २२. फ-महोदरोपि निर्भत्स्य । रा-महोदये
 तु निर्भत्स्य । च म-महोदरोप्यानिर्भत्स्य । २३. रा-धुम्राक्ष । २४. च-ब्रुवित् ।
 २५. रा ब ल_१ ल_२ अ-महावीरैः । २६. च-परिचारितम् ।

न तत्र गमनं युक्तं पुर-गुप्तिर् वि-धीयताम् ॥२९॥
 पूर्वम् एतद् अमृतं कृतं परे पारे महोदधेः ।
 सेतो वा वार्यमाने तु विद्रः कायो निशा-चराः ॥३०॥
 साम्प्रतं त्वं आ-गते सैन्ये पुरस्ताद् बलि-नो वयम् ।
 शस्त्राणां कवचानां च कृत्वा सम्यग् उपाऽर्जनम् ।
 तेषां दास्यामहे युद्धं हनिष्यामश् च तान् मृये ॥३१॥
 एतस्मिन् अन्तरे वीरः प्र-श्रय विपुलं भुजम् ।
 अति-कायो महा-वीर्यो रावणं वाक्यम् अववीव ॥३२॥
 रक्षितव्या प्रजा रक्षिता रक्षितव्या द्वि-जातयः ।
 दास्येवश्च नि-हन्तव्याः परि-यात्पाश्च साधवः ॥३३॥
 अन्यायेन न हर्त्तव्यं परं-स्त्वं राससैर्पम ।
 एवं यो वैर्तते राजा चिरं पाति वसुं-धैराम् ॥३४॥
 रामेण विनेय-त्वेन व्य-अलीकं किं कृतं हि नः ।
 जनस्थान-गता येन तस्य भार्या त्वया हृता ॥३५॥
 पति-व्रता महा-भर्गा लंकां किं सा प्र-वेगिता ।

१. रा व ल_१-उवागमनं । २. आ-पशुप्तिर् । च-पुरं गुप्तिर् । रा प्र
 व ल_१ ल_२ अ-पुरे गुप्तिर् । ३. प्र-एवम् । ४. रा-पारे । ५. च-सेतो ।
 प्र-सेतो । ६. प्र-वार्यमाने । च-वार्यमाने । ७. रा व ल_१ ल_२ अ-च ।
 ८. रा ल_१-विभ्र कायो । प्र-विभ्रकायो । ९. रा-निशाचरा । ल_१-निशाचरा ।
 १०. फ-रागतं सैन्यं । ११. प्र-युद्धस्ताद् । १२. व-बलि-नो । १३. च-
 कवचाणां च । १४. च-उपाऽर्जनम् । १५. प्र-तेषामुपासमहे । १६. आ फ-
 हरिष्यामश् । १७. प्र ल_१ ल_२ अ-हवावीरो । १८. फ-राज्ञेय । च प्र
 व ल_१ ल_२ अ-राजन् । १९. रा-दशपथ् ॥ २०. रा प्र ल_१ ल_२ अ-
 हन्तव्यं । २१. प्र अ-परं स्त्वं । २२. रा प्र व ल_१ ल_२ अ-राससेधर ।
 आ-०र्वमा । २३. व ल_१-वन्तरे । २४. च-चिरे । २५. रा-सुमेदनीम् ।
 प्र व ल_१ ल_२ अ-स मेदिनीम् ॥ २६. रा व-विनेयत्वेनं म्पलीकं हि ।
 २७. फ-कृता ॥ २८. आ-०भाग । २९. रा व प्र ल_१ अ-लंकायां किं प्र० ।
 ल_२-लंकायां किं स प्रवेगिता ।

यतः प्र-वेशिता सीता उद-पाता दारुणा भृशम् ॥३६॥

कार्याऽकार्यं न जानीध्वं सर्व एव न सं-शयः ।

बलेन गर्विता यूयं वि-नाशाय कुलस्य नः ॥३७॥

तत्र मैह्यं रोचते बुद्ध्या सीता रामाय दीयताम् ।

पर-भार्या न युक्ता तु बलाद् हर्तुं निशा-चराः ॥३८॥

सं-मोन्य दीयतां तस्मान् मैथिली जनकाऽऽत्म-जा ।

एवम् उक्त्वाऽति-कायस् तु दूष्णीं-भूतो बभूव ह्ये ॥३९॥

इत्यार्ये रामायणे सुन्दर-काण्डे राक्षस-मन्त्रणं नाम शततमः सर्गः ॥१००॥

समाप्तश्चोऽऽयं सुन्दर-काण्डः ।^{१३}

१. च-उन्दाहणा भृशम् । रा प्र ब ल_१ ल_२ अ-
दारुणास्ततः । २. च-कार्यं कार्यं न जानांध्वं । आ-कार्यकार्यविजानीध्वं । रा व-
कार्यकालं न जा० । प्र ल_१ ल_२ अ-कार्यकाले न जा० । ३. फ-मध्ये । ४. व
ल_१ ल_२-युक्तं । ५. आ-सम्मान्य । व-समान्य । ६. व-तस्मात् । ७. रा-
त्मजां । ८. अ-उत्तयाति० । रा-उत्ताति० । ९. फ-दूष्णीं संस्थितं रावणं ॥
१०. फ-समुद्रतरणो । आ-लंकापर्वणि राक्षसमन्त्रण । च रा प्र ब ल_१ ल_२
अ-राक्षसमन्त्रो ॥ ११ रा ल_१ ल_२ अ-समाप्तोय । १२ ल_२-सुन्दरकाण्डः
पंचमः । ल_१-सुन्दरकाण्डः पंचम इति । १३. अतः परमाऽऽदर्शमन्थानां विशिष्टा
उपसंहारा एवं भवन्ति । आ-शुभमस्तु कल्याणमस्तु सवत् १९४६ पौषसुदी
११ मंगलवारे श्री आगरा महाफोटे पातिसाह श्री अकबर जलालदीनराज्ये
श्री सुंदोदास इदं श्रीरामायणपुस्तकं लिपापितं । श्री अगलपुरे श्रैतांबरकपूर-
लिपितं यादव्य पुस्तक इष्ट्वा तादव्य सु मम दोषे न दी० । रा-अतः परं युद्ध-
काण्डो भविष्यति । यस्याऽयं प्रतिसन्धिः । श्रीरामाय नमः । सवत् १९०० ॥
प्र-अतः पर लंकाकाण्डो भविष्यति । अज्ञातितमे वर्षे सप्तम्या रविवासरे ।
ज्येष्ठे मासे सिते पक्षे सुन्दरो लेपितो भिषा(प्या) । दयारामेण विदुषा कथा-
न्याख्यानसिद्धये । शुभमस्तु ॥ ल_१-शुभमस्तु सर्वजगतां । अथातो लंकायां
युद्धपर्वं लिख्यते । जित भगवता तेन हरिणा लोकधारिणा । अत्रेन विश्वरूपेण
निर्गुणेन महात्मना ॥ ल_२-शुभमस्तु सर्वजगता । शुभं लिखितं देवीचंद्र अम-
गोत्रा जसरोटे राज विद्यां सहहणी दा पुरमण्डलवासी सं० १९१७ । देवीचंद्र
अगतोत्रेण कन्याया. करपीडने । वाल्मीकि पुस्तकं दत्त देविकाया तटे शुभे ॥
पुस्तक सुन्दरकांड पंडित देवकीनदन दा । शुभमस्तु सर्वजगतां ॥